Yumbui Ningg Wand Yuwon Ye

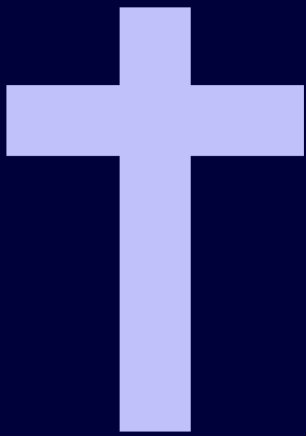

The New Testament in the Kamasau Language of Papua New Guinea

Yumbui Ningg Wand Yuwon Ye
The New Testament in the Kamasau Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Kamasau long Niugini

Copyright © 1998 Bible Society of Papua New Guinea

Language: Kamasau

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-01-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Mar 2025 from source files dated 31 Aug 2023
e0dafa22-e762-5b4f-a4e5-701a95f80e02

Contents

FRT 1
Matyu 3
Mak 68
Luk 109
Jon 182
Aposel 231
Rom 294
1 Korin 327
2 Korin 354
Galesia 374
Epesus 385
Pilipai 396
Kolosi 403
1 Tesalonaika 410
2 Tesalonaika 417
1 Timoti 421
2 Timoti 429
Taitus 435
Pilemon 439
Hibru 441
Jems 463
1 Pita 471
2 Pita 480
1 Jon 486
2 Jon 493
3 Jon 494
Jud 496
Revelesen 499
Wand puate 526

Yumbui Ningg Wand Yuwon Ye

The New Testament in the Kamasau language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Kamasau long Niugini

Yumbui Ningg Wand Yuwon Ye
The New Testament in the Kamasau language of Papua New Guinea

Translation by Wycliffe Bible Translators

© 1998, The Bible Society of Papua New Guinea

Print publication, 1998 by The Bible Society of Papua New Guinea

Web version
2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

http://pngscriptures.org

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait
Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri.** Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long *http://*

tokplesbaibel.org. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating.** Na tu, **yu no ken senisim Tok.**
Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa. Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela.**
Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long *http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode.*
Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela.**

Buk Buagi Yumbui Ningg Wand Yuwon Ye pe rise kin

Buk Nyamb[tab]Buk Nyamb Puayi[tab]Pes

Matyu

Jisas ningg wand yuwon ye buk wen nde rise kin te Matyu ur nand. Matyu ni wute tit Juda kin iri. Wute Juda kin ni wuti iri God tiqi nundog nandi ni nateruwi yuwon pu ris ye te ningg ghimbi ruwo pu ris. Wuti te ni Mesaia puq rindig. Nyamb ven beghi oyi Kraist puq bad. Matyu ni buk wen ur nindiq ei wute Juda kin bei nindiny Jisas ni Mesaia.

Buk wen nde Jisas ni yumbo ur gre kin yembe nindiny di ni wand simbe nand kin te rise. Jisas ni wand wute bei neny kin te buk wen nde rise. Sapta 5 wuso 7 ni beghi nganyene nganye God ningg wute tedi beghi pughe gri pas kin te ningg simbe nand. Sapta 10 pe Jisas nikin wute ni otiwo mo Jisas ningg wand wute simbe mindiny kin te ni pughe gri ei puq men ye te ningg simbe nindim. Sapta 13 pe Jisas beghi pughe gri God nde si nambu pas ye te ningg kopuqu wand pe simbe nand. Sapta 18 pe Jisas ni beghi ni ningg wute nganye tedi beghi pughe gri pas kin te ningg simbe nand. Di sapta 24 di 25 ane tende Jisas ni otiwo mune nandi kin te ningg simbe nand.

Jisas ningg kuqo
Luk 3:23-38

1 Jisas Kraist ni kimem ningg wand taq pugri. Jisas ni Devit ningg kimem,
di Devit Abraham ningg kimem.
2 Abraham ni Aisak kiyi. Aisak ni Jekop kiyi. Jekop ni Juda kiyi di ni kise
kiqam ane.
3 Juda ni wo Peres di Sira temi. Peres Sira temi ni kumo Tamar. Peres ni
Hesron kiyi. Hesron ni Ram kiyi.
4 Ram ni Aminadap kiyi. Aminadap ni Nason kiyi. Nason ni Salmon kiyi.
5 Salmon ni Boas kiyi. Boas ni kumo Rahab. Boas ni Obet kiyi. Obet ni
kumo Rut. Obet ni Jesi kiyi.
6 Jesi ni King Devit ningg kiyi.
Devit ni Solomon kiyi. Solomon ni kumo asi Uria ni ngam.
7 Solomon ni Rehoboam kiyi. Rehoboam ni Abiya kiyi. Abiya ni Asa kiyi.
8 Asa ni Jehosapat kiyi. Jehosapat ni Jehoram kiyi. Jehoram ni Usia kiyi.
9 Usia ni Jotam kiyi. Jotam ni Ahas kiyi. Ahas ni Hesekia kiyi.
10 Hesekia ni Manase kiyi. Manase ni Emon kiyi. Emon ni Josaia kiyi.
11 Jekonaia ni kiqam ane ni kiyi taq Josaia. Tende puayi wute Babilon kin
mandi wute Israel kin mitari mo Babilon taq pu yeru.
12 Babilon ruso taq yeru pre dobu wute men mas: Jekonaia ni Sealtiel
kiyi. Sealtiel ni Serubabel kiyi.
13 Serubabel ni Abiut kiyi. Abiut Eliakim kiyi. Eliakim ni Asor kiyi.
14 Asor ni Sadok kiyi. Sadok ni Akim kiyi. Akim ni Eliut kiyi.
15 Eliut ni Eleasar kiyi. Eleasar ni Matan kiyi. Matan ni Jekop kiyi.
16 Jekop ni Josep kiyi. Josep ni Maria ngaim. Maria ni Jisas wuri wundi
wute mari ni Kraist, God ni naip no wute nateri ye.
17 Pugri bu Abraham nde pu rindi rindi Devit nde te Jisas ni kimem 14 kin
pugri, di Devit nde tende pu rindi rindi ni ruso Babilon taq yeru kin tende
puayi te Jisas ni kimem 14 kin pugri. Di ni ruso taq yeru kin tende puayi
te oyi rindi rindi Kraist nas kin tende puayi Jisas ni kimem munene 14 kin
pugrine.

Jisas ni kumo wuri wundi
Luk 2:1-7

18 Jisas Kraist ni kumo wuri wundi kin wand taq pugri: Jisas ni kumo
Maria ni Josep nitaqi puq mindig, pudi ni wundi teri rise segine ni nuqond
yabe ni wo ane wus. Ni Ququ Yuwon Ye nari ni wo ane wus.
19 Ni ngaim Josep ni wuti yumbo tuquine puq nen ye, pugri bu ni quan
rar mingi Maria minyuw new yambu nari. Ni nei namb kin ni waghi grine
ni puaq nindiq.
20 Ni pugri nei namb namb nas, bur ire Yumbui ningg angelo nandi ni
ruqo nyemb pe simbe nindig nari, "Josep, Devit ningg kimem, nu Maria
taqi kin te ningg wune ghamb wayequ. Nu tungu, te Ququ Yuwon Ye ningg
gre pe bu Maria wo ane wus.
21 Ni wo quayi wo wuri wundi, di nu ni nyamb rang Jisas ei puq ndig, te
pugri ni ei nikin wute ni yumbo ur brequ rind kin wand te puaq nindiny di
nate ruwi ye."
22 Yumbo ur ren ruwi kin ren asi Yumbui propet iri nde gri simbe nand
ye te tuqui nap ningg.
23 Wand taq ren: "Otiwo nyumbueg ambonye ire ni quayi teri rise segine
di ni wo ane wus, di ni wo quayi wo ei wuri wundi ye. Di ni nyamb mirang
Emanuel puq mindig." *[Ais 7:14]*
Nyamb ven kin puate te pugri, God beghi ane pas.
24 Muq Josep ni ruqo nase pu nes newo, ni Yumbui ningg angelo simbe
nindig kin pugrine puq nen. Ni Maria nitaqi, ni ngam.
25 Pudi ni Maria teri rise segine ruso ruso Maria ni wo wuri wundi. Di ni
nyamb nirang Jisas puq nindig.

2

Wute quan nganye nei mamb kin nginy nawi opu mas kin te mandi

1 Jisas ni kumo wuri wundi kin tiqe Betlehem Judia opu yequ kin, tende
puayi Herot ni king ningg nas. Jisas ni kumo wuri wundi pre dobu,
muq wute ninge quan nganye nei mamb kin nginy nawi opu mas kin ni
Jerusalem mandi.
2 Di ni pengu mand, "Wo iri kumo wuri wundi, wo te otiwo Juda mingg
king ningg ei nas ye. Muq wo te muai? Beghi ni tomnji nginy nawi opu
tende buqoid di beghi badi ni yumbui nyamb birag ningg."
3 King Herot ni wand ven nutungu, ni quan nganye nei kumo namb, di
Jerusalem kin wute buagi anene nei kumo rimb.
4 Herot ni nari prist mingg yumbui di wute lo wute bei meny kin te ninde
mandi di ni pengu nindim, "Asi God ni nari Kraist ni muai opu ei kumo
wuri wundi?"
5 Ni oyi mindig mari, "Ni tiqe Betlehem Judia opu tende ei kumo wuri
wundi ye. Te pugri propet ni pugri ur nand:
6 'Nu Betlehem, Juda mingg qi pe yengu kin, nu tiqe aye nde si nambu yeru
segi, nu nyamb yumbui. Nu nde wuti iri yumbui ningg nas, di nge
sipsip Israel kin te yeng nuany, ninde si nambu yeru'." *[Mai 5:2]*
7 Muq king Herot ni wute nginy nawi opu mas pu mandi kin te waghi
grine ngam niram mandi, ni tomnji pughe puayi muqoind kin te kin ningg
pengu nindim.
8 Muq ni tiqi nundom Betlehem mo. Ni nari, "Nungoqi wo, otinde wo te
ningg meri wat, nungoqi wuqoind, ate wandi nge simbe wundigh, ei nge
mune ko di ni yumbui nyamb girag ningg."
9-10 Ni king ningg wand mutungu, di ni mo mo ngimi ni tomnji asi nginy
nawi opu muqoind kin te mune muqoind. Ni tomnji te mune muqoind di ni

quan nganye chumbuai mand. Ni tomnji te muqoind, ni ye nawo no Jisas nas kin tende tuquine muq newo yenu.

11 Ni mo mitari righe be baj pe mar mo, di Maria ni wo ane tende rir ris kin te muqond, ni sungomyu gure mawo, yimb maghe, di Jisas yumbui nyamb mirang. Muq ni tami bi mawo, yumbo ninge ni meng. Ni gol, di yumbo yuwon tuqo wuri kin ire frankinsens puq munduw kin te, di ire mur puq munduw kin te meng.

12 Ni bur mase, ruqo nyemb pe God ni simbe nindim nari, “Nungoqi Herot nde gri wo wayequ.” Pugri bu ni mes mewo, ngim aye pe gri nikin tiqe mo.

Maria Jisas wuri Josep teri wu rise Isip ruso

13 Wute nginy nawi opu kin mo pre Yumbui ningg angelo Josep nde nandi, ruqo nyemb pe ni simbe nindig nari, “Tumo di Herot ni wo meri niting, ni nuqoind tedi ni nati ningg. Nu yes yewo, wo kumo teri tari wu wase Isip wo. Nungoqi Isip ne was ruso ruso ngene nu simbe guduw, muqdi mune wandi.”

14 Muq Josep ni nes newo, Maria Jisas teri nitari, burne wu rise Isip ruso.

15 Ni ruso Isip di tene ris ris Herot nati. Ni pugri puq ren ei asi Yumbui ni propet nde gri ni simbe nand ye ane tuqui. Ni pugri puq nand, “Nge wo ni Isip nas pu nge kari ni Isip si niraq di nandi.” *[Hos 11:1]*

King Herot nari wo nganye buagi mi mati

16 Herot ni nei namb wute nginy nawi opu mas pu mandi kin ni wandoqi mindig, bu ni quan nganye umbo ker nawo. Ni wute ninge tiqi nundom mo Betlehem di tiqe ninge Betlehem tumo yeru kin tende mo di quayi wo buagi mi mati. Wo buagi ber teri pu riti ri kin te mine omo mawo. Wute nginy nawi pe opu mas pu mandi kin ni tomnji muqoind di nyinge mare mandi Herot nde mi meyi kin te muq ber teri ruso pre. Pugri bu wo buagi ber teri pu di riti ri kin te mi matine omo.

17 Yumbo ren te wand propet Jeremaia nde gri rindi kin ane tuquine, ni pugri simbe nand nari,

18 “Yumbui quanji di ngaim suai ane tiqe ire Rama puq munduw kin tende ruwi. Te Resel ni wo riti ye te ningg ni ngaim suai wumb di quanji wund. Ni wute umbo rew kughe te ni yambu wuri. Te pugri ni wo quan buagine riti pre.” *[Jer 31:15]*

Josep Maria di Jisas Isip pu mune rindi

19 Herot ni nati pre, di Yumbui ningg angelo Josep ruqo nyemb pe Isip tende simbe nindig,

20 di nari, “Yes yewo, wo kumo teri tari Israel mingg qi pe yo, te pugri wute ni mi puq mand kin te yabe mati pre.”

21 Muq Josep nes newo, kumo wo teri nitari di ni mune Israel mingg qi pe ruso.

22 Pudi muq Josep ni nutungu te pugri Arkelaus ni kiyi Herot ningg sunyi nitangvi, ni Judia mingg yumbui ningg nas, bu ni tende ruso kin wune namb. Pudi God ni ruqo nyemb pe Josep yeri nindig, muq ni Galili opu ruso.

23 Di ni no, tiqe ire Nasaret puq munduw kin tende no nas. Muq Yumbui ni propet nde gri simbe nand kin te ane tuquine. Ni nari, “Wuti nen Nasaret kin puq mindig ye.”

3

Jon wute wuye nap kin ni wand bir nawo
Mak 1:1-8; Luk 3:1-20; Jon 1:19-28

1 Tende puayi Jon wute wuye nap kin ni nandi, Judia opu mong ire nyumo
di wuye segi ye pe tende wand bir nawo.
2 Ni pugri puq nand, “Nungoqi nei ware witinde, yumbo yumbo buagi
God nde si nambu rise kin ngeri te tumo rind pre.”
3 Jon ningg asi Yumbui ni propet Aisaia nde gri simbe nand nari, “Wuti
iri mong nyumo di wuye segi ye pe tende yenu di ngam nare nari, ‘Yumbui
ngim wuang, di ngim sabi wundig pu wuse ei ni nyinge nare’.” *[Ais 40:3]*
4 Jon ni chongo kamel iny pe yembe munduw kin te niraq wughe, di let
kau chongo pe yembe mindig kin te apqe pe taq naimb. Ni quanj di gimeti
nyoq ane ne.
5 Tende puayi wute buagi Jerusalem kin di Judia opu kin di tiqe buagi
Jordan wuye qunambe yeru kin te Jon nde ruso.
6 Ni ruso ni yumbo ur brequ yembe rindiny kin te simbe rind pre di Jon
ni wuye Jordan tende wuye nap.
7 Muq Jon ni Parisi di Sadyusi nganye buagi ni wuye nap kin sunyi tende
mandi nuqond, di ni pugri simbe nindim nari, “Nungoqi ghati sindiyu wo!
God wute mai neny puq nand kin te tumo rise. Tughe nungoqi simbe
nunduq bu God ni mai neuq kin te ningg wu wase wandi?
8 Nei ware witinde, di nungoqi yumbo ur wand kin te wute nei mare
mitinde pre kin yumbo ur te bei wand.
9 Eti nungoqi umbo pe pugri nei wamb wari, ‘Beghi Abraham ningg kuqo,
pugri bu God beghi mai nengu segi ye.’ Nge nungoqi simbe guduq, God
segine wet men mas kin men oyi nare nitinde di Abraham ningg kuqo
mingg mas.
10 God ningg mame puate asine nyumo puate pe tende wuse, nyumo buagi
yi oghi kin riyi segi kin te enare di wase pe ni riwo namb.
11 “Nge nungoqi wuye pe wuye kupuqu kin te nungoqi umbo ware
witinde pre kin te ningg bu nge wuye kupuqu. Pudi wuti iri nge nde dobu
nawi kin ni ningg gre te nge gre ane tuqui segi, ni gre quan nganye. Nge
wuti yuwon nganye segi, pugri bu nge ni su kiraq ye tuqui segi. Nge wuye
pe wuye kupuqu, pudi wuti nen di nungoqi Ququ Yuwon Ye di wase pe
wuye nupuqu ye.
12 Ni nandi di sawol niraqne nandi di wit dang nand kin sunyi raqe nand.
Wit yi ir nawo, nikin wit oghi kin mir baj pe nawo ris, di raqe dubu ane
wase awu kuso tuqui segi ye pe nande namb.”

Jon ni Jisas wuye naip
Mak 1:9-11; Luk 3:21-22

13 Tende puayi Jisas ni Galili si niraq no Jordan wuye pe. Ni no Jon
nuqoind ei Jon ni wuye naip ningg.
14 Pudi Jon ni Jisas segi puq nindig nari, “Nge ei nu nde godo di nu nge
wuye ghaip, pughe kin ningg nu nge nde guadi?”
15 Pudi Jisas ni oyi nindig nari, “Te piyi, muq nu nge wuye ghaip. Beghi
pugri puq pen ei God ni nari kin te ane tuquine puq pen.” Pugri bu ni Jisas
ningg wand tene nutungu.
16 Jon Jisas wuye naip pre di brequne ni wuye pe pu newo no no di rar
nat. Di nginy tu bi viso, ni nuqond God ningg Ququ wapi mabri kin pugri
nati ni, ni nde nas.

17 Di wuti iri nginy tu wam pu nari, “Wuti nen nge wo. Nge ni quan
nganye yawo girag righe, di nge ni ningg quan nganye chumbuai gad.”

4

Satan ni Jisas wandoqi nindig
Mak 1:12-13; Luk 4:1-13

1 Ququ Yuwon Ye Jisas nitanyi mong wuye di nyumo segi ye pe tende no
ei Satan ni Jisas wandoqi nindig ningg.
2 Jisas ni mir ane yenu yenu nginy 40-pela pu di bur 40-pela pu, be ni
quan nganye mir gureg.
3 Tende puayi muq ququ brequ wute wandoqi nindim kin nandi, Jisas
ningg nari, “Nu nganyene nganye God ningg wo, tedi wet men simbe ndim
bret mase.”
4 Pudi Jisas ni oyi nindig nari, “God ningg buk wuri, ‘Wuti iri ni bret
ninggne nas tuqui segi. Ni God ningg wand te nutungu tedi gre nand kin
tuqui’.” *[Lo 8:3]*
5 Muq Satan Jisas nitanyi tiqe yumbui Jerusalem no, te God ningg tiqe.
Ni Jisas nitanyi God ningg baj gug wam nganye nase kin pe tende newo no
yenu.
6 Muq ni Jisas simbe nindig nari, “Nu nganyene nganye God ningg wo,
tedi nu wam ren pu prare yaghe. Te pugri God ningg buk wuri, ‘God nikin
angelo ningg nari mandi nu yeng muaw yuwon. Di ni ei nu mait ghase
ghasene yaghe yo, ei nu wet pe nyinge dang ghand ye tuqui segi’.” *[Sng
91:11,12]*
7 Pudi Jisas oyi nari, “God ningg buk wuri, ‘Nu Yumbui nu non God ni gre
tuqui ghap wayequ’.” *[Lo 6:16]*
8 Muq ququ brequ mingg yumbui ni mune Jisas nitanyi rand iri dobui
nganye pe tende mewo mo, muq ni qi pe kin kantri buagi di yumbo yuwon
yuwon kin buagi qi pe ven nde yeru kin te bei neng.
9 Di ni Jisas simbe nindig nari, “Nu nge ningg sungomyu gure ghawo di
nge yumbui nyamb ragh, tedi nge yumbo buagi ren quan buagine nu kew.”
10 Muq Jisas ni simbe nindig nari, “Satan, nu kring yo. God ningg buk
wuri, ‘Nu Yumbui nunon God ei yumbui nyamb rang di ni ningg yembene
ei ghand’.” *[Lo 6:13]*
11 Pugri bu Satan ni Jisas si neri, muq angelo ni Jisas nde mondo di sabi
mindig.

Jisas ni yembe Galili tende puate ni righe
Mak 1:14-15; Luk 4:14-15

12 Jisas ni nutungu Jon taq maimb pre, muq ni nyinge nare Galili opu no.
13 Ni Nasaret si niraq di no Kaperneam nas. Kaperneam ni Galili wuye
ngamo qunambe ne yequ. Ni Sebulun di Naptali ninde qi pe yequ.
14 Jisas yumbo ur ren yembe nindiny kin ren, asi Aisaia, propet kin iri, ni
ningg wand te ane tuquine. Aisaia ni pugri puq nand:
15 “Sebulun di Naptali mingg qi te Galili wuye ngamo pe tumone, di wuye
Jordan pu opu gri ruso. Qi puch te Galili puq munduw. Wute Juda
segi kin ni tende mas.
16 Wute men burpoq pe mas di ni ti yumbui muqond. Ni God nei mimbig
segi bu ni mati kin pugri mas, di God ni ti nem.” *[Ais 9:1-2]*

17 Tende puayi Jisas ni urupui yembe nand, quayi nyumbueg nde wand
bir nawo nari, “Nungoqi nei ware witinde, te pugri yumbo buagi God nde
si nambu rise kin ngeri te tumo rind pre.”

Jisas wute temi aye temi pu nikin wute ningg natemi
Mak 1:16-20; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42

18 Jisas ni Galili wuye ngamo qunambe nyinge nare no. Ni nyinge nare
no wute temi nuqond, iri Saimon di ni kiqam Andru. (Saimon ni Pita puq
nindig.) Ni temi yawi wuye pe memeri naghe ei umo materi ningg. Wute
men te wute umo meri mand ye.
19 Di ni nari, “Nungoqi nge nde dobu wawi, di nge wute wateri ye te kin
bei keuq.”
20 Muq ni brequne yawi si mare di Jisas nde dobu maru.
21 Di ni mune nyinge mare mo, wute aye mune kise kiqam temi nuqond.
Jems Jon temi di ni Sebedi ningg wo. Ni kiyi ane at pe yemu yawi bir mas
kin te sabi mindim mindim yemu Jisas nandi nari,
22 di ni brequne at di ni kiyi ane si mare, di ni temi mondo Jisas ane mo.

Jisas wand bir nawo di wute num ye sabi nindiny
Luk 6:17-19

23 Jisas ni no tiqe buagi Galili opu yeru kin tende nar ir no. Ni no God
yumbui nyamb mirang kin baj manyi pe nar no, di wute wand puate bei
neny. Ni wand yuwon ye God ni king ningg nas kin wand bir nawo, di ni
wute num isis kureny kin te sabi nindiny.
24 Wute buagi kantri Siria ris kin ni Jisas ningg wand te rutungu. Pugri
bu ni wute buagi num kureny, di ni ghimbi quan nganye yuqo riti kin, di
wute ququ brequ ninde yemu kin, di wute pripri rar ori riti kin di wute si
nyinge riti kin te rire Jisas nde rindi di ni sabi nindiny oghi.
25 Muq wute buagi Galili kin di tiqe aye 10-pela pu te kin, Jerusalem, Judia
di tiqe ninge Jordan wuye opu gri yeru ye te rindi Jisas ane ruso.

5

Jisas ni newo no rand pe yenu wand simbe nand
Luk 6:20-26

1 Jisas ni wute tit te nuqond di newo no rand pe nas. Nikin wute mandi
quir quar mindig,
2 di ni wand puate bei neny nari:
3 “Wute tughe ni God nde rar pe ni si omone yeru kin te ni chumbuai rind,
te pugri tumo di ni God nde si nambu ris.
4 “Wute tughe quanji rind rind ris kin te ni chumbuai rind, te pugri God ni
umbo neny kughe ye.
5 “Wute tughe ni nikin nyamb rindivi viyo segi kin te ni chumbuai rind, te
pugri God ni yumbo neny puq nand kin te riteri ye.
6 “Wute tughe ni yumbo ur tuquine kin te ningg ni mir pugri kureny kin te
ningg riri kin te ni chumbuai rind, te pugri God ni tuqui nap ye.
7 “Wute tughe ni wute aye yawo rutony kin te ni chumbuai rind, te pugri
God ni oyi yawo nitony ye.
8 “Wute tughe ni God nde rar pe umbo yuwon kuse ye te ni chumbuai rind,
te pugri ni God ruqoind ye tuqui.
9 “Wute tughe ni wute aye ker ruwo di rege kin te gure ruwo ye te ni
chumbuai rind, te pugri God ni ningg nari, ‘Nge wo.’

10 “Wute tughe ni yumbo ur tuquine kin yembe rindiny ye te ningg wute
aye ni brequ mindiny ye te ni chumbuai rind, te pugri tumo di God
ni king ningg nas di wute ren ninde si nambu ris.
11 “Pudi wute ninge nungoqi rundoqu, di nge ningg bu ni nungoqi aru
runduq, di brequ runduq, di nungoqi unje ripuqu ningg mai isis reuq, te
kin ningg nungoqi chumbuai wand.
12 Nungoqi umbo yuwon gud di chumbuai wand, te pugri God nungoqi oyi
nunduq kin yumbo yumbui nganye nginy tu wam nuauq rise. Te pugri ni
asi propet brequ mindim kin pugrine muq nungoqi mune brequ munduq.

Nungoqi ghat di ti kin pugri
Mak 9:50; Luk 14:34-35

13 “Nungoqi ghat kin pugri qi pe ven nde was. Pudi ghat ni nyong te omo,
tedi pughe gri ei puq wen di ghat asi nyong vimb kin pugrine mune nyong
vise? Ghat ven oghi vise tuqui segi, pugri bu wute memare viso ei wute
buagi rindi nyinge ruwo.
14 “Nungoqi qi pe kin ti kin pugri. Tiqe yumbui ire rand pe yequ kin ni
suqo wuso ye tuqui segi.
15 Di wuti iri ni lam nindiq, os pe nuaq wughe tuqui segi. Ni nitaqwi ede
pe neq wiyo pu wus, ei wute buagi baj pe mas kin te ti wem.
16 Te kin pugrine ei ti nungoqi nde rise kin te wute buagi nde ti nase, te
ei ni nungoqi yumbo ur oghi ye yembe wundiny kin te ruqond, di ni God
nungoqi nuyi wam ye te nyamb rindivi viyo.”

God ningg lo kin wand

17 Jisas ni mune nari, “Eti wari nge gadi Moses ningg lo di propet mingg
wand te puaq gad. Te segi. Nge gadi kin te ni mingg wand te ane tuquine
puq ken ningg.
18 Nge nganyene simbe guduq, qi nginy tu anene pre ye, pudi lo kin wand
puch ire pre ye tuqui segi. Ni ur mand kin di ur puch woju lo pe ur mand
kin te quan buagine di rise. Lo ni pugrine wuse ruso otiwo yumbo yumbo
buagi lo puq wund kin te nganyene ruwi.
19 Wuti iri ni lo puch wojiju nganye te gure nuaq di ni wute aye te yeri
nindiny di ni mune lo gure ruaq, tedi wuti te wute buagi God nde si nambu
yeru kin ninde nyamb yumbui segi. Pudi wuti iri ni lo te nutungu di wute
aye te yeri nindiny di ni mune lo rutungu, tedi wuti te wute buagi God nde
si nambu yeru kin ninde nyamb yumbui vise.
20 Nge nungoqi simbe guduq, nungoqi yumbo ur tuquine kin te Parisi di
wute Moses ningg lo wute bei meny kin ni mingg yumbo ur tuquine kin te
ane tuqui segi, nungoqi mune quan nganye yumbo ur tuquine kin yembe
wundiny segi, tedi nungoqi God nde si nambu yequ tuqui segi.”

Jisas ni wute ker mawo kin wand simbe nand
Luk 12:57-59

21 Jisas ni mune simbe nand nari, “Nungoqi wand ven asi nungoqi nuqo
simbe mindiny kin te wutungu pre. Ni mari, ‘Nu wute ghamb riti wayequ.
Muq wuti iri no wuti aye iri ni nati, tedi ni kot sunyi pe no.’ *[Kis 20:13]*
22 Pudi nge nungoqi simbe guduq, wuti tughe ni kimand ker nuang, tedi
ni kot sunyi pe no. Di wuti tughe ni kimand wand aru nindig, tedi ni no
kaunsil mingg yumbui te nuqond. Di wuti tughe ni kimand simbe nindig
nari, ‘Nu jebo gad iri,’ tedi ni wase wute brequ ye mo kin tende no.*

* **5:22:** Buk ninge yabe kin riri, “Wuti tughe ni wuti aye nge nde nandi kin te ni wand puate segi ker nuang, tedi ni kot pe no.”

23 “Pugri bu nu yumbo God gueg ningg kuare alta pe guadi, muq nu nei
guab nu nimand tequ wand ninge rise,
24 te nu yumbo alta pe tumone si ghare ris. Di nu yo nimand tequ wand
teti wawo pre, muqdi nu mune ghandi yumbo te God yeng.
25 “Pugri bu wuti iri nu kotim naind, muq tequ nyinge ware kot sunyi pe
wo ningg, ate buid ghap ei nungoqi tequ ngimine wand te teti wawo. Eti
wuti te nu jas nde si pe ni ghondo, di jas oyi polis nde si pe ni ghondo, di
polis oyi meti ghowi taq maimb.
26 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, eti nu taq pune yeru ruso ruso
wet bidi nu manyi mew kin te ane tuquine tedi pre.”

Wute ngam kin wute aye ane rise kin wand

27 Jisas ni mune simbe nand, “Nungoqi wutungu ni yabene simbe mand
mari, ‘Nu ngam kin ane wase wayequ.’ *[Kis 20:14]*
28 Pudi nge nungoqi simbe guduq, wuti iri ni nyumbueg ire nundoq, muq
ni nyumbueg tende nei vise, wuti te ni umbo pe nyumbueg te teri rise pre.
29 Pudi nu rar si tuan pe opu kin te yumbo ur brequ yembe wundiny, tedi
bi waq meraq wuso. Nu ghimbi puch ire ir wuso kin te musoq yuwon, pudi
ni mandi nu ghimbi quanene wase pe memare riwo te quan nganye brequ.
30 Di nu si si tuan pe opu kin ni yumbo ur brequ gud, tedi di ghawo meghare
kuso. Nu ghimbi puch irene ir viso kin te musoq yuwon, pudi nu ghimbi
quanene wase pe viso te quan nganye brequ.”

Jisas ni wute ngam puaq mand ye te ningg simbe nand
Mak 10:1-12; Luk 16:18

31 Ni simbe nand nari, “Nungoqi wutungu God ningg buk wuri, ‘Wuti
tughe ni ngam puaq nindiq, ate nyumo raqe ire ni ngam puaq nindiq kin
te kin ningg ur nindiq new.’ *[Lo 24:1]*
32 Pudi nge nungoqi simbe guduq, wuti iri ni ngam quayi aye wand weng
segi pu ni puaq nindiq, di ni puq nen bu nyumbueg te ngam kin lo gure waq.
Te pugri ni quayi aye wutanyi bu ni ngimne nyumbueg kin pugri wus. Di
quayi aye ni nitaqi kin te mune ngam kin lo gurene nuaq.”

Nungoqi yumbo ninge pe wand gre weny wayequ

33 Jisas ni wand aye mune simbe nand nari, “Wand aye nuqo ni ritevi di
nungoqi simbe runduq wutungu pre kin te pugri, ‘Nungoqi Yumbui nde rar
pe wand ninge taq wamb, tedi nungoqi wand gure wawo wayequ. Yumbui
nde rar pe wand taq wamb kin te kin pugrine ei puq wen.’ *[Wkp 19:12]*
34 Pudi nge nganyene simbe gad, nungoqi yumbo ninge pe wand ire gre
weny wayequ. Nungoqi nginy tu wam tende pe wand ire gre weny wayequ,
te pugri nginy tu wam te God ni sia king.
35 Nungoqi wand ire qi pe gre weny wayequ, te pugri qi te God ni nyinge
ni viyo kin. Nungoqi Jerusalem nde wand ire gre weny wayequ, te pugri
Jerusalem te king yumbui ni tiqe.
36 Di nungoqi nde ngawu pe wand ire gre weny wayequ, te pugri nungoqi
nde ngawu pe yu iri puq yeng quem namb o quari namb tuqui segi.
37 Nungoqi ngiq wand ate ngiqne wand, nungoqi segi puq wand ate segine
puq wand. Nungoqi wand te gre weny ningg di wand aye wawo righe kin
te Satan ninde pu vindi.”

Nungoqi non veri sabi wundim
Luk 6:27-31

38 Jisas ni pugri puq nand, “Nungoqi wutungu asi pugri puq mand, ‘Wuti
iri ni wuti aye iri rar cheiq niping, ate nungoqi oyi mune wuti te rar cheiqne
wuping. Wuti iri ni wuti aye iri sawo paqe nuang, ate nungoqi oyi mune
wuti te sawo paqene wang.’ *[Kis 21:24]*
39 Pudi nge nungoqi simbe guduq, wuti iri nungoqi unje nupuqu, nungoqi
oyi ni unje waip wayequ. Muq wuti iri nungoqi kowisambe si nganye pe
opu kin dang nunduq, te piyi rar wuqoind opu gri mune dangne nunduq.†
40 Di wuti iri nu kot pe nitanyi no di jas simbe nindig ei nu siot te ni neti
nowi ningg, tedi nu saket te anene ni yeng ei oghi.
41 Di wuti iri ni nari nu tami rang yo 1 kilomita, ate nu rang yo 2 kilomita.
42 Muq wuti iri nu yumbo ninge ningg sang nupuw, te nu yumbo yeng. Muq
wuti iri nu yumbo niraw no di otiwo mune nare nandi ningg nari, te nu si
rang nare no.”

Jisas ni veri yawo putom ningg wand simbe nand
Luk 6:32-36

43 Jisas ni mune wand simbe nand nari, “Asi nungoqi simbe munduq
mari, ‘Nu wute aye nunde tumo ris kin te yawo rany righe, di veri te yambu
reny.’ *[Wkp 19:18]*
44 Pudi nge nungoqi simbe guduq, nungoqi veri yawo wurany righe, di
nungoqi God pengu wundig ei ni wuti nungoqi unje nupuqu mai isis neuq
kin te yuwon nuang.
45 Te ei nungoqi God nungoqi nuyi wam nas ye ni ningg wo. Te pugri ni nari
wute brequ ye di oghi ye ane tende nginy neyi, di ni nari wute tuquine ris
ye di wute brequ ye ane tende wuye wundi.
46 Nungoqi wute yawo rirauq righe kin tene yawo wurany righe, tedi pughe
gri ei God ni nungoqi yumbo wam nuauq rise kin te wateri? Wute takis
materi kin ni pugri qa puq men ye.
47 Di nungoqi nimand tene chumbuai kin wand wem, tedi nungoqi yumbo
ur te oghi nganye segi. Juda segi kin ni pugri qa puq ren ye.
48 Pugri bu nungoqi yuwon nganye ei was. Nungoqi nuyi wam nas kin ni
quan nganye yuwon nas, te kin pugrine nungoqi mune yuwon nganye ei
was.”

6

Jisas ni wute ghav mindim kin te kin ningg simbe nand

1 Jisas ni mune simbe nand nari, “Nungoqi nei wumbiq yuwon, nungoqi
yumbo ur tuquine kin wute aye nde rar pe bei wand ei ni rundoqu di ni
nungoqi nyamb rindivi viyo ningg wari muq bei wand wayequ. Nungoqi
pugri puq wen, tedi nungoqi nuyi nginy tu wam yumbo oyi nunduq kin
manyi nunduq segi.
2 Pughe puayi nungoqi wute yumbo segi kin te yumbo weny ningg, eti
wuti iri no wub namb di wute buagi nei rimb kin pugri. Nungoqi pugri puq
wen wayequ. Wute nei tevi kin ni pugri qa puq men, ni mo God yumbui
nyamb mirang kin baj pe di tiqe moqine yemu pugri puq men ei wute ni
nyamb rindivi viyo. Nge nganyene simbe guduq, wute te ni nyamb rindivi
viyo, pudi God ni yumbo nuam rise segi.
3 Pudi nu wute yumbo segi kin te yumbo kueny ningg ate nu si tuan
yumbo ur yembe gudiny kin te si qaqi nei gub wayequ.

† **5:39:** Wute Juda kin ni yumbo ur pugri. Wuti iri, ni wuti aye quan nganye ker nuang, tedi ni si dobu gri rong si nganye pe opu kin dang nindig.

4 Te ei wute buagi ni nei rimb segi. Di nu nuyi ni nuqond nu waghi grine
pugri puq kuen, tedi nu yumbo yumbui manyi nunduq kin te ghateri tuqui.”

Jisas nikin wute God ane wand kin te bei nem
Luk 11:2-4

5 Jisas mune nari, “Nungoqi God pengu wundig ningg, eti nungoqi wute
nei tevi ye puq men kin pugri puq wen. Ni God yumbui nyamb mirang
kin baj pe mo di tiqe moqine mes pu yemu God ane wand ei wute buagi ni
ruqond yawo kurem. Nge nganyene simbe guduq, ni oyi kin te materi pre.
6 Pudi nu Yumbui pengu gudig ningg, ate nu yo baj pe ghar yo, ngim yiqu,
di nuyi suqo pu nas kin te pengu ndig. Di nu nuyi nu nuqoind nu suqo grine
puq kuen, tedi ni yumbo yumbui manyi nunduq kin te ghateri tuqui.
7 “Pughe puayi nungoqi Yumbui pengu wundig ningg, nungoqi wand isis
simbe wand wayequ. Juda segi kin ni pugri puq men. Ni pugri nei mamb,
ni wand dobui mand ei nikin god ni wand mutungu.
8 Nungoqi ni puq men kin pugri puq wen wayequ. Te pugri nungoqi nuyi
pengu wundig segine ni nei namb pre nungoqi yumbo pughe ye segi bu ni
pengu wundig.
9 “Nungoqi Yumbui pengu wundig ningg, te pugri ei pengu wundig:
‘Beghi wuyi, nu wam kuas ye, beghi nu pengu buduw ei nu wute nei yeny
ei ni riri nu nyamb yuwon nganye.
10 Beghi nu pengu buduw ei wute di yumbo buagi nunde si nambu ris ye
ngeri te tumo ndiny. Wute wam mas kin ni nu kuari kin wand mutungu
kin pugrine ei wute qi pe kin mune puq men.
11 Beghi nginy manyi manyi mir yengu.
12 Beghi wute aye unje rupumu kin te beghi wand puaq bidiny kin pugrine
nu oyi beghi unje pap kin wand te puaq ndug.
13 Di beghi yumbo wandoqi rundug kin te si ghare rindi wayequ, pudi nu
beghi Satan ningg imb wangu.’
14 “Wute nungoqi unje rupuqu kin te wand puaq wundiny, tedi nungoqi
nuyi wam nas kin te ni oyi nungoqi mune wand puaqne nunduq.
15 Pudi nungoqi wute wand puaq wundiny segi, tedi nungoqi nuyi
nungoqi unje wap kin wand te mune puaq nunduq segi.”

Wute mir uny yemu kin yumbo ur

16 Di Jisas mune nari, “Di pughe puayi nungoqi Yumbui nyamb wundivi
viyo ningg mir uny yequ, nungoqi yivany kin quenge nase wayequ, eti wute
nei tevi kin puq men kin pugrine puq wen. Ni quenge nati di inyap mamb
ei wute muqond di nei mamb wute te ni mir ane yemu. Nge nganyene
nungoqi simbe guduq, wute te ni oyi kin te materi pre ye.
17 Pudi nu mir segine yo ningg, nu quenge wuye ghaip di yu puraq ghand,
18 te ei nu mir ane yengu kin te wute buagi nei rimb segi. Pudi nu nuyi
suqo pu nas kin nine nei namb, di ni nuqond nu suqo grine puq kuen, tedi
ni oyi nunduq kin yumbo manyi nunduw kin te ghateri tuqui.”

Beghi yumbo nginy tu wam pirur ye te kin wand
Luk 12:32-34

19 Di Jisas mune nari, “Nu qi pe ven nde nu yumbo isis yirur ei nu yumbo
quan rise ningg ghari wayequ. Qi pe ven nde choi di bughi ane yumbo te
brequ rindiny, di wute nyungu ye mandi baj bir mawo mar mo yumbo te
nyungu mand.

20 Pudi nungoqi yumbo wirur kin te nginy tu wam kin te ningg ei wirur.
Nginy tu wam te choi di bughi ane yumbo te brequ rindiny segi, di wute
nyungu ye mandi baj bir mawo mar mo yumbo te nyungu mand tuqui segi.
21 Tiqe nu yumbo ris kin te nu nei mune tendene ei vise."

Rar ni ghimbi pe kin ti
Luk 11:33-36

22 Di Jisas mune nari, "Rar ni ghimbi pe kin ti. Nu rar oghine wuse, tedi
nu ghimbi quanene ti rise.
23 Pudi nu rar brequ wuse, tedi nu ghimbi quanene burpoq rip. Pugri bu
nu ghimbi pe kin ti te burpoq rip, tedi burpoq te quan nganye yumbui.
24 "Wuti iri ni nginy iri ninggne wute temi nde yembe nand tuqui segi. Ni
pugri puq nen tedi ni iri yambu nireng, di iri yawo nirang righe. Di ni iri
ningg wand nutungu, di iri dob neng. Te kin pugrine nungoqi God di wet
bidi ane si nambu was tuqui segi.

Yumbo yumbo ningg yivany ware wayequ
Luk 12:22-31

25 "Pugri bu nge nungoqi simbe guduq, eti nungoqi non ghimbine nei
wumbiny wari, 'Beghi mir pughe ye bri pe, di wuye pughe ye bri pe?' O
wari, 'Beghi chongo pughe ye bri pare righe?' Pudi mir chongo ane te
yumbui segi, beghi pas pas otiwo kin te quan nganye yumbui.
26 Nungoqi wapi te wuqond. Ni mir ri righe segi, di ni mir riteri mir baj
pe ruwo ris segi. Pudi nungoqi nuyi wam nas kin ni mir bag namb. Pudi
wapi ni yumbui segi, nungoqi quan nganye yumbui.
27 Di nungoqi yumbo ren nei wumbiny kin te ningg was chiraq tuqui segi.
28 "Di nungoqi pughe kin ningg chongo ningg yivany ware? Nungoqi sare
bori kis ur ur kin te wuqond. Ni yembe rind segi, di nikinne chongo yembe
rindiny segi.
29 Pudi nge nungoqi simbe guduq, asi king Solomon ni chongo ur yuwon
yuwon kin buagi te nare righe, pudi ni chongo quan nganye yuwon segi.
Sare bori kis ur ur kin te ni quan nganye yuwon rind.
30 Muq nyungo buagi yeru kin te prangi wute mandi, di mawo, di wase
pe memare riwo namb. Nyungo ren kin God ni chongo neny ye. Nungoqi
wute God oghine nei wumbig segi kin! Ni nungoqi chongo neuq ye.
31 Pugri bu nungoqi yumbo ren kin ningg yivany ware di wari, 'Beghi
muainde mir pateri pe, di muainde wuye patekui pe?' Di wari, 'Beghi
chongo pughe ye ei pare righe?' Nungoqi pugri puq wand wayequ.
32 Juda segi kin ni te kin ningg nei kumo mamb. Pudi nungoqi te kin ningg
nei kumo wamb wayequ, te pugri nungoqi nuyi wam nas kin ni nei namb
nungoqi yumbo te nei wumbiny.
33 Pudi muq nungoqi pugri ei puq wen. Nungoqi God ei weti nowi king
ningg nas, di ni ningg yumbo ur tuquine kin te wateri, di God ni oyi yumbo
buagi aye oghi ye te nungoqi neuq.
34 Pugri bu nungoqi yumbo prangi kin te ningg yivany ware wayequ.
Yumbo prangi kin te rise ye. Nginy iri kin mai te nginy te kin maine."

7

Wute yumbo ur brequ rind kin te ningg simbe wundiny wayequ
Luk 6:37-42

1 Di Jisas mune nari, "Wute aye ni yumbo ur brequ te wundony di brequ
puq wundiny wayequ, eti God oyi nungoqi brequ puq nunduq.

2 Nungoqi wute yumbo ur brequ rind kin te ningg pughe gri simbe
wundiny kin te otiwo God nungoqi mune pugrine simbe nunduq, di
nungoqi wute aye yumbo pughe gri pu weny ye te kin pugrine ei God
nungoqi oyi neuq ye.
3 Pughe kin ningg nu yumbo tinanji nimand nde rar pe yequ kin te muq
gudoq, pudi nyumo bidi yumbui nu non rar pe yequ kin te gudoq segi?
4 Nyumo bidi yumbui nunde rar pe yequ, tedi pughe kin ningg nu non
nimand ningg kuari, 'Nu yeru, nge tinanji woju nunde rar pe yequ kin te
kitaw wi?'
5 Nu wuti nei tevi kin! Nyumo bidi nu non nde rar pe yequ kin te taqwi
pre, ei nu oghine rar ghat, muqdi tinanji woju nimand nde rar pe yequ kin
te taqwi.
6 "Nungoqi yumbo yuwon kin te nyombui weny riq wayequ. Eti nyombui
tene nungoqi mune rutuqu. Di nungoqi mitani pu nde meware ruso
wayequ. Eti ni nyinge ruwo."

Wute tughe ni God pengu mindig tedi ni yumbo nem
Luk 11:9-13

7 "Yumbo ningg pengu wand tedi wateri, meri wutiny tedi wuqond,
ngimrawu baq wand tedi ngim bi muauq.
8 Te pugri wute buagi yumbo riteri ningg pengu rind kin te riteri ye, di
wute yumbo ruqond ningg meri ritiny kin te ruqond ye, di wute rir ruso
ningg ngimrawu pe baq mand kin te ngim bi muany ye.
9 "Pudi nungoqi kin iri nonyimi bret ningg pengu nindig, di ni kiyi wet iri
neng ye bri?
10 Muq wo iri umo ningg kiyi pengu nindig, di kiyi oyi ghati neng ye bri?
Te tuqui segi.
11 Nungoqi wutaqu buagi brequ ye, pudi nungoqi yumbo oghi ye wateri
wo weny ye nei wamb. Pugri bu nungoqi nei wamb, nuyi wam nas kin ni
wuti tughe ni pengu nindig, tedi ni yumbo oghi kin neng ye.
12 Yumbo ur buagi wute aye nungoqi nde puq ren ningg wari kin pugrine
ei nungoqi mune ninde puq wen. Wand ven ni Moses ningg lo di propet ni
simbe mand kin wand puate ane tuquine."

Ngim wokuandi
Luk 13:24

13 "Ngimrawu wokuandi te ningg ei nungoqi war wo. Pudi ngimrawu
wase pe opu kin te ni yumbui nganye, di ngim mune quan nganye yumbui,
pugri bu wute tende segine nyinge rire ruso ye tuqui. Wute nganye buagi
ni tende nyinge rire ruso.
14 Pudi wute ninge ni yuwon pu pas kin tiqe pe tende ruso ningg, tedi ni
ngimrawu wokuandi pe opu ruso. Tiqe tende wute ruso kin ni buid kumo
rip, wute ire irene ni tiqe tende ruso."

Nyumo ire yi oghi kin di nyumo ire yi brequ kin wand
Luk 6:43-45

15 Jisas ni mune simbe nand nari, "Propet wandoqi kin te ningg ei yeng
wawo yuwon. Ni nyombui dabo kin sipsip chongo mirang wughe kin pugri,
di ni sipsip nde tumo mondo ei sipsip mat rise ningg. Ni mandi kin te
nungoqi wuqond wute oghi, pudi ninde nei pe nungoqi puamb muauq
wandi, ei unje mupuqu ningg.
16 Ni yumbo ur pughe ye yembe mindiny kin te wuqond di nei wamb
wute oghi ye o wute wandoqi kin. Wute wain yi sare mundim pe riyi pu
yeru map segi, di sanyi yi sare tubrege pe riyi pu yeru map segi.

17 Nyumo oghi kin ni yi oghi ye rire, di nyumo brequ kin ni yi brequ ye rire.
18 Nyumo nyam kure kin pe nyumo yi brequ kin riyi tuqui segi, di nyumo brequ kuse kin pe mune pugrine nyumo yi yuwon kin riyi tuqui segi.
19 Nyumo buagi ni yi yuwon kin riyi segi kin ni di mawo wase pe memare riwo namb.
20 Te kin pugrine nungoqi ni yumbo ur brequ te wundom di nei wamb ni wute God nde pu nei matevi simbe mand kin segi.
21 “Eti nungoqi pugri nei wamb wari, nungoqi nge yumbui puq wundigh kin te ninggne ei God nde si nambu was tuqui, pudi te tuqui segi. Wuti iri ni nge wuyi wam nas kin ni nari kin yembe te yembe nindiny, tedi ni God nde si nambu nas kin tuqui.
22 Otiwo God ni wute buagi ir nawo kin tende puayi di wute nganye buagi ei nge ningg riri, ‘Yumbui, beghi nunde nyamb pe propet kin wand simbe bad, di nunde nyamb pe wute ququ brequ yemu kin puaq bidiny, di nunde nyamb pe beghi yumbo ur gre ye yembe bidiny.’
23 Tende puayi di nge ni pugri simbe gidiny, ‘Nge nungoqi nei gubuq segi. Nungoqi kring wo, nungoqi yumbo ur brequ yembe wundiny ye.’ ”

Wute nei yuwon kin di nei brequ kin
Luk 6:46-49

24 Jisas ni mune wand simbe nand, “Wute nge wand ven rutungu di nge kari kin pugrine puq ren kin te ni wuti nei yuwon ye rise kin pugri. Wuti nei yuwon ye rise kin ni wuti iri wet yumbui pe tende baj yembe nindig kin pugri.
25 Wuye yumbui wundi, wuye nime nase, di nyumurighi yumbui naghe, quan buagine rindi baj choch rip, pudi baj pombri no segi. Baj te kin wet yumbui tamu mas kin te baj rit nase, bu ni pombri no kin tuqui segi.
26 Pudi wuti iri ni nge ningg wand ven nutungu segi ye te ni wuti iri nei ghabe rindig ye ni baj wuye jiji pene yembe nindig kin pugri.
27 Wuye yumbui wundi, wuye nime nase, di nyumurighi yumbui naghe, quan buagine rindi di baj te choch rip, tedi baj te pombri no naghe. Di baj te quanene bi no naghe.”
28 Jisas ni wand ven simbe nand pre, wute buagi ni wand bei neny kin te ningg nei kumo rimb.
29 Te pugri Jisas wand nand kin te nikin wute Moses ningg lo wute bei meny kin ni wand mand kin pugri segi. Ni wand nand kin te wute rutungu nei kumo rimb di riri wuti nen ni gre ane wand nand.

8

Jisas wuti iri leprosi niraq kin sabi nindig
Mak 1:40-45; Luk 5:12-16

1 Jisas ni rand pe pu nati nandi, wute nganye buagi nganye ninde dobu ruru.
2 Wuti iri num brequ leprosi niraq kin Jisas nde rar ngimi nandi, sungomyu gure nawo, yimb naghe, di nari, “Yumbui, nu nge ghav gudigh yawo kurew, tedi nge ghav ndigh di nge ghimbi mune oghi rise ye tuqui.”*
3 Di Jisas si neq wundo nait nase nari, “Nge nu sabi guduw ye. Nu muqdi oghi ghas!” Di brequne num leprosi te prene di mune oghi nas.

* **8:2:** Num leprosi rire kin ni puqum rimb kin pugri. Ni wute aye ninde tumo rundo tuqui segi. Kinne ris. Di wute puqum rimb kin ni God ningg baj pe ruso tuqui segi.

4 Muq ni simbe nindig nari, “Nu tungu! Nu wute aye simbe ndiny wayequ,
nu yo nunon ghimbi te prist nde bei ghand pre, di Moses ningg lo ni wute
wand puaq mand ningg umo wase mande kin te ningg wuri kin pugrine
puq yen. Nu puq yen ei prist ni te muqond di mari te nganyene nu num
oghi pre.”

Jisas yembe ye wuti iri num puaq nindig
Luk 7:1-10

5 Jisas ni tiqe ire Kaperneam puq munduw kin tende nar no, Rom kin ami
mingg yumbui iri ni nandi Jisas nuqoind, muq ni ghav nindig ningg pengu
nindig nari,
6 “Yumbui, nge yembe ye wuti iri ni num gureg bu ni baj pene ruqo pu
nase. Ni ngape riti di ni yuqo yumbui niraq.”
7 Di Jisas ni oyi simbe nindig nari, “Nge ko, sabi gidig ye.”
8 Pudi ami mingg yumbui ni Jisas oyi nindig nari, “Yumbui, nge wuti oghi
nganye segi, pugri bu nu ngende baj pe ghandi wayequ. Nu wandne simbe
ghand, di nge yembe ye wuti te num oghi.
9 Nge nei gab nu wuti te sabi gudig tuqui. Te pugri nge mune wuti nyamb
kin iri nde si nambune kas ye, di ami oyi nge nde si nambu mas. Pugri bu
nge ami iri simbe gidig kari, ‘Nu yo,’ di ni no; aye simbe gidig kari, ‘Ghandi,’
di ni nandi; nge yembe ye wuti ningg kari, ‘Nu yembe te yembe ndiny,’ di
ni yembe nindiny.”
10 Muq Jisas ni wand ven nutungu, ni nei quan nganye puye nand, di
wute ninde dobu ruru kin te simbe nindiny, “Nge nungoqi nganyene simbe
guduq, nge Israel kin iri ni God pugri nganye nei nimbig kin te nge guqoid
segi.
11 “Nge nungoqi simbe guduq, wute nganye buagi nginy nawi opu kin di
nginy naghe no opu kin ei rindi, di Abraham, Aisak di Jekop ane God nde si
nambu ris mir rind di chumbuai rind.
12 Pudi wute asi God nde si nambu ris ningg nap ruso kin te muq ni dob
reng bu ni bub nare ruso burpoq pe ris. Di sunyi tende ni quan nganye riri
di sawo rit ki.”
13 Di Jisas ni ami mingg yumbui simbe nindig nari, “Be yo. Nu nei guab
nge wuti te sabi gidig oghi ye, tedi ni segine oghi ye.” Di tende puayine ami
mingg yumbui ni yembe ye wuti opu oghi nase pre.

Jisas wute nganye buagi sabi nindiny
Mak 1:29-34; Luk 4:38-41

14 Jisas ni Pita nde baj pe nar no, di Pita ni kine gang ede pe ruqo pu wuse
nundoq, ni num kurew bu ni ghimbi sungue rupuw.
15 Di Jisas ni si nituw kuse, di num opu prene. Di ni wes wiyo, Jisas mir
weng.
16 Tende yuram wute nganye buagi ququ brequ ninde yemu kin te Jisas
nde mare mandi. Di Jisas ni nari, ququ brequ te wute te si mare. Di ni num
kin buagi te sabi nindiny oghi.
17 Ni puq nen kin te propet iri Aisaia puq mindig kin ni asi puq nand kin
ane tuquine. Ni pugri puq nand nari, “Nikinne beghi num nitang ruwi di
puaq nand ruso pre.” *[Ais 53:4]*

Jisas wute ninde maru kin te ningg wand nand
Luk 9:57-62

18 Jisas ni nuqond wute buagi ninde quir quar rindig pu yeru, di ni nikin
wute te simbe nindim nari, “Be wandi, wuye ngamo pe opu gri po.”

19 Wuti iri ni lo wute bei neny kin ni nandi, Jisas ningg nari, “Tisa, nge nu
ane po ye. Nu muainde opu kuo te nge ane po ye.”
20 Di Jisas oyi nand nari, “Nyombui dabo kin nikin rise kin sunyi yeru, di
wapi nikin rise kin nyuw yeru. Pudi nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye
kas kin, nge kase kin sunyi segi.”
21 Jisas nikin wuti aye iri ni Jisas simbe nindig nari, “Yumbui, nge nunde
karu ye. Pudi nu ngiq ghand ei nge ko wuyi yeng guag pu kas, otiwo nati
ngamo kowi pre muqdi gadi nu ane po.”
22 Di Jisas nari, “Wute Yumbui nei mimbig segi kin ni wute mati pre kin
pugri. Ni ei mo wute mati kin te mawo yemu. Nu nge nde ghawi.”

Jisas ni nari nyumurighi di wuye seme gub kin te pre
Mak 4:35-41; Luk 8:22-25

23 Muq Jisas ni at pe newo no, di ni nikin wute anene mo.
24 Ni mo mo wuye ngamo mingi nyumurighi yumbui naghe, di wuye quan
seme gub, at pe kuyo kughe. Pudi Jisas ni ruqo mingi no pu yenu.[†]
25 Di Jisas nikin wute mondo, ni buraq mindig mari, “Yumbui, beghi ghav
ndug! Beghi pati yamb tumo!”
26 Ni oyi nindim nari, “Nungoqi God musoqne nei wumbig kin, nungoqi
pughe kin ningg quan nganye wune wamb?” Muq ni nes newo nyumurighi
di wuye ane segi puq nindiny, di ni opu prene.
27 Di nikin wute te muqond, di nei kumo mamb, di ni kin kin pengu mand,
“Wuti nen ni pughe gib namb ye? Nyumurighi di wuye ane ni wand simbe
nand kin te irepene rutungu!”

Jisas wute ququ brequ ane kin ququ brequ puaq nindim
Mak 5:1-20; Luk 8:26-39

28 Jisas ni no gherim Galili opu Gadara mingg qi pe no nar. Di wute temi
ququ brequ ninde ghimbi pe yemu kin mandi, Jisas muqoind. Ni temi wute
mati mawo yemu kin sunyi pe pu mandi. Ni temi quan nganye jebo mand,
pugri bu wute ni ngim tende ruso segi.
29 Ni quan kumone mari, “Nu God ningg wo, nu beghi pughe sin guegu
ningg bu guadi? Ngeri segine nu guadi kin ren nu beghi brequ gudug ningg
bu guadi?”
30 Muq te pu musoqne kring rundo te pu quan ni tende mir rind rind
yeru.
31 Ququ brequ ni Jisas quan pengu mindig mari, “Nu beghi puaq ndumu
ningg, ate beghi rar ndomu bodo pu buagi tende par po.”
32 Jisas ni ququ brequ te simbe nindim nari, “Nungoqi wo.” Muq ququ
brequ wute temi te si mare, di mo pu buagi tende mar mo. Pu buagi te ni
quan vig rimb ruso, rand wari pe righe ruso, wuye ngamo pe ir righe, wuye
riq di riti.
33 Wute pu yeng muany ye ni te muqond, mes mewo, wu mase mo. Ni
mo, tiqe yumbui pe yumbo pughe ni muqond kin te wute simbe mindiny.
Di ni wute temi ququ brequ ninde yemu kin te yumbo ninde puq ren kin te
wute simbe mindiny.
34 Di wute buagi tiqe te kin ni Jisas nde rindi. Ni rindi Jisas ruqoind ei ni
simbe rindig di ni qi te si niraq ei opu gri mune nandi.

[†] **8:24:** Galili wuye ngamo ni quan nganye yumbui pugri bu seme wumb kin tuqui.

9

Jisas wuti iri quangi rind kin sabi nindig
Mak 2:1-12; Luk 5:17-26

1 Jisas ni at pe newo no, di nikin wute ane wuye ngamo misiq opu gri
nikin nde tiqe pe mune mandi.
2 Wute ninge ni wuti iri quangi rind kin te meri mondo, ni sunyi pene
ruqo pu nase. Ni nei mamb Jisas wuti te sabi nindig ye di Jisas ni nei te
nundom pre, di ni wuti nyinge nare segi kin te ningg nari, “Nge mand, nu
umbo yuwon kuse. Nu yumbo ur brequ guad kin wand te puaq pre.”
3 Wute ninge ni Moses ningg lo wute bei meny kin ni Jisas ningg wand
ven mutungu di ni kin kin wand wand mare mari, “Wuti nen ni God wand
brequ nindig, te pugri ni God ningg sunyi natevi.”
4 Jisas ni nei te nundom pre, di ni nari, “Pughe kin ningg nungoqi nei
brequ ven nungoqi nde umbo pe yevu?
5 Wand pughe ye puq gad tedi wute riri te nganyene: Nge kari, ‘Nu yumbo
ur brequ guad kin wand te puaq pre,’ o nge kari, ‘Nu yes yewo nyinge ghare
yo’ puq gad di ni nyinge nare kin wuqond di nei wamb kin tuqui?
6 Pudi puq ken ei nungoqi nei wamb te pugri wuti God nde pu nandi wuti
nganye nas ye ni qi pe ven nde yumbo ur brequ kin wand puaq nand ye gre
rise.” Muq ni wuti nyinge nare segi kin te ningg nari, “Nu yes yewo, nunon
sunyi ghateri, ghare baj pe yo.”
7 Di wuti te nes newo, nikin nde baj pe no.
8 Wute buagi ni te ruqond, di ni quan wune rimb, di ni God nyamb rindivi
viyo. Te pugri ni gre quan nganye wute neny.

Jisas ni Matyu ngam nirang
Mak 2:13-17; Luk 5:27-32

9 Jisas ni mune nyinge nare no, wuti iri Matyu puq mindig kin nuqoind,
ni takis nateri ye baj pe nas. Di Jisas ni pugri simbe nindig nari, “Nu nge
nde ghawi.” Di Matyu ni nes newo Jisas nde naru.
10 Jisas ni Matyu nde baj pe mir nand nand nas, wute takis materi kin di
wute yumbo ur brequ rind kin nganye buagi Jisas di nikin wute ane tende
ris mir rind.
11 Parisi ninge ni te muqond, di ni Jisas ningg wute te pugri pengu
mindim, “Pughe kin ningg nungoqi yumbui te ni wute takis materi kin di
wute yumbo ur brequ rind kin ane mir rind?”
12 Jisas ni wand ven nutungu, ni pugri puq nand, “Wuti num gureg segi
kin ni dokta nde no tuqui segi, wuti num gureg kinne ei dokta nde no.
13 Nungoqi wo, wand God ningg buk pe rise kin ven wuqond, nei wamb.
Nungoqi umo wambui riti nge wegh kin te nge yambu kari. Nungoqi wute
yawo wutony kin te nge yawo kare righe.” *[Hos 6:6]*
Di Jisas mune nari, “Te kin pugrine nge wute yumbo ur tuquine puq ren
yene kateri ningg gadi segi, pudi wute yumbo ur brequ rind rind ris ye ni
ningg bu gadi.”

Ni mir uny yemu kin te ningg Jisas pengu mindig
Mak 2:18-22; Luk 5:33-39

14 Tende puayi Jon wute wuye nap ye ni ningg wute mandi Jisas muqoind
di pengu mindig mari, “Pughe gri ate beghi Parisi ane pripri mir uny
yembu, pudi nu ningg wute te mir uny yemu segi?”

15 Jisas ni oyi nindim nari, “Wuti iri ngam no ningg mir yembe mindiny
di kimand ngam niram mandi ane mir mand. Di ni ane mir mand mand
masne kin tende puayi ni kimand te mir uny yemu tuqui segi. Pudi otiwo
wute ninge mandi wuti ngam no kin mitanyi mo ye ngeri te rindi ye. Di
tende puayi ei ni yivany mare di mir uny yemu.
16 Wuti iri ni chongo bidi urupui ire nitaqwi, chongo wuri ire bir wus kin
pe nuaq wuso rang nimbiq tuqui segi. Ni pugri puq nen, tedi otiwo ni wuye
nipiq di chongo bidi urupui kin te wute rundo, di asi kin te mune bir wus
di gawo quan nganye yumbui wuse.
17 Di wuti iri ni wain urupui meme chongo yabe kin pe nowi naghe segi.
Ni pugri puq nen, tedi wain urupui te yindingi di meme chongo yabe kin te
bir nuaq di meme chongo te bir wus di wain dabo no. Pugri bu wain urupui
te meme chongo urupui pene ei mawo maghe di ni yuwon pu ris.”

Jisas ni Jairus ningg wo wuti pre mune nindiqi wiyo
Mak 5:21-43; Luk 8:40-56

18 Jisas ni wand te simbe nand nandne yenu, Juda mingg yumbui iri ninde
nandi. Ni nandi Jisas nde tumone sungomyu gure nawo yimb naghe, di
nari, “Nge wo nyumbueg muq tene wuti pre. Pudi nu ghandi si yew kuyo
ei te ni mune wes wiyo.”
19 Di Jisas ni nes newo Juda mingg yumbui te temi mo, di Jisas nikin wute
te anene mo.
20-21 Di wute ire ni uny chiraq yequ ruso ber 12-pela pu ruso. Nyumbueg
te ni Jisas nde dobu gri wuwi, ni nikin nei pe pugri puq wund, “Nge ni
chongone kiting rise, tedi nge oghi.” Nikin nei pe pugri puq wund, ni Jisas
ni chongo cheq te wuting wuse.
22 Jisas ni dobu gri rar nat ni nundoq di nari, “Nge wo, nu nonne nei guab
kuari nu nge chongo kuat rise di nu oghi ye puq guad kin te ningg bu nu
oghi. Nu umbo yuwon pu kuse di yo, wand nunde rise kin te muq prene.”
Muq tende puayine nyumbueg te mune oghi wuse.
23 Muq Jisas ni no Juda mingg yumbui ninde baj pe nar no, wute quanji
rind rind ris. Quayi ni pereru piq muqond di wute buagi ni quan riri ange
nyuw rip,
24 di ni nari, “Nungoqi quan buagine dabo war wo! Nyumbueg wo te wuti
segi, ni ruqo wuse!” Di wute buagi ni wur ring.
25 Pudi ni wute buagi tiqi nundony rir ruso pu dabo yeru. Jisas ni nar no,
nyumbueg wo wuse kin sunyi pe, ni si nituw kuse, di ni mune wes wiyo.
26 Jisas ni pugri puq nen kin wand tene vir ir viso tiqe manyi tende opu
yeru kin te rutungu.

Jisas wute rar brequ kin te sabi nindim oghi

27 Jisas ni tiqe te si niraq di nyinge nare no. Wute temi rar chukoq kin
dobu maru mari, “Nu Devit ningg kuqo ate beghi temu yawo tongu.”
28 Ni baj pe nar no, muq wute rar chukoq kin te Jisas nde mandi, di Jisas
ni mingg nari, “Nungoqi nei wamb ye nge sabi guduq oghi ye tuqui bri?”
Ni oyi mand, “Yumbui, nu tuqui.”
29 Muq Jisas ni si ninde rar pe nem kuyo nari, “Nungoqi tequ nei wamb
ye nge sabi guduq tuqui, pugri bu nungoqi rar wat.”
30 Di ni rar mat yumbo muqond. Di Jisas ni wand gre ye ni temi simbe
nindim nari, “Nungoqi tequ wand ven wute aye simbe wundiny wayequ.”
31 Pudi ni temi mo, Jisas ni yembe yuwon nand kin te wute buagi tiqe
manyi tende opu yeru kin te simbe mindiny.

32 Wute temi te mo mone, muq wute ninge wuti iri wand nand segi kin te
ritanyi Jisas nde rindi, ququ brequ ninde yenu.
33 Pudi Jisas ni ququ brequ te puaq nindig. Wuti te wand nand, di wute
nei kumo rimb riri, “Beghi asi yumbo ur ren kin Israel ven nde buqod segi.”
34 Pudi Parisi ni mari, “Wuti nen ni ququ brequ mingg yumbui ni ningg
gre pe ququ brequ puaq nand mo.”

Jisas ni wute yawo nitony

35 Jisas ni tiqe buagi tende yeru kin tende nar nar no. Ni God yumbui
nyamb mirang kin baj pe tende yenu wand yuwon ye bei neny. Di wute
God nde si nambu ris kin te kin wand bir nuany. Di ni wute buagi num isis
kin te ane sabi nindiny.
36 Di ni wute buagi te nuqond di ni quan nganye yawo nitony. Te ni yivany
rire di bir kin kin ris, sipsip kin pugri wuti yeng nuany kin segi.
37 Muq Jisas nikin wute ningg nari, “Wuny mbe mir nganye buagi nguan
pre, pudi wute mir te materi kin quan segi.
38 Pugri bu nungoqi wuny kiyi pengu wundig ei ni yembe ye wute aye tiqi
nundom mo mir te mitangri meng rir.”

10

Jisas aposel 12-pela pu ir nawo di tiqi nundom mo
Mak 3:13-19; Luk 6:12-16

1 Jisas nikin wute 12-pela pu te nari mandi, di ni gre nem ei ni wute ninge
ququ brequ ninde yemu kin te puaq mindiny di num isis kureny kin te sabi
mindiny oghi.
2 Aposel 12-pela ni nyamb taq ren: ye nawo kin Saimon ni nyamb ire Pita
puq nindig, ni kiqam Andru temi; di Jems, Sebedi ningg wo, di ni kiqam
Jon.
3 Di Pilip, di Bartolomyu di Tomas di Matyu, ni takis nateri kin; Jems ni
Alpius ningg wo, di Tadius.
4 Saimon ni Selot ningg wute tit kin iri,* di Judas Iskariot, wuti Jisas veri
nde si pe ni nondo kin te.

Jisas nikin wute 12-pela pu nap mo di tiqi nundom mo
Mak 6:7-13; Luk 9:1-6

5 Jisas nikin wute 12-pela pu men tiqi nundom mo, ni wand pugri yeri
nindim, “Nungoqi wo kin wute Juda segi kin pe tende wo wayequ. Di
nungoqi Samaria nde tiqe pe wo wayequ.
6 Pudi nungoqi wo kin Israel mingg sipsip ir ruso pre kin te ei meri wutiny.
7 Nungoqi wo wand pugri puq wundiny, ‘Wute God nde si nambu ris kin
te kin ngeri tumo rind pre.’
8 Nungoqi wo, num kin sabi wundiny oghi, wute riti kin te mune wundiri
riwo, wute leprosi riraq kin ghimbi sabi wundiny oghi, di wute ququ brequ
ninde yemu kin te puaq wundiny. Nungoqi gre ren wong wand segine
wateri, pugri bu nungoqi ni sabi wundiny kin te ni wong runduq wayequ.
9 Nungoqi wo kin gol, silva, di wet bidi te ninge hanpaus pe rise ware wo
wayequ.
10 Nungoqi wo kin quongi tami te ware wo wayequ. Di nungoqi chongo
aye ware o su ware o botu ware wayequ. Wuti ni yembe nindiny, tedi ni
oyi ni ghav rindig mir reng.

* **10:4:** Selot: Wute men ni kantri Rom nde si nambu mas yambu mari bu ane mege.

11 “Muq wo, tiqe yumbui o tiqe woju pe wo, te nungoqi rar wat yuwon,
wuti pughe ye ni wuti yuwon kin, nungoqi wuti te ane was ruso ruso otiwo
nungoqi aye pe wo ningg muqdi tiqe te si wuraq.
12 Pudi nungoqi baj ire pe war wo ningg, tedi nungoqi wute baj te kin
simbe wundiny wari, ‘God nungoqi yuwon nuauq.’
13 Wute baj te kin ni yuwon kin, ate nungoqi wand yuwon ye te ninde si
wurany. Pudi ni wute yuwon kin segi, ate nungoqi wand yuwon ye te mune
nungoqi nde vindi.
14 Di wute tiqe te kin nungoqi mitaqu wowi segi, di ni nungoqi wand
mutungu yambu mari, ate nungoqi baj te si ware o tiqe te si wuraq ningg
di nungoqi nyinge pe kin qusuqu te buraq wand.
15 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, God ni wute ir nawo kin tende
puayi mai Sodom di Gomora ane riraq kin te ni ane tuqui segi, tiqe wen kin
mai ni mune quan nganye.”

Jisas nikin wute simbe nindim otiwo wute ni mai rem ye
Mak 13:9-13; Luk 21:12-19

16 “Nungoqi wutungu! Nge nungoqi tiqi gudoqu wo kin te sipsip kin
pugri nyombui dabo ye mingi wo. Pugri bu nungoqi wo kin ghati ni waghi
waghine ruso kin pugri nungoqi otinde nei wamb wamb wo. Di wapi mabri
mingg yumbo ur yuwon ye te kin pugri wute ker wany segi.
17 Nungoqi wute ningg nei wamb wamb otiwo ni nungoqi mutuqu wase
di mitaqu kot pe mo, di nungoqi God yumbui nyamb mirang kin baj pe
tende mumbuequ.
18 Nungoqi nge ningg wute pugri bu nungoqi mitaqu mo gavman nde si
pe mequ wondo di king nde si pe mequ wondo. Nungoqi puq meuq tedi
God ni wand yuwon ye te ni simbe wundim di Juda segi kin te mune ane
rutungu.
19 Nungoqi mitaqu kot pe wo kin tende puayi eti nungoqi nei kumo wamb
wari, ‘Nge wand pughe ye bri simbe gad, o nge pughe gri ni wand oyi gidim?’
Otiwo tende puayi Yumbui nungoqi nei neuq di nungoqi simbe wand.
20 Wand te nungoqi simbe wand kin te nungoqi te segi. Wand te Ququ
Yuwon Ye ni nuyi nde pu nandi nunde mim pe simbe nand.
21 “Wute ninge nikin kise God nei mimbig bu ni mitami kot pe mo di ni
mi mati, di kiyi ninge ni wo mune pugrine puq meny. Di wo ninge ngawu
gre rind kin ni kiyi kumo kot pe ritari ruso mambui riti.
22 Nungoqi nge ning wute pugri bu wute buagi nungoqi yambu rireuq.
Pudi wute tughe ni gre rind ris ruso ruso qi wen pre kin tende puayi, tedi
God ni nateri ye.
23 Tiqe ire te kin wute nungoqi unje mupuqu mai isis meuq, tedi nungoqi
wu wase tiqe aye pe wo. Nge nganyene simbe guduq, nungoqi Israel mingg
tiqe buagi tende wo war ir omo wawo segine di wuti God nde pu nandi wuti
nganye nas kin ni mune nandi.
24 “Wokuandi nikin tisa nde ni yumbui ningg ris tuqui segi, di wute yembe
ye nikin yumbui tende ni oyi yumbui ningg mas tuqui segi.
25 Pudi wokuandi nikin tisa ane tiq tiqne ris tedi tuqui, di wute yembe
ye nikin yumbui te ane tiq tiqne mas tedi tuqui. Ni baj kiyi nyamb brequ
mindig, mari, ‘Belsebul’ puq mindig, tedi wute ninde baj pe ris kin quan
nganye nyamb brequ mindiny.”

Jisas ni nari nungoqi God ningg ei wune wamb
Luk 12:1-7

26 Jisas ni mune pugri simbe nand, “Nungoqi wute yumbo ur brequ
munduq kin te ningg wune wamb wayequ. Yumbo ninge muq imb pu rise
kin te otiwo bure ris raqene rise, di wand muq suqo pu vise kin te otiwo
wute buagi nei rimb ye.
27 Nge wand burpoq nungoqi simbe guduq kin te bogisumb muqdi simbe
wand. Di nge nungoqi ange pe misag kare kin te wewo wo baj wam yequ
wute simbe wundiny.
28 Nungoqi wute ghimbine mamb riti pudi ni ququ mamb riti segi kin te
ningg wune wamb wayequ. Pudi nungoqi God ningg ei wune wamb, ni teri
ane namb riti, ghimbi namb riti di ququ nate ruwi di wase pe menare righe
namb.
29 Nungoqi nei wamb, wute wapi wo temi wan toea pe wong mand. Di
nungoqi nuyi ni wapi wo te quan nganye sabi nindim. Pudi ni ngiq nand
segi, tedi iri qi pe ir ni naghe tuqui segi.
30 Nungoqi nde ngawu pe God ni yu te manyi nand pre.
31 Pugri bu nungoqi wune wamb wayequ, nungoqi nuyi ni wapi wo yawo
nitony pudi nungoqi mune quan nganye yawo nitouq.”

Beghi Jisas ningg wute puq bad kin minyuw pati wayequ
Luk 12:8-9

32 Jisas ni mune simbe nand nari, “Wuti tughe ni wute simbe nindiny
nari, ‘Nge Jisas ningg wuti,’ tedi nge mune nginy tu wam tende nge wuyi
simbe gidig kari, ‘Wuti nen nge te.’
33 Pudi wuti tughe ni wute simbe nindiny nari, ‘Nge Jisas ningg wuti segi,’
tedi nge mune nginy tu wam tende nge wuyi simbe gidig kari, ‘Wuti nen
nge te segi’.”

Wute ni Jisas quan nganye ei nei rimbig
Luk 12:51-53; 14:26-27

34 Jisas ni mune simbe nand nari, “Eti nungoqi nei wamb wari nge muq
gadi kin yeng buagi qi pe kin gure kawo ningg bu gadi. Nge yeng gure kawo
ningg gadi segi, nge bainat bu keri gadi.
35 Nge muq gadi kin umbo ker mune pi res, ‘Quayi wo ni kiyi ker muam,
di nyumbueg wo ni kumo ker ruany, di nyumbueg ngam kin ni kine ker
ruany.
36 Wute te nikin veri nganye te nikin wangone’.” *[Mai 7:6]*
37 “Wuti tughe ni kiyi o kumone yawo nirany righe di nge segi, tedi ni nge
ningg wuti kin pugri nas kin tuqui segi. Di wuti ni quayi wo o ni nyumbueg
wo tene yawo nirany righe di nge segi, tedi ni nge ningg wuti kin pugri nas
kin tuqui segi.
38 Di wuti iri ni kruse niraq ngende dobu nawi segi, tedi wuti te ni nge
ningg wuti kin pugri nas kin tuqui segi.
39 Wuti tughe ni nge nei nimbigh segi nikin ghimbine nei nimbiny di
nati, tedi ni nas nas te kin nas tuqui segi. Pudi wuti tughe nikin ghimbi
nei nimbiny segi nge nei nimbigh muq nati, tedi ni nas nas te kin nas ye.

Wuti iri ni Jisas ningg wute te nate mowi kin wand

40 “Wuti tughe ni nungoqi nitaqu wowi te nge neti kowi, di wuti tughe
nge neti kowi te wuti nge tiqi nundogh gadi kin te neti nowi.
41 Wuti tughe ni propet iri nuqoind di ni nari, ‘Wuti nen ni propet iri
pugri bu nge keti nowi,’ tedi yumbo God ni propet nuam rise kin pugrine ni
mune nateri. Wuti tughe ni wuti tuquine nas kin iri nuqoind nari, ‘Ni wuti

yumbo ur tuquine puq nen pugri bu nge keti nowi,' tedi yumbo God ni wute yumbo ur tuquine puq ren ye nuany rise kin pugrine ni mune nateri.
42 Di wuti iri nari ni nge ningg wute te ghav nindim muq ni uyi wuye natekui nge ningg wuti iri nyamb segi kin te neng, nge nganyene nungoqi simbe guduq, wuti yumbo ur wokuandi nganye ren kin puq nen ye te ningg ni yumbo God nuang rise kin te nateri ye."

11

Jon wute wuye nap ye nikin wute tiqi nundom Jisas nde mo
Luk 7:18-35

1 Jisas nikin wute 12-pela pu wand ren simbe nindim pre, muq ni sunyi te si nare di nyinge nare, tiqe ninge Galili opu yeru kin tende no wand bei neny di bir nawo.
2 Muq Jon wute wuye nap ye ni taq pu yenu kin tende puayi wute ninge ni simbe mindig mari Kraist ni yumbo ur pugri nand. Pugri bu Jon nikin wute tiqi nundom Jisas nde mo,
3 di ni Jisas pengu mindig mari, "Nu beghi simbe ndug, Jon ni nari nu, wuti God tiqi nundog nandi puq nand kin tene bri guadi o beghi wuti aye bri ghimbi buag pu pas ye?"
4 Di Jisas ni oyi nindim nari, "Mune wo di yumbo yumbo buagi nungoqi non rar pe wuqond di wute aye men simbe munduq wutungu kin te Jon simbe wundig:
5 Wute rar chukoq kin te ni mune rar bure rind, wute nyinge brequ kin mune nyinge rire, wute leprosi riraq kin te ghimbi mune yuwon rind, wute ange ghave rimbiny kin munene wand rutungu, wute riti kin mune res riwo, di wute yumbo segi kin te ni wand yuwon ye bir muany rutungu.
6 Wute nge yumbo yumbo buagi puq ken ye te ruqond, pudi nge dob regh segi kin wute te chumbuai rind."
7 Jon nikin wute Jisas si meri ningg muq Jisas ni Jon ningg wand wute buagi te simbe nindiny nari, "Nungoqi mong wuye di nyumo segi ye pe wo Jon wuqoind kin te ni kombu kin pugri nyumurighi neri no nandi nandi bri yenu wuqoind? Te segi, Jon ni kombu kin pugri segi, ni gre pu yenu ye.
8 Pudi te segi, tedi yumbo pughe kin wuqond yamb wo? Wuti iri chongo yuwon ye bri nare righe pu yenu bu wo wuqoind ningg? Te segi, wute ni chongo pugri ye mare righe kin ni king ningg baj pe mas ye.
9 Nungoqi yumbo pughe kin wuqond yamb wo? Propet iri bri wuqoind ningg wo? Te nganyene, nge nungoqi simbe guduq, Jon ni mune yumbui nganye, propet aye ni ane tuqui segi.
10 Wuti nen ningg qa God nde buk pe pugri ur mand, 'Nge wuti iri nge ningg wand nare no kin te tiqi gudog ye nawo nu ngim sabi nunduw.' *[Mal 3:1]*
11 "Nge nganyene nungoqi simbe guduq, wuti iri qi pe ven nde kin Jon wute wuye nap kin ni nde yumbui nas segi, Jon irine yumbui. Pudi wute God nde si nambu ris kin tende wuti iri nyamb segi wokuandi kin pugri nas kin te ni oyi Jon nde yumbui.
12 Jon wute wuye nap kin ni wand bir nawo kin tende puayi pu rindi muq ven nde puayi God ni king ningg nas di wute ninde si nambu ris kin te quan nganye gre rind di wute tende rir ruso ningg quan nganye buid rip.
13 Propet buagi di Moses ningg lo ane ni wute God nde si nambu ris kin ningg simbe mand.
14 Propet ni mari, 'Elaija ei nandi.' Nungoqi wand wutungu yawo kureuq, tedi nge nungoqi simbe guduq te Elaija segi, Jon ningg bu puq mand.

15 Wuti tughe ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei wand ren nutungu.
16 “Nge yumbo pughe kin ningg ei wand gad ei nungoqi muq ven nde
puayi was kin te ane tuquine? Nungoqi wokuandi kin pugri, ni ruso tiqe
moqi ris, wokuandi aye mune rindi muq ni oyi oyi wand rind riri,
17 ‘Beghi pereru piq budouq ei nungoqi nyinge wawo ningg pari, pudi
nungoqi nyinge wawo segi. Di beghi yivany kin yuwo pari ei nungoqi
quanji wand ningg pari, pudi nungoqi quanji wand segi.’
18 Te kin pugrine Jon nandi kin ni mir quan nand segi, di ni wain ne segi,
di wute mari ququ brequ ninde yenu.
19 Di nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge gadi kin nge mir
gad di wain ke di ni mari, ‘Nungoqi wuti nen wuqoind. Ni mir quan nand
di wain quan ne, ni wute takis materi kin di wute yumbo ur brequ rind
kin kimand.’ Beghi temu yumbo ur kin kinne yembe bidiny, pudi nungoqi
temu ane yambu wurengu. Pudi God beghi nde yembe nand kin te bei rind
ni nei te tuquine nganye.”

Tiqe ninge Jisas nei rimbig segi
Luk 10:13-16

20 Tiqe ren kin wute Jisas ni yumbo ur gre ye quan nganye yembe nindiny
pudi ni te ruqond di nei rire ritinde segi. Pugri bu Jisas ni tiqe ren kin wute
ker nuany.
21 Ni pugri puq nand, “Korasin kin wute, otiwo nungoqi mai yumbui
nganye ware, di Betsaida kin wute, nungoqi mune pugrine mai yumbui
nganye ware ye. Te pugri wuti iri ni no tiqe brequ ye Tair di Saidon tende
nge ningg yumbo ur gre ye nungoqi nde yembe gidiny kin pugrine ni mune
tende yembe nindiny, tedi Tair di Saidon ane asine nei rire ritinde, ni
chongo bir bir kin rire righe ruso wase inyap righe.
22 Pudi nungoqi nei ware witinde segi, pugri bu nge muq nungoqi simbe
guduq, otiwo God ni wute buagi ir nawo kin tende puayi nungoqi mai quan
nganye wuraq. Tair di Saidon ane ni mai tumo wone riraq.
23 Di nungoqi Kaperneam nungoqi nonne nyamb wundivi viyo quan
nganye yumbui vise ningg wari? Te segi. God ni meniraqu mati kin tiqe pe
wo. Te pugri wuti iri ni no tiqe Sodom tende nge yumbo ur gre ye nungoqi
nde yembe gidiny kin pugrine ni mune tende yembe nindiny, tedi Sodom
ni yequne.
24 Pugri bu nge nungoqi simbe guduq, otiwo God ni wute ir nawo kin
tende puayi nungoqi mai Sodom riraq kin pugri segi, nungoqi Kaperneam
mai quan nganye wuraq.”

Beghi Jisas nde bodo tedi beghi pas yawotuan kin tuqui
Luk 10:21-22

25 Tende puayi Jisas ni nari, “Wuyi, nu nginy tu wam di qi anene kin
yumbui. Nge nu chumbuai guduw, te pugri nu wute quan nganye nei mamb
kin ni nu yumbo suqo kuram, di wute ninge wokuandi nei rise kin tene nu
bei gudim.
26 Te nganye wuyi nu non nei pene bu pugri puq kuen.”
27 Di Jisas ni mune simbe nand nari, “Nge wuyi ni yumbo yumbo buagi
nge negh. Di wuti iri ni wo te nei nimbig segi, pudi kiyi ni irine wo te nei
nimbig. Di wuti iri ni kiyi te nei nimbig segi, pudi wo di wute ninge ni wo
kiyi bei neny kin tene ni nei rimbig.
28 Nungoqi yumbo mai kin ware ghimbi buid segi ate ngende wandi, tedi
nungoqi was yawotuan kin sunyi kew kin tuqui.

29 Nungoqi nyumo bog bulmakau nde gibe pe mirany righe ei ni yumbo qo rimb rire ruso ye te nei wumbiny. Bulmakau ni wute nde si nambu yeru di ni yumbo qo rimb rire ruso. Nungoqi te kin pugrine nge ningg wand wutungu di nge nde si nambu yequ. Nge yumbo ur oghi ye yembe gidiny di nge ningne nyamb gidivi viyo segi, di yumbo te nungoqi nde mai riwo segi, di nungoqi was yawotuan kin tuqui.
30 Nyumo bog nge nungoqi nde gibe pe kirauq righe kin te nungoqi ware kin tuqui, di yumbo nge keuq kin te mai riwo segi, nungoqi ware kin tuqui."

12

Jisas nari ni Sabat kin puate
Mak 2:23-28; Luk 6:1-5

1 Nginy iri Sabat kin tende puayine Jisas nikin wute ane wit wuny mingi tende nyinge mare mo. Jisas nikin wute mir kurem, di wit yi ninge map me.
2 Muq Parisi ni te muqond, ni Jisas ningg mari, "Muq nginy nen te Sabat kin nginy, pudi nu wute ni wit yi map me. Lo ni beghi yembe bad kin te ningg segi puq wund."
3 Di Jisas oyi nindim nari, "Devit nikin wute ane mo mo mir kurem di pughe sin men kin te nungoqi buk pe wuqond segi bri?
4 Ni God ningg baj pe nar no, bret God meng ningg mawo ris kin te nare nandi, nikin wute ane me. Bret ren pristne di me ye, wute aye me kin te lo segi puq wund.
5 Nungoqi Moses ningg lo buk te wundoq segi bri? Ni nari prist ni God ningg baj pe yembe mand ye nginy Sabat te ningg ni segine yembe mand, pudi ni te kin ningg unje map segi.
6 Nge nungoqi simbe guduq, God ningg baj ni yumbui, pudi wuti iri ni mune quan nganye yumbui kin muq nen yenu.
7 God ningg buk wuri, 'Nungoqi umo wambui riti nge wegh kin te nge yambu kari. Nungoqi wute yawo wutony kin te nge yawo kare righe.' *[Hos 6:6]*
Nungoqi wand puate ven kin ei nei wamb, tedi wute aye unje rip segi kin te mai weny segi.
8 Te pugri wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni Sabat kin puate."

Jisas ni wuti iri si kuti kin te sabi nindig oghi
Mak 3:1-6; Luk 6:6-11

9 Jisas ni sunyi te si nare di nyinge nare no, ni mingg God yumbui nyamb mirang kin baj pe nar no.
10 Tende puayi wuti iri si kuti kin ni tende nas. Wute ninge ni Jisas kotim maind ningg ngim meri mand bu ni mandi pu tende mas, ni Jisas pengu mindig mari, "Moses ningg lo pughe puq wund, beghi wute num ye nginy Sabat kin tende puayi sabi bidiny ye o segi ye?"
11 Jisas ni oyi nindim, "Pudi nungoqi kin iri sipsip ire yequ pu di nginy Sabat kin tende puayi sipsip te ngamo pe ir wughe, tedi ni pughe sin nen? Ni nitiq wuse qo nimbiq wuwi wundi segi bri?
12 Pudi wutamu sipsip ane tuqui segi, wutamu quan nganye yumbui. Pugri bu beghi lo puq wund nginy Sabat kin te ningg wute ghav bidiny tuqui."
13 Muq ni wuti si kuti kin te simbe nindig, "Nu si tuqu kuso." Di ni si nituqu kuso, muq ni si mune oghi, si yuwon kin opu gri kuse kin pugrine ire te mune oghi kuse.

14 Pudi Parisi ni God yumbui nyamb mirang kin baj te si miraq mo aye pe
mo mas, di Jisas mi nati ningg wand wand mare.

Jisas ni God ningg yembe ye wuti iri

15 Tende puayine Jisas ni nei namb Parisi ni yumbo ur ninge yembe
mindiny ningg, pugri bu ni tiqe te si niraq, di wute buagi ninde dobu ruru.
Wute buagi num kureny kin te ni sabi nindiny oghi,
16 di ni segi puq nindiny ei ni God ningg wo te kin ningg wute aye simbe
rindiny segi.
17 Ni yumbo ur puq nen kin te propet iri Aisaia puq mindig kin ninde mim
pe God simbe nand kin ane tuquine. Ni pugri puq nand:
18 "Wuti nen ni nge ningg yembe ye iri, nge ni si gubog, ni irine nge ni yawo
girag righe, di nge umbo ni ningg quan nganye chumbuai gud. Nge
ningg ququ ninde kowi nas, di ni nge wute tuquine puq keny ye te
ningg Juda segi kin simbe nindiny.
19 Ni ker nawo segi, di quan kumo nari segi, di ni ngimne no wand kumo
nand kin te wute rutungu segi.
20 Ni taqme nuqu te paqe nowi segi, di ni lam ire wel omo kin te awu nindiq
segi. Ni pugrine yembe yembene yenu ruso ruso, otiwo nge wute tuquine
puq keny kin wute buagi ruqond nei rimb.
21 Di ninde nyamb pe Juda segi kin buagi ni te ruqond di ni ghimbi ruang,
ni nandi di ni ghav nindiny." *[Ais 42:1-4]*

Ni mari Jisas ni Satan ningg gre pe yembe nand
Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 12:10

22 Tende puayi wute ninge ni wuti iri mitanyi Jisas nde mandi. Wuti nen
ququ brequ ninde yenu, bu ni rar chukoq di wand nand segi. Jisas ni wuti
te sabi nindig, pugri bu ni wand nand di rar bure nindiq, rar nat.
23 Wute buagi ni Jisas yumbo ur yembe nindiny kin te ruqond, di ni nei
kumo rimb. Ni kin kin pengu rind, "Wuti nen ne bri Devit ningg kuqo?"*
24 Tende puayine Parisi ni wand ven mutungu, di ni oyi mand mari, "Wuti
nen ni ququ brequ mingg yumbui, Belsebul puq bidig kin, ni gre neng bu
ni ququ brequ puaq nand ye tuqui."
25 Jisas ni nei te nundom, di ni pugri puq nindim nari, "Kantri ire kin
wute ni bir mawo kin kin mege, tedi kantri te oghine yembe wund tuqui
segi, ir wughe ye. Di wuti iri ngam wo ane bir ruwo di priprine riri riri,
tedi ane ruwo gudo tuqui segi, kin kin yeru. Muq tiqe ire o wute baj ire pe
kin ni bir ruwo opu opu yeru rege, tedi tiqe o wute baj ire kin rikur segi, ni
bir kin kin yeru.
26 Te kin pugrine Satan ni nikin ququne ququ aye puaq mand mo, tedi
ququ buagi ninde si nambu mas kin ni bir kin kin mo, di gre pu yemu kin
tuqui segi.
27 Nungoqi wari nge Belsebul nde gre pe bu ququ brequ puaq gad. Pugri
bu nge puq gad, nge Belsebul nde gre pe ququ brequ puaq gad, tedi nungoqi
non wute tughe nde gre pe ququ brequ puaq mand? Nungoqi non wute tene
bei munduq nungoqi unje wap.
28 Pudi nge God ningg Ququ nde gre pe ququ brequ puaq gad, tedi
nungoqi nei wamb wute God nde si nambu ris ye ngeri te nungoqi nde
rindi pre.

* **12:23:** Ni Devit ningg kuqo puq mand kin te ni Kraist ningg mari.

29 “Wuti iri ni wuti aye iri gre quan rise kin ni baj bir nuang nar no yumbo
nateri tuqui segi. Ni wuti gre quan rise kin te taq naimb pre, tedi ni baj bir
nawo nar no yumbo sir nateri.
30 Wuti iri ni nge wuti segi, tedi ni nge veri kin pugri. Wuti nge ghav
nindigh di sipsip pirur segi kin wuti te ni oyi sipsip bub nare ruso ye.
31 Yumbo ur pugri ye te ningg nge nungoqi simbe guduq, wute yumbo ur
brequ mand di wand brequ mand kin wand te puaq ye tuqui. Pudi wuti iri
Ququ Yuwon Ye wand brequ nindig ye ni wand te puaq segi ye.
32 Wuti tughe ni wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin te wand
brequ nindig, te kin wand God puaq nand ye tuqui. Pudi wuti tughe ni
Ququ Yuwon Ye wand brequ nindig, te God ni te kin wand puaq nindig segi
ye. Otiwo pudi mune tuqui segine.”

Nyumo yi oghi ye di nyumo yi brequ kin
Luk 6:43-45

33 Jisas ni mune simbe nand nari, “Nyumo oghi kin te ni yi oghi ye rire.
Di nyumo brequ kin te ni yi brequ ye rire, nyumo yi te wuqond di nungoqi
nei wamb ni nyumo oghi o brequ.
34 Parisi, nungoqi ghati sindiyu wo. Nungoqi wutaqu brequ, tedi pughe
gri ei wand oghi ye wand? Wuti te ni nei isis umbo pe vise kin te bu mim
wand vind.
35 Wute yuwon kin ni nei isis yuwon kin rise, bu ni yumbo ur yuwon ye
yembe rindiny. Pudi wute brequ kin ni nei isis brequ kin rise bu ni yumbo
ur brequ ye te yembe rindiny.
36 Pudi nge nungoqi simbe guduq, God ni wute ir nawo kin tende puayi
wute buagi ni ruso God simbe rindig pughe kin ningg ni wand isis te kin
rind.
37 Nungoqi non wand tende pene ei God nungoqi ir nuaqu, nungoqi
wutaqu tuquine was kin o nungoqi wutaqu brequ.”

Wute ninge yumbo ur gre ye muqond ningg mari
Mak 8:11-13; Luk 11:29-32

38 Muq wute Moses ningg lo wute bei meny kin di Parisi ane Jisas pengu
mindig mari, “Tisa, beghi pari nu yumbo ur gre ye ire yembe nduw, ei beghi
budoq.”
39 Di ni oyi nand nari, “Nungoqi wute muq ren nde puayi kin nungoqi
wute brequ, di God nei wumbig segi. Nge yumbo gre ye yembe gidiny
wuqond ningg wari bri? Nge segi puq gad. Yumbo gre ye propet iri Jona
puq mindig kin ni bei nand pre.
40 Jona yabe chuqo ni wuye umo yumbui umbo wabe nar nase nginy temi
ire pu bur tengi ire pu. Te kin pugrine otiwo wuti God nde pu nandi wuti
nganye nas kin ni qi gawo pe nase nginy temi ire pu di bur tengi ire pu.
41 God ni wute ir nawo kin tende puayi Ninive kin wute ni res riwo di God
nde rar pe simbe rind ye. Ni simbe rind kin te nungoqi wutaqu muq ren
nde puayi yumbo ur brequ wand kin te simbe rind. Te pugri ni Jona wand
bir nawo kin te rutungu di ni nei rire ritinde. Di nge nungoqi simbe guduq,
wuti iri Jona nde quan nganye yumbui kin nen nas. Pudi nungoqi ni ningg
wand te wutungu segi.
42 “Otiwo God ni wute buagi ir nawo kin tende puayi di Kwin Siba opu
kin ni wes wiyo di nungoqi yumbo ur brequ muq ven nde puayi yembe
wundiny kin te simbe wund. Te pugri ni qi cheq pe pu wundi King Solomon
ni nei oghi ye simbe nand kin te wutungu ningg. Pudi nge nungoqi simbe
guduq, wuti iri Solomon nde ni quan nganye yumbui kin nen nas, di
nungoqi ni ningg wand wutungu segi.”

Ququ brequ mune wuti nde nandi
Luk 11:24-26

43 Jisas ni mune simbe nand nari, “Ququ brequ ni wuti iri si neri, ni no
wuye di nyumo segi ye pe tende no nas yawotuan kin sunyi meri nat, pudi
ni sunyi ire nuqond segi,
44 tedi ni nari, ‘Nge mune baj asi kas kin pe tende ko.’ Di ni mune nandi
nuqond baj pe te wute mas segi, baj bureng maip, di yumbo sabi mindiny.
45 Muq ququ brequ asi nas yumbo ur brequ musoqne nand kin te ni mune
no, ququ brequ aye 7-pela pu mune nitami nandi, ni quan nganye yumbo
ur brequ mand ye, di ni nitami nar no tende mas. Wuti nen asi brequ nase,
pudi muq ni quan nganye brequ nase. Te kin pugrine muq ven nde puayi
wute ni yumbo ur brequ rind kin ane tuquine.”

Jisas kumo di kiqam ninde rindi
Mak 3:31-35; Luk 8:19-21

46 Jisas ni wute buagi te wand simbe nindiny nindinyne yenu, ni kumo di
kiqam ane rindi pu dabo yeru, ni ghimbi ruang nandi ei ane wand ningg.
47 Wuti iri ni simbe nindig nari, “Nu numo niqam ane rindi pu dabo te
yeru, ni nu ane wand ningg bu pengu rind.”
48 Jisas oyi nand nari, “Wute tughe nge moyu di wute tughe nge qam?”
49 Di nikin wute te si numbony muq nari, “Wute ren nge moyu di nge
qam.
50 Te pugri wute tughe nge wuyi wam nas kin nari kin pugri puq ren ye
ni nge qam di nge nyumbu di nge moyu.”

13

Wuti iri wit yi wuny mbe puraq nand kin kopuqu wand
Mak 4:1-9; Luk 8:4-8

1 Nginy te ningg Jisas ni baj te si nare, di ni no Galili wuye ngamo
qunambe nas.
2 Ni nas wand bir nawo kin pe tende bot ire yequ. Di wute nganye buagi
nganye rundo rikur ni quir quar rindig, pugri bu ni bot pe newo no nas, di
wute buagi ni dabo jiji pe yeru, muq ni wand simbe nand.
3 Muq ni wand nganye buagi te kopuqu wand pene simbe nindiny nari,
“Wuti iri nikin wuny mbe no di wit yi puraq nand.
4 Ni puraq nand nand di wit yi ninge ngimne ir ri, di wapi rindi riq.
5 Ninge qi wet kin pe ir ri. Tende qi quan wus segi bu ni wamne ris, pugri
bu ni brequne ruwi,
6 pudi nginy nawi, wit te nande namb di quari rimb. Te pugri ni tumuri
quan maghe mo segi.
7 Wit yi ninge ruso nyungo quat kin pe ir ri di nyungo quat kin ni nambu
wi ruso.
8 Pudi ninge qi oghi ye pe ir ri righe kin te ni mir rise. Ninge 100-pela pu
rire, ninge 60-pela pu rire, di ninge 30-pela pu rire.
9 Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei wand ren nutungu.”

Pughe ningg bu Jisas ni kopuqu wand pe simbe nand?
Mak 4:10-12; Luk 8:9-10

10 Jisas nikin wute mandi ni pengu mindig mari, “Pughe kin ningg wute
ren nu kopuqu wand pe simbe gudiny?”

11 Ni oyi nand nari, “Yumbo yumbo buagi God nde si nambu rise kin wand
suqo pu rise kin te God nungoqi nei neuq di nungoqi nei wumbiny tuqui,
pudi ni wute ren bei neny segi ye.
12 Wuti tughe ni nei yuwon ye ninge rise, tedi God ni nei aye mune neng,
ei ni nei quan rise. Pudi wuti ni nei yuwon segi, musoqne rise, tedi God
mune natevi.
13 Te puate ven ningg bu nge kopuqu wand pe simbe gidiny.
‘Ni rar pe ruqond pudi ruqond rip ruso segi. Ni ange ruaq rutungu pudi nei
rimb segi.’
14 Ni ningg propet iri Aisaia puq mindig kin ni simbe nand kin ane
tuquine. Ni nari,
‘Nungoqi ange waq wutungu, pudi nei wumbiny tuqui segi. Nungoqi rar
wat wat, pudi wuqond tuqui segi.
15 Te pugri wute ren ni nei ghabe rindiny, di ni ange tuq rimbiny, di ni rar
imb ruany pre. Eti ni rar pe ruqond, ange pe rutungu, di nei pe nei rimbiny,
di ngende tindi rindi di nge ni sabi gidiny oghi.’ *[Ais 6:9-10]*
16 Pudi nungoqi nge ningg wute nungoqi rar pe wuqond, di ange pe wand
wutungu. Te ningg bu nungoqi chumbuai wand.
17 Te nge nungoqi nganyene simbe guduq, asi propet di God ningg wute
tuquine mas ye ninge ane nungoqi muq yumbo ur wuqond kin te ni quan
nganye ruqond yawo kureny, pudi ni ruqond segi. Di nungoqi muq wand
wutungu kin ven ni mune rutungu yawo kureny, pudi rutungu segi.

Jisas ni wit yi kin kopuqu wand te raqe nand
Mak 4:13-20; Luk 8:11-15

18 “Nungoqi wutungu, kopuqu wand wit yi puraq nand kin wand puate
taq pugri:
19 Wute ninge yumbo yumbo buagi God nde si nambu rise kin te kin wand
ni rutungu, pudi ni nei rimb segi. Wute ren ni wit yi ngimne ir ri kin pugri.
Ququ brequ mingg yumbui ni nandi God ningg wand ninde umbo pe vise
kin te puaq nand.
20 Muq wit yi ninge qi wet pe ir ri kin taq wuti tughe ni wand ven nutungu
di brequne chumbuai ane natevi.
21 Pudi ni tumuri quan maghe mo segi kin pugri, ni wand te kin nei pe
nawo vis nganye segi. Ni God ningg wand nutungu, pudi wute ninge wand
te ningg brequ mindig ningg mai isis meng kin tende puayi ni brequne ir
naghe.
22 Wit yi ninge nyungo quat kin pe ir righe kin te wuti wand nutungu, pudi
yumbo qi pe kin yivany nirany, di yumbo quan rise ningg nari. Yumbo ren
ni nei imb ruang bu God ningg wand ni nde mir rire segi.
23 Pudi wit yi qi oghi ye pe ir ri kin te wuti iri wand ven nutungu di puate
nei nimbiny. Wit te ni yi rise pre, ninge 100-pela pu di ninge 60-pela pu di
ninge 30-pela pu rire.”

Nyungo brequ wuwi kin kopuqu wand

24 Jisas ni kopuqu wand aye mune simbe nindiny nari, “Yumbo yumbo
buagi God nde si nambu rise kin te pugri, wuti iri nikin nde wuny mbe wit
yi oghi kin menare.
25 Pudi wute buagi ruqo rise pre, ni veri nandi wit yi mingi tende ni mune
nyungo brequ kin yi te menare pre, di ni no.
26 Otiwo wit yi te ruwi mir rire ningg, ni muqond nyungo brequ mune
anene ruwi.

27 “Muq yembe ye wute ni mo wuny kiyi pengu mindig mari, ‘Yumbui,
beghi buqod nu wit yi oghi kinne bu wuny mbe mekuare. Pudi nyungo
brequ wen muai pu wundi?’
28 “Ni oyi nand nari, ‘Veri ni puq nen!’
“Yembe ye wute ni wuny kiyi pengu mindig mari, ‘Nu nei guab ye beghi
po nyungo brequ te bi pawo?’
29 “Ni oyi nand nari, ‘Wayequ. Nungoqi wo nyungo brequ te bi wawo, eti
wit ane bi wawo.
30 Rar wuqond teri anene ruwi. Otiwo mir pateri kin tende puayi, muqdi
nge wute tende yembe mand kin simbe gidim, ni nyungo brequ te bi mawo
wumb muqond wase mande pre, muqdi wit yi materi nge nde mir baj pe
mawo ris’.”

Wute God nde si nambu ris kin kopuqu wand
Mak 4:30-32; Luk 13:18-21

31 Muq ni kopuqu wand aye mune simbe nand nari, “Wute God nde si
nambu ris kin ni mastet yi kin pugri. Wuti mastet yi nare no nikin nde
wuny mbe ni righe.
32 Mastet yi wokuandi nganye ni nyumo aye ninge kin yi pugri segi, ni
mowi kin minye ninge wuny mbe mi righe kin ane tuqui segi, ni quan
nganye yumbui, ni nyumo kin pugri. Wapi rindi ninde muange pe tende
ris.”
33 Muq ni kopuqu wand aye mune simbe nindiny, “Wute God nde si
nambu ris kin ni yis kin pugri. Wute ire yis puch wutaqwi di plaua os
yumbui pe waq wughe di ane quang wumbiq. Di otiwo yis plaua pe wur ir
di plaua te quanene yindiqi.”

Jisas ni kopuqu wand pene simbe nand
Mak 4:33-34

34 Wand ven Jisas ni kopuqu wand pe wute buagi te simbe nindiny. Ni
wand ire raqene simbe nand segi, ni pripri kopuqu wand pene simbe nand.
35 Wand ven propet iri ni simbe nand ye ane tuquine. Ni nari, “Nge simbe
gad kin kopuqu wand pe ei simbe gad ye, di nge simbe gad kin te God qi
yembe nunduw kin tende puayi pune rindi muq God ni yumbo suqo nare
pu rise kin te ningg ei simbe gad.” *[Sng 78:2]*

Jisas ni nyungo brequ kin wand puate simbe nand

36 Muq ni wute buagi te si nare baj pe nar no. Di nikin wute mandi mari,
“Beghi wand puate simbe ndug, kopuqu wand pe nyungo brequ wuny mbe
ruwi kin te pughe kin?”
37 Ni oyi nindim nari, “Wuti tughe ni wit yi oghi ye kuan nawo kin te wuti
God nde pu nandi wuti nganye nas ye.
38 Wuny te qi. Di mir yi oghi kin te wute God nde si nambu ris ye. Nyungo
brequ te wute Satan nde si nambu ris ye.
39 Di veri ni nyungo brequ wuny mbe meniraq kin te Satan. Mir nguan
materi kin te ngeri pre kin tende puayi. Wute wuny mbe yembe mand kin
te angelo buagi.
40 Nyungo brequ taq mamb wase pe memare riwo namb kin te otiwo
ngeri pre kin tende puayi.
41 Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni angelo tiqi nundom
wute God nde si nambu ris kin tende mingi mo di yumbo wute nei brequ
rindiny kin te di wute yumbo ur brequ rind kin te puaq mand ruso,

42 di wase yumbui pe memare righe namb. Di wute ni quan nganye mari
di sawo mat ki.
43 Muq wute yumbo ur tuquine yembe rindiny kin ni wute kiyi nde si
nambu ris kin tende nginy kin pugri ti nase. Wuti iri ni wand nutungu kin
tuqui tedi ni ange nuaq ei wand ren nutungu."

Wet bidi wuny mbe wus kin di mitani kin kopuqu wand

44 "Wute God nde si nambu ris kin ni wet bidi bokis ane wuny mbe suqo
miraq pu wuse kin pugri. Wuti iri nundoq di mune but niraq, di ni quan
nganye chumbuai nand, di ni no yumbo buagi te wute nem wong mand
pre, di ni nandi wuny vise kin qi puch te wong nindiq.
45 "Wute God nde si nambu ris kin te wuti iri mitani yuwon nganye meri
nand kin pugri.
46 Wuti te mitani quan nganye yuwon kin te nundoq, ni no yumbo buagi
te wute nem wong mand, pre di ni nandi mitani te wet bidi yumbui pe wong
nindiq."

Yawi kin kopuqu wand

47 Jisas ni mune simbe nand, "Wute God nde si nambu ris ye te yawi kin
pugri ni gherim pe memeri naghe no di umo isis materi.
48 Yawi te bre, tedi wute umo qo mamb rindi dabo, di ni mas umo te ir
mawo. Umo oghi kin te materi imbi pe mawo righe, di brequ kin te memare
ruso.
49 Te kin pugrine otiwo ngeri pre kin tende puayi di angelo mandi wute
ir mawo brequ kin opu di tuquine puq ren kin opu,
50 di wute brequ kin te memare wase yumbui pe tende righe ruso, di quan
nganye riri riri sawo rit ki.
51 Nungoqi wand puate ven nei wumbiny bri?"

Di nikin wute oyi pugri puq mindig, "Beghi nei bab."

52 Di ni simbe nindim nari, "Wute Moses ningg lo wute bei meny kin ninge
ni God nde si nambu mas ningg mari kin, ni wuti iri baj kiyi kin pugri. Ni
yumbo baj pe nawo ris kin te nare nandi, ninge urupui kin di ninge asi kin."

Wute Nasaret kin Jisas dob reng
Mak 6:1-6; Luk 4:16-30

53 Muq Jisas ni kopuqu wand te simbe nand pre, di ni tiqe te si niraq,
54 mune nikin nde tiqe pe nandi, di no God yumbui nyamb mirang kin baj
pe nar no, wand bei neny. Muq ni wand nand kin te ni rutungu nei kumo
rimb, kin kin pengu rind riri, "Wuti nen ni quan kumo nei namb di yumbo
ur gre ye bei nand kin ren muai pu nateri?
55 Ni kiyi kapenta iri. Di ni kumo te Maria. Di ni kiqam Jems di Josep di
Saimon di Judas.
56 Di ni kunyumbu beghi ane ren nde pas. Ni quan kumo nei namb di
yembe gre ye ren muai pu nateri?"
57 Di muq ni yambu rireng.

Pudi Jisas ni simbe nindiny nari, "Propet iri nikin tiqe pene di nikin nde
baj pene wute ni nyamb rindivi viyo segi. Wute buagi aye ni nyamb rindivi
viyo."
58 Ni God nei rimbig segi, bu Jisas yumbo ur gre ye quan tende yembe
nindiny segi.

14

Jon wute wuye nap kin mi nati
Mak 6:14-29; Luk 9:7-9

1 Tende puayi Herot ni Galili king ningg nas, ni Jisas yembe nand kin wand te nutungu.
2 Di nikin yembe ye wute te ningg nari, “Wuti nen, Jon wute wuye nap kin teneqa nen, ni nati pre mune nes newo, pugri bu yumbo ur gre ye yembe nindiny kin gre ninde rise.”
3-4 Herot ni asi Jon ni nati kin taq pugri: Asi Herot ni kiqam Pilip ni Herodias nitaqi, muq Herot kiqam ngam Herodias puaq nindiq nitaqi. Te ningg bu Jon ni pugri simbe nindig nari, “Nu Herodias kutaqi kin te lo segi puq wund.” Pugri bu ni Jon nait nase, sare pe taq naimb, taq yemu kin sunyi pe ni nar no.
5 Herot ni Jon ni nati ningg nei nimbiq, pudi ni wute buagi wune nimbiny, te pugri ni nei rimb Jon ni propet iri.
6 Pudi Herot ni asi kumo wuri wundi kin nginy tende puayi. Herodias ni wonyumbu wundi wute buagi ris kin tende yuwo nyinge wuwo. Herot ni yuwo nyinge wuwo kin te nundoq yawo nare righe.
7 Muq ni simbe nunduw nari, “Nu yumbo pughe kin ningg nge pengu ndigh, tedi nge kew ye.” Di ni Yumbui nde rar pe wand te gre neny.
8 Herodias ni kuwonyumbu pugri simbe wunduw bu kuwonyumbu wuri, “Jon wute wuye nap kin ni ngawu nyeng pe ven nde ghowi naghe nge yegh.”
9 King ninde nei pe yuwon rind segi. Pudi ni asine wute ni ane mir rind kin ni nde rar pe wand gre neny pre, pugri bu ni ngiq nand, ngawu new ye.
10 Ni wuti iri tiqi nundog no wute taq yemu kin baj pe no Jon gibe pend nuang.
11 Di ni ngawu nyeng pe nowi naghe neri nandi, wo te new di ni mune wuri wuso kumo wew.
12 Di Jon nikin wute mandi, Jon meti nowi ngamo pe mowi yenu, di ni mo Jisas simbe mindig.

Jisas wute 5 tausen pela mir bag namb
Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-15

13 Muq Jisas ni wand ven nutungu, ni nikin wute ane sunyi te si mare, at pe mewo mo mas, mong wute segi ye pe tende mo. Pudi wute buagi ni wand rutungu, tiqe si rire ni nande kin tende nyinge rire dobu ruru.
14 Jisas ni at si niraq nyinge nare no, wute nganye buagi nganye ris nuqond di ni yawo nitony, di ni num kin te sabi nindiny.
15 Tende yuram Jisas nikin wute mandi, Jisas simbe mindig mari, “Mong ven nde opu te wute segi, nginy yabe quan naghe no. Wute buagi ren tiqi ndony tiqe manyi te ruso ei mir ni kinne wong rind riq.”
16 Jisas ni oyi nand nari, “Ni ruso wayequ, nungoqi ei mir weny riq.”
17 Ni oyi mindig mari, “Beghi bret 5-pela pune di umo terine rise.”
18 Di ni oyi nand nari, “Nge nde ware wandi.”
19 Muq ni nari wute buagi te nyungo pe tende ris, di ni bret 5-pela pu di umo teri te nateri, di ni wam rar neq wiyo, God chumbuai nindig pre di bret te bir nawo. Pre muq nikin wute nde ni rundo, di ni mare mo wute buagi te meny.
20 Di ni buagi ane mir rind ruso ruso mir rimbiq, di Jisas nikin wute mo mir cham te materi imbi pe mawo righe ruso imbi 12-pela pu bre mand.

21 Di wute tende ris mir rind kin te quayine 5,000-pela pu, nyumbueg di
wo buagi te manyi mand segi.

Jisas wuye wam nyinge nare no
Mak 6:45-52; Jon 6:16-21

22 Te pre di brequne Jisas nikin wute simbe nindim at pe mewo mo ye
mawo mo, wuye ngamo pe opu gri mo ningg, di Jisas ni tene yenu wute
buagi te tiqi nundony nikin tiqe ruso.
23 Ni wute buagi tiqi nundony ruso pre dobu nikin irine rand pe newo no
yenu di God pengu nindig. Ruso nginy naghe no yuram pudi ni irine rand
pe tende yenu.
24 Muq tende puayi at te wuye ngamo mingine yequ pre, pudi nyumurighi
naghe gherim seme te at choch nipiq niraq nandi.
25 Di yambgriq tumo Jisas rand pe pu nati ni, di wuye wamne nyinge nare
nikin wute nde nondo.
26 Muq nikin wute ni muqoind, ni wuye wam nyinge nare nandi, ni quan
nganye wune mamb, ni mari, “Nen wuye wariwo!” Ni wune mamb bu quan
mari.
27 Pudi brequne ni simbe nindim nari, “Nungoqi gre pu yequ. Wune
wamb wayequ, ngene bu gadi.”
28 Muq Pita Jisas simbe nindig nari, “Yumbui, nganyene nganye nunonne
ate nge gig ghari nge mune wuye wamne nyinge kare nunde godo.”
29 Ni nari, “Be ghandi.” Muq Pita ni at pe pu newo naghe wuye wamne
nyinge nare Jisas nde nondo.
30 Pudi ni nyumurighi quan gre nand kin te nuqoind, wune namb, di
wuye pe naghe no yamb. Muq ni Jisas ningg nari, “Yumbui, nge gheti kowi.”
31 Muq Jisas ni brequne si neq wondo nait nase, di ni ningg nari, “Nu nge
musoqne nei gubigh! Pughe kin ningg nu nei tevi vise?”
32 Di ni temi mandi at pe mewo maghe, di nyumurighi opu prene.
33 Di wute at pe mas kin te ni yumbui nyamb mirang di mari, “Nganyene
nganye nu God ningg wo.”

Jisas ni wute num kin Genesaret kin sabi nindiny oghi
Mak 6:53-56

34 Di ni opu gri mowi mati, Genesaret nde qi pe mandi.
35 Di wute buagi tiqe te kin ni Jisas ruqoind rip no, di wand ri viso tiqe
manyi Genesaret yeru kin te rutungu di wute num kin buagi rire Jisas nde
rindi.
36 Di ni Jisas pengu rindig ei wute num kin ni rindi Jisas ningg chongo
cheq te riting wuse ei ni num oghi ningg. Di wute buagi rindi chongo riting
wuse kin te ni num oghi.

15

Beghi koku mingg wand God ningg wand ane tuqui segi
Mak 7:1-23

1 Parisi di wute Moses ningg lo wute bei meny kin Jerusalem pu Jisas nde
mandi di pengu mindig mari,
2 “Pughe kin ningg nunon wute te koku mingg yumbo ur te gure mawo?
Ni mari, beghi si wuye pap pre ei mir bad, pudi nunon wute ni si wuye map
segine mir mand.”
3 Jisas ni oyi nindim nari, “Di pughe kin ningg nungoqi God ningg lo gure
waq, di nungoqi non nuqo mingg chuqo tene yembe wundiny?

4 God ni nari, ‘Nungoqi nuyi numo ningg wand te irepene ei wutungu,’ di
‘Wuti tughe kiyi o kumo wand brequ nindiny tedi wi nati.’ *[Kis 20:12; 21:17]*
5 Pudi nungoqi wute simbe wundiny wari wuti iri yumbo ninge kiyi o kumo
ghav nindiny ningg, pudi ni simbe nindiny nari, ‘Nge yumbo nungoqi ghav
guduq kin ren te God geg ningg kiping ruso pre.’
6 Wuti te ni kiyi ningg wand nutungu segi di ghav nindig segi. Te kin
ningg nungoqi God ningg wand te meware ruso di nungoqi non nuqo mingg
chuqo tene yembe wundiny.
7 Nungoqi wutaqu umbo pe nei brequ bre pu rise muq nange vingg wute
rundoqu ninggne yumbo ur yuwon ye wand. Asi propet Aisaia ni nungoqi
ningg nari ye te nganyene nand. Ni nari,
8 ‘Wute men ni mim pe nge yumbui nyamb miragh, pudi ninde umbo pe
nge nei mimbigh segi.
9 Ni nge yumbui nyamb miragh ye te ghav rindim segi, te pugri ni wute gri
lo yembe mindiny kin te oyi God ningg lo kin pugri wute bei meny’.” *[Ais 29:13]*
10 Di Jisas ni wute buagi te ningg nari ninde rundo di simbe nindiny nari,
“Wutungu di nei pe wawo vis.
11 Yumbo dabo pu wuti nde rir ruso kin te ni unje rip segi, pudi yumbo
pughe wuti nde nei pe pu riyi ri kin te ni unje rip.”
12 Muq nikin wute ninde mandi di simbe mindig mari, “Nu wand guad
kin te ningg Parisi ni umbo brequ kuse kin te nu nei gubiny?”
13 Jisas ni oyi nand nari, “Yumbo buagi nge wuyi wam kin kuan nawo
segi kin otiwo ni puate ane bi nawo.
14 Nungoqi ni si ware. Ni wute rar chukoq kin pugri. Wuti rar chukoq kin
iri ni rar chukoq kinne aye iri ngim bei nindig, tedi temi ane mo ngamo pe
ir maghe.”
15 Pita oyi Jisas simbe nindig nari, “Beghi kopuqu wand ven kin puate te
bei yengu.”
16 Di ni oyi nari, “Pughe gri ate nungoqi mune nei wamb segine?
17 Nungoqi nei wamb segi bri, yumbo ninde mim pe gri ne righe ruso kin
te mune umbo che nawo ruso.
18 Pudi yumbo mim pe simbe bad kin te nei pe pu rindi, di yumbo ren kin
wuti unje rip.
19 Te pugri umbo pe yumbo ur buagi ren rise: nei brequ, wute mamb riti
kin nei, wute ngam ruso kin wute aye ane rise kin nei, quayi nyumbueg ane
segi segi rise kin nei, nyungu kin nei, wandoqi mand, di wute aye nyamb
brequ mindiny.
20 Yumbo pugri kin te God nde rar pe wute unje rip. Pudi wuti si wuye
nap segine mir nand kin te God nde rar pe unje rip segi.”

Nyumbueg Kenan opu kin Jisas nei wumbig
Mak 7:24-30

21 Jisas ni Israel mingg qi te si niraq, Tair di Saidon opu no.
22 Di Kenan kin nyumbueg ire tende wus kin wundi Jisas ningg wuri, “O
yumbui, nu Devit ningg kuqo, nu nge yawo togh. Nge wo nyumbueg ququ
brequ ninde ghimbi pe yenu di ni mai wuraq.”*

* **15:22:** Kenan te wute tit ire, ni Juda segi kin.

23 Pudi ni wand ninge simbe nand segi. Di Jisas nikin wute mandi buid
map simbe mindig mari, “Tiqi ndow wuso, ni beghi nde dobu wuwi wuri
nyuw wup.”
24 Ni oyi nand nari, “God nge tiqi nundogh gadi kin Israel mingg sipsip ir
ruso kin te ninggne bu gadi.”
25 Pudi ni wundi Jisas nde muange tingi sungomyu gure wuwo yimb
wughe wuri, “Yumbui, nge ghav ndigh.”
26 Di ni oyi nand nari, “Beghi wo ni mir te nikin nyombui mepirany rundo
riq kin te oghi segi.”
27 Di ni wuri, “Yumbui, te nganyene, pudi mir cham ni kiyi nde ede pe
tende ir ri kin te nyombui riq yuwon ruany.”
28 Muq Jisas ni oyi nand nari, “Nyumbueg, nu nge quan nganye nei
gubigh! God nu yumbo nei gubiny kin te puaq nand ye.” Di ni wo
nyumbueg brequne mune oghi wuse.

Jisas wute num kin nganye buagi sabi nindiny oghi
Mak 7:31-37

29 Jisas ni tiqe te si niraq, wuye ngamo Galili qunambe nyinge nare no.
Ni rand pe newo no, di tende nas.
30 Di wute buagi ninde rindi, ni wute nyinge brequ kin, di wute rar chukoq
kin, di wute nyinge rengu kin, di wute wand mand segi kin, di num kin
buagi aye te ane mitari mandi, Jisas nde muange tingi mawo ris, di Jisas
sabi nindiny oghi.
31 Wute buagi ni ruqond, wute wand rind segi kin te mune wand rind, di
nyinge rengu kin te mune oghi, di nyinge brequ kin te mune nyinge rire, di
rar chukoq kin te mune rar rit, di ni te ruqond nei kumo rimb. Di ni Israel
mingg God ni nyamb rindivi viyo.

Jisas ni wute 4 tausen pela pu mir neny
Mak 8:1-10

32 Muq Jisas nikin wute ngam niram ninde mandi simbe nindim nari,
“Nge wute ren yawo kutony, te pugri ni nge ane pas nginy temi ire pu, di ni
mir segi. Nge ni mir ane tiqi gudony ruso yambu kari, eti ni ngimi rar ori
riti.”
33 Di Jisas nikin wute Jisas ningg mari, “Beghi wuye di nyumo segi ye pe
ven nde pas, di muainde ei bret pateri kin tuqui di wute buagi ren mir bag
bab?”
34 Di Jisas ni mingg nari, “Nungoqi bret pughe gri pu rise?”
Ni mari, “Bret 7-pela pu, di umo woju ninge ane.”
35 Di Jisas ni wute buagi te simbe nindiny qi pe ris.
36 Ni bret 7-pela pu di umo ane nateri, God chumbuai nindig pre, bir nawo
di nikin wute te nem, di nikin wute mare mo wute buagi te meny.
37 Ni mir rind di mir rimbiq, di Jisas nikin wute ni mir cham te mune
materi imbi pe mawo righe ruso di imbi 7-pela pu bre mand.
38 Wute quayi ni bret me kin te 4 tausen pela pu. Ni nyumbueg wo ane
manyi mand segi.
39 Di Jisas wute buagi tiqi nundony ruso, di ni at pe newo no Magadan
mingg qi pe no.

16

Parisi mari Jisas yumbo ur gre ye ei yembe nindiny
Mak 8:11-13; Luk 12:54-56

1 Parisi di Sadyusi ane Jisas maip mi newo ningg ninde mandi, pengu
mindig ei ni wam kin yumbo ur gre kin ire bei nand muqond.
2 Ni oyi nindim nari, “Yuram nginy ambo newo tedi nungoqi wari prangi
ngeri oghi.
3 Di burane wuye quari wumb nginy tu ambo viyo, tedi nungoqi wari
muqdi nyumurighi naghe di wuye wundi. Te nganye nungoqi yumbo ur
nginy tu pe kin te wuqond di nei wamb wuye wundi o segi, pudi nungoqi
muq ven nde puayi kin yumbo ur te puate nei wumbiny segi.
4 Nungoqi muq ven nde puayi was kin nungoqi wutaqu brequ, God nei
wumbig segi. Nungoqi nge yumbo ur gre ye ire yembe guduw ningg pengu
wand bri? Nge yumbo ur gre ye aye yembe gidiny segi, pudi nungoqi Jona
ningg yumbo ur te wuqond di nei wamb.” Muq Jisas ni si nare di ni nyinge
nare no.

Parisi Sadyusi ane mingg yis ye kopuqu wand
Mak 8:14-21

5 Jisas nikin wute nei gheri map bu bret mare segine wuye ngamo misiq
opu gri mo mewo.
6 Jisas ni mingg nari, “Nungoqi rar wat yuwon, Parisi di Sadyusi mingg
yis te ningg ei yeng wawo yuwon.”
7 Di ni kin kin wand mand mari, “Beghi bret ninge pare badi segi bu ni
pugri puq nand.”
8 Pudi ni wand wand mare kin te Jisas ni nei namb pre, pugri bu ni
pengu nindim, “Nungoqi nge musoqne nei wumbigh, pughe kin ningg wari
nungoqi bret segi puq wand?
9 Nungoqi nei wamb segine bri? Wute 5 tausen pela pu di bret 5-pela pu
me di imbi pughe gri pu mune wateri kin te nei gheri bri wap?
10 O wute 4 tausen pela pu bret 7-pela pu me di imbi pughe gri pu mune
wateri kin te nei gheri bri wap?
11 Pughe ningg nungoqi te nei wumbiny segi? Nge bret ningg wand gad
segi. Nungoqi Parisi di Sadyusi mingg yis te ningg ei yeng wawo yuwon.”
12 Muq Jisas nikin wute nei mamb, Jisas ni yis bret pe req wur kin te
ningg yeng mawo yuwon ningg nari segi. Ni Parisi di Sadyusi mingg wand
te ningg yeng muany yuwon kin te ningg bu ni simbe nindim.

Pita nari Jisas ni Kraist
Mak 8:27-30; Luk 9:18-21

13 Muq Jisas ni tiqe ire Sisaria Pilipai tumo tende nandi di nikin wute
pengu nindim nari, “Wute riri nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas
kin, nge tughe?”
14 Di ni mari, “Wute ninge riri Jon wute wuye nap kin, ninge riri Elaija,
ninge riri Jeremaia, o propet asi kin iri.”
15 Di ni mingg nari, “Pudi nungoqi pughe gri nei wamb? Nungoqi wari
nge tughe bri?”
16 Saimon Pita oyi nand nari, “Nu Kraist, God nas nas roq kin ni ningg
wo.”
17 Di Jisas oyi nindig nari, “Saimon, Jona ningg wo, nu chumbuai ghand.
Ven nu wuti iri nei new segi, pudi nge wuyi wam nas ye nu nei new.
18 Di nge nu simbe guduw, nu nyamb Pita, di wet nen nde wam wute buagi
nge nei rimbigh kin te kirur di gre pu yeru, di wute riti kin gre te ni nyinge
ruwo righe kin tuqui segi.

19 Yumbo yumbo buagi God nde si nambu yeru kin te kin ki nu kew ye.
Yumbo pughe kin nu qi pe ven nde segi puq ghand te nginy tu wam tende
God ni segi puqne nand pre, di yumbo pughe kin nu qi pe ven nde ngiq
ghand te nginy tu wam tende God ni ngiqne nand pre."
20 Muq Jisas nikin wute simbe nindim nari, "Nungoqi nge Kraist, wuti God
naip ko wute kate ruwi ye, te kin ningg wute aye simbe wundiny wayequ."

Jisas nari ni nati di mune nes newo ye
Mak 8:31–9:1; Luk 9:22-27

21 Tende puayi Jisas nikin wute waghine simbe nindim nari, ni Jerusalem
no ei mai niraq, ni quayi kiyi di prist mingg yumbui di wute Moses ningg lo
wute bei meny kin ninde si pe yuqo niraq di ni mi nati. Pre di nginy temi
mo pre aye ningg di God mune nindingi newo.
22 Pita ni wand ven nutungu ni Jisas nitanyi temi kring mo kinne yemu,
muq Jisas segi puq nindig nari, "Yumbui, te tuqui segi. Yumbo ren nunde
ruwi kin tuqui segi."
23 Jisas ni tindi nondo Pita ningg nari, "Satan, nu kring yo! Nu nge ngim
imb kuagh ningg, te pugri nu God ningg nei pe wand guad segi, nu wute
ningg nei pe wand guad."
24 Muq Jisas nikin wute simbe nindim nari, "Wuti nge nde nawi ningg,
tedi ni yumbo buagi qi pe kin te dob neny di nge mai kiraq kin pugrine ei
niraq.
25 Wuti tughe nikin ghimbine nei nimbiny nimbiny di nati, tedi ni nas nas
te kin nas tuqui segi, pudi wuti tughe nge ningg nikin ghimbi nei nimbiny
segi di nati, tedi ni otiwo yuwon pu nas nas te kin nas ye.
26 Wuti iri nge dob negh, qi pe kin yumbo yumbo oyi quan nei nimbiny,
di yumbo te kin yembe nand nand muq nati, tedi yumbo te pughe gri ei ni
ghav rindig ye? Te tuqui segi. Ni otiwo yuwon pu nas kin te yumbo ninge
pe wong nand tuqui segi.
27 Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye nikin angelo ane mandi
kiyi ningg gre pe yenu kin tende puayi di ni wute yumbo ur oghi ye rind
kin te yumbo neny di yumbo ur brequ rind kin te mai neny.
28 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, nungoqi ven yequ kin nungoqi
kin ninge mati segine di wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni king
kin pugri nandi muqoind."

17

Jisas ghimbi kin grine rise
Mak 9:2-13; Luk 9:28-36

1 Nginy 6-pela pu mo pre Jisas ni Pita, Jems, di Jems ni kiqam Jon pugri pu
nitami rand iri wam dobui nganye kin tende mewo mo nikinne tende mas.
2 Ni Jisas muqoind muqoindne ni tindi no aye gib namb. Ni quenge nginy
ti nase kin pugri, di ni chongo quem rimb di ti nase.
3 Di Moses Elaija temi mandi Jisas ane wand wand yemu muqond.
4 Di Pita Jisas ningg nari, "Yumbui, beghi ven nde pas te yuwon. Nu ngiq
ghand tedi nge baj yirbu teri ire pu ven nde yembe gidiny. Ire nu te, ire
Moses te, di ire Elaija te."
5 Pita wand nand nandne yenu wuye quari ti wuri kin wundi ni imb wup,
di wuti iri wuye quari wam te pu ngam nare nari, "Nen nge wo, nge ni
quan nganye yawo girag righe di chumbuai gidig. Nungoqi ni ningg wand
wutungu."

6 Jisas nikin wute wand ven mutungu, ni quan nganye wune mamb ni
pombri mo ngawu mare mo qi pe mundub.
7 Pudi Jisas ninde nandi, nat mase nari, “Wes wewo, nungoqi wune wamb
wayequ.”
8 Di ni rar mindigi kuyo rar mat, wute aye muqond segi, Jisas irine
muqoind.
9 Di ni rand pe pu mati mi mi, Jisas ni yeri nindim nari, “Nungoqi wo wuti
iri yumbo ur ren wuqond kin te ningg simbe wundig wayequ, segine ruso
otiwo wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni nati pre di God mune
nindingi newo.”
10 Di Jisas nikin wute ni pengu mindig mari, “Pughe ningg wute Moses
ningg lo wute bei meny kin ni mari Elaija ei ye nawo nandi?”
11 Ni oyi nand nari, “Te nganyene Elaija ni ye nawo nandi di yumbo buagi
sabi nindiny asi kin pugrine rise.
12 Pudi nge nungoqi simbe guduq, Elaija nandi pre, di wute ni ruqoind
rip no segi, pudi ni yumbo puq meng yawo kurem kin te puq meng. Otiwo
wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni pugrine ei mai reng ye.”
13 Muq Jisas nikin wute nei mamb ni Jon wute wuye nap kin ni ningg bu
wand nand.

Jisas wo ambonye iri ququ brequ puaq nindig
Mak 9:14-29; Luk 9:37-43

14 Muq ni wute buagi yeru pe mune mandi, wuti iri nandi Jisas nde rar
ngimine sungomyu gure nawo yimb naghe nari,
15 “Yumbui, nge wo yawo tong. Ni ghimbi yuqo quan nganye nare, pripri
ni rar ori nati, no wase pe ir naghe o wuye pe ir naghe.
16 Di nge nunon wute nde kitanyi gadi, pudi ni sabi mindig tuqui segi.”
17 Di Jisas ni oyi nand nari, “Nungoqi wutaqu God nei wumbig segi
kin, di yumbo ur brequ quan kumo wand ye. Nge muq nungoqi ane pas
nganye chiraq tuqui segi. Nge nungoqi mai quan nganye kare yambu kari.
Wokuandi te ren wutanyi wandi.”
18 Di Jisas ni ququ brequ te ker nuang, di ququ brequ wo te si neri neyi
ni no, di tende puayine wo te opu oghi nase.
19 Di Jisas nikin wute waghi grine mandi, Jisas ningg mari, “Pughe gri ate
beghi ququ brequ te puaq baid no kin tuqui segi?”
20-21 Ni oyi nindim nari, “Nungoqi God musoqne nei wumbig pugri bu
puaq waind tuqui segi. Nge nganyene nungoqi simbe guduq, nungoqi nge
nei wumbigh kin nei te mastet yi wojiju kin pugri, tedi nungoqi rand nen
ningg wari, ‘Nu ren pu yo tende yeru,’ tedi ni no. Yumbo ninge nungoqi
imb ruauq segi.”*

Jisas nikin nati kin te ningg mune simbe nand
Mak 9:30-32; Luk 9:43-45

22 Jisas nikin wute ane mandi Galili irepene mikur, Jisas ni simbe nindim
nari, “Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni wute nde si pe mi
nondo ye.
23 Ni mi nati, di nginy temi mo pre aye ningg di God mune nindingi newo.”
Nikin wute wand ven mutungu di quan nganye yivany mare.

God ningg baj pe kin takis materi ye te kin wand

* **17:20-21:** Wute ninge mari wand aye ves ven nde visene; wand ven te: “Pudi ququ brequ men kinne segine meyi mandi mo segi. Nungoqi mir uny yequ di God pengu wundig, tedi ni mo.”

24 Muq Jisas nikin wute ane mandi Kaperneam, wute God ningg baj pe kin
takis materi kin ni Pita nde mandi ni pengu mindig mari, “Nu non yumbui
takis wong bri nindiq?”
25 Ni nari, “Te nganye ni wong nindiq.” Muq Pita baj pe nandi di Jisas ni
ye nawo pengu nindig nari, “Saimon, nu pughe gri nei guab? Qi pe ven nde
tughe king nde takis wong mand? Ni kin wo takis wong mand, o wute aye
kin te takis wong mand?”
26 Pita oyi nand nari, “Wute aye kin takis wong mand.” Muq Jisas Pita
ningg nari, “Tedi king nikin wo takis te wong mindiq segi.
27 Pudi eti wute God ningg baj kin takis materi kin men puq pem tedi ni
umbo ker mawo. Nu yo, wuye ngamo pe umosungo yeq wughe, di umo ire
ye wuwo kutaqwi kin te mim puaq nduw, di wet bidi tende wur wuse kin
te taqwi raq yo ni yem, di nge nu temu ye God ningg baj kin takis te wong
ndiq.”

18

Tughe yumbui ningg nas?
Mak 9:33-37; Luk 9:46-48

1 Tende puayi Jisas nikin wute Jisas nde mandi mari, “Wute God nde si
nambu yeru kin tende wuti tughe ei yumbui ningg nas?”
2 Muq Jisas wo iri ningg nari nandi, ninde rar ngimine teti pu yenu,
3 di ni nari, “Nge nganyene nungoqi simbe guduq, nungoqi nei ware
witinde wokuandi kin pugri segi, tedi nungoqi wute God nde si nambu yeru
kin tende war wo tuqui segi.
4 Wuti tughe ni wokuandi nen kin pugri ni wute nde si nambu nas, tedi
ni wute God nde si nambu yeru kin tende yumbui nas kin tuqui.
5 Wuti iri ni nge nde nyamb pe wokuandi pugri ye iri neti nowi sabi
nindig, te ni nge bu neti kowi sabi nindigh.”

Wute yumbo ur brequ ningg ir maghe kin wand
Mak 9:42-49; Luk 17:1-4

6 Di Jisas ni mune simbe nindim nari, “Pudi wuti iri ni wokuandi nge nei
rimbigh ye ren kin ire puq neny yumbo ur brequ gud, te wuti te wet yumbui
gibe pe wuq wang gherim pe meweri naghe tedi yuwon.
7 Yumbo ur brequ kin qi pe ruwi di wute te ningg mune yumbo ur brequ
rind te ningg ni mai yumbui nganye rire. Yumbo te kin rindi ye, pudi wute
tughe ni puq men kin te ei ni mai yumbui nganye miraq.
8 Di nu si o nu nyinge ni puq rew nu yumbo ur brequ guad, tedi pend
ghawo meghare viso. Te pugri nu si ire kuse o nyinge ire vise muq yo yuwon
pu ghas kin te quan nganye yuwon. Nu si tengi ane kuse o nyinge tevi ane
vise, di ni memeri wase awu kuso segi ye pe tende yo kin te brequ.
9 Di nu rar puq wew nu yumbo ur brequ guad, tedi bi waq meraq wuso.
Te pugri nu rar irene wuse di nu ghas ghas otiwo kin te yuwon. Pudi nu
rar teri ane rise di ni memeri wase wute brequ ye mo kin tende yo kin te
brequ.”

Sipsip ir wuso kin kopuqu wand
Luk 15:1-7

10-11 “Nungoqi wuti wokuandi nen kin pugri nyamb segi kin iri perei
wundig wari, ‘Ni nge ane tuqui segi’ puq wundig wayequ. Nge nungoqi

simbe guduq, nginy tu wam ye angelo wokuandi yeng muany kin pripri nge wuyi wam nas ye ninde rar ngimine yemu.*
12 “Nungoqi pughe gri nei wamb? Muq wuti iri ni sipsip 100-pela pu yeru
di ire ir wuso, tedi ni pughe sin nen? Wuti te ni sipsip 99-pela si nare rand
pe yeru di ni no ire ir wuso kin te meri nituw ye.
13 Nge nganyene nungoqi simbe guduq, muq ni sipsip te nundoq, ni quan
nganye chumbuai nand. Ni sipsip 99-pela ir ruso segi kin te ningg chumbuai
nand, pudi ire ir wuso kin mune nundoq kin te ningg ni quan nganye
chumbuai nand.
14 Te kin pugrine nungoqi nuyi wam nas kin ni wokuandi ren kin ire ir
kuso ni yambu nari.”

Wuti iri yumbo ur brequ nand kin wand

15 Jisas ni mune simbe nand nari, “Nimand iri nunde unje nap, te nu irine
yo ni unje nap kin te simbe ndig. Ni nu wand nutungu, tedi nu nimand kueti
nowi pre.
16 Pudi ni nu wand nutungu segi, tedi wuti aye iri o temi ghate mowi nu
ane wo, te ei wand buagi ane irepene wutaqu tequ o tequ ire pu simbe
wundig kin te ni nutungu. Te Moses ningg lo pugri puq wund. *[Lo 19:15]*
17 Muq ni wand te mune nutungu yambu nari, wo wute buagi aye nge nei
rimbigh kin te mune simbe wundiny. Di ni wute buagi nge nei rimbigh kin
ni wand te mune nutungu yambu nari, tedi nungoqi Juda segi kin di wute
takis materi kin puq wem kin pugrine wuti te nungoqi ane was segi puq
wundig.
18 “Nganyene nganye, nge nungoqi simbe guduq, yumbo pughe kin
nungoqi qi pe ren nde segi puq wand te nginy tu wam tende God ni segi
puqne nand pre. Yumbo pughe kin nungoqi qi pe ren nde ngiq wand te
nginy tu wam tende God ni ngiqne nand pre.
19 Nge munene nungoqi simbe guduq, wute temi ni nei irene rise di nge
wuyi wam nas ye yumbo ninge ningg pengu mindig, tedi ni yumbo te nuam
rise ye.
20 Muainde wute temi o temi ire pu nge nde nyamb pe mikur, nge ni ane
tende pas.”

Beghi wute aye mingg wand puaq bidiny

21 Muq Pita Jisas nde nandi di simbe nindig nari, “Yumbui, nge mand iri
nge nde yumbo ur brequ quan yembe nindiny, di nge ni yumbo ur brequ
nand kin te puaq gidig pughe gri pu ei gad? Nge puaq gidig 7-pela pu bri
gad?”
22 Jisas ni oyi nindig nari, “Nge nu simbe guduw, 7-pela pu ghand segi,
pudi 77-pela pu ghand.
23 Wute God nde si nambu ris kin ni wand ven kin pugri. Yabe king iri nas
di ni nikin yembe ye ane wet bidi segine materi kin te mune sabi nindiny.
24 Ni wet bidi segine materi kin te sabi nand ningg yenu, wuti iri mitanyi
mandi, ni wet bidi segine nateri kin te manyi mindig 10 milion kina kin
pugri.
25 Ni wet bidi te oyi nindig tuqui segi, bu nikin yumbui nari ni di ni ngam
di nikin wo di nikin yumbo buagi ane te wute nem wong mand. Ni pugri
puq nen ei ni wet bidi segine nateri kin te oyi nindig ye.

---

* **18:10-11:** Wute ninge mari wand aye ves ven nde visene; wand ven te: “Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni nandi wute ir maghe kin te ghav nindim ningg nandi.”

26 King ningg yembe ye wuti te ni wand ven nutungu, di ni king nde
tumone sungomyu gure nawo di nari, ‘Nge yumbui, nu nge yawo togh di
nge ghimbi wagh. Wet bidi buagi nge segine kateri kin te nge oyi guduw
ye.’
27 Di king ni yawo nitong, ni wet bidi segi nateri kin te oyi nand segi, king
segi puq nindig di tiqi nundog no.
28 “Pudi wuti te nikin yembe ire iri asi ninde wet bidi 10 kina segine
nateri. Muq ni no wuti te nait nase gibene naind, di simbe nindig nari,
‘Nu nge nde wet bidi segine kuateri kin te brequne di oyi ghand.’
29 Nikin yembe ire ni wand ven nutungu di ni sungomyu gure nawo di ni
simbe nindig nari, ‘Nu nge yawo togh di nge ghimbi wagh. Nge nunde wet
bidi segine kateri kin te nge oyi guduw ye.’
30 Ni wand te nutungu yambu nari, di ni nitanyi no taq naimb pu yenu
ruso ni wet bidi te mune oyi nand.
31 Muq nikin yembe ire aye te muqond yivany mare, di ni mo wuti te
yumbo ur yembe nindiny kin te ningg king simbe mindig.
32 Pugri bu king ni wuti te ngam nirang nondo, muq ni simbe nindig nari,
‘Nu wuti brequ. Asi nu nge ningg quanji guad bu nge nde wet bidi kuateri
kin te oyi guad segine nge si keri ko.
33 Nge oyi nu yawo kutow. Pughe ningg nu oyi nu non yembe ire te yawo
kutong segi?’
34 Di king ni quan ker nawo, nari ni yembe ye wuti te mitanyi mo taq
maimb di yuqo meng ruso ni wet bidi buagi te oyi nindig.
35 Te kin pugrine nge wuyi wam nas kin ni mune pugrine puq nen,
nungoqi nimand mai puaq wundiny segi, tedi ni oyi nungoqi mai puaq
nunduq segine.”

19

Jisas ni wute ngam puaq mand ye te ningg simbe nand
Mak 10:1-12

1 Muq Jisas ni wand ren simbe nand pre, ni Galili si niraq no Judia opu
wuye Jordan nisiny opu gri no newo,
2 di wute nganye buagi ninde dobu ruru di ni tende num sabi nindiny
oghi.
3 Di Parisi ninge ninde mandi, ni Jisas maip mi newo ei muqond ni wand
ire unje nap bri. Pugri bu ni pengu mindig, “Beghi lo wuri wuti nikin nde
nei pe ni ngam segine puaq nindiq tuqui bri?”
4 Ni oyi nand nari, “Nungoqi God ningg wand buk pe vise kin te wuqond
segi bri? Yabe God ni qi di yumbo yumbo buagi yembe nindiny kin tende
puayi ‘ni quayi nyumbueg ane pu yembe nindiny,’ *[Stt 1:27]*
5 di God nari, ‘Puate te ningg bu quayi ni kiyi kumo ane si nare di ni ngam
teri irepene ris, di ni teri ghimbi irene nganye rise.’ *[Stt 2:24]*
6 Asi ni kin kin ris pudi muq ni teri ghimbi irene. God ni teri irepene nawo
righe, pugri bu wuti iri ni bir nawo ni kin kin yeru te brequ.”
7 Di ni Jisas simbe mindig mari, “Pughe kin ningg Moses simbe nand nari,
quayi ni ngam puaq nindiq di nyumo raqe ur nindiq new pre di tiqi nundow
wuso?” *[Lo 24:1]*
8 Ni oyi simbe nindim nari, “Nungoqi ngawu gre wand bu Moses nungoqi
ngiq nunduq nungoqi ngam puaq wand ye tuqui. Pudi asi God ni quayi
nyumbueg yembe nindiny kin tende puayi yumbo ur ren kin segi.

9 Di nge nungoqi simbe guduq, wuti tughe ni ngam quayi aye ane rise segi, pudi ni ngam te puaq nindiq di nyumbueg aye nitaqi, te ni ngam kin lo gure nuaq."
10 Jisas nikin wute mari, "Wuti iri ni ngam puaq nindiq kin yumbo ur pugri ye ninde rise, tedi ni ngam ruso segi te yuwon."
11 Di ni oyi nindim nari, "Wand ven wute quan buagine mutungu segi, pudi wute ngam mo segi kin te God ni wand ven nem ye.
12 Nungoqi wutungu, wute isis mas, ninge ni ngam mo segi. Ninge ni ghimbi kumo rire rindi kin tende puayine ghimbi brequ rise di wo mare tuqui segi, ninge wute aye ni ghimbi pend mawo di ni wo mare tuqui segi. Wute ninge God nde si nambu yemu di nikin yembe nei mimbiny bu ni ngam mo yambu mari. Wuti tughe wand ven natevi kin tuqui tedi ni ei natevi."

Wokuandi Jisas ane kin wand
Mak 10:13-16; Luk 18:15-17

13 Di wute wokuandi Jisas nde ritari rundo ei Jisas ni si neny riwo di God pengu nindig ningg. Pudi Jisas nikin wute ni wute wo ritari rindi kin te ker muany.
14 Pudi Jisas nari, "Wokuandi te rar wuqond nge nde rindi, segi puq wundiny wayequ, te pugri wute God nde si nambu ris kin te wokuandi pugri ye ni te."
15 Di ni si neny riwo pre, di sunyi te si nare no.

Wuti iri yumbo quan rise kin ni Jisas temi wand mand
Mak 10:17-31; Luk 18:18-30

16 Muq wuti iri nandi Jisas ningg nari, "Tisa, nge yumbo ur oghi ye pughe ye yembe gidiny ei nge kas kas te kin kas?"
17 Ni oyi nindig nari, "Pughe kin ningg nu yumbo ur oghi ye te ningg nge pengu gudigh? God irine oghi ye. Nu lo tungu, tedi nu God ane was chiraq kin tuqui."
18 Ni oyi Jisas ningg nari, "Lo pughe ye?"
Di Jisas nari, "Wute ghamb riti wayequ; wute ngam kin ane wase wayequ; nyungu ghand wayequ; wute segi wandoqi ndiny ghari ni unje rip puq ghand wayequ;
19 nuyi numo ningg wand irepene tungu; di nunon ghimbi yawo kurany righe kin pugrine wute aye yawo rany righe." *[Kis 20:12-16; Wkp 19:18]*
20 Quayi ambonye te oyi nand nari, "Yumbo buagi ren nge puq ken ye, pudi yumbo aye pughe ye mune puq ken?"
21 Jisas ni simbe nindig nari, "Nu mune tuquine nganye kuas ningg, tedi nu yo yumbo yumbo buagi te yi rundo wute aye wong mand, di wet bidi te kin ghateri wute yumbo segi kin te. Nu puq yen tedi nu yumbo yuwon kin nganye nginy tu wam rise. Nu puq yen pre muqdi nge nde ghawi."
22 Muq quayi ambonye ni wand ven nutungu, ni no quan nganye yivany nare. Ni yumbo quan rise ye te ningg bu ni yivany ane no.
23 Di Jisas nikin wute te mingg nari, "Nganyene nganye, nge nungoqi simbe guduq, wuti yumbo quan rise kin ni wute God nde si nambu ris kin tende nar no kin te yembe yumbui nganye.
24 Umo yumbui kamel puq munduw kin ni chongo rang kin nil gawo woju tende wur wuso kin yembe yumbui segi, pudi wute yumbo quan kin ni wute God nde si nambu ris kin tende rir ruso ye yembe yumbui nganye."

25 Jisas nikin wute wand ven mutungu, ni puyene mand mari, “Tedi wuti
tughe ei God neti nowi yuwon pu nas ye?”
26 Pudi Jisas rar neq wundo nuqond di nari, “Wute puq ren tuqui segi,
pudi God yumbo buagi te puq nen kin tuqui.”
27 Muq Pita ni oyi nand nari, “Beghi yumbo buagi te si pare di nunde dobu
pawi. Beghi yumbo pughe kin ei pateri?”
28 Jisas ni oyi nindig nari, “Nge nungoqi nganyene simbe guduq, otiwo qi
urupui pe wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye nikin sia king yuwon
ye pe tende nas kin tende puayi nungoqi, nge nde dobu wawi kin, nungoqi
mune sia 12-pela pe tende was, di Israel kin wute tit 12-pela pu yeng wany.
29 Di wute buagi nge nde nyamb pe ni baj si rire o kise kiqam si rire o kiyi
kumo si rire o wo o wuny si rire ye te ningg ni yumbo te kin 100-pela pu
pugri riteri di otiwo ni ris ris te kin ris.
30 Pudi wute quan muq ni ye mawo kin te otiwo ni dobu mawi, di muq
dobu mawi kin te otiwo ye mawo ye.”

20

Wute God nde yembe mand di ni oyi nindim kin wand

1 “Wute God nde si nambu yeru kin te wuny kiyi kin pugri. Burane ne ni
nyinge nare maket sunyi pe no wute ninge ningg nari mandi ninde wain
wuny mbe yembe mand di ni wong nand.
2 Wute ninde yembe mand kin ni nginy iri yembe mand kin wet bidi mat
rise kin ngiq mand, dobu di ni tiqi nundom mo wain wuny mbe yembe
mand.
3 “Di 9 kilok pugri pe ni mune maket kin sunyi pe no, wute aye mune
yembe segi pu tende yemu nuqond.
4 Muq ni simbe nindim nari, ‘Nungoqi mune pugrine wo nge wain wuny
mbe yembe wand, di nge nungoqi tuquine wong guduq ye.’
5 “Di ni mo. Di 12 kilok mune no pugrine puq nen, di 3 kilok ni mune no
pugrine puq nen.
6 Muq 5 kilok yamb tumo rind rind ni mune maket sunyi pe no, wute
ninge tende yemu nuqond, di ni simbe nindim nari, ‘Pughe kin ningg
nungoqi ren nde segine yequ ruso ruso yuram?’
7 “Ni oyi mindig mari, ‘Pudi wuti iri beghi yembe ningg wand nuangu
segi.’
Ni oyi nindim nari, ‘Nungoqi mune pugrine wo, nge wain wuny mbe
yembe wand.’
8 Di yuram wuny kiyi nandi, wute yembe mand kin te ni yeng nuam kin
te simbe nindig nari, ‘Nu wute yembe ye te ngam ram mandi, wong ghand.
Dobu pu mandi yembe mand kin te gri ye ghawo wong ghand ruso ruso asi
ye mawo mandi yembe mand kin te mune wong ghand.’
9 Di wute 5 kilok yuram yembe mand kin ni mune wet bidi nginy iri kin
pugrine materi.
10 Muq wute asine ye mawo yembe mand kin ni mari ni muqdi wet bidi
quan ei mat rise ye. Pudi ni ire ire nginy iri yembe mand kin wet bidi
pugrine mat rise.
11 Di ni te materi muqond, ni wuny kiyi wand kumo mindig mari,
12 ‘Wute men nu dobu pu kuari mandi aua irene yembe mand. Beghi
burane ne badi yembe bad ruso ruso nginy naghe no, nginy wase mingi

tende beghi yembe bad kin te beghi wong gudumu kin te ni wong guad kin ane tuquine.'
13 "Pudi wuny kiyi ni kin iri oyi nindig nari, 'Mand, nu tungu, nge nu unje kaip segi. Nu nginy iri yembe guad kin wet bidi te ningg asi wand bad di nu ngiq guad pre.
14 Nu wet bidi ghateri di nambu yo. Nge ngeningne wuti dobu nawi kin nen nu wet bidi kew kin pugrine ni mune geg.
15 Te nge te wet bidi. Ngening nde nei pe wet bidi bir kawo nungoqi keuq ye. Nge wute men nde tumb kare ningg te piyi, pughe kin ningg nu te ningg kuari'?"
16 "Te kin pugrine wute dobu mawi kin te otiwo ye mawo, di ye mawo kin te otiwo dobu mawi."

Jisas nati ye te ningg munene simbe nand
Mak 10:32-34; Luk 18:31-34

17 Di Jisas ni Jerusalem newo no, nikin wute 12-pela pu waghine nitamine no nikinne yemu di simbe nindim nari,
18 "Muq beghi Jerusalem pewo po, di wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni prist mingg yumbui di wute Moses ningg lo wute bei meny ye ninde si pe mi nondo ye. Di ni mari ni nati puq mand,
19 di wute Juda segi kin ninde si pe mi nondo, ei wute Juda segi kin ni wand peq mindig, di yas muang, di kruse pe qungu mi nati. Pudi nginy temi mo pre aye ningg di God ni mune nindingi newo."

Jems Jon temi yumbui mas ningg mari
Mak 10:35-45

20 Tende dobu Sebedi ningg quayi wo temi ni kumo ane Jisas nde rindi. Di ni rar ngimine sungomyu gure wuwo yimb wughe, di ni yumbo ninge ningg pengu wundig.
21 Di Jisas nari, "Nu yumbo pughe kin ningg kuari?"
Ni oyi wundig wuri, "Nu nge simbe ndigh, nge wo temi men otiwo nu king ningg ghas di ni temi anene nyamb yumbui mare, iri nunde si nganye pe opu nas di iri nunde si qaqi pe opu nas."
22 Pudi Jisas oyi nand nari, "Nungoqi yumbo pengu wand kin te nei wamb segi. Nungoqi kap nge wuye ke kin te ningg wuye we tuqui bri?"
Ni temi oyi mand mari, "Beghi tuqui."
23 Ni oyi nindim nari, "Nungoqi nge wuye ke kin kap te ninggne wuye we ye, pudi nge nde si tuan pe o si qaqi pe was kin te nge gri nungoqi sunyi te keuq tuqui segi. Sunyi ren te wute tughe nge wuyi sunyi te nipim ruso pre ye ni te."
24 Muq Jisas nikin wute aye 10-pela pu wand ren mutungu, di ni Sebedi ningg wo temi te ningg ker mawo.
25 Pudi Jisas ni quan buagine nari mondo di simbe nindim nari, "Nungoqi nei wamb te pugri wute Juda segi kin ni mingg yumbui ningg mas ye ni quan nganye yumbui mas di wute buagi ninde si nambu ris ningg mari. Di ni nikin wute nyamb kin te ni buid map ei wute buagi ni mingg wand irepene rutungu.
26 Nungoqi ni puq men kin pugri puq wen wayequ. Pudi nungoqi kin wuti iri ni yumbui nas ningg nari, te ni nungoqi ningg yembe ye wuti kin pugri ei nas.
27 Di wuti iri ni ye nawo ningg nari, te nungoqi nde taq pu yenu yembe ye wuti te kin pugri ei nas.

28 Te kin pugrine wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni wute ni
ningg yembe rindig ningg nandi segi, pudi ni oyi wute nde yembe nand
ningg nandi, di ni nati ei wute nganye buagi ir pu ris ningg wong nand."

Jisas wute rar brequ kin temi sabi nindim
Mak 10:46-52; Luk 18:35-43

29 Jisas nikin wute ane Jeriko si miraq mo, muq wute nganye buagi ninde
dobu ruru.
30 Di tende puayi wute temi rar brequ kin ngim qunambe tende mas, ni
mutungu Jisas te gri nandi, muq ni temi mari, "Yumbui, Devit ningg kuqo,
nu beghi yawo tongu."
31 Wute buagi ni temi ker ruam di simbe rindim ei ni temi wand segi
mas. Pudi ni temi mune quan kumo mari, "Yumbui, Devit ningg kuqo, beghi
yawo tongu."
32 Di Jisas yenu di ni temi ningg nari, "Nge nungoqi pughe sin keuq ningg
wari?"
33 Ni oyi mindig mari, "Yumbui, beghi rar pat yumbo buqod ningg pari."
34 Di Jisas ni temi yawo nitom si natekui rar nitim rise di brequne ni temi
rar mune oghi rar mat yumbo muqond, di ninde dobu maru.

21

Jisas king kin pugri Jerusalem nar no
Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19

1 Muq ni Jerusalem tumo mondo di ni tiqe Betpage tende mondo. Di ni
nyumo oliv yemu kin rand qunambe tende yemu, di Jisas nikin wute temi
yeri nindim pre tiqi nundom mo,
2 di simbe nindim nari, "Nungoqi tequ tiqe tumo te yequ kin tende wo.
Nungoqi tiqe te ningg warne wondo di donki ire wuq muaw pu wo ane
tende yeru wuqond ye. Sare bure wand di teri wutari nge nde wandi.
3 Wuti iri nungoqi segi puq nunduq, nungoqi simbe wundig wari,
'Yumbui ni yembe rise.' Puq wand di ni brequne ngiq nand di wutari wandi
ye."
4 Yumbo ur ren kin ruwi kin asi propet iri ni simbe nand kin ane tuquine.
Ni nari,
5 "Wand ven wute Jerusalem kin simbe ndiny, 'Wuqond, nungoqi king
nungoqi nde nandi. Ni nandi kin wuti nyamb segi kin pugri, donki pe nas
di nandi, di donki wo pe nandi'." *[Sek 9:9]*
6 Jisas nikin wute mo, di Jisas nari kin pugrine puq men.
7 Di ni temi donki kumo di wo ane mitari mandi, chongo dobui donki
wam mawo pre, Jisas newo nas.
8 Wute nganye buagi nikin chongo dobui ngimne ruwo ruwo rire ruso di
ninge nyumo muange ngimne ruwo rise.
9 Wute ninge ye ruwo, ninge Jisas nde dobu ruwi, quan buagine pugri
riri,
"Devit ningg kuqo Hosana puq wundig. God nu wuti Yumbui nde nyamb pe
nandi kin nen yuwon wang. Yumbui wam nganye nas kin ni nyamb
wundivi viyo." *[Sng 118:25-26]*
10 Jisas ni Jerusalem nar no, wute buagi tiqe yumbui tende ris kin ni
puyene rind, ni kin kin pengu rind riri, "Wuti nen tughe?"
11 Di wute buagi riri, "Wuti nen propet iri, Jisas puq mindig kin, tiqe
Nasaret Galili opu kin."

Jisas wute God ningg baj pe maket muaq kin te bub nare mo
Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-25

12 Di Jisas ni God ningg baj imb wabe nar no, di wute God ningg baj pe
yumbo wong mand di maket muaq kin te bub nare mo. Wute ninge mas
wet bidi kantri aye kin materi di ni mingg wet bidi te oyi mem. Di Jisas
nandi wute men ni tebol te groq nindim ruso, di wute wapi mabri mawo
mas wong mand kin ni mas kin komboiq te pombri nipim ruso.
13 Ni simbe nindim nari, “God ningg wand rise kin buk pe God pugri puq
nand, ‘Nge ningg baj te wute nge ane wand ye baj puq munduw ye.’ Pudi
nungoqi wute nyungu kin suqo mo ye sunyi kin pugri puq wew.” *[Ais*
56:7; Jer 7:11]
14 Di wute rar rit segi kin di wute nyinge brequ kin ritari rindi God ningg
baj pe, di Jisas ni sabi nindiny oghi.
15 Pudi prist mingg yumbui di wute Moses ningg lo wute bei meny kin
ni yumbo ur oghi ye Jisas yembe nindiny kin te muqond, di wokuandi God
ningg baj pe pugri riri, “Nungoqi Devit ningg kuqo Hosana puq wundig!”
Pugri bu ni Jisas ningg ker mawo,
16 di ni simbe mindig mari, “Nu kutungu wo ren pughe puq rind?”
Di Jisas oyi nindim nari, “Nge kutungu ye! Nungoqi God ningg buk te
wundoq segi bri? God ningg buk pugri puq wund wuri, ‘Wokuandi di wo
kumo miny reny riq kin nikin mim pe Yumbui nyamb rindivi viyo’.” *[Sng*
8:3]
17 Di Jisas ni si nare, tiqe ire Betani puq munduw kin tende no, bur ire te
nas.

Jisas ni nyumo fig ningg nari ni yi namb segi
Mak 11:12-14,20-26

18 Burane Jisas mune Jerusalem no, ni no no ngimi mir gureg.
19 Di ni nyumo fig ngim qunambe yenu nuqoind, be ni nondo tumo
nuqond di fig yi segi, raqene rise. Di ni nyumo te ningg nari, “Nunde gidaqi
pe yi mune riyi segi ye!” Di nyumo fig te brequne quari namb.
20 Jisas nikin wute te muqond, ni nei kumo mamb mari, “Pughe gri ate
nyumo fig nen brequne quari namb?”
21 Di Jisas oyi nindim nari, “Nge nganyene nganye simbe guduq, nungoqi
Yumbui nei wumbig di nungoqi nei tevi tevi vise segi, tedi nge nyumo fig
puq geg kin pugrine nungoqi mune puq wen ye tuqui. Di ren ne segi, pudi
nungoqi rand nen ningg wari, ‘Nu yo gherim pe ir yaghe,’
tedi yumbo nungoqi wari kin pugrine puq ren.
22 Nungoqi Yumbui nei wumbig, tedi yumbo pughe kin ningg ni pengu
wundig di nungoqi wateri.”

Jisas pengu mindig ni gre muai pu nateri
Mak 11:27-33; Luk 20:1-8

23 Di Jisas ni God ningg baj kin imb pe nar no, wute wand bei neny neny
yenu, prist mingg yumbui di quayi kiyi ane mandi ni muqoind di mari, “Nu
beghi simbe ndug, nu gre pughe ye pe yumbo ren yembe gudiny? Tughe
nu ngiq nunduw bu nu yembe ren guad?”
24 Jisas oyi nindim nari, “Muq nge oyi mune pengu ire nungoqi pengu
guduq, di nungoqi nge simbe wundigh tedi nge oyi simbe guduq tughe nge
ngiq nindigh bu nge yembe ren gad.
25 Jon ni tughe nde gre nateri di ni wute wuye nap? God nde pu nateri o
wute nde pu nateri.”

Di ni kin kin wand mand mari, “Beghi pari God nde pu nateri, tedi ni beghi ningg nari, ‘Pughe kin ningg nungoqi Jon ningg wand te wutungu di nganyene puq wand segi?’
26 Pudi beghi pari, ‘Wute nde,’ tedi beghi wute buagi te wune bibiny. Te pugri wute buagi riri Jon ni propet iri.”
27 Te ningg di ni oyi mand kin mari, “Beghi nei bab segi.”

Jisas nari, “Nge mune pugrine, nge tughe nde gre pe yumbo ren yembe gidiny kin te nungoqi simbe guduq segi.”

Wo temi kin kopuqu wand

28 “Nungoqi pughe gri nei wamb? Wuti iri ni quayi wo temi mas, di ni no wo kiseyu te simbe nindig nari, ‘Nge wo, nu muq yo wain wuny mbe yembe ghand.’
29 Di ni oyi nand nari, ‘Nge ko yambu kari.’ Pudi dobu pu ni nei nare nitinde di ni no.
30 Di kiyi ni no wo kiqam nde te mune pugrine puq nen, di oyi nand nari, ‘Yumbui, nge ko ye.’ Pudi ni no segi.
31 Nungoqi pughe gri nei wamb, wo pughe ye bu kiyi ningg wand nutungu?”

Ni mari, “Ni wo kiseyu.”

Jisas ni wute te simbe nindim nari, “Nge nganyene nganye nungoqi simbe guduq, wute takis materi kin di ngimne nyumbueg ane ni ye ruwo God nde si nambu ris di nungoqi oyi dobu waru.
32 Jon ni nandi kin ngim tuquine ye bei neuq, pudi nungoqi ni wand te wutungu segi. Pudi wute takis materi kin di ngimne nyumbueg ane ni ningg wand rutungu. Di muq nungoqi ren wuqond, pudi nungoqi nei ware witinde di ni ningg wand wutungu segi.”

Wute wain wuny mbe yembe mand kin kopuqu wand
Mak 12:1-12; Luk 20:9-19

33 “Nungoqi kopuqu wand aye ven mune wutungu. Wuti iri ni wain wuny ire yembe nindiny. Ni undaw nipiq, wain yembe mindig kin sunyi ire tende wabe gri ngamo nuaq, di baj dobui wute mas wuny yeng muany kin iri tende yembe nindig. Ni pre nand di wute aye nem di ni ber manyine wong maind maind mas, di ni wonji tiqe aye pe no.
34 Wain yi uri mand kin tende puayi ni yembe ye wute ninge tiqi nundom mo, wute ni wuny yeng muany kin te muqond di wain yi ninge map.
35 Pudi wute wuny yeng muany kin ni yembe ye te iri pug mindig, iri mi nati, di iri wet memirang.
36 Muq ni wute yembe ye aye mune tiqi nundom mo, asi kin quan segi muq quan nganye. Di ni mune pugrine puq mem.
37 Tende dobu nikin wo nganye tiqi nundog ninde no, ni nari, ‘Ni nge wo ningg wand mutungu ye.’
38 Pudi wuny yeng muany kin ni wo te muqoind, ni kin kin wand wand mare mari, ‘Wuti nen ei ni kiyi ningg yumbo yumbo buagi nateri ye. Beghi pi nati, ei ni ningg yumbo yumbo te beghi oyi pateri.’
39 Pugri bu ni mait nase, mitanyi mo wuny dabo memeri nar no di mi nati.
40 Nungoqi pughe gri nei wamb? Wuny kiyi nandi di wute wuny yeng muany kin pughe sin bri nem?”

41 Ni oyi mindig mari, “Ni wute brequ kin te suquan moyi gri ni mati,
di wain wuny te wute aye nem yeng muany, di otiwo mir rise uri rind kin
tende puayi di ni mir materi wuny kiyi meng rir.”
42 Jisas ni oyi nindim nari, “Nungoqi God ningg wand buk pe vise kin ven
wuqond segi bri? Wand ven te:
‘Wet te asi wute baj yembe mand ye mari brequ di kring maip no kin wet
te muq baj mingine nas di baj nare. Yumbui ni ren kin puq nen di
beghi nde rar pe yuwon nganye.’ *[Sng 118:22,23]*
43 “Pugri bu nge nungoqi simbe guduq, nungoqi God nde si nambu yequ
kin te ningg God ni segi puq nunduq, di ni oyi wute aye ni wand rutungu
kin te ngiq nindiny.
44 Di wuti tughe ni wam pu ir ni naghe wet pe yenu, tedi ni bir nas puch
puch yenu. Pudi wet oyi ir ni wuti dang naind, tedi wuti te binye nase.”
45 Prist mingg yumbui di Parisi ane ni kopuqu wand ven mutungu, ni nei
mamb Jisas ni mingg bu simbe nand.
46 Ni mait nase ningg nei mamb, pudi ni wute buagi wune mimbiny. Te
pugri wute ni riri Jisas ni propet iri.

22

Wuti ngam urupui no kin mir yembe mindiny ye kopuqu wand
Luk 14:15-24

1 Muq munene Jisas ni kopuqu wand pe wute simbe nindiny,
2 “Wute God nde si nambu yeru kin te pugri, king iri ni wo ngam urupui
no kin mir yembe nindig.
3 Ni wute ninge simbe nindiny otiwo ni wo ngam urupui no kin te mir
mawo kin tende puayi di ni rindi. Muq ni mir rind kin puayi nikin yembe
ye wute te tiqi nundom mo wute simbe mindiny rindi ningg, pudi ni rindi
yambu riri.
4 Muq nikin yembe ye aye mune tiqi nundom mo simbe nindim nari,
‘Wute nge simbe gidiny rindi puq gad kin te simbe wundiny, “Nungoqi
wutungu, nge mir yembe gidiny pre pu rise, bulmakau quayi buagi di
bulmakau wo buagi nyam rire kin nge gab riti pre. Yumbo yumbo buagi
nge yembe gidiny pre, nungoqi ngam kin mir pene wandi”.’
5 “Yembe ye wute mo ni simbe mindiny, pudi ni rutungu yambu riri, di
ni aye pe ruso. Iri ni no wuny yembe nand, di iri ni no bisnis yembe nand.
6 Pudi ninge king ningg yembe ye te mat mase pug mindim di mi mati.
7 King ni umbo ker nawo, di ni ami tiqi nundom mo, wute nikin yembe
ye mi mati kin te mi di ni tiqe te mindany nimbiny.
8 Muq ni yembe ye aye simbe nindim nari, ‘Ngam kin mir nge yembe
gidiny pre pu rise, pudi wute nge simbe gidiny kin ni wute oghi segi bu ni
rindi segi.
9 Nungoqi tiqe manyi te wo wute pughe ye wuqond simbe wundiny ngam
kin mir pe rindi.’
10 “Muq nikin yembe ye tiqi nundom mo wute buagi ni ngimne muqond
mate ruwi, oghi kin di brequ kin, buagi ane mate ruwi riso, di mir kin sunyi
te wutene bre.
11 Pudi king ni neyi nandi wute te nuqond, di ni wuti iri ngam kin chongo
oghi nganye nare righe segi kin te nuqoind.
12 Ni pengu nindig nari, ‘Nge mand, pughe gri ate nu ngam kin chongo
oghi nganye kuare righe segine ven nde kueyi kui?’ Muq wuti te wand
segine yenu.

13 Muq king nikin yembe ye simbe nindim nari, ‘Si muange taq wumbig,
meweri dabo burpoq pe nar no. Tende wute quan nganye riri di sawo rit
ki.’
14 Te pugri wute nganye buagi ngam nirany, pudi ire irene ni nate ruwi.”

Sisar nde takis wong mand
Mak 12:13-17; Luk 20:20-26

15 Parisi ni mo kin kinne wand taq mamb pughe gri ei wandoqi mindig
di ni wand ninge unje nap tedi mait nase.
16 Di Parisi nikin wute di wute ninge Herot nde opu mase ye te ane mo
Jisas ningg mari, “Tisa, beghi nei bab nu wand nganye kin pene God ningg
yumbo ur te wute bei kueny ye, di nu wute ni pughe sin ren kin te ningg
nei kumo guab segi, nu wute nyamb kin o wute nyamb segi kin wand irene
simbe gudiny.
17 Beghi simbe ndug, nu pughe gri nei guab? Beghi Sisar nde takis wong
bad kin te tuquine o segi?”
18 Pudi Jisas ni nei namb ni yumbo ur brequ mand ningg bu ni nari,
“Nungoqi wute nei tevi kin. Pughe kin ningg nungoqi nge wandoqi
wundigh ei nge wand unje kap ningg wari?
19 Takis kin wet bidi ire te nge bei wegh.” Di ni wet bidi te miraq mandi
meng.
20 Di Jisas ni pengu nindim nari, “Wuti tughe ngawu di nyamb ane wet
bidi wen nde rise?”
21 Ni oyi mand mari, “Sisar te.”
Di Jisas ni simbe nindim nari, “Yumbo Sisar ningg te Sisar weng, di God
ningg te God weng.”
22 Ni wand ven mutungu, nei kumo mamb, di ni Jisas si meri di mo.

Wute mati kin mune mes mewo ye te kin wand
Mak 12:18-27; Luk 20:27-40

23 Sadyusi ni mari wute mati kin ni mune mes mewo segi ye. Nginy te
ningg wute te kin Jisas nde mandi di ni pengu mindig mari,
24 “Tisa, Moses nari wuti iri wo segine nati, te ni kiqam ei mune kise ngam
te nitaqi. Ni mune kise ngam te nitaqi, wo niraw di wo te kise nati kin ni
te. *[Lo 25:5]*
25 Muq beghi kise kiqam 7-pela pu mas. Kiseyu ngam no di nati, di ni wo
segi, ni ngam kiqam nde si niraq pu wus.
26 Muq mingi ye tende dobu mune nitaqi, ni mune nati. Te tene ruso kiqam
chumb mune nitaqi, ni mune natine.
27 Ninde pre dobu nyumbueg te wuti.
28 Kise kiqam 7-pela pu ni wute te mitaqi. Pugri bu otiwo wute mati kin mes
mewo kin tende puayi tedi nyumbueg wen ni tughe ningg ngam ei wus?”
29 Pudi Jisas ni oyi nindim nari, “Nungoqi unje wap. Te pugri nungoqi
God ningg wand buk pe rise kin di God ningg gre te nei wamb segi.
30 Wute mati kin mune mes mewo ye tende puayi ni ngam ruso o oyi oyi
ngam mawo ruso segi. Ni angelo wam mas kin pugrine ris ye.
31 Di wute riti kin mune res riwo kin te ningg nungoqi God buk pe simbe
nand kin te wuqond segi bri?
32 Ni nari, ‘Nge Abraham ningg God, Aisak ningg God di Jekop ningg God.’
God ni wute mati ye ni mingg God segi, ni wute urupuine mas ye ni mingg
God.” *[Kis 3:6]*
33 Wute buagi ni wand ven rutungu, di te ningg nei kumo rimb.

God ningg lo yumbui nganye kin
Mak 12:28-34; Luk 10:25-37

34 Parisi ni mutungu Jisas ni Sadyusi wand mand kin ngim imb nuam, di
ni mandi irepene mikur.
35 Di wuti iri ni lo quan nei numbuw ye ni Jisas puamb nuang ningg bu
ni pugri pengu nindig,
36 “Tisa, lo pughe ye bu yumbui?”
37 Di ni oyi nindig nari, “ ‘Nu Yumbui nunon God te ei nunde umbo pe,
ququ pe gri, di nei pe yawo rang righe.’ *[Lo 6:5]*
38 Lo wen te quan nganye yumbui di lo ye wuwo kin.
39 Di aye tende dobu te pugri: ‘Nunon ghimbi yawo kurany righe kin
pugrine wute aye yawo rany righe.’ *[Wkp 19:18]*
40 Moses ningg lo di propet mingg wand nikin puate taq, wute aye yawo
pirany righe di God yawo birag righe.”

Kraist tughe ningg wo?
Mak 12:35-37; Luk 20:41-44

41 Parisi irepene mikur pu yemu, di Jisas ni pengu nindim
42 nari, “Nungoqi Kraist ningg pughe gri nei wamb? Ni tughe ningg
kuqo?”
Ni oyi mindig mari, “Devit ningg kuqo.”
43 Ni oyi nindim nari, “Pughe gri ate Ququ Yuwon Ye Devit nei neng bu
Devit wuti nen yumbui puq nindig? Devit ni puq nand,
44 ‘Yumbui ni nge yumbui ningg nari, “Nge nde si tuan pene ghas ruso ruso
nge nu veri nunde nyinge tingi kawo mas”.’ *[Sng 110:1]*
45 “Muq Devit nikinne ni yumbui puq nindig, tedi pughe gri ei ni Devit ningg
kuqo?”
46 Wuti iri ni wand te oyi nindig tuqui segi. Di tende puayi pu ruso ni Jisas
wand ire pengu mindig kin wune mamb.

23

Wute lo wute bei meny ye ni yumbo ur brequ mand
Mak 12:38-40; Luk 11:37-54; Luk 20:45-47

1 Muq Jisas wute buagi di nikin wute ane wand simbe nindim nari,
2 “Wute lo wute bei meny kin di Parisi ane Moses ningg lo te bu simbe
munduq.
3 Pugri bu wand pughe ye nungoqi meuq kin te wutungu di yembe
wundiny. Pudi yumbo ur yembe mindiny kin te nungoqi yembe wundiny
wayequ. Ni wand oghi kin simbe mand pudi nikinne yembe mindiny segi.
4 Ni yumbo ninge quan nganye mai ruwo kin wute nde sikar pe mirany
righe, di ni rire kin tuqui segi. Pudi nikinne si timuepu iri nganye meri
mondo musoq ghav mand segi.
5 Di ni yumbo ur buagi yembe mindiny ei wute ni ruqond ningg. Wute
pripri God ningg wand mawo righe kin bokis te nikin quenge pe di si pe taq
mamb. Ni bokis te kin yumbui ye taq mamb yawo kurem. Di ni sare dobui
materi chongo dobui Yumbui pengu mindig ningg miraq wughe kin tende
taq mamb.
6 Di ni mir yumbui pe mo di wute nyamb kin mas ye sunyi pe ei mas yawo
kurem, di God yumbui nyamb mirang kin baj pe wute nyamb kin mas ye
sunyi pe tende ei mas yawo kurem.

7 Di ni wute buagi pripri rikur kin sunyi pe tende mo di wute ni ei
chumbuai kin wand rem yawo kurem. Di ni tisa puq rindim yawo kurem.
8 “Pudi wute nungoqi tisa puq runduq kin te wayequ, te pugri nungoqi
Tisa irine, di nungoqi quan buagine kise kiqam wand.
9 Nungoqi nuyi irine wam nas, bu nungoqi wuti iri qi pe ven nde nungoqi
wuyi puq wundig wayequ.
10 Wute nungoqi tisa puq runduq kin te wayequ, te pugri nungoqi tisa
irine te Kraist.
11 Wuti tughe nungoqi nde yumbui ningg nas kin te ni nungoqi yembe ye
iri.
12 Wuti tughe nikin nyambne nindivi viyo, tedi ni nyamb vighe viso, di
wuti tughe nikin nyamb ni vighe viso, tedi ni nyamb yumbui natevi.”

Wute nei tevi kin ni yumbo ur brequ mand kin wand

13-14 Jisas ni mune simbe nand nari, “Nungoqi wutaqu lo wute bei weny
kin di nungoqi Parisi otiwo nungoqi mai yumbui nganye ware. Nungoqi
wutaqu nei tevi kin. Nungoqi wute God nde si nambu yeru kin te kin ngim
nungoqi wute te imb wany. Nungoqi nonne war wo yambu wari, di wute
rir ruso kin te nungoqi ngim imb wany.*
15 “Nungoqi wutaqu lo wute bei weny kin di nungoqi Parisi otiwo nungoqi
mai yumbui nganye ware. Nungoqi wutaqu nei tevi kin. Nungoqi war ir
wonji nganye wo, ei wuti iri ni Juda ningg lo te simbe wundig nutungu.
Di nungoqi lo simbe wundig di nungoqi ningg wand te kin pugri puq nen,
tedi nungoqi wase pe wo kin pugrine ni mune wase pe no. Ni nungoqi mai
wuraq kin pugrine ni oyi quan nganye niraq.
16 “Nungoqi rar chukoq kin, nungoqi wute ngim bei weny pudi nungoqi
nonne ngim wundoq kin tuqui segi, otiwo nungoqi mai yumbui nganye
ware. Te pugri nungoqi wute yeri wundiny wari, ‘Wuti God ningg baj pe
wand ire gre neny, ni dobu puq nen segi te piyi. Pudi wuti iri God ningg baj
ni gol tende pe wand gre neny, te ni puq nand kin pugrine ei puq nen.’
17 Nungoqi rar chukoq di ghabe gad! Yumbo pughe kin quan nganye
yumbui? Gol God ningg baj wabe wur wus kin te yumbui segi, God ningg
baj ni quan nganye yumbui di gol ni God ningg baj wabe wur wus kin te
ningg bu ni anene yumbui.
18 Di nungoqi wari, ‘Wuti iri alta pe wand gre neny, ni dobu puq nen segi
te piyi. Pudi wuti iri alta pe yumbo God meng kin tende pe wand gre neny,
te puq nand kin pugrine ei puq nen.’
19 Nungoqi wutaqu rar chukoq kin. Yumbo alta pe mawo ris kin te
yumbui segi. Alta ni quan nganye yumbui, di yumbo God meng kin ni alta
pe ris kin te ningg bu ni anene yumbui.
20 Pugri bu wuti iri alta pe wand gre neny, tedi ni alta di yumbo buagi alta
pe ris kin te anene wand gre neny.
21 Di wuti tughe God ningg baj pe wand ire gre neny, tedi God ningg baj
di God tende nar nas kin ninde anene wand gre neny.
22 Di wuti tughe God nas kin tiqe tende pe ni wand ire gre neny, te God
ningg sia pe bu wand gre neny, di God tende newo nas ye pe wand gre neny.

---

* **23:13-14:** Wute ninge mari wand aye ves ven nde visene; wand ven te: “Nungoqi lo wute bei weny kin di nungoqi Parisi otiwo nungoqi mai yumbui nganye ware. Nungoqi nei tevi kin. Nungoqi nyumbueg ngaim mati pre kin nyarimo wandoqi wundiny di ni baj wutanyri. Di Yumbui pengu wundig kin tende puayi wand dobui nganye wand ei wute ruqond ningg wari. Pugri bu otiwo nungoqi mai quan nganye ware ye.”

23 “Nungoqi wutaqu lo wute bei weny kin di nungoqi Parisi, nungoqi
otiwo mai yumbui nganye ware. Nungoqi wutaqu nei tevi kin. Nungoqi
lo wojiju kin te wat rise di wuny mbe kin minye buagi mint, dil, di kumin
te nungoqi 10-pela pu mone wawo puch ire God weng. Pudi nungoqi lo
yumbui kin te si ware pre. Taq pugri, nungoqi yumbo ur wute aye nde
tuquine yembe wundiny, di wute yawo wutony, di God nei wumbig kin
yumbo ur te yembe wundiny. Nungoqi lo yumbui kin te yembe wundiny,
di lo aye te si ware segi kin.†
24 Nungoqi wutaqu rar chukoq, nungoqi wute ngim bei weny ningg!
Nungoqi te kin pugri, ase iri wuti iri nde minye wuye pe naghe pu yenu bu
ni neti nowi meneri no. Pudi ni umo yumbui kin ire, kamel puq munduw
kin, minye wuye pe wughe pu yequ kin te nundoq segi, ni minye wuye te
ne di kamel anene naq wughe.
25 “Nungoqi wutaqu lo wute bei weny kin di nungoqi Parisi, otiwo
nungoqi mai yumbui nganye ware ye! Nungoqi wutaqu nei tevi kin.
Nungoqi kap nyeng ane dabo gri oghine wuye wap, pudi wabe gri te quan
nganye puqum rimb. Te pugri nungoqi nyungu wand di nungoqi non
ghimbine nei wumbiny kin tene nei wamb.
26 Nungoqi Parisi nungoqi rar chukoq kin! Nungoqi kap nyeng ane wabe
gri wuye wap quem rimb pre, tedi dabo gri mune quemne rimb.
27 “Nungoqi wutaqu lo wute bei weny kin di nungoqi Parisi, nungoqi
otiwo mai yumbui nganye ware ye. Nungoqi wutaqu nei tevi kin. Nungoqi
wute riti mawo yeru kin ngamo qi quem kin pe nyang mamb kin pugri.
Wute riti mawo yeru kin ngamo wam gri buqod kin yuwon, pudi wabe gri
wute riti kin ngape mboq di sigh ane tende rir rise.
28 Nungoqi mune pugrine. Wute nungoqi ghimbi rundoqu riri nungoqi
wutaqu yumbo ur tuquine puq wen ye. Pudi nungoqi nde umbo pe nei tevi
kin yumbo ur di yumbo ur quan nganye brequ kin nungoqi nde umbo pe
rise.
29 “Nungoqi wutaqu lo wute bei weny kin di nungoqi Parisi nungoqi otiwo
mai yumbui nganye ware. Nungoqi wutaqu nei tevi kin. Nungoqi nonne
propet te mati mawo yemu kin ngamo te yuwonne yembe wundiny, di wute
yumbo ur tuquine yembe mand ye mati kin ngamo te yenji wupiny.
30 Di nungoqi wari, ‘Beghi koku ni mas kin tende puayi beghi pas, tedi
beghi ni ghav bidim propet te pi mati segi.’
31 Wand ven nungoqi nonne bei wand, nungoqi wute propet mi mati kin
ni mingg wo.
32 Be wo nungoqi nuqo yumbo ur brequ puq ren kin te mune yembe
wundiny.
33 “Nungoqi ghati! Nungoqi ghati sindiyu wo! God nungoqi ir nuaqu di
wase pe wo ye! Di nungoqi wu wase wo ye tuqui segi.
34 Te kin ningg di nge propet di wute nei oghi ye di wute lo bei munduq
kin nungoqi nde tiqi gudom mondo ye. Ninge nungoqi wi mati, di kruse pe
qungu wi mati, ninge nungoqi wutari wo God yumbui nyamb wurang kin
baj pe yas wuany, di bub ware tiqe manyi te ruso ye.
35 Nungoqi pugri puq wen bu wute buagi ni wute tuquine ris ye qi pe ven
nde ris kin te mambui riti kin mai te nungoqi wuraq ye. Nungoqi nuqo
wute oghi ye mambui riti kin taq, Kein ni Abel ni nati kin tende pu rindi
Sekaraia, Berekia ningg wo, ni God ningg baj opu di alta opu di tende mingi
mi nati.

† **23:23:** Minye ren mint, dil, di kumin ni mir aye ane ri righe kin, di ni nyong rimb.

36 Nge nganyene nungoqi simbe guduq, mai te kin buagi nungoqi muq
was kin ware ye.”

Jisas ni Jerusalem ningg yivany nare
Luk 13:31-35; 19:41-44

37 Di Jisas mune nari, “O Jerusalem, Jerusalem, nu propet te kui mati, di
nu wute God tiqi nundom mondo kin te kuate mowi wet mekuram kui mati.
Pripri nge nu wo ire pe kirur ningg, wapiqu kumo wo ngam wurany rindi
nimbraqe nambu wirir kin pugri, pudi nu yambu kuari.

38 Nu tungu! God nu God ningg baj te si niraq di muq omone nganye yequ.

39 Nge nu simbe guduw, nu nge qoind segine ruso ruso nu nonne ghari,
‘God nu wuti Yumbui nde nyamb pe nandi kin nen yuwon wang’.” *[Sng
118:26]*

24

Jisas nari otiwo di God ningg baj bir muaq ye
Mak 13:1-13; Luk 21:5-19

1 Jisas ni God ningg baj si niraq no di nikin wute ninde mandi, ni baj buagi
God ningg baj pe tende rise kin tende si mundub di Jisas simbe mindig.

2 Di ni oyi nindim nari, “Nungoqi yumbo ren wuqond? Nge nganyene
nganye nungoqi simbe guduq, otiwo wute mandi baj ren bir mawo di wet
men mune iri aye nde wam nas wuqoind segi ye. Ni quan buagine bir ir
maghe di kin kin mas ye.”

3 Jisas ni newo no rand oliv ningg nas, nikin wute waghi grine mandi
mari, “Beghi simbe ndug, pughe puayi bri nu yumbo kuari kin ren ruwi?
Di yumbo ur pughe kin ye ruwo ei beghi buqod di nei bab nu mune guadi
kin di ngeri pre kin te tumo rind?”

4 Di ni nari, “Nungoqi yeng wawo yuwon. Eti wute ninge mandi nungoqi
wandoqi munduq di ni wand wutungu.

5 Te pugri wute wandoqi kin nganye buagi nge nde nyamb pe mandi di
mari ni Kraist, di wute nganye buagi ni mingg wand rutungu.

6 Di nungoqi yeng wundi kin wand wutungu di yeng kin yumbo riri
wutungu, pudi nungoqi te ningg wune wamb wayequ. Yumbo ren kin te
ruwi ye, pudi ngeri pre kin te segine.

7 Kantri ire mes mewo kantri aye ane mege, di king iri nikin wute ane
mes mewo di king aye nikin wute ane mege, di tiqe ninge pe mir segi. Di
tiqe ninge pe titwuye naghe.

8 Yumbo ren kin te wute wo pe wuso ningg yuqo puate rew kughe kin
pugri.

9 “Tende puayi nungoqi mitaqu mo unje mupuqu mai isis meuq, di
mumbuequ wati, di nungoqi nge ningg wute pugri bu ni nge nyamb brequ
mindigh ningg mari di nungoqi yambu mireuq.

10 Di ninge nge nei rimbigh kin te si rire, di ni kin kinne ker ruwo di ni
kinne oyi oyi res ruwo veri nde si pe ri rundo.

11 Di wute ninge mandi wandoqi mand mari ni propet di wute nganye
buagi wandoqi mindiny.

12 Di tiqe manyi wute nganye buagi yumbo ur brequ rind, pugri bu wute
nganye buagi nganye ni wute yawo rirany righe kin nei te mune gre rind
segi.

13 Pudi wute tughe ni gre pu yeru ruso ruso ngeri pre, tedi God ni nateri.

14 Di wute God nde si nambu yeru kin wand yuwon ye ven tiqe buagi qi
pe ven nde yeru kin tende wute buagi simbe mindiny rutungu pre muqdi
ngeri pre ye.

Yumbo brequ nganye ei ruwi ye
Mak 13:14-23; Luk 21:20-24

15 “Nungoqi otiwo wuqond yumbo brequ nganye God ningg baj brequ
wunduw ye ire yequ. Ni puq wen kin te asi propet iri Daniel puq mindig
kin ni simbe nand ye ane tuquine.” (Nu wuti wand ven guqod ye nu wand
puate ei oghine nei mbiny.) *[Dan 9:27]*
16 “Te muqdi wute Judia opu ris kin te wu rise rand pe ei riwo ruso.
17 Wuti baj wam nas kin ni mune baj pe nar no yumbo ninge nateri wayequ.
Ni brequne wu nase no.
18 Wuti iri wuny mbe yenu kin mune nambu no chongo aye nitaqwi
wayequ. Ni brequne wu nase no.
19 Tende puayi nyumbueg wo ane ris kin di ninge ni wo wokuandi ne ris ye
ni mai quan nganye rire ye.
20 Nungoqi God pengu wundig ei yumbo ren kin ngeri uyi kin o Sabat kin
nginy tende puayi puq ren segi.
21 Te pugri asi God qi di yumbo buagi yembe nindiny kin tende puayi pu
rindi muq mai yumbui ren kin rindi segi. Di otiwo mune mai ren kin segi.
22 Yumbui ni wute mai rire kin ngeri te pend nawo puayi rise segi, tedi wuti
iri ni gre nand nas tuqui segi. Pudi ni wute nap ruso kin ni ningg nari bu
ngeri te pend nawo puayi rise.
23 Tende puayi wuti iri nandi nari, ‘Kraist nen yenu.’ O nari, ‘Ni te no yenu.’
Nungoqi ni wand te wutungu wayequ.
24 Te pugri Kraist wandoqi kin di propet wandoqi kin ni mandi di yumbo
ur gre ye isis yembe mindiny. Ni puq men ei tuqui tedi wute Yumbui nap
ruso kin te wandoqi mindiny di ir righe.
25 Nungoqi wutungu. Nge yumbo buagi ren ningg muqne simbe guduq pre
otiwo yumbo te kin puq ren.
26 “Muq ni nungoqi ningg mari, ‘Te wuqond, ni wuye di nyumo segi ye
pe tende yenu.’ Nungoqi tende wo wayequ. Muq ni mari, ‘Te wuqond, ni
tende suqo pu yenu.’ Nungoqi wand te wutungu wayequ.
27 Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni nandi ningg tedi ti pris
kin pugri nginy nawi opu ti nase tene rindi ruso nginy naghe no opu di wute
buagi ni ruqoind.
28 Ni nandi kin taq pugri, umo riti kin ni muainde rise te wapi ambojig ni
mandi tendene mikur.

Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye mune nandi ye
Mak 13:24-27; Luk 21:25-28

29 “Mai yumbui ren ruso pre, brequne nginy burpoq nap, di irew mune
ti wuri segi, di tomnji nginy tu pe pu bi ir mi, di yumbo gre kin nginy tu pe
yeru kin tit rip. *[Ais 13:10; 34:4]*
30 Tende puayi di wute buagi qi pe kin ni ruqond wuti God nde pu nandi
wuti nganye nas kin nikin ur nginy tu pe ruwi di ni quanji rind. Di ni
ruqond wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni wuye quari pe gre
di ti yumbui ane nandi.
31 Di angelo biugel piq nuqoind quan nganye nari, di ni nikin angelo tiqi
nundom tiqe buagi mo nikin wute ni nap ruso pre kin te mirur. Angelo ni
tiqe manyi wute materi ruso ruso qi cheq pene, di ni mitari mandi.

Nungoqi nyumo fig te wuqond di nei watevi
Mak 13:28-31; Luk 21:29-33

32 “Nungoqi nyumo fig ni yumbo ur te wuqond di tende pu nei wateri di
nei wamb tuqui. Nyumo fig ni muange te uyi mare di raqe riyi tedi nungoqi
nei wamb te wuye wundi kin ngeri te muq tumo rind.
33 Te kin pugrine otiwo yumbo nge simbe gad ye te puq ren, tedi nungoqi
nei wamb te pugri wuti God nde pu nandi kin ni mune nandi kin ngeri te
tumo nganye rind, ni ngimrawu ne yenu.
34 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wute tit muq ris kin ren ni riti
segi, risne di yumbo te kin puq ren.
35 Nginy tu di qi ane ni pre ye, pudi nge wand te pre segi ye.

Beghi Jisas nandi kin ngeri te nei bibiny tuqui segi
Mak 13:32-37; Luk 17:20-37

36 “Pudi wuti iri ni nei namb pughe puayi o aua pughe ye tende ei wuti
God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni mune nandi kin te ni nei namb
segi. Angelo buagi wam kin ni mune nei mamb segi, God ningg wo mune
nei namb segi, wuyi irine nei namb.
37 Yumbo ur Noa ni nas kin tende puayi puq men kin te muq wuti God
nde pu nandi wuti nganye nas ye ni mune nandi kin mune pugrine puq
men.
38 Yabe wuye nime yumbui nase segine, wute mir rind wuye riq, wute
ngam ruso, tetene ruso ruso Noa ni at pe nar no,
39 di wute ni nei tuan rimb pu ris kin tende puayi wuye nime yumbui nase
nandi ni quan buagine nare no. Te kin pugrine wuti God nde pu nandi wuti
nganye nas ye ni mune nandi kin ngeri te mune pugrine.
40 Wute temi wuny mbe yembe mand, ni nandi iri neti nowi di iri yenu.
41 Nyumbueg teri plaua bret yembe runduw kin te kin yembe rind rind
yeru, ni nandi ire nitaqi no di ire pugrine yequ.
42 Pugri bu nungoqi yeng wawo yuwon, te pugri nungoqi Yumbui mune
nandi kin ngeri te nungoqi nei wamb segi.
43 Nungoqi yumbo ur ren nei wumbiny. Muq baj kiyi nei namb bur pughe
ye te ningg ei wuti nyungu ye nandi ni baj bir nuang ningg, tedi ni yeng
nawo di wuti nyungu kin ni baj bir nawo nar no segi.
44 Te kin pugrine nungoqi mune yeng wawo yuwon, te pugri nungoqi
nginy nei wumbig segi kin tende puayi di wuti God nde pu nandi wuti
nganye nas ye ni mune nandi.

Yembe ye wute oghi kin di brequ kin kopuqu wand
Luk 12:41-48

45 “Wuti yembe ye ni nei oghi ye rise di ni yembe nikin yumbui neng kin
te oghine yembe nand, bu nikin yumbui ni si numbog yembe ye aye te yeng
nuany di mir rind kin puayi mir neny.
46 Wuti te otiwo nikin yumbui nandi nuqoind ni yembe nand nandne nas,
tedi ni chumbuai nand.
47 Nge nganyene nganye nungoqi simbe guduq, yumbui ni yembe ye wuti
te si numbog di ni yumbo yumbo buagi yeng nuany ye.
48 Pudi yembe ye wuti te ni wuti brequ di ni nari, ‘Nge yumbui brequne
nandi segi ye,’
49 di yembe ye ni yeng nuany kin te pug nindiny, di ni wute wuye kumo
me kin te ane mir mand di wuye me.
50 Muq wuti te ni yumbui nandi kin nginy te ni yeng nawo segi, di aua
pughe ye nandi kin te ni nei namb segi,

51 di ni nandi mai neng, tiqi nundog no wute nei tevi kin te ane mas.
Tende wute quanji mand di sawo mat ki ye.”

25

Nyumbueg ambonye 10-pela kin kopuqu wand

1 Jisas ni mune simbe nand nari, “Tende puayi yumbo buagi God nde si
nambu rise kin te nyumbueg ambonye 10-pela kin pugri. Ni lam rind rire
ruso, wuti iri ngam urupui no kin te ghimbi ruang pu yeru, ni nandi ei ane
ngam urupui ruso kin mir pe tende ruso ningg.
2 Nyumbueg ambonye 5-pela ni nei segi, di 5-pela ni nei oghi ye rimb.
3 Nyumbueg nei segi kin ni lam rind rire, pudi wel aye rire segi.
4 Nyumbueg nei oghi kin ni wel aye lam ane rire.
5 Wuti te ngam urupui no kin ni brequ nandi segi, pugri bu ni ruqoi
kureny, yabe ruqo rise.
6 “Burpoq mingi wuti iri pugri nari, ‘Wuti ngam urupui no kin be nandi.
Nungoqi wandi po, ngimi buqoid, muqdi pitanyi badi.’
7 Muq nyumbueg ambonye buagi res riwo, ni lam wik te mune rindiri
riwo.
8 Di nyumbueg nei segi kin te ni ninge nei oghi kin te ningg riri, ‘Beghi
wel puch wengu lam pe pawo righe, beghi lam awu ruso.’
9 Pudi nei oghi kin oyi riri, ‘Nungoqi mune peuq tedi beghi tuqui segi.
Nungoqi wo, stua pe nungoqi non tene wong wand.’
10 Di ni wel wong rind yamb ruso pu yeru, wuti ngam urupui no kin nandi,
ninge te ni ghimbi ruang pu ris kin te ni nitari anene ngam kin mir yumbui
tende rir ruso, di ni ngim miraq wughe.
11 Dobu pu ninge te rindi riri, ‘Yumbui, yumbui, beghi ngim bi wangu.’
12 Pudi ni oyi nand nari, ‘Nge nganyene nganye nungoqi simbe guduq,
nge nungoqi nei gubuq segi.’
13 “Pugri bu nungoqi yeng wawo pune ei was. Nginy pughe ye te ningg di
aua pughe ye te ningg ei nungoqi non Yumbui nandi te nungoqi nei wamb
segi.

Yembe ye wute temi ire pu kin kopuqu wand
Luk 19:11-27

14 “Wute buagi God nde si nambu yeru kin taq pugri: wuti iri ni wonji no
ningg nikin yembe ye nari mandi, di ni yumbo buagi te bir nawo ni nem ei
ni yeng muany.
15 Ni yembe ye wute ni yembe mand kin ane tuquine ire ire nem. Ni wuti
iri 5,000 kina neng, iri 2,000 kina neng, di aye iri 1,000 kina neng, pre muq
ni tiqe aye pe no.
16 Wuti iri ni 5,000 kina nat rise kin te ni brequne no, bisnis yembe nand,
aye mune 5,000 kina nateri.
17 Pugrine wuti 2,000 kina nat rise kin te ni mune bisnis yembe nand aye
mune 2,000 kina nateri.
18 Pudi wuti 1,000 kina nat rise kin te nikin yumbui ningg wet bidi te nare
no qi ngamo nuaq suqo nare.
19 “Muq dobu nikin yumbui mune nandi di nikin yembe ye te nuqond ni
wet bidi pughe sin bri men.
20 Wuti 5,000 kina nat rise kin te nandi, rar ngimine yenu, ni 5,000 kina
aye narene nandi muq nari, ‘Yumbui, nu nge 5,000 kina kuegh, muq nge
5,000 kina aye ren mune kateri.’

21 Nikin yumbui oyi nand nari, ‘Nu yembe ye wuti oghi di nu yuwonne
yembe guad ye. Nu yumbo wokuandi nganye yeng kuany. Muqdi nge
nu yumbo quan kew nu yeng wany. Nu ghandi nge nunon yumbui ane
chumbuai bad.’
22 “Wuti 2,000 kina nat rise kin ni mune nandi nari, ‘Yumbui, nu nge 2,000
kina kuegh, muq nge 2,000 kina aye ren mune kateri.’
23 Nikin yumbui oyi nand nari, ‘Nu yembe ye wuti oghi di nu yuwonne
yembe guad ye. Nu yumbo wokuandi nganye yeng kuany. Muqdi nge nu
yumbo quan kew nu yeng wany. Muq nu ghandi nge nunon yumbui ane
chumbuai bad.’
24 “Muq wuti 1,000 kina nat rise kin mune nandi, rar ngimine yenu, muq
nari, ‘Yumbui, nge nei gab nu wute aye yawo kutony segi ye. Nu mir wute
aye mi righe kin te bi kuawo ye. Wute aye ni mir yi mi righe kin te nu mir
tende kuateri,
25 pugri bu nge wune gab, di nge nu 1,000 kina ren kare ko, qi pe suqo
kare. Te qond, nu wet bidi taq ren.’
26 Pudi nikin yumbui oyi nand nari, ‘Nu yembe ye wuti brequ. Nu yembe
ye kuen si yavi quang. Nu kuari nge wute aye mir mi righe kin te nge bi
kawo, di nge ko wute aye mir yi memare kin te kateri.
27 Pughe kin ningg nge wet bidi kuare kuo, wet bidi baj pe kuawo righe
segi, te ei nge mune gadi di nge wet bidi kateri, di aye ninge megh ane.
28 Muq nungoqi ni wet bidi wutangri, wuti aye 10,000 kina rise kin te ni
weng.
29 Te pugri wute tughe ni yumbo ninge rise pre, tedi nge yumbo aye ninge
keny, di ni yumbo quan rise. Muq wute tughe ni yumbo segi, ni musoqne
rise, tedi nge mune ninde pu kateri.
30 Yembe ye wuti brequ nen wutanyi wo, burpoq pe meweri naghe. Tende
wute ni quanji rind di sawo rit ki ye’.”

God ningg wo nandi wute ir nawo

31 “Otiwo wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni king kin pugri
ei nikin ti yumbui ane nandi, di angelo buagi ane mandi, di ni sia king pe
wam kin ti yumbui ane nas.
32 Tende ni wute buagi tiqe manyi kin mitari mandi ninde rar ngimine
yeru, di ni wute ir nawo, wuti sipsip yeng nuany kin ni sipsip di meme ir
nawo kin pugri.
33 Ni sipsip si nganye pe opu nawo yeru, di meme si qaqi pe opu nawo
yeru.
34 Di king ni wute ninde si nganye pe opu yeru kin te simbe nindiny
nari, ‘Nungoqi nge wuyi yuwon nuauq pre ye nungoqi ren wandi. Asi qi
urupuine kin tende puayi ni nungoqi yumbo yuwon ye manyi nunduq pre
ye. Nungoqi wandi yumbo te kin wateri.
35 Te pugri nge mir kuregh di nungoqi nge mir wegh, nge yawo singar
kati di nungoqi nge wuye wegh, nge wuti aye kin di nungoqi nge wutanyi
baj pe wo,
36 nge chongo segi di nungoqi nge chongo wegh, nge num kuregh di
nungoqi nge yeng wagh, nge taq pu yengu di nungoqi wandi nge wuqoind.’
37 “Di wute tuquine ris ye oyi rind riri, ‘Yumbui, pughe puayi beghi nu
buqoid nu mir ane kuas di beghi mir pew? Di pughe puayi nu yawo singar
kuati di beghi nu wuye pew?
38 Di pughe puayi beghi nu buqoid nu aye kin di beghi pitanyi baj pe po,
o pughe puayi nu chongo segi di beghi chongo pew?

39 Di pughe puayi beghi nu buqoid nu num kurew di beghi nu yeng puaw,
o pughe puayi nu taq yengu di beghi badi nu buqoid'?"
40 "Di king ni oyi nindiny nari, 'Nge nganyene nganye nungoqi simbe
guduq, qam ren kin iri nyamb segi kin ninde yumbo ur puq wen kin te
nge bu puq wegh.'
41 "Muq wute si qaqi pe yeru kin te simbe nindiny nari, 'Nungoqi kring
wo, God nungoqi brequ nunduq ye. Nungoqi wase awu kuso segi ye pe
tende wo, Satan di ni angelo brequ te ane ni mingg bu wase kuen nawo
kughe pu yengu.
42 Te pugri nge mir kuregh di nge mir wegh segi, nge yawo singar kati di
nungoqi nge wuye wegh segi,
43 nge aye kin di nungoqi nge wutanyi baj pe wo segi, nge chongo segi di
nungoqi nge chongo wegh segi, nge num kuregh di taq yengu di nungoqi
wandi nge ghav wundigh segi.'
44 "Di ni oyi rind riri, 'Yumbui, pughe puayi beghi nu buqoid nu mir ane
yengu, o yawo singar kuati, o nu wuti aye kin, o nu chongo segi, o nu num
kurew, o nu taq yengu di beghi nu yumbo ghav buduw segi?'
45 "Di ni oyi nindiny nari, 'Nge nganyene nganye nungoqi simbe guduq,
nungoqi qam ren kin iri ni nyamb segi kin ninde yumbo ur pugri ye puq
wen segi te nge bu puq wegh segi.'
46 Di ni ruso yuqo pre segi ye pe tende yuqo riraq ris ris te kin ris, pudi
wute tuquine ris kin ni ruso yuwon pu ris ris te kin ris kin tende ruso."

26

Jisas mi ningg wand wand mare
Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53

1 Jisas ni wand buagi te simbe nand omone nawo pre, muq nikin wute
pugri simbe nindim nari,
2 "Nungoqi nei wamb nginy temi mo pre dobu di asi God ni Israel mingg
wo rar nuqond mas kin ngeri te nei bibiny ye. Tende puayi di ni nge, wuti
God nde pu gadi wuti nganye kas ye, nge veri nde si pe mi godo, di kruse
pe qungu mi kati."
3 Di tende puayine prist mingg yumbui di Israel mingg quayi kiyi ni mo
prist mingg yumbui mingg yumbui, Kaiapas puq mindig kin, ninde baj
yumbui pe mikur,
4 di ni wand taq mamb ei waghi grine Jisas mait nase, di mi nati ningg.
5 Pudi mari, "Beghi yumbo ren kin ngeri yumbui nei bibiny kin tende
puayi puq pen wayequ. Beghi puq pen tedi wute buagi beghi ker ruangu."

Nyumbueg wel tuqo yuwon ye Jisas nde groq wuind
Mak 14:3-9; Jon 12:1-11

6 Jisas ni Betani wuti iri Saimon, wuti asi leprosi niraq kin, ninde baj pe
nas.
7 Di nyumbueg ire wel yuwon nganye iri botol ane wuri wundi. Wel te
wet bidi quan pe wong wuind. Botol te wet yuwon nganye iri, alabasta
puq mindig kin tende pe yembe mindig ye. Jisas ni mir nand nand nas di
nyumbueg te wel wuri wundo, Jisas nde ngawu pe groq wundig.
8 Pudi tende puayi Jisas ningg wute ninge ni te muqond, ni umbo brequ
kuse, di mari, "Pughe kin ningg ni wel nen unje wuip?
9 Beghi wute aye pem wong maind, tedi nen ningg beghi wet bidi quan
pateri, di wute yumbo segi kin te peny."

10 Pudi Jisas ni nei te nundom pre, pugri bu ni simbe nindim nari,
“Nungoqi ni rar wundoq. Pughe ningg nungoqi ni yumbo puq wen kin te
ningg segi puq wand? Ni yumbo ur oghi ye nge nde yembe wundiny.
11 Wute yumbo segi kin nungoqi ane was ye, pudi nge nungoqi ane pas
nganye segi ye.
12 Nyumbueg wen ni wel nge nde ghimbi pe groq wuind kin te ni nge
ghimbi muqne sabi wundiny pu ei otiwo nge ngamo pe ko ye.
13 Nge nungoqi nganyene simbe guduq te pugri otiwo wute mo tiqe buagi
te wand yuwon ye bir mawo kin tende puayi wute wen ni yumbo yembe
wundiny kin ren anene simbe mand ye. Ni pugri puq men ei nyumbueg
yumbo ren yembe wundiny kin wen anene nei rumbuw.”

Judas nari ni Jisas veri nde si pe ni nondo ye
Mak 14:10-11; Luk 22:3-6

14 Tende puayi Jisas nikin wute 12-pela kin iri, Judas Iskariot puq mindig
kin, ni no prist mingg yumbui te nuqond,
15 di nari, “Nge Jisas nungoqi nde si pe ki nondo, tedi nungoqi nge yumbo
pughe kin ei wegh?” Di ni wong maind silva puch 30-pela pu meng.
16 Di tende puayine Judas ni Jisas veri nde si pe ni nondo kin ngim meri
nat.

Jisas nikin wute ane mir yembe mindiny
Mak 14:12-21; Luk 22:7-13,21-23; Jon 13:21-30

17 Muq Juda ni bret yis segi kin riq ye nginy ye nawo ye tende puayi
Jisas nikin wute ninde mandi di pengu mindig mari, “Nu nei guab ye beghi
muainde ei mir yembe bidiny, di nu guadi ane mir bad ei God asi Israel
mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei bibiny?”
18 Ni oyi nand nari, “Nungoqi wo, tiqe yumbui pe wuti te nas kin te simbe
wundig wari, ‘Tisa nari, nge ngeri tumo rind. Nge ngening wute ane nunde
baj pe ei pikur di God ni asi Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te
nei bibiny ningg mir bad ye’.”
19 Di Jisas nikin wute ni nari kin pugrine puq men, di ni mir te kin yembe
mindiny.
20 Di yuram ni nikin wute 12-pela pu ane tebol pe mas,
21 di ni mir mand mand mas di ni nari, “Nge nungoqi nganyene simbe
guduq, nungoqi kin iri ni nge veri nde si pe ni godo ye.”
22 Di ni quan nganye yivany mare, di ni ire ire pengu mindig mari,
“Yumbui, nu nge ningg bri kuari?”
23 Ni oyi nand nari, “Wuti nge temu nyeng ire pe si pawo righe kin ni di
nge veri nde si pe ni godo ye.
24 Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni nati kin te God ningg
buk puq wund kin pugrine ei nati ye. Pudi wuti pughe ye ni wuti God nde
pu nandi wuti nganye nas ye ni veri nde si pe ni nondo kin ni mai yumbui
nganye niraq ye. Wuti te kin kumo wuri wundi segi tedi yuwon nganye.”
25 Judas wuti Jisas veri nde si pe ni nondo ye ni nari, “Tisa, nu nge ningg
bri kuari?” Ni oyi nindig nari, “Nu tuquine guad.”

Jisas nikin wute bret wain ane nem
Mak 14:22-26; Luk 22:14-23

26 Ni mir mand mand mas, di Jisas ni bret nitaqwi, Yumbui chumbuai
nindig pre, bir nuaq nikin wute te nem di nari, “Bret wen wutaqwi waq,
wen nge ghimbi.”

27 Te pre muq ni wain mune kap ane neti nowi, Yumbui chumbuai nindig
pre, nem di nari, “Nungoqi buagi ane we.
28 Nen nge yavi di yavi wen te God asi Moses ane wand taq mamb kin te
gre weny. Di yavi wen te ir wi ei wute nganye buagi yumbo ur brequ kin
wand te puaq.
29 Nge nungoqi simbe guduq, nge wain nen mune ke segi segine ruso ruso
otiwo nge nungoqi ane yumbo yumbo buagi nge wuyi nde si nambu yeru
kin tende pas di wain urupui pe.”
30 Muq ni yuwo ire mari di tiqe yumbui te si miraq, di rand iri Oliv puq
mindig kin tende mo.

Jisas nari otiwo di Pita nari ni Jisas ningg wuti segi
Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Jon 13:31-38

31 Muq Jisas ni pugri simbe nindim nari, “Muq bur kuen gug yumbo ninge
nge nde ruwi di nungoqi ir waghe ye. Te pugri God ningg buk pe pugri ur
mand mari, ‘Nge wuti sipsip yeng nuany kin te ki di sipsip bure ire ire ruso
ye.’ *[Sek 13:7]*
32 Pudi dobu nge kes kewo, di nge ye kawo Galili ko di nungoqi waru.”
33 Di Pita nes newo Jisas ningg nari, “Piyi wute buagi yumbo nunde ruwi
kin te muqond di ni ir maghe, pudi nge ir kaghe tuqui segi.”
34 Di Jisas oyi nindig nari, “Nge nu nganyene simbe guduw, muq bur
wapiqu nari segine di nu ghari nu nge nei gubigh segi puq ghand tevi ire
pu ghand ye.”
35 Pudi Pita oyi Jisas oyi nindig nari, “Piyi, nge nu temune pati ye, nge
kari nge nu nei gubuw segi ye puq gad tuqui segi.” Di Jisas nikin wute quan
buagine pugrine puq mand.

Jisas Getsemani yenu God temi wand mand
Mak 14:32-42; Luk 22:39-46

36 Muq Jisas nikin wute ane mong puch ire Getsemani puq munduw kin
tende mo, di ni nikin wute simbe nindim nari, “Nungoqi ven ne was, nge
tende ko God pengu gidig.”
37 Di ni Pita di Sebedi ningg wo temi te ane nitami no. Ni misoqne kring
mondo, di ni umbo mai kuyo, di ni nutungu ghave rimb.
38 Muq ni pugri simbe nindim nari, “Nge umbo mai kuyo di nge ghimbi
kutungu ghave rimb, nge kati ningg tumo. Nungoqi ven nde was nge ane
yeng pawo.”
39 Di ni musoqne kring nondo wonji pugri yenu, muq ni qi pe me no nase,
God pengu nindig nari, “Nge wuyi, nu tuqui tedi nge yuqo kiraq ye kap wen
taqwi. Pudi nge kari kin wand te tungu segi, nu non nei pene.”
40 Di ni mune nandi, nikin wute nuqond ni ruqo pu mase, di ni Pita ningg
nari, “Pughe gri ate nungoqi nge ane yeng pawo ruso aua ire segi?
41 Yeng wawo, di God pengu wundig ei Satan nungoqi wandoqi nunduq
kin tende puayi nungoqi ir waghe segi. Nungoqi umbo yumbo yembe
gudiny ningg kuri, pudi ghimbi buid segi.”
42 Ni munene no God pengu nindig nari, “Wuyi, nu nei guab kin yuqo
kiraq kin te yuwon, tedi nu kuari kin pugrine puq yen.”
43 Di ni mune nandi nuqond nikin wute ruqo pune mase. Te pugri ni rar
mai riwo.
44 Muq ni si nare mase, di ni mune no mining kin pugrine God pengu
nindig, ni wand asi nand kin tene mune simbe nand.

45 Muq ni nandi nikin wute nuqond, di ni pugri simbe nindim nari,
“Nungoqi ruqo pune ei wase ye bri? Te wuqond, wuti God nde pu nandi
wuti nganye nas ye ni meti nowi wute yumbo ur brequ mand kin nde si pe
mi nondo ye ngeri taq tumo rind pre.
46 Wes wewo, be po. Wuti nge veri nde si pe ni godo kin taq tumo nandi
pre.”

Jisas mait nase
Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:1-14

47 Jisas ni wand nand nandne yenu, Judas nandi. Prist mingg yumbui
ninge di Juda mingg quayi kiyi ni wute nganye buagi tiqi mundom mame
bidi di wase puayi ane mare Judas nde dobu maru. (Judas ni Jisas nikin
wute 12-pela kin iri.)
48 Muq wuti nen Jisas nikin veri nde si pe ni nondo kin yumbo ur bei
nindim kin te simbe nindim nari, “Wuti nge song gireg kin te wait nase.”
49 Di ni Jisas nde tuquine nondo di nari, “Bur oghi Tisa!” Di ni song nireng.
50 Jisas oyi Judas simbe nindig nari, “Mand, nu yumbo pughe yembe
gudiny ningg guadi kin te nu puq yen.” Di wute aye te mandi Jisas mait
nase.
51 Di Jisas ningg wuti iri ni mame dobui qo naimb di prist mingg yumbui
mingg yumbui ni yembe ye wuti te iri ange di nuang ir wi.
52 Di Jisas ni simbe nindig nari, “Mame dobui mune nikin chongo pe yi
ndighe. Wute buagi mame pe yeng mand tedi mame oyi namb mati.
53 Nge te ningg kari, tedi nge wuyi pengu gidig di brequne ni angelo
nganye buagi tiqi nundom mandi, nge ghav mindigh di wute men ni ane
tuqui segi. Nu te kin nei guab segi bri?
54 Nge ni pengu gidig kin tuqui, pudi nge te kin pugri puq ken, tedi pughe
gri ei God ningg buk puq wund kin te ane tuquine? Yumbo buagi ren God
ningg buk wuri kin pugrine ei nge nde puq ren ye.”
55 Tende puayine Jisas ni wute buagi te simbe nindim nari, “Nge wute
kitami yeng pe bri badi bu nungoqi mame dobui di wase puayi ane ware
nge wait kase ningg wandi? Nginy manyi manyi nge God ningg baj pe tende
kas di wute wand bei keny. Nungoqi nge pughe ningg tendene wait kase
segi?
56 Pudi yumbo ur ren kin pugrine puq ren ei propet ni ur mand kin ane
tuquine.” Di Jisas nikin wute buagi ni si meri wu mase mo.

Ni Jisas kaunsil nde mitanyi mo
Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:13-14,19-24

57 Wute Jisas mait nase mitanyi prist mingg yumbui mingg yumbui
Kaiapas nde mo, di wute lo wute bei meny kin di quayi kiyi ni tende mas.
58 Di Pita Jisas nde dobu wonjine naru, di prist mingg yumbui mingg
yumbui ni baj kin imb pe nar no. Wute tende yeng mawo pu yemu kin
te ane mas, ei ni nuqond Jisas pughe sin bri meng.
59 Prist mingg yumbui di kaunsil buagi ni wute ninge meri mand ei ni
wand ghav mindim di Jisas wandoqi mindig ei ni mi nati.
60 Wute nganye buagi mandi Jisas wandoqi mindig, pudi ni mi nati kin
ngim ire mundoq segi. Dobu pu wute aye temi mandi,
61 di mari, “Wuti nen nari, ‘Nge God ningg baj wen bir kuaq di nginy temi
ire pune di mune yembe guduw omo kuaq kin tuqui’.”

62 Muq prist mingg yumbui mingg yumbui nes newo Jisas ningg nari, “Nu
ni wand te oyi gudim segi ye bri? Wand ven wute men nunde memiraw viyo
kin te puate pughene?”
63 Pudi Jisas ni wand nand segi. Di prist mingg yumbui mingg yumbui
ni simbe nindig nari, “Nge God nganyene nas kin ninde rar pe nu simbe
guduw, di nu wand nganyene ei simbe ghand. Nu Kraist bri? Nu God ningg
wo bri?”
64 Jisas ni oyi nindig nari, “Te nganye, nu simbe guad kin pugrine. Pudi
nge nungoqi simbe guduq. Otiwo nungoqi wuti God nde pu nandi wuti
nganye nas ye ni God gre quan nganye rise ye ninde si tuan pe opu nas di
God nde tiqe pe pu wuye quari wam nandi wuqoind ye.”
65 Prist mingg yumbui mingg yumbui ni wand ven nutungu, nikin chongo
bir nuaq nari, “Nen God wand brequ nindig. Pughe kin ningg beghi wute
aye mune pari mandi ni yumbo ur yembe nindiny kin te simbe mand? Muq
tene nungoqi wutungu ni God wand brequ nindig.
66 Nungoqi pughe gri nei wamb?” Ni oyi mand mari, “Ni unje nap pre, ni
nati tedi oghi.”
67 Muq ni quenge pe sombaqe miping, di si mung mamb pug mindig.
Ninge si bure mand kowisambe dang mindig,
68 di mari, “Nu nganyene nganye Kraist, ate God nde pu nei ghatevi beghi
simbe ndug, wuti tughe bu nu ni?”

Pita nari ni Jisas nei nimbig segi
Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27

69 Muq Pita baj dabo gri nas, di yembe ye nyumbueg ire ninde wundi
wuri, “Nu anene Jisas Galili kin ni ningg wuti iri.”
70 Pudi wute buagi nde rar pe Pita segi puq nand nari, “Nge nei gab segi,
nu pughe puq guad.”
71 Muq ni no, ngimrawu ne yenu di nyumbueg aye ire ni wuqoind, ni
wute buagi te simbe wundiny wuri, “Wuti nen ni Jisas Nasaret kin ni ane
ye.”
72 Di Pita mune segi puq nand nari, “Nge God nde rar pe kari nge wuti
nen nei gibig segi!”
73 Ni yenu big rip pu wute ninde tumo yemu kin ni mandi Pita pugri simbe
mindig mari, “Nganyene nganye, nu nikin iri. Nu wand guad kin gibe te nu
bei rind.”
74 Muq Pita ni wand gre neny, puq nand nari, “Nganyene wam ye nei
namb, nge wuti nen nei gibig segi. Pudi nge wandoqi gad ate God nge brequ
nindigh.” Ni puq nand pre brequne di wapiqu nari.
75 Di Pita ni asi Jisas puq nand kin te mune nei nimbiny. Jisas nari,
“Wapiqu nari segine nu ghari nu nge nei gubigh segi puq ghand tevi ire
pu ghand ye.” Pita wand ven nei nimbiny, di dabo nar no, yumbui quanji
kiyi nand.

27

Ni Jisas mitanyi gavman kin yumbui Pailat nde mo
Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32

1 Burane ne prist mingg yumbui di quayi kiyi buagi wand taq mamb ei
Jisas mi nati ningg.

2 Ni taq maimb di mitanyi mo gavman kin yumbui, Pailat, ninde si pe mi
nondo.

Judas nikinne pori naghe nati
Aposel 1:18-19

3 Judas, wuti Jisas veri nde si pe ni nondo ye, ni nuqond kot pe ni wand
taq mamb ei Jisas mi nati ningg. Di ni yivany nirang di wet bidi silva pe
kin 30-pela pu prist mingg yumbui di quayi kiyi meng kin te mune nare no
nem.
4 Di ni pugri puq nand nari, “Nge yumbo ur brequ gad pre. Wuti nge
nungoqi nde si pe ki nondo kin te ni yumbo ninge unje nap segi di nungoqi
wi nati.”
Pudi ni oyi mand mari, “Te beghi pughe sin ei pen? Nu non nde nei pene.”
5 Di ni wet bidi te God ningg baj pe tende menare ruso ris, di ni nyinge
nare no. Ni no, di nikinne pori naghe nati.
6 Pudi prist mingg yumbui ni wet bidi te materi mari, “Ren yavi kin wet
bidi, pugri bu beghi lo wuri wet bidi ren God ningg baj kin wet bidi ane
pawo ris segi ye.”
7 Muq ni wet bidi te ningg nei mamb mari, ni qi puch ire wute asi tende
os qi yembe mindiny kin te wong mindiq. Ni nei mamb kin wute tiqe wonji
kin ni mati ei ni tende mawo yemu kin sunyi puq mand.
8 Pugri bu qi puch te wute nyamb miraw mari, “Yavi kin qi,” di muq wute
buagi pugrine nyamb miraw mirawne.
9 Pugri bu propet iri, Jeremaia puq mindig kin, ni asi simbe nand kin ane
tuquine. Ni pugri puq nand nari, “Ni wet bidi silva pe kin 30-pela pu materi.
Wute Israel kin ni wet bidi pugri manyi mand kin te pugri ni wuti nen wong
maind kin.
10 Di wet bidi te kin pe ni qi puch ire wute tende os qi yembe mindiny kin
te wong mindiq. Yumbui nge simbe nindigh kin ane tuquine.” *[Sek
11:12-13]*

Pailat Jisas pengu nindig
Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Jon 18:33-38

11 Muq Jisas gavman kin yumbui, Pailat, ninde rar ngimine teti pu yenu
di Pailat ni pengu nindig nari, “Nu Juda mingg king bu?” Di Jisas oyi nand
nari, “Nu kuari nge Juda mingg king, te tuquine.”
12 Pudi prist mingg yumbui di quayi kiyi ane wand quan memirang viyo,
di ni wand te oyi nindim segi.
13 Muq Pailat ni ningg nari, “Nu wute buagi wand memiraw viyo kin te
kutungu segi bri?”
14 Pudi Jisas ni wand ire oyi nindim segi, pugri bu Pailat ni nei kumo
namb.

Pailat nari Jisas nyumo pe qungu mi nati
Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Jon 18:39–19:16

15 Muq Rom mingg gavman kin yumbui nikin yumbo ur te pugri: Ber
manyi God asi Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei mimbiny
ye tende puayi ni wute taq pu yemu kin te iri si neri no ye. Wute buagi
nikinne ei wute taq yemu kin te iri nyamb rirang, di Pailat ni wuti te si neri
no.
16 Tende puayi wuti iri yumbo ur brequ nganye nand ni taq pu yenu, ni
nyamb Barabas.

17 Wute buagi rindi rikur pre, Pailat ni ningg nari, “Nungoqi nei wamb
ye nge wuti pughe ye ei si keri nungoqi nde nondo, Barabas o Jisas, wuti ni
Kraist pug mindig ye te?”
18 Pailat ni puq nand, te pugri ni nei namb ni Jisas maip no mari bu ni kot
pe mitanyi mandi.
19 Muq Pailat ni jas ningg sia pene nas, ni ngam wand ire wi vindi wuri,
“Nu wuti tuquine nganye nas ye nen ningg yumbo ninge yembe ndiny
wayequ. Burpoq nge ruqo nyemb pe guqoid, di nge umbo mai kuyo.”
20 Pudi prist mingg yumbui di quayi kiyi ane wute chuch muany, ei ni
Pailat ningg riri ni Barabas si neri nandi di Jisas mi nati.
21 Di Pailat ni pugri pengu nindiny nari, “Wute temi men, nungoqi nei
wamb ye nge pughe ye ei si keri nondo?” Di ni riri, “Barabas.”
22 Di Pailat ni pengu nindiny nari, “Tedi wuti nen, Kraist puq mindig kin
nen, nge pughe sin ei geg?” Ni quan buagine riri, “Kruse pe qungu wi nati.”
23 Di ni nari, “Pughe kin ningg, ni yumbo pughe unje nap?” Pudi ni quan
kumo riri, “Kruse pe qungu wi nati.”
24 Pailat ni nei namb ni wand wute rutungu segi ye, di ni yeng rind gib
rimb. Pugri bu ni wuye natekui wute nde rar pene si wuye nap, nari, “Wuti
nen nati, te nge unje kap segi, te nungoqi non nei pene.”
25 Wute buagi ni oyi rind riri, “Mai wen si rangu, beghi piraq di beghi wo
miraq!”
26 Muq ni Barabas si neri ninde nondo. Di ni nari soldia Jisas yas muang
pre, di ni soldia nde si pe ni nondo ei kruse pe qungu mi nati.

Soldia buagi Jisas perei mindig
Mak 15:16-20; Jon 19:2-3

27 Muq gavman kin yumbui ni ningg soldia Jisas mitanyi gavman mingg
baj pe mo di soldia buagi mandi Jisas quir quar mindig.
28 Di ni chongo ir muang di king kin pugri chongo ambo kin mune mirang
wughe.
29 Di ni sare quat kin materi, king hat kin pugri yembe munduw, Jisas nde
ngawu pe mirang wughe. Di ni botu iri si tuan pe opu meng nait nase, ni
sungomyu gure mawo, di ni perei wand mindig mari, “Nu Juda mingg king,
beghi nu chumbuai buduw.”
30 Di ni som miping, di botu te mune meti nowi ngawu pe mi mi.
31 Ni perei wand mindig pre, di chongo ambo kin te ir muang di nikin
chongone mune mirang wughe, di mitanyi mo ei kruse pe qungu mi nati.

Jisas nyumo pe qungu mi nati
Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27

32 Di ni nyinge mare mo ngimi wuti iri muqoind, wuti te Sairini kin ni
nyamb Saimon, di ni simbe mindig ni Jisas ningg kruse te niraq.
33 Di ni mong puch ire Golgota puq mand kin tende mo. (Mong nyamb
ven ni puate te, “ngawu ngape tiqe.”)
34 Sunyi tende ni wain marasin abo weq kin ane quang mamb kin te Jisas
meng ne ningg. Pudi ni musoq ne, di ni mune segi puq nand.
35 Soldia Jisas chongo ir muang di kruse pe qungu mi nati pre, muq ni
satu griny mand ei Jisas ningg chongo te bir mawo ire ire mare mo ningg,
36 muq ni tene mas di ni yeng muang.
37 Ninde ngawu pe ni wand pughe ye te ningg Jisas mi nati kin te ur mand.
Ni pugri ur mand mari, “Wuti nen Jisas, Juda mingg king.”

38 Muq wute nyungu kin temi tendene kruse kin kin pe qungu mi mati pu
yemu, iri si nganye pe opu, iri si qaqi pe opu.
39 Di wute buagi tende ruso rindi, ni wand perei rindig di ngawu uring ri,
40 di riri, “Nu wuti God ningg baj bir kuaq pre di nginy temi ire pune di
mune yembe guduw omo ye taq kuen qa. Be nu non ghimbine ghav ndiny.
Nu nganyene nganye God ningg wo, ate nu kruse pe te pu ghati yi.”
41 Pugrine prist mingg yumbui di wute lo wute bei meny kin di quayi kiyi
ni mune Jisas perei wand mindig mari,
42 “Ni wute aye ghav nindiny. Ni nikinne ghav nand tuqui segi. Ni Israel
mingg king. Ni kruse pe ven nde pu nati ni buqoid, tedi beghi pari te nganye.
43 Ni God nei nimbig ye di ni nari, ‘Nge God ningg wo.’ Pugri bu muq God
ni oyi chumbuai nindig, ate ni ghav nindig buqoid.”
44 Wute nyungu ye temi Jisas ane kruse kin kin pe qungu mi mati kin ni
mune pugrine perei mindig.

Jisas nati
Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-37

45 Muq 12 kilok bogisumb bur ir kui ruso 3 kilok yuram.
46 Muq 3 kilok ningg tumo rind rind Jisas quan kumo pugri nari, “Eli, Eli,
lama sabaktani?” Wand ven puate taq pugri, “Nge God, nge God, pughe kin
ningg nu nge si kueri?” *[Sng 22:1]*
47 Wute ninge tumo yemu kin ni wand ven mutungu mari, “Wuti nen
Elaija ngam nirang.”
48 Di wuti te kin iri brequne vig namb no, chongo bidi ire nyumo kamo pe
wureq nimbiq, wain pe neq wughe nitaqwi, ei Jisas wain neng, ne ningg.
49 Pudi ninge te segi puq mand mari, “Ghimbi ghawo buqod, Elaija ni
nandi ghav bri nindig.”
50 Di Jisas mune quan kumo nari pre, di nikin ququ si niraq wuso.
51 Tende puayine chongo God ningg baj pe meri naghe pu nase kin te
newo wam pune bir tene no tingi, bidi temi pu yemu. Di qi tit wup di wet
yumbui bir mas.
52 Di wute mati kin ngamo bi ruso, God ningg wute asi mati kin ninge te
mune mes mewo.
53 Ni mati kin sunyi pe mes mewo pu mas, otiwo Jisas nes newo kin tende
dobu di ni Jerusalem mo, di wute quan ni ruqond.
54 Ami mingg yumbui ni soldia buagi te ane Jisas yeng muang pu yemu
kin, ni muqond qi tit wup di ni yumbo yumbo buagi te muqond ni quan
wune mamb di mari, “Nganyene nganye, wuti nen God ningg wo.”
55 Nyumbueg nganye buagi tende yeru, ni wonjine yeru di ruqond ruqond
yeru. Ni asi Galili si riraq Jisas ghav rindig ningg ni nde dobu ruwi.
56 Tende mingi Maria Magdala kin, Maria Jems di Josep ni kumo, di Sebedi
ningg wo temi te ni kumo ni ane tende yeru.

Jisas ngamo pe mowi yenu
Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42

57 Tende yuramne wuti iri Arimatea kin, ni yumbo quan rise kin, ni nandi,
ni nyamb Josep. Ni Jisas ningg wand nutungu di nganyene puq nand ye.
58 Ni no Pailat pengu nindig ei Jisas neti nati, neri no nowi yenu ningg.
Muq Pailat ngiq nand, Jisas ni neng ye.
59 Di Josep no, Jisas neti nowi, chongo urupui quem ye pe imb naimb,
60 di ni neri no, wute mati kin ngamo urupui pe nowi yenu. Ngamo te wet
pe yembe munduw kin, Josep ni asi nari ngamo te yembe mindig, ei otiwo

nine tende mowi yenu. Di Josep ni wet yumbui ire choch nipiq wundi, mim tuq nimbiq pre, di ni no.
61 Maria Magdala kin di Maria aye ire te teri tende ris. Ni teri ngamo pe tumone rar pu ris.

Soldia ni ngamo pe yeng mawo pu mas

62 Muq yambgriq Sabat kin nginy te ningg prist mingg yumbui ninge di Parisi ninge ane mo Pailat muqoind,
63 di mari, “Yumbui, beghi wuti wandoqi nand kin ni nati segine ni wand nand kin te beghi nei bibiny bibinyne vise. Ni nari, ‘Nginy temi ire pu mo pre di nge mune kes kewo.’
64 Pugri bu nu ghari ei ngamo mim te tuq mimbiq gre ruso ruso nginy temi ire pu mo. Eti nikin wute mandi nyungu maind meri mo, di wute buagi simbe mindiny mari, ‘Jisas yabe mune nes newo.’ Di ni muq wandoqi mand kin te quan yumbui, di asi ni nasne wandoqi nand kin te musoq.”
65 Pailat ni oyi nindim nari, “Nungoqi soldia wutami wo, simbe wundim ngamo pe tende yeng mawo pu yemu. Nungoqi wo, nungoqi non nei pe ngamo pughe sin wew gre wund kin te pugri puq wen.”
66 Muq ni mo segi puq mand kin yumbo ur te yembe mindiny pre, di ngamo imb muaq gre di mari soldia tende yeng muaw pu yemu.

28

Jisas mune nes newo
Mak 16:1-11; Luk 24:1-12; Jon 20:1-18

1 Sabat kin nginy te no pre, tumo di namba wan wik kin nginy neyi, tende puayi Maria Magdala kin di Maria aye ire te ane ruso ngamo rundoq.
2 Di brequne qi tit wup, te pugri Yumbui ningg angelo nginy tu wam pu nati ni, wet te choch nipiq wuso, di tende newo pu nas.
3 Ni quenge pris naghe ti nase kin pugri ti neri, di ni chongo quem nganye rimb.
4 Soldia buagi ni wune mimbig, buyaq mand, di mati kin pugri mase.
5 Pudi angelo nyumbueg teri te simbe nindiny nari, “Nungoqi wune wamb wayequ, nge nei gab nungoqi Jisas, wuti kruse pe qungu mi nati kin te wuqoind ningg.
6 Ni ven nde nase segi, ni mune nes newo pre, asi ni puq nand kin pugri. Nungoqi wandi, ni nase kin sunyi ven wuqond.
7 Di nungoqi brequne wo, nikin wute te simbe wundim, ‘Ni nati kin yabe mune nes newo pre, di brequne ni ye nawo no Galili, tende wo di wuqoind.’ Nungoqi nge wand ven simbe guduq pre kin te wutungu.”
8 Muq ni teri wune rimb, pudi ni chumbuai ane ngamo si riraq brequne vig rimb ruso ei Jisas nikin wute te simbe rindim.
9 Di brequne Jisas ni ngimi nuqond di nari, “Nungoqi umbo yuwon kuse.” Di teri rundo tumo, ni nyinge riting vise di ni yumbui nyamb rirang.
10 Di Jisas ni simbe nindiny nari, “Nungoqi wune wamb wayequ. Nungoqi wo nge qam simbe wundim ni Galili mo, tende di nge muqoind.”

Soldia mingg wand

11 Nyumbueg teri te ruso rusone soldia ngamo yeng muaw kin ninge te tiqe yumbui mo, di yumbo pughe kin tende ruwi kin te prist mingg yumbui simbe mindim.

12 Muq prist mingg yumbui ninge di Juda mingg quayi kiyi ninge ane
mikur, wand taq mamb di ni wet bidi yumbui soldia mem,
13 di simbe mindim mari, “Nungoqi wari, ‘Beghi ruqo kumo pase bu Jisas
nikin wute burpoq mingi mandi Jisas nyungu maind meri mo.’
14 Otiwo Pailat gavman kin yumbui ni wand te nutungu di ker nawo, ate
beghi ni ane wand teti pawo di nungoqi mai wuraq segi.”
15 Muq soldia wet bidi te mat rise, di ni simbe mindim kin pugrine puq
men, wand ven kin viso Juda buagi rutungu, di Juda ni wand tene rind rind
rindi muq.

Jisas nari nikin wute yembe ei mand
Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23

16 Muq Jisas nikin wute 11-pela pu mo Galili, di ni mo rand asi Jisas ni
simbe nindim kin tende mo.
17 Ni Jisas muqoind yumbui nyamb mirang, pudi ninge nei tevi mamb.
18 Muq Jisas ninde nandi nari, “God nge ngiq nindigh di nge gre buagi
wam kin di qi pe kin tende wam kas.
19 Pugri bu nungoqi wute tit buagi nde wo, di simbe wundiny ei ni nge
gig wute ningg ris. Nungoqi ni wuyi nde nyamb pe di wo nde nyamb pe di
Ququ Yuwon Ye nde nyamb pe wuye wap.
20 Di nungoqi ni bei wundiny ei ni wand buagi nge simbe guduq kin te
kin pugrine puq ren. Nge nganyene nungoqi ane pas ruso ruso ngeri pre
ye.”

Mak

Jisas ningg wand yuwon ye buk wen nde rise kin te Mak ur nand. Ni Jisas ningg wute 12-pela te kin iri segi, pudi ni Jerusalem nas di dobu ni Pol di Barnabas temi ghav nindim. Ni buk wen ur nindiq wute Juda segi kin nde neq wuso. Pugri bu ni Juda mingg yumbo ur oghine simbe nand di Juda mingg wand tuan nitari riti wand puate simbe nand. Wute Juda segi kin ninge Jisas nei rimbig pugri bu wute aye rindi unje rip mai isis reny. Pugri bu Mak ni pripri wute ni pughe gri Jisas ningg wute ningg ris kin te ningg ur nand, di ni wute Jisas nei rimbig kin te ningg mai rire kin te ningg simbe mand.

Jon wute wuye nap kin ni wand bir nawo
Matyu 3:1-12; Luk 3:1-20; Jon 1:19-28

1-2 Wand ven te God ni wo Jisas Kraist ningg wand yuwon ye. Di wand ven te propet iri Aisaia puq mindig kin ni wand simbe nand kin ven nde pu puate ri righe. Aisaia wand simbe nand kin taq pugri:

God ni nari, “Nge wuti iri nge ningg wand nare no kin te tiqi gudog ye nawo
nu ngim sabi nunduw. *[Mal 3:1]*

3 Wuti iri mong nyumo di wuye segi ye pe tende yenu di ngam nare nari,
‘Yumbui ngim wuang, di ngim sabi wundig pu wuse ei ni nyinge
nare’.” *[Ais 40:3]*

4 Di te kin pugrine Jon ni qi nyumo di wuye segi ye pe tende wand bir nawo di wute simbe nindiny ei ni nei rire ritinde di ni wuye nap ei God ni yumbo ur brequ rind kin wand te puaq nindiny.

5 Wute buagi Judia opu kin di Jerusalem kin ni ruso Jon wand nand kin te rutungu. Ni ruso ni yumbo ur brequ yembe rindiny kin te simbe rind pre di Jon ni wuye Jordan tende wuye nap.

6 Jon ni chongo kamel iny pe yembe munduw kin te niraq wughe, di let kau chongo pe yembe mindig kin te apqe pe taq naimb. Ni quanj di gimeti nyoq ane ne.

7 Di ni wand ren wute simbe nindiny, “Otiwo wuti iri nge nde dobu nawi kin ni ningg gre te nge gre ane tuqui segi, ni gre quan nganye. Nge wuti yuwon nganye segi, pugri bu nge ni ghav gidig di yimb kaghe ni su taq nimbiq kin sare te bure gad kin tuqui segi.

8 Nge nungoqi wuye pene wuye kupuqu. Pudi otiwo ni nandi, tedi Ququ Yuwon Ye pe wuye nupuqu.”

Jon ni Jisas wuye naip
Matyu 3:13-17; Luk 3:21-22

9 Tende puayi Jisas ni Nasaret pu nandi. Nasaret te Galili opu yequ. Ni nandi wuye Jordan tende di Jon ni wuye naip.

10 Pre, Jisas ni wuye pe pu nowi ni ni rar nat, nginy tu bi viso, di God ningg Ququ wapi mabri kin pugri Jisas nde nati ni.

11 Di wuti iri nginy tu wam pu nari, “Nu nge wo. Nge nu quan nganye yawo kiraw righe, di nu ningg quan nganye chumbuai gad.”

Satan ni Jisas wandoqi nindig
Matyu 4:1-11; Luk 4:1-13

12 Jon ni Jisas wuye naip pre, di opu brequne God ningg Ququ ni Jisas tiqi nundog mong wuye di nyumo segi ye pe tende no.

13 Mong tende umo dabo kin yeru, Jisas tende nas nginy 40-pela pu nawo,
di Satan ni wandoqi nindig ei Jisas God dob neng ningg. Di God ningg angelo
ni mondo Jisas sabi mindig.

Jisas wute temi aye temi pu nikin wute ningg natemi
Matyu 4:12-22; Luk 4:14-15; 5:1-11; Jon 1:35-42

14 King Herot ni Jon taq naimb pre tende dobu Jisas ni Galili opu no, wand
yuwon ye God nde pu vindi kin te bir nawo.
15 Ni pugri simbe nindiny nari, “Ngeri oghi ye muq tumo rind. Yumbo
buagi God nde si nambu rise kin ngeri te tumo rind pre. Nungoqi nei ware
witinde, God ningg wand yuwon kin te wutungu di umbo pe wawo vis.”
16 Jisas ni Galili wuye ngamo qunambe nyinge nare no no, di wute temi
wuye ngamo pe yawi mi naghe di umo materi ri yemu nuqond. Wute men
te wute umo meri mand ye, ni nyamb Saimon di kiqam Andru.
17 Jisas ni temi simbe nindim nari, “Nungoqi nge nde dobu wawi, di nge
wute wateri ye te kin bei keuq. Asi nungoqi umo wateri, muq nungoqi wute
wateri.”
18 Ni brequne yawi si mare di Jisas nde dobu maru.
19 Ni mune musoqne nyinge mare mondo, Sebedi ningg wo Jems di kiqam
Jon temi nikin at pe yawi sabi mindim mindim yemu nuqond.
20 Ni brequne ngam niram, di kiyi wute yembe ye te ane si mare at pe
tende mas di ni Jisas ane mo.

Jisas ni wuti iri ququ brequ puaq nindig
Luk 4:31-37

21 Ni mo tiqe ire Kaperneam puq munduw kin tende mo mar. Di brequne
Sabat kin nginy te ningg ni God yumbui nyamb mirang kin baj pe mar mo,
di Jisas ni God ningg wand te wute bei neny.
22 Wute buagi ni wand bei neny kin te rutungu, di nei kumo rimb. Te
pugri ni gre ane wand simbe nand, di ni wute Moses ningg lo wute bei
meny ye ni kin pugri segi.
23 God yumbui nyamb mirang kin baj pe tende wuti ququ brequ ninde
nas kin iri ane tende nas. Muq Jisas wand simbe nand nandne wuti te nari,
24 “Jisas Nasaret kin, nu guadi beghi pughe guegu ningg? Nge nu nei
gubuw, nu God ningg wuti yuwon ye. Nu beghi brequ gudug ningg bri
guadi? Beghi si ramu pas.”
25 Jisas oyi ququ brequ te simbe nindig nari, “Nu wand segi ghas wuti te
si gheri gheyi yi yo.”
26 Ququ brequ ni wuti te puq neng di quan kumo buyaq nand, di ququ
brequ te nari pre neyi ni no.
27 Wute buagi te ruqond, nei kumo rimb, bu ni kin kin wand rind riri,
“Yumbo ren pughe bri? Ni wand urupui di gre ane kin bei nand. Di ni
ququ brequ wand gre ye simbe nindim di ni wand irepene mutungu.”
28 Di Jisas ni yumbo buagi puq nen kin wand te vir ir tiqe buagi Galili opu
yeru kin te rutungu.

Jisas wute nganye buagi sabi nindiny
Matyu 8:14-17; Luk 4:38-41

29 Tende dobu ni God yumbui nyamb mirang kin baj te si miraq, di Saimon
Andru temi nde baj pe mo. Jems Jon temi ni anene mo.
30 Saimon ni kine te ghimbi sungue rupuw pu wuse, di ni Jisas simbe
mindig nutungu.

31 Di Jisas no, ni si nituw kuse, ghav nunduw wes wuyo di num opu brequne oghi, di ni mir wem me.
32 Tende puayine yuram nginy naghe no pu nase, wute num kin di ququ brequ ninde mas kin buagi Jisas nde mitari mandi.
33 Wute buagi tiqe tende kin rindi Saimon nde baj ngimrawu ne rikur,
34 di Jisas ni wute nganye buagi num isis rire kin te num puaq nindiny. Di ni ququ brequ nganye buagi anene bub nare mo. Di ququ brequ ni nei mamb Jisas te tughe, pugri bu ni wand ninge simbe mand kin te segi puq nindim.

Jisas Galili opu wand puate bir nawo
Luk 4:42-44

35 Yambgriq burane, bur yengune Jisas nes newo, baj si nare di mong wute segi ye pe tende no, God temi wand.
36 Saimon di Jisas ni wute aye temi ire pu te ane Jisas meri miting miting mo mo
37 muqoind, di simbe mindig mari, “Wute buagi nu meri rutuw.”
38 Jisas oyi simbe nindim nari, “Wandi, tiqe aye ven nde tumone yeru kin tende po, ei nge ninde anene wand bir kawo. Nge puate te ningg bu gadi.”
39 Muq ni tiqe Galili opu yeru kin tende opu mo, God yumbui nyamb mirang kin baj manyi pe nar no, wand bir nawo di ququ brequ wute nde mas kin te puaq nand mo.

Jisas wuti iri leprosi niraq kin sabi nindig
Matyu 8:1-4; Luk 5:12-16

40 Wuti iri leprosi niraq kin ni nandi Jisas nde sungomyu gure nawo, di Jisas quan nganye pengu nindig nari, “Nu nge ghav gudigh yawo kurew, tedi nge ghav ndigh di nge ghimbi mune oghi rise.”
41 Jisas ni wuti te quan nganye yawo nitong, di si neq wundo, nait nase nari, “Nge nu sabi guduw ye. Nu muqdi oghi ghas!”
42 Di opu brequne num leprosi te prene di mune oghi nas.
43 Di Jisas ni wand ven yeri nindig pre tiqi nundog no.
44 Ni nari, “Nu yo wute aye yumbo ren kin ningg simbe ndiny wayequ. Pudi yo nunon ghimbi te prist nde bei ghand, di Moses ningg lo ni wute mai puaq mand ningg umo wase mande kin te ningg wuri kin pugrine puq yen. Nu puq yen ei prist ni te muqond di mari te nganyene nu num oghi pre.”
45 Pudi wuti te oyi no, raqene simbe simbe no, di wand te vir ir wute nganye buagi rutungu. Pugri bu Jisas ni munene tiqe ire pe raqene nar no tuqui segi, pudi ni dabo wute segi ye pe tende nas. Pudi wute tiqe isis kin ni Jisas nde rundo rundone.

2

Jisas wuti iri quangi rind kin sabi nindig
Matyu 9:1-8; Luk 5:17-26

1 Ni nas nginy ninge pre tende dobu ni munene Kaperneam no. Di wute rutungu ni mune nambu nandi pre.
2 Wute nganye buagi ruso baj iri pe rikur di Jisas wand bir nawo. Ni baj te brene rind, di dabo ngimrawu te ane brene.
3 Muq wute ninge wuti quangi rind kin iri Jisas nde meri mondo, di wute temi aye temi pu ni wuti te meri.
4 Pudi wute quan di sunyi bre bu ni wuti te Jisas nde tumo meri mondo ye tuqui segi. Pugri bu ni mewo mo baj wam gri gawo mamb di wuti nyinge

nare tuqui segi kin te sunyi anene gawo pe gri mi naghe no. Ni gawo te Jisas yenu pe tuquine yembe munduw.

5 Ni nei mamb Jisas wuti te sabi nindig ye di Jisas ni nei te nundom pre, di ni wuti nyinge nare tuqui segi kin te ningg nari, “Mand, nu yumbo ur brequ guad kin wand te puaq pre.”

6 Wute Moses ningg lo wute bei meny ye ninge ni yumbo ren muqond di kin kin nei pe mari,

7 “Pughe kin ningg wuti nen pugri wand nand? Ni God wand brequ nindig! Wuti iri yumbo ur brequ kin wand te puaq nand tuqui segi, pudi God irine ni puq nen tuqui.”

8 Pudi Jisas ni kin kin umbo pe pugri nei mamb kin te nei namb pre, pugri bu ni simbe nindim nari, “Nungoqi pughe kin ningg pugri nei wamb?

9 Wand pughe ye puq gad tedi wute riri te nganyene: Nge wuti nyinge nare tuqui segi ye te ningg kari, ‘Nu yumbo ur brequ guad kin wand te puaq pre,’ o nge kari, ‘Nu yes yewo, sunyi ghateri, di nyinge ghare yo?’

10 Pudi puq ken ei nungoqi nei wamb te pugri wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni qi pe ven nde yumbo ur brequ kin wand puaq nand ye gre rise.” Muq ni wuti nyinge nare tuqui segi ye te ningg nari,

11 “Nge kari nu yes yewo, nunon sunyi ghateri, ghare baj pe yo.”

12 Muq wute buagi ruqoind ruqoindne nes newo, brequne sunyi nateri di nyinge nare neyi ni no. Wute buagi te ruqond, puyene rind, di God ningg nyamb rindivi viyo riri, “Asi beghi yumbo ur pugri ye buqod segi.”

Jisas ni Matyu ngam nirang
Matyu 9:9-13; Luk 5:27-32

13 Muq Jisas ni munene Galili wuye ngamo opu tende no. Wute nganye buagi ninde rundo, di ni God ningg wand bei neny.

14 Ni nyinge nare no no di wuti iri Livai Alpius ningg wo, ni wute takis materi kin baj pe tende nas nuqoind, di simbe nindig nari, “Nu nge nde ghawi.” Muq Livai nes newo, Jisas nde dobu naru.

15 Di dobu Jisas ni Livai nde baj pe no, Livai ane mir mand. Tende puayi wute takis materi kin di wute yumbo ur brequ rind kin nganye buagi Jisas di nikin wute ane tende ris mir rind. Te pugri wute te kin quan ni Jisas nde dobu ruru ye, pugri bu ni anene tende mir rind.

16 Parisi mingg wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni Jisas wute takis materi ye di wute yumbo ur brequ rind kin ane mir rind kin te muqond, di Jisas ningg wute te pengu mindim, “Pughe kin ningg ni wute takis materi kin di yumbo ur brequ rind kin ane mir rind?”

17 Jisas ni wand ren nutungu di simbe nindim nari, “Wuti num gureg segi kin ni dokta nde no tuqui segi, wuti num gureg kinne ei dokta nde no. Te kin pugrine nge wute yumbo ur tuquine puq ren yene kateri ningg gadi segi, pudi wute yumbo ur brequ rind rind ris ye ni ningg bu gadi.”

Ni mir uny yemu kin te ningg Jisas pengu mindig
Matyu 9:14-17; Luk 5:33-39

18 Muq Jon wute wuye nap kin ni ningg wute di Parisi ane ni mir uny yemu. Di wute ninge mandi, Jisas pengu mindig mari, “Pughe gri ate Jon ningg wute di Parisi mingg wute ane mir uny yemu, pudi nu wute ni mir uny yemu segi?”

19 Jisas oyi nand nari, “Wuti iri ngam no ningg mir yembe mindiny, di kimand ngam niram mandi ane mir mand. Di ni ane mir mand mand

masne kin tende puayi ni kimand te mir uny yemu tuqui segi. Te pugri ni ane masne di ni chumbuai mand bu ni mir uny yemu tuqui segi.

20 Pudi otiwo wute ninge mandi wuti ngam no kin mitanyi mo ye ngeri te rindi ye. Tende puayi di ni yivany mare di mir uny yemu.

21 “Wuti iri ni chongo bidi urupui ire nitaqwi, chongo wuri ire bir wus kin pe nuaq wuso rang nimbiq tuqui segi. Ni pugri puq nen, tedi otiwo ni wuye nipiq di chongo bidi urupui kin te wute rundo, di asi kin te mune bir wus di gawo quan nganye yumbui wuse.

22 Di wuti iri ni wain urupui meme chongo yabe kin pe nowi naghe segi. Ni pugri puq nen, tedi wain urupui te yindingi, di meme chongo yabe kin te bir nuaq, di ni teri ane brequ rise. Ni wain urupui meme chongo urupui pene nowi naghe tedi oghi.”

Jisas nari ni Sabat kin puate
Matyu 12:1-8; Luk 6:1-5

23 Sabat kin nginy iri ningg Jisas nikin wute ane wit wuny mingine nyinge mare mo. Ni mo mo Jisas nikin wute ni mir kurem, bu ni wit yi ninge map me me nyinge mare.

24 Muq Parisi ni Jisas simbe mindig mari, “Muq nginy nen te Sabat kin nginy, pudi nu wute ni wit yi map me. Lo ni beghi yembe bad kin te ningg segi puq wund.”

25-26 Jisas oyi nari, “Devit nikin wute ane mir kurem, mir segi, di ni God ningg baj pe nar no, bret God meng ningg mawo ris kin te nateri ne, di nikin wute ninge nem me. Bret ren kin te pristne me kin, wute aye me kin te lo segi puq wund. Tende puayi Abiatar ni prist mingg yumbui mingg yumbui ningg nas. Nungoqi wand ren buk pe wuqond segi bri?”

27 Muq ni wand aye ren mune simbe nindim, “God ni wute Sabat kin lo te rit rise sabi rindiny di Sabat yuwonne wuse ningg wute yembe nindiny segi. Pudi ni wute asine yembe nindiny pre muq Sabat kin nginy te naip no, ei tende puayi ni waghine ris di God nei rimbig.

28 Pugri bu wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni Sabat kin puate.”

3

Jisas ni wuti iri si kuti kin te sabi nindig oghi
Matyu 12:9-14; Luk 6:6-11

1 Muq Jisas ni munene God yumbui nyamb mirang kin baj pe nar no. Di wuti iri si kuti kin tende nas nuqoind.

2 Wute ninge ni Jisas kotim maind ningg ngim meri mand ye, pugri bu ni waghine Jisas yeng muang pu yemu. Ni yeng muang ei muqond muq Sabat kin nginy nen ningg ni wuti si kuti kin te sabi nindig oghi, tedi te ningg kotim maind ningg.

3 Muq Jisas ni wuti si brequ kin te simbe nindig nari, “Nu ren ghandi wute buagi nde rar pe yeru.”

4 Di Jisas wute te pengu nindim nari, “Sabat kin lo pughe puq wund? Wute ghav bidiny yuwon pu ris, o wute unje pap? Wute ghav bidiny ei ris o wute bab riti?” Jisas ni pugri pengu nindim, pudi ni wand segine mas.

5 Jisas ni wute te ker ane nuqond nuqond, di ni God nei mimbig segi kin te ningg umbo mai riwo. Muq ni wuti si brequ ye te ningg nari, “Nu si tuqu kuso.” Muq wuti te ni si nituqu kuso di opu oghi.

6 Pugri bu Parisi ni God yumbui nyamb mirang kin baj te si miraq di meyi
mi mo, wute Herot nde opu mase ye ninge ane mikur, Jisas mi nati ningg
wand wand mare.

Wute quan wuye ngamo muang pe yeru
Matyu 12:15-16; Luk 6:17-19

7 Muq Jisas nikin wute ane tiqe te si miraq, di Galili wuye ngamo pe tende
mo. Di wute nganye buagi Galili opu kin ni ruru.
8 Di wute buagi Judia kin, Jerusalem kin, Idumea kin, Jordan opu gri kin,
di Tair di Saidon opu kin ni buagi ane Jisas yumbo yembe nindiny kin wand
rutungu di Jisas nde rundo.
9 Wute nganye buagi nganye rundo, bu Jisas nikin wute te simbe nindim
di ni bot woju ire miraq mandi, di ni tende newo no ei wute rindi ni imb
rip tuqui segi.
10 Ni wute num kin nganye buagi nganye sabi nindiny, pugri bu wute num
kin buagi ni Jisas rit nase ningg buid rip.
11 Ququ brequ wute nde yemu ye ni Jisas muqoind, di ni Jisas nde rar
pene pombri mo mase di quan kumo mari, “Nu God ningg wo.”
12 Pudi Jisas ni quan nganye segi puq nindim ei ni God ningg wo te kin
ningg wute aye simbe mindiny segi.

Jisas aposel 12-pela pu ir nawo di tiqi nundom mo
Matyu 10:1-4; Luk 6:12-16

13 Muq Jisas ni rand pe newo no, di wute ninde maru ningg nari kin te
ngam niram mondo.
14 Di ni wute te nikin wute 12-pela ningg nap mo di aposel puq nindim,
ei wute te ni ane nyinge mare di otiwo ni tiqi nundom mo wand bir mawo.
15 Di ni gre nem ei ni ququ brequ bub mare mo kin tuqui.
16 Ni wute 12-pela pu nap mo kin taq men: Saimon, di ni nyamb aye te
Pita puq nindig.
17 Jems, Sebedi ningg wo, di ni kiqam Jon, ni nyamb aye nem kin te
Boanerges. (Nyamb ven ni puate te “Kimereg kin pugri.”)
18 Di Andru, Pilip, Bartolomyu, Matyu, Tomas, Jems Alpius ningg wo,
Tadius, Saimon ni Selot ningg wute tit kin iri,
19 di Judas Iskariot, wuti Jisas veri nde si pe ni nondo kin te.

Ni mari Jisas ni Satan ningg gre pe yembe nand
Matyu 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10

20 Muq Jisas ni baj iri pe nar no, di mune pugrine wute nganye buagi rindi
rikur, di Jisas nikin wute ane mir mand ye tuqui segi.
21 Nikin yavi ire ni wand buagi te rutungu pugri bu ni riri ni jebo nand
di ni ruso ritanyi nikin baj pe ruso ningg.
22 Di wute Moses ningg lo wute bei meny kin Jerusalem pu mandi ye ni
mari, “Belsebul ninde nas. Ni Belsebul, ququ brequ mingg yumbui, ni ningg
gre pe ququ brequ puaq nand mo.”
23 Pugri bu Jisas ni ngam niram mondo, di kopuqu wand pe simbe nindim
nari, “Pughe gri ei Satan ni nes newo nikin ququne bub nare mo?
24 Tiqe ire bir mawo kin kin mege, tedi tiqe te yequ tuqui segi.
25 Wute baj ire pe kin ni bir ruwo opu opu yeru, tedi ni yuwonne ris tuqui
segi.
26 Di Satan nikin ququ bir mawo opu opu yemu kinne mari, tedi ni
yuwonne mas segi, di ni gre te prene.

27 Wuti iri ni wuti aye iri gre quan rise kin ni baj bir nuang nar no yumbo
nateri tuqui segi. Ni wuti gre quan rise kin te taq naimb pre, tedi ni baj bir
nawo nar no yumbo sir nateri.
28 Nge nungoqi nganyene simbe guduq. Te pugri wute yumbo ur brequ
mand di wand brequ mand kin mai te puaq ye tuqui.
29 Pudi wuti iri Ququ Yuwon Ye wand brequ nindig ye ni wand te puaq
segi ye, wuti te ni yumbo ur brequ te kin ningg wand ninde vise vise te kin
vise."
30 Jisas ni pugri puq nand kin puate te pugri, wute te ni mari, "Jisas ni
ququ brequ ninde nas."

Jisas kumo di kiqam ninde rindi
Matyu 12:46-50; Luk 8:19-21

31 Muq Jisas ni kumo di kiqam ane Jisas ruqoind ningg rindi pu baj sange
pe yeru, di wuti iri tiqi rundog nar no Jisas simbe nindig ei no ni nuqond.
32 Di wute buagi ninde ris ris rundo rindi kin ni simbe rindig riri, "Nu
numo di niqam ane nu meri rutuw rindi pu dabo te yeru."
33 Di Jisas oyi pengu nand nari, "Tughe nge moyu di nge qam?"
34 Muq wute ninde ris ris rundo rindi kin te rar neq wundo nuqond di
nari, "Wute ren nge moyu di nge qam.
35 Wute tughe God nari kin pugrine puq ren ye ni nge qam di nge nyumbu
di nge moyu."

4

Wuti iri wit yi wuny mbe puraq nand kin kopuqu wand
Matyu 13:1-9; Luk 8:4-8

1 Jisas ni mune Galili wuye ngamo yumbui tende opu wand wute bei neny.
Ni yenu wand bei neny kin pe tende bot ire yequ. Di wute nganye buagi
nganye rundo rikur ni quir quar rindig, pugri bu ni bot pe newo no nas, di
wute buagi ni dabo jiji pe yeru, muq ni wand simbe nand.
2 Muq ni wand nganye buagi te kopuqu wand pene bei neny. Di tende
puayi ni wand ire simbe nindiny kin te nari,
3 "Nungoqi wutungu! Wuti iri nikin wuny mbe no di wit yi puraq nand.
4 Ni puraq nand nand di mir yi ninge ngimne ir ri, di wapi rindi riq.
5 Ninge qi wet kin pe ir ri. Tende qi quan wus segi bu ni wamne ris, pugri
bu ni brequne ruwi,
6 pudi nginy nawi, wit te nande namb di quari rimb. Te pugri ni tumuri
quan maghe mo segi.
7 Mir yi ninge ruso nyungo quat kin pe ir ri di nyungo quat kin ni nambu
wi ruso di ni yi riyi segi.
8 Di ninge qi oghi ye pe ir ri. Ni oghine ruwi di yi quan nganye riyi, puate
ninge ni yi 30-pela, ninge 60-pela di ninge 100-pela."
9 Jisas ni kopuqu wand ven simbe nand pre di mune nari, "Wuti iri ni
nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei wand ren nutungu."

Pughe ningg bu Jisas ni kopuqu wand pe simbe nand?
Matyu 13:10-17; Luk 8:9-10

10 Wute buagi rundo rikur Jisas wand bei neny kin te rutungu ye te ruso
pre, di Jisas ni irine nikin wute 12-pela ane mas. Muq nikin wute di wute
aye ni ane mas kin ni kopuqu wand puate te ningg Jisas pengu mindig.

11 Di ni simbe nindim nari, “Yumbo yumbo buagi God nde si nambu rise
kin wand suqo pu rise kin te God nungoqi nei neuq di nungoqi nei wumbiny
tuqui. Nge kopuqu wand pe simbe gad ei wute wand nganyene kin rutungu
yambu riri ye ni wandne rutungu pudi puate nei rimb segi.
12 Te ei ni rar rit rit pudi ruqond tuqui segi, ni ange ruaq rutungu pudi
nei rimb segi. Eti ni nei rimb di God ningg ngim pe nyinge rire di God ni
mai puaq nindiny.” *[Ais 6:9-10]*

Jisas ni wit yi kin kopuqu wand te raqe nand
Matyu 13:18-23; Luk 8:11-15

13 Muq Jisas ni simbe nindim, “Nungoqi kopuqu wand ven puate nei
wamb segi bri? Tedi pughe gri ei nungoqi kopuqu wand aye te ni puate
nei wumbiny? Ni puate taq pugri.
14 Mir yi wuny mbe puraq nand kin te God ningg wand.
15 Wute ninge ni God ningg wand riteri kin te ni ngim kin pugri mir yi
ninde ir ri. Ni God ningg wand rutungu pre, di brequne Satan nandi wand
ninde pu natevi nare no.
16 Wute ninge ni qi wet kin pugri mir yi ninde ir ri. Ni brequne chumbuai
ane wand te ritevi.
17 Pudi ni tumuri quan maghe mo segi kin pugri, ni wand te kin nei pe
ruwo vis nganye segi. Ni God ningg wand rutungu, pudi wute ninge wand
te ningg brequ mindiny ningg mai isis meny kin tende puayi ni brequne ir
righe.
18 Wit yi ninge nyungo quat kin pe ir righe kin te wute ninge wand
rutungu kin pugri,
19 yumbo qi pe kin ningg yivany rirany, di yumbo quan rise ningg riri, di
yumbo aye mune riteri yawo kureny kin nei te rindi. Yumbo ren ni nei imb
ruany bu God ningg wand ni nde mir rire segi.
20 Pudi wit yi qi oghi ye pe ir ri kin te wute wand rutungu, umbo pe ruwo
vis di mir quan rire, ninge ni yi 30-pela, ninge 60-pela, di ninge 100-pela kin
pugri.”

Wuti lam nindiq pre os pe but niraq kin kopuqu wand
Luk 8:16-18

21 Jisas ni wand aye mune simbe nindim nari, “Wuti iri lam niraq nandi
os pe but niraq o ede nambu neq wur ye bri? Yewo, ni puq nen segi, pudi
ni lam te nikin wus kin sunyi pe raqene nuaq wus di ti nase.
22 Te pugri yumbo suqo pu rise ye te otiwo raqe ei ruso wute buagi nei
rimb, di yumbo but pu rise kin te otiwo raqene ei rise.
23 Wuti iri ni wand nutungu kin tuqui tedi ni ange nuaq ei wand ren
nutungu.”
24 Ni mune simbe nindim nari, “Nungoqi wand wutungu kin te oghine nei
wumbiny. Nungoqi pughe gri wute aye yumbo ur brequ rind kin te ningg
simbe wundiny pu, tedi God oyi mune nungoqi pugrine simbe nunduq, di
nungoqi mune quan nganye.
25 Te pugri wuti God ningg wand asi nutungu kin nat vise ye te otiwo God
ni aye neng, pudi wuti God ningg wand nutungu kin te menare viso, tedi
God ni wuti tende wand puch nganye vise kin te mune natevi.”

Mir yi kin kopuqu wand

26 Jisas ni kopuqu wand aye mune simbe nand nari, “Yumbo buagi God
nde si nambu rise kin te wuti mir yi puraq nand kin pugri.

27 Burpoq di yambgriq ni ruqo nase o nes pu nas, mir yi te ruwi di yumbui
ruso pudi ni pughe gri puq ren kin te ni nei namb segi.
28 Ni nikinne qi pe pu ruwi, ni riwo ruso raqe rimb, kis rimb di yi riyi.
29 Mir yi nguan kin tende puayi wuti te ni mame bidi neti nowi, no mir di
nawo, te pugri mir bi nawo kin ngeri te rindi pre."

Wute God nde si nambu ris kin kopuqu wand
Matyu 13:31-33; Luk 13:18-19

30 Muq Jisas wand aye mune simbe nand ningg di ni nari, "Wute God nde
si nambu ris kin te ningg pughe puq ei bad? Kopuqu wand pughe ye ei te
ane tuqui?
31 Wute God nde si nambu ris kin te mastet yi kin pugri. Mastet yi te
wokuandi nganye nyumo yi buagi aye nungoqi kuan wawo kin ni ane tuqui
segi.
32 Pudi otiwo mi righe pre, di ni ruwi kin ni minye ninge wuny mbe mi
righe kin ane tuqui segi, ni quan nganye yumbui, ni nyumo kin pugri. Ni
muange te yumbui di wapi rindi nyumo tende nambu rir ris kin tuqui."

Jisas ni kopuqu wand pene simbe nand
Matyu 13:34-35

33 Jisas ni pripri kopuqu wand ren kin wute rutungu nei rimbiny kin tuqui
ye tende pene God ningg wand simbe nand.
34 Ni wand ire raqene simbe nand segi, ni pripri kopuqu wand pene simbe
nand. Pudi ni nikinne nikin wute ane mas kin tende puayi ni mune kopuqu
wand buagi te nitari riti.

Jisas ni nari nyumurighi di wuye seme gub kin te pre
Matyu 8:23-27; Luk 8:22-25

35 Nginy te ninggne yuram Jisas ni nikin wute te simbe nindim nari,
"Wandi wuye ngamo pe ruso ruwo opu gri tende po."
36 Muq ni wute buagi te si mare yeru, di Jisas ni bot pe pugrine nas di opu
gri mo ningg. Tende puayine bot aye ninge anene ruso.
37 Ni mo mo nyumurighi yumbui naghe di wuye seme gub bot pe kuyo
kughe di bre ningg tumo.
38 Jisas ni bot dobu gri tende ngawu pilo pe ninjeny di ruqo pu nase. Di
nikin wute mondo buraq mindig di simbe mindig mari, "Tisa, nu beghi
wuye pe paghe po ningg bri kuari?"
39 Muq Jisas nes newo nyumurighi te simbe nindig nari, "Nu muq prene!"
Di wuye bir bir gudi kin te ningg nari, "Nu waghine ghase!" Di nyumurighi
naghe kin te pre di wuye mune waghine kuse.
40 Muq nikin wute te simbe nindim nari, "Nungoqi pughe ningg wune
wamb? Nungoqi God nei wumbig segi bri?"
41 Ni te muqond wune mamb di oyi oyi pengu mand mari, "Wuti nen
tughe? Nyumurighi di wuye ane ni wand simbe nand kin te irepene
rutungu!"

5

Jisas wuti ququ brequ ane kin ququ brequ puaq nindig
Matyu 8:28-34; Luk 8:26-39

1 Ni wuye ngamo misiq opu gri mo di Gerasa mingg qi puch pe tende mo
mar.

2 Jisas ni bot pe pu nati ni, jiji pe newo no pune wuti iri matmat pe pu
Jisas nde nandi. Wuti nen te ququ brequ ninde yemu.
3 Ni matmat pe nase, di wute mait nase taq maimb ye tuqui segi. Piyi ni
sen pe taq maimb ningg pudi tuqui segi.
4 Te pugri ni pripri mait nase nyinge si ane sen pe taq mimbig, pudi ni sen
te wurigh namb pend, di ain nyinge ap muang pu rise kin te paqe nawo. Ni
quan nganye gre nand di wuti iri ni segi puq nindig tuqui segi.
5 Burpoq di bogisumb ni matmat di rand pe tende nari, di wet nateri nikin
ghimbine pend nawo nawo nas.
6 Wuti te ni wonjine yenu, rar neq wundi Jisas nuqoind, di vig namb nandi
Jisas nde rar ngimine sungomyu gure nawo.
7 Di ni quan kumone nari, “Jisas, God wam nganye nas kin wo, nu nge
pughe sin kuegh ningg? God nde nyamb pe nge unje ghaip segi ningg wand
gre yeny.”
8 Te pugri Jisas ni asine nari, “Ququ brequ, nu wuti nen nde pu gheyi yi.”
9 Muq Jisas ni pengu nindig nari, “Nu nyamb pughene?”
Di wuti te oyi nand nari, “Nge nyamb te Ami, te pugri beghi quan pas.”
10 Di ni Jisas pengu nindig nindig ei Jisas ni bub nare aye pe mo segi.
11 Ni yemu pe tende tumone te rand woju iri yenu, di pu quan rand
qunambe tende mir rind rind yeru.
12 Di ququ brequ wuti tende mar mas kin ni Jisas ningg mari, “Nu beghi
pu pe tende tiqi ndog po, nu beghi rar ndomu pu pe tende par po.”
13 Jisas ni ngiq nindim di ni wuti te si meri meyi mi mo, pu pe mar mo.
Pu tit te tausen teri kin pugri, di ni buagi ane vig rimb rand wari pe te righe
ruso, di wuye ngamo pe ir righe, wuye riq di riti.
14 Wute pu yeng muany kin ni te muqond, di vig mamb mo tiqe yumbui di
tiqe wo aye pe tende mo, yumbo ren kin ningg simbe mand. Di wute buagi
ruso yumbo te ruqond ningg.
15 Ni ruso Jisas nde ritari righe, di ni wuti ququ brequ nganye buagi ninde
mar mas kin te nas ruqoind. Ni nei mune yuwon rise di chongo nare righe
pu nas ruqoind. Ni quan nganye wune rimb.
16 Wute yumbo te ruqond kin ni wuti ququ brequ buagi ninde mas kin ni
pughe sin reng kin te ningg simbe rind. Di pu ningg anene simbe rind.
17 Di ni Jisas ni mong puch ni ris kin opu te si nare ningg simbe rindig di
quan nganye buid rip.
18 Jisas ni bot pe newo no, di wuti ququ brequ buagi ninde mas pudi muq
oghi kin te ane no ningg nari.
19 Jisas ni wuti te ngiq nindig ane no segi, pudi simbe nindig nari, “Nu
nunon tiqe yo, di nunon yavi ire te Yumbui ni yembe yumbui nganye nand
di nu pughe gri yawo nitow kin te simbe ndiny.”
20 Muq wuti te no di tiqe yumbui 10-pela Jordan pu nginy nawi opu yeru
kin tende no, di Jisas ni pughe gri ghav nindig kin te ningg simbe nand. Di
wute buagi ni puyene rind.

Jisas ni Jairus ningg wo wuti pre mune nindiqi wiyo
Matyu 9:18-26; Luk 8:40-56

21 Jisas ni munene bot pe newo no, wuye ngamo te nisiq opu gri no, di
wute nganye buagi rundo rikur. Ni wuye ngamo qunambe tende opune
yenu,
22 di wuti iri nondo. Wuti te ni nyamb Jairus ni God yumbui nyamb
mirang kin baj te kin ye quayi kiyi iri. Ni Jisas nuqoind, di nondo Jisas
nde nyinge tingi sungomyu gre nawo nase,

23 di nari, “Nge wo num kurew, wuti ningg tumo. Nu ghandi, nge wo si
yew kuyo ei ni num oghi di wus.”
24 Di Jisas nondo temi mo. Wute nganye buagi Jisas nde dobu ruru, di
yeru yeru rundo rindi.
25 Di nyumbueg ire ni asine uny chiraq yequ ruso ber 12-pela pu wuwo
kin ni anene tende yequ.
26 Ni dokta nganye buagi nganye mandi sabi munduw di ni dokta puq
mew kin te ningg mai quan wure. Ni wet bidi buagi mewure ruso omo
wuwo, ni mune oghi segi pudi ni quan nganye puq rew.
27-28 Ni wute Jisas ningg simbe rind kin te wutungu, di Jisas nde dobu gri
wuwi. Ni wute buagi aye tende mingi wuru di ni nei wumb kin wuri, “Nge
ni chongone kiting rise, tedi nge oghi.” Ni pugri nei wumb di si weq wundo
Jisas chongo te wut rise.
29 Ni pugri puq wen di opu brequne ni uny te prene, di ghimbi pe wutungu
kin te ni mai te muq yuwon pre.
30 Di tende puayine Jisas ni nutungu kin te gre ninge ninde pu riyi ri. Ni
tindi nandi di pengu nand, “Tughe nge chongo nat rise?”
31 Di nikin wute oyi mari, “Wute nganye buagi nganye ruwi tumo yeru
kin te guqod o segi? Pughe ningg wute nu chongo rit rise kin te ningg pengu
guad?”
32 Pudi Jisas ni wute pughe ye ni chongo wuting rise kin te nundoq ningg
rar nat natne.
33 Muq nyumbueg te ninde yumbo pughe sin ren kin te nei wumb, di
wune ane wuso Jisas nde nyinge tingi pombri wuso buyaq buyaq wuse, di
ni pughe sin rew kin te simbe wund. Ni wand ninge suqo wure segi.
34 Di Jisas ni simbe nunduw nari, “Nge wo, nu nonne nei guab kuari nu
nge chongo kuat rise di nu oghi ye puq guad kin te ningg bu nu oghi. Nu
umbo yuwon pu kuse di yo, nu mai kuraq kin te muq prene.”
35 Jisas ni wand nand nandne yenu wute ninge Jairus, wuti God yumbui
nyamb mirang ye baj kin quayi kiyi iri, ninde baj pe pu mandi di mari, “Nu
wo wuti pre. Tisa segi tanyi yo wayequ.”
36 Pudi ni wand wandne yemu Jisas ni wand pend nuam di Jairus ningg
nari, “Nu wune ghamb wayequ. God ne nei mbig gre.”
37 Jisas ni wute aye te si nare yeru, di ni Pita, Jems di Jems ni kiqam Jon
pugri pune natemi, ni ane mo. Ni wute buagi aye ruso kin te ningg ni segi
puq nand.
38 Ni mo Jairus nde baj pe mitari righe, di Jisas nuqond wute buagi ruso
rikur quan kumo quanji rind di riri riri nyuw rip.
39 Ni nar no di simbe nindiny nari, “Nungoqi pughe kin ningg quanji
wand nyuw wap? Wo wen wuti segi, ni ruqo wuse.”
40 Jisas ni pugri simbe nindiny, pudi ni oyi Jisas wur ring.
Muq Jisas ni tiqi nundony riyi ri ruso pre, di wo kiyi, wo kumo di nikin
wute temi ire pu ni ane mo kin tene nateri di wokuandi wuse kin sunyi pe
tende rir ruso.
41 Jisas ni si nituw kuse, nitaqwi di nari, “Talita kum.” (Wand ven ni puate
te pugri, “Nyumbueg wo! Nge nu ningg kari yes yewo.”)
42 Muq wo te opu wes wiyo di nyinge wure wuso wundi. Nyumbueg wo
te ber 12-pela kin pugri. Wute buagi ni te ruqond di puyene rind.
43 Jisas ni simbe nindiny ei ni puq nen kin te ningg wute aye simbe rindiny
segi, di simbe nindiny ei wo te mir ninge rew wuq.

6

Wute Nasaret kin Jisas dob reng
Matyu 13:53-58; Luk 4:16-30

1 Jisas ni Jairus nde baj pe pu neyi ni nikin tiqe no. Di nikin wute ni anene
mo.
2 Sabat kin nginy te ningg ni God yumbui nyamb mirang kin baj pe tende
wand bei neny. Wute nganye buagi rindi Jisas wand nand kin te rutungu
puyene rind di kin kin pengu rind riri, “Wuti nen ni wand di nei yuwon kin
ren muai pu nateri? Wuti tughe ni yumbo ren bei nindig di ni yumbo ur
gre ye yembe nindiny?
3 Kapenta tene bri nen? Wuti nen Maria ningg wo, di Jems, Joses, Judas
di Saimon ni kise bri? Di ni kunyumbu ni beghi ane ren pas.” Di ni Jisas
yambu rireng.
4 Di Jisas ni simbe nindiny nari, “Propet iri nikin tiqe pene, nikin yavi ire
di nikin nde baj pene wute ni nyamb rindivi viyo segi. Wute buagi aye ni
nyamb rindivi viyo.”
5 Di Jisas ni yumbo ur gre kin ninge yembe nindiny tuqui segi, pudi wute
num kinne ire ire si neny riwo di ni num oghi.
6 Di Jisas ni wute nikin tiqe pe kin ni God nei rimbig segi kin te ningg puye
nand.

Jisas nikin wute 12-pela pu nap mo di tiqi nundom mo
Matyu 10:5-15; Luk 9:1-6

Muq Jisas ni tiqe woju tende tumone yeru kin tende nar ir wand bei neny
neny.
7 Di ni nikin wute 12-pela pu te nari mondo, ququ brequ puaq mand kin
gre nem di temi temi tiqi nundom mo.
8 Ni mo segine di Jisas ni yeri nindim nari, “Nungoqi nyinge ware wo kin
tende yumbo ninge ware wo wayequ. Nungoqi mir tami yumbo sir wi rise
kin di wet bidi te kin ware wayequ, omone nganye ei wo. Di botune ei ware.
9 Nungoqi sune ei wate riwo pudi chongo aye ware wayequ.
10 Nungoqi baj ire pe wo tedi baj te ninggne ei was was otiwo tiqe te si
wuraq di tiqe aye pe wo.
11 Di nungoqi tiqe ire pe wo muq wute tiqe te kin nungoqi mitaqu wowi
segi, di nungoqi ningg wand mutungu yambu mari, tedi nungoqi tiqe te si
wuraq kin tende puayi nyinge pe kin qusuqu te buraq wand. Nungoqi puq
wen ei wute tiqe te kin ruqond ei nei rimb ni nungoqi ritaqu wowi segi kin
te ningg ni yumbo ur brequ rind pre.”
12 Muq ni mo wand bir mawo ei wute nei rire ritinde.
13 Ni ququ brequ nganye buagi wute nde yemu kin te puaq mand di wute
num kin nganye buagi wel nyang mimbiny di ni num oghi.

Jon wute wuye nap kin ni mi nati
Matyu 14:1-12; Luk 9:7-9

14 Jisas ni nyamb yumbui vise di wute buagi nei rimb. Wute ninge riri,
“Jon wute wuye nap kin ni nati pre mune nes newo, pugri bu yumbo ur gre
ye yembe nindiny kin gre ninde rise.” Di Herot ni te nutungu.
15 Ninge riri, “Ni Elaija.” Di ninge riri, “Ni propet iri,” puq rind rindne, di
riri ni propet asi nganye mandi kin pugri ye iri.
16 Pudi Herot ni wand ven nutungu di ni nari, “Te Jon wuti nge kari gibe
di muang kin ni mune nes newo pre!”

17-18 Te pugri Herot asine Herodias nitaqi. Herodias te Herot ni kiqam
Pilip ni ngam, di Herot ni puaq nindiq nitaqi. Di Jon ni te kin ningg Herot
simbe nindig nari, “Nu niqam ningg ngam kutaqi kin te lo ni te kin ningg
segi puq wund.” Di te kin ningg Herot nari Jon mait nase di taq maimb pu
yenu.
19 Di Herodias ni Jon wand simbe nand kin te ningg umbo ker wuwo di
wi nati ningg. Pudi ni Jon wi nati kin tuqui segi,
20 te pugri Herot ni nei namb Jon ni yumbo ur tuquine puq nen di ni
wuti yuwon nganye, pugri bu Herot ni Jon wune nimbig di nari mi nati
segi. Herot ni Jon wand nand nutungu kin te ningg ni nei mai viyo, pudi ni
wand nutungu yawo gureg.
21 Herodias ni asi Jon wi nati ningg wuri kin te muq ni ngim wuse. Di
ren kin te pugri: Herot ni asi kumo wuri wundi ye nginy te muq nandi pre,
di tende puayi Herot ni nikin te wute nyamb kin di ami mingg yumbui di
wute nyamb kin aye Galili opu kin te ni mar ane mir mand.
22 Di ni mir mand mand mas kin tende puayi Herodias ni wonyumbu
wuso ni mir mand mand mas kin pe tende yuwo nyinge wuwo di Herot di
wute ni ane mir mand kin ni quan nganye chumbuai mand.
Di Herot ni nyumbueg wo te ningg nari, “Nu yumbo pughe kin kuateri
yawo kurew kin te nge pengu ndigh, tedi nge nu kew ye.”
23 Di ni God nde nyamb pe wand te gre neny di nari, “Piyi nu yumbo buagi
nge nde si nambu rise kin te nu cham kuateri ningg kuari, te nge nu kew
ye.”
24 Muq nyumbueg wo te wuso di kumo pengu wunduw, “Nge yumbo
pughe ningg ei kari?”
Di kumo wuri, “Nu yo ghari ‘Jon wute wuye nap ye ni ngawu ei di ghowi
nge yegh’.”
25 Muq nyumbueg wo te brequne king nde wuso di wuri, “Nu muqne ei
Jon wute wuye nap ye ni ngawu nyeng pe ghowi naghe pre yegh.”
26 King ninde nei pe yuwon rind segi pudi ni asine wute ni ane mir rind
kin ninde rar pe wand gre neny pre pugri bu muq ni segi puq nand ye tuqui
segi.
27 Di king ni soldia king baj yeng muang pu yemu ye te iri wand yeri
nindig pre tiqi nundog no ei Jon ngawu neri nandi. Di wuti te no Jon taq
pune yenu ngawu di nuang,
28 nyeng pe nowi naghe pre neri nandi. Ni neri nandi nyumbueg wo te
new di ni wuti nowi kumo wew.
29 Jon nikin wute ni te mutungu di mandi Jon meti nowi meri mo ngamo
pe mowi yenu.

Jisas wute 5 tausen pela mir bag namb
Matyu 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-15

30 Jisas nikin aposel tiqi nundom mo kin te mune mandi di Jisas meng kur
mondo mandi pu mas di ni mo yumbo buagi puq men kin te Jisas simbe
mindig.
31 Di wute nganye buagi ni Jisas nde mandi di mo, pugri bu Jisas nikin
wute ane mir mand kin tuqui segi. Di Jisas nikin wute te simbe nindim nari,
“Nungoqi ne waghine wandi nge ane mong wute segi ye pe po ei waghine
pas yawotuan.”
32 Muq ni nikin bot pe mewo mo di mong wute segi ye pe tende mo.
33 Pudi wute nganye buagi tiqe buagi kin ni bot pe mo kin te ruqond. Di
ni bot te rundoq ripiq wuso di nei rimb te Jisas nikin wute ane. Di wute

buagi ni nyinge pene vig rimb sunyi ni mo kin pe tende ye ruwo rinde pu ris.
34 Jisas ni nikin wute ane mo mitari righe di wute nganye buagi nganye ris muqond. Di Jisas ni yawo nitony, te pugri ni sipsip wuti sipsip yeng nuany ye segi nikinne yeru kin pugri yeru. Pugri bu ni wand nganye buagi nganye bei neny.
35 Pudi nginy te yuram bur pre pugri bu Jisas nikin wute mondo Jisas ningg mari, “Mong ven nde opu te wute segi, di muq yuram bur nganye.
36 Wute ren tiqi ndony ruso, ei te rundo tiqe ninge tumone pugri yeru kin pe tende rundo mir wong rind riq.”
37 Pudi Jisas oyi nand nari, “Nungoqi ei mir weny riq.”
Di ni mari, “Wute ren quan nganye bu wuti iri yembe nand ruso irew 8-pela pre di wet bidi te irepene nawo righe, tedi wute buagi ren ningg bret wong nand neny riq tuqui. Nu kuari beghi wet bidi pugri pu ei mepare ruso di bret wong bad wute ren peny?”
38 Di Jisas nari, “Nungoqi bret pughe gri pu rise? Wo wuqond.”
Ni mo di bret 5-pela pu di umo teri ane rise muqond di mandi Jisas simbe mindig mari, “Bret 5-pela pu di umo teri.”
39 Di Jisas ni simbe nindim mo wute te simbe mindiny nyungo pe tende ris.
40 Muq ni kin kin ris, ninge 100 di ninge 50, te te ris ris ruso.
41 Jisas ni bret 5-pela pu umo teri ane nateri, wam rar neq wiyo, God chumbuai nindig pre di bret te bir nawo. Muq nikin wute te nem mare mo wute buagi meny. Di umo teri te mune pugrine bir nawo nem mare mo wute buagi te meny.
42 Di ni buagi ane mir rind ruso ruso mir rimbiq.
43 Di Jisas nikin wute ni mo bret di umo cham te materi imbi pe mawo righe ruso imbi 12-pela pu bre mand.
44 Wute buagi ane mir rind ye te manyi mand kin te quayine ni 5 tausen kin pugri.

Jisas wuye wam nyinge nare no
Matyu 14:22-33; Jon 6:16-21

45 Ni mir rind prene di opu Jisas nikin wute simbe nindim at pe mewo mo di ye mawo Betsaida mo, di Jisas ni tene yenu wute buagi te tiqi nundony nikin tiqe ruso.
46 Jisas ni tiqi nundony ruso pre, di ni rand pe newo no ei God temi wand ningg.
47 Bur ir kui kin tende puayi Jisas nikin wute ni wuye ngamo mingi yemu pre, di Jisas irine dabone yenu.
48 Di Jisas ni nuqond pre te pugri nikin wute ni mo kin opu te nyumurighi nandi, pugri bu ni bot miraq mo kin tuqui segi. Di yambgriq tumo Jisas ni wuye wamne nyinge nare nikin wute nde nondo. Ni nondo dob nem no ningg tumo.
49 Ni rar meq wundo muqoind pudi ni nei mamb kin mari te wuye wariwo, di wune mamb mari mari.
50 Ni Jisas muqoind di quan wune mamb.
Di Jisas ni brequne wand meniram nari, “Nungoqi gre pu yequ. Wune wamb wayequ, ngene bu gadi.”
51 Muq ni bot pe newo no, nyumurighi opu prene di nikin wute ni quan nganye puye mand.

52 Te pugri ni nei imb ruam di ni bret wute buagi meny riq kin te nei
mamb segi.
53 Ni wuye ngamo yumbui te misiq Genesaret tende mo mar di tende bot
sare wuq muaw pu yequ.
54 Ni bot si miraq meyi mi di wute Jisas ruqoind rip no pre.
55 Di ni vig rimb tiqe buagi te ruso wute num kin nyembe pe ruwo righe
rire di Jisas ni muainde nas rutungu kin tende ruso.
56 Di Jisas ni tiqe buagi tiqe yumbui tiqe woju o tiqe aye wonji yeru kin
tende no, te wute num kinne rire rindi maket sunyi pe ruwo rise. Di ni Jisas
pengu rindig ei wute num kin ni Jisas ningg chongo cheq te ritiq wuse ei ni
num oghi ningg. Di wute buagi ni chongo riting wuse kin te ni num oghi.

7

Beghi koku mingg wand God ningg wand ane tuqui segi
Matyu 15:1-20

1 Muq Parisi di wute Moses ningg lo wute bei meny kin ninge Jerusalem
pu mandi ye, ni Jisas yenu pe tende mikur pu yemu.
2 Ni Jisas ningg wute ni si wuye map segine mir mand kin te muqond. Te
pugri Juda ni mari ni mir mand kin puayi te si wuye map segi tedi ni si uny.
3 Parisi di Juda buagi aye ni pripri si wuye rip di mir rind. Ni pugri puq
ren ei kuqo mingg yumbo ur te rit rise.
4 Ni maket pe ruso pu rindi, te ni si wuye rip di mir buagi rire rindi kin
te wuye rip pre muqdi riq. Di ni yumbo ur aye isis kuqo nde pu riteri kin
te rit rise gre. Yumbo ur ren kin te kap wuye rip, os, nyeng di yumbo aye
te kin wuye rip.
5 Pugri bu Parisi di wute Moses ningg lo wute bei meny kin ni Jisas pengu
mindig mari, “Pughe kin ningg nunon wute ni koku mingg yumbo ur te
memare ruso di si wuye map segine mir mand?”
6 Di Jisas ni oyi nindim nari, “Nungoqi wutaqu umbo pe nei brequ bre pu
rise muq nange vingg wute rundoqu ninggne yumbo ur yuwon ye wand.
Asi propet Aisaia ni nungoqi ningg nari ye te nganyene nand. Ni nari,

‘Wute men ni mim pe nge yumbui nyamb miragh, pudi ninde umbo pe nge
nei mimbigh segi.
7 Ni nge yumbui nyamb miragh ye te ghav rindim segi, te pugri ni wute gri
lo yembe mindiny kin te oyi God ningg lo kin pugri wute bei meny.’ *[Ais
29:13]*
8 Nungoqi God ningg lo te meware ruso di wute gri lo yembe mindiny kin
te wat rise gre.
9 “Nungoqi God ningg lo te meware ruso ei nuqo ningg yumbo ur te God
ningg lo kin pugri wat rise ye te quan nganye nei wamb.
10 Te pugri Moses nari, ‘Nungoqi nuyi numo ningg wand te irepene ei
wutungu,’ di ‘Wuti tughe kiyi o kumo wand brequ nindiny tedi wi nati.’
[Kis 20:12; 21:17]
11 Pudi nungoqi wute simbe wundiny wari wuti iri yumbo ninge kiyi o kumo
ghav nindiny ningg, pudi ni simbe nindiny nari, ‘Nge yumbo nungoqi ghav
guduq kin ren te God geg ningg kiping ruso pre,’ tedi ni kiyi o kumo yumbo
ninge neny segi.
12 Ni pugri puq nand tedi nungoqi wuti te rar wuqoind yumbo ninge kiyi o
kumo neny segi.

13 Te kin ningg nungoqi non nuqo mingg chuqo yembe wundiny kin tende
gri nungoqi God ningg wand te meware ruso. Nungoqi yumbo ur pugri kin
nganye buagi nganye puq wen pre."
14 Muq Jisas ni wute buagi te ningg nari ninde rundo di simbe nindiny
nari, "Nungoqi buagi ane ange waq nge wand simbe gad kin ven wutungu
di nei pe wawo vis.
15-16 Yumbo dabo pu wuti iri nde rir ruso kin ni wuti te unje rip segi. Pudi
yumbo wuti nde nei pe pu riyi ri kin te ni unje rip."*
17 Jisas ni wute buagi te si nare pre di baj pe no, muq nikin wute ni kopuqu
wand ven kin puate te ningg pengu mindig.
18 Di Jisas ni pengu nindim nari, "Pughe gri ate nungoqi mune nei wamb
segine? Te pugri yumbo ninge dabo pu wuti iri nde rir ruso kin te ni unje
rip segi.
19 Te pugri yumbo ninde mim pe gri ne righe ruso kin te mune umbo che
nawo ruso, ninde nei pe ris segi." (Ren kin te Jisas ni mir buagi ni God nde
rar pe yuwon kin te ningg nari.)
20 Jisas ni wand aye mune simbe nand nari, "Yumbo wuti nde wabe gri
rise pu dabo riyi ri kin te ni unje rip.
21 Te pugri umbo pe yumbo ur buagi ren rise: nei brequ, quayi nyumbueg
ane segi segi rise kin nei, nyungu kin nei, wute mamb riti kin nei, wute
ngam ruso kin wute aye ane rise kin nei,
22 qi pe kin yumbo quan nei mimbiny, wute brequ mindiny, wute
wandoqi mindiny kin nei, yumbo ur brequ isis puq men kin nei, wute
aye yumbo yuwon kin rise di te ningg ker mawo, wute aye nyamb brequ
mindiny, nikin nyamb mindiri ruwo, di wute nei yuwon ye rise segi kin
pugri mas.
23 Yumbo ur brequ buagi ren kin nei te wuti nde umbo pe pu dabo riyi ri.
Di yumbo ren kin ni wuti te unje rip."

Nyumbueg Ponisia opu kin Jisas nei wumbig
Matyu 15:21-28

24 Muq Jisas ni mong te si nare di no tiqe ire tiqe yumbui Tair mingg qi pe
yequ kin tende no. Di ni no baj ire pe nar no ei suqo no, te pugri ni tende
nas kin te wute nei rimb ni yambu nari. Pudi ni suqo no kin tuqui segi.
25 Te pugri, brequne nyumbueg ire ni Jisas nondo kin wand wutungu.
Di ni kuwonyumbu ququ brequ ninde nas. Pugri bu ni wundo Jisas nde
muange tingi wuse.
26 Nyumbueg te ni Grik wand wund kin. Di ni kumo te Juda segi, ni wute
tit Ponisia puq munduw ye te kin, ni Siria ris ye. Di ni tende wuraq wundi.
Ni Jisas simbe wundig ei ni ququ brequ kuwonyumbu nde yenu kin te puaq
naind no.
27 Nyumbueg te Juda segi kin bu Jisas ni simbe nunduw nari, "Beghi wo
rar buqod mir ni riq yawo kureny kin te riq. Te pugri beghi wo ni mir te
nyombui mepirany rundo riq kin te oghi segi."
28 Nyumbueg te oyi wund wuri, "Yumbui te nganye, pudi nyombui
nyembe nambu rise kin ni oyi wo ningg mir di ir righe kin te riq yuwon
ruany."
29 Muq Jisas ni nyumbueg te simbe nunduw nari, "Nu pugri oyi guad ye
te ningg bu muq nu yo. Ququ brequ ni nu wo te si niraq pre."

---

* **7:15-16:** Buk ninge yabe kin ni wand ren jiju rind: "Wuti iri ni wand nutungu kin tuqui tedi ni ange nuaq ei wand ren nutungu."

30 Ni mune nikin baj pe wuso di ni kuwonyumbu sunyi pe ruqo pu wuse
wundoq, di ququ brequ ni si niraq no pre.

Wuti iri wand nand segi di ange tuq rimb kin mune oghi
Matyu 15:29-31

31 Muq Jisas ni Tair mingg mong puch te si nare di Saidon mingine newo
naghe Galili wuye ngamo opu tende no. Ni no kin te tiqe yumbui 10-pela
pu yeru ye tende mingine no.
32 Tende wute ninge wuti iri ange tuq rimbig di yuwonne wand nand
tuqui segi kin te mitanyi Jisas nde mondo. Di ni Jisas ningg mari ei wuti te
si neng kuyo ningg.
33 Muq Jisas ni wuti te irine nitanyi wute buagi te si mare di kring mo pu
aye pe yemu, di Jisas ni wuti tende ange pe si suramb ange gawo pe opu
opune ni mindighe. Di ni si tumuepu te som nuang di wuti te minjuq te
niting nase.
34 Ni nginy tu wam rar neq wiyo, di chi nateri muq nari, “Epata.” (Wand
puch ven ni puate te pugri, “Bi yo.”)
35 Muq wuti te ni ange mune oghi rise, di ni minjuq mune yuwon nand
di yuwonne wand nand.
36 Jisas ni wute yumbo ni puq nen ruqond kin te ningg wute aye simbe
rindiny segi puq nindiny. Pudi ni quan nganye segi puq nindiny, di ni oyi
yumbo ruqond kin te ningg wute aye quan simbe rindiny.
37 Wute buagi te ningg quan nganye puye rind. Di ni riri, “Ni yumbo buagi
yuwonne puq nen. Ni wute ange tuq rimbiny kin te tuq bi nawo ruso, di
wute wand rind segi kin te sabi nindiny wand rind.”

8

Jisas ni wute 4 tausen pela pu mir neny
Matyu 15:32-39

1 Tende puayi wute buagi aye mune rundo Jisas nde tende rikur. Ni yeru
ruso di mir rind kin mir segi. Di Jisas nikin wute ningg nari mondo di simbe
nindim nari,
2 “Nge wute ren yawo kutony, te pugri ni nge ane pas nginy temi ire pu,
di ni mir segi.
3 Ninge wonji pu rindi di nge ni tiqi gudony ruso, tedi ninge mir ningg
ngimi te rar ori riti ye.”
4 Di nikin wute ni oyi mari, “Pudi beghi mong wuye di nyumo segi ye pe
ven yembu, di wute quan nganye, pugri bu wuti iri wute buagi ren bret
neny ye tuqui segi.”
5 Muq Jisas ni pengu nindim nari, “Nungoqi bret pughe gri pu rise?”
Ni oyi mand mari, “7-pela pu.”
6 Di Jisas ni wute buagi te simbe nindiny qi pe ris. Muq ni bret 7-pela pu
te nateri, God chumbuai nindig pre, bir nawo nikin wute te nem, ei ni mare
mo wute buagi te meny.
7 Ni umo woju ninge ane rise, di te mune pugrine, God chumbuai nindig
pre di nikin wute nem di simbe nindim mare mo wute buagi te meny.
8 Wute buagi te riq di mir rimbiq. Di Jisas nikin wute ni mir cham te
mune materi imbi pe mawo righe ruso di imbi 7-pela pu bre mand.
9 Wute buagi te manyi mand kin te quayine te 4,000 kin pugri tende mas.
Jisas ni wute buagi te tiqi nundony ruso,
10 di ni nikin wute ane bot pe mewo mo di Dalmanuta opu tende mo.

Parisi mari Jisas yumbo ur gre ye ei yembe nindiny
Matyu 12:38-42; 16:1-4; Luk 11:29-32

11 Muq Parisi Jisas maip mi newo ningg ni nde mandi. Ni pengu mindig
ei ni wam kin yumbo ur gre kin ire bei nand muqond.
12 Ni quan kumo chi nate ruso di nari, “Pughe kin ningg wute muq ven
nde puayi mas kin ni yumbo ur gre ye muqond ningg mari? Nge nungoqi
nganyene simbe guduq, wute muq ven nde puayi mas kin ni yumbo ur gre
ye ninge muqond segi ye.”
13 Muq ni si nare yemu bot pe mune newo no di wuye ngamo misiq opu
gri mo.

Parisi Herot ane ni mingg yis kin kopuqu wand
Matyu 16:5-12

14 Jisas ningg wute ni nei gheri map di bret ninge mare segine mo, pudi
irene miraq mo pu bot pene wuse.
15 Muq Jisas ni yeri nindim nari, “Nungoqi rar wat yuwon, Herot di Parisi
ni mingg yis te ningg yeng wawo yuwon.”
16 Muq ni kin kin wand mand mari, “Beghi bret segi bu ni puq nand.”
17 Pudi ni wand wand mare kin te Jisas ni nei namb pre, pugri bu ni pengu
nindim nari, “Nungoqi pughe kin ningg wari nungoqi bret segi puq wand?
Nungoqi yumbo te kin wuqond o nei wamb segine bri? Nungoqi nei rise
segi bri?
18 Nungoqi rar rise pu muq wuqond segi, o ange rise pu muq wutungu
segi bri? Di nungoqi ren nei wamb segi bri?
19 Nge wute 5,000 pela pu te ningg bret 5-pela pu bir kawo, riq pre di cham
mune dong wand kin te imbi pughe gri pu bre wand?” Ni oyi mand mari,
“12-pela pu.”
20 “Di nge wute 4,000 pela te ningg bret 7-pela pu bir kawo riq pre, di
cham dong wand kin te imbi pughe gri pu?” Ni oyi mand mari, “7-pela pu.”
21 Ni simbe nindim nari, “Nungoqi nei wamb segine bri?”

Jisas ni wuti iri rar sabi nindig

22 Muq ni mo Betsaida di wute ninge ni wuti iri rar brequ kin te mitanyi
Jisas nde mandi di Jisas ningg mari ei wuti te nait nase ningg.
23 Jisas wuti te si niting rise nitanyi temi tiqe si miraq dabo mar mo. Muq
Jisas wuti te ninde rar pe som nuang pre, si neng kuyo di pengu nindig nari,
“Nu yumbo ninge guqod o segi?”
24 Di wuti te rar nat di nari, “Nge wute guqod, ni ruso rindi pudi ni nyumo
gib rimb.”
25 Jisas ni mune wuti te ninde rar pe si neng kuyo. Muq wuti te ni rar
yuwon rind di yumbo buagi te yuwonne nuqond nap ruso.
26 Muq wuti te tiqi nundog nikin tiqe no di simbe nindig nari, “Nu mune
tiqe mingine ghar yo wayequ, nu qunambe ne yo.”

Pita nari Jisas ni Kraist
Matyu 16:13-20; Luk 9:18-21

27 Jisas ni nikin wute ane tiqe woju Sisaria Pilipai opu yeru kin tende mo.
Ni mo ngimi di Jisas nikin wute te pengu nindim nari, “Wute buagi ni pughe
puq rind, nge tughe bu?”
28 Di ni oyi mand mari, “Wute ninge riri nu Jon wute wuye nap kin, ninge
riri nu Elaija, di ninge riri nu propet asi kin iri.”

29 Di Jisas ni mune pengu nindim nari, “Pudi nungoqi pughe gri nei
wamb, nge tughe bu?”
Di Pita oyi nand nari, “Nu Kraist, wuti beghi kutamu powi ningg God naip
kuo ye.”
30 Di Jisas ni simbe nindim ei ni te kin ningg wute aye simbe mindiny segi.

Jisas nari ni nati di mune nes newo ye
Matyu 16:21-28; Luk 9:22-27

31 Muq Jisas ni nikin wute wand bei nem, di ni pugri simbe nindim, “Wuti
God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni mai quan nare ye. Di quayi kiyi,
prist mingg yumbui di wute Moses ningg lo te wute bei meny kin ni yambu
mireng ye. Ni mi nati, nginy temi ire mo pre di God mune nindingi newo.”
32 Jisas ni wand ren raqene simbe nand, di Pita ni Jisas nitanyi temi kring
mo kinne yemu, muq ni Jisas segi puq nindig ei ni pugri puq nand segi.
33 Pudi Jisas ni rar neq wundo nikin wute ninge te nuqond, di Pita ni Jisas
wand te segi puq nand kin te ningg ker nuang di nari, “Satan nu kring yo.
Nu God ningg nei pe wand guad segi, nu wute ningg nei pe wand guad.”
34 Muq ni wute buagi di nikin wute te ane nari rundo di simbe nindiny
nari, “Wuti nge nde nawi ningg, tedi ni yumbo buagi qi pe kin te dob neny
di nge mai kiraq kin pugrine ei niraq.
35 Te pugri wuti tughe nikin ghimbine nei nimbiny nimbiny di nati tedi ni
nas nas te kin nas tuqui segi, pudi wuti tughe nge di God ningg wand yuwon
ye te ningg nikin ghimbi nei nimbiny segi di nati tedi ni otiwo yuwon pu
nas nas te kin nas ye.
36 Wuti iri nge dob negh, qi pe kin yumbo yumbo oyi quan nei nimbiny,
di yumbo te kin yembe nand nand muq nati, tedi yumbo te pughe gri ei ni
ghav rindig? Te tuqui segi.
37 Ni otiwo yuwon pu nas kin te yumbo ninge pe wong nand tuqui segi.
38 Wute muq ven nde puayi ris ye ni yumbo ur brequ isis yembe rindiny
di God yambu rireng. Di wuti iri ni muq ven nde puayi nas kin ni wute nde
rar pe nari ni nge ningg wuti di nge wand natevi puq nand kin te ningg
minyuw nati, tedi nge wuti God nde pu gadi wuti nganye kas ye nge wuyi
ningg ti yumbui pe di angelo yuwon ye ane gadi kin tende puayi nge oyi ni
minyuw kiteng.”

9

1 Di Jisas ni simbe nindim nari, “Nge nungoqi nganyene simbe guduq,
nungoqi ven yequ kin nungoqi kin ninge mati segine di yumbo buagi God
nde si nambu rise kin te gre ane rindi muqond.”

Jisas ghimbi kin grine rise
Matyu 17:1-13; Luk 9:28-36

2 Jisas ni otiwo nati kin te ningg simbe nand pre, tende dobu nginy 6-
pela pu mo pre Jisas ni Pita, Jems, di Jon pugri pu nitami rand iri wam
dobui nganye kin tende mewo mo nikinne tende mas. Ni Jisas muqoind
muqoindne tindi no aye gib namb.
3 Ni chongo nare righe kin te quan nganye quem rimb, ni quem rimb kin
te yumbo ninge qi pe kin quem rimb kin pugri segi.
4 Di Elaija Moses temi mandi Jisas ane wand wand yemu muqond.
5 Di Pita Jisas ningg nari, “Tisa, beghi ven nde pas te yuwon. Nu ngiq
ghand tedi beghi baj yirbu teri ire pu ven nde yembe bidiny. Ire nu te, ire
Moses te, di ire Elaija te.”

6 (Ni quan nganye wune mamb, pugri bu ni wand aye nei nimbiny segi.)
7 Muq wuye quari ire wuti wi ni buag wure, di wuti iri wuye quari wam
te pu ngam nare nari, “Nen nge wo, nge ni quan nganye yawo girag righe.
Nungoqi ni ningg wand wutungu.”
8 Muq ni rar mat di wute ni ane yemu kin te yemu segi, Jisas irine yenu
muqoind.
9 Ni rand pe pu mune mati mi mi, di Jisas ni simbe nindim ei ni yumbo
muqond kin te ningg wute aye simbe mindiny segi. Ni nari ni simbe mand
segine ruso wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni nati pre mune
nes newo.
10 Di ni wand te kin ningg wute aye simbe mindiny segi, nikinne ni nati
pre mune nes newo ye te ningg wand mand di nei mimbiny mimbiny mas.
11 Di ni pengu mindig mari, “Pughe ningg wute Moses ningg lo wute bei
meny ye ni mari Elaija ei ye nawo nandi?”
12 Ni oyi nand nari, “Te nganye Elaija ni ye nawo nandi di yumbo buagi
sabi nindiny asi kin pugrine rise. Pughe ningg bu wand buk pe ur pu vise
ye te viri wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni mai quan nare di
wute yambu rireng?
13 Pudi nge nungoqi simbe guduq, Elaija* nandi pre, di ni yumbo puq
meng yawo kurem kin te puq meng. Ni puq men kin te wand buk pe ur pu
vise kin te tuquine puq men.”

Jisas wo ambonye iri ququ brequ puaq nindig
Matyu 17:14-21; Luk 9:37-43

14 Ni rand pe pu mati mi di Jisas nikin wute aye te mas pe tende mo mitari
righe di wute nganye buagi rindi tende rikur pu yeru muqond. Di wute
Moses ningg lo wute aye bei meny ye ni Jisas ningg wute te ane ker mawo
mawo yemu.
15 Ni Jisas nondo ruqoind di ni quan nganye puye rind di vig rimb rundo
chumbuai rindig.
16 Di Jisas ni pengu nindiny nari, “Nungoqi pughe ningg ni ane ker
wawo?”
17 Muq wuti iri wute mingi tende yenu pu oyi nand nari, “Tisa, nge wo
ni ququ brequ ninde nar nas di ni wand nand tuqui segi kin nen nunde
kitanyi gadi.
18 Ququ brequ ni pripri nge wo unje naip di qi pe pombri naip no. Ni
pripri sawo nat ki, napu mim pe gri ruwi riti di ni si muange gre rind. Nge
nunon wute ni ququ brequ te bub meri no ningg kari, pudi ni puq men
tuqui segi.”
19 Jisas oyi puq nand nari, “Nungoqi wutaqu muq ven nde puayi was kin
nungoqi God nei wumbig segi. Nge nungoqi ane pas nganye chiraq tuqui
segi. Nge nungoqi mai quan nganye kare yambu kari. Wokuandi te ren
wutanyi wandi.”
20 Muq ni wokuandi te Jisas nde mitanyi mondo. Ququ brequ ni Jisas
nuqoind di ni wokuandi te meneri no quan nganye buyaq nand. Ni qi pe
me no pu nase ni naghe nondo nandi di napu mim pe ruwi riti.
21 Muq Jisas wokuandi te ni kiyi pengu nindig nari, “Wokuandi nen ni
pugri puq reng kin ber pughe gri pu nawo?” Di ni oyi nand nari, “Ni
wokuandi ne puq reng.

* **9:13:** Jisas Elaija puq nand kin te ni Jon wute wuye nap kin te ningg nari.

22 Ququ brequ ni pripri wase pe di wuye pe meneri naghe ei nati ningg.
Pudi nu tuqui tedi beghi yawo tongu di ghav ndug mune sabi ndig."
23 Jisas nari, "Pughe ningg nu kuari, 'Nu tuqui tedi'? Wuti God nei nimbig
tedi ni yumbo buagi puq nen ye tuqui."
24 Di wokuandi te ni kiyi opu brequne nari, "Nge nei gab ni mune oghi
ye, nu nge ghav ndigh ei nge nei ven gre vind."
25 Jisas ni wute buagi ni yumbo te ruqond ningg vig rimb rundo kin te
nuqond di ququ brequ te ker nuang nari, "Nu ange wand kutungu segi kin
di wand guad segi kin ququ, nu wo te si gheri di mune ninde ghandi ghar
yo wayequ."
26 Muq ququ brequ ni quan kumo nari, wo te ni nondo nandi di neyi ni
no. Wo te tit segi pu nase di wute buagi riri ni nati.
27 Pudi Jisas ni si niting rise, nindingi newo yenu.
28 Dobu Jisas ni nikin wute ane baj pe mas muq nikin wute ni pengu
mindig mari, "Pughe gri ate beghi ququ brequ te puaq baid no kin tuqui
segi?"
29 Ni oyi nindim nari, "Ququ brequ pugri kin te nungoqi God ne pengu
wundig tedi ni meyi mi mo kin tuqui."

Jisas nikin nati kin te ningg mune simbe nand
Matyu 17:22-23; Luk 9:43-45

30 Ni sunyi te si mare di Galili gri mo. Jisas ni muainde mas kin te wute
nei rimb yambu nari.
31 Te pugri ni nikin wute wand bei nem ningg. Di ni pugri simbe nindim
nari, "Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni wute nde si pe mi
nondo ye. Ni mi nati, nginy temi ire pre di ni mune nes newo."
32 Ni pugri simbe nindim, pudi ni wand ven kin puate nei mimbiny segi
di wand ven kin puate ningg pengu mindig ye wunene mamb.

Tughe yumbui ningg nas?
Matyu 18:1-5; Luk 9:46-48

33 Ni mo Kaperneam mitari righe di ni baj pe mar mas muq ni pengu
nindim nari, "Ngimi badi kin tende yumbo pughe kin ningg oyi oyi wari?"
34 Pudi ni wand segine mas, te pugri ngimi mandi kin tende puayi ni wuti
tughe ei yumbui ningg nas ye te ningg oyi oyi ker mawo.
35 Muq Jisas ni chuchu nas nikin wute 12-pela pu te nari mondo di simbe
nindim nari, "Wuti iri ni ye nawo ningg nari, tedi ni dobu nganye nawi di
wute buagi mingg yembe ye wuti ningg nas."
36 Di ni wokuandi iri neti nowi ninde rar ngimine teti pu yenu. Ni wo te
sibraj ni di nari,
37 "Wuti iri ni nge nde nyamb pe wokuandi pugri ye iri neti nowi sabi
nindig, te ni nge bu neti kowi sabi nindigh, di wuti nge neti kowi sabi
nindigh kin te ngene neti ki sabi nindigh segi, pudi wuti nge tiqi nundogh
gadi kin ni ane neti nowi sabi nindig."

Wuti iri ni beghi ane ker rise segi te ni beghi mand
Luk 9:49-50

38 Muq Jon nari, "Tisa, beghi wuti iri buqoid nu nde nyamb pe ququ brequ
puaq nand. Pudi wuti te aye kin, ni beghi nde dobu nawi segi ye. Pugri bu
beghi ni segi puq bidig ei mune puq nen segi."

39 Muq Jisas nari, “Nungoqi ni segi puq wundig wayequ. Wuti iri nge nde
nyamb pe yumbo ur gre ye bei nand pre te brequne mune nge wand brequ
nindigh tuqui segi.
40 Te pugri wuti iri beghi veri ningg nas segi kin ni beghi nde opu nas.
41 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wuti iri nungoqi nge te wute bu
te kin ningg nge nde nyamb pe wuye kap ire neuq, tedi wuti te ni yumbo
otiwo nateri kin te nateri ye.”

Wute yumbo ur brequ ningg ir maghe kin wand
Matyu 18:6-9; Luk 17:1-4

42 Jisas mune nari, “Di wuti iri ni wokuandi nge nei rimbigh ye ren kin
ye iri puq neng yumbo ur brequ nand, te wuti te wet yumbui gibe pe wuq
wang gherim pe meweri naghe tedi yuwon.
43-44 Nu si ire puq rew yumbo ur brequ guad, tedi si te pend ghawo. Te
pugri nu si irene kuse muq yo yuwon pu ghas kin te quan nganye yuwon.
Nu si tengi ane kuse di wase awu kuso segi ye pe tende yo kin te brequ.
45-46 Di nu nyinge ire puq wew yumbo ur brequ guad tedi pend ghawo.
Nu nyinge ire ninggne yo yuwon pu ghas kin te yuwon, di nyinge tevi ane
vise wase pe memeri yaghe kin te oghi segi.
47 Di nu rar puq wew yumbo ur brequ guad, tedi bi waq. Te pugri nu rar
irene wuse di wute God nde si nambu ris kin tende ghar yo kin te yuwon.
Pudi nu rar teri ane rise di ni wase pe memeri yaghe kin te brequ.
48 Wase pe tende choi mati segi kin tende yemu, di wase awu segi ye. *[Ais
66:24]*
49 Wute buagi ni mir sol puraq bidiny kin pugri ei wase namb ye.
50 “Ghat ni oghi, pudi ni nyong te prene, tedi ni mune nyong gub segi.
Nungoqi ghat kin pugri nyong wamb wambne was di wute aye ane umbo
yuwonne rise was.”

10

Jisas ni wute ngam puaq mand ye te ningg simbe nand
Matyu 5:31-32; 19:1-12; Luk 16:18

1 Muq Jisas ni nikin wute ane Galili si miraq Judia opu mo, wuye Jordan
misiny opu gri mo mewo. Di munene wute nganye buagi rundo, di ni pripri
puq nen kin pugrine mune wand bei neny di rutungu.
2 Muq Parisi ninge ninde mandi, di Jisas maip mi newo ei muqond ni
wand ire unje nap bri. Pugri bu ni pengu mindig, “Wuti iri ni ngam puaq
nindiq ye te ningg lo segi puq bri wund?”
3 Di Jisas oyi nindim nari, “Moses ni nungoqi pughe gri simbe nunduq?”
4 Ni mari, “Moses nari wute segine ni ngam puaq mand kin nyumo raqe
ur mand meny pre di tiqi mundony ruso.” *[Lo 24:1]*
5 Di Jisas oyi nand nari, “Moses ni puq nand kin puate te pugri nungoqi
quan nganye ngawu gre wand, pugri bu Moses ni lo wen pugri ur nindiq.
6 Pudi asi God ni qi di yumbo buagi qi pe kin yembe nindiny kin tende
puayi ‘Ni quayi nyumbueg ane pu yembe nindiny.’ *[Stt 1:27]*
7 ‘Puate te ningg bu quayi ni kiyi kumo ane si nare di ni ngam teri irepene
ris,
8 di ni teri ghimbi irene nganye rise.’ Asi ni kin kin ris pudi muq ni teri
ghimbi irene. *[Stt 2:24]*
9 God ni teri irepene nawo righe, pugri bu wuti iri ni bir nawo kin kin yeru
te brequ.”

10 Ni munene mo baj pe mas di Jisas nikin wute ni te kin ningg mune
pengu mindig.
11 Di ni oyi nindim nari, “Wuti iri ni ngam puaq nindiq muq aye nitaqi,
te ni ngam kin lo gure nuaq di unje nipiq.
12 Di nyumbueg ni ngaim puaq wuind muq wuso aye wutanyi, te ni
yumbo ur pugri kinne ngam kin lo gure waq.”

Wokuandi Jisas ane kin wand
Matyu 19:13-15; Luk 18:15-17

13 Di wute wokuandi Jisas nde ritari rundo ei Jisas ni si neny riwo ningg.
Pudi Jisas nikin wute ni wute wo ritari rindi kin te ker muany.
14 Di Jisas ni te nuqond di ker nawo, di nikin wute te simbe nindim nari,
“Wokuandi te rar wuqond nge nde rindi, segi puq wundiny wayequ, te
pugri wute God nde si nambu ris kin te wokuandi ren kin pugri ris ye ni te.
15 Nge nungoqi nganye simbe guduq, wuti iri ni wokuandi ren kin pugri
God nde si nambu nas segi, tedi ni wute God nde si nambu ris kin tende nar
no segi.”
16 Di Jisas ni wokuandi te nateri nare pu yenu si neny riwo di Yumbui
pengu nindig ei ni yuwon nuany.

Wuti iri yumbo quan rise kin ni Jisas temi wand mand
Matyu 19:16-30; Luk 18:18-30

17 Jisas ni mune nyinge nare no no di wuti iri vig namb ninde nondo
sungomyu gure nawo di nari, “Tisa, nu yuwon nganye. Nu nge simbe ndigh,
nge pughe sin ken ei nge kas kas te kin kas?”
18 Jisas oyi nand nari, “Pughe ningg nu nge yuwon puq gudigh? Wuti iri
yuwon segi; God irine yuwon.
19 Nu God ningg lo nei guab pre: Wute ghamb riti wayequ; wute ngam
kin ane wase wayequ; nyungu ghand wayequ; wute wandoqi ndiny ghari
ni unje rip puq ghand wayequ; wute wandoqi ndiny yumbo segi tanyri
wayequ; di nuyi numo ningg wand irepene tungu.” *[Kis 20:12-16]*
20 Di wuti te oyi nari, “Tisa, yumbo ren kin nge asi wokuandi ne kas kin
tende puayine puq ken ken rindi rindi muq.”
21 Jisas rar neq wundo wuti te nuqoind di yawo nirang righe di simbe
nindig nari, “Yumbo ire nu puq kuen segine. Nu yo, yumbo yumbo buagi
te yi rundo wute aye wong mand, di wet bidi te kin ghateri wute yumbo
segi kin te yeny. Nu puq yen tedi nu yumbo yuwon kin nganye nginy tu
wam rise. Nu puq yen pre muqdi nge nde ghawi.”
22 Wuti te ni Jisas pugri puq nand kin te nutungu di ni quenge riti. Ni
yumbo quan nganye rise, pugri bu Jisas wand nand kin te ningg ni yivany
ane no.
23 Di Jisas ni rar nat wute buagi te nuqond pre di nikin wute simbe nindim
nari, “Wute yumbo quan rise kin ni wute God nde si nambu ris kin tende
rir ruso kin yembe yumbui nganye.”
24 Jisas ni pugri puq nand di nikin wute ni nei kumo mamb. Pudi Jisas
ni munene nari, “Nge wo, wute God nde si nambu ris kin tende rir ruso ye
yembe te yumbui nganye.
25 Umo yumbui kamel puq munduw kin ni chongo rang kin nil gawo woju
tende wur wuso kin yembe yumbui segi, pudi wute yumbo quan kin ni wute
God nde si nambu ris kin tende rir ruso ye yembe yumbui nganye.”
26 Di Jisas nikin wute ni mune quan nganye nei kumo mamb di kin kin
pengu mand mari, “Tedi wuti tughe ei God neti nowi yuwon pu nas ye?”

27 Muq Jisas ni rar neq wundo nuqond di nari, “Wute puq ren tuqui segi,
pudi God yumbo buagi te puq nen kin tuqui.”
28 Di Pita Jisas ningg nari, “Beghi yumbo buagi te si pare di nunde dobu
pawi.”
29 Jisas oyi nand nari, “Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wuti iri ni
nge di God ningg wand yuwon ye ningg nari nikin tiqe, kise kiqam, kiyi
kumo, wo, di wuny si nare kin
30 otiwo di ni yumbo si nare kin te mune quan, 100 kin pugri rise. (Yumbo
ren kin te baj, kise kiqam, kumo, wo di wuny.) Di yumbo tene segi, pudi
wute mandi ni unje maip ningg mai isis meng, di wute te kin ni otiwo
yumbo buagi yuwon pu rise kin tende puayi ni anene yuwon pu nas nas
te kin nas ye.
31 Pudi wute quan muq ni ye mawo kin te otiwo ni dobu mawi, di muq
dobu mawi kin te otiwo ye mawo ye.”

Jisas nati ye te ningg munene simbe nand
Matyu 20:17-19; Luk 18:31-34

32 Jisas ni nikin wute ane ni Jerusalem mewo mo, di Jisas ni ye nawo. Ni
mo mo di Jisas nikin wute ni nei kumo mamb di wute aye ninde dobu ruru
kin ni wune rimb. Di Jisas ni mune nikin wute 12-pela pu waghine nitami
no nikinne yemu di ni otiwo yumbo ninde puq reng kin te ningg simbe
nindim.
33 Ni pugri simbe nindim nari, “Muq beghi Jerusalem pewo po, di wuti
God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni prist mingg yumbui di wute Moses
ningg lo wute bei meny ye ninde si pe mi nondo ye. Di ni mari ni nati puq
mand, di wute Juda segi kin ninde si pe mi nondo.
34 Di wute Juda segi kin ni wand peq mindig, di som mirang righe, yas
muang di mi nati. Nginy temi ire pre dobu di ni mune nes newo.”

Jems Jon temi yumbui mas ningg mari
Matyu 20:20-28

35 Muq Sebedi ningg wo Jems di Jon temi ni Jisas nde mondo di mari, “Tisa
nu beghi yumbo ninge puq yen ningg pari, di beghi pari kin pugrine ei puq
yen.”
36 Jisas oyi pengu nindim nari, “Nge nungoqi pughe sin keuq ningg wari?”
37 Di ni Jisas pugri simbe mindig mari, “Otiwo nu Yumbui ningg kuas di
yumbo buagi nunde si nambu rise kin tende puayi beghi temu nu ane ei
pas, iri si tuan pe opu di iri si qaqi pe opu.”
38 Di Jisas nari, “Nungoqi yumbo pengu wand kin te nei wamb segi.
Nungoqi kap nge wuye ke kin te ningg wuye we tuqui bri? Di nge wuye
maip kin pugrine nungoqi mune wuye mupuqu kin tuqui bri?”
39 Di ni oyi mand mari, “Beghi tuqui.”
Di Jisas ni simbe nindim nari, “Nungoqi nge wuye maip kin pugrine wuye
mupuqu di nge wuye ke kin kap te ninggne wuye we ye,
40 pudi nge nde si tuan pe o si qaqi pe was kin te nge gri nungoqi sunyi te
keuq tuqui segi. Sunyi ren te wute tughe God sunyi te nipim ruso pre ye ni
te.”
41 Jisas nikin wute aye 10-pela pu te ni ren mutungu di ni Jems Jon temi
ningg ker mawo.
42 Di Jisas ni quan buagine nari mondo di simbe nindim nari, “Nungoqi
nei wamb te pugri wute Juda segi kin ni mingg yumbui ningg mas ye ni
quan nganye yumbui mas di wute buagi ninde si nambu ris ningg mari.

Di ni nikin wute nyamb kin te ni buid map ei wute buagi ni mingg wand irepene rutungu.
43 Nungoqi ni puq men kin pugri puq wen wayequ. Pudi nungoqi kin wuti
iri ni yumbui nas ningg nari, te ni nungoqi ningg yembe ye wuti kin pugri
ei nas,
44 di wuti iri ni ye nawo ningg nari, te ni wute buagi nde taq pu yenu
yembe ye wuti te kin pugri ei nas.
45 Te pugri wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni wute ni ningg
yembe rindig ningg nandi segi, pudi ni oyi wute nde yembe nand ningg
nandi, di ni nati ei wute nganye buagi ir pu ris ningg wong nand."

Jisas ni wuti rar brequ kin sabi nindig
Matyu 20:29-34; Luk 18:35-43

46 Muq Jisas nikin wute ane mo Jeriko mo mar. Di Jisas nikin wute ane di
wute buagi Jisas ningg wand rutungu ningg ruru kin ni ane Jeriko si riraq
ruso. Wuti iri rar brequ ye ni ngim sange pe tende yumbo sang nap nap
nas. Wuti te ni nyamb Bartimeus puq mindig kin di ni Timeus ningg wo.
47 Di Bartimeus ni nutungu Jisas Nasaret kin nandi no, di ni ngam nare
nari, "Jisas, Devit ningg kuqo, nu nge yawo togh."
48 Wute nganye buagi ni ker ruang di simbe rindig ei ni wand segi nas.
Pudi ni mune nganye nari, "Devit ningg kuqo, nge yawo togh."
49 Muq Jisas ni yenu di nari, "Simbe wundig nandi."
Di ni wuti rar brequ kin te ningg riri, "Nu nei kumo ghamb wayequ, yes
yewo, ni nari nu ghondo."
50 Muq wuti te ni saket meniraq wuso wuse, nes newo di Jisas nde nondo.
51 Muq Jisas ni pengu nindig nari, "Nge nu pughe sin kew ningg kuari?"
Di wuti rar brequ kin te nari, "Tisa, nge rar kat yumbo guqod ningg kari."
52 Di Jisas nari, "Nu yo, nu nge nei gubigh ye te ningg nu rar oghi pre." Di
brequne nganye ni rar mune oghi rar nat yumbo nuqond, di ni wute buagi
aye te ane Jisas nde dobu ruru di ngimne nyinge rire ruso.

11

Jisas king kin pugri Jerusalem nar no
Matyu 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19

1 Muq ni Jerusalem tumo mondo di ni tiqe Betpage Betani ane tende
mondo. Ni nyumo oliv yemu kin rand tende qunambe yemu di Jisas nikin
wute temi yeri nindim pre tiqi nundom mo.
2 Ni yeri nindim nari, "Nungoqi tequ tiqe tumo te yequ kin tende wo.
Nungoqi tiqe te ningg warne wondo di donki ghair iri wuq muang pu yenu
wuqoind ye. Wuti iri ni donki te ningg no segine. Donki te sare bure wundig
di wutanyi ven wandi.
3 Di wuti iri nungoqi pengu nunduq nari, 'Pughe kin ningg nungoqi puq
wen?' tedi nungoqi oyi wuti te simbe wundig wari, 'Yumbui ni yembe rise
bu pitanyi po pre di brequne mune pitanyi badi ye'." Ni pugri yeri nindim
pre muq tiqi nundom mo.
4 Muq ni temi mo donki te ngimrawu ne sare pe mibo pre dabo opu mi
neyi ni pu yenu muqoind. Di ni temi mondo sare bure mindig mindig yemu
5 di wute ninge ninde tumone yemu kin ni mari, "Pughe kin ningg
nungoqi donki te sare bure wundig?"
6 Di ni Jisas yeri nindim kin pugrine simbe mand, di ni rar muqond mo.

7 Ni donki te mitanyi mo Jisas nde di ni nikin chongo dobui te donki wam
mawo, di Jisas newo nas.
8 Wute nganye buagi nikin chongo dobui ngimne ruwo ruwo rire ruso
di ninge nyumo muange wuny mbe pu gure ruwo rire rindi kin te ngimne
ruwo rise.
9 Wute ninge ye ruwo, ninge Jisas nde dobu ruwi, di quan buagine pugri
riri,
"Hosana!
God nu wuti Yumbui nde nyamb pe nandi kin nen yuwon wang. *[Sng 118:25-26]*
10 God, nu beghi koku Devit ni yumbo buagi ninde si nambu rise kin te
muq mune rindi kin te yuwon wany. Yumbui wam nganye nas kin
ni nyamb wundivi viyo."
11 Jisas ni Jerusalem nar no di tene no God ningg baj pe, di ni yumbo buagi
tende yeru kin te nuqond nuqond no. Pudi burpoq rip pre pugri bu ni nikin
wute 12-pela pu te ane mune Betani mo.

Jisas ni nyumo fig ningg nari ni yi namb segi
Matyu 21:18-19

12 Yambgriq ni Betani si miraq mo di Jisas ni mir gureg.
13 Ni wonjine rar neq wuso, nyumo fig iri raqe ane yenu nuqoind, di ni no
nuqoind, yi neyi pu bri. Ni nondo tumo nuqond di fig yi segi, raqene rise,
te pugri tende puayi fig ni yi meyi kin ngeri te segine.
14 Muq Jisas ni nyumo fig te ningg nari, "Nu muq wute nu ningg yi te mune
me segi ye." Di ni wand ven puq nand kin te Jisas nikin wute ni mutungu
mutungu ne puq nand.

Jisas wute God ningg baj pe maket muaq kin te bub nare mo
Matyu 21:12-17; Luk 19:45-48; Jon 2:13-25

15 Ni mo Jerusalem mitari righe, di Jisas ni God ningg baj imb wabe nar
no, di wute God ningg baj pe yumbo wong mand di maket muaq kin te
bub nare mo. Wute ninge mas wet bidi kantri aye kin materi di ni mingg
wet bidi te oyi mem. Di Jisas nandi wute men tebol te groq nindim ruso, di
wute wapi mabri mawo mas wong mand kin ni mas kin komboiq te pombri
nipim ruso.
16 Di wute aye God ningg baj imb pe yumbo rire ruso rindi kin te segi puq
nindiny.
17 Di ni God ningg wand bei neny kin tende puayi ni pugri simbe nindiny
nari, "God ningg wand rise kin buk pe God pugri puq nand, 'Nge ningg baj
te tiqe buagi nge ane wand ye baj puq munduw ye.' Pudi nungoqi wute
nyungu kin suqo mo ye sunyi kin pugri puq wew." *[Ais 56:7]*
18 Muq prist mingg yumbui di wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni
ren kin mutungu di ni Jisas mi nati kin ngim meri mat. Te pugri wute buagi
ni Jisas wand simbe nand kin te ningg puyene rind, pugri bu ni Jisas wune
mimbig.
19 Di burpoq rip ningg tumo di Jisas nikin wute ane tiqe yumbui te si
miraq mo.

Beghi yumbo ninge ningg God pengu bidig kin te pateri
Matyu 21:20-22

20 Yambgriq ni mune nyinge mare mo di nyumo fig te tumuri pe grine
quari namb pu yenu muqoind.

21 Pita ni te nuqoind di Jisas ni nyumo te ningg wand nand kin te mune
nei nimbiny di ni Jisas ningg nari, “Tisa, te qond! Nyumo fig nu wand brequ
gudig kin te yabe quari namb pre.”
22 Di Jisas oyi ni simbe nindim nari, “God ei nei wumbig.
23 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wuti iri rand nen ningg nari, ‘Nu
yo gherim pe ir yaghe,’ di ninde umbo pe nari yumbo te ni nari kin pugrine
puq ren ye ni nei tevi vise segi, tedi yumbo te ni nari kin pugrine puq ren
ye.
24 Pugri bu nge nungoqi simbe guduq, nungoqi yumbo ninge ningg God
pengu wundig te nungoqi nde umbo pe wari nungoqi yumbo te wateri ye
puq wand, tedi nungoqi yumbo te wateri ye.
25-26 Di nungoqi God ane wand kin tende puayi wuti iri nu yumbo ur
brequ nunduw kin te ghat rise pu rise wayequ. Nu ni mai te puaq ndig
ei nu nuyi nginy tu wam nas kin ni oyi nu yumbo ur brequ guad kin mai te
puaq nunduw.”

Jisas pengu mindig ni gre muai pu nateri
Matyu 21:23-27; Luk 20:1-8

27 Muq ni mune mo Jerusalem mitari righe di Jisas ni God ningg baj imb
wabe nyinge nare no no di prist mingg yumbui, wute Moses ningg lo wute
bei meny ye di quayi kiyi ninge ni nde mondo.
28 Di ni Jisas pengu mindig mari, “Nu beghi simbe ndug, nu gre pughe ye
pe yumbo ren yembe gudiny? Tughe nu ngiq nunduw bu nu yembe ren
guad?”
29 Jisas oyi nand nari, “Muq nge oyi mune pengu ire nungoqi pengu
guduq, di nungoqi nge simbe wundigh tedi nge oyi simbe guduq tughe nge
ngiq nindigh bu nge yembe ren gad.
30 Nungoqi nge simbe wundigh, Jon ni tughe nde gre nateri di ni wute
wuye nap? God nde pu nateri o wute nde pu nateri?”
31 Di ni kin kin wand mand mari, “Beghi pari God nde pu nateri, tedi ni
beghi ningg nari, ‘Pughe kin ningg nungoqi Jon ningg wand te wutungu di
nganyene puq wand segi’?”
32 Di wute buagi ni riri Jon ni nganyene propet iri, pugri bu ni mari, “Jon
ni yembe te wute nde pu nateri,” puq mand wune mamb.
33 Te ningg di ni oyi mand kin mari, “Beghi nei bab segi.”
Jisas nari, “Nge mune pugrine, nge tughe nde gre pe yumbo ren yembe
gidiny kin te nungoqi simbe guduq segi.”

12

Wute wain wuny mbe yembe mand kin kopuqu wand
Matyu 21:33-46; Luk 20:9-19

1 Muq Jisas ni kopuqu wand pe simbe nindim nari, “Wuti iri ni wain
wuny ire yembe nindiny. Ni undaw nipiq, wain yembe mindig kin sunyi
ire ngamo nuaq, di baj dobui wute mas wuny yeng muany kin iri tende
yembe nindig. Ni pre nand di wute aye nem ni ber manyine wong mand
mand mas, di ni wonji tiqe aye pe no.
2 Dobu wain yi uri mand kin tende puayi ni nikin yembe ye wuti iri tiqi
nundog wute ni wain wuny yeng muany ye tende no ei wuny te kin wain
yi ninge nare nandi.
3 Pudi ni yembe ye wuti te mait nase, pug mindig di tiqi mundog si omone
mune no.

4 Muq ni yembe ye wuti aye mune iri tiqi nundog no, di wuti te mune
pugrine ngawu pe mi di yumbo ur isis ni minyuw meng kin te puq men.
5 Ni wuti aye nganye mune tiqi nundog no, di wuti te ni mi nati. Di ni wute
aye nganye buagi tiqi nundom mo, di ninge mi mati di ninge pug mindim.
6 "Muq ni wute tiqi nundom mo kin te aye irine nas. Di te ni nikin
kuwonyimi nikin quan nganye yawo nirang righe ye. Ni kuwonyimi te
dobu nganye tiqi nundog no, di ni nei namb kin nari nikin kuwonyimi ne
no tedi ni nari kin wand mutungu ye.
7 "Pudi wute wuny te wong mand mand mas ye ni wand wand mare mari,
'Wuti nen ei ni kiyi ningg yumbo yumbo buagi nateri ye. Beghi pi nati, ei
ni ningg yumbo yumbo te beghi oyi pateri.'
8 Muq ni wo te mait nase mi nati di wuny mbe pu dabo memeri nar no.
9 "Muq wain wuny kiyi ni pughe sin ei nen? Ni nandi di wute wain wuny
wong mand mand mas kin ni mati, di wute aye mune nari mandi wuny te
wong mand mand mas, di ni oyi wuny te yeng muany ye.
10 Nungoqi God ningg wand buk pe vise kin ven wuqond segi bri?
'Wet te asi wute baj yembe mand ye mari brequ di kring maip no kin te
muq wet te baj mingine nas di baj nare.
11 Yumbui ni ren kin puq nen di beghi nde rar pe yuwon nganye'." *[Sng
118:22-23]*
12 Prist mingg yumbui, wute Moses ningg lo wute bei meny ye di Juda
mingg quayi kiyi kopuqu wand ven mutungu, ni nei mamb Jisas ni mingg
bu simbe nand. Pugri bu ni ngim meri mat ei Jisas taq maimb ningg, pudi
ni wute buagi te ningg wune mamb, pugri bu ni si meri yenu di mo.

Sisar nde takis wong mand
Matyu 22:15-22; Luk 20:20-26

13 Dobu ni Parisi di wute ninge Herot nde opu mase ye te tiqi mundom
Jisas nde mo ei wandoqi mindig di tende puayi ni wand ninge unje nap tedi
mait nase.
14 Ni Jisas nde mondo di mari, "Tisa, beghi nei bab nu wand nganye kin
simbe guad ye. Di nu wute ni pughe sin ren kin te ningg nei kumo guab
segi, nu wute nyamb kin o wute nyamb segi kin wand irene simbe gudiny,
di nu wand nganye kin pene God ningg yumbo ur te wute bei kueny ye.
Beghi Sisar nde takis wong bad kin te tuquine o segi?
15 Beghi takis wong bad o wayequ?"
Pudi Jisas nei namb wute men wandoqi mand, di ni pengu nindim nari,
"Pughe kin ningg nungoqi nge wandoqi wundigh ei nge wand unje kap
ningg wari? Nungoqi wet bidi ire wuraq wandi nge gudoq."
16 Ni wet bidi ire miraq mondo meng di ni pengu nindim nari, "Wuti
tughe ngawu di nyamb ane wet bidi wen nde rise?"
Ni oyi mand mari, "Sisar te."
17 Di Jisas ni simbe nindim nari, "Yumbo Sisar te, Sisar weng; di God te,
God weng." Di ni quan nganye puye rind.

Wute mati kin mune mes mewo ye te kin wand
Matyu 22:23-33; Luk 20:27-40

18 Muq Sadyusi ni mari wute mati kin ni mune mes mewo segi ye. Sadyusi
Jisas nde mondo di ni pengu mindig ningg.
19 Di ni mari, "Tisa, Moses beghi ningg lo ire pugri ur nindiq, ni nari wuti
iri ni kise nyumbueg ire nitaqi, pudi wo segine nati di ni ngam te si niraq
wus, tedi ni kiqam te ei mune kise ngam te nitaqi. Ni mune kise ngam te
nitaqi, wo niraw di wo te kise nati kin ni te. *[Lo 25:5]*

20 Muq wuti iri ni wo 7-pela pu mas. Wo iri ni nyumbueg ire nitaqi di ni wo
ire kus segine ni nati.
21 Di ni wo aye mune nyumbueg te nitaqi, pudi ni mune pugrine wo segine
ni nati. Di wo aye mune nyumbueg te nitaqi kin ni mune pugrine.
22 Ni wo 7-pela te ni buagi anene wo ire kus segine mati. Di dobu nyumbueg
te mune wuti.
23 Wute 7-pela ni wute te mitaqi. Pugri bu otiwo wute mati kin buagi mes
mewo kin tende puayi tedi nyumbueg wen ni tughe ningg ngam ei wus?"
24 Jisas oyi nand nari, "Nungoqi unje wap. Te pugri nungoqi God ningg
wand buk pe rise kin di God ningg gre te nei wamb segi.
25 Te pugri wute mati kin mune mes mewo ye tende puayi ni ngam ruso
o oyi oyi ngam mawo ruso segi. Ni angelo nginy tu wam mas kin pugrine
ris ye.
26 Wute mati kin mune mes mewo. Nungoqi Moses ningg buk pe Moses
ni nyumo wase naimb nuqoind kin pugri di God ni Moses ningg nari, 'Nge
Abraham ningg God, Aisak ningg God di Jekop ningg God,' ni puq nand kin
te nungoqi wuqond o segi? *[Kis 3:6]*
27 God ni wute mati ye ni mingg God segi, ni wute urupuine mas ye ni mingg
God. Nungoqi unje gri nei wamb."

God ningg lo yumbui nganye kin
Matyu 22:34-40; Luk 10:25-37

28 Ni wand wand yemu di wuti iri ni Moses ningg lo wute bei neny kin
ni nondo di ni wand mand kin te nutungu. Di ni nuqond kin te Jisas ni
yuwonne oyi nand. Pugri bu ni Jisas pengu nindig nari, "Lo pughe ye bu
yumbui nganye?"
29 Jisas oyi nand nari, "Lo yumbui nganye kin taq pugri: 'Israel buagi
nungoqi wutungu Yumbui beghi God, ni irine beghi Yumbui, aye segi.
30 Nu Yumbui nunon God te ei nunde umbo pe, ququ pe gri, nei pe di gre
pe yawo rang righe.' *[Lo 6:4-5]*
31 Di aye tende dobu taq pugri: 'Nu non ghimbi yawo kurany righe kin
pugrine wute aye yawo rany righe.' Lo aye lo teri ren nde mune nganye
yumbui kin rise segi." *[Wkp 19:18]*
32 Wuti te oyi nand nari, "Tisa, nu yuwonne oyi guad. Nu kuari God aye
segi irine puq guad kin te tuquine.
33 Muq beghi nde umbo pe, nei pe, di gre pe God yawo birag righe, di
beghi bon ghimbi yawo pirany righe kin pugrine wute aye yawo pirany
righe. Yumbo ren kin te quan nganye yumbui di umo alta pe bade namb
kriq ruso kin di umo bab riti God beg kin te ane tuqui segi."
34 Jisas ni nuqond wuti te ni yuwonne wand nand, di simbe nindig nari,
"Nu wute God nde si nambu ris kin tende wonji kuas segi." Di tende pu
ruso kin tende puayi wute aye mune Jisas wand ninge pengu mindig wune
mamb.

Kraist tughe ningg wo?
Matyu 22:41-46; Luk 20:41-44

35 Jisas ni God ningg baj pe tende God ningg wand wute bei neny neny
yenu di ni pengu nand nari, "Pughe gri ate wute Moses ningg lo wute bei
meny ye ni mari Kraist te Devit ningg wo?
36 Pudi Devit nikinne Ququ Yuwon Ye nei neng di ni nari,
Yumbui ni nge yumbui ningg nari, 'Nge nde si tuan pene ghas ruso ruso nge
nu veri nunde nyinge tingi kawo mas.' *[Sng 110:1]*

37 Devit nikinne ni Yumbui puq nindig, tedi pughe gri ei ni Devit ningg wo?”

Wute lo wute bei meny ye ni yumbo ur brequ mand
Matyu 23:1-36; Luk 11:37-54; 20:45-47

Wute buagi ni chumbuai ane ris ni wand nand kin te rutungu.
38 Jisas ni wand bei neny neny di ni simbe nindiny nari, “Nungoqi wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni mingg ei yeng wawo yuwon. Ni nei mamb kin ni nyamb kin, pugri bu ni pripri chongo dobui kin ei mare righe pre di wute nde rar pe nyinge mare mo yawo kurem ye. Di ni wute buagi pripri rikur kin sunyi pe tende mo di wute ni ei chumbuai kin wand rem yawo kurem ye.
39 Di God yumbui nyamb mirang kin baj pe mo di wute nyamb kin mas ye sunyi pe tende ei mas yawo kurem ye. Di mir yumbui pe mo di wute nyamb kin mas ye sunyi pe ei mas yawo kurem ye.
40 Nyumbueg ngaim mati pre kin nyarimo wandoqi mindiny di ni baj mitanyri. Di Yumbui pengu mindig kin tende puayi wand dobui nganye mand ei wute ruqond ningg mari ye. Wute men kin otiwo di ni mai quan nganye mare ye.”

Nyarimo nyumbueg ni wet bidi God weng
Luk 21:1-4

41 Jisas ni wute yumbo God reng kin ruwo ris ye bokis pe opu gri tende nas di wute wet bidi rire rundo ruwo righe kin te nuqond nuqond nas. Wute nganye buagi wet bidi quan rise kin ni rundo wet bidi yumbui yumbui ruwo righe.
42 Pudi wute ire wet bidi segi kin ni ngaim nati ye ni wundo di wet bidi ambo ye woju teri wuwo righe. Wet bidi woju teri te ni wan toea kin pugri.
43 Muq Jisas nikin wute te ngam niram mondo di simbe nindim nari, “Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wute ngaim nati di yumbo segi kin wen ni wet bidi quan nganye wet bidi bokis pe wuwo righe, wute aye segi.
44 Wute buagi ren ni yumbo quan rise bu ninge ruwo righe di ninge nikin rise. Pudi nyumbueg wen ni wet bidi segi kin bu wet bidi ambo ye woju terine nikin mir wong wund ningg rise kin tene wuwo righe.”

13

Jisas nari otiwo di God ningg baj bir muaq ye
Matyu 24:1-14; Luk 21:5-19

1 Jisas ni nikin wute ane God ningg baj si miraq mo mone di nikin wute te kin ye iri ni simbe nindig nari, “Tisa, nu wet yuwon di baj yuwon te qond. Ni yuwon nganye.”
2 Di Jisas oyi nand nari, “Nu baj buagi ren qond. Otiwo wute mandi baj ren bir mawo di wet men mune iri aye nde wam nas wuqoind segi ye. Ni quan buagine bir ir maghe di kin kin mas ye.”
3 Jisas ni God ningg baj wuse pe pu oyi gri te rand oliv pe tende nas, di Pita, Jems, Jon, di Andru ni waghine Jisas pengu mindig mari,
4 “Nu beghi simbe ndug, yumbo ren kin pughe puayi ei puq ren ye? Beghi yumbo ur pughe kin buqod ei nei bab yumbo buagi ren kin puq ren yamb tumo?”
5 Di Jisas ni oyi simbe nindim nari, “Nungoqi yeng wawo yuwon. Eti wute ninge mandi nungoqi wandoqi munduq di ni wand wutungu.

6 Te pugri wute wandoqi kin nganye buagi nge nde nyamb pe mandi di
mari, 'Nge Kraist' di wute nganye buagi ni mingg wand rutungu.
7 Di nungoqi yeng wundi kin wand wutungu di yeng kin yumbo riri
wutungu, pudi nungoqi te ningg wune wamb wayequ. Yumbo ren kin te
ruwi ye, pudi ngeri omo kin te wundi segine.
8 Kantri ire mes mewo kantri aye ane mege, di king iri nikin wute ane
mes mewo king aye nikin wute ane mege, di tiqe ninge pe mir segi. Di tiqe
ninge pe te titwuye naghe. Yumbo ren kin te wute wo pe wuso ningg yuqo
puate rew kughe kin pugri.
9 "Nungoqi yeng wawo yuwon pu ei was. Te pugri wute nungoqi kaunsil
nde si pe mequ wondo, di God yumbui nyamb mirang kin baj pe tende
mumbuequ ye. Di nungoqi nge ningg wute pugri bu ni nge nyamb brequ
mindigh ningg mari di nungoqi mitaqu king di gavman kin yumbui nde mo
ninde rar pe muaqu yequ, ei wand nganyene kin simbe wand.
10 Di God ningg wand yuwon ye te tiqe buagi mo simbe mand pre ei ngeri
te wundi.
11 Di pughe puayi nungoqi mitiqu wase miraqu mo taq mumbuqu ningg
nungoqi prine wand oyi simbe wundim ye te ningg yivany ware wayequ.
Nungoqi wand pughe ye nei pe vindi kin tene simbe wand, te pugri wand
ren kin te nungoqi nonne simbe wand segi, pudi Ququ Yuwon Ye ni gri
simbe nand.
12 "Kise kiqam ni kinne oyi oyi veri nde si pe mi mondo di mi mati. Di
kiyi wo ane mune pugrine. Wo ni nikinne kiyi kumo ane ker ruwo di wute
aye simbe rindim ei ni kiyi kumo mamb riti.
13 Nungoqi nge ningg wute pugri bu wute buagi nungoqi yambu mirequ,
pudi wute tughe ni gre pu yeru ruso ruso qi wen pre, tedi God ni nateri.
[Dan 9:27; 11:31; 12:11]

Yumbo brequ nganye ei ruwi ye
Matyu 24:15-28; Luk 21:20-24

14 "Otiwo yumbo brequ nganye God ningg baj brequ wunduw ye ire yequ
wundoq ye." (Nu wuti wand ven guqod ye nu wand puate ei oghine nei
mbiny.) "Te muqdi wute Judia opu ris kin te wu rise rand pe ei riwo ruso.
15 Wuti baj wam nas kin ni mune baj pe nar no yumbo ninge nateri
wayequ. Ni brequne wu nase no.
16 Wuti iri wuny mbe yenu kin mune nambu no chongo aye nitaqwi
wayequ. Ni brequne wu nase no.
17 Tende puayi nyumbueg wo ane ris kin di ninge ni wo wokuandi ne ris
ye ni mai quan nganye rire ye.
18 Nungoqi God pengu wundig ei yumbo ren kin ngeri uyi kin tende puayi
puq ren segi.
19 Te pugri asi God qi di yumbo buagi yembe nindiny kin tende puayi pu
rindi muq mai yumbui ren kin rindi segi. Di otiwo mune mai ren kin segi.
20 Yumbui ni wute mai rire kin ngeri te pend nawo puayi rise segi, tedi
wuti iri ni gre nand nas tuqui segi. Pudi ni wute si numbom di nap mo kin
ni mingg nari bu ngeri te pend nawo puayi rise.
21 Tende puayi wuti iri nandi nari, 'Kraist nen yenu,' o nari, 'Ni te no
yenu.' Nungoqi ni wand te wutungu wayequ.
22 Te pugri Kraist wandoqi kin di propet wandoqi kin ni mandi di yumbo
ur gre ye isis yembe mindiny. Ni puq men ei tuqui tedi wute Yumbui nap
ruso kin te wandoqi mindiny di ir righe.
23 Pugri bu nungoqi yeng wawo yuwon. Nge yumbo buagi ren ningg
muqne simbe guduq pre muqdi yumbo te kin puq ren.

Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye mune nandi ye
Matyu 24:29-31; Luk 21:25-28

24 “Pudi tende puayi wute mai isis te kin rire pre tende dobu ‘Nginy
burpoq nap, di irew mune ti wuri segi,
25 tomnji nginy tu pe pu bi ir mi, di yumbo gre kin nginy tu pe yeru kin
tit rip.’ *[Ais 13:10; 34:4]*
26 Tende puayi di wute ni wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni
wuye quari pe yenu ruqoind. Ni gre yumbui di ti ane nandi.
27 Di ni angelo te tiqi nundom tiqe buagi mo nikin wute ni nap ruso pre kin
te mirir. Ni wute qi cheq pe pune mirir rir mo qi cheq opu gri.

Nungoqi nyumo fig te wuqond di nei watevi
Matyu 24:32-35; Luk 21:29-33

28 “Nungoqi nyumo fig ni yumbo ur te wuqond di tende pu nei wateri di
nei wamb tuqui. Nyumo fig ni muange te uyi mare di raqe riyi tedi nungoqi
nei wamb te wuye wundi kin ngeri te muq tumo rind.
29 Te kin pugrine otiwo yumbo nge simbe gad ye te kin puq ren, tedi
nungoqi nei wamb te pugri wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin
ni mune nandi kin ngeri te tumo nganye rind, ni ngimrawu ne yenu.
30 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wute tit muq ris kin ren ni riti
segi, risne di yumbo te kin puq ren.
31 Nginy tu di qi ane ni pre ye, pudi nge wand te pre segi ye.

Beghi Jisas nandi kin ngeri te nei bibiny tuqui segi
Matyu 24:36-44; Luk 17:20-37

32 “Pudi wuti iri ni nei namb pughe puayi o aua pughe ye tende ei wuti
God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni mune nandi kin te ni nei namb
segi. Angelo buagi wam kin ni mune nei mamb segi, God ningg wo mune
nei namb segi, wuyi irine nei namb.
33 Yeng wawo yuwon. Rar wat yuwon. Pughe puayi ei ngeri te kin rindi
ye te nungoqi nei wamb segi.
34 Yumbo ren kin te wuti iri ni tiqe aye pe no kin pugri. Ni baj te si nare
vise di nikin yembe ye wute ni baj te yeng muany pu mas. Di ni ire ire nikin
yembe te nem, di wuti ngimrawu nas kin te simbe nindig di ni mune nandi
kin te ningg rar rar yenu.
35 Pugri bu nungoqi mune yeng wawo yuwon, te pugri baj kiyi ni mune
nandi kin ngeri te nungoqi nei wamb segi. Ni yuram nandi, o bur mingi
nandi, o wapiqu mari mari nandi, o nginy nowi ni pre nandi.
36 Ni nandi di nungoqi segi ruqo ruqo wase nundoqu wayequ.
37 Wand nungoqi simbe guduq kin ren nge wute buagi ane ningg simbe
gad. Rar wat yuwon.”

14

Jisas mi ningg wand wand mare
Matyu 26:1-5; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53

1 Muq nginy temine pre tende dobu di God Israel mingg wo rar nuqond
mas kin di bret yis segi kin me kin ngeri te nei mimbiny ye. Di prist mingg
yumbui di wute Moses ningg lo wute bei meny ye ane ni pughe gri Jisas
waghi grine mait nase di mi nati kin ngim meri mat.
2 Pudi ninge mari, “Ngeri yumbui nei bibiny kin tende puayi puq pen
wayequ. Beghi puq pen tedi wute buagi beghi ker ruangu.”

Nyumbueg wel tuqo yuwon ye Jisas nde groq wuind
Matyu 26:6-13; Jon 12:1-11

3 Pudi Jisas ni Betani ne nas kin tende puayi ni wuti iri Saimon, wuti
asi leprosi niraq kin, ninde baj pe mir nand. Di nyumbueg ire wel yuwon
nganye iri nyumo nad pe yembe mindig kin te botol ane wuri wundo. Wel
te wet bidi quan pe wong wuind. Botol te wet yuwon nganye iri alabasta
puq mindig kin tende pe yembe mindig ye. Ni wuri wundo botol mim te
gure wuwi di wel te Jisas nde ngawu pe groq wuind.

4 Wute ninge tende mas kin ni te muqond di umbo ker mawo di kin kin
wand mand mari, “Pughe kin ningg ni wel te segi mewuri no?

5 Beghi wel te wute aye pem wong maind, tedi wet bidi quan pateri kin
tuqui. Wet bidi te kin te wuti iri yembe nand nand ruso ber ire pre ni wet
bidi nateri kin ane tuquine. Di wet bidi te oyi wute yumbo segi kin te peny.”
Di ni wute te wand isis simbe minduw.

6 Di Jisas nari, “Nungoqi ni rar wundoq. Pughe ningg nungoqi ni yumbo
puq wen kin te ningg segi puq wand? Ni yumbo ur oghi ye nge nde yembe
wundiny.

7 Wute yumbo quan segi kin nungoqi ane was ye, di pughe puayi ni ghav
wundiny ningg te segine otiwo ghav wundiny tuqui. Pudi nge nungoqi ane
pas nganye segi ye.

8 Ni yumbo puq wen tuqui kin te bu puq wen. Ni wel ngende ghimbi pe
groq wuind kin te otiwo nge kati ngamo pe ko ye te ningg bu ni muq pugrine
sir wuip.

9 Nge nungoqi nganyene simbe guduq te pugri otiwo wute mo tiqe buagi
te wand yuwon ye bir mawo kin tende puayi wute wen ni yumbo yembe
wundiny kin ren anene simbe mand ye. Ni pugri puq men ei nyumbueg
yumbo ren yembe wundiny kin wen anene nei rumbuw.”

Judas nari ni Jisas veri nde si pe ni nondo ye
Matyu 26:14-16; Luk 22:3-6

10 Muq Judas Iskariot, ni Jisas ningg wute 12-pela te kin ye iri, ni prist
mingg yumbui nde no di ni Jisas ninde si pe ni nondo kin wand simbe
nindim.

11 Prist mingg yumbui ni te mutungu di chumbuai mand di ni wet bidi pe
wong maind ye puq mand. Pugri bu Judas ni Jisas ninde si pe ni nondo kin
ngim meri nat.

Jisas nikin wute ane mir yembe mindiny
Matyu 26:17-25; Luk 22:7-13,21-23; Jon 13:21-30

12 Muq Juda ni bret yis segi kin riq ye nginy ye nawo ye te ningg di nginy
te ninggne ni God Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei mimbiny
ningg sipsip mamb ye. Di Jisas nikin wute ni pengu mindig mari, “Nu nei
guab ye beghi muainde ei mir yembe bidiny, di nu guadi ane mir bad ei God
Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei bibiny?”

13 Di Jisas ni nikin wute te temi yeri nindim nari, “Nungoqi tiqe yumbui
pe tende war wo di wuti iri wuye os niraq nandi kin te wuqoind ye. Di
nungoqi wuti te nande pe dobu waru.

14 Nungoqi wo di wuti te baj ire ningg nar no muqdi nungoqi wondo baj
kiyi te pengu wundig wari, ‘Tisa nari nu wute wonji pu mandi kin ni mase
ye sunyi kuap ruso kin te muai bu? Ni di nikin wute ane Yumbui Israel
mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei mimbiny kin mir mand ningg.’

15 Di wuti te nungoqi sunyi yuwon ire baj wam wiyo yequ kin ei bei neuq
ye, di yumbo buagi baj pe tende rise. Nungoqi tende ei mir bad kin te ningg
sir wap."
16 Muq Jisas ningg wute temi te ni tiqe yumbui pe tende mar mo di yumbo
buagi Jisas nari kin pugrine puq ren muqond. Di ni mir te kin sir map.
17 Muq burpoq rip di Jisas nikin wute 12-pela pu ane dobu maru.
18 Ni tebol pe mas mir mand mand di Jisas ni simbe nindim nari, "Nge
nungoqi nganyene simbe guduq, nungoqi kin iri wuti nge temu mir bad
kin ni nge veri nde si pe ni godo ye."
19 Jisas nikin wute ni te mutungu di ni yivany mare di ire ire Jisas simbe
mindig mari, "Nu nge ningg bri kuari."
20 Di Jisas oyi nand nari, "Wuti te nungoqi 12-pela te kin ye iri, di ni wuti
nge temu temune bret nyeng pe peq wughe kin te.
21 Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni nati kin te God ningg
buk puq wund kin pugrine ei nati ye. Pudi wuti pughe ye ni wuti God nde
pu nandi wuti nganye nas ye te veri nde si pe ni nondo ye ni mai yumbui
nganye niraq ye. Wuti te kin kumo wuri wundi segi tedi yuwon nganye."

Jisas nikin wute bret wain ane nem
Matyu 26:26-30; Luk 22:14-23

22 Ni mir mand mand mas, di Jisas ni bret nitaqwi, Yumbui chumbuai
nindig pre, bir nuaq nikin wute te nem di nari, "Nungoqi wen wutaqwi,
wen nge ghimbi."
23 Te pre muq ni wain mune kap ane neti nowi, Yumbui chumbuai nindig
pre, nem di ni buagi ane wain kap te irene maq.
24 Di ni simbe nindim nari, "Nen nge yavi di yavi wen te God asi Moses
ane wand taq mamb kin te gre weny. Di yavi wen te wute nganye buagi
ningg ir wi.
25 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, te pugri nge muq wain nen mune
ke segine ruso ruso otiwo nginy yumbo buagi God nde si nambu rise kin
tende puayi di wain urupui kin ke."
26 Ni mir mand pre dobu yuwo ire mari. Di yuwo mari pre, rand nyumo
oliv yemu kin tende mo.

Jisas nari otiwo di Pita nari ni Jisas ningg wuti segi
Matyu 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:31-38

27 Di Jisas ni simbe nindim nari, "Nungoqi quan buagine nge wuqoind
yambu wari di si weri ye, te pugri wand ven kin buk pe vise pre. Wand ven
taq pugri, 'Nge wuti sipsip yeng nuany kin te ki di sipsip bure ire ire ruso
ye.' *[Sek 13:7]*
28 Pudi nge mune kes kewo pre dobu te nge ye kawo Galili ko di nungoqi
waru ye."
29 Di Pita nari, "Wute buagi wu mase mo, pudi nge wu kase ko segi ye."
30 Di Jisas oyi nand nari, "Nge nu nganyene simbe guduw, muq nu puq
guad. Pudi muq bur wapiqu nari tevi nand segine di nu ghari nu nge nei
gubigh segi puq ghand tevi ire pu ghand ye."
31 Pudi Pita buid nganye nap nari, "Piyi wute nge ane mi kati ningg, pudi
nge wandoqi gad kari nge nu nei gubuw segi puq gad segi ye." Di Jisas nikin
wute aye te ni mune pugrine puq mand.

Jisas Getsemani yenu God temi wand mand
Matyu 26:36-46; Luk 22:39-46

32 Muq ni mong puch ire Getsemani puq mand kin tende mo di Jisas
nikin wute te simbe nindim nari, “Nungoqi ven ne was di nge ko God temu
wand.”
33 Di ni Pita, Jems di Jon pugri pu natemi ane mo, di ni umbo quan nganye
mai kuyo.
34 Di ni temi ire pu te simbe nindim nari, “Nge umbo pe quan nganye
yivany kare di yivany ven ningg kati ye tuqui. Nungoqi ven nde yeng wawo
pu was.”
35 Ni musoqne kring nondo di qi pe me no nase di God pengu nindig ei ni
ngeri te kin puaq nand.
36 Ni nari, “Wuyi, nge wuyi, nu yumbo buagi puq kuen ye tuqui. Nu nge
kap wen puaq ndiq wuso. Pudi nu nge nde nei pe puq yen wayequ, nunon
nde nei pe puq yen.”
37 Pre muq nikin wute mas kin sunyi pe mune nandi, ni ruqo pu mase
nuqond di nari, “Saimon, nu ruqo bu kuase? Nu musoq kuas, yeng kuawo
aua ire kin tuqui segi bri?
38 Nungoqi wes pu was, yeng wawo, di Yumbui pengu wundig ei ququ
brequ nungoqi wandoqi nunduq yumbo ur brequ wand segi. Nungoqi nde
nei pe wari nungoqi yumbo te puq wen yawo kureuq, pudi nungoqi ghimbi
te buid segi.”
39 Di Jisas ni mune no God temi wand, di ni asi wand nand kin pugrine
mune simbe nand.
40 Di ni munene nikin wute nde nondo, ni quan nganye ruqoi kurem rar
mai riwo di ruqo pu mase nuqond. Ni mune buraq nindim mes mewo di ni
minyuw mati, wand mand ye koruso.
41 Di ni no pre mune nandi simbe nindim nari, “Nungoqi ruqo pune bu
wase? Muqdi pre. Ngeri te muq wundi pre. Te wuqond. Wuti God nde pu
nandi wuti nganye nas kin ni muqdi wute yumbo ur brequ mand kin ninde
si pe mi nondo.
42 Wes wewo. Be po. Wuti nge veri nde si pe ni godo ye be nandi.”

Jisas mait nase
Matyu 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:1-14

43 Jisas ni wand nand nandne yenu di Judas, Jisas nikin wute 12-pela te kin
ye iri, ni nondo raqe no. Di wute ninge mame dobui kin di wase puayi ane
mare ni ane mondo. Wute men te prist mingg yumbui, wute Moses ningg
lo wute bei meny ye di Juda mingg quayi kiyi ni tiqi mundom mondo.
44 Di wuti Jisas veri nde si pe ni nondo ye ni wute ni ane mondo kin te
ane wand taq mamb, di ni yumbo pughe ye yembe nindiny kin te ni simbe
nindim pre, ni nari, “Wuti nge song gireg kin te Jisas ne. Wait nase wutanyi
wo di yeng wang wangne ei yenu.”
45 Muq Judas ni Jisas nde nondo di Jisas ningg nari, “Rabai” di song nireng.
46 Di wute Judas ane mondo kin ni mondo Jisas mait nase.
47 Muq Jisas nikin wute ninge tumone yemu ye te kin iri ni mame dobui
qo naimb nandi di prist mingg yumbui mingg yumbui ni yembe ye wuti te
iri ange di nuang ir wi.
48 Di Jisas ni wute te simbe nindim nari, “Nge wute kitami ko gavman ane
yeng bri bad ningg bu nungoqi mame dobui di wase puayi ane ware wandi
nge wait kase ningg?
49 Nge nginy manyi nungoqi ane pas, God ningg baj imb pe tende wand
wute bei keny, di nungoqi tende puayine nge wait kase segi. Pudi ren kin
God ningg wand buk pe vise kin te ane tuquine ei puq ren ye.”

50 Muq Jisas nikin wute ni Jisas si meri di wu mase mo.

Ambonye iri wu nase no

51 Wuti ambonye iri ni chongo ire taq nimbiq di chongo aye ninge nare
righe segi, ni Jisas nde dobu naru. Di ni ambonye te mait nase ningg pudi
ni chongo bure wus,
52 ir wuti wughe pu wuse di ni umbo gawo omone wu nase no.

Ni Jisas kaunsil nde mitanyi mo
Matyu 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:13-14,19-24

53 Muq ni Jisas mitanyi prist mingg yumbui ni yumbui nde mo. Di prist
mingg yumbui buagi di quayi kiyi di wute Moses ningg lo wute bei meny
ye ni buagi ane mo ire pe mikur.
54 Ni Jisas mitanyi mo di Pita dobu naru. Pudi ni wonji wonjine naru, di
ni none no prist mingg yumbui ni yumbui ningg baj kin imb pe tende nar
no. Ni tende nas di wute baj yeng muany kin ni ane wase suqo map map
mas.
55 Muq prist mingg yumbui di kaunsil buagi ni Jisas mi ningg ngim meri
mat. Ni ngim meri mand ei wand pughe ye te mai viyo ei Jisas mi nati ningg.
Pudi ni Jisas mi kin ngim ninge muqond segi.
56 Wute nganye buagi ni Jisas ningg wandoqi kin wand ninge simbe mand
pudi ni wand aye ni wand te gre meny kin segi.
57 Muq wute aye ninge mes mewo di wandoqi kin wand ren simbe mand
mari,
58 “Beghi putungu putungu ne ni nari, ‘Nge God ningg baj wute gri yembe
munduw kin wen bir kuaq di nginy temi ire pre aye wute gri yembe
munduw segi kin mune yembe guduw’.”
59 Pudi wand ven mune pugrine, ni wand irene mand segi.
60 Muq prist mingg yumbui mingg yumbui ni nes newo yenu di Jisas
pengu nindig nari, “Nu ni wand te oyi gudim ye o segi? Nu yumbo puq
kuen kin te ningg simbe mand ye te pughene bri?”
61 Pudi Jisas ni wand segine yenu di ni oyi nindig segi.

Di prist mingg yumbui mingg yumbui ni munene pengu nand nari, “Nu
Kraist, wuti yuwon nganye wute buagi ni irine yumbui nyamb rirang ye ni
ningg wo bri?”
62 Jisas oyi nand nari, “Nge teneqa. Di nge wuti God nde pu gadi wuti
nganye kas ye nge wuti gre nganye kin ninde si tuan pe opu kas di nginy tu
pe kin wuye quari pe gri gadi wuqoind ye.”
63 Muq prist mingg yumbui mingg yumbui ni nikin chongo bir nawo di
nari, “Pughe kin ningg beghi wand aye ningg mune ghimbi pawo?
64 Nungoqi ni God wand brequ nindig kin te wutungu pre. Muq nungoqi
pughe gri nei wamb?” Di ni quan buagine mari, “Ni nati tedi yuwon.”
65 Di wute ninge som map mirang righe, chongo bidi pe rar buag mirang
pre pug mindig di simbe mindig mari, “Be simbe ghand, wuti tughe bu nu
ni?” Di wute baj yeng muany yemu kin ni mitanyi mo di pug mindig.

Pita nari ni Jisas nei nimbig segi
Matyu 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27

66 Pita ni tingi imb pe tende naghe nas muq prist mingg yumbui mingg
yumbui ni yembe ye nyumbueg ire ni nas pe tende wundo.
67 Di ni Pita wase suqo nap nap nas wuqoind di ni Pita wuqoind wuri
wuse. Di wuri, “Nu Jisas Nasaret kin te ane yequ ye.”

68 Pudi Pita segi puq nand nari, “Nge nei gab segi. Nu yumbo pughe kin
ningg wand guad?” Ni puq nand di baj nganye pe mar mo kin ngimrawu
tende nyinge nare nondo.
69 Muq nyumbueg yembe ye te ni Pita mune tende yenu wuqoind di wute
ninge tende yemu kin te simbe wundim wuri, “Wuti nen ni ane ye.”
70 Di Pita ni mune segi puq nand.
Musoq big rip pre wute ninge Pita ane tumo tumone yemu kin ni mari,
“Nganyene nganye nu ni ane ye, te pugri nu Galili kin.”
71 Di Pita ni God nde nyamb pe wand gre neny nari, “Nge wuti nungoqi
wari kin nen nge nei gibig segi. Nge wandoqi gad tedi piyi God nge brequ
nindigh.”
72 Di opu brequne wapiqu nari tevi nand. Muq Pita ni Jisas asi wand
simbe nindig kin te mune nei nimbiny. Jisas nari, “Wapiqu nari tevi nand
segine di nu ghari nu nge nei gubigh segi puq ghand tevi ire ghand.” Di Pita
ni quanji nand.

15

Ni Jisas mitanyi Pailat nde mo
Matyu 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Jon 18:28-38

1 Pend ruso burane nganye prist mingg yumbui, quayi kiyi, wute Moses
ningg lo wute bei meny ye, di kaunsil buagi ni nei ire taq mamb. Ni Jisas
taq maimb pre mitanyi mo Pailat nde si pe mi nondo.
2 Di Pailat ni Jisas pengu nindig nari, “Nu Juda mingg king bu?” Di Jisas
oyi nand nari, “Nu kuari nge Juda mingg king, te tuquine.”
3 Di prist mingg yumbui ni mari ni yumbo nganye buagi yembe nindiny.
4 Pudi Jisas ni wand segine yenu. Pugri bu Pailat ni mune pengu nand
nari, “Nu ni wand mand ye te oyi gudim ye o segi? Ni nu yumbo brequ
nganye buagi yembe gudiny ye te ningg simbe mand.”
5 Pudi Jisas ni mune pugrine wand segine yenu, di Pailat ni te kin ningg
nei kumo namb.

Pailat nari Jisas mi nati
Matyu 27:15-26; Luk 23:13-25; Jon 18:39–19:16

6 Di Pailat ni yumbo ur ire te pugri, ni mir yumbui yembe munduw kin
tende puayi te ni wute taq pu yemu ye te kin iri si neri no ye, di te kin te
wute gri ei wuti te nyamb rirang.
7 Wuti iri Barabas puq mindig kin ni ane taq pu yenu. Asi wute ninge
gavman ane bir mawo kin tende puayi ni wuti iri ni nati di te ningg taq
maimb pu yenu.
8 Wute buagi riwo rundo di Pailat ni pripri wute taq pu yemu ye te kin ye
iri si neri no ye te kin ningg simbe rindig.
9 Di Pailat ni pengu nindiny nari, “Nge nungoqi Juda mingg king nen si
keri nondo ningg bri wari?”
10 Ni nei namb pre te pugri prist mingg yumbui ni Jisas yambu mireng bu
ninde si pe meng.
11 Pudi prist mingg yumbui ni wute simbe mindiny ei ni Pailat simbe
rindig di ni Barabas ei si neri neyi ni.
12 Di Pailat mune pengu nindiny nari, “Te muq wuti nungoqi Juda mingg
king puq wundig kin nen pughe sin ei geg?”
13 Di ni ngam mare rundo mari, “Kruse pe qungu wi nati.”

14 Muq Pailat oyi ni pengu nindim nari, “Ni yumbo ur brequ pughe ye
yembe nindiny?”
Pudi ni mune ngam rire rundo riri, “Kruse pe qungu wi nati.”
15 Di Pailat ni wute buagi chumbuai rind ningg nari di Barabas si neri
neyi ni, di Jisas rar nuqoind pug mindig di soldia mitanyi mo ei kruse pe
qungu mi nati.

Soldia Jisas perei mindig
Matyu 27:27-31; Jon 19:2-3

16 Muq soldia ni Jisas mitanyi gavman nde baj pe mar mo, di ami buagi
aye te mari mo irepene mikur. (Baj te ni pretorium puq munduw.)
17 Ni chongo ambo kin ire king mingg chongo gib wumb kin mirang
wughe pre, di sare quat kin meti nowi king hat kin pugri muet maimb pre
ngawu pe mireng naghe.
18 Di ni Jisas ningg pugri puq mand mari, “Juda mingg king, nu kuas kuas
otiwo ye.”
19 Ni gij puayi iri meti nowi ngawu pe mi, som mirang righe di king kin
pugri sungomyu gure muang.
20 Di ni pugri perei mindig pre ni chongo ambo kin te ir muang di ni nikin
chongone mune mirang wughe. Muq mune mitanyi meyi mi ei mo kruse
pe qungu mi nati ningg.

Jisas kruse pe qungu mi nati
Matyu 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27

21 Ni Jisas mitanyi mo mo di wuti iri Saimon puq mindig kin ni nikin
yembe pe yenu pu nandi. Saimon Sairini kin ni Aleksander Rupus temi
kiyi. Di soldia ni mari di Saimon ni Jisas ningg kruse te niraq.
22 Ni Jisas mitanyi sunyi ire Golgota puq munduw kin tende mo. (Nyamb
ven ni puate te ngawu ngape tiqe.)
23 Muq ni wain di ghimbi yuqo kin marasin ire mur puq munduw kin te
ane quang mimbiq pre meng naq ningg, pudi ni yambu nari.
24 Muq ni kruse pe qungu mi nati. Di ni chongo te bir mawo ire ire materi
ningg. Te ningg di ni satu griny mand ei muqond wuti tughe ei chongo te
nateri.
25 Ni Jisas qungu mi nati kin te 9 kilok burane pugri ye pe.
26 Di ni wand pughe ye te ningg qungu mi nati kin te anene ur mand pu
rise. Ni pugri ur mand, “Juda mingg king.”
27-28 Di ni wute nyungu kin temi anene qungu mi mati pu yemu, iri Jisas
nde si tuan pe opu di iri si qaqi pe opu.
29 Wute nganye buagi te gri rundo ruso kin ni Jisas wand peq rindig,
ngawu uring rind di riri, “Nu wuti pugri kin bu kuari nu God ningg baj
bir kuaq pre nginy temi ire ninggne mune yembe guduw.
30 Muq kruse si raq ghati yi ei nunon ghimbine ghav ndiny.”
31 Wute buagi ni puq rind kin pugrine prist mingg yumbui di wute Moses
ningg lo wute bei meny ye ni mune nikinne oyi oyi wand mand mari, “Ni
wute aye ghav nindiny, nikin ghimbine ghav nindiny tuqui segi.
32 Muq Kraist Israel mingg king nen rar buqoid nikinne kruse si niraq
nati ni ei pari ni nganyene God ningg wo.” Di wute aye kruse pe qungu pu
yemu kin ni anene Jisas wand peq mindig kin wand nganye buagi nganye
simbe mand.

Jisas nati
Matyu 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-37

33 Di 12 kilok kin pugri bur ir kui yengu ruso 3 kilok yuram.
34 Di 3 kilok kin tende puayi Jisas ni quan kumone nari, “Eloi Eloi lama sabaktani?” Wand ven kin puate te pugri, “Nge God, nge God, pughe kin ningg nu nge si kueri?” *[Sng 22:1]*
35 Wute ninge tende yemu kin wand ren mutungu di mari, “Te wutungu, ni Elaija ningg nari.”
36 Wuti iri ni Jisas wain neng ne ningg di no chongo bidi ire nyumo kamo pe wureq nimbiq pre di wain jig nand kin pe tende neq wughe pre ei Jisas nde neq wundo. Pudi nikinne mune nari, “Muq rar buqoid yenu, di buqod Elaija nandi ni neti nati o segi.”
37 Muq Jisas ni quan kumone nari, di nati.
38 Di tende puayine chongo yumbui God ningg baj pe yequ kin te mingine bir wughe wuso dig di bidi teri.
39 Di soldia mingg yumbui te ni Jisas nde tumone yenu. Di ni Jisas nari kin te nutungu di ni pughe gri nati ye te nuqond di ni nari, “Nganyene nganye, wuti nen ni God ningg wo.”
40 Nyumbueg ninge ni wonjine yeru di te ruqond. Nyumbueg te yeru kin tende Maria Magdala kin, Maria Jems kise Joses temi ni kumo di Salome ni ane tende yeru.
41 Nyumbueg ren ni Galili pune Jisas ane rindi ei ni yumbo jeb riping. Di nyumbueg aye nganye buagi Jisas ane Jerusalem riwo ruso kin ni ane tende yeru.

Jisas ngamo pe mowi yenu
Matyu 27:57-61; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42

42 Muq Juda ni ngeri yumbui nei rimbiny kin te ningg sir rip ye nginy, di nginy te pre dobu di Sabat. Di nginy te muq yuram pre.
43 Di Josep Arimatea kin ni Juda mingg kaunsil te kin ye iri di wute buagi ni ningg chumbuai rind. Di ni nikinne ni yumbo buagi God nde si nambu rise ningg ghimbi pu nas. Ni wune namb segi, no Pailat pengu nindig ei Jisas neti nati neri no nowi yenu ningg.
44 Pailat ni Jisas brequne nati kin te nutungu di puyene nand. Di ami mingg yumbui te nari nandi di pengu nindig ei nuqond Jisas ni nganyene bri nati.
45 Pailat ni soldia mingg yumbui nde wand nutungu di Jisas ni nganyene nati pre, di ni Josep ngiq nindig no Jisas neti nati.
46 Muq Josep ni wute mati di imb mamb kin chongo te ninge wong nand nare no, Jisas neti nati di chongo quem ye pe wureq naimb pre, di wute mati kin mawo yemu ye gawo ire wet sange pe pend muaq pu yequ ye tende nowi yenu. Di ni wet yumbui ire kring nipiq wundi wuso, gawo te tuq wumbiq.
47 Maria Magdala kin di Maria Joses kumo ni teri Jisas nowi yenu kin te ruqond ruqondne nowi yenu.

16

Jisas mune nes newo
Matyu 28:1-10; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10

1 Sabat kin nginy te pre muq Maria Magdala kin, Maria Jems kumo di Salome pugri pu ruso yumbo tuqo yuwon kin wong rind ei rire ruso Jisas nyang rimbig ningg.
2 Nginy namba wan te ningg burane ni Jisas nde ngamo pe ruso.

3 Ni ngimi nyinge rire ruso ruso nikinne oyi oyi pengu rind, “Wuti tughe
ei wet gawo tuq wumbiq kin te sange nipiq wuso?”
4 Pudi ni Jisas nde ngamo pe tiq rar req wiyo wuso ruqond wet yumbui
te kring wuso pre.
5 Ni rundo ngamo pe rir ruso di wuti ambonye iri chongo quem kin nare
righe pre si nganye opu nas ruqoind. Di ni quan nganye puye rind di nei
kumo rimb.
6 Di wuti te ni simbe nindiny nari, “Nungoqi nei kumo wamb wayequ.
Nungoqi Jisas Nasaret kin kruse pe qungu mi nati ye te bu meri wuting. Ni
mune nes newo pre. Ni ven nde nas segi. Nungoqi ni mowi nase kin sunyi
te wuqond.
7 Pudi nungoqi wo ni nikin wute di Pita ane simbe wundim wari, ‘Ni ye
nawo Galili no pre. Nungoqi tende wo tedi ni wuqoind. Ren kin te ni asi
nungoqi simbe nunduq kin pugrine ei wuqoind’.”
8 Muq nyumbueg te ni buyaq rind di wune ane ngamo si riraq riyi ri di
wu rise nambu ruso. Ni wune rimb di wute aye ane wand rind segine ruso
ruso nambu ritari righe.

Maria Magdala kin Jisas wuqoind[*]
Matyu 28:9-10; Jon 20:11-18

9 Jisas ni wik ire kin nginy ye nawo ye te ningg burane nes newo. Di tende
puayi ni ye nawo Maria Magdala kin ninde raqe no. Maria wen te asi Jisas
ni ququ brequ 7-pela pu ninde pu puaq nand mo.
10 Ni wuso di wute asi Jisas ane ris di Jisas ningg yivany rire di quanji rind
kin te simbe wundiny.
11 Ni wuso simbe wundiny wuri Jisas nes newo pre di ni wuqoind pre,
pudi ni wand te rutungu nganyene puq rind segi.

Jisas ningg wute temi Jisas muqoind
Luk 24:13-35

12 Dobu Jisas ni nikin wute temi ni ngimne nyinge mare mo mo di Jisas ni
aye gib namb pre nondo ninde raqe no.
13 Muq wute temi te mune mo wute aye te simbe mindiny, pudi ni mingg
wand te mune nganyene puq rind segine.

Jisas ni nikin wute yembe nem
Matyu 28:16-20; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23

14 Dobu Jisas ni nikin wute 11-pela pune ni mir mand mand mas di
ni nondo raqe no. Ni nei gre rind di Jisas mune nes newo kin wand te
nganyene puq mand segi ye te ningg abo nindim. Te pugri ni wute ninge
Jisas nes newo ruqoind pre kin simbe rind kin wand te mutungu segi.
15 Di ni pugri simbe nindim nari, “Nungoqi tiqe buagi tende wo di wute
buagi nde God ningg wand yuwon ye te simbe wand.
16 Wuti pughe ye ni God ningg wand yuwon ye te nganyene puq nand di
wuye maip kin God ni neti nowi. Pudi wuti pughe ye ni God ningg wand te
nganyene puq nand segi ye God ni brequ nindig ye.
17 Di wute wand yuwon kin te ningg nganyene puq mand ye ni yumbo ur
gre ye ren ei ni bei mand: Nge nde nyamb pe ququ brequ puaq mand. Ni
wand tuan aye kin pe wand mand.
18 Ni ghati mat rise mindiri riwo di ni yumbo wute me di mati ye te me
pudi ni mati segi, di ni wute num kin si meny riwo num oghi ye.”

---

[*] **16:8:** Wute ninge mari wand puch ren, 16:9-20, te Mak nikinne ur nand segi. Wute aye iri jiju nand.

19 Jisas ni wand ven simbe nindim pre di mune nginy tu wam newo no di
God nde si tuan pe opu nas.
20 Muq Jisas nikin wute ni mo tiqe buagi tende God ningg wand bir mawo.
Di Yumbui ninde dobu yenu di yumbo ur gre kin pe ni wand simbe mand
kin te gre neny.

Luk

Luk ni buk wen di buk Aposel ane ur nand. Ni dokta iri di ni wute tit Grik kin iri. Ni pripri Pol temi mar ir mo. Ni buk wen ur nindiq kin puate teri. Puate ire te ni bei nand te pugri Jisas ni Mesaia. Wute Juda kin ni wuti iri God tiqi nindog nandi nateruwi yuwon pu ris ye te ningg ghimbi ruwo pu ris. Luk bei nand wuti te ni Jisas. Ni wand ur nand kin puate aye te ni Jisas puate pughe kin ningg qi pe nati ni di yembe nand kin te simbe nand. Ni beghi nei pare pitinde di Jisas nei bibig ye te ningg Jisas ningg yembe di wand te ningg ur nand. Luk ni buk wen ur nindiq kin te ni Jisas ningg yembe di wand tuquine ur nand ningg nari. Ni wand unje gri o oyi gri ur nand yambu nari. Pugri bu ni otinde nei natevi pre di buk wen ur nindiq.

Jisas ni wute Juda segi kin ningg simbe nand ei beghi nei bab, ni wute Juda kinne ghav nindiny ningg nandi segi. Ni wute buagi ghav nindiny ningg bu nandi. Wute Grik kin ni tuquine nganye ris ningg riri, pugri bu Luk ni pughe gri Jisas wuti nganyene tuquine nas kin te ningg simbe nand. Di ni Ququ Yuwon Ye ni gre, God ane wand kin, God nyamb bidiri riwo kin, di wute yumbo quan kin di segi kin te ningg simbe nand.

Wand ye wuwo kin

1 Tiopilus
Wute nganye buagi yumbo ur God beghi nde yembe nand kin te muqond
kin te kin wand ur mand ningg.
2 Yumbo ren kin puate ri righe di wute te muqond di te kin wand bir mawo
ye, ni beghi simbe mundug kin te kin pugrine muq wute nganye buagi te
kin wand ur mand ningg buid nganye map.
3 Muq nge nge ning gri mune asi yumbo ren puate ri righe kin te otinde
guqod, pugri bu nge nei gab kin te nge nyumo raqe wen ur guduw ei nu nei
ghamb yumbo pughe kin ye ruwo di yumbo pughe kin dobu ruwi.
4 Te ei nu yumbo yumbo buagi te bei munduw kin te oghine nei mbiny.

Jon kumo wuri wundi kin wand

5 Herot ni Judia pe king ningg nas kin tende puayi prist iri nas ni nyamb
Sekaraia. Ni prist mingg wute tit Abiya puq mindim ye te kin iri. Ni ngam
Elisabet ni mune Aron ningg kuqone.
6 Ni teri ane Yumbui ningg lo irepene rutungu ye, di wand ninge gure
ruwo segi ye. Pugri bu ni God nde rar pe tuquine ris.
7 Pudi Elisabet ni kimasi yequ bu wo wure segi. Di ni teri gang rise pre.
8 Muq Abiya ningg wute, Sekaraia di nikin yembe ire ane ei yembe mand
ye, pugri bu Sekaraia ni God ningg baj pe prist ningg yenu.
9 Nikin yumbo ur taq wen: Ni wet wo pe prist buagi nyamb ur mindim
pre os wo pe mawo maghe, otiwo iri meti ni muqond tughe ni nyamb tende
vise, te muqdi ni God ningg baj pe nar no yumbo tuqo yuwon kin wase
nande. Pugri bu ni te kin puq men di wet wo Sekaraia nyamb vise ye te
meti nowi bu Sekaraia te kin yembe nand.
10 Muq yumbo tuqo yuwon kin wase nande kin tende puayi wute buagi
God yumbui nyamb rirang kin dabo gri rikur Yumbui pengu rindig rindig
yeru.
11 Muq Yumbui ningg angelo iri Sekaraia nde nandi di alta pe ni yumbo
tuqo yuwon kin wase nande kin tende si tuan pe opu yenu.
12 Sekaraia ni te nuqoind di ni puye nand di quan nganye wune namb.

13 Pudi angelo te nari, “Sekaraia nu wune ghamb wayequ. Nu kuari kin
te God nutungu pre. Pugri bu otiwo nungam Elisabet quayi wo iri wurew
ye. Otiwo ni wo te wuri wundi di Jon ei puq ndig.
14-17 Otiwo ni Yumbui nde rar pe yumbui nas. Ni wain ne segi, di wuye
gre kin aye te ne segi. Ni kumo wuri wundi kin tende puayi pune ruso ruso
otiwo ni yumbui no kin tende puayi Ququ Yuwon Ye ni nde nas. Wuti nen
ei otiwo Israel nganye buagi nitari Yumbui nikin God nde nandi. Yumbui
nawi ningg bu ni ye nawo Elaija kin pugri Ququ Yuwon Ye ningg gre pe
wand bir nawo ei wute buagi yumbo ur brequ si mare. Ni no ei kiyi di
wo ane ire pe nimar, wute ngawu gre mand kin mune wand mutungu di
yumbo ur tuquine kinne mand. Ni puq nen ei wute nei yuwon ye matevi
pre ei Yumbui dobu nawi. Pugri bu nu Elisabet tequ wo te nas kin te ningg
quan nganye chumbuai wand, di wute buagi aye te mune pugrine ni nas
kin te ningg quan nganye chumbuai rind.”
18 Muq Sekaraia oyi angelo pengu nindig, “Pughe gri ei nge nei gab nu
nganyene guad? Nge gang kase pre di nge ngam mune gang wuse pre.”
19 Muq angelo te oyi nari, “Nge Gebriel, nge God nde rar pe yengu ye, ni
tiqi nundogh gadi nu wand yuwon ye ven simbe guduw ningg.
20 Yumbo ren nganyene nge simbe guduw kin pugrine ei puq ren ye, pudi
nu kuari nge nganyene puq gad segi, pugri bu muqdi nu mim ruaw riwo pu
ghas ghas otiwo, muq wand ren nge simbe guduw kin ren nganyene puq
ren kin tende puayi di nu mune wand ghand.”
21 Wute buagi Sekaraia ghimbi ruang pu yeru yeru riri, “Pughe ningg ni
te nar yenu chiraq?”
22 Otiwo ni mune neyi nandi pudi ni mim ruang riwo, di wand nand kin
tuqui segi. Ni wand nand kin tuqui segine bu ni si pene yeri nand nand. Ni
te ruqond di nei rimb ni God ningg baj pe te nar yenu rar ri righe ruso di
yumbo ninge ruqo nyemb pe pugri nuqond.
23 Otiwo ni God ningg baj pe yembe nand kin te prene ni mune baj pe no.
24 Otiwo tende dobu Elisabet wo ane wus di irew 5-pela pu ni baj pene
wus.
25 Di ni wuri, “Yumbui nge ghav nindigh bu nge wo ane kas. Asi nge wo
segi kas bu wute buagi minyuw kiteny, pudi muq ven nde puayi Yumbui
nge yawo nitogh minyuw te puaq nindigh pre bu nge wo ane kas.”

Angelo Jisas kumo wuri wundi kin te ningg simbe nand

26 Elisabet wo ane wus irew 6-pela pu ruso pre, di God angelo Gebriel tiqi
nundog Nasaret Galili opu yequ kin tende no.
27 Ni nyumbueg ambonye ire nde no. Nyumbueg ambonye te Josep Devit
ningg kuqo ni meng nitaqi ningg wus ye. Ni asi wuti iri teri rise segi.
Nyumbueg ambonye te ni nyamb Maria.
28 Angelo te ni nde no muq simbe nunduw nari, “Nu nei tuan mbiq, God
nu quan nganye yawo niraw righe. Yumbui nu tequ was.”
29 Ni puq nand kin te ningg Maria nei kumo nganye wumb, di nei wumb
segi pughe kin ningg angelo wand ven kin nand.
30 Pudi angelo te Maria simbe nunduw, “Maria nu wune ghamb wayequ,
God nu quan nganye yawo niraw righe.
31 Muqdi nu wo ane ghas di otiwo nu quayi wo iri gheri ghandi. Wo te
gheri di ni nyamb Jisas ei puq ndig.
32 Otiwo ni nyamb yumbui nganye vise di God Yumbui Nganye Kin nari
ni ni ningg wo. Yumbui God nari di ni kuqo Devit ningg sunyi nitangvi, king
ningg nas.

33 Di Jekop ningg kuqo kimem buagi ni nde si nambu ris. Di yumbo yumbo
buagi ni nde si nambu rise kin te pre ye tuqui segi.”
34 Muq Maria oyi wuri, “Te pughe gri ei? Nge wuti iri temu pase segine di
pughe gri ei nge wo ane kas?”
35 Di angelo oyi simbe nunduw nari, “Ququ Yuwon Ye nu nde nandi ye.
Di Yumbui Wam Nganye Kin ni ningg gre nunde bre. Pugri bu nu quayi wo
yuwon kin te gheri, di God ningg wo puq mindig.
36 Piyi nu yavi ire Elisabet ni gang wuse pudi muq ni wo wuri yamb tumo.
Wute riri ni wo wure tuqui segi, pudi muq ni wo ane wus irew 6-pela ruso
pre.
37 Te pugri yumbo yumbo buagi wute qi pe kin puq men tuqui segi kin te
God puq nen kin tuqui. Yumbo ninge God puq nen tuqui segi kin rise segi.”
38 Muq Maria oyi angelo simbe wundig, “Te piyi muq nu simbe guad kin
pugrine nge puq negh. Nge God ningg yembe ye wuti. Pugri bu God nge
pughe sin negh ningg te piyi.” Ni puq wund di angelo Maria si niraq no.

Maria wuso Elisabet wundoq

39 Tende puayi Maria yumbo sir wup di brequne Judia opu wuso di tiqe
ire rand pe opu yequ kin tende wuso.
40 Wuso tende wuso wur di Sekaraia ningg baj pe wuso, di ni Elisabet
chumbuai kin wand simbe wunduw.
41 Elisabet ni Maria chumbuai kin wand simbe wunduw kin te wutungu
ne, di wo Elisabet nde umbo pe kuse kin chumbuai gud prare kuyo, di opu
Ququ Yuwon Ye Elisabet nde yenu.
42 Di Elisabet quan kumone wuri, “Nyumbueg buagi nde mingi God nu
irine quan nganye yuwon nuaw, di wo nu nde umbo pe kuse kin te quan
nganye yuwon nuany.
43 Pudi pughe kin ningg nge quan nganye yuwon nuagh bu nge Yumbui
ningg kumo nge nde wundi?
44 Nu chumbuai kin wand guad kin nge nde ange pe vighe di opu wo nge
nde umbo pe kuse kin chumbuai gud di prare kuyo.
45 Yumbui nu simbe nunduw kin te nu kuari otiwo nganyene yumbo te
kin puq ren puq guad ye te ningg God nu yuwon nganye nuaw.”

Maria Yumbui nyamb wundivi viyo kin yuwo

46 Maria wuri,
“Nge umbo pe Yumbui nyamb gidivi viyo
47 di nge ququ God nge neti kowi kin ni ningg chumbuai wund.
48-49 Nge ni ningg yembe ye nyumbuegne, pudi ni nge nei gheri nipigh segi.
Yumbui Gre Nganye Kin yumbo yumbui kin wute aye puq men tuqui segi
kin ni nge nde yembe nindiny kin te ningg di muq ven nde puayi pune ruso
ruso otiwo wute buagi riri God nge yuwon nuagh. Ni nyamb yuwon vise.
50 Wute muq mas kin men di ni wo mune mas kin tende puayi wute God
yumbui nyamb mirang tedi ni oyi yawo nitom di yumbo ur pugri kin bei
nindim.
51 Nikin si gre kin pe ni yumbo gre kin puq nen. Wute nikin nei pe mari ni
yumbui mas puq mand kin te oyi ni woingo nuam righe.
52 Wute nyamb kin ni ni maghe mo, pudi wute nyamb segi kin oyi nyamb
nindivi viyo yumbui nyamb niram.
53 Wute asi yumbo segi kin te oyi muq ni yumbo quan kumo nem, pudi wute
asi yumbo quan kin te oyi muq tiqi nundom yumbo segi si omone mo.

54 Ni asi beghi koku simbe nindim kin te nei gheri nap segi, bu muq nikin
yembe ye wute Israel yawo nitony bu nandi.
55 Ni yumbo te kin asi ni beghi koku simbe nindim kin pugrine ei otiwo
Abraham di nikin kuqo ane bei nindiny nindinyne ruso ruso otiwo.”
56 Maria Elisabet ane ris irew teri ire ruso pre muq mune nikin tiqe wuso.

Jon kumo wuri wundi

57 Elisabet ni wo wuri wundi kin tende puayi ni wuso quayi wo wuri
wundi.
58 Di nikin yavi ire di tiqe ire ye ni God Elisabet yawo nitow di ghav
nunduw kin te rutungu, di ni ruso Elisabet ane chumbuai rind.
59 Nginy 7-pela pu mo pre, nginy 8 te ningg ni mandi wo te ghimbi dugu
chongo pend muang ningg. Wute ghimbi dugu chongo pend muang kin ni
kiyi Sekaraia nyambne mirang ningg mari.
60 Pudi ni kumo segi puq wund wuri, “Yewo! Ni nyamb Jon.”
61 Ni oyi mari, “Te pudi nungoqi nuqo iri nyamb te kin vise pu ghari.”
62 Sekaraia mim ruang riwo di ni wand nand segine ye, pugri bu ni si
pene yeri mand di pengu mindig ei ni simbe nand nyamb pughe ye bri wo
te mirang ningg nari.
63 Muq Sekaraia oyi si pene yeri nindim di ni nyumo raqe meng. Muq
ni wo nyamb te nyumo raqe pe ur nand nari, “Ni nyamb Jon.” Muq wute
buagi te yemu kin puyene nganye mand.
64 Sekaraia puq nand di brequne nganye ni mim ruang riwo kin te
prene, minjuq mune bure nondo, di mune wand nand kin tuqui, di ni God
chumbuai nindig.
65 Wute buagi nikin tiqe kin wune rimb, di wand te kin Judia opu tiqe
buagi rand pe yeru kin tende vir ir.
66 Wute buagi wand ven rutungu kin te nei kumo rimb di riri, “Wo nen
otiwo ni pughe gri kin bri nas?” Yumbui ningg gre ni nde vise bu puq ren.

Sekaraia God nyamb nindivi viyo ningg yuwo nari

67 Di Jon kiyi Sekaraia Ququ Yuwon Ye ni nde nas nei neng di propet kin
wand ren simbe nand:
68 “Yumbui Israel mingg God nyamb bidivi viyo; te pugri ni nandi nikin
wute Israel nate ruwi pre.
69 Ni beghi wuti gre nganye kin iri nengu pre. Wuti te otiwo beghi nitamu
powi ye. Wuti te God ningg yembe ye wuti Devit ningg kuqo.
70 Wand ven kin yabe chuqo nikin propet yuwon ye ni simbe nindim mandi
simbe mand kin ane tuquine.
71 Ni simbe nindim nari otiwo ni beghi ghav nundug, beghi bon veri nde
si pe pu nitamu powi. Di wute beghi yambu mirengu kin ninde si pe pu
nitamu powi.
72 Yumbo ren kin puq nen kin te asi ni wand yuwon ye taq namb kin te nei
gheri nipiny segi, di ni beghi koku yawo nitom kin te bei nand ningg.
73 Ni beghi koku Abraham nde wand gre ye simbe nindig nari,
74 Otiwo ni nganyene beghi veri nde si pe pu nitamu powi, di ghav nundug
ei beghi wune bab segi di ni ningg yembene bad.
75 Di beghi ninde rar pe yuwon pu pas di yumbo ur tuquine puq pen pen
pati.
76 Di nu nge wo otiwo wute buagi mari nu Yumbui Wam Nganye Kin ni
ningg propet iri. Te pugri nu ei ye ghawo Yumbui ngim wang ei ni dobu
naru ye.

77-78 Di nu God ningg wute simbe ndiny ei ni nei rimb ni nate ruwi yuwon
pu ris. Beghi God ni quan nganye yawo nitony ye te ningg bu ni yumbo ur
brequ rind kin wand te puaq nindiny di Yumbui ningg ti beghi nengu.
79 Di wute yumbo ur brequ rind di burpoq wabe ris kin te ti neny. Ni puq
nen ei beghi ngim budoq ei yuwon pene nyinge pare, yeng bad segi di umbo
yuwonne kuse."
80 Di wo nen yumbui no di gre natevi, di no dabo char kumo mingi wute
segi ye pe te yenu yenu, otiwo muq mune wute buagi Israel kin nde rar
pene nandi.

2

Jisas ni kumo wuri wundi
Matyu 1:18-25

1 Tende puayi Sisar Ogastus ni Rom kin gavman mingg yumbui. Ni wand
ni viso tiqe manyi Rom gavman nde si nambu yeru kin te wute buagi manyi
mand.
2 Ogastus ni wand ni viso di wute manyi mand kin ren asi puq men
segi, ren kin muq teneqa puq men. Ni wute manyi mand kin tende puayi
Kwirinius ni Siria pe gavman kin yumbui ningg nas.
3 Wute buagi nikin tiqe pene mo nyamb mi rundo.
4 Pugri bu Josep mune Nasaret Galili opu pu nyinge nare no Betlehem
Judia opu yequ kin te no. Betlehem te ni kuqo king Devit ningg tiqe. Josep
ni Devit ningg kuqo pugri bu ni te no.
5 Ni te no ei Maria, nyumbueg te ni meng nitaqi ningg wus kin te, teri
nyamb ur rind ningg. Nyumbueg te muq wo ane wus.
6 Ni ruso Betlehem ris Maria wo pe wuso,
7 di quayi wo wuri wundi. Wo te Maria nikin sonyi wo. Ni quayi wo te
wuri wundi di baj pe ris kin sunyi segi, pugri bu ni chongo pe imb wuimb
di kau mir rind kin sunyi pe te wuwi nase.

Angelo wute sipsip yeng muany kin nde mandi

8 Tende opune wute sipsip yeng muany kin ninge mas, muq bur mingi pu
ni nikin sipsip yeng muany pu dabo yemu.
9 Muq Yumbui ningg angelo iri ni nde nandi, di Yumbui ningg ti ninde
quan nganye ti nase, di ni quan nganye wune mamb.
10 Pudi angelo te ni simbe nindim nari, "Nungoqi wune wamb wayequ.
Nge wand yuwon ye nungoqi nde kare gadi. Otiwo di wute buagi te ningg
quan nganye chumbuai rind.
11 Muq bur kuen gug, Devit ningg tiqe pe, wuti nungoqi nitaqu wowi kin
kumo wuri wundi pre. Ni Yumbui, ni Kraist God nikin wute ghav nindiny
ningg naip no!
12 Nungoqi wo yumbo ren kin wuqond di nei wamb wo teneqa: Wo te
chongo pe imb rimb kau mir rind kin sunyi pe ruwi naghe pu nase. Nungoqi
te wuqond tedi nei wamb wo teneqa."
13 Muq brequne angelo nganye buagine aye, ni wam kin ami, mandi
angelo te ane yemu, God nyamb mindivi viyo ningg pugri yuwo mari:
14 "God wam nganye kin ni nyamb bidivi viyo, di qi pe kin wute ni
chumbuai nindiny kin te umbo neny kughe."
15 Otiwo angelo te ni si mare mune nginy tu wam mewo mo pre, wute
sipsip yeng muany kin te mari, "Be Betlehem po, yumbo ren Yumbui simbe
nundug kin ren po buqod."

16 Muq ni brequne mo Betlehem di Josep Maria teri te ris muqond, di wo
kau mir rind kin sunyi pe te ruwi naghe pu nase muqoind.
17 Ni wo te muqoind pre, muq ni angelo wo nen ningg simbe nindim kin
te simbe mand mand mo.
18 Di wute buagi wand ven simbe mand kin te rutungu di ni quan nganye
puye rind.
19 Pudi Maria ni yumbo te nei pe wuwo ris. Di muq ni te kin quan nganye
nei wumbiny wumbiny wus.
20 Muq wute sipsip yeng muany kin te mune mo, di yumbo yumbo buagi
angelo simbe nindim kin pugrine muqond kin te ningg Yumbui nyamb
mindivi viyo viyo mo.

Jisas God ningg baj pe riri ruso

21 Nginy 7-pela pu mo pre nginy 8 te ningg ni ghimbi dugu chongo pend
muang kin tende puayi ni Jisas nyamb mirang. Nyamb ven asine ni kumo
nde umbo pe nase segine angelo ni nyamb ven neng pre.
22 Muq Maria ni si uny pu wus kin nginy te omone, bu ni ghimbi sabi
munduw ningg. Pugri bu ni Moses ningg lo puq wund kin pugrine puq ren.
Ni te kin puq ren ningg bu wo te riri Jerusalem ruso Yumbui nde ri nondo
ningg.
23 Ni yumbo ren kin puq ren kin Yumbui ningg lo puq wund kin pugrine
puq ren. Yumbui ningg lo wuri, “Wute ire wo sonyi wund muq quayi wo
wuri, tedi Yumbui nde wi nondo.” *[Kis 13:2,12,15]*
24 Di mir wase rinde Yumbui reng ningg, te Yumbui ningg lo puq wund
kin pugrine ei puq ren. Yumbui ningg lo wuri, “Wapi mabri temi o wapi
mabisvir tevi wase rinde God reng.” *[Wkp 12:8]*
25 Jerusalem pe wuti iri nas, ni nyamb Simeon. Ni wuti yuwon ye. God
nde rar pe ni yumbo ur tuquine puq nen ye. Ni wuti Israel nate mowi ningg
nandi kin te ghimbi nuang pu nas. Di Ququ Yuwon Ye ni nde nas,
26 di Ququ Yuwon Ye ni simbe nindig nari ni prine nati segi, ni nasne
otiwo Kraist ni ningg wute ghav nindim ningg Yumbui naip no kin te
nuqoind.
27 Ququ Yuwon Ye ni nitanyi God ningg baj kin imb pe nar no. Di Jisas
opu kiyi kumo riri God ningg baj pe rir ruso ei lo wuri kin pugrine puq ren
ningg.
28 Muq Simeon Jisas neti nowi si pe nowi naghe di God nyamb nindivi
viyo nari,
29 “Yumbui nu king ningg kuas. Nu kuari kin te muq nganyene puq kuen.
Muq nu ghari di nge nu non yembe ye wuti ko.
30 Nu wuti nu tiqi gudog nandi beghi nitamu powi kin te nge ning gri rar pe
guqod pre,
31 di wute buagi nde rar pe nu yumbo ren puq kuen;
32 di ni wute Juda segi kin nei yuwon ye neny di ni nei rimb kin tuqui, di nu
non wute Israel nu gudiri riwo yumbui nyamb kueny.”
33 Di wo te kin kiyi kumo Simeon wand nand kin te ningg quan nganye
puye rind.
34 Muq Simeon God pengu nindig ei God ni yuwon nuany ningg. Di Maria,
Jisas kumo simbe nunduw nari, “Wo nen ningg ei otiwo wute Israel kin
nganye buagi ir righe, di nganye buagi mune res riwo. Te ningg bu God wo
nen si numbog di tiqi nundog nandi. Otiwo di wute ninge ni wand brequ
rindig,

35 tende puayi di ni nei brequ te raqe ruso di wute aye ruqond. Otiwo
di nu non quayi mune ni ningg yivany ghare kin te mame bidi dobui nu
dugogu mingine cheiq no opu gri bre no kin pugri.”
36 Tende puayi nyumbueg gang ire mune wus, ni nyamb Ana. Ni propet
ire. Ni Panuel ningg wo, di ni wute tit Aser kin. Asi ni ngam wuso, ngaim
teri ris ber 7-pela pu pre,
37 muq ni ngaim nati di mune nyarimo wus. Muq ni ber 84-pela wuwo
pre. Ni God ningg baj si wuraq ye tuqui segi, ni pripri bur di bogisumb God
ningg baj pe wuso, mir uny yequ Yumbui pengu wundig, di God yumbui
nyamb wurang.
38 Muq brequne ni wundi wo kiyi kumo ane yeru kin pe tende yequ, God
chumbuai wundig, di wute buagi God Jerusalem nate ruwi puq nand kin te
ningg ghimbi ruwo pu ris kin te, wo nen ningg simbe wundiny.
39 Josep Maria teri Yumbui ningg lo puq wund kin pugrine yumbo yumbo
buagi puq ren pre, muq ni teri nikin tiqe Nasaret Galili opu mune ruso.
40 Di wo te yumbui no, gre nand, di nei yuwon ye ni nde bre, di God nikin
nei pene ni yuwon nuang.

Jisas God ningg baj pe nas

41 Ber manyi ni pripri God ni asi Israel mingg wo rar nuqond mas kin
ngeri te nei mimbiny di mir mawo. Di Jisas ni kiyi kumo teri ber manyi mir
te kin pe Jerusalem ruso.
42 Jisas ni ber 12-pela nawo pre, di ni pripri mir te kin pe ruso kin pugrine
muq mune ruso.
43 Otiwo mir te pre, Jisas tene nas di ni kiyi kumo mune tiqe ruso, pudi ni
nei rimb segi,
44 ni riri Jisas ni anene bu ruso. Ni nyinge rire ruso ruso nginy iri no pre,
muq ni wute buagi ni kimand di yavi ire buagi nde mingi te meri riting,
pudi ruqoind segi.
45 Ni meri riting ruqoind segi, di munene Jerusalem ruso meri riting.
46 Nginy temi ire pu mo pre muq ni God ningg baj kin imb pe nas ruqoind.
Ni wute Moses ningg lo bei mand kin te ane God ningg baj pe te mas ni
mingg wand nutungu di ni oyi pengu nindim.
47 Wute buagi mutungu ni oyi pengu mand kin te ni quan nganye nei
nimbiny di tuquine nganye simbe nand, pugri bu ni nei kumo mamb.
48 Ni kiyi kumo teri te nas ruqoind di ni puyene nganye rind. Di ni kumo
wuri, “Wo, pughe kin ningg nu beghi puq guegu? Nge nu nuyi temu nu
ningg nei kumo bab, bu meri buid nganye putuw.”
49 Di ni oyi nari, “Pughe ningg nungoqi nge meri wutigh? Nge ngening
wuyi ningg baj pe ei kas ye, nungoqi te kin nei wamb segi bri?”
50 Ni oyi pugri simbe nindiny, pudi ni nei rimb segi ni pughe ningg puq
nand.
51 Muq ni kiyi kumo wand nutungu di anene mune Nasaret righe ruso, di
otiwo mune kiyi kumo ningg wand nutungu nutungu ne. Di kumo yumbo
buagi ren nei pe wuwo ris.
52 Muq Jisas yumbui no di nei yuwon ye mune ni nde yumbui yevu, di ni
God di wute nde rar pe yuwon nganye nand.

3

Jon wute wuye nap kin ni wand bir nawo
Matyu 3:1-12; Mak 1:1-8; Jon 1:19-28

1 Sisar Taiberius ni Rom pe gavman kin yumbui ningg nas ye ber 15 te
ningg Pontius Pailat ni Judia opu kin yumbui ningg nas, Herot Galili opu
nas, ni kiqam Pilip Iturea di Trakonitis opu nas, di Lisanias Abilene opu
yumbui ningg nas.
2 Di tende puayine Anas Kaiapas temi prist mingg yumbui ningg mas.
Wute buagi men yumbui ningg mas kin tende puayi Jon Sekaraia ningg wo
qi nyumo di wuye segi ye pe tende yenu di God ningg wand ni nde vindi.
3 Di ni sunyi buagi Jordan opu rise kin tende nar ir wand bir nawo. Ni
wand bir nawo kin te wute simbe nindiny ei ni nei rire ritinde di ni wuye
nap ei God ni yumbo ur brequ rind kin wand te puaq nindiny.
4 Ni puq nen kin te wand propet Aisaia ni ningg wand rise ye buk pe ur
nand pu rise kin pugrine puq nen. Wand taq ren:
“Wuti iri mong nyumo di wuye segi ye pe tende yenu di ngam nare nari,
‘Yumbui ngim wuang, di ngim sabi wundig pu wuse ei ni nyinge nare.
5 Otiwo di ghawo buagi te righe di rand buagi bir mas bedne mase. Asi
mong tende brequ rise di ngim wuso tuqui segi kin te mune yuwon rind,
tuquine rise, di ngim tende gi wuti.
6 Di wute buagi God wuti beghi nitamu powi ningg tiqi nundog nandi kin
te ruqoind’.” *[Ais 40:3-5]*
7 Jon wute buagi ninde rindi ei wuye nap ningg rindi kin te simbe nindiny
nari, “Nungoqi ghati sindiyu wo! God wute mai neny puq nand kin mai te
tumo rise. Tughe nungoqi simbe nunduw bu God ni mai neuq kin te qibe
wurany ningg?
8 Nei ware witinde di yumbo ur oghi yene wand. Di nungoqi nonne
nungoqi ningg wari, ‘Beghi Abraham ningg kuqo, pugri bu God beghi mai
nengu segi ye.’ Nge nungoqi simbe guduq, God segine wet men mas kin
men oyi nare nitinde di Abraham ningg kuqo ningg mas.
9 God ningg mame puate asine nyumo puate pe tende wuse, nyumo buagi
yi oghi kin riyi segi kin te enare di wase ni riwo namb.”
10 Muq wute buagi te yeru kin Jon pengu rindig riri, “Muqdi beghi pughe
ei pen ye?”
11 Di Jon oyi simbe nindiny nari, “Wuti iri siot temi mase tedi wuti tughe
siot segi kin te iri yeng, di wuti mir quan rise kin te pugrine puq yen.”
12 Wute takis materi kin mune pugrine mandi ei Jon wuye nap ningg. Di
ni Jon pengu mindig mari, “Tisa, beghi pughe ei pen?”
13 Di Jon oyi ni simbe nindim nari, “Nungoqi wo wute nde takis wateri
kin te simbe munduq ye tuquine ei wateri. Nungoqi non nei pe mune so
rundo wateri wayequ.”
14 Di ami ninge ni mune pugrine Jon pengu mindig mari, “Di beghi? Beghi
pughe ei pen ye?”
Di Jon ni oyi nindim nari, “Wute wandoqi wundim segi wat mase taq
wamb di wet bidi segi wutamri wayequ. Nungoqi fotnait pughe gri pu meuq
kin te tuqui.”
15 Wute buagi ni wuti God nikin wute ghav nindiny ningg naip no kin
te ghimbi ruang pu ris ye. Wuti te Kraist puq rindig kin. Pugri bu ni Jon
ruqoind di nei kumo rimb. Ni riri Kraist tene bri Jon.
16 Di Jon nari, “Nge nungoqi wuye pe wuye kupuqu. Pudi wuti aye iri nge
nde dobu nawi kin ningg gre te nge gre ane tuqui segi, ni gre quan nganye.
Nge wuti yuwon nganye segi, pugri bu nge ni su taq nimbiq kin sare te bure
gad kin tuqui segi. Nge wuye pe wuye kupuqu, pudi wuti nen di nungoqi
Ququ Yuwon Ye di wase pe wuye nupuqu ye.

17 Ni nandi di sawol niraqne nandi di wit dang nand kin sunyi raqe nand.
Wit oghi kin nikin mir baj pe nawo ris, di raqe dubu ane wase awu kuso
tuqui segi ye pe nande namb.”
18 Di Jon wand yuwon ye Jisas beghi nitamu powi ye te kin wand aye
nganye buagi simbe nindim.
19 Pudi Jon wute buagi nde rar pene Herot Galili opu kin yumbui te ni
yumbo ur brequ buagi yembe nindiny kin te ningg abo nindig, di ni kiqam
ngam Herodias nitaqi kin wand te simbe nindig,
20 di Herot Jon taq naimb. Ni puq nen kin te ni munene yumbo ur brequ
nand. Asi ni yumbo ur brequ nganye buagi nand di muq mune yumbo ur
brequ nand.

Jon ni Jisas wuye naip
Matyu 3:13-17; Mak 1:9-11

21 Jon wute buagi wuye nap kin tende puayi ni Jisas anene wuye naip. Ni
Jisas wuye naip pre, Jisas God pengu nindig nindig yenu di nginy tu bi viso,
22 di Ququ Yuwon Ye ni nde nati ni. Ququ Yuwon Ye ni nde nandi kin te
wapi mabri gib namb. Di wuti iri nginy tu wam pu nari, “Nu nge wo. Nge nu
quan nganye yawo kiraw righe, di nu ningg quan nganye chumbuai gad.”

Jisas ningg kuqo
Matyu 1:1-17

23 Jisas ni ber 30-pela pu ruso pre muq ni yembe puate ni righe. Wute
buagi ni nei mamb kin mari Jisas ni Josep ningg wo. Di Josep ni Heli ningg
wo,
24 Heli Matat ningg wo, Matat Livai ningg wo, Livai Melki ningg wo, Melki
Janai ningg wo, Janai Josep ningg wo,
25 Josep Matatias ningg wo, Matatias Amos ningg wo, Amos Nahum ningg
wo, Nahum Esli ningg wo, Esli Nagai ningg wo,
26 Nagai Mat ningg wo, Mat Matatias ningg wo, Matatias Semen ningg wo,
Semen Josek ningg wo, Josek Joda ningg wo,
27 Joda Joanan ningg wo, Joanan Resa ningg wo, Resa Serubabel ningg wo,
Serubabel Sealtiel ningg wo, Sealtiel Neri ningg wo,
28 Neri Melki ningg wo, Melki Adi ningg wo, Adi Kosam ningg wo, Kosam
Elmadam ningg wo, Elmadam Er ningg wo,
29 Er Josua ningg wo, Josua Elieser ningg wo, Elieser Jorim ningg wo, Jorim
Matat ningg wo, Matat Livai ningg wo,
30 Livai Simeon ningg wo, Simeon Juda ningg wo, Juda Josep ningg wo,
Josep Jonam ningg wo, Jonam Eliakim ningg wo,
31 Eliakim Melea ningg wo, Melea Mena ningg wo, Mena Matata ningg
wo, Matata Natan ningg wo, Natan Devit ningg wo,
32 Devit Jesi ningg wo, Jesi Obet ningg wo, Obet Boas ningg wo, Boas
Salmon ningg wo, Salmon Nason ningg wo,
33 Nason Aminadap ningg wo, Aminadap Ram ningg wo, Ram Hesron
ningg wo, Hesron Peres ningg wo, Peres Juda ningg wo,
34 Juda Jekop ningg wo, Jekop Aisak ningg wo, Aisak Abraham ningg wo,
Abraham Tera ningg wo, Tera Nahor ningg wo,
35 Nahor Serug ningg wo, Serug Reu ningg wo, Reu Peleg ningg wo, Peleg
Eber ningg wo, Eber Sela ningg wo,
36 Sela Kainan ningg wo, Kainan Arpaksat ningg wo, Arpaksat Siem ningg
wo, Siem Noa ningg wo, Noa Lamek ningg wo,

37 Lamek Metusela ningg wo, Metusela Enok ningg wo, Enok Jared ningg
wo, Jared Mahalalel ningg wo, Mahalalel Kenan ningg wo,
38 Kenan Enos ningg wo, Enos Set ningg wo, Set Adam ningg wo, di Adam
God ningg wo.

4

Satan ni Jisas wandoqi nindig
Matyu 4:1-11; Mak 1:12-13

1 Jon Jisas wuye naip pre di Ququ Yuwon Ye ni nde bre di ni Jordan si neri
nandi, di Ququ Yuwon Ye ni nitanyi mong nyumo di wuye segi ye pe tende
no.
2 Ni tende yenu di Satan ni nde nandi di ni wandoqi nindig. Satan nginy
40-pela pu Jisas wandoqi nindig. Nginy 40-pela pu te ningg ni mir nand
segine yenu, di ni quan nganye mir gureg.
3 Muq Satan ni ningg nari, “Nu nganyene nganye God ningg wo, tedi nu
wet nen simbe ndig ei ni tindi no bret nase.”
4 Di Jisas oyi nari, “God ningg buk wuri, ‘Wuti iri ni bret ninggne nas tuqui
segi’.” *[Lo 8:3]*
5 Di Satan ni nitanyi rand yumbui iri ningg newo no, rand bage pe yenu
di brequne mong di kantri buagi di qi pe kin yumbo yumbo buagi te bei
nindig.
6-7 Di simbe nindig nari, “Yumbo buagi ren nge megh pre. Muq nge ning
nei pe wuti tughe geg yawo kuregh di geg. Pugri bu nu nge yumbui nyamb
ragh, tedi yumbo yumbo buagi ren nge nu kew. Di wute buagi ningg gre di
nikin yumbo yuwon ye buagi te buagi ane nu kew di nu te.”
8 Di Jisas oyi nari, “God ningg buk wuri, ‘Nu Yumbui nunon God ei yumbui
nyamb rang di ni ningg yembene ei ghand’.” *[Lo 6:13]*
9 Muq Satan Jisas nitanyi Jerusalem mune no di nitanyi God ningg baj pe
newo no baj gug wam nganye yenu di simbe nindig nari, “Nu nganyene
nganye God ningg wo, tedi nu wam ren pu prare yaghe.
10 God ningg buk wuri, ‘God nikin angelo ningg nari mandi nu yeng muaw
yuwon.
11 Di ni ei nu mait ghase ghasene yaghe yo, ei nu wet pe nyinge dang
ghand tuqui segi’.” *[Sng 91:11-12]*
12 Di Jisas oyi nari, “God ningg buk wuri, ‘Nu Yumbui nu non God ni gre
tuqui ghap wayequ’.” *[Lo 6:16]*
13 Satan Jisas pugri wandoqi nindig nindig pre, si neri di no. Otiwo ei
mune nandi di wandoqi nindig.

Jisas Galili no yembe puate ni righe
Matyu 4:12-17; Mak 1:14-15

14 Jisas Ququ Yuwon Ye ningg gre pe munene Galili no. Di Jisas ningg
wand tiqe buagi Galili opu yeru kin tende vir ir.
15 Ni no ni mingg God yumbui nyamb mirang kin baj manyi tende wand
bei neny di wute buagi te opu kin ni ningg nyamb rindivi viyo.

Wute Nasaret kin Jisas dob reng
Matyu 13:53-58; Mak 6:1-6

16 Jisas Nasaret nas yumbui no. Muq ni mune Nasaret no Sabat kin nginy
tende di ni God yumbui nyamb mirang kin baj pe no. Te nikin yumbo ur
pugri ye Sabat kin nginy tende di ni God yumbui nyamb mirang kin baj pe

no ye, pugri bu muq ni pripri puq nen kin pugrine puq nen. Di God yumbui nyamb mirang kin baj pe ni nes newo ei buk nundoq ningg.
17 Muq buk propet Aisaia ni ur nindiq kin te meng. Ni buk te bure nindiq, di nuqond wand ren rise kin tuquine bure nindiq:
18 “Yumbui nge si numbogh bu gadi wute yumbo segi kin wand yuwon ye
simbe gidiny ningg. Pugri bu Yumbui ningg Ququ nge nde yenu. Ni
nge tiqi nundogh gadi ei wute taq pu yeru kin te simbe gidiny ni taq
kin te muq prene. Di wute rar brequ kin te simbe gidiny muq ni
mune rar rit tuqui. Di wute mai rire rire ris kin te simbe gidiny, muq
ni mune yuwon pu ris ye.
19 Ni nge tiqi nundogh gadi ei Yumbui ni yawo nitony kin bei nand ye ngeri
te ningg simbe gad ningg.” *[Ais 61:1-2]*
20 Muq buk te mune muet nimbiq, wuti God yumbui nyamb mirang kin baj pe yembe nand ye ni nde neq wundo di no nas. Di wute buagi God yumbui nyamb mirang kin baj pe mas kin ni rar ni nde gre gud pu kuse,
21 di ni wand puate ni righe pugri simbe nindim nari, “Wand ven muq tene buk wen ningg wutungu kin ven, muq nganyene wand te kin pugrine puq ren pre.”
22 Wute buagi ni wand nand kin te rutungu quan nganye yuwon di ni chumbuai rindig. Ni yuwonne nganye wand nand pugri bu wute buagi ghabe rind di riri, “Ni Josep ningg wo, pughe gri ate ni pugri wand nand?”
23 Di Jisas ni pugri simbe nindiny, “Nge nei gab, nungoqi nge pugri puq wundigh ye: ‘Nu wuti wute sabi gudiny ye, muq be nu non nde mune puq yen. Nu Kaperneam pe puq kuen kin te beghi putungu. Muq be nu Kaperneam pe puq kuen kin pugrine nu non tiqe pe ven nde mune puq yen.’
24 “Nge nungoqi nganyene nganye simbe guduq, propet buagi nikin tiqe kin wute buagi yambu rirem.
25 Nge nungoqi simbe guduq, asi Elaija nas kin tende puayi wuye wundi segi, nginyne yenu yenu ber teri ire pu di ire cham. Pugri bu tiqe buagi tende opu yeru kin mir segi. Di tende puayi Israel pe nyumbueg nganye buagi ngaim mati pre nyarimo ris kin te ris.
26 Pudi God Elaija tiqi nundog nyumbueg Juda kin tende no segi. Ni tiqi nundog nyarimo nyumbueg ire Sarepat kin tende oyi no. Sarepat te Saidon opu yequ ye.
27 Di Elisa propet iri ni nas kin tende puayi Israel wute num leprosi rire kin nganye buagi ris. Pudi ni Juda kin wuti iri sabi nindig segi. Ni Naman irine sabi nindig. Naman te Siria opu kin.”
28 Wute buagi God yumbui nyamb mirang kin baj pe ris kin ni pugri puq nand kin te rutungu di quan nganye umbo ker ruwo.
29 Di ni mes mewo bub meri dabo mar mo, di mitanyi rand cheq pe mo. Rand te ningg tiqe te yequ ye. Ni Jisas mitanyi mo rand cheq pe tende yemu ei memeri naghe no ningg.
30 Pudi ni tindi nandi, wute buagi nde mingine nyinge nare no opu no nar, di no.

Jisas ni wuti iri ququ brequ puaq nindig
Mak 1:21-28

31 Muq Jisas Kaperneam tiqe ire Galili opu yequ kin tende naghe no, di Sabat kin nginy tende ni wute wand bei neny.
32 Ni wand bei neny kin te ni gre ane wand nand pugri bu wute buagi nei kumo rimb.

33 God yumbui nyamb mirang kin baj pe tende wuti iri ququ brequ ane
kin tende nas. Muq ququ brequ wuti tende quan kumone ngam nare nari,
34 “Jisas Nasaret kin, nu guadi beghi pughe guegu ningg? Nge nu nei
gubuw, nu God ningg wuti yuwon ye. Nu beghi brequ gudug ningg bri
guadi? Beghi si ramu pas.”
35 Muq Jisas ququ brequ te simbe nindig nari, “Nu wand segi ghas wuti
te si gheri gheyi yi yo.” Muq ququ brequ wute buagi nde rar pene wuti te
meneri no naghe, di neyi ni, no. Ni wuti te meneri no naghe, pudi ghimbi
dang nand yuqo nati segi.
36 Di wute buagi puyene rind di riri, “Ni wand gre ye nganye ququ brequ
te neng. Wuti nen gre quan nganye rise. Di gre tende pe ni ququ simbe
nindim di ni meyi mi mo.”
37 Di Jisas ningg wand vir ir tiqe buagi tende opu yeru kin ni rutungu.

Jisas wute nganye buagi sabi nindiny
Matyu 8:14-17; Mak 1:29-34

38 Muq Jisas God yumbui nyamb mirang kin baj te si niraq, di Saimon
nde baj pe no. Tende puayi Saimon kine num yumbui kurew, ghimbi quan
nganye sungue rupuw, di buid segi pu wuse. Pugri bu ni Jisas ningg mari
ei ni num te puaq nunduw ningg.
39 Pugri bu Jisas ni nde tumo nondo, num te simbe nindiny di ni si riraq.
Muq ni num oghi di brequne wes wiyo, mir wem me.
40 Yuram nginy naghe no pu nase kin tende puayi ni wute num isis rire
kin Jisas nde mare mandi. Ni mandi di Jisas ni wute manyine kin kin si
neny riwo, di ni num te oghi.
41 Di ququ brequ anene wute nde pu meyi mandi di mari, “Nu God ningg
wo.” Pudi ququ brequ ni nei mamb ni Kraist, wuti God tiqi nundog nandi
wute nate ruwi ye, pugri bu ni ker nuam di segi puq nindim di ni wand
mand segi.
42 Yambgriq bur cham ane ni mong wute segi ye pe tende no nas, di wute
buagi ni meri miting. Ni meri miting maru maru, ni nas muqoind, di puamb
muang ningg ane mas ei ni si nare di no segi ningg mari.
43 Pudi ni simbe nindim nari, “Nge ko ei yumbo yumbo buagi God nde si
nambu rise kin wand yuwon ye te tiqe aye pe mune bir kawo ye. Puate te
ningg bu ni nge tiqi nundogh gadi.”
44 Di ni Judia opu no, God yumbui nyamb mirang kin baj manyi tende
opu rise kin tende nar ir wand bir nawo.*

5

Jisas wute temi aye temi pu nikin wute ningg natemi
Matyu 4:18-22; Mak 1:16-20; Jon 1:35-42

1 Nginy iri ningg Jisas Genesaret wuye ngamo qunambe yenu, God ningg
wand simbe nand, di wute buagi rindi, ni imb rip rundo rindi pu yeru, ni
God ningg wand simbe nand ye te rutungu rutungu yeru,
2 di Jisas rar neq wuso at teri jiji pe te yeru nuqond. At te wute umo ningg
yawi mi maghe kin ni te. Ni at te mawo yeru, di mo yawi wuye map map
yemu.
3 Di Jisas no, at ire ningg newo no. At ni newo kin te Saimon ningg. Muq
ni Saimon ningg nari di ni at te musoq kring nipiq wuye pe wughe wuso.

* **4:44:** Grik wand pe di buk ninge yabe nganye ur mand kin tende pe ni mari, ni Galili opu no.

Muq ni at pe tende nas God ningg wand simbe nand, di wute jiji pe yeru rutungu.
4 Ni wute buagi wand simbe nindiny pre, di Saimon ningg nari, “At raq
wuye kughe kuso kin pe tende par po, di yawi wi maghe ei umo wateri.”
5 Di Saimon oyi Jisas ningg nari, “Yumbui, beghi bur mingi buid pap pap
pudi umo ninge pateri segi. Pudi muq nu kuari pu pugri bu nge at kring
kipiq wuye mingi tende par po, di yawi ki maghe ye.”
6 Muq ni Jisas nari kin pugrine puq men: At miraq wuye mingi mar mo,
yawi mi maghe di umo nganye buagi nganye righe, di yawi bir mas wand
mand.
7 Umo quan nganye di mate ruwi ye tuqui segi, bu ni yembe ire at aye
pe kin te ngam miram mandi ni ghav mindim. Ni mandi yembe ire ghav
mindim umo te mate ruwi di at teri ane bre mand. Umo quan nganye bu
at mai riwo righe ruso di wuye at pe kuyo kughe.
8 Saimon Pita ni te nuqond di ni Jisas nde muange tingine sungomyu nisir
nase di nari, “Yumbui, nu nge nde ghandi wayequ, nu yo. Nge wuti yumbo
ur brequ quan nganye gad ye.”
9 Te pugri Saimon di wute buagi ni ane at ire pe mo kin te umo quan
nganye pugri muqond, di quan nganye puye mand.
10 Di Saimon kimand, Jon Jems temi mune mandi muqond di ni mune
pugrine puye mand. Jon Jems temi ni Sebedi ningg wo.
Muq Jisas Saimon simbe nindig nari, “Nu wune ghamb wayequ. Asi nu
umo kuateri, pudi muq pu ruso otiwo nu wute oyi ghateri ye.”
11 Pugri bu ni at qo mamb riwo ruso jiji pe yeru, yumbo yumbo buagi si
mare rise, di Jisas nde dobu maru.

Jisas wuti iri leprosi niraq kin sabi nindig
Matyu 8:1-4; Mak 1:40-45

12 Jisas tiqe ire ningg yenu wuti iri num brequ leprosi niraq kin nandi.
Ni nandi nandi Jisas nuqoind di yimb naghe, naghe no qi pe dung di nari,
“Yumbui, nu nge ghav gudigh yawo kurew, tedi nge ghav ndigh di nge
ghimbi mune oghi rise ye tuqui.”
13 Di Jisas si neq wundo nait nase nari, “Nge nu sabi guduw ye. Nu muqdi
oghi ghas!” Di brequne num leprosi te prene di mune oghi nas.
14 Jisas ni num te puaq nindig pre, di simbe nindig nari, “Nu num te oghi
pre pugri bu yo Moses nari kin pugrine puq yen. Nu yo nunon ghimbi te
prist nde bei ghand, di Moses ningg lo ni wute mai puaq mand ningg umo
wase mande kin te ningg wuri kin pugrine puq yen. Nu puq yen ei prist ni
te muqond di mari te nganyene nu num oghi pre. Pudi nu wute aye simbe
ndiny wayequ.”
15 Pudi Jisas ni puq nen kin wand te vir ir di yumbui nganye viso, pugri
bu wute nganye buagi ni nde rindi ni ningg wand rutungu di ni num puaq
nindiny ningg.
16 Pudi Jisas priprine, mong wute segi ye pe tende no, ei nikin irine nas
di God ane wand.

Jisas wuti iri quangi rind kin sabi nindig
Matyu 9:1-8; Mak 2:1-12

17 Nginy iri ningg Jisas wute God ningg wand bei neny neny yenu. Di
tende puayi prist tit ire Parisi puq mindim kin te ninge di wute Moses ningg
lo wute bei meny ye ni mune anene mas. Parisi di wute Moses ningg lo wute
bei meny ye ni Jerusalem tiqe buagi Galili opu yeru kin, di Judia opu yeru

kin tende pu mandi. Muq God ningg gre Jisas nde vise, di ni wute num puaq nindiny tuqui.
18 Di quayi ninge wuti quangi rind kin te sunyi pe mowi naghe, meri mondo, di baj pe mar mo eì Jisas nde rar ngimi mowi nase ningg mari.
19 Ni meri mar mo ningg tuqui map, pudi baj pe wute quan nganye bre ngim imb, di ni mar mo ye tuqui segi. Pugri bu ni wuti te meri baj wam mewo mo, di wam gri gawo mamb, di sunyi anene te gri mi naghe no. Ni mi naghe no kin te wute buagi nde mingine naghe no, di no Jisas nde rar ngimine nganye nase.
20 Ni nei mamb Jisas wuti te sabi nindig ye di Jisas ni nei te nundom pre, di ni wuti te simbe nindig nari, “Mand, nu yumbo ur brequ guad kin wand te puaq pre.”
21 Parisi di wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni te mutungu di nikin nei pene pugri nei mamb mamb mas, ni mari, “Wuti nen nari ni wute wand puaq nindim ye. Ni pugri puq nand kin te ni God wand brequ nindig. Wuti iri yumbo ur brequ kin wand te puaq nand tuqui segi, pudi God irine ni puq nen tuqui.”
22 Jisas ni nei te nundom pre pugri bu ni pengu nindim nari, “Pughe kin ningg nungoqi pugri nei wamb?
23 Wand pughe ye puq gad tedi wute riri te nganyene: Nge kari, ‘Nu yumbo ur brequ guad kin wand te puaq pre,’ o nge kari, ‘Nu yes yewo nyinge ghare yo’ puq gad di ni nyinge nare kin wuqond di nei wamb kin tuqui?
24 Pudi puq ken ei nungoqi nei wamb te pugri wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni qi pe ven nde yumbo ur brequ kin wand puaq nand ye gre rise.” Muq wuti nyinge nare tuqui segi ye te ningg nari, “Nge kari nu yes yewo, nunon sunyi ghateri, ghare baj pe yo.”
25 Muq brequne ni nde rar ngimine wuti nyinge brequ kin te nes newo nikin nase di meri mandi kin sunyi te muet namb, nare God nyamb nindivi viyo viyo nambu no.
26 Wute buagi te ruqond di quan nganye puye rind, di God nyamb rindivi viyo. Ni ruqond quan nganye puye rind di riri, “Beghi yumbo asi buqod segi kin te muq buqod.”

Jisas ni Matyu ngam nirang
Matyu 9:9-13; Mak 2:13-17

27 Tende dobu Jisas nar no, di wuti iri takis nateri kin nikin takis nateri kin baj pe tende nas nuqoind. Wuti te ni nyamb Livai. Ni wuti te nuqoind di simbe nindig nari, “Nu nge nde ghawi.”
28 Di Livai nikin yembe kin yumbo yumbo buagi si nare rise, di nes newo, Jisas nde dobu naru.
29 Muq Livai Jisas ningg mir yumbui ire yembe nunduw. Mir te nikin nde baj pene nuaq. Ni mir te nuaq kin tende takis materi kin aye nganye buagi mandi di wute aye anene rindi, Livai nde baj pene rikur, di ni ane mir rind.
30 Mir pe tende Parisi di wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni mandi di Jisas wute te ane mir rind kin te muqond di te kin ningg ni Jisas ningg wute te ane ker mawo. (Wute lo wute bei meny ye te ni mune Parisi ne.) Ni Jisas ningg wute te ker muam di mari, “Pughe kin ningg nungoqi wute takis materi kin di wute yumbo ur brequ rind kin ane mir wand di wuye we?”
31 Di Jisas ni oyi nindim nari, “Wuti num gureg segi kin ni dokta nde no tuqui segi, wuti num gureg kinne ei dokta nde no.

32 Te kin pugrine nge wute yumbo ur tuquine puq ren yene kateri ningg
gadi segi, pudi wute yumbo ur brequ rind rind ris ye ni ningg bu gadi. Nge
ni simbe gidiny ei ni nei rire ritinde ningg."

Ni mir uny yemu kin te ningg Jisas pengu mindig
Matyu 9:14-17; Mak 2:18-22

33 Di ni Jisas simbe mindig mari, "Jon ningg wute ni pripri mir uny yemu
di Yumbui pengu mindig. Di Parisi mingg wute pugrine puq men. Pudi nu
ningg wute ni pripri mir mand di wuye me."
34 Di Jisas nari, "Wuti iri ngam no ningg mir yembe mindiny di kimand
ngam niram mandi ane mir mand. Di ni ane mir mand mand masne kin
tende puayi ni kimand te mir uny yemu tuqui segi.
35 Pudi otiwo wute ninge mandi wuti ngam no kin mitanyi mo ye ngeri te
rindi ye. Tende puayi ei ni yivany mare di mir uny yemu."
36 Di Jisas te kin ningg ni kopuqu wand ven simbe nindim, "Wuti iri siot
wuri gawo namb, di siot urupui kin puch pend nowi, di gawo pe tende rang
naimb tuqui segi. Ni puq nen tedi siot urupui te unje naip, segi pend nowi.
Di puch te siot wuri pe tende rang naimb, pudi urupui wuri te ane tuqui
segi.
37 Di wuti iri ni wain urupui meme chongo yabe kin pe nowi naghe segi.
Ni pugri puq nen tedi wain urupui te yindingi di meme chongo yabe kin te
bir nuaq di meme chongo te bir wus di wain dabo no.
38 Pugri bu wain urupui te meme chongo urupui pene ei mawo maghe.
39 Wuti iri wain asi kin ne pre, tedi urupui kin mune ne yambu nari. Tedi
ni nari, 'Yabe kin te oghi'."

6

Jisas nari ni Sabat kin puate
Matyu 12:1-8; Mak 2:23-28

1 Sabat kin nginy iri ningg Jisas nikin wute ane wit wuny mingine nyinge
mare mo. Ni nyinge mare mo mo di Jisas ningg wute wit yi ninge gure
mawo, materi, si pe sosi mand, chongo puaq di nganye te me.
2 Muq Parisi ninge te muqond di ni pengu mindim, "Pughe ningg nungoqi
Moses ningg lo te gure waq di Sabat kin nginy nen ningg yembe wand wit
yi gure wawo?"
3 Di Jisas oyi nari, "Devit nikin wute ane mo mo mir kurem di pughe sin
men kin te nungoqi buk pe wuqond segi bri?
4 Beghi bon lo wuri bret God meng ningg mawo ris kin te God meng ye.
Bret te kin pristne ei me, wute aye me kin te lo segi puq wund. Pudi Devit
nikin wute ane mo mo mir kurem di ni God ningg baj pe sunyi uny kin pe
tende nar no di bret te nateri, nare nandi ne, di nikin wute ninge nem me.
Nungoqi wand te kin buk pe wuqond o segi?"
5 Di ni simbe nindim nari, "Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin
ni Sabat kin puate."

Jisas ni wuti iri si kuti kin te sabi nindig oghi
Matyu 12:9-14; Mak 3:1-6

6 Sabat aye ningg ni God yumbui nyamb mirang kin baj pe nar no di God
ningg wand wute bei neny. Di wuti iri ni si kuti kin te ane God yumbui
nyamb mirang kin baj pe tende nas. Wuti te ni si tuan brequ kuse.
7 Di Parisi wute Moses ningg lo wute bei meny ye ane ni Jisas kotim maind
ningg ngim meri mand ye, pugri bu ni waghine Jisas yeng muang pu yemu.

Ni yeng muang ei muqond muq Sabat kin nginy te ningg ni wuti si kuti kin te sabi nindig oghi, tedi te ningg kotim maind ningg.
8 Pudi Jisas ni nei te nundom pre. Di ni wuti si brequ kin te simbe nindig nari, “Nu yes yewo, ghandi, wute buagi nde rar pe yeru.” Pugri simbe nindig di nes nandi, wute buagi nde rar ngimine yenu.
9 Muq Jisas ni simbe nindim, “Nge nungoqi pengu guduq, Sabat kin lo pughe puq wund? Wute ghav bidiny yuwon pu ris, o wute unje pap? Wute ghav bidiny ei ris o wute bab riti?”
10 Muq ni rar nat wute buagi nuqond nuqond nondo nandi pre di wuti te simbe nindig nari, “Nu si tuqu kuso.” Muq ni Jisas nari kin pugrine puq nen, ni si nituqu kuso, di brequne nganye ni si mune oghi.
11 Pudi ni te muqond di Jisas quan nganye umbo ker muang. Di oyi oyi pengu mand mari, “Muqdi beghi Jisas pughe sin ei beg ye?”

Jisas aposel 12-pela pu ir nawo di tiqi nundom mo
Matyu 10:1-4; Mak 3:13-19

12 Tende puayi nginy iri ningg Jisas char iyu pe newo no Yumbui pengu nindig ningg. Ni te no di bur te ningg ni God pengu nindig nindigne ruso pend ruso.
13 Yambgriq burane nikin wute nari mandi di wute 12-pela pu si numbom di wute te aposel puq nindim.
14 Wute 12-pela pu te ni nap mo kin taq men: Saimon (ni nyamb aye te Pita puq nindig) ni kiqam Andru temi, Jems, Jon, Pilip, Bartolomyu,
15 Matyu, Tomas, Jems Alpius ningg wo, Saimon ni Selot ningg wute tit kin iri,*
16 Judas Jems ningg wo, di Judas Iskariot otiwo ni Jisas veri nde si pe ni nondo kin te.

Jisas wand bir nawo di wute num ye sabi nindiny
Matyu 4:23-25

17 Muq Jisas aposel te ane char iyu pe pu mati mi bed pe yemu. Di bed pe tende nikin wute nganye buagi rindi, tende rikur pu yeru. Di wute aye tiqe isis kin nganye buagi nganye rindi tende rikur pu yeru pre. Wute te tiqe buagi Judia opu yeru kin te pu rindi, Jerusalem pu rindi di tiqe yumbui gherim qunambe yeru kin Tair di Saidon pu rindi.
18 Wute buagi te Jisas nde rindi ni ningg wand rutungu di num puaq nindiny ningg. Wute ninge ququ brequ ni nde yemu kin te ni ququ brequ te puaq nindiny.
19 Di gre Jisas nde pu viyi vindi di wute nganye buagi num di ququ brequ puaq nindiny. Wute ni rit nase kin te ninggne di ni num oghi di ququ brequ wu mase mo. Pugri bu wute nganye buagi ni rit nase ningg tuqui rip rip.

Wute God yuwon nuany di brequ nindiny kin wand
Matyu 5:1-12

20 Muq Jisas rar neq wundo nikin wute te nuqond di nari, “Nungoqi wutaqu yumbo quan segi kin nungoqi chumbuai wand, te pugri tumo di nungoqi God nde si nambu was.
21 Nungoqi wutaqu muq mir tuqui segi di mir ane was kin te nungoqi chumbuai wand, te pugri God nungoqi tuqui nupuqu ye. Nungoqi wutaqu muq yivany ane was kin te nungoqi chumbuai wand, te pugri nungoqi oyi chumbuai ane was ye.

---

* **6:15:** Wute tit Selot kin ni Rom mingg gavman nde si nambu mas yambu mari.

22 Nungoqi wutaqu nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge
nei wumbigh di nge ningg nyamb bir wawo ye te ningg wute buagi nungoqi
yambu mireuq di ni nde tumo wondo mundoqu yambu mari, di nyamb
brequ munduq. Nginy te ningg nungoqi pugri puq meuq kin tende nungoqi
chumbuai wand, nungoqi yuwon pu was.
23 Wute nungoqi pugri puq meuq kin nginy tende nungoqi nyinge wawo
di quan nganye chumbuai wand. Te pugri God oyi nungoqi oyi nunduq
kin yumbo yumbui nganye nginy tu wam nuauq rise. Muq ni nungoqi puq
meuq kin te asi ni kuqo mune propet pugrine puq mem ye.
24 "Pudi nungoqi wutaqu muq yumbo quan rise kin nungoqi muq qi pe
yuwon pu was di quan nganye chumbuai wand pre. Otiwo di God nungoqi
mai neuq.
25 Nungoqi wutaqu mir tuqui kin te, otiwo di God nungoqi mai neuq di
nungoqi oyi mir tuqui segi di mir ane was. Nungoqi chumbuai ane was di
wur wur was kin te otiwo di God oyi nungoqi mai neuq di nungoqi quanji
wand di yivany ane was.
26 Nungoqi wutaqu muq wute buagi aye chumbuai munduq di nungoqi
nyamb mindivi viyo kin te, otiwo di God oyi nungoqi mai neuq. Wute
nungoqi chumbuai munduq di yuwon muauq kin te asi ni kuqo propet
wandoqi kin pugrine nganye yuwon muam ye."

Nungoqi non veri sabi wundim
Matyu 5:38-48

27 Muq Jisas mune nari, "Nungoqi muq nge ningg wand wutungu
wutungu yequ kin wen, nge nungoqi simbe guduq: Nungoqi non veri yawo
wurany righe, di wute nungoqi yambu mireuq kin te nungoqi oyi ni yuwon
wam,
28 di wute nungoqi awo mumbuq kin te nungoqi oyi God pengu wundig
ei ni yuwon nuam, wute nungoqi wand brequ munduq kin te nungoqi oyi
God pengu wundig ei ni oyi yuwon nuam.
29 Wuti iri nu kowisambe opu dang nunduw, te piyi rar qoind opu gri
mune dangne nunduw. Wuti iri nu chongo ire nitaw wi, te piyi rar qoind
aye te mune nitaw wi.
30 Wute nungoqi yumbo ningg sang mupuq te nungoqi wem, yawo nduq
wayequ. Di wute nungoqi yumbo ninge mitaquri kin te nungoqi mune
wateri ningg wari wayequ, te piyi ni mare mo.
31 Yumbo ur buagi wute aye nungoqi nde puq ren ningg wari kin pugrine
ei nungoqi mune ninde puq weny.
32 "Nungoqi wute nungoqi yawo rirauq righe kin tene yawo wurany righe
kin te eti wari God te kin ningg nungoqi chumbuai nunduq ningg puq wand.
Wute yumbo ur brequ rind kin pugrine wute ni yawo rirany righe kin tene
ni oyi yawo rirany righe ye.
33 Di nungoqi wute nungoqi yuwon muauq kin tene muq oyi sabi wundim
kin te eti wari God te kin ningg nungoqi chumbuai nunduq ye. Wute yumbo
ur brequ kin ni te kin pugrine qa puq ren ye.
34 Di nungoqi wute yumbo wem di nei wamb wute te otiwo ni oyi nungoqi
wem kin tuquine oyi mune meuq ye tuqui. Pugri bu nungoqi wute tene ei
yumbo wem. Nungoqi pugri puq wen ye te eti wari God nungoqi te kin
ningg chumbuai nunduq. Wute yumbo ur brequ rind kin ni pugrine wute
aye yumbo ur brequ rind kin te yumbo reny pu ei otiwo ni oyi mune te kin
tuquine reny ye.
35 Pudi nungoqi oyi nungoqi non veri yawo wurany righe, sabi wundiny,
yumbo weny di ni oyi oyi runduq ye te ningg wari muq weny wayequ, segi

ei weny. Nungoqi pugri puq wen, tedi God oyi nungoqi oyi nunduq kin te quan nganye. God ni wute brequ kin di wute ni chumbuai rindig segi kin te anene yuwon nuany ye. Pugri bu nungoqi te kin pugrine puq wen, tedi wute aye rundoqu di nei rimb nungoqi God wam nganye kin ni ningg wo.
36 Beghi wuyi wute buagi yawo nitony kin pugrine ei nungoqi mune wute aye yawo wutony."

Wute yumbo ur brequ rind kin te ningg simbe wundiny wayequ
Matyu 7:1-6

37 "Wute aye ni yumbo ur brequ te wundony di brequ puq wundiny segi, tedi God oyi nungoqi brequ puq nunduq segine. Wute aye yumbo ur te wundony wupiny ruso segi, tedi God oyi nungoqi yumbo ur brequ te rupuqu ruso segine. Wute nungoqi unje mupuq pudi nungoqi wand te puaq wundiny, tedi God oyi nungoqi wand puaq nunduq."
38 Jisas kopuqu wand ven nand, "Nungoqi wute aye yumbo weny, tedi God oyi nungoqi wute aye yumbo weny kin pugrine neuq. Ni oyi quan nganye ei nungoqi nde si wam nuauq di nungoqi si bre di ninge buraq ri ye. Nungoqi wute aye yumbo pughe gri pu weny ye te kin pugrine ei God nungoqi oyi neuq ye."
39 Di ni kopuqu wand aye ren mune simbe nindiny: "Wuti iri rar brequ kin ni wuti aye rar brequ kinne si niting rise di nitanyi no ye tuqui segi. Tedi ni temi ane ngamo pe ir maghe.
40 Skul wokuandi iri nikin tisa nde yumbui di nikin tisa oyi ni nde nambu nas segi. Tisa ni yumbui di skul wokuandi oyi tisa nde nambu. Pudi skul wokuandi ni skul omo nuaq, tedi nikin tisa ane tuquine.
41 "Pughe kin ningg nu yumbo tinanji nimand nde rar pe yequ kin te muq gudoq, pudi nyumo bidi yumbui nu non rar pe yequ kin te gudoq segi?
42 Pughe gri ei nyumo bidi yumbui nu non rar pe yequ kin te nei gubuw segine, muq nu non nimand ningg kuari, 'Mand, nu yeru nge tinanji woju nu nde rar pe yequ kin te kitaw wi?' Nu wuti nei tevi kin! Nyumo bidi nu non nde rar pe yequ kin te taqwi pre, ei nu oghine rar ghat, muqdi tinanji woju nimand nde rar pe yequ kin te taqwi."

Nyumo ire yi oghi ye di nyumo ire yi brequ kin wand
Matyu 7:15-20; 12:33-37

43 "Nyumo nyam kure kin pe nyumo yi brequ kin riyi segi, di brequ kuse kin pe mune pugrine nyumo yi yuwon kin riyi segi.
44 Nyumo manyi wute nikin yi te mundony di nei mamb nyumo te nyam kure kin o brequ kuse kin. Wute sanyi yi sare mundim pe riyi pu yeru map segi, di wain yi sare tubrege pe riyi pu yeru map segi.
45 Te kin pugrine wuti oghi kin nei yuwon ye ni nde umbo pe rise kin te simbe nand, di wuti brequ kin nei brequ ye ni nde umbo pe rise kin te ei simbe nand ye. Mim nikin nei pe wand vind segi, mim ni wuti ningg nei umbo pe bre pu rise kin te bu simbe vind."

Wute nei yuwon kin di nei brequ kin
Matyu 7:24-29

46 "Nungoqi nge kari kin yumbo ur te puq wen segi, tedi pughe kin ningg nge ningg wari, 'Yumbui, Yumbui?'
47 Wuti nge nde nandi nge ningg wand nutungu di nge kari kin pugrine puq nen kin te, muqdi nge nungoqi simbe guduq ni pughe gri ei nas ye.
48 Wuti te kin ni wuti iri baj yembe nindig ningg di qi ngamo nuaq naghe no wet yumbui iri raqe naind, muq simen wet wam tende nawo muq baj

yembe nindig kin pugri. Otiwo wuye nime nandi kin tende puayi wuye nime baj te si numbony, pudi baj te viso vighe di bir segi. Ni baj gre ye nganye yembe nindiny, pugri bu bir ye tuqui segi.
49 “Pudi wuti nge ningg wand nutungu pudi nge kari kin pugri puq nen segi kin te, ni wuti iri ngamo nuaq naghe no simen nowi muq baj yembe nindig segi, ni wuti qi wamne baj yembe nindig kin te ane tuqui. Otiwo wuye nime nase kin tende puayi wuye nime baj te si numbony di baj te bi viso vighe di bir vis omone viso.”

7

Jisas yembe ye wuti iri num puaq nindig
Matyu 8:5-13

1 Jisas wute buagi wand ren simbe nindiny nindiny pre di Kaperneam nar no.
2 Kaperneam pe wuti iri num yumbui gureg di nati ningg tumo pu nase. Wuti te Rom kin ami mingg yumbui ni ningg yembe ye wuti iri. Ami kin yumbui ni wuti nen quan nganye nei nimbig ye.
3 Rom kin ami mingg yumbui ni nutungu Jisas Kaperneam nandi, di ni Juda ye quayi kiyi ninge tiqi nundom Jisas nde mo. Ni mo Jisas simbe mindig ei nandi ni ningg yembe ye wuti te sabi nindig ningg.
4 Wute te tiqi nundom mo kin te mo Jisas nde mo mar di Jisas simbe mindig di mitanyi ne mo ningg quan nganye buid map. Ni pugri simbe mindig, “Nu segine wuti nen nde baj pe yo di ghav ndig.
5 Te pugri ni beghi Juda yuwon nuangu ye. Nikin wet bidi pene yumbo wong nand di beghi Juda God yumbui nyamb mirang kin baj yembe mundug.”
6 Muq Jisas ni ane mo.
Jisas ami mingg yumbui nde baj pe tumo nondo nondone di ami mingg yumbui te kimand tiqi nundom mandi ei Jisas pugri simbe mindig ningg, “Yumbui, nu nyinge ghare nge nde baj pe gheyi yi wayequ, te nu yembe yumbui guad. Nge wuti oghi nganye segi, pugri bu nu ngende baj pe ghandi wayequ.
7 Nge wuti oghi segi pugri bu nge nge ningne mune nu nde godo kin te oghi nganye segine. Pugri bu wute te tiqi gudom mondo. Te ningg bu nu ghandi segi, pudi nu wandne simbe ghand, di nge yembe ye wuti te num oghi.
8 Nge nei gab nu wuti te sabi gudig tuqui. Te pugri nge mune wuti nyamb kin iri nde si nambune kas ye, di ami oyi nge nde si nambu mas. Pugri bu nge ami iri simbe gidig kari, ‘Nu yo,’ di ni no; aye simbe gidig kari, ‘Ghandi,’ di ni nandi; nge yembe ye wuti ningg kari, ‘Nu yembe te yembe ndiny,’ di ni yembe nindiny.”
9 Jisas ni wand ren kin nutungu di ni quan nganye puye nand, di tindi nondo wute buagi ni nde dobu ruru kin te simbe nindiny, “Nge nungoqi simbe guduq, wuti iri God pugri nganye nei nimbig kin te nge guqoid segi. Israel pe mune wuti nen kin iri guqoid segine.”
10 Muq wute ami mingg yumbui tiqi nundom mo kin te mune baj pe mandi, di yembe ye wuti te mune num oghi pu nas muqoind.

Jisas ni wuti ambonye iri nati pre kin te nindingi newo

11 Tende dobu Jisas tiqe ire Nain puq munduw kin tende no. Ni no di nikin wute di wute buagi aye te ni nde dobu ruru kin te ni anene riso.
12 Ni riso tiqe ngimrawu pe riso rir pune di wute tiqe te kin wuti ambonye iri nati kin te meri meyi mandi. Wuti ambonye te wute ire ni ngaim nati

pre kin nyarimo nyumbueg wus ye ni ningg wo. Ni wo aye segi, quayi wo te irine nas ye muq nati. Pugri bu ni wuti te meri mandi di wute nganye buagi ni kumo ane ruwi.

13 Jisas nyumbueg te nundoq di quan nganye yawo nitow. Di simbe nunduw nari, “Quanji ghand wayequ.”

14 Muq ni wuti mowi naghe kin nyembe pe tumo nondo, si neq wundo nyembe nitiq wuse di wute nyembe miraq kin te mune nyinge mare segi, pugrine yemu. Di ni nari, “Ambonye, nge nu simbe guduw, nu yes yewo!”

15 Di wuti nati pre kin te mune nes newo nas di wand nand. Di Jisas wuti ambonye te mune nitanyi nondo kumo nde si neri.

16 Wute buagi te ruqond di quan nganye puye rind, di God nyamb rindivi viyo riri, “Propet yumbui nganye iri beghi nde bre nowi pre. God nikin wute ghav nindiny ningg nandi pre.”

17 Di wand ven kin vir ir tiqe buagi Judia opu yeru kin te rutungu, di tiqe aye pe opu yeru kin te mune rutungu ne.

Jon wute wuye nap ye nikin wute tiqi nundom Jisas nde mo Matyu 11:1-19

18 Jon wute wuye nap kin ni ningg wute Jisas yumbo yumbo buagi ren puq nen ye wand te Jon simbe mindig. Di ni nikin wute temi nari mandi,

19 di tiqi nundom Yumbui nde mandi ei pugri pengu mindig ningg, “Nu wuti God tiqi nundog nandi puq nand kin tene bri guadi o beghi wuti aye bri ghimbi buag pu pas ye?”

20 Muq wute temi te mandi Jisas nde mi meyi di mari, “Jon wute wuye nap ye ni beghi tiqi nundog bu nu nde badi ei wand ven pengu buduw ningg, ‘Nu wuti God tiqi nundog nandi puq nand kin tene bri guadi o beghi wuti aye bri ghimbi buag pu pas ye’?”

21 Ni temi mandi pu yemu kin tende puayine Jisas wute num isis rire kin num puaq nindiny, di wute ququ brequ ane kin ququ brequ puaq nindiny. Wute nganye buagi rar brequ kin te sabi nindiny di mune rar rit.

22 Pre, muq ni wute temi Jon ningg wand mare mandi ye te oyi simbe nindim nari, “Mune wo di yumbo yumbo buagi nungoqi non rar pe wuqond di wute aye men simbe munduq wutungu kin te Jon simbe wundig: Wute rar chukoq kin te ni mune rar bure rind, wute nyinge brequ kin mune nyinge rire, wute leprosi riraq kin te ghimbi mune yuwon rind, wute ange ghave rimbiny kin munene wand rutungu, wute riti kin mune res riwo, di wute yumbo segi kin te ni wand yuwon ye bir muany rutungu.

23 Wute nge yumbo yumbo buagi puq ken ye te ruqond, pudi nge dob regh segi kin wute te chumbuai rind.”

24 Wute Jon ningg wand mare mandi kin te mo pre, Jisas wute buagi te yeru kin te Jon ningg simbe nindiny nari, “Nungoqi mong wuye di nyumo segi ye pe wo Jon wuqoind kin te ni kombu kin pugri nyumurighi neri no nandi nandi bri yenu wuqoind? Te segi, Jon ni kombu kin pugri segi, ni gre pu yenu ye.

25 Pudi te segi, tedi yumbo pughe kin wuqond yamb wo? Wuti iri chongo yuwon ye bri nare righe pu yenu bu wo wuqoind ningg? Te segi, wute chongo yuwon ye mare righe di yumbo yuwon yuwon ghimbi pe mare righe kin te king ningg baj pe mas ye.

26 Nungoqi yumbo pughe kin wuqond yamb wo? Propet iri bri wuqoind ningg wo? Te nganyene, nge nungoqi simbe guduq, Jon ni mune yumbui nganye, propet aye ni ane tuqui segi.

27 Wuti nen ningg qa God nde buk pe pugri ur mand, ‘Nge wuti iri nge
ningg wand nare no kin te tiqi gudog ye nawo nu ngim sabi nunduw.’ *[Mal
3:1]*
28 Nge nungoqi simbe guduq, wuti iri qi pe ven nde kin Jon nde yumbui nas
segi, Jon irine yumbui. Pudi wute God nde si nambu ris kin tende wuti iri
nyamb segi wokuandi kin pugri nas kin te ni oyi Jon nde yumbui.”
29 Wute buagi di wute takis materi kin anene ni Jon ningg wand rutungu
di Jon wuye nap pre ye. Pugri bu muq ni Jisas Jon ningg wand ren simbe
nand ye ren rutungu di riri God ni yumbo buagi tuquine nganye puq nen.
30 Pudi Parisi di wute lo quan nganye nei mamb ye ni asine Jon ningg
wand mutungu yambu mari bu ni wuye nap segi, pugri bu ni God nari kin
pugri puq men segi.
31 Jisas nari, “Nge yumbo pughe kin ningg ei wand gad ei nungoqi muq
ven nde puayi was kin te ane tuquine?
32 Nungoqi wokuandi kin pugri, ni ruso tiqe moqi ris, wokuandi aye mune
rindi muq ni oyi oyi wand rind riri, ‘Beghi pereru piq budouq ei nungoqi
nyinge wawo ningg pari, pudi nungoqi nyinge wawo segi. Di beghi yivany
kin yuwo pari ei nungoqi quanji wand ningg pari, pudi nungoqi quanji
wand segi.’
33 Te kin pugrine Jon wute wuye nap ye nandi kin ni mir quan nand segi,
di wain ne segi, di nungoqi wari ququ brequ ninde yenu.
34 Di nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge gadi kin nge mir
gad di wain ke di nungoqi wari, ‘Nungoqi wuti nen wuqoind. Ni mir quan
nand di wain quan ne, ni wute takis materi kin di wute yumbo ur brequ
rind kin kimand.’
35 Beghi temu yumbo ur kin kinne yembe bidiny pudi nungoqi temu ane
yambu wurengu. Pudi God beghi nde yembe nand kin te bei rind ni nei te
yuwon nganye.”

Nyumbueg ire Jisas nyinge wuye wuping

36 Muq Parisi iri Jisas ningg nari ei Jisas nondo ni ane mir mand ningg.
Pugri bu Jisas Parisi tende baj pe no di ane mas mir mand.
37 Di wute ire tende wus. Wute te ngimne nyumbueg, asine yumbo ur
brequ wund wund rindi rindi muq. Ni Jisas mir nand yamb nandi pu Parisi
nde baj pe tende nas ye te wutungu. Di ni os wo yuwon ye ire wet pe yembe
munduw kin pe tende wel yuwon tuqo neri kin te wuwi naghe wuri wundi.
38 Ni wundi Jisas nde dobu muange tingi yequ, quanji wund, di ni ngam
giji wuye Jisas nde muange wam ir mati, di nikin yu pe ku wumb. Di yimb
wughe, wughe wuso Jisas nyinge song wurang, di wel yuwon tuqo neri kin
nyinge wam groq wundig.
39 Parisi te Jisas ningg nari ninde baj pe nondo ye te ni te nuqond di nikin
nei pene pugri nei namb, “Wute wen ngimne nyumbueg ire bu ni wuit nase.
Wuti nen nganyene propet iri, tedi ni nei namb wute wen pughe gib wumb
ye bu ni wuit nase.”
40 Jisas ni nei nundog, pugri bu ni oyi oyi nindig nari, “Saimon, nge nu
wand ire simbe guduw ningg.”
Di ni oyi nari, “Tisa, be simbe ghand.”
41 Di Jisas simbe nand nari, “Wute temi wuti iri nde mo wet bidi ninge
materi, di otiwo ni oyi mune oyi mindig ye. (Wuti te nikin bisnis yembe
te wute aye wet bidi nem pu ei otiwo ni oyi mune oyi mindig kin tende di
so rundo meng ye.) Wuti iri no ni ningg nari di silva kin wet bidi 500-pela
nateri. Di wuti aye mune ni nde no nari di silva wet bidi 50-pela nateri.

42 Ni temi wet bidi te materi pre, pudi ni temi ane oyi mindig ye tuqui segi,
ni temi wet bidi segi. Pugri bu ni segi puq nindim nari, 'Te piyi, nungoqi
tequ ane nge wet bidi te oyi wundigh wayequ.' Ni pugri puq nindim, tedi
nu nei guab kin wuti pughe ye ei ni quan chumbuai nindig ye?"
43 Di Saimon nari, "Nge nei gab kin wuti wet bidi quan nateri kin te ei
wuti te quan nganye chumbuai nindig ye."
Muq Jisas nari, "Nu tuquine nei guab."
44 Muq ni tindi nondo nyumbueg te nundoq di Saimon simbe nindig nari,
"Nu nyumbueg wen yumbo ur wund kin guqod bu? Nge nu nde baj pe keyi
gadi pudi nu nge wuye kuegh di nyinge wuye kap segi. Pudi nyumbueg wen
nikin ngam giji wuye pe nge nyinge wuye wupigh, di nikin yu pe ku wumb.
45 Nu nge song kuregh segi, pudi nyumbueg wen nge keyi gadi kasne di
ni wundi yimb wughe nge nyinge song wureny kin tene rise rise.
46 Nu nge nde ngawu pe wel groq gudigh segi, pudi wute wen wel tuqo
yuwon ye nge nyinge bage wam groq wundigh.
47 Pugri bu nge nu simbe guduw, wuti yumbo ur brequ musoqne nand
pu muq God puaq nindig kin te musoqne chumbuai nand ye. Nyumbueg
wen ni quan nganye yumbo ur brequ wund ye, pudi ni nge quan nganye
nei wumbigh, pugri bu ni yumbo ur brequ wund kin wand te puaq pre."
48 Muq Jisas ni simbe nunduw, "Nu yumbo ur brequ guad kin wand te
puaq pre."
49 Di wute aye mune mir pe tende mandi pu mas ye te ni wand ren
mutungu di kin kin wand mand mari, "Wuti nen tughe? Ni wute aye yumbo
ur brequ rind ye wand te mune puaq nindiny yene?"
50 Di Jisas nyumbueg te simbe nunduw nari, "Nu yivany ghare wayequ,
nu umbo yuwon pu kuse di yo. Nu nge nei gubigh ye te ningg nu wand
puaq pre."

8

Nyumbueg ninge Jisas nikin wute ane ruso ni ghav rindim

1 Tende dobu Jisas nyinge nare tiqe manyi nar ir. Tiqe yumbui di tiqe
woju tende nar ir yumbo yumbo buagi God nde si nambu rise ye te kin
wand yuwon ye bir nawo. Ni no di nikin wute 12-pela pu te ni ane mo.
2 Di nyumbueg ninge Jisas ququ brequ puaq nindiny di num puaq nindiny
kin te ni mune anene ruso. Wute te, Maria (tiqe Magdala kin) ni ququ brequ
7-pela pu yemu pudi Jisas tiqi nundom meyi mi mo kin te.
3 Di Kusa ngam Joana, ni ngaim Kusa ni Herot nde baj pe yembe mand
ye yumbui, di Susana, di nyumbueg nganye buagi aye. Wute ren nikin wet
bidi di yumbo yumbo pene Jisas nikin wute ane ghav rindim ningg bu ane
ruso.

Wuti iri wit yi wuny mbe puraq nand kin kopuqu wand
Matyu 13:1-9; Mak 4:1-9

4 Wute buagi tiqe manyi kin rindi, Jisas nde rikur kur di Jisas kopuqu
wand ven simbe nindiny,
5 "Wuti iri nikin wuny mbe no di wit yi puraq nand. Ni puraq nand nand
di wit yi ninge ngimne ir ri, di wute nyinge ruwo di wapi rindi riq.
6 Ninge qi wet quan kumo kus ye pe ir riti righe kin te ruwi pre pudi wuye
segi, pugri bu quari rimb.
7 Wit yi ninge ruso nyungo quat kin pe ir ri di nyungo quat kin ni nambu
wi ruso.

8 Di yi ninge qi yuwon ye pe ir ri. Yi qi yuwon pe ir ri kin te yuwonne ruwi, yumbui ruso di yi riyi. Ni asi musoqne puraq nand pudi muq oyi wit puate ire ire yi 100-pela pugri riyi.”

Ni kopuqu wand ven simbe nand pre di ngam nare wute buagi te simbe nindiny, “Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei wand ren nutungu.”

Pughe ningg bu Jisas ni kopuqu wand pe simbe nand?
Matyu 13:10-17; Mak 4:10-12

9 Jisas nikin wute ni pengu mindig ei ni kopuqu wand ven kin puate raqe nand ningg mari.

10 Muq Jisas nari, “Yumbo yumbo buagi God nde si nambu rise kin wand suqo pu rise kin te God nungoqi nei neuq di nungoqi nei wumbiny tuqui. Pudi wute aye kin te nge kopuqu wand pe simbe gidiny ei ni rar pe ruqond pudi yumbo ninge ruqond rip ruso segi, di ange ruaq rutungu pudi nei rimb segi. *[Ais 6:9]*

Jisas ni wit yi kin kopuqu wand te raqe nand
Matyu 13:18-23; Mak 4:13-20

11 “Kopuqu wand te kin puate taq ven: Wit yi te God ningg wand.

12 Wit yi ninge ngimne ir righe kin te, te wute God ningg wand rutungu di umbo pe ruwo vis, pudi ququ brequ mingg yumbui nandi wand ninde umbo vis kin te puaq nindiny viso. Ni puq neny ei ni God dob reng di God oyi mune ni nateri segine.

13 Wit yi wet pe ir righe kin te wute tughe ni wand ven rutungu di brequne chumbuai ane ritevi. Pudi ni tumuri maghe mo segi kin pugri, ni wand te kin nei pe ruwo ris nganye segi. Ni God ningg wand rutungu pudi mai isis rindi ninde meriwo di ni God ningg wand brequne si rire.

14 Wit yi ninge nyungo quat kin pe ir righe kin te wute wand rutungu, pudi otiwo ni ruso mai rire di te kin quan nganye nei kumo rimbiny, wet bidi nei rimbiny, di qi pe kin yumbo te chumbuai rindiny, di te kin puq ren yawo kureny. Nei ren kin oyi ni nei imb ruany di God ningg wand oghine nei rimbiny segi. Wute te kin ni wit yi oghine uri rind segi kin pugri.

15 Pudi wit yi qi puch oghi kin pe ir righe kin te, te wute yuwon ye di nei yuwon ye rise ye. Ni God ningg wand rutungu di nei pe ruwo ris ye. Ni mai rire pudi God dob reng segi, ni wit kin pugri yi riyi.

Wuti lam nindiq pre os pe but niraq kin kopuqu wand
Mak 4:21-25

16 “Wuti iri lam nindiq pre di os pe but niraq o ede nambu neq wur wuso suqo niraq segi ye, ni wam niraq wughe pu yequ ei wute aye mandi di lam ti te muqond tuqui.

17 Te pugri yumbo suqo pu rise ye te raqe ruso wute buagi nei rimb ye, di yumbo but pu rise kin te raqene rise di wute buagi nei rimb ye.

18 Pugri bu God ningg wand oghine wutungu di ni nari kin pugrine ei puq wen. Te pugri wuti God ningg wand asi nutungu kin te nat vise ye te otiwo God ni aye neng, pudi wuti God ningg wand nutungu kin te menare viso ye, tedi God ni wuti tende wand puch nganye vise kin te mune natevi.”

Jisas kumo di kiqam ninde rindi
Matyu 12:46-50; Mak 3:31-35

19 Muq Jisas kumo di kiqam ane Jisas ruqoind ningg rindi. Ni riyi rindi ningg pudi wute quan nganye bre pugri bu ni Jisas nde tumo rundo ye tuqui segi.

20 Muq wute ninge Jisas simbe mindig, “Nu numo niqam ane rindi pu
dabo sange te yeru, ni nu ghimbi ruaw pu yeru. Ni nu ruqoind ningg.”
21 Pudi ni oyi nari, “Wute God ningg wand rutungu di God nari kin
pugrine puq ren kin te nge moyu di qam.”

Jisas ni nari nyumurighi di wuye seme gub kin te pre
Matyu 8:23-27; Mak 4:35-41

22 Nginy iri ningg Jisas nikin wute simbe nindim nari, “Wandi wuye
ngamo pe pu opu gri te po pewo.” Muq ni at pe mewo mo di mo.
23 Ni mo mo ngimi Jisas ruqo nase. Ni ruqo nase di nyumurighi yumbui
wuye ngamo pe tende naghe di wuye seme gub. Di wuye at pe kuyo kughe
bu at wughe wuso ningg tumo.
24 Muq nikin wute mondo ni buraq mindig di mari, “Yumbui, Yumbui!
Beghi wuye pe paghe po wuye pe di pati yamb.” Muq Jisas nes newo,
nyumurighi di wuye seme gub kin te segi puq nindiny, di nyumurighi nati
di wuye mune kuti yuwon pu kuse.
25 Di nikin wute simbe nindim nari, “Nungoqi God nei wumbig segi bri?”
Ni te muqond, di puye mand, di wune mamb, di kin kin wand mand mari,
“Wuti nen tughe? Ni nyumurighi wuye ane simbe nindiny di ni mune ni
ningg wand rutungu ne ye!”

Jisas wuti ququ brequ ane kin ququ brequ puaq nindig
Matyu 8:28-34; Mak 5:1-20

26 Muq Jisas nikin wute ane at pe Gerasa opu mo. Gerasa te Galili wuye
ngamo pe opu gri yequ.
27 Ni mo Gadara mo mar, Jisas naghe no, jiji pe nyinge nare newo no
pune wuti iri tiqe te kin ququ brequ ane kin ni nde nandi. Wuti nen ni
yabe chuqone nganye chongo nare righe segi, omone yenu ye. Di ni yabe
chuqone baj pe nas segi, ni wute mati mawo yemu ye ngamo pe tende nas
ye.
28 Wuti te Jisas nuqoind, di quan kumone nari, di Jisas nde rar ngimine
sungomyu sungomyu yenu, di quanne ngam nare nari, “Jisas, God Wam
Nganye nas kin wo, nu nge pughe sin kuegh ningg? Nge nu pengu guduw,
nu nge unje ghaip wayequ.”
29 Te pugri Jisas asine ququ brequ te simbe nindig ei wuti te si neri neyi
ni no ningg. Pugri bu muq wuti te pugri ngam nare. Yabe chuqo nganye
ququ brequ te ninde yenu, di wuti te ququ brequ ningg nei pe nyinge nare
ye. Wute pripri ni si nyinge sen pe taq mimbig di taq maimb pu yenu, pudi
ni pripri sen te pend nawo, di ququ brequ gri ni nitanyi vig namb mong
wute segi ye pe tende no.
30 Muq Jisas ni pengu nindig nari, “Nu nyamb pughene?”
Ququ nganye buagi ninde yemu ye pugri bu ni oyi nari, “Nge nyamb
Ami.”
31 Muq ni Jisas pengu mindig ei ni brequ nindim segi ningg quan nganye
buid map. Eti Jisas ni ngamo pre segi kin pe tende menare maghe ye te
ningg wune mamb.
32 Rand qunambe tende pu quan tende ruso yeru mir rind rind. Muq
ququ brequ Jisas pengu mindig ni ngiq nindim ei ni mo pu pe tende oyi
mar mo ningg. Di Jisas ngiq nindim.
33 Di ququ brequ wuti tende pu meyi mandi, di mo pu pe tende oyi mar
mo. Di pu buagi te oyi vig rimb, rand wari pe te righe ruso, di ruso wuye
ngamo pe ir righe, wuye riq di riti.

34 Wute pu yeng muany kin ni te muqond, di vig mamb mo, Gadara simbe
mand di tiqe wo tende opu yeru kin tende mo simbe mand.
35 Ni mo simbe mand, di wute buagi ruso yumbo te ruqond ningg. Ni rindi
Jisas nde di wuti Jisas ququ brequ puaq nindig kin te Jisas nde muange tingi
te nas ruqoind. Wuti te muq ni nei mune yuwon rise di chongo nare righe
pu nas. Ni te ruqond di wune rimb.
36 Di wute ninge yeru ruqond ruqondne Jisas pughe gri wuti ququ brequ
ane kin te ququ brequ puaq nindig ye wand te wute aye muq rindi kin te
simbe rindiny.
37 Wute buagi Gerasa opu kin ni Jisas yumbo ren puq nen kin te ruqond
di quan nganye wune rimb. Pugri bu ni Jisas simbe rindig ei ni si nare aye
pe opu no. Pugri bu ni mune at pe newo no ei no ningg.
38 Ni newo no di wuti ququ brequ puaq nindig kin te nandi Jisas pengu
nindig nari, “Nge nungoqi ane po.” Pudi ni segi puq nindig di tiqi nundog
nari,
39 “Mune nu non tiqe yo, God nu pughe gri ghav nunduw kin te wute aye
simbe ndiny.” Pugri bu wuti te no, di Jisas pughe gri ni ququ brequ puaq
nindig ye wand te wute buagi tiqe te kin simbe nindiny.

Jisas ni Jairus ningg wo wuti pre mune nindiqi wiyo
Matyu 9:18-26; Mak 5:21-43

40 Galili wuye ngamo pe opu gri tende wute Jisas ghimbi ruang pu yeru.
Pugri bu Jisas nikin wute ane mune mondo ruqond di ni quan nganye
chumbuai rindig.
41 Muq wuti iri nandi Jisas nde muange tingi sungomyu nisir nase, di Jisas
ningg nari ei ni temi ninde baj pe mo ningg. Wuti te ni nyamb Jairus di ni
God yumbui nyamb mirang kin baj te kin ye quayi kiyi iri.
42 Jairus ni wo irene wus ye. Wo te nyumbueg wo, ni ber 12-pela kin pugri,
pudi muq ni wuti yamb tumo pu wuse. Pugri bu kiyi nandi Jisas ningg nari
ei nitanyi ninde baj pe no ningg.

Muq Jisas nyinge nare Jairus nde baj pe no. Ni no di wute buagi rindi ni
imb rip rundo rindi di ap ruwi ningg tumo.
43 Di tende puayi nyumbueg ire tende wus ye ni uny chiraq yequ ruso ber
12-pela pu ruso, pudi wuti iri ni sabi nunduw ye tuqui segi.
44 Muq ni Jisas nde dobu gri wuwi, Jisas chongo cheqne wuting wuse, di
brequne ni uny te prene, mune oghi.

45 Muq Jisas pengu nand, “Wuti tughe nge nait kase?” Ni pengu nand pudi
wute buagi suqo rire, di Pita nari, “Yumbui, wute nganye buagi nu imb rip
rundo rindi.”
46 Pudi Jisas nari, “Segi, wuti iri nge nait kase pre. Gre ngende vise kin te
kutungu kutungu ne viyi vindi viso, pugri bu nge nei gab wuti iri nge nait
kase.”
47 Wute te wuqond Jisas nei namb pre bu ni suqo wure ye tuqui segi, di ni
wundi Jisas nde muange tingine sungomyu sungomyu wuse, di wute buagi
nde rar pene ni Jisas simbe wundig. Ni wuri ni uny pu yequ yequ ber 12-
pela pu pudi wuti iri ni sabi nunduw ye tuqui segi, pugri bu ni wundi Jisas
wuit nase di opu uny pendne.
48 Muq Jisas ni simbe nunduw nari, “Nge wo, nu nonne nei guab kuari
nu nge chongo kuat rise di nu oghi ye puq guad kin te ningg bu nu oghi. Nu
umbo yuwon pu kuse di yo.”

49 Jisas wand wandne yenu di wuti iri Jairus, wuti God yumbui nyamb
mirang ye baj kin quayi kiyi iri, ninde baj pe pu nandi di Jairus ningg nari,
“Nu wo wuti pre. Nu segi Tisa tanyi nunde baj pe yo wayequ.”
50 Jisas te nutungu di Jairus simbe nindig nari, “Nu wune ghamb wayequ.
God ne nei mbig gre, tedi nu wo te mune yuwon pu wus tuqui.”
51 Jisas no Jairus nde baj pe nitari righe di wute buagi segi puq nindiny
dabone yeru. Di nine, Pita, Jon, Jems, di nyumbueg wo te kin kiyi kumo
pugri pune rir ruso.
52 Wute buagi aye nyumbueg wo te ningg yivany riraw di quanji runduw
runduw ris. Jisas te nuqond di nari, “Nungoqi quanji wand wayequ, ni wuti
segi, ni ruqo wuse.”
53 Wute buagi te ris kin ni nyumbueg te rundoq wuti pre ye. Pugri bu
Jisas pugri puq nand di ni wur ring.
54 Pudi Jisas si neq wundo, nyumbueg wo te si nituw kuse di nari, “Nge
wo, yes yewo!”
55 Ni puq nand di nyumbueg wo te nikin ququ mune wundi wughe di opu
brequne wes wiyo teti pu yequ. Muq Jisas ni simbe nindiny ei ni mir ninge
rew wuq.
56 Ni kiyi kumo te ruqond di quan nganye puye rind, pudi Jisas ni simbe
nindiny nari, “Wute aye wand ren kin simbe wundiny wayequ.”

9

Jisas nikin wute 12-pela pu nap mo di tiqi nundom mo
Matyu 10:5-15; Mak 6:7-13

1 Jisas nikin wute 12-pela pu te nari mandi mikur, di ni yembe nem di gre
nem ei mo wute ququ brequ buagi puaq mindiny di num puaq mindiny kin
tuqui.
2 Ni gre nem pre di tiqi nundom mo ei yumbo buagi God nde si nambu
rise ye te kin wand bir mawo di wute num puaq mindiny ningg.
3 Di ni simbe nindim nari, “Nungoqi nyinge ware wo kin tende yumbo
ninge ware wo wayequ. Nungoqi botu ware ei botu botu wo wayequ, tami
ware wayequ, di bret ware wayequ, wet bidi ware wayequ, di chongo aye
ware wayequ, omone ei wo.
4 Nungoqi tiqe ire ningg wo muq baj pughe ye pe wo te baj te ninggne ei
was was otiwo tiqe te si wuraq di tiqe aye pe wo.
5 Nungoqi tiqe ire ningg wo muq wute tiqe te kin nungoqi mitaqu wowi
segi, te nungoqi nyinge pe kin qusuqu te buraq wand. Nungoqi puq wen ei
wute tiqe te kin ruqond ei nei rimb ni nungoqi ritaqu wowi segi kin te ningg
ni yumbo ur brequ rind pre. Pugri puq wen pre muqdi tiqe te si wuraq di
tiqe aye pe wo.”*
6 Ni pugri simbe nindim pre muq ni tiqe manyi te mar ir mo, wand yuwon
ye bir mawo di wute num puaq mindiny.

Herot Jisas nuqoind ningg buid nap
Matyu 14:1-12; Mak 6:14-29

7-8 Muq Herot Galili kin yumbui ni Jisas nikin wute ane yumbo buagi puq
men kin te nutungu. Ni nutungu wute ninge mari Jon wute wuye nap ye
mune nes newo pre. Di ninge mari Elaija mune nandi pre, di ninge mari

* **9:5:** Te nikin yumbo ur ire, wute nyinge pe kin qusuqu buraq mand di nei mamb wute te ni ane mawo gudo segi ye.

yabe chuqo kin propet iri muq mune nes newo pre. Ni wand isis mand pugri bu Herot ni ghabe nand di nari ni nganyene mand o wandoqi mand.
9 Pudi Herot nari, “Nge kutungu kin wuti nen yumbo ur gre ye nganye puq nen. Wuti nen tughe bri? Jon nge kari di asine gibe di muang pre ye.” Di ni Jisas nuqoind ningg buid nap nap.

Jisas wute 5 tausen pela mir bag namb
Matyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15

10 Aposel mune mandi Jisas nde mi meyi di ni yumbo buagi puq men kin te Jisas simbe mindig. Muq Jisas ni nitami waghine ni kinne nyinge mare Betsaida mo.
11 Pudi wute buagi ni nei rimb Jisas nikin wute ane te mo pugri bu ni ninde dobu ruru. Ni ruru kin te ningg Jisas ni segi puq nindiny segi, ni chumbuai nindiny di yumbo buagi God nde si nambu rise ye te kin wand simbe nindiny. Di wute ninge num rire kin te num sabi nindiny.
12 Yuram bur Jisas nikin wute 12-pela pu te Jisas nde mandi di ni simbe mindig mari, “Beghi muq mong wute segi ye pe ven nde pas, pugri bu nu wute buagi ren tiqi ndony kin kin tiqe tumo yeru kin tende ruso ei mir meri rind di bur rise kin sunyi meri rind.”
13-14 Di Jisas oyi nari, “Nungoqi ei mir weny riq.”
Tende puayi quayine 5 tausen kin pugri tende mas. Pugri bu Jisas ningg wute oyi mari, “Pudi beghi bret 5-pela pune di umo terine rise. Beghi po mir aye wong bad, tedi wute buagi ren tuqui pap.”
Pudi Jisas nikin wute te simbe nindim nari, “Wute buagi te bir wawo 50 50 wawo ris, 50-pela pu kinne ris, 50-pela pu kinne ris. Te tene ruso ruso wute buagi omone wawo.”
15 Muq Jisas ningg wute Jisas nari kin pugrine puq men. Wute buagi chuchu ris pre,
16 di Jisas bret 5-pela di umo teri te nateri, wam rar neq wiyo God chumbuai nindig pre di bret te bir nawo. Pre muq nikin wute nde ni rundo di ni mare mo wute buagi te meny.
17 Di ni buagi ane mir rind ruso ruso mir rimbiq. Jisas nikin wute mo mir cham te materi imbi pe mawo righe ruso imbi 12-pela pu bre mand.

Pita nari Jisas ni Kraist
Matyu 16:13-20; Mak 8:27-30

18 Nginy iri ningg Jisas nikin wute anene mas, di Jisas God pengu nindig nindig nas. Tende puayi di Jisas nikin wute te pengu nindim nari, “Wute buagi pughe puq rind, nge tughe bu?”
19 Di ni mari, “Wute ninge riri Jon wute wuye nap kin, ninge riri Elaija, di ninge riri yabe kin propet iri muq mune nes newo pre.”
20 Di ni mune pengu nindim nari, “Pudi nungoqi pughe gri nei wamb? Nungoqi wari nge tughe bu?”
Di Pita nari, “Nu Kraist, wuti beghi kutamu powi ningg God naip kuo kin.”
21 Muq Jisas ni wute aye wand ven kin simbe mindiny ye te ningg segi nganye puq nindim pu ei ni simbe mand segi.

Jisas nari ni nati di mune nes newo ye
Matyu 16:21-28; Mak 8:31–9:1

22 Di Jisas nari, “Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni mai quan ei nare. Di quayi kiyi, prist mingg yumbui di wute Moses ningg lo wute bei

meny kin ni yambu mireng ye. Ni mi nati, di nginy temi mo pre aye ningg di God mune nindingi newo."

23 Muq ni simbe nindim nari, "Wuti nge nde nawi ningg, tedi ni yumbo buagi qi pe kin te dob neny di nge mai kiraq kin pugrine nginy manyi manyi ei niraq.

24 Te pugri wuti tughe nikin ghimbine nei nimbiny nimbiny di nati tedi ni nas nas te kin nas tuqui segi, pudi wuti tughe nge ningg nikin ghimbi nei nimbiny segi di nati tedi ni otiwo yuwon pu nas nas te kin nas ye.

25 Wuti iri nge dob negh, qi pe kin yumbo yumbo oyi quan nei nimbiny, di yumbo te kin yembe nand nand muq nati, tedi yumbo te pughe gri ei ni ghav rindig ye? Te tuqui segi.

26 Wuti iri ni wute nde rar pe nari ni nge ningg wuti di nge wand natevi puq nand kin te ningg minyuw nati, tedi otiwo nge ngening ti yumbui, wuyi ningg ti, di angelo yuwon ye mingg ti ane gadi kin tende puayi di nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge oyi mune ni minyuw kiteng.

27 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, nungoqi muq wen yequ kin wen wute ninge mati segine di yumbo buagi God nde si nambu rise kin te muqond."

Jisas ghimbi kin grine rise
Matyu 17:1-13; Mak 9:2-13

28 Jisas pugri puq nand pre, nginy 8-pela pu mo pre, ni Pita Jon di Jems pugri pu nate mowi, ni ane rand pe mewo mo, ei ni Yumbui pengu nindig ningg.

29 Ni mo tende mo mar, Jisas Yumbui pengu nindig nindig yenu, di ni quenge kin grine nase di ni chongo quan nganye ti riri. Chongo ti riri kin te pris naghe di ti nase kin pugri.

30 Muq wute temi, Moses Elaija temi

31 wam kin ti yumbui ane mandi pu Jisas ane yemu wand wand. Ni wand mand kin te otiwo Jisas no Jerusalem di mi nati ei God nari kin te ane tuquine. Muq ni mi ye te kin ningg wand mand mand yemu.

32 Pita di wute temi te ane ruqoi kurem di ruqo mase. Pudi otiwo ni mune mes mewo, Jisas ningg ti te muqond muq rar mat di Moses Elaija temi ni ane yemu wand wand muqond.

33 Moses Elaija temi mune mewo mo mo kin tende puayi Pita Jisas ningg nari, "Yumbui, beghi ven nde pas te yuwon. Nu ngiq ghand tedi beghi baj yirbu teri ire pu ven nde yembe bidiny. Ire nu te, ire Moses te, di ire Elaija te." Pita ni nei namb segi, bu pugri wand nand.

34 Pita wand nand nandne di wuye quari wuti wi ni buag wure. Di ni wune ane wuye quari nambu te yemu.

35 Muq wuti iri wuye quari wam te pu ngam nare nari, "Nen nge wo, nge ni kaip no. Nungoqi ni ningg wand wutungu."

36 Wuti wand nand kin te prene muq mune rar mat di Jisas irine yenu muqoind. Jisas ningg wute temi ire pu te tende puayi yumbo pugri kin muqond, pudi wute aye simbe mindiny segi. Nikin nei pene rise.

Jisas wo ambonye iri ququ brequ puaq nindig
Matyu 17:14-21; Mak 9:14-29

37 Yambgriq ni rand pe te pu mati mi di wute nganye buagi rindi, Jisas ghimbi ruang pu tamu te yeru.

38-39 Ni mandi ninde mi meyi yemu, di wuti iri mingi tende yenu pu quanne nari, "Tisa, nge wo irine nas ye muq ququ brequ ni nde nas. Pugri

bu pripri ququ brequ ni puye yis nireng di ni quan kumo nari, di ququ
brequ te ni meneri no naghe, buyaq nand di napu ninde mim pe ruwi riti.
Ququ brequ te ni si neri segi, pugri bu ni ghimbi quan nganye unje niping.
Pugri bu nge nu pengu guduw, nu nge wo nen qoind.
40 Nge nu non wute nge wo nen ququ brequ te puaq mindig ningg kari
pudi ni puq men tuqui segi."
41 Muq Jisas nari, "Nungoqi wutaqu God nei wumbig segi ye, di yumbo
ur brequ quan kumo wand ye. Nge nungoqi ane pas nganye chiraq tuqui
segi. Nge nungoqi mai quan nganye kare yambu kari."
Pre muq wuti te ningg nari, "Nu wo te ven tanyi ghandi."
42 Wo te Jisas nde nandi nandine di ququ brequ mune nganye wo te
meneri no naghe tingi nase di quan nganye buyaq nand. Pudi Jisas ququ
brequ te ker nuang no, wo te sabi nindig di mune kiyi nde ni nondo.
43 Wute buagi God ningg gre yumbui te ruqond di quan nganye puye rind.

Jisas nikin nati kin wand mune simbe nand
Matyu 17:22-23; Mak 9:30-32

Wute buagi Jisas yumbo ren kin puq nen ye te ningg nei kumo rimb
rimbne yeru, di Jisas nikin wute pugri simbe nindim nari,
44 "Nge nungoqi wand ninge simbe guduq yamb. Nungoqi ange waq di
otinde wutungu. Te pugri wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni
wute nde si pe mi nondo ye."
45 Nikin wute wand ven mutungu pudi wand ven kin puate nei mimbiny
segi. God ni wand ven kin puate suqo niram, pugri bu ni wand ven mutungu
pudi puate nei mimbiny ye tuqui segi. Di ni Jisas wand ven kin puate ningg
pengu mindig ye wunene mamb.

Tughe yumbui ningg nas?
Matyu 18:1-5; Mak 9:33-37

46 Jisas ningg wute 12-pela pu te wuti tughe ei yumbui ningg nas ye te
ningg kin kin mari.
47 Pudi Jisas ni nei te nundom pre, pugri bu ni wo iri nari nandi ni nde
tumo yenu,
48 muq ni simbe nindim nari, "Wuti iri ni nge nde nyamb pe wokuandi
nen neti nowi sabi nindig, te ni nge bu neti kowi sabi nindigh. Wuti nge
neti kowi sabi nindigh kin te wuti nge tiqi nundogh gadi kin te neti nowi
sabi nindig. Te pugri wuti iri nungoqi nde wokuandi nen kin pugri nyamb
segi kin nas te ni yumbui nas."

Wuti nungoqi yuwon nuauq kin wuti te nungoqi nimand
Mak 9:38-41

49 Muq Jon nari, "Yumbui, beghi wuti iri buqoid nu nde nyamb pe ququ
brequ puaq nand. Pudi wuti te aye kin, ni beghi nde dobu nawi segi ye.
Pugri bu beghi ni segi puq bidig ei mune puq nen segi."
50 Muq Jisas nari, "Nungoqi ni segi puq wundig wayequ. Te pugri wuti
tughe nungoqi veri ningg nas segi kin ni nungoqi nde opu nas."

Wute Samaria kin ninge Jisas ngiq mindig ninde nandi segi

51 God Jisas nitanyi wam newo no kin ngeri te tumo rind rind, pugri bu
Jisas Jerusalem no ningg. Ni Jerusalem no kin nei gre nganye vind,
52 di ni wute ninge tiqi nundom mo ei ni yumbo sir miping. Ni mo Samaria
mingg tiqe ire pe mar mo, di tende yumbo sir miping ningg.
53 Pudi wute tiqe te kin ni mutungu Jisas ni Jerusalem no ningg bu nandi
pugri bu ni ngiq mindig segi.

54 Muq Jisas nikin wute Jon Jems temi te muqond, di Jisas pengu mindig
mari, “Yumbui, nu puq guad tedi beghi God ningg pari ei wase wam pu ir
nawo kuti ni wase namb.”
55 Pudi Jisas tindi nondo ni temi ker nuam.
56 Di ni nyinge mare tiqe aye pe mo.

Jisas wute ninde maru kin ningg wand nand
Matyu 8:18-22

57 Ni nyinge mare mo mo di wuti iri nandi Jisas ningg nari, “Nge nu ane
po ye. Nu muainde opu kuo te nge ane po ye.”
58 Di Jisas oyi nand nari, “Nyombui dabo kin nikin rise kin sunyi yeru, di
wapi nikin rise kin nyuw yeru. Pudi nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye
kas kin, nge kase kin sunyi segi.”
59 Di Jisas wuti aye ningg mune nari, “Nu nge nde dobu ghawi.”
Pudi wuti te nari, “Yumbui, nge nu nde karu ye. Pudi nu ngiq ghand ei
nge ko wuyi yeng guag pu kas, otiwo nati ngamo kowi pre muqdi gadi nu
ane po.”
60 Di Jisas nari, “Wute Yumbui nei mimbig segi kin ni wute mati pre kin
pugri. Ni ei mo wute mati kin te mawo yemu. Pudi nu yo, yumbo buagi
God nde si nambu rise ye te kin wand bir ghawo.”
61 Wuti aye mune nari, “Yumbui, nge nu nde dobu karu ye. Pudi nu nge
ngiq ndigh ei nge ko nge yavi ire te simbe gidiny pre muqdi gadi nu ane
po.”
62 Di Jisas wuti te simbe nindig nari, “Wuti stia nait nase kin ni si stia pe
kuse, pudi ni priprine dobu rar neq wuso kin te ni wute God nde si nambu
ris ye te kin yembe nand ye tuqui segi.”†

10

Jisas wute 72-pela pu tiqi nundom tiqe manyi mo

1 Tende dobu Jisas wute aye 72-pela pu si numbom di tiqi nundom tiqe
yumbui di tiqe wo manyi te mo.* Ni wute temi temi tiqi nundom tiqe manyi
te mo. Ni tende tiqi nundom mo kin te Jisas nikinne no yamb, pugri bu ni
tiqi nundom ye mawo.
2 Ni tiqi nundom mo ningg di kopuqu wand ven simbe nindim nari, “Mir
nganye buagi nguan pu rise, pudi wute yembe kin quan segi. Pugri bu wuny
kiyi pengu wundig ei ni wute yembe kin quan tiqi nundom nikin wuny mbe
tende mo ei yembe mand.
3 Nungoqi wo. Nge nungoqi tiqi gudoqu sipsip wo nyombui dabo kin pe
mingi ruso kin pugri wo.
4 Nungoqi tami ware di hanpaus ware wayequ. Di sendel ware wayequ,
omone ei wo. Wute ninge ngimi wuqond tende yequ di ane wand wand
wayequ, wo wone.
5 “Nungoqi baj ire pe war wo, tedi wand ye viwo kin te wari, ‘God nungoqi
puq neuq umbo yuwon pu kuse.’
6 Nungoqi pugri puq wand ei wuti yuwon kin iri baj tende nas, tedi
nungoqi ningg wand yuwon ye ven ninde umbo pe vis. Pudi wuti te kin
iri nas segi, tedi wand yuwon ye te nu non ndene mune vindi.

---

† **9:62:** Bot stia: Grik wand pe ni wute wuny mbe qi bir muaq kin yumbo plau puq mand. * **10:1:** Wute ninge nei mamb kin mari Jisas wute 70-pela pune tiqi nundom mo, 72 segi. Di lain 17 pe pugrine wute 70-pela pune.

7 Nungoqi baj te ninggne was, aye pe wo wayequ. Tene ei was, di mir
pughene reuq te we, di wuye pughe reuq te we. Te pugri nungoqi yumbo
reuq kin te nungoqi wand bir wawo ye te ningg God wong nunduqu kin
pugri. Pugri bu baj ire ninggne ei was, aye pe aye pe mune wo wayequ.
8 “Nungoqi tiqe ire ningg wo muq wute tiqe te kin nungoqi wondo ye te
ningg chumbuai rinduq di ritaqu baj pe ruso, te muqdi mir pughe kin reuq
ye te we.
9 Di wute num kin tiqe tende ris ye te num puaq wundiny, di simbe
wundiny wari, ‘Wute di yumbo yumbo buagi God nde si nambu rise ye
nginy te nungoqi nde tumo nase pre.’
10 Pudi tiqe ire ningg wo muq wute tiqe te kin nungoqi ngiq runduq muq
ritaqu baj pe ruso di sabi runduq segi, te muqdi puq wen: War wo tiqe
mingine yequ di wari,
11 ‘Nungoqi non tiqe pe kin qusuqu beghi nde nyinge pe kangi ruso kin te
nungoqi non nde tiqe pene mune ku bab. Nungoqi yumbo ur te kin wuqond
ei nei wamb, nungoqi pugri puq wen ye te ningg nungoqi unje wap pre.
Nungoqi pugri puq wen, pudi yumbo ren ei nei wumbiny, yumbo buagi
God nde si nambu rise ye te kin nginy tumo nase pre!’
12 Nge nungoqi simbe guduq, God ni wute ir nawo kin nginy te ningg di
wute tiqe wen kin ni mai quan kumo rire. Ni mai rire kin te wute Sodom
kin asi mai rire kin te ane tuqui segi. Sodom mai musoqne, ni te oyi quan
nganye ei.”

Tiqe ninge Jisas nei mimbig segi
Matyu 11:20-24

13 Jisas ni mune nari, “Nungoqi Korasin, otiwo nungoqi pughe gri ei was,
di nungoqi Betsaida, otiwo nungoqi pughe gri ei was ye. Nge yumbo ur gre
ye nungoqi nde bei gad kin te nge tiqe brequ kin teri ren Tair di Saidon pe
bei gad, tedi wute te kin yabene nei rire ritinde pre. Tedi muq ni asi yumbo
ur brequ rind ye te ningg ei yivany rire, di yivany kin chongo rire righe, di
wase inyap righe pu ris.
14 Pudi God wute ir nawo kin nginy tende di nungoqi mai quan nganye ei
ware. Tair di Saidon ni ane tuqui segi, ni musoqne.
15 Di nungoqi Kaperneam, nungoqi wari nungoqi mitaqu wam bri mewo
mo ye? Tuqui segi. Nungoqi tamu nganye ei waghe wo, wute mati kin tiqe
pe wo ye.
16 “Wuti tughe nungoqi ningg wand nutungu, ni nge ningg wand nu-
tungu. Wuti nungoqi dob neuq, ni nge dob negh, di wuti nge dob negh
kin te ni God nge tiqi nundogh gadi kin te dob neng.”

Wute 72-pela pu te mune Jisas nde mandi

17 Wute 72-pela pu asi tiqi nundom mo kin te mune Jisas nde mandi. Ni
chumbuai ane mandi di Jisas ningg mari, “Yumbui, ququ brequ mune beghi
ningg wand mutungu ne. Beghi nu nde nyamb pe ni simbe bidim, di ni
beghi ningg wand mutungu.”
18 Di Jisas nari, “Nge Satan wam pu ir nati naghe guqoid. Ni ir naghe kin
te nginy tu wam pris naghe kin pugri.
19 Yumbo ninge nungoqi unje rupuqu tuqui segi. Nge nungoqi gre keuq
pre. Gre te ghati di tangegamyi nyinge wawo maghe ye, di veri ningg gre
buagi nyinge wawo righe ye.
20 Pudi ququ brequ buagi nungoqi ningg wand mutungu ye te ninggne
chumbuai wand wayequ; God nungoqi nyamb nginy tu wam ni nde buk pe
nuauq pre, pugri bu nungoqi te ningg ei chumbuai wand.”

Jisas God nyamb nindivi viyo
Matyu 11:25-30; 13:16-17

21 Tende puayi Ququ Yuwon Ye gri puq nen di Jisas chumbuai nand di
nari, “Wuyi nu yumbo ren puq kuen kin ren nu non asine nei gubiny te
yuwon, pugri bu muq puq kuen: Wuyi nge nu nyamb gidivi viyo. Nu wam
kin yumbui di tingi kin yumbui. Wute quan nei mamb ye pe nu yumbo ren
suqo kuram, di wute wokuandi kin pugri ris ye te oyi nu bei gudiny.
22 “Yumbo buagi ren nge wuyi nge nde si wam nuagh pre. Nge wuti tughe,
te kin wuti iri nei namb segi, nge wuyi irine ni nge nei nimbigh. Di nge wuyi
ni wuti tughe, te kin wuti iri nei namb segi, nge ni ningg wo irine nge nei
gab, di wute nge bei gidiny yawo kuregh di bei gidiny kin tene nei rimb.”
23 Te pre Jisas nikin wute ane ni kinne mas, muq Jisas tindi nondo nikin
wute waghine simbe nindim nari, “Wute yumbo nungoqi wuqond kin
pugrine ruqond kin te chumbuai rind.
24 Nge nungoqi simbe guduq, yabe chuqo kin propet nganye buagi di king
nganye buagi yumbo yumbo nungoqi wuqond kin ren muqond ningg mari,
pudi muqond segi, di wand nungoqi wutungu kin te mutungu ningg mari,
pudi mutungu segi.”

God ningg lo yumbui nganye kin
Matyu 22:34-40; Mak 12:28-34

25 Muq wuti iri lo quan nganye nei namb ye ni nes newo Jisas pengu
nindig. Ni segine Jisas pengu nindig ei nuqond Jisas lo nei bri namb. Ni
pugri pengu nand nari, “Tisa, nge pughe sin ken ei otiwo nge kati di God
nge neti kowi ni ane pas pas te kin pas ye?”
26 Di Jisas oyi nari, “Lo buk pe pughe gri ur mand? Nu guqod kin lo pughe
puq wund?”
27 Di wuti te oyi pugri oyi nand nari, “Lo wuri, ‘Nu Yumbui nunon God te
ei nunde umbo pe, ququ pe gri, nei pe di gre pe yawo rang righe.’ Di ‘nu
non ghimbi yawo kurany righe kin pugrine wute aye nunde tumo ris kin te
yawo rany righe’.” *[Lo 6:5; Wkp 19:18]*
28 Di Jisas nari, “Nu tuquine oyi guad. Nu pugrine puq yen tedi ghati segi.”
29 Pudi wuti te nei namb kin nari eti Jisas ni nari ni nei segi bu pugri
pengu nand. Te ningg bu ni mune nganye pengu nand nari, “Wute tughe
nge nde tumo mas kin te ei nge yuwon kuam ye?”
30 Muq Jisas oyi ni oyi nindig nari, “Wuti iri Jerusalem pu nes newo Jeriko
naghe no ningg. Ni naghe no no ngimi di wute nyungu kin mait nase,
yumbo yumbo di chongo mitangri, di wuti te mi mi rar ori nati pu nase
ni mo.
31 Muq tende puayine prist iri mune ngim te ninggne naghe no. Ni no no,
wuti te ngimne nase nuqoind, di ni puaq nand ngim dabo sange opu gri no
no nar di no.
32 Livai kin iri mune pugrine, ni nandi ngimne tende ni neyi di wuti te
nase nuqoind. Di ni dabo sangene puaq nand di no.
33 Samaria ni wute aye kin. Pudi wuti Samaria kin iri mune ngim te
ninggne nandi nandi, di wuti mi kin sunyi pe tende ni neyi. Di wuti mi
mi rar ori nati pu nase kin te nuqoind di yawo nitong.
34 Di ni nondo wuti te nuqoind, di pend kin pe wel nueng, di wain nueng,
di taq nimbig. Pre di neti nowi ni ningg donki pe ni newo, di neri baj ire
wute wonji pu mandi di tende mase ye tende neri no, nowi nase, di yeng
nuang.

35 Yambgriq ni silva bidi teri nateri, wuti baj pe tende yembe nand ye te
neng di simbe nindig nari, ‘Nu wuti nen yeng wang. Nu wet bidi pughe gri
pu wuti nen ningg yumbo wong gudig pu te otiwo nge mune gadi di oyi
guduw ye’.”
36 Jisas pugri wand nand pre muq wuti te pengu nindig nari, “Wute temi
ire pu men, wuti tughe wuti nyungu kin mi ye te ningg wand ire kin pugri?”
37 Muq wuti lo quan nei namb kin te Jisas oyi nindig nari, “Wuti ni yawo
nitong kin te.”
Di Jisas ni simbe nindig nari, “Nu yo, te kin pugrine puq yen.”

Jisas Marta Maria teri nde baj pe no

38 Jisas nikin wute ane mo mo, tiqe ire ningg mo mar. Tiqe tende wute ire
ni nyamb Marta, ni tende wus. Ni mo tiqe te ningg mo mar, di Marta wute
mowi ninde baj pe mo.
39 Marta ni kiqam ire wus, ni nyamb Maria. Maria ni wuso pu Yumbui
nde muange tingi wus, ni ningg wand wutungu wutungu.
40 Pudi Marta irene mir wase wuwo wuwo yequ. Ni Jisas ningg wand
wutungu yawo kurew, pudi ni yembe kumo wund pugri bu ni Jisas ningg
wand oghine wutungu tuqui segi. Di wundi Jisas ningg wuri, “Yumbui, nu
guqod nge qam nge si wuri nge ning irine yengu mir wase kawo kawo. Nu
te kin nei gubiny o segi? Nu ni simbe nduw ei wundi nge ghav wundigh.”
41 Muq Yumbui ni oyi nunduw nari, “Marta, Marta. Nu yumbo quan nei
gubiny, di te ningg quan yivany kuare.
42 Nu yumbo irene ei nei mbuw. Maria ni yumbo te nei wumbuw di
wutaqwi pre. Yumbo te yuwon. Muq wute aye yumbo te ninde pu mitaqwi
tuqui segi.”

11

Jisas nikin wute God ane wand kin te bei nem
Matyu 6:5-15; 7:7-12

1 Nginy iri ningg Jisas sunyi ire ningg nas God pengu nindig. God ane
wand pre nikin wuti iri ni pengu nindig nari, “Yumbui, beghi God ane wand
ningg di beghi pughe gri ei wand bad? Jon nikin wute bei nem kin pugrine
nu mune beghi bei yengu.”
2 Muq Jisas ni simbe nindim nari, “Nungoqi God pengu wundig kin te
pugri ei puq wand:
Wuyi, beghi nu pengu buduw ei nu wute nei yeny ei ni riri nu nyamb yuwon
nganye. Beghi nu pengu buduw ei wute di yumbo buagi nu nde si
nambu ris ye ngeri te tumo ndiny.
3 Nginy manyi manyi beghi mir yengu.
4 Wute aye beghi unje rupumu pudi beghi ni wand puaq bidiny pugri bu
nu beghi wand puaq ndug. Di nu Satan rar qoind beghi wandoqi nundug
wayequ.”
5 Muq ni simbe nindim nari, “Nungoqi nimand mas, muq nungoqi bur
mingi pu nimand nde wo di wari, ‘Mand, nu nge bret teri ire pu yegh.
6 Nge mand iri wonji pu nandi, di nge nde baj pe nas, pudi nge mir geg
kin segi, pugri bu gadi nu ningg kari.’
7 “Nungoqi puq wand muq nimand wabe nas kin te nari, ‘Nu nge yembe
yegh wayequ. Nge ngim yabe kiraq wughe di nge wo ane ruqo pase pre.
Muq mune kes kewo di bret kew tuqui segi.’

8 Nge nungoqi simbe guduq, te piyi wuti te nes newo di ni kimand yumbo
te neng yambu nari, pudi ni nari nari nganye pugri bu ni si yavi nati di
nes newo nandi yumbo ni nari kin tuquine neng. Ni kimand kin te kin nei
namb bu neng segi.
9 "Pugri bu nge nungoqi simbe guduq, yumbo ningg pengu wand tedi
wateri, meri wutiny tedi wuqond, priprine ngimrawu baq wand tedi ngim
bi muauq.
10 Pugri bu wute buagi yumbo materi ningg pengu mand kin te materi
ye, di wute yumbo muqond ningg meri mitiny kin te muqond ye, di wute
ngimrawu baq mand kin te ngim bi muam.
11 "Nungoqi wuti tughe ni kuwonyimi umo ningg kiyi ningg nari, pudi
kiyi oyi ni ghati neng?
12 O ni wapi nyoq ningg nari, pudi kiyi oyi ni tangegamyi neng? Te tuqui
segi.
13 Nungoqi wutaqu brequ kin pudi nungoqi wo yumbo yuwon kin weny
ye te nei wamb. Te kin pugrine nungoqi nuyi wam nas kin ni wute Ququ
Yuwon Ye nem ningg quan nganye chumbuai nand. Pugri bu wuti God ni
Ququ Yuwon Ye neng ningg pengu nindig, tedi ni neng ye."

Ni mari Jisas ni Satan ningg gre pe yembe nand
Matyu 12:22-32; Mak 3:20-30

14 Jisas wuti iri ququ brequ puaq nindig. Ququ brequ te wute wand mand
segi kin. Pugri bu ququ brequ te wuti tende yenu di wuti te wand nand segi
ye. Muq Jisas ni ququ brequ te puaq nindig, di wuti te mune wand nand.
Wute buagi te ruqond, di quan nganye puye rind.
15 Pudi wute ninge riri, "Wuti nen ni ququ brequ mingg yumbui, Belsebul
puq mindig kin, ni ningg gre pe ququ brequ puaq nand."
16 Di wute ninge Jisas wandoqi mindig ningg pengu mindig ei ni God ningg
gre pe yumbo gre ye ninge yembe nindiny ni muqond tedi mari God ningg
gre ninde vise.
17 Ni pugri nei mamb ye te Jisas ni nei te nundom di ni pugri simbe
nindim, "Kantri ire ni bir mawo di kin kin mege, tedi kantri te oghine
yembe wund tuqui segi, ir wughe ye. Di wuti iri ngam wo ane bir ruwo
di priprine riri riri, tedi ane ruwo gudo tuqui segi, kin kin yeru.
18 Te kin pugrine muq ququ buagi Satan nde si nambu mas kin ni bir kin
kin mo, tedi ni gre pu yemu kin tuqui segi. Nge guqod kin nungoqi wari nge
Belsebul ningg gre pe ququ brequ puaq gad, pugri bu nge pugri puq gad.
19 Nge Belsebul ningg gre pe ququ brequ puaq gad, tedi nungoqi non
wute tughe nde gre pe ququ brequ puaq mand? Nungoqi non wute tene
bei munduq nungoqi unje wap.
20 Pudi nge God ningg gre pe ququ brequ puaq gad, tedi wute God nde si
nambu ris ye ngeri te nungoqi nde rindi pre.
21 "Wuti gre kin iri ni yeng kin yumbo yumbo nare pu nikin baj yeng
nuany pu yenu, tedi yumbo buagi nikin baj pe rise kin te yuwonne rise.
22 Wuti te ni nei namb kin ni yeng kin chongo te nare righe pugri bu wute
aye mandi ni mi kin tuqui segi. Pudi wuti iri quan nganye gre kin nandi ni
temi mege, nine wuti te ni, tedi ni oyi ni ningg yeng kin yumbo te nitangri
di ni yumbo yumbo buagi aye te anene nateri.
23 "Wuti iri ni nge wuti segi, tedi ni nge veri. Wuti nge ghav nindigh di
sipsip pirur segi kin wuti te ni oyi sipsip bub nare ruso ye.

Ququ brequ mune wute nde nandi
Matyu 12:43-45

24 “Ququ brequ iri wuti iri nde pu neyi ni no, ni no mong wuye segi ye pe
tende no nas yawotuan kin sunyi meri nand. Ni no meri nand, pudi sunyi
ire nuqond segi, tedi nari, ‘Nge ngening baj asi kas pu gadi kin tendene ei
mune ko ye.’
25 Ni mune nandi baj te nuqond, baj te bureng map yuwon di yumbo
yumbo buagi irepene mirur.
26 Muq ni no di ququ brequ aye 7-pela pu nitami nandi. Ni musoq brequ,
pudi ququ brequ aye 7-pela pu nitami nandi kin te ni oyi quan nganye
brequ ye. Ni mandi wuti tende mar mo mas, di wuti te asi ni musoq yuwon
pu nas pudi muq quan nganye brequ nase.”

Wute tughe ei chumbuai rind?

27 Jisas ni wand ren kin nand nand di wute buagi te yeru kin tende mingi
pu wute ire quanne wuri, “Numo tughe nu wuri wundi di bag wuimb kin
wute te ni chumbuai wund.”
28 Di Jisas oyi nari, “Te segi, wute God ningg wand rutungu di ni nari kin
pugrine puq ren ye wute te ni chumbuai rind.”

Wute ninge yumbo ur gre ye muqond ningg mari
Matyu 12:38-42; Mak 8:11-13

29 Wute quan rindi rikur kur di Jisas nari, “Wute buagi muq ven nde puayi
kin ni wute tit brequ kin. Ni yumbo ur gre ye ire mundoq ningg mari. Pudi
nge yumbo ur ire bei gidim segi ye, ni Jona ningg yumbo ur tene ei muqond.
30 Te pugri Jona te asi God yumbo ur bei nand kin pugri wute Ninive kin
bei nindiny. Te kin pugrine muq nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye
kas kin, nge God nikin yumbo ur wute muq ven nde puayi kin bei nindiny
kin pugri.
31 God ni wute ir nawo kin tende puayi di wute tit muq ven nde puayi
kin te mune res riwo kin tende di kwin Siba opu kin te anene wes wiyo.
Ni anene wes wiyo di wute tit muq kin ren nikin yumbo ur brequ te raqe
wundiny. Te pugri asi ni Solomon wand wutungu ningg di qi cheq pe pu
wes wiyo wundi. Pudi muq wuti Solomon nde yumbui kin iri nandi pre
pudi nungoqi ni ningg wand wutungu segi.
32 Otiwo God wute ir nawo kin tende puayi di wute Ninive kin ni Jona
wand bir nawo ye te ningg ni nei rire ritinde pre ye te muq kin wute ren
anene res riwo di ni muq kin wute ren ni yumbo ur brequ te raqe rindiny.
Pudi muq wuti Jona nde yumbui kin iri nandi pre pudi nungoqi ni ningg
wand wutungu segi.

Rar ni ghimbi pe kin ti
Matyu 5:15; 6:22-24

33 “Wuti iri lam nindiq pre di imb pe nuaq wus o os pe buag niraq pu wus
tuqui segi. Ni raqene nuaq wus ei wute meyi mandi di lam ti te mundoq ye
tuqui.
34 Nungoqi rar te nungoqi non ghimbi kin lam. Nungoqi rar oghi, tedi
ghimbi quanene ti nase, di ti quan nganye bre. Pudi rar brequ rise, tedi
ghimbi anene quan nganye burpoq rip.
35 Pugri bu nungoqi yeng wawo yuwon eti ti nungoqi nde rise kin te
burpoq rip.
36 Pugri bu nungoqi ghimbi quan buagine ti nase, puch ire burpoq rip
segi, tedi ni quan nganye ti nase. Di ni ti te lam ti nungoqi nde ti nase kin
pugri.”

Jisas Parisi di wute lo quan nei mamb ye ker nuam
Matyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47

37 Jisas ni wand nand nand pre di Parisi iri Jisas ningg nari ei nondo ni
ane mir mand ningg. Pugri bu ni Parisi tende baj pe nar no di ane mas.
38 Pudi Parisi te nuqond Jisas si wuye nap segine muq mir nand yamb
nas, pugri bu ni puye nand.
39 Muq Yumbui ni simbe nindig nari, “Nungoqi Parisi, nungoqi dabo
gri nungoqi wari nungoqi wutaqu yuwon ye, pudi nungoqi nde wabe gri
nyungu kin yumbo ur di nei brequ bre pu rise.
40 Nungoqi wutaqu nei segi kin! Wuti ghimbi dabo kin yembe nindiny
kin tene wabe kin yembe nindiny. Nungoqi te kin nei wamb segi bri?
41 Pudi wute aye yumbo segi kin te yuwon wam, tedi nungoqi ghimbi
buagi puqum rimb segi yuwon pu rise.
42 “Nungoqi Parisi nungoqi yeng wawo otiwo di God nungoqi brequ
nunduq ye. Te pugri nungoqi wuny kin minye buagi te lo wuri kin pugrine
bir wawo bid 10-pela pu di bid ire God weng, pudi yumbo ur tuquine puq
wen yambu wari, di God yawo wurang righe yambu wari. Yumbo God
weng kin te yumbo ur yuwon kin ire te puq wen. Te yuwon, pudi eti wari
te kinne puq wen di yumbo yumbui aye te wayequ. Te segi, quan buagine
ei puq wen.
43 “Nungoqi Parisi, nungoqi God yumbui nyamb mirang kin baj pe wo di
sia rar ngimi yeru kin te ei wateri yawo kureuq. Di wute mikur kin sunyi
pe tende wo di wute nungoqi wand yuwon yene ei meuq yawo kureuq ye,
pugri bu nungoqi yeng wawo yuwon. Otiwo God nungoqi yumbo ur ren
ningg brequ nunduq ye.
44 Nungoqi Parisi nungoqi wute ngamo kin pugri, dabo gri wari nungoqi
wutaqu yuwon pudi nungoqi nde wabe gri nungoqi quan nganye brequ
rise. Wute te nei mamb segi di tende nyinge mare mo bu ni puqum mamb.
Pugri bu otiwo di God nungoqi brequ nunduq ye.”
45 Muq wuti lo quan nei namb ye iri Jisas oyi nindig nari, “Tisa, nu pugri
puq guad kin te nu beghi anene wand brequ gudug.”
46 Di Jisas oyi nari, “Nungoqi wute lo quan nei wamb ye, nungoqi yeng
wawo, otiwo di God nungoqi mai neuq. Te pugri nungoqi wute lo yumbo
mai kin pugri wute quan nganye wany righe, di ni rire kin tuqui segi.
Nungoqi te wuqond, pudi nungoqi nonne mune si timi iri wi nar di ni ghav
wundiny segi.
47-48 “Yabe chuqo nungoqi nuqo ni propet mi mati di mawo yemu. Muq
nungoqi wari nungoqi te kin puq wen segi ye. Pudi muq nungoqi ni ngamo
te yenji wupim. Nungoqi non yumbo ur te bei rind, nungoqi nuqo propet
mi ye te ningg ngiq wand. Pugri bu otiwo di God nungoqi brequ nunduq
ye.
49 Yumbo ur pugri kin te God ni quan nganye nei namb di nari kin pugri.
Ni nari, ‘Nge propet di aposel tiqi gudom mondo, ninge mi mati di ninge
unje map mai isis mem.’
50 Pugri bu qi wuse urupui ne pu rindi rindi muq kin propet buagi ni yavi
ir wughe kin te ningg di God nungoqi wute tit muq kin wen mai neuq ye.
51 Wute te Abel nde pu puate ri righe di rindi rindi Sekaraia, wuti alta
umo wase mande ye opu di God ningg baj opu di mingi tende mi nati ye
tende pend. Nge nungoqi simbe guduq, wute buagi men ningg di otiwo
God nungoqi wute tit muq kin wen oyi mai neuq ye. Te nganye.
52 “Nungoqi wute lo quan nei wamb ye, wute mar mo di God ningg nei
yuwon ye matevi kin ki te nungoqi nde nase. Pudi nungoqi nonne war wo

segi, di nungoqi wute mar mo mo ningg tuqui map kin te segi puq wundim di mar mo segi. Te ningg bu otiwo di God oyi nungoqi quan nganye brequ nunduq ye.”

53 Jisas ni baj te si nare no pre otiwo Parisi di wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni pripri Jisas ningg quan nganye umbo ker muang di wand isis pengu mindig.

54 Ni mari ni pugri pengu mindig ei muqond ni lo ire gure nuaq o God nyamb brequ nindig ei ni lo pe mitanyi mo ningg.

12

Jisas ni nari nungoqi God ningg ei wune wamb
Matyu 10:26-31

1 Wute nganye buagi nganye rindi rikur, wute quan nganye bre pugri bu ni giq giq yeru kin tende puayi Jisas wand puate ni vighe. Ni wand puate ni vighe kin te nikin wute simbe nindim nari, “Nungoqi Parisi mingg yis te ningg yeng wawo yuwon. Ni mim pe wand aye mand, pudi ni umbo pe nei brequ bre pu rise.

2 Nungoqi nei umbo pe rise kin te suqo pu rise ye tuqui segi. Yumbo waghi grine puq wen kin te otiwo di God bei nand wute buagi ruqond, di yumbo suqo pu rise ye te otiwo di God raqene nawo rise.

3 Yumbo burpoq pe wand wand kin te oyi bogisumb simbe nand, di wute buagi rutungu ye. Di baj wabe war was waghi grine ange pe misag ware kin te otiwo di tiqe moqine yemu di wand te bir mawo di wute buagi rutungu.

4 “Nge mand, nge nungoqi simbe guduq, nungoqi wute ghimbi omo mamb pre di tende dobu mune nganye brequ munduq tuqui segi kin te wune wumbim wayequ.

5 Pudi muqdi nge wuti iri bei guduq di nungoqi wuti te ei wune wumbig: Wuti te nungoqi ghimbi numbueuq riti pre, dobu di mune wase pe meniraqu waghe kin gre rise ye te ei wune wumbig. Nge nungoqi simbe guduq, nungoqi ni ei wune wumbig.

6 Wapi digiski woju wute wong mand kin, 5-pela pu 2 toea pene wong mand. Wapi te woju nganye, pudi God wapi wo te iri nei gheri niping tuqui segi, ni buagi ane yeng nuam.

7 Di yu nunde ngawu pe vis kin te God yu kimbi ire ire manyi nand di nei nimbiny pre. Pugri bu nungoqi wune wamb wayequ, God nungoqi nei numbuq kin te wapi digiski wo nei nimbim kin ane tuqui segi, nungoqi oyi quan nganye.

Beghi Jisas ningg wute puq bad kin minyuw pati wayequ
Matyu 10:32-33; 12:32; 10:19-20

8 “Nge nungoqi simbe guduq, wuti tughe wute buagi nde rar pe nari ni nge ningg wuti, tedi nge wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin nge oyi God ningg angelo nde rar pe ni ningg kari ni nge ningg wuti.

9 Pudi wuti wute buagi aye nde rar pe nari ni nge ningg wuti segi, tedi nge oyi God ningg angelo nde rar pe kari ni nge ningg wuti segi.

10 Di wute nge wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin wand brequ mindigh kin te God ni wand puaq nindim kin tuqui. Pudi wute God ningg Ququ Yuwon Ye wand brequ mindig kin te God ni wand puaq nindim segi ye.

11 “Wute mandi nungoqi mutuqu wase, mitaqu God yumbui nyamb mirang kin baj pe mo, di tende opu ye gavman kin yumbui o wute nyamb

kin pe mitaqu mo, te nungoqi pughe gri ei wand wand o pughe sin wen ei ni nungoqi brequ munduq segi ye te ningg nei kumo wamb wayequ.
12 Te pugri tende puayi di Ququ Yuwon Ye gri ei wand bei neuq di wand wand ye."

Wute yumbo quan materi yawo kurem kin wand

13 Muq wute buagi te yeru kin tende mingi pu wuti iri nari, "Tisa, nu nge chech simbe ndig ei ni wuyi nati di ni ningg yumbo buagi beghi si nirangu rise kin te bir nawo nge bid negh."
14 Muq Jisas oyi nari, "Mand, wuti tughe nge si numbogh di simbe nindigh nari nge nungoqi ningg wand kutungu ye, o nge nungoqi nuyi ningg yumbo buagi te bir kawo di nungoqi puch puch wateri ye? Te segi."
15 Muq Jisas nikin wute simbe nindim nari, "Nei wamb yuwon, di yeng wawo yuwon. Eti nungoqi yumbo isis wuqond di te kin quan nganye nei wumbiny di wateri yawo kureuq. Te piyi nungoqi yumbo quan wateri, pudi wuti iri ni yumbo quan rise ye te ninggne nas nas otiwo tuqui segi."
16 Di ni wute te kopuqu wand ven simbe nindim, "Wuti iri yumbo quan rise kin ni qi yuwon wund di mir yuwonne nganye ruwi.
17 Ni te nuqond muq nikin nei pene pugri nei namb nari, 'Nge mir buagi ren kawo ris kin sunyi segi. Muqdi nge pughe sin ei ken?'
18 "Muq ni nari, 'Muq nge mir baj woju kin ren bir kawo di aye yumbui kin yembe gidiny. Te ei nge wit yi di mir buagi tende kawo ris ye tuqui.
19 Te puq ken pre muqdi kari, muqdi nge yuwon pu kas ye, nge yumbo yuwon kin nganye buagi kawo ris pre. Muq nge yumbo te ninggne kas kas ber quan tuqui. Di nge waghine kas mirne gad, wuye ke, di yuwon pu kas.'
20 "Pudi God wuti te ningg nari, 'Nu wuti ghabe gad! Muq bur kuen gugne di nge nu ququ kitaw wi di ghati. Nu kuati di tughe ei nu yumbo yumbo buagi sir kuap pu rise ye te nateri ye'?"
21 Di Jisas nari, "Wute ni yumbo buagi irepe mirur ei ni yumbo tuqui di yuwon pu mas ningg mari di God ningg yumbo ninde rise segi tedi ni wuti te kin pugri."

Yumbo yumbo ningg yivany ware wayequ
Matyu 6:25-34

22 Muq Jisas nikin wute simbe nindim nari, "Pugri bu nge nungoqi simbe guduq, nungoqi yuwon pu was ningg yivany ware wayequ, di mir we ye te ningg yivany ware wayequ, di ghimbi pe chongo ware righe ye te ningg yivany ware wayequ.
23 Mir te yumbui segi, ququ te nganye. Di chongo yumbui segi, ghimbi te yumbui.
24 Wapi kuroqu te wuqond. Ni wuny yembe mindiny di mir mi righe segi, di mir nguan kin te materi mirur segi. Di yumbo mirur kin baj segi, di mir baj segi. Ni yumbo te kin segi, pudi God ni mir bag namb. God nde rar pe nungoqi oyi quan nganye yumbui di wapi oyi wokuandi, pugri bu nungoqi oyi quan nganye nei numbuq ye.
25 Wuti tughe ni nati kin ngeri tumo rind, pudi ni yumbo yumbo yuwon kin ningg yivany nare ye te ningg di mune nganye nas ye tuqui?
26 Nungoqi yumbo woju nganye ren kin puq wen ye tuqui segi ye, tedi pughe kin ningg yumbo buagi aye te ningg yivany ware?
27 "Nyungo ruwi kin te wuqond. Ni chongo yembe rindiny segi, di rang rimb ei rire righe segi. Ni yumbo te kin puq ren segi. Pudi nge nungoqi simbe guduq, King Solomon ni yumbo nganye buagi di chongo yuwon

yuwon rise, pudi ni chongo yuwon kin te nyungo kis ane tuqui segi, nyungo kis quan nganye yuwon.
28 Nyungo ni yeru nganye segi, ni muqne yeru, prangi mune yeru segi, pend mawo wase memare riwo namb ye, pudi God ni nei gheri nipiny segi. Nungoqi wutaqu God oghine nei wumbig segi kin! Nungoqi nei wamb, God ni nyungo nei nimbiny ye, pugri bu ni nungoqi wutaqu oyi quan nganye nei numbuq ye.
29 Di nungoqi mir di wuye we ye te ningg quan nganye nei kumo wumbiny wayequ.
30 Te pugri wute God nei rimbig segi kin ni yumbo ren kin ningg pripri yivany rire. Pudi nungoqi wutaqu God nei wumbig kin God nungoqi nuyi ni nei namb pre nungoqi yumbo ren kin wateri ei was tuqui.
31 Nungoqi yumbo ren ningg yivany ware wayequ, nungoqi God nde si nambu was ye te ningg ei meri wat. Nungoqi puq wen tedi ni yumbo buagi aye te neuq ye."

Beghi yumbo nginy tu wam pirur ye te kin wand
Matyu 6:19-21

32 Jisas nikin wute ningg nari, "Sipsip tit woju wen nungoqi wune wamb wayequ. Te pugri God nungoqi nuyi ni nungoqi nitaqu wowi di ni nde si nambu was ye. Nungoqi te ningg chumbuai wand ye.
33 Nungoqi non yumbo yumbo buagi te wi rundo wute aye wong mand, te kin wet bidi wateri di wute yumbo segi kin te wem. Nungoqi hanpaus gre ye ei wateri, di yumbo yuwon ye nginy tu wam wirur ye te kin yembe ei wand. Yumbo nginy tu wam rise ye ir ruso kin tuqui segi, wute nyungu kin tende tumo mandi segi, pugri bu nyungu mand ye tuqui segi, di choi pend ruwo tuqui segi.
34 Te pugri nungoqi yumbo yuwon yuwon kin te muainde wawo rise te nungoqi nei mune tendene ei rise.

Sir wap di yeng wawo pu ei was
Matyu 24:42-44

35-36 "Nungoqi sir wap di yeng wawo pu ei was. Wute nikin yumbui wute urupui ngam ruso kin mir pe tende no di ni sir map di ghimbi muang pu mas kin pugri. Ni pugri sir map di ghimbi muang pu mas pu ei otiwo ni mir pe te pu mune nandi ngimrawu baq nand di ni brequne ngim bi muang, neyi ni, ni muq sir map segi. Muq nungoqi ni kin pugrine sir wap, chongo kring wap riwo ruso puayi rise di let pe taq wamb gre, lam wand pre, di yeng wawo pu was.
37 Wute sir map pre muq nikin yumbui yeng muang pu mas mas muq nikin yumbui nandi ni nuqond kin wute te chumbuai mand. Nge nungoqi nganyene simbe guduq, nikin yumbui pugri nuqond, tedi ni mir mawo kin chongo nare righe, chongo kring nipiq wiyo wuso puayi wuse let pe taq nimbiq gre, di nikin yembe ye wute simbe nindim mas di ni mir nuam.
38 Piyi nikin yumbui bur mingi pu nandi o yambgriq tumo pu nandi, pudi ni ruqo mase segi ni ghimbi muang pu mas. Wute te kin ni quan nganye chumbuai mand.
39 Pudi yumbo ren ei nei wumbiny. Wuti iri ni nei namb pughe puayi di wuti nyungu kin nandi ni baj bir nuang di yumbo nyungu nand ye, tedi tende puayi ni yeng nawo di wuti nyungu kin nandi ni baj bir nuang di yumbo nyungu nindig tuqui segi.
40 Muq nge nungoqi simbe guduq, nungoqi mune te kin pugrine ei yeng wawo pu was. Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni nandi kin ngeri te nungoqi nei wamb segi, nungoqi nei tuan wamb pu was kin tende

puayi ei ni nandi ye. Pugri bu nungoqi ni nandi ye te ningg yeng wawo pu ei was.”

Yembe ye wute oghi kin di brequ kin kopuqu wand
Matyu 24:45-51

41 Muq Pita Jisas pengu nindig nari, “Yumbui, nu kopuqu wand ven
beghine simbe gudug o nu wute buagi ren yeru kin ren anene simbe
gudiny?”
42 Di Yumbui oyi nand nari, “Wuti tughe ni nei yuwon ye rise di nikin
yumbui ningg wand nutungu di ni nari kin pugrine puq nen ye? Wuti te
kin di nikin yumbui ni si numbog, di ni oyi wute yembe ye aye te yeng
nuam, di yumbui ngeri nap ruso kin tende tuquine mir nem.
43 Yembe ye wuti iri te kin tuquine puq nen nen muq nikin yumbui mune
nandi ni nuqoind, tedi wuti te chumbuai nand.
44 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, tedi ni wuti te yumbui ningg nowi
nas, di ni oyi ni ningg yumbo yumbo buagi te yeng nuany ye.
45 Pudi yembe ye wuti nari, ‘Nge yumbui ni nas nas nganye pu ei nandi
ye.’ Ni puq nand di nes newo yembe ye wute quayi di nyumbueg te pug
nindiny, di mir nand wuye ne ngawu ghabe rind.
46 Yumbui mune nandi ye nginy te ni nei namb segi, ni nei tuan namb di
nei gheri nap pu nas kin tende puayi di ni mune nandi, tedi ni brequ nindig.
Tedi ni pend pend nowi, di wute ni nei mimbig segi ye nawo mas kin tende
ane irepe nawo mas.
47 “Yembe ye wuti iri nikin yumbui yembe neng kin te nei nimbiny, pudi
ni nikin yumbui nari kin yumbo te nate ruwi segi, di ni nari kin pugrine
puq nen segi ye, wuti te nikin yumbui ni quan kumo ni ye.
48 Pudi wuti nikin yumbui ningg nei te nundog segi, pudi nikin nei pene
yembe nand di unje nap, di ni unje nap ye te ningg pug nindig kin tuqui ye,
wuti te kin nikin yumbui oyi musoqne ei ni ye. Wute yumbo quan kumo
materi kin te otiwo ni oyi yumbo quanne ei oyi mand ye. Wute yumbo
nganye buagi wuti iri nde si wam ruang kin te, otiwo di ni oyi quanne neny
ningg riri ye.”

Jisas wute bir nawo ningg bu nandi
Matyu 10:34-36

49 Jisas nari, “Nge gadi kin God ni wute wase neny puq nand kin te bu
kare gadi. Nge nde nei pe wase te brequne ei namb yawo kuregh.
50 Nge mai wabe ei ko yamb. Wute wuye map ningg di wuye wabe
murund maghe kin pugri ei nge mai wabe ko ye. Muq nge mai te kare
segine, pudi mai te rindi ye. Pugri bu mai te ningg nge nei quan nganye
mai viyo.
51 Nge nungoqi simbe guduq, eti nungoqi wari nge qi pe gadi kin yeng
gure kuaq di wute yuwon pu mas ningg bu gadi. Te segi. Nge wute bir
kawo ningg bu gadi,
52 pugri bu muq pu ruso otiwo di wute kin kin bir ruwo. Baj ire ningg
wute 5-pela pu ris, kiyi, kumo di wo. Pudi nikinne bir ruwo teri opu di teri
ire pu opu, di teri res riwo teri ire pu ruqond riri, di teri ire pu res riwo teri
ruqond riri.
53 Nikinne bir ruwo, kiyi kuwonyimi muqond mari, kuwonyimi oyi kiyi
muqond mari, di kumo kuwonyumbu ruqond riri, kuwonyumbu oyi kumo
ruqond riri, di kine gang kine ghar ruqond riri, kine ghar oyi kine gang
ruqond riri.”

Parisi mari Jisas yumbo ur gre ye ei yembe nindiny
Matyu 5:21-26; 16:2-4

54 Di Jisas wute buagi te yeru kin te simbe nindiny nari, “Wuye quari
nginy naghe no opu wes wiyo, tedi wari muqdi wuye wundi ye, di nganyene
wuye wundi.
55 Di nyumurighi gherim pe pu nandi wuqoind di wari muq nginy oghi
ye, di nganyene nginy oghi.
56 Nungoqi wute nei tevi kin! Nungoqi nginy tu wuqond di qi pe kin
yumbo wuqond di nei wamb muqdi ngeri pughe gri ei rise ye. Pudi pughe
gri ate nungoqi muq kin yumbo ur ren wuqond pudi nei wamb segi?
57 “Pughe kin ningg nungoqi nonne nungoqi non yumbo ur te wuqond
segi, yumbo ur pughe ye te yumbo ur yuwon ye di yumbo ur pughe ye te
yumbo ur brequ ye?
58 Wuti iri nu kotim naind ningg nitanyi kot pe no, te tequ muq qa wo
wone di nu buid ghap ei nu tequ wand te teti wawo. Eti ni nu nitanyi jas
nde no, di jas nu polis nde si pe ni ghondo, di nu mitanyi mo taq maimb.
59 Nge nu simbe guduw, ni nu taq maimb pre tedi nu mune gheyi yi tuqui
segi. Nu tene yeru yeru wet bidi buagi jas nupuw ruso ye te meghare ruso
omone ghawo di gheyi yi.”

13

Wuti nei nare nitinde segi tedi mai niraq ye

1 Asi Pailat nikin ami simbe nindim di wute Galili kin ninge umo wase
mande God meng meng yemu kin te mi. Ni mi mati di ni yavi te umo God
meng ningg mambui riti kin yavi te ane irepene righe ruso. Muq wute ninge
Jisas nde wand pe tende mandi pu yemu kin te ni Jisas wand ven kin simbe
mindig.
2 Di Jisas oyi ni simbe nindim nari, “Nungoqi nei wamb kin wute Galili
kin aye te ni quan yumbo ur brequ mand segi ye, pugri bu ni mi segi, pudi
wute men ni quan nganye yumbo ur brequ mand ye, pugri bu ni yuqo pugri
kin miraq? Nungoqi pugri nei wamb bri?
3 Te segi. Nge nungoqi simbe guduq, nungoqi nei ware witinde segi tedi
nungoqi buagi ane mune ni kin pugrine wati.
4 Di wute 18-pela pu asi Siloam kin baj dobui bir ir nati di ni mati kin
te nungoqi wari wute aye Jerusalem kin ni quan nganye yumbo ur brequ
mand segi ye pugri bu ni mati segi, pudi wute 18-pela pu men ni quan
nganye yumbo ur brequ mand ye pugri bu ni mati?
5 Te segi. Nge nungoqi simbe guduq. Nungoqi nei ware witinde segi, tedi
nungoqi mune ni kin pugrine wati.”

Kotu brequ yi wuyi segi kin kopuqu wand

6 Di Jisas kopuqu wand ven simbe nand: “Wuti iri nikin nde wain wuny
mbe kotu ire neq wughe pu yequ. Di ni no kotu te nundoq, ni yi wumb ei
yi te nap ningg, pudi ni yi ire yequ nundoq segi.
7 Pugri bu ni nikin yembe ye wuti wain wuny yeng nuany ye te simbe
nindig nari, ‘Nge priprine gadi, kotu wen gudoq kari ni yi wumb ei nge kap
ningg pudi yi wumb segi. Nge priprine gadi gadi ber teri ire pu ruso, pudi
nge yi ire gudoq segi. Pugri bu nu eraq wuso wughe. Pughe kin ningg segi
yequ di qi nyong omo wuaq?’
8 “Di yembe ye wuti te oyi nari, ‘Yumbui, piyi ber wen irene mune rar
ndoq yequ, di nge nyumo puate pe qi tiqe gidiq godo gadi, di kau umbo
kawo.

9 Pugri puq kew pu yequ muqdi ber ire te ningg mune budoq, yi wumb
o segi. Ber ire te ningg ni yi riyi te yuwon. Ni yi riyi segi, tedi epiraq wuso
wughe'."

Jisas Sabat kin nginy te ningg wute ire sabi nunduw

10 Sabat kin nginy iri ningg Jisas God yumbui nyamb mirang kin baj ire
ningg nas wute God ningg wand bei neny.
11 Tende di nyumbueg ire ququ brequ ane kin mune anene God yumbui
nyamb mirang kin baj pe tende yequ, Jisas wand nand kin wutungu
wutungu. Wute te ququ brequ ni nde nas ni num new bu ni dob quan
nganye rengu nare, di yimb yimb wuso, oghine nyinge wure tuqui segi. Ni
pugri pune yequ yequ ber 18-pela pu.
12 Jisas wute te nundoq, di nari wundi ninde tumo yequ, di simbe nunduw
nari, "Nyumbueg, nge nu num puaq guduw pre."
13 Muq ni si new kuyo di brequne ni opu wes wiyo yuwonne yequ, di God
nyamb wundivi viyo.
14 God yumbui nyamb mirang kin baj te kin yumbui ni nuqond Jisas Sabat
kin nginy tende ni wute num puaq nunduw. Pugri bu ni umbo ker nawo,
di wute te yeru kin simbe nindiny nari, "Yembe kin nginy 6-pela pu mase.
Pugri bu nginy te ningg ei wandi di ni num puaq nunduq. Sabat kin nginy
nen ningg wandi wayequ."
15 Di Yumbui ni oyi nindig nari, "Nungoqi wute nei tevi kin. Nungoqi
wand wand kin te nungoqi non yumbo ur ane tuqui segi. Sabat kin nginy
tende nungoqi non non nungoqi non kau di donki baj pe wo di sare bure
wundiny wutari wo wuye weny riq segi ye bu?
16 Wute wen ni Abraham ningg wo ire. Satan ni taq nimbiq pu wus wus
ber 18-pela pu. Te pughe ningg ate yumbo ni taq rimbiq kin te Sabat kin
nginy tende puaq guduw tuqui segi?"
17 Jisas ni pugri puq nand di nikin veri buagi ni minyuw mati. Pudi wute
buagi ni yumbo yuwon nganye puq nen ye te ningg quan nganye chumbuai
rind.

Wute God nde si nambu ris kin kopuqu wand
Matyu 13:31-33; Mak 4:30-32

18 Muq Jisas ni pengu nindim, "Wute God nde si nambu ris kin pughe gri
ei ris ye? Nge yumbo pughe kin ningg wand gad ei ane tuquine?
19 Wute God nde si nambu ris kin te mastet yi kin pugri. Wuti iri mastet
yi nare no nikin nde wuny mbe ni righe. Mastet yi te yire, yumbui ruso
nyumo kin pugri yeru, di wapi rindi ninde muange pe tende ris."*
20 Mune pengu nand nari, "Nge yumbo aye pughe kin ningg wand gad ei
yumbo God nde si nambu rise kin ane tuquine?
21 Ni yis kin pugri. Wute ire yis puch wutaqwi di plaua os yumbui pe
waq wughe di ane quang wumbiq. Di otiwo yis plaua pe wur ir di plaua te
quanene yindiqi."

Ngimrawu wokuandi
Matyu 7:13-14,21-23

22 Di Jisas nyinge nare Jerusalem no di no tiqe yumbui di tiqe woju ngimne
yeru kin tende wand bei neny neny no.
23 Di wuti iri ni pengu nindig nari, "Yumbui, God wute ire irene bri nate
mowi ye?"

* **13:19:** Mastet te minye ire ni yi woju nganye, wasebo kis kin pugri. Pudi ni yire di yumbui nganye, nyumo kin pugri.

Di Jisas ni simbe nindim nari,
24 “Nungoqi ngim wokuandi pe war wo ningg buid nganye ei wap. Te
pugri, nge nungoqi simbe guduq wute nganye buagi ei ngimrawu woju pe
mar mo ningg buid map, pudi tuqui segi.
25 Otiwo baj kiyi nes newo ngimrawu niqu, di nungoqi dabo gri yequ
ngimrawu pe baq wand di wari, ‘Yumbui, beghi ngim bi wangu.’
“Pudi ni oyi pugri ei simbe nand nari, ‘Nge nungoqi nei gubuq segi,
nungoqi muai pu wandi.’
26 “Di nungoqi oyi pugri ei wari ye, ‘Beghi asi nu ane mir bad di wuye pe,
di nu beghi nde opu guadi wand bei guegu.’
27 “Pudi ni oyi puq ei nand ye, ‘Nge nungoqi nei gubuq segi, nungoqi muai
pu wandi ye. Nungoqi wutaqu yumbo ur brequ wand ye! Nungoqi kring
wo, nge nde tumo wandi wayequ!’
28 “Di nungoqi Abraham, Aisak, Jekop di propet buagi te God nde si
nambu mas wuqond di nungoqi quanji wand di sawo wat ki. Pudi ni
nungoqi ngiq nunduq di war wo ye tuqui segi.
29 Tende puayi di wute tiqe manyi kin yumbo yumbo God nde si nambu
rise ye mir yumbui pe tende mas. Wute nginy nawi opu kin, nginy naghe
no opu kin, di tiqe manyi qi pe ven nde yeru kin mandi mir pe tende sunyi
materi di mas.
30 Di wute ninge muq dobu mawi kin te otiwo ye mawo ye, di wute muq
ye mawo kin te otiwo dobu mawi ye.”

Jisas Jerusalem ningg yivany nare
Matyu 23:37-39; Luk 19:41-44

31 Tende puayine Parisi ninge Jisas nde mandi di simbe mindig mari, “Nu
tiqe wen si raq di tiqe aye pe yo. King Herot nu ni ghati ningg.”
32 Di Jisas oyi ni simbe nindim nari, “Nungoqi wo nyombui brequ dabo
kin te pugri simbe wundig, ‘Muq di prangi nge wute ququ brequ puaq
gidiny di num puaq gidiny ye. Di nginy aye te ningg di nge yembe omo
kawo ye.’
33 Pudi nginy nen ningg di prangi di yamb nge nyinge kare karene. Te
pugri propet iri tiqe aye pe mi nati wayequ, Jerusalem pene mi nati ei oghi.”
34 Di Jisas nari, “O Jerusalem, nu propet kui mati, di wute God tiqi nundom
nu nde mandi ye te wet pe kui mati ye. Pripri nganye nge nu ningg wute
wapiqu nikin wo nimbraqe nambu wirir kin pugri kimar ningg kari, pudi
nu nge rar guqoid segi.
35 Nu tungu, otiwo di nu tiqe wen brequ wuse di wute segi pu wuse. Nge
nungoqi simbe guduq, nungoqi nge mune wuqoind tuqui segi. Segi segine
ruso ruso otiwo nungoqi wari, ‘God nu wuti Yumbui nde nyamb pe nandi
kin nen yuwon wang’!” *[Sng 118:26]*

14

Jisas wuti iri Sabat kin nginy tende num puaq nindig

1 Sabat kin nginy iri ningg Jisas Parisi mingg yumbui iri nde baj pe no ei
ane mir mand ningg. Tende puayi ni Jisas yeng muang yuwon ei muqond,
Jisas Sabat kin lo gure nuaq o segi.
2 Di wuti iri num brequ nare di ni ghimbi quan nganye nirang riwo kin
Jisas nde rar ngimine te yenu.

3 Jisas wuti te nuqoind di Parisi di wute lo quan nganye nei mamb ye te
pengu nindim nari, “Sabat kin nginy tende wute num puaq bidiny kin te lo
gure puaq o segi?”
4 Pudi ni Jisas oyi mindig segi, ni wand segine yemu. Pugri bu Jisas wuti
te nait nase, num puaq nindig, di tiqi nundog no.
5 Di ni wute te pugri pengu nindim nari, “Nungoqi kin iri ni quayi wo iri
o kau iri Sabat kin nginy te ninggne ngamo pe ir naghe pu yenu, tedi nu
brequne kuo kueti nowi ye o segi?”
6 Di ni Jisas ningg wand ven oyi mindig kin tuqui segi.

Beghi beghi bon nyamb bidivi viyo wayequ

7 Jisas ni nuqond wute mir pe tende mandi kin ni sia rar ngimi yeru kin
tende ei mas yawo kurem. Ni te nuqond di kopuqu wand ven simbe nindim.
8 “Wuti iri nungoqi ngam nirauq wute urupui ngam ruso kin mir pe tende
wo, te nungoqi sia rar ngimi yeru kin wute nyamb kin mas ye te wateri
wayequ. Eti sia te wuti iri ni nyamb oyi musoq nu nde yumbui kin te miping
wuso pre kin te muq nu oyi kuas.
9 Tedi otiwo wuti nu tequ ngam nirauq mir pe tende wandi kin te nandi di
nu ningg nari, ‘Nu yes yewo, wuti te nandi sia rar ngimi yequ kin wen wung
nas.’ Di nu quan nganye minyuw ghati di yes yewo yo, sia dobu nganye yeru
kin wute nyamb segi kin mas ye pe tende ghas.
10 Pugri bu wuti iri nu ngam niraw mir pe tende kuo, nu sia dobu nganye
yequ kin te ei taqwi. Te ei otiwo wuti nu ngam niraw mir pe tende kuo kin
te nandi, nu nuqoind, nu dobu nganye kuas, tedi ni nu simbe nunduw nari,
‘Mand, nu ghandi sia rar ngimi yequ kin wen wung ghas.’ Ni pugri puq new,
di wute buagi nu ane mir wand kin ninde rar pene nu nyamb yumbui.
11 Te pugri wute ni kinne nikin nyamb mindivi viyo kin te God oyi ni
nyamb ni vighe viso. Pudi nikin nyamb mi vighe viso kin te God oyi ni
nyamb nindivi viyo.”

Beghi wute beghi oyi rundug tiq segi kin te ei sabi bidiny

12 Muq Jisas wuti te ni ngam nirang mir pe tende nandi kin te simbe
nindig nari, “Nu mir yumbui yembe guduw, te nu nimand, nuse niqam
wand kin o nu non yavi ire, di wute wet bidi quan rise kin nu ane tumo
tumo was kin te ningg ghari mandi ane mir wand wayequ. Eti otiwo ni oyi
mir yembe mindiny di nu ningg mari ghondo ane mir wand. Ni pugri puq
men tedi nu ni mir kuem kin te oyi munduw pre.
13 Pudi nu mir yumbui yembe gudiny te nu wute yumbo segi kin, wute
ghimbi brequ rise kin, wute nyinge brequ kin, di wute rar ghave rimbim
kin te ei ghari mandi ane mir wand.
14 Tedi God nu yuwon nuaw. Te piyi wute men kin ni oyi nu mir te oyi
munduw ye tuqui segi. Pudi otiwo wute God nde rar pe tuquine mas kin ni
mune mes mewo kin tende puayi di God oyi nu mir te oyi nunduw.”

Wuti ngam urupui no kin mir yembe mindiny ye kopuqu wand
Matyu 22:1-14

15 Wuti iri ni ane mas mir mand kin ni Jisas ningg wand ven nutungu di
ni Jisas ningg nari, “Wuti wute God nde si nambu mas kin mir mand ye mir
pe tende nas di ane mir mand kin wuti te chumbuai nand.”
16 Muq Jisas oyi nari, “Wuti iri mir yumbui ire yembe nunduw pre, di
wute nganye buagi nari mir pe tende mandi ningg.

17 Ni mir te sir nap pre, muq ni yembe ye wuti tiqi nundog no, wute ni
nyamb nitamri ye simbe nindim nari, ‘Be wandi, yumbo buagi sir nap pre.’
18 “Pudi ni buagi anene mari ni yembe rise, pugri bu mir tende mondo
tuqui segi. Wuti iri nari, ‘Nge ni yawo kutong, ni nge ningg nari. Nge godo
ningg pu qa, pudi nge wuny ire muq teneqa wong gad pu vise. Di muq ei
nge ko di wuny te guqod ye, pugri bu nge godo tuqui segi.’
19 “Wuti aye nari, ‘Nge ni yawo kutong, ni nge ningg nari. Nge godo ningg
pu qa, pudi muq tene qi bir kin kau quayi 10-pela pu wong gad. Muq ei nge
ko tuqui kap ye. Pugri bu muq nge ko yamb gadi. Te ningg bu nge godo
tuqui segi.’
20 “Di aye mune nari, ‘Nge muq tene qa ngam ko pu, pugri bu nge godo
ye tuqui segi.’
21 “Di yembe ye wuti te mune nandi, ni mingg wand te nikin yumbui
simbe nindig. Nikin yumbui te nutungu, umbo ker nawo di nikin yembe ye
wuti te simbe nindig nari, ‘Nu brequne tiqe wen kin ngim yumbui di woju
buagi tende ghar ir, wute yumbo segi kin, wute ghimbi brequ rise kin, wute
rar brequ rise kin, di wute nyinge brequ rise kin te qond, di tari nge nde
baj pe ghandi.’
22 “Di yembe ye wuti te no nikin yumbui nari kin pugrine puq nen pre,
muq no nikin yumbui te simbe nindig nari, ‘Yumbui, nu kuari kin te nge
puq ken pre, pudi baj bre segine. Sunyi yumbui visene.’
23 “Muq yumbui nikin yembe ye wuti te simbe nindig nari, ‘Nu ngim
manyi te yo di yo wuny kin imb manyi te nyinge ghare ghar ir, quayi
nyumbueg tende yeru qond, te ghari buid nganye ghap ghap ei tari nge
nde baj pe ghandi. Te ei nge baj bre.
24 Nge nungoqi simbe guduq, wute asi nge nyamb kitamri di nge ningg
mir pe ven nde mandi ningg kari pudi mandi segi kin wute te ni nge mir
wen kin puch nganye me tuqui segi.’ ”

Beghi nei bab yuwon pre muqdi Jisas nde dobu paru
Matyu 10:37-39

25 Wute nganye buagi Jisas ane nyinge rire ruso ruso, di Jisas tindi nandi
ni simbe nindiny nari,
26 “Wuti iri nge nde nawi pudi ni nge quan nei nimbigh di kiyi, kumo,
ngam, wo, kise, kiqam, di kunyumbu te yambu nireny segi, di nikin ghimbi
yambu nireny segi, wuti te ni nge te wuti ningg nas tuqui segi.
27 Wuti nge nde dobu nawi di te ningg mai nare ye yambu nari, wuti te
kin nge te wuti ningg nas tuqui segi.
28 “Nungoqi kin wuti iri nu baj dobui iri yembe gudig ningg te nu kuas
otinde nei guab yuwon pre, muqdi yembe gudig ye o segi? Nu wet bidi tuqui
ghap ei qond, nu baj te yembe gudig omo kuowi kin wet bidi tuqui o segi.
29 Nu pugri puq kuen segine muq baj te yembe gudig, tedi nu tingi kin
yembe ghand pre dobu di nu qond nu baj te yembe gudig omo kuowi ye
wet bidi tuqui segi. Di wute buagi baj te muqoind, di nu wur maw
30 mari, ‘Wuti nen baj te puate ni naghe, pudi omo nowi ye tuqui segi’.”
31 Di mune nari, “O king iri yeng pe no di king aye temi mege ningg. Te
ni nas di otinde nei namb yuwon. Ni yeng kin wute 10 tausen pela pune di
king aye te ni yeng kin wute 20 tausen. Pugri bu ni nei namb yuwon, nikin
yeng kin wute 10 tausen pela pune te king wute 20 tausen kin te mi di kring
map mo kin tuqui o segi?

32 Ni nei namb ni tuqui segi, te muqdi king aye te ni yeng kin wute ane
wonjine yemu yemu di ni wute ninge tiqi nundom mo ei king te ane wand
ei yeng mand segi, ane mawo gudo.
33 Te kin pugrine muq nungoqi kin wuti iri nikin yumbo yumbo buagi
dob neny segi, ni nge te wuti ningg nas tuqui segi."

Ghat kin kopuqu wand
Matyu 5:13-16; Mak 9:50

34 Di ni nari, "Ghat te yuwon. Pudi ghat ni nyong te prene, tedi beghi
pughe sim peny ei mune nyong vimb?
35 Ghat ven ni mir wuny mbe ruwi kin te ghav rindiny tuqui segi. Di ghat
te kin beghi kau umbo ane quang bab di wuny mbe pawo ye tuqui segi.
Ghat te kin mene ei pare viso ye.
"Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei wand ren nutungu."

15

Sipsip ir wuso kin kopuqu wand
Matyu 18:10-14

1 Muq wute takis materi kin di wute yumbo ur brequ rind kin rindi Jisas
nde rikur di ni wand nand kin rutungu.
2 Pudi Parisi di wute lo wute bei meny ye ane ni Jisas ningg umbo ker
mawo mari, "Wuti nen wute yumbo ur brequ rind ye ane sabi rind di mir
rind."
3 Di Jisas kopuqu wand ven simbe nindim:
4 "Nungoqi kin iri sipsip 100-pela pu yeru pu muq ire ir wuso. Tedi 99-
pela te si nare, mong puch ire ningg yeru mir rind rind, di no ire ir wuso
kin te meri nunduw ye o segi? Ni no ire ir wuso kin meri nunduw nunduw
nundoqne di pre.
5 Ni nundoq tedi ni quan nganye chumbuai nand di nitaqwi sikar wam
neq wiyo di niraq nambu no.
6 Ni no nambu di ni kimand di wute ni ane tumo tumo ris kin te nari rindi
rikur di nari, 'Wandi nge ane chumbuai bad. Nge sipsip ir wuso kin te mune
gudoq pre.'
7 Nge nungoqi simbe guduq, wuti yumbo ur brequ nand ye iri mune nei
nare nitinde ye te ningg di nginy tu wam kin te kin pugrine quan nganye
chumbuai mand. Te nganye wute 99-pela pu asine nei rire ritinde pre di
God nde rar pe tuquine ris kin te ningg ni chumbuai mand. Pudi wuti
yumbo ur brequ nand nand ruso ruso muq mune nei nare nitinde ye te
ningg ni quan nganye chumbuai mand."

Wet bidi ire ir wuso kin kopuqu wand

8 Di Jisas kopuqu wand aye ire simbe nand nari, "Nyumbueg ire wet bidi
10-pela pu rise pu muq ire ir wuso, tedi ni pughe ei wen ye? Tedi ni lam
wundiq wus, di baj pe bureng wup, di waghine meri wunduw wunduw
wundoqne di pre.
9 Ni wet bidi te wundoq pre, tedi ni kimand di wute ni nde tumo ris kin
te wuri rindi di wuri, 'Wandi nge ane chumbuai bad. Nge wet bidi ir wuso
kin te yabe mune gudoq pre.'
10 Nge nungoqi simbe guduq. Te kin pugrine wute yumbo ur brequ mand
kin iri ni nei nare nitinde ye te ningg God ningg angelo ni quan nganye
chumbuai mand."

Wuti iri quayi wo ir no kin kopuqu wand

11 Di Jisas kopuqu wand aye ire simbe nand nari, “Wuti iri quayi wo temi
mas.
12 Muq wo kiqam te kiyi ningg nari, ‘Wuyi, nu yumbo bir kuawo nge ninge
kuegh di chech ninge gueg puq guad kin te nge te be yegh.’ Muq kiyi nikin
ningg yumbo yumbo buagi te bir nawo di ni kin kin nem.
13 “Tende dobu nginy ninge mo pre wo kiqam te ni ningg yumbo yumbo
te ni rundo wute aye wong mand, di ni wet bidi te kin nateri nare di wonji,
kantri aye pe no. Ni no tende nas, di bujeyi nase di wet bidi sabi nindiny
segi. Ni wet bidi segi segi menare ruso ruso di wet bidi buagi omone nawo.
14 Ni yumbo buagi omo nawo pre pu nas, di tende opu mune mir segi. Di
ni wet bidi segi pugri bu ni mir ne kin segi.
15 Pugri bu ni no wuti iri te opu kinne yembe nindig. Di wuti te ni tiqi
nundog no pu imb pe yembe nand pu bag namb.
16 Ni pu yeng nuany pu yenu, pu ni mir rind di mir chongo ir righe kin
te nuqond di ni ne ei umbo tuq namb yawo nganye gureg. Di tende puayi
wute ninge ni mir ninge meng segi.
17 “Muq ni nei yuwon ye mune vindi vighe di ni nari, ‘Nge ven yengu kin
mir segi di mir ningg kati yamb tumo. Nge wuyi ningg yembe ye wute buagi
ni mir quan nganye rise, di me omo mawo ye tuqui segi.
18 Muqdi nge mune nyinge kare wuyi nde ko. Ko wuyi nde ko kar di simbe
gidig kari, “Wuyi, nge God nde yumbo ur brequ gad, di nu nde yumbo ur
brequ gad.
19 Nge muq wuti oghi nganye segi, pugri bu nu nge wo puq ndigh tuqui
segi. Muqdi nge nu ningg yembe ye wuti kin pugri ei yembe yegh di yembe
gad.” ’
20 Pugri nei namb pre di nes newo nyinge nare kiyi nde no.
“Pudi ni nyinge nare wonjine nondo nondo kiyi rar neq wundi nuqoind,
di quan nganye yawo nitong. Di ni nes newo vig namb no, kuwonyimi sibraj
ni di song nireng.
21 “Muq wo kiyi ningg nari, ‘Wuyi, nge God nde yumbo ur brequ gad di
nu nde yumbo ur brequ gad pre. Nge wuti oghi nganye segi, pugri bu nu
nge wo puq ndigh tuqui segi.’
22 “Pudi kiyi nikin yembe ye wute te simbe nindim nari, ‘Brequne wo nge
ningg chongo yuwon ye te wutaqwi, wuraq wandi, wurang wughe. Di ring
si tumuepu pe weng naghe, di sendel nyinge pe wutang rindiwo.
23 Di kau wo quan nganye nyam wure kin te wuraq wandi, wumbueq
wuti. Di beghi mir yumbui yembe bidiny, mir bad di chumbuai bad.
24 Te pugri nge wo nen ni nati pre di mune nes newo, ni ir no pre pudi
mune buqoid.’ Pugri bu ni mir yumbui yembe mindiny, mir mand di
chumbuai mand.
25 “Tende puayi wo kiseyu ni wuny mbene yenu. Ni wuny mbe pu mune
nandi kin tende, ni nandi baj pe tumo tumo di ni yuwo riri di nyinge ruwo
ruwo kin te nutungu.
26 Di ni yembe ye wuti iri ngam nirang nandi di pengu nindig nari, ‘Te
pughe riteri?’
27 Di yembe ye oyi ni simbe nindig nari, ‘Nu niqam mune nandi pre. Ni no
pre di yuwon pune mune nandi. Nu nuyi ni pugri nuqoind bu ni chumbuai
nand bu nari di kau wo quan nganye nyam wure kin te mumbueq, mir
yumbui yembe mindiny di chumbuai mand.’

28 “Kise ni te nutungu umbo ker nawo di baj pe nar no yambu nari. Di
kiyi neyi nandi wo ningg nari, ei wo nar nondo ningg.
29 Pudi wo oyi kiyi ningg nari, ‘Pughe gri ate nge ber quan nu nde wet bidi
segi ye yembe gad, di nge nu ningg wand sange guduw segi. Nu nge pughe
kin ningg tiqi gudogh di nge nu wand irepene kutungu di te kin pugrine
puq ken. Pudi nu nge meme ghar iri kuegh di nge nge ningg mand ane
chumbuai bad segi.
30 Pudi nu nuwonyimi nen ni nu ningg yumbo yumbo buagi te nare no
ngimne nyumbueg neny omo nawo pre, muq mune nandi ye nen ningg bu
nu kau wo nyam wure kin tene gubueq.’
31 “Muq kiyi oyi nari, ‘Nge wo, nu nge ane pas ye, di nge ningg yumbo
yumbo buagi te nu te.
32 Pudi nu niqam nen ni nati pre, di mune nes newo, ni ir no pre di mune
buqoid. Pugri bu muqdi beghi te ningg chumbuai ei bad ye’.”

16

Yembe ye mingg yumbui brequ kin kopuqu wand

1 Jisas nikin wute simbe nindim nari, “Wuti iri wet bidi quan kin ni yembe
ye wute ninge mas di wuti iri yembe ye wute te mingg yumbui. Yumbui te
ni wet bidi sabi nindiny segi ye te ningg wute ninge mandi wuti wet bidi
quan kin te simbe mindig.
2 Pugri bu ni yumbui te ngam nirang neyi nandi di pengu nindig nari,
‘Nge nu ningg wand pugri ye kutungu. Te nganyene bri? Muqdi nu yumbui
ningg mune ghas segi ye, pugri bu nge ningg yumbo yumbo buagi nunde si
pe rise ye te kin ur ghand nge yegh.’
3 “Muq yembe ye mingg yumbui te nikin nei pene nei nimbiq nari, ‘Muqdi
nge pughe ei ken? Nge yumbui nge nyamb puaq nindigh yamb. Ni nge
nyamb puaq nindigh di nge yembe ye wuti ninggne yengu, pudi nge qi bir
kuaq kin buid tuqui segi. Di nge wute aye wet bidi ningg sang kipim kin te
minyuw kati.
4 Muq nge nei gab nge pugri ei puq ken. Nge wute aye ghav gidim pu
ei otiwo nge yumbui nge nyamb ven puaq nindigh di yembe segi kas kin
tende di wute te oyi nge mitanyi ni nde baj pe mo.’
5 “Pugri bu ni wute ni ningg yumbui nde yumbo ninge materi pudi oyi
mand segine kin te ngam niram mandi. Wuti ye nawo nandi kin te pengu
nindig nari, ‘Nu nge yumbui ningg yumbo pughe gri pu kuateri pudi oyi
guad segine?’
6 “Di ni nari, ‘Nge oliv kin wel 3,000 lita kateri.’ Muq yembe ye wuti te
simbe nindig nari, ‘Brequne ghas, nyumo raqe wen taqwi 1,500 litane ur
ghand.’
7 “Muq ni wuti aye mune pengu nindig nari, ‘Nu pughe gri pu kuateri?’
Di wuti te nari, ‘Nge wit bek 100-pela pu katemi.’ Di ni simbe nindig nari,
‘Muq nu nyumo raqe wen asi nu yumbo kuateri di ur mand pu rise ye wen
taqwi, di 80-pela pune ur ghand.’
8 “Yembe ye mingg yumbui ni pugri puq nen kin te otiwo nikin yumbui
te nuqond di nari ni otiwo kin nei ur namb. Te pugri ni pugri puq nen kin
te wute yumbo bar map kin puq men kin pugri puq nen. Wute qi pe kin
yumbo ur ni nde rise kin ni wute wam kin yumbo ur ni nde rise kin te ane
tuqui segi. Wute qi pe kin nikin yembe mand kin ngim isis quan nganye
nei mimbiny.

9 Nge nungoqi simbe guduq, qi pe kin wet bidi pe nungoqi quayi
nyumbueg qi pe kin yuwon wany ei ni nungoqi chumbuai runduq. Te pu ei
otiwo wet bidi wateri kin te prene, di nungoqi wewo wo wute ris ris otiwo
kin te ane was.
10 “Wuti yumbo wokuandi kin sabi nindiny, tedi yumbo yumbui kin mune
sabi nindiny tuquine. Di wuti yumbo wokuandi kin sabi nindiny segi, tedi
yumbo yumbui kin mune sabi nindiny tuqui segine.
11 Pugri bu nungoqi qi pe kin wet bidi sabi wundiny segi, tedi ni nei mamb
nungoqi wute wandoqi wand ye di yumbo nganye kin mune meuq wateri
segine.
12 Di nungoqi wute aye ningg yumbo sabi wundiny segi, tedi yumbo
nungoqi non te te mune meuq segine.
13 Yembe ye wuti iri yumbui temi temi yembe nindim tuqui segi. Ni wute
temi temi yembe nindim tedi iri yawo nirang righe di iri oyi yambu nireng,
di iri ningg wand nutungu di iri oyi dob neng. Nungoqi God wet bidi anene
nei wumbiny tuqui segi.”

Jisas wand aye jiju nand

14 Parisi ni wet bidi quan nganye nei mimbiny ye, pugri bu ni Jisas pugri
wand nand kin te mutungu di Jisas wand peq mindig di wur mang.
15 Di Jisas ni simbe nindim nari, “Nungoqi wutaqu nungoqi non nei pe
wari nungoqi wute nde rar pe yumbo ur yuwon ye wand ye. Pudi God
nungoqi nei nundouq pre. Yumbo wute qi pe kin mari yuwon nganye puq
mand kin te God nde rar pe brequ.”
16 Jisas nari, “Lo Moses ningg lo buk pe rise kin wand di propet ni mingg
wand buk pe rise kin te simbe mand mand rindi rindi Jon nas. Di Jon nas
kin tende puayi pu rindi yumbo buagi God nde si nambu rise kin wand
yuwon ye te bir mawo tiqe manyi mutungu. Di wute buagi yumbo yumbo
God nde si nambu rise ye tende rir ruso ningg buid nganye rip rip.
17 Qi nginy tu ane pre kin tuqui, pudi God ningg lo puch woju nganye ire
pre kin tuqui segi.
18 “Wuti iri ni ngam puaq nindiq di nyumbueg aye nitaqi ni ngam kin
lo gure nuaq. Di wuti iri nyumbueg ngaim puaq nindiq pu wus kin te ni
nitaqi, ni ngam kin lo gure nuaq.”

Lasarus di wuti wet bidi quan kin kopuqu wand

19 Jisas nari, “Asi wuti iri nas. Wuti te wet bidi quan rise kin pugri bu ni
chongo yuwon yuwon, ambo kin di quem kin te nare righe. Di nginy manyi
wuti te nikin baj pe nas di mir yuwon ye nand.
20-21 Ni nde baj ngimrawu tende wuti iri yumbo segi kin tende ruqo pu
nase. Wuti te ni nyamb Lasarus. Lasarus ni nei namb kin ni tende nas ei
wuti wet bidi kin te mir nand di ni ningg mir di ir righe kin te dong nand,
ne ningg. Ni nde ghimbi pe waserar nganye buagi ris. Waserar wuye te
righe ruso di nyombui rindi ni waserar mureng rimbig.
22 “Otiwo wuti yumbo segi kin te nati. Ni nati di God ningg angelo mandi
ni mitanyi mo Abraham nas kin pe tende mowi nas. Di wuti wet bidi quan
kin mune natine di mowi yenu.
23 Ni no mati kin tiqe pe nas, di yuqo quan kumo nare. Ni wam rar neq
wiyo Abraham wonji nganye te newo nas nuqoind, di Lasarus ni nde tumo
te nas nuqoind.
24 Muq wuti wet bidi quan kin te pugri ngam nare nari, ‘Wuyi, Abraham.
Nge wase pe ven yengu yuqo quan nganye kare. Pugri bu nu nge yawo

togh, Lasarus tiqi ndog no, si timi wuye pe ni naghe pre, neri nandi nge nde minjuq pe nundub ei nge minjuq musoq uyi nare.'
25 "Pudi Abraham oyi nari, 'Nge wo, nu yumbo ren ei nei mbiny. Asi nu kuati segine kin tende puayi nu yumbo yuwon kin buagi kuateri, di Lasarus oyi yumbo brequ kin nateri. Pudi muq ni ven nde yuwon pu nas di chumbuai nand, di nu oyi yuqo quan kumo raq.
26 Yumbo aye mune pugri. Beghi tiqe opu nungoqi tiqe opu, mingi tende God changru yumbui ire nuaq pre pu wuse. Te pu ei wute ninge beghi nde ven pu nungoqi nde mondo ningg mari, pudi tuqui segi. Di wute nungoqi yequ ye te pu beghi nde mandi ningg mari, pudi tuqui segi.'
27 "Muq wuti wet bidi quan kin te oyi nari, 'Wuyi, te kin te be nge nu pengu guduw, nu Lasarus tiqi ndog nge wuyi nde baj pe no.
28 Te pugri nge qam 5-pela pu mas. Lasarus no ni wu wand nindim ei ni nei mare mitinde ei ni mune nge yengu ye pe ven nde mawi segi. Eti ni yuqo pare kin tiqe pe ven nde mawi.'
29 "Pudi Abraham oyi ni oyi nindig nari, 'Moses ningg lo di propet ni mingg wand tende rise. Ni ni mingg wand te oyi mutungu kin tuqui.'
30 Di wuti wet bidi kin te nari, 'Wuyi Abraham, segi. Tene tuqui segi. Pudi wuti iri nati pre kin mune nes newo ni nde no ni simbe nindim, tedi ni nei mare mitinde kin tuqui.'
31 "Di Abraham ni simbe nindig nari, 'Ni Moses ningg lo di propet ni mingg wand mutungu yambu mari, tedi piyi wute mati kin iri mune nes newo ni nde no di ni simbe nindim, pudi te ningg mune nei mare mitinde tuqui segine'."

17

Wute yumbo ur brequ ningg ir maghe kin wand
Matyu 18:6-9,21-22; Mak 9:42-49

1 Jisas nikin wute pugri simbe nindim nari, "Yumbo isis ei rindi ye. Yumbo te wute puq rem di ir maghe yumbo ur brequ mand ye. Pudi wuti tughe ye nawo yumbo ren puq nen di wute aye mune puq men ye wuti te otiwo mai niraq ye.
2 Di wuti iri ni wokuandi nge nei mimbigh ye men kin ye iri puq neng yumbo ur brequ nand, te wuti te wet yumbui gibe pe wuq wang gherim pe meweri naghe tedi yuwon.
3 Pugri bu nungoqi yeng wawo yuwon.
"Nu nimand iri yumbo ur brequ nand, te nu simbe ndig ei ni mune yumbo ur brequ nand segi. Ni nei nare nitinde, te nu mai puaq ndig.
4 Ni nginy iri ningg nu nde yumbo ur brequ nand 7-pela pu nand pre, di mune nunde nandi nari, 'Nge nei kare kitinde.' Ni pugri puq nen 7-pela pu nand, te piyi nu wand puaq ndig."

God nei bibig kin wand

5 Muq aposel Yumbui ningg mari, "Nu beghi ghav ndug ei beghi God quan nganye nei bidig."
6 Di Jisas oyi ni oyi nindim nari, "Piyi nungoqi God nei wumbig kin te wokuandi woju nganye mastet yi kin pugri, nungoqi nyumo yumbui nen simbe wundig wari, 'Puate pene bri ghas di yo gherim wam yiri.' Tedi nyumo nen nungoqi ningg wand nutungu di nungoqi wari kin pugrine puq nen ye.

Yembe ye wute yuwon ye ni pughe gri ei puq men ye

7 “Nungoqi kin wuti iri nikin yembe ye wuti iri yenu. Di yembe ye wuti te
wuny mbe qi bir nuaq o sipsip yeng nuany pu yenu yenu pre, yuram mune
baj pe nandi. Tedi ni pugri bri simbe nindig nari, ‘Be gheyi ghandi ghas di
mir ghand’?
8 Te segi. Ni nikin yumbui ni pugri ei simbe nindig nari, ‘Nu yo nge mir
wase wagh, pre mir wase kin chongo taq mbiq di nge mir ghawo di ragh
ghandi. Nge mir gad wuye ke pre, dobu muqdi nu mune mir ghand di wuye
ye.’
9 Yembe ye wuti nikin yumbui ni yembe neng kin te yembe nindiny pre.
Pugri bu nikin yumbui te kin ningg chumbuai bri nindig ye? Tuqui segi.
10 Pugri bu nungoqi mune pugrine God nari kin yumbo buagi te yembe
wundiny pre, te muqdi nungoqi pugri ei puq wand wari, ‘Beghi yembe ye
wute oghi nganye segi, beghi yembe nupung ruso kin tene yembe bidiny.
Pugri bu te ningg chumbuai nundug wayequ’.”

Wute 10-pela pu Jisas ni num brequ leprosi puaq nindim

11 Muq Jisas nyinge nare Jerusalem no. Ni no kin Samaria opu yequ Galili
opu yequ ni mingine ngase pene nyinge nare no.
12 Ni nyinge nare no tiqe pe nondo, di muq tene tiqe nar no ningg tumo
tumone di wute 10-pela num brequ leprosi mare kin te mandi ni muqoind.
Di ni wonjine yemu,
13 di pugri ngam mare mari, “Jisas, Yumbui, nu beghi yawo tongu!”
14 Jisas ni te nuqond di ni simbe nindim nari, “Nungoqi wo nungoqi non
ghimbi prist nde bei wand.” Ni muq qa nyinge mare mo mone di num te
prene di ni ghimbi mune yuwon rind.
15 Wute 10-pela te kin iri ni nuqond ni ghimbi mune yuwon rind di mune
nandi, di quan kumo ngam nare God nyamb nindivi viyo.
16 Ni nandi, Jisas nde muange tingi sungomyu sungomyu yenu di Jisas
chumbuai nindig. Wuti te Samaria kin.
17 Muq Jisas pengu nand nari, “Wute aye 9-pela te muai mo? Wute 10-pela
buagi anene num oghi segi, wuti irine bri oghi?
18 Pughe kin ningg ate wuti wute tit aye kin nen irine mune nandi di God
nyamb nindivi viyo, di wute aye te mandi God nyamb mindivi viyo segi?”
19 Muq ni simbe nindig nari, “Be yes yewo yo. Nu God nei gubig ye te
ningg nu num te oghi pre.”

Beghi Jisas nandi kin ngeri te nei bibiny tuqui segi
Matyu 24:23-28,36-44; Mak 13:32-37

20 Parisi ninge Jisas pengu mindig mari, “Pughe puayi ei yumbo yumbo
buagi God nde si nambu rise ye?” Muq Jisas ni oyi nindim nari, “Yumbo
yumbo God nde si nambu rise ye ngeri te rindi kin te nungoqi yumbo ur
gre ye ninge wuqond di nei wamb ngeri te tumo rind, te segi.
21 Di wute ninge nungoqi simbe munduq mari, ‘Ni nandi ren yumbui
ningg nas,’ o ‘Ni te no nas,’ te segi. Te pugri yumbo yumbo buagi God nde
si nambu rise ye te nungoqi nde rise pre.”
22 Muq Jisas nikin wute simbe nindim nari, “Otiwo di nungoqi nge, wuti
God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge ngeri te wuqond yawo nganye
kureuq ye, pudi wuqond tuqui segi. Te kin ngeri rindi ye.
23 Di wute nungoqi wandoqi munduq kin te mandi ye. Ni mandi di
nungoqi simbe munduq mari, ‘Ni tende no yenu,’ o mari, ‘Ni nen yenu.’
Ni pugri ei puq mand, pudi nungoqi ni nde dobu waru wayequ.

24 Te pugri nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge gadi ye te
pris kin pugrine. Nungoqi nei wamb nginy tu pe pris naghe te ni ti te ti nase
wonji ruso. Nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge pugrine ei
gadi di wute buagi nge ruqoind.
25 Pudi muq nge yuqo quan kiraq di wute tit muq ven nde puayi mas kin
men nge brequ puq mindigh, di dob megh pre ei.
26 “Asi Noa nas kin tende puayi wute yumbo ur rind ye te kin pugrine ei
nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas ye, nge gadi kin ngeri tende puq
ren ye.
27 Wute nei tuan rimbiq pu ris, mir rind, di wuye riq, di quayi nyumbueg
ngam ruso. Ni te kin pugri puq ren ren ne ruso, Noa at pe nar no kin nginy
tende. Muq Noa at pe nar no di wuye nime kur di wute buagi rumb riti.
28 “Lot ni nas kin tende puayi mune wute pugrine puq ren. Wute nei tuan
rimb pu ris mir rind di wuye riq, yumbo wong rind di ri rundo wute aye
wong rind, wuny mbe yumbo ri righe di baj yembe mindiny.
29 Pudi Lot ni Sodom si niraq di no kin nginy tende puayi God wet nyaw
wase ane kin wam pu ir nawo mati, di wute buagi ritine omo.
30 “Nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge nungoqi nde raqe
ko kin ngeri te ningg di asi wute te puq ren kin pugrine nganye ei puq ren
ye.
31 Tende puayi wuti iri ni yumbo wabene rise muq ni newo no pu baj
wam nas kin te mune nar no nikin yumbo te nateri ye tuqui segi. Te kin
pugrine, wuti iri wuny mbe yembe yembe yenu pu mune nikin baj pe no
yumbo nateri ye tuqui segi.
32 Lot ngam ningg yumbo ur te nei wumbiny.
33 Wuti tughe nge ningg yembe nand nand muq te ningg mai niraq di nati
yambu nari kin te ni mai niraq ye. Di wuti tughe nge ningg yembe nand
nand muq te ningg mai niraq di nati, wuti te kin otiwo di ni oyi yuwon pu
nas.
34 Nge nungoqi simbe guduq, bur te ningg wute temi ede ire ninggne
mase, pudi iri nitanyi no di iri nase.
35-36 Nyumbueg teri wit yi dang rindiq plaua yembe runduw runduw yeru
ire nitaqwi di ire yequ.”*
37 Muq ni Jisas pengu mindig mari, “Yumbui, yumbo ren kin muainde ei
puq ren ye?”
Di Jisas nari, “Umo riti kin ni muainde rise te wapi ambojig ni mune
mandi tendene mikur ye.”

18

Nyumbueg ire jas ni ghav nunduw ningg buid wup

1 Muq Jisas nikin wute kopuqu wand ire simbe nindim. Kopuqu wand te
simbe nindim kin te ni si yavi mati segi kin, ni priprine ei Yumbui pengu
mindig ye te kin kopuqu wand.
2 Ni pugri simbe nindim nari, “Tiqe ire ningg wuti iri wute aye ningg
wand nutungu di teti nawo kin nas. Ni wuti God wune nimbig segi, di wute
yawo nitony segi ye.

* **17:35-36:** Wute ninge mari wand aye ninge ves ven nde rise. Wand te kin taq pugri: “Wute temi ni wuny mbe yembe mand mand yemu, iri nitanyi no di iri yenu.” Nu Matyu 24:40 te ndoq.

3 Tiqe te ninggne nyarimo nyumbueg ire wus. Nyumbueg te priprine
ninde wundi di simbe wundig wuri, ‘Wuti nge temu kot bad kin ni nge unje
naip ningg. Nu nge kot ghav ndigh.’
4 “Pripri ni wundi wuri pudi ni ghav nunduw yambu nari. Pudi muq ni
pugri nei nimbiq nari, ‘Nge God wune gibig segi, di wute yawo kutony segi,
5 pudi nyarimo nyumbueg wen priprine wundi nge mai wegh. Pugri bu
piyi nge ni kot ghav guduw ei mune wundi segi. Eti ni priprine wundi nge
ningg wuri wuri di nge si yavi kati’.”
6 Di Yumbui nari, “Nungoqi wuti brequ nen ningg wand ven wutungu.
7 Nungoqi pughe gri nei wamb? God nikin wute ni nap ruso pre kin te
ni ghav nindiny ningg pripri bur manyi di nginy manyi ris riri riri kin te
ghav nindiny ye tuqui segi bri? Ni riri kin te ni nutungu nutungu, pudi ghav
nindiny tuqui segi bri? Te segi.
8 Nge nungoqi simbe guduq, God brequne nganye ei nikin wute ghav
nindiny ye. Pudi otiwo nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin,
nge mune gadi ye tende puayi di nge guqod wute qi pe kin God nei mimbig
o segi?”

Parisi di wuti takis nateri ye ni Yumbui pengu mindig

9 Wute ninge nikinne nei mamb kin mari nine tuquine mas, di wute buagi
aye te ni kin pugri yuwon nganye segi. Wute te kin ye mingg Jisas kopuqu
wand ven simbe nand. Ni nari,
10 “Wute temi God ningg baj pe mewo mo, God ane wand ningg. Wuti iri
Parisi di iri wuti takis nateri ye.
11 Muq Parisi te nes newo di nikinne Yumbui pengu nindig, ‘God nge
nu chumbuai guduw, nge wute aye te kin pugri segi. Ni wute aye yumbo
nyungu mindim, yumbo ur brequ mand, di nyumbueg ngam kin wand
meny ye. Pudi nge te kin puq ken segi ye. Di nge wuti takis nateri ye nen
kin pugri segi.
12 Nge wik ire ningg nginy temi mir uny yengu, di nge yumbo yumbo
buagi kateri kin te bir kawo bid 10-pela pu di ire nu kew ye.’
13 “Pudi wuti takis nateri kin ni musoq kring nondo wonjine pugri yenu.
Di ni wam rar neq wiyo segi, ni yimbne naghe pu yenu, mand baq nand di
nari, ‘God nge wuti yumbo ur brequ gad ye, nu nge yawo togh.’
14 “Nge nungoqi simbe guduq, wuti takis nateri kin nen munene nikin nde
baj pe no di God nde rar pe tuquine nas. Wuti aye te segi. Te pugri wute
buagi nikinne nikin nyamb mindivi viyo kin te God oyi ni nyamb nyinge
nuam vighe ye. Di wute buagi nikinne nikin nyamb mi vighe viso kin te
God oyi ni nyamb nindivi viyo.”

Wokuandi Jisas ane kin wand
Matyu 19:13-15; Mak 10:13-16

15 Di wute wokuandi Jisas nde ritari rundo ei Jisas ni si neny riwo ningg.
Jisas ningg wute ni te muqond, di wute te ker muany.
16 Pudi Jisas ni nari di wo te ritari ni nde rindi di ni nari, “Wokuandi te
rar wuqond nge nde rindi, segi puq wundiny wayequ, te pugri wute God
nde si nambu ris kin te wokuandi pugri ye ni te.
17 Nge nungoqi nganye simbe guduq, wuti iri ni wokuandi ren kin pugri
God nde si nambu nas segi, tedi ni wute God nde si nambu ris kin tende nar
no segi.”

Wuti iri yumbo quan rise kin ni Jisas temi wand mand
Matyu 19:16-30; Mak 10:17-31

18 Muq Juda mingg nyamb ye iri Jisas pengu nindig nari, “Tisa, nu yuwon
nganye. Nu nge simbe ndigh, nge pughe sin ken ei nge kas kas te kin kas?”
19 Di Jisas ni oyi nindig nari, “Pughe ningg nu nge yuwon puq gudigh?
Wuti iri yuwon segi; God irine yuwon.
20 Nu God ningg lo ren nei guab pre, ‘Wute ngam kin ane wase wayequ;
wute ghamb riti wayequ; nyungu ghand wayequ; wute segi wandoqi ndiny
ghari ni unje rip puq ghand wayequ; di nuyi numo ningg wand irepene
tungu’.” *[Kis 20:12-16]*
21 Di wuti te oyi nari, “Yumbo ren kin nge asi wokuandi ne kas kin tende
puayine puq ken ken rindi rindi muq.”
22 Jisas te nutungu di ni simbe nindig nari, “Yumbo ire nu puq kuen
segine. Nu yumbo yumbo buagi te yi rundo wute aye wong mand, di wet
bidi te kin ghateri wute yumbo segi kin yeny. Nu puq yen tedi nu yumbo
yuwon kin nganye nginy tu wam rise. Nu puq yen pre muqdi nge nde
ghawi.”
23 Wuti te ni yumbo quan nganye rise ye, pugri bu Jisas ni pugri puq
nindig kin te nutungu di ni quan nganye yivany nare.
24 Jisas wuti te nuqoind ni quan nganye yivany nare, di ni nari, “Wute
yumbo quan rise kin ni wute God nde si nambu ris kin tende rir ruso kin
yembe yumbui nganye.
25 Umo yumbui kamel puq munduw kin ni chongo rang kin nil gawo woju
tende wur wuso kin yembe yumbui segi, pudi wute yumbo quan kin ni wute
God nde si nambu ris kin tende rir ruso ye yembe yumbui nganye.”
26 Wute wand ven mutungu di mari, “Tedi wuti tughe ei God neti nowi
yuwon pu nas ye?”
27 Di Jisas ni oyi nindim nari, “Yumbo wute puq ren tuqui segi kin te God
puq nen ye tuqui.”
28 Muq Pita Jisas ningg nari, “Beghi beghi bon yumbo yumbo buagi si pare
rise di nu nde dobu pawi.”
29 Di Jisas ni simbe nindim nari, “Nge nungoqi nganyene simbe guduq,
wute God nde si nambu mas ningg mari muq ni tiqe, nikin ngam, kise
kiqam, kiyi kumo, di wo si mare,
30 wute te muq qi pe ven nde masne kin ven nde puayine God ni yumbo
quan nganye ei nem ye. Yumbo te asi kin ane tuqui segi. Di wute te kin ni
otiwo yumbo buagi yuwon pe rise kin tende puayi ni anene yuwon pu mas
mas te kin mas ye.”

Jisas nati ye te ningg munene simbe nand
Matyu 20:17-19; Mak 10:32-34

31 Jisas nikin wute 12-pela pu te waghine nitami no nikinne yemu, muq
simbe nindim nari, “Muq beghi Jerusalem pewo po. Wand buagi asi propet
ni wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni ningg wand ur mand ye te
muq nganyene ei puq ren yamb.
32 Muqdi ni mait nase di wute Juda segi kin ninde si pe mi nondo ye. Di
wute Juda segi kin wand peq mindig, som miping, yas muang, di mi nati.
33 Pudi nginy temi mo pre aye ningg di ni mune nes newo ye.”
34 Jisas ningg wute Jisas ni wand buagi ren simbe nand kin ren ni musoq
nei mimbiny segi nganye. Ni nei imb ruam, pugri bu Jisas wand nand kin
te wand puate ni nei mamb segi, ni pughe kin ningg wand nand.

Jisas wuti rar brequ kin sabi nindig
Matyu 20:29-34; Mak 10:46-52

35-36 Jisas Jeriko tumo nondo nondo di wute buagi ni ruqoind ningg nyinge
rire ruso rindi. Di wuti rar brequ kin iri ngim sange pe tende yumbo sang
nap nap nas. Ni nutungu wute buagi nyinge rire ruso rindi di ni pengu
nand nari, “Pughe sin ren?”
37 Di ni simbe rindig riri, “Jisas Nasaret kin ni nyinge nare ven gri nandi.”
38 Muq ni ngam nare nari, “Jisas, Devit ningg kuqo, nu nge yawo togh.”
39 Di wute ye ruwo kin te ni ker ruang di segi puq rindig ei ni wand segi
nas. Pudi ni mune nganye nari, “Devit ningg kuqo, nge yawo togh.”
40 Muq Jisas yenu di ni simbe nindim nari, “Wuti te wutanyi ven wandi.”
Ni mitanyi mandi Jisas nde tumo di Jisas ni pengu nindig nari,
41 “Nge nu pughe sin kew ningg kuari?”
Di ni oyi nari, “Yumbui, nge rar kat di yumbo guqod ningg kari.”
42 Muq Jisas ni simbe nindig nari, “Be nu rar ghat. Nu nge nei gubigh ye
te ningg nu rar oghi pre.”
43 Muq brequne nganye ni rar mune oghi rar nat yumbo nuqond, di God
nyamb nindivi viyo viyo Jisas nde dobu naru. Wute buagi te ruqond, ni
mune God nyamb rindivi viyo.

19

Jisas Sakius nde baj pe no

1 Jisas Jeriko nar no di tene nyinge nare Jerusalem no.
2 Wuti iri tiqe tende nas, ni nyamb Sakius. Sakius ni wute takis materi ye
yumbui, di ni wet bidi quan nganye rise ye.
3 Ni Jisas nuqoind yawo gureg, pudi wute nganye buagi nganye rindi bre,
di ni wuti bog ye pugri bu ni Jisas nuqoind ye tuqui segi.
4 Pugri bu ni vig namb ye nawo no, nyumo dobui iri ningg newo no. Te
ni nei namb Jisas nyinge nare te gri ei nandi ye.
5 Jisas nandi Sakius nase pe tende ni neyi di nyumo wam tende rar neq
wiyo wuso, Sakius nuqoind, di simbe nindig nari, “Sakius, muq nginy nen
ningg nge nunde baj pe ei kas ye. Pugri bu nu brequ ghati yi.”
6 Pugri bu Sakius brequne nati ni, di ni nde umbo pe quan nganye
chumbuai nand, di Jisas nitanyi ninde baj pe no.
7 Wute buagi Jisas Sakius temi Sakius nde baj pe mo kin te ruqond di ni
ker ruwo riri, “Ni no wuti iri yumbo ur brequ nand ye ni ningg baj pe nas.”
8 Pudi ni baj pe mo mas di Sakius ni nes newo di Yumbui ningg nari,
“Yumbui, nu tungu. Muqdi nge yumbo buagi bir kawo bid teri di ire wute
yumbo segi ris kin te keny. Nge wuti iri wandoqi gidig di ni ningg yumbo
nyungu gidig pu tedi muqdi nge oyi ni yumbo kateri kin tuquine 4-pela pu
oyi gidig.”
9 Di Jisas ni simbe nindig nari, “Muq God wute baj ren kin nateri pre.
Wuti nen mune Abraham ningg kuqone.
10 Te pugri wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni wute ir ruso ye
te meri nitiny nandi nuqond ei mune nate ruwi ningg bu nandi.”

Yembe ye wute temi ire pu kin kopuqu wand
Matyu 25:14-30

11 Jisas muq Jerusalem tumo nase nase. Wute nei rimb kin Jisas Jerusalem
no nar di brequne yumbo yumbo buagi God nde si nambu rise kin te raqe
ruso ye. Pugri bu wute buagi Jisas wand nand kin te rutungu rutungu ne
di ni kopuqu wand aye ven mune simbe nand.

12 Ni nari, “Wuti nyamb kin iri ni nes newo wonji tiqe aye pe no, ei ni king ningg si mumbog ningg. Pre ei mune nikin tiqe nandi, di nikin wute mingg king ningg nas.
13 Ni no ningg di nikin yembe ye wute 10-pela pu nari mandi di 20 kina 20 kina nem di simbe nindim nari, ‘Wet bidi ren ningg yumbo ninge yembe wundiny wundiny was was nge mune gadi. Nge mune gadi di guqod nungoqi wet bidi aye pughe gri pu wateri pre.’
14 “Pudi wute nikin nde opu kin ni umbo ker muang, pugri bu ni no pre di ni wute ninge tiqi mundom dobu maru ei simbe mand mari, ‘Wuti nen beghi ningg king ningg nas ye beghi yambu pari.’
15 “Pudi wuti te ni no te yabe ni king ningg si mumbog pre, di mune nikin tiqe nandi. Ni nandi pre, muq ni nikin yembe ye wute asi ni wet bidi nem kin te mune wand nuam mandi. Ni wand nuam mandi ei nuqond ni wet bidi tende pe yumbo ninge yembe mindiny di wet bidi aye pughe gri materi pre.
16 “Muq wuti ye nawo kin te neyi nandi di nari, ‘Yumbui, nu nge 20 kina kuegh kin tende pe nge aye mune 200 kina yembe gidiny pre.’
17 “Di nikin yumbui oyi nari, ‘Nu nge yembe ye wuti yuwon ye. Nu yuwonne yembe guad. Nu yumbo wokuandi ren yuwonne nganye puq kuen ye, pugri bu muq nge kari di tiqe yumbui 10-pela pu ren nunde si nambu yeru.’
18 “Di wuti aye ni nde dobu nawi kin te mune nandi di nari, ‘Yumbui, nu 20 kina tende pe nge 100 kina aye kateri.’
19 “Di ni yumbui ni oyi nindig nari, ‘Nu tiqe yumbui 5-pela pu nu nde si nambu yeru.’
20 “Muq yembe ye wuti aye mune nandi di nari, ‘Yumbui, nu wet bidi taq ren. Nge chongo bidi pe imb gab yuwon, di kawo rise.
21 Nu wuti quan nganye ker kuawo ye, pugri bu nge wune gab bu nu wet bidi te chongo imb gab pre kawo rise. Nu yumbo wute aye mawo rise kin te kuateri ye, di yumbo wute aye mi righe kin te nu kuateri ye. Pugri bu nge wune gab.’
22 “Muq nikin yumbui oyi nari, ‘Nu yembe ye wuti brequ nganye. Nu non wand guad kin wand tende pene di nu brequ guduw ye. Nu kuari nu nei guab nge wuti quan nganye ker kawo ye, nge yumbo wute aye mawo rise kin te kateri ye, di yumbo wute aye mi righe kin te kateri ye.
23 Nu nei guab pu di pughe kin ningg nu nge wet bidi benk pe oyi kuawo righe segi? Te pu ei benk oyi wet bidi tende pe yembe mand di aye ninge mawo righe, di otiwo nge mune gadi di aye te ane kateri.’
24 “Muq ni wute ninde tumo yemu kin te simbe nindim nari, ‘Ni ningg wet bidi 20 kina te wutangri di ware wo wuti 200 kina yembe nindiny kin te weng.’
25 “Pudi wute te ni simbe mindig mari, ‘Yumbui, wuti te ni 200 kina rise pre.’
26 “Di ni oyi nindim nari, ‘Nge nungoqi simbe guduq, wute nikinne yumbo ninge rise tedi nge aye ninge kem ye. Pudi wuti iri nikinne yumbo ninge rise segi, tedi yumbo pughe kin woju ni nde rise kin te nge puaq gad di wute aye kem.
27 Pudi nge veri, wute nge ni mingg king ningg yengu yambu mari kin te ven wutami wandi di nge nde rar pene wi mati’.”

Jisas king kin pugri Jerusalem nar no
Matyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19

28 Jisas ni kopuqu wand ren simbe nand pre di mune nes newo Jerusalem
newo no ningg. Ni nyinge nare ye nawo di wute buagi dobu ruru.
29 Ni nyinge nare tiqe Betpage di Betani tumo nondo nondo, nyumo oliv
kin rand iyu pe tende yenu di nikin wute temi tiqi nundom ye mawo. Ni
tiqi nundom mo ningg di yeri nindim nari,
30 "Nungoqi tequ tiqe tumo te yequ kin tende wo. Nungoqi tiqe te ningg
warne wondo di donki ghair iri wuq muang pu yenu wuqoind ye. Wuti
iri ni donki te ningg no segine. Donki te sare bure wundig di wutanyi ven
wandi.
31 Wuti iri nungoqi pengu nunduq nari, 'Pughe kin ningg nungoqi donki
te sare bure wundig?' Te nungoqi ni simbe wundig wari, 'Yumbui ni yembe
rise'."
32 Wute temi Jisas tiqi nundom ye mawo kin te mo mo mar di yumbo
buagi Jisas simbe nindim kin pugrine nganye rise muqond.
33 Ni temi donki te sare bure mindig mindig yemu di wute donki puate
kin mandi ni pengu mindim mari, "Pughe kin ningg nungoqi donki te sare
bure wundig?"
34 Di ni temi oyi mari, "Yumbui ni yembe ninge rise."
35 Muq ni donki te mitanyi mandi Jisas nde di ni nikin chongo dobui donki
wam mawo, di Jisas si miting rise newo no donki wam nas.
36 Ni donki wam nas no no di wute nikin chongo dobui ngimne ruwo di
Jisas chongo wamne donki pe no.
37 Ni nandi ngim suai nyumo oliv kin rand wo yemu kin tende wughe
wuso kin tende nandi, di nikin wute ni yumbo ur gre ye buagi bei nand
ruqond ye te nei rimbiny di ni quan nganye chumbuai rind di quan kumone
ngam rire God nyamb rindivi viyo riri,
38 "God, nu king Yumbui nde nyamb pe nandi kin nen yuwon wang. God
wam nganye kin ni nyamb bidivi viyo. Ni beghi ghav nundug di
yuwon pu pas." *[Sng 118:26]*
39 Muq Parisi ninge wute buagi te ane yeru kin te Jisas ningg mari,
"Yumbui, nu nu non wute ker wany, ei ni wand ren kin rind wayequ."
40 Di Jisas oyi nari, "Nge nungoqi simbe guduq. Ni wand segi yeru, tedi
wet oyi pugri mari ye."

Jisas Jerusalem ningg quanji nand
Matyu 23:37-39; Luk 13:31-35

41 Jisas Jerusalem tumo nase nase rar neq wuso Jerusalem tiqe yumbui
nundoq di ni quanji nunduw,
42 di nari, "Jerusalem, nge nde nei pe muq nginy nen ninggne ei yumbo
nu ghav runduw di yuwon pu ghas ye te nei mbiny ningg kari. Pudi muq
yumbo te nu nde rar pe suqo pu rise.
43 Nu non veri mandi nu imb maip ye nginy te nandi ye. Nginy te ningg di
nu non veri mandi nu imb maip mondo mandi dung, di ngimrawu manyi
yeng mawo, di nungoqi ngimrawu ire ningg war wo tuqui segi.
44 Nu bir mowi omone mowi di nu non wute nu nde imb wabe ris kin te
mambui riti. Te pugri God ni nu ghav nunduw ningg ngeri ren nap ruso
kin te nei gubiny segi, pugri bu ni imb kin wet te iri rar muqoind nas tuqui
segi."

Jisas wute God ningg baj pe maket muaq kin te bub nare mo
Matyu 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-25

45 Muq Jisas God ningg baj imb wabe nar no, di wute God ningg baj pe maket muaq kin te bub nare mo.
46 Di ni simbe nindim nari, “God ningg wand rise kin buk pe God pugri puq nand, ‘Nge ningg baj te wute nge ane wand ye baj puq munduw ye.’ Pudi nungoqi wute nyungu kin suqo mo ye sunyi kin pugri puq wew.” *[Ais 56:7]*
47 Nginy manyi ni God ningg baj pe nar no wute buagi God ningg wand bei neny. Pudi prist mingg yumbui, wute Moses ningg lo wute bei meny ye di Juda mingg quayi kiyi ni Jisas mi nati ningg ngim meri mand.
48 Pudi ni mi nati kin ngim ire mundoq segi. Te pugri wute buagi Jisas ningg wand quan nganye rutungu yawo kureny.

20

Jisas pengu mindig ni gre muai pu nateri
Matyu 21:23-27; Mak 11:27-33

1 Nginy iri ningg Jisas God ningg baj pe yenu quayi nyumbueg wand bei neny, di God ningg wand yuwon ye bir nawo nawo yenu, prist mingg yumbui, wute Moses ningg lo wute bei meny ye, di quayi kiyi ane Jisas nde mowi mandi.
2 Ni mandi di Jisas pengu mindig mari, “Nu beghi simbe ndug, nu gre pughe ye pe yumbo ren yembe gudiny? Tughe nu ngiq nunduw bu nu yembe ren guad?”
3 Di ni oyi nari, “Muq nge oyi mune pengu ire nungoqi pengu guduq. Nungoqi nge simbe wundigh,
4 Jon ni tughe nde gre nateri di ni wute wuye nap? God nde pu nateri o wute nde pu nateri.”
5 Di ni kin kin wand mand mari, “Beghi pari God nde pu nateri, tedi ni beghi ningg nari, ‘Pughe kin ningg nungoqi Jon ningg wand te wutungu di nganyene puq wand segi?’
6 Wute buagi ni nei rimb kin Jon ni propet iri. Ni nei te kin gre vind pre ye, pugri bu beghi pari, ‘Ni gre te wute nde pu nateri,’ tedi wute buagi men yemu kin men beghi wet pe mumbuemu.”
7 Te ningg di ni oyi mand kin mari, “Beghi nei bab segi, ni gre te muainde pu nateri.”
8 Jisas nari, “Nge mune pugrine, nge tughe nde gre pe yumbo ren yembe gidiny kin te nungoqi simbe guduq segi.”

Wute wain wuny mbe yembe mand kin kopuqu wand
Matyu 21:33-46; Mak 12:1-12

9 Muq Jisas wute kopuqu wand aye ven mune simbe nindiny: “Wuti iri ni wain wuny ire yembe nindiny. Ni pre nand di wute aye nem di ni ber manyine wong maind maind mas, di ni wonji tiqe aye pe no nas nas nganye.
10 Ni no nas nas wain yi uri mand kin tende puayi ni nikin yembe ye wuti iri tiqi nundog wute ni wain wuny yeng muany ye tende no. Ni no ni simbe nindim ei ni wuny te kin wain yi ninge meng pu nare no ni neng ningg. Pudi wute wuny yeng muany kin te mes mewo yembe ye wuti te pug mindig, di tiqi mundog si omone mune no.
11 Di ni yembe ye wuti aye mune tiqi nundog no. Pudi aye te mune pugrine, pug mindig, wand brequ mindig, di tiqi mundog si omone no.

12 Di ni aye mune tiqi nundog no, di te mune pugrine mi yavi naghe, di
mitanyi mo wuny dabo memeri nar no.
13 “Muq wuny kiyi te nari, ‘Muq nge pughe ei ken ye? Nge ning wo nganye,
nge quan nganye yawo girag righe ye te tiqi gudog no ei. Ni bri no nari ei
ni ni ningg wand mutungu.’
14 “Muq ni nikin wo te tiqi nundog no, pudi wute wuny yeng muany kin
nikin wo te nandi muqoind, di wand wand mare mari, ‘Wuti nen ei ni
kiyi ningg yumbo yumbo buagi nateri ye. Beghi pi nati, ei ni ningg yumbo
yumbo te beghi oyi pateri.’
15 Pugri bu ni mitanyi mo wuny dabo memeri nar no di mi nati.”
Muq Jisas ni pengu nindim nari, “Nungoqi nei wamb kin pughe gri. Wain
wuny te kin kiyi wute te pughe ei nem ye?
16 Ni nandi di wute wain wuny wong maind maind mas kin ni mati, di
wute aye mune nari mandi wuny te wong maind maind mas, di ni oyi wuny
te yeng muany ye.”
Wute buagi te yeru kin ni te rutungu di riri, “Ni pugri puq nen wayequ.”
17 Di Jisas rar neq wundo wute buagi te nuqond, di pengu nindiny nari,
“Te muq wand ven God ningg wand rise kin buk pe ur pu vise kin puate
pughe?
‘Wet te asi wute baj yembe mand ye mari brequ di kring maip no kin te
muq wet te baj mingine nas di baj nare.’
[Sng 118:22]
18 Wute buagi wam pu ir mi maghe wet pe tende yemu tedi bir puch puch
yemu. Pudi wet te oyi ir ni wuti iri dang rind tedi wuti te binye nase.”
19 Wute lo wute bei meny ye di prist mingg yumbui ni te mutungu di Jisas
muqne ei mait nase taq maimb ningg ngim meri mat. Ni kopuqu wand ven
mutungu, ni nei mamb Jisas ni mingg bu simbe nand. Pugri bu ni ngim meri
mat ei Jisas taq maimb ningg, pudi ni wute buagi mune wune mimbiny.

Sisar nde takis wong mand
Matyu 22:15-22; Mak 12:13-17

20 Muq prist di wute lo quan nei mamb ye Jisas yeng muang yuwon. Ni
wute ninge wong mand di tiqi mundom mandi waghine yemu Jisas yeng
muang. Ni yeri mindim pu ei ni mo di wandoqi mand mari ni Jisas ningg
wand mutungu yawo nganye kurem ye. Di ni mo Jisas wand ninge pengu
mindig. Ni mari ni puq men ei ni wand ninge unje nap ei ni mo prist mingg
yumbui simbe mindim, ei ni wand te ningg mitanyi gavman kin yumbui
nde mo, di gavman kin yumbui ni taq naimb.
21 Muq wute te Jisas pugri pengu mindig mari, “Tisa, beghi nei bab, nu
wute buagi wand bei kueny kin te wand nganye kin. Nu wute nyamb kin
wand aye simbe gudim di nyamb segi kin wand aye simbe gudim segi. Piyi
wute nyamb kin di nyamb segi kin ni buagi ane wand irene simbe gudiny
ye. Di nu wand nganye kin pene God ningg yumbo ur te wute bei kueny ye.
22 Muq beghi nu pengu buduw, nu beghi simbe ndug. Beghi Sisar nde
takis wong bad kin te tuquine o segi?”*
23 Pudi ni wandoqi mand kin te Jisas nei namb pre, pugri bu ni simbe
nindim nari,
24 “Be wet bidi ire nge bei wundigh gudoq.”

* **20:22:** Sisar te Rom kin gavman mingg yumbui. Rom ni asi Juda mingg qi mitamri di Juda ninde takis wong mand ningg mari, pudi Juda takis te wong mand yambu mari.

Ni bei mindig nundoq di ni pengu nindim nari, “Wuti tughe ngawu di nyamb ane wet bidi wen nde rise?”
Ni oyi mand mari, “Sisar te.”
25 Di Jisas ni simbe nindim nari, “Yumbo Sisar te, Sisar weng; di God te, God weng.”
26 Pugri bu ni wute buagi nde rar pe Jisas wandoqi mindig, di wand ire unje nap ei kotim maind kin tuqui segi. Di Jisas ni wand oyi nindim kin te mutungu di ni quan nganye puye mand, di ni mune wand mand segi, waghine yemu.

Wute mati kin mune mes mewo ye te kin wand
Matyu 22:23-33; Mak 12:18-27

27 Sadyusi ni mari wute mati kin ni mune mes mewo segi ye. Sadyusi Jisas nde mondo di ni pengu mindig ningg.
28 Pugri bu ni Jisas nde mandi di Jisas wandoqi mindig mari, “Tisa, Moses beghi ningg lo ire pugri ur nindiq, ni nari wuti iri ni kise nyumbueg ire nitaqi, pudi wo segine nati di ni ngam te si niraq wus, tedi ni kiqam te ei mune kise ngam te nitaqi. Ni mune kise ngam te nitaqi, wo niraw di wo te kise nati kin ni te. *[Lo 25:5]*
29 Muq kise kiqam 7-pela pu mas. Kiseyu nyumbueg ire nitaqi pudi wo segine nati.
30 Di kiqam ni nde dobu kin mune nitaqi, pudi ni mune wo segine nati,
31 di kiqam ni nde dobu kin mune nitaqi, pudi ni mune pugrine. Te tene ruso ruso 7-pela ane nyumbueg te mitaqi, pudi ni buagi ane wo segine mati, di nyumbueg te si miraq wus.
32 Di dobu nyumbueg te mune wuti.
33 Wute 7-pela pu ni wute te mitaqi. Pugri bu otiwo wute mati kin buagi mes mewo kin tende puayi tedi nyumbueg wen ni tughe ningg ngam ei wus?”
34 Muq Jisas ni oyi nindim nari, “Quayi nyumbueg muq qi pe ven nde ris kin ven nde puayi ni ngam ruso.
35 Pudi wute oghi ye riti kin otiwo God mune nindiri riwo di ni ane ris kin te ni ngam ruso o oyi oyi ngam mawo ruso segi ye.
36 Te pugri ni angelo kin pugri ei ris ye, pugri bu mune riti ye tuqui segi, ris ris te kin ris ye. God ni mune nindiri riwo pugri bu ni God ningg wo ningg ris.
37 Pudi Moses ni mune nari wute mati kin mune mes mewo ye. Te pugri char puch ire wase namb kin wand tende buqod di Moses Yumbui ningg nari, ‘Abraham ningg God, Aisak ningg God, di Jekop ningg God.’ *[Kis 3:6]*
38 God ni wute mati ye ni mingg God segi, ni wute urupui ne mas ye ni mingg God. Te pugri God nde rar pe wute mati kin urupui ne mas.”
39 Wute lo wute bei meny ye ninge ni wand te mutungu di Jisas simbe mindig mari, “Tisa, nu wand yuwon nganye simbe guad.”
40 Muq ni wune mamb, di wuti iri Jisas wand aye pengu nindig segi.

Kraist tughe ningg wo?
Matyu 22:41-46; Mak 12:35-37

41 Muq Jisas ni simbe nindim nari, “Pughe gri ate wute mari Kraist te Devit ningg wo?
42 Te pugri Devit nikinne Buk Song pe nari,
Yumbui ni nge yumbui ningg nari, ‘Nge nde si tuan pene ghas ruso ruso,
43 nge nu veri nu nyinge yi viyo kin komboiq woju ningg kawo mas.’
[Sng 110:1]

44 Devit nikinne ni Yumbui puq nindig, tedi pughe gri ei ni Devit ningg wo?”

Wute lo wute bei meny ye ni yumbo ur brequ mand
Matyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54

45 Wute buagi Jisas ningg wand rutungu rutungu yeru di Jisas nikin wute te simbe nindim nari,
46 “Nungoqi wute Moses ningg lo wute bei meny ye ni mingg ei yeng wawo yuwon. Ni nei mamb kin ni nyamb kin, pugri bu ni pripri chongo dobui kin ei mare righe pre di wute nde rar pe nyinge mare mo yawo kurem ye. Di ni wute buagi pripri rikur kin sunyi pe tende mo di wute ni ei chumbuai kin wand rem yawo kurem ye. Di God yumbui nyamb mirang kin baj pe mo di wute nyamb kin mas ye sunyi pe tende ei mas yawo kurem ye. Di mir yumbui pe mo di wute nyamb kin mas ye sunyi pe ei mas yawo kurem ye.
47 Nyumbueg ngaim mati pre kin nyarimo wandoqi mindiny, di ni baj mitanyri. Di Yumbui pengu mindig kin tende puayi wand dobui nganye mand ei wute ruqond ningg mari ye. Wute men kin ye otiwo di ni mai quan nganye mare ye.”

21

Nyarimo nyumbueg ni wet bidi God weng
Mak 12:41-44

1 Jisas God ningg baj pe yenu di nuqond wute wet bidi quan kin mandi nikin wet bidi Yumbui meng ningg God ningg baj pe kin wet bidi bokis pe mawo righe. Ni yenu te nuqond nuqond
2 di nyumbueg ire wundi nundoq. Nyumbueg te ngaim nati kin ni wet bidi segi ye ni wundo di wet bidi ambo ye woju teri wuwo righe.
3 Jisas ni te nuqond di wute buagi simbe nindiny nari, “Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wute ni ngaim nati di yumbo segi kin wen ni wet bidi quan nganye wet bidi bokis pe wuwo righe, di wute aye segi.
4 Wute buagi ren ni yumbo quan rise bu ninge ruwo righe di ninge nikin rise. Pudi nyumbueg wen ni wet bidi segi kin bu wet bidi ambo ye woju terine nikin mir wong wund ningg rise kin tene wuwo righe.”

Jisas nari otiwo di God ningg baj bir muaq ye
Matyu 24:1-14; Mak 13:1-13

5 Wute ninge God ningg baj te mundoq, wet yuwon yuwon pe yembe munduw, di yumbo God meng di yumbo tende pe God ningg baj yenji mipiq kin te muqond di wand wand yemu. Pudi Jisas nari,
6 “Nge nungoqi simbe guduq, yumbo buagi muq ren rise wuqond kin ren otiwo wute mandi bir mawo di wet men mune iri aye nde wam nas wuqoind segi ye. Ni quan buagine bir ir maghe di kin kin mas ye.”
7 Di ni Jisas pengu mindig mari, “Tisa, yumbo ren kin pughe puayi ei puq ren ye? Beghi yumbo ur pughe kin buqod ei nei bab yumbo ren kin puq ren yamb tumo?”
8 Di Jisas ni oyi nari, “Nungoqi yeng wawo yuwon. Eti wute ninge mandi nungoqi wandoqi munduq di ni wand wutungu. Te pugri wute wandoqi kin nganye buagi nge nde nyamb pe mandi di mari, ‘Nge Kraist’ di mari, ‘Ngeri te tumo rind pre.’ Ni nungoqi pugri puq munduq, pudi nungoqi ni ningg wand wutungu di ninde dobu waru wayequ.
9 Di qi puch aye pe opu yeng yumbui wes di mai yumbui nganye rindi kin wand wutungu, te nungoqi wune wamb wayequ. Yumbo ren kin ei ye

ruwo ye, pudi qi nginy tu ane pre kin ngeri te tende puayine rindi segi ye. Yumbo ren kin puq ren pre dobu ei ngeri te kin rindi ye."

10 Muq simbe nindim nari, "Kantri ire mes mewo kantri aye ane mege, di king iri nikin wute ane mes mewo di king aye nikin wute ane mege.

11 Tende puayi di tiqe ninge pe te titwuye naghe di tiqe ninge pe te mir segi di num yumbui mare ye. Di woingo kin yumbo isis di yumbo ur gre ye nginy tu wam pu rindi ye.

12 "Pudi yumbo buagi ren puq ren segine di ni nungoqi mutuqu wase, unje mupuqu mai isis meuq, di mitaqu God yumbui nyamb mirang kin baj pe mo kotim munduqu, di taq mumbuqu. Nungoqi nge ningg wute pugri bu ni nge nyamb brequ mindigh ningg mari di nungoqi mitaqu king di gavman kin yumbui nde mo, di ninde rar ngimi muaqu yequ.

13 Ni pugri puq meuq te nungoqi ninde wand bir wawo kin ngim muauq.

14 Ni nungoqi kotim munduqu di nungoqi oyi ni wand oyi wundim kin te ningg nei kumo wamb wayequ.

15 Te pugri nge gri nungoqi nei yuwon ye keuq di nge gri nungoqi ni oyi wundim kin wand mim pe kuauq di nungoqi wand wand. Nungoqi oyi wand wand di wute nungoqi kotim munduqu kin te oyi nungoqi wand te oyi munduq kin tuqui segi.

16 Nungoqi non nuyi numo, nuse niqam, yavi ire di nimand ni mune anene ei nungoqi veri nde si pe requ wondo, di ninge rumbuequ wati.

17 Nungoqi nge ningg wute pugri bu wute buagi nungoqi yambu mirequ.

18 Pudi nungoqi ngawu pe kin yu kimbi iri nganye ir no ye tuqui segi.

19 Nungoqi buid wap di gre pu yequ tedi wati segi, was was te kin was.

Yumbo brequ nganye ei ruwi ye
Matyu 24:15-28; Mak 13:14-23

20 "Nungoqi wute yeng kin mandi Jerusalem quir quar munduw mondo mandi pu yemu wuqond te nungoqi nei wamb tiqe yumbui wen bir kin ngeri te tumo rind.

21 Te muqdi wute Judia opu ris kin te wu rise rand pe ei riwo ruso. Di wute Jerusalem ris kin riyi rindi wu rise ruso, di wute tiqe ris segi dabo yeru kin mune tiqe rir ruso wayequ.

22 Te pugri tende puayi te God wute ni ningg wand mutungu segi kin te oyi mai nem ye. Te pugri wand asi God ningg wand rise kin buk pe ur mand kin te nganyene ei puq ren ye.

23 Tende puayi nyumbueg wo ane ris kin di ninge ni wo wokuandi ne ris ye ni mai quan nganye rire ye. Te pugri tende puayi mai yumbui nganye ei qi pe wundi, di God ni umbo ker te oyi wute nde oyi nand ye.

24 Veri wute te mambui riti di ninge mitari tiqe manyi aye pe opu te mo taq mamb pu yeru. Di wute aye Juda segi kin oyi Jerusalem nyinge muaq wughe ninde si nambu yequ ruso ruso otiwo God ni ngeri nipim ruso kin te prene."

Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye mune nandi ye
Matyu 24:29-31; Mak 13:24-27

25 Jisas nari, "Otiwo ngeri tende di nginy pe, irew pe di tomnji pe yumbo ur gre ye isis ruwi. Di qi pe kin wute buagi nei kumo mamb di gherim seme yumbui gherim gug pe bir kus kuri kuri ye te ningg wune mamb di buyaq mand.

26 Wute buagi yumbo ur isis qi pe rindi ye te ningg quan nganye wune rimb di rar ori riti. Te pugri yumbo gre kin nginy tu pe kin tit rip ye.

27 Tende puayi di wute buagi qi pe kin ni wuti God nde pu nandi wuti
nganye nas kin ni nikin gre di ti yumbui ane wuye quari wabe yenu di
nandi kin te ruqoind.
28 Yumbo pugri kin puate ri righe wuqond te muqdi nungoqi wes wewo
ngawu wundigi kuyo di wam rar wat. Nungoqi chumbuai wand, te pugri
God nungoqi nitaqu wowi ye ngeri te rindi pre.”

Nungoqi nyumo fig te wuqond di nei watevi
Matyu 24:32-35; Mak 13:28-31

29 Muq Jisas ni kopuqu wand ven simbe nindim nari, “Nungoqi nyumo
fig di nyumo buagi aye te wuqond.
30 Ni raqe uri rind buraq ri di mune muap rind wuqond, tedi nungoqi nei
wamb te wuye wundi kin ngeri te muq tumo rind.
31 Te kin pugrine nungoqi yumbo ur ren kin wuqond nungoqi nei wamb
God king ningg nas di wute yumbo yumbo buagi ane ninde si nambu rise
ye ngeri te tumo rind pre.
32 “Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wute tit muq ris kin ren ni riti
segi, risne di yumbo te kin puq ren.
33 Nginy tu di qi ane ni pre ye, pudi nge wand te pre segi ye.”

Yeng wawo yuwon

34 Jisas mune nganye nikin wute simbe nindim nari, “Nungoqi yeng wawo
yuwon. Eti nungoqi wuye kumo we di jebo wand. Di qi pe kin yumbo quan
nganye nei wumbiny, tedi nungoqi nei yumbo pe tende rise, di Yumbui
nandi kin nginy te nandi di nungoqi puye yis nireuq. Wapi yawi pe maghe
kin pugri nungoqi puye yis nireuq,
35 di nungoqi sir wap segine. Te pugri nginy nen wute buagi qi pe kin ni
ruqoind ye.
36 Priprine nungoqi yeng wawo pu ei was. Di priprine God pengu wundig
ei ni nungoqi gre neuq. Te ei nungoqi mai ren segine puaq wand, di wuti
God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni nde rar ngimi yequ kin tuqui.”
37 Nginy manyi Jisas no God ningg baj pe yenu wute wand bei neny, di
bur ni no nyumo Oliv kin char iyu pe tende nase.
38 Di quayi nyumbueg pripri burane nganye res riwo di ni ningg wand
rutungu ningg God ningg baj pe tende rindi di ni ningg wand rutungu.

22

Judas nari ni Jisas veri nde si pe ni nondo ye
Matyu 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53

1 Muq bret yis segi ye me kin ngeri te tumo rind. Ngeri yumbui te ni
nyamb, God Israel mingg wo rar nuqond mas.
2 Di prist mingg yumbui wute Moses ningg lo wute bei meny ye ane Jisas
mi nati ningg. Te pugri ni wute buagi wune mimbiny pugri bu ni ngim meri
mand.
3 Muq Satan Judas, Iskariot puq mindig kin, ninde nandi. Judas ni Jisas
ningg wute 12-pela ye te kin iri.
4 Muq Judas prist mingg yumbui di wute God ningg baj yeng muaw ye
yumbui ninde no, di ni pughe gri ei Jisas ninde si pe ni nondo ye te ningg
wand taq mamb.
5 Wute te Judas ningg chumbuai nganye mand di mari ni Judas wet bidi
pe wong maind ye.

6 Di Judas ni wand mand ye te ningg ngiq nand di ni Jisas ninde si pe ni
nondo ningg ngim meri nat. Ni ghimbi nawo otiwo wute quan buagi Jisas
ane yeru segi, nikin irine yenu kin tende muqdi ni Jisas wute tende si pe ni
nondo.

Jisas nikin wute ane mir yembe mindiny
Matyu 26:17-25; Mak 14:12-21

7 Muq bret yis segi ye me kin mir yumbui yembe munduw ye nginy te
nandi. Nginy te ningg di ni sipsip wo mi mati di me, di asi God Israel mingg
wo rar nuqond mas kin ngeri te nei mimbiny ye.
8 Pugri bu Jisas Pita Jon temi tiqi nundom nari, “Nungoqi wo mir yembe
wundiny ei beghi mir bad di asi God Israel mingg wo rar nuqond mas kin
ngeri te ningg chumbuai bad.”
9 Di ni Jisas pengu mindig mari, “Te nu nei guab ye beghi muainde ei po
mir te yembe bidiny ye?”
10 Di ni simbe nindim nari, “Nungoqi nyinge ware tiqe war wo wo di wuti
iri wuye os niraq nandi kin te wuqoind ye. Nungoqi wuti te wuqoind wuye
os niraq ye nawo, di nungoqi ninde dobu waru waru di baj ni nar no ye te
ningg war waru,
11 di baj kiyi te simbe wundig wari, ‘Tisa nu ningg nari, wute aye pe pu
mandi ye mase kin sunyi muai bri? Ni di nikin wute ane tende ei mas mir
mand di God Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei mimbiny ye.’
12 Pugri puq wand di ni sunyi yumbui ire nange yequ kin te ei bei nunduq
ye. Sunyi tende mir pawo ris kin nyembe di pas kin sunyi rise pre. Nungoqi
sunyi tende ei mir wawo.”
13 Muq ni temi mo di yumbo yumbo buagi Jisas simbe nindim kin pugrine
rise muqond. Di ni temi mir te yembe mindiny.

Jisas nikin wute bret wain ane nem
Matyu 26:26-30; Mak 14:22-26

14 Ni pripri God Israel mingg wo rar nuqond mas ye mir te kin me ye te
nginy naghe no pre ei mir te me ye. Pugri bu muq nginy naghe no pre bu
Jisas nikin aposel ane mas ei mir mand ningg.
15 Di ni nikin wute simbe nindim nari, “Nginy yumbui nen kin mir nge
nungoqi ane pas mir bad yawo quan nganye kuregh. Te pre dobu muqdi
nge yuqo kiraq.
16 Te pugri nge nungoqi simbe guduq, nge nginy yumbui nen kin mir aye
mune ke segi segine ruso ruso otiwo God ni king ningg nas di wute yumbo
yumbo buagi ane ninde si nambu ris kin ngeri te rindi. Di mir wen yumbo
ur bei wund kin te nganyene puq ren pre di nge mir wen kaq.”
17 Ni wain neti nowi, God chumbuai nindig pre di nari, “Nungoqi wain
nen wait nase di puch puch we.
18 Te pugri nge nungoqi simbe guduq, nge wain mune ke segi segine ruso
ruso otiwo God king ningg nas pre di nge wain mune ke.”
19 Di ni bret ire nitaqwi, God chumbuai nindig pre bir nuaq nem di nari,
“Wen nge ghimbi. Nge nungoqi ghav guduq ningg bu mir kin pugri God
geg. Pugri ei puq wen ei nge nei wumbigh.”
20 Ni mir mand pre, ni wain neti nowi di te kin pugrine mune puq nen
di nari, “Kap wen nge wand urupui nungoqi ane taq bab ye. Nge ngening
yavi nungoqi ghav guduq ningg ei groq gad di wand urupui taq bab.
21 Pudi wuti nge veri nde si pe ni godo kin te ni si nge te ane tebol ire pene
pawo rise.

22 Nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin, nge God asine ngim
nipigh wuso pre kin te ningg ei ko ye. Pudi ni nge veri nde si pe ni godo kin
wuti te nge yawo kutong, otiwo di ni mai yumbui niraq ye."
23 Jisas ningg wute ni te mutungu nikinne oyi oyi pengu mand mari, "Wuti
tughe ei pugri puq nen ye?"

Ni wuti tughe ei yumbui nas ye te ningg kin kin mari

24 Muq Jisas ningg wute 12-pela pu te kin iri wuti tughe ei ninde yumbui
nas ye te ningg kin kin mari.
25 Di Jisas ni simbe nindim nari, "Wute Juda segi kin king ni yumbui mas
di wute buagi ninde si nambu ris. Di wute nyamb ye buagi mari, 'Nge wuti
nyamb kin, nge wute yumbo keny.'
26 Pudi nungoqi te kin pugri puq wen wayequ. Nungoqi kin wuti iri
nyamb yumbui nganye kin nas, te ni wute nyamb segi ye mas kin pugri
ei nas. Di wuti nungoqi nde ye nawo kin ni nungoqi ningg yembe ye wuti
ningg ei nas.
27 Te pugri qi pe kin yumbo ur taq pugri: wuti nasne di nikin yembe ye
wuti te ni mir nirang nandi neng kin ni wuti yumbui, di wuti mir wase
nawo ni nirang nandi kin wuti te ni yembe ye wuti. Pudi nge muq nungoqi
ane pas kin te nge nungoqi ningg yembe ye wuti kin pugri kas.
28 Nge mai guqod kin tende nungoqi wutaqu nge nde dobu yequ ye.
29 Wuyi nge gre negh di nikin wute yumbo yumbo buagi ane nge nde si
nambu rise ye te kin pugrine nge mune nungoqi gre keuq di wute buagi
nungoqi nde si nambu ris.
30 Te ei nungoqi nge nde si nambu was di nge mir ke kin tene nungoqi
we di wuye nge ke kin te nungoqi mune we. Di sia king pe was di Israel kin
wute tit 12-pela pu te nungoqi nde si nambu ris."

Jisas nari otiwo di Pita nari ni Jisas ningg wuti segi
Matyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:31-38

31 Jisas nari, "Saimon, God Satan ngiq nindig pre, ni nungoqi wandoqi
nundoq ye. Ni pugri puq nen ei ir nuaqu oghi kin kinne mas di brequ kin
kinne mas. Wute wit ir mawo yi kinne mawo ris di dubu raqe ane memare
ruso kin pugri.
32 Pudi Saimon, nge God nu ningg pengu gidig pre, te ei nu God nei gubig
kin te si ghare segi. Di otiwo nu mune tindi guadi pre, te muqdi nu oyi
nimand gre yem."
33 Pudi Saimon oyi nari, "Yumbui, nge yeng kawo pune kas, nu taq maimb
nge temu ane taq yembu, nu mi ghati nge mune katine."
34 Di Jisas Saimon oyi nindig nari, "Pita, nge nu simbe guduw, muq bur
wapiqu nari segine di nu ghari nu nge nei gubigh segi puq ghand tevi ire
pu ghand ye."
35 Muq Jisas ni pengu nindim nari, "Asi nge nungoqi tiqi gudouq wo
kin tende nungoqi hanpaus, tami di sendel ware segine wo. Tende puayi
nungoqi yumbo ninge segi bri?"
Di ni mari, "Segi."
36 Muq ni simbe nindim nari, "Pudi muq nungoqi hanpaus rise te nungoqi
warene, di tami rise te nungoqi warene. Di wuti tughe mame bidi dobui segi
te nu chongo te yeq wundo wute aye wong mindiq di nu wet bidi te ghateri
mame bidi dobui iri wong ghaind.
37 Te pugri God ningg buk pe wand pugri ye ur pu rise, ni mari, 'Quayi
nyumbueg ni ruqoind kin ni wuti yumbo ur brequ mand kin iri.' Nge

nungoqi simbe guduq wand te kin muq nganyene nge nde puq ren ye. God ningg buk nge ningg wand simbe wund kin te muq nganye puq ren yamb.” *[Ais 53:12]*

38 Di nikin wute mari, “Yumbui, te qond, beghi mame bidi dobui temi men mase.”

Di ni oyi nari, “Te tuqui.”

Jisas Getsemani yenu God temi wand mand
Matyu 26:36-46; Mak 14:32-42

39 Muq Jisas nikin wute ane pripri puq men kin pugrine mune Oliv kin char iyu pe mewo mo.

40 Ni mewo mo mitari righe di Jisas nikin wute simbe nindim nari, “Yumbui pengu wundig ei Satan nungoqi puamb nuauq, pudi ir waghe segi.”

41 Di ni kring no nikin irine wonji pugri yenu. Ni wonji te wuti iri wet meneri di no ir naghe kin wonji pugri pe sungomyu sungomyu yenu di Yumbui pengu nindig nari,

42 “Wuyi nu nge mai wen puaq gudigh ningg te piyi puaq ndigh ei nge yuqo te kiraq segi. Pudi nge nde nei pe puq yen wayequ, nu non nde nei pene puq yen.”

43 Muq wam kin angelo iri ninde nandi di ni gre neng.

44 Di Jisas nei quan nganye mai viyo di ni Yumbui quan nganye pengu nindig, di ni tuw yavi kin pugri qi pe groq ri.*

45 Jisas Yumbui pengu nindig pre di nes newo nikin wute nde mune no, di nikin wute ruqo pu mase nuqond. Ni quan nganye yivany mare bu buid omo.

46 Di ni nari, “Pughe kin ningg ruqo wase? Wes wewo di Yumbui pengu wundig wundig was ei te Satan nungoqi wandoqi nunduq kin te ningg ir waghe segi.”

Jisas mait nase
Matyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Jon 18:1-14

47 Jisas wand nand nandne di wute tit mowi mandi. Di Judas ye nawo di wute te nitami nandi. Judas ni Jisas ningg wute 12-pela ye te kin iri. Muq Judas nyinge nare Jisas nde nandi ei song nireng ningg.

48 Pudi Jisas ni pengu nindig nari, “Judas, nu wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin te song gureg ei veri nde si pe kui nondo ningg bri? Te nu yumbo ur pugri kin pe bri nu veri nde si pe kui nondo ningg?”

49 Jisas ningg wute ni ane mo kin te ni te muqond di mari, “Yumbui, beghi mame bidi dobui pe ni ane bege di bub pare mo bri?”

50 Di iri mame bidi dobui naimb ni di prist mingg yumbui mingg yumbui ni ningg yembe ye wuti iri ange si tuan pe opu kin pend nuang ir wi.

51 Pudi Jisas ni oyi nindim nari, “Mune puq wen segi, prene!” Di ni wuti te ange puate niting wuse di mune oghi.

52 Di Jisas prist mingg yumbui, wute God ningg baj pe yeng mawo ye yumbui, di quayi kiyi ni mait nase ningg mandi kin te simbe nindim nari, “Nge wute yeng kin bri kitami gadi bu nungoqi mame bidi dobui di yeng kin yumbo ane wandi?

---

* **22:44:** Wute ninge mari asi Luk wand ren ur nand segi, pudi aye dobu pu ur mand kin ni ves 43 di 44 ane jiju mand.

53 Nginy manyi manyi nge nungoqi ane God ningg baj pe yembu, pudi
nungoqi nge wait kase segi. Pudi muq nungoqi non ngeri, te bur kin ququ
brequ ni king ningg nas."

Pita nari ni Jisas nei nimbig segi
Matyu 26:57-58,69-75; Mak 14:53-54,66-72; Jon 18:12-18,25-27

54 Muq ni Jisas mait nase, mitanyi mo, di mo prist mingg yumbui mingg
yumbui nde baj pe mar mo. Di Pita ninde dobu wonji wonjine naru.
55 Wute ninge baj te kin imb wabe wase muaq wughe di suqo mipiq mipiq
mas. Pita ni naru pu te ane wase pe tende mas.
56 Yembe ye nyumbueg ire ni te nas wuqoind, di tumo gri otinde wuqoind
di wuri, "Wuti nen Jisas ningg wuti iri."
57 Pudi Pita segi puq nand nari, "Nge ni nei gibig segi."
58 Mas musoq big rip pu wuti iri mune ni nuqoind di nari, "Nu mune ni
ningg wutine qa iri." Di Pita nari, "Segi, nge Jisas ningg wuti segi."
59 Aua ire kin pugri wuso pre di wuti aye mune Pita ningg wand buid
nap nari, "Nganyene nganye, wuti nen mune Galili kinne, pugri bu ni Jisas
ningg wuti iri qa."
60 Pudi Pita oyi nari, "Nu wand ven nge nei gab segi nganye!" Ni wand
nand nandne di wapiqu nari.
61 Di Yumbui tindi nandi, Pita nuqoind neri nase. Muq Pita Yumbui ni
wand simbe nindig kin te nei nimbiny, "Muq bur wapiqu nari segine di nu
ghari nu nge nei gubigh segi. Nu pugri puq ghand tevi ire pu ei ghand ye."
62 Muq ni raqe nar no di yumbui quanji nand.

Ami Jisas yeng muang kin Jisas wur mang di pug mindig
Matyu 26:67-68; Mak 14:65

63 Wute Jisas yeng muang kin ni Jisas perei mindig di pug mindig.
64 Ni chongo pe rar buag mirang pre muq pug mindig di pengu mindig
mari, "Be nu propet kin pugri God nde pu nei ghatevi di simbe ghand, wuti
tughe nu ni?"
65 Di ni wand brequ isis mindig.

Ni Jisas mitanyi mo kaunsil nde rar ngimi mowi yenu
Matyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Jon 18:19-24

66 Yambgriq burane kaunsil mandi mikur. Kaunsil te quayi kiyi buagi, di
prist mingg yumbui di wute lo wute bei meny ye. Ni mandi irepene mikur
di Jisas mitanyi ninde mandi,
67 di ni Jisas pengu mindig mari, "Nu simbe ghand, nu Kraist, wuti God
naip kuo wute kuateri ningg guadi ye te o aye?"

Di Jisas oyi nari, "Nge nungoqi simbe guduq, pudi nungoqi nge wand te
wutungu di nganyene puq wand segi.
68 Di nge nungoqi te ningg pengu guduq, tedi nungoqi oyi wand yambu
wari ye.
69 Pudi muq wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni God gre
nganye kin ninde si tuan pe opu ei nas nas ruso ruso otiwo."
70 Muq ni buagi ane Jisas pengu mindig mari, "Te nu God ningg wo bu?"

Di Jisas ni oyi nindim nari, "Nungoqi wari nge God ningg wo puq wand
kin te tuquine."

71 Di ni mari, “Beghi mune wute ningg pari mandi di ni unje nap kin te
simbe mand ningg pari wayequ. Beghi bon gri nikin nde mim pene putungu
pre.”

23

Pailat Jisas pengu nindig
Matyu 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38

1 Muq kaunsil buagi ane mes mewo Jisas mitanyi Pailat nde mo.
2 Mo Pailat nde mo mar di Pailat simbe mindig mari, “Beghi wuti nen
buqoid beghi wute nare nondo nandi. Ni wute Sisar nde takis wong rind
kin te ningg segi puq nand, di nikinne nari ni Kraist, wuti God naip no wute
nate ruwi ningg nandi ye. Te ni king iri.”
3 Di Pailat Jisas pengu nindig nari, “Nu Juda mingg king bu?” Di Jisas oyi
nand nari, “Nu kuari nge Juda mingg king te tuquine.”
4 Muq Pailat prist mingg yumbui di wute buagi te rindi pu yeru kin te
simbe nindiny nari, “Nge guqod kin wuti nen unje nap segi.”
5 Pudi ni quan nganye buid map mari, “Ni Judia kin tiqe buagi nar ir wute
wand simbe nindiny, di ni nei unje nipiny pre. Ni Galili pune puate ni righe
nandi nandi ven.”

Jisas Herot nde mitanyi mo di Herot mune pengu nindig

6 Pailat ni pugri puq mand nutungu, di ni pengu nindim nari, “Wuti nen
Galili kin bri?”
7 Pailat ni nutungu Jisas ni qi puch Herot nde si nambu yequ kin te pu
nandi, di ni tiqi nundom Jisas mitanyi Herot nde mo. Tende puayi Herot
mune nandi pu Jerusalem ne nas.
8 Herot asi Jisas ningg wand nutungu, di ni Jisas nuqoind ningg nari, pudi
nuqoind segi segine. Di ni Jisas nuqoind ei nikin nde rar pene Jisas yumbo
ur gre ye ire bei nand nuqond ningg nari.
9 Pugri bu Herot Jisas wand quan pengu nindig. Pudi Jisas oyi ni wand
ire oyi nindig segi.
10 Di prist mingg yumbui di wute lo wute bei meny ye ni tumo mawi di
taq maimb ningg wand buid nganye map.
11 Muq Herot nikin ami ane Jisas wand brequ mindig di wur mang, di
perei mindig. Di chongo yuwon ye ire mitaqwi, taq mimbig di mune tiqi
mundog Pailat nde no.
12 Nginy te ningg Herot Pailat temi mawo gudo, asi ni temi veri.

Pailat nari Jisas nyumo pe qungu mi nati
Matyu 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:39–19:16

13 Di Pailat nari prist mingg yumbui, Juda kin nyamb ye di wute buagi
rindi rikur,
14 di ni simbe nindiny nari, “Nungoqi wuti nen nge nde wutanyi wandi
di wari ni quayi nyumbueg nei brequ neny di ni Rom ningg gavman nde si
nambu ris yambu riri. Nungoqi yequ wuqond wuqondne qa nge ni pengu
gidig. Nge ni otinde nganye pengu gidig, pudi nge guqod kin ni unje nap
segi. Ni nganyene puq nen segi pu bu nungoqi taq waimb ningg wari.
15 Di Herot mune nge nei gab kin pugrine nei namb, pugri bu ni Jisas tiqi
nundog beghi nde mune nandi. Taq te wuqond, wuti nen yumbo ninge unje
nap segi, pugri bu nge kari di ni mi nati ye tuqui segi.

16-17 Pugri bu nge kari di ni pugne mindig pre di si meri no.”*
18 Di wute buagi ane riri, “Wuti te wi nati, di Barabas ei si weri beghi nde
nandi.”
19 Barabas ni taq maimb kin puate taq pugri: yeng ire Jerusalem tende
wes di wute ninge mi mati. Te ni mari Barabas bu puq nen di wute te mati,
pugri bu ni taq maimb pu yenu.
20 Pailat mune nganye wute simbe nindiny, ni Jisas si neri no ningg.
21 Pudi wute buagi ngam rire riri, “Kruse pe qungu wi nati! Kruse pe
qungu wi nati!”
22 Pailat miningne segi puq nand tevi nand pre, di muq mune nganye puq
nand nari, “Pughe ningg? Ni mai pughe kin yembe nindiny? Nge guqod ni
yumbo ninge unje nap tedi nge kari ni mi kin tuqui, pudi ni unje nap segi.
Pugri bu nge kari ni pugne mindig pre di si meri no.”
23 Ni Jisas kruse pe qungu mi nati ningg quan kumo nganye ngam mare
di wand buid map, di ni mari kin te Pailat ningg wand nyinge muang vighe.
24 Pugri bu Pailat ni mari kin pugrine puq nen ningg.
25 Di ni wuti gavman nde yeng nindiqi wiyo di wute ni mati ye te ningg
Rom gavman taq maimb pu yenu kin te ningg riri ye te si nireny nandi, di
ni mari kin pugrine puq nen. Ni nari Jisas oyi mitanyi mo, nyumo pe qungu
mi nati.

Jisas kruse pe qungu mi nati
Matyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27

26 Rom kin ami Jisas mitanyi mo mo di wuti iri te Jerusalem nar no yamb
nandi muqoind di mait nase di kruse Jisas niraq kin te mitaqwi, ni muang
wughe niraq Jisas nde dobu naru. Wuti te ni nyamb Saimon, ni Sairini kin.
27 Di wute nganye buagi nganye ninde dobu ruru. Di nyumbueg ninge
ni ningg quanji rind di yivany kin yuwo riri kin ni wute buagi te ane dobu
ruru.
28 Jisas tindi nandi, nyumbueg te simbe nindiny nari, “Jerusalem nyum-
bueg, nungoqi nge ningg quanji wand wayequ. Nungoqi non ninggne ei
quanji wand, di nungoqi non wo ningg ei quanji wand.
29 Te pugri otiwo di nungoqi wari, ‘Nyumbueg wo kimasi yeru kin, wute
wo rire segine kin, di wute ni miny wo riq segine kin ni chumbuai rind.’
Pugri puq wand kin nginy te nandi ye.
30 Tende puayi di wute rand simbe rindim riri, ‘Bir ir wati, beghi buag
wuramu.’ Di char iyu ningg riri, ‘Beghi imb wupumu.’ *[Hos 10:8]*
31 Yumbo ren kin muq nyumo puayi urupui ne wuse kin pe puq ren kin te
otiwo nyumo puayi quari wumb kin tende puayi di yumbo brequ nganye
ei puq ren ye.”
32 Ni Jisas mitanyi mo di wute aye temi mune anene mitami mo. Ni temi
yumbo ur brequ mand ye pugri bu mitami mo ei Jisas anene mi mati ningg.
33 Ni mandi mong puch Ngawu Ngape puq mindiny kin tende mi meyi, di
ni Jisas kruse pe qungu mi nati. Di wute temi yumbo ur brequ mand kin te
ane qungu mi nati. Iri Jisas nde si tuan pe opu qungu mi mati, di iri si qaqi
pe opu qungu mi nati.
34 Di Jisas nari, “Wuyi, nu ni wand puaq ndim, ni nei mamb segi yumbo
te puq men.” Di ami ni wet wo map mewo di muqond wuti tughe maip no

* **23:16-17:** Wute ninge mari wand aye mune ves ven nde vise. Wand ven taq pugri, “Ni yumbo ur wen wuse, ber manyi nginy yumbui nen ningg pripri Pailat wute taq pu yemu kin iri ei si neri no ye.”

di Jisas ningg chongo ire nitaqwi. Ni pugri puq men di kin kin Jisas ningg chongo te mitangri.
35 Wute buagi te yeru ruqond ruqond di wute nyamb kin ni Jisas perei mindig mari, “Ni wute aye ghav nindiny ye, ni nganyene nganye Kraist, wuti God naip no ei ni ningg yembe nand ye, di God ningg wute nate mowi ningg tiqi nundog nandi ye, tedi ni nyumo te si neri nati ni.”
36 Di ami mune pugrine mowi mi di perei mindig. Di wain jig meng,
37 di mari, “Nu nganyene Juda mingg king, tedi nu nyumo te si gheri ghati yi.”
38 Di wand puch ire ur mand nange gri teq mand viso mari, “Nen Juda mingg king.”
39 Wute brequ temi te Jisas ane qungu mi mati pu yemu ye te iri Jisas perei nindig nari, “Nu Kraist segi bri? Tedi nu nyumo te si gheri yaghe yo, di beghi anene ghav ndug.”
40 Pudi wuti brequ kin iri te ni ker nuang nari, “Nu God wune gubig segi bu? Beghi temu ire ane mai irene piraq.
41 Ni beghi temu mumbuemu pati, te ni tuquine puq men. Te pugri beghi temu beghi bon yumbo ur brequ bad kin te ane tuquine bu oyi mumbuemu pati ningg. Pudi wuti nen ni yumbo ur brequ ninge yembe nindiny segi.”
42 Muq ni nari, “Jisas, nu king ningg kuas kin tende puayi nu nge nei mbigh.”
43 Di Jisas ni oyi nindig nari, “Nge nu nganyene simbe guduw, muqne nu nge temu nginy tu wam God ningg wuny mbe pas.”

Jisas nati
Matyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-37

44-45 Muq 12 kilok bogisumb kin pugri di nginy mune neyi segi, pugri bu tende opu buagi ane bur ir kuti, di bur te yengune ruso ruso 3 kilok yuram. Di chongo God ningg baj pe qungu muaw pu yequ kin te mingine bir wus bid teri.
46 Di Jisas quan kumone ngam nare nari, “Wuyi, nge ququ nu nde si wam kuaw.” Ni puq nand di opu nati.
47 Ami kin yumbui ni pugri nuqond, di ni God nyamb nindivi viyo, di nari, “Nganyene qa, wuti nen tuquine nas ye.”
48 Di wute buagi yumbo ren ruqond yamb rindi pu yeru kin te ni yumbo ur pugri kin ruqond, di quan nganye yivany rire, mand baq rind, di mune nikin nde baj pe ruso.
49 Pudi Jisas nikin kimand, di nyumbueg Jisas ane Galili pune rindi kin te ni kring rundone yeru, di yumbo yumbo buagi te puq ren kin te ruqond ruqond yeru.

Jisas ngamo pe mowi yenu
Matyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42

50-51 Wuti iri ni nyamb Josep, ni tiqe ire Arimatea puq munduw kin te pu nandi kin. Tiqe te Judia opu yequ ye. Ni wuti tuquine nas ye, di God nei nimbig ye, ni God king ningg nas di yumbo yumbo buagi ninde si nambu rise ye ngeri te ghimbi nuany pu nas ye. Ni kaunsil te wand wand mare di Jisas nyumo pe qungu mi nati ye te kin iri, pudi ni kaunsil te ane wand taq mamb segi. Ni te ningg chumbuai nand segi.
52 Muq ni no, Pailat pengu nindig ei Jisas neti nati neri no nowi yenu ningg. Di Pailat ni ngiq nindig.

53 Muq ni Jisas nyumo pe pu neti nati, chongo quem ye pe wureq naimb,
di neri no, ngamo ire rand sange pe wet pend mawo mar mo ye pe tende
nowi yenu. Ngamo te ningg asi wuti iri mowi yenu segine ye.
54 Sabat kin nginy te tumo nand bu nginy nen ni Sabat ningg sir map ye
nginy.
55 Nyumbueg Jisas ane Galili pune rindi kin te ni Josep nde dobu ruru,
di ngamo te rundoq, di Josep Jisas pughe gri ngamo pe nowi yenu kin te
ruqond.
56 Ni te ruqond pre, di mune baj pe ruso di Jisas ghimbi wel ruang ningg
wel tuqo yuwon kin riteruwi. Pudi Sabat kin nginy tende ni lo wuri kin
pugrine ris yawotuan.

24

Jisas mune nes newo
Matyu 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10

1 Nginy namba wan te ningg burane nganye nyumbueg te res ruyo wel
tuqo yuwon kin keine ritemi pu mas kin te rire Jisas ningg ngamo pe ruso.
2 Ni ruso ngamo pe ritari righe, di ruqond wet yumbui ngamo tuq mimbiq
kin te kring mipiq wuso pre.
3 Di ni rir ruso, pudi Yumbui Jisas tende nase ruqoind segi.
4 Di ni te ningg nei kumo rimb rimb yeru. Di wute temi ninde tumo te
yemu ruqond. Wute temi te chongo quan nganye ti riri ye.
5 Ni te ruqond, di ni quan nganye wune rimb di yimb righe ni quenge
righe ruso qi pe dung. Pudi wute temi te ni simbe mindiny mari, “Pughe
ningg nungoqi wute mati kin mawo yemu ye ngamo pe wo di wuti urupui
ne nas ye te meri wundig?
6 Ni ven nase segi, ni mune nes newo pre. Ni Galili ne nas di nungoqi
wand te simbe nunduq kin te ei nei wumbiny. Wand taq ven,
7 ‘Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni wute yumbo ur brequ
mand ye ninde si pe mi nondo di kruse pe qungu mi nati. Di nginy temi mo
pre aye ningg ni mune nes newo ye’.”
8 Muq nyumbueg te Jisas ni asi simbe nand ye wand te nei rimbiny.
9 Di ni ngamo te si riraq mune ruso, yumbo yumbo buagi ren ningg Jisas
ningg wute 11-pela te simbe rindim, di wute buagi aye Jisas nde dobu ruwi
ye te simbe rindiny.
10 Nyumbueg te wand ven rire ruso aposel simbe rindim kin wute taq,
Maria Magdala kin te di Joana di Maria Jems kumo, di nyumbueg aye ni
ane ruso kin te ane.
11 Aposel ni nyumbueg te simbe rindim mutungu, pudi ni mari nyumbueg
ni wand nganye kin simbe rind segi. Pugri bu ni nyumbueg ningg wand te
mutungu segi.
12 Pudi Pita nes newo di vig namb ngamo pe no. Ni no nitari righe, di
yimb naghe ngamo pe rar neq wur wuso, di chongone rise nuqond. Di ni
te ningg nei kumo namb namb mune baj pe no.
13 Nyumbueg Jisas ningg ngamo pe ruso kin nginy te ninggne Jisas ningg
wute temi Jerusalem pu nyinge mare tiqe ire Emeus puq munduw kin tende
mo ningg. Jerusalem pu tiqe tende mo kin te 11 kilomita kin pugri.
14 Ni temi ngimi nyinge mare mo di yumbo buagi te ningg kin kin wand
wand mo.
15 Ni temi te ningg wand kumo mand di oyi oyi pengu mand mand nyinge
mare mo mo di Jisas nikinne nandi di ni ane nyinge mare mo.

16 Ni temi Jisas muqoind pudi muqoind maip no tuqui segi.

17 Di Jisas ni temi pengu nindim nari, “Nu tequ yumbo pughe kin wand bu wand wand nyinge ware wo?” Ni pugri pengu nindim di ni temi pugrine yemu, di ni quenge yivany gib mamb pu yemu.

18 Di iri, ni nyamb Kliopas, ni Jisas oyi nindig nari, “Wute buagi tiqe manyi kin Jerusalem mandi kin ni nei mamb, nu irine bu tende puayi yumbo te puq ren kin te nei guab segi.”

19 Di ni oyi pengu nand nari, “Yumbo pughe kin?” Di ni oyi oyi mindig mari, “Jisas Nasaret kin puq meng ye te kin wand. Ni propet iri. Di ni God nde rar pe di wute buagi nde rar pe yumbo ur gre ye yembe nindiny di wand gre kin simbe nand ye.

20 Prist mingg yumbui di beghi wute nyamb kin ni Rom gavman kin yumbui nde mi nondo, di ni mi nati ningg ngiq nindim, di ami ni kruse pe qungu mi nati.

21 Pudi asi beghi nei bab kin pari wuti nen nganyene nganye God ni tiqi nundog wute Israel kin nate mowi ningg nandi ye. Di wand aye mune te pugri. Ni Jisas nde yumbo buagi ren puq men kin te nginy temi mo pre di muq nginy nen ane te nginy temi ire.

22 Di muq beghi kin nyumbueg ninge beghi puye yis rirengu. Ni muq burane nganye res ruyo, Jisas ningg ngamo pe ruso,

23 pudi ni Jisas tende nase ruqoind segi. Di ni munene rindi, di beghi simbe rundug riri ni angelo ninge ruqond, di ni simbe mindiny mari wuti te mune nes newo pre, di muq urupui nas.

24 Ni pugri simbe rind, di beghi kin wute ninge mune ngamo pe tende mo. Ni mo, di yumbo buagi nyumbueg simbe rind kin pugrine rise muqond, pudi Jisas muqoind segi.”

25 Muq Jisas wute temi te simbe nindim nari, “Nungoqi tequ nei segi nganye. Propet mingg wand buagi te wutungu di brequne umbo pe wawo ris di wari wand te kin nganyene ei puq ren ye puq wand segi.

26 Kraist ni mai wen niraq pre dobu ei ni wam newo no, di God ningg ti pe nas kin te nungoqi nei wamb segi bri?”

27 Di ni Moses ningg lo di propet mingg wand tende pu wand puate ni vighe, di wand buagi nikin ningg simbe mand ye God ningg wand rise kin buk buagi pe ur mand pu rise ye wand te kin puate simbe nindim.

28 Ni nyinge mare mo tiqe tumo mase mase di Jisas ni wandoqi nand ni tiqe aye pe no kin pugri puq nen, ei ni nei mamb ni tiqe tendene nas ningg nandi segi, ni aye pe no ningg. Ni yumbo ur te kin ngin namb,

29 pudi ni temi ni quan nganye segi puq mindig mari, “Yuram bur nganye, nginy naghe no pre tumo di bur ir kui yamb, pugri bu ghandi beghi ane po.” Muq ni nondo, ni temi ane mo mas.

30 Ni mir mand ningg chuchu mas, di Jisas anene mas. Di Jisas bret nitaqwi, God chumbuai nindig pre, bir nuaq, di ni temi bid bid nem.

31 Ni puq nen muq ni rar pend riti, di ni Jisas muqoind maip no. Ni muqoind maip no, di ni opu brequ sei maind no di mune nas muqoind segi.

32 Di ni temi kin kin wand mand mari, “Beghi ngimi badi kin tende ni beghi ane wand bad di ni wand God ningg wand rise ye buk pe rise kin puate te simbe nand ye tende beghi nde umbo pe quan nganye yuwon rind.”

33 Puq mand di opu mes mewo mune Jerusalem mo. Mo Jerusalem mitari righe, di Jisas ningg wute 11-pela pu te di wute buagi aye Jisas nde dobu ruwi kin te ane irepene rikur pu ris muqond.

34 Di ni wute temi te simbe rindim riri, “Nganyene nganye! Yumbui mune
nes newo pre. Ni Saimon nde raqe no, di Saimon ni nuqoind pre.”
35 Di ni temi mune ngimi nyinge mare mare di Jisas ninde bre newo, di
ane mo Emeus mas di ni bret bir nuaq nem di ni muqoind maip no ye te
simbe mindiny.

Jisas nikin wute nde bre newo
Matyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23

36 Jisas ningg wute di wute buagi aye te ane te kin ningg wand wandne
yeru di Jisas nikinne mune ninde mingine bre newo pu yenu, di ni simbe
nindiny nari, “Nungoqi umbo yuwon gud.”
37 Pudi ni buagi ane puye rind di wune rimb. Ni nei rimb kin riri ni ququ
bri ruqoind.
38 Di Jisas ni simbe nindiny nari, “Pughe kin ningg nungoqi wune wamb
di nei isis nungoqi nde nei pe rindi?
39 Nungoqi nge si wundogh di nyinge wundogh. Nge ningne nganye qa
ven. Nge wait kase di wuqoind, nge som di ngape mboq rise. Ququ ni som
di ngape mboq rise segi ye.”
40 Ni pugri simbe nindiny pre di ni si nyinge ane bei nindiny.
41 Ni quan nganye chumbuai rind, di nei kin kin rimb, pugri bu ni oghine
nei rimb segine. Ni riri te nganye o wandoqi. Ni pugri nei rimb rimbne di
ni pengu nindiny nari, “Nungoqi mir ninge rise?”
42 Di ni umo req wughe nimbiq kin te bid ritaqwi reng.
43 Di umo te nitiq wuse ninde rar pene naq.
44 Di ni simbe nindiny nari, “Nge nungoqi ane pasne kin tende puayi nge
nungoqi pugri simbe guduq kari, ‘Yumbo yumbo buagi nge ningg Moses
ningg lo buk pe ur mand kin di propet ni buk pe ur mand kin di Buk Song
pe ur mand kin yumbo yumbo buagi te nganyene ei puq ren ye’.”
45 Muq ni nei bir nuany ei wand buagi God ningg buk pe rise ye te kin
wand puate otinde nei rimbiny.
46 Ni simbe nindiny nari, “God ningg buk wuri ni Kraist mi nati ye. Pudi
nginy temi mo pre, aye ningg di mune nes newo ye.
47 Di ni ningg gre pe ei wute Jerusalem pe pu mo tiqe manyi mar ir wute
nei rire ritinde ei God ni wand puaq nindiny ye te kin wand bir mawo.
48 Nungoqi ei yumbo ren puq ren ye te ningg wand simbe wand ye.
49 Asi God nungoqi Ququ Yuwon Ye neuq puq nand kin te muqdi nge tiqi
gudog nungoqi nde nandi ye. Pudi nungoqi aye pe wo wayequ, Jerusalem
ne ei was was wam kin gre weti ni pre muqdi wo.”

Jisas wam newo no
Mak 16:19-20; Aposel 1:6-11

50 Jisas nikin wute nitari no no Betani tumo di ni si nindigi kuyo di God
pengu nindig ei God ni yuwon nuany ningg.
51 Ni yuwon nuany ningg si neny kuyo kuyone di God ni nitanyi nginy tu
wam newo no, di ni si nare yeru.
52 Muq ni sungomyu sungomyu yeru Jisas yumbui nyamb rirang. Muq ni
quan nganye chumbuai rind rind di mune Jerusalem ruso.
53 Di ni priprine God ningg baj pe ris God chumbuai rindig.

Jon

Jon ni Jisas ningg wute 12-pela te kin iri, bu ni Jisas ane mas, ni yembe te nuqond di ni wand wute bei neny kin te nutungu. Matyu, Mak di Luk, ni buk te ur mand pre, di dobu nganye te Jisas nati mune nes newo pre ber 60-pela ruso pre muq Jon mune buk wen ur nindiq.

Buk wen nde Jon ni nari Jisas te God ningg wand, ni wuti ningg nas, di beghi ane pas. Sapta 20 ves 30 wuso 31 pe Jon nari ni buk wen ur nindiq ei wute Jisas God ningg wo nei rimbig. Ni buk wen ur nindiq ei wute riri Jisas ni nganyene Kraist, wuti God tiqi nundog nandi beghi nitamu pi ye te.

Jon ni Jisas yumbo ur gre kin isis yembe nidiny kin te ningg simbe nand. Nu wand ren kin te sapta 2 pu ruso 11 pe tende qond tuqui. Beghi ni yumbo ur gre kin isis yembe nindiny kin ren buk pe buqod di nei bab kin tuqui, te pugri Jisas ni wuti God tiqi nundog nandi beghi nitamu pi ye te. Jon ni beghi simbe nindug nari wute ninge Jisas nei rimbig, pudi ninge yambu rireng.

Jisas ningg veri mandi Jisas mait nase kin bur te ningg Jisas ni nikin wute ane mas. Di veri ni mondo segine Jisas ni nikin wute wand yuwon ye nganye buagi simbe nindim. Jon ni wand Jisas bur te ningg nikin wute simbe nindim kin te buk pe ur nand ei beghi buqod tuqui. Wand ren kin te sapta 13 wuso 17 pe tende rise.

Wand nikinne wuti ningg nas

1 Asi nganye qi di yumbo buagi qi pe kin rise segine wuti iri ni wand kin pugri puq mindig kin ni nas pre, ni God temi mas, di ni God ne.

2 Ni asine yumbo buagi rise segine kin tende puayine ni God temi mas.

3 Ninde gri God ni yumbo buagi yembe nindiny. God yumbo buagi yembe nindiny kin te wuti aye nde gri yembe nindiny segi.

4 Ninde gri wute mas, di ninde gri wute oghine muqond di burpoq pe mas segi.

5 Ni ti nase kin pugri priprine bur yengu pe ti nase, pudi wute yumbo ur brequ rind kin ni nei rimbig segi.

6 God ni wuti iri Jon puq mindig kin tiqi nundog nandi.

7-8 Ni nikinne ti kin pugri segi. Ni wute ningg ti kin pugri ye te ningg simbe nand ningg bu nandi. Ni pugri simbe nand, ei te ninde gri wute buagi wuti ti kin pugri ye wand te rutungu di riri te nganyene.

9 Ti ningg simbe nand ye te ti nganye qi pe nandi, wute buagi qi pe kin ti nem.

10 Ninde gri God ni yumbo buagi qi pe kin yembe nindiny, di ni qi pe nandi, pudi wute qi pe kin ni ruqoind rip no segi.

11 Ni nikin te wute ris pe nandi, pudi ni nikin te wute ni riti nowi segi.

12 Ninge ni riti nowi di nikin wand simbe nand kin te rutungu di riri nganyene puq rind kin ni puq neny di ni God ningg wo ningg ris.

13 Wo nikin kuqo mas rindi muq ni mas, o wute ni gri mari, o wuti iri ni ngam teri ningg wo kin pugri segi, pudi God ningg wo.

14 Wand ni muq wuti ningg nas, di beghi ane pas. Beghi ni ningg ti yuwon kin te buqod pre, ni God ningg wo irine nganye nas, pugri bu God ningg ti yuwon ye ni neng, di ni nikinne kiyi nde pu nandi, ni beghi yuwon nuangu, di wand nganyene kin ninde rise.

15 Jon ni ningg quan kumone simbe nand nari, “Wuti taq nen ningg bu nge asi kari, ‘Wuti iri nge nde dobune nandi kin ni quan nganye yumbui, te pugri ni nas pre muq nge kas’.”

16 Ni nikin nde nei pene beghi quan nganye yuwon nuangu kin te ningg
ni beghi priprine yuwon nuangu.
17 Ni Moses nde gri beghi yumbo ur brequ bad segi ye lo te nengu. God
ni wute yuwon nuany kin di wand nganyene kin Jisas Kraist nde gri rindi.
18 Wuti iri ni God nuqoind segine, pudi God ningg wo ni kiyi nde tumo
yenu kin ni irine God raqe naind.

Jon wute wuye nap ye ni wand bir nawo
Matyu 3:1-12; Mak 1:1-8; Luk 3:1-20

19 Jon ni Jisas ningg wand simbe nand kin taq pugri. Juda ninge Jerusalem
mas kin, ni prist di wute ninge wute tit Livai kin tiqi mundom mo Jon pengu
mindig ei Jon nikin ningg simbe nindim. Tende puayi Jon nikin ningg simbe
nindim.
20 Ni wand ninge suqo nare segi, pudi ni oghi pune simbe nindim nari,
“Nge Kraist segi.”
21 Ni pengu mindig mari, “Te muq nu tughene? Nu Elaija kin pugri?”
Ni nari, “Nge Elaija kin pugri segi.”
Ni mari, “Nu propet iri beghi ghimbi buag kin te bri?”
Ni oyi nindim nari, “Yewo.”
22 Muq ni mari, “Nu tughene? Nu beghi simbe ndug, ei te beghi po wute
beghi tiqi mundog badi kin te simbe bidim. Nu nu non ningg pughe puq
guad?”
23 Jon ni propet Aisaia wand nand kin te kin pugrine ni wute te oyi
nindim, “Wuti iri ni qi wuye di nyumo segi ye pe tende wand nand nari,
‘Yumbui ningg ngim ire tuquine waq.’ Nge wuti te.” *[Ais 40:3]*
24 Muq Parisi ninge tiqi mundom Jon nde mo ye te Jon pengu mindig,
25 “Te muq nu kuari nu Kraist segi, di nu Elaija kin pugri segi, di nu
propet iri beghi ghimbi buag kin te segi, pudi pughe kin ningg nu wute
wuye kuap?”
26 Jon oyi nindim nari, “Nge wuye nganye pe wute wuye kap. Pudi
nungoqi wuti iri nungoqi ane yequ kin te nei wumbig segi.
27 Ni nge nde dobune nandi, di nge wuti oghi nganye segi pugri bu nge ni
sendel ir guag kin tuqui segi.”
28 Yumbo ren te tiqe ire Betani puq munduw kin ni Jordan pu nginy nawi
opu Jon wute wuye nap kin tende puq men.

Jisas ni wute mai puaq nindim ye

29 Nginy aye ningg Jon ni Jisas ni nde tiq nyinge nare nandi kin te nuqoind
di nari, “Te wuqond. Wute mai puaq nindim kin sipsip wo God te ni wute
buagi qi pe kin mai puaq nindim!
30 Wuti taq nen ningg bu nge kari, ‘Wuti iri nge nde dobune nandi kin ni
quan nganye yumbui, te pugri ni nas pre muq nge kas.’
31 Nge ngeningne ni nei gibig segi. Pudi nge gadi wute wuye pe wuye kap
ei Israel kin buagi ni nei rimbig.”
32 Muq Jon ni wand ren simbe nand, “Nge Ququ Yuwon Ye wapi mabri
kin pugri guqoid guqoidne nginy tu pe gri nandi, ni nde nas.
33 Nge ngeningne wuti nen nei gibig segi, pudi wuti nge tiqi nundogh gadi
ei wute wuye pe wuye kap ye ni asi nge simbe nindigh nari, ‘Wuti nu Ququ
Yuwon Ye qoind qoindne nati ni di ni nde newo nas kin ni Ququ Yuwon Ye
pe wute wuye nap ye.’

34 Nge te guqod di nge te ningg simbe gad pre, te pugri wuti nen ni God ningg wo."

Jisas ningg wute ninge ye mawo Jisas nde maru
Matyu 4:18-22; Mak 1:16-20; Luk 5:1-11

35 Nginy aye ningg Jon di nikin te wute temi ane sunyi tendene mune yemu.
36 Jon rar neq wuso, Jisas ni yemu pe tumone nandi nuqoind, muq nari, "Te wuqond. God ningg sipsip wo."
37 Muq Jon ningg wute temi te mutungu di mondo Jisas nde dobu maru.
38 Jisas tindi nandi, ni temi dobu maru kin te nuqond, di pengu nindim, "Nungoqi pughe kin ningg wandi?"

Ni mari, "Rabai, nu muainde pe bu kuas?" (Wand puch Rabai kin puate taq pugri, wuti wand wute bei neny ye.)

39 Jisas oyi nindim nari, "Nungoqi wandi, di nge kas kin te wuqond." Te 4 kilok yuram kin pugri. Muq ni maru di Jisas nas kin sunyi te muqond, di nginy te ningg ni Jisas ane mas ruso burpoq rip.
40 Andru, Saimon Pita ni kiqam, ni wute temi te kin ye iri.
41 Ni brequne no kise Saimon meri niting nuqoind, di simbe nindig, "Beghi Mesaia buqoid pre." (Mesaia te Kraist.)*
42 Di ni Saimon nitanyi Jisas nde nandi.

Jisas rar neq wundo nuqoind nari, "Nu Saimon Jon ningg wo. Nu muqdi Sipas puq buduw." (Sipas nyamb ven te Pita kin pugri, di ni puate te wet nyaw.)†

Jisas ni Pilip Nataniel temi ningg nari di ni nde maru

43 Nginy aye ningg Jisas ni Galili no ningg. Ni Pilip nuqoind, simbe nindig nari, "Ghandi nge nde dobu ghawi."
44 Pilip, Andru di Pita ni tiqe irene, Betsaida kin.
45 Pilip ni Nataniel nuqoind di simbe nindig, "Beghi wuti te Moses ni lo buk pe ni ningg ur nand kin, di propet anene ni ningg ur mand kin te buqoid pre. Ni Jisas, Nasaret kin, Josep ningg wo."
46 Nataniel pengu nand, "Nasaret! Mari bri yumbo oghi kin ninge Nasaret pu rindi?"

Muq Pilip oyi nand nari, "Ghandi di qond."

47 Jisas ni Nataniel ni nde tumo nondo kin te nuqoind, simbe nand nari, "Wuti nen ni Israel kin nganye, ni wute wandoqi nindiny segi ye."
48 Nataniel Jisas pengu nindig, "Pughe gri ate nu nge nei gubigh?"

Jisas oyi nindig nari, "Nu nyumo fig nambu kuar pu yengu kin tende puayi nge nu guqoid pre, muq Pilip nu ningg nari guadi."

49 Muq Nataniel simbe nand nari, "Tisa. Nu God ningg wo, di Israel mingg king."
50 Muq Jisas nari, "Nge kari nu nyumo fig nambu kuar kuas kin te nge nu guqoid pre puq gad kin te ningg bri nu nge nei gubigh? Nu segine yumbo yumbui nganye, ren ane tuqui segi kin te qond.
51 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, nungoqi nginy tu ngim bi wuso kin te wundoq, di God ningg angelo wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni nde mati mi di mewo mo kin te wuqond."

---

* **1:41:** Arameik wand pe ni Kraist ningg mari Mesaia. † **1:42:** Sipas te Arameik ningg wand pe di Pita te Grik ningg wand pe, pudi ni puate irene, te wet nyaw.

2

Jisas wuye tinde ni kuso wain kuse

1 Jisas ni Pilip Nataniel temi ningg nari di ni nde dobu maru kin tende
puayi nginy temi mo pre aye ningg di tiqe ire Kana Galili opu yequ kin tende
wute ngam ruso kin te ningg mir yembe mindiny. Jisas kumo ni anene tende
wus,
2 di Jisas ni nikin wute te anene mari mondo ei ane mir mand.
3 Ni mir mand mandne mas wain omo, di Jisas kumo wundo Jisas ningg
wuri, “Ni wain omone.”
4 Jisas oyi nand nari, “Nyumbueg, nu pughe kin ningg nge ningg kuari?
Nge ren kin puq ken kin ngeri te muq segine.”
5 Di ni kumo wundo mir te kin yembe ye wute te simbe wundim wuri,
“Ni pughe puq nand tedi nungoqi pugrine ei puq wen.”
6 Ni ris kin tumone tende os wet pe yembe mindiny kin 6-pela pu wuye
mat kin te yeru. Os ren kin te Juda nikin mir yembe mindiny kin tende
puayi ei os te kin pe wuye mat di maghe. Os ren kin te wuye 100 lita kin
pugri tende mawo kughe.
7 Jisas ni wute mir te kin yembe ye wute te simbe nindim nari, “Nungoqi
os tende pe wuye wawo righe.” Pugri bu ni mo os tende pe wuye mawo
righe righe brene.
8 Muq ni simbe nindim nari, “Muq musoq wat, groq wand kuso, di ware
wo, wuti mir wen ningg ye nawo kin te weng.”
Ni Jisas nari kin pugrine puq men,
9 di wuye tinde kuso wain kuse kin te mare mo, wuti mir te ningg ye nawo
kin te meng ei te ni puch ne, nuqond, oghi bri. Ni wain mait meri mandi
kin sunyi te ni nei namb segi, pudi nikin ningg yembe ye wute ni mo wuye
mat ye ni nei mamb. Muq ni wuti urupui ngam no kin te ningg nari nandi,
10 di simbe nindig nari, “Wute nganye buagi ni pripri wain oghi kin wute
meny riq, di otiwo ni quan nganye riq pre tende dobu muqdi oghi segi kin
te mune meny riq. Pudi nu wain oghi ye kuowi nas nas rindi muq.”
11 Yumbo ur gre kin ren te Jisas ni Kana Galili opu tende puate ni righe.
Ni ti yuwon kin te bei nand, di nikin wute ni yumbo ur te muqond di ni nei
mimbig.
12 Jisas ni wute ngam ruso ningg mir yembe mindiny kin te ane mir
rind pre tende dobu ni nikin kumo, di kiqam, di nikin wute ane tiqe ire
Kaperneam puq munduw kin tende righe ruso, di nginy ninge ni tende ris.

Jisas wute God ningg baj pe maket muaq kin te bub nare mo
Matyu 21:12-17; Mak 11:15-19; Luk 19:45-48

13 God asi Israel mingg wo rar nuqond mas ye te nei mimbiny kin ngeri
te tumo rind rind kin tende puayi Jisas Jerusalem newo no.
14 God ningg baj kin imb wabe tende wute ninge nuqond ni kau, sipsip di
wapi mabri mare mandi tende mawo yeru ei te wute mandi wong mand.
Di wute ninge nyembe pe mas ei wute Rom mingg wet bidi rire rundo, tedi
ni rem di ni oyi Juda mingg wet bidi meny. Ni te mas nuqond.
15 Pugri bu ni tamb pe yas iri yembe nindig, di kau di sipsip te quan
buagine God ningg baj pe pu bub nare ruso. Ni wute ninge nyembe pe
mas kin te nyembe groq nindim, di wet bidi priq ire ire ruso.
16 Ninge wapi mabri mawo kin te simbe nindim nari, “Nungoqi yumbo
ren ware wo! Nge wuyi ningg baj maket kin pugri puq wew wayequ!”

17 Ni pugri puq nen di nikin wute wand buk pe rise kin te nei mimbiny,
“Nge nu baj wen quan nganye nei gubuw ye te ningg nge kati ye.” *[Sng 69:9]*
18 Muq Juda mingg wute nyamb kin Jisas ningg mari, “Nu yumbo ur gre
kin pughe ye beghi bei gudug ei beghi nei bab nu yumbo ren puq kuen kin
gre rise.”
19 Di Jisas oyi nindim nari, “Nungoqi God ningg baj wen bir waq te nge
segine nginy temi ire ninggne mune yembe guduw ye.”
20 Muq Juda mingg wute nyamb kin oyi mari, “God ningg baj wen ber 46-
pela pre bu omo muaq, di nu kuari nu nginy temi ire ninggne mune yembe
guduw?”
21 Jisas God ningg baj bir muaq pre nginy temi ire ninggne mune yembe
nunduw puq nand kin te nikin ghimbi ningg nari.
22 Ni nati pre mune nes newo kin tende dobu nikin wute ni wand nand
kin ren nei mimbiny. Muq ni wand buk pe vise kin di wand Jisas simbe
nand kin te nei mimbiny mari te nganyene.
23 Muq ni God asi Israel mingg wo rar nuqond mas kin te nei mimbiny
ningg Jerusalem mas kin tende puayi di Jisas ni yumbo ur gre ye isis bei
nand, di wute nganye buagi Jisas nei rimbig.
24 Pudi Jisas wute buagi nei nundony pre, pugri bu ni nikin ningg wand
raqene simbe nand segi.
25 Ni nei nundony pre, pugri bu wute ninge wute aye ningg wand ni simbe
rindig ningg nari segi.

3

Jisas Nikodemus wand simbe nindig

1 Muq Parisi kin wuti iri ni nyamb Nikodemus ni Juda mingg wuti nyamb
kin iri.
2 Ni burpoq pu Jisas nde nandi, di nari, “Tisa, beghi nei bab nu wuti God
ningg wand wute bei kueny ye nu God ningg wand kuare guadi. Te pugri
wuti iri God ningg Ququ ni nde nas segi, tedi nu yumbo ur gre ye bei guad
ye ren kin ni puq nen tuqui segi.”
3 Jisas oyi pugri simbe nindig, “Nge nu nganyene simbe guduw, nu mune
wokuandi ghase tedi God nde si nambu ghas.”
4 Nikodemus nari, “Pughe gri ei wuti iri gang nase pre mune wokuandi
nase? Ni mune kumo nde umbo pe nar no pre munene wuri wundi kin
tuqui segi.”
5 Jisas oyi nand nari, “Nge nu nganyene simbe guduw, wuti iri ni God nde
si nambu nas tuqui segi, pudi ni mune wokuandi kin pugri nas, yumbo ur
brequ si nare, di wuye Ququ Yuwon Ye ane pe wuye maip, tedi ni God nde
si nambu nas kin tuqui.
6 Kiyi kumo ane wuti riri rindi kin te ni ghimbi wuse, pudi God ningg
Ququ ni nei neng di nei urupui ni nde vise.
7 Nu nge puq gad kin te ningg puye ghand wayequ, ‘Nu mune wokuandi
ghase.’
8 Nyumurighi ni nikin nde nei pe naghe. Nu qurur tungu, pudi nandi no
kin sunyi te nei ghamb tuqui segi. Ququ Yuwon Ye ni wute nei urupui nem
kin te nyumurighi kin pugri.”
9 Nikodemus pengu nand, “Ren kin te pughe gri ei?”
10 Jisas oyi nindig nari, “Nu Israel mingg tisa, pughe gri bu nu yumbo ren
kin nei gubiny segi?

11 Nge nu nganyene simbe guduw, beghi yumbo nei bibiny kin te ningg
wand bad, di yumbo buqod kin te ningg simbe bad, pudi nungoqi beghi
simbe bad kin te wutungu yambu wari.
12 Nge yumbo qi pe kin ningg simbe guduq di nungoqi wari te nganye
puq wand segi. Muq nge nginy tu pe kin yumbo te ningg simbe gad, tedi
nungoqi wari te nganye puq wand kin tuqui segi.
13 Wuti iri God ningg tiqe pe no segine, pudi wuti God nde pu nandi wuti
nganye nas kin ni irine God nde tiqe pe nar no.
14 Moses ni qi wuye di nyumo segi ye pe tende ghati nindingi newo kin
pugrine wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni wundingi newo no,
15 te ei wute ni nde gri God nei rimbig kin ni ris ris te kin ris ye.
16 “Te pugri God ni wute qi pe kin quan nganye yawo nirany righe kin te
ningg nikin wo irine nganye nas kin te neny, ei te wute ni wo te nei rimbig
kin ni riti segi pudi ris ris te kin ris ye.
17 Te pugri God ni wo tiqi nundog qi pe nandi ye ni wute ir nawo ningg
nandi segi, pudi ni nde gri God ni wute nate ruwi ye.
18 Wute ni nde gri God nei rimbig kin ni yembe neny segi, pudi ninge ni
nde gri nei rimbig segi kin God ni yembe neny puq nand pre, te pugri ni
God ningg wo irine nganye ni nde nyamb pe God nei rimbig segi.
19 God nari wute unje rip puq nand kin puate taq pugri: Wute mingg ti
kin pugri ye te qi pe ven nde nandi pre, pudi wute ti kin pugri ye te si meri,
di ni burpoq pe mas yawo kurem, te pugri ni yumbo yembe mindiny kin te
brequ.
20 Wute buagi yumbo ur brequ rind kin ni ti kin pugri ye te yambu rireng,
di ni nde rindi segi, te pugri ni wune rimb, eti ni yumbo ur brequ rind kin
te raqe ruso.
21 Pudi wute ninge wand nganyene kin rutungu ye ni ti kin pugri ye ninde
rindi, ei te ni oghine ruqond ni yumbo yembe rindiny kin te God nari kin
pugrine yembe rindiny.”

Jon wute wuye nap ye ni Jisas ningg wand simbe nand

22 Jisas Nikodemus temi wand mand pre, Jisas di nikin wute ane
Jerusalem si miraq, mo tiqe Judia opu yeru kin tende mo ei nginy ninge
ni wute te kin ane ris, di ni wuye nap.
23 Jon ni Ainon tiqe ire Salim tumo yequ kin pe tende wute wuye nap, te
pugri mong tende wuye quan rise, di wute priprine rindi ei ni wuye nap
ningg.
24 (Tende puayi Jon ni taq yenu segine.)
25 Muq Jon ningg wute di Juda kin wuti iri ane wute wuye map ye te ningg
ker mawo.
26 Jon ningg wute Jon nde mandi di mari, “Tisa, wuti nu tequ Jordan pu
ruso ruwo opu gri yequ kin, wuti te ningg nu simbe guad kin te, ni wute
wuye nap, di wute buagi ni nde ruso.”
27 Jon ni te kin ningg oyi nand nari, “Wuti segine yumbo God nde pu rindi
kin nate ruwi.
28 Nungoqi nonne segine nge wand gad kin te wutungu di nei wamb, ‘Nge
Kraist segi, pudi nge ye kawo gadi di ni nawi.’
29 Wuti iri ni ngam nitaqi, tedi nyumbueg te ni te. Wuti aye te segi. Wuti
te ni kimand nandi, ni nde tumo yenu, ni gibe ko nutungu di te ningg ni
chumbuai nand. Te kin pugrine nge muq quan nganye chumbuai gad.
30 Ni ei wute quan ni nde maru, nge nde oyi musoqne mandi.

31 “Wuti wam pu nandi kin ni yumbo buagi qi pe kin di wam kin ningg
yumbui, wuti qi pe gri nandi kin ni qi pe ye, di ni qi pe kin yumbo te ningg
wand nand. Wuti nginy tu wam pu nandi kin ni yumbo buagi qi pe kin di
wam kin ni yumbui.
32 Ni yumbo nuqond di nutungu kin te ningg simbe nand, pudi wute ni
simbe nand kin te rutungu segi.
33 Ninge rutungu ye ni te kin ningg God ningg wand te nganyene puq rind
ye.
34 Te pugri God wuti tiqi nundog nandi ye te Ququ musoq musoq neng
segi, pugri bu ni God ningg wand simbe nand.
35 God ni wo quan nganye yawo nirang righe, di yumbo buagi ni nde si
pe ni rundo.
36 Wute ni wo nei rimbig ye ni ris ris te kin ris, pudi ninge ni wo nari kin
pugrine puq ren segi ye ni ris ris te kin ris segi, te pugri God ni ker nuany
di ni mai te wuse wuse te kin wuse ye.”

4

Jisas ni Samaria nyumbueg ire teri wand rind

1 Parisi ninge ni wute quan Jisas nde ruso ni wuye nap di Jon ni musoqne
wuye nap kin te mutungu.
2-3 Muq Yumbui ni puq mand kin te nutungu, di ni Judia si niraq, munene
Galili no. Pudi yumbo nganye Jisas ni wute wuye nap segi, pudi nikin wute
ni oyi wute wuye map.
4 Muq ni Galili no ningg tedi ni Samaria gri ei no ye.
5 Pugri bu tiqe ire Sikar puq munduw kin ni Jekop ningg qi puch ire ni
wo Josep neng ye tende tumone yequ kin tende nandi.
6 Jekop ningg wuye ghar tende nase. Muq 12 kilok kin pugri di Jisas wonji
pu nandi kin te ningg ni buid omo, bu wuye ghar pe tende nas.
7-8 Muq Jisas nikin wute ni mir wong mand ningg tiqe pe mo pu yemu.
Di nyumbueg Samaria kin ire wuye wut ningg wundi, di Jisas nyumbueg te
ningg nari, “Nu nge wuye mune yegh ke.”
9 Nyumbueg Samaria kin ni Jisas ningg wuri, “Nu Juda kin di nge Samaria
kin. Pughe kin ningg nu nge wuye kew ningg kuari?” (Te pugri Juda ni
Samaria ane irepe mawo gudo segi.)
10 Jisas oyi nunduw nari, “God otiwo nungoqi yumbo neuq ye puq nand
kin te di nu wuti muq wuye ningg pengu guduw kin te nei guab, tedi nu ni
pengu ndig di ni oyi wuye nu ye di ghati segi kin te new.”
11 Nyumbueg te wuri, “Yumbui, wuye ghar nen naghe nganye no, di nu
wuye ghat kin yumbo segi. Nu wuye pe di pati segi kin te muai nde pu ei
kuate kuwi?
12 Beghi koku Jekop ni wuye ghar nen neti nowi, di ni nikin wo ane
wuye kuen me. Di ni kau sipsip ane wuye kuen riq. Nikin wuye ghar nen
nase nase rindi muq beghi mune wuye kuen ne pe. Nu muq quan nganye
yumbui di ni segi bri?”
13 Jisas oyi nunduw nari, “Wute wuye kuen me ye, ni mune yawo singar
mati ye,
14 pudi wute wuye nge kem kin te me ye, ni mune yawo singar mati tuqui
segi. Te pugri wuye nge kem kin te ni nde wuye qi pe kuyi kin pugri kuyi
kuyi kuse di te kin ningg ni mati segi, mas mas te kin mas.”

15 Muq nyumbueg te Jisas ningg wuri, “Yumbui, nge wuye te kin yegh, ei
te nge munene yawo singar kati segi, di priprine wuye kat ningg ven nde
gadi segi.”
16 Jisas simbe nunduw nari, “Yo, nungaim simbe ndig, di ane mune
wandi.”
17 Nyumbueg te oyi wund wuri, “Nge ngaim segi.”
Muq Jisas nari, “Nu kuari nu nungaim segi ye puq guad kin te nganyene.
18 Yumbo nganye taq pugri, nu asi nungaim 5-pela pu mas, di wuti muq
nu tequ was kin ni nu nungaim segi. Nu mining puq guad kin te nganyene.”
19 Nyumbueg te wuri, “Yumbui, nge nei gab kin te pugri nu propet iri.
20 Beghi koku ni rand pe ven nde God yumbui nyamb mirang, pudi
nungoqi Juda pugri puq wand wari beghi Jerusalem ei God yumbui nyamb
birag.”
21 Muq Jisas simbe nand nari, “Nge wand gad kin ren ei nei mbiny, ngeri
ire wundi ye tende di nungoqi rand pe ven nde o Jerusalem pe wuyi yumbui
nyamb wurang segi.
22 Nungoqi Samaria kin nungoqi yumbo nei wumbiny segi kin te yumbui
nyamb wurany, pudi beghi Juda kin beghi wuti nei bibig kin te yumbui
nyamb birag, te pugri God ni wute qi pe kin nate ruwi kin te Juda ni te kin
ningg simbe mand.
23 Ngeri ire ghimbi puany ye, muq wundi pre, di wute nganyene wuyi
yumbui nyamb rirang kin ni ququ pe gri di ni God yumbo ur yuwon ye
rise kin pugri ei yumbui nyamb rirang. Te pugri wute God yumbui nyamb
rirang kin ni wuyi pugri ei yumbui nyamb rirang ningg nari.
24 God ni ququne, di ni ningg ququ nde gre pe ei wute ni yumbui nyamb
rirang di ni God yumbo ur yuwon ye rise kin pugri ei yumbui nyamb
rirang.”
25 Muq nyumbueg te wuri, “Nge nei gab Mesaia nandi ye. Otiwo ni nandi
di yumbo buagi ren ningg simbe nundug ye.” (Mesaia, te Kraist kin pugrine,
di ni teri puate irene.)
26 Muq Jisas simbe nand nari, “Nge nu temu wand bad kin nge wuti te.”

Jisas nikin wute munene mandi

27 Jisas nyumbueg Samaria kin te teri wand wandne yeru muq nikin wute
mir wong mand ningg mo pre mune mandi, di Jisas nyumbueg te teri wand
wand yeru muqond, te ningg ni puye mand. Pudi ni pengu mand mari, “Nu
pughe ningg kuari?” o “Nu pughe ningg nyumbueg te tequ wand wand?”
ni pugri puq mand segi.
28 Muq nyumbueg te wuye os te si wuraq wus, munene tiqe wuso di wute
buagi tiqe pe kin te ningg wuri,
29 “Nungoqi wandi, wuti iri nge asi yumbo yembe gidiny ye te simbe
nindigh omo kin nen wuqoind. Wuti nen Kraist bri?”
30 Ni quan buagine tiqe pe pu riyi ri di Jisas nde rundo.
31 Wute buagi rundo segine Jisas nikin wute ni ningg mari, “Tisa, be mir
ghand.”
32 Pudi Jisas oyi simbe nindim nari, “Nge mir te nungoqi nei wamb segi.”
33 Muq nikin wute te mutungu di oyi oyi pengu mand mari, “Wute ninge
mandi, mir meng ne pu bri?”
34 Jisas oyi nindim nari, “Nge mir taq wuti nge tiqi nundogh gadi kin ni
nari ye yembe te yembe gidiny di omone ei kawo.

35 Nungoqi wand ire wutungu mari, ‘Irew 4-pela pre di mir bi pawo.’ Nge
nungoqi simbe guduq, rar wat wuny te wuqond, ni nguan pre pu rise.
36 Muq wuti mir bi nawo ye God ni wong naind. Muq ni wute mas mas te
kin mas kin te ningg mir bi nawo, ei te wuti mir ni righe kin di wuti mir bi
nawo kin anene chumbuai mand.
37 Wand puch ven, ‘Wuti iri mir ni righe, di iri mir bi nawo’ ye te
nganyene.
38 Nge nungoqi tiqi gudoqu wo yumbo nungoqi wi righe segi kin te bi
wawo. Aye ni yembe yumbui mand, di nungoqi ni yembe mand kin te ei bi
wawo.”
39 Nyumbueg te simbe wund wuri, “Ni nge yumbo ur asi yembe gidiny
kin te simbe nindigh omo.” Pugri bu Samaria kin wute nganye buagi tiqe
tende ris kin ni Jisas nei rimbig.
40 Pugri bu Samaria kin wute buagi tiqe pe pu riyi ri Jisas nde rundo ni
simbe rindig ei ni ane ris ningg. Di Jisas ni ane ris nginy temi.
41 Di Jisas ni wand simbe nand kin te ningg wute nganye buagi ni nei
rimbig.
42 Muq ni nyumbueg te ningg riri, “Nu beghi simbe gudug kin te ninggne
beghi ni nei bibig segi, muq beghi bonne putungu pre, di nei bab wuti nen
ni nganyene nganye wute qi pe kin nate ruwi ye.”

Jisas ni wo iri num gureg kin te sabi nindig

43 Jisas ni Samaria nas nginy temi pre tende dobu ni Samaria si niraq
Galili no.
44 Muq Jisas nikinne pugri simbe nand nari, “Propet ni wute nikin tiqe
kinne yuwon ruang segi.”
45 Wute Galili kin ni God asi Israel mingg wo si nare mas kin te nei rimbiny
ningg Jerusalem ris di Jisas yumbo ur bei nand kin te ruqond pre, pugri bu
Jisas ni nondo Galili nitari righe di ni Jisas chumbuai rindig.
46 Jisas ni munene tiqe ire Kana puq munduw kin ni Galili opu yequ ye
tende no. Tiqe te ningg ni asi nari di wuye tinde kuso wain kuse. Di wuti
iri ni Juda mingg wuti nyamb kin ni wo num yumbui nganye gureg pu
Kaperneam nase.
47 Wuti nen ni Jisas Judia pu Galili nandi pre kin te nutungu, ni Jisas nde
newo no di simbe nindig ei ni no di ni kuwonyimi nati ningg tumo pu nase
kin te sabi nindig.
48 Jisas wuti te simbe nindig nari, “Nungoqi kin iri nge nei nimbigh segi.
Nge yumbo ur gre kin te bei gad kin te wuqond, tedi nge nei wumbigh.”
49 Wuti nyamb kin te nari, “Yumbui, nu ghati yi, eti nge wo nati.”
50 Jisas oyi nand nari, “Nu yo. Nu wo nati segi, nas ye.”
Wuti nyamb kin te Jisas ningg wand te nutungu di no.
51 Ni baj pe no nitari righe segine nikin te yembe ye wute te mandi ngimi
muqoind di mari, “Nu wo yabe oghi pre.”
52 Ni pughe puayi oghi kin te ningg pengu nand di ni mari, “Kambe 1 kilok
kin pugri ni ghimbi sungue kin num te oghi.”
53 Muq ni nei namb, kambe ngeri pugri ye pe nganye Jisas ni simbe nindig
nari, “Nu wo nati segi, nas ye.” Pugri bu wuti nyamb kin di nikin ngam wo
ane Jisas nei rimbig.
54 Asi Jisas Judia pu Galili no kin tende puayi ni yumbo ur gre kin ire bei
neny pre, di muq aye wen mune bei neny.

5

Jisas wuti nyinge nare tuqui segi kin te sabi nindig

1 Jisas ni Juda mingg wuti nyamb kin iri wo te sabi nindig pre, di Juda ni
ngeri yumbui ire chumbuai rindiny kin te ningg Jerusalem newo no.
2 Muq Jerusalem tende ngimrawu ire ni Sipsip Ngimrawu puq munduw
kin tende tumone wuye ngamo ire Hibru wand pe Betesda puq munduw
kin tende wuse. Di baj wase ede 5 pela pu wuye ngamo pe tende mase
mase mondo mandi.
3-4 Wase ede pe tende wute num kin nganye buagi pripri ris: wute ninge
rar rit segi kin, ninge nyinge brequ rise nyinge rire tuqui segi kin, di ninge
quangi rind kin.*
5 Wuti iri ni nyinge nare tuqui segi pu nas ber 38 pela pu nawo kin ni
anene tende nas.
6 Jisas wuti te tende nase kin te nuqoind di wute ninge simbe rindig riri
ni asine pugri pu nase. Segi ni pengu nindig nari, “Nu mune oghi ningg
kuari?”
7 Muq wuti num kin te oyi nand nari, “Yumbui, nge wuye ideng kup kin
tende puayi wute nge ghav mindigh wuye pe mi kaghe kin wute segi. Nge
kaghe ko pune di wuti aye naghe no sunyi nateri pre.”
8 Muq Jisas wuti num kin te ningg nari, “Yes yewo! Nunon kuase kin sunyi
te ghateri di nyinge ghare yo.”
9 Muq wuti te opu oghi, nikin nase kin sunyi te nateri di nyinge nare no.
Jisas ni wuti te sabi nindig kin te nginy Sabat kin tende puayi puq nen,
10 di te ningg Juda mingg wute nyamb kin ni wuti te Jisas sabi nindig mune
oghi kin te ningg mari, “Muq te Sabat, lo ni nu sunyi ghare yo kin te ningg
segi puq wund.”
11 Wuti Jisas sabi nindig oghi kin te oyi nand nari, “Wuti nge sabi nindigh
oghi kin ni nge simbe nindigh nari, ‘Nu sunyi ghateri di nyinge ghare yo’.”
12 Muq ni pengu mindig, “Wuti tughe bu nu sunyi kuateri di nyinge kuare
kuo puq nunduw?”
13 Pudi wuti te ni wuti sabi nindig kin te nei nimbig segi, te pugri Jisas ni
wute buagi tende tumone yeru kin tende mingi nar no pre.
14 Dobu Jisas ni wuti te God ningg baj pe tende nas nuqoind di simbe
nindig nari, “Nu tungu, nu mune oghi pre. Muq nu munene yumbo ur
brequ ghand wayequ, eti mune num yumbui nganye kurew.”
15 Muq wuti te no, di Juda mingg wute nyamb kin te pugri simbe nindim
nari, “Wuti taq Jisas bu nge sabi nindigh.”

God ningg wo nde gri wute mas ye

16 Pugri bu Jisas ni Sabat kin nginy te ningg ni yumbo ren puq nen kin te
ningg Juda ni Jisas unje maip mai isis meng.
17 Jisas ni simbe nindim nari, “Nge wuyi nikin yembe te kin yembe nand
nand rindi rindi muq, di nge mune pugrine yembe gad ye.”
18 Te kin ningg wute Juda kin ni buid map ei Jisas mi nati ningg. Ni Sabat
lo gure nuaq kin te ninggne segi, pudi ni God nikin kiyi puq nindig kin te

* **5:3-4:** Wute ninge mari wand puch aye ves ven nde visene. Wand te kin taq pugri: “Ni tende mas di angelo ni wuye te ideng nap ningg ghimbi mawo. Yumbui ningg angelo nginy iri iri nati ni, wuye ideng nap. Di wute ninge num isis kureny kin tumone tende ris kin ni wuti pughe ye brequne naghe no ye te ni num oghi.”

ningg anene. Te pugri ni puq nand kin te ningg ni nari ni God temi tuquine kin pugri.

19 Muq Jisas ni oyi pugri simbe nindim nari, “Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wo ni nikinne yumbo yembe nindiny kin tuqui segi. Ni kiyi yumbo yembe nindiny nuqond kin tene yembe nindiny, te pugri yumbo kiyi yembe nindiny kin te wo segine yembe nindiny ye.

20 Te pugri kiyi ni kuwonyimi quan nganye yawo nirang righe, di te ningg ni yumbo buagi yembe nindiny kin te bei nindig omo. Te nganye, ni yumbo mune nganye yumbui kin te bei neng ye te ningg nungoqi puye wand ye.

21 Wuyi ni wute mati kin nindimi mewo di simbe nindim ni mune mas ye, pugrine kuwonyimi ni wute pughe ye nindimi mewo yawo gureg kin te nindimi mewo ye.

22 Wuyi ni wute ir nawo segi, pudi ni kuwonyimi gre neng di wute ir nawo,

23 ei te wute buagi wuyi nyamb rindivi viyo kin pugrine kuwonyimi nyamb rindivi viyo. Wuti iri kuwonyimi nyamb nindivi viyo segi, te ni wuyi ni tiqi nundog nandi ye te anene ni nyamb te nindivi viyo segi.

24 “Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wuti nge wand gad kin te nutungu di wuti nge tiqi nundogh gadi kin te nei nimbig ye, ni nas nas te kin nas di wuyi ni yembe neng segi. Te pugri ni wute mati kin pugri ye pe tende pu newo naghe no wute mas kin pugri pe tende no pre.

25 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, ngeri ire wundi ye te muq wundi pre di muq ven nde puayi wute mati pu pugri mas ye ni God ningg wo wand nand kin te mutungu, di wute mutungu kin ni mas ye.

26 Te pugri wuyi ni nde gri wute mas di te kin pugrine muq ni kuwonyimi gre neng ei ninde gri wute mas.

27 Di ni wute ir nawo kin gre neng, te pugri ni God nde pu nandi wuti nganye nas ye.

28 “Nungoqi nge simbe gad kin ren ningg puye wand wayequ, te pugri ngeri ire wundi kin tende puayi wute riti kin buagi ngamo pe rise kin ni wand nand kin te rutungu,

29 di res riwo ye. Wute yumbo ur oghi rind ye ni res riwo di ris, di wute yumbo ur brequ rind ye ni res riwo ei God ni yembe neny.

30 Nge ngening nde gre pene yumbo ninge yembe gidiny tuqui segi. Nge wand kutungu kin pugrine wute ir kawo, di wute ir kawo kin te tuquine ir kawo, te pugri nge ngeningne yumbo ren puq ken segi, pudi wuti nge tiqi nundogh kin ni nge yumbo ren puq ken ningg nari.”

Jisas ni nikin ningg wand simbe nand

31 Muq Jisas ni mune simbe nand nari, “Nge ngening ningg wand simbe gad, tedi nungoqi nge wand simbe gad kin te nganyene puq wand kin tuqui segi.

32 Wuti aye iri wand ghav nand kin ni nge ningg simbe nand ye, di nge nei gab ni wand nand ye te nganyene.

33 “Nungoqi wute Jon nde tiqi wundom mo, di ni wand nganyene kin te ningg simbe nindim.

34 Ren kin te wute nge wand ghav mindigh ningg kari segi. Pudi Jon nge ningg wand simbe nand kin te simbe gad ei nungoqi te nei wumbiny di God nungoqi nitaqu wowi.

35 Jon ni lam kin pugri nimbiq di wute ti neny, di nungoqi nonne wondo ti pe tende chumbuai ane was.

36 “Jon nge ningg wand simbe nand kin te ni nge wand ghav nindigh. Pudi
yembe nge wuyi negh yembe gidiny di omone ei kawo ye ni quan nganye
ghav rind, te pugri wuyi nge tiqi nundogh gadi.
37 Di wuyi nge tiqi nundogh gadi ye ni nikinne nge ningg simbe nand pre.
Nungoqi ni wand nand kin gibe ko te wuntungu segi, di ni quenge wundig
segi,
38 di ni ningg wand nungoqi nde umbo pe vise segi, te pugri nungoqi nge
ni tiqi nundogh gadi kin nge wand simbe gad kin te nganyene puq wand
segi.
39 Nungoqi wand God ningg buk pe rise kin te wuqond nei wumbiny
ningg, te pugri nungoqi wari nungoqi pugri puq wen ei was was te kin was
ye. Wand buk pe rise kin te nge ninggne ur mand,
40 pudi nungoqi nge nde wandi ei was was te kin was yambu wari.
41 “Wute nge nyamb mindivi viyo kin te ningg kari segi,
42 pudi nge nungoqi nei gubuq pre. Nge nei gab kin te pugri God wute
yawo nirany righe kin pugri ye te nungoqi nde umbo pe rise segi.
43 Nge wuyi nde nyamb pe gadi, di nungoqi nge wand gad kin te wutungu
segi. Pudi wuti iri nikin nde nyamb pe nandi tedi nungoqi ni ningg wand
wutungu.
44 Nungoqi nonne oyi oyi nyamb wundivi viyo, di nungoqi yumbo ur
ninge puq wen ei God irine nas ye nungoqi nyamb nindivi viyo ningg puq
wen segi, tedi pughe gri ei nge nei wumbigh?
45 “Pudi eti nungoqi nei wumbiq wari nge wuyi simbe gidig kari nungoqi
unje wap, pugri nei wamb wayequ. Wuti wuyi simbe nindig nari nungoqi
unje wap puq nand kin te Moses, nungoqi non wari ni nungoqi ghav
nunduq ye.
46 Nungoqi nganyene nganye Moses wand nand kin te wari nganyene,
tedi nge wand gad kin te anene wari nganyene, te pugri Moses ni nge ningg
wand ur nand.
47 Pudi muq nungoqi Moses wand ur nand ye te wari nganyene puq wand
segi, tedi pughe gri ei nge wand gad kin te wari nganyene?”

6

Jisas wute 5 tausen pela mir bag namb
Matyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17

1-2 Jisas ni wute num kin sabi nindiny ye yumbo ur te bei nand, pugri
bu ni nikin ningg wand simbe nand pre tende dobu ni Galili wuye ngamo
yumbui nisiq opu gri no, di wute nganye buagi nganye ni nde dobu ruru.
(Wuye ngamo te ni nyamb aye Taiberias.)
3 Muq Jisas ni rand pe newo no di nikin wute ane mas.
4 God asi Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri chumbuai mindiny
ye te tumo rind.
5 Jisas ni rar nat di wute nganye buagi ni nde riwo ruru kin te nuqond, di
ni Pilip ningg nari, “Beghi bret muainde wong bad ei wute ren peny riq?”
6 Ni pugri puq nand ei nuqond Pilip ni pughe gri ei oyi nand, pudi Jisas
ni yumbo puq nen kin te nei namb pre.
7 Pilip oyi nand nari, “Irew 8-pela kin fotnait pe beghi bret wong bad,
pudi wute buagi ren puch puch riq kin tuqui segi.”
8 Jisas nikin wuti aye iri, Andru, Saimon Pita kiqam ni nari,

9 “Wokuandi iri nen nas kin ni bret wokuandi bali pe yembe mindiny kin
te 5-pela pu rise, di umo woju teri ane rise, pudi ren ninggne wute buagi
ren bag bab tuqui segi.”
10 Jisas nari, “Wute buagi simbe wundiny chuchu ris.” Mong tende
nyungo nganye buagi ris, di wute buagi nyungo pe tende chuchu ris. (Wute
buagi tende ris kin te quayine ni 5 tausen kin pugri.)
11 Muq Jisas bret te nateri, Yumbui chumbuai nindig pre. Di neny neny
ruso wute buagi tuqui nap, di umo te mune pugrine puq neny.
12 Ni quan buagine riq mir rimb pre, Jisas nikin wute ningg nari,
“Nungoqi wo bret cham te dong wand, cham ninge si ware rise segi kin.”
13 Pugri bu ni mo, bret bali pe yembe mindiny kin wute riq tuqui segi
cham ris kin te dong mand, di imbi pe mawo righe ruso imbi 12-pela pu
bre mand.
14 Wute buagi Jisas yumbo ur gre ye ven puq nen kin te ruqond pre tende
dobu riri, “Nganyene nganye, wuti nen ningg asi Moses simbe nand nari,
‘Propet iri ni qi pe nandi ye’.”
15 Jisas ni nei namb wute te rindi di ni gri buid riping ei Jisas king ningg
nas, pugri bu ni rand te si neri, nikin irine rand aye pe no.

Jisas wuye wam nyinge nare no
Matyu 14:22-33; Mak 6:45-52

16 Bur yuram tende puayi Jisas nikin wute te wuye ngamo yumbui pe
maghe mo,
17 bot pe mewo mo di wuye ngamo yumbui te misiq opu gri Kaperneam
tende mo ningg. Muq bur ir kui pre, di Jisas ninde nandi segine.
18 Nyumurighi yumbui nganye naghe, di wuye te quan nganye bir bir
gudi.
19 Ni mo 5 kilomita kin pugri ye pe tende Jisas wuye wamne ni nde tiq
nyinge nare nandi kin te muqoind, di ni wune mamb.
20 Pudi Jisas ni simbe nindim nari, “Wune wamb wayequ, ngene bu gadi.”
21 Muq ni chumbuai ane bot pe mi newo, di bot opu brequne jiji pe opu
ni mo puq mand kin tende yequ.
22 Yambgriq wute buagi wuye ngamo yumbui opu gri yeru kin ni nei rimb
bot irene tende yequ di Jisas ane bot pe newo no segi, pudi nikin wutene
bot pe tende mewo mo.
23 Muq bot ninge Taiberias pu rindi, Yumbui ni bret 5-pela pu nateri God
chumbuai nindig pre wute neny riq kin sunyi pe tende tumone yeru.
24 Wute buagi ruqond Jisas nikin wute ane tende yemu segi, di ni bot pe
riwo ruso di Kaperneam ruru Jisas meri riting.

Jisas ni bret kin pugri wute maq di mas ye

25 Ni Jisas wuye ngamo yumbui pe ruso riwo opu gri yenu ruqoind di
pengu rindig, “Tisa, nu pughe puayi ren guadi?”
26 Jisas oyi nand nari, “Nge nungoqi nganyene simbe guduq, te pugri
nungoqi nge yumbo ur gre ye bei gad wuqond kin te ningg nge meri wutigh
segi. Nungoqi bret waq di omo waq kin tuqui segi ye te ningg nge meri
wutigh.
27 Nungoqi mir brequne brequ rise kin te ningg yembe wand wayequ,
pudi mir pe ei pas pas te kin pas ye te ningg ei yembe wand. Mir te wuti
God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni nungoqi neuq ye. Te pugri God
nge wuyi ni ningg chumbuai nand kin te bei nand pre.”

28 Muq ni pengu rind riri, “Beghi pughe sin pen ei God nari kin yembe te
yembe bad?”
29 Jisas oyi nand nari, “God ningg yembe taq: wuti God tiqi nundog nandi
kin te ei nei wumbig.”
30 Muq ni Jisas pengu rindig, “Nu yumbo ur gre kin pughe ye bei guad, di
te beghi buqod di nu nei bubuw? Nu pughe sin ei kuen?
31 Beghi koku ni mir ire mana puq munduw kin qi wuye di nyumo segi
ye pe tende riq kin te God ningg wand buk pe rise kin te ane tuquine, ‘Ni
nginy tu pe pu bret neny riq’.” *[Kis 16:4]*
32 Jisas simbe nindiny nari, “Nge nungoqi nganyene simbe guduq, Moses
nungoqi nuqo bret te nginy tu pe pu neny segi. Nge wuyi nungoqi bret
nganye nginy tu pe pu neuq.
33 Te pugri God ni bret taq wuti nginy tu pe pu nandi, di ni nde gri wute
qi pe kin ris ye.”
34 Muq ni riri, “Yumbui, muq pu ruso otiwo beghi bret te yengu.”
35 Muq Jisas nari, “Bret wute maq di mas mas te kin mas ye te nge. Wute
nge nde rindi kin ni mir kureny segi, di wute nge nei rimbigh kin ni yawo
singar riti tuqui segi ye.
36 Pudi nge nungoqi simbe guduq pre kin pugri, nungoqi nge wuqoind
pre pudi nei wumbigh segine.
37 Wute buagi wuyi nge negh kin te nge nde rindi ye, di wute nge nde
rindi ye nge kring kap ruso segi.
38 Te pugri nge nginy tu wam pu gadi kin nge ngening yumbo yembe
gidiny ningg gadi segi, pudi wuti nge tiqi nundogh gadi kin ni nari kin
yembe te yembe gidiny ningg bu gadi.
39 Di ni nari kin yembe taq pugri: wute buagi nge negh kin te si kare segi,
pudi ngeri pre kin tende puayi nge kari di res riwo.
40 Nge wuyi ni nari kin taq pugri: wute buagi ni kuwonyimi ruqoind di
nei rimbig kin ni ris ris te kin ris, di ngeri pre kin tende puayi nge kari di
mune res riwo ye.”
41 Jisas ni nari, “Nge ngeningne te bret nginy tu pe pu wuti wi kin,” pugri
bu Juda ni te kin ningg kin kin ker mawo.
42 Ni mari, “Wuti nen Jisas ni Josep ningg wo, ni kiyi di kumo ane beghi
nei bibiny. Pughe gri ate ni muq nari ni nginy tu wam pu nandi?”
43 Jisas oyi nand nari, “Nungoqi non non ker wawo wayequ.
44 Wuti iri nikinne nge nde nandi tuqui segi, pudi wuyi nge tiqi nundogh
gadi kin ni gri nei neng tedi nge nde nandi tuqui, di ngeri pre kin tende
puayi nge gidingi newo ye.
45 Wand ven te propet iri ni ur nand pu vise. Wand ven taq pugri, ‘God ni
quan buagine nei neny di ni nei rimb.’ *[Ais 54:13]*
Wute buagi ni wuyi nde pu wand rutungu di nei riteri kin ni nge nde rindi
ye.
46 Wuti iri wuyi nuqoind segine, pudi wuti God nde pu nandi kin ni wuyi
nuqoind pre.
47 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wuti nge wand gad kin te nutungu
nari nganyene puq nand kin ni nas nas te kin nas ye.
48 Nge ngeningne te bret, wute te riq di ris ris te kin ris ye.
49 Nungoqi nuqo bret ire mana puq munduw kin te qi jijine kuse kin tende
riq, pudi ni riti.
50 Pudi bret wen nginy tu wam pu wundi kin te wute segine riq di riti segi.

51 Nge ngeningne te bret wute riq di riti segi ye, nginy tu wam pu wuti wi
kin te. Wuti iri ni bret wen naq, ni nas nas te kin nas ye. Bret wen te nge
ngening ghimbi, wute buagi qi pe kin keny ei ni ris."
52 Muq Juda ni kin kinne oyi oyi quan nganye ker mawo di mari, "Pughe
gri ei wuti nen nikin ghimbi som te nengu paq?"
53 Jisas simbe nindim nari, "Nge nungoqi nganyene simbe guduq, nun-
goqi wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni ningg som te waq segi
di ni yavi waq segi, tedi nungoqi was segi.
54 Wute nge som riq di yavi riq ye ni ris ris te kin ris, di otiwo ngeri pre
kin tende puayi nge gidiri riwo ye.
55 Te pugri nge som te mir nganye, di nge yavi te wuye nganye we kin.
56 Wute nge som riq, di nge yavi riq, nge ni ane irene pas.
57 Wuyi nas nas te kin nas ye ni nge tiqi nundogh gadi, di ninde gri nge
kas, di te kin pugrine wute nge me kin te nge nde gri ni mas.
58 Bret taq wen bu nginy tu wam pu wuti wi ye. Nungoqi nuqo ni mana
riq di riti, pudi wuti bret wen naq ye ni nas nas te kin nas."
59 Jisas ren simbe nand kin te ni Kaperneam God yumbui nyamb mirang
kin baj pe ni wand wute bei neny kin tende puayi ni simbe nand.

Jisas nikin wute nganye buagi Jisas dob reng

60 Jisas nikin wute nganye buagi Jisas wand nand kin te rutungu riri,
"Wand ven te quan nganye gre kin. Tughe ei wand ven rutungu?"
61 Jisas nikin wute ni pugri nei rimb kin te ni asine nei namb pre, pugri
bu ni simbe nindiny nari, "Nungoqi wand ren ningg nge dob bri wegh?
62 Nge wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin nge munene asi kas kin
sunyi pe kewo ko kin te wuqond, tedi nungoqi pughe sin ei wen!
63 God ningg Ququ nde gri wute ris, wute mingg gre pene tuqui segi. Wand
nge nungoqi simbe guduq kin te ningg God ningg Ququ nungoqi nde nandi
di nungoqi was was te kin was.
64 Pudi nungoqi kin ninge nge wand gad kin te wutungu wari te nganyene
segi." Ni puq nand kin puate te pugri wuti pughe ye Jisas ningg wand te
nutungu nari te nganyene segi, di wuti pughe ye ei Jisas veri nde si pe ni
nondo kin te God ni asine yumbo buagi qi pe kin yembe nindiny kin tende
puayine Jisas nei namb pre.
65 Ni mune nganye simbe nand nari, "Te kin ningg bu nge nungoqi simbe
guduq kari, wuti iri nikinne nge nde nandi kin tuqui segi, pudi wuyine nari
tedi tuqui."
66 Jisas puq nand kin te ningg wute ninge Jisas nde dobu ruru kin ni dob
reng di ninde dobu ruru segi.
67 Muq Jisas nikin wute 12-pela pu te pengu nindim nari, "Nungoqi ni ane
wo ye bri?"
68 Saimon Pita oyi nand nari, "Yumbui, beghi tughe nde ei po? Nu irine
qa pas pas te kin pas ye wand te rise.
69 Beghi nu nei bubuw, di nei bab te pugri nu wuti yuwon nganye God
nde pu guadi kin."
70 Muq Jisas oyi nand nari, "Nge nungoqi 12-pela pu kupuqu wo. Pudi
nungoqi kin iri te ququ brequ mingg yumbui ni ningg wo!"
71 Ni puq nand kin te Judas, Saimon Iskariot ningg wo, ni Jisas ningg wute
12-pela ye te kin iri, pudi otiwo ni Jisas veri nde si pe ni nondo ye, ni ningg
bu nari.

7

Jisas ni kiqam Jisas nei mimbig segi

1 Tende dobu Jisas ni tiqe Galili opu yeru kin te nuqond nuqond no. Ni
Judia no yambu nari, te pugri Juda mingg wute nyamb kin tende mas kin
ni Jisas mi ningg ghimbi pu mas.
2 Juda ni mir bi mawo kin ngeri te ningg ni baj yirbu pu mas di chumbuai
mand ye ngeri te tumo rind kin tende puayi
3 Jisas ni kiqam simbe mindig mari, “Nu muqdi tiqe wen si raq di Judia
yo, ei te nu non wute nu yumbo ur gre ye bei ghand muqond.
4 Wuti iri ni nyamb yumbui vise ningg nari kin ni suqo grine yumbo
yembe nindiny segi. Nu yo yumbo ren puq yen ei wute buagi nu nei
rumbuw.”
5 Jisas kiqam ni Jisas nikin ningg wand simbe nand kin te nganyene puq
mand segi, pugri bu ni puq mand.
6 Te kin ningg di Jisas ni simbe nindim nari, “Nge ko kin ngeri te segine.
Nungoqi segi puayi wo ye.
7 Wute buagi nungoqi yambu rireuq tuqui segi, pudi nge yambu riregh,
te pugri nge ni yumbo ur brequ rind kin te ningg simbe gad.
8 Nungoqi mir pe tende wo. Nge mir pe tende prine kewo ko segi ye, te
pugri nge ko kin ngeri te muq segine.”
9 Ni pugri puq nand di Galili ne nas.
10 Pudi ni kiqam mir pe tende mo pre, muq ni suqo grine naru, ni raqene
no segi.
11 Muq mir pe tende Juda mingg wute nyamb kin ni Jisas ningg rar rar
mas, di oyi oyi pengu mand, “Wuti te muainde nas?”
12 Wute buagi yeru pe mingi tende wute quan Jisas ningg misag rire.
Ninge riri, “Ni wuti oghi ye.”
Ninge oyi rind riri, “Yewo, ni wute wandoqi nindiny ye.”
13 Pudi wute buagi nde rar pene ni Jisas ningg wand rind segi, te pugri ni
Juda mingg wute nyamb kin te wune rimbim.

Jisas ni God ningg wand bir nawo

14 Mir yembe mindiny ye te mingi mingi yemu, Jisas ni God ningg baj pe
nar no di God ningg wand wute bei neny.
15 Juda mingg wute nyamb kin ni puye mand di pengu mand mari, “Wuti
nen pughe gri ate skul nand segi pudi ni yumbo quan nganye nei nimbiny?”
16 Jisas oyi nand nari, “Nge wand simbe gad kin te nge ngening nde nei
pe simbe gad segi. Wand ven te wuti nge tiqi nundogh gadi kin ni nde pu
vindi.
17 Wuti iri God nari kin pugrine puq nen ningg nari, tedi ni segine nei
namb ye tuqui te pugri wand nge simbe gad kin te God nde pu vindi, o nge
ngening nde nei pe simbe gad.
18 Wuti ni nikin nde nei pe simbe nand kin ni pugri puq nen ei ni nyamb
kin nas ningg nari. Pudi wuti iri wuti ni tiqi nundog nandi kin ni nyamb te
ningg yembe nand kin ni wand nganyene kin simbe nand ye. Ni wandoqi
nand segi.
19 Moses nungoqi lo neuq, pudi nungoqi lo te gure wawo. Pughe kin ningg
nungoqi nge wi ningg?”
20 Wute buagi oyi rind riri, “Ququ brequ nu nde nas. Wute pughe ye nu
mi ningg?”

21 Jisas oyi nand nari, “Nge yumbo ur gre ye ire bei guduq di nungoqi
puye wand.
22 Pudi Moses nungoqi ghimbi dugu chongo pend wawo ningg nari, pugri
bu nungoqi Sabat kin nginy tende wo ghimbi dugu chongo pend wam.
(Moses nungoqi ghimbi dugu chongo pend wawo ningg nari, pudi nungoqi
nuqo ni te kin puate mi righe.)
23 Muq nungoqi Sabat kin nginy wo ghimbi dugu chongo pend wam, di
Moses ningg lo gure waq segi, pudi pughe kin ningg nge wuti Sabat kin
nginy te ningg sabi gidig kin te ningg ker wawo?
24 Nungoqi non nde nei pene wute unje map puq wundim wayequ.
Nungoqi wute wuqond muqdi tuquine ir wawo.”

Jisas ni Kraist bri?

25 Muq Jerusalem kin wute ninge pengu rind riri, “Wuti mi puq mand kin
tene bri nen?
26 Muq ni rar quan mingine yenu wand nand, di wute ni ningg wand
ninge simbe mand segi. Beghi ningg wute nyamb kin ni nei mamb wuti
nen nganyene Kraist bri?
27 Wuti nen ni tiqe beghi nei bab, pudi otiwo Kraist nganye nandi kin ni
tiqe wuti iri nei numbuw ye tuqui segi.”
28 Muq God ningg baj kin imb pe tende Jisas ni wute wand bei neny
nenyne di nari, “Te nganye nungoqi nge nei wumbigh, di nge muai pu gadi
kin te nei wamb. Pudi nge ngeningne ren gadi segi. Ni nge tiqi nundogh
gadi kin te nganyene. Pudi nungoqi ni nei wumbig segi,
29 nge ngeningne ni nei gibig, te pugri nge ni nde pu gadi, di ni nge tiqi
nundogh gadi.”
30 Jisas ni wand ren simbe nand kin te ningg Jerusalem kin wute ninge
ni mait nase ningg, pudi wuti iri Jisas nait nase segi, te pugri Jisas ni mait
nase kin ngeri te segine.
31 Jisas ni yumbo ur gre ye bei nand kin te ningg wute nganye buagi ni
nei rimbig. Ni riri, “Asi mari Kraist ni nandi di yumbo ur gre ye nganye ei
bei nand puq mand kin te muq wuti nen ni yumbo ur bei nand kin te wand
te ane tuquine.”
32 Parisi ni wute Jisas ningg pugri misag rire kin te mutungu. Muq prist
mingg yumbui di Parisi ane wute God ningg baj yeng muaw kin te tiqi
mundom mo ei Jisas mait nase ningg.
33 Jisas nari, “Nge nungoqi ane musoqne pas, pre di wuti nge tiqi nundogh
gadi kin ni nde mune ko.
34 Nungoqi nge meri wutigh, pudi nge wuqoind segi, di nge kas kin pe
tende nungoqi waru kin tuqui segi.”
35 Juda mingg wute nyamb kin oyi oyi wand wand mare mari, “Wuti nen
ni muainde bri no ningg bu nari ni no di beghi buqoid kin tuqui segi? Ni
tiqe aye pe beghi wute tende mas, di wute Grik kin te God ningg wand bei
nem kin pe tende bri no?
36 Puate pughe ningg bu ni nari, ‘Nungoqi nge meri wutigh pudi nge
wuqoind tuqui segi,’ di ‘Nge kas kin pe te nungoqi waru tuqui segi’?”
37 Muq mir yembe mindiny ruso ruso mir te pre kin nginy di nginy te
yumbui nganye. Nginy te ningg Jisas nes newo, di quan kumone simbe
nand nari, “Wuti iri yawo singar nati tedi nge nde nandi, ei wuye ne.
38 God ningg wand buk pe vise kin taq pugri, wute nge nei mimbigh kin
ni wuye wute me di mas kin te ni nde wuye ambri kin pugri yuroru gud
gud kuse.”

39 Jisas puq nand kin te ni Ququ Yuwon Ye wute ni nei rimbig kin te neny
ye te ningg nari. Pudi Jisas ni nati pre di mune nes newo nginy tu wam
newo no di yumbui ningg nas segine, pugri bu wute ni nei rimbig kin te
Ququ Yuwon Ye neny segine.
40 Jisas ni wand simbe nand rutungu kin te ningg wute ninge riri,
“Nganyene nganye, wuti nen ni propet iri beghi ghimbi buag kin te.”
41 Ninge riri, “Ni Kraist.” Pudi ninge pengu rind rindne, “Pughe gri ei
Kraist Galili pu nandi?
42 Wand buk pe vise buqod kin te pugri, Kraist ni Devit ningg kuqo nde
gri ei nandi ye, di Devit nas kin tiqe Betlehem pu ei nandi.”
43 Jisas ni wand simbe nand kin te ningg wute bir, ninge opu ninge opu.
44 Ninge Jisas mait nase ningg, pudi wuti iri Jisas nait nase segi.

Juda mingg quayi kiyi ni Jisas nei mimbig yambu mari

45 Wute God ningg baj yeng muaw kin te ni Jisas mait nase ningg mo pre,
mune prist mingg yumbui di Parisi nde mandi. Muq prist mingg yumbui di
Parisi ni pengu mindim mari, “Pughe ningg nungoqi wuti te wutanyi segine
wandi?”
46 Wute God ningg baj yeng muaw ye ni mari, “Wuti iri ni wand simbe
nand kin pugri wand nand kin tuqui segi.”
47 Muq Parisi ni mari, “Nungoqi anene wandoqi nunduq bri?
48 Nungoqi beghi wute nyamb kin di Parisi kin wuti iri Jisas ningg wand
nutungu nari te nganyene puq nand kin iri nei wumbig?
49 Pudi wute buagi ren Moses ningg lo nei rumbuw segi di ninde ruru ye
te God di lo ane ni mai neny ye.”
50 Muq Nikodemus, Parisi te asi Jisas nde no kin te ni nari,
51 “Beghi lo wuri, wuti unje paip segine ni pughe sin nen kin te beghi
simbe nundug pre muqdi unje paip.”
52 Wute te ni oyi mand mari, “Nu anene Galili kinne bri? Nu wand buk
pe rise kin te qond, di te pugri propet ni Galili pu mandi segi.”

*Nyumbueg ire yumbo ur brequ wund kin te mitaqi Jisas nde mandi**

53 Muq Juda mingg wute nyamb kin te ire ire nikin baj pe mo.

8

1 Pudi Jisas ni rand Oliv puq mindig kin tende no.
2 Yambgriq bur ane ni munene God ningg baj kin imb pe no, tende wute
buagi rindi rikur di ni mingine nas ei God ningg wand bei neny ningg.
3 Muq wute ninge Moses ningg lo wute bei meny kin di Parisi ni wute
ngam kin ire quayi aye ane rise muqond, di nyumbueg te mitaqi Jisas nde
mondo. Ni mari nyumbueg te wute buagi nde rar pene yequ,
4 di Jisas ningg mari, “Tisa, nyumbueg wen ngam kin bu quayi aye iri ane
rise buqod.
5 Moses ningg lo te pugri, wute pugri ye beghi wet pe ei bab. Muq nu
pughe puq guad?”
6 Ni pugri pengu mand kin te ni puq mand ei Jisas ni oghine oyi nand segi,
tedi ni mo wute nyamb kin simbe mindim mari Jisas unje nap.
Pudi Jisas ni yimb naghe di si timi pe qi pe ur nand.

---

* **7:52:** Wute ninge mari wand puch ren, 7:53 ruso 8:11, te Jon nikinne ur nand segi. Wuti aye iri jiju nand.

7 Ni pengu mand mandne, segi ni nes newo, simbe nindim nari, “Nungoqi
kin iri yumbo ur brequ guad segi ye, ate nu ye ghawo wute wen wet
meraw.”
8 Ni pugri simbe nand pre di mune yimb naghe di qi pe ur nand.
9 Wute buagi Jisas puq nand kin te mutungu kin te ningg ire ire bure
naghe mo, wute gang gri ye mawo, di wute buagi mo mo omo, Jisas ne nas,
di nyumbueg te pugrine teti pu yequ.
10 Jisas nes newo yenu, di nyumbueg te pengu nunduw nari, “Nyumbueg,
wute buagi men yemu kin muai bu mo? Wuti iri nu unje naip o segi?”
11 Nyumbueg te wuri, “Yumbui, wuti iri nge unje naip segi.” Muq Jisas
simbe nand nari, “Nge mune pugrine nu unje kaip segi ye. Nu yo, pudi nu
mune yumbo ur brequ ghand wayequ.”

Parisi mari Jisas wandoqi nand

12 Jisas ni wute mune wand simbe nindiny nari, “Nge wute buagi qi pe
kin ni ti. Wute nge nde rindi ye ni wute ris ris chiraq kin ti te ningg ris, di
burpoq pe ris segi.”
13 Parisi ni Jisas simbe mindig mari, “Muq nu irine nunon ninggne wand
simbe guad, pugri bu beghi nu ningg wand putungu ye tuqui segi.”
14 Jisas oyi nindim nari, “Te piyi nge ngening ningg wand simbe gad, nge
simbe gad kin te nganyene. Te pugri nge muai pu gadi di muai nde ko ye te
nei gab. Pudi nungoqi nge muai pu gadi di muai nde ko ye sunyi te nungoqi
nei wamb segi.
15 Nungoqi wute yumbo ur dabo kin te wuqond wari te brequ, pudi ni nei
umbo pe rise kin te nei wamb segi. Nge wuti iri unje nap ye te ningg simbe
gidig segi.
16 Pudi te piyi nge wute unje rip kin te ningg simbe gidiny, nge tuquine
simbe gidiny ye, te pugri nge irine yengu segi. Wuyi nge tiqi nundogh gadi
ye ni nge temu yembu.
17 Nungoqi non ningg lo taq pugri, wute temi gri wand simbe mand kin
te nganyene.
18 Nge irine ngening ningg wand simbe gad ye. Pudi nge irine nganye
segi, wuyi nge tiqi nundogh gadi kin ni nge wand ghav nindigh ye.”
19 Muq Parisi Jisas pengu mindig mari, “Nu nuyi muai?”
Jisas oyi nand nari, “Nungoqi nge di wuyi temu nei wumbug segi.
Nungoqi nge nei wumbigh, tedi nge wuyi anene nei wumbig.”
20 Jisas ni God ningg baj pe God ningg wet bidi ruwo ris kin sunyi pe
tumone God ningg wand wute bei neny neny yenu, di ni wand ren simbe
nand. Pudi wute ni mait nase segi. Te pugri ni mait nase di mi kin ngeri te
muq segine.
21 Jisas ni Juda mingg wute nyamb kin munene simbe nindim nari, “Nge
ko, di nungoqi nge meri wutigh, di nungoqi yumbo ur brequ wand ye te
ningg wati ye. Nge ko kin pe te nungoqi waru tuqui segi.”
22 Jisas ni puq nand kin te ningg Juda mingg wute nyamb kin oyi oyi
pengu mand mari, “Ni nikin ghimbi nambui ningg bri nari, ‘Nge ko kin
pe te nungoqi waru kin tuqui segi’?”
23 Pudi Jisas nari, “Nungoqi tingi qi pe kin, nge wam kin. Nungoqi qi wen
kin, nge qi wen kin segi.
24 Nge nungoqi simbe guduq pre, nungoqi non yumbo ur brequ wand ye
te ningg wati ye. Te pugri nge kari nge taq wuti nge simbe gad ye te di puq

gad kin te wari nganyene puq wand segi, tedi nungoqi yumbo ur brequ wand kin te ningg wati."

25 Muq ni Jisas pengu mindig mari, "Nu tughene?"

Jisas oyi nand nari, "Nge taq, asi nungoqi simbe guduq kin wuti te.

26 Nge nungoqi ir kuaqu kin te ningg simbe gad ye wand te nganye buagi rise. Pudi wuti nge tiqi nundogh gadi ye ni nganyene nas, di nge wand ninde pu kutungu kin te wute buagi simbe gidiny."

27 Ni Jisas ni kiyi ningg puq nand kin te ni ghabe mand.

28 Pugri bu Jisas nari, "Nungoqi wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin te kruse pe qungu wi nati pu yenu kin tende puayi di nge kari nge te wuti nge simbe gad kin te nei wamb. Te pugri nge ngeningne yumbo ninge puq keny segi, pudi nge wand simbe gad kin te wuyi nge simbe nindigh kin pugrine nge simbe gad.

29 Wuti nge tiqi nundogh gadi kin ni nge nde nas, ni nge si neri irine kas segi, te pugri nge yumbo yembe gidiny kin te ningg ni chumbuai nand."

30 Wute nganye buagi Jisas wand simbe nand ye te rutungu kin te ninggne ni nei rimbig.

Abraham ningg wo

31 Jisas ni wute Juda kin ni nei rimbig ye te simbe nindiny nari, "Nungoqi nge wand simbe gad kin te wat vise, tedi nungoqi nganyene nge ningg wute.

32 Tedi nungoqi God ni nganyene pughe gri nas kin te nei wamb, di te ningg nungoqi taq pu yequ segi, ir pu was."

33 Muq ni Jisas oyi rindig riri, "Beghi Abraham ningg kuqo, di beghi wute aye nde taq pu yembu yembe bad segi. Pughe gri ate nu kuari God beghi ghav nundug di taq pu yembu segi, ir pu pas?"

34 Jisas oyi nand nari, "Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wute pripri yumbo ur brequ rind kin ni yumbo ur brequ nde taq pu yeru yembe rind ye.

35 Wute taq pu yeru yembe rind kin ni ris nganye tuqui segi. Wo ni kiyi temi mas mas te kin mas ye.

36 Pugri bu baj kiyi ni wo nungoqi nitaqu wowi, tedi nungoqi ir pu was.

37 Nge nei gab nungoqi Abraham ningg kuqo. Pudi nungoqi nge wi ningg, te pugri nge wand gad kin te nungoqi wutungu yambu wari.

38 Nge yumbo wuyi nde rar pe rise guqod kin te nungoqi simbe guduq, di nungoqi oyi nuyi simbe nunduq kin pugri puq wen."

39 Muq ni mari, "Abraham te beghi wuyi."

Di Jisas oyi nand nari, "Nungoqi nganyene Abraham ningg kuqo, tedi Abraham ningg yumbo ur ei nungoqi mune puq wen.

40 Nge yembe te wand nganyene kin God nde pu kutungu kin te nungoqi simbe guduq, pudi nungoqi nge wi ningg. Abraham ni yumbo ren kin puq nen segi.

41 Nungoqi yumbo nungoqi non nuyi puq nen kin pugrine puq wen."

Ni oyi mand mari, "God irine beghi wuyi di beghi nikin wo nganye."

42 Jisas simbe nindim nari, "God nganyene nungoqi nuyi, tedi nungoqi nge yawo wuragh righe, te pugri nge God nde pu gadi, di muq ven yengu. Nge ngening nde gre pene gadi segi, pudi ni nge tiqi nundogh gadi.

43 Pughe ningg nungoqi nge wand gad kin te nei wamb segi? Te pugri nungoqi nge wand gad kin te wutungu tuqui segi.

44 Nungoqi te nungoqi non nuyi Satan ningg wand wutungu di ni nari kin pugrine puq wen ye. Ni asine wute ni mati, yumbo ur yuwon ye di

nganyene kin ningg veri, te pugri wand nganyene kin ninde vise segi. Ni wandoqi nand kin tende puayi ni umbo pe ane wand nand, te pugri ni wandoqi nand ye, di ni nari wute wandoqi mand.
45 Pudi nge nungoqi wand nganyene kin simbe guduq ye te ningg wari te nganyene puq wand segi!
46 Nungoqi kin iri nge yumbo ur brequ gad kin te simbe guad kin tuqui bri? Nge wand nganyene kin simbe gad di pughe kin ningg nge wand simbe gad kin te nganyene puq wand segi?
47 God ningg wo ni God simbe nand kin te rutungu. Nungoqi nge wand simbe gad kin te wutungu segi ye puate te pugri nungoqi God ningg wo segi."

Jisas nari ququ brequ ni nde mas segi

48 Muq wute Juda kin ni Jisas simbe mindig mari, "Beghi pari nu Samaria kin di ququ brequ nu nde nas puq bad kin te nganyene."
49 Jisas oyi nand nari, "Ququ brequ nge nde nas segi, pudi nge wuyi nyamb gidivi viyo, di nungoqi oyi nge nyamb wi vighe viso.
50 Nungoqi nge nyamb wundivi viyo kin te ningg kari segi, pudi wuti iri bu nungoqi nge nyamb wundivi viyo ningg nari, di nikinne otiwo wute ir nawo ye.
51 Nge nungoqi nganyene simbe guduq wuti iri nge simbe gad kin pugrine puq nen, tedi ni nati segi ye."
52 Jisas ni pugri puq nand kin te ningg Juda mingg wute nyamb kin ni mari, "Muq beghi nei bab ququ brequ nu nde nas! Abraham ni nati pre, di propet buagi ni mati, pudi nu kuari wute nu simbe guad kin pugrine puq ren ye ni riti segi ye.
53 Nu kuari nu mune nganye yumbui, beghi koku Abraham kin pugri segi bri? Nu kuari nu tughene bri? Abraham nati, di propet ni anene mati."
54 Jisas oyi nand nari, "Nge ngening nyamb gidivi viyo, tedi nge nyamb yumbui vise segi. Nge wuyi nungoqi wari nungoqi God puq wundig kin ni bu nge nyamb nindivi viyo.
55 Nungoqi ni nei wumbig segi, pudi nge nei gibig. Nge ni nei gibig segi puq gad, tedi nge nungoqi kin pugri wandoqi gad ye. Pudi nge ni nei gibig, di ni ningg wand kat rise gre.
56 Nungoqi nuqo Abraham ni nge gadi ye ngeri nei nimbiny ye te ninggne chumbuai nand. Ni te nuqond pre di quan nganye chumbuai nand."
57 Juda mingg wute nyamb kin ni Jisas ningg mari, "Nu kuas kin ber 50-pela kuawo segine bu nu kuari nu Abraham guqoid pre!"
58 Jisas oyi nand nari, "Nge nungoqi nganyene simbe guduq, Abraham ni nas segine kin tende puayi nge kas!"
59 Jisas ni pugri puq nand kin te ningg di ni wet materi ei Jisas mi ningg, pudi Jisas God ningg baj te si niraq di aye pe suqo no.

9

Jisas ni wuti iri rar nat segi kin sabi nindig oghi

1 Jisas nyinge nare no no, wuti iri ni asine kumo wuri wundi kin tende puayine ni rar nat kin tuqui segi ye te nas nuqoind.
2 Jisas nikin wute ni ningg mari, "Tisa, tughene mai yembe runduw kin te ningg bu wuti nen rar nat kin tuqui segi, wuti nen o nikin kiyi kumo?"

3 Muq Jisas nari, “Wuti nen o nikin kiyi kumo ningg mai segi. Pudi ni
pugri puq reng ei te wute buagi ruqond di nei rimb te pugri God irine ni
yumbo ren kin puq nen ye tuqui.
4 Muq nginy nasene beghi yembe yuwon nganye wuti nge tiqi nundogh
gadi kin ni ningg yembe te ei yembe bidiny. Muq burpoq rip ningg tumo di
wuti iri yembe nand kin tuqui segi.
5 Nge qi pe ven nde kasne kin ven nde puayi nge wute buagi mingg ti kin
pugri.”
6 Jisas puq nand pre qi pe som nap, di sombaqe pe irinyi yembe nunduw,
di wuti te rar pe nyang nimbig.
7 Muq Jisas wuti te simbe nindig nari, “Nu yo wuye ngamo ire Siloam puq
munduw kin tende wuye yaghe.” Pugri bu wuti te no wuye ngamo tende
wuye naghe, di opu rar nat yumbo nuqond di mune baj pe no. (Wand puch
Siloam ni puate te “wute tiqi bidom mo” kin pugri.)
8 Wuti te ni kimand di wute ninge ni asi pripri wute yumbo sang nipim
muqoind kin ni pengu mand, “Wuti nen ni asi nas di yumbo sang nap kin
tene bri?”
9 Ninge mari, “Nikinne qa.” Ninge mari, “Yewo, wuti nen ni temi gib irene
mamb.” Pudi ni nikinne nari, “Nge wuti nungoqi wari kin tene qa.”
10 Muq ni mari, “Pughe gri ate nu munene rar kuat?”
11 Wuti te oyi nand nari, “Wuti iri Jisas puq mindig kin ni sombaqe pe
irinyi yembe nunduw, di nge nde rar pe nyang nimbiq, pre wuye ngamo
ire Siloam puq buduw kin te ningg tiqi nundogh ko wuye kaghe, di opu rar
kat.”
12 Muq wuti te pengu mindig mari, “Wuti te muai?”
Ni nari, “Nge nei gab segi.”

Ni Jisas wuti rar sabi nindig ye te ningg pengu mand

13 Muq ni wuti asi rar nat segi ye te mitanyi Parisi nde mo.
14 Jisas ni ngeri ire Sabat puq munduw kin tende puayi wuti te irinyi rar
pe nyang nimbig di rar nat.
15 Pugri bu Parisi ni wuti te pughe gri ni munene rar nat kin te ningg
pengu mindig. Di wuti te oyi nand nari, “Ni nge irinyi rar pe nyang nimbigh,
di nge wuye kaghe, di muq nge rar kat.”
16 Wute Parisi kin ninge mari, “Wuti nen God nde pu nandi segi, te pugri
ni Sabat lo ire gure nuaq.” Pudi ninge pengu mand mari, “Pughe gri ei wuti
yumbo ur brequ nand kin ni wuti nen sabi nindig, di yumbo ur gre ye ninge
asi bei nand kin te puq nen?” Pugri bu ni nei irene vise segi.
17 Muq ni wuti asi rar nat segi kin te pengu mindig mari, “Wuti nen nu
rar sabi nunduw kin nen ningg nu pughe puq ei guad?” Wuti te oyi nand
nari, “Ni propet iri.”
18 Juda mingg wute nyamb kin ni wuti nen ni asi rar nat tuqui segi di muq
ni rar nat ye wand te ni mari te nganyene puq mand segine. Ni kiyi kumo
ningg mari rundo pre, muq ni mari te nganyene.
19 Ni pengu mindiny mari, “Wuti nen nungoqi wo bri? Wuti nen bu
nungoqi wari ni asine kumo wuri wundi kin tende puayine rar nat segi
ye? Pughe gri ate ni mune rar nat?”
20 Ni kiyi kumo oyi rind riri, “Wuti nen beghi wo di ni asi nas kin tende
puayine rar nat segi ye.

21 Pudi pughe gri ni munene rar nat o wuti tughe sabi nindig di munene
rar nat kin te beghi nei bab segi. Ni nikinne pengu wundig. Ni quayi kin di
nikinne simbe nand ye tuqui.”
22 Ni kiyi kumo ni Juda mingg wute nyamb kin te wune rimbim, te pugri ni
asine mari wuti iri Jisas ningg Kraist puq nand, tedi ni God yumbui nyamb
rirang kin baj pe tende ane ris segi.
23 Pugri bu kiyi kumo ni riri, “Ni quayi kin. Nikinne pengu wundig.”
24 Muq mune nganye wuti Jisas sabi nindig di mune rar nat kin te ningg
mari nandi, simbe mindig mari, “God nde nyamb pe nu beghi nganyene
simbe ndug, te pugri beghi nei bab wuti nen yumbo ur brequ nand ye.”
25 Wuti te oyi nari, “Nge nei gab segi, wuti te yumbo ur brequ nand ye o
segi. Pudi yumbo ire nge nei gab te pugri nge asi rar kat kin tuqui segi, muq
nge rar kat!”
26 Muq ni pengu mindig mari, “Ni nu pughe sim new? Ni nu pughe gri
sabi nunduw bu muq nu rar kuat?”
27 Wuti te oyi nand nari, “Nge nungoqi simbe guduq pre, di nungoqi
wutungu segi. Pughe ningg nungoqi munene wutungu ningg wari?
Nungoqi ni ningg wute ningg was ningg bri?”
28 Muq ni umbo sange wand mand di mari, “Nu wuti te ningg wand
kutungu ye! Beghi Moses ningg wand putungu ye!
29 Beghi nei bab te pugri Moses ni God temi wand, pudi wuti te ni nandi
kin sunyi te beghi nei bab segi.”
30 Wuti te oyi nand nari, “Te pughe gri nganye ate! Ni nandi kin sunyi te
nei wamb segi, pudi ni nge sabi nindigh di muq nge rar kat.
31 Beghi nei bab, God ni wute yumbo ur brequ mand ye ni mingg wand
nutungu kin tuqui segi. Ni wute God yumbui nyamb mirang kin di ni nari
kin pugrine puq men kin ni mingg wandne nutungu ye.
32 Beghi wuti iri ni asine kumo wuri wundi kin tende puayine rar nat kin
tuqui segi ye te mune rar nat kin te putungu segine.
33 Wuti nen God nde pu nandi segi, tedi ni yumbo ren kin puq nen kin
tuqui segi.”
34 Wuti te puq nand kin te ningg Parisi ni oyi mand mari, “Nu numo wuri
wundi kin tende puayine nu yumbo ur brequ guad guad rindi muq. Pughe
gri ate nu oyi beghi ren kin ningg simbe gudug!” Di wuti te wute pripri rikur
God yumbui nyamb rirang kin pe tende ni ane nandi segi puq mindig.

Wute rar mat ye ni rar mat tuqui segi

35 Jisas ni wuti te wute rindi rikur God yumbui nyamb rirang kin tende
ni ane nandi kin te ningg segi puq mindig kin wand te nutungu, di ni wuti
te mune nuqoind kin tende puayi ni simbe nindig nari, “Nu wuti God nde
pu nandi wuti nganye nas kin te nei gubig?”
36 Wuti te pengu nand nari, “Yumbui, wuti te tughene? Nge simbe ndigh
ei te nge ni nei gibig.”
37 Jisas nari, “Nu ni guqoid pre. Ni nikinne qa nu tequ wand wand.”
38 Muq wuti te nari, “Yumbui, muq nge nu nei gubuw.” Di ni Jisas yumbui
nyamb nirang.
39 Muq Jisas nari, “Nge wute ir kawo ningg bu qi pe gadi, ei te wute rar
mat segi kin ni mune rar mat, di wute rar mat ye ni oyi rar mat ye tuqui
segi.”
40 Muq Parisi ninge ni ane yemu kin ni Jisas puq nand kin te mutungu di
pengu mand, “Pughene? Beghi anene rar pat kin tuqui segi bri?”

41 Jisas nari, “Nungoqi rar wat tuqui segi, tedi nungoqi yumbo ur brequ
wand kin te ningg mai ware segi. Pudi muq te pugri nungoqi wari nungoqi
wuqond tuqui, pugri bu nungoqi mai te rise ye.”

10

Wuti sipsip bag namb kin wand

1 Muq Jisas ni Parisi simbe nindim nari, “Nge nungoqi nganyene simbe
guduq, wuti iri ni sipsip yeru kin imb ngimrawu pe gri nar no segi, pudi
aye pe gri newo naghe ye ni wuti nyungu kin.
2 Wuti ngimrawu pe gri nar no ye ni sipsip bag namb ye.
3 Wuti sipsip yeru kin imb te yeng nuaw ye ni ngim bi nuang nar no, nikin
te sipsip ire ire nyamb nirany, nitari neyi ni, te pugri sipsip ni ningg gibe ko
te rutungu.
4 Ni nikin te sipsip te nitari neyi ni, pre ni ye nawo, di sipsip dobu ruru,
te pugri sipsip ni gibe ko te nei rimbig.
5 Pudi ni wuti aye ni nei rimbig segi kin nde dobu ruru ye tuqui segi. Wute
aye mondo di ni wu rise ruso, te pugri ni wute aye ningg gibe ko nei rimb
segi.”
6 Jisas ni kopuqu wand ven simbe nand, pudi Juda mingg wute nyamb
kin wand puate ni nei mamb segi.
7 Pugri bu Jisas munene nari, “Nge nungoqi nganyene simbe guduq, nge
te sipsip yeru kin imb ngimrawu kin pugri.
8 Wute asine mandi pre nge gadi kin ni nyungu mbuaq di wute mambui
yumbo mitanyri ye, pudi sipsip ni ningg wand rutungu segi.
9 Nge sipsip yeru kin imb ngimrawu kin pugri. Wute nge nde gri rir ruso
ye ni yuwon pu ris ye. Ni rir ruso di riyi ri di qi puch nyungo ris kin te
ruqond.
10 Wute nyungu ye ni nyungu mand ninggne mandi, di wute mamb riti
di yumbo unje mipiny. Nge gadi kin te gadi ei te wute ris, di yuwon pu ris.
11 “Nge sipsip bag gab kin wuti yuwon nganye. Wuti sipsip bag namb
yuwon nganye ye ni sipsip ningg nati, ei te ni sipsip yuwon pu ris.
12 Wuti aye wong maind di nandi sipsip bag namb kin ni sipsip kiyi kin
pugri bag namb segi. Pugri bu nyombui dabo kin nandi nuqoind kin tende
puayi ni sipsip si nare yeru wu nase no. Muq nyombui dabo kin te nandi
sipsip te nat di bure ire ire ruso.
13 Wuti te wu nase no, te pugri sipsip te ni te segi wuti aye te, pugri bu ni
sipsip te oghine nei nimbiny segi.
14-15 “Nge sipsip bag gab kin wuti yuwon ye. Nge wuyi nge nei nimbigh
di nge ni nei gibig kin pugrine nge ning sipsip ni nge nei rimbigh, di nge ni
nei gibiny, di nge ni ningg kati ye.
16 Nge sipsip aye yeru, pudi ni imb wen kin segi. Nge ni anene kitari ne
gadi ye. Ni anene nge wand gad kin te rutungu ye, di sipsip tit irene yequ
di wuti irine bag namb.
17 Wuyi nge quan nganye yawo niragh righe ye puate taq pugri, nge kati
di munene kes kewo ye.
18 Wuti iri nge ni kati segi, pudi nge ngening nde nei pene kati. Nge kati
kin gre rise, di mune kes kewo kin gre rise. Nge wuyi ni nge pugri simbe
nindigh.”
19 Jisas ni puq nand kin te ningg Juda ni munene bir mawo opu opu yemu.
20 Wute quan mari, “Ququ brequ ninde nas, di ni jebo nand. Pughe ningg
ni ningg wand putungu?”

21 Pudi ninge mari, “Wuti ququ brequ ninde nas kin ni pugri wand nand
kin tuqui segi. Ququ brequ ni wuti rar nat tuqui segi kin sabi nindig
munene rar nat ye tuqui segi.”

Quayi kiyi ni Jisas ningg wand mutungu yambu mari

22 Muq Jerusalem tende God ningg baj asi sabi munduw kin te ningg mir
yembe mindiny. Tende puayi te uyi kin ngeri pe,
23 di Jisas ni God ningg baj pe tende wase ede iri Solomon te wase ede puq
mindig kin tende tiq nyinge nare no.
24 Wute buagi rindi Jisas nde yeru yeru rundo rindi di riri, “Beghi wand
nganyene kin ghimbi puany pu pas nganye ye bri? Nu Kraist ate nu beghi
oghi pune simbe ndug.”
25 Jisas oyi nand nari, “Nge nungoqi simbe guduq pre, pudi nungoqi wari
te nganyene segi. Nge simbe gad kin sambu taq te wuyi nde nyamb pe
nungoqi yumbo ur gre ye bei guduq,
26 pudi nungoqi wari te nganyene segi. Te pugri nungoqi nge te sipsip
segi.
27 Nge te sipsip ni nge wand gad kin te rutungu. Nge ni nei gibiny, di ni
nge nde dobu ruwi.
28 Nge kari ni ris ris te kin ris di riti segi, di wuti iri nge nde si pe pu nateri
ye tuqui segi.
29 Nge wuyi ni nge sipsip ren negh kin ni quan nganye yumbui, wuti iri
sipsip nge wuyi nde si nambu yeru kin nateri ye tuqui segi.
30 Nge di nge wuyi temu beghi irene.”
31 Muq wute Juda kin ni munene wet materi ei Jisas wet pe mi ningg,
32 pudi Jisas simbe nindim nari, “Nge yumbo ur gre ye wuyi nde pu rindi
kin te nganye buagi bei guduq pre. Muq yumbo ur pughe ye puq ken kin te
ningg bu nungoqi nge wet pe wi ningg?”
33 Ni oyi mand mari, “Beghi nu yumbo ur gre ye bei guad kin te ningg
nu wet pe pi segi. Pudi nu God wand brequ gudig, te pugri nu beghi kin
pugrine, muq nu kuari nu God tequ irene puq guad kin te ningg bu nu wet
pe pi ningg.”
34 Jisas ni oyi nindim nari, “Nungoqi nde lo buk pe God ni puq nand nari,
‘Nge kari nungoqi god ningg was.’ *[Sng 82:6]*
35 Beghi nei bab God ningg wand buk pe vise kin ir vighe segi ye. God ni
wute yabene ni ningg lo materi kin te god puq nindim,
36 pugri bu nge wuti God naip ko di tiqi nundogh gadi ye nge kari nge God
ningg wo puq gad kin te ningg nungoqi wari nge God wand brequ gidig puq
wand kin tuqui segi.
37 Nge wuyi ni puq nen kin te puq ken segi, tedi piyi nge nei wumbigh
wayequ.
38 Pudi nge wuyi yumbo puq nen kin te puq ken di nge wand gad kin te
nganyene puq wand segi, tedi piyi nungoqi nge yumbo ur gre ye bei gad
kin te oyi nganyene puq wand, te ei nungoqi nei wamb wuyi nge nde nas
di nge ninde kas.”
39 Muq munene Jisas mait nase ningg, pudi ni wu nase no.
40 Muq Jisas ni wuye Jordan nisiny opu gri Jon ni asi wute wuye nap kin
tende no. Ni tende nas,
41 di wute nganye buagi ninde rundo. Ni riri, “Jon ni yumbo ur gre ye bei
nand segi, pudi ni wuti nen ningg simbe nand kin wand buagi te nganyene.”
42 Di wute nganye buagi tende ris kin ni Jisas nei rimbig.

11

Lasarus nati

1 Muq wuti iri Lasarus puq mindig kin ni num gureg pu nase. Lasarus ni
Maria di ni kunyumbu Marta ane tiqe irene. Ni tiqe nyamb te Betani.
2 Maria wen te Lasarus muq num gureg pu nase kin ni kunyumbu, di
wute wen ne otiwo wel Yumbui nde nyinge pe nyang wumbig, di yu pe ku
wumbig ye.
3 Muq Marta Maria teri Jisas nde wand ri viso di riri, “Yumbui, nu nimand
yawo gurag righe kin Lasarus num gureg.”
4 Jisas ni te nutungu nari, “Num kuen ningg ni nati segi ye. God ni gre te
bei nand ningg bu ni pugri puq reng, ei te wute buagi te ruqond di ni te kin
ningg God ningg wo nyamb rindivi viyo.”
5 Jisas ni Maria, Marta di Lasarus ane quan nganye yawo nirany righe.
6 Pudi ni Lasarus num gureg kin wand te nutungu kin tende puayi ni no
nuqoind segi, ni pugrine nas nginy aye temi nawo.
7 Muq Jisas ni nikin wute te simbe nindim nari, “Wandi munene Judia
po.”
8 Pudi ni oyi mari, “Tisa, kambe tene pugri Juda te kin ni nu wet pe mi
ningg, di muq munene tende kuo ningg kuari?”
9 Jisas oyi nand nari, “Nginy irine ni aua 12-pela pu. Pugri bu wuti
bogisumb nyinge nare ye ni oghine nyinge nare di nyinge nap yeru segi,
te pugri ni qi wen kin ti nuqond, di ti te ningg ni nyinge nare.
10 Ni burpoq pu nyinge nare kin tende puayi bu ni oghine nyinge nare
segi di nyinge nap yeru, te pugri ni ti nase nuqond segi.”
11 Jisas ni ren kin simbe nand pre ni nari, “Beghi mand Lasarus ni ruqo
nase, pugri bu nge tende ko ei buraq gidig mune nes newo ye.”
12 Jisas nikin wute te oyi mari, “Yumbui, ni ruqo nase, tedi mune oghi ye.”
13 Jisas ni Lasarus nati kin te ningg bu nari ruqo nase, pudi nikin wute
mari muq ni nganyene bu ruqo nase puq mand.
14 Pugri bu ni oghine simbe nindim nari, “Lasarus ni nati,
15 di nge ko ni guqoid segi ye te ningg nge chumbuai gad, te pugri nge ko
segi ei nungoqi te wuqond di God nei wumbig. Pudi muq wandi ni nde po.”
16 Muq Tomas ni Jisas ningg wute aye te simbe nindim nari, “Beghi anene
po ei ni ane pati.” (Tomas ni nyamb aye taq Didimus.)

Jisas ni wute mati kin nindimi mewo di mas ye

17 Jisas no Betani nitari righe kin tende puayi wute ninge ni simbe mindig
mari ni Lasarus mowi yenu ye nginy 4-pela pu mo pre.
18 Jerusalem pu Betani te 3 kilomita kin pugri,
19 di Juda kin wute nganye buagi rindi Maria di Marta ane ris, ni teri umbo
reny kughe ei ni teri kinyimi nati ye te ningg quan nganye yivany rire segi.
20 Marta wutungu Jisas ninde baj pe tumo nondo di baj si wure wuyi wi
ei Jisas wuqoind ningg, pudi Maria ni baj pene wur wus.
21 Muq Marta Jisas ningg wuri, “Yumbui, nu keine ven ghandi, tedi
Lasarus nati segi.
22 Pudi nge nei gab te pugri muqne nu yumbo ninge ningg God pengu
ndig di ni new ye.”
23 Jisas Marta simbe nunduw nari, “Nu nyimi mune nes newo ye.”
24 Marta oyi wund wuri, “Nge nei gab otiwo qi wen prene kin tende puayi
wute mati ye mune mes mewo di ni ane nes newo ye.”

25 Jisas simbe nunduw nari, “Nge wute mati kin gidimi mewo di nge kari
ni mas ye. Wute nge nei rimbigh ye ni piyi riti, pudi ris ye.
26 Di wute risne di nge nei rimbigh kin te ni riti segi ye. Nge puq gad kin
te nu kuari nganye bri?”
27 Marta Jisas simbe wundig wuri, “Yumbui, nge kari te nganyene, te
pugri nu Kraist, God ningg wo, di wuti qi pe nandi ye puq mand kin wuti
te.”
28 Di Marta ni pugri puq wund pre ni munene baj pe wuso di Maria waghi
grine simbe wunduw wuri, “Tisa nandi pre, di ni nu ningg pengu nand.”
29 Maria ni wand te kin wutungu ni brequne wes wiyo Jisas nde wuso.
30 Jisas ni tiqe te ningg nar no segine, pudi ni asi yenu Marta wundo
wuqoind teri wand kin sunyi pe tendene yenu.
31 Wute Juda kin ninge Maria umbo rew kughe ningg ruso pu ni ane baj
pe ris kin ni Maria brequne wes wiyo di dabo wuyi wi kin te rundoq, di ni
nei rimb kin ni Lasarus nde ngamo pe wuso ei quanji wund ningg bu wuso,
di ni res riwo dobu ruru.
32 Maria wuso Jisas nde wutari righe di wuqoind kin tende puayi ni Jisas
nyinge tingine pombri wuso wuse di wuri, “Yumbui, nu keine ghandi tedi
Lasarus nati segi.”
33 Jisas ni Maria quanji wund di wute Juda kin ninge Maria ane rundo
kin te anene quanji rind nuqond kin tende puayi ni umbo pe quan nganye
yivany nare.
34 Muq ni pengu nand nari, “Nungoqi Lasarus muainde pe bu wowi
yenu?” Ni oyi rind riri, “Yumbui, nu ghandi di qond.”
35 Jisas quanji nand.
36 Muq wute Juda kin ni riri, “Te wuqond, ni Lasarus quan nganye yawo
nirang righe, pugri bu ni quanji nand.”
37 Pudi ninge riri, “Nikinne qa wuti rar nat segi kin te sabi nindig mune
rar nat ye. Ni asine nandi tedi Lasarus sabi nindig kin tuqui.”

Jisas Lasarus mune nindingi newo

38 Jisas ni mune nganye umbo pe yivany nare, di Lasarus mowi yenu kin
sunyi pe tende no. Lasarus mowi yenu kin te rand sange pe qi bir muaq
mar mo pre, wuti minar no pu nase, di wet yumbui ire mitaqwi gawo te
chupoq mindiq.
39 Jisas nari, “Wet nyaw te kring wupiq wuso.” Pudi Lasarus ni kunyumbu
Marta ni wuri, “Yumbui, muqdi brequ tuqo neri ye, te pugri ni powi yenu
kin nginy 4-pela pu mo pre.”
40 Muq Jisas nari, “Nge kari nu God nei mbig, tedi nu God ningg gre pe di
ni yuwon pughe gri nas kin te qond, te nu simbe guduw segine bri?”
41 Pugri bu ni wet kring mipiq wuso. Jisas wam rar new wiyo di nari,
“Wuyi, nge nu chumbuai guduw, te pugri nu nge kari kin te kutungu pre.
42 Nge nei gab, nu priprine nge kari kin te kutungu ye, pudi nge muq
puq gad ei wute ren yeru kin rutungu ei riri nu nge tiqi gudogh gadi kin te
nganyene puq rind.”
43 Jisas ni pugri puq nand pre quan kumone nari, “Lasarus, gheyi yi!”
44 Muq wuti nati kin te nyinge nare neyi ni, ni si di muange ane chongo
bidi pe wureq rimbig, di chongo aye quenge pe wureq rimbig. Muq Jisas
nari, “Ni chongo te bure wundig, di si weri no.”

Jisas mi ningg wand wand mare
Matyu 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2

45 Pugri bu Juda kin wute buagi Maria rundoq ningg rindi kin ni Jisas
Lasarus mune nindingi newo kin te ruqond, di te ningg ninge ni nei rimbig.
46 Pudi ninge Jisas ni yumbo ur puq nen kin te ningg ruso Parisi simbe
rindim.
47 Muq prist mingg yumbui ninge di Parisi ane mo Juda mingg kaunsil
mari mandi ni ane wand mand. Muq ni mari, “Beghi pughe kin ningg ni
rar buqoid? Wuti nen yumbo ur gre ye nganye buagi nganye bei nand.
48 Beghi ni rar buqoid puq nen, tedi wute buagi ni nei rimbig, di Rom ni
mandi beghi tiqe di qi ane mitanguri.”
49 Muq ni wuti iri ni nyamb Kaiapas, ber te ningg ni prist mingg yumbui
mingg yumbui, ni nari, “Nungoqi nei wamb segi.
50 Wuti irine nungoqi buagi ane ningg nati ye, di wute buagi oyi mati segi
te yuwon. Nungoqi te kin nei wumbiny segi.”
51 Ni puq nand kin te nikin nei pene puq nand segi, pudi ber te ningg ni
prist mingg yumbui mingg yumbui, pugri bu ni propet kin pugri yumbo
otiwo kin te ningg simbe nand, te pugri otiwo Jisas ni Juda mingg nati ye.
52 Di Juda minggne ni nati segi, pudi God ningg wo buagi qi pe ris kin te
anene ningg nati, ei te ni kring nap rindi di ni ane irene ris.
53 Muq tende puayine ni Jisas mi nati ningg wand taq mamb.
54 Pugri bu Jisas ni mas pe raqene nyinge nare segi. Pudi ni qi puch ire
wuye di nyumo segi ye pe tumo yequ kin tende opu no, di ni nikin wute ane
tiqe ire Epraim puq munduw kin tende mas.
55 God asi Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei mimbiny ye
te tumo rind kin tende puayi wute wonji mas kin quan buagine Jerusalem
mo, ei ni mai rise kin te puaq mand, di God nde rar pe ni yuwon pu mas
pre, ei ni God asi Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri te nei mimbiny.
56 Ni God ningg baj pe mar yemu di Jisas rar miting mitingne yemu, di oyi
oyi pengu mand mari, “Nungoqi nei wamb kin pughe gri, ni mir pe nandi
o segi?”
57 Pudi prist mingg yumbui di Parisi ni pugri simbe mand mari, wuti iri
Jisas nuqoind tedi ni simbe nand ei te ni mait nase.

12

Maria wel tuqo yuwon ye Jisas nde nyinge pe groq wuind
Matyu 26:6-13; Mak 14:3-9

1 God asi Israel mingg wo rar nuqond mas ye te muq nginy aye 6-pela pre
di ngeri te nei mimbiny. Tende puayi Jisas ni tiqe ire Betani, Lasarus nas
kin pe tende no nitari righe. Lasarus taq teneqa nati di Jisas mune nindingi
newo.
2 Muq tende ni Jisas nde nyamb pe mir wase ruwo ei ane mir rind ningg.
Marta ni wute mir wem di Lasarus ni Jisas di wute aye ninge ane tebol pe
mas.
3 Muq Maria ni wel yuwon nganye iri nyumo nad puq mindig kin pe
yembe mindig di wet bidi yumbui pe wong wuind kin te wuti nowi, di
quanene Jisas nde nyinge pe groq wundig. Pre, ni nikin yu pe nyinge ku
wumbig. Di ni ris kin baj pe te wel tuqo paqe muet rimb.
4 Pudi Jisas nikin wutine iri ni otiwo Jisas veri nde si pe ni nondo ye, ni
nyamb Judas Iskariot, ni nari,

5 “Pughe kin ningg nungoqi wel wute aye wem wong maind di wet bidi
te wateri wute yumbo segi kin te weny segi? Wel nen ni wet bidi te wuti iri
yembe nand ruso ber ire pre ni wet bidi nateri kin ane tuquine.”
6 Ni puq nand kin te ni wute yumbo segi kin te nei nimbiny muq puq nand
segi, pudi ni nyungu nand ye. Te pugri asi ni wet bidi bek nitiq wuse ye, di
tende puayi wute wet bidi ruwo righe kin te ni ninge nateri ye.
7 Muq Jisas oyi nari, “Rar wundoq, ni wel te otiwo nge kati di mowi yengu
ei nyang wumbigh ningg bu nase.
8 Wute yumbo segi kin nungoqi ane was ye, pudi nge nungoqi ane pas
nganye segi ye.”
9 Muq Juda kin wute nganye buagi ni rutungu Jisas tende nas di ni tende
rundo. Ni Jisas ninggne tende rundo segi, pudi Lasarus nati pre di Jisas
mune nindingi newo kin te ruqoind ningg ane bu rundo.
10 Pugri bu prist mingg yumbui ni wand wand mare, ei Lasarus anene mi
nati ningg,
11 te pugri Jisas ni nindingi newo kin te ningg bu Juda kin wute nganye
buagi Jisas nde ruso di Jisas nei rimbig.

Jisas king kin pugri Jerusalem nar no
Matyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40

12 Yambgriq wute buagi mir pe tende rindi kin ni rutungu Jisas ni
Jerusalem nandi.
13 Ni chubair raqe riteri, rire ninde rundo di riri,
“Hosana! God nu wuti Yumbui nde nyamb pe nandi kin nen yuwon wang!
God nu Israel mingg king nen yuwon wang!”* *[Sng 118:25,26]*
14-15 Jisas ni donki ghair iri nuqoind di donki pe no.
“Wute Jerusalem kin nungoqi wune wamb wayequ, nungoqi king ni donki
ghair pe newo pu nas di nandi ye.” *[Sek 9:9]*
Yumbo ren kin te God ningg wand buk pe rise kin pugrine Jisas mune puq
nen.
16 Tende puayine Jisas nikin wute ni ren nei mimbiny segi, pudi Jisas ni
nati pre mune nes newo kin tende dobu muq ni nei mamb te pugri wand
buk pe vise kin di yumbo ren puq ren kin te ni ningg puq wund.
17 Muq wute buagi Jisas ane yeru kin ni Jisas Lasarus ngamo pe pu ngam
nirang di mune nindingi newo kin wand te wute aye mune simbe rindiny
rindinyne.
18 Wute nganye buagi ni Jisas yumbo ur gre ye wen bei nand kin te
rutungu ye te ninggne ni riyi ri Jisas ruqoind.
19 Pugri bu Parisi ni oyi oyi wand wand mare mari, “Te wuqond, beghi
yumbo ninge puq pen kin tuqui segi. Wute buagi wuti tende dobu ruru!”

Jisas ni otiwo nati ye te kin ningg simbe nand

20 Wute mir pe mas kin te Grik kin ninge ni anene mondo God yumbui
nyamb mirang.
21 Muq ni Pilip nde mondo mari, “Pilip, beghi Jisas buqoid ningg.” (Pilip
ni Betsaida, Galili opu ye.)
22 Pilip no Andru simbe nindig. Andru di Pilip temi anene mo Jisas simbe
mindig.

---

* **12:13:** Hosana te Arameik mingg wand puch ire, di ni puq rind kin te ni God chumbuai rindig.

23 Pudi Jisas ni oyi nindim nari, “God ni nge ninde pu gadi wuti nganye
kas kin nge wuti yumbui pughe gri kas ye te bei nand kin ngeri te muq rindi
pre.
24 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wit yi ni qi pe ir wughe segi, tedi
ni yi irene wuse kin tene wuse. Pudi wit yi ni qi pe ir wughe ni mune yiraq,
tedi yi aye nganye buagi rise.
25 Wuti nikin ghimbi quan nganye nei nimbiny kin, ni ghimbi te si nare
ye. Pudi wuti iri wute aye ghav nindiny ningg nikin ghimbi nei nimbiny
segi ye, tedi ni nas nas te kin nas.
26 Wute nge ni mingg yumbui kas ningg mari ye, ni ngende ei mandi, di
nge muainde kas te nge te yembe ye wute ni anene tende mas ye. Nge wuyi
ni wute nge ni yumbui ningg kas ningg riri ye ni nyamb nindiri riwo ye.
27 “Muq nge umbo pe brequ rise, di nge pughe puq ei gad? Nge kari, ‘Wuyi
nge mai wen puaq ndigh,’ puq bri gad? Yewo. Puate taq te ningg bu nge
gadi.
28 Wuyi, nu wuti yuwon pughe gri kuas kin te wute bei yeny!”

Muq wuti iri nginy tu pe gri nari, “Nge wuti yuwon pughe gri kas kin te
bei gad pre, di munene bei gad ye.”
29 Wute buagi tende yeru di wand te rutungu ye ni riri te kimereg bu
naghe. Ninge riri angelo iri nandi, Jisas wand simbe nindig.
30 Jisas oyi nand nari, “Wand ven te nungoqi wutungu ningg bu simbe
nand, nge segi.
31 Muq God ni wute ni nei rimbig segi kin di qi wen kin yumbo ur brequ
te ir nawo ye. Muq God ni ququ brequ qi wen kin yumbui te bures naip no
ye.
32 Pudi nge qi pe pu mindingi kewo qungu mi kati ye tende puayi nge
wute buagi kring kap nge nde rindi ye.”
33 Ni puq nand kin te otiwo ni pughe gri mi nati kin te ningg simbe nand.
34 Wute buagi mari, “Beghi putungu pre te pugri lo wuri Kraist ni nas nas
te kin nas ye, pughe gri ate nu kuari, ‘Wuti God nde pu nandi wuti nganye
nas ye ni qungu mi nati ye’? Wuti God nde pu nandi ye te tughene?”
35 Muq Jisas simbe nindim nari, “Nungoqi nde ti nase pre di muq pre
ningg tumo. Ti nase kin tende puayine nungoqi nyinge ware, eti burpoq
rip. Wuti burpoq wabe nyinge nare kin ni mong nuqond segi.
36 Nungoqi nde ti nase kin tende puayine nungoqi te ti te nei wumbig ei te
nungoqi ti ningg wo ningg was.” Jisas ni wand simbe nand prene kin tende
puayi ni wute buagi si nare di ni ningg suqo no.

Juda kin wute ni nei rire ritinde God nei rimbig segi

37 Jisas ni wute buagi nde rar pene yumbo ur gre kin buagi te bei nand,
pudi wute nganye buagi ni nei rimbig yambu riri.
38 Ni pugri puq ren kin te propet Aisaia ni ningg wand te ane tuquine.
Aisaia ni nari, “Yumbui, wuti iri beghi wand simbe bad kin te nutungu di
ni nari te nganye puq nand segi. Di tughene Yumbui ni gre te bei nand kin
te nuqond? Te segi.” *[Ais 53:1]*
39 Ni wand te rutungu pudi riri te nganyene puq rind kin tuqui segi ye
puate taq pugri, Aisaia ni wand aye ninge simbe nand kin nari,
40 “God ni rar chupoq nindiny di rar rit kin tuqui segi, di nei imb nuany
di nei rimb kin tuqui segi, te pugri eti ni God nde rindi di ni mune sabi
nindiny.” *[Ais 6:10]*

41 Aisaia ni puq nand kin te ni Jisas wuti yumbui pughe gri nas kin te
nuqond pre di te kin ningg simbe nand.
42 Pudi ni simbe nand nand kin tende puayine Juda mingg wute nyamb
kin ninge ni nei mimbig. Pudi ni Parisi ningg wune mamb, pugri bu ni Jisas
nei mimbig kin te raqene simbe mand segi. Te pugri ni simbe mand di God
yumbui nyamb mirang kin baj pe tende ni ane mo segi puq mindim.
43 Te pugri ni wute gri ei ni nyamb mindiri riwo yawo kurem, God gri ni
nyamb nindiri riwo segi.
44 Muq Jisas quan kumone nari, “Wuti iri nge nei nimbigh, tedi ni ngene
nei nimbigh segi, pudi wuti nge tiqi nundogh gadi kin ni nei nimbig.
45 Ni nge nde rar neq wundi kin tende puayi ni wuti nge tiqi nundogh
gadi kin te nuqoind.
46 Nge ti kin pugri qi pe gadi, ei wute nge nei rimbigh ye ni burpoq pe ris
segi.
47 “Wute nge wand rutungu pudi pugrine puq ren segi ye, nge te kin ningg
ni ir kawo segi. Te pugri nge wute unje rip kin te ningg ir kawo ningg gadi
segi, pudi nge wute kateruwi ningg bu gadi.
48 Wute nge wand gad kin rutungu segi di pugrine puq ren segi ye te
yumbo irene ni te kin ningg ir wuwo ye. Te pugri wand buagi nge simbe
gad kin ren ne ei otiwo ngeri pre kin tende puayi ni unje rip kin te ningg
simbe rind.
49 Te pugri nge ngening nde nei pene wand ren simbe gad segi, pudi wuyi
nge tiqi nundogh gadi kin ni nari nge wand simbe gad, di ni wand simbe
nand kin pugrine nge simbe gad.
50 Nge nei gab ni nari nge wand simbe gad kin te wute ghav rindiny di ni
ris ris te kin ris ye. Pugri bu yumbo buagi nge simbe gad kin te wuyi nge
yeri nindigh bu nge simbe gad.”

13

Jisas ni nikin wute nyinge wuye nipim

1 Nginy aye irine pre tende dobu di God asi Israel mingg wo rar nuqond
mas ye ngeri te nei mimbiny kin te ningg mir mand. Pudi te segine Jisas ni
nei namb pre te pugri ni qi wen si niraq di munene kiyi nde no kin ngeri te
tumo rind. Ni wute qi pe ven nde ris ye ni ningg wand rutungu di pugrine
puq ren kin quan nganye yawo nirany righe, di muq ni wute quan nganye
yawo nirany righe kin te bei nand.
2 Yuram Jisas nikin wute ane irepene mikur mas mir mand, di ququ brequ
mingg yumbui ni Judas Iskariot, Saimon ningg wo, ni Jisas veri nde si pe ni
nondo kin nei neng pre.
3 Jisas ni nei namb pre te pugri kiyi ni asine yumbo buagi ninde si pe ni
rundo pre, di ni God nde pu nandi di otiwo God nde mune no ye,
4 pugri bu ni nes newo chongo niraq wughe kin te ir nuaq, di taul ire apqe
pe taq nimbiq.
5 Pre nand, wuye nyeng pe nawo kughe, muq nikin wute te nyinge wuye
nipim di taul apqe pe taq nimbiq pu wuse kin tende wuye giji ku nimbim.
6 Ni nyinge wuye nipim nipim nandi nandi di Saimon Pita mune nyinge
wuye niping ningg, di Saimon Pita nari, “Yumbui nu nge nyinge wuye pigh
wayequ.”
7 Jisas oyi nand nari, “Nge yumbo ren puq ken kin ren nu muq nei guab
segi, pudi otiwo di nei ghamb.”
8 Pita nari, “Yewo, nu nge nyinge wuye pigh wayequ.”

Jisas oyi nand nari, “Nge nu nyinge wuye kupuw segi, tedi nu nge te yembe ye wuti segi.”

9 Saimon Pita oyi nand nari, “Yumbui, te kin ye be, pudi nyingene segi, si di ngawu anene wuye ghap!”

10 Jisas oyi nand nari, “Wute wuye maghe pre kin ni nyingene ei wuye map, ni ghimbi buagi te puqum rise segi. Di nungoqi puqum segi yuwon pu was, pudi nungoqi buagi ane segi.”

11 Jisas ni wuti pughe ye ni veri nde si pe ni nondo ye ni nei namb pre, pugri bu ni nari, “Nungoqi puqum segi yuwon pu was, pudi nungoqi buagi ane segi.”

12 Jisas ni nikin wute te nyinge wuye nipim pre, nikin chongo mune niraq wughe, di asi nas kin sunyi pe mune no. Muq ni pengu nindim nari, “Nge yumbo ren puq ken kin puate nungoqi nei wamb?

13 Nungoqi nge tisa di yumbui puq wundigh kin te tuquine qa puq wand, te pugri nungoqi wari kin te nge teneqa.

14 Nge nungoqi tisa di yumbui, pudi nge wuti nyamb segi kin pugri nungoqi nyinge wuye kupuq pre, pugri bu nungoqi mune pugrine oyi oyi nyinge wuye wap.

15 Nge puq ken ei nungoqi te wuqond di nge puq ken kin pugrine puq wen.

16 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, yembe ye wuti ni oyi yumbui di wuti ninde yembe nand kin ni oyi ninde si nambu nas kin tuqui segi. Di wuti wand nare ye ni oyi yumbui di wuti ni tiqi nundog no ye ni oyi ninde si nambu nas tuqui segi.

17 Muq nungoqi yumbo ren nei wumbiny pre, nungoqi pugrine puq wen tedi God nungoqi yuwon nuauq.

18 “Nge puq gad kin te nungoqi quan buagine ningg puq gad segi. Nge wute ir kawo nge nde dobu maru kin te nge ni nei gibim. Pudi nge simbe gad kin te pugri ei God ningg wand buk pe vise kin ven, ‘Wuti nge ane bret puch puch paq kin ni nge veri,’ puq wund kin te ane tuquine. *[Sng 41:9]*

19 “Nge nungoqi muqne simbe guduq pre muqdi yumbo te kin puq ren, ei te yumbo te puq ren kin tende puayi nungoqi nei wamb te pugri nge wuti God nde pu gadi wuti nganye kas kin tene, aye segi.

20 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wuti pughe ye wute nge tiqi gudom mo ye nate mowi ye ni nge neti kowi, di wuti nge neti kowi ye ni wuti nge tiqi nundogh gadi ye neti nowi.”

Wuti pughe ye Jisas veri nde si pe ni nondo kin wand
Matyu 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23

21 Jisas puq nand pre, ni nei mai viwo, di simbe nand nari, “Nge nungoqi nganyene simbe guduq, nungoqi kin iri ni nge veri nde si pe ni godo ye.”

22 Jisas ni puq nand kin te ningg nikin wute oyi oyi rar mat, ni nei mamb segi Jisas tughe ningg bri puq nand.

23 Jisas ningg wute te kin ye iri, Jisas nikin quan nganye yawo nirang righe ye, ni Jisas nde tumone nas.

24 Pugri bu Saimon Pita ni ngawu puraq nindig nari, “Nu Jisas pengu ndig, ni tughe ningg bu puq nand.”

25 Muq wuti te Jisas nde tumo kring nondo, pengu nindig nari, “Yumbui, tughene bu?”

26 Jisas oyi nand nari, “Wuti te nge bret puch wen nyeng pe keq wughe
pre kitaqwi geg ye.” Muq ni bret puch nyeng pe neq wughe pre nitaqwi
Judas Iskariot, Saimon ningg wo neng.
27 Judas ni bret te nitiq wuse pre, muq Satan ninde nar no.
Muq Jisas ni simbe nindig nari, “Nu yumbo puq kuen puq guad kin te
brequne puq yen.”
28 Pudi wute mir pe tende mas kin ni nei mamb segi, Jisas ni pughe ningg
bri puq nand.
29 Judas ni Jisas ningg wute buagi mingg wet bidi nat rise ye, pugri bu
ninge ni nei mamb kin mari muqdi Jisas ni tiqi nundog no ei mir te kin
ye wong nand, o wute yumbo segi ye te yumbo ninge nem ningg bu ni no
yumbo wong nand.
30 Judas bret te nitaqwi pre, di opu nes newo no. Di burpoq rip pre.

Jisas nari otiwo di Pita nari ni Jisas ningg wuti segi
Matyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34

31 Judas ni no pre, Jisas nari, “Muq nge, wuti God nde pu gadi wuti nganye
kas kin, nge gre yuwon kin te bei gad, di nge puq ken kin te ningg God ni
gre yuwon kin te bei gad wute buagi ruqond.
32 Nge wuti nganye kas kin nge God ningg gre yuwon kin te bei gad, di
wute buagi God nyamb rindivi viyo tedi God ni nge wuti nganye kas kin
nge gre yuwon kin te wute bei neny, di ni nge nyamb rindivi viyo. Di te bei
nand ye muq tumo rind.
33 “Nge wo, muq nge nungoqi ane pas chiraq nganye tuqui segi. Nge asi
Juda ninge simbe gidim kin pugrine nungoqi mune simbe guduq, nungoqi
nge meri wutigh ye. Pudi nge ko kin pe te nungoqi waru tuqui segi.
34 “Muq nge nungoqi yeri guduq, asi nge nungoqi pugri yeri guduq segi.
Wute aye te oyi oyi yawo wurany righe. Nge nungoqi yawo kirauq righe
kin pugrine nungoqi wute aye oyi oyi yawo wurany righe.
35 Nungoqi wute aye oyi oyi yawo wurany righe, tedi te kin ningg wute
buagi nei rimb nungoqi nge te wute.”
36 Saimon Pita nari, “Yumbui, nu muai nde kuo?”
Jisas oyi nand nari, “Nge ko ye pe te nu muq gharu kin tuqui segi, pudi
otiwo nu gharu ye.”
37 Pita nari, “Yumbui, pughe kin ningg nge muqne nu nde karu tuqui segi?
Nge nu ningg kati ye tuqui.”
38 Muq Jisas nari, “Nu nganyene nge ningg kuati ye tuqui? Nge nu
nganyene simbe guduw, wapiqu nari segine di nu ghari nu nge nei gubigh
segi puq ghand tevi ire pu ghand ye.”

14

Jisas nikin wute umbo nem kughe

1 Muq Jisas nikin wute te simbe nindim nari, “Nungoqi yivany ware
wayequ. Nungoqi God ei nei wumbig di nge anene nei wumbigh.
2 Nge wuyi ningg baj pe sunyi nganye buagi rise, segi tedi nge muq
nungoqi simbe guduq segi. Nge tende ko ei nungoqi sunyi kupuq ruso.
3 Nge nungoqi sunyi kupuq ruso, tedi munene gadi nungoqi kitaqu nge
kas kin sunyi pe tende ko.
4 Nungoqi ngim tiqe nge ko ye pe wuso kin te nei wamb ye.”
5 Muq Tomas Jisas ningg nari, “Yumbui, beghi nu kuo ye tiqe te nei bab
segi. Pughe gri ei beghi ngim te nei bubuw?”

6 Jisas oyi nand nari, “Nge nde gri wute God nei rimbig, di nge nde gri
wute God nganyene pughe gri nas kin te nei rimb. Di nge nde gri wute ris
ris te kin ris. Wuti iri ngim aye pe gri wuyi nde nandi segi, nge nde grine.
7 Nungoqi nganyene nge nei wumbigh, tedi nge wuyi anene nei wumbig.
Muqne nungoqi ni nei wumbig di wuqoind pre.”
8 Pilip nari, “Yumbui, nu beghi wuyi bei yengu, tedi beghi umbo yuwon
gud.”
9 Jisas oyi nand nari, “Nge nungoqi ane pas nganye chiraq, pudi pughe
gri ate Pilip nu nge ghabe gudigh? Wute nge ruqoind, te ni wuyi ruqoind
pre. Pughe kin ningg nu kuari, ‘Nu beghi wuyi bei yengu’?
10 Wuyi nge nde nas di nge wuyi nde kas puq gad ye te nu nganyene puq
guad segi bri? Wand nge nungoqi simbe guduq kin te nge ngening nde nei
pe kateri segi, pudi nge puq ken kin te wuyi nge nde nas kin ni bu nikin
yembe te puq nen.
11 Nge kari nge wuyi nde kas di wuyi nge nde nas puq gad kin te nganyene
ei puq wand. Te segi ate yumbo ur gre ye bei gad kin te ningg ei nganyene
puq wand.
12 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, wute nge nei rimbigh kin ni nge
yumbo gre ye puq ken kin te puq ren ye. Ni yumbo mune nganye yumbui
kin te puq ren ye, te pugri nge wuyi nde ko.
13 Di nge nde nyamb pe nungoqi yumbo ninge ningg pengu wand, te nge
puq ken ye. Te pugri ei te wuyi ni gre yuwon ye rise kin te bei gad.
14 Nungoqi yumbo pughe kin ningg nge nde nyamb pe pengu wundigh,
te nge puq ken ye.”

Jisas nari ni Ququ Yuwon Ye nikin wute nem ye

15 Muq Jisas nikin wute te simbe nindim nari, “Nungoqi nge yawo wuragh
righe, tedi nungoqi nge kari kin pugrine puq wen.
16-17 Di nge wuyi ningg kari, di ni Ququ Yuwon Ye, ni God nganye nas
ye te kin ningg wute simbe nindiny ye te tiqi nundog nandi, nungoqi nde
yenu, nungoqi pugrine ghav nunduq, di ni nungoqi nde nas nas te kin nas
ye. Wute yumbo ur brequ nde si nambu ris ye ni riti nowi ninde umbo pe
nas ye tuqui segi, te pugri ni ruqoind segi di nei rimbig segi. Pudi nungoqi
ni nei wumbig, te pugri ni muq nungoqi ane was di otiwo ni nungoqi nde
nar nas ye.
18 Nge nungoqi nyarimo wo kin pugri nonne si kiraqu segi ye. Nge
nungoqi nde gadi ye.
19 Tumo di wute buagi nge ruqoind segi, pudi nungoqi nge wuqoind ye.
Nge kes kewo ye te ningg nungoqi anene wes wewo ye.
20 Ngeri te ningg di nungoqi nei wamb te pugri nge ngening wuyi nde kar
kas, di nungoqi nge nde war was, di nge nungoqi nde kar kas.
21 Wute nge wand rit rise di pugrine puq ren kin ni nge yawo riragh righe
ye. Wute nge yawo riragh righe ye, nge wuyi ni yawo nirany righe di nge
anene ni yawo kirany righe, di gadi ni nde raqe ko ye.”
22 Muq Judas nari, “Pudi Yumbui, pughe kin ningg nu kuari nu beghi
ndene raqe kuo, di wute buagi qi pe kin segi?” (Judas nen te aye, ni Judas
Iskariot segi.)
23 Jisas oyi simbe nand nari, “Wuti iri ni nge yawo niragh righe, tedi ni
nge wand gad kin pugrine puq nen ye. Te kin ningg di nge wuyi ni yawo
nirang righe ye, di nge wuyi temu ane badi ninde pas ye.
24 Wute nge yawo riragh righe segi, tedi ni nge kari kin pugrine puq ren
segi. Wand nungoqi simbe guduq wutungu kin ren nge ngening nde nei

pene simbe gad segi. Wand ren te wuyi nge tiqi nundogh gadi kin ninde pu rindi.
25 “Muq nge nungoqi ane pas bu nge grine wand buagi te simbe guduq.
26 Pudi Ququ Yuwon Ye nungoqi ghav nunduq ye, otiwo wuyi nge nde nyamb pe tiqi nundog nandi kin, ni nungoqi yumbo buagi bei neuq, di ni nungoqi nei neuq di yumbo buagi nge simbe guduq kin te nei wumbiny ye.
27 Nge kari nungoqi umbo oghi kuse. Nge umbo oghi kuse kin pugrine nungoqi te oghi kuse. Nge kari nungoqi umbo oghine kuse kin te wute qi pe kin mari wute umbo oghi kuse kin pugri segi. Otiwo nungoqi yumbo ninge wuqond di te kin ningg puye wand di wune wamb wayequ.
28 “Nungoqi nge asi simbe gad kin te wutungu pre, ‘Nge kari nge ko di nungoqi nde mune gadi ye.’ Nungoqi nge yawo wuragh righe, tedi nge wuyi nde ko kin te ningg chumbuai ane was, te pugri wuyi ni quan nganye yumbui di nge segi.
29 Nge muqne nungoqi simbe guduq pre, muqdi yumbo te kin puq ren, ei te yumbo te puq ren kin tende puayi nungoqi nge wand gad kin te ningg wari te nganyene.
30 Nge muq nungoqi ane wand bad bad pas nganye chiraq ye tuqui segi, te pugri qi wen kin yumbui ni nandi. Ni nge nyinge nowi kaghe ye tuqui segi,
31 pudi wute buagi qi pe kin ni pugri ei nei rimb te pugri nge wuyi yawo girag righe, di wuyi simbe nindigh kin pugrine nganye puq ken. Muq wandi, be po.”

15

Wain big di wain muange

1 Jisas mune simbe nand nari, “Nge wain sare nganye, di nge wuyi ni wain ni maghe ye.
2 Muange buagi yi meyi segi kin nge nde mase kin te ni pend nawo, pudi muange buagi yi meyi kin te ni qunati puaq nand, ei te oghi pu mase di yi quan meyi.
3 Wand nge nungoqi simbe guduq kin te ningg nungoqi yumbo ur brequ puaq di yuwon pu was pre.
4 Nungoqi nge nde was di nge nungoqi nde kas ye. Wain muange iri nikinne yi neyi tuqui segi. Ni wain big pe nase, tedi ni yi neyi ye tuqui. Te kin pugrine, nge nungoqi ghav guduq segi, tedi nungoqi nonne yi ware tuqui segi.
5 “Nge wain big, nungoqi wain muange. Wuti iri nge nde nas di nge ninde kas, tedi ni segine yi quan nare. Nge ghav gad segi, tedi ni yumbo ninge puq nen tuqui segi.
6 Wute nge nde ris segi ye ni wain muange memare ruso di quari mamb kin pugri. Muange pugri ye te materi, wase pe memare righe di namb.
7 Nungoqi nge nde was di nge wand nungoqi nde vise, tedi nungoqi yumbo ninge nei wumbiny kin te ningg pengu wand di wateri ye.
8 Nungoqi wain muange kin pugri yi quan ware di bei wand te pugri nungoqi nge te wute ningg was. Nungoqi puq wen ei nge wuyi nyamb yumbui natevi.
9 “Wuyi nge yawo niragh righe kin pugrine nge nungoqi yawo kurauq righe. Nungoqi yumbo ur yuwon kinne puq wen ei nge nungoqi yawo kurauq righe righene was.

10 Nungoqi nge kari kin pugrine puq wen, tedi nge wuyi nari kin pugrine
puq ken di ni nge yawo niragh righe righene kas kin pugrine nge nungoqi
yawo kurauq righe righene was.
11 Nge nungoqi ren kin simbe guduq ei te nge umbo yuwonne kuse kin
pugrine nungoqi umbo yuwonne kuse, di te kin ningg nungoqi quan nganye
chumbuai wand.
12 Nge wand taq pugri: Nge nungoqi yawo kirauq righe kin pugrine
nungoqi nonne oyi oyi yawo wurany righe.
13 Wute ni kimand quan nganye yawo rirany righe kin ni kimand yawo
rirany righe ye te ningg riti ye.
14 Nungoqi nge kari kin pugrine puq wen, tedi nungoqi nge mand.
15 Nge muq nungoqi yembe ye wute puq guduq segi, te pugri yembe ye
wute ni nikin yumbui ningg yembe te nei mamb segi. Pudi nge nungoqi
mand puq guduq, te pugri yumbo buagi wuyi nge bei negh kin te nungoqi
nde bir kawo di nei wumbiny pre.
16 Nungoqi nge si wumbogh segi, pudi nge nungoqi si gubouq, di kupuqu
wo, di wo wain muange kin pugri yi quan ware. Di yi te rise rise te kin rise
ye. Nungoqi wain kin pugri yi quan ware, tedi nungoqi yumbo ninge ningg
nge nde nyamb pe pengu wand kin te wuyi nungoqi neuq ye.
17 Nge wand taq: Nonne oyi oyi yawo wurany righe.

Wute qi pe kin Jisas ningg wute yambu mirem

18 “Wute yumbo ur brequ nde si nambu ris ye nungoqi yambu rireuq, tedi
nungoqi nei wamb te pugri ni nge yambu riregh pre, muq nungoqi mune
yambu rireuq.
19 Nungoqi wute buagi yumbo ur brequ nde si nambu ris ye pugrine was,
tedi wute buagi yumbo ur brequ nde si nambu ris kin ni nikin wute yawo
rirany righe kin pugrine nungoqi yawo rirauq righe. Pudi nge nungoqi
kupuqu wo di qi pe kin yumbo ur te si ware pre, pugri bu wute buagi qi
pe kin nungoqi yambu rireuq.
20 Nge nungoqi wand simbe guduq ye ren nei wumbiny. Te pugri yembe
ye wuti ni oyi yumbui di wuti ninde yembe nand kin ni oyi ninde si nambu
nas kin tuqui segi. Pugri bu ni nge unje maip mai isis megh, tedi nungoqi
anene unje mupuqu mai isis meuq ye. Di ni nge wand rutungu di pugrine
puq ren, tedi nungoqi wand rutungu di pugrine puq ren ye.
21 Nge nungoqi kupuqu wo di nge te, pugri bu ni puq reuq ye, te pugri ni
wuti nge tiqi nundogh gadi ye te ghabe rindig.
22 Nge gadi di wand simbe gad segi, tedi wute ni yumbo ur brequ rind kin
te ningg mai rire segi. Pudi muq nge simbe gad di ni nei rimb pre, pugri bu
ni riri ni unje rip segi puq rind ye ngim segi.
23 Wute nge yambu riregh ye ni wuyi anene yambu rireng.
24 Nge ninde yumbo wute buagi aye puq men tuqui segi kin te puq ken
segi, tedi ni yumbo ur brequ rind kin te ningg mai rire segi. Pudi muq ni
yumbo ur gre ye ren ruqond pre, pudi nge wuyi temu yambu rirengu.
25 Ni nge yambu riregh kin te pugri puq ren ei te wand ninde lo buk pe
vise kin ven ane tuquine. Wand ven taq pugri, ‘Ni nge yambu riregh, pudi
ni nge yambu riregh ye puate segi.’ *[Sng 35:19]*
26 “Ququ Yuwon Ye, wand nganyene kin simbe nand ye, wuyi nde pu
nandi wute ghav nindiny ye, otiwo nge wuyi nde pu tiqi gudog nungoqi
nde nandi kin tende puayi ni nge ningg simbe nand ye.
27 Di nungoqi anene nge ningg ei simbe wand, te pugri nungoqi asine nge
yembe puate ki righe kin tende puayine nge ane pas.

16

1 “Nge nungoqi wand buagi ren simbe guduq pre ei te nungoqi Yumbui
dob weng segi.
2 Te pugri wute nungoqi God yumbui nyamb birag kin baj pe war wo
kin te segi puq munduq. Di ngeri ire wundi kin tende puayi wute ninge
nungoqi mumbuequ wati di ni nei mamb kin mari ni God ningg yembe te
yembe mand bu puq men.
3 Ni nge di nge wuyi temu nei mumbug segi, pugri bu ni yumbo te kin
puq men ye.
4 Nge nungoqi yumbo te kin ningg simbe guduq pre ei te yumbo te kin
puq ren kin tende puayi nungoqi nei wamb ye te pugri nge te kin ningg
nungoqi simbe guduq pre. Nge asine yembe puate ki righe kin tende
puayine nungoqi simbe guduq segi, te pugri tende puayi nge nungoqi ane
pasne.

Ququ Yuwon Ye ni pughe gri yembe nand ye

5 “Muq nge wuti nge tiqi nundogh gadi kin ninde ko ye, di nge ko kin te
ningg nungoqi kin iri pengu nand nari, ‘Nu muainde kuo?’ ni pugri pengu
nand segi.
6 Nge wand ren kin gad kin te ningg nungoqi umbo mai kuyo.
7 Pudi nge nungoqi nganyene simbe guduq: Nge ko kin te nungoqi ningg
bu nge ko. Nge ko segi, tedi wuti nungoqi ghav nunduq kin nungoqi nde
nandi segi. Pudi nge ko, tedi ni tiqi gudog nungoqi nde nandi ye.
8 Ni nandi kin tende puayi ni wute buagi qi pe kin ni yumbo ur brequ
rind kin te bei nindiny, di ni yumbo ur pughe ye ni tuqui di God ni pughe
gri wute ir nawo kin te bei nindiny ye.
9 Yumbo ur brequ ningg bei nindiny ye te pugri, ni nge nei rimbigh segi.
10 Di yumbo ur pughe ye ni tuqui kin te ningg bei nindiny ye, te pugri nge
wuyi nde ko di nungoqi nge mune wuqoind tuqui segi.
11 Di ni God pughe gri wute ir nawo ye te ningg bei nindiny ye, te pugri
God ni qi wen kin yumbui yembe neng puq nand pre.
12 “Nge nungoqi yumbo simbe guduq ye te nganye buagi nganye, pudi
muqne nungoqi nei wumbiny kin tuqui segi.
13 Otiwo Ququ Yuwon Ye ni God ningg wand nganyene kin simbe nand ye
ni nandi kin tende puayi ni nungoqi nei neuq, di God ningg wand nganyene
kin te quan buagine nei wumbiny ye tuqui. Ni nikin nde nei pe wand nand
segi ye. Ni yumbo nutungu kin di yumbo otiwo rindi kin te ninggne ei
nungoqi simbe nunduq ye.
14 Ni nge wand simbe gad kin tene nungoqi mune simbe nunduq, di te
kin ningg ni nge gre yuwon kin te nungoqi bei neuq ei nungoqi nge nyamb
wundivi viyo.
15 Yumbo buagi wuyi nde si nambu rise kin te nge te. Pugri bu nge kari,
Ququ Yuwon Ye ni nge simbe gad ye tene ei nare nandi di nungoqi simbe
nunduq ye.”

Nungoqi yivany te ningg otiwo chumbuai wand ye

16 Muq Jisas nari, “Nginy aye ninge pre di nungoqi nge mune wuqoind
segi, di tende dobu nginy aye ninge pre di wuqoind.”
17 Jisas ni nikin wute ninge Jisas puq nand kin te mutungu di oyi oyi pengu
mand mari, “Pughe kin ningg bu ni puq nand? Ni beghi simbe ndug nari,
nginy ninge pre di beghi ni mune buqoid segi, di tende dobu nginy aye ninge
pre di buqoid. Di ni mune beghi simbe nundug nari ni kiyi nde no ye.”

18 Ni pugri pengu mand mand, ni mari, “Yumbo pughe kin ningg bu ni
‘nginy ninge pre’ puq nand? Beghi ni pugri puq nand kin te nei bab segi.”
19 Ni Jisas yumbo te kin ningg pengu mindig ningg wand wand mare kin
te ni nei namb pre, pugri bu ni pengu nindim nari, “Nge kari ‘nginy ninge
pre di nungoqi nge mune wuqoind segi, di tende dobu nginy aye ninge pre
di wuqoind.’ Nungoqi te ningg bu oyi oyi pengu wand?
20 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, nungoqi yivany ware di quanji
wand ye, pudi wute buagi qi pe kin ni oyi chumbuai rind ye. Nungoqi
yivany ware, pudi yivany ware ye te otiwo pre, di chumbuai ane was ye.
21 Nyumbueg wo wure wundi kin ni yuqo wuraq ye, te pugri muq ni wo
pe wuso ye ngeri. Pudi wo wure wundi pre dobu ni wo urupui ire qi pe
gudi ye te ningg chumbuai wund, di ni mai mining wuraq kin te nei gheri
wupiny.
22 Nungoqi muq nyumbueg wo pe wuso di mai wuraq kin pugrine. Muq
nungoqi yivany ware ye, pudi nge munene nungoqi gudoqu di nungoqi
chumbuai wand ye, di wuti iri nungoqi chumbuai wand ye te pend nawo
righe ye tuqui segi.
23 Nge nungoqi nganyene simbe guduq. Ngeri te wundi kin tende puayi
nungoqi yumbo ninge ningg nge pengu wundigh segi, te pugri nungoqi
yumbo ninge ningg nge nde nyamb pe pengu wand, tedi nge wuyi nungoqi
yumbo te neuq ye.
24 Muqne nungoqi yumbo ninge ningg nge nde nyamb pe pengu wand
segine. Pengu wand di yumbo wateri, di quan nganye chumbuai wand.
25 “Nge nungoqi wand ren simbe guduq kin te kopuqu wand pe simbe
guduq. Pudi ngeri ire wundi ye, di tende puayi nge kopuqu wand gad segi
ye, pudi nge wuyi ni yumbo ninde nei pe rise kin di yumbo pughe puq wen
ningg nari kin te yuwonne simbe guduq.
26 Ngeri te ningg nungoqi ngende nyamb pe pengu wand ye. Nge nungoqi
ningg nyamb pe wuyi pengu gidig ningg kari segi.
27 Pudi nungoqi nge wuyi nde pu gadi kin te nganyene puq wand di nge
yawo wuragh righe, pugri bu wuyi nikinne nungoqi yawo nirauq righe.
28 Nge wuyi nde pu gadi di qi pe keyi ki pre. Muq nge qi wen si kiraq di
wuyi nde mune ko ye.”
29 Muq Jisas nikin wute te mari, “Muq nu yuwonne wand simbe guad, di
kopuqu wand pe simbe guad segi.
30 Pugri bu muq beghi nei bab nu yumbo buagi nei gubiny, di nu wute nei
gudony ye. Wuti iri nu wand ninge pengu nunduw tuqui segi, te pugri ni
wand te nu nei guab pre. Nu wute nei gudony ye pugri bu nu God nde pu
guadi ye te beghi pari te nganyene puq bad.”
31 Jisas oyi nand nari, “Muqne nungoqi nge nei wumbigh.
32 Pudi ngeri ire wundi ye, te muq wundi pre, di tende puayi nge irine si
weri yengu, di nungoqi ire ire wu wase nungoqi non baj pe wo ye. Pudi nge
irine nganye yengu segi, te pugri nge wuyi ni nge temu yembu.
33 Nge yumbo simbe gad kin te simbe guduq, ei te nungoqi ngende wandi
di umbo yuwon gud ye tuqui. Qi pe ven nde nungoqi mai ware ye. Pudi
wune wamb wayequ. Te pugri nge qi pe kin gre te nyinge kawo righe pre.”

17

Jisas ni nikin wute te ningg ni kiyi pengu nindig

1 Jisas ni wand te simbe nand pre, ni wam rar neq wiyo di nari, “Wuyi
nge mi kati ye ngeri te muq wundi pre. Nge nu wo, nge gre yuwon kin te

bei ghand, ei te kin ningg nge nu wo oyi nu gre yuwon kin te bei gad wute buagi ruqond di te kin ningg nu nyamb rindivi viyo.

2 Te pugri nge gre kuegh di wute buagi nge nde si nambu yeru, ei te nge nde gri wute nu nge kuegh ye te ris ris te kin ris.

3 Muq ris ris te kin ris ye te pugri ni nu irine God nganyene kin nei rumbuw, di nge Jisas Kraist nu tiqi gudogh gadi ye nei rimbigh.

4 Nu nge yembe kuegh kin te yembe gidiny omo kawo ye te ningg nge nu gre yuwon kin te wute buagi bei keny.

5 Pugri bu muq, wuyi, asi qi di yumbo buagi rise segine kin tende puayi beghi temu gre yuwon kin rise kin te ninggne muq nunde rar pene gre yuwon kin te bei ghand.

6 “Nge wute qi pe kin nu ir kuawo nge kuegh ye te nu wuti pughe gib guab kin te bei kem pre. Wute men nu te, nu nge kuegh, di ni nu wand mutungu kin pugrine puq men.

7 Muq ni nei mamb pre te pugri yumbo buagi nu nge kuegh kin te nunde gri rindi.

8 Te pugri nu nge wand simbe gudigh kin te simbe gidim, di ni wand te umbo pe mawo vis, nge nganyene nunde pu gadi di nu nge tiqi gudogh gadi kin te nganyene puq mand.

9 Nge wute buagi qi pe kin ningg kari segi, pudi wute nu nge kuegh kin men ningg bu kari, te pugri wute men te nu te.

10 Nge te wute buagi te nu te, di nu te wute buagi te nge te. Ni yumbo yembe mindiny kin te ningg nge nyamb yumbui vise.

11 Nge qi pe ven nde kas nganye segi ye, pudi nge wute men ni qi pe ven nde mas di nge nunde godo ye. Pugri bu, wuyi yuwon nganye, nu nunon nyamb nge kuegh ye ni gre te ningg ni yeng wam, ei te beghi temu umbo irene kuse kin pugrine ni umbo irene kuse.

12 Nge ni ane pasne kin ven nde puayi nge nyamb nu kuegh kin ven ningg ni yeng kuam di ghav gidim yuwon pu mas. Wuti iri ir no segi, pudi Judas ni ir no ninggne, pugri bu ni ir no ei te nu ningg wand buk pe vise kin pugrine yumbo te puq ren.

13 “Muq nge nunde godo, pudi nge qi pe kas kin ven nde puayine nge wand ren simbe gad, ei te nge umbo pe quan nganye chumbuai gad kin pugrine ninde umbo pe chumbuai mand.

14 Nge nu wand simbe gudigh kin te simbe gidim pre di wute yumbo ur brequ nde si nambu risne kin ni yambu rirem ye. Te pugri nge yumbo ur brequ nde si nambu kas segi kin pugrine wute men ni yumbo ur brequ nde si nambu mas segi.

15 Nge nu ni qi pe ven nde pu ghate mowi ningg kari segi, pudi nu yeng wam ei Satan ni nyinge nawo maghe segi.

16 Nge yumbo ur brequ nde si nambu kas segi ye pugrine ni yumbo ur brequ nde si nambu mas segi.

17 Nu wand simbe guad kin te wand nganyene kin simbe guad, pugri bu nu wand nganyene kin te ningg ni ghap mo di ni nunon tene.

18 Nu nge tiqi gudogh qi pe gadi kin pugrine nge ni tiqi gudom mo.

19 Ni ningg bu nge kari nge nunon te wuti ei ni mune pugrine nunon te wute.

20 “Wuyi, nge wute men ninggne nu pengu guduw segi, pudi otiwo wute ninge wute men nge ningg wand simbe mand kin te rutungu di te ningg nge nei rimbigh ye te anene,

21 te ei ni quan buagine nu nge nde kuas di nge nunde kas di beghi temu
irene pas kin pugrine ni irene ris. Ni beghi nde ris ei te kin ningg wute qi
pe kin ni te ruqond di nei rimb, nu nge tiqi gudogh gadi.
22-23 Beghi temu irene pas kin pugrine ni irene ris, nge ninde kas di nu
ngende kuas, te ningg bu nu gre yuwon kin kuegh kin te ni keny pre. Ni
irene ei ris di wute qi pe kin te ruqond di nei rimb te pugri nu nge tiqi
gudogh gadi, di nu nge yawo kuragh righe kin pugrine ni yawo kurany righe
pre.
24 "Wuyi, qi di yumbo buagi rise segine nu nge yawo kuragh righe, pugri
bu nu nge gre yuwon kin bei guad. Wute nu nge kuegh ye nge kas pe tende
ghawo ris ei nu nge gre bei guad kin te ruqond.
25 Wuyi, nu yuwon kuawo ye, wute buagi qi pe kin nu ghabe runduw.
Pudi nge nu nei gubuw, di wute men nu nge tiqi gudogh gadi kin te nei
mamb pre.
26 Nge nu ningg ni simbe gidim di nu nei mumbuw pre, di otiwo nge mune
pugrine puq ken, ei nu nge yawo kuragh righe kin pugrine ni mune yawo
ram righe, di nge ngeningne ninde kas ye."

18

Jisas mait nase
Matyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53

1 Jisas ni kiyi pugri pengu nindig pre, ni nikin wute ane wuye iri Kidron
puq mindig kin te misiny opu gri mo. Ruso ruwo opu gri tende mong puch
ire nyumo olivne tende yemu, di ni tende mar mo.
2 Jisas ni pripri nikin wute ane tende mikur, pugri bu Judas ni sunyi te nei
namb pre. (Judas nen te ni Jisas veri nde si pe ni nondo ye.)
3 Prist mingg yumbui di Parisi ninge ni wute God ningg baj yeng muaw
kin ninge tiqi mundom mo. Judas ni wute God ningg baj yeng muaw kin te
di Rom mingg ami ninge ane nitami nyumo oliv yemu kin sunyi pe tende
no. Ni soi di lam di yeng kin yumbo ane mare mo.
4 Jisas ni yumbo pughe sin meng kin te quan buagine nei namb pre, pugri
bu ni nandi pengu nindim nari, "Nungoqi tughe ningg wandi?"
5 Ni oyi mand mari, "Jisas Nasaret kin."
Jisas oyi nand nari, "Nge wuti te." (Di Judas ni Jisas veri nde si pe ni nondo
ye ni anene tende yenu.)
6 Jisas nari, "Nge wuti te" puq nand kin tende puayi ni dobu dobune kring
mo di pombri mo qi pe mase.
7 Muq ni munene pengu nindim nari, "Nungoqi tughe ningg wandi?"
Di ni mari, "Jisas Nasaret kin."
8 Jisas oyi nand nari, "Nge nungoqi simbe guduq pre te pugri te nge.
Nungoqi nge meri wutigh, ate wute men si ware mo."
9 Jisas ni pugri simbe nindim ei te ni asi kiyi ningg nari, "Nge wute nu
kuegh ye te iri si keri segi ye" puq nand kin te ane tuquine.
10 Muq Saimon Pita ni mame bidi dobui iri nase ye te qo naimb nandi,
prist mingg yumbui mingg yumbui ni yembe ye wuti iri ange si tuan opu
kin te pend nuang ir wi. (Wuti te ni nyamb Malkus.)
11 Muq Jisas Pita simbe nindig nari, "Nu mame dobui te nikin chongo pe
mune yi ndighe. Nu nei guab kin kuari wuyi nge mai kiraq puq nand ye te
kiraq segi ye bri?"

Ni Jisas mitanyi Anas nde mo

12 Muq Rom mingg ami ni yumbui ni nikin ami ninge ane di wute God
ningg baj yeng muaw ye te ane Jisas mait nase, si taq mimbig.
13-14 Ber te ningg Kaiapas ni prist mingg yumbui mingg yumbui di asi ni
Juda simbe nindiny nari, “Wuti iri nungoqi buagi ane ningg nati te yuwon.”
Kaiapas ni wuti iri Anas puq mindig ye ni kuwonyumbu te nitaqi. Ni Jisas
mitanyi Anas nde mo.

Pita nari ni Jisas nei nimbig segi
Matyu 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:54-57

15 Saimon Pita di Jisas ningg wuti aye iri temi Jisas nde dobu maru. Prist
mingg yumbui mingg yumbui ni Jisas ningg wuti iri te nei nimbig ye, pugri
bu ni Jisas ane prist mingg yumbui mingg yumbui ni nas kin imb wabe mar
mo,
16 pudi Pita ni dabo ngimrawu ne ghimbi nawo pu yenu. Jisas ningg wuti
iri te ni prist mingg yumbui mingg yumbui ni nei nimbig ye, pugri bu mune
neyi ni, nyumbueg ngimrawu yeng wuwo pu yequ kin te simbe nunduw di
Pita nitanyi nar no.
17 Muq nyumbueg ngimrawu yeng wuwo pu yequ kin te Pita pengu
wundig wuri, “Nu Jisas ningg wuti iri segi bri?”
Pita oyi nand nari, “Nge segi.”
18 Wute God ningg baj yeng muaw kin di yembe ye wute ni uyi mati, di
wase muaq wughe suqo mipiq mipiq yemu. Di Pita ni anene wase suqo nap
nap yenu.

Prist mingg yumbui ni Jisas pengu nindig
Matyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71

19 Muq Anas, prist mingg yumbui mingg yumbui, ni Jisas nikin wute te
ningg di Jisas ni wand pughe ye simbe nindim kin te ningg Jisas pengu
nindig.
20 Jisas oyi nand nari, “Nge pripri wute God yumbui nyamb mirang kin
baj pe di God ningg baj Juda buagi rikur pe tende wand raqene simbe gad.
Nge wand ninge suqo grine simbe gad segi. Di wute buagi nei rimb.
21 Pughe kin ningg nge pengu gudigh? Nu wute nge wand gad kin rutungu
ye te ei pengu ndiny. Nganyene nganye, ni nge wand simbe gad kin te nei
rimb.”
22 Jisas ni puq nand kin tende puayi wute God ningg baj yeng muaw ye
wuti iri Jisas nde tumone yenu kin te si namb kui Jisas kowisambe dang
nindig, di simbe nindig nari, “Tughe simbe nunduw bu nu prist mingg
yumbui mingg yumbui nde rar pe pugri wand guad?”
23 Jisas oyi nand nari, “Nge wand ire unje kap, ate nu nge wand unje kap
kin te simbe ghand. Pudi nge wand simbe gad kin te nganyene, te pughe
kin ningg nu nge kui?”
24 Muq Anas ni Jisas si taq pune rise tiqi nundog prist mingg yumbui
mingg yumbui, Kaiapas, nde no.

Pita nari ni Jisas nei nimbig segi puq nand tevi nand
Matyu 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62

25 Saimon Pita ni wase suqo nap napne yenu, wute ninge pengu mindig
mari, “Nu Jisas ningg wuti iri bri?” Saimon Pita segi puq nand nari, “Nge
segi.”
26 Muq prist mingg yumbui mingg yumbui ni yembe ye wuti iri di ni
Malkus ni yavi ire te quan buid nap nari, “Nu Jisas ane oliv yemu kin sunyi

pe tende yequ. Nu kuari nge nu guqoid segi bri?" Malkus te Pita ange di nuang kin te.
27 Pita mune nganye segi puq nand, di ni segi puq nand pre brequne di wapiqu nari.

Jisas Pailat nde mitanyi mo
Matyu 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Luk 23:1-5

28 Muq Juda mingg wute nyamb kin Jisas Kaiapas nde baj pe pu mitanyi Rom mingg yumbui Pailat nde baj yumbui pe mo. Tende puayi te burane di ni Pailat nde baj pe mar mo segi. Te pugri ni mar mo tedi ni Juda mingg lo gure muaq di ni God asi Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri chumbuai rindiny di mir rind ye te ni ane mir mand tuqui segi. Te ningg bu ni dabone yemu.
29 Pugri bu Pailat neyi nandi di pengu nindim nari, "Wuti nen yumbo ur brequ pughene puq nen bu nge nde wutanyi wandi?"
30 Ni oyi mand mari, "Ni unje nap segi, tedi beghi nunde si pe pi nondo segi."
31 Pailat nari, "Nungoqi nonne wutanyi wo, nungoqi non nde lo pene wand ir wang." Juda mingg wute nyamb kin segi puq mand mari, "Nungoqi wute Rom kin beghi wuti iri pi nati ye te ningg segi puq wand."
32 Yumbo ren puq ren kin asi Jisas ni kruse pe nati ye te ningg simbe nand ye ane tuquine rise.
33 Muq Pailat mune baj yumbui pe nar no, Jisas ngam nirang nondo, di pengu nindig nari, "Nu Juda mingg king bu?"
34 Jisas oyi pengu nand nari, "Nu wand simbe guad kin ren nunon nde nei pene puq guad, o wute aye nge ningg puq mand kin te nu simbe munduw?"
35 Pailat oyi nand nari, "Nu nei guab kin nge Juda kin bri? Nunon wute di nunon prist mingg yumbui bu nu nge nde si pe mi guadi. Nu pughe sin bu kuen?"
36 Jisas nari, "Nge qi pe kin king segi. Nge qi pe kin king, tedi nge te yembe ye wute ni oyi yeng mand, di nge ghav mindigh ei Juda nge mait kase segi. Pudi nge tiqe aye pe kin king."
37 Pailat oyi nari, "Muq nu kingne iri."
Jisas oyi nand nari, "Nu kuari nge king iri puq guad kin te nu tuquine guad. Te pugri nge te kin ningg moyu wuri wundi di qi pe ven nde gadi, ei wand nganyene kin te ningg simbe gad. Wute wand nganyene kin opu yeru ye ni nge ningg wand rutungu ye."
38 Muq Pailat pengu nand nari, "Wand nganyene kin te pughene?"
Muq ni Jisas si neri mune dabo neyi ni di Juda kin wute buagi te simbe nindiny nari, "Nge wuti nen nati puq gad kin wand puate ninge guqod segi.
39 Pudi nungoqi non yumbo ur te pugri, God asi Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri yumbui chumbuai wundiny kin tende puayi di nge wute taq pu yemu kin te kin ye iri si keri nondo ye. Pugri bu nge Juda mingg king nen si keri nondo ningg bri wari?"
40 Muq ni Pailat nde ngam mare rundo di mari, "Yewo, ni segi. Beghi Barabas ei si gheri nandi." (Barabas ni yeng nand ye iri.)

19

Jisas mi nati ningg mari
Matyu 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25

1 Muq Pailat ami simbe nindim, Jisas mitanyi mo yas pe pug mindig.

2 Ni sare quat kin muet mamb pre ngawu pe mirang righe, di king kin
pugri chongo ambo kin ire mirang wughe pre,
3 di ire ire ninde mandi di mari, “Juda mingg king nu kuas nganye chiraq
ye!” Ni puq mand di Jisas kowisambe pe mi.
4 Pailat ni mune nganye dabo neyi ni di wute buagi simbe nindiny nari,
“Te wuqond! Nge wuti nen pi nati puq gad kin wand puate segi, pugri bu
nge kitanyi keyi ki ei nungoqi nonne wuqoind.”
5 Pugri bu Jisas ni sare quat kin ngawu pe rise kin te di chongo ambo kin
mirang wughe kin te risene neyi ni. Muq Pailat wute buagi te ningg nari,
“Te wuqond. Wuti taq nen.”
6 Muq prist mingg yumbui di wute God ningg baj yeng muaw kin ni
muqoind di ngam mare rundo mari, “Kruse pe qungu wi nati. Kruse pe
qungu wi nati.” Pailat simbe nindim nari, “Nungoqi nonne wutanyi wo
kruse pe qungu wi nati. Nge ni ki nati ye wand puate ninge guqod segi.”
7 Muq Juda kin wute buagi te oyi mune simbe mand, “Beghi ningg lo wuri
ni nati ye tuqui, te pugri ni nari ni God ningg wo.”
8 Pailat ni te nutungu kin te ningg ni quan wune namb.
9 Ni mune baj yumbui pe mar mo, di Jisas pengu nindig, “Nu muai pu
guadi?” Pudi Jisas ni oyi nindig segi.
10 Muq Pailat nari, “Nu nge wand kuegh segi ye bri? Nu nei guab te pugri
nge segine nu si keri yo, o wute simbe gidim nu kruse pe qungu mi ghati
kin gre rise.”
11 Jisas oyi nand nari, “God nari bu nu wuti pugri ye kuas, bu muq nu
segine wute simbe ndim nge kruse pe qungu mi kati ye tuqui. Pugri bu wuti
nge nu nde si pe ni godo ye ni mai te quan nganye yumbui, nu te musoqne.”
12 Pailat ni te nutungu kin te ningg ni Jisas si neri no kin ngim meri nat.
Pudi Juda buagi ngam mare rundo mari, “Nu si gheri no, tedi nu Sisar
kimand segi! Wuti iri nari ni king puq nand ye ni opu gri yenu, di Sisar
ningg veri!”
13 Pailat ni wand ven nutungu, Jisas nitanyi raqe nar no. Di jas nas kin
komboiq te miraq mandi sunyi puch ire wet mawo yuwon muany pu rise
kin tende muaq yequ di Pailat ni tende nas. (Sunyi puch te Hibru wand pe
Gabata puq munduw.)
14 Muq Juda ni Sabat kin nginy te ningg sir rip ye ngeri di ngeri te muq
bogisumb. Di te kin te God ni asi Israel mingg wo rar nuqond mas kin
ngeri te nei mimbiny kin wik te ninggne. Pailat wute buagi te ningg nari,
“Nungoqi king taq nen.”
15 Ni ngam mare rundo mari, “Weri wo! Weri wo! Kruse pe qungu wi
nati!”
Pailat ni pengu nindim nari, “Nge nungoqi king nen kruse pe qungu ki
nati ningg bri wari?”
Muq prist mingg yumbui ni oyi mand mari, “Beghi king aye segi, Sisar
irine!”
16 Muq Pailat ni Jisas Rom mingg ami ninde si pe ni nondo ei kruse pe
qungu mi nati ningg.

Jisas kruse pe qungu mi nati
Matyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43

Pugri bu Rom mingg ami Jisas mitanyi mo.

17 Ni nikin kruse te niraq tiqe yumbui pe pu neyi ni, di mong puch ire
“Ngawu ngape tiqe” puq mand kin tende no. (Mong te Hibru wand pe
Golgota puq mand.)
18 Tende ni kruse pe qungu mi nati, di wute aye temi anene qungu mi
mati, iri opu yenu iri opu yenu di Jisas mingine yenu.
19 Pailat nari wand ninge ur mand pre kruse pe mi riwo pu yeru. Ni wand
ur mand kin taq pugri, “Jisas Nasaret kin, ni Juda mingg king.”
20 Jisas qungu mi nati kin sunyi pe pu tiqe yumbui pe te tumone. Di wand
ur mand kin te Hibru wand, Latin wand, di Grik wand pe ur mand, pugri
bu Juda nganye buagi ni wand ur mand kin te ruqond.
21 Juda mingg prist mingg yumbui ni Pailat ningg mari, “Nu Juda mingg
king ur ghand wayequ. Pudi nu pugri ei ur ghand, ‘Wuti nen nari ni Juda
mingg king’.”
22 Pailat oyi nand nari, “Nge kari ur mand kin te rar wuqond, ur mand
kin pugrine rise.”
23 Rom mingg ami ni Jisas kruse pe qungu mi nati pre, ni chongo te materi
bir mawo 4-pela pu di ire ire materi. Ni chongo dobui kin wabe gri niraq
wughe, di chongo irine pe yembe munduw kin te anene ir muang.
24 Rom mingg ami te kin kin wand wand mare mari, “Chongo dobui kin
wen bir puaq wayequ. Satu griny bad ei buqod tughe nitaqwi.” Ni pugri
puq men kin te God ningg wand buk pe vise kin ane tuquine. God ningg
wand taq pugri, “Ni nge chongo bir mawo ire ire materi, di nge chongo
dobui kin te satu griny munduw ye.” *[Sng 22:18]*
Di muq Rom mingg ami ni pugri puq men.
25 Jisas nde kruse pe tumone te nikin kumo, nikin kumotumo, Maria
Klopas ngam, di Maria Magdala kin ni tende yeru.
26 Jisas ni nikin kumo di nikin wuti iri ni yawo nirang righe ye ni tende
yeru nuqond. Pugri bu nikin kumo te simbe nunduw nari, “Ni nu wo ei puq
ndig.”
27 Muq nikin wuti te ningg mune nari, “Ni nu numo ei puq nduw.” Di
tende puayine Jisas nikin wuti te Maria nitaqi no ninde baj pe wus.

Jisas nati
Matyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49

28 Jisas nei namb te pugri tende puayi ni yembe buagi te omo nawo pre,
pugri bu ni nari, “Nge yawo singar kati.” Ni puq nand ei wand buk pe vise
kin te ane tuquine.
29 Wain abo neq kin os ane tende nas, pugri bu ni chongo bidi nyumo
kamo pe wureq mimbiq, wain pe meq wughe pre Jisas nde mim pe meq
wundo.
30 Jisas ni wain te ne pre di nari, “Omone.” Muq ni ngawu nindinyi nati,
nikin ququ te wuwi wundi wuso di nati.
31 Muq Juda mingg wute nyamb kin ni Pailat pengu mindig ngiq nand
tedi wute kruse pe yemu kin te muange gure muam ei brequne mati di
mate mati ningg. Ni puq men kin te pugri muq Sabat kin nginy te ningg sir
rip di ni Sabat kin ngeri yumbui nganye te tumo rind, di ni Sabat kin nginy
te ningg wute kruse pe yemu kin te ni yambu mari.
32 Pugri bu ami ni wute Jisas ane kruse pe qungu mi mati kin te muange
gure muam.
33 Pudi ni Jisas nde mondo kin tende puayi ni muqond Jisas nati pre, pugri
bu ni muange gure muang segi.

34 Pudi ami iri yir neti nowi qut pe cheiq neri, di opu brequne yavi wuye
ane buraq ri.
35 Wuti yumbo ren nuqond kin ni ren kin ningg simbe nand, di ni simbe
nand kin te nganyene. Ni nei namb ni wand simbe nand ye te nganyene, di
ni te kin ningg simbe nand ei nungoqi Yumbui nei wumbig.
36 Yumbo ren puq ren ei te wand buk pe vise kin ven te ane tuquine.
Wand buk pe vise kin taq pugri, “Ni ningg ngape ire gure muang segi ye,”
[Kis 12:46; Nam 9:12]
37 di aye te “Wuti ni yir pe cheiq meri kin te ei ruqoind ye.” *[Sek 12:10]*

Jisas ngamo pe mowi yenu
Matyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56

38 Tende dobu Josep Arimatea kin ni Pailat pengu nindig ei Jisas neti nati
neri no nowi yenu ningg. (Josep ni Jisas ningg wand nutungu di nganyene
puq nand ye, pudi ni Juda mingg wute nyamb kin te wune nimbim, pugri
bu ni suqo grine Jisas nei nimbig.) Pailat ni Josep Jisas neti nati neri no kin
te ningg ngiq nindig, pugri bu ni no di Jisas neti nati, di neri no.
39 Nikodemus, wuti asi Jisas nuqoind ningg burpoq pu Jisas nde no kin te,
ni wel tuqo kin mur di alos pe yembe mindig kin te 30 kilogram kin pugri
nare Josep temi mo.
40 Ni temi Jisas meri mo di wel tuqo kin te muang di chongo quem kin pe
wureq maimb. Ni puq men kin te Juda ni wute mati kin mawo yemu ningg
tedi pugri ei puq men ye.
41 Jisas qungu mi nati kin sunyi pe tende tumone wuny ire vise, di wuny
mbe mingi tende wute mati mawo yemu kin ngamo ire yequ, ngamo te
urupui, wuti iri mowi yenu segine.*
42 Muq Juda buagi Sabat kin ngeri te ningg sir map ningg, di ngamo te
tumone yequ, pugri bu ni Jisas meri mo ngamo pe tende mowi yenu.

20

Jisas mune nes newo
Matyu 28:1-10; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12

1 Nginy namba wan te ningg burane, bur yengune Maria Magdala kin ni
Jisas nde ngamo pe wuso, di wuqond wet nyaw ngamo pe yequ kin te kring
mipiq wuso pre.
2 Pugri bu ni mune vig wumb Saimon Pita di Jisas ningg wuti te kin ye
iri Jisas nikin yawo nirang righe kin te ni temi nde wuso di simbe wundim
wuri, “Yumbui ngamo pe pu meti nowi meri mo pre, di ni muainde mowi
nase kin te beghi nei bab segi.”
3 Muq Pita di Jisas ningg wuti aye te temi mes mewo Jisas nde ngamo pe
mo.
4 Ni temi ane vig mamb mo, pudi Jisas ningg wuti aye te oyi ye nawo no
ngamo pe nitari righe, di Pita naru.
5 Ni yimb naghe, rar neq wur di chongo bidi Jisas nde ghimbi pe wureq
mamb kin te nuqond, pudi ni ngamo pe nar no segi.
6 Muq Saimon Pita, ni wuti tende dobune naru kin, ni no nitari righe di
ngamo pe nar no. Ni chongo bidi Jisas nde wureq mamb kin te rise nuqond,

* **19:41:** Juda nikin wute mati kin mawo yemu ye ngamo te rand sange pe gawo yembe munduw pre di wet pe gawo chupoq mindiq.

7 di chongo bidi ngawu pe mirang wughe kin te anene gure muaq pre pu
wuse nundoq. Chongo bidi te nikinne wuse, di chongo bidi aye te ane ire
pene rise segi.
8 Muq Jisas ningg wuti aye te ye nawo no ngamo pe nitari righe kin ni
mune ngamo pe nar no. Ni chongo te rise nuqond, di ni nei namb Jisas ni
nganyene mune nes newo pre.
9 (Pudi ni temi Jisas mune nes newo ye wand te God ningg wand buk pe
rise kin te nei mimbiny segine.)
10 Muq Jisas ningg wute temi te munene kin kin baj pe mo.

Jisas Maria Magdala kin ninde raqe no
Matyu 28:9-10; Mak 16:9-11

11 Pudi Maria ni Jisas nde ngamo qunambe tende quanji quanji yequ. Ni
quanji quanjine yimb wughe ngamo pe rar weq wur,
12 di angelo temi yemu wuqond. Ni chongo quem kin mare righe pre Jisas
asi mowi nase kin sunyi pe tende mas, iri ngawu tiqe opu nas, di iri muange
tingi opu nas.
13 Ni temi Maria pengu munduw mari, “Nu pughe kin ningg quanji guad?”
Ni oyi wund wuri, “Wute ninge nge yumbui meti nowi meri mo pre, di
nge nei gab segi ni muainde bri mowi nase.”
14 Ni puq wund pre, muq dobu gri rar wut di Jisas te yenu wuqoind, pudi
ni wuqoind wuip no segi.
15 Jisas ni pengu nunduw nari, “Nyumbueg, nu pughe kin ningg quanji
guad? Nu tughe meri kuting?”
Ni nei wumb kin wuri ni wuti wuny mbe tende yembe nand kin bri
yenu, pugri bu ni simbe wundig wuri, “Nu kueti nowi kueri kuo, ate sunyi
muainde kuowi nase kin te simbe ghand di nge ko keti nowi ye.”
16 Jisas simbe nunduw nari, “Maria!”
Maria Jisas nde tindi wundo di Hibru wand pe wuri, “Rabonai!” (Wand
ven ni puate te, wuti wand wute bei neny ye.)
17 Jisas ni simbe nunduw nari, “Nu nge ghait kase wayequ, te pugri nge
mune nge wuyi nde kewo ko segine. Pudi nu yo, nge te wute te simbe ndim
ghari, nge mune ngening wuyi nde kewo ko ye. Ni nge wuyi di nungoqi
nuyi, nge God di nungoqi God.”
18 Muq Maria Magdala kin ni wuso di Jisas ningg wute te simbe wundim
wuri ni Yumbui wuqoind pre, di ni Jisas simbe nunduw kin wand te simbe
wundim.

Jisas nikin wute nde bre newo
Matyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49

19 Nginy namba wan te ningg yuram bur Jisas ningg wute irepene baj
pe mikur, di ngim miraq wughe gre pu mas, te pugri ni Juda mingg wute
nyamb kin te wune mimbim. Muq Jisas nandi ninde mingine yenu di nari,
“Nungoqi umbo yuwon kuse.”
20 Ni puq nand pre, ni qut di si te bei nindim. Jisas ningg wute ni Yumbui
muqoind kin te ningg ni quan nganye chumbuai mand.
21 Jisas munene simbe nindim nari, “Nungoqi umbo yuwon kuse. Wuyi
nge tiqi nundogh gadi kin pugrine nge mune nungoqi tiqi gudouq wo.”
22 Ni pugri puq nand pre di ni puy nuqond di simbe nindim nari, “Ququ
Yuwon Ye weti nowi.
23 Nungoqi wuti iri mai puaq wundig, tedi ni mai te puaq. Nungoqi ni mai
puaq wundig segi, tedi ni mai te puaq segi.”

Jisas Tomas nde raqe no

24 Muq Tomas (Didimus puq mindig kin) ni Jisas ningg wute 12-pela te kin
ye iri, di Jisas ni nikin wute nde raqe no kin tende puayi ni ane mas segi.
25 Pugri bu Jisas ningg wute ninge te ni simbe mindig mari, “Beghi
Yumbui buqoid pre.” Pudi ni simbe nindim nari, “Nge ni muanji si pe rise
kin te guqod di nge nil maghe kin sunyi te si kawo, di ninde qut pe si keq
wur, tedi nge kari nungoqi nganyene wand.”
26 Wik ire pre Jisas nikin wute ni munene baj pe tende mas, di Tomas ane
mas. Ni ngim miraq wughe, pudi Jisas nandi ninde mingine yenu di nari,
“Nungoqi umbo yuwon kuse.”
27 Muq ni Tomas ningg nari, “Nu si suramb ven yi mandi, nge si ren qond.
Nu si yeq wundi di nge nde qut pe si yeq wur. Nu nei tevi tevi kin te si ghare,
di wand simbe munduw kin te nganyene puq ghand.”
28 Muq Tomas Jisas ningg nari, “Nge Yumbui di nge God!”
29 Muq Jisas ni simbe nindig nari, “Nu nge guqoid pugri bu nu kuari te
nganyene. Wute nge ruqoind segine nganyene puq rind kin God ni yuwon
nuany ye.”
30 Jisas ni yumbo ur gre ye nganye buagi nganye nikin wute nde rar pe
bei nand, pudi te kin te quan buagine buk wen nde ur gad segi.
31 Pudi ren ne ur gad ei nungoqi wari Jisas ni nganyene Kraist, God ningg
wo, di nungoqi ni nei wumbig kin te ningg ninde nyamb pe nungoqi was.

21

Jisas nikin wute 7-pela nde raqe no

1 Tende dobu nginy ninge mo pre Taiberias wuye ngamo pe tende Jisas
nikin wute nde mune raqe no. Jisas nikin wute nde raqe no kin taq pugri.
2 Saimon Pita, Tomas (Didimus puq mindig kin te), Nataniel Kana Galili
opu kin te, Sebedi ningg wo temi, di Jisas ningg wute aye temi ninge ane ni
quan buagine irepene yemu.
3 Muq Saimon Pita ni simbe nindim nari, “Nge ko umo meri kat.” Di ni
mari, “Beghi nu ane po ye.” Muq ni mes mewo mo, bot pe mewo mo di mo,
pudi bur te ningg ni umo ninge materi segi.
4 Yambgriq burane Jisas dabo jiji pe tende yenu, pudi nikin wute ni
muqoind maip no segi.
5 Muq ni ngam nare rundo nari, “Mand, nungoqi umo ninge wateri segi
bri?”
Ni oyi mand mari, “Segi.”
6 Muq ni nari, “Nungoqi yawi si nganye opu mune meweri naghe, di umo
ninge wateri.” Ni Jisas nari kin pugrine puq men di umo nganye buagi
nganye yawi pe righe, di yawi qo maimb nondo bot pe mowi naghe kin
tuqui segi.
7 Muq Jisas ningg wute te kin ye iri Jisas nikin yawo nirang righe kin ni
Pita ningg nari, “Te Yumbui bu yenu ye.” Saimon Pita ni wand te nutungu
kin tende puayi ni chongo ir nuaq pu wus di yembe nand kin chongo te
mune niraq wughe, wuye pe prare naghe ei wuye ghiri numboq dabo no
ningg.
8 Muq Jisas nikin wute aye ninge te mune bot pe maru ei yawi pe umo
righe bre pu yeru kin te yawi ane qo mamb mare dabo jiji pe mo. Bot te jiji
pe tumone yequ, 100 mita kin pugri.

9 Ni mo jiji pe mo mar kin tende puayi wase ire namb namb yengu di umo
ninge wase pe tende rise, di bret ninge ane rise muqond.
10 Jisas ni simbe nindim nari, “Nungoqi umo ninge muq tene wateri kin
ninge ren ware wandi.”
11 Muq Saimon Pita mune bot pe newo no di yawi te qo naimb neri dabo
jiji pe newo no. Umo yumbui kinne 153 kin pugri yawi pe tende bre, pudi
yawi pend nas segi.
12 Jisas ni simbe nindim nari, “Wandi, mir wand.” Jisas ningg wute te
iri Jisas ningg pengu nand nari, “Nu tughene” ni nei mamb pre te Yumbui,
pugri bu ni pengu mand segi.
13 Jisas nandi bret te nateri nem di umo mune pugrine.
14 Muq ven te Jisas nati pre mune nes newo nikin wute nde raqe no tevi
ire pu nand kin.

Jisas ni Pita pengu nindig tevi ire nand

15 Ni mir mand pre, muq Jisas Saimon Pita ningg nari, “Saimon, Jon ningg
wo, nu nganyene nge quan nganye yawo kuragh righe, di wute aye te nge
musoqne yawo miragh righe bri?”
Ni nari, “Yumbui, nu nei guab nge nu yawo kiraw righe.”
Jisas nari, “Nge sipsip wo te bag ghamb.”
16 Jisas munene nari, “Saimon, Jon ningg wo, nu nganyene nge quan
nganye yawo kuragh righe?”
Ni oyi nand nari, “Yumbui, nu nei guab nge nu yawo kiraw righe.”
Muq Jisas nari, “Nge sipsip te sabi ndiny.”
17 Jisas mune nganye puq nand nari, “Saimon, Jon ningg wo, nu nge yawo
kuragh righe bri?”
Jisas ni pengu nindig tevi ire pu nand nari, “Nu nge yawo kuragh righe?”
Di Pita ni umbo mai kuyo. Pugri bu ni nari, “Yumbui, nu yumbo buagi nei
guab omo. Nu nei guab nge nu yawo kiraw righe.”
Jisas nari, “Nge sipsip te bag ghamb.
18 Nge nu nganyene simbe guduw, nu ambonye kuas kin puayi nunonne
chongo kuare righe di muainde kuo puq guad kin tende kuo. Pudi nu gang
ghase kin tende puayi di nu si ndiri riwo, di wute aye mait ghase, di sunyi
nu kuo yambu kuari kin tende mitanyi mo.”
19 Jisas ni puq nand kin te otiwo Pita ni pughe gri nati di God gre yuwon
ye te bei nand kin te ningg bu puq nand. Muq Jisas Pita ningg nari, “Nge
nde dobu ghawi.”
20 Pita trombui nandi, Jisas nikin wute te kin ye iri Jisas nikin yawo nirang
righe kin te ninde dobu naru nuqoind. (Wuti nen te asi mir mand mand mas
di ni yimb nondo Jisas pengu nindig nari, “Wuti tughe ei nu veri nde si pe
ni godo,” puq nand kin te.)
21 Pita ni nuqoind di pengu nand nari, “Yumbui, te muq ni pughe gri?”
22 Jisas oyi nand nari, “Nge ni nati segine nas nge mune gadi ningg kari,
tedi nu te kin ningg yivany ghare wayequ. Nu ngende ghawi.”
23 Pugri bu wand vir ir wute nganye buagi Jisas nei rimbig kin ni nei rimb
kin riri Jisas ningg wuti nen ni nati segi ye. Pudi Jisas ni wuti te nati segi ye
te ningg nari segi. Jisas nari, “Nge ni nati segine nas nge mune gadi ningg
kari, tedi nu te kin ningg yivany ghare wayequ.”
24 Wuti nen bu yumbo ren ningg simbe nand, di ur nand. Beghi nei bab
ni simbe nand kin te nganyene.

25 Jisas ni yumbo aye quan yembe nindiny. Quan buagine ur gad, tedi nge nei gab kin buk nganye buagi nganye, di wute buagi qi pe ven nde buk mawo rise kin sunyi segi.

Aposel Mingg Yembe

Luk ni buk ye wuwo kin pe Jisas ni yembe nand kin di wand simbe nand kin te ningg ur nand. Tende dobu ni buk wen ur nindiq. Buk wen nde ni Ququ Yuwon Ye ni Jisas ningg wute nde yembe nand kin te ningg simbe nand. Luk ni bei nand kin te Jisas ningg aposel ni wand mare mo Jerusalem, di Judia buagi, di Samaria buagi, di tene ruso tiqe buagi qi wen wung yeru kin tende mo, Jisas ningg wand wute simbe mindiny.

Buk wen Ququ Yuwon Ye ningg simbe wund. Nginy yumbui iri Pentikos puq mindig kin tende Ququ Yuwon Ye ni Jisas ningg wute nde nati ni nas. Ququ Yuwon Ye ninde nas di ni nei neny di gre neny ei ni Jisas ningg wand yuwon ye wute simbe rindiny. Jisas ningg aposel tiqe manyi mo wand te bir mawo, di wute ninge ni wand te rutungu di Jisas nei rimbig.

Beghi buk wen budoq sapta ninge Luk ni Pol ningg wand nand di ni “beghi” puq nand. Beghi te buqod di nei bab tende puayi Luk Pol temi nyinge mare mo mo.

1 Tiopilus, nge buk ire ye wuwo ur gidiq, di Jisas ni yembe puate ni righe
di wute wand bei nindim kin te kin bei guduw.
2 Asine pu rindi muq nginy nen ningg ni ningg aposel ir nawo pre kin
te wand nem. Ni Ququ Yuwon Ye ningg gre pe yembe kin wand ven yeri
nindim nindim ruso ruso God Jisas nitanyi newo no. Wand ven kin nge buk
aye pe ur gad pu rise.
3 Asi ni yuqo nare di ni nati pre, otiwo muq ni nikin wute nde mune nandi.
Di ni nikin ghimbi bei nindiny, te ei ni ruqond di nei rimb, riri, “Ni urupuine
qa nas.” Ni nginy 40-pela pu ni ane ris, di ni wute God nde si nambu ris kin
wand simbe nindiny.
4 Nginy iri ningg Jisas ni ane mir rind rind ris di ni simbe nindiny nari,
“Nungoqi Jerusalem si wuraq wayequ. Nungoqi wasne, ei wuyi ni nari ni
yumbo te neuq puq nand kin te ghimbi wany. Asi nge simbe guduq kin te.
5 Jon ni wute wuye tuan pe wuye nap. Pudi nginy quan segine di God ni
ningg Ququ Yuwon Ye nungoqi nde nati ni.”

Jisas wam newo no
Mak 16:19-20; Luk 24:50-53

6 Muq Jisas ningg wute Jisas nde irepene rikur muq ni pengu rindig riri,
“Yumbui, muq ven nde puayi nu beghi wute Israel kin ghav gudug, di beghi
munene yumbui pas di wute aye beghi nde si nambu ris bri?”
7 Muq ni oyi simbe nindiny nari, “Pughe puayi yumbo isis ruwi kin te nge
wuyi nikin gre pe nap ruso pre ye, nungoqi nei wamb tuqui segi.
8 Pudi otiwo God ningg Ququ Yuwon Ye nati ni nungoqi nde nas, tedi
nungoqi gre wateri. Di segine nungoqi wand ware wo Jerusalem, di Judia
buagi, di Samaria buagi, di tene ruso tiqe buagi qi wen wung yeru kin tende
wo, wute nge ningg simbe wundiny.”
9 Ni wand ren puq nand pre, ni rar rar yeru, di God ni neti nowi di nitanyi
wam newo no. Di ni wuye quari ire pe nar no, di ni mune ruqoind segi.
10 Ni no di ni nginy tu pe rar rarne yeru, muq brequne wute temi ni ane
yemu. Ni temi chongo quem kin mare righe.
11 Ni temi mari, “Nungoqi wute Galili opu kin pughe kin ningg nungoqi
nginy tu pe rar rar yequ? Jisas nen muq God nungoqi nde pu neti nowi di

nitanyi wam newo no, di otiwo nungoqi muq wuqoind wuqoindne wam newo no kin pugrine nganye ei mune nandi.”

Ni wuti iri Judas ningg yembe nitangri kin si mumbog

12 Muq ni rand Oliv puq mindig kin te si meri, di mune Jerusalem mo.
Rand Oliv ni Jerusalem tumone, 1 kilomita kin pugri.
13 Ni mo tiqe mar mo, di baj ire nyembe tevi, ire tingi, di ire wam kin tende
mo. Di ni nyembe wam kin tende mewo mo mas. Wute men baj pe tende
mewo mo: Pita di Jon di Jems di Andru, di Pilip Tomas temi, di Bartolomyu
Matyu temi, di Jems Alpius ningg wo, di Saimon wute tit Selot kin iri, di
Judas Jems ningg wo.*
14 Wute buagi men ni pripri ire pe mas God ane wand mand mand.
Nyumbueg ninge di Maria Jisas ni kumo di Jisas ni kiqam ni anene God
ane wand rind rind.
15 Tende puayi Pita ni wute aye Jisas nei rimbig kin ninde mingine yenu,
muq wand ire nand. Wute te buagi ane 120-pela kin pugri.
16 Pita ni nari, “Chech qam, muqdi nge Judas Iskariot ni wute Jisas mait
nase kin ngim bei nem ye te kin simbe gad yamb. Asi God ningg Ququ
Yuwon Ye Devit nei neng. Muq Devit wand nand, bu muq God ningg wand
pe vise. Asi Devit simbe nand kin wand te nganyene ei puq ren ye, pugri
bu muq Judas te kin tuquine puq nen.
17 Asi Judas beghi ane pas. Ni beghi ane yembe wen pitaqwi.” Pita ni puq
nand.
18 (Judas Jisas bei naind di wute aye mandi mait nase di Judas ni yumbo
ur brequ ren puq nen ye te ningg ni wet bidi ninge nateri. Judas wet bidi
te nare no, qi puch ire wong nindiq. Wong nindiq pre, muq ni qi pe tende
ir naghe, di ni umbo bir kus, di umbo buagi qi pe groq ri.
19 Otiwo wute buagi Jerusalem mas kin nei mamb. Muq nikin wand pe qi
puch wen “Akeldama” puq munduw. Nyamb ven kin puate taq pugri: Yavi
qi.)
20 Muq Pita ni nari, “Wand ven beghi Buk Song pe pugri vise:
‘Ni baj piyi segine nase. Wuti iri tende nas segi kin.’ *[Sng 69:25]*
Di buk te aye pe opu wuri,
‘Wuti aye ei ni sunyi te nitangvi wuti ye nawo kin ningg nas.’ *[Sng 109:8]*
21 “Pugri pu bu muqdi beghi wuti iri si bubog ei Judas ningg sunyi natevi.
Wuti beghi ane pripri Jisas ane nyinge pare po badi po badi kin te ei iri paip
no.
22 Jon ni wute wuye nap, di Jisas ni yembe nindiri riwo, yembe nand rindi
God ni Jisas beghi nde pu neti nowi nitanyi newo no. Muq wuti yumbo
buagi ren nuqond kin te ei beghi si bubog. Di ni beghi ane ei yembe bad,
Jisas mune nes newo kin te kin wand bir pawo.”
23 Pita ni pugri puq nand, muq ni wute temi si mumbom. Iri taq Josep,
ni Barsabas nyamb mirang, ni nyamb aye mune visene, taq Jastus. Di wuti
aye taq Matias.
24 Muq ni God ane pugri wand mand, “Yumbui, nu wute buagi nei mamb
kin te nei gubim. Nu mune beghi bei ndug, nu wute temi men yemu kin
men nu pughe ye si gubog pre te beghi bei ndug,
25 te ei ni Judas ningg sunyi natevi, aposel ningg nas ei beghi ane yembe
bad. Judas ni yembe wen si niraq di nati, muq nu sunyi kuping ruso pe
tende no pre.”

* **1:13:** Wute tit Selot kin ni Rom mingg gavman nde si nambu mas yambu mari ye.

26 Muq ni wet wo map mewo di muqond Matias ni nyamb ye wuwo. Di
muq ni aposel 11-pela te ane mikur.

2

God ningg Ququ Yuwon Ye nati ni

1 Nginy iri Pentikos puq mindig kin te ningg ni buagi ane irepene rikur
pu ris.
2 Muq brequne nganye qurur yumbui wam pu rindi di wute buagi baj
tende ris kin quan buagine qurur te rutungu. Qurur te nyumurighi yumbui
naghe kin qurur pugri.
3 Muq ni yumbo ninge wase nyungu kin pugri ruqond. Di yumbo te bir
puch puch wute buagi te yeru kin ire ire ninde wam rise.
4 Di God ningg Ququ Yuwon Ye Jisas ningg wute nde bre. Muq ni nei neny
di ni segine wand tuan isis rind.
5 Juda ninge kantri buagi aye pe mas kin mandi pu Jerusalem mas, wute
te ni pripri God ningg wand mutungu ye.
6 Qurur nyumurighi yumbui kin pugri mutungu, di wute buagi rindi
rikur. Muq wute buagi kin kin rutungu Jisas ningg wute ni nikin nde wand
tuan pene nganye wand mand. Muq ni puye rind,
7 di ni nei kumo rimb. Ni riri, “Pughe sin ren? Wute buagi men wand
mand kin men ni Galili opu kinne.
8 Pughe gri qa te beghi wutamu manyi ire ire bon wand tuanne nganye
putungu, beghi bon wuyi moyu nde mim pe putungu kin pugri nganye?
9 Beghi kantri bon bonne badi. Beghi ninge Partia di Media di Elam kin,
muq wute ninge Mesopotemia kin, di Judia di Kapadosia, di Pontus di Esia
kin,
10 di Prigia di Pampilia, di Isip di beghi ninge kantri Libia Sairini tumo
yequ ye te kin, di wute ninge Rom pu badi ren pas.
11 Beghi Juda di wute aye kin ninge ane Juda mingg yumbo ur te pitaqwi,
di Krit di Arebia, beghi quan buagine putungu. God ni yembe yumbui nand
kin te kin wand beghi bon wand tuan pene nganye simbe mand.”
12 Muq quan buagine puye mand di ni nei kumo mamb. Di kin kin pugri
wand mand mari, “Yumbo ren pughe gri ate?”
13 Pudi ninge perei mand mari, “Ni wain quan nganye me, bu ngawu
ghabe rind.”

Pita wand bir nawo

14 Pudi Pita ni 11-pela pu te ane yemu di ni quan kumone ngam nare
di pugri simbe nand, “Nungoqi Juda di nungoqi wute buagi wandi pu
Jerusalem was kin te nungoqi nge nde ange waq, wand ven wutungu ei
yumbo ren nei wamb.
15 Nungoqi nei wamb kin di wute men ngawu ghabe rindim. Segi. Muq 9
kilok burane, bu muq wain pe segine.
16 Propet Joel God ningg wand simbe nand ye ni yabe yumbo ren ningg
qa puq nand:
17 God ni nari, ‘Otiwo ngeri muq pas kin ren pre ningg tumo di nge ningg
Ququ te wute buagi keny ye. Di nungoqi quayi wo di nyumbueg wo
ane propet kin pugri wand bir ruwo. Di nge nungoqi wo ambonye
ruqo nyemb pe pugri yumbo isis bei gidim, di nungoqi wute gang te
nge ruqo nyemb nganye kem.
18 Tende puayi di nge ningg Ququ Yuwon Ye ningg gre nge ningg yembe ye
quayi di yembe ye nyumbueg keny, te ei ni propet kin pugri wand bir ruwo.

19-20 Di nge nginy tu wam yumbo ur aye kin yembe gidiny, di nge nginy
kitindi no burpoq nap, di irew kitindaq wuso yavi kin pugri ambo wuyo.
Di nge tingi qi pe yumbo ur gre ye aye yembe gidiny. Yavi di wase di wasebo
yumbui nganye ei ris. Muq tende dobu di Yumbui nandi kin nginy. Ni nandi
kin nginy te di yumbui nganye.
21 Di wute Yumbui munene nateri ningg riri, tedi Yumbui ghav nindiny di
ni ni ningg wute ris.' *[Jol 2:28-32]*
22 "Wute Israel kin, nungoqi wand ven wutungu. Nge Jisas Nasaret kin
ningg simbe guduq yamb. Nungoqi non gri qa yumbo ur gre ye di yumbo
ur God gri Jisas nde si pe nungoqi nde mingi puq nen ye wuqond. Ni puq
nen ei nungoqi nei wamb God ni Jisas tiqi nundog nandi.
23 Asine God ni nei namb di wand taq namb pre, bu wuti nen nungoqi
nde si pe nowi nas. Di wute brequ nde si pe nungoqi kruse pe qungu wi
nati.
24 Pudi matmat wuit nase gre pu nase tiq segi, bu God wuti nen mune
nindingi newo. Ni nati kin yuqo brequ buagi te mune puaq nindig.
25 Yabe nganye Devit mune Jisas ningg pugri puq nand:
Nge pripri Yumbui guqoid nge nde tumone nganye nas. Ni nge nde tumo
nas, pugri bu nge yumbo ninge ningg wune gab segi.
26 Pugri bu nge umbo chumbuai nganye gud, di nge wand chumbuai kin
simbe gad. Nge ningne yumbo yuwon kin ghimbi kuany.
27 Muq nu nge ququ mati kin tiqe pe si kueri nas segi. Di nge nunon wuti
yuwon ye si kueri matmat pe kase sigh gab segi.
28 Nu nge yuwon pu kas kin ngim bei gudigh pre. Muqdi nu nge temu pas,
di te kin ningg di nge quan nganye chumbuai gad. *[Sng 16:8-11]*
29 "Chech buagi, nge beghi koku Devit ningg oghi pune simbe guduq
ningg. Ni nati pre, di ngamo mowi. Di ni ngamo beghi nde mingine yequ
yequ rindi rindi muq.
30 Pudi Devit ni propet, bu ni nei namb God ni pugri puq nand nari, 'Otiwo
nu nuqo dobu iri si gubog, di ni nu kin pugrine king ningg nas.' *[Sng
132:11]*
31 Asi Devit ni God otiwo yumbo puq nen kin nuqond pre, di nari otiwo di
Kraist mune nes newo. Ni nari, God ni mati kin tiqe pe si neri nase tiq segi.
Di ni ghimbi sigh rimb tiq segi.
32 Muq Jisas te God nindingi newo pre. Beghi quan buagine ni buqoid pre,
muq beghi simbe buduq.
33 Muq God ni nitanyi wam newo no, di ninde si tuan pe nas pre. Wuyi ni
Ququ Yuwon Ye neng pre, te asi ni neng puq nand kin pugrine. Pugri bu
muq Ququ te kin nengu pre, di nungoqi wuqond di wutungu.
34 Jisas ni puq nen kin te asi Devit wand nand kin te ane tuquine. Devit wam
newo no segi, pudi ni kin oyine nari, Yumbui ni nge yumbui pugri simbe
nindig nari, 'Nu nge nde si tuan pe ghas ruso ruso
35 nge nu veri nu nyinge yi viyo kin komboiq woju ningg kawo mas.' *[Sng
110:1]*
36 "Pugri pu bu nungoqi wute Israel kin wand ven ei wutungu yuwon.
Jisas nen nungoqi kruse pe qungu wi nati ye te muq God ni yumbui ningg
nowi nas, di Kraist ningg nas." Pita pugri wand nand.

Wute nganye buagi ni umbo pe chumbuai rind di wuye map

37 Ni Pita wand ven simbe nand kin te rutungu, muq ni wand ven ningg
umbo pe quan nganye yivany rire. Di ni Pita di aposel aye te ane pugri
simbe rindim, "Chech buagi, muqdi beghi pughe sin ei pen?"

38 Muq Pita ni simbe nindiny nari, “Nungoqi wutaqu manyi ire ire nei
ware tinde, di Jisas Kraist nde nyamb pe wuye pupuqu, tedi God nungoqi
yumbo ur brequ wand kin wand puaq nunduq. Nungoqi pugri puq wen,
tedi God nikin Ququ Yuwon Ye nungoqi neuq.
39 Yumbui ni beghi God, di ni asine puq nand pre, nari ni wute ninge
ngam nirany rindi kin te Ququ Yuwon Ye neny ningg nari. Pugri ni Ququ
Yuwon Ye neuq ningg nari, di nungoqi wo neny puq nand, di wute ninge
wonji ris kin te neny puq nand.”
40 Di Pita ni wand aye nganye buagi pe wu wand nindiny, di ni quan kumo
nganye pugri simbe nindiny nari, “Nei wamb yuwon: Eti nungoqi wute
brequ kin te anene yuqo neuq.”
41 Pugri bu wute ninge Pita ningg wand oghine matevi, di ni wuye map.
Nginy te ningg wute 3 tausen kin pugri ni Pita ningg wand rutungu rindi
asi ye te ane rikur.

Wute urupui God nde si nambu mas kin ni yumbo ur yuwon

42 Di ni aposel wand bei meny kin te rutungu ningg buid nganye rip, di
ni umbo ire kuse, di ire pe mir rind, di anene God ane wand.
43 God ni aposel nde si pe yumbo ur gre kin yembe nindiny, bu wute buagi
wune rimb.
44 Muq wute buagi Kraist nei rimbig ye te ire pene ris. Muq ni nei rimb
ni te yumbo sir buagi te wute God nei rimbig ye te anene ye.
45 Ni pripri qi puch o yumbo yumbo ni ningg riteri, wute aye rem wong
mand. Di ni wet bidi te kin riteri, di wute buagi mir o yumbo yumbo segi
kin te ire ire reny.
46 Ni quan buagine umbo ire kuse, di nginy manyi manyi God ningg baj
pe ruso. Di ni umbo irene kuse, ni chumbuai rind, di oyi oyi kimand nde
baj pe ruso ane ire pe mir rind.
47 Pripri ni God nyamb rindivi viyo, di wute buagi ni yuwon ruany. Nginy
manyi manyi Yumbui wute ire ire mune nate ruwi, di ni rindi wute asi God
ningg wand rutungu kin te ane rikur.

3

Wuti nyinge brequ kin ni mune oghi

1 Nginy iri ningg Pita Jon temi 3 kilok pugri pe ni God ningg baj pe mo ei
God ane wand. Te pugri Juda buagi ni pripri 3 kilok di God ane wand mand.
2 Muq wuti iri ni nas, ni nyinge brequ ye. Ni kumo pugrine wuri wundi
ye. Nginy manyi ni God ningg baj ngimrawu pe ei mowi nas, ngimrawu te
ni nyamb, “Yuwon nganye.” Ni pripri wute God ningg baj pe rir ruso di ni
wet bidi sang nipiny.
3 Pita Jon temi God ningg baj pe mar mo ningg, muq wuti nen ni simbe
nindim ei ni wet bidi ninge meng.
4 Muq Pita Jon temi muqoind muqoind pre, muq Pita ni nari, “Nu beghi
temu ndomu.”
5 Muq ni tindi nondo, ni temi nuqond. Ni nei namb kin nari, “Muqdi temi
nge yumbo megh.”
6 Pudi Pita ni nari, “Nge wet bidi segi. Nge nu ghav guduw, di Jisas Kraist
Nasaret ye ni gre pe nge nu simbe guduw, nu yes yewo nyinge ghare yo.”
7 Muq ni si tuan niting kuse di ni nindingi newo. Muq brequne ni nyinge
jam di op rar mune gre rind.

8 Muq ni brequne nes newo, teti pu yenu, di nyinge nare. Di ni temi te
ane God ningg baj pe mar mo muq ni nyinge nare di ni prare newo, ni God
nyamb nindivi viyo.
9 Wute buagi anene ni ruqoind, ni nyinge nare di God nyamb nindivi viyo.
10 Muq ni nei rimb, wuti nen qa pripri ngimrawu pe nas, ngimrawu
te yuwon nganye puq munduw ye tende nas wet bidi ningg nari. Ni te
ruqoind, muq ni puyene rind, di quan nganye nei kumo rimb.

Pita ni God ningg baj pe wand bir nawo

11 Ni Pita Jon temi sibraj ni, muq wute buagi rindi, ninde veranda
God ningg baj pe rise kin tende rikur. (Veranda te nyamb mirany mari,
“Solomon ningg veranda.”) Muq ni puyene rind.
12 Pita ni te nuqond di wute pugri simbe nindiny, “Nungoqi Israel ye wute,
pughe kin ningg nungoqi ren nei kumo wamb? Pughe kin ningg beghi temu
wundomu? Nungoqi nei wamb kin di wari, beghi bon gre o beghi bon
yumbo ur ninge yuwon ye pe bu wuti nen yembe bidig nyinge nare no.
Segi nganye.
13 Abraham di Aisak di Jekop di beghi koku mingg God ni nikin yembe ye
wuti Jisas nyamb yumbui neng, bu ni ningg gre pe wuti nen nes newo. Asi
nungoqi ni weti nowi, veri nde si pe wi nondo. Di Pailat ni si neri no ningg,
pudi nungoqi segi puq wand. Di nungoqi dob weng.
14 “Wuti nen wuti yuwon ye nganye di yumbo ur tuquine puq nen kin
nungoqi ni dob weng, di rar wuqoind taq pu yenu. Di nungoqi Pailat ningg
wari ei wuti iri ni wute ni mati kin te ei si neri nungoqi nde nondo.
15 Jisas ni beghi pas pas te kin pas ye puate, pudi nungoqi ni wi nati pre.
Pudi God ni ngamo pe pu mune nindingi newo. Muq nge temu nungoqi nde
wand ren bir pawo.
16 Beghi temu Jisas nei bibig. Pugri bu Jisas ningg nyamb pe ninde gri
beghi God nei bibig ye te ningg bu wuti nen yuwon. Nungoqi wuti nen
wuqoind di waip no kin tuqui. Beghi Jisas nei bibig, bu nungoqi nde rar pe
ni wuti nen sabi nindig mune yuwon nas.
17 “Nganyene nge chech qam buagi, nge nei gab, nungoqi oghine nei
wamb segi bu nungoqi Jisas wi nati. Nungoqi wute nyamb kin mune
pugrine ghabe mand bu Jisas mi nati.
18 Yabe chuqo nganye God ni propet buagi nde mim pe wand bir nawo,
nari Kraist ni yuqo ei niraq. Muq nungoqi yumbo ur brequ ren kin puq
wen ye te ni ningg wand te ane tuquine.
19 “Pugri bu muqdi nungoqi nei ware witinde, God nei wumbig, di ni
nungoqi wand te puaq nunduq. Muq nungoqi puq wen, tedi Yumbui ni
gre neuq
20 di ni Kraist nowi naghe nungoqi nde nandi, nungoqi ghav nunduq, di
nungoqi yuwon pu was. Jisas ni Kraist wuti beghi nitamu powi ningg God
naip no ye.
21 Muq ni wam nas, di otiwo God yumbo yumbo buagi mune sabi nindiny
yuwon pu yeru kin tende puayi di ni mune nandi. Te asi nganye nikin
propet yuwon ye ni ningg wand mare mandi pugri qa simbe mand.
22 Te pugri Moses ni Kraist ningg pugri puq nand:

‘Otiwo Yumbui nungoqi ningg God ni nungoqi nuqo iri neti nowi, di nge
propet kas kin pugri nowi nas. Tedi nungoqi ni ningg wand wutungu,
di ni ningg wand tene nungoqi mune puq wen.
23 Muq nungoqi ni ningg wand wutungu segi, tedi God mune numbuequ
wati, di nungoqi non wute Israel ane was ye tiq segi.’ *[Lo 18:15-16,19]*

24 “Asi Moses ni pugri puq nand, di propet buagi wand te bir mawo ye te,
Samuel di propet aye ni nde dobu mas kin, ni ngeri muq pas kin te ningg
simbe mand.
25 Yabe chuqo propet God ningg wand simbe mand, di God nungoqi nuqo
ane wand taq mamb pu bu muq wand taq mamb kin nungoqi nde vise. Asi
God Abraham simbe nindig nari, ‘Otiwo nu nuqo nas, di nge ninde gri wute
buagi qi pe kin yuwon kuany.’ *[Stt 22:18; 26:4]*
26 God ni yembe ye wuti tiqi nundog nungoqi nde nondo ei nungoqi ye
wawo ni ningg wand wutungu pre dobu muqdi wute aye mune rutungu.
Di ni nungoqi yuwon nuauq, ni yuwon nuauq kin te nei nirauq nitindauq
ei nungoqi yumbo ur brequ wand segi.”

4

Ni Pita Jon temi taq mamb

1 Pita Jon temi wute simbe mindiny mindinyne, prist di wute God ningg
baj yeng muaw ye ni mingg yumbui di prist mingg wute tit ire nyamb
Sadyusi ni mandi.
2 Ni nei mamb mari, “Muqdi ni wute bu wand bei meny, ni Jisas ngamo
pe pu nes di wute riti kin te mune res ye wand te simbe mand.” Pugri bu
ni aposel temi te umbo ker muam.
3 Ni temi taq mamb, di muq yuram bu temi burpoq yemune yambgriq.
4 Pudi wute nganye buagi ni mingg wand te rutungu di ninge Jisas nei
rimbig, di muq wute Jisas nei rimbig kin te riwo ruso 5 tausen.

Ni kaunsil nde rar pe kotim mand

5 Yambgriq muq Juda mingg wute nyamb kin, quayi kiyi, di ninge Moses
ningg lo wute bei meny kin ni quan buagine Jerusalem mikur.
6 Anas prist mingg yumbui mingg yumbui, di Kaiapas, di Jon, di Alek-
sander, di prist mingg yumbui ni mingg yavi ire mandi, ni ane mikur.
7 Ni aposel temi te mitami mandi, ninde rar ngimi yemu, muq ni pugri
pengu mindim, “Nungoqi tughe ningg gre wateri di nungoqi tughe nyamb
wurang bu yumbo ren kin yembe wundiny?”
8 God ningg Ququ Yuwon Ye ni Pita nde nas, di Pita ni simbe nindim nari,
“Nungoqi wute nyamb kin, di nungoqi quayi kiyi.
9 Muq nungoqi beghi temu wuti iri muange brequ kin te sabi bidig ye te
ningg bu nungoqi pengu wand. Nungoqi wuti te pughe gri ni oghi kin te
ningg bri beghi pengu wundug?
10 Te muqdi nungoqi di wute buagi Israel kin nei wamb, te pugri Jisas
Kraist Nasaret kin ni nyamb pe muq wuti nen op rar gre rind, muq nungoqi
nde rar pe yenu. Nungoqi Jisas nen kruse pe qungu wi nati, pudi God mune
ngamo pe pu nindingi newo.
11 Jisas ni wet kin pugri, di

‘Wet te asi nungoqi baj yembe wundig kin wari brequ di kring waip no kin
te muq wet te baj mingine nas di baj nare.’ *[Sng 118:22]*

12 Muq wuti aye pughe ye ei Jisas kin pugrine beghi ghav nundug? Muq
wuti aye iri te kin muai nas ei ni nari di God beghi mune nitamu powi?”
13 Pita Jon temi wune mamb segi. Muq prist te muqond nei mamb ni temi
skul mand segi, di nyamb segi kin. Pugri pu ni nei kumo mimbiq, di ni nei
mamb asi ni temi Jisas ane mas.
14 Muq ni wuti te muqoind, di ni ghimbi yuwon pre, muq ni ane yemu.
Pugri bu ni wand aye ningg oyi mindim ye tuqui segi.

15 Muq ni temi simbe mindim lotu kaunsil ningg baj te si miraq, raqe mar
mo. Ni temi mo, muq ni pugri simbe mand,
16 “Beghi wute temi men pughe sin ei pem? Ni temi yumbo ur gre ye ren
mand, bu wute Jerusalem kin te ruqond nei rimb pre. Muq beghi suqo pare
tuqui segi.
17 Pudi eti wand ven viso wute buagi rutungu. Pugri bu beghi ni temi
quan nganye segi puq bidim ei ni temi Jisas ningg wand te aye pe simbe
mand segi.”
18 Muq ni temi mari mandi di simbe mindim ni temi Jisas ningg nyamb
pe wute aye ni ningg wand bei meny ye tiq segi.
19 Pudi Pita Jon temi ni wand te oyi simbe mindim mari, “Beghi temu
God ningg wand si pare muq beghi nungoqi ningg wand tene putungu te
kin God nde rar pe tuqui o segi? Te kin nungoqi nei wamb.
20 Pudi beghi wand segi yembu ye tuqui segi. Beghi yumbo yumbo buqod
di ange pe putungu kin te ei wute nde bir pawo ye.”
21-22 Wuti nen nyinge brequ pu nas ber 40-pela pu nawo pre, muq Pita Jon
temi Jisas ningg gre pe ni sabi mindig. Wute buagi te ruqond, di God ningg
nyamb rindivi viyo. Pugri bu lotu kaunsil ni Pita Jon temi brequ mindim ye
tuqui segi, ni wute buagi ni oyi ker ruam ningg wune mamb, bu ni Pita Jon
temi taq mamb segi. Pudi ni mune nganye ker muam pre di si mare mo.

Wute Jisas nei rimbig kin ni gre ritevi ningg riri

23 Ni temi kaunsil si mare pre, muq ni mo, nikin kimand ris pe mo, muq
ni prist mingg yumbui di quayi kiyi ni pughe sin mem kin wand te simbe
mand omo.
24 Ni rutungu pre, muq ni ane ire pe rikur, muq God ane pugri wand rind:
“Yumbui, nu King di nu qi di nginy tu di gherim te yembe gudiny, di yumbo
yumbo buagi tende rise kin te yembe gudiny.
25 Yabe chuqo beghi koku Devit nu ningg yembe ye wuti ni nas, di nu
Ququ Yuwon Ye tiqi gudog, ni nde no, ni nei neng, di ni wand nand nari,
‘Pughe kin ningg wute aye ni Juda segi ye ni nu umbo ker muaw? Pughe
kin ningg wute ni nei brequ mamb?
26 King buagi kin kin qi pe ven nde ni yeng mand ningg sir map. Di wute
nyamb kin ni Yumbui di Kraist ni nikin wuti si numbog pre kin te temi mi
maghe mo ningg mari.’ *[Sng 2:1-2]*
27 “Wand ren kin te muq nganyene nganye puq ren, Herot di Pontius Pailat,
di wute Israel kin, di wute Juda segi kin ni mandi, tiqe wen wung mikur,
ei Jisas mi naghe no ningg. Yabe chuqo nu si gubog nunon yembe ye wuti
yuwon ye ningg nas.
28 Ni mandi, mikur, ei yumbo yumbo buagi asi nunde gre pe di nunde nei
pe puq guad kin pugrine di puq men.
29 Muq ni beghi oyi brequ mundug ningg mari, te ningg bu nu beghi nu
ningg yembe ye wute beghi ghav ndug. Pugri ei beghi gre bad, ei beghi
wune bab segi nu ningg wand bir pawo.
30 Di nu wute num kin ghat rise di ni num oghi nganye. Muq yumbo ur gre
ye ren kin nunon yembe ye wuti Jisas nde nyamb pe yembe bidiny.”
31 Ni God ane wand pre, muq God ningg Ququ Yuwon Ye nandi wute buagi
nde nas di baj te ni rikur ye te tit vip. Muq ni God ningg wand bir ruwo. Ni
wune rimb segi quan nganye simbe rind.

Wute Jisas nei rimbig kin buagi ni nei irene vise

32 Wute God nei mimbig ye ni nei irene, di umbo irene kuse. Wuti iri ni
yumbo yumbo nuqond segi pu muq ni nari, “Yumbo yumbo ren nge te.” Te
kin segi. Yumbo yumbo buagi te mawo, muqdi ire ire mare mo.
33 Aposel buagi ni Yumbui Jisas nes newo kin wand te bir mawo, te kin
quan nganye gre vind. Di God nikin nde nei pene quan nganye yuwon
nuany.
34 Wuti iri ni mir di yumbo segi nas segi. Te pugri wute ninge ni qi di baj
tuqui kin ni yumbo yumbo te mi rundo wute aye wong mand, ni wet bidi
materi.
35 Ni wet bidi te mare mandi, aposel mem. Di aposel ni materi, wute
yumbo segi kin te meny.
36 Muq wuti iri ni nyamb taq Josep. Muq aposel ni nyamb aye mirang
mari Barnabas. Nyamb ven kin puate taq pugri: “Wute umbo neny kughe
ye.” Ni wute tit Livai kin iri di ni ailan Saiprus kin.
37 Ni qi puch ire wute aye kin ye ni nem. Muq ni qi kin wet bidi te nare
nandi, aposel nem, di ni oyi wute yumbo segi kin te meny.

5

Ananaias Sapaira teri

1 Wuti iri ni nyamb Ananaias, di ngam nyamb Sapaira. Ananaias ni wuti
iri qi puch ire neng.
2 Di qi te kin wet bidi puch te nikin nawo rise. Ni cham nare nandi aposel
nem di nari ni quane nare nandi. Ni ngam wet bidi puch nawo rise kin te
nei wumb pre.
3 Muq Pita ni nari, “Ananaias, pughe kin ningg ate nu Satan rar guqoid
nunde umbo pe nas, di nu God ningg Ququ Yuwon Ye wandoqi gudig, di qi
puch te kin ye wet bidi cham nunon suqo kuare?
4 Asi ni qi puch te wong mindiq segine tende puayi qi te nu non irine ye.
Muq ni qi te wong mindiq pre, muq nu non wet bidi te kuat rise. Pughe
ningg nu umbo pe pugri nei guab? Te nu wute wandoqi gudim segi. Nu
God wandoqi gudig.”
5 Ananaias ni wand ven nutungu, ni nati di pombri no. Di wute te kin
mutungu, di ni quan nganye wune mamb.
6 Muq quayi ambonye mandi, ni chongo pe imb maimb meri mo ngamo
mowi.
7 Otiwo aua teri ire ruso pre, muq Ananaias ni ngam wuyi wundi. Ni
yumbo ur ren kin ye puq ren ye ni wutungu segine.
8 Di Pita ni pengu nunduw, “Nungoqi tequ qi puch wen ye wet bidi pugri
pu bu wateri o segi?”
Muq ni ngam wuri, “Te nganye. Pugri pune qa.”
9 Di Pita ni simbe nunduw nari, “Pughe kin ningg nungoqi tequ ane wand
wand ware, muq Yumbui ningg Ququ wandoqi wundig, ei wuqond ni oyi
numbuequ o segi? Nu tungu, wute nu ngaim ngamo mowi kin taq mandi
pu ngimrawu ne te yemu. Muqdi nu mune meri mo.”
10 Brequne nganye wute te wuti, di Pita nde muange tingine wuso wughe.
Muq wute ambonye meyi mandi, wute te mundoq, wuti pre. Di miraq mo,
ni ngaim nde ngamo pe tumone muaq yequ.
11 Wute tit Jisas nei rimbig kin di wute buagi wand ven rutungu kin ni
quan nganye wune rimb.

Aposel ni yumbo ur gre ye isis mand

12 Jisas ningg aposel yumbo ur gre ye isis wute buagi nde rar pene yembe
mindiny. Di wute buagi Jisas nei rimbig kin ni umbo ire kuse, di ni pripri
veranda God ningg baj pe rise kin tende rikur. Veranda te ni nyamb mirany
mari, “Solomon ningg veranda.”
13 Wute aye Jisas nei rimbig segi kin ni Jisas ningg wute ningg nyamb
rindivi viyo, pudi ni wune rimb bu ni rindi ane ire pe rikur segi.
14 Di wute quan nganye Yumbui nei rimbig, muq ni riyi ri ninde opu rise.
15 Pugri bu wute buagi nikin wute num kin rire rindi, ngimne ruwo rise,
di ede isis pe ruwo rise. Ni riri, pugri pu rise, ei ninge Pita ni nyinge nare
no di ni ququ te ninde wundo ningg.
16 Wute buagi tiqe manyi manyi Jerusalem tumone yeru kin te ni anene
rindi rikur. Ni wute num kin di wute ninge ququ brequ ninde yemu kin te
ritari rindi. Muq wute buagi ren mune yuwon ris.

Angelo ni aposel ninge taq pu yemu kin te ni meyi mi

17 Wute buagi ni aposel mingg wand rutungu. Pugri bu prist mingg
yumbui mingg yumbui di wute buagi ni ane mas kin ni umbo brequ nganye
rise. Wute te prist tit ire Sadyusi puq mindim ye te kin.
18 Ni mes mewo, aposel te mat mase taq mamb wute brequ kin te ane
mas.
19 Pudi burpoq Yumbui ningg angelo iri taq yemu kin baj ye ngimrawu
bi nuaq, ni ni meyi mi,
20 di nari, “Nungoqi wo, God ningg baj pe war wo, di yequ wute yuwon
pu ris kin wand ren otinde simbe wundiny.”
21 Jisas ningg aposel ni ven mutungu, di ni burane nganye mes mewo mo,
God ningg baj pe wute wand bei meny meny yemu.
Muq prist yumbui mingg yumbui nikin wute ane mandi, di Juda mingg
lotu kaunsil di Israel kin quayi kiyi te ngam miram mandi mikur. Lotu
kaunsil te Israel nikin quayi kiyi. Muq ni taq yemu kin baj pe wand mi
viso, ei ni Jisas ningg aposel mitami mandi.
22 Wute God ningg baj yeng muaw kin ni taq yemu kin baj pe mo rar mat,
pudi aposel tende mas muqond segi. Ni mune mo, pugri simbe mindim,
23 “Beghi taq yemu kin baj kin ngimrawu buqod, di ngimrawu miqu gre,
di wute yeng mawo yemu kin ni ngimrawu buagi tende yeng mawo pu
yemu. Di beghi ngim bi pawo, pudi beghi wuti iri tende nar yenu buqoid
segi.”
24 Muq wute God ningg baj yeng muaw ye ni mingg yumbui di prist mingg
yumbui ni wand ven mutungu di mari, “Muqdi yumbo pughe sin ei ren?”
25 Muq wuti iri nandi ni simbe nindim, “Wutungu, wute buagi men
nungoqi taq wamb pre kin te ni muq God ningg baj pe mar mo wute wand
bei meny meny yemu.”
26 Pugri mutungu, di wute God ningg baj yeng muaw ye ni mingg yumbui
di nikin wute te ane mo aposel te mat mase. Pudi ni mamb segi. Ni wune
mamb di mari, “Eti wute beghi wet pe rumbuemu.”

Aposel ni Juda mingg kaunsil nde wand bir mawo

27 Ni aposel mitami mandi Juda mingg lotu kaunsil buagi nde rar pe mawo
yemu. Muq prist yumbui mingg yumbui ni simbe nindim,
28 “Nungoqi nyamb ven ningg wute wand bei weny kin te ningg qa beghi
segi nganye puq bad. Pudi nungoqi wand ven Jerusalem pe bre wand. Di
Jisas ni nati kin te ningg beghi si wumbog.”

29 Pudi Pita di aposel ninge te ane pugri oyi mand, “Beghi God ningg wand
pene ei po. Beghi wute ningg wand pe po segi.
30 Nungoqi Jisas kruse pe qungu wi nati, pudi beghi koku mingg God
mune nindingi newo.
31 God ni nitanyi newo no, di ni si tuan pe nowi nas di ni wuti ye nawo
kin di beghi nitamu powi kin ningg nas. Te ei ni beghi wute Israel kin ghav
nundug ei nei pare pitinde, di beghi wand puaq nundug kin.
32 Beghi wutamu yumbo buagi ren ningg wand bir pawo, di God ningg
Ququ Yuwon Ye mune wand ren bir nawo. God ni wute pripri ni ningg
wand rutungu kin ni Ququ Yuwon Ye neny.”

Gamaliel nari kaunsil aposel waghi waghi ei simbe mindim

33 Juda mingg lotu kaunsil te mutungu, muq ni umbo ker nganye mawo,
di ni aposel te mi mati ningg mari.
34 Pudi lotu kaunsil iri yenu. Ni Parisi iri, ni nyamb Gamaliel. Ni wute
Moses ningg lo wute aye bei meny ye iri, di wute buagi pripri ni nyamb
rindivi viyo. Gamaliel ni aposel temi te tiqi nundom dabo mar mo musoq
ju yemu.
35 Muq ni lotu kaunsil ninge te simbe nindim, “Nungoqi wute Israel kin,
muq nungoqi wute men pughe sin wem ningg nungoqi nei wamb yuwon
muqdi.
36 Te pugri nungoqi nei wamb asi wuti iri Teudas ni nes newo, nari, ‘Nge
wuti yumbui ye, nge nyamb kin.’ Puq nand di wute 400-pela pu ninde dobu
maru. Pudi wute aye ni mi nati, di wute ni wand mutungu dobu maru kin
wu mase ire ire mo, di ni yembe te ir wughe.
37 Ninde dobu gavman wute nyamb mitanyri kin tende puayi Judas Galili
kin nes newo, wute nei qo nimbiny. Di wute buagi ni nde opu mase, di
gavman bub mare mo ningg yeng mindiqi wuyo. Pudi ni mi nati, di wute
ni wand mutungu kin ni wu mase ire ire mo.
38 Pugri bu muq nge simbe guduq, wute men ningg nungoqi kring wo ei
wute men si ware mas. Te pugri wute men nikin nei pene yumbo ren puq
men, tedi ni yembe te mune ir wughe ye.
39 Pudi yembe wen God ningg tedi nungoqi wat mase mas kin tiq segi. Eti
nungoqi God ane yeng wand.”
40 Di ni Gamaliel ningg wand mutungu. Ni aposel ngam miram mandi
muq mari di pug mindim. Ni Jisas ningg nyamb pe wand mand kin te ningg
segi nganye puq mindim. Pre muq si mare mo.
41 Juda buagi ni Jisas brequ mindig ningg aposel oyi brequ mindim.
Aposel ni mai te kin mare ningg chumbuai mand, te pugri ni nei mamb
God ni nei nimbim ni Jisas ningg nyamb pe mai mare kin tuqui. Pugri bu
ni lotu kaunsil si mare di chumbuai mand mand mo.
42 Di nginy manyi God ningg baj pe di wute nikin baj pe ni pripri God
ningg wand bei mindiny. Ni Jisas ni Kraist kin te kin wand yuwon ye bir
mawo kin suqo mare segi.

6

Ni wute aposel ghav mindim ye wute 7-pela pu si mumbom

1 Tende puayi Jisas ningg wute nganye buagi nganye. Jisas ningg wute
buagi wand Grik nei rimb ye ni Jisas ningg wute ninge wand Hibru rutungu
ye umbo ker ruany. Ni riri, “Nginy manyi nungoqi wute ninge mir segi kin
tene bu ghav wundiny, pudi nungoqi beghi Grik kin nyarimo nyumbueg te
mir ghav wundiny segi.”

2 Pugri bu aposel 12-pela pu ni mes mewo, Jisas ningg wute aye quan
buagine ngam mirany rindi, muq ni mari, “Beghi wute God ningg wand
ghav bidiny kin te si pare muq mir pawo te oghi rise segi.
3 Chech, pugri bu muqdi nungoqi nonne ven yequ kin ven kinne ei wute
7-pela pu wuqond. Ni wute nde nyamb yuwon vise ye, di God ningg Ququ
Yuwon Ye ni nde nas ye, di nei yuwon ye rise ye. Di beghi wute 7-pela pu
men ei yembe ven kin pe pawo mas, ei ni mir mawo.
4 Pudi beghi bonne ei pripri God ane wand, di wute God ningg wand ghav
bidiny.”
5 Wute buagi ni wand ven rutungu, chumbuai rind. Di ni Stiven nyamb
rirang, ni wuti God nei nimbig gre, di God ningg Ququ Yuwon Ye ni nde nas
ye. Di ni Pilip nyamb rirang, di Prokorus, di Nikanor, di Timon, di Parmenas,
di Nikolas. Nikolas ni Antiok kin, asi ni neyi nandi Juda nde opu nase.
6 Wute men aposel nde rar ngimi ruwo yemu, di ni God ane wand mand,
si mem kuyo ei ni wute mir ghav mindiny ningg map mo.
7 Di God ningg wand vir ir viso di wute nganye buagi Jerusalem ris kin ni
Jisas ningg wute ningg ris, di prist nganye buagi mune Jisas nei mimbig.

Ni Stiven kotim maind

8 God nikin nde nei pene Stiven quan nganye yuwon nuang di gre neng,
di ni wute nde yumbo ur gre kin isis bei nand.
9 Pudi wute ninge mes mewo Stiven ane wand pe mege. Wute te God
yumbui nyamb mirang kin baj ire kin. Baj te Juda ni nyamb miraw mari,
wute asi wute aye nde taq pu yemu yembe mand kin mune meyi mi ye ni
God yumbui nyamb mirang kin baj. Wute men ni wonji pu mandi kin. Ni
Sairini, di Aleksandria, di Silisia opu kin, di Esia opu kin.
10 God ningg Ququ Yuwon Ye Stiven nei yuwon nganye neng. Pugri bu
wute ni wand nyinge muang vighe kin tiq segi.
11 Pugri bu ni suqo gri wute ninge simbe mindim, di ni oyi Stiven wandoqi
mindig mari, “Beghi putungu ni Moses God temi wand brequ nindim.”
12 Wute buagi, quayi kiyi, di wute Moses ningg lo wute bei meny kin wand
ven kin mutungu, di ni Stiven umbo ker muang. Muq ni mo, Stiven mait
nase, di lotu kaunsil nde mitanyi mo.
13 Di wute ninge wandoqi kin tende mawo yemu. Wute buagi te mari,
“Pripri wuti nen God ningg baj yuwon ye wen di Moses ningg lo ane wand
brequ nindiny. Te si nare segi. Pripri wand brequ nindiny.
14 Te pugri beghi putungu ni nari, ‘Otiwo di Jisas Nasaret kin God ningg
baj wen unje nipiq, di yumbo ur Moses beghi nengu kin te nare nitinde’!”
15 Muq wute lotu kaunsil ningg mas kin te ni Stiven muqoind meri mase
mase di ni quenge mundog angelo quenge kin pugri.

7

Stiven ni lotu kaunsil nde wand bir nawo

1 Muq prist mingg yumbui ni yumbui ni nari, “Wand ven nganyene bu?”
2 Muq Stiven ni nari, “Chech buagi di wuyi buagi, nungoqi wutungu! Asi
beghi koku Abraham kantri Mesopotemia nas, ni Haran no segine, tende
puayi God quan ti nase ye ninde nandi.
3 Muq God ni simbe nindig nari, ‘Nu qi wen si raq, nu nuse niqam si ghare
yo qi puch ire otiwo ei nge nu bei guduw ye tende yo.’ *[Stt 12:1]*
4 Pugri bu Abraham ni kantri Kaldia ningg qi te si niraq, muq ni no Haran
nas. Tende nas ni kiyi nati pre muq God mune tiqi nundog nandi qi ven
nde nas, muq nungoqi ven nde was.

5 God ni Abraham qi nikin tene ninge neng segi. Qi puch woju nganye mune
ire neng segine. Abraham ni wo segine kin tende puayi God wand taq namb
di ni simbe nindig, otiwo ni qi puch neng di ni kuqo qi te mitaqwi.
6 God ni pugri simbe nindig,
‘Nu ningg nuqo otiwo di wute aye ningg qi pe ris. Di wute tit te kin mes
mewo ni unje map, di nu ningg nuqo taq pu yeru yembe rind di wet
bidi riteri segi. Di ni ber 400-pela pugri tende yembe rind.
7 Nu ningg nuqo ninde taq yeru yembe rind. Pudi otiwo nge wute ren oyi
brequ gidiny. Muq otiwo nganye di nu ningg nuqo ni qi te si riraq, di ven
nde rindi nge yumbui nyamb riragh.’
God ni pugri puq nand. *[Stt 15:13-14]*
8 God ni nari Abraham ghimbi dugu chongo pend nawo ei te ni God ane
wand taq mamb ye yumbo ur, pugri bu dobu pu Abraham ni wo iri nas, ni
nyamb Aisak. Aisak ni bur 8-pela pu nawo pre kiyi ni ghimbi dugu chongo
pend nuang. Muq Aisak ni Jekop kiyi, di Jekop ni wo 12-pela pu te beghi
Juda ningg koku mas.
9 “Beghi koku ninge ni kiqam Josep umbo ker muang, bu ni wute aye nde
mi nondo ni wong maind mitanyi Isip mo ni tende taq yenu yembe nand.
Pudi God ninde nas.
10 Tende ni Pero Isip ye king temi wand mand, God ni Josep nei yuwon ye
neng, bu king ni quan nganye chumbuai nindig. God ni Josep ghav nindig,
di ni mai puaq nindig. Pugri bu king ni Josep Isip kin yumbui ningg nowi
nas, di king ningg yumbo yumbo buagi ninde si pe rise.
11 “Dobu pu muq Isip opu di Kenan opu mir segi mas, ni mai yumbui
mare. Muq beghi koku ni mir pughe gri materi?
12 Muq Jekop ni nutungu Isip mir rise. Muq beghi koku tiqi nundom mo,
13 pre otiwo munene tiqi nundom mo, muq Josep ni kise kiqam pugri
simbe nindim, ‘Nge Josep.’ Pugri bu king Pero ni Josep ningg yavi ire nei
nimbim.
14 Muq Josep wand ni viso, muq kiyi Jekop ningg nari nandi. Di nikin kise
kiqam ni ngam wo ane te 75-pela pu quan buagine ninde rindi.
15 “Muq Jekop ni naghe no Isip, di ni nati, di beghi koku anene mati.
16 Di ni mare mandi, Sekem matmat pe mawo yemu. Yabe chuqo
Abraham ni wet bidi ninge menare ruso, Hamor ningg wo ni mingg qi puch
ire Sekem tende wong nindiq.
17 “Asi God ni wand taq namb di Abraham simbe nindig ni kuqo kantri
te si miraq mune Kenan mo kin ngeri tumo rind. Tende puayi Isip pe Israel
nganye buagi mas pre.
18 Pre dobu pu muq wuti iri ni king ningg Isip nas, ni Josep nuqoind segi.
Josep ni asine nati pre.
19 Ni beghi koku yambu nirem, bu ni nari, beghi koku ni wo pe ruso di
wo te rire ruso dabo ruwo rise ei riti.
20 Tende puayi Moses ni kumo wuri wundi. Ni quan nganye yuwon. Muq
ni kiyi kumo baj pe ruwi nase irew teri ire.
21 Dobu pu muq mune riti nowi, dabo ruwi nase. Muq king Pero ningg
kuwonyumbu wundi wuti nowi, muq ni kuwonyimi kin pugri bag wuimb.
22 Moses ni Isip mingg nei di yumbo ur yuwon te nateri omo, muq ni oyi
wand di yembe te ningg quan nganye gre nand.
23 “Moses ni ber 40-pela kin pugri muq ni yavi ire mas pe no ningg nei
namb.
24 Ni nuqond Isip kin iri nes newo, Israel kin iri ni. Pugri bu Moses nes
newo Israel kin te ghav nindig Isip kin te ni nati.

25 Muq ni nikin yavi ire te nei nimbiny di nei namb, ‘Muq nge yavi ire
nei rimb nge ni ghav gidiny, di riri, “God ni beghi ghav nundug kin Moses
nde si pe beghi ghav nundug”.’ Pudi Israel buagi ni Moses nei namb kin
pugrine nei rimb segi.
26 “Nginy iri ningg Moses nandi nandi di wute Israel kin temi mege mege
yemu nuqond. Di ni nandi yeng gure nuam ningg nandi. Ni nari, ‘Ei, pughe
kin ningg nu nuse niqam nunon tequne wege?’
27 “Pudi wuti iri ni aye te brequ nindig ningg ni Moses choch naip no,
di oyi simbe nindig nari, ‘Wuti tughe nu simbe nunduw nu beghi ningg
yumbui o beghi nde wand ir kuawo ningg kuas?
28 Nu nge kui bri ningg? Kambe pugrine nu Isip kin te kui nati.’ *[Kis
2:14]*
29 “Ni puq nand, di Moses wu nase no. Ni no, Midian opu te no nas. Pre,
dobu muq ni ngam no, di ni wo temi mas.
30 Ber 40-pela pu pre muq Moses Sainai rand tumone wute mas segi ye
pe tende yenu. Nyumo kamo iri wase naimb naimb yenu, di Moses angelo
iri wase nyungu wabe nar nas kin te nuqoind.
31 Moses te nuqond, ni quan nganye nei kumo nimbiq. Muq ni nondo
tumo yenu nuqond muq Yumbui ni simbe nindig nari,
32 ‘Nge nu nuqo Abraham di Aisak di Jekop mingg God.’ Moses te nutungu
di ni wune namb, ni buyaq nand di ni rar nat segi. *[Kis 3:6]*
33 “Muq Yumbui ni pugri simbe nindig, ‘Sunyi muq nu yengu kin ven te
nge te. Pugri bu nu nge nyamb gudivi viyo ningg nu su ir waq omone yeru.
34 Wute Isip kin nge ningg wute yumbo ur brequ mindiny ye te nge guqod
pre. Nge ni quanji rind kin te kutungu pre. Muq nge kati ki, di ni ghav
gidiny, di ni mai te puaq gidiny ningg. Pugri bu nu yes yewo. Nge nu tiqi
gudow Isip mune yo.’ *[Kis 3:5,7-8,10]*
35 “Moses nen asine Israel buagi ni choch maip no, ni simbe mindig mari,
‘Wuti tughe nu simbe nunduw nu beghi ningg yumbui o beghi nde wand ir
kuawo ningg kuas?’ Wuti nen ne qa God ni tiqi nundog no ni mingg yumbui
ningg nas di Israel mune nate mowi. God ni angelo nyumo woju pe nas ye
ninde gri Moses wute Israel kin nde ye nawo ye yembe neng.
36 Moses ni mune Isip no, di yumbo ur gre ye isis nand. Muq ni wute
Israel kin nitari Isip si riraq, di Gherim Ambo pe opu gri te ruso. Ni wute
segi ye pe opu ris, ber 40-pela pu ruwo, di Moses ni mune yembe gre ye isis
nand.
37 Muq Moses nen Israel simbe nindiny, ‘Otiwo God ni nungoqi nuqo iri
neti nowi di nge kin pugri propet ningg nowi nas.’ *[Lo 18:15]*
38 Dobu pu muq beghi koku qi wute segi kin tende rikur, di Moses ni ane ris.
Ni Sainai rand pe God ningg angelo Moses temi wand mand kin ni ane ris.
Ni wand te beghi pas pas otiwo kin te God nde pu natevi, muq beghi nengu.
39 “Pudi beghi koku ni Moses ningg wand te rutungu yambu riri. Muq ni
kring rip no, di ni Isip mune ruso ningg riri.
40 Ni Aron simbe rindig, ‘Nu beghi ambojig ninge yembe ndiny, ei ni beghi
god puq bidiny. Moses nen beghi Isip pu nitamu nandi kin te muq muai nde
no? Beghi ghabe bad.’ *[Kis 32:1]*
41 Tende puayi Aron no wandoqi kin god ire bulmakau kin pugri yembe
nunduw yequ, muq ni mir muaw te ningg yuwo rind. Ni wandoqi kin god
nikin si pe yembe runduw kin te ningg quan nganye chumbuai rind.
42 “Ni pugri puq ren bu God ni dob neny, di nginy di irew di tomnji yumbo
ren ni god kin pugri yumbui nyamb rirany. Ni pugri puq ren kin te propet

ningg wand God ningg buk pe vise kin ane tiqne. Propet ningg wand buk pe pugri vise:

God ni nari, ‘Nungoqi Israel, asi nungoqi ber 40-pela pu qi wute segi kin
tende was, di nungoqi sipsip di bulmakau te wambui di mir wawo
kin te nge mir wagh segi.
43 Nungoqi wandoqi kin god Repan ningg tomnji ququ te yembe wundig, di
wandoqi kin god Molek ningg yumbui nyamb wurang kin sel baj te ware
wo. Temi men nungoqi god kin pugri yumbui nyamb wuram. Pugri bu nge
nungoqi tiqi gudouq Babilon opu gri te wo.’ *[Amo 5:25-27]*

44 “God asi Moses sel baj ire bei nindig kin ni pugri yembe nunduw. Beghi
koku asi qi wuye di nyumo segi ye pe ris, di God ningg baj sel pe kin wen ni
ris kin tende wuse, ni te rundoq di ni nei rimb, God ni ane ris.
45 Dobu pu muq beghi koku ni God ningg baj sel pe kin te riraq Josua ane
rindi. God ni wute aye tende mas kin te kring nap mo. Beghi koku rindi
wute aye mingg qi te ritaqwi, di tiqe te ninggne ris ris muq Devit mune nas.
46 God Devit yuwon nuang, di ni Jekop ningg God ni ningg baj iri yembe
nindig ningg pengu nindig.
47 Pudi ni baj te yembe nindig segi. Ni wo Solomon baj te yembe nindig.
48 Pudi baj wute si pe yembe mindiny kin te God wam nganye nas kin
tende nas segi. Te kin te asi propet iri puq nand kin wand ane tiqne. Ni
pugri simbe nindim:
49 God ni pugri puq nand, ‘Nginy tu te nge sia king, di qi te nge nyinge tende
keq wuyo kin. Nge yumbui, pugri bu baj pughe gib vimb kin te yembe
wundiny, pudi nge tende kas kin tuqui segi. Nge sunyi ire pene kas
yawotuan kin tuqui segi.
50 Yumbo buagi ren nge nde si pe bu rise kin.’ *[Ais 66:1-2]*

51 “Nungoqi ngawu gre nganye wand. Nungoqi umbo pe di ange pe wute
God nei mimbig segi kin ni ange di umbo kin pugri. Pugri bu nungoqi God
ningg Ququ Yuwon Ye wand wutungu yambu wari. Nungoqi nuqo puq men
kin pugrine nungoqi mune puq wen.
52 Yabe chuqo nungoqi nuqo propet buagi unje map ningg mai isis mem.
Ni wute buagi wuti tuquine nas kin wand te bir mawo ye te mi mati. Muq
nungoqi wuti yuwon ye nen wetinowi veri nde wi nondo mi nati.
53 Nungoqi God ningg lo angelo nde pu wateri ye te nungoqi pugrine puq
wen segi!” Stiven ni pugri puq nand.

Ni Stiven wet nyaw pe mi nati

54 Lotu kaunsil buagi ni wand te mutungu, di te ningg ni Stiven umbo ker
muang di sawo mat ki.
55 Pudi God ningg Ququ Yuwon Ye Stiven nde nas, muq ni wam rar nat.
Ni rar nat pune God ni quan nganye ti nase kin ti te nuqond. Di Jisas God
nde si tuan pe yenu nuqoind.
56 Muq Stiven ni puq nand, “Wutungu! Nge guqod wam ye ngimrawu bi
viso, di Jisas wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin God nde si tuan
pe yenu.”
57 Pugri bu ni quan kumone mari di ange tuq mamb, ni quan buagine
mes mewo vig mamb mo Stiven mait nase.
58 Ni mait nase mitanyi mar mo tiqe dabo sange di wet nyaw pe mi. Wute
Stiven wet nyaw pe mi kin te ni saket ir mawo, wuti ambonye iri nas kin
tumone mawo ris. Ambonye te ni nyamb taq Sol.
59 Ni Stiven wet nyaw pe mi mi di Stiven pugri Yumbui simbe nindig,
“Jisas nu Yumbui, nu nge ququ taqwi!”

60 Muq ni pombri no sungomyu pe yenu di quan kumone nari, “Yumbui,
ni pugri puq men ye te oyi ndim wayequ.” Stiven ni pugri puq nand, di opu
nati.

8

1 Ni Stiven mi nati, muq Sol ni tende yenu nuqond di ni umbo yuwon gud.

Sol ni wute Jisas nei rimbig kin brequ nindiny

Nginy te ningg ni wute Jisas nei rimbig ye Jerusalem kin unje map di mai
isis meny. Puq ren bu wute buagi Jisas nei rimbig kin wu rise ire ire Judia
di Samaria opu ruso. Pudi aposel ne Jerusalem mas.
2 Wute ninge God ningg wand mutungu kin ni Stiven ngamo mowi di ni
ningg yumbui quanji mindig.
3 Muq Sol ni wute Jisas nei rimbig kin brequ nindiny nindiny. Ni baj
manyi nar no, wute Jisas nei rimbig kin nateri. Di ni nitari no, taq namb.

Ni wand yuwon ye Samaria opu tende bir mawo

4 Wute Jisas nei mimbig kin wu mase ire ire mo ye ni tiqe aye pe mas
wand yuwon ye bir mawo.
5 Pilip ni tiqe ire Samaria yequ kin tende naghe no, Kraist ningg wand bir
nuany.
6 Wute nganye buagi nganye ni Pilip ningg wand rutungu, di yumbo ur
gre ye isis nand kin te ruqond, di wand nand ye te ningg ange ruaq yuwon.
7 Wute nganye buagi ququ brequ ninde mas, pudi muq ququ brequ te
suquan moyi gri nyeq mand, di ni si mare wu mase mo. Muq wute nganye
buagi ngape riti di nyinge brequ kin mune oghi.
8 Pugri bu wute buagi tiqe te kin quan nganye chumbuai rind.
9 Tiqe tende wuti iri nas, ni nyamb Saimon. Asi ni pripri awo namb di
mu nand. Ni puq nen di wute buagi Samaria kin nei kumo rimb. Ni pripri
nari, “Nge yumbui.”
10 Di wute buagi nyamb kin di nyamb segi kin quan buagine Saimon
wandne rutungu. Ni riri, “Wuti nen God ningg gre ninde vise.” Gre te ningg
ni Yumbui Gre puq rindig ye.
11 Pripri ni mu pe yumbo ur isis nand, di wute te ruqond, di ni nei kumo
rimb. Di ni Saimon ningg wand rutungu ningg buid rip.
12 Pudi Pilip ni God ni yumbui nas kin wand di Jisas Kraist ningg wand
yuwon ye bir nawo. Di wute buagi quayi nyumbueg ane Pilip ningg wand
rutungu riri ni wand nganyene nand, di ni wuye nap.
13 Muq Saimon mune pugrine God nei nimbig di ni wuye naip. Di ni Pilip
nde naru. Ni yumbo ur gre ye isis nuqond, di nei kumo namb.
14 Aposel Jerusalem mas kin ni wand mutungu wute Samaria kin God
ningg wand ritevi. Pugri bu ni Pita Jon temi tiqi mundom ninde mo.
15-16 Wute Samaria kin God ningg Ququ Yuwon Ye riti nowi segi, di ni
ninde nati ni segine. Pilip ni wute te Yumbui Jisas nde nyamb pe wuye nap.
Muq Pita Jon temi ninde mo, di God pengu mindig ei ni wute Samaria kin
ghav nindiny ei ni Ququ Yuwon Ye neny.
17 Pugri bu muq ni temi ninde si meny kuyo, di ni Ququ Yuwon Ye riti
nowi.
18 Saimon ni nuqond aposel temi te sine wute nde mi kuyo di ni Ququ
Yuwon Ye riti ni. Di Saimon wet bidi ni temi nde nare nandi,
19 muq nari, “Nungoqi tequ gre te nge mune wegh. Te pu ei otiwo nge
wuti iri nde si ki kuyo, di ni segine Ququ Yuwon Ye neti nowi.”

20 Pudi Pita ni simbe nindig nari, “God nikin nei pe beghi gre nengu, pudi
nu kuari nu segine ei wet bidi pe wong guad! Nu puq guad ye te ningg otiwo
nu nunon wet bidi anene brequ pe yo!
21 God nde rar pe nu umbo tuquine kuse segi kin te muq beghi God ningg
yembe ren bad kin ren nde nu mune gheyi ghandi kin tiq segi.
22 Pugri bu muqdi nu nei ghare tinde di nei brequ ven dob yeny. Di
Yumbui pengu ndig ei qond ni nu wand puaq nunduw kin tuqui bri.
23 Nge nu guqoid, nu God ningg yumbo ningg buyaq nganye guad, di
yumbo ur brequ taq nganye rimb pu yengu.”
24 Muq Saimon ni pugri oyi nand, “Nungoqi tequ ei Yumbui ane nge ningg
wand wand, ei nge ghav nindigh. Te ei mai nungoqi tequ wari kin ren nge
kare segi.”
25 Di Pita Jon temi Yumbui ningg wand wute buagi simbe mindiny. Pre ni
temi mune Jerusalem mo. Ni mo ngimi Samaria mingg tiqe nganye buagi
wand yuwon ye bir muany.

Pilip wuti Itiopia kin iri wand yuwon ye simbe nindig

26 Muq Yumbui ningg angelo Pilip simbe nindig nari, “Nu bogisumb di nu
yes yewo, ngim ire Jerusalem pu wuso Gasa kin te wung yo.” Ngim tende
tiqe ninge yeru segi.
27 Muq Pilip ni nes newo sir nap pre, nyinge nare. Ni no ngimi wuti Itiopia
kin nuqoind. Ni wuti yumbui nyamb kin. Ni wute Kwin Kandasi Itiopia
kin yumbo yumbo yeng muany ye yumbui. Wuti nen Jerusalem nandi God
yumbui nyamb nirang pre,
28 muq mune no ningg. Ni nikin wilkar pe nas muq hos qo naimb. Ni buk
propet Aisaia ur nindiq kin te nundoq nundoq no.
29 Muq God ningg Ququ Yuwon Ye Pilip simbe nindig, “Nu wilkar tende
ghondo.”
30 Muq Pilip ni vig namb tumo nondo wuti te propet Aisaia ningg buk
nundoq nundoq nas kin te nutungu. Di ni pengu nindig nari, “Nu wand te
guqod ye puate nei gubiny o segi?”
31 Muq ni pugri oyi nindig nari, “Wute nge puate simbe mindigh segine,
tedi pughe gri ei nge nei gab?” Muq ni Pilip ningg nari, “Nu ghowi yi nge
temu pas.”
32 Ni God ningg wand puch buk tende pe nuqond kin taq pugri vise:
“Wute sipsip ire mumbueq wuti ningg mitaqi mandi, pudi ni wuri segi. Di
sipsip iny pend muaw ir wughe, pudi ni wuri segi. Otiwo di wuti iri
te kin pugrine mi nati ningg pudi ni nari segi.
33 Ni minyuw kin wand simbe mindig, di ni murundi naghe, di ni kot
tuquine mutungu segi. Ni mi nati pre, muq ni qi pe ven nde mune nas
segi. Pugri bu ni kuqo pughe ye ris be wute simbe mindiny?” *[Ais 53:7-8]*
34 Wuti Itiopia kin ni wand te nuqond pre, muq Pilip ningg nari, “Nge nu
pengu guduw, propet wuti tughe ningg bu wand ven puq nand? Ni nikin
ningg puq nand, o ni wuti aye ningg puq nand?”
35 Muq Pilip ni wand te kin puate bir nuang. Ni God ningg wand puch
ven simbe nand nare no no, muq Jisas ningg wand yuwon ye te mune bir
nuang.
36-37 Ni temi ngimne mo mo, wuye ire muqond. Muq wuti te nari, “Wuye
te kuse. Nu muq nge wuye kuaip tiq bri?”
38 Muq ni nari di wilkar yequ. Di Pilip wuti te temi wuye pe maghe mo.
Muq Pilip ni wuye naip.

39 Pre, temi wuye si mare mowi mi, Yumbui ningg Ququ nandi, Pilip
nitanyi no. Di wuti te Pilip mune nuqoind segi. Muq wuti te Jisas nei nimbig
ye te ningg chumbuai nand, di wilkar pe newo no, di mune no.
40 Pudi God ningg Ququ Pilip nitanyi brequne nganye no Asotus yenu. Ni
tiqe manyi wand yuwon ye bir nawo nawo no. Dobu ni no Sisaria no nar.

9

Sol yumbo ur brequ dob neny di God nde si nambu nas
Aposel 22:6-16; 26:9-18

1 Sol ni Jisas ningg wute namb riti ningg quan nganye buid nap. Puq ren
bu ni prist mingg yumbui ni yumbui nde no,
2 di ni simbe nindig, di ni wute nyamb kin Juda God yumbui nyamb
mirang kin baj Damaskus rise ye tende mas kin nyumo raqe ur nindim.
Muq ni nyumo raqe te Sol neng. Nyumo raqe te puq wund: “Sol ni quayi
ninge nuqond o nyumbueg ninge nuqond Jisas ningg ngim pe ruso, tedi ni
segine taq namb, di Jerusalem nitari nandi.”
3 Muq Sol ni no. Ni Damaskus tumo nondo nondo, brequne nganye pris
kin pugri naghe, di ninde tuquine quan nganye ti nase.
4 Di Sol ni no naghe qi pe nase. Muq ni nutungu mim ire pugri simbe
vind, “Sol, Sol, pughe ningg nu nge pripri unje kuaip mai isis kuegh?”
5 Muq Sol ni nari, “Yumbui, nu tughe?”
Di ni nari, “Nge Jisas, nu pripri nge unje kuaip kuaip.
6 Muq nu yes yewo, tiqe ghar yo. Otiwo di wuti iri nu pughe sin ei yen
kin te kin wand simbe nunduw ye.”
7 Wute Sol ane mo kin ni wand ven mutungu, pudi ni wuti muqoind segi.
Di ni pugrine wand segi pu yemu.
8 Sol ni yumbo quan nganye ti nase kin nuqond pre, muq ni nes newo rar
bure nand, di rar burpoq rip. Segi di ni si miting kuse, mitanyi Damaskus
mar mo.
9 Ni te nas nginy temi ire, pudi ni rar te pugrine burpoq rip pu rise. Di ni
mir nand segi wuye ne segi pu nas.
10 Jisas ningg wuti iri ni nyamb Ananaias ni Damaskus ne nas. Ni ruqo
nyemb pe pugri nuqond, Yumbui ni ningg nari, “Ananaias!”
Di Ananaias nari, “Yumbui nge ven kas.”
11 Di Yumbui ni simbe nindig nari, “Nu yes yewo, ngim ire ni nyamb Gi
Wuti te ningg yo. Nu yo Judas nde baj pe wuti iri Tarsus kin ni nyamb Sol
ni ningg pengu ghand. Ni nge pengu nindigh nindigh nas.
12 Di ruqo nyemb pe pugri wuti iri nuqoind, ni nyamb Ananaias. Ni neyi
nandi, ninde si neng kuyo, ei ni mune oghine rar nat ningg.” Yumbui pugri
Ananaias simbe nindig.
13 Muq Ananaias Yumbui pugri oyi nindig nari, “Yumbui, wute nganye
buagi wuti nen ningg nge simbe mindigh kutungu, ni nu ningg wute
Jerusalem kin yumbo ur brequ isis nindiny.
14 Muq ni prist mingg yumbui nde nyumo raqe nitaqwi pre pu bu nandi
ye. Ni wute ninge tiqe ven kin nuqond nu wand rutungu di nu ane wand,
tedi ni taq namb.”
15 Pudi Yumbui ni Ananaias pugri simbe nindig nari, “Nu yo. Wuti nen
nge yembe nindigh ningg kaip no pre ye. Otiwo ni nge wand nare wute
buagi Juda segi kin di nikin king ane ninde no di Israel nde mune no ye.

16 Otiwo di ni nge ningg wand bir nawo, di wute buagi ni oyi mai meng
kin te kin simbe gidig."
17 Muq Ananaias nes newo no. Ni no baj pe nar no, muq Sol nde si ni
kuyo di nari, "Chech Sol, Yumbui Jisas nu ngimi guqoid pre kin te nge tiqi
nundogh bu gadi, ei nu munene oghine rar ghat, di God ningg Ququ Yuwon
Ye nunde nas."
18 Muq brequne nganye yumbo Sol nde rar pe rise kin umo bidi kin pugri
puaq ir riti righe, muq ni mune oghine rar nat. Muq ni nes newo nari di
wuye maip.
19 Otiwo Sol ni mir nand, muq ni mune buid nap.

Sol Kraist ningg wand yuwon ye Damaskus pe bir nawo

Nginy ninge Sol ni Jisas ningg wute ane Damaskus mas.
20 Di brequne Juda God yumbui nyamb mirang kin baj buagi tende no
Jisas ningg wand bir nawo, ni nari, "Jisas ni God ningg wo."
21 Ni wand te kin nand, wute buagi puyene nganye mand. Ni mari, "Wuti
pughe ye bu asi Jerusalem nas di wute nyamb ven qa rindivi viyo di ni unje
nap mai isis neny? Wuti nen ne qa muq mune ven nandi ei wute ninge
nyamb ven rire nutungu, tedi taq namb di nitari prist mingg yumbui nde
no."
22 Pudi Sol ni muq gre nganye nand. Di ni Jisas ni Kraist kin wand raqe
nganye nindim, bu wute Juda kin Damaskus mas kin wand te mutungu, di
ni oyi mindig tiq segi.

Juda ni Sol mi ningg bu ni wu nase no

23 Nginy nganye buagi mo pre di Juda mandi irepene mikur, Sol mi nati
ningg wand taq mamb.
24 Di ni mi nati ningg wand wand mare kin te ni nutungu. Muq Juda
buagi ni mi nati ningg mo vang ngimrawu manyi te yeng mawo pu yemu.
Bogisumb burpoq ane yeng mawo.
25 Pudi Sol ningg wute ni wand mutungu ni Sol mitanyi mo vang pe mewo
mo yemu di ni imbi yumbui ire wung naghe no nas muq ni vang kin windua
pe gri sare pe mi naghe no.

Sol Jerusalem nas

26 Otiwo Sol Jerusalem nandi, ni Jisas ningg wute aye te ane irepene mikur
yembe mand ningg nari. Pudi wute buagi ni wune rimbig, di ni riri ni Jisas
ningg wuti nganye segi ye, ni wuti aye bu.
27 Pudi Barnabas ni Sol nitanyi Jisas ningg aposel nde no. Muq ni Sol
ngimi Yumbui nuqoind, di Yumbui ni wand neng di ni Damaskus pe wune
namb segi Jisas ningg wand raqene bir nawo ye te kin simbe nindim.
28 Pugri bu Sol ni ane Jerusalem mas di ane irepene nyinge mare mo
mandi. Di Yumbui ningg gre pe ni wune namb segi, di Yumbui ningg gre
pe ni Jisas ningg wand raqe nand.
29 Ni pripri Juda ni wand Grik nei mamb kin te ane wand mand, di ane
wand pe mege. Di ni mi nati ningg ngim meri mand.
30 Otiwo Jisas ningg wute aye ni wand ven kin mutungu, di mes mewo Sol
mitanyi maghe mo Sisaria di tiqi mundog Tarsus no.
31 Pugri bu muq wute buagi Jisas nei rimbig kin, Judia opu kin di Galili
opu kin di Samaria opu kin, yuwon pu ris. Yeng te kin segi bu ni gre rind. Ni
Yumbui nde si nambu ris, di God ningg Ququ Yuwon Ye gre neny. Di wute
nganye buagi Jisas nei rimbig, di riyi ri ni ane ire pe rikur.

Pita ni Ainias sabi nindig oghi

32 Pita nyinge nare tiqe buagi no no, di tene no tiqe Lida mune naghe no,
di God ningg wute Lida kin te ane ris.
33 Tiqe te ningg Pita wuti iri nuqoind, ni nyamb Ainias. Ni ngape buagi
riti omo pre, di nyinge nare kin tiq segi, ni sunyi pene nas nas ber 8-pela pu
nawo.
34 Muq Pita ni ningg nari, “Ainias muq Jisas Kraist nu oghi sim naind pre.
Nu yes yewo sunyi sabi ndiny.”
Di brequne nganye Ainias nes newo.
35 Muq wute buagi Lida di Saron kin te ruqond, di ni nei rire ritinde,
Yumbui nei rimbig.

Pita ni Tabita wuti pre pu mune nindiqi wuyo

36 Tiqe Jopa pe Jisas ningg wute ire wus, ni nyamb Tabita. Grik wand pe
mari Dorkas. Pripri ni yumbo ur yuwon ye wund, wute ninge yumbo pughe
kin segi di ghav wundiny.
37 Muq yabe num yumbui wure di wuti pre. Di ni wuye ripiq. Te ni nikin
yumbo ur pugri ye, wute riti di wuye rip, pugri bu ni wuye ripiq pre, muq
rum ire nange yequ ye tende ruaq wuse, ei ni quanji runduw ningg.
38 Lida Jopa teri tumo tumone yeru. Pugri bu Jisas ningg wute ni Pita Lida
nas ye wand rutungu, ni wute temi tiqi mundom ninde mo, di ni Pita simbe
mindig mari, “Nu beghi nde ghandi. Nu mune ghimbi ghawo wayequ.”
39 Di Pita nes newo ni ane mo. Ni mo mo mar, di ni Pita mitanyi rum ire
nange te ningg mewo mo. Wute buagi ngaim mati pre kin nyarimo ni rindi,
Pita nde tumone yeru quanji rind rind. Dorkas asi wusne puayi chongo
buagi di saket yembe wundiny kin te Pita bei rindig.
40 Di Pita wute buagi tiqi nundony rir ruso omo, di ni sungomyu nisiri,
muq Yumbui pengu nindig. Pre tindi nondo wute wuti kin te nundoq, muq
nari, “Tabita nu yes yewo.” Di wute wuti pre kin te rar bure wundiq Pita
wuqoind di wes wuyo wus.
41 Di Pita ni si nituw rise, muq ni wes wuyo yequ. Di Pita wute God nei
rimbig kin te di wute ngaim mati pre kin nyarimo te ningg nari rindi Dorkas
mune neny.
42 Wand ven Jopa pe vir ir, di wute rutungu omo. Di wute nganye buagi
Yumbui nei rimbig.
43 Pita Jopa nas nginy quan nawo. Ni wuti iri bulmakau chongo pe yumbo
yembe nindiny kin ni nyamb Saimon ni temi mas.

10

Angelo iri nandi Kornilius wand neng

1 Rom kin wuti iri Sisaria nas kin ni nyamb Kornilius. Ni Rom kin ami
100-pela kin yumbui. Ami men ni nyamb miram mari, “Itali mingg ami.”
2 Ni di nikin yavi ire ane pripri God wune rimbig di nine rar ngimi ruwi
nas ye. Ni pripri nikin wet bidi nateri, Juda kin wet bidi segi kin ninge neny,
di ni pripri God ane wand ye.
3 Nginy iri ningg 3 kilok kin pugri ni ruqo nyemb pe pugri God ningg
angelo iri ninde raqene nganye yenu nuqoind. Muq angelo te nandi nyamb
nirang.
4 Muq Kornilius ni te nuqoind quan nganye wune namb, pudi ni nari,
“Nge yumbui, pughe sin ren?”
Muq angelo ni Kornilius simbe nindig nari, “Nu kuari kin te God nutungu
pre, nu wet bidi kuateri wute ninge wet bidi segi kin te kueny ye te God ni
chumbuai nand. Di ni te nei nimbiny nimbinyne.

5 Muqdi nu yo, wute ninge tiqi ndom Jopa mo, ei Saimon ni nyamb ire
Pita ni mitanyi mandi.
6 Wuti nen ni Saimon ne iri ninde baj pe nas, ni bulmakau chongo pe let
yembe nindim ye. Ni baj gherim qunambe ne vise."
7 Angelo te Kornilius simbe nindig kin te mune no pre, di Kornilius wute
temi ire pu nari mandi. Iri ami di temi ni nikin yembe ye wute. Ami te
mune pripri God ninde rar ngimi nowi nas ye, di pripri ni Kornilius ane
mas ye.
8 Muq Kornilius ni angelo ningg wand te wute temi ire te waghine simbe
nindim yuwon, muq tiqi nundom Jopa mo.

Pita ni yumbo ruqo nyemb pe pugri nuqond

9 Ni nyinge mare mo mo ngimi mase. Yambgriq mune nyinge mare mo.
Ni mo Jopa tiqe tumo mondo mondo, Pita baj pe newo no ei God pengu
nindig ningg. Muq belo ningg tumo,
10 bu Pita mir gureg, be ni mir nand yamb nas. Ni muq qa mir ri righe pu
yeru. Muq Pita ni rar ri righe ruso yumbo ninge nuqond.
11 Ni nuqond nginy tu bi kring viso, muq yumbo ire chongo gib wumb kin
te nyang wi. Di yumbo ire ni qunyup 4-pela pu te wut rise di waghi waghi
qi pe weq wuti wi.
12 Ni yumbo isis umo dabo kin di ghati di wapi ni chongo tende rir rise
nuqond.
13 Muq mim ire pugri simbe vindig, "Pita, nu yes yewo, umo ren ghambui,
di ye."
14 Pudi Pita ni nari, "Nge yumbui, nge puq ken tiq segi! Nge musoq ju mir
uny kin ke segi ye."
15 Muq mim te mune pugri simbe vindig, "Yumbo God ni oghi puq nindiny
kin te nu uny simbe ghand wayequ."
16 Yumbo te kin riyi ri tevi ire rind pre, muq mune nginy tu pe rir ruso.
17 Muq Pita ni tene nei kumo nimbiq nari, "Ruqo nyemb wen gibiq kin
puate te pughe gri bri?" Ni tene nei nimbiq nimbiq nas nas, di wute
Kornilius tiqi nundom kin te mandi. Ni mandi kin wute buagi Saimon ningg
baj ningg pengu mindiny mindiny mandi mandi muq muqond.
18 Muq ni ngimrawu tumone yemu di pugri ngam mare mari, "Saimon,
ni nyamb ire Pita, ni ven nde nas o segi?"
19 Pita ni ruqo nyemb pe pugri yumbo nuqond kin te nei nimbiq nimbiq,
muq God ningg Ququ Yuwon Ye ni Pita pugri simbe nindig nari, "Nu tungu,
wute temi ire pu nu meri munduw.
20 Pugri bu nu nei kumo mbiq wayequ. Nge ningne bu tiqi gudom mandi.
Nu yaghe yo ni qond ei ane wo, yambu ghari wayequ."
21 Muq Pita wute te yemu pe te naghe no, di ni simbe nindim nari,
"Nungoqi nge meri wundigh kin nge taq ven gadi. Nungoqi pughe kin ningg
wandi?"
22 Muq ni oyi mari, "Beghi Kornilius, Rom kin ami 100-pela mingg yumbui
ni tiqi nundog bu badi. Ni wuti yumbo tuquine puq nen ye, ni God nei
nimbig, di wute buagi Juda kin ni pripri mari ni wuti yuwon ye. God ningg
angelo yuwon ye iri ni simbe nindig nari, nu ninde baj pe ghondo, ei ni
wand ninge simbe ndig."
23 Pugri puq mand, muq Pita nitami baj pe mar mo, di bur ni ane mase.

Pita ni Kornilius ningg baj pe no

Yambgriq muq Pita anene mo. Di Jisas ningg wute ninge Jopa kin ni mes anene mo.
24 Ni nyinge mare mo mo ngimi mase, yambgriq mune mo mo Sisaria mo mar. Di Kornilius ni ghimbi nuang pu nas. Ni nikin yavi ire di nikin kimand te nari rindi ane ni ghimbi ruang rikur pu ris.
25 Pita ni Kornilius ningg baj pe nar no pune Kornilius nandi, Pita nde sungomyu sungomyu yenu yimb naghe, muq ni yumbui nyamb nirang.
26 Muq Pita ni simbe nindig nari, “Nu yes yewo. Nge God kin pugri segi, nge nu kin pugri, nge wutine.”
27 Muq Pita ni temi wand wand baj pe mar mo di wute buagi baj pe te rir ris ye te nuqond.
28 Di Pita ni simbe nindiny nari, “Nungoqi nei wamb beghi Juda kin di nungoqi wute aye kin ane ire pe pas kin tiq segi. Te kin beghi Juda uny simbe nganye bad. Pudi God nge yumbo ren kin ningg pugri simbe nindigh nari, nge wuti iri puqum nimbiq puq gidig tuqui segi.
29 Pugri bu nungoqi wand wi vindo pu nge kas ye tuqui segi, nge gadi. Muqdi nge pengu guduq, pughe kin ningg nge wand wagh gadi?”
30 Muq Kornilius ni Pita simbe nindig nari, “Kei muq nginy nase kin pugri pu nase nge yumbo ninge guqod. Yumbo te guqod kin tende puayi pu rindi muq nginy temi ire pu mo pre. Te pugri 3 kilok pugri pe nge nge ning nde baj pe kas, God temu wand bad. Nge God temu wand bad badne wuti iri ni chongo quan nganye ti riri kin nandi nge nde rar ngimine yenu.
31 Muq ni pugri puq nand nari, ‘Kornilius, nu wand guad kin te God nutungu pre. Di nu pripri wet bidi di yumbo yumbo ninge kuateri di wute ninge yumbo yumbo di wet bidi segi kin te kueny kin te God ni nu chumbuai nunduw, di ni muq nu yumbo ur te nei namb nambne.
32 Pugri bu muqdi nu wute ninge tiqi ndom Jopa mo, ei Saimon ni nyamb ire Pita ni simbe mindig nandi. Pita ni wuti iri ni nyamb Saimon ne ni pripri kau chongo pe let yembe nindim kin ni temi mas. Ni baj gherim qunambe ne vise.’
33 Pugri pu nge brequne wute te tiqi gudom nunde mondo, di nu wuti oghi ye bu wand kutungu di brequne guadi. Muq beghi quan buagine God nde rar pe ven pas, di Yumbui nu yumbo bei nunduw kin te beghi simbe ndug.” Kornilius ni pugri simbe nand.

Pita ni Kornilius nde baj pe wand bir nawo

34 Muq Pita ni pugri simbe nand nari, “Nganyene nganye, muq nge nei gab God ni wute tit ire nei nimbiny di wute tit aye te si nare segi. Ni buagi anene nei nimbiny.
35 Piyi ni Juda ane yavi ire segi ni aye kin, pudi ni ni ningg wand rutungu di yumbo ur tuquine puq ren, tedi God ni nate ruwi.
36 Wand ven God beghi Israel simbe nundug, Jisas Kraist ni wute buagi mingg yumbui, di ni beghi nei nengu ei beghi God ane nei irene vise ye te kin wand yuwon ye bir mawo kin te nei wamb pre.
37 Nungoqi nei wamb, asi Jon ni wute wuye nap ningg wand bir nawo ye tende puayi yumbo puq ren ye nei wamb. Yumbo te kin Galili pu puate ri righe di ruso Judia opu te yumbui yeru.
38 Wand ven Jisas Nasaret kin ni ningg wand. God ni ningg gre di Ququ Yuwon Ye te Jisas neng. Pugri bu muq God ninde nas, bu ni tiqe manyi manyi te no, wute buagi ququ brequ mingg yumbui nde si pe ris kin te ghav nindiny di ni mune oghi.

39 Muq beghi ni asi Jerusalem di beghi wutamu Juda kin nde ni yumbo ur
nand kin wand te kin bir pawo. Wuti nen mi nati kin te ni kruse pe qungu
mi nati.
40 “Pudi nginy temi mo pre aye ningg God ni nari di mune nes newo di
raqene nandi.
41 God ni wute buagi nde Jisas raqe naind segi. Ni beghi God ningg wand
raqe bad ningg manyi nundumu pre kin beghi ndene bu ni Jisas raqe naind.
Asi ni mune nes newo kin tende puayi beghi ni ane mir bad di wuye pe.
42 Muq ni beghi simbe nundug kin beghi wute nde wand pugri ei bir
pawo: God ni Jisas irine naip no, otiwo di wute mati kin di wute urupuine
mas kin ni mingg kot te nutungu.
43 Yabe propet buagi ni wuti God naip no kin nen ningg qa wand mand
mari, otiwo wute buagi ni wuti nen nei rimbig, tedi ni ningg nyamb pe ni
yumbo ur brequ rind kin wand te puaq nindiny.”
44 Wute buagi Pita God ningg wand te bir nawo kin te rutungu rutungu
ne, God ningg Ququ Yuwon Ye ninde nati ni.
45-46 Juda kin wute tit Jisas nei mimbig ye ni Pita ane mandi ye ni
mutungu, ni God nyamb rindivi viyo kin te ni wand tuan isis pe rindivi
viyo. Pugri bu puyene mand, muq ni mari, “God ni beghi Juda kinne Ququ
Yuwon Ye nengu segi. Ni beghi di wute tit Juda segi kin anene Ququ Yuwon
Ye nengu.”
Muq Pita ni simbe nand nari,
47 “Asi Ququ Yuwon Ye beghi Juda kin nde nati ni kin pugrine muq ninde
mune nati ni. Pugri bu muq beghi wute ren wuye pap kin te ningg Juda iri
nari kin tiq segi.”
48 Muq Pita mune simbe nindim nari, “Nungoqi Jisas Kraist ningg nyamb
pe ei wute ren wuye wap.”
Muq wute te Pita simbe rindig, “Muqdi nu beghi ane pas nginy quane
pawo pre muqdi nu yo.”

11

Pita ni yumbo nuqond kin te Jerusalem pe simbe nand

1 Aposel di Jisas ningg wute ninge Judia opu tiqe kin kin mas kin te wand
mutungu wute Juda segi kin ni mune God ningg wand ritevi pre.
2 Pugri bu Pita mune Jerusalem no, di wute Jisas nei mimbig kin ninge ni
ghimbi dugu chongo pend mawo kin ni ker muang.
3 Ni mari, “Nu wute ghimbi dugu chongo pend segi ye baj pe kuo di ane
mir wand pre ye!”
4 Pudi Pita ni yumbo ur buagi nuqond kin te simbe nand. Ni nari,
5 “Nge Jopa kas, nge God temu wand bad bad pas, di nge rar ri righe ruso,
di nge yumbo ire ruqo nyemb pe pugri gudoq. Yumbo ire chongo yumbui
gib wumb ye wuti wi. Yumbo ire ni qunyup 4-pela pu te wut rise, muq
waghi waghi nginy tu pe pu weq wuti wi, nge nde wundi.
6 Nge oghine nganye nei gab ningg kari, bu nge otinde ququ kare, di umo
buagi qi pe ven nde yeru kin, umo dabo kin, di ghati, di wapi buagi te guqod.
7 Di nge kutungu mim ire nge simbe vindigh viri, ‘Pita, nu yes yewo, umo
te ghambui, di ye.’
8 “Pudi nge kari, ‘Yumbui, nge puq ken tiq segi! Nge musoq ju mir uny
kin ke segi ye.’

9 “Pudi mim te wam pu mune nganye viri, ‘Yumbo God ni oghi puq
nindiny kin te nu uny simbe ghand wayequ.’
10 “Yumbo ur ren kin puq ren tevi ire rind pre, mune wam riwo ruso.
11 Di brequne nganye wute temi ire pu mandi, beghi pas kin baj tende bre
mowi. Wuti iri Sisaria nas kin ni wute temi ire pu te tiqi nundom nge nde
mandi.
12 Muq God ningg Ququ nge simbe nindigh nari, ‘Nu ni ane wo. Nu nei
kumo ghamb wayequ.’ Jisas ningg wute Jopa kin 6-pela pu men mune nge
anene po, di po wuti te ningg baj pe par po.
13 Di ni angelo iri ninde baj pe nar yenu nuqoind kin te kin wand beghi
simbe nundug. Ni nari, angelo ni simbe nindig nari, ‘Nu wute ninge tiqi
ndom Jopa mo, ei Saimon ni nyamb ire Pita simbe mindig nandi.
14 Ni ei nu wand ninge new, di wand te ningg God nu di wute nu non ane
baj ire pe was kin te buagi ane mune nitaqu wowi.’ Wuti te beghi pugri
simbe nundug.
15 “Muq nge wand gad, di asi Ququ Yuwon Ye beghi nde nati ni kin
pugrine ninde mune nati ni.
16 Di nge asi Yumbui ni puq nand kin wand te nei gibiny. Asi Yumbui ni
nari, ‘Jon ni wute wuye tuan pe wuye nap, pudi nungoqi otiwo God ni ningg
Ququ Yuwon Ye ei wuye nupuqu ye.’
17 Asi beghi Yumbui Jisas Kraist nei bibig bibig di God te ningg beghi ni
ningg Ququ Yuwon Ye nengu. Muq God ni wute aye kin mune te kinne neny.
Nge pughe gib gab ye ate nge God segi puq gidig?” Pita pugri puq nand.
18 Ni Pita ningg wand te mutungu, di ni mune ker mawo segi. Ni God
ningg nyamb mindivi viyo, di mari, “Muq beghi nei bab wute Juda segi kin
te mune nei mare mitinde God ne nei mimbig, tedi ni mune nate mowi di
mas mas te kin mas ye.”

Antiok opu wute muq urupui Kristen puq mindim

19 Asi ni Stiven mi nati di wute Jisas nei mimbig kin unje map mai isis
mem. Di te ningg wute Jisas nei mimbig ye wu mase ire ire mo, di tene mo
Ponisia opu mo, ninge mo qi puch Saiprus mas, di ninge Antiok. Ni te mo
mas di wute aye kin nde wand yuwon ye bir mawo segi, ni Juda ne simbe
mindim.
20 Pudi wute ninge Saiprus kin di ninge Sairini kin ni ane mo Antiok, di ni
oyi wute Grik kin nde mune wand bir mawo. Ni Yumbui Jisas ningg wand
yuwon ye simbe mindim.
21 Di Yumbui ni gre nem, bu wute nganye buagi nei rire ritinde Yumbui
nei rimbig.
22 Di Jerusalem kin wute Jisas nei mimbig ye ni wand ven mutungu, ni
mes mewo Barnabas tiqi mundog Antiok no.
23 Ni no no nar, di ni nuqond God nikin nde nei pene yuwon nuany, di ni
chumbuai nand. Di ni wute buagi simbe nindiny ei ni Yumbui si riri segi
kin.
24 Barnabas ni wuti yuwon ye, Ququ Yuwon Ye ni nde nas di ni God quan
nganye nei nimbig gre ye, bu wute nganye buagi nganye Yumbui nei rimbig.
25 Barnabas te pre nand, muq ni Sol meri niting ningg Tarsus no.
26 Ni meri niting no no nuqoind, muq nitanyi mune Antiok nandi. Ni ber
ire Antiok wute Jisas nei rimbig kin te ane ris, wute nganye buagi nganye
God ningg wand bei meny. Antiok pe wute buagi ni Jisas ningg wute te
ruqond di “Kristen” puq rindiny. Asi Jisas ningg wute ni pugri nyamb rirany
segi, muq tene ni nyamb ven kin rirany.

27 Tende puayi propet, wute God nde pu wand matevi simbe mand ye,
ninge Jerusalem pu Antiok mati mi.
28 Propet iri ni nyamb Agabus, ni Ququ Yuwon Ye nde gre pe ni nes newo
di simbe nand nari, otiwo di tiqe buagi qi wen wung yeru ye mir segi di
ni mir ningg si rip riti. (Pre, otiwo Klodius king ningg nas kin tende puayi
nganyene mir segi, di ni mir ningg si rip riti.)
29 Pugri bu Jisas ningg wute buagi wute Judia kin ghav mindiny ningg
wet bidi ninge mi ruso ningg wand taq mamb. Wute buagi nikin ire ire
nei mamb, wet bidi bir mawo ni cham rise, cham kimand Judia kin ghav
mindim.
30 Ni pugri puq men pre, Barnabas Sol temi tiqi mundom wet bidi te mare
mo wute Jisas nei mimbig kin quayi kiyi Jerusalem mas kin te mem.

12

Herot Jems ni nati, Pita taq naimb

1 Tende puayi King Herot nari di wute ninge Jisas nei rimbig kin te unje
map mai isis meny ningg mat rise.
2 Ni Jems Jon ni kise mame dobui pe mi nati.
3 Ni nuqond ni Jems mi nati ye te ningg Juda ni chumbuai mand, di ni
nari di Pita mune taq maimb. Herot ni Juda bret yis segi ye mir mawo kin
tende puayi ni Pita Jems temi pugri puq nem.
4 Ni Pita nait nase pre, muq ni taq naimb. Muq ami tit teri aye teri pu
yeru, di ami tit ire ire ami temi aye temi pu. Ami men Pita yeng muang pu
yemu. Herot ni nei namb kin nari otiwo wute buagi ni God asi Israel mingg
wo rar nuqond mas kin ngeri te nei mimbiny pre, muqdi ni Pita ni neyi ni
wute buagi nde rar pene ei kot nand.
5 Pugri bu Pita ni taq pune yenu di ami buagi yeng muang yuwon. Pudi
wute Jisas nei rimbig kin te ni God pengu rindig rindig ei God ni ghav nindig.

Pita taq pu yenu, angelo ni neyi ni

6 Prangi di Herot Pita nitanyi kot pe no ye. Pudi pend ruso segine, bur
te ningg ami opu opu mase muq Pita mingine nase. Ni sen temi pe si taq
mimbig, di sen iri si opu kin ami iri nait nase, di sen opu kin ami aye nait
nase. Muq ami ninge ngimrawu yeng mawo pu yemu.
7 Muq brequne Yumbui ningg angelo iri taq yemu ye baj pe bre newo,
di rum te ti nase. Muq ni Pita ut pe ni nondo nandi di buraq nindig. Muq
angelo ni nari, “Nu brequne yes yewo.” Muq sen temi Pita nde si pe mase
ye te kinne bure ir maghe.
8 Angelo ni simbe nindig nari, “Nu let taq ghaimb, su nyinge pe taq
wundio.” Muq Pita ni angelo simbe nindig kin pugrine puq nen. Muq
angelo ni simbe nindig nari, “Nu saket raq wughe, di nge nde dobu ghawi.”
9 Pre muq ni temi rum te si miraq di mo. Pudi angelo te puq nen kin te
Pita ni nei namb segi, ni nari ni ruqo nyemb pe bri nuqond.
10 Ni temi nyinge mare mo, ami tit temi imb pe yeng mawo kin te ibe
miram, di dodi ain kin tende mondo, dodi kinne bi wuso. Muq temi mar
mo, ngim ire ningg nyinge mare mo. Nyinge mare mo mo di brequne angelo
Pita si neri sei nand no.
11 Muq Pita ni nei mune vinde vighe, ni nei namb, di ni nari, “Muq nge
nei gab. God ni angelo tiqi nundog nandi ei Herot nde pu neti kowi, te ei
Juda buagi ni nge pughe sin regh ningg riri pudi tiq segi.”

12 Ni ren kin nei namb pre muq ni no Maria, Jon ni nyamb ire Mak ni
kumo nde baj pe no. Baj tende wute buagi miningne rindi rikur di God ane
wand rind rind ris.
13 Muq Pita nondo baj imb kin ngimrawu pe baq nand, di yembe ye
nyumbueg ire ni nyamb Roda ni wundi ei ngim bi wang ningg.
14 Pudi ni Pita gibe ko wutungu, ni quan nganye yawo wure righe, di ni
ngim bi wang segine vig wumb wur wuso ninge te simbe wundiny wuri,
“Pita ngimrawu te yenu!”
15 Muq ni Roda simbe runduw riri, “Nu ghabe bri guad?”
Pudi Roda simbe wundiny wuri, “Nganyene nganye, ni te yenu.”
Di ni riri, “Te ni ningg angelo bri?”
16 Pudi Pita ni ngimrawu baq nand nandne, di ni ngim bi ruang, muq ni
ruqoind di ni puyene rind.
17 Muq Pita ni si nipiny righe ei ni wand segi yeru. Muq ni wand segi
yeru di ni taq yenu di pughe gri Yumbui ni ghav nindig ni neyi ni ye te
simbe nand. Pre dobu muq ni mune pugri simbe nindiny nari, “Nungoqi
wo, Jems di Jisas ningg wute aye yumbo ren kin ningg simbe wundim.” Pre,
muq ni neyi ni aye pe no.
18 Yambgriq burane ne ami rar mat, Pita nas segi. Di ni quan nganye
nei kumo mamb di vig mo mandi nikinne oyi oyi pengu mand mari, “Pita
muainde no?”
19 Muq Herot nari di ni Pita meri miting, pudi muqoind segi. Pugri bu ni
ami te kotim nand, ei mi mati. Muq Herot ni Judia si niraq no, Sisaria nas.

Herot nati

20 Herot ni wute Tair kin di Saidon kin umbo ker nuany. Pugri bu ni quan
buagine rikur King Herot nde rindi. Ni rindi, Blastus wuti iri king ningg
baj te yeng nuany kin ni ane wand, di ni ninde opu nase ei ni ghav nindiny
ningg riri. Pre muq ni king nde ruso. Pripri wute Tair opu kin di Saidon
opu kin ni Herot nde opu mir wong rind riq ye. Pugri bu ni king ningg riri
riri, ei ni umbo ker te pre di ni ane ruwo gudo ningg.
21 Muq king ni wand simbe nindiny kin nginy te naip no. Nginy te ningg
Herot ni king ningg chongo te nare righe pre, ni king ningg sia pe nas, di ni
wute wand simbe nindiny.
22 Muq wute Herot puamb ruang ningg riri, “Wuti nen nari kin te god
gibe pugri, wuti gibe segi!”
23 Pugri puq rind ei Herot yawo nare righe ei ni oghi puq nindiny ningg.
Muq Herot ni nikin nyambne nindivi viyo. Ni nari di wute God nyamb
rindivi viyo segi. Di brequne Yumbui ningg angelo Herot ni meneri no nase,
kuambki mandi me me di nati.
24 God ningg wand vir ir wute nganye buagi rutungu di God nei rimbig.
25 Barnabas Sol temi wet bidi mare mandi kin te God ningg wute mingg
quayi kiyi mem pre di Jerusalem si miraq mune mo. Ni mo di Jon Mak
mitanyi ne mo.

13

Ququ Yuwon Ye Barnabas Sol temi nap mo di tiqi nundom mo

1 Wute Jisas nei mimbig kin Antiok mas ye ninge propet di ninge God
ningg wand wute bei meny kin te mas. Wute te ni nyamb taq: Barnabas,
di Simeon ni nyamb ire Niger, di Lusius Sairini kin, di Manain, ni gavman
yumbui Herot ningg kimand, di Sol.

2 Wute men mir uny yemu God yumbui nyamb mirang mirang, di Ququ
Yuwon Ye ni simbe nindim nari, “Nungoqi Barnabas Sol temi ei si wumbom
di tiqi wundom mo yembe te nge ni kap mo di simbe gidim pre kin te yembe
mand.”
3 Pugri bu ni mir unyne God ane wand mand mand pre, di ni temi nde si
mem kuyo, di tiqi mundom mo.

Barnabas Sol temi ailan Saiprus pe wand bir mawo

4 Ququ Yuwon Ye ni temi tiqi nundom mo, di temi Selusia maghe mo.
Selusia pu bot ire mitaqwi Saiprus ailan mo.
5 Ni mo ailan te kin tiqe ire Salamis puq munduw kin tende mo mar, di ni
God yumbui nyamb mirang kin baj pe Juda mirur, God ningg wand simbe
mindiny. Jon Mak ni temi ane yemu pu ei ni ghav nindim kin.
6 Ni tiqe buagi Saiprus ailan pe yeru kin te omone mawo mandi mandi
Papos mi meyi. Papos pe ni wuti iri muqoind, wuti te ni awo namb di mu
nand kin. Ni Juda iri ni propet wandoqi ye pudi ni nari ni God ningg propet
iri. Ni nyamb Barjisas.
7-8 Barjisas ni nyamb aye Elimas. Ni pripri awo namb di mu nand ye te
ningg bu Grik wand pe Elimas puq mindig. Ni wuti iri gavman yumbui
ni nyamb Sergius Paulus ni ane mas ni ghav nindig ye. Sergius Paulus
ni nei yuwon ye namb ye, ni God ningg wand nutungu yawo gureg, bu ni
Barnabas Sol temi wand nuam ei mandi ningg. Sergius Paulus ni Barnabas
Sol temi mingg wand nutungu, tedi Elimas ningg wand nutungu segi.
Elimas te kin ningg yambu nari, bu ni pripri ni temi nyamb nem vighe viso,
ni nari ni temi wandoqi mand. Ni gavman yumbui te nei brequ neng, ei ni
God nei nimbig kin nei te si nare ningg.
9 Pudi Sol, ni nyamb aye Pol puq mindig kin, ni Ququ Yuwon Ye ningg gre
ninde yumbui nganye vise. Ni Elimas otinde gri nuqoind nuqoind pre muq
nari,
10 “Nu Satan ningg wo! Nu wute yumbo ur tuquine kin te yambu kuari!
Nu pripri wute wandoqi gudiny! Nu yumbo ur wandoqi kin di yumbo ur
brequ nunde bre pu rise! Nu pripri Yumbui ningg yumbo ur nganye kin te
kuare kuitinde di wandoqi kin puq guad! Nu yumbo ur ren si kuare yambu
bri kuari?
11 Muq nu tungu! Muq Yumbui nikin si pe nu ni, di nu rar wughe, di
rar ghat tiq segi. Di nginy qoind tiq segi, pugri pune ghas ghas bur quan.”
Pol puq nand pune di brequne nganye yumbo wuye quari kin pugri quan
nganye burpoq rip di Elimas rar imb ruang. Di ni tuqui nondo nandi nondo
wute meri nat, iri nuqoind ei ni si niting kuse ei ngim bei nindig.
12 Gavman yumbui ni yumbo ur ren nuqond, di Yumbui ningg wand ni
bei meny ye te ningg quan nganye nei kumo namb, di ni Yumbui nei nimbig.

Ni temi Antiok Pisidia opu yequ kin tende yembe mand

13 Pol di wute ni ane mo kin te Papos pu di bot wutemi wure wuso Perga
Pampilia opu wi mati. Jon Mak ni te pu si nare di munene Jerusalem no.
14 Ni Perga si miraq, di nyinge mare mo Antiok ire Pisidia opu yequ kin
tende mo mar. Di Sabat nginy mas yawo tuan kin tende ni God yumbui
nyamb mirang kin baj pe mar mo mas.
15 God yumbui nyamb mirang kin yumbui ni Moses ningg lo kin wand di
propet ningg wand te muqond pre, muq wute ninge simbe mindim mondo
Pol nikin yembe ire ane simbe mindim. Ni mari, “Chech, nungoqi wand
ninge wute umbo weny kughe ye rise ate simbe wand.”

16 Di Pol ni nes newo, si nindingi kuyo, di nari, “Nungoqi wute Israel
kin, di nungoqi wute aye kin God yumbui nyamb wurang kin, nungoqi nge
wand wutungu.
17 Israel mingg God beghi koku yabene ir nawo pre pu muq mo Isip mas.
Ni tende mas pudi wute muq mandi kin pugri wute aye nde si nambune
mas. Tende puayi God nari di ni quan nganye mas. Otiwo God nikin gre
yumbui pe tende ni nitami Isip si miraq, wonji wute segi pe mo.
18 Di qi wute segi ye pe tende God ni ane mas ber 40-pela pu mawo. Wute
te ni pripri yumbo ur brequ mand, di ni te ningg yivany nare, pudi ni si
nare segi.
19 Kenan pe ni wute tit 7-pela pu namb riti, di ni mingg qi te Israel nem,
di otiwo ni kuqo qi te mitaqwi.
20 Ni qi tende mas ber 450-pela pugri mawo. Otiwo ni Israel pe yumbui
ninge nawo mas, di ni mas masne rindi rindi propet Samuel mune nas.
21 “Propet Samuel nas kin tende puayi muq ni king iri meti nowi ningg
mari, di God ni Sol Kis ningg wo nem. Ni wute tit Benjamin kin. Di ni ber
40-pela pu king ningg nas.
22 Pre di God ni puaq naind, di Devit oyi Israel mingg king ningg nowi nas.
Di God Devit ningg ninde pugri simbe nand, ‘Nge wuti iri guqoid pre, ni
nyamb Devit, ni Jesi ningg wo. Wuti nen nge yumbo nei gibiny kin tuquine
ni nei nimbiny ye bu otiwo di ni yumbo yumbo nge kari kin te puq nen ye.’
[1Sml 13:14]
23 Di God ni puq nand kin pugrine puq nen. Asi ni nari, otiwo Devit ningg
kuqo ei iri yumbui ningg nowi nas di ni beghi Israel nitamu powi kin. Muq
ni asi puq nand kin tuquine puq nen pre, ni Jisas tiqi nundog nandi.
24 “Asi Jisas nandi segine tende puayi Jon ni wute Israel kin wand bir
nuany, di ni nei rire ritinde ei ni wuye nap.
25 Jon ni yembe omo nawo ningg tumo di nari, ‘Nungoqi nei wamb kin
nge tughe bu? Nge nungoqi wuti ghimbi wuang pu was kin te segi. Nungoqi
ange wuaq wutungu! Nge ni segi, pudi ni nge nde dobu nawi ye. Ni nge nde
quan nganye yumbui. Nge oghi nganye segi bu nge ninde tumo godo segi,
di nge ni su nyinge pe kin ir guag kin tiq segi.’
26 “Chech qam, Abraham ningg kuqo di nungoqi wute tit aye kin God
yumbui nyamb wurang kin, wand ven God nari ni beghi mune nitamu powi
puq nand ye te yabe nengu pre.
27 Wute Jerusalem mas kin nikin wute nyamb kin ane Jisas beghi nitamu
powi ningg nandi kin te nei mamb segi. Di ni propet mingg wand Sabat kin
nginy manyi muqond di simbe mand kin te oghine nganye nei mimbiny
segi. Pudi ni oyi Jisas ningg mo nikin yumbui nde wandoqi wand simbe
mand, di ni mi nati ningg wand taq mamb. Ni puq men kin te nganyene asi
propet te simbe mand kin wand te ane tuquine muq puq men.
28 Ni musoq ju unje nap muqoind muq mi nati ningg mari segi, ni segi
nganye bu Pailat ningg mari mari ei ni nati ningg.
29 Ni yumbo yumbo buagi asi propet Jisas ningg wand ur mand kin
tuquine nganye mune puq meng pre muq otiwo ni kruse pe pu meti nati,
di ngamo ire wung mowi yenu.
30 Pudi God ni ngamo pe pu mune nindingi newo.
31 Di wute asi Jisas ni ane Galili pu Jerusalem mo kin te ni pripri Jisas
ninde bre newo muqoind. Muq wute men ni ningg wand beghi wute Juda
kin nde bir mawo ye.
32 “Di beghi muq Yumbui ningg wand yuwon ye ven nungoqi nde bir
kawo ningg badi: Yumbo ren asi God beghi koku nem puq nand kin

33 taq te muq beghi ni kuqo oyi nengu pre. Ni Jisas mune nindingi newo
kin te Buk Song pe God ningg wand puch yuwo namba tu pe rise kin ane
tiqne. Ni nari, ‘Nu nge wo. Muq nge nu nuyi ningg kas.’ *[Sng 2:7]*
34 Ni ngamo pe pu nindingi newo pre pu bu muq munene ngamo pe no sigh
namb kin tiq segi. Te taq God ni nari,
‘Muqdi nge nungoqi yumbo yuwon kin buagi asi Devit geg puq gad kin te
keuq, di ni ningg wand nungoqi wutungu kin tiq nganye.’ *[Ais 55:3]*
35 Pugri pu bu yuwo aye pe Devit puq nand nari,
‘Nu nunon wuti yuwon ye ngamo pe si kueri nase sigh namb segi ye.’ *[Sng
16:10]*
36 “Beghi nei bab Devit wute ane ris, di ni pripri God ningg nei pene
yembe nand. Pre otiwo ni nati, di ni nikin kuqo kin pugrine ngamo mowi
di sigh namb.
37 Pudi wuti te God nindingi newo kin te sigh namb segi.
38 Pugri pu bu chech nge kari nungoqi beghi wand simbe buduq kin ven
ei oghine nei wumbiny. Beghi nungoqi wand simbe buduq kin taq pugri:
Jisas nungoqi wand puaq nunduq kin tuqui.
39 Moses ningg lo nungoqi wand puaq wunduq di tuquine nganye was tiq
segi. Pudi wuti nen wute buagi ni nei rimbig kin ni wand puaq nindiny di
tuquine nganye ris ye.
40 Pugri bu nungoqi yeng wawo yuwon eti propet ni wand ren puq mand
kin ren nungoqi nde puq ren. Ni pugri puq mand mari,
41 ‘Nungoqi wutaqu God perei wundig ye nungoqi wutungu. Otiwo di
nungoqi nei kumo wamb di wati! Te pugri nungoqi was kin tende
puayi di nge yumbo ninge yembe gidiny, pudi nungoqi nei wumbiny
tiq segi. Piyi wuti iri te kin ningg simbe nunduq, pudi nungoqi nei
wumbiny tiq segi’.” *[Hab 1:5]*
42 Pol ni wand te kin simbe nindim pre, di ni Barnabas temi nyinge mare
mar mo, di wute riri, “Wik ire te wung Sabat kin nginy tende nungoqi tequ
wand ven ne ei beghi munene simbe wundug.”
43 Ni God yumbui nyamb mirang kin baj si miraq, tiqe mar mo pre, di
Juda ninge di wute aye kin ninge Juda kin pugri mas yawo kurem di mes,
Pol Barnabas temi ane mo. Di ni otinde simbe mindim ei God nikin nde nei
pene yuwon nuam ye te ningg ni nei God ndene mi viso di gre pu yemu.
44 Nginy Sabat kin aye iri te ningg wute tiqe te kin nganye buagi nganye
rindi rikur, di Pol ni Yumbui ningg wand bir nawo ye te rutungu ningg.
45 Pudi wute buagi Pol ningg wand rutungu, di Juda mingg yumbui ni
te muqond, di ni umbo brequ kuse. Di ni Pol wand sange mindig di perei
mindig.
46 Di Pol Barnabas temi ni gre grene simbe mindim mari, “Te nganye,
beghi temu God ningg wand nungoqi ei simbe buduq pre, muqdi aye mune
simbe bidim. Pudi nungoqi wand ven dob weny. Te nungoqi nonne bu wari,
‘Beghi God nde si nambu pas pas te kin pas kin wutamu yuwon nganye segi.’
Pugri bu muq nungoqi ange wuaq wutungu. Muq beghi temu nungoqi si
piraqu, di wute Juda segi kin pe po.
47 Te pugri Yumbui beghi pugri simbe nundug:
‘Nge nu wute aye Juda segi kin nde sinde kin pugri kowi yengu, di nu ei tiqe
manyi qi ven nde yeru kin te ngim bei ndiny, di God mune nateri ye’.”
[Ais 49:6]
48 Wute buagi Juda segi kin te ni wand ven rutungu, di ni umbo yuwon
nganye gud. Ni Yumbui ningg wand ningg chumbuai rind. Di wute ninge

God ninde si nambu ris ris te kin ris ningg ir nawo pre kin te ni wand ven rutungu di nganye puq rind.
49 Di tiqe buagi tende opu yeru kin te Yumbui ningg wand vir ir omo.
50 Pudi Juda ni yemu nyumbueg nyamb kin God yumbui nyamb rirang ye te di quayi tiqe te kin yumbui te nei brequ meny, di wute tiqe te kin Pol Barnabas temi unje rip mai isis rem, umbo ker ruam, di res riwo bub rire aye pe opu mo.
51 Pugri bu ni temi qi nyinge pe kin tende buraq mand ri, yumbo ur te kin te pugri ni yumbo ur brequ tende yerune. Di ni temi Aikoniam mo.
52 Di Jisas ningg wute Antiok kin chumbuai nganye rind, di Ququ Yuwon Ye ninde nas.

14

Pol Barnabas temi Aikoniam yembe mand

1 Aikoniam pe ni temi mune pugrine puq men. Ni Juda God yumbui nyamb mirang kin baj pe mar mo, wand bir mawo. Ni wand bir mawo, Juda di Grik kin nganye buagi rutungu rutungu ruso ruso yuwon rind, muq ni God nei rimbig.
2 Pudi Juda ninge Jisas nei rimbig segi ye ni wute ninge Juda segi kin nei reny, di Juda segi kin ni Jisas ningg wute umbo ker ruany.
3 Pugri bu ni Aikoniam mas nginy quan nganye mawo. Ni Yumbui ningg wand raqene bir mawo ni wune mamb segi, di Yumbui ni ghav nindim ni gre nem, di ni temi yumbo ur gre ye isis mand. Wute buagi ni temi yumbo ur gre ye isis mand kin te ruqond, di ni temi Yumbui nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin wand simbe mand kin te ni riri te nganyene.
4 Pudi wute tiqe te kin ni bir ruwo, ninge Juda ane opu rise Jisas nei rimbig segi, di ninge Jisas ningg aposel ninde opu rise Jisas nei rimbig.
5 Dobu pu muq wute Juda segi kin di Juda kin di Juda mingg wute nyamb kin ni mes mewo, ei Pol Barnabas temi brequ mindim di wet nyaw pe mi mati ningg mari.
6 Pol Barnabas temi te mutungu, mes mewo wu mase mo tiqe teri Likonia opu yeru kin, ni nyamb Listra di aye te ni nyamb Derbe, di tiqe woju tende opu yeru kin tende mo.
7 Muq temi tiqe tende Jisas ningg wand yuwon ye bir mawo.

Temi Listra di Derbe opu yembe mand

8 Listra opu tende wuti iri nyinge gre vind segi ye ni tende nas. Ni musoq ju nyinge nare no segi. Yabene ni kumo nde umbo pene nase, ni nyinge pugrine vise kumo wuri wundi.
9 Ni Pol ni God ningg wand te bir nawo kin te nutungu nutungu nas. Pol rar neq wundo ni nuqoind di ni nuqond ni God nei nimbig ye te ningg di ni nyinge oghi kin tuqui.
10 Di ni quan kumone pugri nari, “Nu yes yewo, teti pu yeru.” Muq wuti te brequne nes newo, di opu nyinge nare.
11 Wute buagi ruqond Pol ni yembe gre ye nand, bu wute buagi anene ni Likonia mingg wand tuan pe pugri riri, “God ninge tinde mo wute mase, muq beghi nde mati mi.” Ni nikin wandoqi kin god te ningg puq rind.
12 Muq ni Barnabas Sus puq rindig. Di Pol ni wand simbe nand kin bu ni Hermes puq rindig.*

* **14:12:** Sus nyamb te wute Grik kin ni mingg wandoqi kin god iri ni nyamb, di Hermes nyamb te mune pugrine ni wandoqi kin god iri ni nyamb.

13 Nikin wandoqi kin god Sus ni ningg yumboyi baj te tiqe vang tumone
wuse. Wandoqi kin god Sus te ni ningg prist te ni kau nitami nandi, di
ambomawi ninge nare tiqe vang ngimrawu nandi, muq ni wute te ane Pol
Barnabas temi god kin pugri mir ruam di yumbui nyamb riram ningg.
14 Pudi aposel Barnabas Pol temi wand te mutungu ni pugri puq ren
ningg, di ni umbo brequ kuse di ni nikin chongo te bir mawo, vig mamb
mo wute buagi yeru pe mingine yemu, muq pugri mari,
15 “Nungoqi wutaqu, nungoqi pughe kin ningg beghi mir wangu? Beghi
temu nungoqi kin pugri, beghi wutamu ne. Beghi temu wand yuwon ye bir
pawo ei nungoqi wandoqi kin yumbo ur ren si ware, ei God iri nas nas te
kin nas ye tene nei wumbig. Ni nginy tu di gherim di qi di yumbo yumbo
buagi tende rise kin nine yembe nindiny.
16 Asi God ni wute buagi rar nuqond nikin nei pe ris.
17 Pudi ni suqo nganye no segi. Ni raqe no ningg bu ni yumbo ur yuwon
ye nand. Ni wuye neuq di wam pu wundi, di ni nungoqi mir wi righe ni
sabi nindiny mir te ruwi. Ni nungoqi mir te neuq, di nungoqi yawo ware
righe.”
18 Ni temi wand ren kin pe wute mir ruam kin te ni segi puq mindiny,
pudi ni buid rip. Muq ni temi segi puq nganye mand, di ni mir ruam segi.
19 Muq Juda ninge Aikoniam di Antiok opu pu mandi di ni wute te nei
brequ ye meny, bu ni Pol wet nyaw pe mi. Muq ni tiqe vang pe pu qo maimb
meri raqe mar mo. Ni riri Pol nati pre bri.
20 Dobu pu muq Jisas ningg wute rindi ninde rikur, muq Pol mune nes
newo tiqe mune nar no. Yambgriq muq Barnabas temi Derbe mo.

Pol Barnabas temi mune Antiok mo

21 Pol Barnabas temi Derbe opu wand yuwon ye bir mawo di wute nganye
buagi Jisas ningg wute ningg ris. Pre muq mune mandi Listra, Aikoniam di
Antiok.
22 Ni temi Jisas ningg wute umbo meny kughe ei ni God nei rimbig kin nei
te si rire segi ningg ni quan kumone pugri simbe mindiny mari, “Nungoqi
God nei wumbig gre. Beghi par po God nde si nambu pas ningg pari, tedi
muq beghi mai quan nganye pare kin ngim tende nyinge pare, tedi beghi
God nde si nambu pas kin tuqui.”
23 Muq ni temi mir uny mas di God ane wand mand ei Jisas nei rimbig
kin wute tit manyi kin quayi kiyi map mo. Quayi kiyi men Yumbui nde nei
mundub ye, muq Barnabas Pol temi ni Yumbui nde si pe mi mondo.
24 Ni temi Pisidia opu mar ir pre, muq Pampilia opu mune mandi.
25 Ni mo Perga pe God ningg wand bir mawo, pre di maghe mo Atalia.
26 Atalia pu bot ire mitaqwi Antiok mo. Tiqe tende asi wute God ane wand
rind, ei Barnabas Pol temi God nde si pe ri mondo ei God ni temi yuwon
nuam ei ni God ningg yembe mand kin tuqui. Muq ni temi yembe te pre
mand pre muq Antiok mune mandi.
27 Ni mandi Antiok mitari righe di ni wute Jisas nei rimbig kin irepe
mirur, muq ni temi God ni yumbo yumbo ninde yembe nindiny kin te simbe
mindiny. Ni mari, “God ni wute tit Juda segi kin nei neny bu muq ni God
irine nei rimbig.”
28 Di ni temi nginy quan pugri Jisas ningg wute ane ris.

15

Jerusalem pe wute nganye buagi wand ningg rikur

1 Juda kin wute ninge Judia pu mati mi Antiok, di Jisas ningg wute wand
bei meny meny yemu. Ni mari, “Nungoqi lo Moses beghi nengu kin te nei
wumbiny segi di lo te wuri kin pugrine ghimbi dugu chongo pend muauq
segi, tedi nungoqi God mune nitaqu wowi segi.”
2 Ni puq mand ye te ningg di Pol Barnabas temi ni ane wand pe mege.
Pre muq wute Jisas nei rimbig ye Pol Barnabas temi di Jisas nei mimbig
kin wute aye ninge ane ir ruwo ei ni Jerusalem mo ei wand ren kin ningg
aposel di wute Jerusalem kin Jisas nei rimbig kin ni mingg quayi kiyi ane
wand mand ningg.
3 Wute buagi Jisas nei rimbig kin ni tiqi rindom mo. Ni mo kin te ni
Ponisia di Samaria opu te gri mo. Ni wute te opu kin te God ni wute aye
Juda segi kin umbo nare nitindam kin te kin wand simbe mand mand mo.
Jisas ningg wute wand ven rutungu di ni quan nganye chumbuai rind.
4 Ni mo Jerusalem mo mar di aposel di wute buagi Jisas nei rimbig kin te
di nikin quayi kiyi ane ni chumbuai rindim. Muq Pol Barnabas temi yumbo
buagi God ni temi nde gri puq nen kin te simbe mindiny.
5 Parisi, prist tit ire, ni ningg wute ninge Jisas nei mimbig kin ni mes
mewo di mari, “Nungoqi wute aye beghi ane Juda kin segi ye te ghimbi dugu
chongo ei pend wuam, di simbe wundim ni Moses ningg lo ei nei mimbiny.”
6 Muq aposel di wute Jisas nei rimbig kin quayi kiyi ane mikur, te kin
ningg wand mand.
7 Ni wand quan kumo mand pre, muq Pita ni nes newo di ni simbe nindim
nari, “Chech, nungoqi nei wamb, asi God beghi yembe ire ire nengu. Ni nge
naip ko ei wute aye Juda segi kin ni nge nde mim pe Jisas ningg wand yuwon
ye rutungu di Yumbui nei rimbig ye.
8 God ni wute buagi umbo nundony ye, ni wute aye Juda segi kin Ququ
Yuwon Ye beghi nengu kin pugrine ni mune neny. Pugri puq nen kin te ni
beghi bei nundug, ni wute aye Juda segi kin anene nate ruwi ye.
9 Ni beghi yumbo ur aye kin bei nundug di ni yumbo ur aye kin bei
nindiny segi. Wute ni nei rimbig kin te ninggne ni wand puaq nindiny.
10 “Nungoqi wari wute aye beghi Juda ane yavi ire segi kin te mandi,
Moses ningg yumbo ur buagi tene ei mand. Puq wand wawo yeru. God
puq nand segi. Nungoqi pughe ningg God ningg wand ware witinde? Pugri
puq wen kin te nungoqi God tuqui waip ningg bu Jisas ningg wute mai ren
kin weny. Asi beghi di beghi koku ane mai ren kin pare tuqui segi.
11 Te segi! Pudi beghi pugri nei bab: Beghi Yumbui Jisas nikin nde nei
pene beghi yuwon nuangu ye te ningg di God beghi nitamu powi, te kin
pugrine ni mune nate ruwi.”
12 Pita pugri puq nand, di wute buagi mune wand segi mas di Barnabas
Pol temi wand mand ye te ningg ange muaq. Di God wute Juda segi kin nde
mingi ni temi nde si pe yumbo ur gre ye isis nand kin wand simbe mindim.
13 Ni temi wand mand pre, muq Jems ni nari, “Chech, nungoqi ange wawo
nge wand ven wutungu.
14 Saimon ni God asi urupui wute Juda segi kin yawo nitony di ninge ir
nawo nikin wute ningg ris kin wand te simbe nundug pre.
15 Propet mingg wand mune ven kin pugrine. Ni pugri ur mand mari:
16 “Yumbui nari, ‘Otiwo di nge mune gadi, muq nungoqi Devit ningg baj
viso vighe pre kin pugri, nge munene gidivi viyo ye. Yumbo yumbo
baj ven kin brequ rise pre, di nge aye mune yembe gidiny ye, di mune
gidivi viyo.
17 Te ei wute ninge risne kin nge meri ritigh kin tuqui. Te wute buagi wute
Juda segi kin nge ir kawo pre kin te segine nge meri ritigh.’ *[Amo 9:11-12]*

Yumbui ni pugri puq nand, di ni wand te kin pugrine puq nen ye.
18 Asi nganye ni puq nand kin te yabene nei bab pre.
19 “Pugri bu nge nei taq pugri: Wute aye Juda segi kin ni nei mare mitinde
God nei mimbig, te beghi ni yembe yumbui pem wayequ.
20 Beghi ni nyumo raqe ei ur bidim, di simbe bidim ei ni umo wute
wandoqi kin god mem ningg mambui kin te me segi kin. Di ni nyumbueg
segi griny mindiny kin te ei puaq mand yuwon. Di ni umo wute gibe pori
muany riti kin te me segi kin. Di ni yavi me segi kin.
21 Te pugri beghi nei bab Moses ningg lo yabe chuqone qa wute ni ningg
wand bir mawo kin tiqe manyi ni ningg wand bir mawo mawone rindi rindi
muq. Di nginy Sabat kin ni pripri Moses ningg wand God yumbui nyamb
mirang kin baj pe muqond.”

Ni wute Juda segi kin nde nyumo raqe meq wuso

22 Muq aposel di wute Jisas nei rimbig kin quayi kiyi di wute Jisas nei
rimbig kin nikin nde kinne wute aye temi si mumbom ei tiqi mundom Pol
Barnabas temi ane Antiok mo ningg. Muq ni wand wand mare di Judas ni
nyamb ire Barsabas, di Sailas ni temi si mumbom di tiqi mundom ni temi
ane mo. Wute temi men Jisas ningg wute buagi kin yumbui.
23 Ni temi nde si pe nyumo raqe ire meq wuso. Nyumo raqe pe ni pugri
ur mand:
“Nungoqi wute Juda segi kin Antiok, Siria, di Silisia opu was kin. Beghi
aposel di wute Jisas nei rimbig kin quayi kiyi ane, nungoqi beghi mand.
Muq beghi nyumo raqe wen ur bidiq, nungoqi wute aye kin ninge Jisas
nei wumbig ye nungoqi nde peq wundo.
24 Beghi wute ninge beghi nde kin nungoqi nde mondo wand mand di
nungoqi ni wand te ningg puye wand di nei kumo wamb kin te putungu
pre. Ni nungoqi nei unje mupuq. Wute men beghi nde wand materi muq
mondo segi ye.
25 Beghi wand ven putungu, di ire pe pikur, wand wand pare, beghi
umbo irene kuse, muq wute temi si bubom, di ni temi tiqi bidom beghi
mand Barnabas Pol temi ane nungoqi nde mondo.
26 Ni temi beghi Yumbui Jisas Kraist ningg nyamb mindivi viyo viyo
muq mati kin te kin wune mamb segi.
27 Pugri bu beghi Judas Sailas temi tiqi bidom mondo, ei ni temi beghi
wand nyumo raqe pe rise ye te kin pugrine mim pe mune simbe munduq
ei wand te gre meny.
28 God ningg Ququ Yuwon Ye beghi ane pas, muq beghi wand ven kin
taq bab pari, beghi nungoqi mai aye aye peuq wayequ, nungoqi yumbo ren
ne ei puaq wand yuwon:
29 Umo wute wandoqi kin god meng ningg mambui kin te we wayequ.
Nungoqi yavi we wayequ. Nungoqi wute umo gibe pori muany riti kin te
we wayequ. Nungoqi nyumbueg segi segi griny wundiny kin yumbo ur te
ei puaq wand yuwon. Nungoqi yumbo ur buagi ren kin puaq wand yuwon,
tedi nungoqi yuwon.
Teneqa. Nungoqi yuwonne was.”
30 Muq wute Jisas nei rimbig kin te ni wute temi aye temi te tiqi rindom
Antiok maghe mo. Ni mo wute tiqe te kin Jisas nei rimbig kin te ngam
mirany rindi, di nyumo raqe te meny.
31 Di ni wand yuwon ye nyumo raqe pe vise kin te ruqond, ni gre rind di
ni chumbuai rind.
32 Judas Sailas temi ni kinne propet ningg mas pu bu ni wand yuwon kin
nganye buagi Jisas ningg wute meny, di wand tende ni gre meny.

33-34 Ni temi Antiok mas mas bur quan mawo pre, muq Jisas ningg wute
Antiok kin ni Yumbui pengu rindig ei ni temi yuwon nuam, pre di tiqi
rindom wute ni tiqi rindom mandi kin tendene mune mo.*
35 Pudi Pol Barnabas temi Antiok ne mas. Ni temi tene mas di wute aye
ninge ane wute God ningg wand bei meny, di ni Yumbui ningg wand yuwon
ye bir muany.

Pol Barnabas temi kin kin mo

36 Otiwo nginy ninge mo pre di Pol Barnabas simbe nindig nari, “Beghi
temu muqdi mune po ei Jisas ningg wute buagi tiqe manyi ris kin te beghi
asi Yumbui ningg wand bir puany kin te buqod. Te ei beghi nei bab ni
yuwon pu ris o segi.”
37 Barnabas ni Jon nyamb aye Mak puq mindig kin ni ei ni temi ane mo
ningg nari.
38 Pudi Pol ni nari, “Wuti nen asi beghi ane po Pampilia pudi ni beghi si
niramu di beghi ane yembe bad segi. Pugri bu muq beghi wuti nen pitanyi
ane po te yuwon segi.”
39 Ni temi te ningg quan kumo ker mawo. Pugri puq men, di ni temi mune
ire pe yembe mand segi. Barnabas ni Mak nitanyi di ni temi mo, bot ire
mitaqwi di ailan Saiprus mo.
40 Muq Pol nes newo, Sailas neti nowi ni temi mo, di Jisas ningg wute riri,
“Yumbui nungoqi yuwon nuauq nuauqne wo.”
41 Ni nyinge mare Siria di Silisia opu mo, di wute Jisas nei rimbig kin te
gre meny meny mo.

16

Timoti ni Pol Sailas ane mo

1 Pol ni no Derbe di te pu mune no Listra. Tiqe tende Jisas ningg wuti iri
tende nas, ni nyamb Timoti. Ni kumo Jisas nei wumbig kin, di ni Juda kin.
Pudi ni kiyi Grik kin.
2 Jisas ningg wute buagi Listra di Aikoniam kin ni Timoti chumbuai rindig
ye. Timoti ni wuti yuwon ye.
3 Pol ni nari Timoti ni ane ei mo, pugri bu ni neti nowi, ghimbi dugu
chongo pend nuang. Te pugri ni nei namb kin nari, Juda ni yumbo ur ren
kin yembe mindiny ye, di Juda buagi tende mas kin ni nei mamb Timoti
kiyi ni wuti Grik kin.
4 Ni nyinge mare, tiqe manyi mo kin ni wand asi aposel di wute Jisas nei
mimbig kin quayi kiyi asi Jerusalem pe wand taq mamb ye te kin wand
wute Jisas nei rimbig ye ni simbe mindiny. Ni mari, “Nungoqi ren kin ei
puq wen.”
5 Pugri bu wute buagi Jisas nei rimbig kin quan nganye gre rind, di nginy
manyi manyi wute nganye buagi aye urupui Jisas nei rimbig di rindi ane
rikur.

Pol Masedonia kin wuti iri nuqoind

6 Ni Esia opu mo wand bir mawo ningg, pudi Ququ Yuwon Ye ni tende
wand bir mawo ye segi puq nand. Di ni Prigia opu Galesia opu mingi tende
nyinge mare mo.
7 Ni mo, Misia mingg ngase pe mo, muq Bitinia opu mar mo ningg, pudi
Jisas ningg Ququ ni simbe nindim ei tende mar mo segi.

* **15:33-34:** Buk ninge asi kin pe ni wand aye ven jiju mand mari, “Pudi Sailas nari ni tende nasne.”

8 Pugri bu ni Misia opu nyinge mare mandi mandi Misia dob mew di
mandi Troas.
9 Bur ire gug Pol ni rar kinne ri righe ruso ruqo nyemb pe pugri wuti iri
Masedonia kin nuqoind, ni pugri simbe nindig nari, “Muqdi nu gherim te
bir ghawo ghandi Masedonia, ei beghi ghav ndug.”
10 Pol ni yumbo te ruqo nyemb pe pugri nuqond pre, muq beghi brequne
sir pap di Masedonia po kin ngim meri pat. Beghi nei bab, God beghi ningg
nari po ei tende wand yuwon ye bir pawo.

Lidia ni God ningg wand wutungu

11 Pugri bu beghi Troas pu bot pe pewo po Samotres paghe po. Yambgriq
mune te pu bot pitaqwi po Neapolis paghe po.
12 Muq beghi tiqe te si piraq, di nyinge pare po Pilipai par po. Yabe chuqo
Rom mingg gavman tiqe te yembe munduw, di Masedonia opu puch ire pe
tiqe te yumbui. Beghi tende pas, nginy ninge pugri pawo pre,
13 di Sabat kin nginy tende beghi po wuye ambri iri tiqe ye vang dodi pe
tumo nase pe tende po. Beghi nei bab kin wute pripri rikur God ane wand
kin sunyi tende vise. Di wuye ambri tende beghi buqod, nyumbueg ninge
tende rikur pu ris di beghi po ane pas wand bad.
14 Wute ire ni ane ris di beghi wand rutungu kin ni nyamb Lidia. Ni tiqe
Taiataira kin, di ni chongo ambo ye te rang wumb, di wute ninge mandi
wong mand ye. Te ni kun wet bidi yembe. Ni Juda segi pudi ni yabene God
yumbui nyamb wurang ye. Muq Yumbui ni nei bir nuaw, di Pol wand nand
kin te wutungu yawo kurew.
15 Muq ni di wute ni ane baj ire pe ris ye ane wuye pap. Ni wuye pipiq
pre muq ni beghi simbe wundug wuri, “Muq nungoqi nei wamb kin nge
Yumbui nei gibig ye, tedi nungoqi wandi nge nde baj pe was.” Ni quan
nganye buid wup bu beghi bodo ninde pas.

Pol Sailas temi Pilipai pe taq yemu

16 Nginy iri ningg beghi God ane wand kin sunyi pe tende po, muq
nyumbueg wute aye nde taq pu yequ yembe wund kin ire beghi wundomu.
Nyumbueg ambonye te ququ brequ ninde yenu, di otiwo yumbo pughe kin
puq ren ye te ningg simbe wund ye. Nyumbueg ambonye te ni ququ te
pengu wundig, di ni otiwo kin yumbo te simbe nunduw, di ni wute wand
te simbe wundim, di ni oyi wet bidi mew. Muq ni wet bidi wuteri nikin
yumbui te wem. Pugri bu nyumbueg te nikin yumbui ni pripri wet bidi
quan nganye materi.
17 Muq nyumbueg ambonye te beghi nde dobu wuwi, di ni priprine pugri
quan kumone wuri, “Wute men God wam nas kin ni ningg yembe mand ye.
Ni otiwo nungoqi God mune nitaqu wowi ye wand simbe mand ye.”
18 Nginy quan nyumbueg te pugri wuri wuri, muq Pol ni nutungu
nutungu si yavi nati, di ni tindi nondo ququ brequ te simbe nindig nari,
“Nge Jisas Kraist nde nyamb pe kari, nu nyumbueg te si raq di yo.” Muq
brequne ququ brequ te nyumbueg te si niraq, wu nase no.
19 Muq nyumbueg ambonye te nikin yumbui te muqond ququ brequ te
ni si niraq no pre. Pugri bu ni nei mamb nyumbueg te mune wand suqo pu
vise kin te simbe wund tuqui segi, di ni wet bidi mune materi tuqui segi.
Pugri bu ni Pol Sailas temi mat mase, mitami mo, maket pe rar ngimi muq
wute nyamb kin te mem.
20 Di ni temi wute kot mutungu kin pe mitami mo di pugri wandoqi
mindim mari, “Wute temi men Juda kin. Ni beghi tiqe wen kin wute mai
meny.

21 Beghi Rom opu beghi yumbo ur te dob peny kin te ni temi wand te kin bir mawo."
22 Wute ni mune pugrine puq rind, bu wute kot mutungu kin mari di ni chongo bure mindim, kande pe mi.
23 Ni kande pe mi pre, muq ni taq mamb. Muq ni wuti iri kalabus baj pe yeng nawo kin simbe mindig, ei ni yeng nuam yuwon.
24 Wuti yeng nawo kin ni wand te nutungu, di ni temi nate mowi, rum ire te wur wuso nganye yequ kin tende ni mar mo, muq ni palang puayi pe bi nand mo, nyinge taq nimbim.
25 Burpoq mingi Pol Sailas temi God ane wand mand di yuwo mindig mindig, di wute ninge taq pune yemu kin te ni mas mutungu mutungu.
26 Muq brequne wariqo yumbui naghe di opu kalabus baj pe yuwod buagi te tit rip, di opu dodi buagi te kinne bi omo, muq wute taq pu yemu kin buagi sen si pe taq mimbim kin te kinne bure.
27 Wuti kalabus baj pe yeng nawo kin ni ruqo nase pu nes newo nuqond ngimrawu buagi te kinne bi omo, di ni nei nimbiq nari wute taq kin wu mase mo pre bri. Pugri nei nimbiq di si nawo righe nikin mame dobui neti nowi nikin ghimbi baq nindiny ei nati ningg pune
28 Pol brequne quan kumone nari, "Nu nu nonne ghimbi unje ghap ghawo yeru. Beghi wu pase po segi. Beghi quan buagine ven yembu!"
29 Muq wuti kalabus baj yeng nawo kin ni soi ningg nari di soi miraq mandi. Ni wune namb ngape buyaq rindig omo, di vig namb Pol Sailas temi yemu pene neyi ni muange gure nawo.
30 Pre muq nitami raqe nar no, muq ni nari, "Nu tequ nge yumbui. Nge pughe sin ken ei God nge mune neti kowi?"
31 Muq ni pugri simbe mindig mari, "Nu beghi Yumbui Jisas irine nei mbig, tedi God nu di wute nu ane baj ire pe was kin buagi ane nitaqu wowi, di nungoqi ni te."
32 Muq ni Pol Sailas temi nitami ninde baj pe mo, muq Pol Sailas temi Yumbui ningg wand te ni di wute nikin ane baj ire pe ris kin pe simbe mand.
33 Bur te gug ni kande pe yas muam kin waserar te wuye nipim, pre muq ni di nikin baj ire ane wuye map.
34 Di ni Pol Sailas temi nitami baj pe nar no, di ni mir nem. Muq ni di nikin baj ire ane God nei rimbig di quan nganye chumbuai rind.
35 Yambgriq muq wute kot mutungu kin nikin polis ninge tiqi mundom mandi, muq wuti kalabus baj pe yeng nawo kin ni simbe mindig mari, "Muqdi nu wute temi te si ghare mo."
36 Muq wuti te nandi, Pol simbe nindig nari, "Wute kot mutungu kin mari, nu Sailas tequ muqdi si pirauq wo. Pugri bu nungoqi tequ taq yequ kin prene. Tequ wo di umbo yuwonne rise was."
37 Pudi Pol ni polis te simbe nindim nari, "Beghi wutamu Rom kinne, pudi wute kot mutungu kin ni beghi kot mutungu segine muq rar ngimi kande pe mumbuemu di taq mumbumu. Ni puq men kin te ni Rom mingg lo gure muaq. Pudi muq beghi suqo grine si miramu peyi pi po tuqui segi. Muq ni nikinne mandi di beghi mitamu mar mo."
38 Polis ni mo wute kot mutungu kin simbe mindim mari, "Ni temi Rom kinne." Pugri bu ni wune mamb.
39 Di ni mo mune yawo mutom ye wand te simbe mindim, di sabi mindim pre, muq mitami mar mo di waghine simbe mindim ni ngiq mand ei tiqe te si miraq aye pe mo ningg.

40 Pudi Pol Sailas temi kalabus baj pe pu meyi mi di Lidia nde baj pe mo.
Di ni temi Jisas ningg wute tende ris muqond, di ni umbo meny kughe pre,
muq ni aye pe mo.

17

Wute Tesalonaika kin ni Pol Sailas temi mi ningg mari

1 Ni nyinge mare mo Ampipolis mo mar. Ampipolis pu mune nyinge mare
mo Apolonia mo mar. Apolonia pu mune nyinge mare mo Tesalonaika mo
mar. Tiqe te wung Juda God yumbui nyamb mirang kin baj ire tende wuse.
2-3 Muq Pol ni pripri puq nen kin pugrine mune puq nen. Wik teri ire pu
Sabat ye nginy tende Pol ni God yumbui nyamb mirang kin baj pe Kraist
yuqo niraq, nati di mune nes newo ye te ningg wand nand nand di wand
God ningg buk pe vise ye te nuqond. Di tende pe ni bei nand Kraist ni
nganyene God ni manyi naind pu bu ni yuqo niraq di nati, di mune nes
newo. Di nari, “Wuti te Jisas nge ni ningg wand bir kawo ye te, ni Kraist.”
4 Muq Juda kin ninge Jisas nei mimbig, bu muq ni Pol Sailas temi nde
ire pe mikur. Di wute Grik kin God yumbui nyamb rirang ye mune nganye
buagi nganye Pol Sailas temi nde wand rutungu, di ni riri te nganye. Di
nyumbueg nyamb kin nganye buagi mune pugrine puq ren.
5 Pudi Juda ni muqond wute quan Pol ningg wand rutungu di Jisas nei
rimbig, di ni umbo brequ kuse, bu ni wute ninge brequ kin maket pe yemu
kin te matemi di ni yeng yumbui mindiqi wuyo. Ni vig mamb Jeson nde baj
pe mo Pol Sailas temi meri mitim. Ni muqond ei mat mase mitami wute
nde mo ningg.
6 Ni meri mitim pudi muqond segi, bu ni Jeson di Jisas ningg wute aye
ninge ane mat mase, mitami tiqe te ye yumbui nde mo di pugri quan
kumone mari, “Pol Sailas temi tiqe manyi yumbo ur brequ mand mand
mandi muq ven nde mi meyi.
7 Di Jeson ni nitami ninde baj pe no. Wute men beghi yumbui Sisar ningg
wand mutungu segi. Ni mari, ‘Beghi king iri nas, ni nyamb Jisas’.”
8 Wute buagi di tiqe te kin yumbui ni wand te rutungu puyene rind, di
riri riri nyuw ruwo.
9 Pugri bu tiqe te kin yumbui ni mari Jeson di wute ninge te ane ni kot
wong mand tedi si mare meyi mi mo.

Pol Sailas temi Beria tende yembe mand

10 Bur te gugne Jisas ningg wute Pol Sailas temi tiqi mundom Beria mo.
Ni temi mo Beria mo mar, di Juda God yumbui nyamb mirang kin baj pe
mar mo.
11 Juda ninge Beria mas kin ni yuwon nganye mawo. Ni Juda ninge
Tesalonaika mas kin pugri wand te kin mutungu yambu mari segi. Ni wand
mutungu yawo nganye kurem, bu nginy manyi manyi ni God ningg wand
muqond, ei nei mamb Pol nganyene bri nand.
12 Pugri bu Juda kin nganye buagi ni Jisas nei rimbig, di Grik kin quayi di
nyumbueg nyamb kin nganye buagi ni pugrine Jisas nei rimbig.
13 Dobu pu muq Juda ninge Tesalonaika mas kin ni mutungu Pol yabe
Beria no di God ningg wand tende mune bir nawo, di ni mune dobu maru
wute Beria kin te nei brequ ye mune meny ei Pol mi ningg.
14 Pugri bu Jisas ningg wute brequne Pol tiqi rindog jiji pe no. Pudi Sailas
Timoti temi Beria ne mas.

15 Wute Pol mitanyi mo kin ni Pol mitanyi mo Atens si meri di mune
mandi. Ni mune mandi ningg, di Pol ni Sailas Timoti temi ningg yeri nindim
nari, “Ni temi brequne ei nge nde mune mandi.”

Pol ni Atens pe wand bir nawo

16 Pol ni Sailas Timoti temi Atens pe ghimbi nuam pu nas kin tende puayi
ni nuqond tiqe te ningg wute wandoqi kin god nganye buagi mawo ris, bu
Pol ni umbo brequ kuse.
17 Pugri bu ni God yumbui nyamb mirang kin baj pe no, di ni wute Juda
kin di wute Juda segi kin ninge God yumbui nyamb rirang kin God ningg
wand simbe nindiny. Di nginy manyi manyi ni maket pe no, di ni nuqond
sunyi pughe ye pe wute quan nganye rikur pe tende no God ningg wand
simbe nand.
18 Wute tit ire Epikurian puq mindim kin di wute tit aye Stoik puq mindim
kin ni quan nganye nei mamb ye ni Pol ane wand pe mege. Pol ni Jisas di
wute mati kin mune mes mewo kin wand yuwon ye bir nuam. Di wute
ninge nei mamb ye ni mari, “Wuti ghabe gad nen pughe puq nand ningg?”
Di ninge mari, “Ni tiqe aye kin god ningg bri wand bir nawo?”
19 Muq ni Pol mitanyi Areopagus kaunsil pe mo, muq ni pugri pengu
mindig mari, “Nu muq wand urupui ven wute bei kueny kin te muq beghi
oghine simbe ndug.
20 Nu wand ninge simbe guad kin te beghi putungu kin grine rise. Pugri
bu nu wand puate te tari riti, beghi putungu.”
21 (Wute Atens kin di wute tiqe aye kin ni mandi Atens mas kin ni yembe
aye ningg nei mimbiny segi, ni pripri segine mandi mas, di wand urupui ye
simbe mand, di wand urupui ye mutungu ningg. Ni yembe aye segi ye.)
22 Muq Pol ni Areopagus kaunsil rar ngimine yenu di nari, “Nungoqi
Atens kin, nge nungoqi gudoqu, nungoqi god isis nei wumbiny yawo
kureuq.
23 Te pugri nge ven nde nyinge kare ko di nge guqod nungoqi yumbo
yumbui nyamb wurany kin nganye buagi yeru. Nungoqi wari eti ambojig
iri nei gheri wuping. Puq wand bu alta ire segine yembe wunduw, di pugri
ur wand wari: ‘god nen beghi nyamb ghabe bidig.’ Muq nge nungoqi simbe
guduq. Nungoqi God ghabe wundig kin te ningg qa nge muq simbe guduq
ningg.
24 “God ni qi yembe nunduw di yumbo buagi qi pe rise ye te yembe
nindiny. Ni irine wam kin yumbui nas, di ni irine qi pe yumbui nas. Pugri
bu baj wute si pe yembe mindiny kin ni tende nas segi.
25 Ni nikinne wute nyumurighi neny muq ni wute nganye ris, di nikinne
wute yumbo yumbo buagi neny. Ni yumbo yumbo buagi segi ghari wute ni
si pe yumbo yembe mindiny kin tende ni ghav mindig.
26 Ni asi Adam irine yembe nindig, ninde pu muq ni kuqo nganye buagi
mas. Di God ni sunyi nipim ruso, di kantri buagi te nawo mas mas te no,
di tende mas kin ngeri te nipim ruso. Di pughe puayi ei ni pre kin ngeri te
nipim ruso.
27 Ni pugri puq nen, ei beghi ni meri bidig, ei ni buqoid ningg nari. Pudi
beghi wute rar burpoq rip kin yumbo meri mindiny kin pugri God meri
piting. Pudi God ni beghi nde wonji nas segi.
28 Ni gre te beghi nengu bu beghi pas nyinge pare po badi ye tuqui. Te
nungoqi non wutene ninge oghine nei mamb ye ni pugri puq mand. Ni
mari, ‘Beghi mune ni ningg wone pas.’

29 “Pugri bu muq beghi nei bab, beghi God ningg wo pas. Muq beghi te kin
nei bab, tedi pughe ningg pari God ni gol o silva o wet nyaw kin? O beghi
pughe gri nei bab pari, wute si pe di wute nei pe God ningg ququ yembe
mindig? Te kin segi.
30 Asi wute oghine nei mamb segi, bu tende puayi ni ambojig te nei
rimbiny ye te God ni quan nganye wand kumo nand segi. Pudi muq ni
wute tiqe tiqe te ningg nari, ‘Muqdi nungoqi nei ware witinde di yumbo ur
te kin dob weny.’
31 “Muq God kot rind kin ngeri te ni nap ruso pre, di ni wuti iri kot
nutungu kin te ni manyi naind pre. Kot te ningg di ni wute nikin yumbo
ur te ninde simbe rind nutungu. Di ni wute kot nutungu kin te tuquine
nganye ei nutungu. Wuti kot nutungu kin te nati pudi God ni ngamo pe pu
nindingi newo, pugri bu muq beghi nei bab ni irine ei kot nutungu ye.”
32 Pol ni Jisas nati di mune nes newo kin wand te simbe nand ni mutungu
di wute ninge ni quan nganye wur maq. Pudi ninge oyi Pol simbe mindig
mari, “Beghi wand ven mune putungu yawo nganye guregu. Otiwo nu
mune simbe ghand ei beghi putungu.”
33 Pugri bu Pol ni kaunsil te si nare neyi ni no.
34 Pudi wute ninge Pol ane ire pe rikur di Jisas irine nei rimbig. Pol
ane rikur kin wuti iri taq Dionisius. Ni Areopagus ye kaunsilne iri. Di
nyumbueg ire ni nyamb Damaris, di aye ninge te ane Pol ane rikur.

18

Pol Korin pe yembe nand

1 Otiwo Pol Atens si niraq, Korin no.
2 Di ni Juda iri nuqoind, ni nyamb Akwila, ni Pontus opu kin. Asi Rom kin
king Klodius, ni Juda buagi tende mas segi puq nindim di ni Rom si miraq
aye pe mo. Pugri bu Akwila ni ngam Prisila teri Itali si riraq di rindi Korin
ris. Muq Pol no ni teri nuqond.
3 Pol ni asi sel baj yembe nindiny ye, muq ni teri mune sel bajne yembe
rindiny ye pugri bu ni teri ane yembe ire. Pugri bu ni Akwila ngam teri ane
ris, di ni yembe ghav nindiny nindiny ris. Ni sel baj yembe rindiny ye.
4 Pol te nas di nginy Sabat kin manyi ni Juda God yumbui nyamb mirang
kin baj pe no, di ni ane wand mand. Ni Grik di Juda mingg nei nindivi viyo,
ei Jisas ne nei mimbig ningg nari.
5 Pudi otiwo Sailas Timoti temi Masedonia opu pu mati mi, di Pol sel baj
yembe nindiny kin si niraq di nginy manyi yenu wand bir nawo nawo. Ni
Juda simbe nindim nari, “Jisas ni Kraist.”
6 Pudi Juda buagi ni wand sange mindig, di perei mindig. Ni pugri puq
men di ni chongo buraq nindiq tinanji buraq ri. Muq ni simbe nindim nari,
“Muq God nungoqi mai neuq te nungoqi nonne. Nge te ningg wand kare
tiq segi. Muqdi nge wute Juda segi kin nde oyi wand bir kawo.”
7 Muq Pol God yumbui nyamb mirang kin baj te si niraq, di wuti iri ni
nyamb Titius Jastus ninde baj pe no. Wuti nen pripri God yumbui nyamb
nirang ye. Ni baj God yumbui nyamb mirang kin baj pe tumone nganye
vise.
8 Muq wute God yumbui nyamb mirang kin yumbui, ni nyamb Krispus, ni
nikin ngam di wo ane mune nei rire ritinde Yumbui nei rimbig. Di Korin ni
nganye buagi Pol ningg wand rutungu, di God nei rimbig, di ni wuye map.

9 Muq bur ire ningg Pol ni yumbo ruqo nyemb pe pugri nuqond, Yumbui
Pol simbe nindig nari, “Nu wune ghamb wayequ. Nu raqene simbe ghand.
Nu mim tuq pu yeru wayequ.
10 Te pugri wuti iri nu ni o unje naip kin tiq segi, nge nunde dobu yengu.
Te pugri nge wute tiqe ven nde nganye buagi ris.”
11 Pugri bu Pol ni Korin God ningg wand bei neny neny, nas nas ber ire
nuaq irew 6-pela pu nawo.
12 Otiwo Rom mingg gavman mari di Galio ni Akaia opu pe gavman
yumbui ningg nas kin tende puayi Juda buagi ane mes mewo Pol veri
mindig. Ni kot pe mitanyi mo di mari,
13 “Wuti nen pripri wute simbe nindiny ei ni lo wand sange runduw di
yumbo ur aye kin pe God yumbui nyamb rirang.”
14 Pol ni wand te oyi nindim ningg, pudi Galio Juda simbe nindim nari,
“Nungoqi Juda buagi wuqond wuti nen lo gure nuaq o yumbo ur brequ
nand, tedi nge nungoqi wand kutungu kin tiq.
15 Pudi nungoqi nge pengu wundigh kin te wand nganye kin segi, nungoqi
non nyamb di nungoqi non lo ninggne nge pengu wundigh. Wand ren ware
wo nungoqi nonne wand wand. Nge kutungu yambu kari. Nge yumbo ur
ren kin ningg nge kot kutungu yambu kari.”
16 Di kot mand segi puq nindim, di ni kot mand segine meyi mandi.
17 Muq ni Sostenes Juda God yumbui nyamb mirang kin yumbui te oyi
mait nase, di kot kin sunyi pe tumone mowi nase pug mindig. Pudi Galio ni
puq men kin te ningg nei kumo namb segi.

Pol munene Antiok Siria opu yequ kin tende no

18 Pol ni nas nginy quan nawo pre, muq ni Jisas ningg wute te si nare mas
di no. Ni no di Prisila Akwila teri ni anene ruso. Ni ruso ruso Senkria, di
Pol ni yu ghir nand. Te ni yumbo ninge puq nen ningg God nde wand taq
namb kin te prene. Muq bot ire tiqe te pu Siria wuso ningg di ni tende riwo
ruso, di ane ruso.
19 Ni ruso Epesus ruso rir, di Pol ni teri tiqe tende si nare ris, di nikin irine
Juda God yumbui nyamb mirang kin baj pe nar no, di ni ane wand mand.
20 Ni Pol simbe mindig, “Nu beghi ane pas nganye pu muqdi yo.” Pudi ni
nari, “Nge kas nganye ye tiq segi.
21 Pudi God nge mune gadi ningg nari tedi nge munene gadi.” Pre ni si
nare mas di ni mune bot pe newo Epesus si niraq di no.
22 Bot wuso Sisaria yequ di Pol nati ni, Jerusalem no wute Jisas nei rimbig
kin te chumbuai kin wand neny pre di Antiok no.
23 Pol ni Antiok nas nas nganye pre muq no. Ni nyinge nare tiqe kin kin
Galesia di Prigia opu yeru kin tende no, di Jisas ningg wute buagi gre neny
neny nar ir.

Apolos Epesus pe wand bir nawo

24 Di Juda iri ni wuti Aleksandria kin nandi pu Epesus nas. Ni nyamb
Apolos. Ni wuti wand oghine simbe nand ye, di ni God ningg wand quan
nganye nei namb ye.
25 Ni asi Yumbui ningg wand pe minar nar di Yumbui ningg ngim ningg
simbe mindig di muq ni chumbuai ane Jisas yembe nand kin wand tiqne
nganye wute bei neny ye. Pudi wute wuye map kin te ni Jon wute wuye
nap kin tene nei namb.
26 Ni Juda God yumbui nyamb mirang kin baj pe no di wand bir nawo. Ni
wute buagi te yeru kin wune nimbiny segi. Muq Prisila Akwila teri ni wand

nand kin te rutungu di ritanyi ninde baj pe ruso otinde nganye God ningg ngim ningg yeri rindig.

27 Otiwo Apolos ni Akaia opu no ningg, muq Jisas ningg wute Epesus kin ni gre meng. Di nyumo raqe ire ur mindiq Jisas ningg wute Grik kin te mem, di simbe mindim pu ei Apolos nondo no nar di meti nowi. Muq Apolos no Grik pe no nar, di wute buagi God nikin nde nei pene yuwon nuany di ni nei rimbig ye wute ren Apolos ni quan nganye ghav nindiny.

28 Te pugri wute buagi nde rar pe ni Juda wand unje map kin te oyi nindim, di ni wand buid nganye nap di ni mingg wand nyinge nuam vighe. God ningg wand buk pe rise ye tende pe Jisas ni Kraist kin te kin wand ni raqe nganye nindim.

19

Pol Epesus pe wand bir nawo

1 Apolos ni Korin nas kin tende puayi Pol ni Epesus opu tiqe rand yumbui yumbui yemu kin tende opu yeru kin tende nyinge nare nar ir. Ni Epesus opu tende nyinge nare di nuqond, Jisas ningg wute ninge tende ris.

2 Muq ni pengu nindiny, “Nungoqi asi God nei wumbig kin tende puayi nungoqi God ningg Ququ Yuwon Ye weti ni o segi?”

Muq ni riri, “Beghi God ningg Ququ Yuwon Ye beghi ghabe bad.”

3 Muq Pol mune pengu nindiny nari, “Nungoqi pughe gri bu wuye mupuqu?”

Muq ni riri, “Beghi Jon ni wute wuye nap kin pugrine beghi wuye mupumu.”

4 Muq Pol ni pugri simbe nindiny nari, “Yabe chuqo Jon ni wute wuye nap di ni pugri simbe nindiny nari, ‘Nungoqi nei ware witinde yumbo ur brequ wand kin te dob weny, di nungoqi wuti nen nge nde dobu nawi kin ni irine nei wumbig, tedi nge wuye kupuqu.’ Wuti dobu nawi kin ni nyamb taq Jisas.”

5 Ni wand ven mutungu, muq ni Yumbui Jisas nde nyamb pe wuye nap, muq ni nari, “Ni Jisas nei mimbig kin.”

6 Muq Pol ni si nem kuyo, muq Ququ Yuwon Ye ninde nandi, muq ni wand tuan isis pe wand mand, di ni propet kin pugri God ningg nei matevi simbe mand.

7 Wute God ningg wand mutungu kin te 12-pela kin pugri.

8 Pol ni God yumbui nyamb mirang kin baj pe nar no, God ningg wand gre grene bir nawo nawo irew teri ire nawo, di wute di yumbo yumbo buagi God nde si nambu ris ye te kin wand wute rutungu di riri te nganyene.

9 Pudi ninge ni nei quan nganye gre vind, bu ni God nei rimbig segi. Ni wute buagi nde rar pene riri, “Jisas ningg ngim te brequ.” Pugri bu Pol ni si nare, di Jisas ningg wutene nitari no. Di nginy manyi manyi ni Tiranus ningg skul baj pe ris di ane God ningg wand ningg wand rind.

10 Ni pugri puq nen ruso ber tevi nawo, di wute buagi Juda kin di Grik kin Esia pe ris ye ni Yumbui ningg wand rutungu.

Seva ningg wo ni wuti iri ququ brequ puaq mindig ningg

11 God ni yumbo ur gre ye isis Pol nde si pe yembe nindiny.

12 Ni chongo bidi Pol nde ghimbi pe teiq mindig ruso pre muq mare wute num kin mas pe mo. Ni puq men di wute num kin te num oghi di ququ brequ te puaq mo.

13 Muq Juda ninge mune mar ir mo wute ququ brequ puaq mindiny. Ni
Yumbui Jisas ningg nyamb pe ei ququ brequ puaq mindiny ningg tuqui
map. Ni pripri mo di pugri puq mand mari, “Jisas nen ni ningg wand Pol
bir nawo kin ni ningg nyamb pe nge kari nu wuti nen si gheri yo.”
14 Di Juda mingg prist yumbui iri ni nyamb Seva, ni ningg wo 7-pela pu
ni pugrine puq men.
15 Muq nginy iri ningg ni mune pugri puq mand, pudi ququ brequ te oyi
pugri oyi nand nari, “Jisas nge nei gibig, di Pol ni pughe gri yembe nand kin
wand nge kutungu. Pudi nungoqi tughe?”
16 Muq ququ brequ wuti tende yenu kin te wuti te gre neng di wuti te
wute 7-pela pu yemu pe prare newo, suquan moyi gri ni. Ni ghimbi quan
nganye unje nipim, ni chongo bir nuam omo. Pugri bu ni baj te si mare,
chongo taq mamb segine wu mase yavi groq groq mo.
17 Muq Juda buagi di Grik buagi Epesus ris kin ni wand ven rutungu di
ni quan nganye wune rimb, di ni Yumbui Jisas nyamb quan nganye rindivi
viyo.
18 Muq wute yabene Jisas nei rimbig pre kin nganye buagi rindi ni yumbo
ur brequ rind kin te simbe rind bir ruwo.
19 Di wute quan ni awo rimb kin di mu rind kin ni mu kin buk te rire
rindi, wute buagi nde rar pene muq wase rinde. Ni buk te manyi rind ruso
wet bidi 50,000 Kina kin pugri pe wong mand kin pugri.
20 Ni yumbo ur gre ye ren ningg di Yumbui ningg wand te vir ir di quan
nganye yumbui.

Epesus buagi ni Pol kotim maind ningg mari

21 Tende dobu Pol ni nei namb kin ni Masedonia di Akaia opu te gri ei
nar ir no no di tene no Jerusalem ningg. Ni nari, “Nge tiqe te ningg ko pre,
otiwo nge Rom mune kone ei.”
22 Muq ni wute temi ni ghav mindig ye ni nyamb Timoti di Erastus ni temi
tiqi nundom Masedonia mo. Di Pol nikinne Esia opune musoq nas.
23 Tende puayi Epesus pe mai yumbui nganye rise. Wute ninge Jisas ningg
ngim brequ munduw ningg quan nganye buid map.
24 Ambojig ire ni nyamb Artemis. Ni yumboyi baj ire tende wuse. Wuti
iri ni nyamb Demitrius, ni wuti silva pe yumbo yembe nindiny ye. Ni pripri
silva pe yumboyi baj te kin ququ yembe nindiny di wute aye mandi wong
mand. Te nikin wet bidi yembe. Pugri bu ni nikin yembe ye wute te yembe
quan nganye nem, ni yumbo silva pe yembe mindiny wute mandi wong
mand di ni wet bidi quan nganye materi.
25 Muq ni wute yumbo silva pe yembe mindiny kin te di wute aye yembe
pugri yene mand kin ni ngam niram mandi, di simbe nindim nari, “Wand
ire buagi, nungoqi nei wamb yembe wen wung beghi wet bidi quan nganye
pateri ye.
26 Muq Pol ni wute buagi qo namb, di ni nei te unje nipiny. Ni pugri puq
nand nari, ‘Ambojig wute nde si pe yembe mindiny kin te wandoqi kin.’ Te
nungoqi non grine wuqond di wutungu pre. Ni Epesus pene puq nen segi,
ni Esia opu kin tiqe buagi mune puqne neny omo.
27 Muq Pol wand ven puq nand ye ven ningg segine beghi yembe wen kin
nyamb te brequ vise. Di yumbo aye te yumboyi baj wen wute brequ puq
runduw. Di mune beghi god nyumbueg wen wute ninde nei pe riri, ‘God
wen Artemis ni oghi segi, brequ.’ Asi nganye wute buagi Esia kin di wute
buagi qi pe ven nde kin ni god nyumbueg wen bu yumbui nyamb riraw ye.
Pudi Pol ningg wand ven ningg ni nyamb te brequ vise ye.”

28 Ni wand ven mutungu, di quan nganye umbo ker mawo, di quan
kumone ngam mare mari, “Artemis, beghi Epesus beghi bon god te yuwon
nganye!”
29 Wute buagi aye tiqe te kin ni te rutungu muq tiqe te kin wute buagi
anene riri menge rip rip. Muq ni quan buagine ruso Gaius Aristarkus temi
rit mase, qo rimb rire wand kin sunyi pe ruso rikur. Gaius Aristarkus temi
ni Masedonia kin, ni pripri Pol ane nyinge mare kin.
30 Muq Pol ni wute mingi te nar no ei wand simbe nindiny ningg, pudi
Jisas ningg wute ninge ni segi puq rindig.
31 Wute ninge Rom mingg gavman pe tende yembe mand ye ni Pol
kimand. Pugri bu ni mune wand mi vindi mari, “Pol ni wute rikur pe tende
nar no segi kin.”
32 Wute buagi ren ni ghabe rind. Te pugri wute ninge res riwo wand aye
simbe rind, di wute ninge res riwo wand aye simbe rind. Pugri bu wute
buagi ni quan nganye ghabe rind, ni pughe kin ningg bri rindi tende rikur.
33 Wute ninge Juda kin ni Aleksander choch maip wute buagi yeru pe
mingine nar no, di wute ninge wand te ye wand puate simbe mindig, muq
ni si ni kuyo ei wute buagi wand segi yeru ei ni oyi nindiny ningg.
34 Pudi ni Aleksander ruqoind, di ni rip no ni Juda kin. Di ni buagi anene
ghis tene riri, “Beghi Epesus beghi bon god Artemis quan nganye yuwon
wund ye.” Ni buagi ane ghis tene puq rind ruso ruso aua teri.
35 Muq wuti iri Epesus kaunsil ye kuskus ni nandi menge nap di ni wand
pend, muq ni simbe nindiny nari, “Nungoqi Epesus kin, tiqe buagi ni nei
mamb Epesus ren nde opu Artemis wung yumboyi baj yumbui ven nde qa
wuse. Di ni kun uny wet nginy tu pe pu ir wughe kin te ven nde wus, di
beghi Epesus kin qa baj wet te ane yeng puany ye.
36 Muq wuti iri wand ven menare viso segi kin. Pugri bu nungoqi wand
segine ei yequ. Nungoqi pughe sin wen segi kin.
37 Nungoqi wute temi men wutami ven wandi, pudi ni beghi god Artemis
ningg yumboyi baj pe yumbo ninge nyungu mand segi, o beghi god Artemis
wand brequ munduw segi.
38 Muq Demitrius nikin yembe ye ane wuti iri ane wand vise, te muqdi
otiwo kot pene mo ei yuwon. Kot kin ngeri te rise di beghi gavman ye
nyamb kin te mas. Ni segine ni kot te mutungu.
39 Pudi muq nungoqi wand aye mune vise tedi otiwo wand kin puayine
ei wandi simbe wand di teti wawo.
40 “Muq nginy nen ningg nungoqi yumbo ur ren puq wen ye ren ningg
beghi bege di mai pe yembu yamb tumo nganye. Te puq pen, tedi Rom
mingg gavman beghi mitamu powi kotim mundumu di kot wong bidiq.
Muq beghi pari pari kin ren puate segi. Te pu bu muq ni wand puate ren
ningg beghi pengu mundug, tedi beghi pughe puq ei bad ye?”
41 Kuskus ni pugri simbe nindiny pre, muq mune tiqi nundony ruso.

20

Pol Masedonia di Grik opu nar ir

1 Wand nyeq nyeq kin te pre, muq Pol Jisas ningg wute te nari ninde rindi.
Muq ni umbo neny righe ye wand gre ye nganye neny. Ni gre neny kin wand
simbe nindiny pre, muq ni si nare ris, di ni Masedonia opu no.
2 Ni tende nar ir, wute God nei rimbig ye wand quan nganye neny, di
umbo neny kughe. Ni pugri puq nen nen no no otiwo ni no Grik pe opu no
nar.

3 Ni Grik pe nas irew teri ire pu nawo. Pre otiwo ni bot nitaqwi, Siria opu
no ningg. Pudi Juda ni mi nati ningg wand taq mamb kin te nutungu, bu ni
Siria no segi, di Masedonia grine mune no ningg nei namb.
4 Otiwo Pol ni no ningg, Beria kin wuti iri, ni nyamb Sopater ni Pirus ningg
wo, di Tesalonaika kin temi, Aristarkus di Sekundus temi, Gaius Derbe kin,
di Timoti, di Esia kin temi Tikikus Tropimus temi, ni Pol anene mo.
5 Wute buagi men ye mawo mo pu Troas beghi ghimbi muangu pu mas.
6 Beghi oyi pasne Juda ni bret yis segi ye me kin wik te wuso pre, dobu
muq beghi bot pitaqwi, di Pilipai si piraq paru. Beghi po po nginy temi aye
temi ire pu pawo pre muq Troas po par, di ni buqod di anene Troas pe pas
nginy 7-pela pu pawo.

Troas pe mas Pol Yutikus mune nindingi newo

7 Wik ye nginy namba wan tende beghi di wute God ningg wand mutungu
kin te ane ire pe pikur ei Yumbui ningg mir bad ningg. Muq Pol yenu wute
buagi nde wand bir nawo. Te pugri prangi di ni no ningg, pugri bu muq ni
yenu wute nde otinde nganye wand bir nawo nawo ruso ruso bur mingi.
8 Baj bidi beghi pikur pu pas kin tende lam nganye buagi yeru.
9 Muq wo ambonye iri, ni nyamb Yutikus, ni windua pe newo pu nas. Pol
wand dobui nand nand ruso ruso ni ruqoi gureg, ruqo nase di puaq ir ni. Ni
ir ni kin baj ire tamu vise di ire tende nange vise, muq ni ire nange nganye
vise kin te pu ir nati naghe tingi. Di ni maghe mo meti nowi pudi ni nati
pre.
10 Muq Pol nati ni, wo ambonye tende wam nase sibraj ni muq nari,
“Nungoqi nei kumo wamb wayequ, ni mune urupuine nas.”
11 Pre di Pol mune newo no, bret bir nuaq di quan buagine riq. Pre ni
munene wand mand mand mas mas yambgriq. Pend ruso omo pre muq
Pol no.
12 Di wuti ambonye te urupuine nas mune nambu mitanyine mo, di ni
umbo munene yuwon nganye gud.

Pol Troas si niraq, Miletus no

13 Beghi ye pawo po bot pe pewo, di po Asos. Pudi Pol ni nyinge pe no
Asos di te pu ei beghi peti nowi di bot pe peri po ningg. Te asi Pol nikinne
pugri puq nand pu bu. Ni nari ni nyinge pene ei no Asos.
14 Pugri bu ni nandi beghi Asos nundomu, muq beghi bot pe peri po
Mitilini.
15 Di yambgriq Mitilini pu po po ailan Kios tumo bodo bodo di munene
bur, di yambgriq ailan Samos po par. Samos tuqui yembu di munene
burpoq rip. Yambgriq di Miletus po par.
16 Pol ni tuqui tedi ni Jerusalem mune no ei tende Pentikos kin ngeri
nuqond ningg. Ni Esia opune nas nas nginy quan nawo yambu nari. Ni
brequne no ningg bu Epesus puaq bidiq yequ di aye pe gri po, te kin ni
asine puq nand pre pu.

Pol ni Epesus mingg wute yumbui si nare mas

17 Beghi badi Miletus tiqe pi peyi di Pol Epesus pe wand ni viso. Ni wute
Jisas nei rimbig kin ni quayi kiyi mingg wand ni viso ei ninde mandi ningg.
18 Ni mandi ninde mi meyi di ni simbe nindim nari, “Nungoqi nge asi
urupui Esia pe gadi di nungoqi ane pripri pikur pas di nge yumbo ur gad
ye te nei wamb ye qa.
19 Nungoqi non gri qa wuqond, pripri Juda ni nge nyamb nyinge muagh
vighe ningg wand taq mamb di nge bub wand mindigh, di te ningg nge

umbo yivany kare. Pudi nge ngening nyamb ki vighe viso, di nge Yumbui
ningg yembene gad.
20 Di nge God nungoqi ghav nunduq ye te kin wand bir kawo ye wune
gab segi. Di nungoqi wikur pu was ye tende di nungoqi non baj pe mune
nge Jisas ningg wand bei guduq. Te nungoqi nei wamb.
21 Pripri nge Juda di Grik wand bir kuany, di ni nei kirany kitidany God
nde viso, di ni beghi Yumbui Jisas ei nei rimbig.
22 “Muq ange wuaq wutungu. Ququ Yuwon Ye nge tiqi nundogh, bu nge
Jerusalem ko ye. Nge ko Jerusalem di pughe sin bri regh te nge nei gab
segine.
23 Nge nei gab ye taq: Tiqe manyi ko kin te Ququ Yuwon Ye pripri nge
pugri simbe nindigh nari, ‘Nu otiwo di taq maimb, di mai nganye buagi
ghare.’
24 Nge nei gab kin nge kati kin wune gab segi. Nge ngim asi nyinge kare
kin tene ei mune yembe gad yawo kuregh. Nge Yumbui Jisas nge yembe
negh kin te ei omo kawo yawo kuregh. Te yembe God nikin nde nei pene
wute yuwon nuany ye te kin wand yuwon ye bir kawo kin te.
25 “Muq nungoqi wutungu. Asi nungoqi nge wuqoind nge nungoqi nde
mingi nyinge kare di God ni king ningg nas di yumbo yumbo buagi ninde
si nambu rise ye te kin wand bir kawo. Nge nei gab, otiwo di nungoqi quan
buagine nge quenge mune wundogh segi.
26-27 Pugri bu nge muq nungoqi simbe guduq: Nge nungoqi God ningg
wand bir kuauq kin te kin wune gab segi, nge ni nei buagi te nungoqi nde
bir kawo pre. Pugri pu bu nungoqi kin wuti iri ir nati, te nge unje kap segi.
28 “Nungoqi nonne yeng wawo yuwon, di God ningg wute yeng wuany
yuwon. Te ningg bu Ququ Yuwon Ye nungoqi nupuqu wo. Di nungoqi wute
Jisas nei rimbig kin te sabi wundiny yuwon. God ningg wo wute ren ningg
nati pugri bu muq ni God ningg wo ningg ris. Pugri bu nungoqi ni sabi
wundiny yuwon.
29 Nge nei gab, muq nge ko pre otiwo di wute ninge nyombui dabo kin
pugri nungoqi nde mandi, di nungoqi sipsip kin pugri brequ munduq.
30 Di wute ninge nungoqi non kinne mes mewo, di wandoqi kin wand
mand di Jisas ningg wute qo mamb ninde dobu ruru.
31 Te ningg nungoqi yeng wawo yuwon. Nungoqi nei wamb, ber teri ire
pu bogisumb di burpoq nge nungoqi nei gidivi viyo kin te kin ningg kring
ko segi. Nge pripri ngam giji wuye rar pe ritiri ri nungoqi keuq war. Te ei
nei wumbiny.
32 “Muq nge nungoqi God nde si pe kuaqu was, di nikin nde nei pene
wute yuwon nuany kin wand yuwon ye pe was. Wand ven segine nungoqi
gre reuq, di wand ven segine nungoqi yumbo yumbo yuwon ye buagi God
nikin wute ir nawo pre kin neny ye te reuq.
33 Nge musoq ju wuti iri ningg silva di gol di chongo ningg buyaq gad segi.
34 Nungoqi non gri qa nge wuqoind nge si yembe gud wet bidi kateri pu
bu nge yumbo pughe segi di nge ningg wet bidi pene kateri, di nge ningg
wute yumbo segi di ni mune ghav gidim.
35 Nge yumbo buagi puq ken kin te nge nungoqi bei guduq, beghi yembe
buid pap ei beghi wute ninge yembe mand tiq segi kin te ghav bidim kin
tuqui. Beghi beghi bon Yumbui Jisas ni wand ven puq nand ye ven ei nei
bibiny. Ni nari, ‘Wute yumbo wute aye mem ye te kin chumbuai yumbui
nganye, muq wute yumbo wute aye nde pu materi kin te chumbuai yumbui
nganye segi’.”

36 Pol ni wand ven nand pre, muq ni sungomyu nisir, di wute ni wand
nem kin te buagi anene sungomyu misir di God ane wand mand.
37-38 Pol ni mining nari, “Otiwo di nungoqi quan buagine nge quenge
mune wundogh segi.” Ni puq nand di ni quan nganye yawo mutong. Ni
God ane wand mand pre, muq ni quan buagine quanji mand, di Pol mait
nase, song mireng. Te ni Pol nari otiwo ni mune nandi quenge mundog
tuqui segi. Te ningg bu ni quan nganye yawo mutong di quanji mindig di
mitanyi mo bot pe si meri.

21

Pol ni Jerusalem no

1 Beghi ni ane pas pre, ni si pare di beghi bot pitaqwi ailan Kos po.
Yambgriq beghi po ailan Rodes. Pre, Rodes mune si piraq, po Patara.
2 Tende beghi bot ire budoq, ni Ponisia wuso ningg, di beghi bot te ningg
pewo di tene po.
3 Beghi po po ailan Saiprus budoq pre, di si qaqi pe opu puaq bidiq. Di po
kantri Siria budoq, di po Tair paghe po. Bot yumbo sir ninge tende wi riti
ningg.
4 Di beghi po Jisas ningg wute te buqod, di ane pase nginy 7-pela pu pawo.
Ququ Yuwon Ye wute te nei nem bu ni Pol Jerusalem no kin te segi puq
mindig ei ni no segi.
5 Pudi beghi tende pas nginy te prene, di pes pewo, tiqe te si piraq mune
po. Jisas ningg wute ni ngam di wo anene beghi ritamu tiqe si piraq par po.
Po jiji pe tende beghi quan buagine sungomyu pisir di God ane wand bad.
6 Pre, muq beghi ni si pare bot pe pewo po, di ni mune nikin baj pe ruso.

Sisaria pe propet Agabus Pol wand neng

7 Beghi bot pe pewo po, Tair si piraq, di tene po Tolemes po par. Muq Jisas
ningg wute chumbuai kin wand pem pre, di ni ane pas nginy iri powi.
8 Yambgriq beghi Tolemes si piraq di po Sisaria. Tende wuti iri nas ni Jisas
ningg wand yuwon ye wute simbe nindiny ei ni Jisas nei rimbig ningg, ni
nyamb Pilip. Beghi ninde baj pe po di ni ane pas. Pilip ni wute 7-pela pu
aposel ghav mindim kin te ye iri.
9 Ni nyumbueg wo 4-pela pu ris, ni ngam ruso segine. Ni wo te propet,
God ningg wand rutungu simbe rind ye.
10 Beghi Sisaria pe pas nginy aye ninge pawo, di propet iri, ni nyamb
Agabus, ni Judia pu nati ni Sisaria.
11 Ni nandi beghi nde, muq ni Pol chongo taq nimbiq kin sare te neti nowi,
di ni nikin si muange ane taq namb. Muq ni nari, “Ququ Yuwon Ye ni pugri
puq nand nari, ‘Otiwo di Juda buagi Jerusalem kin let nen kin kiyi pugri ei
taq maimb di meti nowi di wute aye Juda segi kin nde mi nondo’.”
12 Beghi te putungu, muq beghi di wute tiqe te kin ane Pol Jerusalem no
kin te segi nganye puq bidiq.
13 Pudi Pol ni oyi nand nari, “Pughe ningg nungoqi quanji kumo wand
wand bu nge nei unje wupigh? Nge taq yengu ninggne sir kap segi. Nge
Jerusalem kati ei nge Yumbui Jisas ningg nyamb gidivi viyo ningg ane bu
sir kap.”
14 Beghi oyi ni wand te oyi bidig kin tiq segi, di beghi wand te si pare di
pari, “Yumbui nikin nei pene.”

Pol Jerusalem kin wute nyamb kin wand nem

15 Beghi tende pas nginy ninge pawo pre, muq beghi yumbo sir pap, di
Jerusalem pewo po.
16 Di Jisas ningg wute Sisaria kin ninge beghi anene po. Ni beghi mitamu
mo, wuti iri nde baj pe si miramu. Wuti te ni nyamb Neson, ni wuti Saiprus
kin, ni wuti iri asine Jisas ningg wuti ningg nas ye. Ni nari beghi ninde baj
pe ei pas.
17 Beghi Jerusalem pas di Jisas ningg wute aye beghi mitamu powi ye
chumbuai nganye mand.
18 Yambgriq beghi Pol anene po Jems buqoid. Di wute Jisas nei rimbig kin
quayi kiyi mandi Jems ane mas di beghi ninde bodo.
19 Di Pol ni ane si mat rise pre muq ni wute aye kin mingi yembe nand di
God ni yumbo yumbo buagi wute Juda segi kin nde yembe nindiny kin te
otinde nganye simbe nindim.

Pol ni God ningg baj pe no

20 Ni te mutungu pre, muq ni God nyamb mindivi viyo. Muq ni Pol ningg
mari, “Chech te qond, wute Juda kin nganye buagi nganye Jisas ningg wand
mutungu di nei mimbig pre. Di wute buagi men ni Moses ningg lo wuri kin
pugrine puq men ningg buid nganye map.
21 Pudi wute ninge nu ningg simbe mand mari, ‘Pol ni pripri Juda ninge
wute Juda segi kin ane mas kin te simbe nindim ei ni Moses ningg lo si
miraq ningg nari. Ni pripri nari ni wo ghimbi dugu chongo pend muam
wayequ. Di beghi bon yabe kin yumbo ur te nei mimbiny wayequ.’
22 “Beghi nei bab, nu ven guadi kin wand muqdi ni mutungu ye. Eti ni
mutungu di ni nu umbo ker muaw ye.
23 Pugri bu muqdi beghi nu yeri buduw, di nu beghi yeri buduw kin
pugrine ei puq yen. Beghi wute temi aye temi pu mas, ni yumbo ninge
yembe mindiny ningg God nde wand ire taq mamb pu vise.
24 Nu wute men ane God ningg baj pe wo di prist ni wute uny puaq
mindiny kin pugrine nu uny puaq munduw ei nu God nde rar pe yuwon
pu ghas. Pre di nu wute prist ni uny puaq mindim kin te ni yumbo uny
puaq kin te ningg mi rundo kin te nu gri wong ghand. Te ei ni yu ngawu pe
kin ghir mand kin tuqui. Nu pugri puq yen, ei ni nei mamb wand ven asi
nu ningg puq munduw kin te wandoqi wandne bu. Te ei ni nei mamb nu
Moses ningg lo mune kutungu ne ye qa.
25 “Wute aye beghi ane Juda segi ye te ni Jisas nei mimbig ye ni beghi
wand ren asi taq bab kin ren kin ningg nyumo raqe peq wuso simbe bidim
pre ye. Wand asi taq bab kin taq ren ningg: Ni yeng mawo yuwon pu ei
mas di ni wute umo wandoqi kin god mem ningg mamb kin te ni me segi
kin, di ni yavi me segi kin, di wute umo pori muany riti kin te ni me segi
kin, di nyumbueg segi segi griny mindiny segi kin.”
26 Di yambgriq Pol wute men nate mowi ane mo di uny puaq mand ye
yumbo ur te puq men. Pre muq ni God ningg baj pe mar mo nginy pughe
gri pu ei ni uny puaq kin yumbo ur yembe mindiny, di nginy pughe ye te
ningg ei ni wute yuwon kin mas, di ni kin kin mir mare mandi God muang
ye te ningg prist simbe mindim.

Juda ni Pol God ningg baj pe yenu mait nase

27 Otiwo nginy 7-pela pu te pre ningg tumo, muq Juda ninge Esia kin ni
Pol God ningg baj pe nar yenu muqoind, di ni quayi buagi simbe mindim
ni buagi ane Pol umbo ker muang, di ni Pol mait nase.
28-29 Asi Tropimus Epesus kin Jerusalem neyi nandi Pol temi mas, di ni
nei mamb kin mari Pol Tropimus nitanyi God ningg baj pe tende nar no.

Muq quan kumo ngam mare mari, “Nungoqi wute Israel kin beghi ghav wundug! Wuti nen ni pripri wute tiqe aye kin beghi ningg wute di beghi lo di God ningg baj wen ningg wand bei nindim nari ni brequ. Tene segi, pre otiwo di ni Grik ninge nitami God ningg baj pe neyi nandi, puq nen kin te ni sunyi yuwon ye ven unje nap.”

30 Muq wute buagi Jerusalem kin puyene mand, di wute vig mamb mandi mikur, Pol mait nase God ningg baj pe pu qo maimb meri dabo mar mo. Muq brequne dodi miqu.

Rom kin ami mingg yumbui Pol neti nowi

31 Ni Pol mi mine, wand vir ir viso Rom kin ami mingg yumbui nyamb kin wand te nutungu. Ni mari, “Jerusalem buagi wuti iri ri ningg riri riri nyuw ruwo.”

32 Muq ni brequne ami ninge nate mowi, di yumbui ninge nate mowi, di vig mamb Pol mi mi pe tende maghe mo. Juda ni ami mingg yumbui nyamb kin nikin ami ane mandi muqond, muq ni Pol mune mi segi, si meri.

33 Ami mingg yumbui nyamb kin Pol nde tumo nawi, Pol nait nase, muq nikin ami simbe nindim ei ni sen temi pe taq maimb. Muq ni wute te pengu nindiny nari, “Nen tughe? Ni pughe sin nen?”

34 Wute nganye buagi nganye rikur pu yeru, wute ninge wand aye ningg ngam rire, wute ninge wand aye ningg ngam rire. Ni wand nyuw ruwo di ami mingg yumbui nyamb kin te wand puate nutungu kin tiq segi. Puq ren bu ni ami te simbe nindim, Pol mitanyi ami mingg baj pe mar mo.

35 Ni Pol mitanyi mo baj te kin sinyembe pe mo mar, di wute buagi ni ri nati ningg buid nganye rip, di ami Pol mindingi newo wamne meri mo.

36 Wute dobu ruru, di riri, “Wi nati!” Ni pugri riri riri dobu ruru.

Pol ni God nei nimbig kin puate te Juda simbe nindim

37 Ami ni Pol mitanyi ninde baj pe mar mo ningg, muq ni wand Grik pe ami mingg yumbui nyamb kin te simbe nindig nari, “Nge segine bri nu wand ire simbe guduw?”

Muq ami mingg yumbui te nari, “Nu Grik wand kutungu ye bu?

38 Nge kari nu Isip kin bu, asi nu gavman nde yeng ir kuaq wi, di wute 4,000-pela pu mame mat rise di kutami qi wute segi ye pe kuo.”

39 Di Pol nari, “Nge Juda kin wuti. Nge Tarsus Silisia opu kin. Nge tiqe ni nyamb kin. Nu ngiq ghand ei nge wute wand keny ningg.”

40 Muq ami mingg yumbui nyamb kin te Pol ngiq nindig, di Pol sinyembe pe tendene yenu, di si nindigi kuyo, di wute wand rind segi yeru. Muq Pol ni Arameik wand pe pugri wand nand:

22

1 “Chech buagi di wuyi buagi, muqdi nge oyi nungoqi wand te oyi guduq yamb.”

2 Quayi nyumbueg buagi ni rutungu Pol ni Arameik wand pe wand nand di buagi anene musoq ju wand rind segi, di musoq ju tit rip segi, waghine yeru.

Muq Pol ni simbe nand,

3 “Nge Juda kin. Nge moyu Tarsus Silisia opu yequ kin tende wuri wundi. Pudi nge Jerusalem ren nde yengu yengu yumbui ko. Di nge ven nde kas di Gamaliel nde skul gad. Tende nge beghi Juda mingg yumbo ur di beghi Juda kin lo te nei gibiny omo. Pugri bu nge God ningg yembe gidig, ei

ni chumbuai nand yawo kuregh. Muq nungoqi mune God yembe wundig
ningg buid wap kin pugrine, nge asi pugrine qa buid kap.
4 Nge asi pugrine quayi nyumbueg Jisas nei rimbig kin unje kap mai isis
keny. Ninge guqod di gabui riti wand nganye rind, di ninge sen pe si taq
gibiny pre kitari ko taq gab.
5 Prist mingg yumbui ni yumbui di lotu kaunsil ni nge asi puq ken ye te
kin wand nungoqi simbe munduq ye tuqui. Ni nyumo raqe ur mand nge
megh kare ko ni kimand Damaskus kin kem muqond, ngiq mand, di wute
Jisas nei rimbig kin sen pe si taq gibiny kitari gadi Jerusalem ei lotu kaunsil
ni mai meny ningg.

Pol ni muq Jisas nei nimbig ye te kin simbe nand Aposel 9:1-19; 26:9-18

6 “Nge ko ko belo pugri pe nge Damaskus tumo godo. Nge tumo godo pune
ti yumbui ire brequne nganye pris kin pugri naghe,
7 di nge opu qi pe mei ko pugrine kase. Muq nge kutungu, wuti pugri
wam tende wand nand nari, ‘Sol, Sol pughe kin ningg nge unje kuaip mai
isis kuegh ningg?’
8 “Muq nge oyi pugri pengu gidig kari, ‘Yumbui, nu tughe?’
“Muq ni oyi nge pugri simbe nindigh nari, ‘Nge Jisas Nasaret kin. Nu nge
bu unje kuaip kuaip.’
9 Wute nge ane yembu kin ni ti tene muqond, pudi ni wuti nge temu wand
bad kin ni gibe ko te mutungu segi.
10 “Muq nge kari, ‘Yumbui, muqdi nge pughe sin ei ken?’
“Muq Yumbui nge simbe nindigh, ‘Nu yes yewo, Damaskus ghar yo, otiwo
di wuti iri nunde nandi, di nu ningg yembe God nu nupuw ruso pre kin te
kin wand simbe nunduw ye.’
11 “Ti te quan nganye ti wuri, bu nge nde rar pe wughe bu nge rar ghave
rimbigh di rar kat yumbo guqod ye tiq segi. Muq wute te nge ane nyinge
pare po kin te ni nge si mitigh rise, mitanyi Damaskus par po.
12 “Di wuti iri tende nas ni nyamb Ananaias. Ni wuti God rar ngimi nowi
nas di God ningg lo te musoq gure nawo segi ye. Ni pugri puq nen ye bu
Juda buagi Damaskus mas kin mari, ‘Ananaias wuti yuwon ye.’
13 Ni nge nde nandi, di nandi nge nde tumo yenu, muq nge pugri simbe
nindigh nari, ‘Chech Sol, muq nu mune rar ghat yumbo qond tuqui.’ Muq
tendene nge rar mune yuwon di ni guqoid.
14 “Muq ni nari, ‘Beghi koku mingg God ni nu naip kuo pre. Ni nu naip
kuo ei nu ni ningg nei te nei mbig, di nu God ningg wuti tuquine nas ye
qoind, di ni mim pe nu wand simbe nunduw kutungu ningg.
15 Di nu ei ni ningg wand ghare yo ye, te ni yumbo ninge muq puq nen
nu guqod di kutungu ye te wute buagi simbe ndiny.
16 Pugri bu muq nu pughe kin ningg ghimbi kuawo? Nu yes yewo Jisas
pengu ndig, di nu wand puaq nunduw, ei nu wuye maip.’

God Pol tiqi nundog wute ni ane yavi ire segi pe no

17 “Nge munene gadi Jerusalem, muq God ningg baj pe kar ko God ane
wand ningg. Nge kar ko God ane wand wand yengu di rar kinne ri righe
ruso,
18 Yumbui guqoid. Ni simbe nindigh nari, ‘Brequne di nu Jerusalem si raq
di aye pe yo. Ven nde nge ningg wand te bir ghawo pudi wute rutungu segi
ye.’

19 “Pudi nge oyi Yumbui simbe gidig kari, ‘Yumbui wute buagi nge nei
rimbigh. Asi nge tiqe manyi ko, di God yumbui nyamb mirang kin baj manyi
pe kar ko, wute nu nei rumbuw kin taq gab di yas kuany.
20 Asi wute Stiven wuti nu wand bir nawo kin te wet nyaw pe mi, nge
anene qa yeng bad di nge ni mi kin te ningg nge ngiq gad. Ni Stiven mi
ningg mo di ni saket ir mawo mare mandi nge nde mawo ris di nge yeng
kuany.’
21 “Pudi Yumbui nge simbe nindigh nari, ‘Nge nu tiqi gudow, nu
Jerusalem si raq wonji wute Juda segi kin pe yo’.”

Ami mingg yumbui nyamb kin ni Pol sabi nindig

22 Muq wute buagi Pol ningg wand te ange ruaq rutungu rutungu yeru
yeru di Pol ni nari ni Juda segi kin pe no puq nand. Ni te rutungu muq ni
quan buagine ghis tene menge rip riri, “Wi nati, wuti pugri kin ni qi pe ven
nde nas ye tiq segi.”
23 Ni quan nganye umbo ker ruwo di menge rip riri riri, di ni saket ir
ruwo rip ruwo, di qusuqu si pe riteri rip ruwo.
24 Muq ami mingg yumbui te nari ei Pol mitanyi ami mas pe mar mo. Ni
nari ni mitanyi mar mo yas muang di pengu mindig ei muqond pughe kin
ningg bu wute Pol ruqoind riri.
25 Muq ni Pol yas muang ningg sare pe taq maimb pu yenu, di Pol ami 100-
pela mingg yumbui iri nandi ninde tumone yenu kin te simbe nindig nari,
“Nge Rom kinne, di Rom mingg lo pughe puq wund, nungoqi wute Rom kin
pugri puq wem tuqui ye o segi? Di nungoqi nge kot wutungu segine bu nei
wamb segi nge unje kap o segi, te kin segine muq nge yas wagh, te kin oghi
o brequ?”
26 Ami 100-pela mingg yumbui te ni wand ven nutungu, muq ni no nikin
yumbui nyamb kin te simbe nindig nari, “Nu pughe sin kuen ningg? Wuti
nen Rom kinne.”
27 Muq ami mingg yumbui nyamb kin ni nandi, Pol pengu nindig nari,
“Nu Rom kin bu?”
Muq Pol ni nari, “Nge Rom kin qa.”
28 Muq ami mingg yumbui nyamb kin ni nari, “Nge wet bidi quan nganye
mekare ruso, bu nge wuti Rom kin, muq ven kas.”
Muq Pol ni nari, “Nge moyu wuri wundi nge Rom kin.”
29 Muq ami ninge Pol yas muang ningg yemu kin te Pol wand ven simbe
nand mutungu, di ni quan buagine kring mo. Di ami mingg yumbui nyamb
kin asi ni nari di Pol sen pe taq maimb kin te ni nuqond Pol Rom kinne bu
ni mune wunene namb.
30 Ami mingg yumbui nyamb kin ni oghine nei namb segi, Pol ni pughe kin
bri unje nap kin te ningg bu Juda ni riri. Pugri bu nginy aye ningg muq ami
mingg yumbui nyamb kin te nandi nari di ni si meri. Muq ni Juda mingg
prist yumbui di lotu kaunsil te ningg nari mandi mikur ei wand mand. Ni
mandi mikur muq ni puate nei namb ningg di nari Pol mitanyi mandi, Juda
mingg lotu kaunsil nde rar ngimi mowi yenu.

23

Pol ni Juda mingg lotu kaunsil nde wand bir nawo

1 Pol ni lotu kaunsil nuqond nare nase nase, muq nari, “Chech buagi, nge
umbo pe nei gab nge God nde rar pe yuwonne nyinge kare. Te tene rindi
rindi muq, nge musoq ju unje kap guqod segi.”

2 Ni puq nand, muq prist mingg yumbui mingg yumbui Ananaias ni wute
ninge Pol nde tumone yemu kin te simbe nindim Pol mim dang mindig.
3 Muq Pol Ananaias simbe nindig, “Nu nyumo taq kughe kin pugri! Otiwo
di God nu ni. Nu ven kuas kin te nu nge wand tungu nge lo pughe ye gure
kuaq nu te kin ei tungu ye, pudi muq nu oyi lo gure kuaq pre. Nu ni simbe
gudim mandi di nge mi!”
4 Muq wute Pol nde tumo yemu kin te mari, “Nu God ningg prist yumbui
ni mingg yumbui wand brequ bri gudig qa?”
5 Di Pol oyi nari, “Chech buagi, wuti nen prist mingg yumbui mingg
yumbui ningg nas kin te nge nei gab segi. God ningg buk pe wand ven
vise, ‘Nu nunon wute mingg yumbui wand brequ ndig wayequ,’ te nge nei
gab.” *[Kis 22:28]*
6 Pol nei namb lotu kaunsil kin wute ninge Sadyusi, di ninge Parisi. Ni
te kin nei namb di ni kaunsil mingg quan kumone ngam nare nari, “Chech
buagi, nge Parisi, nge Parisi iri ningg wo. Wute mati pre di mune mes mewo
ye te kin nge nei gab te nganyene, di muq nge te ningg ghimbi kawo. Ni
wand puate ven ningg qa nge muq taq maimb ningg.”
7 Ni wand ven nand, di Parisi mes mewo, Sadyusi ane ker mawo, di wute
mikur pu mas kin te bir mawo.
8 Sadyusi ni pripri mari wute mati ngamo pe mawo yemu pre kin mune
mes mewo kin tiq segi, di angelo segi, di ququ segi. Pudi Parisi ni mari wute
mati ngamo pe mo pre ye otiwo di mune mes mewo ye, di angelo yemu, di
ququ yeru.
9 Pugri bu lotu kaunsil ni quan kumone menge map mari mari. Muq
wute Moses ningg lo wute bei meny kin ninge ni Parisi opu kin ni mes
mewo yemu, mari, “Beghi wuti nen buqoid ye ni unje nap segi. Ni nganyene
nganye ququ o angelo iri bri ni wand neng?”
10 Ni quan kumo nganye ker mawo, ami mingg yumbui nyamb kin ni te
nuqond di wune namb eti Sadyusi Parisi ane Pol opu opu qo maimb maimb
pend nas di nati. Pugri bu ni ami tiqi nundom maghe mo, ei Pol wute mingi
yenu pu mait nase meri meyi mi ei mitanyi ami nde baj pe mo.
11 Bur te ningg pend ruso segine bur yengune Yumbui nandi Pol nde tumo
yenu di nari, “Nu gre pune yeru. Nu wune ghamb wayequ. Nu nge ningg
wand Jerusalem pe gre grene bir kuawo kin pugrine ei Rom pe mune bir
ghawo.” Yumbui ni pugri simbe nindig.

Juda ni Pol mi nati ningg wand taq mamb

12 Yambgriq Juda ninge ni irepene mikur, di God nde rar pe wand ire taq
mamb. Ni mari, “Beghi muq nganyene nganye ei Pol pi nati. Beghi Pol pi
nati segine, tedi beghi mir bad segi di wuye pe segine.”
13 Wute men ni wand ven taq mamb kin ni wute 40-pela pu di mune riwo
ruso.
14 Ni prist mingg yumbui di Juda mingg quayi kiyi nde mo di mari, “Beghi
God nde rar pe wand ire pugri taq bab: Muq beghi musoq ju mir bad segi
segine Pol pi nati, tedi mir bad.
15 Pugri bu muqdi nungoqi ei lotu kaunsil ane ami mingg yumbui nyamb
kin nde wand wi viso, wari nungoqi Pol ningg wand mune otinde wutungu
ningg. Di beghi yeng pawo pu yembu. Te ei ni Pol mitanyi nungoqi nde
mati mi, ni nungoqi nde mandi mandi di beghi Pol ngimine pi nati.”
16 Pudi Pol ni kuqowi wute te ngimi yeng mawo pu mas Pol nandi ei mi
nati ningg wand taq mamb kin te nutungu, di ni ami mas kin baj pe te nar
no di Pol simbe nindig.

17 Muq Pol ami 100-pela mingg yumbui iri nari nandi di simbe nindig
nari, “Nu wo ambonye nen tanyi ami mingg yumbui nyamb kin nde yo.
Wo ambonye nen ni wand ninge rise, ni ami mingg yumbui nyamb kin te
simbe ninding ningg.”
18 Muq ni Pol kuqowi te nitanyi yumbui nyamb kin tende no di nari, “Pol
wuti taq pu yenu kin te nge ningg nari godo di wuti ambonye nen kitanyi
nunde gadi ningg nari, pugri bu nge ni nunde kitanyi gadi. Te pugri ni wand
ninge rise ni nu simbe nunduw ningg.”
19 Muq ami mingg yumbui nyamb kin te ni si niting kuse nitanyi no nikin
irine yenu, muq ni pengu nindig nari, “Nu wand pughe kin nge simbe
gudigh ningg?”
20 Di ni simbe nand nari, “Juda ni wand wand mare di mari prangi ei nu
ningg mari di nu Pol tanyi lotu kaunsil nde ghondo. Ni wandoqi mand mari
nu ni tanyi ninde ghondo ei ni pengu mindig di wand oghine matevi ningg,
ni nu pugri ei puamb muaw.
21 Pudi nu ni wand tungu wayequ. Te pugri ni ningg wute ninge mandi
ngimi suqo pu yemu di Pol ghimbi muang, nu Pol tanyi ghondo di ngimine
mi nati. Wute ngimi suqo pu mas kin te 40-pela di mune so rundo. Ni God
nde rar pe te kin wand ire taq mamb pre, ni mari ni mir mand segi di wuye
me segi segine ruso ruso Pol mi nati di pre. Ni te ningg sir map pre, di muq
nu ni ngiq ndim kin te ninggne ghimbi mawo pu mas.”
22 Muq ami yumbui nyamb kin te wuti ambonye te simbe nindig nari,
“Nu wand ven kuare guadi nge simbe gudigh kin ven wute aye simbe ndim
wayequ.”

Pol mitanyi gavman kin yumbui Peliks nde Sisaria mo

23 Muq ami yumbui nyamb kin te nikin ami 100-pela kin yumbui temi
ngam niram mandi di simbe nindim nari, “Ami ninge watemi ei Sisaria wo
ningg sir wap. Ami 200-pela pu watemi, ami hos kin 70-pela pu watemi,
ami yir pe yeng mand kin 200-pela pu watemi pu ei muq 9 kilok bur di wo.
24 Pol hos ninge wuping mo, te pu ei ni wutanyi wo di yuwonne no
gavman kin yumbui Peliks nde no nar.”
25 Muq ami mingg yumbui nyamb kin ni nyumo raqe ire pugri ur nindiq:
26 “Gavman kin yumbui Peliks, nu yumbui nganye, nge Klodius Lisias
nu nyumo raqe ur guduw. Nu yuwon pu ghas.
27 Juda wuti nen mait nase di mi nati yamb tumo. Pudi nge kutungu ni
Rom kin wutine, pugri bu nge nge ning ami ane po di ninde si pe pu peti
nowi pitanyi badi.
28 Nge ni pughe kin ningg mait nase di mi ningg mari kin wand puate
te kutungu ningg kari di kitanyi Juda mingg lotu kaunsil nde kaghe ko.
29 Tende di nge kutungu, beghi ni pi nati o taq baib ye tuqui kin yumbo
ninge unje nap segi. Nge pengu gidim di ni nikin lo kin wand ninggne simbe
mand, di wand te kin ninde memirang riwo.
30 Dobu di nge kutungu Juda ninge ni mi nati ningg yeng muang muang,
pugri bu nge ni tiqi gudog nunde nondo. Nge wute ni kotim maind kin te
mune simbe gidim kari ni mondo nunde rar pe ei ni kotim maind.”
31 Ami nikin yumbui nari kin pugrine puq men. Bur te ningg ni Pol meti
nowi di burne mitanyi mo mo Antipatris.
32 Yambgriq di ami hos pe mo kin tene si mare ni mitanyi mo di ninge
nyinge pe mo kin te mune nikin mas kin baj pe mandi.

33 Wute hos pe kin Pol mitanyi mo Sisaria mitari righe, nyumo raqe te
gavman kin yumbui meng, di Pol ninde si pe mi nondo.
34 Gavman kin yumbui ni nyumo raqe te nundoq pre di Pol pengu nindig
ni muainde opu kin bri. Ni pengu nindig di nutungu ni Silisia opu kin,
35 di ni simbe nindig nari, “Nge nu wand kutungu ye, wute nu kotim
maind kin te mandi muqdi.” Muq ni nari di Pol mitanyi mo king ningg
baj pe mowi yenu di yeng muang. Baj te asi King Herot nasne kin tende
puayi yembe nindiny ye.

24

Juda mingg quayi kiyi Pol kotim maind

1 Nginy 5-pela pu mo pre muq Juda mingg prist mingg yumbui ni yumbui,
ni nyamb Ananaias, ni Juda mingg quayi kiyi ninge nate mowi, di wuti iri
wute kot pe wand ghav nand kin, ni nyamb Tertulus, ni neti nowi di ane
Sisaria maghe mo. Ni Pol kotim maind kin wand te mare mo ei gavman
mingg yumbui Peliks ni simbe mindig ningg.
2 Gavman mingg yumbui te Pol ningg nari nandi, muq Tertulus ni Pol
kotim naind. Ni nari, “Peliks nu wuti yumbui nganye, beghi nunde si
nambu pas di yeng segi yuwon pu pas pas rindi rindi muq. Nu nunon nde
nei pene nu beghi nde opu ven nde yumbo ur asi kin ninge puaq guad di
aye kin puq kuen di beghi pas kin yuwon.
3 Pugri bu beghi nde umbo pe quan nganye yawo pare righe, di nu quan
nganye chumbuai buduw.
4 Pudi eti nge nu taq pugri gaib, di nu ghas ghas big rip. Nge nu pengu
guduw, nu beghi yawo tong di ker ghawo segine nge wand puch ven gad ye
te tungu.
5 “Beghi buqod kin wuti nen ni yumbo ur brequ tumo gri nand ye. Tiqe
manyi qi pe ven nde yeru kin wuti nen ni ye nawo Juda buagi nde mingi
ker nawo di yeng nindiqi wiyo ye. Ni wute ninge beghi nde pu bir mo di
nikinne wute tit ire yembe munduw, di wute tit te ni Nasaret kin wute tit
puq munduw ye, ni wute tit te kin ye nawo ye.
6 Di aye te ni Jerusalem no God ningg baj te mune brequne nunduw ningg.
Pugri bu beghi ni pait nase, di beghi bon nde lo pe tende kotim baid ningg.
7-8 Pudi ami mingg yumbui nyamb kin te ni nyamb Lisias, ni nandi nari
wuti iri ni kotim naind ningg te muqdi nandi nunde ei kotim naind. Pugri
bu ni buid nap nap di nitanyi no. Muq nu wuti nen pengu ndig, tedi yumbo
yumbo buagi beghi kotim baid kin te nikin nde mim pene simbe nand tungu
di nei ghamb kin tuqui.” Tertulus ni pugri puq nand.
9 Muq Juda buagi ni Tertulus ghav mindig, ni kotim maind. Ni pugrine
simbe mand mari, “Wand Tertulus simbe nand ye te nganye.”
10 Muq gavman kin yumbui Pol mune oyi simbe nand ningg nari bu ni si
numbog, di Pol oyi pugri oyi nand nari, “Nge nei gab, nu ber nganye buagi
ven nde opu kuas wand teti kuawo, pugri bu nge nunde kot gad kin te quan
nganye chumbuai gad.
11 Muq nu wute ninge pengu ndim, tedi ni simbe munduw, nge God
yumbui nyamb girag ningg Jerusalem kewo ko kin tende puayi pu rindi
muq nginy 12-pela pune mo pre.
12 Wute men mari nge unje kin puq mand kin men ni nge God ningg baj
pe wute ninge ane ker pawo muqoind segi, di ni nge God yumbui nyamb
mirang kin baj pe o tiqe yumbui tende opu yeng gidiqi wuyo muqoind segi.

13 Di muq ni nge kotim maind kin wand nu simbe munduw ye ren, pughe
gri ei bei mand nu qond di nei ghamb ni nganyene mand. Ni wand puate
ire map viso segi.
14 “Wand ven di nganyene. Te pugri: Nge beghi bon koku mingg God
yumbui nyamb girag ye. Nge Jisas ningg ngim wen wung bu nyinge kare
ye, ngim wen te ni mari wandoqi kin. Pudi nge yumbo yumbo buagi Moses
ningg lo rise kin buk pe rise kin di wand buagi propet mingg wand rise kin
buk pe rise kin te mune quan nganye nei gibiny ye.
15 Wute men ni God wute riti kin munene nindiri riwo kin te quan nganye
nei mimbiny. Nge pugrine, nge nei gab otiwo di God wute tuquine ris kin
di brequ kin riti pre kin te buagi ane mune nindiri riwo ye, di nge te ningg
ghimbi kawo.
16 Pugri bu pripri nge nde nei pe nge quan nganye gre gad ei nge nde
umbo pe nei gab nge wute nde rar pe di God nde rar pe unje kap segi.
17 “Nge Jerusalem si kiraq ko pu tiqe aye pe yengu yengu ber ninge kawo
pre muq nge nge ningg wute nde Jerusalem mune gadi. Nge gadi kin te
yumbo sir ninge di wet bidi ninge kare gadi ei wute yumbo segi di wet bidi
segi kin te keny ningg. Di nge umo wase gade God geg ningg ane gadi.
18 Nge uny puaq kin yumbo ur te yembe gidiny di God nde rar pe yuwon
pu yengu pre, muq nge God ningg baj pe yengu di yumbo ren puq ken. Nge
yumbo ren puq ken ken yengu kin tende ni nge muqoind. Di tende puayi
beghi wand kumo bad segi, di wute ninge nge ane yembu segi.
19 Pudi Juda ninge Esia mas kin ni mandi nge mait kase. Muqdi ni ei ven
yemu ei simbe mand nge yumbo pughe unje kap.
20 Segi te muqdi wute men yemu kin men oyi simbe mand, nge lotu
kaunsil nde rar pe yengu wand gad kin tende ni mutungu nge lo pughe
ye gure kuaq.
21 Nge ninde rar pe yengu nge wand irene simbe gad kin te, nge quan
kumone kari, ‘Wute mati pre di mune mes mewo ye te nge nei gab te
nganyene. Ni wand puate ven ningg qa nge muq taq maimb ningg’.” Pol ni
pugri simbe nand.
22 Peliks ni wute Jisas nei rimbig kin ngim te quan nganye nei namb ye,
pugri bu ni kot te musoq nat vise vise. Muq ni Pol simbe nindig nari, “Otiwo
ami mingg yumbui nyamb kin Lisias ni nandi, muqdi nge nu simbe guduw
nu unje kuap o unje kuap segi.”
23 Muq ni ami mingg yumbui iri simbe nindig ei ni Pol taq kin baj pe mowi
yenu di yeng muang. Pudi ni nari ni Pol quan nganye yeng muang segi kin,
ni rar muqoind nar no di neyi ni. Di ni Pol kimand ngiq mindim ei ni mandi
Pol muqoind, di yumbo pughe ni nei nimbiny kin te mare mandi meng.

Peliks ni Pol taq naimb pu yenu, ber tevi nawo

24 Nginy quan mawo pre, muq Peliks ni ngam Drusila teri rindi. Drusila
ni Juda kin. Muq Peliks Pol ningg nari nandi ei mune wand nand kin te
nutungu ningg. Pol ni nandi di wute Kraist Jisas nei rimbig ye te kin wand
simbe nand.
25 Di mune wute tuquine mas kin te simbe nand, di wute ni yumbo ur
yeng ruany yuwon kin wand simbe nand, di otiwo beghi God nde rar ngimi
yembu di ni beghi ir nuamu ye te kin simbe nand. Muq Peliks ni nas te
nutungu nutungu di quan nganye wune namb, muq ni Pol ningg nari, “Muq
prene, be yo. Otiwo nge yembe segi kas kin tende puayi muqdi mune kari
ghandi.”

26 Pudi tende puayi Peliks ni nei aye te ni nari Pol ni wet bidi ninge neng
ei ni si neri no. Te pu bu priprine ni Pol ningg nari nandi ni temi wand
mand.
27 Ber tevi viso pre, be Porsius Pestus mune Peliks sunyi nitangvi, gavman
kin yumbui ningg nas. Peliks ni yembe pe prene pudi ni Juda puamb nuam
ei ni mari Peliks ni wuti yuwon ye te ningg nari bu ni Pol si neri taq pune
yenu.

25

Pol nari, Sisar irine ei ni kot nutungu

1 Pestus mune nandi nikin nde opu Sisaria nas nginy temi ire nawo pre,
Jerusalem no.
2 Ni no Jerusalem nas di prist mingg yumbui ninge di Juda mingg wute
yumbui nyamb kin ninde mondo di mari Pol ni unje nap.
3 Ni ngimne yeng mawo pu mas ei Pol mi nati ningg wand wand mare
pre. Pugri bu ni mo Pestus simbe mindig, ei Pestus ni mingg wand nutungu
di nari ei Pol brequne mitanyi Jerusalem mo.
4 Pudi Pestus ni oyi nindim nari, “Segi, Pol ni Sisaria pene taq pu yenu ye.
Brequne di nge ningne mune Sisaria ko ye.
5 Pugri bu nungoqi non wute nyamb kin te mingg wari ei nge ane Sisaria
po, ei wuti te ni yumbo pughe unje nap pu tedi ni kotim maind.”
6 Pestus ni ane mas kin nginy 8-pela o 10-pela pugri mawo pre, muq mune
Sisaria no. Yambgriq ni kot kin sunyi pe nas, di nari ami Pol mitanyi mandi.
7 Pol nandi yenu di Juda Jerusalem pu mandi kin te ni mandi Pol nde
yemu yemu mondo mandi di mari wuti nen quan nganye unje nap. Ni
wand isis simbe mand pudi ni wand puate ire map viso kin tuqui segi.
8 Muq Pol ni oyi simbe nand nari, “Nge musoq ju Juda mingg lo ire gure
kuaq o God ningg baj pe unje kap segi, o nge Sisar nde wand brequ ninge
gad segi.”
9 Pudi Pestus ni Juda puamb nuam ei mari ni wuti yuwon ye puq mand
ningg nari, bu ni Pol pugri pengu nindig nari, “Nu Jerusalem kuo di nge
karu tende nu kot kutungu ye?”
10 Pudi Pol ni nari, “Muq baj ven nge yengu ye ven Sisar ningg kot baj.
Baj ven ndene ei nge kot tungu ye. Nu nonne nei guab, nge wute Juda kin
unje kap segi.
11 Nge lo gure kuaq di yumbo ninge unje kap di te ningg lo wuri nge kati
kin tuqui ye, tedi piyi mi kati, nge segi puq gad segi. Pudi Juda men ni nge
kotim maind kin te wand nganye kin pe kotim maind segi, tedi wuti iri nge
ninde si pe ni godo tuqui segi. Nge mune Sisar nde kot gad ningg kari.”
12 Muq Pestus ni wute ni ghav mindig kin ni ane wand mand pre, muq ni
nari, “Nu Sisar nu kot nutungu ningg kuari, te kin muq di nu Sisar nde yo.”

Pestus ni Pol ningg King Agripa pengu nindig

13 Nginy ninge mawo pre, muq King Agripa ni kunyumbu Bernaisi teri
Sisaria rindi, ei Pestus ruqoind ningg.
14 Ni teri Sisaria ris nginy quan pugri ruwo, di Pestus Pol ningg wand
te Agripa simbe nindig. Ni simbe nindig nari, “Wuti iri nen asi Peliks ni
gavman kin yumbui ningg nas kin tende puayine taq pu yenu. Di muq
Peliks ni pre pudi ni wuti nen si neri taq pune yenu.

15 Nge Jerusalem kewo ko kin tende Juda mingg prist mingg yumbui di
Juda mingg quayi kiyi mandi kotim maind, di nge simbe mindigh ei ni pi
nati.
16 “Pudi nge ni simbe gidim kari, beghi Rom gavman kin yumbo ur te
beghi wuti iri wandoqi bidig mai beg di pi nati ye tuqui segi. Wuti ni kot
vise te muqdi beghi ni ghimbi buag, ni wute kotim maind kin te ei ane kot
mand, di ni oyi wand nand kin te putungu, ni unje nap, tedi pi nati.
17 “Ni nge ane Sisaria badi, di nge mune ghimbi kawo segi, beghi badi
yambgriqne di nge kot baj pe kas, di nge kari wuti te mitanyi mandi.
18 Nge nei gab kin kari ni unje nganye nap bu ni kotim maind ningg, pudi
wute ni kotim maind kin te mes mewo wand mand, pudi ni wand ire brequ
kin pe kotim maind segi.
19 Ni wuti te ane umbo ker mawo kin te nikin God nei mimbig kin ngim
te ningg bu umbo ker mawo, di wuti iri Jisas puq mindig kin te ni nati, pudi
Pol ni nari ni nati, pudi mune nes newo. Te kin ningg bu umbo ker mawo.
20 Nge ni wand ven kutungu pudi wand ven kin nge pughe gri teti kawo
kin te nei gab segi, bu nge simbe gidig kari, ‘Nu Jerusalem kuo ningg, tedi
nge nu ningg kot tende mune kutungu.’
21 Pudi Pol ni nari, taq pune nas di Sisar nde ei mune no kot nand ningg
nari. Pugri bu nge kari di ni taq pu yenu, di otiwo Sisar nde no.”
22 Muq Agripa ni Pestus simbe nindig nari, “Muqdi nge ning grine mune
ni ningg kot te kutungu yawo kuregh.”
Muq Pestus ni nari, “Prangi muqdi nu mune tungu.”
23 Pugri bu yambgriq be King Agripa Bernaisi teri rindi. Ni teri chongo
quan nganye yuwon kin rire righe pre muq rindi, wute pripri rikur kin baj
pe rir ruso. Ni teri rir ruso di ami mingg yumbui nyamb kin di tiqe te ye
yumbui ni ane rir ruso. Muq Pestus ni nari di ami Pol mitanyi mandi.
24 Muq Pestus ni nari, “King Agripa di wute buagi beghi ane pas kin
nungoqi wuti nen wuqoind. Juda mingg wute buagi Jerusalem kin di ven
kin ni nge nde kotim rind. Di ni quan kumone ngam rire riri, ‘Nu wuti nen
yi nati. Ni nas segi kin.’
25 Wuti nen ni pi nati kin tuqui ye yumbo ninge unje nap tedi pi nati
ye tuqui. Pudi nge guqod kin ni musoq ju yumbo ninge unje nap segi. Di
nikinne nari, ni Sisar nde mune no ei Sisar ni kot te nutungu ningg. Pugri
bu nge nei gab kin ni mune tiqi gudog Rom no ye.
26-27 Nge nyumo raqe ire ur gidiq beghi bon yumbui Sisar geg ningg tumo,
pudi nge nei gab segi nge pughe gri ei Sisar simbe gidig wuti nen yumbo
te unje nap. Te pugri nge nei gab kin wuti taq pu yenu kin iri tiqi gudog
beghi bon yumbui nde no kot nand ningg muq nge nyumo raqe ur gidiq ni
yumbo pughe unje nap ye te ningg simbe gidig segi te brequ rise. Pugri bu
King Agripa di nungoqi quan buagine, nge wuti nen kitanyi gadi ei beghi ni
ningg wand te putungu, di wand puate oghine kutungu ei nyumo raqe pe
ur gad ye tuqui.”

26

Pol Agripa nde wand bir nawo

1 Muq Agripa Pol simbe nindig nari, “Muqdi nu segine nu non ningg wand
simbe ghand.”
Muq Pol si nindigi kuyo, muq ni nikin ninggne wand pugri simbe nand:

2 “King Agripa. Nge nu nde rar pe yengu wand gad di Juda ni nge kotim
maind kin wand buagi te oyi gidim kin te nge nde nei pe te quan nganye
yuwon rind. Pugri bu nge wand gad ye.
3 Nu beghi Juda beghi pas kin yumbo ur te quan nganye nei guab, di
yumbo yumbo buagi beghi nei kin kin bibiny kin te nu nei guab. Pugri
bu nu ei nge wand tungu yawo kuregh, nu yambu ghari wayequ.
4 “Asi nge wone kas kin tende puayine nge pughe gri kas kas rindi rindi
muq kin te Juda buagi ni nei mamb. Nge ning nde opune kas di pughe gri
kas di Jerusalem pughe gri kas kin te ni nei mamb.
5 Ni nge yabene nei mimbigh ye. Muq ni nikinne simbe mand yawo
kurem, segine simbe mand. Ni nge nei mimbigh, asi nge Parisi kin wuti
iri. Beghi God yumbui nyamb birag kin yumbo ur te lo quan nganye nei
bibiny. Beghi yumbo ur wen Juda aye te God nei mimbig kin yumbo ur te
ane tuqui segi, wen quan nganye gre.
6 Di muq nge ren yengu, di ni nge taq maimb ningg mari kin wand puate
taq pugri: Nge nei gab God ni asi beghi koku simbe nindim kin yumbo te
nganye puq nen ye. Muq nge yumbo te ghimbi kuany. Te ningg bu nge taq
yengu.
7 Te yumbo beghi Juda kin wute tit 12-pela pu te pripri burpoq di
bogisumb God ane wand mand, di ni God quan nganye yumbui nyamb
mirang, di ni yumbo tene ghimbi muany kin te. Muq King Agripa, nge mune
pugrine God quan nganye yumbui nyamb girag di yumbo ren ne ghimbi
kuany ye te ningg bu Juda ni nge taq maimb ningg mari.
8 Nungoqi wute ninge nei wamb kin wari beghi God wute riti kin mune
nindiri riwo kin te nei bibiny wayequ. Te pughe kin ningg nungoqi pugri
puq wand?
9 “Asi nge mune pugrine, nge Jisas Nasaret kin nyamb nyinge kawo vighe
ningg quan kumo buid kap.
10 Nge Jerusalem pe te kin puq ken. Prist mingg yumbui nge puq ken kin
ngiq mand, di nge God ningg wute nganye buagi taq gab. Di ni wute te
babui riti kin ngeri mipiny ruso kin te nge anene ngeri pap ruso.
11 Pripri nge God yumbui nyamb mirang kin baj buagi te ko, di ni unje
kap mai isis keny. Nge ni puq keny ei ni Jisas wand brequ rindig ningg kari.
Nge ni umbo ker nganye kuany, bu ni piyi tiqe wonji yeru kin tende ruso,
pudi nge dobu karu.
12 “Nge God ningg wute brequ gidiny ningg kar ir ir kin tende puayi
nge prist mingg yumbui nde nyumo raqe kitaqwi, di ni nge tiqi mundogh
Damaskus ko ei ni kitari gadi taq gab ningg.
13 Di king, nge ko ngimi belo kin pugri pe di nginy tu pe gri ti nase riti ri
guqod, ni quan nganye ti nase, nginy ti nase kin ni ane tiq segi. Ti wam pu
riti ri kin te quan nganye ti nase. Ti te riti ri, nge di wute nge ane nyinge
pare kin beghi nde ti nase.
14 Di beghi quan buagine po paghe qi pe pase, di nge mim ire Arameik
wand pe wand vind kutungu. Mim te viri, ‘Sol, Sol, pughe kin ningg nu
nge pripri unje kuaip kuaip? Nu yumbo muy kin bu nyinge baq gudiny, te
nunon ghimbine bu yuqo kueny. Te kin pugrine nu nge unje kuaip ningg,
pudi nunon ghimbine bu unje kuap.’
15 “Di nge kari, ‘Yumbui, nu tughe?’
“Di Yumbui ni nari, ‘Nge Jisas, nu pripri nge unje kuaip kuaip.
16 Muq nu yes yewo teti pu yeru. Nge yumbo taq ren ningg bu nu nde
raqe ko: Nge gadi nu kaip yo ei nu nge yembe ye wuti ningg ghas. Te ei nu

yo yumbo muq guqod ye te kin wand bir ghawo, di yumbo ninge otiwo di nge nu bei guduw kin te kin wand bir ghawo ningg.
17 Muqdi nge nu ghav guduw di nunon wute Juda di wute Juda segi kin nu unje maip segi. Muqdi nge nu tiqi gudow ninde yo,
18 ei ni wand simbe ndiny ningg. Nu ei yo ni rar bure ndiny, di burpoq pe pu ghare tinde ti pe rindi, di Satan ningg gre pe pu ghare tinde God nde rindi. Te ei ni nge nei rimbigh ye te ningg di God ni wand puaq nindiny di God wute ir nawo pre kin te ane ris.'
19 "Pugri bu, King Agripa, nge yumbo ren nginy tu wam pu ruqo nyemb pe pugri guqod kin ni wand dobu ki viso segi.
20 Nge wand bir kawo kin nge wute Damaskus kin pe puate ki righe, pre dobu muq wute Jerusalem kin mune wand bir kuam, dobu di tiqe buagi Judia opu kin, di wute buagi Juda segi kin te mune wand birne kuam. Nge ni wand bir kuam kin taq pugri: 'Nungoqi nei ware witinde God nde ruso, di nungoqi yumbo ur wand kin te wute nei mare mitinde pre kin yumbo ur te bei wand.'
21 Nge pugri puq ken ye te ninggne bu Juda ni nge God ningg baj pene yengu, di mait kase, ei mi kati ningg.
22 Pudi God ni nge ghav nindigh nindigh rindi muq, pugri bu nge muq ren yengu, wute buagi nyamb segi kin nyamb kin anene wand bir kuauq. Nge wand aye bir kawo segi. Nge wand ven asi propet di Moses ane yumbo te puq ren puq mand ye te kin wandne bu bir kawo.
23 Ni pugri puq mand, Kraist ni yuqo niraq, di wute buagi asi mati kin te matmat pe masene di ni ye nawo matmat pe pu mune nes newo. Pre, di ni God ni wute Juda kin Juda segi kin ane nate mowi ye te kin wand bir nawo. Di wand te ninde ti kin pugri vise."

Pol ni Agripa simbe nindig ei ni Jisas nei nimbig

24 Pol ni wand ven kin nand, di Pestus ni quan kumone nganye ngam nare nari, "Pol, nu ghabe guad! Nu nei yumbui nganye kuatevi, bu nu nei yumbui te puq rew bu nu ghabe guad!"
25 Di Pol ni nari, "Yumbui Pestus, nge ghabe gad segi. Nge nganye gad, nge nei yuwon pune vise wand gad.
26 King Agripa ni yumbo buagi ren nei nimbiny pre ye. Te bu nge ni simbe gidig kin wune gab segi. Nge nei gab, yumbo yumbo buagi ren ni nikin ange pe nutungu di rar pe nuqond pre ye. Ni yumbo ren nei nimbiny pre ye. Yumbo ren suqo pu rise segi.
27 King Agripa, nu propet ningg wand nei bu gubiny? Nge nei gab, nu nei gubiny!"
28 Muq Agripa Pol simbe nindig nari, "Pughe gri ei muqne nge nu ningg wand kutungu di nge Kristen ningg kas?"
29 Di Pol ni nari, "Ngeri puayi o dobui te tiqne. Pudi nge God pengu gidig ei nu di wute buagi muq ren was nge wand wutungu kin wen nge kin pugri ei was ningg kari. Pudi sen nge nde si gubuq pe taq pu nase ye nen kin pugri taq mumbuq nge yambu kari."
30 Pol ni pugri puq nand, di King Agripa nes newo, di gavman ye yumbui te di Bernaisi di wute buagi ni ane ris kin te ane res riwo.
31 Ni rum te si riraq, rum aye pe rir ruso, muq ni kin kin pugri wand rind, "Wuti nen pughe kin unje nap ghari mi nati kin tuqui, o taq pu yenu kin tuqui."

32 Di Agripa Pestus simbe nindig, “Wuti nen Sisar nde no ei Sisar mune
ni wand nutungu ningg nari segi pu, tedi muq nu ni segine si gheri no.”

27

Ni Pol bot pe mi newo ei Rom no

1 Beghi bot pitaqwi di Itali po ningg wand taq mamb pre, muq ni Pol di
wute aye taq kin ninge ane matemi, di ami 100-pela mingg yumbui Julius
ninde mi mondo. Julius ni ami tit ire Sisar ningg ami puq munduw ye te
kin iri.
2 Muq beghi Adramitium mingg bot pe tende po. Bot te tiqe ninge Esia
opu yeru kin te wuso ningg. Beghi po di wuti iri ni nyamb Aristarkus, ni
Masedonia kin, Tesalonaika nas ye, ni beghi ane po.
3 Beghi po po yambgriq Saidon po par. Julius ni Pol yuwon nuang ye pugri
bu ni Pol rar nuqoind no nikin kimand nuqond, ni mir ninge meng nare
nandi.
4 Beghi Saidon si piraq po nyumurighi bot choch nipiq, di beghi tuquine
po ye ko ruso, bu beghi nyumurighi puaq baid ningg ailan Saiprus dobu gri
puaq bidiq po.
5 Beghi Pampilia di Silisia opu po, di gherim mingine po po Maira po par.
Maira te tiqe ire Lisia opu yequ kin.
6 Tiqe tende muq ami 100-pela mingg yumbui ni Aleksandria mingg bot
ire nundoq, muq bot te Itali wuso ningg di ni beghi ningg nari bot te ningg
pewo po di ane po.
7 Beghi po kin te gherim seme gub bu bot waghi waghi wuso wuso nginy
quan pugri pawo. Wute bot pe yembe mand kin te quan nganye buid map,
di beghi badi Nidus pi peyi. Di nyumurighi quan nganye buid nap, bu beghi
tuquine po ye tuqui segi. Pugri bu beghi Krit ailan dobu gri Salmone opu
gri bijaqi bijaqi po.
8 Di ni mune buid nganye map, bu mune po po Krit ailan yequ kin
qunambe ne bidiwo po po, gherim sungriq ire “Sungriq Yuwon Ye” puq
munduw kin tende po par. Gherim sungriq te Lasea tiqe tumone.
9 Beghi bot pe po kin te nginy quan nganye pawo, bu Juda ni mir uny mas
kin ngeri muq prene, di muq gherim seme gub kin puayi. Pugri bu Pol ni
wute bot pe yembe mand kin te simbe nindim nari,
10 “Nungoqi wutungu, nge nei gab kin beghi po tedi ngimi di mai yumbui
ire budoq ye. Nge nei gab kin bot brequ wuse, di yumbo ninge ir ruso, di
beghi pas ye tuqui segi. Nge pugri bu nei gab.”
11 Pudi ami 100-pela mingg yumbui ni bot kiyi di bot te ye yumbui ni
simbe mand kin te ni quan nganye nei nimbiny. Pugri bu ni Pol ningg wand
nutungu segi.
12 Gherim sungriq wen wung nyumurighi yumbui naghe kin tende di bot
yeru ye tiq segi. Pugri bu wute bot pe yembe mand kin ni buagi anene wand
wand mare, ei bot munene miraq mo, Piniks ei yequ. Piniks tende opu ni
sunyi yuwon ye. Piniks te gherim sungriq ire Krit ailan pe wuse ye. Tende
nyumurighi yumbui naghe ye tuqui segi.

Nyumurighi yumbui naghe bu gherim quan nganye seme gub

13 Muq nyumurighi tamu im gri oyi nandi kin te buid nap segi, bu ni mari,
muq ni sungriq tende mo kin tuqui. Pugri bu ni anka qo maimb nowi nandi,
di sel wuq muaw. Di Krit yequ ye pe qunambe ne jiji pe tumone budiyo po.
14 Pudi brequne nyumurighi yeng yumbui dabo pu oyi nati ni,

15 di bot choch nipiq gherim mingine wuso bu bot mune miraq mitindaq
dabo mune wundi ye tuqui segi, bu beghi bot si piraq, nyumurighi niraq
no.
16 Beghi po po ailan woju iri ni nyamb Kauda tende dobu badi di beghi
bot kin kanu woju te qo bibiq wuwi wi ei bot pe taq bibiq ningg buid kumo
pap brequne qo bibiq wuwi wi tiq segi.
17 Di kanu woju te qo mimbiq wuwi wi bot pe muaq wughe, taq mimbiq.
Ni sare aye materi, bot mune taq mimbiq ei bir wus tiq segi. Di ni wune
mamb, eti nyumurighi nare no, Aprika opu gherim kughe kuso segi pe
tende mo, pugri bu ni sel mindiqi wuti di segine yembu.
18 Nyumurighi yeng yumbui te yenune ruso ruso yambgriq di wute bot
pe yembe mand kin ni yumbo sir ninge materi gherim pe memare righe.
19 Mune yambgriq ni sel di sare ninge memare righe.
20 Nginy quan beghi tomnji buqod segi di nginy buqoid segi, te tene ruso
ruso nginy quan pudi nyumurighi yeng te gure no segine bu beghi pari,
“Muqdi beghi pas segi ye, beghi pati ye.”
21 Wute buagi mir mand segine ruso ruso nginy quan nganye mawo, di
Pol nes newo, wute bot pe yembe mand kin te simbe nindim nari, “Mand
nungoqi kei nge ningg wand te wutungu segi, bu Krit si piraq badi pre muq
yumbo ren kin puq rengu, di yumbo yumbo meware ruso.
22 Pudi muq nungoqi nei kumo wamb wawo yeru. Te pugri beghi kin wuti
iri nati ye tuqui segi. Botne di brequ wuse.
23 Te pugri nge God ningg wuti, nge ni yumbui nyamb girag ye. Pugri bu
burpoq God ningg angelo iri nandi, nge nde tumone yenu,
24 muq ni nari, ‘Pol nu wune ghamb wayequ. Nu yo Sisar nde rar ngimi
yeru ye. God nu ningg wand te nutungu pre di nu yuwon nuaw bu wute
buagi nu ane bot pe was kin te iri si weri ye tuqui segi.’
25 Pugri bu nge mand, nungoqi wune wamb wawo yeru. Te pugri nge nei
gab muqdi ni nge simbe nindigh kin pugrine nganye ei puq nen ye.
26 Pugri bu muqdi beghi po ailan iri ningg po ei bot wet iri ningg giq wund
ei yequ.”
27 Bur 13-pela pu beghi Gherim Edria puq munduw kin mingi tende
yembu. Di bur 14 te ningg beghi tende yembune, di bur mingi wute bot
pe yembe mand kin mari muqdi beghi ailan iri ningg bri badi pre.
28 Ni mandi, sare iri wet nyaw wuq muang pre, tende mi naghe no pre,
meti nowi muqoind, gherim kughe kuso kin 40 mita. Muq munene kring
maru tende munene mi naghe no muqoind 30 mitane.
29 Pugri bu ni nei mamb mari, muqdi dabo jiji pe mandi ye. Di ni wune
mamb, eti bot wuso wet nyaw pe giq wund. Pugri bu ni bot umbo gawo pe
opu anka temi aye temi pu memare maghe. Pre muq nginy ti neyi ningg
nikin god pengu mindim.
30 Wute ninge bot pe yembe mand ye ni bot si miraq yequ ningg mari, bu
ni kanu woju te meq wughe. Ni wute ninge te wandoqi mindim mari, ni
anka bot kime pe opu memare maghe.
31 Pugri bu Pol ami di ni mingg yumbui te simbe nindim nari, “Wute bot
pe yembe mand kin men mo tedi wati.”
32 Pugri bu ami mes mewo, kanu woju te sare pend muaw, ir wughe.
33 Be pend ruso nginy nawi ningg tumo, Pol wute buagi simbe nindim ei
mir mand. Ni nari, “Nungoqi nei kumo wamb di musoq ju mir wand segi
segine wik teri ruso bu nungoqi ngape buid rip segi.

34 Pugri bu nge simbe guduq, ei nungoqi mir wand. Te ei ngape musoq
ju buid rip. Nungoqi wutungu, wuti iri nati segi ye. Buagi anene yuwon pu
pas ye."
35 Ni pugri puq nand pre, muq ninde rar pe bret nitaqwi, God chumbuai
nindig pre, muq bir nuaq di naq.
36 Ni pugri puq nen bu wute buagi nei yuwon rind, muq ni mir ninge
materi me.
37 Beghi quan buagine bot pe pas kin taq 276-pela pu.
38 Ni mir mand pre, muq wute bot pe yembe mand kin wit materi, gherim
pe memare righe. Ni puq men ei bot mai wuyo segi.

Bot brequ wuse

39 Nginy neyi bu ni sunyi te muqond, pudi ni mong map ruso segi.
Ni gherim sungriq ire quan nganye wur wuso kin tende muq jiji yuwon
nganye nase, pugri bu ni tuqui map, ni tuqui tedi segine bot miraq mondo
mandi tende mar mo, ei bot wuso dabo jiji pe yequ.
40 Pugri bu ni bot anka te buagi ane pend mawo gherim pe maghe mo.
Muq ni sare te bot stia taq maimb pu nase kin te mune bure mand. Di ni
sel mune mindiqi wuyo, ei nyumurighi nandi sel pe naghe ei bot te niraq
jiji pe no.
41 Pudi bot wonji wuso segi bot kime te quan nganye giq nand gre, bu bot
wuso segi, yequ. Di gherim mune seme gub gudi, di bot umbo gawo paqe
wuaq.
42 Muq ami buagi ni wute taq pu yemu kin te mi mati ningg. Ni mari, eti
ni ghiri mumboq mo mar, tedi wu mase mo ye.
43 Pudi ami 100-pela mingg yumbui ni Pol ghav nindig ningg. Pugri bu ni
segi puq nand. Muq ni simbe nindim wute buagi ghiri mumboq tuqui kin
ye mawo prare maghe mo, ghiri mumboq jiji pe mo.
44 Di wute ninge nyumo bidi materi, di bot bir kin bidi te materi muqdi
ghiri mumboq jiji pe mo. Pugri bu wute buagi oghine mo jiji pe mo mar.

28

Pol ni Malta pe nas

1 Beghi oghine badi jiji pe pi peyi, di beghi putungu mari ailan te ni nyamb
Malta.
2 Wute ailan te kin beghi quan nganye yuwon muangu. Muq wuye wundi,
di uyi rir pu yeru mong uyi rire, bu ni wase mawo kughe di beghi ningg
mari bodo ane wase suqo pap.
3 Pol ni wase muange nare nandi wase pe menare riwo riwo di ghati iri
wase pe tende nase pu wase gre nati, di neyi nandi Pol si sawo nirang.
4 Wute ailan te kin ni ghati te ruqoind, Pol nde si pe qungu pu yenu kin
te ruqond di ni riri, "Wuti nen wute ninge ni mati pre ye bri. Te piyi ni
gherim pe nati segi, pudi muq god wute yumbo ur brequ mand kin oyi
brequ nindim ye ni rar nuqoind nas segi ye."
5 Pudi Pol ni ghati te meneri no wase ir naghe, pudi Pol ni musoq ju yuqo
nati segi.
6 Di ni ghimbi mawo pu yemu, ni mari muqdi ni si nare kuyo o no naghe
di nati ye. Ni ghimbi mawo yemu nganye, pudi Pol yumbo pugri kin puq
reng segi. Muq ni nei aye mimbiq di mari, "Wuti nen god ne iri."
7 Qi puch beghi yembu kin te wuti iri ni nyamb Publius ni ailan te kin
yumbui ninde qi pe tumone yequ. Wuti nen beghi nitamu ninde baj pe no,
di nginy temi iri pu ni beghi sabi nundug yuwon nganye nuangu.

8 Publius ni kiyi num gureg pu nase. Ni ghimbi sungue riping, di umbo
wuye nand. Pol ninde nondo, muq God pengu nindig. Pre di ni si Publius
kiyi nde ni kuyo, di ni num oghi.
9 Ni pugri puq nen, di wute num kin ailan te kin Pol ndene rindi, di ni
sabi nindiny oghi.
10 Pugri bu ni beghi sabi rundug yuwon nganye ruangu di beghi chum-
buai rundug kin bei rind ningg yumbo nganye buagi rengu. Otiwo beghi po
ningg di beghi yumbo yumbo buagi segi kin te ni beghi rengu, di rire ruso
bot pe ruwo ris.

Pol ni no Rom no nar

11 Beghi ailan tende pas, irew teri ire pu pawo pre. Muq beghi bot ire
asine nyumurighi yumbui naghe di ni wundi pu ailan pe te yequ ye te
pitaqwi. Bot te Aleksandria mingg. Ni nikin ningg god Kastor di Poluks
mingg ququ bot kime tende ur mand pu rise. Muq beghi tiqe te si piraq di
po.
12 Beghi po Sirakyus, di tende pas nginy temi ire pawo.
13 Pre muq Sirakyus si piraq, po po Regium po par. Yambgriq nyumurighi
tamu im gri nandi, di beghi po po yambgriq, di Puteoli po par.
14 Tiqe tende beghi Jisas ningg wute ninge mas buqod. Di ni mari, di beghi
ni ane pas, nginy 7-pela pu pawo. Pre, otiwo muq Rom po.
15 Jisas ningg wute Rom kin beghi bodo kin wand mutungu, di beghi ngim
mengu righe mandi. Ninge mandi beghi Apius maket pe tende mundomu
di ane nyinge pare po. Di po sunyi ire mari wute wonji kin mandi mase kin
Baj Temi Ire puq mand ye tende di wute aye mune mandi mundomu. Pol
ni nuqond, di ni God chumbuai nindig, muq ni umbo pe gre natevi.
16 Beghi po Rom par po, di gavman Pol ngiq mindig, di ni nikin baj iri
ningg nas pudi ni taq pune nas ye pugri bu ami iri ni yeng nuang.

Pol ni wand yuwon ye Rom pe bir nawo

17 Nginy temi ire pu mo pre, muq Pol ni Juda mingg yumbui ngam niram
mandi mikur ningg. Ni mandi mikur pre, muq pugri simbe nindim, “Chech
buagi, nge beghi bon wute ningg nyamb nyinge kawo vighe ningg yumbo
puq ken segi. O beghi bon koku mingg yumbo ur te nyinge kawo righe ningg
puq ken segi. Ni nge Jerusalem pe segi taq maimb, di Rom nde mi godo.
18 Rom ni nge wand mutungu nge unje kap segi pu bu ni nge mi kati ningg
mari, pugri bu Rom ni nge si meri ko ningg.
19 Pudi Juda ni nge si meri ko kin wand ven mutungu yambu mari, pugri
bu nge ngim aye segi. Di nge kari Sisar ni nge wand nutungu. Pudi nge oyi
nge ning wute ningg Sisar nde simbe gad segi ye.
20 Wand puate taq ven ninggne qa ngam kirauq wandi. Nungoqi wandi
ei nge nungoqi gudouq di wand keuq ningg bu kari. Nge God nei gibig,
di yumbo te beghi Israel buagi ghimbi puany kin te ghimbi kuany. Wand
puate ven ningg muq sen nen nge nde taq pu nase.”
21 Muq ni simbe mindig mari, “Wuti iri Judia kin beghi nyumo raqe nengu
di nu ningg simbe nundug segi. Di beghi bon Juda kinne wuti iri te pu beghi
nde nandi, simbe nand o nu nyamb brequ nunduw kin te mune segine.
22 Pudi beghi nu non nde mim pene nganye putungu di nei te budow
ningg pari. Te pugri beghi nei bab, tiqe manyi wute buagi nu ningg wute
tit, te wute tit Jisas nei rimbig ye, te pripri wand brequ rindiny.” Ni pugri
puq mand.
23 Ni nginy iri maip no, muq nginy te ningg wute nganye buagi Pol ni nas
kin baj pe tende mandi. Nginy te ningg Pol ni burane ne yenu, ni wand

puate bir nuam nuam ruso ruso yuram. Di ni wute God nde si nambu ris
kin te kin wand otinde bir nuam. Ni priprine Moses ningg lo di propet ningg
wand te simbe nindim. Te ei ni nei mamb ni simbe nand kin te nganyene,
ei ni Jisas ne nei mimbig ningg nari.
24 Wute ninge Pol ningg wand mutungu di Jisas nei mimbig, pudi wute
ninge Pol wand mutungu segi.
25 Pol ni wand ire simbe nindim, di ni te ningg nei kin kin mamb di mo.
Ni wand te simbe nindim kin taq pugri: “God ningg Ququ Yuwon Ye wand
nganye kin propet Aisaia nde mim pe beghi bon koku ningg nari,
26 ‘Nu wute tende yo di pugri simbe ndiny: “Nungoqi segine wand wutungu
wutungu, pudi wand te puate nei wumbiny tiq segi. Nungoqi segine
rar wat wat, pudi yumbo ninge wuqond tiq segi.
27 Te pugri wute ren ni nei imb ruany pre, di ni ange tuq rimbiny, di ni rar
chukoq rip pre. Segine eti ni rar pe yumbo ruqond kin tuqui, di ni ange pe
wand rutungu kin tuqui, di ni nei pe wand puate nei rimbiny kin tuqui, di
ni nei rire ritinde, di nge nde munene rindi, tedi nge ni puq keny di mune
yuwon pu ris”.’ *[Ais 6:9-10]*
28-29 “Pugri pu bu nungoqi segine nei wamb, God ni beghi nitamu powi di
yuwon pu pas ye wand ren God wute buagi Juda segi kin nde ni ruso pre.
Te ei ni mune wand rutungu.”*
30 Pol ni ber teri nikin baj wong nand kin pe nas, di wute buagi ninde
mandi kin te ni yumbo ur yuwon ye bei nindim.
31 Ni wute God nde si nambu ris kin te kin wand bir nuany, di wute beghi
Yumbui Jisas Kraist ningg wand bei neny. Di ni wune namb segi quan
nganye wand bir nawo, di wuti iri ni segi puq nindig segi.

* **28:28-29:** Buk ninge asi kin pe ni wand aye ven jiju mand mari, “Pol ni wand ven nand pre dobu di Juda ni si meri mo. Ni Pol wand ven ningg oyi oyi ker mawo mawo mo.”

Rom

Pol ni nyumo raqe wen ur nindiq wute Jisas nei rimbig kin Rom ris ye ninde neq wuso. Ni nei namb kin te ni otiwo Rom no ni ane ris, di brequne mune no kantri Spen pe God ningg wand simbe nand.

Buk wen nde Pol ni God beghi puq nengu tuquine nganye pas kin te ningg ur nand. Te piyi beghi wute Juda kin o wute Juda segi kin. God ni wuti iri neti nowi tedi wuti te nas kin te urupui. Ququ Yuwon Ye wuti tende nas di yumbo ur brequ ni mune wuti te nyinge wuwi naghe kin gre te pre. Sapta 5 wuso 8 pe Pol ni God ningg lo di Ququ Yuwon Ye ningg gre te ningg ur nand.

Sapta 9 wuso 11 pe Pol ni mai ire ningg ur nand. Te pugri Pol ni wute tit Juda kin iri, pudi ni wute Juda kin buagi Jisas dob reng nuqond. Wute aye kin quan Jisas nei rimbig, pudi wute Juda kin te ire ire. Pol nari te nikinne unje rip, te pugri ni God ningg wand te otinde ruqond nei rimbiny segi. Pudi Pol nei namb kin te otiwo ei wute Juda kin quan nei rire ritinde Jisas nei rimbig.

Sapta dobu kin tende Pol ni beghi Kraist nei bibig kin, beghi pughe gri ei pas kin te ningg ur nand. Sapta tende ni yumbo ur ren ningg ur nand: beghi wute aye yawo pirany righe, beghi pughe gri God ningg yembe te tuquine yembe bad, beghi gavman nde si nambu pas, di beghi wute aye sabi bidiny.

1 Nge Pol, Kraist Jisas ningg yembe ye wuti iri, nge nyumo raqe wen ur gidiq. Ni nge aposel ningg naip ko ei ni nde nyamb pe God ningg wand yuwon kin te wute simbe gidiny.

2 God ningg wand yuwon kin te asi nganye God ni wand yuwon kin te wute simbe nindiny ye di propet asi kin ni te kin ningg simbe mand, di God ningg wand yuwon nganye rise kin buk pe tende ur mand.

3-4 Wand yuwon kin te God ningg wo ningg mari. Nge God ningg wo ningg kari, te Jisas Kraist beghi Yumbui. Ni wutamu kin pugrine nas, di King Devit ningg kimem dobu. Ni nati pre God ni mune nindingi newo di te kin ningg Ququ Yuwon Ye ni bei nand te pugri God ni gre neng di ni God ningg wo.

5 Jisas Kraist nde gri God ni nikin nde nei pene beghi yuwon nuangu di aposel ningg nupumu po di ninde nyamb pe wand simbe bad. God ni pugri puq nen ei beghi Jisas nde nyamb pe wute Juda segi kin buagi ane simbe bidiny ei ni Kraist nei rimbig di te ningg ni nari kin pugrine puq ren.

6 Nungoqi wutaqu tiqe yumbui Rom was kin nungoqi wute God ngam nirany Jisas Kraist ningg wute ningg ris ye te kin ninge.

7 Nge nungoqi buagi ane Rom was kin, God nganyene nungoqi yawo nirauq righe di nari wondo nikin te wute yuwon kin ningg was ye nungoqi nde nyumo raqe wen ur gidiq.

Nge God beghi wuyi pengu gidig ei ni di beghi Yumbui Jisas Kraist ane nikin nde nei pene wute yuwon muany kin te di umbo yuwon kin te nungoqi nde rundo.

Pol Rom no ningg, pudi ni no segi

8 Muq nge wand gad ningg di nge wand ven ye kawo vis, wute nganye buagi qi pe kin ni riri nungoqi Rom kin Kraist quan nganye nei wumbig. Pugri bu te kin ningg nge Jisas Kraist nde gri God nge te chumbuai gidig.

9 God nge nuqoind di nei namb te pugri, nge nungoqi wand simbe guduq kin te nganyene nganye. Nge yumbo buagi si kare di nge nde umbo pe God irine ningg quan nganye yembe gad di yumbui nyamb girag. Nge wand bir kawo kin te ni kuwonyimi ningg wand yuwon ye simbe gad, di God nei

namb te pugri nge priprine nungoqi nei gubuq di nungoqi ningg God ane wand.
10 Nge pripri nungoqi ningg God temu wand kin tende puayi nge God pengu gidig ei God nei namb nge godo kin te yuwon tedi nge asine nungoqi gudoqu ningg kari kin te muq ngim ire wuse.
11 Nge quan nganye God pengu gidig ei nge godo nungoqi gudoqu kin puate te pugri: nge godo nungoqi gudoqu ei te Ququ Yuwon Ye nde gri God wute ququ pe gri yuwon nuany di yembe neny kin te nungoqi keuq ei nungoqi gre pu yequ.
12 Nge godo ei beghi oyi oyi ghav bad. Di te kin te pugri: Nge godo nungoqi nge Kraist nei gibig kin te wuqond di te kin ningg nge nungoqi ghav guduq di nungoqi gre pu yequ. Di te kin pugrine nge mune nungoqi Kraist nei wumbig kin te guqod di te kin ningg nge gre pu yengu.
13 Nge mand nungoqi yumbo ren ei nei wamb ningg kari, nge pripri godo nungoqi gudoqu ningg kari pudi nge godo segi segine rindi muq. Di nge godo ningg kari ye puate te pugri: nge godo ei wute Juda segi kin aye te ghav gidiny Kraist nei rimbig di ni nari kin pugrine puq ren kin pugrine nungoqi mune ghav guduq Kraist nei wumbig di ni nari kin pugrine puq wen.
14 Nge wand bir kawo kin te wute Grik ris kin pugrine ris ye, di segi kin, wute nei yuwon kin rise ye di wute nei yuwon kin rise segi ye ninde ei wand bir kawo. God nge yembe ren negh di nge ni nari kin pugrine ei puq ken.
15 Pugri bu nge nungoqi ninge Rom was kin nungoqi nde anene Jisas ningg wand yuwon ye bir kawo yawo kuregh.
16 Te pugri nge Jisas ningg wand yuwon ye te simbe gad kin te ningg minyuw kati segi. Jisas ningg wand yuwon ye te God ningg gre rise, pugri bu wand te ningg God ni wute ni nei rimbig kin yumbo ur brequ nde si pe pu nate ruwi di ninde rar pe yuwon pu nawo ris. Te Juda pre muq wute Grik kin mune.
17 Te pugri wand yuwon kin pe God ni pughe gri wute puq neny ninde rar pe tuquine nganye ris kin te bei nand. Ren kin te wute God nei rimbig tedi God nari ni God nde rar pe tuquine ris ye. God ni pughe gri wute puq neny ninde rar pe tuquine ris kin ngim te irene, aye segi. Di te kin te God nei bibig kinne. Ren kin te wand puch ire buk pe ur mand kin ane tuquine. Wand puch taq: “Wute God nde rar pe tuquine nganye ris ye ni God nei rimbig ye te ningg di urupui ris ye.” *[Hab 2:4]*

God nde rar pe wute buagi unje rip pre

18 Wute God ningg wand rutungu segi, di ni nari kin pugrine puq ren segi, di ni yumbo ur brequ rind. Ni puq ren kin te ningg ni wand nganyene kin te imb ruwo di ni nei rimb segi. Pugri bu God ni ker nawo di wute yembe neny ye te nginy tu wam pu bei nand.
19 God ni yembe neny ye, te pugri God ni nganyene pughe gri nas kin te wute nei rimb ningg nari kin te raqene rise. God nikinne raqe nand.
20 God ni qi di yumbo buagi qi pe kin yembe nindiny kin tende puayi pu rindi rindi muq ni gre te pre kin tuqui segi di ni nganyene nas. Di God ni gre pre tuqui segi ye di nganyene pughe gri nas kin buqod tuqui segi kin te wute segine nei rimb, te pugri ni yumbo God yembe nindiny kin te ruqond di nei rimb kin tuqui. Pugri bu ni riri ni God nei rimbig segi di nikin nde nei pe yumbo puq ren yawo kureny kin te puq reny ye, ni puq rind kin tuqui segi.
21 Te pugri ni God nei rimbig, pudi God ni wute ni yumbui nyamb rirang ningg nari kin pugrine yumbui nyamb rirang o ni ghav nindiny kin te ningg God chumbuai rindig segi. Pudi ni nei oghi ye vise segi di riri God ni wuti

pughe gib namb, di yumbo pughe ye te ni puq ren di yumbo pughe ye te puq ren segi. Te kin ningg di ni nei imb ruany di ni yumbo pughene te segine puq ren di yumbo pughene te puq ren segi ye te nei rimb segi.

22 Ni riri ni nei oghi kin rise, pudi ni nei te wute jebo mand kin pugri.

23 Ni God ti yumbui pe nas nas te kin nas kin ni dob reng di oyi yumbo ninge wute, wapi, kau, di kuraip gib rimb kin ni rise nganye segi ye te yembe mindiny di yumbo te God kin pugri yumbui nyamb rirany.

24 Ni pugri puq ren kin te ningg God ni yumbo ur brequ ni nikin quan nganye puq ren yawo kureny kin ninde si pe ni rundo di ni minyuw kin yumbo te oyi oyi nikin nde ghimbi pe puq ren.

25 Ni God ningg wand nganyene kin te merire viso, di te kin oyi te ni wandoqi kin wand te ritevi. Ni yumbo God yembe nindiny kin te oyi yumbui nyamb rirany di ni ningg yembe te yembe rind, di ni God wuti yumbo yembe nindiny kin ni yumbui nyamb rirang segi. Beghi God irine ni nyamb ei bidivi viyo viyo te kin vise. Te nganyene nganye.

26 Wute pugri puq ren kin te ningg God ni minyuw kin yumbo ur di ni yumbo ur nikin umbo pe puq ren yawo kureny kin tende si pe ni rundo. Yumbo ur ren kin te nyumbueg ni quayi ane rise kin te si rire di ni nyumbuegne aye ninge ane rise.

27 Te kin pugrine quayi ni nyumbueg ane rise kin te si mare di nikin quayi quayine ane quan nganye mase yawo kurem. Quayi ni quayine aye ane yumbo ur brequ mand, di te kin ningg God oyi ni mai nem kin te ni yumbo ur brequ mand kin te ane tuquine.

28 Tene segi, God pughe gri nganyene nas kin bei neny ye te ni nei pe ruwo ris yambu riri, pugri bu ni nei brequ nde si pe ni rundo di yumbo wute puq ren segi ye te puq ren. Te kin ningg di ni yumbo wute puq ren kin tuquine puq ren segi.

29 Yumbo ur brequ buagi isis ninde bre pu rise kin taq ren: ni wute aye nde oyi oyi yumbo ur brequ yembe rindiny, nine yumbo quan riteri yawo kureny, di wute aye ane ker ruwo di rege kin yumbo ur yembe rindiny. Ni wute rip riri, wute aye rumb riti, oyi oyi ker ruwo, wute wandoqi rindiny, di wute aye brequ puq rindiny kin yumbo ur ninde bre pu rise. Ni wute dobu simbe rindiny ye,

30 di wute aye oyi oyi wand brequ rindiny, ni wute God yambu rireng ye, wute wand peq rindiny, nikin nde nei pe riri ni mune nganye, nikin nyamb rindivi viyo, ni yumbo ur brequ rind kin ngim aye isis nei rimbiny, di kiyi kumo ningg wand rutungu segi.

31 Ni wute yumbo ur brequ rind ye, nei oghi kin ninde vise segi; ni yumbo puq ren puq rind kin te puq ren segi; di ni wute aye sabi rindiny o yawo rutony segi.

32 Ni nei rimb pre te pugri God ningg lo tuquine kin ni wuri wute yumbo ur pugri kin puq ren ye ni te kin ningg riti ye tuqui. Ni ren kin te nei rimb pre, pudi ni yumbo ur brequ yembe rindiny rindinyne. Pudi tene segi, ni wute aye mune yumbo ur tene puq ren kin te simbe rindiny riri ni puq ren kin te yuwon.

2

God ni wute buagi ir nawo ye

1 Beghi wutamu buagi yumbo ur brequ bad kin pugri bu nungoqi wute aye yumbo ur brequ rind ye te kin ningg simbe wundiny, tedi nungoqi wari nungoqi yumbo ur brequ wand segi ye puq wand kin ngim segi. Di nungoqi wute aye simbe wundiny ye te ningg nungoqi nonne unje wap di

God nungoqi yembe neuq ye. Te pugri nungoqi wute aye yumbo ur brequ rind ye te ningg simbe wundiny, pudi nungoqi nonne yumbo ur ni puq ren kin tene puq wen.

2 Beghi nei bab te pugri God ni wute priprine yumbo ren kin puq ren kin te ningg simbe nindiny, tedi ni tuquine simbe nindiny.

3 Pudi nungoqi wutene, nungoqi wute yumbo ur brequ rind di te kin ningg simbe wundiny, muq nungoqi mune yumbo ur brequ pugri kinne yembe wundiny! Nungoqi God wute yembe neny kin te ningg wu wase wo kin tuqui segi.

4 God ni nungoqi quan nganye yuwon nuauq, brequne ker nuauq segi, di unje nupuqu segi ye puate taq pugri: Nungoqi rar nundoqu musoq was chiraq ei God ni wute yawo nitony kin te nei wamb di nei ware witinde. God ni yumbo ur ren puq nen kin te nungoqi nei pe wawo ris yawo kureuq segi.

5 Pudi nungoqi ngawu gre wand di nei ware witinde segi ye te ningg nungoqi nonne God ni umbo ker nawo di wute otiwo yembe neny di tuquine wute ir nawo kin nginy te ningg nungoqi yembe kring wap riwo rinde yumbui rise.

6 Te pugri God ni wute ire ire yumbo ur pughe gri yembe rindiny kin pugrine ei oyi mune yembe neny ye. *[Sng 62:12; Snd 24:12]*

7 Wute ninge ni pripri God nde rar pe yumbo ur tuquine puq ren. Ni puq ren ei God ni nyamb nindiri riwo, ni nyamb yumbui neny, di ris ris te kin ris ningg riri. Wute pugri ye te God nari ni nganyene ris ris te kin ris ye.

8 Pudi wute nikin nde nei pe yumbo ur puq ren yawo kureny kin te puq ren di ni God ningg wand nganyene kin te rutungu yambu riri, di yumbo ur yuwon kin te puq ren yambu riri kin te God ni quan nganye umbo ker nuany di wute yembe neny kin te ninde rindi ye.

9 Wute buagi yumbo ur brequ yembe rindiny ye ni mai di yuqo rire ye, God Juda nde puq nen pre, di Grik kin mune.

10 Pudi wute yumbo ur yuwon kin puq ren ye, God ni yumbo neny puq nand kin te neny. Ni nyamb nindiri riwo, nyamb yumbui neny, di umbo yuwon kin neny yuwon pu ris, te Juda nde pre muqdi Grik kin mune.

11 Te pugri God ni wute buagi te yumbo ur irene bei nindiny di tuqui tuquine ir nawo, ni opu ire nase segi ye.

12 Wute Juda segi kin ni lo ninde wundi segi bu ni yumbo ur brequ rind tedi ni ir righe di wase pe ruso ye, pudi God ni lo wuri kin pugrine ir nawo segi. Wute Juda kin ni Moses ningg lo te ritaqwi, pugri bu ni yumbo ur brequ rind, tedi lo wuri kin pugrine God ni ir nawo di wase pe tiqi nundony ruso.

13 Te pugri wute lo kin wand rutungu kin te ninggne ni tuquine ris segi, pudi lo te rutungu di lo wuri kin pugrine puq ren ye ni God nde rar pe tuquine ris.

14 Wute Juda segi kin ni lo ninde wundi segi pudi ni nikin nde nei pe yumbo puq ren yawo kureny kin te puq ren muq lo wuri kin pugrine puq ren, tedi piyi ni lo segi, pudi ni nikinne lo nikin nde yembe runduw.

15 Ni yumbo ur yembe rindiny kin te bei rind te pugri lo ni wuri kin yumbo buagi te ninde umbo pe bre pu rise. Ninge puayi ninde umbo pe ni nei rimb di riri ni unje rip. Pudi ninge puayi ni nei te gre rind, di riri ni tuquine puq ren. Te kin ningg di nei bab, lo te ninde umbo pe wuse pre.

16 Di te kin pugrine nge God ningg wand yuwon ye bir kawo kin ven ni simbe rind te pugri yumbo ren kin te otiwo God ni Jisas Kraist nde gri wute nei suqo pu rise kin ir nawo kin nginy te ningg ei ni pugri puq nen.

Lo ni wute Juda kin pughe gri simbe wundiny

17 Muq nungoqi wari nungoqi Juda kin, di nungoqi wari nungoqi lo
wutaqwi pre bu yuwon pu was ye, di wute simbe wundiny wari nungoqine
God te wute yuwon ye puq wand di wute aye segi.
18 Di nungoqi yumbo pughe ye God ni puq wen ningg nari kin te nei
wamb, di lo nde gri nungoqi nei wateri di yumbo yuwon kin te ir wawo.
19 Di nungoqi nei wamb te pugri nungoqi wute rar mat segi ye ngim bei
wem kin pugri ye, wute burpoq pe mas kin ni ningg ti kin pugri,
20 di wute umbo pe oghine gre pu yemu segi kin te wand yeri wundim ei
gre materi, di nungoqi wari nungoqine ei wute pughe gri God nyamb rirang
kin te bei weny kin pugri. Di nungoqi quan nganye nei wamb gre te pugri
nungoqi wari lo nungoqi nde wuse pugri bu nungoqi yumbo buagi te nei
wumbiny di nungoqi wand simbe wand kin te nganyene.
21 Muq nungoqi wute aye bei weny-pudi nungoqi nonne wand te nei
wumbiny segi. Di nungoqi wand bir wawo wari, “Nyungu wand wayequ”
- pudi nungoqi nonne nyungu wand.
22 Nungoqi wute simbe wundiny wari, “Nungoqi wute ngam kin ane wase
wayequ.” Pudi nungoqi nonne wute ngam kin ane wase. Nungoqi god
wandoqi kin ni ningg yembe te ningg quan nganye segi puq wand, pudi
nungoqi ni ningg yumbo mawo ris kin baj yumbui pe war wo di ni yumbo
wateri.
23 Nungoqi God ningg lo nungoqi nde wundi kin te ningg nungoqi non
nyamb wundiri riwo, pudi nungoqi nonne lo te gure waq ye te ningg wute
Juda segi kin ni lo te brequ puq runduw di God ningg wand rutungu yambu
riri.
24 God ningg wand buk pe rise kin taq pugri, “Nungoqi wute Juda kin
nungoqi yumbo ur brequ wand kin te ningg di wute Juda segi kin ni God
wand brequ rindig.” *[Ais 52:5]*
25 Nungoqi Juda nungoqi God ningg lo wuri kin pugrine puq wen, tedi
nungoqi ghimbi dugu chongo pend wawo kin ane tuquine puq wen. Pudi
nungoqi lo wuri kin pugrine puq wen segi, tedi nungoqi ghimbi dugu
chongo pend wawo segine was kin ane tuquine.
26 Wuti iri ni Juda kin segi di ghimbi dugu chongo pend segi kin ni lo wuri
kin pugrine puq nen, tedi otiwo God nari wuti nen ni ghimbi dugu chongo
pend nawo pre kin pugri.
27 Te kin ningg di nungoqi Juda nungoqi unje wap, te pugri nungoqi lo ur
pu rise kin te wateri pre di ghimbi dugu chongo pend wawo pudi lo wuri
kin pugrine puq wen segi. Ni ghimbi dugu chongo pend mawo segi, pudi ni
lo wuri kin pugrine puq men, pugri bu te kin ningg di otiwo nungoqi pughe
gri unje wap kin te ningg simbe mand.
28 Nungoqi pugri ei nei wamb. Wuti iri nari ni Juda kin di ni Juda mas
kin pugrine nas, o ni ghimbi dabo gri ghimbi dugu chongo pend nawo kin
te ninggne ni Juda kin nganye segi.
29 Pudi wuti Juda kin nganye te wuti God ningg Ququ nde gri yumbo ur
brequ ninde umbo pe rise kin te ghimbi dugu chongo pend mawo memare
ruso kin pugrine menare ruso. Ni lo ur mand kin te ningg nari puq nen
segi. Wuti pugri kin te God gri ni nyamb nindiri riwo, wute gri segi.

3

1 Pugri bu eti wute ninge mari, “Pughe gri wute Juda kin ni nyamb
yumbui vise di wute Juda segi kin ni nyamb yumbui vise segi? O wute

ghimbi dugu chongo pend mawo kin te ningg ni pughene oghi kin nganye tende materi?”
2 Ni nganyene ghav wund, di ngim nganye buagi pe ghav wund! Ni ngim ire te God nikin wand Juda nde ni rindi ei ni wand te rit vise di wute aye te simbe rindiny.
3 Pudi Juda nikinne ninge ni wand God neny kin te rit vise di nganyene puq rind segi. Pugri bu te kin ningg di God ni yumbo puq nen puq nand kin te puq nen segi bri?
4 Nungoqi pugri nei wamb wayequ. Te tuqui segi! Pudi nungoqi pugri ei nei wamb: God ni wand nganyene kin simbe nand, pudi wute buagi ni wandoqi mand ye. Ren kin te God ningg wand buk pe vise kin ane tuquine. God ningg wand buk pe vise kin taq:
“God nu wand guad kin tende puayi wute buagi nei rimb nu nganyene guad; di wute ninge mari nu unje kuap puq mand kin tende puayi nu raqene bei guad te pugri beghi yumbo ur brequ bad di nu nganyene simbe guad ye.” *[Sng 51:4]*
5 Pudi beghi Juda, beghi yumbo ur tuquine bad segi kin te God ni yumbo tuquine puq nen kin te bei rind, tedi beghi pughe puq ei bad? Beghi pari God ni beghi yembe nengu kin te ningg unje bri nap? (Nge muq wand gad kin te wute ninge pugri puq mand.)
6 Pudi beghi pugri puq bad kin tuqui segi! Te pugri God ni yumbo tuquine puq nen segi ye, tedi pughe gri ei wute buagi qi pe kin yumbo ur brequ rind ye te ningg ir nawo di yembe neny?
7-8 Wute ninge ni nge wand brequ mindig ningg di wandoqi mand mari nge kari, “Yumbo ur brequ bad ei yumbo ur oghi kin rindi.” Wute ninge pugri nei mamb kin tuqui te pugri God ni wand nganyene kin simbe nand ye pudi beghi wandoqi bad ye. Pudi wute beghi wandoqi bad kin te ruqond di ni oyi God nyamb rindivi viyo, pugri bu God ni beghi yembe nengu wayequ. Wute pugri nei mamb kin te God ni unje nap kin tuqui, di ni unje nap ye.

Wuti iri pripri yumbo ur oghi kinne puq nen segi

9 Beghi Juda beghi God nde rar pe wute yuwon di wute Grik kin ni yuwon segi bri? Yewo, te segi! Nge asine simbe gad pre, te pugri wute Juda kin di Grik kin ni buagi ane yumbo ur brequ kin si nambu ris.
10 Ren kin te God ningg wand buk pe rise kin ane tuquine. Wand buk pe rise kin taq pugri:
“Wuti iri yumbo ur tuquine puq nen segi! Wuti iri nganye segi!
11 Wuti iri ni yumbo ur yuwon nganye kin te nei nimbiny segi; Wuti iri ni God ninde nas ningg nari segi.
12 Wute buagi God dob reng pre, ni buagi ane unje rip di ninde gri God ni wute aye ghav nindiny ye tuqui segi. Wuti iri yumbo ur yuwon kin puq nen segi, wuti iri nganye segi.” *[Sng 14:1-3; 53:1-3; Sav 7:20]*
13 “Wute pugri ye ni wand rind kin te quan nganye brequ di te ningg wute rumb riti. Ni minjuq pe gri ni wandoqi kin wand simbe rind.” “Wand brequ nganye ghati ni yeng kin pugri ye ninde mim pe gri rindi.” *[Sng 5:9; 140:3]*
14 “Ni pripri wute aye umbo ker ruany di ninde nei pe wute te unje rip yawo kureny kin te simbe rindiny.” *[Sng 10:7]*
15 “Ni brequne wute unje rip di rumb riti;
16 Ni muai nde nyinge rire ni wute aye yumbo unje ripiny di ni yivany ane ris.

17 Ni umbo yuwon kuse kin yumbo ur te ninde rise segi, *[Ais 59:7-8]*
18 di God wune rimbig segi." *[Sng 36:1]*
19 Muq beghi nei bab te pugri yumbo lo pe rise kin te beghi Juda beghi lo
nde si nambu pas kin beghi ningg simbe wund ei te wuti iri nari ni unje nap
segi puq nand tuqui segi. Di God ni wute Juda segi kin ir nawo ye pugrine,
beghi Juda mune ir nuamu.
20 Te pugri wuti iri ni lo wuri kin pugrine puq nen ye te ningg ni God nde
rar pe tuquine nas segi, yumbo lo simbe wund kin te ni wute bei weny ei
nei rimb ni yumbo ur brequ rind pre.

Wute Jisas nei rimbig ye te ningg ni God nde rar pe tuquine ris

21 Pudi muq God ni pughe gri wute unje rip segi tuquine ris kin yumbo
ur te bei nand pre, di te kin te lo nde gri segi. Moses ningg lo di propet ni
asine te kin ningg simbe mand.
22 Wute pughe ye God Jisas tiqi nundoq nandi wute Jisas Kraist nei rimbig
kin nate ruwi ye te nganyene puq rind ye ni God nde rar pe unje rip segi
tuquine ris. Di te kin te beghi buagi ane, Juda di Juda segi kin anene.
23 Te pugri wute buagi yumbo ur brequ rind di te kin ningg ni God ane
God ningg ti yuwon pe tende ris tuqui segi.
24 Di Kraist Jisas nde gri God ni nikin nde nei pene wute yuwon nuany di
yumbo ur brequ nde si pe pu nateri di ninde rar pe tuquine nganye ris.
25 God ni Jisas Kraist tiqi nundog nandi wute buagi nde rar pe yavi ir wi di
nati ei wute Jisas nei rimbig kin ni mai puaq ninding. Di ni yumbo ren kin
puq neny kin te ningg God ni bei nand te pugri ni pripri yumbo ur tuquine
kin puq nen. Di God ni asi wute yumbo ur brequ mand kin te yembe nem
segi waghine nas kin te ni tuquine puq nen.
26 God ni Jisas nandi wute buagi yumbo ur brequ muq di asi yembe
rindiny kin te ningg nati ye ngeri te ghimbi nuany. Di Jisas ni yumbo ur
brequ ningg nati kin te ningg God ni pughe gri yumbo ur tuquine puq nen
kin te bei nand. Di te kin ningg ni bei nand te pugri ni tuquine nas di wute
Jisas nei rimbig kin te ninde rar pe yuwon pu nawo yeru.
27 Pugri bu beghi God ni beghi ni nde rar pe yuwon pu nuamu yembu kin
te ningg beghi bon nyamb bidiri riwo wayequ. God ni pughe gri wute ninde
rar pe yuwon pu nawo yeru kin te nikin nde nei pene puq nen, di wute Jisas
Kraist nei rimbig kinne ninde rar pe yuwon pu yeru. Pudi wute lo wuri kin
pugrine puq men kin te ninggne God nde rar pe yuwon pu yemu segi, pugri
bu beghi bon nyamb bidiri riwo kin ngim segi.
28 Te pugri beghi nei bab di simbe bad pre te pugri wute Jisas Kraist nei
rimbig kin te ningg God nari ni God nde rar pe tuquine ris kin te nganyene,
di wute lo wuri kin pugrine puq ren kin te ningg segi.
29 God te Juda mingg God ne bri? Ni wute Juda segi kin ni God segi bri?
God te irine wute Juda di Juda segi kin anene ye.
30 God te irine di ni wute Juda kin Jisas nei rimbig ye te ningg ni God nde
rar pe tuquine ris di wute Juda segi kin ni mune pugrine Jisas nei rimbig
kin te ninggne ni God nde rar pe tuquine ris.
31 Te kin ningg di muq beghi Jisas ne nei bibig di lo te brequ bri puq bad?
Yewo, beghi pugri nei bab wayequ! Pudi beghi Kraist nei bibig kin tende pe
lo gre pew.

4

Abraham ni yumbo ur te God nei bibig ye te bei rind

1 Muq nge Abraham beghi Juda mingg koku ni pughe gri God nde rar pe
tuquine nas kin te ningg simbe gad.
2 Abraham ni yumbo yembe nindiny kin te ningg ni God nde rar pe
tuquine nas, tedi ni nikin nyamb nindivi viyo kin tuqui, pudi God nde rar
pe ni nikin nyamb nindivi viyo kin ngim segi.
3 Ren kin te God ningg wand buk pe rise kin te ane tuqui, “Abraham ni
God nei nimbig, di God nei nimbig ye te ningg God nari ni God nde rar pe
tuquine nas.” *[Stt 15:6]*
4 Muq wuti iri ni yembe nand di ni wet bidi nateri kin te ni yumbo segine
meng kin pugri segi, pudi ni wet bidi nateri kin te ni yumbo nateri ningg
yembe nand kin.
5 God ni wute ni nde rar pe tuquine ris kin te wet bidi yembe kin pugri
segi. Wute yembe rind segi. Pudi ni asi yumbo ur brequ rind, di muq ni God
nei rimbig kin te ningg ni nei rimb God ni puq neny tuquine ris ye, tedi ni
God nde rar pe tuquine ris. God ni wute pugri ye te ningg nari, “Wuti nari
ni nge nei nimbigh ye te ningg ni yumbo ur brequ te puaq gidig ei yuwon
pu nas puq nand, tedi ni nge nde rar pe tuquine nas.”
6 Devit ni puate ren kin ningg bu asi ni nari, wute ni lo wuri kin pugrine
puq ren segi pudi ni God nde rar pe tuquine ris kin ni chumbuai rind ye.
Devit nari:
7 “Wute God ningg lo gure ruaq, pudi God ni lo gure ruaq kin te nei nimbiny
segi, di wute ni yumbo ur brequ te puaq nindiny ruso kin ni quan
nganye chumbuai rind!
8 God ni wute ni yumbo ur brequ te manyi nindiny segi di te kin ningg wute
chumbuai rind.” *[Sng 32:1-2]*
9 Devit ni wute pughe gri chumbuai mand ye te kin ningg wand nand kin
te wute ghimbi dugu chongo pend mawo ye nine chumbuai mand ningg
nari segi, pudi wute ghimbi dugu chongo pend mawo segi kin anene. Te
pugri beghi God ningg wand buk pe vise kin te buqod di pari, “Abraham ni
God nei nimbig di God nei nimbig kin te ningg God nari ni God nde rar pe
tuquine nganye nas ye.”
10 Abraham ni ghimbi dugu chongo pend segine ni God nde rar pe tuquine
nas di ni ghimbi dugu chongo pend muang pre tende dobune segi.
11 Ni ghimbi dugu chongo pend muang kin te dobune. Di ni puq meng
kin te yumbo ur ire bei rind, te pugri Abraham ni God nei nimbig, pugri bu
God nari ni God nde rar pe tuquine nas pre muq ghimbi dugu chongo pend
muang. Di te kin ningg Abraham ni wute buagi ghimbi dugu chongo pend
mawo segi, pudi ni God nei mimbig kin te ningg ni God nde rar pe tuquine
mas kin ni mingg kiyi.
12 Tene segi, Abraham ni wute ghimbi dugu chongo pend mawo kin ni
mingg kiyi. Ni ghimbi pe puq men kin te ninggne segi, pudi ni beghi wuyi
Abraham asi ni ghimbi dugu chongo pend segine ni God nei nimbig kin
pugrine ni mune God nei mimbig kin ni anene mingg kiyi.
13 God ni asi nganye wand taq namb di Abraham simbe nindig nari, qi
di yumbo buagi te Abraham di nikin kuqo ni te. God ni puq nand kin te
Abraham ni lo wuri kin pugrine puq nen kin te ningg segi. Pudi Abraham
ni God nei nimbig kin te ningg ni God nde rar pe tuquine nas bu God nari
ni qi di yumbo buagi te Abraham di nikin kuqo ane neny ye.
14 Te pugri God ni wute yumbo neny puq nand kin te wute lo wuri kin
pugrine puq ren ye ni neny, tedi wute God nei rimbig kin te yuwon nganye
segi, di God wute yumbo neny puq nand kin wand te merire viso.

15 Lo ni God wute umbo ker nuany di yembe neny kin te bei rind. Di wute
lo gure ruaq te ni unje rip, pudi lo wuse segi tedi lo gure ruaq segi.
16 Pugri bu God ni wute yumbo neny puq nand kin te wute God nei rimbig
di te kin ningg ni yumbo neny puq nand kin te neny. Di God wute yumbo
neny puq nand kin te yumbo God ni nikin nde nei pene wute yuwon nuany
kin te ningg neny. Ni pugri puq nen ei Abraham ningg kuqo buagi ni yumbo
God neny puq nand kin te riteri. Abraham nikin kuqo te Juda ne segi, pudi
wute buagi Abraham God nei nimbig kin pugrine ni mune God nei rimbig
kin ni kiyi.
17 Ren kin te God ningg wand buk pe vise kin ven ane tuquine, “Nge kari
nu tiqe buagi mingg kiyi.” *[Stt 17:5]*
Di Abraham ni nganyene God nde rar pe ni beghi buagi ane kin wuyi. Te
God Abraham nei nimbig kin, di God wute mati kin nindimi mewo mune
mas kin, di God ni yumbo beghi pari rise tuqui segi puq bad kin te ni puq
nen di rise ye.
18 Abraham ni nei namb ni ngam teri gang ris pre. Pudi ni nei namb God
ni wo iri neng ye, di te ningg ghimbi pu nas. Pugri bu te kin ningg ni “tiqe
buagi mingg kiyi.” Ren kin te wand buk pe vise kin ven ane tuquine: “Nu
nuqo ni quan nganye mas ye.” *[Stt 15:5]*
19 Ni nas ber 100-pela nawo ningg tumo, nikin ghimbi te quan nganye gang
rise, di ngam Sara ni gang wuse wo wure kin tuqui segi, pudi te kin ningg
ni God nei nimbig kin te si nare segi.
20 Ni nei tevi vise di God yumbo neng puq nand kin te neng segi ye puq
nand segi. Pudi ni God quan nganye nei nimbig di wute aye nde rar pe God
nyamb rindivi viyo.
21 Ni nei namb gre, te pugri God ni yumbo yembe nindiny kin gre rise, pugri
bu ni Abraham simbe nindig kin yumbo te puq nen ye.
22 Puate ren ningg bu God nari, “te ningg ni nge nde rar pe tuquine nganye
nas ye.” *[Stt 15:6]*
23 Wand puch ven, “God nari ni God nde rar pe tuquine nas” kin ven te
Abraham irine ni wuti oghi puq mand segi.
24 Pudi ni wand ven ur mand, ei wuti Jisas beghi Yumbui nati pre mune
nindingi newo ye ni nei bibig, di te kin ningg God nari beghi anene
Abraham kin pugrine God nde rar pe tuquine pas kin te nei bab.
25 God ni wute rar nuqond Jisas mi nati ei beghi yumbo ur brequ te puaq
nand. Di mune nindingi newo ei te ningg beghi ninde rar pe tuquine nganye
pas.

5

Muq beghi God nde rar pe tuquine nganye pas

1 Muq beghi God nei bibig kin te ningg beghi God nde rar pe tuquine
nganye pas, pugri bu beghi Yumbui Jisas Kraist nde gri beghi God ane umbo
irene kuse.
2 Beghi Jisas nei bibig kin te ningg ni muq beghi God nikin nde nei pene
wute yuwon nuany kin tende nemu par po pu yembu. Di beghi nei bab
otiwo God ni mune nitamu powi ni wuti yuwon pughe gri nas kin pugrine
nuamu pas ye te kin ningg chumbuai bad!
3 Tene segi, pudi beghi mai pare kin tende puayi beghi chumbuai ei bad,
te pugri beghi nei bab mai pare kin te ni gre rengu di God ningg yembe si
pare segi.
4 Di beghi mai pare muq God ningg yembe si pare segi tedi God nari beghi
ni ningg yembe ye wute yuwon kin. Di God nari beghi ni ningg yembe

ye wute yuwon kin tedi beghi pari God ni yumbo nengu puq nand kin te nganyene nengu ye.
5 Di beghi pari yumbo te nganyene pateri ye puq bad, tedi beghi nei te mir rise ye. Te pugri God beghi Ququ Yuwon Ye nengu di ninde gri God ni wute yawo nirany righe kin yumbo ur te beghi nde umbo pe nawo ris.
6 Te pugri beghi yumbo ur brequ nyinge pawo righe kin gre rise segine pas kin tende puayi Kraist ni wute God nari kin pugrine ris segi ye ni ningg di God ngeri nap ruso ye tende puayi ni nati.
7 Beghi wutamu qi pe kin beghi wute aye tuquine nganye ris ye ni ningg pati ningg ngiq bad ye tuqui segi. Beghi wuti iri yuwon kin nganye buqoid tedi beghi ni ningg pati kin tuqui pudi brequne ngiq bad tuqui segi.
8 Pudi God ni pughe gri ni beghi quan nganye yawo nirangu righe kin te bei nand, te pugri asi beghi yumbo ur brequ nde si nambune pas kin tende puayi Kraist ni beghi ningg nati!
9 Muq beghi nei bab te pugri God Kraist nati di ni yavi ir wi kin te ningg nari beghi ninde rar pe tuquine nganye pas. Di te kin ningg Jisas ni beghi yumbo ur brequ bad kin te ningg God ni otiwo umbo ker nawo di wute yembe neny kin te ningg ghav nundug yuwon pu pas.
10 Te pugri asi beghi God ni veri, pudi ni kuwonyimi nati kin te ningg ni puq nengu ni ane pawo gudo. Muq beghi God ane pawo gudo pre di Kraist nas di beghi ghav nundug ye, pugri bu ni beghi ane pas di ngeri pre kin tende puayi beghi nitamu no ni ane God nde tiqe pe pas.
11 Pudi tene segi, beghi Yumbui Jisas Kraist ni muq beghi puq nengu God ane pawo gudo kin ninde gri ei God chumbuai bidig.

Adam nde gri wute mati, Kraist nde gri wute mas

12 Muq beghi God ni kimand ningg pas ye puate te nei bab, di te kin te pugri: Adam yumbo ur brequ nand kin te ningg yumbo ur brequ qi pe ven nde wuse. Di ni yumbo ur brequ nand kin te ningg wute mati kin yumbo ur qi pe ven nde wuse di te kin ningg wute buagi riti, te pugri wute buagi yumbo ur brequ rind,
13 lo wundi segine yumbo ur brequ qi pe ven nde wuse pre. Pudi lo wuse segine kin tende puayi God ni wute yumbo ur brequ rind kin te manyi nand segi.
14 Pudi Adam nas kin tende puayi pu rindi Moses nas kin tende puayi wute buagi ni Adam lo gure nuaq kin pugri lo gure ruaq segi. Pudi yumbo ur brequ rind kin te ningg ni riti. Adam ni Jisas otiwo nandi kin piksa kin pugri.
15 Pudi Jisas ni Adam temi tuqui tuquine segi, yumbo God beghi segine nengu kin te yumbo ur brequ kin pugri segi. Te nganye wuti irine ni God ningg wand nutungu segi di te ningg wute buagi riti. Pudi God ni nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin te yumbui nganye di te kin ningg ni Jisas Kraist irine tiqi nundog nandi wute buagi ghav nindiny.
16 Wuti irine, Adam, ni yumbo ur brequ nand kin te ningg wute buagi unje rip di riti. Pudi te kin te Kraist wuti irine kin pugri segi. Te pugri Adam ni yumbo ur brequ nand di te kin ningg God nari, “Nu di nunon nuqo buagi te ane unje wap di te kin ningg nungoqi wati ye.” Pudi te kin pugrine, wuti irine, Jisas Kraist, ni nati kin te ningg God ni nikin nde nei pene wute buagi ghav nindiny. Ni wute buagi yumbo ur brequ rind kin te nuqond di Kraist nati kin te ningg nari, “Nungoqi unje wap segi tuquine was.”
17 Te nganye wuti irine yumbo ur brequ nand irene nand kin te ningg wute buagi wute mati kin yumbo ur nde si nambu ris, pudi yumbo Jisas Kraist wuti irine yembe nindiny kin te quan nganye yumbui! God ni nikin

nde nei pene wute buagi yuwon nuany di Jisas Kraist nde gri nateri ni nde rar pe tuquine ris. Wute pughe ye God wute yuwon nuany kin te riteri ye ni God ane king ningg ris ris te kin ris ye.

18 Pugri bu muq nei bab, wuti irine yumbo ur brequ nand irene nand ye te ningg God nari wute buagi unje rip di riti ye. Te kin pugrine, wuti irine yumbo ur tuquine puq nen irene nand kin te ningg God nari wute buagi unje rip segi di ris ye.

19 Di wuti irine God ningg wand nutungu segi kin te ningg wute buagi yumbo ur brequ rind. Te kin pugrine, wuti irine God ningg wand nutungu kin te ningg wute buagi God nde rar pe tuquine nganye ris.

20 Muq beghi God ni Moses lo neng kin puate te nei bab. Lo ni wundi ei wute unje rip kin te kring riwo rinde. Pudi yumbo ur brequ ni kring wuyo wunde God nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin mune quan nganye kring wuyo wunde.

21 Te ei yumbo ur brequ nde gri wute mati kin pugrine God nikin nei pene wute yuwon nuany di Jisas Kraist beghi Yumbui nde gri beghi yumbo ur brequ nde si pe pu nitamu powi ni nde rar pe tuquine nganye pas di beghi wute ris ris te kin ris ye pe tende par po.

6

Yumbo ur brequ ningg wute mati pudi Kraist nde gri wute mas

1 Muq beghi pughe puq ei bad? Beghi yumbo ur brequ yembe bidiny bidinyne ei God priprine beghi yuwon nuangu bri?

2-3 Beghi pugri puq bad tuqui segi! Te pugri beghi wuye mupumu kin te ningg beghi Kraist Jisas ningg ghimbi cham kin pugri pas. Di te kin ningg beghi ni ane irepene pati kin ane tuquine. Di beghi pati kin puate te beghi pati ei yumbo ur brequ ni gre te puaq bad. Te pugri wuti nati pre te ni mune yumbo ur brequ nand nandne nas ye tuqui segi. Nungoqi ren kin nei wamb segi bri?

4 Te kin pugrine beghi wuye mupumu kin te ningg beghi ni ane pati di ni ane ngamo pe yembu. Te ei Kraist ni God ningg gre yuwon kin pe mune nes newo kin pugrine beghi ane pes pewo di yumbo ur oghi yene rise pas.

5 Beghi ni nati kin pugrine ni ane irepene pati, tedi ni nes newo kin pugrine ni ane irepene pes pewo. Di ren kin te nganyene nganye.

6 Beghi nei bab te pugri beghi yumbo ur asi kin te ni ane kruse pe riti, te ei yumbo ur brequ ni gre te nyinge nawo righe ei beghi mune yumbo ur brequ ningg yembe ye wute ningg pas segi.

7 Te pugri wuti pughe ye ni nati pre kin ni yumbo ur brequ ni gre tende si nambu nas segi.

8 Muq beghi nei bab te pugri beghi Kraist ni ane pati pre, te beghi nganyene mune ni ane pas ye.

9 Te pugri beghi nei bab Kraist nati pre God mune nindingi newo kin tende puayi pu rindi muq ni mune nati tuqui segi ye; ni mune wute mati kin yumbo ur tende si nambu nas segi.

10 Wute mati kin pugri ye te ni nati pre, ni yumbo ur brequ ni gre te nyinge nawo righe ningg nati irene nand, pudi ni nas kin te ni God nari kin pugrine nas.

11 Te kin pugrine nungoqi non ningg wari, “Beghi pati kin te ningg yumbo ur brequ nde puaq pu yembu, di Kraist Jisas ni God nari ni nas kin pugrine God nde rar pe beghi pas. Yumbo ur brequ nde si nambu pas segi.”

12 Pugri bu nungoqi ghimbi yumbo ur brequ nde si pe wi rundo ei
nungoqi ghimbi ni yumbo ur brequ quan nganye puq ren yawo kureny,
nungoqi pugri puq wen wayequ.
13 Nungoqi ghimbi yembe ye yumbo kin pugri yumbo ur brequ nde si
pe wi rundo wayequ. Pudi nungoqi oyi wute riti pudi God mune nindiri
riwo kin te ningg nungoqi ghimbi te yembe ye yumbo kin pugri God nde wi
rundo di nungoqi ghimbi yumbo tuquine puq ren.
14 Te pugri nungoqi Moses ningg lo nde si nambu was segi, pudi God ni
nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin tende si nambu was. Pugri bu
yumbo ur brequ nungoqi nyinge ruaqu waghe segi ye.

Beghi yumbo ur tuquine kin te ningg yembe ye wute ningg pas

15 Muq beghi pughe puq ei bad? Beghi Moses ningg lo nde si nambu pas
segi, di God beghi yumbo ur brequ bad kin te ningg yembe nengu segi, pudi
ni beghi yuwon nuangu pugri bu beghi yumbo ur brequ bri bad? Beghi puq
pen tuqui segi!
16 Nungoqi nei wamb segi bri? Te pugri nungoqi wuti iri nde wondo ei
ni ningg yembe ye wute ningg was tedi ni nde taq pu yeru yembe ye wute
ningg was di ni nari kin pugrine puq wen. Te kin pugrine nungoqi yumbo
ur brequ nde wondo yembe ye wute ningg was yumbo ur brequ wand, wati
di wase pe wo. O nungoqi God nde wondo yembe ye wute ningg was di ni
nari kin pugrine puq wen ei God nari nungoqi ni nde rar pe tuquine was.
17 Asi nungoqi yumbo ur brequ nde si nambu was. Pudi wute Jisas tiqi
nundom mo God ningg wand bei meuq kin te wutungu umbo pe wawo ris
di te kin pugrine puq wen. Ren kin te nganyene, di beghi te ningg God
chumbuai bidig.
18 Nungoqi yumbo ur brequ nde si nambu was kin te si ware pre di muq
wuti aye nde yumbo ur tuquine kin te ningg yembe ye wute ningg was.
19 Nge ququ kin yumbo te ningg simbe gad, pudi nungoqi nei wamb segi.
Pugri bu nge wuti yembe ye di nikin yumbui kin pugri simbe gad ei nungoqi
nei wamb te pugri nungoqi wute yembe ye te kin pugri. Nungoqi asi ghimbi
yumbo ur brequ wute ghimbi pe yembe rindiny kin tende si pe wi rundo di
God ningg lo wuri kin pugrine puq wen segi. Di yumbo ur brequ aye te ane
yembe wundiny di yumbo ur oghi kin si ware. Te kin pugrine muq nungoqi
yuwon pu pas kin te ningg nungoqi non ghimbi te yumbo ur tuquine kin
te ningg yembe ye wute ningg pugri wi rundo ei te kin ningg nungoqi God
nari kin pugrine puq wen.
20 Nungoqi yumbo ur brequ ningg yembe ye wute ningg was kin tende
puayi nungoqi yumbo ur tuquine kin puq wen ye nei rise segi.
21 Nungoqi yumbo muq te ningg minyuw wati kin tende yumbo ninge
wateri segi. Yumbo te ningg wute riti di wase pe ruso!
22 Pudi muq God nungoqi yumbo ur brequ nde si pe pu nitaqu wowi,
di yumbo ur brequ nde si nambu was segi. Nungoqi God ningg yembe ye
wute ningg was, di God nungoqi yumbo yembe wundiny kin te ningg yeri
nunduq. Pugri bu nungoqi God nas kin pugrine yuwon pu was. Te kin ningg
nungoqi was was te kin was ye.
23 Te pugri yumbo ur brequ kin oyi te wute mati, pudi God beghi yumbo
segine nengu kin te pas pas te kin pas, di te kin te Kraist Jisas beghi Yumbui
ni nde gri pas pas te kin pas.

7

Beghi Moses ningg lo nde si nambu pas segi

1 Nge mand, nungoqi lo buagi te nei wamb pre. Pugri bu nungoqi nei
wamb wuti qi pe ven nde nasne kin tende puayi ni lo nde si nambu nas, di
lo ni te kin gre rise, ni nati pre te segi.
2 Muq nge nungoqi kopuqu wand ninge simbe guduq di ni te kin bei rind.
Te pugri nyumbueg ire ngam kin ni lo wuri kin te ningg ni ngaim nasne kin
tende puayine ngaim ane ris, pudi ni ngaim nati tedi ni ngam kin lo tende
si nambu wus segi. Ni segine quayi aye wutanyi.
3 Pugri bu nyumbueg ni ngaim nasne muq quayi aye ane rise, tedi ni wute
ngam toti wuwi ye puq munduw. Pudi ni ngaim nati muq wuso quayi aye
wutanyi, tedi ni ngam kin lo nde si nambu wus segi, di ni wute ngam toti
wuwi ye puq munduw segi.
4 Pugri bu, nge mand, beghi mune pugrine, Kraist nati kin te ningg beghi
anene pati di God ni lo Moses neng kin tende si nambu pas segi. Pugri bu
muq beghi wuti aye, Kraist Jisas wuti nati pre God mune nindingi newo nas
kin, ni nde po, ei beghi God nde rar pe yumbo yuwon kin yembe bidiny.
5 Te pugri beghi bon nei brequ kin tende pe pas kin tende puayi lo wuse
pre. Lo nde gri yumbo ur brequ ghimbi pe yembe bidiny kin nei te quan
rindi, ei te kin ningg God beghi wase pe puaq nundumu po.
6 Pudi muq beghi lo God Moses neng kin tende si nambu pas segi. Jisas
nati kin te ningg beghi anene pati di God ghav nundug lo te nde taq pu
yembu segi. Pugri bu muq beghi God ningg yembe ye wute ningg pas tuqui.
Di yumbo ur asi kin, lo ur pu rise kin tende si nambu pas segi. Pudi Ququ
Yuwon Ye ghav nundug di yumbo ur oghi yene rise pas.

Lo di yumbo ur brequ

7 Muq beghi pughe puq ei bad? Lo te yumbo ur brequ bri? Pugri segi! Lo
te oghi, te pugri lo wuse segi, tedi nge yumbo ur brequ te nei gibiny segi. Te
pugri lo ni wuri, “Nu wute aye ningg yumbo te qond di ghateri yawo kurew
wayequ.” Lo puq wund segi, tedi nge wute aye ningg yumbo te kateri yawo
kuregh kin te nei gab segi. *[Kis 20:17; Lo 5:21]*
8 Te kin te pugri, lo nde gri yumbo ur brequ ni nge nei brequ isis wegh kin
ngim rise, di nge yumbo isis guqod di kateri yawo kuregh. Lo wuse segi tedi
yumbo ur brequ ni gre rise segi.
9 Nge God ningg lo nei gab segine, nge nei gab kin kari nge God nde rar pe
yuwon pu kas. Pudi nge God ningg lo te nei gab kin tende puayi di nge wute
aye te yumbo kitanyri yawo kuregh di nge nei gab nge unje kap.
10 Di nge yumbo ur brequ gad kin te ningg nge kati. Lo ni ghav wund ei
wute mas, pudi nge nde te lo nde gri nge God nde puaq pu yengu.
11 Yumbo ur brequ ni yumbo God segi puq nand kin tende grine nge
wandoqi wundigh di yumbo tene yembe gidiny kin nei wegh, di God nde
puaq pu yengu.
12 Pugri bu God ningg lo te yuwon, te pugri yumbo God beghi puq pen ningg
nari kin ni God pughe gri nas kin te bei rind, di yumbo God puq pen ningg
nari kin ni ghav rundug God nde rar pe tuquine pas.

13 Ren kin te yumbo yuwon kin te ningg bri nge God nde rar pe puaq pu
yengu? Nge te kin ningg God nde rar pe puaq pu yengu segi! Pudi yumbo
ur brequ ni nge nei wegh di God nari kin pugrine puq ken segi di God nde
puaq pu yengu. Yumbo ur brequ ni nei wegh di yumbo God segi puq nand
kin te puq ken di te kin ningg nge nei gab nge yumbo puq ken yawo kuregh
kin te quan nganye brequ.

14 Beghi nei bab te pugri God ningg Ququ ni beghi lo nengu di beghi nei
bab yumbo ur pughe ye te oghi di yumbo ur pughe ye te brequ. Pudi nge

wuti yumbo ur brequ gad kin nei quan rise ye, nge yumbo ur brequ pe taq pu kas.
15 Nge nei gab segi pughe ningg nge yumbo ur brequ te yembe gidiny. Te pugri yumbo nge yembe gidiny yawo kuregh kin te yembe gidiny segi, pudi yumbo nge yambu kureny kin nge quan nganye puq keny yawo kuregh.
16 Muq yumbo nge yembe gidiny yawo kuregh segi kin te yembe gidiny tedi te kin ningg nge nei gab te pugri lo ni nge yumbo yuwon kin puq ken kin te ningg simbe wundigh.
17 Pugri bu muq nge kari nge ngeningne yumbo ur brequ gad segi pudi yumbo ur brequ kin nei nge nde umbo pe rise kin ni nge nei regh di yumbo ur brequ gad.
18 Nge ngeningne ren kin nei gab di te nganyene: Te pugri nei brequ isis nge nde umbo pe rise, bu nge ngening nde gre pe yumbo ninge yuwon kin yembe gidiny tuqui segi. Nge yumbo yuwon kin puq ken yawo kuregh kin nge nde umbo pe rise, pudi nge yembe gidiny segi.
19 Te kin pugrine, yumbo yuwon kin nge puq ken yawo kuregh kin te yembe gidiny segi, pudi yumbo ur brequ nge puq ken yambu kari kin te nge priprine puq ken.
20 Di te kin ningg nge nei gab te pugri, nge yumbo yembe gidiny yambu kari kin te yembe gidiny kin te nge ngeningne yembe gidiny segi, pudi yumbo ur brequ nge nde umbo pe wuse kin ni nge nei wegh di te kin yembe gidiny.
21 Muq nge wand buagi simbe gad kin te omo kawo ningg. Nge yumbo ur ren kin nei gab te pugri, nge yumbo yuwon kin ninge yembe gidiny ningg kari kin tende puayi nge yumbo ur brequne yembe gidiny.
22 Ren kin te pugri, nge nde umbo pe nge God lo nengu kin te ningg chumbuai gad.
23 Pudi lo aye nge nde wabe gri nge puamb ruagh di yumbo dabo gri yembe gidiny di nge nei ire viri nge yumbo yembe gidiny kin te brequ puq wund kin tende puayi nge te nei gibiny yawo kuregh segi. Nei brequ te kin ni nge nyinge ruwi kaghe di yumbo ur brequ nge ghimbi puq ren yawo kureny kin te puq ken.
24 Nge ren kin nei gibiny di nge unje pu kas! Wuti tughe ghav nindigh ei yumbo ur brequ gad kin nei te si kare di God nde puaq pu yengu segi?
25 Nge God chumbuai gidig, te pugri Jisas Kraist beghi Yumbui nde gri God ni nge mune neti ki di yumbo ur brequ ni nge nyinge wuwi kaghe segi. Nge nei taq pugri: nge ngeningne nge nde nei pe nge God ningg lo te oghi puq gad, di kari nge te kin pugrine ei puq ken ye. Pudi nge ghimbi te yumbo ur brequ ghimbi puq ren yawo kureny kin te yembe gidiny.

8

God ningg Ququ nari kin pugrine was

1 Pugri bu muq wute Kraist Jisas riti nowi kin te God nari ni unje rip segi, di ni yembe neny segi.
2 Te pugri beghi Kraist Jisas peti nowi kin te ningg Ququ Yuwon Ye nde gri beghi yumbo ur oghi ye pe pas, di ni beghi yumbo ur brequ di pati kin gre tende puaq nundumu pre.
3 Te pugri yumbo ur brequ ghimbi pe puq pen kin ni quan nganye gre rind, di lo nyinge wuwo righe kin tuqui segi. Pugri bu God ni kuwonyimi irine nas ye te beghi ningg sambro nase. Ni tiqi nundog nandi di ni oyi wuti yumbo ur brequ nand kin pugri nati. Te kin ningg ni beghi yumbo ur brequ ghimbi pe puq pen yawo guregu kin te nyinge nawo righe.

4 Ni pugri puq nen ei beghi yumbo ur brequ ghimbi puq ren yawo kureny
kin te si pare di God ningg lo tuquine kin wuri ye pugrine puq pen. Di
yumbo ghimbi puq ren yawo kureny kin te God ningg Ququ nari kin te ei
puq pen.
5 Wute ni yumbo ur brequ nikin ghimbi puq ren yawo kureny ye, ni nei te
yumbo ghimbi pe quan nganye puq ren yawo kureny kin tende rise. Pudi
wute God ningg Ququ nari kin pugrine ris ye ni nei te yumbo Ququ Yuwon
Ye nari kin tene puq ren kin nei rise.
6 Pugri bu wute ni nei yumbo ghimbi puq ren yawo kureny kin tende rise
ye ni te kin ningg God ane ris segi; di wute God ningg Ququ nde nei pe ris
ye, God nari ni ris di ni umbo yuwon pu kuse ye.
7 Di wute ni nei te yumbo ghimbi puq ren yawo kureny kin te nei rimbiny
ye ni God ningg veri. Te pugri ni God ningg lo te kin pugrine puq ren segi,
di piyi ni God ningg lo wuri kin pugrine puq ren yawo kureny pudi puq ren
tuqui segi.
8 Wuti yumbo ghimbi pe puq nen yawo gureg kin ni yumbo God
chumbuai nand ningg puq nen kin tuqui segi.
9 God ningg Ququ nungoqi nde nas tedi nungoqi ni nari kin pugrine puq
wen. Pudi muq nungoqi ghimbi yumbo puq ren yawo kureny kin tende
was segi. Te pugri wute pughe ye God ningg Ququ Kraist tiqi nundog nandi
ye te ni nde nas segi ye ni Kraist ningg wute segi.
10 Di Kraist God ningg Ququ nde gri nungoqi nde nas, pudi nungoqi
ghimbi pe anene wati ye. Pudi wabe gri nungoqi was ye, te pugri God
nungoqi ni nde rar pe tuquine nuaqu was.
11 Di God wuti Jisas nati pre mune nindingi newo kin ni ningg Ququ
nungoqi nde nas, di ni Kraist nati pre mune nindingi newo kin pugrine
ni ningg Ququ nungoqi nde nas kin ni nde gri otiwo nungoqi ghimbi te riti
pre mune nindiri riwo.
12 God ni beghi nirangu, pugri bu muq nge mand, beghi God ningg Ququ
nari kin pugrine ei puq pen. Beghi yumbo ghimbi puq ren yawo kureny
kin te puq pen wayequ.
13 Te pugri nungoqi yumbo ghimbi puq ren yawo kureny kin te puq wen
tedi nungoqi God ane was was te kin was segi ye. Pudi God ningg Ququ
nari kin pugrine puq wen di yumbo ur brequ yembe wundiny kin te nyinge
wawo righe, tedi God ane was was te kin was.
14 Wute God ningg Ququ nari kin pugrine ris ye ni God ningg wo.
15 Te pugri Ququ God neuq ye te ningg asi ni nungoqi yembe neuq puq
nand kin te ningg nungoqi wune wamb ningg neuq segi. Pudi Ququ nde
gri nungoqi God ningg wo ningg was di Ququ ningg gre pe nungoqi wari,
“Wuyi! Nge wuyi!”
16 God ningg Ququ ni beghi ningg ququ te ane irepe mas di ni beghi ququ
te simbe nindig te pugri beghi God ningg wo.
17 Muq God ni beghi nikin wo ningg nuamu pas, pugri bu God ni nikin
wo yumbo yuwon ye nuany rise kin te anene pateri ye. Di God ni Kraist te
yumbo nuang rise kin te anene pateri ye. Pugri bu ni Kraist mai reng kin
pugrine ei beghi mune mai rengu ye. Beghi mai pare tedi God otiwo nari di
wute Kraist nyamb rindivi viyo kin pugrine God mune beghi nyamb nindiri
riwo ye.

Otiwo God beghi yuwon nuangu ye

18 Te pugri nge ren kin ningg nei gab di kari, muq mai pare kin di yumbo
yuwon kin otiwo God nengu ye te ane tuqui pap tedi pari mai musoqne
pare pudi yumbo God nengu kin te quan nganye nengu ye.

19 Yumbo buagi nginy tu pe di qi pe kin God yembe nindiny ye te God ni
wute pughe ye nikin wo ningg ir nawo kin te bei nand ruqond ningg ghimbi
ruwo pu rise.
20 Te pugri qi di yumbo buagi God yembe nindiny kin te brequ rise ye, te
nikinne puq ren segi, pudi Adam unje nap bu God nari yumbo buagi brequ
rise. Pudi God nikinne mune nari,
21 te pugri nginy iri ningg di yumbo buagi tinde ruso di mune riti di sigh
rimb segi di God ningg wo quan nganye yuwon pu ris kin pugrine rise ye.

22 Beghi ren kin nei bab te pugri, asi nganye pu rindi muq ven nde puayi
yumbo God yembe nindiny kin ni mai riraq riraq ris. Ni mai riraq kin te
wute wo pe ruso kin ane tuquine. Ni yuqo riraq di riri ni brequne wo te
rire rindi ei yuqo te pre.
23 Pudi yumbo God yembe nindiny kin tene yuqo riraq riri riri yeru segi,
beghi anene. God beghi Ququ Yuwon Ye nengu pre di otiwo yumbo aye te
nengu ye. Pugri bu beghi mune pugrine, God beghi nikin wo ningg nuamu
pas di beghi ghimbi anene nateri yuwon pu rise kin te ningg yuqo piraq
pari pari ghimbi pu pas.
24 Te pugri God beghi ghav nundug di ni nde rar pe yuwon pu pas pre,
di tende puayi pu rindi muq God beghi ghimbi ane nitamu pi kin te ningg
ghimbi pu pas. Pudi yumbo buqod pre kin te ningg mune ghimbi pu pas
tuqui segi, te pugri wuti yumbo ghimbi nuany kin te nuqond pre tedi mune
ghimbi nuany kin tuqui segi.
25 Pudi beghi yumbo pateri segine di nei bab yumbo te rindi ye bu te ningg
ghimbi pu pas.

26 Te kin pugrine Ququ Yuwon Ye ni beghi mai rindi di God nari kin
pugrine pas tuqui segi kin tende puayi beghi ghav nundug. Ni beghi ghav
nundug kin te pugri: Beghi yumbo pughe kin ningg God pengu bidig kin te
nei bab segi, pudi Ququ Yuwon Ye nikinne ni beghi nde nyamb pe yivany
ane God pengu nindig ei beghi ghav nundug. Te wuti iri puq nen tuqui segi.
27 Di God, ni beghi umbo nuqond di nei namb, Ququ Yuwon Ye ni pughe
gri God beghi ghav nundug ningg nari kin te nei namb, te pugri Ququ
Yuwon Ye ni wute God nei rimbig kin ni nde nyamb pe God beghi pughe
gri pas ningg nari kin te ningg God ane wand.

God ni beghi yawo nirangu righe kin te bei nand

28 Di beghi nei bab te pugri mai di yumbo buagi wute God yawo rirang
righe kin di wute God nikin nei pene nap ruso pre kin te ninde rindi ei tende
pe God ni ghav nindiny di yuwon pu ris ningg.
29 Te pugri God ni wute pughe ye ni te wute ningg ris kin te asine nei
namb pre. Di ni asine yumbo ur yuwon ye yembe rindiny kin te God ningg
wo ni yumbo puq nen kin pugrine puq ren ye te ningg nap ruso pre. Ni puq
nen ei Jisas kiseyu ningg nas di beghi ni kiqam ningg pas.
30 Di God wute nap ruso kin te ngam nirany, di wute ngam nirany kin te
puq neny ninde rar pe tuquine nganye ris, di wute ninde rar pe tuquine
nganye ris kin te yuwon pu ris di Kraist yumbui nyamb nirang kin pugrine
ni mune yumbui nyamb nirany.

31 Muq beghi yumbo ren kin ningg pughe puq ei bad? God ni beghi ghav
nundug, pugri bu wuti iri beghi nyinge nuamu paghe ye tuqui segi.
32 Ni kuwonyimi te yawo ndig di nowi nas segi pudi beghi buagi ane ningg
ni nandi di mi nati. Pugri bu beghi nei bab te pugri ni beghi yuwon nuangu
ningg di yumbo aye ren ningg ghav nundug ye.

33 Wuti tughe ei God simbe nindig nari wute God nap ruso ye te yumbo
ur brequ rind ye puq nindiny? God nikinne nari ni unje rip segi ninde rar
pe tuquine nganye ris.
34 Wuti iri ni God beghi yembe nengu ningg nari ye tuqui segi. Te pugri
Kraist Jisas irine ni beghi mai puaq nand ningg nati, pudi mune nes newo
nas. Di God nde si tuan pe opu yenu, di ni beghi nde nyamb pe God temi
wand ei God beghi ghav nindug.
35 Yumbo ninge Kraist beghi yawo nirangu righe kin te pend ruwo righe
tuqui segi. Te pugri ni priprine beghi nei numbug. Beghi mai pe yembu, o
yuqo pare, o God nei bibig kin te ningg wute beghi mumbuemu puq mand,
o beghi mir quan segi, o chongo segi, o sunyi brequ wute mo wune mamb
kin tende po, o wute beghi mumbuemu pati. Yumbo ren kin ningg Kraist
beghi yawo nirangu righe kin te pend ruwo righe tuqui segi.
36 Ren kin te wand buk pe rise kin ane tuquine:

“Beghi nu te wute pugri bu wute nu nei mumbuw segi ye ni nginy manyi
beghi mumbuemu pati puq mand; beghi sipsip mambui riti kin pugri
mumbuemu pati ningg woingo muangu righe.” *[Sng 44:22]*

37 Pudi beghi mai buagi ren nyinge pawo righe ye tuqui, te pugri wuti
beghi yawo nirangu righe kin ni beghi ghav nundug gre pu yembu!
38 Pugri bu nge nei gab yumbo ninge ni oyi God beghi yawo nirangu righe
kin te pend ruwo righe ye tuqui segi. Wute mati o mas; angelo o ququ
nyamb kin, o wute nyambu mawo kin, di yumbo te kin muq puq ren o
otiwo kin, o yumbo isis gre rise kin, yumbo ren ni God beghi yawo nirangu
righe kin te pend ruwo righe tuqui segi.
39 Di yumbo qi tamu o wam kin; o yumbo aye ninge qi pe rise kin ni God
ni Kraist Jisas beghi Yumbui ninde gri beghi yawo nirangu righe kin te pend
ruwo righe tuqui segi.

9

God ni nikin te wute nap ruso ye

1 Nge wand simbe gad kin te nganyene te pugri Kraist nge nde nas di nge
ninde kas pugri bu nge wandoqi gad segi. Ququ Yuwon Ye nge nde umbo
pe simbe nindigh te pugri nge wandoqi gad segi. Di nge wand simbe gad
kin te nge wute Israel kin quan nganye nei gibiny kin te ningg simbe gad.
2-3 Nge wute Israel kin, te wute tit nge gadi kin ni Kraist dob reng kin, ni
ningg nge quan nganye yivany kare, di nge umbo quan nganye mai kuyo!
Nge ni ningg quan nganye nei gab di te kin ningg nge ni ghav gidiny God
pengu gidig. Di nge nei gab kin nge ei God nde rar pe unje kap di ninde
nyamb pe nge yembe negh, di ni wayequ. Pudi te tuqui segi.
4 Nungoqi God Israel yuwon nuany kin ren nei wumbiny: Ni nari ni God
ningg wo ningg ris, di ni ti yumbui te bei neny. Ni nap ruso nikin te wute
ningg ris, di Moses nde gri ni lo neny. Ni God ningg baj pe yumbui nyamb
rirang kin yumbo ur tuquine puq ren kin te bei neny. God nari ni yuwon
nuany di ghav nindiny ye.
5 Koku nyamb yumbui kin Abraham, Aisak di Jekob ni Israel mingg wute
tit pe gri mandi di Kraist, wuti nganye nas kin, ni Israel mingg wute tit pe
grine nandi. Kraist ni yumbo buagi ren ni nde si nambu rise, di ni God di
ni irine ni nyamb bidiri riwo riwo te kin rise! Ren kin te nganyene.
6 Wute Israel kin ni buagi ane God te wute ningg ris segi, ninge ni dob
reng. Pugri bu God ni asi nari Israel kin wute buagi te ni te puq nand kin
te ningg wandoqi nand puq bad tuqui segi.

7 Abraham ningg kuqo buagi ane ni nikin kuqo nganye segi, pudi wute
God nap ruso Abraham wo ningg ris ye tene. God Abraham ningg nari,
“Aisak nde gri ei nu nuqo buagi nge kari kin te ris.” *[Stt 21:12]*
8 Te kin te Abraham nikin kuqo buagi ane te God ningg wo ningg ris segi.
Pudi wute asine God nari Abraham ningg wo ningg ris ye puq nand kin tene
Abraham ningg kuqo nganye.
9 Te pugri God ni yumbo puq nen puq nand kin te ningg wand taq namb
di nari, “Nginy nen kin tuquine otiwo mune gadi di Sara quayi wo iri wuri
wundi.” *[Stt 18:10,14]*

10 Di tene segi. Te pugri Rebeka ni Juda mingg kuqo Aisak teri rise di ni
quayi wo temi temi wure wundi.
11-12 Pudi ni yumbo ninge oghi o brequ yembe mindiny segine, God ni
iri naip no pre. God ni pugri puq nen ei bei nand te pugri ni nikin nde
nei pene wute nap ruso ni ningg wo ningg ris. Pugri bu ni Rebeka simbe
nunduw nari, “Nu wo kiseyu ni kiqam ningg yembe ye wuti ningg nas ye,
di nikin kuqo mune pugrine.” God ni asine puq nand pre muq ni mas, di
puq nand pre ni yumbo oghi kin o brequ kin yembe mindiny ei nei bab te
pugri God nikinne wute nap ruso di ngam nirany, di ni yumbo ur yembe
rindiny kin te ningg segi. *[Stt 25:23]*
13 Ren kin te God ningg wand buk pe rise kin ane tuquine: “Nge Jekop kaip
no di nge te wute buagi mingg kuqo ningg nas pudi Iso segi.” *[Mal 1:2-3]*

14 Muq beghi pughe puq ei bad? God ni wute ninge yuwon nuany di ninge
segi kin te ningg unje bri nap? Yewo, pugri segi!
15 Te pugri asi God ni Moses ningg nari, “Nge wute pughe ye yawo kutony
yawo kuregh kin tene yawo kutony di wute pughe ye yuwon kuany ye puq
gad kin tene yuwon kuany ye.” *[Kis 33:19]*
16 Pugri bu yumbo ren kin te wute nde nei pe pugri ningg mari o puq men
segi, pudi God nikin nde nei pene wuti pughe ye yawo nitong kin tene
yuwon nuang.
17 Te pugri God ni Moses Isip mingg king Pero nde tiqi nundog no di nari,
“Nu king ningg kuas kin puate te pugri, nu king ningg ghas ei God ni gre
te bei nand di wute buagi qi pe kin ni nei rimb God irine ni God nganye.”
[Kis 9:16]
18 Pugri bu muq beghi nei bab te pugri God wute yawo nitony yawo gureg
kin tene yawo nitony, di wute pughe ye nei imb nuany yawo gureg di God
nei rimbig yambu riri kin tene nei imb nuany.

19 Muq nungoqi kin iri nge pengu ndigh ghari, “God ni pugri puq nen tedi
pughe kin ningg God ni wute ni ningg wand rutungu segi kin te ningg ker
nawo? Nungoqi pugri ei nei wamb te pugri, God ni wuti iri yumbo ninge
puq nen ningg nari, tedi ni yambu nari ye tuqui segi.”
20 Pudi nu wutine, pughe kin ningg nu God wand sange gudig? Muq nge
asi Aisaia simbe nand kin wand ire simbe gad. Ni nari, “Wuti iri qi os ire
yembe nunduw, di os wuti ni yembe nunduw kin ni ningg wuri, ‘Pughe kin
ningg nu nge pugri yembe gudigh?’ Ni puq wund tuqui segi.” *[Ais 29:16; 45:9]*
21 Wuti os yembe nunduw kin nikin nde nei pene qi nitaqwi os yembe
nunduw ye tuqui, di qi puch ire ningg ni os teri yembe nindiny. Ire nikin
mir wase nawo kin, di ire mueq mir yumbui kin yembe mindiny kin tende
puayine mir mawo ye te yembe nunduw.

22 Muq te kin pugrine, God ni wute umbo ker nuany kin te bei nand di ni gre
te bei nand ningg. Ni wute umbo ker nuany di brequ nindiny yamb tumo.
Pudi ni brequ nindiny segine ni waghine ghimbi pu nas.
23 Ren kin pugrine ni beghi yawo nitong di ni ti yumbui te beghi bei nengu.
Ni asine beghi ninde ti yumbui pe pas ningg nei namb pre.
24 Te beghi Juda kinne segi, pudi Juda segi kin anene ni beghi ngam nirangu.
25 Ren kin te ni buk Hosea pe ni wute Juda segi kin te ningg simbe nand, di
ni wand ren simbe nand,
"Wute pughe ye ni asi nge te wute segi, te muq ni 'nge wute' puq gidiny.
Wute pughe ye asi nge yawo kirany righe segi ye te, muq 'nge quan
nganye yawo kirany righe ye' puq gidiny. *[Hos 2:23]*
26 Muq wute mari, 'Israel nungoqi God ningg wute segi.' Pudi otiwo di mari
'Nungoqi God nas nas te kin nas ye ni ningg wo'." *[Hos 1:10]*
27 Pudi Aisaia Israel mingg simbe nand nari, "Piyi Israel kin wute gherim
jiji kin pugri nganye buagi nganye ris, pudi God ni misoqne nateri ye.
28 Te pugri Yumbui ni brequne ngeri ire ningg wute buagi Israel mingg qi
pe kin ir nawo di yembe neny ye. Ni brequne puq nen, ghimbi nawo segi
ye." *[Ais 10:22-23]*
29 Yumbo ren kin ningg Aisaia asi nari, "Yumbui gre nganye kin ni wute
beghi nde tiqe pe kin te yembe neny, pudi ninge si nare ris ye. Ni pugri puq
nen segi tedi beghi tiqe yumbui Sodom kin pugri di Gomora kin pugri buagi
ane brequ nindiny di ninge ris segi." *[Ais 1:9]*

Pol Israel ningg God temi wand

30 Pugri bu muq nge simbe gad ye te nei bab ye tuqui. Beghi nei bab te
pugri wute Juda segi kin ni God nde rar pe tuquine ris ningg ngim meri rit
segi, pudi ni God nde rar pe tuquine ris pre. Te pugri ni Kraist nei rimbig,
pugri bu God nari ni God nde rar pe tuquine ris.
31 Muq Israel ni God nde rar pe tuquine ris ningg buid rip, Moses ningg
lo buagi te rit rise gre di riri ni tuquine ris, pudi ni God nde rar pe tuquine
ris segi.
32 Ni God nde rar pe tuquine ris segi ye puate te pugri: Ni God nei rimbig
di te kin ningg ni God nde rar pe tuquine ris kin te puq ren segi. Pudi ni
riri ni lo wuri kin pugrine pu ren ei ni God nde rar pe tuquine ris. Ni Kraist
kruse pe nati kin wand te yambu rireny kin te ningg ni wet pe gureq ruso
kin ane tuquine.
33 Ren kin te wand buk pe rise kin ane tuquine,
"Te wuqond! Nge wet iri wute nyinge rip yeru di pombri ruso kin Sion tiqe
yumbui pe tende kowi nas. Wute riri wet te ni ghav nindiny ye puq
rind kin ni nyinge rip yeru di ir righe segi ye, te pugri God ni ghav
nindiny di God nde rar pe tuquine ris." *[Ais 8:14; 28:16]*

10

1 Nge mand, nge umbo pe nge ngening wute Israel ningg nge quan nganye
nei gab di God temu wand ei ni yumbo ur brequ nde si pe pu nate ruwi
ninde rar pe yuwon pu ris.
2 Nge ni wand ghav gidiny, te pugri ni God chumbuai nand ningg yumbo
ur yembe rindiny yawo kureny, pudi ni God yumbo ur pughe ye yembe
rindiny ningg nari kin te ni oghine nei rimb segi.
3 Te pugri ni God ni pughe gri wute ninde rar pe yuwon pu nawo yeru
kin yumbo ur te nei rimb segi. Di nikin nde nei pe lo ritiq wuse gre, di riri

ni God nde rar pe yuwon pu yeru. Pugri bu ni God ni pughe gri wute ninde rar pe yuwon pu nawo yeru kin wand te dob reny.
4 Te pugri Kraist nde gri lo ni gre te pre ei wute Kraist nei rimbig kin ni God nde rar pe unje rip segi yuwon pu yeru.
5 Te pugri Moses ni lo wuri kin pugrine puq pen di te kin ningg God nde rar pe yuwon pu yembu ye te ningg simbe nand kin taq pugri: “Wuti iri yumbo yumbo buagi lo wuri kin pugrine puq nen nen nas kin te ningg ni nati segi nas kin tuqui.” *[Wkp 18:5]*
6 Di God nei bibig kin te ningg God nde rar pe yuwon pu yembu kin te ningg Moses ni nari, “Nungoqi nde umbo pe non ninggne wari, ‘Wuti tughe ei nginy tu wam newo no’ Kraist nitanyi nati ni?
7 O ‘Wuti tughe qi tamu naghe no’ ei Kraist wute mati kin pe te pu nitanyi nowi ni? Nungoqi puq wand wayequ!” *[Lo 30:13]*
8 Wand buk pe rise kin te pugri: “God ningg wand te nu nde tumone vise, nu nde mim pe di nu nde umbo pe.” God ningg wand ven te God ningg wand bir pawo di simbe buduw. Te pugri nu God nei mbig ei nu ni nde rar pe yuwon pu yeru. *[Lo 30:14]*
9 Te pugri nu nde mim pe ghari, “Jisas ni Yumbui”, di nunde umbo pe ghari God ni nganyene Jisas nati pre mune nindingi newo puq ghand, tedi nu yumbo ur brequ nde si pe pu neti ghowi yuwon pu ghas ye.
10 Te pugri beghi umbo pe God nei bibig kin te ningg beghi God nde rar pe yuwon pu yembu, di beghi mim pe te kin simbe bad ye te ningg Jisas beghi nitamu pi yuwon pu pas.
11 Te pugri God ningg wand buk pe vise kin ire te pugri, “Wuti tughe nari Jisas ni ghav nindig ye puq nand kin ni minyuw nati segi ye.” *[Ais 28:16]*
12 Ren kin te wutamu buagi ane, te pugri Juda ni aye di Grik kin ni aye segi. Yumbui irine buagi ane kin Yumbui, di wute buagi ninde rundo ghav nindiny ningg riri kin te quan nganye yuwon nuany.
13 Te pugri “Wute buagi Yumbui nde nyamb pe ni nate ruwi ningg riri ye ni nate ruwi di yuwon pu ris ye.” *[Jol 2:32]*
14 Juda ni Jisas nei rimbig segi, tedi Jisas ni ghav nindiny yumbo ur brequ nde si pe pu nateri ningg riri tuqui segi. Di wute God ningg wand simbe mand ye ni te kin ningg simbe mand rutungu segi, tedi ni Jisas nei rimbig tuqui segi. Di wute God ningg wand bir mawo segi, tedi ni God ningg wand rutungu tuqui segi.
15 Di God ni wute wand bir mawo kin tiqi nundom mo segi, tedi ni wand bir mawo tuqui segi. Pudi God ni wute tiqi nundom mo wute Juda kin pughe gri God nde rar pe yuwon pu yeru kin te ningg simbe mindiny pre. Te pugri propet iri Aisaia ni ren kin ningg simbe nand nari, “Wute wand yuwon ye God ni pughe gri beghi ghav nundug kin te ningg mandi simbe mand kin te ningg beghi quan chumbuai bad.” *[Ais 52:7]*
16 Wute ni te rutungu pudi ni buagi ane wand yuwon ye simbe mand kin te nganyene puq rind segi. Beghi ren kin nei bab te pugri Aisaia ni wand aye te nari, “Yumbui, wuti iri beghi wand simbe bad kin te nutungu di ni nari te nganye puq nand segi.” *[Ais 53:1]*
17 Pugri bu Kraist nei bibig kin te ni ningg wand wute simbe mand kin te putungu di pari ni nganyene nitamu pi. Di wand simbe mand putungu kin te Kraist ni beghi yumbo ur brequ nde si pe pu nitamu pi kin te kin ningg simbe mand.
18 Muq Juda ni riri ni wand te rutungu segi puq rind ye tuqui segi. Ni rutungu pre, te pugri “God ni wute wand bir mawo kin te tiqi nundom tiqe

buagi tende mo. Di wute wonji nganye ris kin ni anene rutungu." Wand ven te God ningg wand rise kin buk pe tende vise. *[Sng 19:4]*

19 Pugri bu ni riri ni nei rimb segi puq rind ye tuqui segi. Te pugri ni pughe gri God nde rar pe yuwon pu yeru ye te nei rimb pre. God ni ren kin ningg Moses simbe nindig di Moses ur nand,

"Nge wute aye Juda segi kin yuwon kuany kin te ningg, di nungoqi Juda umbo brequ rise di wari nungoqi ei yuwon kuauq di ni wayequ. Nge wute Juda segi kin nungoqi wari ni nei rimb segi ye puq wand kin te ghav gidiny nge nei rimbigh di nungoqi te kin ningg umbo ker wawo ye." *[Lo 32:21]*

20 Di Aisaia mune te kin ningg ni simbe nand di ur nand,

"Juda segi kin ni nge meri ritigh segi, pudi ni nge nei rimbigh ye. Ni nge wuti yuwon pughe gri kas kin te ningg pengu rind segi, pudi nge ni nei keny di ni nei rimb." *[Ais 65:1]*

Aisaia ni wand ren simbe nand kin tende puayi ni wune namb segi.

21 Pudi wute Israel kin ni ningg nari, "Nge priprine ni kateri ningg kari, pudi ni ngawu gre rind di nge wand te merire viso." *[Ais 65:2]*

11

1 Muq te kin ningg God ni Israel bures bri nap ruso? Yewo, ni bures nap ruso segi. Te pugri nge ngeningne Israel kin iri, Abraham ningg kuqo Benjamin ningg wute tit pe gri gadi ye, ni nge bures naip ko segi.

2 God ni nikin wute bures nap ruso segi, te pugri asi ni nari Israel kin wute te ni nikin te. Di ni nei nare nitinde segi. Nungoqi Elaija ni Juda mingg umbo ker nawo di God ningg nari kin te nei wamb. Ren kin te God ningg wand rise kin buk pe tende rise.

3 Di Elaija nari, "Yumbui, nu propet buagi te mi mati, di alta te bir muam. Ni pugri puq men rindi rindi di nge irine si meri pu kas, di muq nge mune mi ningg." *[1Kin 19:10,14]*

4 Pudi Elaija irine nganye nas segi, te pugri God oyi mune simbe nindig kin te nari, "Nu irine kuas segi. Nu kuas di nge ningg wute aye 7 tausen pela pu te masne, di ni god wandoqi kin ni nyamb Bal puq mindig kin ninde sungomyu gure mawo segi." *[1Kin 19:18]*

5 Di muq mune asi kin pugrine wute Juda kin misoqne God nei rimbig di God nari ni nikin te wute ningg ris. Te pugri God nikin nde nei pene ni yuwon nuany ningg nari.

6 God ni nikin nde nei pene yuwon nuany ningg nap ruso, di ni lo wuri kin pugrine puq ren kin te ningg segi. Ni Juda lo wuri kin pugrine puq ren ye te ningg nap ruso, tedi nikin nde nei pe ni yuwon nuany muq nap ruso kin te nganyene segi.

7 Israel ni God nde rar pe yuwon pu yeru ningg buid rip, pudi buagi ane God nari ni God nde rar pe yuwon pu yeru ningg nap ruso segi. Juda musoqne God nap ruso kinne ni God nde rar pe yuwon pu yeru. Di Juda aye te ni nei imb nuany di ni God ningg wand rutungu yambu riri.

8 Ren kin te God ningg wand buk pe rise ye ane tuquine. Ni nari, "God ni nei imb nuany di wute ruqoi kurem, di ngim oghine mundoq o wand oghine mutungu segi kin pugri, di te tene rindi muq." *[Lo 29:4]*

9 Di king Devit ni wute pugri ye te ningg nari, "God, Juda ni nu lo kueny ye te kin ningg riri ni ngim tuquine ruso, pugri bu nu puq yeny ei ni wapi kin pugri moqaw pe righe, di nu brequne ni yembe yeny.

10 Nu nei imb wuany di ni nu ningg wand nganyene kin te nei rimb segi, di ni priprine mai ruqond." *[Sng 69:22-23]*

God ni wute Juda segi kin nateri

11 Muq nge pengu gad: wute Israel kin ni yumbo ur brequ rind kin te
ningg quan nganye bri ir righe? Segi! Te pugri ni yumbo ur brequ rind kin
te ningg God wute nateri kin te wute Juda segi kin ninde rindi ei Juda ni te
ningg ker ruwo.
12 Juda ni yumbo ur brequ rind di ir righe kin te ningg wute aye qi pe kin
ni yumbo quan nganye yuwon kin te riteri, te God ni nateri yuwon pu ris.
Otiwo Juda ni quan buagine irepene ris, tedi wute Juda segi kin ni yumbo
te riteri ye te mune quan nganye riteri.
13 Nge muq nungoqi Juda segi kin nungoqi nde wand simbe gad, te pugri
nge wute Juda segi kin ni mingg aposel ningg Yumbui naip ko, di nge yembe
ren ningg quan chumbuai gad.
14 Te pugri nge nde nei pe nge kari nge puq ken ei ngening wute Juda kin
ni God nungoqi yuwon nuauq kin te ruqond di ker ruwo. Di te kin pe nge
Juda ninge qo gab rindi di God mune nateri.
15 Te pugri God ni Juda ninde rar pe yuwon pu nawo yeru kin pe tende pu
puaq nand ruso ei ni wute aye Juda segi kin ni ane ruwo gudo. Pudi muq
ni mune nate ruwi, tedi ni riti pre mune res riwo kin pugri, di quan nganye
chumbuai ane ris.
16 Nungoqi wit pend wawo muq plaua te kin wutaqwi bret muq tene
yembe wunduw di bret ye wuwo kin God weng, tedi bret cham quanene
te God tene. Di nyumo ire yire muq wuti ni nari te God te, tedi nyumo
muange di ni yi te God tene.
17 Muq nge nungoqi Juda segi kin wand ire simbe guduq, di nungoqi nei
wamb. Wuti nyumo oliv iri ni naghe, di ni muange ninge oghine yi meyi
segi, tedi pend nawo di oliv dabo kin ni muange te nare nandi tende nundub
di ni muange aye te ane irepene mase. Di oliv dabo kin ni muange te oliv
kuan kin ni ningg tumuri pe gri wuye yuwon kin matekui, di wuny kiyi ni
sabi nindim. Nungoqi Juda segi kin nungoqi oliv dabo kin ni muange kin
pugri Juda ane irepene was di God nde rar pe yuwon pu yequ. Di God ni
Juda yumbo yuwon kin neny kin te anene wateri.
18 Pugri bu muq nungoqi Juda segi kin nungoqi God nde rar pe yuwon pu
was kin te ningg nungoqi non nyamb wundiri riwo di wari nungoqi wutaqu
yuwon di Juda segi. Nungoqi pugri puq wand wayequ. Te pugri nungoqi
oliv dabo kin pugri, oliv kuan kin ni nde tumuri pe gri wuye watekui.
Nungoqi nyumo muange kin pugri tumuri nungoqi wuye reuq, nungoqi
ni weny segi. Di nungoqi Juda segi kin nungoqi God ni Juda yumbo yuwon
kin neny kin te wateri bu God nde rar pe yuwon pu was.
19 Juda ni oliv kuan kin muange kin pugri pend mawo memare ruso kin te
nungoqi Juda segi kin oliv dabo kin muange kin pugri mare mondo mundub
ningg bri puq men? Yewo, nungoqi pugri nei wamb wayequ.
20 Te nganye, pudi Juda ni Jisas ni ghav nindiny kin te nganyene puq rind
segi, pugri bu ni oliv kuan kin muange kin pugri pend nawo. Pudi nungoqi
Juda segi kin nungoqi Jisas nei wumbig kin te ningg nungoqi oliv dabo
kin muange kin pugri nare nandi nundub, di nungoqi Jisas nei wumbig
wumbigne tedi was. Pugri bu nungoqi non nyamb wundiri riwo wayequ,
pudi wune ei wamb, te pugri eti nungoqi mune pugrine puq neuq.
21 Te pugri God ni wute Juda kin oliv muange kin pugri bures nap ruso, ni
yawo nitony di si nare ris segi, pugri bu nungoqi non nyamb wundiri riwo,
tedi Juda puq neny kin pugrine puq neuq ye.
22 Pugri bu muq nungoqi ange waq di wand ren wutungu. God ni wute
sabi nindiny yuwon nuany, pudi ni wute ker nuany yene. Te pugri Juda
ninge ni God ni pughe gri wute ninde rar pe yuwon pu nawo yeru kin te

nganyene puq rind segi bu ni bures nap ruso. Te kin pugrine, nungoqi Juda
segi kin nungoqi God nei wumbig wumbigne di ni nari kin pugrine puq wen
wen ne, tedi ni sabi nunduq. Nungoqi ni nari kin pugrine puq wen segi tedi
nungoqi mune Juda kin pugrine bures nupuqu wo ye.
23 Di Juda ni oliv muange kin pugri pend nawo menare ruso ye, di God ni
pughe gri wute ninde rar pe yuwon pu nawo yeru ye te nganyene puq rind,
tedi ni mune nateri nyumo muange kin pugri nundub. Nge pugri puq gad
ye puate te pugri, God mune ninde rar pe yuwon pu nawo yeru ye gre rise.
24 Te pugri ni wuti oliv dabo kin nikinne yiri ye ni muange nare nandi
kuan kin nde nundub kin pugrine nungoqi Juda segi kin nungoqi God
yumbo yuwon kin neuq, di Juda ninge God nde rar pe yuwon pu ris kin
ni ane irepene was. Nungoqi te kin ningg wari segi. Ren te nganyene, pugri
bu nungoqi segine nei wamb, te pugri God ni segine wute Israel kin oliv
muange kin pugri mune nare nandi nikin nde sunyi pene mune nundub
ye.

God ni wute buagi yawo nitony kin te bei nand

25 Te pugri, nge mand, nge wand ire suqo pu vise kin ven simbe gad ei
nungoqi nei wamb. Asi wand ven nei mamb segi, pudi muq God beghi
simbe ndug di nungoqi wand ven nei wumbiny ei nungoqi wari nungoqine
nei yuwon ye vise di God nde rar pe yuwon pu yequ puq wand wayequ.
Wand ven taq pugri: God ni Israel kin ninge nei imb nuany di Jisas ni ghav
nindiny ye te nganyene puq rind segi. Pudi ni pugrine ris segi ye. Wute
wand bir mawo ye ni mo tiqe buagi te Jisas ningg wand simbe mand pre di
wute Juda segi kin God nap ruso ye te buagi ane God nei rimbig pre, tedi
Israel mune rar nuqond Jisas nei rimbig ye.
26 Ni pugri puq nen ei Israel kin wute buagi ane mune nate ruwi. Ren kin
ningg wand buk pe vise kin tende God nari,
“Wuti wute yumbo ur brequ nde si pe pu nateri ye ni Jerusalem pu nandi,
di ni Jekop ni kuqo ghav nindiny yumbo ur brequ rind kin nei te puaq
nand ruso.
27 Ren kin te nge Juda mai puaq gidiny ningg wand taq gab.” *[Ais
59:20-21; 27:9]*
28 Pudi muq Juda ni God ningg wand yuwon ye te merire viso. Te kin
ningg di ni God ningg veri ningg pugri ris. God ni pugri puq nen ei te kin
ningg nungoqi Juda segi kin yuwon nuauq. Pudi ni nikin te wute ningg
nap ruso pre, pugri bu ni yawo nirany righe righene. Te pugri God ni asi
Abraham, Aisak di Jekob simbe nindim nari ni Abraham, Aisak, Jekob di
nikin wute buagi te yuwon nuany ye.
29 Di God ni wute nap mo di nikin nde nei pene yumbo yuwon kin te nem
pre, te ni mune nei nare nitinde segi ye.
30 Asi wute Juda segi kin nungoqi God ningg wand irepene wutungu
yambu wari. Pudi muq wute Juda kin ni mune God ningg wand rutungu
yambu riri pugri bu God nungoqi yawo nitoqu di nitaqu wowi.
31 Di muq Juda ni pugrine God ningg wand merire viso ei God ni pughe
gri wute yawo nitony kin te nungoqi Juda segi kin bei neuq kin pugrine ni
mune bei neny.
32 Muq beghi nei bab te pugri, God nari wute buagi Juda di Juda segi kin
ni God ningg lo rit rise segi pugri bu ni rar nuqond ni ningg wand rutungu
segi kin pugrine ris. Ni pugri puq nen ei ni wute yawo nitony kin te wute
buagi Juda di Juda segi kin te bei neny.
33 Nge God chumbuai gidig, te pugri ni wute yawo nitony kin te yumbui
nganye. God ni beghi ghav nundug di yumbo yuwon kin nganye buagi
nganye nengu. Ni gri nari yumbo pughe ye te yuwon, di ni nei namb pughe

gri puq pen te yuwon. Beghi bonne ni yumbo puq nen puq nand kin te nei bab ye tuqui segi. Di wutamu ni yumbo ur te nei bab ye tuqui segi.

34 Te pugri, wand ven kin te God ningg wand rise kin buk pe tende rise:
"Wuti iri ni God nei te nundog segi. Di wuti iri ni yumbo pughe ye oghi kin
te yembe nindiny ningg God simbe nindig segi." *[Ais 40:13]*
35 "Di wuti ni yumbo ninge asine God neng pre bu muq God oyi mune te
kin oyi nand. Yewo te kin segi." *[Jop 41:11]*

36 Te pugri God nikinne ni asi yumbo buagi yembe nindiny, di muq ni buid nap ei otiwo yumbo buagi ni nari kin pugrine rise.

Pugri bu beghi ni irine ei ni nyamb te bidiri riwo riwo di te kin rise. Nge simbe gad kin te nganyene.

12

God ningg yembe wand kin yumbo ur

1 Muq nge mand, God ni beghi quan nganye yawo nitongu, pugri bu nge wand ren nungoqi simbe guduq. Nungoqi nonne umo urupuine God weng kin pugri God nde wondo, ni ningg yembene yembe wundiny ningg was di yumbo God nuqond chumbuai nand kin te puq wen. Nungoqi puq wen tedi nungoqi nganyene God yumbui nyamb wurang.

2 Nungoqi ghimbi dabo gri qi pe kin yumbo ur te mune puq wen wayequ. Pudi God ne rar wuqoind nei urupui yuwon kin neuq. Nungoqi puq wen tedi God yumbo yuwon kin, yumbo ni te ningg chumbuai nand kin, di yumbo tuquine puq wen ningg nari kin te nei wamb.

3 Di God nikin nde nei pene nge yuwon nuagh, pugri bu nge nungoqi simbe guduq di nungoqi non nei pe wari nungoqi yumbui puq wand wayequ, te pugri nungoqi yumbui segi. Pudi nungoqi ire ire musoq nei watevi di pughe gri God nei wumbig kin te nei ir wawo tedi nei wamb te pugri God nikinne nungoqi yembe te neuq.

4 Beghi ire ire beghi bon ghimbi rise. Beghi ghimbi te irene, pudi puch nganye buagi. Di puch ire ire nikin yembe te kin kinne rise.

5 Te kin pugrine beghi quan pas, pudi beghi buagi ane Kraist nde pas kin te ningg Kraist ane ghimbi irene rise, di oyi oyi ghav bad.

6 Te kin pugrine God ni nikin nde nei pene beghi yuwon nuangu di beghi ire ire yembe isis bad kin gre nengu. Pugri bu beghi ei God beghi gre nengu kin te pat rise gre, di yembe God nengu kin te puq pen. Yembe beghi nengu kin te God nde pu wand pateri di simbe bad, tedi beghi nei bab God ningg Ququ ni beghi gre nengu ye di gre pu yembu wand simbe bad.

7 Ni beghi yembe nengu kin te wute aye ghav bidiny ye, tedi beghi wute yuwonne ei ghav bidiny. O wuti iri ni God ningg wand nutungu nei nimbiny di wute aye bei neny ye ni wute yuwonne ei bei nindiny.

8 Wuti iri ni wute aye God nari kin pugrine ris kin simbe nindiny ye, tedi ni yembe te yuwonne ei puq nen. Wuti iri ni yumbo te wute aye yumbo segi kin ninde tumb neri ningg, tedi ni umbo te yuwonne ei kuse. Di wuti iri ni ye nawo di wute buagi dobu ruru ye te ni yuwonne ei puq nen ningg buid nap. Wuti iri ni wute aye mai pe ris kin te yawo nitony di sabi nindiny ye, ni chumbuai ane ei puq nen.

Wute God yawo rirang righe kin ni yumbo ur ren ei rise

9 Nu wute aye yawo kurany righe di yumbo ur yuwon ye yembe gudiny kin te nganyene ei puq yen. Nu yumbo urne yuwon kin puq kuen di nu umbo pe nganyene wute yawo kurany righe segi, nungoqi pugri puq wen

wayequ. Nungoqi yumbo ur brequ te quan nganye dob weny di yumbo ur God nde rar pe yuwon kin te wat rise gre.

10 Nungoqi God nde kise kiqam kin pugri was. Pugri bu nungoqi wute aye ane te nungoqi puate irene, di wute aye te oyi oyi yawo wurany righe. Nungoqi non nyamb wundiri riwo wayequ. Nungoqi nyamb te wi righe ruso di wute aye ei wi riwo ruso.

11 Quan kumo ei yembe wand di si yavi wati wayequ. Nungoqi ghimbi te quanene God weng di Yumbui nari kin yembe tene ei puq wen.

12 Nungoqi Yumbui otiwo yumbo neuq ye te ningg chumbuai ane ei ghimbi pu was. Nungoqi mai wuqond kin tende puayi waghine ei nyinge wawo righe di minyang wand wayequ. Nungoqi yumbo ninge ningg God pengu wundig, te pengu wundig wundigne.

13 God ningg wute ni yumbo quan rise segi, te nungoqi ningg te ni ninge weny. Wuti aye iri God nei nimbig kin nungoqi nde tiqe pe nandi, muq mir di nase kin sunyi segi, te nungoqi ni weti nowi di nungoqi ane was.

14 Wute ninge nungoqi unje rupuqu tedi God pengu wundig ei ni yuwon nuany. Ni yuwon nuany ningg ei pengu wand, di oyi unje nap ningg pengu wundig wayequ.

15 Wute chumbuai rind kin te ane chumbuai wand, di wute yivany rire quanji rind kin te ane quanji wand.

16 Nungoqi wute aye ane oyi oyi sabi wand di umbo yuwonne ei rise was. Nungoqi bujeyi wase wayequ. Pudi wute nyamb segi kin te ane ei tambye wand. Nungoqi nonne wari nungoqi nei yuwon ye vise puq wand wayequ.

17 Wuti iri nungoqi yumbo ur brequ puq neuq, nungoqi mune pugrine oyi wand wayequ. Pudi yumbo ur wute mari te oghi puq mand kin tene ei puq wen.

18 Nungoqi wute aye ane umbo irene kuse ningg ei quan buid wap.

19 Nge mand, nungoqi wute unje mupuqu kin te oyi wand wayequ, pudi rar wuqond God nikinne puq nen. Te pugri God ningg wand buk pe wuse kin ni wuri, “Yumbui nari, ‘Wuti yumbo ur brequ nand, te nge ngeningne ei yembe geg ye’.” *[Lo 32:35]*

20 Pudi nungoqi oyi wand aye buk pe vise kin ven kin pugrine ei puq wen, “Nungoqi veri ni mir kurem, te mir bag wamb; ni yawo singar mati, wuye wem me. Nungoqi pugri puq wen tedi ni asi nungoqi unje mupuqu kin te ningg minyuw mati di nungoqi ane yuwonne was.” *[Snd 25:21-22]*

21 Nungoqi yumbo ur brequ rar wuqond nyinge ruauq waghe wayequ, pudi yumbo ur oghi ye te puq wen ei te kin ningg di yumbo ur brequ oyi nyinge wawo righe.

13

1 Muq nge nungoqi wute gavman pe, di sios pe ye mawo kin, nambu wute pughe ye ye mawo kin, ni pughe gri ni ningg wand putungu kin te ningg simbe gad. Di wute buagi te ninde si nambu ei ris. Te pugri wuti iri ni yembe pugri kin nare ye te God ne ni gre neng bu ni yembe te nare. Wute muq ven nde puayi ye mawo kin te God ni gre nem bu ni yembe mand.

2 Pugri bu wuti iri ni wute pugri ye ni wand te meniram ruso di oyi gri wand meniram ye ni God bu puq neng. Te pugri God ni wute te gre nem bu ni yembe te mare. Di wuti ni wand meniram ruso di oyi gri wand meniram ye te God nari wuti te oyi yembe meng ye.

3 Te pugri nu yumbo ur yuwon kinne puq yen, tedi nu wute ye mawo kin te wune mbim segi. Pudi nu yumbo ur brequ yembe ndiny tedi nu wute ye

mawo kin te ningg wune ghamb. Di nungoqi ni wune wumbim segi ningg wari, tedi yumbo ur yuwon kin puq wen, di ni mari nu wuti yuwon.

4 Nge wand ren simbe gad kin ni puate te pugri: Wute men ni God ningg yembe ye wute, God ni nap mo nungoqi nde ye mawo, ei nungoqi yuwonne was. Pudi nungoqi kin iri unje ghap tedi nu wute ye mawo kin te wune mbim. Te wute ye mawo kin ni nu yembe mew ye tiq, te pugri ni God ningg yembe ye wute di ni wute lo ni yembe mindiny kin gure ruwo ye te yembe meny ye.

5 Pugri bu nungoqi wute gavman pe ye mawo kin, wute Jisas nei rimbig kin pe ye mawo kin, kaunsil o yembe aye pughe kin pe ye mawo kin te ninde si nambu was ye tuqui. Te kin te ni mingg wand tungu segi, tedi nu yembe mew ye, pugri bu nu ni ningg wand kutungu. Pugri segi, pudi nu nonne nunde umbo pe nu kuari ni mari kin te tuquine, pugri bu nu ni mari kin pugrine puq kuen.

6 Nungoqi nei wamb te tuquine pugri bu nungoqi takis wong wand. Te pugri ni yembe ren mand kin te ningg bu ni God ningg yembe ye wute ningg mas, wute ghav mindiny di ni pripri yembe tene yembe mindiny.

7 Pugri bu nungoqi takis di yumbo aye lo wuri wong wand puq wund kin te wong wand. Wute ye mawo kin nu yumbo di nunon te takis te wong ghand ningg mari te nu wong ghand. Nungoqi wuti pugri kin iri yumbo ur yuwon kin bei weng di nyamb yumbui weng ningg te nungoqi tene ei puq wen.

8 Nu yumbo ninge wong guad segine kuateri te nu brequne mune yumbo te wong ghand. Pudi God beghi yawo nirangu righe kin te wong bad tuqui segi, pugri bu wute aye ei oyi oyi yawo wurany righe. Te pugri wuti iri ni wute aye priprine yawo nirany righe ye, ni God ningg lo buagi te nat rise gre. God ningg lo buagi puq gad kin te lo asi God ni Moses simbe nindig di buk pe ur nand ye te.

9 Lo ren kin te, “Wute ngam kin ane wase wayequ,” “Wute wamb riti wayequ,” “Nyungu wand wayequ,” “Wute aye yumbo te wuqond di wateri yawo kureuq wayequ,” di lo aye ninge ren ane ire pene rise kin, ni buagi ane te lo wen irene nde rir rise. Lo wen te, “Nu non ghimbi yawo kurany righe kin pugrine wute aye yawo rany righe.” Di lo wen anene God Moses neng di Moses ur nand. *[Kis 20:13-15,17; Wkp 19:18]*

10 Wuti iri ni wuti aye iri nuqoind di ni yawo nirang righe, tedi ni brequ nindig ye tuqui segi. Pugri bu wuti ni wute aye te yawo nirany righe, tedi ni lo buagi aye te nat rise gre kin ane tuquine.

11 Te pugri beghi muq nei bab yumbo yumbui kin ninge rindi ye, di beghi te ningg sir pap pu ei pas. Di wuti ruqo nase pu nes newo kin pugri ei rar bure bad di sir pap. Te pugri Kraist ni mune nandi di yumbo buagi mune yuwonne rise kin ngeri te tumo rind. Ren kin te God ni nari ni otiwo puq nen ye. Asi beghi God nei bibig urupuine kin tende puayi Kraist ni mune nandi nitamu pi kin ngeri te tumo rind segine. Pudi muq quan nganye tumo rind.

12 Bur kring kuso, di yambgriq, di te kin pugrine Kraist mune nandi di yumbo ur brequ te prene, di yumbo buagi yuwonne rise. Pugri bu muq yumbo ur brequ asi yembe bidiny kin te si pare di God nari kin pugrine pas ei yuwon pu pas di yumbo ur brequ oyi nyinge pawo righe.

13 Di wute yambgriq ti nase pe ris kin pugrine yumbo ur oghi yene rise pas. Wuye pe di bijeyi pase pari, queg pap kin te segi. Di wute ane ngam po segi kin te ane pase, di minyuw kin yumbo ur brequ ghimbi pe yembe bidiny kin te segi. Di wute aye ane ker pawo, di wute aye yumbo yuwon kin ninge riteri di te kin ningg ane ker pawo, te kin segi.

14 Pudi beghi Yumbui Jisas Kraist pugri bu ni ningg yumbo ur tene ei puq
wen di yumbo ur brequ nungoqi non ghimbi pe puq wen yawo kureuq kin
te puq wen ningg nei wamb wayequ.

14

Wute ninge God quan nei rimbig di ninge segi

1 Muq nungoqi yumbo aye ren ei nei wumbiny. Te pugri wute ninge ni
mir ninge me uny kin puq mand mandne. Wuti iri ni God nei nimbig ye ni
yumbo te ne di unje nap, di te kin ningg ni yumbo te ne segi, di nungoqi ni
unje nap puq wand di ane ker wawo. Nungoqi puq wen wayequ, pudi ane
tambye wand.
2 Te kin pugrine, wuti aye iri God nei nimbig kin ni nei te gre rind di nari
ni yumbo asi uny simbe mand kin te segine ne ye, pudi wuti iri ni nei gre
rindig segi kin ni yumbo te kin puaq nand, di nari eti ni ne di ni God nde
rar pe yuwon pu yenu segi. Pugri bu ni umo ne segi.
3 Wuti nari ni segine ne ye ni wuti aye ni nari ni ne segi ye puq nand kin
te ningg nari ni wandoqi nand puq nand wayequ. Di te kin pugrine, wuti
yumbo uny simbe nindiny ye ni wuti aye yumbo uny simbe nindiny segi
kin te ningg nari ni unje nap puq nand wayequ. Te pugri God nari ni wuti
oghi di neti nowi ni ane mas pre.
4 Ren kin te pugri, wuti iri ni wuti aye nde yembe nand, di wuti te ninde
baj pe yembe nand, tedi wuti te grine ei ni yembe pughe ye yembe nand kin
te ningg simbe nindig. Pugri bu wuti te nikinne ei nari ni wuti yembe ye
te oghine yembe nand o segi puq nand. Te kin pugrine beghi Yumbui irine
nde yembe bad, di ni irine beghi Yumbui di ni irine ei nari wuti pughe ye
unje nap, di wuti pughe unje nap segi, di nungoqi gri puq wand segi. Di
wuti te ni God nde rar pe yuwon pu yenu. Te pugri beghi Yumbui ni ghav
nindig di ninde rar pe yuwon pu yenu ye gre rise.
5 Wute ninge God nei mimbig kin ni muq ven nde puayi ni asi kin pugri
mari nginy ninge yumbui di ninge segi puq mand di ni lo te kin mat rise.
Di ninge mari nginy te buagi ane God nde rar pe te yumbui. Nginy men te
Sabat kin nginy di nginy aye te mir yembe mindiny kin. Nungoqi non ire ire
nungoqi non umbo pe nei wamb, di nungoqi Juda ni mir yembe mindiny
ye ngeri te nei wumbiny ye o segi.
6 Muq wuti iri nei namb nari ngeri te God nyamb birag kin ngeri yumbui
nganye puq nand, te ni Yumbui nyamb nindiri riwo ningg bu puq nand. Di
te kin pugrine, wuti iri ni nari ni segine umo puch uny simbe mand ye te
ne, te ni Yumbui nyamb nindiri riwo ningg puq nen. Te pugri ni umo puch
te ningg God chumbuai nindig pre muq ne. Di wuti ni yumbo te uny simbe
nindiny ye ni Yumbui nyamb nindiri riwo ningg di yumbo ur ni nei namb
te oghi bu ni pugri puq nen. Ni yumbo te puaq nand di yumbo aye ne kin
te ningg ni God chumbuai nindig pre muq yumbo te ne.
7 Te pugri beghi qi pe ven nde pasne kin ven nde puayi beghi yumbo puq
pen yawo guregu kin te ningg pari muq puq pen wayequ. Di te kin pugrine
wuti iri nikin grine ni pughe gri ei nati di pughe puayi ei nati kin te ningg
nei namb wayequ.
8 Te pugri beghi qi pe ven nde pasne kin tende puayi beghi Yumbui irine
ni nyamb ei bidivi viyo. Di beghi pati kin tende puayi Yumbui nyamb
bidivi viyo viyone. Piyi beghi pati o pati segine, pudi beghi Yumbui nikin
te wutene.
9 Te pugri Kraist ni puate ren kin ningg ni nati di mune nes newo. Ni nati
di mune nes newo ei wute buagi mingg Yumbui ningg nas. Wute mati di
wute masne kin anene.

10 Pugri bu nungoqi wutaqu Jisas nei wumbig kin lo wuri kin pugrine puq wen ye nungoqi nimand Jisas nei mimbig kin ni yumbo asi me segi kin muq me ye te ningg wari ni unje map puq wand wayequ. Di nungoqi mir buagi segine we ye nungoqi mune pugrine nimand te wuqond di brequ puq wundiny wayequ. Te pugri otiwo God ni wute ir nawo kin sunyi pe nas kin tende puayi ni beghi buagi ane ir nuamu ye.

11 Wand ren kin te God ningg wand rise kin buk pe tende rise, “Nge nganyene kati segi kin pugrine wute buagi ni nganyene nge nde sungomyu gure ruwo di riri nge irine te God puq rind ye. Yumbui ni pugri puq nand.” *[Ais 45:23]*

12 Pugri bu beghi nei bab te pugri beghi buagi ane otiwo yumbo buagi yembe bidiny kin te simbe bidig ye.

13 Pugri bu nungoqi oyi oyi wari nungoqi unje wap puq wand wayequ. Pudi nungoqi nimand ninde rar pe yumbo ni segi puq rind kin te puq wen di te kin ningg ni puq weny ir righe wayequ.

14 Nge Yumbui Jisas nei gibig di nge nei gab te pugri mir beghi pe kin te beghi unje rupumu segi. Pudi wuti nari ni yumbo te ne tedi God nde rar pe yuwon pu yenu segi puq nand, tedi wuti tene ni yumbo te ne uny.

15 Te pugri nimand yumbo te ne segi ye ninde rar pe nu yumbo te ye, tedi ni umbo mai kuyo di te kin ningg nu wute aye oyi oyi yawo pirany righe kin ngim pe tende nyinge kuare segi. Kraist ni wute pugri kin te ningg ni nati. Pugri bu nungoqi yumbo ni riq segi kin te ninde rar pe we di te kin ningg nungoqi ni nei te unje wupiny, nungoqi puq wen wayequ.

16 Te piyi nungoqi wari nungoqi segine yumbo te we, pudi nungoqi raqene we di wute aye yumbo te riq segi kin rundoqu di riri nungoqi unje wap. Nungoqi pugri puq wen wayequ.

17 God king ningg nas di yumbo buagi ninde si nambu rise kin tende par po ye te mir di wuye pe kin te ningg segi. Pudi beghi God nde si nambu pas pre pugri bu beghi God nde rar pe yumbo ur tuquine puq pen, wute aye ane umbo yuwonne rise pas, di Ququ Yuwon Ye nde gre pe chumbuai ane ei pas.

18 Te pugri wuti iri ni Kraist nde nyamb pe yembe nand ye ni yumbo ur pugri ye rise, tedi God ni wuti te ningg quan chumbuai nand. Di wute buagi ruqoind di riri ni yumbo ur yuwon kinne rise nas.

19 Pugri bu muq beghi buid pap ei wute buagi God nei rimbig kin ni umbo yuwonne rise ris. Di beghi wute aye te ghav bidiny ei buagi ane gre pu yembu di God nari kin pugrine puq pen.

20 Nungoqi mir ningg wari di God ni pughe gri wute nateri kin yembe te pend wawo ir righe wayequ. God nde rar pe yumbo buagi te segine pe. Pudi nu mir wuti aye uny simbe nindiny kin te ninde rar pe kue muq ni mune ne di ir naghe te nu unje kuap.

21 Pugri bu yumbo ur wen te yuwon. Nungoqi umo uny simbe mindiny kin te we, o wain we, o yumbo aye te puq wen muq nungoqi nimand ni te ruqond di ir righe, te nungoqi yumbo te kin mune puq wen segi tedi oghi.

22 Nungoqi yumbo ur ren kin ningg pughe gri nei wamb kin te nungoqi non nde nei pene ei rise, di nungoqine God ane nei wamb. Ren kin te pugri, wuti ni segine yumbo te puq nen pudi ni unje nap segi di otiwo ni nde umbo pe nari ni unje nap segi. Wuti te ni chumbuai nand ye.

23 Pudi wuti ni mir asi uny simbe mand ye te nei kumo namb namb muq ne ye, ni nikin nde rar pe di God nde rar pe unje nap. Te pugri ni yumbo te ne kin tende puayi ni nei te gre rind segi. Te pugri wuti iri ni yumbo ninge puq nen di ni nei namb segi, “te God nde rar pe yuwon bri.” Pudi ni yumbo te puq nen, tedi ni yumbo ur brequ nand pre.

15

1 Muq beghi God nei bibig kin te ningg beghi nei gre rind di yumbo ninge brequ segi puq bad di pe te beghi wute aye ni nei oghine gre rind segi ye ni nei te unje pipiny di ni mune yumbo uny kin te riq. Beghi puq pen wayequ. Pudi beghi ni ghav bidiny ei ni Jisas irine nei rimbig di mir uny simbe mand kin yumbo ur te segi. Di beghi yumbo ninge beghine puq pen yawo guregu kin te ningg puq pen wayequ.

2 Pudi nungoqi yumbo wute buagi mari te yuwon puq mand kin tene puq wen, ei te kin ningg ni ghav wundiny di ni anene God ni pughe gri pas ningg nari kin te nei rimb di pugrine puq ren ye tuqui.

3 Kraist ni yumbo yembe nindiny kin te nikin nde nei pe yembe nindiny segi, pudi yumbo God nari kin tene puq nen. Di ren kin te God ningg wand buk pe rise kin ane tuquine. Di wand ven te pugri: “God, wute nu perei munduw, te ni nge bu perei mindigh.” *[Sng 69:9]*

4 God ni asi wand buagi ren wute simbe nindim di ur mand kin puate te pugri. God ni wute God quan nei mimbig kin simbe nindim di ur mand ei beghi bei nundug di gre pu yembu ei beghi buagi ane God otiwo mune nitamu pi kin te ningg waghine ghimbi pu pas.

5 Di muq nge God ni beghi pripri ghav nundug gre pu yembu di waghine pas kin ni pengu gidig nungoqi ghav nunduq ei nungoqi Kraist Jisas ningg yumbo ur te kin pugrine puq wen di nei irene vise.

6 Te ei nungoqi buagi ane nei irene vise di God, beghi Yumbui Jisas Kraist ni kiyi ni nyamb te wundiri riwo.

7 Pugri bu muq Kraist nungoqi nitaqu wowi God nde si nambu was kin pugrine, wute aye te wateri ane yuwonne was. Nungoqi puq wen ei God nyamb yumbui rise.

8 Nge wand ren simbe gad te pugri. God ni Kraist tiqi nundog nandi beghi Juda ghav nundug.* Ni pugri puq nen ei ni bei nand te pugri God ni asi Juda mingg kuqo te simbe nindiny nari ni Juda ghav nindiny ye puq nand kin te nganyene.

9 Di Juda ne segi, muq ni Juda segi kin te ghav nindiny God nyamb rindiri riwo. Te pugri God ni Juda segi kin anene yawo nitony di Kraist tiqi nundog nandi. Ren kin te God ningg wand buk pe rise kin ren ane tuquine.

“Puate ren kin ningg bu nge wute Juda segi kin nde nu nyamb gidiri riwo.
Di nge nunde nyamb pe yuwo kari ei wute nu nyamb rindivi viyo.”
[2Sml 22:50]

10 Di wand aye mune pugri,

“Nungoqi Juda segi kin nungoqi Juda ane irepene wikur di chumbuai wand ye.” *[Lo 32:43]*

11 Di aye mune pugri,

“Nungoqi Juda segi kin nungoqi buagi ane Yumbui beghi nde ye nawo kin ni ningg nyamb te ei wundiri riwo di wute buagi ni nyamb ei rindiri riwo.” *[Sng 117:1]*

12 Di propet Aisaia mune pugrine nari,

“Wuti iri Jesi, king Devit ni kiyi ni ningg wute nde gri nandi ye. Di God nari ni Juda segi kin ni mingg yumbui ningg nas, di Juda segi kin riri ninde gri di God yumbo yuwon kin beghi nde yembe nindiny puq nand kin te yembe nindiny.” *[Ais 11:10]*

---

* **15:8:** Ren kin te God ni asi Juda mingg kuqo Abraham, Aisak di Jekop simbe nindim: Stat 12:2-3 di 28:13-14 te qond.

13 Nge God wuti nungoqi nei neuq bu ni yumbo neuq ningg ghimbi pu was
kin te pengu gidig ei nungoqi ghav nunduq umbo yuwonne kuse di priprine
chumbuai ane Jisas nei wumbig. Di tende puayi nungoqi umbo yuwonne
kuse di yumbo yuwon kin otiwo ye te ningg chumbuai ane ghimbi pu was.
Ququ Yuwon Ye ni nungoqi gre neuq bu nei gre rind di yumbo otiwo God
neuq ye te ningg ghimbi pu was.

Pol wute Juda segi kin pe wand yuwon ye bir nawo

14 Nge mand, nge wute aye nungoqi ningg nei rimb kin pugrine nei gab.
Nge nei gab te pugri nungoqi nonne yumbo ur yuwon kin quan puq wen
ye, God pughe gri pas ningg nari kin te nei wamb omo, wute aye pughe gri
yuwon pu pas kin te ningg oyi oyi yeri wundiny kin tuqui.
15 Pudi nge nyumo raqe wen ur gidiq kin wen God ni pughe gri was ningg
nari kin te ningg simbe gad kin tende puayi wand gre kin nganye simbe gad.
Te pugri God ni nikin nde nei pene nge yuwon nuagh kin te ningg yembe
ren negh ei ninde nyamb pe yembe gad. Pugri bu nge wand gre kin simbe
gad ei nungoqi God ni pughe gri was ningg nari kin te mune nei wumbiny.
16 God ni nge naip ko ei Kraist Jisas ningg yembe ye wuti ningg kas ei wute
aye Juda segi kin ghav gidiny. Pugri bu nge prist kin pugri God ningg wand
yuwon ye te wute simbe gidiny. Nge prist kin pugri kas ei wute Juda segi
kin te prist umo God nde si pe ni rundo kin pugri God nde si pe ki rundo
di God ningg Ququ Yuwon Ye ninde nas. Di te kin ningg God ni chumbuai
nand di ni God nikin te wute ningg ris.
17 Pugri bu muq nge God ningg yembe gad kin te ningg nge Kraist Jisas
temu irepene pas di te kin ningg nge quan nganye chumbuai gad.
18 Te pugri nge wand simbe gad kin te nge ngening nde nei pe simbe gad
segi, Kraist ni ngende mim pe simbe nand, di wute Juda segi kin ni God ni
pughe gri ris ningg nari kin te nei rimb. Di te kin ningg ni God nari kin
pugrine ris. Ren kin te ni nge wand simbe gad kin di yumbo ur te ruqond
di nei rimb.
19 Te pugri, God ni yumbo ur gre kin yembe nindiny kin te ningg nge
yembe wute grine yembe mindiny tuqui segi kin ren yembe gidiny. God
ningg Ququ Yuwon Ye ni nge gre negh di nge ni ningg yembe ye wuti ningg
kas. Pugri bu Jerusalem pu puate ri righe ruso Ilirikum, te nge ko di Kraist
ningg wand yuwon kin te simbe gad prene.
20 Pudi nge Kraist ningg yembe gad kin te tiqe wute mo Kraist ningg wand
yuwon ye simbe mand segine kin tende ko wand bir kawo ningg kari. Te
pugri nge tiqe wute mo Kraist ningg yembe te puate mi righe pre kin tende
ko segi, pudi tiqe wute Kraist ningg wand rutungu segine ye tende ko.
21 Ren kin te propet Aisaia ni God ningg wand rise kin buk pe tende ur
nand kin ane tuquine: “Te piyi asi wute ni ningg wand rutungu segi, ni
rutungu di ni nei rimbig ye. Di piyi God ningg wand simbe nand kin te
rutungu segi, muq ni nei rimb ye.” *[Ais 52:15]*
22 Puate ren kin ningg bu nge tiqe aye pe te ko wand bir kawo, di nge godo
nungoqi gudoqu segi. Nge pripri godo nungoqi Rom was kin gudoqu ningg
nei gab pudi godo segi.

Pol nari muq ni Rom no ye

23 Pudi muq ven nde opu nge yembe omo kawo di tiqe buagi God ni Jisas
Kraist ningg wand simbe nand kin te simbe gad rutungu pre. Di nge asi
pripri godo nungoqi gudoqu ningg, di muq nge godo ye.
24 Te pugri muq nge Spen ko ningg di nge nungoqi nde te gri ei godo ko
ye. Di nge godo Rom kitari righe kin tende puayi di nge nungoqi ane misoq

pas pre ei ko ye. Di te piyi nge nungoqi ane quan nganye pas yawo kuregh, pudi nge ko ye. Di nge ko kin tende puayi nungoqi nge ghav wundigh ei ko.
25 Pudi muqne nge wute God nei rimbig kin Jerusalem ris kin ni wet bidi kirany ko.
26-27 Te pugri wute God nei rimbig kin ninge Jerusalem ris ye ni mir wong rind kin wet bidi segi. Di wute Juda segi kin Masedonia di Akaia opu ris kin ni wet bidi ninge ire pe ruwo. Ni nikinne Juda kin wute God nei rimbig ye wet bidi ninge reny ei ni ghav rindiny ningg. Te pugri, Juda ni Juda segi kin ghav rindiny di ni Kraist ningg wand God nde pu vindi kin te nei rimb. Pugri bu muq ni oyi mune wet bidi pe ghav rindiny.
28 Te ningg nge ko Jerusalem di ni wet bidi te yuwonne keny pre tedi nge Spen ko. Tende puayi di nge godo nungoqi gudoqu.
29 Di nge nei gab nge godo nungoqi gudoqu kin tende puayi nge nde gri Kraist nungoqi quan nganye yuwon nuauq.
30 Pudi mand, beghi Yumbui Jisas Kraist ningg gre pe nungoqi di nge ane irepene God ningg yembe bad. Di God ni nikin Ququ Yuwon Ye tiqi nundog nandi beghi nde nas di beghi God ningg wute buagi te yawo pirany righe. Pugri bu nge kari nungoqi nge ghav wundigh God pengu wundig ei wute God ningg wand merire viso kin ni nge mai regh segi.
31 Di God pengu wundig ei wute God ningg wand dob meny kin Judia opu mas ye ni nge mi puq mand kin te puq men segi. Di wute God nei rimbig kin Jerusalem ris kin ni wute Juda segi kin God nei rimbig kin ni wet bidi ruwo ye te riteri ningg ngiq rind.
32 Nungoqi te kin ningg God pengu wundig ei te nge yuwonne ko kitari righe, ei God nari kin te ningg nge nungoqi nde godo kin tende puayi, chumbuai ane godo nungoqi ane pas di oyi oyi gre pateri.
33 Di muq nge God, wuti beghi ghav ndug umbo yuwonne rise pas ye ni pengu gidig ei nungoqi ane was. Te nganye.

16

Pol ni chumbuai kin wand simbe nand

1-2 Di muq nge Pibi wundo ye te ningg simbe gad ningg. Pibi ni beghi Kraist nei bibig kin pugrine Kraist nei wumbig. Di ni wute Jisas nei rimbig kin Senkria pe ris kin ninde Jisas Kraist ningg yembe yuwon nganye yembe wundiny; ni God ningg wute ghav wundiny. Pugri bu nge nungoqi pengu guduq ni wundo wutari righe te nungoqi ni wutaqwi, te pugri ni nungoqi ane te Yumbui Jisas Kraist ningg wutene. Di ni tende opu wus yumbo ninge nei wumbiny te nungoqi ni ghav wunduw. Te pugri ni oyi nge di nge wute ane quan nganye sabi wundug.
3 Nge chumbuai kin wand Akwila di ni ngam Prisila nde ki rundo. Ni pripri nge ane Kraist Jisas ningg yembe bad.
4 Asi ni nge ghav rindigh kin te ningg ni anene mamb riti ningg, pudi ni nge ghav rindigh rindighne. Di nge ni ningg quan nganye chumbuai gidiny. Nge irine segi, wute buagi Juda segi kin Jisas nei rimbig ye ni anene teri te chumbuai rindiny.
5 Di wute Jisas nei rimbig kin aye pripri Akwila di Prisila nde baj pe rikur God nyamb rirang ye te anene chumbuai kin wand weny. Nge chumbuai kin wand nge mand Epainetus nde ki rundo. Esia opu tende ni ye nawo Kraist nei nimbig pre muq wute aye mune.
6 Nge Maria nde chumbuai kin wand ki rundo. Ni Jisas ningg yembe ye wute di quan nganye yembe wund nungoqi nganye buagi ghav wunduq.

7 Nge Andronikus di Junias teri nde chumbuai kin wand ki ruso. Ni asi nge ane irepene Jisas Kraist ningg yembe bad kin te ningg taq yembu. Beghi buagi ane wute tit irene kin di Yumbui ni nap ruso aposel ningg ris pugri bu wute nganye buagi ni nei rimbiny. Ni asine Kraist nei rimbig pre muq nge mune ninde dobune Kraist nei gibig.

8 Nge chumbuai kin wand nge mand, Ampliatus nde ki rundo. Ni beghi ane Yumbui ningg wute di nge ni quan nganye yawo girag righe.

9 Nge chumbuai kin wand Urbanus nde ki rundo. Ni nge temu ane Kraist nde nyamb pe yembe bad di nge Stakis nge mand ni nde anene chumbuai kin wand ki rundo.

10 Nge Apeles nde chumbuai kin wand ki rundo. Ni Kraist ningg yembe nand kin te ningg mai nare, di ni Kraist nei nimbig nimbigne. Nge chumbuai kin wand wute Kraist nei rimbig kin Aristobulus nde baj pe ris kin ninde ki rundo.

11 Nge chumbuai kin wand Herodion nde ki rundo. Ni nge temu wute tit irene kin. Nge chumbuai kin wand wute Jisas nei rimbig kin Narsisus nde baj pe ris kin ni nde ki rundo.

12 Nge chumbuai kin wand Tripina di Triposa nde ki rundo. Nyumbueg teri ren ni Jisas nei rimbig di ni Yumbui ghav rindig ningg yembe yumbui nganye rind. Nge chumbuai kin wand nge mand yuwon nganye Persis nde ki rundo. Ni beghi Yumbui ningg yembe ye wute di ni Yumbui ghav wundig ningg yembe yumbui nganye yembe wundiny.

13 Nge chumbuai kin wand Rupus nde ki rundo. Ni beghi Yumbui nde nyamb pe yuwonne nganye yembe nand. Di ni kumo nde anene chumbuai kin wand ki rundo. Ni nge nikin wo ningg pugri sabi wundigh.

14 Nge chumbuai kin wand Asinkritus, Plegon, Hermes, Patrobas, di Hermas di wute God nei mimbig kin ni ane mas ye ni nde chumbuai kin wand ki rundo.

15 Nge chumbuai kin wand Pilologus di ngam Julia teri ni nde ki rundo. Di Nereus kunyumbu teri, Olimpas di wute buagi ni ane ire pe rikur God nyamb rirang kin ninde anene chumbuai kin wand ki rundo.

16 Nungoqi nonne oyi oyi chumbuai kin wand te simbe wand di God nde nyamb pe song wureny. Nungoqi puq wen ei bei wand, te pugri nungoqi wute aye te oyi oyi yawo wurany righe. Di wute Kraist nei rimbig kin ven nde opu ris ye ni nungoqi nde chumbuai kin wand ri rundo.

17 Di muq nge mand, nge nungoqi yumbo ren puq wen ningg kari. Wute ninge ni yumbo God ningg wand asi wutungu kin te ane tuquine segi kin te ningg wute simbe mindiny. Di te ningg wute oyi oyi ker ruwo, di wute Jisas Kraist ningg wand yuwon ye te dob reny ye. Pugri bu nge nungoqi simbe guduq nungoqi wute pugri ye te puaq wand.

18 Te pugri wute men kin Kraist beghi Yumbui ni ningg yembe ye wute nganye segi. Pudi ni nikinne yumbo materi yawo kurem kin te ningg bu yembe mand. Di ni wand te quan nganye yuwon rind di wute rutungu yawo kureny. Te kin ningg di wute nei oghine gre rind segi ye ni riri wand te nganyene.

19 Te pugri wute buagi nungoqi Kraist nari kin pugrine puq wen kin te rutungu, pugri bu nge nungoqi ningg quan nganye chumbuai gad. Pudi nge nungoqi simbe guduq ei nungoqi gre pu yequ, di oghine nei wamb, yumbo pughe kin te yuwon di segine puq wen. Di yumbo ur brequ kin te ane puq wen segi ei yuwon pu was.

20 Nungoqi pugri puq wen tedi God beghi ghav nundug umbo yuwon ye rise pas ye ni brequne Satan ningg gre nyinge nawo righe. Ni nungoqi nde nyinge pe nas di nungoqi Satan ni gre te nyinge wawo righe. Nge beghi

Yumbui Jisas pengu gidig ei ni nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin te nungoqi nde rundo di ghav nunduq nunduqne.
21 Timoti ni nge temu ane Kraist ningg yembe bad ye ni nungoqi nde chumbuai kin wand ni rundo. Di Lusius, Jeson di Sosipater ni nge ane wute tit ire kin ni mune pugrine.
22 Di nge Tertius, Pol wand simbe nand di nyumo raqe wen ur gidiq kin, nge anene nungoqi nde Yumbui ningg nyamb pe chumbuai kin wand ki rundo.
23-24 Di Gaius, ni anene chumbuai kin wand nungoqi nde ni rundo. Ni nge di wute aye Jisas nei rimbig kin ane nitamu no ninde baj pe pas.
Erastus wuti tiqe yumbui wen kin wet bidi nat rise ye ni anene nungoqi nde chumbuai kin wand ni rundo. Di beghi mand Kwartus mune pugrine chumbuai kin wand ni rundo.*
25 Di muq God, wuti nungoqi gre neuq di nge Jisas Kraist ningg wand simbe gad kin te ningg nungoqi Kraist nei wumbig di ni ningg yumbo ur tene puq wen ye, ni ei chumbuai bidig. Nge wand yuwon ye simbe gad kin te Jisas Kraist ni pughe gri beghi nitamu pi kin te ningg simbe gad. God ni asi nganye suqo kin wand ren raqene simbe nand segi. Ni waghi nindiny pu rise,
26 pudi muq ni beghi ni ningg yembe ye wute simbe nundug di beghi wute simbe bidiny ei ni wand te nei rimbiny. Di wand ren te propet asi Jisas Kraist nandi ye te ningg ur mand kin te wute simbe bidiny. Di God nas nas te kin nas ye ni nari di beghi po wute wand ren simbe bidiny ei wute Juda segi kin ni buagi ane wand ven rutungu di Jisas nei rimbig di ni nari kin pugrine puq ren.
27 God te irine di ni irine nei yuwon kin rise. Beghi ni irine ei Jisas Kraist nde gri ni nyamb te bidiri riwo riwo te kin rise. Te nganye.

* **16:23-24:** Wute ninge ni yabe wand ven jiju mand, “Beghi Yumbui Jisas Kraist ni nungoqi ghav nunduq di nungoqi umbo yuwonne rise was. Te nganye.”

1 Korin

Pol ni munene nar ir no wute Jisas ningg simbe nindiny kin tende puayi ni Korin no. Korin te tiqe yumbui ire kantri Gris tende yequ. Ni misoq tende nas nganye, ber ire aye cham di wute Jisas ningg bei neny. Ni tiqe wen si niraq pre di no Epesus nas kin tende puayi wute Jisas nei rimbig kin Korin ris ye ni yumbo ur brequ isis yembe rindiny kin te nutungu di nyumo raqe wen ur nindiq neq wuso. Nyumo raqe wen nde pe ni pengu isis te oyi nand di simbe nindiny ei ni mune yumbo ur brequ rind segi.

1 Nge Pol, God nikin nei pene ni nge Kraist Jisas ningg aposel ningg naip
ko. Nge di beghi mand Sostenes temu nyumo raqe wen nungoqi nde peq
wundo.
2 Nyumo raqe wen te nungoqi God te wute Jisas nei wumbig kin Korin
tiqe yumbui was ye nungoqi nde peq wundo. Te nungoqi wutaqu Kraist
Jisas nde gri God nari nungoqi God te wute yuwon ye ningg was. Nungoqi
di wute buagi tiqe aye pe ris kin ni beghi Yumbui Jisas Kraist nde nyamb
pe God mune nate ruwi ningg riri ye ni anene God nari nungoqi ni te wute
yuwon ye ningg was. Yumbui te beghi di ni anene te.
3 Nge God beghi wuyi pengu gidig ei ni di Yumbui Jisas Kraist nikin nei
pene wute yuwon muany kin di umbo yuwon kin te nungoqi nde rundo.

Pol God chumbuai nindig

4 Nge pripri nungoqi ningg God nikin nde nei pene Kraist Jisas nde gri
nungoqi yuwon nuauq kin te ningg nge God chumbuai gidig.
5 Te pugri Kraist nungoqi ane was kin te ningg nungoqi yumbo buagi ren
tuqui nupuq pre. Te nungoqi nei di wand simbe wand kin anene.
6 Te pugri nungoqi yumbo buagi tuqui nupuq kin te Ququ Yuwon Ye ni
nungoqi nde bei nand te pugri beghi Kraist ningg wand simbe bad kin te
nganyene.
7 Pugri bu muq nungoqi beghi Yumbui Jisas Kraist raqene mune nandi
wuqoind ningg ghimbi pu was kin ven nde puayi nungoqi Ququ Yuwon Ye
wute yembe nem kin yembe buagi te nungoqi tuqui nupuq pre.
8 Jisas Kraist ni nungoqi ghav nunduq gre pune yequ ruso ngeri pre ye.
Te ei beghi Yumbui Jisas Kraist nandi kin ngeri te ningg nungoqi wand pe
yequ segi.
9 God nungoqi ngam nirauq ni wo Jisas Kraist beghi Yumbui ane umbo
irene kuse puq nand kin ni yumbo puq nen puq nand kin te nganyene puq
nen ye.

Wute God nei rimbig kin Korin ris ye ni bir

10 Nge mand, nge beghi Yumbui Jisas Kraist nde nyamb pe nungoqi simbe
guduq ei puq wen ningg kari. Te pugri nungoqi buagi ane wand irene ei
simbe wand di nungoqi nei di yumbo puq wen ningg wari kin te irene rise.
Te ei nungoqi nonne oyi oyi bir wawo segi.
11 Nge mand, wute ninge Kloe nde baj pe ris kin ni nge simbe rindigh riri
nungoqi oyi oyi ker wawo.
12 Nge kari oyi oyi ker wawo puq gad kin taq pugri: Nungoqi wand isis
wand. Wuti iri nari, “Nge Pol ningg wand kutungu ye.” Aye nari, “Nge
Apolos ningg wand kutungu ye.” Aye nari, “Nge Pita ningg wand kutungu
ye.” Di aye mune nari, “Nge Kraist ningg wand kutungu ye.”

13 Kraist ni bir segi. Di nge Pol nge nungoqi ghav guduq ningg kruse pe
kati segi. Nungoqi nge nde nyamb pe wuye mupuqu segi.
14 Nge God chumbuai gidig te pugri nge nungoqi nde wute quan wuye
kap segi, Krispus Gaius temine wuye kap.
15 Pugri bu wuti iri nari ni nge nde nyamb pe wuye maip puq nand tuqui
segi.
16 (Te nganye nge wute Stepanas nde baj pe ris kin te wuye kap, pudi
tende dobu nge nei gab segi nge wute aye ninge wuye kap pu bri?)
17 Te pugri Kraist ni nge wute wuye kap ningg tiqi nundogh ko segi, ni
nge God ningg wand yuwon ye bir kawo ningg bu tiqi nundogh ko. Di nge
wuti nei yuwon ye quan kumo rise kin pugri wand bir kawo segi. Nge puq
ken ei Kraist ni kruse pe nati kin wand ni gre te pre segi.

Kraist ni God ningg gre di nei yuwon ye

18 Te pugri wute otiwo wase pe ruso ye ni Kraist kruse pe nati kin wand te
ningg riri wand te wute jebo rind ye ni wand kin pugri. Pudi beghi Yumbui
mune nitamu pi kin beghi nde wand ven te God ningg gre.
19 Te pugri God ningg wand buk pe vise kin ni viri, “Nge wute mari ni
nei yuwon ye rise puq mand kin ni nei te unje kipim. Di wute quan kumo
nganye nei mamb kin ni nei te imb kuam.” *[Ais 29:14]*
20 Wute nei yuwon kin rise ye ni muai mas? Wute Moses ningg lo wute
bei meny ye ni muai? Wute wand buid map ye ni muai? Wute men ni qi
pe kinne. God ni qi pe kin nei yuwon ye te puq neny ni wute jebo mand ye
ni nei kin pugri ye.
21 Te pugri God ni nei yuwon kin te ningg ni puq nen di wute riri ni nei
yuwon kin rise puq rind kin tende pe ni God nei rimbig segi. God ni wand
wute riri te wute jebo mand ye ni wand kin pugri ye te beghi bir pawo kin
te wute rutungu nganyene puq rind kin te ningg bu ni chumbuai nand di
wute te nate ruwi.
22 Wute Juda kin ni yumbo ur gre kin ruqond ningg riri di wute Grik kin
ni nei yuwon kin quan kumo rise ningg riri.
23 Pudi beghi Kraist kruse pe nati ye wand bir pawo. Beghi wand simbe
bad kin ren te wute Juda kin ni riri wand ven ni brequ kin di ni rutungu
yambu riri, di wute Grik kin ninde nei pe wand ven te wute jebo mand ye
ni wand kin pugri.
24 Pudi wute God ngam nirany ni te wute ningg ris ye, te Juda di Grik kin
anene, ninde te Kraist te God ningg gre di nei yuwon ye.
25 Te pugri God ningg nei wute mari te wute jebo mand ye ni nei kin pugri
ye puq mand kin te ni oyi mune nganye oghi, di wute ni nei yuwon kin te oyi
segi. Wute nei mamb kin mari God ni gre quan rise segi. Pudi God ningg
gre wute mari te musoqne rise puq mand kin te oyi quan nganye gre, di
wute ni gre ane tuqui segi.
26 Nge mand, nungoqi asi pughe gri was God ngam nirauq kin te nei
wamb. Nungoqi mune pugrine, ire ire ni nei yuwon kin rise. Te nei yuwon
kin wute qi pe kin mari ye pugri. Wute ire ire ni wute nyamb kin ningg ris,
di wute ire ire wute nyamb kin ni wo ningg ris.
27 Pudi God ni wute qi pe kin nei yuwon ye rise segi kin te nap ruso ei
ni wute nei yuwon ye rise kin te minyuw neny. Di ni wute wute mari buid
quan segi puq mand kin te nap ruso ei ni wute buid quan kin te minyuw
neny.
28 Ni wute wute mari te wute nyamb segi kin puq mand di mari ni yuwon
tuqui segi puq mand kin te nap ruso ei ni wute wute mari te yuwon puq
mand kin te puq neny nyamb segi kin ris.

29 God ni puq nen ei ninde rar pe wuti iri ni nikin nyamb nindivi viwo
tuqui segi.
30 God nikinne bu nungoqi Kraist Jisas ane was kin puate. Kraist Jisas
ni beghi ghav nundug ningg God ningg nei yuwon ye ningg nas. Ninde gri
beghi God nde rar pe tuquine nganye pas, beghi God te wute yuwon nganye
pas, di ninde gri God beghi wong nundumu yuwon pu pas.
31 Pugri bu wand ur pu vise kin ven ei pat vise: “Wuti tughe nyamb
nindivi viwo ningg te ni Yumbui ningg nyamb ei nindivi viwo.” *[Jer 9:24]*

2

Pol ni Kraist nati kin wand simbe nand

1 Nge mand, nge asi nungoqi nde godo God ningg wand nganyene kin
simbe gad kin tende puayi nge wand nyong kin di wute nei yuwon ye quan
kumo rise kin pugri wand simbe gad segi.
2 Te pugri nge nungoqi ane pas kin tende puayi nge kari nge yumbo buagi
te nei gheri ei kipiny, di Jisas Kraist di ni kruse pe nati kin tene ei nei pe
kawo ris.
3 Nge nungoqi ane pas kin tende puayi nge buid segi di wune gab, buyaq
gad. Nge yumbo ur pugri kin pe nungoqi ane pas.
4 Nge wand di nge pughe gri wand bir kawo kin yumbo ur te nge wute nei
yuwon ye quan kumo rise kin pugri di wute puamb kuany kin pugri wand
gad segi. Pudi nge God ningg Ququ ni gre tene bei gad.
5 Nge puq ken ei nungoqi wute wand yuwonne nganye simbe mand kin
nei yuwon kin rise ye te ningg God nei wumbig segi, pudi God ningg gre te
ningg ei God nei wumbig.

Nei yuwon ye Ququ nde gri rindi

6 Te nganye beghi wute ninge ququ pe gri gre pu yeru kin ninde wand nei
quan kumo rise kin ninge simbe bad, pudi wute qi pe kin nei quan kumo
rise ye ni wand kin pugri o wute qi pe ven nde ye mawo ye ni wand kin
pugri segi. Wute qi pe ye mawo kin ni pre ye.
7 Pudi beghi God ningg nei yuwon kin suqo pu rise kin te ningg simbe
bad. Nei yuwon kin ren te asi nganye suqo pu rise di wute nei mamb tuqui
segi. Di asine yumbo buagi rise segine beghi nyamb yumbui nengu ningg
nei yuwon kin ven taq namb pu vise.
8 Wute qi pe ven nde ye mawo ye ni God ningg nei yuwon kin ven nei
mamb segi. Te pugri ni nei mamb, tedi Yumbui God ningg ti pe nas kin te
kruse pe mi nati segi.
9 Pudi wand ire buk pe ur pu vise kin taq pugri: “Yumbo wute muqond o
mutungu segi kin, yumbo wute mari te ruwi segi ye puq mand kin yumbo
te God ni wute ni yawo rirang righe kin ni ningg nipiny ruso pu rise.” *[Ais
64:4]*
10 Pudi God ni nikin Ququ nde gri yumbo te raqe nand beghi buqod pre.
Te pugri Ququ ni yumbo buagi te nuqond omo ye, di ni God ni nei suqo
pu nganye rise kin te anene nuqond omo ye.
11 Te pugri wuti iri ni wuti aye ni nei te nundog ye tuqui segi, pudi wuti
te nikin ququ ninde nas kin nine nei namb ye tuqui. Te kin pugrine wuti
iri ni God ningg nei te nei namb ye tuqui segi, pudi God ningg Ququ ne ni
nei namb.
12 Beghi Ququ peti ni kin te qi pe ven kin segi, pudi God nde pu nandi kin.
Te ei God nikin nde nei pene beghi ququ kin yembe nengu kin te oghine nei
bab.

13 Yembe te beghi te pugri bu simbe bad. Beghi wand simbe bad kin te
wute gri nei yuwon ye bei mengu muq ni ningg wand tene simbe bad segi.
Pudi beghi wand simbe bad kin te Ququ kin wand bu simbe bad. Te Ququ
Yuwon Ye beghi bei nengu di beghi wute Ququ Yuwon Ye riti nowi ye ninde
wand puate simbe bad.
14 Wuti God ningg Ququ ninde nas segi ye ni wand God ningg Ququ nde
gri rindi ye te nateri yambu nari. Te pugri ninde nei pe wand ren te wute
jebo mand ye ni wand kin pugri. Di wand te Ququ pe grine otinde nei bab
kin tuqui, pugri bu wuti te nei namb ye tuqui segi.
15 Wuti Ququ ninde nas ye ni segine yumbo buagi te ir nawo ye tuqui,
pudi wuti aye kin iri wuti te ni yumbo yembe nindiny kin te ir nawo tuqui
segi.
16 God ningg wand ven te ane tuqui: “Te pugri wuti iri ni Yumbui ningg
nei te nei namb segi, pugri bu ni gri yeri nindig ye tuqui segi.” *[Ais 40:13]*
Pudi Kraist ningg nei beghi nde vise.

3

Nungoqi bir wawo wayequ

1 Nge mand, nge nungoqi wute Ququ ninde nas pre kin ninde wand simbe
gad kin pugri wand simbe guduq segi ye. Nge wute qi pe kin nei pe ris
kin ni wand simbe gidiny kin pugri ei nungoqi mune wand simbe guduq.
Nungoqi Kraist nei wumbig kin te nungoqi wokuandi ne was kin pugri ei
simbe guduq.
2 Nge nungoqi minyne keuq di mir gre kin keuq segine, te pugri nungoqi
te kin ningg sir wap segine. Di nganyene mune nungoqi mir gre kin we
ningg sir wap segine.
3 Nungoqi wute qi pe kin nei pe ris kin pugrine was. Te pugri wute wap
wari di minyang kin yumbo ur te nungoqi nde risene. Te kin te nungoqi
wute qi pe kinne, di nungoqi wute qi pe kin ni yumbo ur te puq wen.
4 Te pugri wuti iri nari, “Nge Pol ningg wand kutungu ye,” di aye nari,
“Nge Apolos ningg wand kutungu ye.” Nungoqi pugri puq wand kin tende
nungoqi wute Ququ ninde nas segi kin ni ningg yumbo ur puq wen.
5 Apolos ni pughe gib namb di nge Pol nge pughe gib gab? Beghi temu
yembe ye wutene di beghi nde gri nungoqi Jisas nei wumbig, di Yumbui
nikinne beghi yembe te nupung ruso.
6 Nge mir yi te ki righe di Apolos ni wuye nuany, pudi God gri puq nen di
ni yire riwo ruso.
7 Pugri bu wuti mir yi ni righe kin ni nyamb yumbui vise segi, di wuti
wuye nuany kin ni nyamb yumbui vise segi, God irine ni puq neny yumbui
ruso kin ni nyamb ei yumbui vise.
8 Wuti mir ni righe kin di wuti mir wuye nuany kin ni temi yembe te tuqui
tuquine kin mand di ni kin kinne otiwo ni oyi kin te materi ye.
9 Te pugri beghi temu te God ningg yembe ire di nungoqi te wuny God
tende yembe nand kin, o baj God yembe nand kin.
10 God nikin nde nei pene nge yuwon nuagh di yembe ren negh kin te
ningg nge yuwod yumbui baj nare kin te ki naghe. Nge wute baj yembe
mand yuwon ye ni kin pugri yuwod te ki naghe, di wuti aye yuwod tende
baj te yembe nindig. Pudi wute ire ire ni nei mamb yuwon muqdi baj te
yembe mindig.
11 Te pugri Jisas Kraist ni yuwod yumbui baj nare kin te kin pugri nas pre.
Wute yuwod yumbui baj nare kin aye mune mi naghe tuqui segi.

12 Wute segine mandi yuwod yumbui pe tende baj te yembe mindig. Ni
nikin nei pe gol, silva, wet aye yuwon nganye kin, nyumo, tan di yaq te kin
mare mandi baj te yembe mindig.
13 Pudi wute ire ire ni yembe yuwon pughe gri mand kin te otiwo Kraist
mune nandi kin tende puayi raqe ruso ye. Te pugri ngeri te ni wase kin
pugri di wase tende pe wute ni pughe gri yembe mand kin te raqene rise.
Di wase grine ni yembe pughe gri yuwon kin te ir wuwo.
14 Wuti ni yumbo yembe nindiny kin te wase namb segi, tedi ni oyi kin te
nateri.
15 Pudi ni yumbo yembe nindiny kin te wase namb, tedi ni oyi kin yumbo
te nateri segi. Wuti te nikinne God ni neti nowi, pudi ni wase pe pu meti
nowi kin pugri.
16 Nungoqi yumbo ren ei nei wamb, te pugri nungoqi buagi ane te God
ningg baj, di God ningg Ququ nungoqi nde nas.
17 Pugri bu wuti iri ni wute aye unje nap te ni God ningg baj brequ nindig,
di te kin ningg God oyi ni brequ nindig ye. Te pugri God ningg baj te sunyi
yuwon nganye nikin nas ye, di nungoqi quan buagine te God ningg baj.
18 Nungoqi non ghimbine wandoqi wundiny wayequ. Nungoqi kin wuti
iri nari ni qi pe kin nei yuwon kin rise te ni nei te oghi segi. Ni nei yuwon
kin te si nare te ei ni God ningg nei yuwon kin te nateri tuqui.
19 Te pugri qi wen kin nei yuwon kin te God nde rar pe ni wute jebo mand
ye ni nei kin pugri. Wand ren kin te buk pe ur pu rise, “Ni wute nei yuwon
kin rise ye ni kin nei yumbui pe yumbo yembe rindiny kin tende pe ni unje
nap.” *[Jop 5:13]*
20 Di wand aye te, “Yumbui ni nei namb wute nei yuwon kin rise ye ni nei
te ghav rindiny tuqui segi.” *[Sng 94:11]*
21 Pugri bu nungoqi beghi wutamu nyamb wundiri riwo wayequ. Yumbo
buagi te nungoqi te,
22 Pol, Apolos, Pita, qi wen, wute mas di mati, muq di otiwo, yumbo buagi
te nungoqi te.
23 Di nungoqi Kraist te, di Kraist God te.

4

Beghi Kraist ningg yembe ye wute

1 Wute buagi beghi ningg pugri ei nei rimb: Beghi Kraist ningg yembe ye
wute di God nari beghi ni ningg wand suqo pu rise kin te ningg simbe bad.
2 Wute yembe ren kin mare ye ni nganyene ei bei mand ni yembe te
yuwonne puq men ei nikin yumbui ni chumbuai nand.
3 Nge nungoqi gri nge yembe gad ye te ir wawo o wute qi pe kin ni mingg
kot pe ir mawo te nge nde nei pe te yumbui nganye segi. Nge ngeningne
yumbo ur te ir kawo segi.
4 Nge nde umbo pe nge nei gab nge yumbo ninge unje kap segi. Pudi te
kin ningg di nge kari nge wuti yuwon unje kap segi ye, yewo nge puq gad
tuqui segi. Yumbui nine bu nge yumbo yembe gidiny kin te ir nawo ye.
5 Pugri bu muq Yumbui ni wute ir nawo kin ngeri nap ruso kin te segine
kin ven nde puayi nungoqi wute ir wawo wayequ, ghimbine wawo pu was
ruso Yumbui nandi. Ni yumbo burpoq pe suqo pu rise kin te ti pe ni riyi, di
ni wute ni nei umbo pe suqo pu rise ye te raqene nawo rise. Tende puayi
di God ni wute unje rip segi yuwonne ris kin te ire ire chumbuai nindiny.
6 Muq nge mand, nge wand buagi simbe gad kin te nge Apolos temu nde
ghimbi pe kawo righe. Nge nungoqi ghav guduq ningg bu puq ken. Te ei

nungoqi beghi nde gri nei watevi te pugri, “Wand ur pu vise kin te uronyi wawo nungoqi non nde nei pe wo wayequ.” Nungoqi puq wen tedi wute ninge chumbuai wundiny di ninge yambu wureny segi.

7 Te pugri tughe nari nungoqi yumbui nyamb kin, wute aye segi? Yumbo buagi nungoqi nde rise kin te God nungoqi neuq. Di yumbo buagi te God nungoqi neuq tedi pughe kin ningg nungoqi non nde gre pene wateri kin pugri nungoqi non nyamb wundiri riwo?

8 Nungoqi wari nungoqi yumbo buagi nei wumbiny kin te wateri pre, yumbo quan rise ye pugri was pre, di nungoqi oyi beghi uronyi wuamu king kin pugri was pre. Nge nde nei pe nungoqi nganyene ei king ningg was yawo kuregh. Te ei beghi nungoqi ane king ningg pas.

9 Te pugri nge nei gab kin God ni beghi aposel beghi sunyi dobu nganye kin tende nuamu pas, di te kin te wuti iri wute buagi nde rar pe mi nati ningg yenu kin pugri. Beghi pugrine wute buagi nde rar pe yembu ei wute di angelo ane beghi rundomu.

10 Beghi Kraist ningg yembe ye wute ningg pas kin te ningg wute riri beghi wutamu nei yuwon kin rise segi ye, pudi nungoqi oyi Kraist nei wumbig kin te ningg nungoqi wute nei oghi ye rise kin pugri was. Beghi buid segi pudi nungoqi buid rise. Wute nungoqi nyamb rindivi viyo pudi beghi nyamb ri righe ruso.

11 Yembe bad kin tende puayi pu rindi muq beghi mir ane pas, yawo singar pati di chongo bir bir kin pare righe. Beghi pase kin baj segi di wute beghi unje mupumu.

12 Beghi bon si pene yembe kumo bad. Wute beghi wand brequ mundug, beghi oyi God pengu bidig ei ni yuwon nuam. Wute beghi unje mupumu mai isis mengu kin tende puayi beghi ni rarne buqod unje mupumu.

13 Wute beghi wand brequ isis mengu kin tende puayi beghi ni wand yuwon kinne pem. Te te rindi muq qi pe ven nde wute buagi riri beghi subugi kin pugri di beghi wute buagi ni som rip kin sunyi kin pugri.

14 Nge wand ren ur gad kin ren te nge nungoqi minyuw wati ningg kari segi, pudi nge nungoqi nge wo yawo kirauq righe kin pugri buraqi kireuq ningg.

15 Te piyi nungoqi Kraist nei wumbig kin nungoqi wute yeng muauq kin nganye buagi mas, pudi nungoqi nuyi te irine. Te pugri God ningg wand yuwon ye kare godo di nungoqi Kraist Jisas nei wumbig kin te ningg nge nungoqi nuyi kin pugri kas.

16 Pugri bu nge kari nungoqi nge ningg yumbo ur te ei sonyi wand.

17 Puate te ningg bu nge muq Timoti tiqi gudog nungoqi nde nondo. Timoti ni Kraist nei nimbig kin te ningg ni nge wo nge ni yawo girag righe ye pugri nas. Ni nge wand irepene nutungu ye. Ni nondo di nge Kraist Jisas nei gibig kin yumbo ur te ningg nungoqi nei nitrauq ye. Wand te kin te nge wute buagi Jisas nei rimbig kin tiqe aye pe ris ye ni bei keny kin wand tene.

18 Nungoqi kin wute ninge nei rimb kin riri nungoqi gudoqu ningg mune godo segi ye puq rind di mune bujeyi rise.

19 Pudi Yumbui nei namb kin te yuwon tedi nge brequne mune godo ye. Nge godo di wute bujeyi rise kin te ni pughe gri wand rind kin te nei gab, di tene segi pudi ni nganyene gre rise o segi te anene nei gab.

20 Te pugri beghi God nde si nambu pas kin bei bad ye te wand bad kin te ningg segi pudi ni ningg gre pe yumbo yembe bidiny kin tende pe bei bad.

21 Muq nungoqi pughe gri nei wamb? Nge nungoqi nde godo kin te nge yas ane kare godo o nge godo kin te nungoqi yawo kirauq righe di umbo yuwonne kuse di ghav guduq?

5

Wuti yumbo ur brequ nand kin ni sios pe yenu segi kin

1 Wute ninge nge simbe mindigh mari nungoqi nde quayi nyumbueg
ane rise kin yumbo ur brequ te rise. Di yumbo ur brequ ren kin te wute
God nganyene kin yumbui nyamb rirang segi ye ni mune yumbo ur te kin
yambune riri. Te pugri wute nge simbe mindigh mari nungoqi nde kin wuti
iri ni kumo woip teri rise.
2 Pudi nungoqi yivany ware segi, bujeyi wase! Nungoqi yivany ei ware,
di wuti yumbo ur te kin puq nen ye te segi puq wundig di nungoqi wikur
ye pe tende ni ane nandi wayequ.
3 Nge nungoqi ane pas segi, pudi nungoqi nge nde nei pe was. Di nge wuti
te yumbo ur puq nen kin te ningg kari ni unje nap puq gad pre, di te kin te
nge nungoqi ane pas kin pugri.
4-5 Nungoqi beghi Yumbui Jisas nde nyamb pe wikur di nge ququ pe gri
nungoqi ane pas kin tende puayi nungoqi wuti te beghi Yumbui Jisas nde
gre pe Satan nde si pe wi nondo ei Satan ni wuti te ni ghimbi te unje niping.
Te ei Yumbui nandi kin tende puayi ni ququ te nitang wuwi.
6 Nungoqi non nyamb wundiri riwo kin te oghi segi. Te pugri yis puch
woju ire ni yembe wund kin te ningg bret yumbui ire yindiqi ye. Nungoqi
wand ren kin te nei wamb segi bri?
7 Yumbo ur brequ kin te yis asi kin mewuraq wuso ye pugri meware ruso,
di nungoqi bret urupui yis segi kin pugri ei was. Muqne God nde rar pe te
nungoqi bret yis segi kin pugri was pre. Te pugri Kraist ni asi God Israel
mingg wo rar nuqond mas kin ngeri nei rimbiny kin tende puayi sipsip ire
mumbueq ye te kin pugri nati pre.
8 Pugri bu muq beghi mir yumbui te yembe bidiny bidinyne ei. Di te kin te
beghi yis, te yumbo ur brequ asi kin di yumbo ur wute puq men kin tuquine
puq pen segi kin te yis asi kin pugri mepare ruso. Pudi bret yis segi kin te
yumbo ur yuwon ye di wand nganyene kin te ei pat rise.
9 Nge nungoqi nde nyumo raqe ur gidiq kin te nge quayi nyumbueg ane
rise kin yumbo ur brequ rind ye ni ane irepe was ye te ningg bu segi puq
gad.
10 Wute yumbo ur brequ rind kin qi pe ris ye ni ane irepe was kin te ningg
segi puq gad segi. Wute ren kin ni yumbo ur ren yembe rindiny: Wute ane
rise kin yumbo ur brequ, yumbo yawo rindiny, yumbo nyungu rind, di god
wandoqi kin yumbui nyamb riram. Pudi nungoqi wute ren kin puaq wand
ningg, te nungoqi qi wen si wuraq tedi ni puaq wand kin tuqui.
11 Pudi nge ur gad kin te pugri, nungoqi wute ren kin ane irepe was
wayequ: wuti iri nari ni Kraist nei nimbig bu ni nungoqi ane kise kiqam
kin pugri was puq nand, pudi ni nyumbueg ane rise kin yumbo ur brequ
nand, yumbo yawo nindig, god wandoqi kin nyamb niram, wute aye wand
brequ nindiny, wuye kumo ne, di wute yumbo nyungu nindiny. Nungoqi
wute pugri kin ane ire pe was di ane mir wand wayequ.
12-13 Wute aye Jisas nei rimbig segi kin nge ni ir kawo tuqui segi. Te nge
yembe segi. God ni ir nawo ye. Nungoqi wute Jisas nei rimbig kin tene ei ir
wawo. Te pugri wand buk pe vise kin ni viri, “Wuti yumbo ur brequ nand
ye te kring ei waip no.” *[Lo 17:7]*

6

Wute Kraist nei rimbig kin ni oyi oyi kot pe ritari ruso wayequ

1 Nungoqi kin iri nunon nimand tequ ker ninge rise te wuti te wute God
nganyene kin yumbui nyamb rirang segi ye ni mingg kot tende tanyi yo

tequ kot wand wayequ. Pudi nungoqi God ningg wute ninde wo di ni gri nungoqi wand te mutungu.

2 God ningg wute ni ei otiwo wute buagi qi pe kin ni yumbo ur te ir mawo ye. Nungoqi te kin nei wamb segi bri? Muq nungoqi otiwo wute buagi qi pe kin ni yumbo ur te ir wawo ye, tedi pughe gri ate nungoqi nonne mai ren kin ir wawo segi. Mai ren te yumbui segi.

3 Di beghi angelo buagi te anene ir pawo ye. Nungoqi ren nei wamb segi bri? Nungoqi otiwo angelo ir wawo ye, tedi muq nonne ei mai woju muq ven nde puayi res kin te teti wawo!

4 Pugri bu qi pe mai woju ren kin res te nungoqi wutaqu Jisas nei wumbig kin nungoqi nonne teti wawo tuqui. Piyi nungoqi kin wute nyamb segi kin ni segine mai te teti mawo.

5 Nge wand ven simbe gad ei nungoqi minyuw wati. Nungoqi wikur kin pe tende wuti nei oghi ye rise kin iri wute Kraist nei rimbig kin ni ningg mai teti nawo ye nas segi bri?

6 Pudi muq nungoqi oyi Jisas ningg wute aye ane ker rise kin te ware kot pe wo di wute God nei mimbig segi kin ni gri wand te teti mawo!

7 Nungoqi oyi oyi wute kot pe wutare wo kin te bei rind te pugri nungoqi ir waghe pre. Piyi wute nungoqi unje rupuq, ni rar wuqond unje rupuq. Piyi wute nungoqi yumbo nyungu runduq, te rar wuqond puq ren.

8 Pudi muq nungoqi wute Jisas nei rimbig kin aye te unje wap di yumbo wutanyri.

9 Nungoqi nei wamb pre te pugri wute yumbo ur brequ ren kin yembe rindiny ye ni God king ningg nas di wute ninde si nambu ris ye te tende ane ris tuqui segi. Nungoqi mune unje gri nei wamb wayequ. Wute quayi nyumbueg ane rise kin yumbo ur brequ rind ye, wute god wandoqi kin yumbui nyamb riram ye, wute ngam kin aye ane rise kin, quayi quayine aye ane mase kin,

10 wute nyungu rind kin, wute aye yumbo te ritanyri yawo kureny ye, wuye kumo riq ye, wute perei rindiny ye, di wute rumb di ni yumbo ritanyri ye, wute pugri ye ni God king ningg nas di wute ninde si nambu ris kin tende ane ris tuqui segi.

11 Di nungoqi kin wute ninge ni asi yumbo ur pugri kin puq ren. Pudi Yumbui Jisas Kraist di beghi God ni ningg Ququ nde gri nungoqi yumbo ur brequ wand kin te puaq nand di nungoqi God te wute yuwon ye ningg was di God nde rar pe tuquine was.

Beghi wute ane segi segi pase kin yumbo ur bad wayequ

12 Wuti iri nari, “Nge segine yumbo buagi te puq ken ye.” Pudi yumbo te buagi ane ghav rind segi. Ni nari, “Nge segine yumbo buagi te puq ken ye.” Pudi nge yumbo te rar guqod ninde nambu kas wayequ.

13 Wuti aye nari, “Mir te umbo pe ruso ye di umbo te mir ni ris kin sunyi,” pudi God ni teri ane unje nap ye. Beghi ghimbi te wute aye ane segi segi pase kin segi, pudi beghi ghimbi te Yumbui te, di Yumbui ne ni beghi nde ghimbi pe yembe nand.

14 Ninde gre pe God ni Yumbui nati pre mune nindingi newo di ni ningg gre pe ni beghi mune nundumu pewo ye.

15 Nungoqi yumbo ren ei nei wamb te pugri nungoqi ghimbi te Kraist ningg ghimbi puch ire. Pugri bu nge Kraist ningg ghimbi puch ven katevi di ngimne nyumbueg ire ane ghimbi irene pas ye tuqui segi. Segi nganye!

16 Wuti iri ni ngimne nyumbueg ire teri rise, te ni nyumbueg te teri ghimbi irene ris. Nungoqi ren kin nei wamb segi bri? Te pugri wand ven kin te buk pe ur pu vise, “Ni teri ghimbi irene nganye rise.” *[Stt 2:24]*

17 Pudi wuti Yumbui temi irepe mas ye ni Yumbui temi nei irene mas.
18 Nungoqi wute segi segi rise ye yumbo ur brequ te puaq wand. Yumbo ur brequ buagi aye wuti yembe nindiny kin te nikin ghimbi unje nap segi, pudi wuti nyumbueg ane rise kin yumbo ur brequ yembe nindiny ye ni nikin ghimbi unje nap.
19 Nungoqi yumbo ren ei nei wamb te pugri nungoqi ghimbi te God ningg baj di Ququ Yuwon Ye God nungoqi neuq kin ni tende nas, di nungoqi ghimbi te nungoqi non tene segi.
20 God nungoqi yumbo yumbui kin nganye tende pe wong nunduq pre. Pugri bu nungoqi ghimbi tende pe God ei nyamb yumbui weng.

7

Ngam kin wand

1 Muq nge wand nungoqi nyumo raqe pe pengu wand kin te ningg simbe gad. Nungoqi wari wuti iri ni nyumbueg ane rise segine nganye nas ye te ni yuwon nawo.
2 Te nganye, pudi wute nganye buagi nganye ni segi segi rise kin yumbo ur quan kumo yembe rindiny. Pugri bu wute kin kin nikin ngam te ris, di nyumbueg mune pugrine kin kin ngaim te mas tedi yuwon.
3 Quayi ni ngam nde nikin ghimbi te nare nari wayequ. Di te kin pugrine ni ngam mune ngaim nde nikin ghimbi te wure wuri wayequ.
4 Ngam ni ghimbi te ni nikin tene segi, ni ngaim te anene ye. Te kin pugrine ngaim ni ghimbi te ni nikin tene segi, ni ngam te anene.
5 Nungoqi oyi oyi ghimbi ware wari wayequ. Nungoqi tequ ane ngiq wand di God ane wand ningg te muqdi puq wen. Pudi ngeri wap ruso kin tende puayine di pre. Te pre muqdi nungoqi mune irepe wase, ei Satan nungoqi puamb nuauq segi. Te pugri nungoqi segine was nganye tuqui segi.
6 Nge wand ren simbe gad kin te nungoqi yeri guduq ei nungoqi yumbo te yuwonne puq wen, di nungoqi nge kari kin pugrine nganye puq wen ningg kari segi.
7 Nge nde nei pe te wute buagi ni nge kin pugri ngam ruso segine ei ris ningg kari. Pudi te tuqui segi. Wute buagi God ni nei di gre ane neny kin te kin kinne, ninge ni nei gre rind di ngam ruso segine ris, di ninge ngam ruso.
8 Muq wute ngam ruso segi kin di wute nyarimo ris kin ni ningg mune simbe gad. Ni nge kin pugri ngam ruso segi ris tedi yuwon.
9 Pudi ni segine ris kin tuqui segi tedi ni ngam ei ruso. Te pugri ni ngam ruso kin te oghi, pudi segine ris muq wute ane rise kin yumbo ur quan nganye puq ren yawo kureny te brequ.
10 Wute ngam kin ningg nge wand quari ren simbe gad. (Te nge simbe gad segi, Yumbui simbe nand.) Ngam ni ngaim si wuri kinne wus wayequ.
11 Ni puq wen tedi ni mune ngam wuso wayequ. Ni segine wus tiq segi tedi ni ngaim nde mune wuso di ni ngaim teri mune ruwo gudo. Quayi nungoqi nungam puaq wand wayequ.
12 Pudi nungoqi aye ningg nge wand quari ren simbe gad. (Te nge puq gad, Yumbui segi.) Wuti iri Kraist nei nimbig ye ni ngam ire wus, muq ni Kraist nei wumbig segi ye, di ni wuti te teri ris ye te ningg ngiq wund, te quayi ni ngam te puaq nindiq wayequ.
13 Di nyumbueg ni ngaim iri nas, muq ni Kraist nei nimbig segi ye, di ni nyumbueg te teri ris ye te ningg ngiq nand, te nyumbueg ni ngaim te puaq wuind wayequ.

14 Te pugri ngaim ni Kraist nei nimbig segi, pudi ni ngam Kraist nei wumbig kin te ningg ni anene God ningg wute ane ris. Di ngam Kraist nei wumbig segi kin ni ngaim Kraist nei nimbig kin te ningg ni anene God ningg wute ane ris. Ren kin te segi, tedi ni wo te puqum rimb. Pudi muq ni wo God ningg wute yuwon ye.

15 Pudi quayi o nyumbueg ni Kraist nei rimbig segi ye ni ngam ruso kin te si rire ningg te ni piyi puq ren. Ni puq ren kin te ningg ni ngaim o ngam Yumbui nei rimbig ye ni ngam kin lo pe taq pu yeru segi. Te pugri God nari beghi umbo yuwonne ei rise pas.

16 Nungoqi nyumbueg nungoqi nei wamb segi nungoqi Yumbui nei wumbig ye te ningg nungoqi nungaim ghav wundim Yumbui nei mimbig o segi. Di nungoqi quayi nungoqi mune pugrine nei wamb segi nungoqi Yumbui nei wumbig ye te ningg nungoqi nungam ghav wundiny Yumbui nei rimbig ye o segi.

17 Pudi ire ire nungoqi Yumbui ni pughe gri was ningg nari God nungoqi ngam nirauq kin pugrine ei was. Te nge lo di wute Jisas nei rimbig kin buagi nde simbe gad.

18 Wuti iri ni ghimbi dugu chongo pend pre muq God ni ngam nirang te ni mune ghimbi dugu chongo pend segine nas ningg buid nap wayequ. Di wuti ghimbi dugu chongo pend segine muq God ni ngam nirang te ni muq ghimbi dugu chongo pend ningg buid nap wayequ.

19 Ghimbi dugu chongo pend o ghimbi dugu chongo pend segi te kin te yumbo yumbui nganye segi. Yumbo yumbui kin nganye te God ningg lo te ei wat rise.

20 Wute ire ire ni asi pughe gri ris di God ngam nirany kin pugrine ei ris.

21 Nu asi wute aye nde taq pu yengu yembe guad guad muq God nu ngam niraw, te nu te kin ningg nei kumo ghamb wayequ. Pudi nu taq pu yengu segi kin ngim ire wuse, te nu piyi puq yen di taq pu yengu segi kin pugri ei ghas.

22 Te pugri wuti iri wute aye nde taq pu yenu yembe nand muq Yumbui ni ngam nirang te wuti te ni Yumbui te wuti taq yenu segi kin pugri. Te kin pugrine wuti asi taq pu yenu segi kin muq Yumbui ni ngam nirang ye ni Kraist nde taq pu yenu yembe nand ye.

23 God nungoqi yumbo yumbui kin nganye pe wong nunduq pre, pugri bu nungoqi mune wute nde taq pu yequ yembe ye wute ningg was wayequ.

24 Pugri bu, nge mand, wute ire ire ni asi pughe gri ris God ngam nirany te ni pugrine ei ris.

25 Muq nge nungoqi nyumbueg quayi ane rise segine ris kin te ningg pengu wand kin te mune simbe gad. Yumbui ni ren kin ningg nge wand ninge simbe nindigh segi, pudi nge yumbo pughene te oghi di yumbo pughene te brequ kin te simbe gad. Yumbui ni nge yawo nitogh di ghav nindigh nge yumbo nganyene puq ken bu nge wand ren simbe gad.

26 Mai isis muq ven nde puayi ruwi, pugri bu nge nei gab kin te nungoqi muq was kin te pugrine ei was.

27 Nungoqi ngam wo pre te mune nungam puaq wand ningg wari wayequ. Wuti tughe ngam kuo segine o nungam wuti pre te mune ngam yo ningg ghari wayequ.

28 Pudi wuti iri ngam no te ni te kin ningg unje nap segi. Di nyumbueg quayi ane rise segine wus kin ire ni ngam wuso te ni te kin ningg unje wup segi. Pudi wute ngam ruso kin ni muq pas kin ven nde puayi mai quan kumo ruqond. Pugri bu nge nungoqi mai tende pe puaq pu yequ ningg kari.

29 Mand, nge wand ren simbe gad kin puate te pugri: Ngeri puayi rise
pre. Pugri bu muq pu ruso kin ven nde puayi wute ngam kin ni ngam nei
mimbiny wayequ. Ni wute ngam ris segi kin pugri ei Yumbui ningg yembe
mand.
30 Wute quanji rind kin ni wute quanji rind segi kin pugri ei ris. Wute
chumbuai rind kin ni wute chumbuai rind segi kin pugri ei ris. Wute yumbo
wong rind kin ni yumbo te ni nikin tene segi.
31 Wute yumbo qi pe kin riteri ye ni yumbo te ninde rar pe te yumbo
yumbui nganye, ni pugri nei rimb wayequ. Te pugri qi muq wuse kin pugri
ye wen ni pre ye.
32 Nge nungoqi nei kumo wamb segi ningg kari. Wuti iri ni ngam no
segine nas tedi ni Yumbui ningg yembe pe quan puaq no. Ni puq nen ei
Yumbui chumbuai nand ningg.
33 Pudi wuti ngam no pre te ni yumbo qi pe kin quan nei pe nawo ris, te
ni ngam chumbuai wund ningg yumbo puq nen.
34 Te kin ningg di ni yumbo irene nei nimbiny segi. Nyumbueg ire ni
ngaim segi kin di nyumbueg ire quayi ane rise segine nganye wus ye ni
Yumbui ningg yembe pene quan puaq wuso, te ninde nei pe ni ghimbi di
ququ anene Yumbui ne weng ningg. Pudi wute ngam kin ni yumbo qi pe
kin quan nei pe wuwo ris, te ni nikin ngaim chumbuai nand ningg yumbo
puq wen.
35 Nge wand ren puq gad kin te nge nungoqi ghav guduq Yumbui ningg
yembe wand, nge nungoqi taq gubuqu ningg kari segi. Pudi nge nungoqi
tuquine was di nei tevi segi Yumbui irine nde yembe wand ningg kari.
36 Wuti iri ni nyumbueg quayi ane rise segine kin ire miping wuso pu wus
di wuti te ni nei namb ni wute tende yumbo ur tuquine kin tene yembe
nindiny tiq segi pudi ninde umbo pe nei brequ quan rise, di ni teri ngam
ruso yawo nganye kureny, tedi piyi ngam ruso. Ni te kin ningg yumbo ur
brequ rind segi.
37 Pudi wuti aye iri nikin nde nei pe nei namb ni ngam no segine nas ye
tuqui di nari ni segine nas ei yumbo puq nen yawo gureg kin te puq nen. Ni
pugri nei namb di nari ni nyumbueg quayi ane rise segine wus kin te nitaqi
segi te ni anene tuquine puq nen.
38 Pugri bu wuti nyumbueg ni miping wuso pu wus kin te nitaqi ye ni
tuquine puq nen, di wuti nari ni nyumbueg te nitaqi segi puq nand kin ni
quan nganye tuquine puq nen.
39 Nyumbueg ire ni ngaim nasne te ni ngaim terine ei ris. Pudi ni ngaim
te nati, tedi ni segine aye pughe ye ni wutanyi yawo kurew kin te wutanyi
tuqui. Pudi wuti te anene Yumbui nei nimbig kin ei.
40 Nge nei gab kin te nyumbueg te ni ngam wuso segine wus, tedi quan
chumbuai wund ye. Ren te nge nei gab, nge wute aye kin pugri God ningg
Ququ nge nde nas nei negh.

8

Wandoqi kin god mir muam kin wand

1 Muq nge umo mambui god wandoqi kin mem kin te ningg pengu wand
ye te mune simbe gad. Wute ninge mari, “Beghi buagi ane nei pateri pre.”
Te nganye pudi wute nei materi kin te ningg ni bujeyi mase ye. Pudi wute
aye te quan yawo pirany righe kin te ningg beghi wute Jisas nei rimbig kin
te ghav bidiny gre pu yeru.
2 Wuti iri nari ni nei quan rise ye puq nand kin te ni nganyene yumbo
ninge nei nimbiny segine.

3 Pudi wuti God yawo nirang righe kin te God oyi wuti te nei nimbig pre.
4 Pugri bu muq nge umo god wandoqi kin mem kin cham we ye te kin
ningg wand gad. Beghi nei bab te pugri god wandoqi kin ni God nganyene
kin pugrine mas segi, di beghi nei bab God nganyene kin te irine, aye segi.
5 Te piyi god isis nyamb miram di mari god ninge nginy tu pe mas di ninge
qi pe mas. Piyi god men ni quan di ni yumbui te quan,
6 pudi beghi God te irine. Te wuyi yumbo buagi yembe nindiny ye di beghi
ni ningg yembe te yembe bad ningg pas. Di beghi Yumbui te irine, te Jisas
Kraist, ninde gri yumbo buagi rise di ninde gri beghi pas.
7 Pudi wute buagi ane te kin nei rise segi. Wute ninge ni god wandoqi kin
mir rem kin yumbo ur pene ris. Di muq ven nde puayi umo god wandoqi
kin mem ye te ni mune riq di ni nei rimb kin mir te god wandoqi kin ni
ningg. Ni nei oghine gre rind segi kin te ningg ninde nei pe mir te ni unje
rip ye.
8 Pudi mir pe kin te ningg beghi God nde tumo bodo segi. Di mir pe yambu
pari kin te ningg God ni beghi yambu nirengu, di mir te pe ei God ni beghi
ghav nundug, yewo pugri segi.
9 Pudi nungoqi ninge mir te kin segine we ye nungoqi nei wamb yuwon.
Te pugri eti nungoqi mir te we ye te ningg wute aye nei oghine gre rind segi
kin ni mune riq di ir righe.
10 Te pugri eti wuti iri nei gre rind segi ye ni nungoqi nei wamb pre kin
nungoqi god wandoqi kin ni baj pe mir wand kin te nuqond di ni mune mir
god wandoqi kin meng kin te ne.
11 Di te kin ningg nu nimand Kraist oghine nei nimbig gre segi ye di Kraist
ni wuti te ningg qa nati ye te ni nungoqi nei wamb kin te ningg ni ir naghe.
12 Nu nimand iri pugri puq yeng di ni yumbo ur brequ nand di ni nei
oghine gre rind segi kin te unje ping te nu Kraist nde bu yumbo ur brequ
guad.
13 Pugri bu yumbo nge ke kin te ningg nge mand puq keny di ni yumbo
ur brequ rind, tedi nge umo god wandoqi kin meng ningg mambui kin te
mune ke segi, ei ni yumbo ur brequ rind segi.

9

Pol aposel ningg nas kin te ningg simbe nand

1 Nge lo nde nambu kas segi. Nge aposel iri. Nge ngening nde rar pene
nganye Jisas beghi Yumbui guqoid pre. Di nge Yumbui ningg yembe gad
kin te ningg nungoqi nei ware witinde.
2 Te piyi wute aye mari nge aposel iri segi, pudi nge nungoqi nde aposel
ningg kas. Te pugri nungoqi Yumbui nde was kin te ningg nungoqi nge
aposel ningg kas kin te bei wand kin pugri.
3 Ren te wute nge wand isis megh tedi nge ghimbi ghav gidiny ningg wand
ren simbe gad.
4 Beghi yembe ren bad kin te ningg beghi mir di wuye pateri pe tuqui segi
bri?
5 Pita, di aposel aye, di Yumbui ni kiqam ni tiqe aye pe wand bir mawo
ningg mo kin tende puayi ni ngam te mitari ne mo. Ni ngam ni anene Kraist
nei rimbig kin. Di beghi mune ni puq men kin pugrine puq pen tuqui segi
bri?
6 Te pughe kin ningg nge Barnabas temune beghi bonne mir pateri pe, di
aposel aye te nungoqi bag wamb?
7 Wuti iri ami ningg yenu kin ni nikinne mir wong nand, ne, no yeng nand
segi. Wuti iri wain wuny mbe yembe nand, te ni wain yi ninge nap ne ne

yembe nand. Di wuti iri sipsip bag namb ye ni sipsip miny te nduruq naq naq yembe nand.

8 Nge wand gad kin ren te wutene pripri puq men kin te simbe gad segi. Pudi Moses ningg lo ur pu wuse ye te mune pugrine puq wund.

9 Te pugri Moses ningg lo ur pu wuse ye ni wuri, “Kau ni wit yi nyinge ruwo ei wit yi wateri kin tende puayi nungoqi ni mim taq wumbiny wayequ. Piyi rar wuqond wit yi ninge riq.” *[Lo 25:4]*
Ren kin te God ni kau ninggne puq nand segi.

10 Nge nungoqi nganyene simbe guduq, God ni beghi wutamu ningg anene puq nand. Te nganye wand ven beghi ningg puq nand, te pugri wuti qi bir nuaq kin ni qi bir nuaq, di wuti mir yi puraq nand kin ni puraq nand. Ni temi pugri yembe mand ei mir nguan kin puayi ni mir te puch puch materi ningg mari.

11 Beghi nungoqi nde umbo pe ququ kin mir yi ninge puraq bad pre. Te kin pugrine beghi oyi nungoqi nde pu yumbo ninge pateri kin te oghi segi bri?

12 Wute ninge nungoqi nde yembe ren mand kin te ningg nungoqi yumbo wem ningg mari, tedi beghi temu ei quan nganye wengu ye tuqui.

Pudi beghi te kin ningg quan nganye pari segi. Beghi oyi bonne yumbo buagi te pateri. Beghi puq pen ei wute rar buqod Kraist ningg wand yuwon ye ritevi di beghi ni imb puany segi.

13 Nungoqi ren kin nei wamb segi bri? Te pugri wute God ningg baj pe yembe mand ye ni mir te God ningg baj pe tende pune materi. Di wute alta pe yembe mand kin ni wute umo God reng ningg rire rundo kin tene ni mune materi ye.

14 Te kin pugrine ni nari wute God ningg wand yuwon ye bir mawo ye ni mir tende grine ei materi.

15 Pudi nge, nge pugri wand gre keny ei yumbo ninge kateri ningg kari segi. Di nge wand ren ur gad kin te nungoqi nge yumbo puq wegh ningg kari segi. Nge te kin ningg kari puq ken tedi nge kati ei yuwon. Te pugri nge wuti iri ni nge nyamb gidivi viyo kin puate te puaq nand yambu kari.

16 Te pugri nge wand yuwon ye bir kawo kin te ninggne nge nyamb gidivi viyo tuqui segi. Te pugri Yumbui nari nge yembe te ei puq ken. Pugri bu nge God ningg wand yuwon ye te bir kawo segi tedi nge unje pu kas.

17 Nge ngeningne wand ren bir kawo, tedi nge yumbo oyi kin te kateri. Pudi nge ngening nde nei pene wand bir kawo segi. Te pugri God ni nge si numbogh yembe ren negh.

18 Nge te oyi kin yumbo taq ren, nge chumbuai ane God ningg wand yuwon ye bir kawo, di wute ni wand te wong rind segi. Di nge te kin ningg yumbo ninge kateri ye tuqui pudi nge te ningg kari segi.

19 Te piyi nge wuti iri nde taq pu yengu yembe gad segi, pudi nge wute buagi ghav gidiny ningg taq pu yengu yembe gad kin pugri kas ei wute quan mune kateri.

20 Wute Juda kin ninde te nge wuti Juda kinne pugri kas ei wute Juda kin kateri. Wute Moses ningg lo nde si nambu ris kin ninde te nge wuti lo nde si nambu kasne kin pugri kas ei nge ni kateri. (Pudi nge ngeningne lo nde si nambu kas segi.)

21 Wute Moses ningg lo ninde wuse segi kin ninde te nge wuti lo nge nde wuse segi kin pugri kas ei nge wute lo ninde wuse segi ye te kateri. (Pudi nge ngeningne God ningg lo si kiraq segi, pudi nge Kraist ningg lo nde si nambu kas.)

22 Wute God nei rimbig gre segi ye ninde te nge wuti God nei gibig gre segi ye pugri kas ei wute God nei rimbig gre segi ye te kateri. Nge wute buagi

nde te ni mas kin pugrine kas ei nge puq ken kin te ningg nge wute ninge kateri tuqui.

23 Nge yumbo buagi ren puq ken kin te nge God ningg wand yuwon ye ningg kari bu puq ken ei wand yuwon ye te ningg God nge yuwon nuagh.

24 Nungoqi nei wamb te pugri resis ire pe wute buagi vig mamb, pudi wuti irine ni yumbo materi ningg vig mamb kin te nateri ye. Muq nungoqi wuti yumbo nateri ningg vig namb kin pugri ei vig wamb.

25 Wute buagi griny yumbui pe mo vig mamb kin ni wand quari te irepene mutungu di sir map. Ni puq men ei yumbo materi ningg vig mamb kin te materi. Ni yumbo te rise nganye segi ye. Pudi beghi yumbo pateri kin te yumbo rise rise te kin rise ye te pateri.

26 Puate ren kin ningg bu nge wuti yumbo ninge nei nimbiny segi pudi segine vig namb ye nikin pugri vig gab segi. Di nge wuti yeng nand kin ni yir segi segi menare ye nikin pugri yeng gad segi.

27 Pudi nge ngening ghimbi yumbo ur brequ puq wen kin te ningg yeng kawo yuwon di ni puq wen kin te segi puq gad. Eti nge wute ndene wand bir kawo di nge ngeningne yumbo nge kateri ningg vig gab kin te kateruwi segi.

10

Wandoqi kin god yumbui nyamb piram kin wu wand

1 Muq nge mand, nungoqi yumbo ren ei nei wamb ningg kari. Te pugri asi beghi koku ni Moses nde dobu ruru kin tende puayi ni buagi ane wuye quari nambu nyinge rire, di gherim ambo kin pe tende yuwonne opu gri ruso riwo.

2 Ni wuye quari nambu nyinge rire di gherim ambo pe opu gri ruso riwo kin te ningg ni buagi ane Moses nde dobu ruru ye te kin ningg wuye map kin pugri.

3 Ni buagi ane mir irene God ningg Ququ neny kin te riq,

4 di wuye irene God ningg Ququ neny kin te riq. Te pugri ni wuye te ququ kin wet pe gri kuyi kin te riq, di wet te ni ane ruso. Di wet te Kraist nikinne.

5 Pudi God ni beghi koku nganye buagi umbo ker nuany di ni qi wute segi ye pe tende riti.

6 Yumbui ren puq nen kin te beghi buqod di nei pateri ningg puq nen. Te ei beghi, beghi koku kin pugri yumbo ur brequ nganye kin te puq pen yawo guregu segi.

7 Nungoqi ni kin ninge god wandoqi kin yumbui nyamb riram kin pugri god wandoqi kin yumbui nyamb wuram wayequ. Wand ren kin te ur pu rise, “Wute ni irepe ris di mir rind di wuye riq pre muq quayi nyumbueg ane rise kin yumbo ur brequ rind.” *[Kis 32:6]*

8 Beghi ni kin ninge puq ren kin pugri quayi nyumbueg ane pase kin yumbo ur brequ bad wayequ. Ni puq ren di nginy iri ningg wute 23 tausen pela pu riti.

9 Beghi Yumbui tuqui paip wayequ. Ni kin ninge puq ren di ghati rit riti.

10 Di nungoqi ni kin ninge minyang rind kin pugri minyang wand wayequ. Ni puq ren di angelo wute unje nap kin ni nambui riti.

11 Yumbo buagi ninde puq ren kin ren te beghi buqod di wune bab, di buk pe ur mand ei beghi buqod di nei pateri. Te pugri beghi God ni yumbo buagi omo nawo kin ngeri tende tumone pas.

12 Pugri bu wuti iri nari ni gre pu yenu te ni yeng nawo yuwon ei ni ir naghe segi.

13 Yumbo nungoqi puamb ruauq kin te yumbo pripri wute buagi puamb
ruany kin tene. Pudi God ni yumbo puq nen puq nand kin te puq nen
ye. Ni nungoqi rar nundoqu puamb muauq ei nungoqi yequ tuqui segi ye.
Ni nungoqi puamb muauq kin tende puayi God nungoqi ghav nunduq wu
wase wo kin ngim rise ye. Te ei yumbo te nungoqi nyinge ruauq waghe
segi.

Beghi God di god wandoqi kin anene yumbui nyamb piram wayequ

14 Pugri bu muq nge mand nge quan nganye yawo kirauq righe ye,
nungoqi god wandoqi kin yumbui nyamb wuram kin yumbo ur te puaq
wand.
15 Nge nungoqi nde wand simbe gad kin te wute nei yuwon kin rise ye
ni kin pugri simbe guduq. Nungoqi nonne nge wand simbe gad kin ren ir
wawo.
16 Beghi Yumbui ni kap beghi pitaqwi kin tende pe beghi yuwon nuangu
ye te ningg Yumbui chumbuai bidig pre di kap te pitaqwi. Di kap tende pe
wuye pe kin te ningg beghi Kraist ningg yavi pe beghi ni ane umbo irene
pas. Di bret bir puaq paq kin te ningg beghi Kraist ane ghimbi irene.
17 Bret puayi te irene di wutamu nganye buagi. Pudi buagi ane bret puayi
te irene pitaqwi. Pugri bu beghi buagi ane ghimbi irene.
18 Nungoqi wute Israel kin nei wumbiny. Wute umo God meng ningg
mambui kin cham te me ye te ningg ni alta te kin pe God ane irepe mas.
19 Nge puq gad kin te nungoqi god wandoqi kin umo wem kin te ghav
rind segi. Te pugri god wandoqi kin ni ghav mand segi.
20 Wute Juda segi kin ni umo mambui god wandoqi kin mem kin te ququ
brequ bu mem, God segi. Di nungoqi ququ brequ ane irepe was nge yambu
kari.
21 Te pugri nungoqi Yumbui ningg kap pe wuye we di ququ brequ mingg
kap pe anene wuye we tuqui segi. Nungoqi Yumbui ningg tebol pe mir
wateri di ququ brequ mingg tebol pe anene mir wateri tuqui segi.
22 Beghi puq pen di Yumbui ni te kin ningg ker nawo segi ye bri? Yumbui
ni gre quan nganye rise di beghi segi.

Beghi pughe gri yuwon pu pas kin wand

23 Wute ninge mari, “Beghi yumbo buagi te segine puq pen ye.” Te
nganye, pudi yumbo te buagi ane oghi segi. Ni mari, “Beghi yumbo buagi
te segine puq pen.” Pudi ni buagi ane ghav rind segi.
24 Nungoqi nonne yumbo puq wen yawo kureuq kin tene nei pe wawo
ris wayequ. Nungoqi yumbo puq wen di wute aye gre weny kin te anene ei
nei pe wawo ris.
25 Umo puch buagi maket pe ris kin te segine wong wand we. Nei isis
nungoqi nde umbo pe ruwi di pengu wand wayequ.
26 Te pugri God ningg wand buk pe vise kin taq pugri, “Qi di yumbo buagi
qi pe rise kin te Yumbui nikin te.” *[Sng 24:1]*
27 Muq wuti Yumbui nei nimbig segi ye iri ni nu ngam niraw ghondo ei
tequ mir wand ningg di nu kuo tequ mir wand, te nu ni mir buagi nawo ris
kin te ye. Nei isis nunde umbo pe ruwi di pengu ghand wayequ.
28 Pudi wuti iri nu simbe nunduw nari, “Umo wen god mem kin cham,”
te muqdi nu mir te ye wayequ. Nu mir te ye segi kin puate te: wuti te nu
simbe nunduw di ninde umbo pe nei namb kin te ningg bu nu ye wayequ.
29 Te nunon nei segi, pudi wuti aye te ni nei. Te pugri wuti aye ninde umbo
pe pughe gri nei namb ye te ningg ni nge yumbo segine ke ye te ningg segi
puq nand tuqui segi.

30 Nge Yumbui chumbuai gidig pre di mir te ke. Pugri bu wuti iri ni nge
mir Yumbui chumbuai gidig pre ke kin te ningg nge wand brequ nindigh
tuqui segi.
31 Nungoqi mir we o wuye we o yumbo aye pughe kin puq wen kin te
nungoqi God nyamb yumbui weng ningg ei puq wen.
32 Nungoqi yuwonne was ei wute Juda kin, Grik kin o wute God te wute
Jisas nei rimbig kin ni nungoqi ningg ir righe di yumbo ur brequ rind segi.
33 Nungoqi nge puq ken kin pugrine ei puq wen. Nge yumbo buagi puq
ken kin te wute buagi chumbuai rind ningg puq ken. Te pugri nge yumbo
nge ghav rindigh kin te ningg kari puq ken segi. Nge wute buagi ghav gidiny
ei God mune nate ruwi.

11

1 Nungoqi nge Kraist ningg yumbo ur sonyi gidig kin pugrine nungoqi
mune nge yumbo ur yembe gidiny kin te sonyi wand.

Beghi wute aye nde nambu ei pas

2 Nungoqi pripri nge yumbo buagi puq ken kin te nei wumbiny di nge
wand bei keuq kin watevi ye te nge bei keuq kin pugrine nganye watevi ye
te ningg nge nungoqi chumbuai guduq.
3 Muq nungoqi yumbo ren ei nei wamb ningg kari, Kraist ni ngawu namb
di quayi buagi Kraist nde nambune mas. Di quayi ni ngawu namb di ngam
ninde nambune wus. Di God ni ngawu namb di Kraist ninde nambune nas.
4 Quayi ni God ane wand o propet kin wand simbe mand muq ni ngawu
buag mare te ni Kraist beghi ninde nambu pas kin ni nyamb mi vighe viso.
5 Di nyumbueg ni ngawu buag wure segine God ane wand o propet kin
wand simbe wund te ni nikin ngaim ninde nambu wus kin ni nyamb wi
vighe viso. Di te kin te ni nyumbueg ire minyuw mew ningg yu ghir
munduw kin ane tuquine.
6 Te pugri nyumbueg ire ni ngawu te buag wure segi te ni yu te ghir
ei wund. Di ni yu ghir wund o pend wuwo puayi rise minyuw wuti, tedi
ngawu te buag ei wure.
7 Quayi ni ngawu buag nare wayequ. Te pugri ni God nikin gib namb, di
ninde gri God nyamb yumbui nateri. Pudi nyumbueg nde gri ni ngaim ni
nyamb yumbui nateri.
8 Te pugri quayi ni nyumbueg nde gri nandi segi, nyumbueg bu quayi nde
gri wundi.
9 God ni quayi yembe nindig nyumbueg new segi, pudi nyumbueg oyi
yembe nunduw di quayi neng.
10 Puate te ningg bu nyumbueg ni ngawu buag ei rire. Ni puq ren ei bei
rind ni aye nde nambu yeru wand simbe rind. Di puate aye te angelo ni
yumbo ur buagi muqond muqond yemu.
11 Yumbui nde rar pe nyumbueg ni quayi si wuri kinne yequ tuqui segi,
di quayi ni nyumbueg si niraq kinne yenu tuqui segi.
12 Te pugri nyumbueg ni quayi nde gri wundi di muq quayi mune pugrine
nyumbueg wuri wundi. Pudi yumbo buagi te God nde pu rindi.
13 Nungoqi nonne yumbo ren kin ir wawo. Nyumbueg ni ngawu buag
wure segine God ane wand kin te yuwon o segi?
14 Beghi bon yumbo ur te pugri quayi ni yu dobui nganye yeru te nikin
nyamb unje nap.
15 Pudi nyumbueg ni yu te dobui yeru te ei wute mundoq yuwon wund.
Te pugri yu dobui te ni ngawu buag wure ningg bu rise.

16 Wute ninge ni yumbo ren ningg minyang mand di mari ye. Pudi nge
kari beghi God te wute Jisas nei rimbig kin ane beghi yumbo ur aye kin puq
pen segi ye.

Yumbui ningg mir unje pap wayequ

17 Muq nge wand aye mune simbe gad di wand ren nungoqi nyamb gidivi
viyo segi. Te pugri nungoqi buagi ane irepe wikur kin tende puayi nungoqi
yumbo quan unje wap di yumbo ur yuwon kin yembe wundiny segi.
18 Nge wand ye ruwo simbe gad kin te pugri: Nge kutungu nungoqi God
yumbui nyamb wurang ningg irepe wikur kin tende puayi nungoqi bir
wawo. Di nge nde nei pe te musoq nganyene.
19 Te pugri nungoqi nde nei isis ruwi ei nei bab tuqui te pugri wute pughe
ye te God nde rar pe yumbo tuquine puq ren.
20 Nungoqi pripri wandi ire pe wikur Yumbui nikin wute ane mir mand
pre ni nati ye te kin mir wand, pudi nungoqi mir te kin ane tuquine puq
wen segi.
21 Te pugri nungoqi mir wand kin puayi nungoqi brequne mir wand di
wute aye ghimbi wany segi. Te kin ningg di wute ninge mir ane mas di wute
ninge wuye quan kumo me ngawu ghabe rind.
22 Nungoqi non baj rise di nungoqi segine non baj pe mir wand di wuye
we tuqui. Nungoqi puq wen di wute yumbo quan segi kin te unje wap
yivany ane ris, di te kin ningg nungoqi God te wute Jisas nei rimbig kin
ni nyamb unje wupiny. Muq nge pughe puq ei guduq? Nge nungoqi nyamb
yumbui keuq tuqui segi.
23 Te pugri nge Yumbui nde pu wand kateri kin tene nungoqi mune simbe
guduq pre. Judas ni Yumbui Jisas veri nde si pe ni nondo kin bur te ningg
Jisas bret nitaqwi,
24 di God chumbuai nindig pre bret te bir nuaq di nari, “Wen te nge
ghimbi di ghimbi wen nungoqi ghav wunduq ye. Nungoqi pugri puq wen
ei nungoqi nge nungoqi nde nei pe wowi kas.”
25 Mir mand pre wain mune pugrine kap ane neti nowi nari, “Kap wen te
wand urupui God taq namb kin te. God wand urupui taq namb kin te nge
nde yavi pe taq namb. Pughe puayi nungoqi ren kin puq wen te nungoqi
nge nungoqi nde nei pe wowi kas ningg ei puq wen.”
26 Te ningg bu nungoqi bret te waq di wain te we te nungoqi Yumbui ni
nati kin te bei wand ningg ei puq wen di te tene ruso ruso otiwo ni mune
nandi.
27 Pugri bu wuti tughe bret te naq di Yumbui ningg kap tende pe wuye ne
ye ni yuwonne puq nen segi te ni Yumbui ningg ghimbi di yavi nde yumbo
ur brequ nand di wand ninde rise.
28 Wuti iri bret te naq di kap te ningg wuye ne ye ni nikin yumbo ur te
otinde nei nimbiny yuwon. Ni nei namb ni unje nap segi te muqdi ne.
29 Te pugri wuti iri ni Yumbui ni ghimbi te otinde nei numbuw segine
muq bret di wain te ne ye ni unje nap di te kin ningg God ni yembe neng
ye.
30 Puate ren ningg bu nungoqi kin wute nganye buagi ni buid segi, num
kureny di ninge quanne riti pre.
31 Pudi beghi bon yumbo ur te otinde nei bibiny yuwon pre muq puq pen
tedi God beghi mai nengu segi.
32 Yumbui gri ni ir nuamu di mai ren nengu te ni beghi buraqi nirengu ei
yumbo ur tuquine puq pen. Te ei wute qi pe kin brequ nindiny kin tende
pe beghi ni ane brequ nundug segi.

33 Pugri bu, nge mand, nungoqi irepe wikur mir wand kin tende puayi
wute aye te ghimbi wany.
34 Wuti iri ni mir gureg, te ni nikin baj pene mir nand pre muqdi nandi.
Te ei mir tuqui tuquine wateri di God nungoqi mai neuq segi.
Pughe puayi nge godo tedi yumbo ren kin ningg mune nganye yeri guduq
ye.

12

Ququ kin yembe

1 Nge mand, muq nge Ququ Yuwon Ye ni yembe nengu kin te ningg simbe
gad ei nungoqi nei wamb ningg kari.
2 Nungoqi nei wamb te pugri asi nungoqi God nganyene kin yumbui
nyamb wurang segine kin tende puayi yumbo ur isis pe wandoqi munduq
god wandoqi kin ni wand mand tuqui segi ye te yumbui nyamb wuram.
3 Pugri bu muq nge nungoqi simbe guduq te pugri God ningg Ququ ni
wuti iri nde gri wand nand ye wuti te ni Jisas wand brequ nindig tuqui
segi. Di wuti iri nikinne nari, “Jisas te Yumbui” puq nand tuqui segi. Pudi
Ququ Yuwon Ye ni nei neng tedi ni puq nand tuqui.
4 Ququ pe kin yembe te isis rise, pudi Ququ irine yembe te puq nen.
5 Yembe isis yembe bidiny, pudi Yumbui irine ningg yembe bidiny.
6 Di yembe bad kin yumbo ur te isis rise, pudi God irine beghi buagi ane
gre nengu yembe isis bad.
7 Beghi buagi ane Ququ pe kin yembe yembe bidiny kin te God ni beghi
nde yembe nand. God ni Ququ beghi nde nas kin yumbo ur te bei nand ei
beghi oyi oyi ghav bad.
8 Ququ ni wuti iri nde ni wute aye nei yuwon kin neny kin yembe neng,
di Ququ tene mune wuti aye nde ni wute ghav nindiny God ningg nei te nei
rimb kin yembe neng.
9 Ququ tene mune wuti aye iri nde ni Kraist quan nei nimbig gre kin nei
neng, di Ququ te irine mune wuti aye iri nde Yumbui ningg nyamb pe wute
num kin sabi nindiny kin yembe neng.
10 Ququ tene mune wuti aye nde yumbo ur isis gre kin yembe nindiny kin
gre neng, di wuti aye propet kin pugri wand simbe nand ye, wuti aye ququ
nuqond nap mo te God ningg Ququ o ququ aye kin, wuti aye wand tuan isis
pe wand nand kin, di mune wuti aye wand tuan isis te nitari riti kin.
11 Yumbo buagi ren te Ququ iri tene yembe nand. Di ni wute ire ire yembe
neny puq nand kin tene yembe neny.

Ghimbi irene, puch quan

12 Wutamu ghimbi te puch quan irepene rise ye. Piyi ghimbi ni puch te
quan, pudi ghimbi irene. Di Kraist ni mune te kin pugrine.
13 Te pugri beghi buagi ane Juda o Grik kin, wute wute aye nde taq yemu
yembe mand kin o taq yemu segi kin, beghi buagi ane Kraist ane ghimbi
irene rise ningg Ququ irine pe wuye mupumu, di Ququ irine peti ni pre.
14 Te pugri ghimbi ni puch irene segi, ni puch quan.
15 Muq nyinge ni wuri, “Nge si segi pugri bu nge ghimbi kin puch iri segi.”
Ni piyi puq wund, pudi te kin ningg ni ghimbi kin puch segi, o ghimbi si
wuraq kinne yequ tuqui segi.
16 Di ange ni wuri, “Nge rar segi pugri bu nge ghimbi kin puch segi.” Ni
piyi puq wund, pudi te kin ningg ni ghimbi kin puch segi, o ghimbi si wuraq
kinne yequ tuqui segi.

17 Ghimbi buagi te rarne, tedi wuti wand nutungu tuqui segi. Di ghimbi buagi te angene, tedi wuti tuqo nutungu tuqui segi.
18 Pudi God ni ghimbi puch buagi te kin kinne nitari riti di buagi ane ni nari kin pugrine rise.
19 Ni buagi ane te ghimbi puch irene, tedi ghimbi wuse segi.
20 Muq wuse kin te ghimbi puch quan, pudi ghimbi irene.
21 Rar ni si ningg wuri, “Nu nge temu irepe pas yambu kari,” ni puq wund tuqui segi. Di ngawu ni nyinge ningg nari, “Nu nge temu irepe pas yambu kari,” ni puq nand tuqui segi.
22 Pudi beghi ghimbi puch ninge beghi buqod kin ni buid quan segi, pudi beghi si pare tuqui segi.
23 Di ghimbi puch ninge pari te oghi nganye segi puq bad kin te sabi bidiny yuwon. Di ghimbi puch ninge raqene rise segi kin te suqo pare yuwon.
24 Beghi ghimbi puch raqene rise kin te pugrine sabi bidiny segi. Pudi God ni ghimbi puch buagi muq rise kin pugrine irepe nawo righe, di puch yuwon segi kin te mune yuwon nganye nuany.
25 Ni pugri puq nen ei ghimbi ni bir kin kin yeru segi, pudi puch ire ire ni buagi ane ghimbi irene kin ghimbi puch di ni oyi oyi sabi ei rind.
26 Puch ire ni mai wuraq te buagi ane mai riraq. Di puch ire ni nyamb te riwo ruso te buagi ane chumbuai rind.
27 Muq nungoqi buagi ane te Kraist ningg ghimbi di nungoqi ire ire te Kraist ningg ghimbi puch.
28 Di wute Jisas nei rimbig kin ninde God ni aposel nap mo nyamb yumbui kin ningg mas. Ninde tumo te propet, ninde tumo wute ninge wute aye bei meny kin, di ninde pu wute yumbo ur isis gre kin bei mand kin te nap mo. Di ni wute aye men anene nap mo: Te wute num kin sabi mindiny kin yembe nem ye, wute ninge wute aye ghav mindiny kin yembe nem ye, wute ninge ni wute aye yembe isis mand kin te ni yembe mand kin te ningg yeri mindim ye, di ninge wand tuan isis pe wand mand kin.
29 Ni wute buagi ane aposel kin yembe nem segi, ni buagi ane propet segi, ni buagi ane wute bei meny kin segi, ni buagi ane yumbo ur gre kin yembe mindiny kin segi.
30 Ni buagi ane wute num kin sabi mindiny kin yembe rise segi, ni buagi ane wand tuan isis pe wand mand kin segi, di buagi ane wand tuan isis mitari riti kin segi.
31 Pudi nungoqi yembe yumbui kin God ningg Ququ nde gri rindi kin te ei wateri ningg buid wap.

Wute yawo pirany righe kin yumbo ur

Di muq nge nungoqi yumbo ur yuwon nganye ire bei keuq.

13

1 Piyi nge wute mingg wand tuan di angelo mingg wand pe wand gad pudi nge wute yawo kirany righe segi, tedi nge belo quan kumo wuri nyuw rip kin pugri o wokuandi wub segi segi mi nari kin pugri.
2 Piyi nge propet kin pugri wand simbe gad kin yembe rise di wand wute asi nei mamb segi kin te nei gab, di nge nei quan kumo rise, nge Yumbui nei gibig gre di nge Yumbui nei gibig kin te ningg nge rand kring kap mo kin tuqui pudi nge wute yawo kirany righe segi, tedi nge wuti yembe buagi te yembe gad segi kin pugri.
3 Piyi nge yumbo buagi te wute yumbo segi kin keny, Yumbui ningg yembe gad kin te ningg wute nge wase mendi ei kati ningg mari kin te rar guqod

puq men pudi wute yawo kirany righe segi, tedi nge yembe gad kin te nge ghav rindigh segi.

4 Wuti wute yawo nirany righe ye ni yumbo ur ren ei rise. Ni brequne ker nawo segi di wute sabi nindiny. Ni wute aye ni yumbo riteri kin te ningg umbo brequ kuse segi, nikin nyamb nindiri riwo segi, di ni bujeyi nase segi.

5 Ni yumbo ur tuquine segi kin te puq nen segi di yumbo nikin puq nen yawo gureg kin te ye nawo ris segi. Ni brequne umbo ker nawo segi di wute unje rip kin te manyi nand segi.

6 Ni yumbo ur brequ kin te chumbuai nindiny segi, pudi wand nganyene kin te ningg ei quan chumbuai nand.

7 Wute yawo pirany righe kin yumbo ur tende pe yumbo ur ren rise: mai buqod pudi yembe si pare segi, God nde nei budub, God beghi yuwon nuangu ningg ghimbi pu pas, di gre pu yembu yembe bad badne.

8 Wute yawo pirany righe kin yumbo ur ni pre segi ye. Te nganye propet kin wand simbe bad kin yembe te rise, pudi ni pre ye. Di wand tuan isis pe wand bad kin yembe te rise, pudi ni pre ye. Di nei quan kumo rise kin yembe te rise, pudi ni pre ye.

9 Te pugri beghi muq nei pateri kin te puch puch pateri, di beghi propet kin pugrine wand simbe bad ye te puch puch pateri simbe bad.

10 Pudi otiwo yumbo yuwon nganye kin te rise ye tende puayi di yembe buagi beghi muq puch puch pateri kin te pre ye.

11 Nge wokuandi ne kas kin tende puayi nge wokuandi kin pugri wand gad, nge wokuandi kin pugri nei gab, di nge nei wokuandi ni nei rise kin pugri rise. Otiwo nge quayi kin pre te nge wokuandi kin yumbo ur te dob keny.

12 Te pugri yumbo muq beghi buqod kin te yumbo nganye rar pe buqod segi, glas pene buqod kin pugri. Pudi otiwo tende puayi di raqene buqod. Muq nge musoqne nei gab, otiwo di God nge quan nei nimbigh kin pugrine nei gab.

13 Pugri bu yumbo teri ire pu ren ni rise rise te kin rise ye. God nei bibig kin, God beghi yuwon nuangu ningg ghimbi pu pas kin, di wute yawo pirany righe kin yumbo ur te rise. Pudi yumbo ur ren kin yumbo yumbui kin nganye te wute yawo pirany righe kin yumbo ur.

14

Propet kin pugri wand bad di wand tuan isis pe wand bad

1 Nungoqi wute yawo pirany righe kin yumbo ur ei wat rise gre ningg buid wap, di Ququ Yuwon Ye yembe wute neny kin te ei wat rise ningg wari. Di te kin te propet kin pugri wand simbe wand kin yembe te ei ye wawo ris.

2 Te pugri wuti wand tuan isis pe wand nand kin te ni wute nde wand simbe nand segi, ni God temi bu wand. Ni wand nand kin te wute nei mamb segi. Ni Ququ nde gre pe yumbo wute nei mamb segi kin te ningg wand nand.

3 Pudi wute propet kin pugri wand simbe mand ye ni wute buagi simbe mindiny kin te ni wute ghav mindiny gre pu yeru, wute nei meny quan kumo yembe rind, di wute umbo meny kughe ningg simbe mand.

4 Wute wand tuan isis pe wand mand kin ni nikinne ghav mand gre pu yemu. Pudi wuti propet kin pugri wand simbe nand ye ni wute buagi Jisas nei rimbig kin ghav nindiny gre pu yeru.

5 Nge nungoqi buagi ane wand tuan isis pe wand wand ningg kari, pudi propet kin pugri wand simbe wand kin yembe te ei nganye wateri. Wute

propet kin pugri wand simbe mand kin ni quan nganye yumbui di wute wand tuan isis pe wand mand kin te ni ane tuqui segi. Pudi wute aye ni wand mand kin te mitari riti, tedi ni ane tuqui tuquine. Te pugri wuti wand tuan isis pe wand nand kin ni wand te mune nitari riti, tedi ni wute buagi Jisas nei rimbig kin te ghav nindiny tuqui.

6 Mand, muq nge nungoqi nde godo di wand tuan isis pe wand gad pudi te nge nungoqi ghav guduq segi. Nge wand nganyene kin asi wute nei mamb segi kin te simbe guduq, nei ninge keuq, propet kin pugri wand simbe guduq, o nungoqi yeri guduq tedi nge nungoqi ghav guduq.

7 Ren kin te yumbo aye ninge nei rise segi ye riri kin mune pugrine. Yumbo ninge gita di puat kin pugri. Wute gita mamb kin te oghine riri segi tedi wute yuwo mari kin gibe ghabe mand.

8 Di wute yeng pe mo kin mune pugrine, yeng wub oghine mamb segi tedi wute yeng pe mo ningg sir map segi.

9 Te kin pugrine piyi nungoqi wand tuan isis pe wand yumbui kin nganye simbe wand pudi wutari riti segi, tedi wute nei rimb segi. Nu non segine wand guad.

10 Qi pe ven nde wand tuan isis nganye buagi rise, di buagi ane ni kin wand puate rise.

11 Pudi nge wuti iri wand nand kin puate te nei gab segi tedi wuti te ninde nge wuti aye kin pugri, di wuti te oyi nge nde ni wuti aye kin pugri.

12 Muq nungoqi mune pugrine. Nungoqi God ningg Ququ ni yembe wateri yawo kureuq, tedi nungoqi wute buagi Jisas nei rimbig kin ghav wundiny kin yembe te ei wateri ningg wari.

13 Puate te ningg bu wuti wand tuan isis pe wand nand pre kin ni Yumbui pengu nindig ei mune nitari riti kin tuqui.

14 Te pugri muq nge wand tuan aye kin pe God ane wand te nge ququ bu God ane wand, pudi yumbo ur te kin nge nei ghav rindiny segi.

15 Muq nge pughe ei ken? Te piyi nge ququ pe God ane wand di nge nei pe te anene ei God ane wand. Nge ququ pe yuwo kari di nge nei pe te anene ei yuwo kari.

16 Muq nu wand tuan aye pe wand guad di God chumbuai gudig muq wuti iri nei namb segi kin ane tende yenu, tedi pughe gri ei nu chumbuai guad kin te ningg nari, “Te nganye” puq nand? Te tuqui segi.

17 Te piyi nu yuwonne nganye God chumbuai gudig, pudi wuti aye te ghav gudig segi.

18 Nge God chumbuai gidig te pugri nge pripri wand tuan isis pe wand gad, di nungoqi musoq musoqne.

19 Pudi wute Jisas nei rimbig kin ninde nge wand puch 5-pela pune wand wute nei rimb kin pe simbe gad ei ni bei keny, di wand nganye buagi te wand tuan aye kin pe wand gad te kin te oghi segi.

20 Nge mand, nungoqi wokuandi kin pugri nei wamb wayequ. Yumbo ur brequ nungoqi unje rupuqu kin te ningg te piyi nungoqi nei te wokuandi nei kin pugri rise, pudi yumbo aye ningg nungoqi nei te quayi kiyi ni nei kin pugri ei rise.

21 Ren kin te God ningg lo pe ur pu rise. Ni wuri, “Wute wand tuan isis mand kin di wute tiqe aye pe kin ninde gri di nge ngening wute wand simbe gidiny. Piyi nge puq ken pudi ni nge wand rutungu segi ye.” Yumbui ni puq nand. *[Ais 28:11-12]*

22 Wute wand tuan isis pe wand mand kin te ni wute God nei mimbig segi ye ni yumbo ur ire bei wundiny te pugri God ni gre rise, di wute God nei

rimbig kin ni segi. Di propet kin pugri wand simbe mand ye ni wute God nei rimbig pre kin ni te, te wute God nei rimbig segi kin ni segi.

23 Pugri bu nungoqi wute Jisas nei wumbig kin buagi wikur di buagi ane wand tuan isis pe wand wand, muq wute ninge nei rimb segi kin o God nei rimbig segi kin ni rindi nungoqi rundoqu tedi riri nungoqi jebo wand.

24 Pudi wuti God nei nimbig segi kin o wuti nei namb segi kin ni nandi muq nungoqi buagi ane propet kin pugri wand simbe wand kin te nutungu, tedi nungoqi buagi ane wand wand kin te ningg ni nei namb ni wuti yumbo ur brequ nand ye.

25 Di nei brequ ninde umbo pe suqo pu rise kin te raqe ruso ye. Di ni pombri no God yumbui nyamb nirang nari, “God ni nganyene nungoqi ane was!”

God yumbui nyamb birag kin yumbo ur buagi te yuwonne ei puq pen

26 Mand, nge kari kin taq pugri. Nungoqi wikur God yumbui nyamb wurang kin tende puayi wute buagi ni yembe ire ire ei rise. Wuti iri ni yuwo nari kin yembe rise, wuti iri ni wute bei neny kin, wuti iri ni yumbo God bei neng kin simbe nand ye, wuti iri wand tuan aye pe wand nand ye, di wuti iri ni wand tuan aye kin te nitari riti ye. Yumbo ren te buagi ane puq wen ei wute Jisas nei rimbig kin ni gre pu yeru.

27 Wute ni wand tuan aye pe wand rind ningg te wute temi o temi ire pune wand mand di pre. Di ni ire ire ei wand mand, di wuti iri ni wand te mune nitari riti.

28 Muq wuti wand nitari riti kin segi, tedi wute wand tuan aye pe wand mand kin ni wute Jisas nei rimbig kin rikur kin pe tende ni waghine ei mas di nine ei God ane wand mand.

29 Wute propet kin pugri wand simbe mand kin te temi o temi ire pune ei wand mand. Di aye te ni waghine ei mas ni wand mand kin te mutungu di otinde ir mawo.

30 Di wute chuchu mas kin iri ni God yumbo ninge bei neng, tedi wuti ye nawo wand nand kin ni wand te nawo, di wuti te mune wand nand.

31 Nungoqi pugri puq wen ei God wand simbe nunduq kin te simbe wand kin puayi wuti iri simbe nand pre dobu aye mune simbe nand. Te ei wute buagi te oghine simbe wundiny di ni nei riteri di ghav wundiny gre pu yeru.

32 Wute propet kin pugri wand simbe mand kin ni grine ei pughe puayi ni mewo mo wand simbe mand kin te yuwon di mo wand tuquine simbe mand kin te yeng muany.

33 Wute Jisas nei rimbig kin buagi rikur God ane wand kin puayi ni mune pugrine ei puq ren. Te pugri God ni wute puq neny nei kin kin rise kin God segi, pudi God te wute umbo yuwon pu kuse kin God.

34 Wute Jisas nei rimbig kin rikur ye pe tende nyumbueg ni waghine ei ris. Ni wand rind tuqui segi, pudi lo wuri kin pugrine aye nde nambune ei ris.

35 Ni yumbo ninge ningg pengu rind ningg te nikin baj pe ngaim ei pengu rindim. Te pugri nyumbueg ire wute Jisas nei rimbig ye ni rikur kin pe tende yequ wand wund kin te ni nikin ghimbi minyuw weny.

36 God ningg wand ni nungoqi nde pu puate ri vighe segi. Di God ningg wand ni nungoqi ndene ni vindo segi.

37 Nungoqi kin iri nari ni propet iri puq nand o Ququ kin yembe ninge rise, tedi ni segine nari te pugri wand nge nungoqi nde ur gad kin ren te Yumbui ni simbe nand di nungoqi pugrine ei puq wen.

38 Wuti ni wand ren nutungu yambu nari te beghi ni mune yambu bireg ye.

39 Pugri bu, nge mand, nungoqi propet kin pugri wand simbe wand kin
yembe te ei wateri ningg wari. Di nungoqi wand tuan aye pe wand wand
kin yembe te ningg segi puq wand wayequ.
40 Pudi yumbo buagi te tuquine di yuwonne ei puq wen.

15

Kraist nati pre mune nes newo kin wand

1 Mand, muq nge God ningg wand yuwon ye asi bir kawo di nungoqi wand
te wat vise di muq wand te ningg nungoqi God nei wumbig gre pu yequ kin
te mune simbe gad ei nei kitirauq.
2 Nungoqi nge wand yuwon ye nungoqi nde bir kawo kin te wat rise gre,
tedi wand yuwon ye nde gri God nungoqi nitaqu wowi yuwon pu was. Segi
tedi nungoqi God nei wumbig kin te mir rise segi.
3 Te pugri nge wand quan nganye yumbui kin te katevi di nungoqi simbe
guduq. Wand ven te pugri: Kraist ni God ningg wand wuri kin pugrine
beghi yumbo ur brequ te ningg nati.
4 Ni mowi yenu nginy temi mo pre aye ningg mune nes newo. Yumbo ren
kin te God ningg wand wuri kin pugrine puq ren.
5 Di ni Pita nde raqe no pre dobu nikin wute 12-pela nde mune raqe no.
6 Te pre di wute Jisas nei rimbig kin 5 handet pela pu irepene yeru di
ninde mune raqe no. Wute te kin nganye buagi ni muq risne di ninge ire
ire riti pre.
7 Pre ni Jems nde raqe no, di aposel buagi aye te ninde mune raqe no,
8 di dobu nganye ni nge Pol nge nde mune raqe no. Nge wuti wo ire kumo
wunjagi kin pugri ye, nge nyamb segi.
9 Te pugri aposel buagi aye te ni nyamb yumbui kin di nge nyamb segi
kin. Di nge aposel puq mindigh kin te oghi nganye segi. Te pugri asi nge
God te wute Jisas nei rimbig kin te unje kap mai isis keny.
10 Pudi God nikin nde nei pene nge yuwon nuagh kin te ningg nge muq
aposel ningg kas, di nikin nde nei pene nge yuwon nuagh kin te mir rise.
Mir rise te pugri nge quan kumo nganye yembe gad di aposel aye te segi.
Pudi te nge ngeningne yembe gad segi. Te God nikin nde nei pene wute
yuwon nuany kin nge nde rise ye te bu yembe rind.
11 Te piyi nge yembe kumo gad o ni yembe kumo mand, pudi beghi wand
irene bir pawo di nungoqi wari te nganyene.

Wute riti kin mune res riwo kin wand

12 Muq wute nganye buagi wand bir mawo mari Kraist nati di mune nes
newo pre, tedi pughe ningg nungoqi kin wute ninge mari wute mati kin ni
mune mes mewo segi ye puq mand?
13 Wute mati kin ni mune mes mewo segi ye tedi Kraist ni mune nes newo
segi.
14 Di Kraist ni mune nes newo segi, tedi beghi te kin ningg wand bir pawo
kin te ghav rind segi, di nungoqi Yumbui nei wumbig kin te mir rise segi.
15 Di yumbo aye ire te beghi God ningg wand bir pawo kin te wandoqi bad.
Te pugri beghi wand bir pawo kin pari Kraist nati pre God mune nindingi
newo. Pudi nungoqi wari wute mati kin mune mes mewo segi ye puq wand
pugri bu God ni Kraist mune nindingi newo segi di beghi wand bir pawo
kin te wandoqi bad.
16 Te pugri wute mati kin ni mune mes mewo segi tedi Kraist ni mune nes
newo segi.

17 Di Kraist mune nes newo segi, tedi nungoqi Kraist nei wumbig kin te
mir rise segi, di nungoqi yumbo ur brequ wand kin te puaq segi.
18 Di wute Kraist nei rimbig kin riti pre ye ni prene.
19 Beghi Kraist nde nei budub gre di pari ni beghi nitamu pi yuwon pu
pas kin te muqne yuwon pu pas otiwo segi. Beghi pugri nei bab, tedi wute
buagi ni beghi ei quan yawo mutongu di wute aye te segi.
20 Pudi nganyene nganye te Kraist ni munene nes newo pre, di te kin te
pugri ni ye nawo nes newo di dobu wute riti kin ni mune res riwo ye.
21 Te pugri wuti iri nde gri wute riti pugri bu wuti iri nde grine wute riti
kin mune res riwo.
22 Te pugri Adam nde gri wute buagi riti, te kin pugrine Kraist nde gri
wute buagi mune res riwo ye.
23 Pudi ni res riwo kin puayine ei res riwo. Kraist ni ye nawo nes newo
pre, muq otiwo ni mune nandi kin tende puayi di wute ni ningg wute ningg
ris ye ni mune res riwo.
24 Tende dobu di yumbo buagi te prene. Di Kraist ni ququ nyamb kin,
ququ ye mawo kin, ququ gre kin, di ni yumbo buagi ninde nambu rise kin
ni yembe di gre te nyinge nawo righe, di qi di yumbo buagi te nateri wuyi
God nde si pe ni rundo.
25 Te pugri Kraist ei king ningg nas ruso ruso God ni veri buagi te ninde
nyinge tingi nawo mas.
26 Veri dobu nganye nyinge nuaq wughe kin te wute mati kin yumbo ur
te nyinge nuaq wughe.
27 Te pugri God nari, “Nge yumbo buagi ninde nyinge tingi kawo rise ye.”
Muq wand buk pe wuse kin te wuri “yumbo buagi” te Kraist nde nambu ris
kin te God nikin anene Kraist nde nambu nas puq wund segi. *[Sng 8:6]*
28 Pudi God ni puq nen kin pre tedi wo ni nikinne mune God wuti yumbo
buagi ninde nyinge tingi nawo rise kin ninde nambu nas. Jisas ni puq nen
ei yumbo buagi te God nde nambu rise.
29 Muq nungoqi kin ninge wari wute riti kin mune res riwo segi ye tedi
nungoqi non nde nei pene wari nungoqi wute ninge riti kin ghav wundiny
ningg nungoqi oyi wuye mupuqu kin te pughe gri nei wamb? Ni mune res
riwo segi ye tedi puate pughe ningg nungoqi ni ghav wundiny ningg wuye
mupuqu? Nungoqi wand wand kin te nungoqi yumbo ur ane tuquine segi.
30 Di wute riti kin mune res riwo segi ye tedi beghi pughe kin ningg yembe
ren ningg priprine ghimbi wase pe pi rundo?
31 Nge mand, nge pripri kati ningg tumo. Beghi buagi ane Kraist Jisas
beghi Yumbui nde pas di nge nungoqi ningg quan nganye chumbuai gad
pugri bu wand ren simbe gad.
32 Muq nge wute nei mamb kin pugrine nei gab, tedi pughe ningg nge segi
yembe gad di wute Epesus kin ni nyombui dabo kin pugri nge mi ningg di
nge yumbo yuwon kin ninge kateri segi? Muq wute riti kin ni nganyene
mune res riwo segi ye, tedi wute ninge mari kin pugrine puq pen, “Beghi
mir bad di wuye pe pu ei prangi pati ye.” *[Ais 22:13]*
33 Nungoqi ni rar wuqond wandoqi munduq wayequ. Wute yumbo ur
brequ mand kin ni wute yumbo ur oghi kin rise ye te unje mipim di ni
mune yumbo ur brequ mand ye.
34 Nungoqi nei oghi kin te mune watevi di yumbo ur brequ wand kin te si
ware. Te pugri nungoqi kin ninge ni God ghabe mimbig segi ye. Nge puq
gad ei nungoqi non yumbo ur te ningg minyuw wati.

Wute ghimbi ane mune res riwo kin wand

35 Muq wute ninge ni pengu mand mari, “Wute mati kin pughe gri bu
mune mes mewo? Di ni ghimbi pughe gri kin ei rise?”
36 Wute nei rise segi ye bu ni pugri pengu mand. Te pugri muq nu nyumo
yi ire qi pe yeq wughe pu wus, ni prine yiraq segine ruso ni quari wumb
pre tedi yiraq.
37 Di nu nyumo kui naghe kin tende puayi ni big ane wuse segi, yine. Te
wit yi o nyumo yi aye te kin pugri.
38 Pudi otiwo ni mune wiyo wuso di big te mune rise. Di te kin te God nari
kin pugrine ni big te rise di nyumo ire ire ni big te kin kinne rise.
39 Te pugri ghimbi som buagi ni irene segi. Wute ni som te aye, umo dabo
kin ni som te aye, wapi ni som te aye, di wuye umo ni som te aye.
40 Yumbo ninge nginy tu wam yeru, di ninge qi pe ven nde yeru. Di yumbo
pughe gri buqod yuwon rind kin te kin kinne rise, nginy tu wam kin te kinne
di qi pe kin te kinne.
41 Nginy ni pughe gri buqoid yuwon nand kin te kinne di irew ni kinne. Di
tomnji ni pughe gri buqod yuwon mand kin te ni nikinne, di tomnji buagi
ane gib irene segi.
42 Wute riti kin res riwo ye ni mune te kin pugrine. Ghimbi qi pe buag
pare kin ren ni pre ye, pudi ghimbi otiwo mune res riwo kin te ni pre segi
ye.
43 Beghi ghimbi qi pe mawo yeru kin tende puayi ni quan nganye brequ,
pudi res riwo kin tende puayi ni oghi nganye. Ni buid segi di qi pe buag
mare, pudi res riwo kin puayi ni gre rise.
44 Ni ghimbi qi pe kinne miraq mo qi pe buag miraq, pudi otiwo ni wes
wuyo kin te ni God nas kin tiqe pe kin ghimbi.
Ghimbi muq rise kin pugri ye ire wuse, tedi God nas kin tiqe kin ghimbi
anene wuse ye.
45 Wand ren kin te God ningg wand rise kin buk pe tende ur pu rise,
“Adam ye nawo kin te God ni yembe nindig di ni nas.” *[Stt 2:7]*
Adam dobu nawi kin ni ququ, di ninde gri wute mas ye.
46 Ququ kin yumbo ni ye ruwo segi. Ghimbi muq rise kin pugri ye ni ye
ruwo rise pre muq ququ kin yumbo mune rise.
47 Wuti ye nawo kin ni qi pe kin qusuqu pe God ni yembe nindig, muq wuti
dobu nawi ye ni God nas kin tiqe pe pu nandi.
48 Wute qi pe kin ni wuti God qi pe yembe nindig ye ni kin pugrine ris di
wute God nas kin tiqe pe ruso ye ni wuti tende pu nandi ye ni kin pugrine
ris.
49 Di muq beghi wuti qi pe kin ni gib bab kin pugrine beghi mune wuti God
nas kin tiqe pe pu nandi kin ni gib ei bab.
50 Mand, nge nungoqi simbe guduq te pugri wuti qi pe kin ni yumbo God
nde si nambu rise kin pe tende nar no tuqui segi. Di yumbo rise nganye
segi ye ni yumbo rise nganye kin riteri tuqui segi.
51-52 Muq nge wand nganyene kin asi suqo pu rise kin te simbe guduq.
Beghi buagi ane pati segi pasne, pudi otiwo ngeri pre ningg biugel wuri kin
tende puayi di beghi rar prei bidiq kin pugri brequne tinde po aye gib bab.
Te pugri biugel wuri wute riti kin mune res riwo di ris ris te kin ris. Di beghi
wutamu pati segi pasne kin beghi tinde po ni kin pugri pas ye.
53 Te pugri ghimbi brequ wuse kin wen ni tindaq wuso ei mune brequ
wuse segi, di ghimbi wuti kin te ni tindaq wuso ei ni wuti segi.
54 Pugri bu ghimbi brequ wuse kin wen ni tindaq wuso oghi kin wuse, di
ghimbi wuti kin wen ni tindaq wuso ghimbi wuti segi kin wuse. Yumbo ren
puq ren tedi God ningg wand buk pe rise kin te ane tuquine puq ren. Wand

ren te pugri, “Wute mati kin yumbo ur ni nyinge nuaq wughe pre.” *[Ais 25:8]*
55 Wand aye ren kin pugri:

“Wute mati kin yumbo ur nu wute nyinge kuawo maghe kin gre te muai?
Wute mati kin yumbo ur nu wute yuqo kueny kin yumbo te muai?”
[Hos 13:14]

56 Wute mati kin yumbo ur ni wute yuqo weny kin yumbo te yumbo ur brequ bad kin te. Di yumbo ur brequ nikin gre te lo.
57 Pudi beghi God ei chumbuai bidig! Ni beghi Yumbui Jisas Kraist nde gri beghi ghav nundug di beghi veri nyinge puaq wughe.

58 Pugri bu, nge mand nge quan nganye yawo kirauq righe ye, nungoqi gre pu ei yequ. Nungoqi ni rar wuqond wandoqi munduq wayequ. Nungoqi pripri Yumbui ningg yembe ei yembe wundiny ningg buid wap. Te pugri Yumbui ningg yembe yembe wand kin te segi yembe wand segi. Te kin nungoqi nei wamb pre.

16

God ningg wute ghav rindiny ningg wet bidi ruwo

1 Muq nge nungoqi wet bidi wawo God te wute Judia opu ris kin ghav wundiny ye te ningg simbe guduq. Nungoqi nge wute Jisas nei rimbig kin buagi Galesia opu kin simbe gidiny kin pugrine ei puq wen.
2 Wik ye nginy namba wan manyi manyi wute ire ire nungoqi wik te ningg wet bidi wateri kin te ninge wap ruso di irepe wirur pu rise. Te pu ei otiwo nge godo kin tende puayi nungoqi mune wet bidi wawo kin yembe segi.
3 Nge godo kitari righe kin tende puayi di nge wute nungoqi wap mo kin te nyumo raqe ni ghav wundim wute ni nei rimbim kin te ur gidiq kem di tiqi gudom wet bidi nungoqi wawo kin te mare Jerusalem mo.
4 Muq nge mune ko kin te yuwon tedi ni nge ane po ye.

Pol nyinge nare kin te ningg simbe nand

5 Nge Masedonia tende ko kar pre tedi nge nungoqi nde godo ye, te pugri nge godo kin te Masedonia gri ei godo.
6 Di nge nungoqi ane musoq pas pre ei ko ye. Nge nei gab kin te uyi kin ngeri tende puayi te nge nungoqi ane pas ei nungoqi nge tiqe aye pe ko kin te ningg ghav wundigh.
7 Te pugri nge godo nungoqi gudoqu ye, di gudoqu pre brequne ko kin te nge yambu kari. Nge nei gab kin irew ninge nge nungoqi ane pas, pudi Yumbui ni ngiq nand tedi tuqui.
8 Pudi muq nge Epesus ne kas ruso ruso Pentikos kin nginy yumbui te pre.
9 Piyi wute quan ni nge yambu miregh pudi muq nge yembe yumbui ye yuwon kin ninge yembe gidiny kin ngim rise te ningg bu nge kas.
10 Timoti ni nge kin pugrine Yumbui ningg yembe nare. Pugri bu ni nungoqi nde nondo kin tende nungoqi ni ghav wundig ei ni nungoqi ane was kin tende puayi ni wune ane nas segi.
11 Di nungoqi wute rar wuqond Timoti ningg mari ni yembe nand tuqui segi ye puq mindig wayequ. Nungoqi ni ghav wundig umbo yuwon pu kuse di tiqi wundog no, te ei ni mune nge nde nandi ye. Nge ni di beghi mand aye ane nge nde mandi ningg ghimbi kuam pu kas.

12 Muq nge beghi mand Apolos ningg mune simbe gad. Nge ni di beghi
mand aye ane nungoqi nde mondo ningg yeri gidig. Pudi muqne ni nondo
yambu nari, pudi pughe puayi nondo kin tiq tedi nondo ye.
13 Nungoqi yeng wawo yuwon, Yumbui nei wumbig kin te wat rise gre,
nungoqi wune wamb wayequ, di gre pu yequ.
14 Nungoqi yumbo buagi puq wen kin te wute yawo wurany righe kin
pugrine ei puq wen.
15 Nge mand, nungoqi nei wamb Akaia opu tende Stepanas di wute ninde
baj pe ris kin ni ye ruwo Kraist nei rimbig di ni nikin nde nei pene God
ningg wute ghav rindiny ningg yembe rind.
16 Nge kari nungoqi wute ni kin pugri ye di wute aye Yumbui ningg yembe
te ningg ghav rind ye ninde si nambu ei was.
17 Nge Stepanas, Portunatus di Akaikus ni mandi kin te ningg quan
chumbuai gad. Te pugri nungoqi ven nde wandi tuqui segi pudi ni oyi
nungoqi sunyi mitaquri.
18 Te pugri ni wand nungoqi simbe munduq di chumbuai ane was kin
pugrine nge mune ghav mindigh chumbuai ane kas. Wute pugri kin te wute
buagi ni wand mand kin te rutungu tedi yuwon.

Chumbuai kin wand

19 Wute Jisas nei rimbig kin Esia opu ris ye ni nungoqi nde chumbuai
kin wand ri vindo. Akwila Prisila teri di wute Jisas nei rimbig ye ninde baj
pe rikur kin ni Yumbui nde nyamb pe chumbuai kin wand nungoqi nde ri
vindo.
20 Jisas ningg wute buagi ren nde ris kin ni chumbuai kin wand ri vindo.
Wute aye te ane chumbuai kin wand oyi oyi weny di Yumbui nde nyamb
pe song wureny.
21 Nge Pol nge chumbuai kin wand ven ngening nde si pene ur gad.
22 Wuti iri ni Yumbui yawo nirang righe segi te God oyi ni brequ nindig
tedi yuwon. O Yumbui nu ghandi.
23 Yumbui Jisas nikin nei pene wute yuwon nuany kin te nungoqi nde rise
ye.
24 Nge nungoqi buagi ane Kraist Jisas nde gri yawo kirauq righe. Te
nganye.

2 Korin

Wen Pol ni nyumo raqe aye ur nindiq wute Korin ris kin neny ye. Ni nyumo raqe ye wuwo kin ur nindiq wuso pre tende dobu wute Yumbui nei rimbig kin ninge ni yumbo ur brequ rind kin te si rire. Pudi ninge riri Pol ni nganyene Jisas ningg aposel iri segi, di ni yumbo ur brequ si rire segi. Pugri bu ni nyumo raqe aye wen ur nindiq ei ni riri Pol te nganyene aposel nganye. Ni Jisas ningg wand yuwon ye nei rimbiny kin nei te nitrany. Di ni pengu nindiny ei ni wute Jisas nei rimbig kin Jerusalem ris ye ni yumbo segi kin te wet bidi pe ghav rindiny.

1 Nge Pol, God nikin nei pene ni nge Kraist Jisas ningg aposel ningg naip ko. Nge di beghi mand Timoti temu nyumo raqe wen nungoqi wute Jisas nei wumbig ye Korin kin di God ningg wute yuwon ye buagi aye nungoqi Akaia tende opu was kin nungoqi nde peq wundo.

2 God beghi wuyi di Yumbui Jisas Kraist ni nikin nei pene wute yuwon muany kin te nungoqi meuq di puq meuq umbo yuwon kuse.

3 Beghi God nyamb bidivi viyo. Ni beghi Yumbui Jisas Kraist ningg God di kiyi. Ni beghi wuyi wute ningg quan nganye yawo nase ye, di ni God wute umbo neny kughe ye.

4 God ni pripri mai buagi buqod kin tende puayi ni beghi umbo nengu kughe ye. Te ei beghi mune wute tughe mai isis ruqond kin te ni beghi bon gri umbo nengu kughe kin tende pene ni mune umbo peny righe kin tuqui.

5 Te pugri Kraist mai yumbui nare kin pugrine beghi mune pare, pugri bu te kin pugrine Kraist nde gri God beghi quan nganye umbo nengu kughe.

6 Beghi mai pare kin te beghi nungoqi umbo peuq kughe di ghav buduq ei nungoqi yuwon pu was ningg bu mai te pare. Di God beghi umbo nengu kughe kin te nungoqi umbo neuq kughe ningg. Te ei nungoqi beghi mai pare kin ren nungoqi mune ware kin tende puayi ni beghi umbo nengu kughe di gre pu yembu kin pugrine nungoqi mune umbo neuq kughe di gre pu yequ.

7 Beghi nei bab nungoqi gre pu yequ ye, beghi nei kumo bab segi. Te pugri beghi nei bab nungoqi beghi mai pare kin pugrine ware ye, te kin pugrine God beghi umbo nengu kughe kin pugrine nungoqi mune umbo neuq kughe ye.

8 Mand, beghi nei bab kin beghi mai Esia opu pare kin te simbe buduq wutungu ei nei wamb. Mai beghi Esia pe pare kin te quan nganye yumbui di beghi nyinge ruamu paghe, pugri bu beghi nei bab kin beghi pati ye.

9 Te nganye beghi nde umbo pe beghi nei bab kin beghi pati kin ngeri te muq rindi pre. Pudi yumbo ren kin beghi nde puq ren ei beghi nei bab beghi bon nde gre pene pas kin tuqui segi, beghi God wute riti kin mune nindiri riwo kin ninde gre pe di tuqui.

10 Ni beghi pati kin mai brequ nganye ren nde pu nitamu powi pre, di otiwo mune nitamu powi ye. Beghi ninde nei budub di ni priprine beghi mai buqod kin tende puayi beghi nitamu powi ye.

11 Nungoqi beghi ghav wundug God pengu wundig tedi ni beghi yuwon nuangu. Te ei wute nganye buagi ni beghi ningg God pengu rindig kin oyi nand di yuwon nuangu ye te ningg ni beghi nde nyamb pe God chumbuai rindig di ni nyamb rindivi viyo ye.

Pol Korin pe no puq nand pudi no segi

12 Te pugri beghi yumbo taq ren ningg bu chumbuai bad: Beghi nde nei
pe beghi nei bab beghi qi pe ven nde pas kin beghi yumbo ur yuwon nganye
di yumbo ur nganye kin God beghi nengu kin tene wute buagi nde bei bad.
God nikin nei pene beghi yuwon nuangu di yumbo ur ren kin nengu, beghi
wutamu qi pe kin nei yumbui patevi kin tende pu patevi segi. Beghi wute
buagi nde yumbo ur ren kinne puq pen, pudi nungoqi nde beghi yumbo ur
ren kin quan nganye puq pen.
13 Te pugri beghi nyumo raqe ur bad nungoqi nde pi rundo kin ren wand
ninge suqo pare segi, beghi wand buagi simbe buduq kin te raqene simbe
buduq. Nge nei gab,
14 muq nungoqi beghi pas kin musoqne nei wamb, pudi otiwo di oghine
nganye nei wamb ye. Te ei nungoqi beghi ningg chumbuai wand. Nungoqi
beghi ningg chumbuai wand kin te otiwo Yumbui Jisas mune nandi kin
nginy tende di beghi nungoqi ningg chumbuai bad kin te ane tuquine.
15-16 Nge nei gab nungoqi beghi yumbo ur ningg quan nganye chumbuai
wand ye, pugri bu nge asine nungoqi nde godo tevi gad ningg nei gab. Te
nge ven pu Masedonia ko ningg di godo nungoqi nde pre muqdi Masedonia
ko. Di Masedonia pu di mune gadi nungoqi nde. Te ei God nungoqi yuwon
nuauq tevi nand, di nungoqi nge ghav wundigh ei Judia ko ningg.
17 Nungoqi nei wamb kin nge nungoqi nde godo puq gad kin te nge otinde
nei gab segine bri wand gad? Di nge wute qi pe kin nei mamb kin pugri bri
nei gab bu wand ire ngiq gad di segi puq gad anene?
18 God yumbo puq nen puq nand kin te puq nen ye ni nuqond beghi wand
nungoqi nde pi vindo kin te ngiq bad di segi puq bad tevi ane segi.
19 Te pugri nge, Sailas di Timoti Jisas Kraist God ningg wo ningg wand
nungoqi nde bir pawo. Ni nei tevi, ngiq nand di segi puq nand anene segi.
Ni nei irene, ngiq nand yene.
20 Te pugri God ni wand buagi taq namb kin te Kraist nde gri nganyene
puq nen. Te ningg bu ninde gri beghi God nyamb bidivi viyo ningg di pari,
“Te nganye.”
21 God ni beghi di nungoqi ane puq nengu di Kraist nde gre pu yembu. Ni
kinne beghi nupumu po di nikin yumbo ningg pas,
22 di beghi ni kin te yumbo ningg nikin ur beghi nde nawo. Nikin ur te
nikin Ququ beghi nde umbo pe nowi nas. God beghi yumbo yumbo yuwon
kin buagi nuangu rise kin ye ruwo ye te Ququ Yuwon Ye, te beghi nengu pre.
Beghi Ququ Yuwon Ye nengu pre te beghi nei bab beghi ni ningg yumbo
buagi aye te mune pateri ye.
23 Nge mune Korin godo segi kin puate taq pugri, eti nge nungoqi kin
ninge ker kuany di te kin ningg nungoqi mai keuq, pugri bu nge munene
godo segi. Nge God nde rar pe wand ven gad, nge wandoqi gad tedi piyi
God nge yembe negh.
24 Beghi nungoqi yumbui ningg pas di nungoqi God nei wumbig ningg
yeri buduq segi. Te pugri nungoqi God nei wumbig kin nei te gre pu rise,
pugri bu beghi nungoqi ane irepe yembe bad ei nungoqi chumbuai wand
ningg pari.

2

1 Te pugri nge nei gab kin nge nungoqi nde mune godo di umbo mai keuq
kin te wayequ.
2 Te pugri nungoqi ne qa nge puq wegh chumbuai gad ye, aye segi. Nge
nungoqi puq keuq yivany ware, tedi wute aye tughe ei nge puq megh
chumbuai gad ye? Nungoqi ne qa nge puq wegh chumbuai gad ye taq te
nge mai keuq di yivany ware pre.

3 Te ningg bu nge kei nyumo raqe ire ur gidiq nungoqi nde keq wundo, te
pu ei otiwo nge nungoqi nde godo te nungoqi ei nge puq wegh chumbuai
gad ye tene mune puq wegh yivany kare kin te yambu kari. Te pugri nge
nei gab nge chumbuai gad, tedi nungoqi buagi ane mune chumbuaine
wand ye.
4 Te pugri nge nyumo raqe te ur gidiq kin tende puayi nge nde umbo pe
nungoqi quan nganye nei gubuq di yivany kirauq di ngam giji wuye ane
nyumo raqe te ur gidiq. Nyumo raqe te nge nungoqi yivany ware ningg
keuq segi, nyumo raqe te wundoq ei nei wamb nge nde umbo pe nge
nungoqi quan nganye yawo kirauq righe.

Wuti yumbo ur brequ nand kin te wand puaq wundig

5 Wuti iri yumbo ur brequ nand di wute ninge puq neny yivany rire pre
kin te ni ngene puq negh segi, ni nungoqi anene bu puq neuq, o nungoqi
kin ninge anene bu puq neny. (Nge te kin ningg wand kumo gad yambu
kari.)
6 Wuti te kin nungoqi quan buagi ni pughe gri yembe weng ningg wand
taq wamb kin te tuqui.
7 Pudi muq nungoqi oyi gri ei puq wen, wuti nungoqi unje nupuqu kin
te nungoqi oyi ni wand puaq wundig di umbo weng kughe. Eti ni quan
nganye yivany nare di yivany te ni nyinge ruwi naghe.
8 Pugri bu nge nungoqi pengu guduq, nungoqi tende ni yawo wurang
righe kin yumbo ur mune bei wand ni nuqond ei mune nei namb nungoqi
ni nganyene yawo wurang righe.
9 Nge nyumo raqe kei keq wundo kin te nge nungoqi tuqui kupuqu ei
gudoqu nungoqi wand buagi nge simbe gad ye te kin pugrine puq wen o
segi. Te ninggne bu nyumo raqe te keq wundo.
10 Nungoqi wuti iri unje nap muq nungoqi ni wand puaq wundig, te nge
mune ni wand puaqne gidig ye. Wuti iri unje nap muq nge ni wand te puaq
ei gidig ye, tedi nge ni wand te puaq gidig. Nge ni wand te puaq gidig kin te
nge nungoqi ghav guduq ningg bu Kraist nde rar pe puaq gad.
11 Beghi wute aye wand puaq bidiny te ei Satan beghi nyinge nuamu
paghe tuqui segi. Te pugri beghi ni ningg yumbo ur otinde nganye nei bibig
pre ye.

Kraist nde gri aposel gre mand

12 Nge Kraist ningg wand yuwon ye bir kawo ningg ko Troas ko kar di nge
guqod Yumbui nge tende yembe gad ningg ngim nuagh pre.
13 Pudi nge nde umbo pe quan nganye yivany kare, te pugri nge mand
Taitus nungoqi nde pu wand nare nandi pudi tende nas guqoid segi. Pugri
bu nge Troas si kiraq di tene Masedonia gadi.
14 Pudi beghi God chumbuai bidig. Beghi Kraist nde taq pu yembu ye
pe God beghi nde ye nawo di beghi ninde dobu paru. Di ni beghi nde gri
puq nen Kraist ningg nei bab kin nei te wel yuwon tuqo neri kin pugri tiqe
manyi vir ir.
15 Te pugri beghi yumbo tuqo yuwon ye Kraist God neng ye te kin pugri.
Tuqo te wute buagi God muq nateri kin di wute buagi wase pe ruso kin
ngim pe ris ye tende vir ir.
16 Wute God brequ nindiny kin ngim pe ris kin tuqo te wute rumb riti ye
tuqo kin pugri, ni rumb riti kin tuqui. Pudi wute God muq nateri kin tuqo
te ni nde wute puq reny ris kin tuqo kin pugri, tuqo te ningg God ni nateri
kin tuqui. Wuti iri yembe ren nand kin tuqui segi.
17 Te pugri beghi wute quan wet bidi riteri ningg God ningg wand bir
ruwo ye te kin pugri puq pen segi, God beghi tiqi nundogu ye, pugri bu

beghi Kraist nde gre pu yembu di God nde rar pe wand nganye kinne simbe bad.

3

God wand urupui taq namb kin yembe ye wute

1 Nge wand ven nungoqi wutungu kin nge beghi wutamu pughe gri yuwon ye te ningg bri munene simbe guduq ningg? Beghi wute ninge puq ren kin pugri wute aye nungoqi nyumo raqe reuq o nungoqi wute aye nyumo raqe weny di beghi wutamu pughe gri yuwon ye te ningg simbe wand ningg bri pari? Te segi.

2 Nungoqi nonne beghi nyumo raqe kin pugri. Nyumo raqe te beghi nde umbo pe ur pu wuse. Wute buagi nyumo raqe te rundoq di beghi nungoqi nde yembe yuwon kin bad ye te nei rimb.

3 Nungoqi bei wand nungoqi te nyumo raqe Kraist nikinne ur nindiq di beghi nde gri neq wuso ye te kin pugri. Ni pen pe ur nand segi, ni God nas nas te kin nas ye ni ningg Ququ pe ur nand, di ni wet pari pe ur nand segi, ni wute nde umbo pe ur nand.

4 Beghi pugri puq bad te pugri beghi Kraist nde gri God nde rar pe gre pu yembu.

5 Nge kari beghi bon grine yembe ren bad kin tuqui puq gad kin tuqui segi, God gri beghi puq nengu di beghi yembe ren bad kin tuqui.

6 Ni gri beghi puq nengu bu beghi ni wand urupui taq namb ye te kin yembe bad ye tuqui. Te lo ur pu vise kin tende pe segi, pudi Ququ pe gri. Lo ur pu vise kin te wute gure ruaq kin te ni wumb riti ye, Ququ wute puq neny ris ye.

Wand urupui taq namb kin ti yumbui

7 Yabe kin lo wet pari pe ur pu rise, di lo te Moses nare nandi kin tende puayi wute God ningg ti ruqond. Piyi ti te Moses nde quenge pe rise chiraq segi, pudi Moses quenge quan nganye ti neri bu wute Israel kin Moses ruqoind riri rise kin tuqui segi. Lo ni yembe te wute wumb riti ye ni pugrine ti ane rindi,

8 tedi God ningg Ququ ningg yembe pe oyi ti yumbui nganye rise.

9 Yembe wute unje wup kin te wuri nganyene unje rip di te ningg mai rire ye, di ninde ti rise, tedi yembe wute puq weny God nde rar pe tuquine nganye ris ye oyi ninde ti quan nganye rise.

10 Te nganyene God ni muq wand urupui taq namb kin ti te quan nganye ti riri pugri bu asi kin lo ni ti quan nganye ti riri kin te muq prene.

11 Lo ni rise nganye segi ye pudi ni ti ane rindi, tedi wand urupui taq namb di pre tuqui segi kin ni ti oyi quan nganye yumbui.

12 Beghi ti urupui kin ni pre tuqui segi ye te ningg ghimbi pawo, pugri bu beghi wune bab segi wand simbe bad.

13 Beghi Moses kin pugri segi, ni chongo bidi pe quenge buag nare ei wute Israel kin ti yumbui ninde quenge pe ti riri kin te ruqond segine kring ruso di prene.

14 Pudi ni nei imb ruany, ni wand asi Moses nde taq namb kin te rutungu ye tende puayi chongo asi Moses quenge buag nare kin tene ni nei imb ruany. Chongo te ni nei imb wany pune wuse wuse muq ven nde puayi. Chongo te puaq mindiq wuso segine, te pugri Kraist nde grine di chongo bidi te puaq wuso kin tuqui.

15 Piyi muq ven nde puayi ni Moses ningg lo muqond kin tende puayi chongo bidi ni nei imb wany.

16 Pudi wuti nei nare nitinde Yumbui nde nandi tedi chongo ni nei imb
wang kin te puaq wuso.
17 Yumbui nen te Ququ Yuwon Ye. Yumbui ningg Ququ ni wuti nde nas
tedi yumbo ninge ni taq rimb segi, ir pune nas.
18 Muq beghi chongo te beghi quenge buag wurangu segi kin, Yumbui
ningg ti beghi nde ti riri riri rise, di wute beghi nde gri ni ningg ti yumbui
te ruqond. Di ti Yumbui nde pu vindi kin tene beghi mune puq rengu ni
kin pugrine nganye pas, di priprine quan nganye ti peri peri. Yumbui te ni
Ququ di ni pugrine puq nengu.

4

Yumbo yuwon kin qi os pe ris

1 Pugri bu beghi yembe ren si pare segi, te pugri God nikinne beghi yawo
nitong di yembe yuwon ren nengu.
2 Pudi beghi minyuw kin yumbo suqo pu ei rise kin ren dobu pi ruso,
beghi wandoqi kin yumbo ur pe puq pen segi, di beghi God ningg wand
pare pitinde segi. Beghi God nde rar pe yembu wand bad di wand nganye
kin raqene simbe bad ye tende pe beghi bei bad beghi wutamu pughe gri ye.
Di wute buagi wand te rutungu di ninde umbo pe nei rimb beghi nganyene
bad.
3 Di piyi beghi Kraist ningg wand yuwon ye bir pawo kin ven wute ninge
nde raqe viso segi, te wute wase pe ruso kin ngim pe ris kin nindene bu
raqe viso segi.
4 Satan, qi wen kin god, ni wute God nei rimbig segi kin ni nei burpoq pe
nuany vise. Ni imb nuany te ei ti ninde ti riri kin te ruqond tuqui segi. Ti
te Kraist, wuti God nas kin pugrine nganye nas kin, ni ningg ti kin wand
yuwon ye pe pu vindi kin ti te.
5 Te pugri beghi wand bir pawo kin te beghi bon ninggne wand bir pawo
segi. Beghi Jisas Kraist ni beghi Yumbui ningg nas ye te kin ningg bu
wand bir pawo. Di beghi bonne beghi pari beghi Jisas nde nyamb pe beghi
nungoqi ningg yembe ye wute.
6 Te pugri God te nikin wand rise kin buk pe nari, “Ti te burpoq pe tende
pu ti nase ye” puq nand kin God tene mune nikin ti yumbui Kraist nde
quenge pe ti riri kin ti te kin nei nengu ningg ni beghi nde umbo pe ti nase.
[Stt 1:3]
7 Pudi yumbo yuwon nganye beghi nde rise kin te qi os pe ris kin pugri. Te
ei beghi buagi ane nei bab, gre yumbui nganye te God nde pu vindi, beghi
nde pu vindi segi.
8 Beghi pripri mai isis buqod, pudi beghi nyinge ruamu paghe segi. Nginy
ninge ningg beghi nei bab segi beghi pughe sin ei pen ye, pudi beghi nei
kumo bab segi.
9 Wute ninge beghi unje mupumu ningg mai isis mengu, pudi God beghi
si niramu segi. Ni beghi pripri mai yumbui mengu pudi beghi mumbuemu
pati segi.
10 Priprine beghi nde ghimbi pe beghi Jisas mi nati ye mai te kinne ei pare,
te ei wute buagi Jisas urupui nas kin te beghi nde ghimbi pe gri ruqond.
11 Te pugri beghi muq pas kin ven nde puayi God beghi si niramu Jisas
ningg yembe bad ye te ningg wute beghi mumbuemu pati ningg. Te ei beghi
ghimbi rise chiraq segi kin ven nde pe Jisas ni nas kin te bei bad.
12 Pugri bu beghi pati kin te mai piraq, pudi nungoqi ququ riti segi urupui
ris ye te nei wamb.

13 Wuti iri asi God ningg wand rise kin buk pe nari, “Nge God nei gibig ye
pugri bu nge simbe gad.” *[Sng 116:10]*
Muq beghi mune pugrine Yumbui nei bibig bu beghi simbe bad.
14 Te pugri beghi nei bab God te Yumbui Jisas nati pu mune nindingi newo
kin te beghi mune Jisas nindingi newo kin pugrine ane nundumu pewo di
beghi nungoqi ane ni nas kin pe irepe nemu par.
15 Te pugri mai buagi beghi nde rindi kin ren te beghi nungoqi ghav buduq
ningg. Te ei God nikin nei pe wute yuwon nuany kin wute nganye buagi
nde vir ir kin te wute nganye buagi puq reny ei wute nganye buagi God
chumbuai rindig. Te ei ni nyamb quan nganye yumbui.
16 Te ningg bu beghi God ningg yembe te si pare segi. Piyi beghi ghimbi
riti ye, pudi beghi wabe gri kin gre priprine yumbui ruso.
17 Muq beghi mai di yuqo ren pare kin ren yumbui segi, woju nganye, di
mai ren rise nganye segi. Mai woju muq pasne kin ngeri puch ren ningg
pare ye te ningg di otiwo God beghi puq nengu yuwon nganye pas. Beghi
otiwo yuwon pu pas kin te rise rise te kin rise ye. Te oyi quan nganye
yumbui di mai muq pare kin te oyi woju nganye.
18 Beghi rar yumbo rar pe buqod kin tuqui ye tende kuse segi, beghi rar
yumbo rar pe buqod tuqui segi ye tende kuse. Te pugri yumbo rar pe buqod
kin tuqui ye te rise nganye tuqui segi, yumbo rar pe buqod tuqui segi kin te
rise rise te kin rise ye.

5

Wam pas kin

1 Te pugri beghi nei bab beghi muq qi pe pas kin ghimbi te sel baj kin pugri
bir wus, tedi God beghi ghimbi urupui baj aye kin pugri nupung wuso pu
nginy tu wam wuse. Baj te wute si pe yembe mindiny segi, baj te God nikin
gri yembe nindiny. Di baj te vise vise te kin vise ye.
2 Beghi wam kin baj te chongo urupui kin pugri pare righe yawo nganye
guregu, pugri bu beghi te ningg pari pari pas.
3 Te pugri beghi ghimbi urupui chongo kin pugri piraq wughe te ei beghi
qi pe kin ghimbi wen brequ wuse tedi beghi ququ ghimbi segi yequ segi.
4 Te pugri muq beghi qi pe kin sel baj ven ndene pas kin ven nde puayi
beghi mai pare di pari pari pas. Te beghi pati ei muq qi pe pas kin ghimbi
ren si pare ningg pari segi, pudi God beghi ghimbi urupui riti tuqui segi ye
chongo urupui pare righe kin pugri nirangu wughe yawo nganye guregu.
Te ei beghi ghimbi riti ye ren nare nitinde ghimbi riti segi te kin rise ye.
5 God nikinne beghi yumbo ren kin ningg sir nupumu, di Ququ Yuwon Ye
nengu. God beghi yumbo yumbo yuwon kin buagi nuangu rise kin ye ruwo
ye te Ququ Yuwon Ye, te beghi nengu pre. Beghi Ququ Yuwon Ye nengu pre
te beghi nei bab beghi ghimbi urupui mune pare righe ye.
6 Pugri bu beghi pripri te nei bibiny di beghi nei pe gre pateri. Beghi nei
bab beghi qi pe kin ghimbi wen wungne pas, te beghi Yumbui nde tiqe pe
pas segi, ninde wonji pas.
7 Te pugri muq beghi yumbo neine bibiny kin tende pe pas, yumbo buqod
kin tende pe pas segi.
8 Pudi nge munene simbe gad, beghi nei gre peny di beghi tiqe te muq
kin ghimbi wen si piraq di po beghi bon tiqe nganye, te Yumbui ane pas kin
tende po yawo nganye guregu.
9 Pugri bu piyi beghi ghimbi pene pas o ni nas kin tende pas, pudi beghi
ni chumbuai nand ningg ni nari kin yumbo ur tene ei puq pen ningg quan
nganye buid pap.

10 Te pugri Kraist wute ir nawo kin sia pe nas kin tende puayi di beghi
buagi ane ei ninde rar ngimi yembu di ni beghi ir nuamu ye. Beghi wutamu
ire ire ghimbi wen ningg pas kin ven nde puayi beghi yumbo ur pughe gri
ye yembe bidiny, yumbo ur oghi kin o yumbo ur brequ kin, ni beghi bon
yumbo ur bad ye te kin ane tuquine ei oyi nundug ye.

Wute aye ghav bidiny ei God ane ruwo gudo

11 Te ningg bu beghi Yumbui wune bibig ye pugri bu beghi wute aye mune
pateri God nde rindi ningg quan nganye buid pap. God beghi wutamu
pughe gri ye pas te ni nei namb omo, di nge nei gab kin nungoqi mune
nungoqi nde umbo pe beghi wutamu pughe gri ye te ei nei wamb yawo
kuregh.

12 Nge wand ven gad kin ven te nge beghi wutamu pughe gri ye te
ningg mune simbe guduq segi. Nge wand ven ki vindo nungoqi wuqond
ei nungoqi beghi yumbo ur ningg ei chumbuai wand ningg pari. Te pugri
beghi nde nei pe nungoqi wute nikin ghimbi pe yumbo yembe mindiny kin
te ninggne chumbuai mand, ni umbo pe kin yumbo ur te ningg chumbuai
mand segi ye, wute te kin wand oyi wundim kin nei watevi ningg pari.

13 Muq nge wand ven nungoqi wutungu kin beghi God chumbuai bidig
bidig bu beghi nei tende bir ruso pre, pugri bri puq wand? Te piyi te beghi
God yumbui nyamb beg ningg. Beghi nei yuwon ye pe yembe bad, te beghi
nungoqi ghav buduq ningg.

14 Kraist ni beghi quan nganye yawo nirangu righe kin tende pe beghi
yembe bad. Te pugri beghi nei bab wuti irine wute buagi ningg sunyi
nitanguri di nati, pugri bu beghi buagi ane pati pre.

15 Ni wute buagi ningg sunyi nitanguri nati ei wute risne kin nikin nei
pe ris segi, ni wuti ni ghav nindiny ningg nati di mune nes newo kin te ni
chumbuai nand kin yumbo ur pene ei ris ningg.

16 Pugri bu muq beghi qi wen kin nei pe wute ir pawo segi. Te nganye
beghi asi yabe kin nei brequ pe Kraist ni yumbo ur ir buag, pudi muq mune
pugri puq pen segi.

17 Pugri bu muq wuti iri Kraist nde nandi di ni ningg wuti ningg nas te
God ni puq neng wuti urupui kin nas pre. Yabe kin te prene di urupui kin
vindi pre.

18 Yumbo buagi ren God ni puq nen. Te God asi beghi ni veri ningg pas
pudi Kraist nde gri ni beghi puq nengu ni ane pawo gudo, di ni beghi wute
aye mune puq peny ni ane ruwo gudo kin yembe wen nengu kin God te.

19 Beghi wand te God Kraist nde gri wute buagi puq nengu ni ane pawo
gudo ningg yembe nand nand. Ni wute yumbo ur brequ rind kin te manyi
nindiny segi. Di beghi ni pughe gri wute puq neny ni ane ruwo gudo ye
wand simbe bad kin yembe nengu pre.

20 Pugri bu muq beghi Kraist nde nyamb pe wand bad ye. Te God nikinne
beghi nde mim pe wand nand kin pugri. Kraist nde nyamb pe beghi
nungoqi simbe buduq pari, nungoqi veri wundig kin yumbo ur te si ware
ei God nungoqi puq neuq ni ane wawo gudo.

21 Kraist yumbo ur brequ nand segi ye, pudi God beghi ghav nundug ningg
pugri bu ni beghi ningg yumbo ur brequ buagi te ningg Kraist oyi mai neng.
Ni pugri puq nen ei Kraist nde gri God ningg yumbo ur tuquine kin beghi
nde rise.

6

1 Beghi God ane yembe bad ye beghi nungoqi simbe buduq, God nikin nei
pene wute yuwon nuany kin te nungoqi nde vise pre. Eti nungoqi yumbo

ur te bei wand God nikin nei pene nungoqi yuwon nuauq kin te yumbui segi.
2 Te pugri God nari, “Nge nginy kaip no pre kin tendene nge nungoqi wari kin kutungu, nge nungoqi kitaqu wowi yuwon pu was kin nginy tende nge nungoqi ghav guduq.” *[Ais 49:8]*
Nge nungoqi simbe guduq, muq ven nde puayi te nginy God naip no pre kin te, muq nginy nen te God beghi nitamu powi yuwon pu pas kin nginy.

Pol mai nuqond

3 Beghi wute beghi yembe ren ningg wand brequ mand kin te yambu pari, pugri bu beghi yumbo ninge wute mitandi di pombri mo maghe kin puq pen segi.
4 Beghi God ningg yembe ye wute ningg yembu pugri bu pripri yumbo ur ren nde pe beghi bei bad beghi wutamu pughe gib bab ye: Beghi gre pu yembu, pripri beghi mai isis buqod, beghi unje rupumu, beghi yuqo piraq.
5 Ni beghi pug mundug, taq mumbumu, veri beghi umbo ker muangu di mandi imb mupumu mondo mandi di quan kumo mari mari, ni beghi puq mengu yembe buid nganye pap, oghine pase segi di oghine mir bad segi.
6 Beghi yumbo ur yuwon nganye bad, nei yuwon ye beghi nde vise, brequne umbo ker pawo segi waghine pas, wute yuwon puany, Ququ Yuwon Ye beghi nde nas, di beghi wute nganyene nganye yawo pirany righe.
7 Beghi wand nganye kinne bir pawo, di God ningg gre beghi nde vise. Beghi si tuan pe di si qaqi pe beghi tuquine nganye pas kin yumbo ur te yeng kin yumbo kin pugri pat rise.
8 Wute ninge beghi nyamb rindivi viyo, ninge beghi nyamb ri vighe viso, ninge beghi chumbuai rundug di ninge beghi wand peq rundug. Wute beghi wute wandoqi bad kin puq rundug, pudi beghi wand nganye kinne simbe bad.
9 Wute ninge riri beghi nganyene aposel segi, pudi wute nganye buagi beghi nei rumbug omo. Wute ninge nei rimb kin beghi pati ningg tumo, pudi segi beghi pasne. God beghi teti nuamu ningg rar ndomu pug mundug, pudi mumbuemu pati segi.
10 Beghi mai pare di te ningg quan nganye ei yivany pare ye pudi segi, beghi chumbuai ane pas. Beghi yumbo segi kin pugri pas, pudi beghi wute nganye buagi puq peny ni yumbo quan rise. Beghi yumbo ninge rise segi nganye kin pugri pas, pudi segi yumbo yumbo buagi beghi te.
11 Korin, beghi mand, beghi wand buagi raqene simbe buduq pre, wand ninge suqo pare segi. Beghi umbo pe nungoqi quan nganye yawo pirauq righe.
12 Beghi nungoqi yawo pirauq righe kin si pare segi, pudi nungoqi oyi beghi yawo wurangu righe kin te yabe si ware yamb tumo pugri bu beghi nungoqi ane umbo irene kuse segi.
13 Muq nge nungoqi nge wo kin pugri di nge nungoqi nuyi kin pugri simbe guduq, nungoqi oyi mune beghi nungoqi quan nganye yawo pirauq righe kin pugrine ei beghi yawo wurangu righe.

Wute God nei rimbig segi kin ane nyinge ware wayequ

14 Nungoqi wute Kraist nei rimbig segi kin ane kise kiqam nganye kin pugri wawo gudo wayequ. Te pugri pughe gri ei yumbo ur tuquine kin lo wand sange rindiny kin yumbo ur ane irepe ruwo gudo? Pughe gri ei ti bur ane irepene rise?
15 Kraist Satan temi umbo ire kuse tuqui bri? Wuti Kraist nei nimbig kin di wuti Kraist nei nimbig segi kin ni temi nei irene vise ye tuqui bri?

16 Pughe gri ei God ningg baj god wandoqi kin baj ane ire pe pawo righe?
Te pugri beghi Jisas ningg wute tit te beghi God nas nas te kin nas ye ni
ningg baj. Te God nikinne asi simbe nand kin pugri, “Nge ni ane ei pas di
ni ane ei nyinge pare ye. Nge ni God ningg kas, di ni nge wute ningg ris.”
[Jer 32:38]
17 Pugri bu Yumbui nari,
“Nungoqi ni si ware weyi wi di wo nungoqi nonne was. Yumbo nge God
nge nde rar pe puqum rimb kin pe tumo wondo wayequ. Tedi nge
nungoqi kitaqu wowi. *[Ais 52:11; Ese 20:34,41]*
18 Nungoqi nge quayi wo di nyumbueg wo ningg was di nge nungoqi nuyi
ningg kas.” *[2Sml 7:8,14]*
Yumbui Gre Nganye Kin ni pugri puq nand.

7

1 Nge mand nge yawo kirauq righe kin, God beghi nde pugri wand taq
namb pre, pugri bu muq beghi ghimbi di ququ puq reny puqum rimb kin
tende tumo bodo wayequ, di God wune bibìg ye te ningg beghi bon ghimbi
buagi ni beg di ni yuwon nganye nas kin pugrine ei pas.

Pol chumbuai nand kin wand

2 Nungoqi nde umbo pe beghi ei yawo wurangu righe. Te pugri beghi wuti
iri unje paip segi, beghi wuti iri puamb buag segi, beghi wuti iri wandoqi
bidig di ni yumbo pitangri segi nganye.
3 Nge pugri puq gad kin te nge kari nungoqi unje wap puq gad segi.
Te pugri nge mining simbe gad, beghi nungoqi quan nganye yawo pirauq
righe. Piyi beghi pati o pasne beghi nei ven kin si pare tuqui segi.
4 Nge nei gab nge segine nungoqi wand buagi simbe guduq kin tuqui
pugri bu nge simbe guduq pre. Nge nungoqi ningg quan nganye chumbuai
gad, di nge umbo yuwon pu kuse. Beghi mai pare kin tende nge nungoqi
nei gubuq, di te ningg nge umbo pe chumbuai yumbui nganye.
5 Te pugri beghi badi Masedonia, beghi pas yawotuan tuqui segi, tiqe
manyi mai beghi ghimbi ruangu pu rise. Wute beghi wand pe miramu,
te ningg di beghi umbo pe wune ane pas.
6 Pudi God ni wuti wute yivany ane ris kin umbo neny kughe ye ni Taitus
tiqi nundog beghi nde nandi kin tende ni beghi umbo nengu kughe.
7 Ni nandi kin tene segi, nungoqi pughe gri ni umbo weng kughe kin te
anene. Ni beghi simbe nundug nungoqi nge wuqoind yawo nganye kureuq,
nungoqi unje wap kin te ningg quan nganye yivany ware, di nungoqi nge
ane pawo gudo yawo nganye kureuq. Pugri bu muq nge mune quan nganye
chumbuai gad.
8 Piyi nge nyumo raqe te wundoq di nge wand te ningg nungoqi yivany
ware pudi nge oyi yivany kare segi. Asi nge musoq yivany kare, te pugri
nge guqod nge asi nyumo raqe keq wundo ye te ningg nungoqi umbo yuqo
wati, pudi umbo yuqo te rise nganye segi, muqne kin.
9 Pudi muq nge chumbuai gad. Nge chumbuai gad kin te nge nungoqi
puq keuq yivany ware ye te ningg chumbuai gad segi. Nge chumbuai gad
kin te nungoqi yivany te puq reuq di nei ware witinde ye te ningg. Te pugri
God nikinne nungoqi yivany neuq pugri bu nge wand nungoqi musoq unje
rupuqu segi.
10 Te pugri yivany God nde pu rindi kin te wute puq reny nei rire ritinde
di te ningg God ni nateri yuwon pu ris ye tende ruso ye. Pugri bu beghi te
ningg umbo yuqo pati tuqui segi. Pudi yivany qi pe kin yumbo ur pe pu
rindi ye te ningg wute riti ye.

11 Te pugri yivany God nde pu rindi kin tende pe God nungoqi pughe sin
neuq kin te wuqond. Yivany tende pe God nungoqi puq neuq di nungoqi
nge ane pawo gudo ningg quan nganye buid wap, nungoqi non wand sabi
wand ei bei wand nungoqi unje wap segi, wute unje rip kin ker wany di segi
puq wundiny, God wune wumbig, nge wuqoind yawo kureuq, nge quan
nganye yawo wuragh righe, di puq reuq nungoqi non kinne wute ninge
unje rip kin teti wawo ningg yembe weny. Yumbo ur buagi ren nde pe
nungoqi bei wand nungoqi te ningg unje wap segi yuwon nganye was.
12 Pugri bu piyi nge nyumo raqe te keq wundo pudi nge wuti iri unje
nap bu te ningg keq wundo o wuti iri wuti aye ni unje naip pu nas ye te
ningg keq wundo segi. Nge nyumo raqe te keq wundo ei nungoqi beghi
pugri yawo wurangu righe kin te raqe guduq ei God nde rar pe nungoqi nei
wamb nungoqi beghi quan nganye yawo wurangu righe.
13 Nungoqi yumbo ur ren ningg beghi umbo wengu kughe.
Te ningg beghi umbo wengu kughe di beghi umbo wengu kughe kin aye
mune te nungoqi Taitus ghav wundig ni mai puaq wundig di chumbuai
nand. Te ningg beghi quan nganye chumbuai bad.
14 Asi nge Taitus nungoqi ningg simbe gidig di nungoqi nyamb gidivi viyo,
di ni nondo di te kin pugrine nuqond te ningg di nungoqi nge minyuw wegh
segi. Pudi beghi wand buagi nungoqi simbe buduq kin te nganye. Te kin
pugrine beghi nungoqi ningg Taitus simbe bidig di nungoqi nyamb bidivi
viyo kin te mune nganyene.
15 Asi Taitus nungoqi nde nondo di nungoqi buyaq wand di wune ane weti
ni di ni nari kin pugrine puq wen. Pugri bu muq Taitus ni te nei nimbiny
di ni nungoqi yawo nirauq righe kin te quan nganye gre rind.
16 Nge nungoqi ningg nei kumo gab segi, nge nei gab nungoqi yumbo
yuwon kin buagi puq wen ye. Te ningg bu nge quan nganye chumbuai
gad.

8

Wute Judia opu kin ghav rindiny ningg wet bidi ruwo

1 Beghi mand, beghi nei bab kin beghi God nikin nei pene wute yuwon
nuany kin te wute Jisas nei rimbig kin buagi Masedonia opu kin nde bei
nand kin te simbe buduq wutungu ei nei wamb.
2 Ni Jisas nei rimbig kin nei te tuqui ripiny ningg priprine mai quan
nganye rire, pudi God ni puq neny quan nganye chumbuai rind di piyi ni
yumbo segi nganye ris pudi ni wute Jisas nei rimbig kin aye te ghav rindiny
ningg wet bidi quan nganye ruwo.
3 Nge ning gri guqod kin muq nungoqi simbe guduq, ni yumbo pughe gri
pu rise ye te kin pugrine ruwo righe, di nikin nei pe mune nganye so rundo
ruwo righe.
4 Nikin nei pene beghi pengu rundug ei beghi ni ngiq bidiny ei ni God
ningg wute tit aye te ane God ningg wute Judia kin wet bidi pe ghav rindiny
ningg quan nganye buid rip.
5 Beghi nei bab kin ni wet bidine ei ruwo di pre, yumbo aye mune puq
ren tuqui segi ye. Pudi segi, ni nei quanene Yumbui reng, te ye ruwo kin, di
tende dobu ni nei beghi nde mune ri rindi. Te ni God nei namb kin tuquine
puq ren. Te ningg bu ni beghi nei bab kin tuquine ri rindi segi, ni oyi quan
nganye so rundo.
6 Taitus asi nungoqi nde nondo di wute aye yuwon wany di ghav wundiny
kin yembe te puate ni righe. Pugri bu muq beghi ni buid piping ei ni
nungoqi nde mune nondo di yembe te omo nawo.

7 Nungoqi yumbo yumbo buagi puq wen kin quan nganye yuwon. Te
pugri nungoqi God nei wumbig kin nei quan nganye yumbui, nungoqi
oghine wand bir wawo kin nei wamb, nungoqi nei quan nganye rise, God
ningg yembe wand yawo nganye kureuq, di nungoqi beghi quan nganye
yawo wurangu righe. Nungoqi yumbo buagi ren quan nganye puq wen
pugri bu nungoqi wute aye te yuwon wany di wet bidi pe ghav wundiny
kin yumbo ur te ei mune anene quan nganye puq wen.

8 Nge nungoqi wand ren simbe guduq kin ren nge nungoqi yeri guduq ei
nungoqi te kin pugrine puq wen ningg buid kupuq segi, pudi nge wute aye
wute quan nganye ghav rindiny kin yumbo ur te nungoqi simbe guduq ei
ni wute aye ghav rindiny kin yumbo ur te nungoqi te ane tuqui kap ningg.
Te ei nge guqod nungoqi mune nganyene bri wute aye yawo wurany righe.

9 Te pugri nungoqi beghi Yumbui Jisas Kraist nikin nei pene wute yuwon
nuany kin te nei wamb pre. Te pugri ni yumbo quan nganye rise ye, pudi
ni beghi ningg nari di ni yumbo segi kin pugri nas. Ni yumbo segi kin pugri
nas ei beghi ghav nundug di beghi yumbo quan rise.

10 Wet bidi wawo ye te ningg nge nei gab kin ren mune nungoqi simbe
guduq ningg. Nge nde nei pe wute nungoqi kin pugri ye nungoqi pugri ei
puq wen tedi tuquine. Te pugri ber ire wuso pre kin te ningg nungoqi ye
wawo yembe ren kin wand. Nungoqi ye wawo yembe ren kin wand yawo
nganye kureuq, pudi yembe omone wand segi.

11 Muqdi nungoqi yembe te ei omo wawo. Muq nungoqi non yumbo te kin
ninge pughe gri pu ei wawo kin tuqui ye te kin pugrine wawo. Te ei wute
ruqond di nei rimb nungoqi asi yumbo ren kin puq wen yawo kureuq kin
muq quan nganye puq wen.

12 Te pugri wute wute aye yumbo reny yawo nganye kureny di yumbo
ruwo, God ni yumbo te nitanyri ye. Ni wute yumbo pughe kin rise di te kin
cham ruwo kin tuqui di ruwo ye te ei nateri yawo gureg. Ni wute yumbo te
segi bu ruwo segi, ni te kin nei kumo nimbiny segi.

13 Nge kari nungoqi mai yumbui ware ei wute aye mai segi yuwon pu ris
puq gad segi.

14 Nge nei te beghi buagi anene oyi oyi ghav bad ei yuwon. Muq ven nde
puayi nungoqi yumbo quan rise bu muq nungoqi wute yumbo segi kin te ei
ninge weny. Te ei otiwo ni oyi yumbo quan rise di nungoqi oyi yumbo segi,
tedi ni yumbo te oyi nungoqi ninge reuq. Pugri puq wen tedi oyi oyi ghav
wand.

15 Te God ningg wand rise kin buk mir ire mana puq munduw kin te
ningg simbe wund kin pugri, “Wute quan materi kin te wute pughe gri pu
nikin baj pe ris ye te kin ane tuquine materi di mir cham rise segi, di wute
musoqne materi kin te nikin ane tuquine materi.” *[Kis 16:18]*

Taitus wute aye temi ane tiqi nundom Korin mo

16 Nge God chumbuai gidig, ni Taitus puq neng di nungoqi ghav nunduq
yawo gureg. Ni nungoqi ghav nunduq yawo gureg kin te nge nungoqi ghav
guduq yawo kuregh kin ane tuquine.

17 Beghi ni nungoqi nde nondo ningg tiqi budog di ni ngiq nand bu te
nondo. Pudi beghi tiqi budog ye te ninggne segi, ni nikinne mune yembe
ren nand yawo nganye gureg. Pugri bu nikin nei pene nungoqi ghav
nunduq ningg nondo.

18 Di beghi mand iri ane tiqi budog ni ane mondo. Ni wute Jisas nei rimbig
kin buagi nde Kraist ningg wand yuwon ye bir nawo ye te ningg ni nyamb
quan nganye rindivi viyo.

19 Te anene di aye te wute Jisas nei rimbig kin ni beghi ane wet bidi wute
aye ghav rindiny ningg ruwo kin te pare nyinge pare ningg si rumbog pre
ye. Beghi yembe ren kin bad kin te beghi Yumbui nyamb bidivi viyo ningg,
di beghi wute ghav bidiny yawo guregu kin te bei bad ningg.
20 Eti beghi wet bidi yumbui ren pateri di pughe gri bir pawo ye te ningg
wute wand kumo rundug, te ningg beghi wutamu quan nyinge pare ei te
kin puaq bad ningg.
21 Te pugri beghi nei pe te beghi yumbo ur oghi kinne ei bad. Di beghi
Yumbui nde rar pene yumbo ur oghi ye bad segi, beghi wute nde rar pe
anene ei yumbo ur oghi ye bad.
22 Di beghi mand aye iri mune tiqi budog ni temi ane mondo. Ni beghi
pripri yembe isis pe tuqui paip di buqoid ni yembe isis pe ghav nand yawo
gureg ye. Ni nei namb nungoqi nganyene nganye yumbo ren puq wen ye,
pugri bu ni quan nganye mune yembe ren nand yawo nganye gureg.
23 Taitus ni nge yembe ire di nge temu nungoqi ningg yembe bad ye wuti
yuwon ye. Di mand aye temi te ni wute Jisas nei rimbig kin buagi rip mo
di tiqi rundom ninde nyamb pe mondo ye, di ni mingg wute quan Kraist
nyamb rindivi viyo ye.
24 Pugri bu nungoqi wute yawo wurany righe kin yumbo ur te wute men
bei wundim ei wute Jisas nei rimbig kin buagi ni te ruqond ei nei rimb, di
nei rimb beghi nungoqi nyamb bidivi viyo kin te nganyene.

9

Pol ni wute Judia kin ghav rindiny ningg mune simbe nand

1 Beghi God ningg wute Jerusalem kin ghav bidiny ningg wet bidi pi ruso
kin te nungoqi nei wamb pre, pugri bu nge te kin ningg mune nganye simbe
guduq wayequ.
2 Te pugri nge nungoqi wute aye ghav wundiny yawo nganye kureuq kin
te nei gab, pugri bu nge nungoqi ningg chumbuai ane wute Masedonia opu
kin simbe gidiny kari, “Wute Akaia opu kin ni wute aye ghav rindiny yawo
nganye kureny.” Di nge simbe gidiny kari nungoqi ber ire te wungne puate
wi righe di puq wen wen rindi muq. Ni nungoqi wute aye ghav wundiny
ningg wet bidi wawo yawo nganye kureuq kin te rutungu di nikin wute
nganye buagi ni mune nungoqi puq wen kin pugrine puq ren yawo kureny.
3 Nge nei gab pre, pudi nge beghi mand men mune tiqi gudom mondo,
te ei beghi nei bab beghi nungoqi wute aye ghav wundiny yawo kureuq
kin te ningg chumbuai ane wute Masedonia opu kin simbe bidiny kin te
beghi wand omone bad segi, pudi nganyene nge ni simbe gidiny kin pugrine
nungoqi wute aye ghav wundiny ningg wet bidi wawo pre.
4 Te pugri eti wute Masedonia opu kin ninge nge ane nungoqi nde bodo
di ni ruqond nungoqi wute aye ghav wundiny kin wet bidi wawo segi, tedi
beghi nungoqi ningg simbe bad ye te ningg quan nganye ei minyuw pati ye.
Di nungoqi mune quan nganye ei minyuw wati ye.
5 Pugri bu nge nei gab kin nge mand men tiqi gudom ye mawo nungoqi
nde mondo ei nungoqi wute aye yuwon wany kin wand taq wamb pre kin
te sabi mand ei yuwon. Te ei otiwo nge godo di nungoqi wet bidi wawo kin
te bei rind nungoqi nonne wute aye ghav wundiny yawo kureuq bu wet
bidi te wawo, nge nungoqi wet bidi kitaquri ningg kari di buid kupuq bu
wet bidi te wawo segi.

Wute wute ghav rindiny kin te God ni yuwon nuany ye

6 Nungoqi wand ven nei wumbiny: Wute mir yi musoqne ri righe ni mir
mune musoqne riteri, wute mir yi quan ri righe ni mir mune quanne riteri.

7 Wute buagi ni yumbo ruwo ningg te ninde umbo pe yumbo pughe ye
ruwo ningg chumbuai rind kin te ei ruwo. Eti ni nikin yumbo te yawo ndiny
di te ningg umbo brequ kuse pu yumbo te ruwo, o wute gri buid mipiny bu
yumbo te ruwo. Te pugri wute chumbuai ane wute aye ghav rindiny ningg
yumbo ruwo kin te God ni yawo nirany righe ye.
8 Di ni nikin nei pene wute yuwon nuany kin te nungoqi nde quan nganye
ei rise ye. Te ei priprine nungoqi yumbo pughe segi kin te tuqui di mune
quan nganye di wute aye yumbo segi kin te ghav wundiny ye.
9 Te God ningg wand rise kin buk wuri kin pugri, “Ni wute yumbo segi
kin te oyi yumbo quan nganye segine neny, di ni yumbo ur tuquine kin te
rise rise te kin rise ye.” *[Sng 112:9]*
10 God, wuti wute mir yi kuan mawo kin mir yi nem di bret mir ningg nem
kin te nungoqi mune yumbo ren neuq di puq neny quan rise. Ni nungoqi
puq neuq nungoqi yumbo ur tuquine kin te oyi quan nganye yumbui ruso.
11 Ni nungoqi yumbo buagi quan nganye neuq, te ei nungoqi oyi priprine
tumb weri. Te ei ni nungoqi yumbo wawo di beghi pare po ni peny ye te
ningg ni God chumbuai rindig.
12 Te pugri nungoqi yumbo ren kin puq wen ye ren nungoqi God ningg
wute yumbo segi kin tene ghav wundiny segi, nungoqi puq wen kin te ningg
wute nganye buagi nganye God chumbuai rindig.
13 Nungoqi yembe ren kin wand ye tende pe nungoqi bei wand nungoqi
nganyene Kraist ningg wand yuwon ye wat rise kin te ni riri kin pugrine
puq wen, di nungoqi ni di wute buagi aye te segine ghav wundiny ningg
yumbo wawo. Pugri bu wute nganye buagi te ningg ei God nyamb yumbui
reng ye.
14 Nungoqi God nikin nei pene wute yuwon nuany kin te nungoqi nde oyi
quan nganye rise pugri bu te ningg di ni nungoqi ningg God pengu rindig
di ninde umbo pe ni nungoqi rundoqu yawo nganye kureny.
15 God nungoqi yumbo quan nganye yumbui kin te neuq, beghi wand bad
ye tuqui segi. Muq beghi te kin ningg God chumbuai bidig.

10

Wute ninge Pol ni yembe pend muang righe ningg wand mand

1 Nungoqi kin wute ninge nge ningg mari nge nungoqi ane pas kin tende
puayi nge buid segi, nge nungoqi si kirauq ko wonji wonji pas kin tende
di nge wand gre ye keuq. Pudi nge Pol ngeningne Kraist wuti wute waghi
nindiny di wute ni unje rip kin oyi nand segi kin ninde nyamb pe
2 nungoqi pengu guduq, nge nungoqi nde godo kin tende puayi nge
nungoqi nde gre pu yengu ningg buid wupigh wayequ. Te pugri wute ninge
mari beghi wute qi wen kin yumbo ur bad ye puq mand ye ninde nge gre
pu yengu di wand gre ye ei simbe gidim.
3 Te nganye muq beghi qi pe pas di ghimbi ane pas, pudi beghi qi pe pas
kin beghi ami nikin veri ane yeng mand kin pugri yeng bad segi.
4 Beghi yeng bad kin yeng yumbo te qi wen ye yeng kin yumbo pe yeng
bad segi. Pudi God ningg yeng kin yumbo quan nganye gre kin, yumbo te
veri gre quan rise kin gre te nyinge ruam righe kin tuqui ye, beghi yeng
yumbo tende pe ei yeng bad ye.
5 Yeng yumbo tende pe beghi qi pe kin nei di wandoqi kin nei God ningg
nei matevi kin imb ruam kin te nyinge pawo righe. Di beghi nei buagi taq
bab te ei beghi nei buagi Kraist ni nei vise kin pugrine yembe rind.

6 Di nungoqi Kraist nari kin pugrine nganye puq wen pre, tedi beghi
nungoqi kin wute ninge Kraist wand sange mindig kin te yembe pem ningg
yeng pawo ye.
7 Nungoqi yumbo wuqond kin te otinde ei nei wumbiny. Nungoqi kin
wuti iri nari ni Kraist ningg wuti puq nand, tedi ni nikin ningne mune nei
namb, te pugri beghi ni ane tuquine.
8 Yumbui ni beghi nungoqi Jisas nei wumbig kin nei te gre peuq ningg bu
yembe ren nengu. Beghi nungoqi unje pupuqu ningg segi. Piyi nge yembe
te kin ningg musoq quan chumbuai gad di nyamb gidiri riwo, te piyi, nge
te ningg minyuw kati segi.
9 Eti nungoqi nei wamb wari nge wuti nungoqi woingo kuauq righe ningg
bu nyumo raqe ur gad ye, pugri nei wamb kin te nge yambu kari.
10 Te pugri wute ninge mari, “Pol nyumo raqe pe wand mai kin di gre
kin simbe nand, pudi ni ven beghi ane pas kin tende puayi ni buid segi kin
pugri nas, di ni wand oghine bir nawo segi.”
11 Wute pugri puq mand kin te pugri ei nei mamb, beghi nungoqi ane pas
segi beghi wand nyumo raqe pe simbe bad, otiwo beghi nungoqi nde mune
bodo beghi yumbo ur wand nyumo raqe pe simbe bad ye te kin pugrine ei
puq pen ye.
12 Beghi wute nikin nyamb mindiri riwo ningg ni wute pughe gib mamb
ye te ningg simbe mand ye te ane tuqui pawo segi, di beghi yumbo ur ni
te yumbo ur ane tuqui pawo segi ye. Wute te ni nei segi ye. Te pugri ni
nikin nei pene nikin yumbo urne ir mawo, wuti iri nikin yumbo ur wuti
aye ningg yumbo ur ane tuqui nawo ye.
13 Pudi beghi, beghi yumbo aye ningg beghi bon nyamb quan nganye
bidiri riwo segi ye, beghi God ni beghi yembe nengu di yembe bad ye te
kin tuquine ei nyamb bidiri riwo ye. Te beghi nungoqi Korin nde yembe
bad ye te ningg anene.
14 Beghi nyamb ven ningg quan nganye nyamb bidiri riwo segi, beghi
yembe ane tuquine nyamb bidiri riwo. Te pugri beghi asi nungoqi nde bodo
wand yuwon ye bir pawo segi, tedi beghi nyamb bidiri riwo tuqui segi. Pudi
beghi ye pawo nungoqi nde Kraist ningg wand yuwon ye pare bodo.
15 Beghi beghi bon yembe ane tuquine nyamb bidiri riwo, mune so bodo
wute aye yembe mand ye te ningg anene beghi nyambne bidiri riwo segi.
Nge nei gab kin beghi God beghi yembe nengu ye te kin pugrine yembe
bad, te ei nungoqi God nei wumbig kin nei te gre rind ningg kari, te ningg
di beghi yembe mune nungoqi nde quan nganye yumbui rise.
16 Te ei beghi segine tiqe aye nungoqi nde dobu yeru kin tende mune po
Kraist ningg wand yuwon ye bir pawo kin tuqui. Te pugri beghi tiqe God
wute aye yembe nem di mo yembe mand pre ye tende po yembe bad di ni
yembe mand ye te ningg beghi nyamb bidiri riwo yambu pari.
17 Pudi God ningg wand rise kin buk wuri, “Wuti tughe nyamb nindiri
riwo ningg te ni Yumbui ningg nyamb nindivi viyo.” *[Jer 9:24]*
18 Te pugri wuti nikinne ni wuti pughe gib namb ye te ningg simbe nand
kin te ni nyamb segi. Pudi wuti Yumbui gri ni wuti pughe gib namb kin bei
nand ye wuti te ni nyamb yumbui.

11

Aposel wandoqi kin

1 Nge nei gab kin nungoqi nge rar wuqoind wand ghabe gri gad ye.
Nungoqi nge ngiq wundigh.

2 God nungoqi ni ningg wute ninggne ei was ningg quan nganye yeng nuauq ye te kin pugrine nge nungoqi Kraist ningg wute ninggne ei was ningg quan nganye yeng kuauq. Nungoqi nyumbueg ambonye ire asi quayi iri teri rise segi, yuwonne nganye wus kin nge ni wuti iri nde keq wundo di ni ngam ninggne wus ningg wand taq gab pre ye te kin pugri. Nungoqi nyumbueg ambonye te kin pugri nge Kraist ndene kequ wondo ningg.

3 Pudi nungoqi ghati asi Ewa wandoqi nunduw ye te nei wamb. Te ningg bu nge wune gab, eti nungoqi mune te kin pugri: Wute ninge nungoqi wandoqi munduq di nungoqi nei unje mupuq di nungoqi Kraist nganyene di quan nganye yawo wurang righe kin te si ware.

4 Te pugri wute ninge nungoqi nde mondo Jisas aye ningg wand bir mawo di otinde nganye ange waq di wand te watevi yawo nganye kureuq. Te Jisas beghi ni ningg wand bir pawo kin wand te segi. Di nungoqi ququ aye kin weti nowi ningg chumbuai wand, pudi te Ququ asi wetini ye te segi. Di wand yuwon ye aye kin nganye watevi ningg chumbuai wand, pudi wand te beghi nungoqi nde pare bodo ye te kin ane tuqui segi.

5 Wute nungoqi “aposel yumbui” puq wundim kin te ni mari nge yembe ninde nambune, pudi nge nei gab kin nge ninde nambu kas segi.

6 Piyi nge ni kin pugri nge wand bir kawo kin te wute nde yuwon rind segi, pudi nge nei quan vise. Beghi pripri di yumbo ur isis pe beghi nei te nungoqi nde bei bad pre.

7 Nge ngening nyamb ki vighe viso di God ningg wand yuwon ye nungoqi nde bir kawo ei nungoqi nyamb oyi viyo viso ningg kari, pudi nge nungoqi nde wand bir kawo ye te ningg wong waind ningg kari segi. Nge pugri puq ken kin te nge yumbo ur brequ bri gad?

8 Nge nungoqi nde yembe gad ye te ningg wute Jisas nei rimbig kin tiqe aye kin oyi nge wong rind. Te nge ni wet bidi di yumbo aye te nyungu gidiny kin pugri. Ni nge wong rind ei nge nungoqi ghav guduq ningg yembe gad tuqui.

9 Nge asi godo nungoqi ane pas kin tende puayi nge yumbo segi te nge nungoqi yumbo te ningg pengu guduq di te ningg mai pugri keuq kin te segi. Te pugri nge yumbo segi kin te mand Masedonia pu mandi kin te ni nge yumbo buagi te megh. Nge asine nei gab nge nungoqi yumbo ninge ningg mai keuq segi kin, di segi segine ei ruso ruso otiwo.

10 Kraist ningg wand nganye kin nge nde vise ye tende pe nge kari nungoqi Akaia opu kin wuti iri nge nyamb gidivi viyo kin ven ningg segi puq nindigh tuqui segi.

11 Pughe ningg bu nge yumbo ninge segi ye te ningg nungoqi pengu guduq segi? Nge nungoqi yawo kirauq righe segi bri pengu guduq segi? Te segi. God nei namb nge nungoqi quan nganye yawo kirauq righe.

12 Nge nungoqi nde yumbo segi kin te ningg pengu guduq segi kin te puq ken kenne ei wandoqi kin aposel ninge nikin nyamb mindiri riwo kin di mari wute nde rar pe ni beghi kin pugrine yembe mand ye puq mand kin te ngim imb kuam.

13 Te pugri wute te kin ni aposel wandoqi kin, di ni wute wandoqi mindiny kin yembe ye wute. Wute nde rar pe ni wandoqi mand ni yumbo ur te mare mitinde ei wute riri ni nganyene nganye Kraist ningg aposel bu.

14 Ni puq men ye te beghi puye bad wayequ. Te pugri Satan nikinne mune wute wandoqi nindiny ningg ni yumbo ur te nare nitinde ei ni ti kin angelo kin pugri nas.

15 Pugri bu nikin yembe ye wute ni yumbo ur mare mitinde di yumbo ur tuquine kin yembe ye wute ningg mas, te nungoqi te ningg puye wand

wayequ. Otiwo di ni yumbo ur te ningg pughe gri ei oyi nindim di tuqui ye te kin pugrine nganye ei oyi nindim ye.

Pol aposel yembe nand di mai nare ye te ningg simbe nand

16 Mune simbe gad. Wuti iri nge wand ghabe gri gad ye puq nand tuqui segi. Pudi nungoqi wari nge wand ghabe gri gad ye te piyi. Pudi nungoqi ghabe gad rar wuqond kin pugri nge rar wuqoind wand gad, te ei nge mune ni kin pugri nge nyamb musoq gidivi viyo.

17 Nge pugri ngening nyamb gidivi viyo kin ven te nge Yumbui ningg nei pe wand gad segi. Nge ghabe gad kin pugri nganye wand gad.

18 Wute nganye buagi qi pe kin yumbo ur pe nikin nyamb mindiri riwo, nge mune pugrine qi pe kin yumbo ur pe nyamb gidivi viyo ye.

19 Nungoqi wari nungoqi nei quan nganye rise ye, pudi wute nungoqi nde mondo ghabe gri wand mand kin te rar wuqond wand mand wutungu.

20 Nungoqi wute nungoqi nde mandi kin te rar wuqond nungoqi ninde taq pu yequ yembe wand kin pugri puq meuq, nungoqi yumbo yumbo mitaquri, nungoqi puq meuq ninde si nambu was, ni nungoqi nde yumbui ningg mas di nungoqi wokuandi kin pugri was, di nungoqi quenge pe mumbuequ.

21 Nge minyuw kati, nge ni nungoqi puq meuq kin pugri puq keuq kin buid segi.

Di wuti iri nyamb ningg nari nikin yumbo ur ninggne wand buid nap, tedi nge mune pugrine wand buid kap ye. Pudi nge puq gad kin te nge ghabe gad kin pugri bu mune wand gad.

22 Ni Hibru kin bri? Te nge mune Hibru kinne. Ni Israel kin bri? Te nge mune Israel kinne. Ni Abraham ningg kuqo bri? Te nge mune Abraham ningg kuqone.

23 Ni Kraist ningg yembe ye wute bri? Muq nge munene ghabe gad nganye pugri wand gad yamb, nge oyi quan nganye Kraist ningg yembe ye wuti. Nge oyi yembe buid nganye kap, priprine taq maimb, priprine pug mindigh nge manyi gad kin tiq segi, di priprine nganye nge kati yamb tumo.

24 Puayi 5-pela pu wute Juda kin nge yas muagh. Te taq yengu kin puayi ire ire yas mitigh newo 39-pela pu mand, pugri puq megh 5-pela pu mand.

25 Puayi tevi ire pu wute Rom kin nge nyumo kamo pe mi. Puayi ire wute aye nge wet pe mi. Puayi teri ire pu at nge ko kin te bir ris, di ire nge gherim mingi ghiri guboq guboq yengu nginy iri di bur ire.

26 Puayi nganye buagi nge tiqe aye pe ko kin tende nge mai quan kare. Wuye nime riri ruso yamb tumo, wute nyungu kin nge brequ mindigh, ngening wutene Juda nge brequ mindigh, wute Juda segi kin nge brequ mindigh. Nge tiqe yumbui pe kas tende mai kare, di dabo kas kin tende mai kare. Gherim mingi mai guqod, di wute wandoqi mand Jisas nei mimbig kin nge brequ mindigh.

27 Nge yembe kumo nganye gad di yembe gre kin gad bu nge ghimbi yuqo kati. Pripri nge bur yembe gad bu oghine kase segi. Nge mir kuregh di yawo singar kati. Pripri nge oghine mir gad segi, pripri nge uyi buyaq gad pudi sungue kin chongo segi.

28 Di mai nganye buagi aye te simbe gad segi. Di nginy manyi manyi nge pripri wute Jisas nei rimbig kin buagi pughe gri ei puq keny ye te ningg nei gab, di te ningg nge mai pugri kare.

29 Wuti iri Yumbui nei nimbig kin buid omo, te nge mune buid omone. Wuti iri, wuti aye ni puq neng yumbo ur brequ nand, nge te ningg quan nganye umbo ker kawo ye.

30 Wute nge puq megh nge nyamb ei gidiri riwo ye, tedi nge yumbo pughe
kin bei rind nge buid segi ye te ningg ei nyamb gidivi viyo.
31 Beghi Yumbui Jisas ningg God di kiyi ni nei namb nge wandoqi gad segi.
Beghi priprine ni nyamb ei bidivi viyo viyo te kin rise.
32 Tiqe yumbui Damaskus pe King Aretas ningg gavman kin yumbui ni
ami tiqe imb kin ngimrawu pe nawo yemu ei nge mait kase ningg.
33 Pudi wute ninge nge imbi pe mowi kaghe di tiqe vang kin windua pe
gri sare pe mi kati ki tingi di gavman kin yumbui te ningg wu kase ko.

12

Pol Kraist wand suqo kin te nutungu di mai nare kin wand

1 Nge ngening nyamb mune nganye ei gidiri riwo ye. Piyi nge ngening
nyamb gidivi viyo kin te ghav rind segi, pudi nge si kare segi ye, nge Yumbui
yumbo ruqo nyemb pe pugri bei nindigh di wand suqo pu rise kin bei negh
ye te simbe gad ye.
2 Nge wuti Kraist nei nimbig kin iri nei gibig,* asi ber 14-pela pu ruso pre
God ni neti nowi nginy tu wam nganye newo no. Ni ghimbi ane bri newo
no o ni ququne bri wuyo wuso nge nei gab segi, God ne nei namb.
3 Mune simbe gad, wuti te ghimbi ane o ququne bri nge nei gab segi, God
ne nei namb, pudi nge nei gab God wuti te neti nowi, nginy tu wam newo
no,
4 di yumbo suqo pu nganye rise kin te nutungu. Wute yumbo te ruqond
kin te ningg munene simbe rind kin uny.
5 Wuti te nge ni nyamb ei gidivi viyo ye. Pudi nge ngening nyamb gidivi
viyo kin te nge gre tuqui segi ye te kin ninggne ei nyamb gidivi viyo.
6 Piyi nge ngening nyamb gidivi viyo ningg kari, pudi nge ghabe gad kin
pugri puq ken segi ye. Te pugri nge wand simbe gad kin te wand nganye
kinne. Pudi nge ngening nyamb gidivi viyo kin te mune nganye puq ken
yambu kari. Te pugri nge nyamb gidivi viyo ye te ningg nungoqi nge nei
yuwon wumbigh kin te yambu kari, nge yumbo yembe gidiny wuqond di
wand wutungu ye te ningg ei nge nei yuwon wumbigh te yuwon.
7 God nge yumbo quan nganye yuwon kin te Kraist nge nde raqe naind
ningg bei negh ye te ningg nge quan nganye bujeyi kase kin segi puq nand.
Te ningg bu ni nge yumbo muy kin pugri nge nde ghimbi pe nawo rise di
priprine nge ghimbi cheiq ripigh. Mai te wuti Satan ningg angelo kin pugri
nge pug nindigh ei nge yumbo te ningg quan nganye bujeyi kase segi.
8 Puayi tevi ire pu nge Yumbui pengu gidig ei ni nge mai wen puaq
nindigh ningg.
9 Pudi ni nge simbe nindigh nari, “Nge ngening nde nei pene wute yuwon
kuany kin nunde rise kin te tuqui nganye. Te pugri nge ningg gre wute buid
segi kin nde quan nganye yembe rind.” Ni pugri puq nand bu nge quan
nganye chumbuai gad di nge buid segi ye te ningg bujeyi kase, te ei Kraist
ningg gre nge nde vise.
10 Te ningg bu Kraist nde nyamb pe mai buagi ren ningg chumbuai gad:
nge buid segi, wute nge wand brequ mindigh, nge mai isis kare, wute unje
maip ningg mai isis megh, di mai yumbui guqod. Te pugri nge gre tuqui
segi, tedi nge gre quan nganye rise.

Pol Korin kin wute Jisas nei rimbig kin ghav nindiny

* **12:2:** Beghi ves 7 budoq di nei bab Pol ni “wuti Kraist nei nimbig kin iri” puq nand kin te nikinne ningg wand nand.

11 Nge ghabe gad kin pugri puq ken pre. Pudi nungoqi nge puq wegh bu
nge pugri puq ken pre. Nungoqi gri ei nge wuti pughe gib gab ye te simbe
wand ye. Te pugri piyi nge wuti nyamb segi nganye kin, pudi nge wute
nungoqi “aposel yumbui” puq wundim kin ni nde nambu kas segi nganye.
12 Nge aposel nganye kin yumbo ur nungoqi nde bei gad kin te nge si
yavi kati segi gre pu yengu yumbo bei gad ningg yumbo ur gre ye yembe
gidiny, yumbo wute puq men tuqui segi kin puq ken, di yumbo gre kin
yembe gidiny.
13 Nge wute Jisas nei rimbig kin tiqe aye kin pughe gri puq keny pu bu
nungoqi puq keuq segi bu te ningg nge nungoqi unje kupuqu? Nge nungoqi
ningg yumbo ningg kari segi kin tene di puq ken, te bri nge nungoqi unje
kupuqu? Tedi nge unje kap kin wand te puaq wundigh.
14 Nge nungoqi nde godo tevi gad pre, muq munene godo ningg sir kap.
Nge godo di nungoqi mai keuq segi ye. Te pugri nge nungoqi yumbo
kitaquri yawo kuregh segi, pudi nge nungoqi wutaqu kitaqu wowi yawo
kuregh. Te pugri wo ni kiyi kumo yumbo ripiny ruso pu rise tuqui segi,
pudi kiyi kumo ei wo yumbo ruany rise ye.
15 Pugri bu nge nungoqi ghav guduq ningg di chumbuai ane ei nge
ningg yumbo yumbo buagi mekare ruso di ngening ghimbi ane nungoqi
keuq. Nge pugri nungoqi yawo kirauq righe, tedi nungoqi oyi nge musoqne
nganye bri yawo wuragh righe ye?
16 Nungoqi kin ninge mari te nganye nge nungoqi mai mekirauq riwo
segi. Pudi nge wuti nungoqi puamb kuauq ye di wandoqi guduq kin tende
pe nungoqi kitaqu wowi.
17 Te pughe gri, wute nge tiqi gudom nungoqi nde mondo ye te kin iri nde
gri bri nge nungoqi wandoqi guduq di yumbo kitaquri?
18 Nge asi Taitus ningg kari di ni nungoqi nde nondo, beghi mand Jisas nei
nimbig kin iri tiqi gudog ni temi mondo. Tende bri Taitus nungoqi wandoqi
nunduq di yumbo nitaquri? Te segi. Nungoqi nei wamb Taitus nge temu
nei irene vise di yumbo ur irene bad.
19 Beghi nyumo raqe wen mune peq wundo kin wen nungoqi nei wamb
kin beghi wand puaq bad ningg bri peq wundo? Te segi. Beghi God nde rar
pe wand ren bad, di wute Kraist nde gre pu yemu ye wand mand kin pugri
wand bad. Beghi mand quan nganye yawo pirauq righe kin, yumbo buagi
beghi puq pen kin te beghi nungoqi gre peuq ningg bu puq pen.
20 Te pugri nge wune gab eti nge nungoqi nde godo kin tende puayi nge
nungoqi pughe gri kin ei was gudoqu yawo kuregh ye te kin pugri was
gudoqu segi. Di nungoqi oyi nge pughe gri kin ei wuqoind yawo kureuq
ye te kin pugri wuqoind segi. Nge wune gab eti nge godo di yumbo ur ren
kin rise guqod: Oyi oyi wand pe wege, di wute segi wuqond wari, di umbo
ker wawo, di nungoqi nonne bir wawo, di wute aye wand brequ wundiny,
di wute dobu simbe wundiny, di ngawu gre rind, di nei kin kin rise.
21 Nge wune gab eti nge nungoqi nde mune godo kin tende puayi nge God
nge nungoqi nde rar pe nge nyamb ni vighe viso. Di eti nge wute nganye
buagi asi yumbo ur brequ rind kin te muq yumbo ur brequ rind rindne,
nei rire ritinde segine kin te ningg quanji gad. Ni nei rire ritinde segi, di
yumbo ur puqum kin puq ren, quayi nyumbueg segi segi wand kin yumbo
ur, di yumbo ur brequ isis puq ren yawo kureny kin nei te si rire segine kin
te ningg quanji gad.

13

Nyumo raqe cheq pe Pol wu wand nindiny

1 Nge asi godo tevi gad pre, muq munene godo ye. God ningg wand buk
pe rise kin ni wuri, “Muq wuti iri unje nap, te wute temi o temi ire pu ni
unje nap kin te muqoind di simbe mand, tedi beghi nei bab ni nganyene
puq nen.” *[Lo 19:15]*
2 Te kin pugrine nge asi nganye nungoqi nde godo pu di tende dobu mune
godo nungoqi ane pas kin tende nge nungoqi kin wute ninge asi yumbo ur
brequ rind kin di wute aye pughe ye yumbo ur brequ rind kin te wu wand
gidiny. Di muq nge nungoqi ane pas segi kin ven nde puayi nge nyumo
raqe pe mune wu wand guduq. Nge munene godo kin tende di wute te
yawo kutony di rar guqod ris tuqui segi.
3 Nungoqi nei wamb wari nganyene Kraist nge nde mim pe gri wand nand
o segi. Te kin oghine wap ruso ningg wari. Te kin ningg muq nge puq ken
wuqond ei nei wamb, Kraist ni nungoqi teti nuaqu kin gre meri nat segi, ni
gre yumbui nungoqi nde bei nand pre.
4 Te nganye asi ni buid segi di kruse pe qungu mi nati. Piyi ni kruse pe
ungu mi nati, pudi God ningg gre pe muq ni urupui nas. Beghi ni ane pas
kin beghi mune buid segi, pudi God ningg gre pe di beghi ni urupui nas kin
pugrine urupui pas di nungoqi nde yembe bad.

5 Nungoqi nonne tuqui wap ei wuqond nungoqi nganyene Kraist nei
wumbig o segi. Nungoqi non yumbo ur te otinde ir wawo ei wuqond. Jisas
Kraist nungoqi nde umbo pe nas ye, te kin nungoqi nei wamb segi bri?
Nungoqi ni nei wumbig segi, tedi ni nungoqi nde nas segi.
6 Nge nei gab beghi nganyene nganye aposel yembe bad ye te otiwo
nungoqi nei wamb ye.
7 Beghi God pengu bidig ei nungoqi ghav nunduq ei nungoqi yumbo ur
brequ wand segi. Beghi wute beghi yuwon puq rundug ningg pari bu pugri
God pengu bidig segi. Piyi wute riri beghi yembe tuquine bad segi ye, pudi
beghi nungoqi yumbo ur yuwon kinne wand ningg pari bu pugri God pengu
bidig.
8 Te pugri beghi wand nganye kin nyinge pawo vighe kin yumbo yembe
bidiny tuqui segi, beghi wand nganye kin bidivi viyo kin yumbone ei yembe
bidiny.
9 Te pugri beghi buid pap segi muq nungoqi oyi buid wap, te beghi te
ningg chumbuai bad ye. Di beghi pripri God pengu bidig ei nungoqi unje
pu was kin te ningg sabi nunduq ei mune yuwon pu was.
10 Te ningg bu nge muq wonji kas kin ven nde puayi nge wand ren nyumo
raqe pe ki rundo. Te ei otiwo nge godo Yumbui ni nge ni ningg yembe ven
gad ningg naip ko di gre negh kin gre ven nde pe nungoqi teti kuaqu ningg
wand gre ye nganye keuq segi. Nge nungoqi Jisas nei wumbig kin nei te gre
keuq ningg bu yembe ven negh. Nge nungoqi unje kupuqu ningg segi.

Wand omo nawo ye chumbuai kin wand

11 Mand, muq nge wand omo kawo yamb nge kari nungoqi chumbuai ane
ei was. Nungoqi unje pu was kin te sabi wand ei mune yuwon pu was, nge
wand wutungu, nungoqi buagi ane nei irene vise, di umbo ire kuse. Tedi
God wuti nungoqi puq neuq wute aye yawo wurany righe di umbo yuwon
kuse kin te nungoqi ane was ye.

12 Oyi oyi chumbuai kin wand weny kin te yuwonne nimand kin pugri
song wureny.
13 God ningg wute buagi ren kin ni nungoqi nde chumbuai kin wand ri
rundo.

14 Yumbui Jisas Kraist nikin nei pene wute yuwon nuany kin, di God wute yawo nirany righe kin yawo, di Ququ Yuwon Ye wute ire pe nirur kin te nungoqi buagi ane nde rise.

Galesia

Pol ni nyumo raq wen te wute Jisas nei rimbig ye Galesia opu ris kin ninde ur nindiq. Buk wen ningg Pol ni wute Juda kin ninge Jisas nei rimbig pudi ni Jisas ningg wand te Moses ningg lo ane irepe ruwo righe ye te ningg segi puq nindiny. Ni riri wute buagi Jisas nei rimbig kin te ni puq ren kin pugrine ei Moses ningg lo te rit rise. Pol nari te tuquine segi. Pol nari beghi lo wuri kin pugrine puq pen kin te ningg God nde rar pe tuquine yembu tiq segi. Beghi Jisas nei bibig kin te ninggne bu God nde rar pe tuquine yembu.

1 Nge Pol, nge Kraist ningg aposel iri. Nge wute gri yembe wen gidiq ningg maip ko segi, di wute gri nge tiqi mundogh ko yembe wen gidiq segi. Nge Jisas Kraist di God beghi wuyi, wuti Jisas ngamo pe pu nindingi newo ye, ni nge tiqi mundogh ko yembe wen gidiq.
2 Nge di Jisas nei rimbig kin buagi nge ane pas ye beghi nyumo raqe wen nungoqi wute Galesia opu was ye Jisas nei wumbig kin buagi nungoqi nde peq wundo.
3 Nge God beghi wuyi pengu gidig ei ni di beghi Yumbui Jisas Kraist nikin nde nei pene nungoqi yuwon muauq di puq meuq umbo yuwon kuse.
4 Kraist beghi God di wuyi ningg wand nutungu ni nati ei beghi yumbo ur brequ kin wand puaq nundug, te ei beghi muq pas kin ngeri brequ ven nde pu nitamu powi yuwon pu pas.
5 Beghi God nyamb priprine ei bidivi viyo viyo.

Wand yuwon ye aye segi

6 Nge nungoqi ningg quan nganye puye gad. Te pugri Kraist nikin nei pene wute yuwon nuany kin tende pe God nungoqi ngam nirauq ninde wandi pudi brequne nganye ni mune dob weng di wand yuwon ye aye kin wutungu.
7 Pudi wand te nganyene nganye wand yuwon ye segi. Ni nungoqi wand isis simbe munduq te ningg bu nungoqi ghabe wand, di Kraist ningg wand yuwon ye mare mitinde yawo kurem.
8 Pudi nge simbe guduq, wuti iri nungoqi nde wand yuwon ye bir nawo kin te beghi asi bir pawo kin ane tuqui segi, piyi beghi kin iri o angelo wam kin iri ni wand yuwon ye kin grine bir nawo, tedi God ni wase pe meneri naghe di yuqo niraq niraq te kin nase te yuwon.
9 Wand ven beghi asi simbe bad pre kin bu mune simbe gad. Te pugri wuti iri nungoqi nde wand yuwon ye bir nawo pudi ni wand te wand yuwon ye nungoqi watevi pre kin te ane tuquine bir nawo segi, God ni wase pe meneri naghe di yuqo niraq niraq te kin nas.
10 Nungoqi nei wamb kin nge wand ven gad kin te wute chumbuai rindigh ningg o God chumbuai nindigh ningg? O wute nge nyamb miragh ningg kari bu wand ren simbe gad? Nge mune wute nge nyamb miragh ningg kari muq wand gad, tedi nge Kraist ningg yembe ye wuti ningg kas tuqui segi.

God Pol neti nowi di tiqi nundog no wand yuwon ye bir nawo

11 Mand, nge nungoqi simbe guduq ei nungoqi oghine nei wamb ningg kari. Te pugri wand yuwon ye nge nungoqi nde bir kawo kin te wand wute nei pe yembe mindiny kin segi.
12 Te pugri nge wand te wute nde pu katevi segi, di wute nge wand te ningg mowi kaghe segi. Pudi God nikinne Jisas Kraist nde gri nge puq negh di nge wand yuwon ye te nei gab.

13 Te pugri nge asi beghi bon Juda ningg yumbo ur pene kas kin tende
puayi nge yumbo ur gad kin te nungoqi wutungu pre. Tende puayi nge God
ningg wute Jisas nei rimbig kin te unje kap mai isis keny di ni brequ gidiny
ningg quan nganye buid kap kap.
14 Nge beghi Juda beghi bon yumbo ur te kat rise gre. Yumbo ur te kin
ningg nge quan nganye ye kawo, Juda aye nge ane ber ire kin te nge ane
tuqui segi. Nge beghi koku Juda mingg yumbo ur te kat rise gre ningg buid
nganye kap.
15 Pudi nge kas segine kin tende puayine God nge naip ko pre, di muq
nikin nde nei pene nge yuwon nuagh ningg di puq negh nge ni ningg wuti
ningg kas. Ni nikin nde nei pene
16 nikin wo nge nde raqe naind, te ei nge ni ningg wand yuwon ye wute
Juda segi kin nde bir kawo ningg. Ni puq negh kin tende puayi nge wute
ninge nde ko di wand ven katevi segi.
17 Di nge Jerusalem mune kewo ko di Kraist ningg aposel asine mas kin
ninde wand ven katevi segi, pudi nge brequne Arebia opu oyi ko. Pre di
Damaskus ne mune gadi.
18 Dobu ber teri ire pu ruso pre muq nge Jerusalem kewo ko Pita guqoid
di temu pas nginy 15-pela pu.
19 Tende puayi nge aposel aye tende mas guqod segi. Jems, Yumbui ni
kiqam, ni irine tende nas guqoid, aposel aye segi.
20 Nge God nde rar pe muq nungoqi simbe guduq, wand nge ur gad
nungoqi nde ki rundo kin ren wandoqi kin wand segi.
21 Tende dobu nge Siria opu di Silisia opu ko.
22 Wute Judia opu ris kin Jisas nei rimbig ye ni nge ruqoind nei rimbigh
segine.
23 Ni pripri wandne rutungu mari, “Wuti asi beghi unje nupumu mai isis
nengu kin te muq Jisas nei bibig kin nei te asi ni brequ nindiny ningg buid
nganye nap kin te ningg wand yuwon ye bir nawo nawo.”
24 Di ni nge pugri puq ken ye te ningg God ningg nyamb rindivi viyo.

2

Aposel aye te Pol ane Jerusalem mikur

1 Ber 14-pela pu ruso pre nge munene Jerusalem kewo ko. Tende puayi
nge Barnabas temu po. Di nge Taitus mune kitanyi ne po.
2 God wand ninge raqe nand bu nge te ko. Nge God ningg wute nikin wute
nyamb kin puq rindim kin tene ane pikur di nge Jisas ningg wand yuwon
ye wute Juda segi kin ane pas kin tende bir kawo ye te simbe gidim. Eti ni
ngiq mand segi di nge muq yembe gad kin ren di asi yembe gad kin te mir
segi.
3 Taitus, wuti beghi ane po kin te, ni nge ane pas, ni Grik kin pudi ni
ghimbi dugu chongo pend buag ningg mari segi.
4 Wute ninge wandoqi mand Jisas ningg wute kin pugri mandi pudi ni
nganyene nganye Jisas ningg wute segi kin ni waghine meyi mandi beghi
ane pas. Wute men waghi grine meyi mandi beghi ane pas ei beghi Kraist
Jisas nde pas bu mune Juda mingg lo pe taq pu pas segi ir pu pas kin te suqo
grine muqond di beghi puq mengu mune Juda mingg lo pe taq pu pas ningg
mari.
5 Pudi beghi ni mingg wand putungu segi nganye. Beghi puq pen ei wand
yuwon ye kin wand nganye nungoqi nde visene di ghav runduq.
6 Wute ninge wute Jisas nei rimbig kin nikin yumbui puq rindim kin te
nge nde nei pe ni wute nyamb kin o nyamb segi kin te ane tuquine. Te pugri

God wute nyamb pe ir nawo segi ye. Wute nyamb kin te nge pripri wute Juda segi kin nde wand gad kin te sabi mand segi.

7 Ni wand ninge sabi mand segi pudi ni muqond God Pita Juda nde Jisas ningg wand yuwon ye bir nawo ye te kin yembe neng ye te kin pugrine nge wute aye kin nde wand bir kawo kin yembe negh pre.

8 Te pugri God te Pita Juda nde aposel ningg yenu kin gre neng kin tene nge mune wute aye Juda segi kin nde aposel ningg yengu kin gre negh.

9 Jems, Pita di Jon, ni God ningg wute nikin quayi kiyi puq rindim kin te ni muqond God nikin nei pene nge yuwon nuagh ningg yembe wen negh. Pugri bu ni beghi ane kimand kin yumbo ur bei mand, ni nge Barnabas temu ane si pat rise. Di ni ngiq mand mari beghi wute aye Juda segi kin nde yembe bad di ni Juda nde yembe mand ye.

10 Wand irene simbe mand kin te mari beghi ni ningg wute yumbo segi kin te ei nei gheri pipiny segi kin. Ni mari kin yembe ren nge yembe ren ninggne qa buid kap kap kin te ninggne nganye mari.

Antiok pe Pol Pita ker nuang

11 Pita ni Antiok nandi nas di unje nap pugri bu nge ni wute buagi nde rar pene ker guag.

12 Te pugri asi wute Juda kin ninge Jems tiqi nundom mo kin te mo mar segine Pita wute Juda segi kin Jisas nei mimbig kin ane mas mir mand. Pudi wute te mondo mo mar pre Pita kring no di ni ane mune mir mand segi. Te pugri wute te ni wute Juda segi kin ningg mari ni ghimbi dugu chongo pend muam di Juda kin pugri mas kin te Pita ni wune nimbim ye.

13 Di Juda kin wute Jisas nei mimbig kin aye Pita muqoind di ni mune te kin pugrine puq men. Ni nei mamb ni pugrine kring mo kin te brequ pudi ni puq men. Ni puq men kin te ningg Barnabas mune ni yumbo ur brequ te sonyi nindim.

14 Nge guqod ni yumbo ur te wand nganye kin Jisas ningg wand yuwon ye pe rise ye te kin pugrine puq men segi. Nge te guqod di wute buagi nde rar pene Pita simbe gidig kari, “Nu Juda kin pudi nu wute Juda segi kin ane mir wand te nu Juda mingg yumbo ur gure kuaq di Juda segi kin pugri kuas. Pudi nu muq kring kuo kin te bei rind nu Juda segi kin ni Juda mingg yumbo ur sonyi mindim ningg buid kupim. Nu pughe ningg pugri puq kuen?

15 “Beghi wuyi moyu Juda kin riramu rindi, beghi wute Juda segi kin Moses ningg lo nde nambu mas segi ye te kin pugri segi.

16 Beghi nei bab wuti iri lo wuri kin pugrine puq nen ye te ningg God ni puq neng tuquine nganye nas tuqui segi. Ni Jisas Kraist nei nimbig ye te ningg ei tuquine nganye nas ye. Pugri bu piyi beghi Juda kin beghi mune pugrine beghi Kraist Jisas nei bibig ei Kraist nei bibig ye te ningg God beghi puq nengu tuquine nganye pas. Beghi lo wuri kin pugrine puq pen ye te ningg segi. Te pugri lo wuri kin pugrine nganye puq pen ye te ningg wuti iri tuquine nganye nas tuqui segi.

17 Beghi God nde rar pe tuquine pas ningg pari di Kraist nei bibig bibig pas kin ven nde puayi beghi mune lo nde nambu pas segi bu wute mari beghi yumbo ur brequ bad. Te ningg di pari Kraist ni puq nengu yumbo ur brequ bad puq bad bri? Te tuqui segi.

18 Te pugri nge lo nde si nambu kas segi puq gad pre pudi nge mune lo wuri kin pugri puq ken tedi nge bei gad nge wuti lo gure kuaq ye.

19 Te pugri lo nikinne nge puq wegh nge kati kin pugri di nge lo nde nambu mune kas segi. Lo nde rar pe kati kin pugri, te ei nge God ningg wuti kas. Lo nde gri nge Kraist temu kruse pe qungu memu pati,

20 pugri bu muq nge asi kin pugri nge ningne kas segi, pudi Kraist oyi nge
nde nas. Nge muq kas kin te nge God ningg wo nei gibig kin yumbo ur pe
kas. God ningg wo ni nge quan nganye yawo niragh righe di ni nge ghav
nindigh ningg nati.
21 Nge God nikin nde nei pene beghi yuwon nuangu kin te dobu ki ruso
yambu kari. Te pugri beghi Moses ningg lo wuri kin pugrine puq pen ye te
ningg beghi tuquine nganye pas ye tedi Kraist ni nati kin te segi bu nati."

3

Beghi lo wuri kin pugrine puq pen o Kraist nei bibig?

1 Nungoqi Galesia kin nungoqi ghabe wand. Wute tughe nungoqi nei
unje mupuq? Nungoqi Jisas Kraist kruse pe nati kin wand te otinde nganye
wutungu pre, nungoqi non rar pe wuqond kin pugri.
2 Nge nungoqi wand puch irene pengu guduq ei nungoqi simbe wand nge
kutungu ningg. Te pugri nungoqi lo wuri kin pugrine puq wen ye te ningg
God ningg Ququ weti ni, o Jisas ningg wand yuwon ye wutungu di wari te
nganyene puq wand ye te ningg God ningg Ququ weti ni?
3 Nungoqi ghabe pughe gri wand ye? Nungoqi Ququ Yuwon Ye pe God
nde rar pe tuquine was kin puate wi righe pre, pudi muq nungoqi non gre
pene bri tuquine was was wati ningg wari?
4 Di asi nungoqi mai te ware kin te segine bri ware? Nungoqi segine
nganye mai te ware segi.
5 Nungoqi lo wuri kin pugrine puq wen ye te ningg bri God nungoqi Ququ
Yuwon Ye neuq di yumbo gre ye isis nungoqi nde bei nand? O nungoqi Jisas
ningg wand yuwon ye wutungu di wari te nganyene puq wand ye te ningg?
6 Abraham nei wumbig. God ningg wand rise kin buk wuri, "Ni God nei
nimbig, di God nei nimbig ye te ningg God nari ni God nde rar pe tuquine
nganye nas ye." *[Stt 15:6]*
7 Pugri bu nungoqi nei wamb. Wute God nei rimbig kin ni oyi Abraham
ningg kuqo nganye ris ye, te kin ei nei wamb.
8 God ningg wand rise kin buk ni bei wund, God asine nei namb otiwo di
wute aye Juda segi kin mune God nei rimbig di te ningg God ni puq neny
ninde rar pe tuquine nganye ris. Pugri bu ni asine Abraham nde wand
yuwon ye simbe nand nari, "Nu nde gri di otiwo wute buagi qi pe kin yuwon
kuany ye." *[Stt 12:3; 18:18]*
9 Pugri bu muq wute buagi aye God nei rimbig kin te God Abraham wuti ni
nei nimbig ye yuwon nuang kin pugrine yuwon nuany ye.
10 Te pugri wute riri ni Juda mingg lo wuri kin pugrine puq ren tedi God ni
nateri ye puq rind kin wute te God ni brequ nindiny yamb ris. Te pugri God
ningg wand rise kin buk wuri, "Wute ni pripri yumbo yumbo lo kin buk pe
rise ye te kin pugrine puq ren ren ris segi kin te God ni brequ nindiny ye."
[Lo 27:26]
11 Pudi God ningg wand rise kin buk mune wuri, "Wute God nde rar pe
tuquine nganye ris ye ni God nei rimbig ye te ningg di urupui ris ye." *[Hab
2:4]*
Pugri bu beghi nei bab wuti lo wuri kin pugrine puq nen kin te ningg God
nari ni wuti yuwon nganye nas kin puq nindig tuqui segi.
12 Wute lo wuri kin pugrine puq ren kin puate te God nei rimbig kin te segi.
Te pugri God ningg wand rise kin buk wuri, "Wuti iri yumbo yumbo buagi
lo wuri kin pugrine puq nen nen nas kin te ningg ni nati segi nas kin tuqui."
[Wkp 18:5]

13 Beghi lo wuri kin pugrine yumbo yumbo buagi puq pen segi ye te ningg
God beghi brequ nundug yamb, pudi God beghi brequ nundug kin te oyi
Kraist nde rise di beghi lo pe taq pu pugri pas pu wong nundumu di nitamu
powi. Te pugri God ningg wand rise kin buk wuri, “Wute buagi nyumo pe
qungu mi mati kin te God ni brequ nindim ye.” *[Lo 21:23]*
14 Ni beghi wong nundumu ei te God asi Abraham nde wand taq namb nari
ni yuwon nuang puq nand kin te wute Juda segi kin Kraist Jisas nati ye te
ningg ninde mune rindi ye. Te ei beghi Kraist nde nei budub di God asi
Ququ nengu puq nand kin te peti nowi.

Lo ni God wand taq namb kin wand te nyinge wuwo vighe tuqui segi

15 Mand, muq nge God ni wand taq namb kin te beghi wutamu wand taq
bab kin yumbo ur pe simbe gad. Te pugri wute temi wand mand di wand
ire taq mamb pre, te wuti aye wand te kin puch puaq nand o wand aye puch
jiju nand tuqui segi. God ni wand taq namb ye te kin pugrine.
16 God ni Abraham nde wand taq namb di Abraham kuqo iri nde wand
taq namb. God ningg wand rise kin buk wuri “nu nuqo buagi” puq wund
segi. Tedi wute quan puq wund, te segi. Ni wuri, “nu nuqo iri.” Ni wuti
irine ningg wuri. Wuti te te Kraist. *[Stt 12:7]*
17 Nge kari kin taq pugri, God ni wand taq namb kin te asine Abraham nde
wand taq namb di nari ni te kin pugrine puq nen ye. Dobu ber 430-pela pu
ruso pre ni lo nem. Lo te dobune rise ye, ni God asine wand taq namb pre
kin wand te nyinge ruwo vighe tuqui segi.
18 Te pugri beghi lo wuri kin pugrine puq pen ye te ningg di God beghi
yumbo nengu puq nand kin te pateri tuqui ye, tedi yumbo te God ni wand
taq namb kin tende grine pateri segi. Pudi God nikin nde nei pene wand
taq namb di yumbo Abraham neng kin te ningg beghi ane pateri.
19 Te muqdi lo ni yembe pughe kin? Ni wand taq namb pre dobu lo mune
neny, te pugri lo ni wuse ei bei wund wute yumbo ur te kin rind kin te ni
yumbo ur brequ rind. Lo ni wuse wuse ruso ruso Abraham ningg kuqo, te
Kraist, God ni ningg qa wand taq namb kin te nandi. God angelo nde gri lo
te Moses, mingi wuti kin pugri nas kin, ninde si pe beghi nengu.
20 Pudi wuti irine yumbo ninge yembe nindiny ningg tedi mingi wuti
ningg nari tuqui segi. Di God nikin irine nas kin pugri nikinne wand taq
namb.
21 Lo kin wand ni puate te ningg God wand taq namb kin wand te ane
veri bri? Te segi nganye. Te pugri ni lo nengu di lo te wute puq weny riti
segi ris kin tuqui ye, tedi wute lo wuri kin pugrine puq ren ye te ningg ni
puq weny God nde rar pe tuquine nganye ris.
22 Pudi God ningg wand rise kin buk ni raqene simbe wund wuri God ni
wute buagi rar nuqond yumbo ur brequ pe taq pu ris. Te pu ei God wute
Jisas Kraist nei rimbig ye te ningg yumbo yuwon kin neny ningg wand taq
namb kin te wute Jisas nei rimbig kin te neny.
23 Asi beghi Jisas nei bibig kin ngeri te rindi segine, beghi wute taq yemu
kin pugri lo ni taq wumbumu. Te ei beghi taq pune yembu yembu ruso
otiwo God Jisas nei bibig kin ngeri te raqe nand ningg.
24 Pugri bu lo ni beghi yumbo ur brequ ningg yeng wuangu wutamu
Kraist nde wuso, di Kraist oyi nei bibig di te ningg God beghi puq nengu
ninde rar pe tuquine nganye pas.
25 Muq beghi Jisas nei bibig kin ngeri te rindi pre. Pugri bu muq lo beghi
mune yeng wuangu segi.

Nungoqi buagi ane God ningg wo

26 Nungoqi Kraist Jisas nei wumbig ye te ningg nungoqi buagi ane God
ningg wo.
27 Te pugri nungoqi Kraist nde nyamb pe wuye mupuqu ei nungoqi Kraist
ane was kin te nungoqi buagi ane Kraist ningg yumbo ur wateri di ni kin
pugri was pre.
28 Pugri bu nungoqi kin kin segi, Kraist Jisas nde nungoqi buagi ane irene.
Piyi Juda kin o Grik kin, wute wute aye nde taq pu yeru yembe rind kin o
ir pu ris kin, quayi o nyumbueg, nungoqi buagi ane irene.
29 Nungoqi Kraist te, tedi nungoqi Abraham ningg kuqo, di nungoqi God
Abraham nde wand taq namb kin yumbo te wateri ye.

4

1 Nge wand gad kin taq pugri, wuti iri ni wo iri nas. Kiyi nati di otiwo ni
wo te ei kiyi ningg yumbo buagi nateri ye. Piyi ni kiyi ningg yumbo yumbo
buagi nateri ye, pudi wo ni wokuandi ne nas kin tende puayi ni wute ni kiyi
nde taq pu yemu yembe mand ye te ane tuquine.
2 Ni wo te wute aye ni yeng muang di ni ningg yumbo buagi te yeng muany
kin ninde si nambune nas. Te te ruso ruso kiyi ngeri nap ruso kin ngeri
tende.
3 Te kin pugrine beghi asi pas wand nganye kin nei bab segine kin tende
puayi beghi qi wen kin wand quari pe taq pu yembu yembe bad.
4 Pudi otiwo God nikin ngeri nap ruso kin tendene ni nikin wo tiqi nundog
qi pe nandi. Ni nandi kin te ni kumo wute nganye qi pe kin wuri wundi di
beghi wutamu kin pugri nas, di lo nambu nas. Ni lo nambu nas,
5 ei beghi lo nambu pas kin tende pu wong nundumu te ei beghi buagi
ane God ningg wo ningg pas.
6 Beghi God ningg wo ningg pas, pugri bu God nikin wo ningg Ququ tiqi
nundog nandi beghi nde nas di ni gri beghi puq nengu di beghi pari, “Aba,*
nge wuyi.”
7 Pugri bu nungoqi muq aye nde taq pu yequ yembe wand segi, nungoqi
God ningg wo was. Di nungoqi God ningg wo was bu yumbo God ningg wo
riteri kin te nungoqi mune wateri ye.

Pol Galesia quan nganye nei nimbiny

8 Asi nungoqi God nei wumbig segine kin tende puayi ququ te nungoqi
god kin pugri di ninde taq pu yequ yembe wand. Pudi ni nganyene god segi.
9 Pudi muq nungoqi God wuqoind pre, o God nungoqi nundoqu pre puq
gad ei yuwon. Te pre di pughe ningg nungoqi qi wen kin wand quari tende
mune tindi wondo di wand te wutungu? Ni quan nganye brequ di gre segi.
Nungoqi mune nganye bri ninde taq pu yequ yembe wand ningg wari?
10 Di nungoqi nei wamb kin wari Sabat kin nginy, irew manyi nginy
yumbui waip no, ber manyi nginy yumbui wap mo di nginy tende God
chumbuai nunduq ningg mir yembe wundiny kin te yumbui.
11 Nge nungoqi ningg nei kumo nganye gab. Eti nge yembe buagi nungoqi
ghav guduq ningg yembe gad kin te segi yembe gad.
12 Mand, nge nungoqi quan nganye pengu guduq, nge nde umbo pe
nungoqi nge kas kin pugri was ningg kari. Te pugri nge oyi nungoqi was
kin pugri kas. Asi nungoqi nge unje waip segi.
13 Nungoqi nei wamb asi nge num kuregh, pugri bu nungoqi nde godo
kas, di tende puayi nge Jisas ningg wand yuwon ye nungoqi nde bir kawo.

* **4:6:** Wand puch Aba ven wand Arameik pe ni mari “Wuyi.”

14 Piyi nge num ningg kase ye te ningg nge nungoqi yembe yumbui keuq,
pudi te ningg nungoqi nge yambu wuregh di nge wand dobu wi viso segi.
Nungoqi nge God ningg angelo kin pugri weti kowi, di Kraist Jisas nikinne
kin pugri weti kowi.
15 Di tende puayi nungoqi quan nganye chumbuai wand. Pudi muq pughe
sin ren? Nge simbe guduq, tende puayi nungoqi nungoqi non rar bi wawo
kin tuqui ye tedi yabe bi wawo nge wegh pre. Tende puayi nungoqi nge
ghav wundigh yawo quan nganye kureuq.
16 Di muq nge nungoqi wand nganye kin simbe guduq ye te ningg nungoqi
nei wamb kin nge nungoqi veri bri?
17 Wute wand yuwon ye mare mitinde kin te nungoqi puamb muauq ei
nungoqi ni mingg wand wutungu ningg mari, pudi ni nei te oghi segi, nei
te nungoqi ghav runduq kin tuqui segi. Ni puq men ei nungoqi nge ningg
wand wutungu segi ei nungoqi ni yawo wuram righe ningg mari.
18 Wute aye nei wumbim kin te yuwon, pripri nungoqi nonne te kin ei
puq wen, nge ane pas kin tende puayine segi. Pudi wute yumbo yuwon kin
puq men ye te ningg nei wumbim tedi yuwon.
19 Nge wo, nge nungoqi ningg munene umbo yuqo kati, nyumbueg wo
rire rindi ningg umbo yuqo riti kin ane tuquine. Nge umbo yuqo te yeru
yeru ruso ruso nungoqi Kraist kin pugrine was tedi pre.
20 Nge nungoqi ane pas yawo nganye kuregh te ei nge ker kin wand si
kare di chumbuai guduq kin wand keuq. Nge nungoqi ningg quan nganye
yivany kare, muq nge nei gab segi nge pughe sin ei ken.

Hagar di Sara ningg kopuqu wand

21 Nungoqi wutaqu lo nde nambu was yawo kureuq kin nungoqi nge
simbe wundigh, nungoqi lo wuri kin nei wamb o segi?
22 Te pugri lo kin buk pe pugri ur mand mari, Abraham ni quayi wo
temi mas. Wo iri Hagar wute Sara nde taq pu yequ yembe wund ye ni
wuri wundi, di aye yembe ye nyumbueg segi nikin ngam nganye Sara wuri
wundi.
23 Ni wo yembe ye nyumbueg wuri wundi kin te ni qi pe kin yumbo ur pe
wo ane wus. Te wo buagi aye ane tuquine. Pudi wo yembe ye nyumbueg
segi nikin ngam nganye wuri wundi kin te God Abraham nde wand taq
namb ye te kin wo.
24 Ni ningg wand ven kopuqu wand kin pugri. Nyumbueg teri ren ni God
asi wand tevi taq namb kin ire Abraham nde di ire Moses nde wand taq
namb ye te kin yumbo ur bu bei rind. Hagar nikin wo ane wute aye nde
taq pu yeru yembe rind. Ni wand God Sainai rand pe Moses nde taq namb
kin te bei wund.
25 Nge Hagar puq gad kin te nge Sainai rand Arebia opu yenu ye te kin
ningg kari. Di ni muq kin Jerusalem te bei wund. Te pugri muq kin tiqe
yumbui Jerusalem nikin wute te Moses ningg lo nde taq pu yeru yembe
rind.
26 Pudi Jerusalem nganye nginy tu wam kin ni yembe ye wute ningg wus
segi, di ni beghi wutamu Jisas nei bibig kin beghi moyu kin pugri.
27 Te pugri God ningg wand rise kin buk wuri,

“Nu nyumbueg wo kimasi yengu kin nu chumbuai ghand, nu nyumbueg wo
umbo yuqo riti kin yuqo te kutungu segine kin nu quan kumo ghari
queg ghap di chumbuai ghand. Te pugri otiwo wute wo segi kin ni
oyi quan nganye, wute ngaim ane wus kin ni wo ane tuqui segi ni te
oyi quan nganye ei ris ye.” *[Ais 54:1]*

28 Mand, muq nungoqi, nungoqi Aisak kin pugri, God wand taq namb ye
te kin wo.
29 Tende puayi wo qi pe kin yumbo ur pe nas kin te nes newo wo God
ningg Ququ ningg gre pe nas kin te unje naip mai isis neng. Di yumbo ur te
kin muq mune pugrine. Wute lo nde nambu mas kin ni mes mewo beghi
God wand taq namb ye te kin wo mai mengu.
30 Pudi God ningg wand rise kin buk pughe puq wund? Ni wuri, “Wute
taq pu yequ yembe wund ye ni wo ane puaq wand ruso. Te pugri yembe ye
nyumbueg ningg wo ni yembe ye nyumbueg segi ngam nganye ningg wo ni
kiyi ningg yumbo yumbo nateri kin te ni mune nateri tuqui segi nganye.”
[Stt 21:10]
31 Pugri bu, mand, beghi nyumbueg ire wute aye nde taq pu yequ yembe
wund kin ni ningg wo segi, beghi yembe ye nyumbueg segi ngam nganye
ningg wo.

5

Muq beghi lo pe taq pu pas segi

1 Kraist beghi lo pe taq pu pas ye tende pu nitamu pi ei ir pu pas ningg.
Pugri bu nungoqi gre pu ei yequ. Wute aye rar wuqond nungoqi puq meuq
mune lo nde taq pu yequ yembe wand wayequ.
2 Ange waq nge wand otinde wutungu. Nge Pol, nge nungoqi simbe
guduq, nungoqi ni rar wuqond nungoqi ghimbi dugu chongo pend muauq,
tedi Kraist nati kin te nungoqi ghav wunduq tuqui segi nganye.
3 Nungoqi wutaqu wute aye nungoqi ghimbi dugu chongo pend muauq
kin te nge mune nganye simbe guduq, nungoqi ghimbi dugu chongo pend
muauq te muqdi nungoqi lo te buagi anene gure wawo segi kin.
4 Nungoqi lo wuri kin pugrine puq wen ei God nde rar pe tuquine nganye
was yawo kureuq kin wutaqu te nungoqi Kraist si weri pre. Nungoqi God
nikin nde nei pene yuwon nuauq kin te si ware pre.
5 Te pugri beghi Ququ Yuwon Ye ningg gre beghi Kraist nei bibig kin nei
tende yembe nand, bu beghi pughe puayi God beghi wutamu ninde rar pe
tuquine nganye pas kin puq nundug ye te ningg ghimbi pawo pu pas.
6 Te pugri yumbo teri ren, ghimbi dugu chongo pend di ghimbi dugu
chongo pend segi kin ni teri ane wute Kraist Jisas nde mas kin te ghav
rindim segi. Pudi wute Kraist nei mimbig di Kraist nei mimbig ye te ningg
wute aye yawo mirany righe kin yumbo ur te ni ghav rindim.
7 Asi nungoqi wand nganye kin pe tuquine nganye nyinge ware. Pudi
muq wuti tughe nungoqi ngim imb nuauq di nungoqi wand nganye kin
dob weny?
8 Nungoqi muq puq wen kin nei ven God wuti nungoqi ngam nirauq
ninde wandi kin ninde pu vindi segi.
9 Wute pripri riri, yis puch woju ninggne di bret quanene yindiqi kin
tuqui.
10 Nge nungoqi ane Yumbui nde pas kin tende pe nge nei gab nungoqi
nge ningg nei ven ndene nyinge ware, di nei aye pe nyinge ware segi. Di
wuti tughe nungoqi nei unje nupuqu kin te Yumbui ni mai neng ye.
11 Pudi, mand, nge wute ghimbi dugu chongo pend mawo ye te ninggne
wand bir kawo kawo, tedi pughe ningg ei wute nge unje maip mai isis
megh? Nge kari wute buagi ghimbi dugu chongo ei pend mawo puq gad,
tedi nge Kraist kruse pe nati kin wand bir kawo kin te ningg wute umbo
brequ kuse segi.

12 Nge nei gab kin wute nungoqi nei unje mupuq kin te nikin sem pend
mawo ei yuwon.
13 Nungoqi, nge mand, God nungoqi ir pu was ningg ngam nirauq pre.
Pudi eti nungoqi ir pu was di wari, “Muq beghi ir pu pas, muqdi beghi
segine yumbo ur buagi beghi bon ghimbi puq ren yawo kureny ye puq pen
pen pas.” Nungoqi pugri nei wamb segi kin, pudi nungoqi wute aye yawo
wurany righe kin nei te ei puq reuq di oyi oyi yembe ye wute ningg was.
14 Te pugri lo wen irene pe lo buagi aye te rir rise. Lo te, “Nu non ghimbi
yawo kurany righe kin pugrine wute aye yawo rany righe.” *[Wkp 19:18]*
15 Nungoqi umo dabo kin pugri oyi oyi ker wawo di wege wege was, te
nungoqi yeng wawo yuwon. Eti nungoqi oyi oyi brequ wand di buagi ane
ir waghe.

Ququ Yuwon Ye ningg nei pe ei nyinge ware

16 Nge kari kin taq pugri, nungoqi Ququ Yuwon Ye ei rar wuqoind
nungoqi yeri nunduq di nungoqi ni yeri nunduq kin pugrine ei puq wen
wen was. Pugri puq wen tedi nungoqi yumbo ur brequ nungoqi non ghimbi
puq ren yawo kureny ye te mune puq wen wen was segi.
17 Te pugri yumbo ur brequ ghimbi puq ren yawo kureny ye ni Ququ
Yuwon Ye ningg nei nyinge ruwo righe ningg, di Ququ Yuwon Ye ningg nei
ni oyi yumbo ur brequ ghimbi puq ren yawo kureny ye te nyinge ruwo
righe ningg. Ni teri oyi oyi veri, ni puq ren ei nungoqi yumbo puq wen
yawo kureuq kin te puq wen wen was tuqui segi.
18 Nungoqi Ququ Yuwon Ye ningg nei pe was tedi nungoqi lo nde nambu
was segi.
19 Yumbo ur brequ ghimbi puq ren yawo kureny ye te nungoqi nei wamb
omo. Te quayi nyumbueg segi segi wand kin yumbo ur, wute puq reny
God nde rar pe puqum rimb kin yumbo ur, yumbo ur brequ isis rind yawo
kureny kin nei,
20 wandoqi kin god yumbui nyamb riram, wute awo rimbiny, wute
yambu rireny, yeng rind, wute aye yumbo yuwon kin riteri ruqond di wute
te umbo ker ruany, brequne umbo ker ruwo, nikin ninggne nei rimb di
wute aye nei rimbiny segi, oyi oyi ker ruwo, bir ruwo kin kin ris,
21 wute aye ningg yumbo ruqond di buyaq rindiny, wuye riq jebo rind,
bujeyi rise ningg griny yembe rindiny ei griny tende ni yumbo ur brequ
isis rind, di yumbo ur aye ren kin pugri. Asi nge yumbo ren ningg simbe
guduq pre bu muq munene simbe guduq, wute yumbo ur te kin puq ren ye
ni God nde si nambu ris tuqui segi.
22 Pudi Ququ Yuwon Ye ningg yumbo ur mir kin pugri beghi nde puq nen
kin te beghi wute aye yawo pirany righe, quan nganye chumbuai bidiny,
umbo yuwon gud, mai pare kin te ningg ker pawo segi waghine pas, wute
aye ghav bidiny, wute aye sabi bidiny, priprine yumbo nganyene puq pen,
23 umbo yuwonne kuse di wute aye ghav bidiny, beghi yumbo ur bad ye
te ningg yeng pawo yuwon. Lo ire yumbo ur ren kin ningg segi puq wund
segi.
24 Kraist Jisas ningg wute buagi ni yumbo ur brequ ghimbi puq ren yawo
kureny kin di yumbo brequ kin nei mimbiny kin te buagi ane kruse pe
qungu mi riti pre.
25 Ququ ni puq nengu bu beghi pas, pugri bu beghi ni rar buqoid ni beghi
pughe gri pas ye te ningg yeri nundug di te kin pugrine ei puq pen.
26 Beghi bujeyi pase di beghi yumbui pu yembu kin te wayequ, di wute
aye chuch puam di ni umbo ker mawo wayequ, di wute aye ningg yumbo
yumbo buqod di buyaq bidiny kin te wayequ.

6

Nungoqi oyi oyi ghav wand

1 Mand, nungoqi wute Jisas nei rimbig kin iri wuqoind yumbo ur brequ
nand, te muqdi nungoqi wutaqu Ququ Yuwon Ye nari kin pugrine puq
wen ye nungoqi ei ni ghav wundig di yuwonne nas. Di nungoqi ni waghi
waghine ei ghav wundig, umbo ker ane wand wand wayequ. Pudi nungoqi
nonne mune yeng wawo yuwon, eti Satan nungoqi puamb nuauq di mune
ir waghe.
2 Nungoqi wute aye mai muqond nungoqi ghav wundim ni ane mai te
ware di nungoqi oyi mai ware ni oyi nungoqi ghav munduq. Pugri ei oyi
oyi ghav wand. Pugri puq wen tedi Kraist ningg lo ane tuquine nganye puq
wen.*
3 Te pugri wuti iri nari ni yumbui pudi nganyene nganye ni yumbui segi,
te wuti te nikin ghimbine wandoqi nindiny.
4 Wute buagi nikin yumbo ur te ei muqond, ni yumbo ur oghi kin mand
o segi. Wuti nikin yumbo ur wute aye mingg yumbo ur ane tuqui nap segi
kin wuti te ni di piyi nikin yumbo ur te ningg chumbuai nand.
5 Te pugri wute buagi nikin yembene ei mand.
6 Wute Kraist ningg wand matevi kin te ni ei nikin yumbo yuwon ye buagi
rise kin te wute ni wand te bei mem kin te ninge mem.
7 Nungoqi nungoqi nonne wandoqi wand wayequ. Nungoqi nungoqi non
yumbo ur pughe ye yembe wundiny kin tende pe God puamb wang tuqui
segi. Te pugri nungoqi wuny mbe yumbo pughe kin wi righe pu te otiwo
yumbo tene nganye ei mune ruwi di wateri ye.
8 Te kin pugrine wuti iri yumbo ur brequ nikin ghimbi puq ren yawo
kureny ye te puq nen kin te otiwo ni mir quan nateri kin te God ni brequ
nindig. Ni Ququ ningg nei pe yumbo puq nen kin te mir kin pugri wuny
mbe yumbo ni righe pu tedi otiwo Ququ Yuwon Ye oyi puq neng di ni mir
quan nateri kin te ni nas nas te kin nas ye.
9 Pugri bu beghi yumbo ur yuwon ye bad kin si yavi pati wayequ. Te
pugri beghi si yavi pati segi yumbo ur yuwon ye bad tedi otiwo ngeri tende
di beghi mir yuwon kin pateri.
10 Pugri bu muq beghi wute aye yumbo ur yuwon ye bei bidiny kin ngeri
risene kin ven nde puayi beghi wute aye sabi bidiny. Wute Jisas nei rimbig
kin ni beghi bon yavi ire kin pugri, beghi ni ei nganye sabi bidiny.

Pol wand omo nawo ningg wand yuwon kin neny

11 Nungoqi nyumo raqe cheq pe wen wundoq nge ur yumbui kin pe nge
ning nde si pene ur gidiq.
12 Wute nungoqi ghimbi dugu chongo pend wawo ningg buid mupuq kin
te, te wute wute aye nde rar pe ni nyamb yumbui vise ningg mari kin te
bu pugri puq men. Ni puq men kin puate taq te eti ni Kraist kruse pe nati
kin wand bir mawo tedi wute ni unje map mai isis mem ye te ningg wune
mamb bu ni pugri puq men.
13 Ni ghimbi dugu chongo pend muam pre, pudi nikinne mune lo wuri
kin pugrine puq men segi. Pudi muq ni nungoqi buid mupuqu ei nungoqi
ghimbi dugu chongo pend wawo ningg mari. Ni puq men ei nungoqi ni
mingg wand wutungu di ghimbi dugu chongo pend wawo ye te ningg ni
nyamb yumbui matevi.
14 Pudi nge ngening nyamb gidivi viyo tuqui segi, nge beghi Yumbui Jisas
Kraist ni kruse pe nati ye te ni ningg nyambne ei gidivi viyo. Te pugri ni

* **6:2:** “Kraist ningg lo”: nu Galesia 5:14 ndoq.

kruse pe nati ye te ningg qi pe kin nei brequ nge nde vise kin te viti, di nge mune kruse pe kati pre kin pugri di qi pe kin yumbo ur mune puq ken segi.
15 Piyi ghimbi dugu chongo pend o ghimbi dugu chongo pend segi, ni teri ane yumbui segi. God ni beghi puq nengu di wutamu urupui kin pas ye te nganye.
16 Wute nge yeri gad kin pugrine puq men men mas kin te God ni puq nem umbo yuwon kuse di God wute yawo nitony kin te ninde vise. Ni God ningg wute Israel kin nganye.
17 Nge wand omo kawo ningg di kari, nge wute nge mai aye mune megh kin te yambu kari, te pugri asi nge mi kin muanji nge nde ghimbi pe rise kin ren bei rind nge Jisas ningg yembe ye wuti nganye.
18 Mand, nge beghi Yumbui Jisas Kraist pengu gidig ei nikin nei pene wute yuwon nuany kin te nungoqi nde rise. Te nganye.

Epesus

Pol ni nar ir no wute Jisas ningg simbe nindiny kin tende puayi ni Epesus nas ber teri ire. Wute Jisas nei rimbig kin Epesus ris kin te ninge Juda kin di ninge Juda segi kin. Dobu Pol ni Rom taq pu yenu di ni nyumo raqe wen ur nindiq wute Jisas nei rimbig kin Epesus ris ye te neny ei ni rundoq pre di wute Jisas nei rimbig kin aye tiqe ninde tumo yeru kin ni mune rundoq. Buk wen ningg Pol ni bei neny te pugri God ni wute buagi Jisas nei rimbig kin irepe ni rur ningg, te Juda di Juda segi kin anene. Ni nari beghi buagi ane te ghimbi irene kin ghimbi cham, di Kraist ni ngawu namb. Di ni nari beghi Jisas nei bibig pre kin beghi yumbo ur urupui kin pe ei pas, asi Jisas nei bibig segine kin tende puayi pas kin pugri segi. Di beghi God ningg gre te anene pateri ei Satan ane yeng bad kin tuqui.

1 Nge Pol, God nikin nei pene ni nge Kraist Jisas ningg aposel ningg naip ko. Nge nyumo raqe wen ur gidiq.

Di nge nungoqi God te wute Epesus was kin nungoqi Kraist Jisas nde was di ni nei wumbig kin si ware segi ye nungoqi nde keq wundo.

2 Nge God beghi wuyi pengu gidig ei ni di Yumbui Jisas Kraist temi nikin nde nei pene nungoqi yuwon muauq di puq meuq umbo yuwon pu kuse.

Kraist nde pas kin te ningg Yumbui ni beghi yuwon nuangu

3 Muq beghi God di nikinne mune beghi Yumbui Jisas Kraist ni kiyi ni nyamb te ei bidivi viyo. Te pugri beghi Kraist nde pas kin te ningg God ni Ququ pe gri beghi yuwon nuangu di ni ququ pe opu kin yumbo buagi te beghi nengu.

4 Te pugri Kraist nde gri te ni qi di yumbo buagi qi pe kin rise segine ni beghi nikin te wute ningg nupumu po. Ni pugri puq nen ei beghi ninde rar pe unje pap segi yuwon pu yembu. God ni beghi yawo nirangu righe kin te ningg,

5 ni asine nei namb di nari, Jisas Kraist nde gri di ni beghi ni wo ningg nuamu pas. Ren kin te ni nikinne nari ni puq nen ye di ni te kin ningg chumbuai nand.

6 Ni puq nen ei nikin nde nei pene beghi yumbo yuwon kin pe nganye yuwon nuangu kin te ningg ni nyamb bidivi viyo. Di te kin te ni nikin wonyimi nikin quan nganye yawo nirang righe ye te ninde gri beghi yuwon nuangu.

7 Kraist ni nati di ni yavi ir wi kin te ningg ni beghi wong nundumu yuwon pu pas. Te beghi yumbo ur brequ bad kin mai te puaq nundug. God ni puq nen kin te nikin nde nei pene beghi quan nganye yuwon nuangu ningg puq nen.

8 Di te kin te beghi quan nganye nengu di wong bad segi. Di beghi nei yuwon ye anene nengu ei ni yumbo puq nen kin te nei bab.

9 Di ni nikin nde nei pe beghi ghav nundug yumbo yuwon kin Kraist nde gri puq nen puq nand kin asi nei bab segi ye te muq nei bab pre.

10 Yumbo ren kin te otiwo ngeri God nap ruso kin tende puayi puq ren, di yumbo ren kin te: Ni yumbo buagi yembe nindiny kin te yumbo ni nas kin tiqe pe kin di qi pe kin te buagi ane irepene nirur, di Kraist ngawu namb di yumbo buagi te ninde si nambu rise.

11 Beghi Juda kin beghi Kraist nde pas kin te ningg God ni beghi ni nikin wute ningg nupumu po. Yumbo buagi ren kin te God ni asine puq nen ningg

nei taq namb di nari ni puq nen ye. Di yumbo buagi te ni puq nen puq nand kin pugrine puq nen.

12 Ni beghi nupumu po ei beghi wutamu asine nei bab pari Kraist ni beghi nitamu powi ye puq bad kin beghi God ni wuti yuwon pughe gri nas kin te ningg nyamb bidivi viyo.

13 Di nungoqi Juda segi kin nungoqi mune pugrine. Nungoqi wand nganyene kin te God nungoqi nitaqu wowi kin wand yuwon ye wutungu nganyene puq wand kin te ningg nungoqi Kraist ningg wute ningg was. Nungoqi Kraist nei wumbig kin te ningg God ni Ququ Yuwon Ye nungoqi neuq puq nand kin te neuq. Di Ququ Yuwon Ye neuq kin tende pe ni bei nand te pugri ni manyi nunduqu di nungoqi ni te wute ningg was.

14 Ququ Yuwon Ye beghi nde nas kin te ningg beghi nei bab te pugri beghi God ni nikin wute yumbo neny puq nand kin te pateri ye. Ni beghi nde nas ruso ruso God ni nikin wute te wong nand yuwon pu ris. Muq beghi God nikin nde nei pene yuwon nuangu kin te ningg ei God nyamb bidivi viyo.

Pol ni pughe gri God temi wand kin te ningg simbe nand

15 God ni wute Kraist nei rimbig kin nateri ye, pugri bu nge nungoqi Yumbui Jisas nei wumbig di God te wute buagi yawo wurany righe ye te kutungu di tende puayi pu rindi muq

16 nge te kin ningg God chumbuai gidig di muq chumbuai gidig gidigne. Di nge God temu wand kin tende puayi nge nungoqi nei gubuq gubuqne.

17 Nge beghi Yumbui Jisas Kraist ni God di wuyi yuwon nganye pengu gidig gidig ei ni Ququ Yuwon Ye wute nei neny kin di wute bei neny kin te nungoqi neuq, di Ququ Yuwon Ye nungoqi nei neuq ei nungoqi God oghine nei wumbig.

18 Di nge yumbo ren ningg anene God pengu gidig. Nge God pengu gidig ei ni nungoqi nei neuq di nungoqi wand nganyene kin te nei wamb di te kin ningg nungoqi yumbo wateri ningg ghimbi pu was kin te nei wamb di yumbo yuwon kin nganye nungoqi ni te wute neuq ningg ngam nirauq wondo kin te wateri ye.

19 Di nge ni pengu gidig ei ni nei neuq di ni gre yumbui nganye kin te pughe gri beghi wutamu ni nei bibig kin beghi nde yembe rind kin te nei wamb. Ni gre beghi nde yembe rind kin te gre yumbui nganye,

20 Kraist nati pre mune nindingi newo di ququ pe opu tende ni si nganye pe opu nowi nas ye gre pugri kinne.

21 Kraist ni tende nas di ququ pe opu kin yumbo buagi ninde si nambu rise, ququ nyamb kin, ququ ye mawo kin, ququ gre kin buagi di yumbui buagi te ninde si nambu mas. God ni wuti nyamb kin ningg nowi nas di ni nyamb te wute nyamb kin muq ven nde puayi mas kin di otiwo kin anene ni nyamb te ane tiq segi. Ni nyamb te yumbui nganye.

22 Di God ni yumbo buagi ninde nyinge tingi nawo rise. Di ni wute Jisas nei rimbig kin te ghav nindiny ningg bu ni naip no ei ngawu namb di yumbo buagi te ninde si nambu rise.

23 Wute Jisas nei rimbig kin ni Kraist nikin ghimbi. Di Kraist yumbo buagi tuqui nap ye ni wute ni nei rimbig kin buagi te tuqui nap.

2

Kraist nde gri wute mas

1 Asi nungoqi God nari kin pugrine puq wen segi di yumbo ur brequ wand kin te ningg ququ pe gri nungoqi wati pre.

2 Tende puayi nungoqi qi wen kin yumbo ur brequ te puq wen. Di
nungoqi ququ brequ mingg yumbui beghi nde tumone nas kin ni ningg
wand wutungu. Di ququ brequ tene ni muq wute God ningg wand rutungu
di te kin pugrine puq ren segi ye te nei brequ neny bu ni puq ren.
3 Beghi buagi ane asi nikin pugrine, yumbo beghi bon puq pen yawo
guregu kin di yumbo beghi bon ghimbi di nei pe puq pen yawo guregu kin
te puq pen. Beghi wute aye ninge te kin pugrine beghi bon yumbo puq pen
yawo guregu kin puq pen ye te ningg beghi God ni umbo ker nawo wute
unje nap kin tende par pas pre.
4-5 Beghi yumbo ur brequ bad kin te ningg ququ pe gri beghi pati. Pudi
God, wuti wute quan nganye yawo nitony ye, ni beghi quan nganye yawo
nirangu righe. Pugri bu ni Kraist nindingi newo kin tende puayi ququ pe
gri beghi anene puq nengu pas. Di God nikin nde nei pene wute yuwon
nuany ye te ningg nungoqi mune nitaqu wowi was.
6 God ni Kraist nindingi newo kin tende puayi beghi anene pes pewo, di
Kraist Jisas nde pas kin te ningg ni beghi ququ pe opu kin tende Kraist anene
nuamu pas.
7 Ni pugri puq nen ei otiwo ni pughe gri nikin nde nei pene wute quan
nganye yuwon nuany kin te bei nand. Di beghi yuwon nuangu kin te beghi
Kraist Jisas nde pas kin te ningg bei nand.
8 Te pugri God nikin nde nei pene nungoqi yuwon nuauq kin te ningg
bu Kraist nei wumbig kin tende gri nungoqi nitaqu wowi. Di ren kin te
nungoqi nonne puq wen segi, God nikinne neuq.
9 Ren kin te yembe bad kin te ningg segi, pugri bu wuti iri nikin nyamb
nindivi viyo ye tuqui segi.
10 Te pugri beghi te God nikinne Kraist Jisas nde gri yembe nundug ei
beghi ni ningg yembe yuwon ye ni asine nupung ruso pre kin te yembe
bidiny.

Kraist nde gri beghi irene pas

11 Te ningg bu nungoqi wutaqu numo riraqu rindi kin tende puayine wute
Juda segi kin ningg was ye nungoqi “wute ghimbi dugu chongo pend segi
ye” puq munduq. Te wute nikin ninggne mari ni “wute ghimbi dugu chongo
pend ye” ni puq mand. (Yumbo ur ren kin te wute nde si pe di nikin ghimbi
pe puq men.)
12 Nungoqi yumbo ren ei nei wumbiny te pugri asi tende puayi nungoqi
Kraist nde wonjine yequ. Nungoqi wute Israel kin segi, di God nikinne ni
wute nikin wute ningg nap ruso di wand taq namb nari ni nikin te wute
ningg ris ye pe tende ane was segi, nungoqi wute tiqe aye pe kin pugri was.
Nungoqi yumbo yuwon kin ninge nei wumbiny di ghimbi wany segi, di
nungoqi God nei wumbig segi.
13 Pudi muq Kraist Jisas nde was kin te ningg nungoqi asi wonji yequ kin
muq Kraist ni yavi te ningg God ni mune kring nupuqu wondo ninde tumo
yequ.
14 Te pugri Kraist nikinne ni beghi umbo yuwon kin nengu di ni Juda di
Juda segi kin irepene nirur. Asi ni veri ningg ris pudi muq Kraist ni nati kin
te ningg ni Juda di Juda segi kin ni veri ningg ris kin imb te bir nuaq pre.
15 Imb te Juda nikin yumbo ur di Moses ningg lo, di Kraist ni nati kin tende
pe ni nyinge nawo righe pre. Ni pugri puq nen ei wute tit teri te irepene
nirur. Di ni teri wute tit urupui kin irene wuse. Te ei wute tit irene wuse di
ni umbo irene kuse.
16 Ni kruse pe nati kin te ningg ni wute tit teri ni ker te nyinge nuany
righe, irepe nirur di ni God ane ruwo gudo.

17 Ni nandi ei nungoqi wutaqu God nde wonjine yequ kin di wute God
nde tumo yeru kin anene nungoqi nde wand yuwon ye bir nawo. Wand
ren te nungoqi pughe gri God ane wawo gudo kin wand yuwon ye.
18 Te pugri ninde gri beghi buagi ane Juda di Juda segi kin beghi Ququ
irine peti nowi di God nde bodo kin tuqui.
19 Pugri bu nungoqi Juda segi kin nungoqi wute tiqe aye pe kin di muq
wandi kin pugri segi, pudi nungoqi anene wute God nei rimbig kin aye te
ane God te wute di ni wo ningg was ye.
20 God ni baj iri yembe nindig di ni baj taq pugri yembe nindig: Kraist
Jisas te gudob kin pugri. Aposel di propet ane te ni baj urete naimb kin
pugri. Di nungoqi ni baj te imb naip omo kin pugri.
21 Te kin pugrine Kraist nde beghi God ni baj yembe nindig kin yumbo
aye te kin pugri ye beghi Yumbui ane irepe pas di God ningg baj yuwon ye
ningg yembu.
22 Di Kraist nde gri God ni Juda nateri kin pugrine nungoqi anene ni baj
yembe nindig kin yumbo kin pugri nitaqu wowi ei nungoqi anene God ni
Ququ pe gri nandi nas ye baj kin pugri was.

3

Pol ni wute Juda segi kin ninde wand bir nawo ye

1 Puate te ningg bu nge Pol, nge nungoqi Juda segi kin nungoqi ningg God
ane wand. Di nge nungoqi ghav guduq ningg Kraist Jisas ningg wand simbe
gad kin te ningg nge taq yengu.
2 Nge nei gab nungoqi God ni pughe gri nikin nde nei pene nge yuwon
nuagh di yembe ren negh ei nungoqi ghav guduq kin te nei wamb pre.
3 Di God ni yumbo puq nen ningg nei taq namb pre di asi suqo pu rise kin
te nge bei negh pre. Di nge te kin ningg misoqne ur gad pre.
4 God ni Kraist nde gri yumbo puq nen puq nand kin suqo pu rise ye te
nge nei gab. Pugri bu nungoqi nge wand ur gad kin te wuqond tedi nei
wamb te pugri nge nei gab.
5 Ren kin te wute asi mas kin ninde simbe nand segi. Pudi muq God ni
Ququ nde gri ni ningg aposel di propet yuwon ye nde raqe nand.
6 Wand suqo pu rise kin taq pugri: God ningg wand yuwon ye te ningg
wute Juda segi kin ni Juda ane irene, di ni buagi ane ghimbi irene kin, di ni
Kraist Jisas nde ris kin te ningg God ni yumbo neny puq nand kin te anene
riteri.
7 God nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin nge segine negh kin te
ningg nge God ningg wand yuwon ye te ningg yembe ye wuti ningg kas. Ni
gre pe nge yembe te kin negh.
8 God ningg wute ninge ni nyamb rise di nge ninde nambune kas, pudi ni
nikin nde nei pene nge yuwon nuagh. Ni puq nen ei nge wute Juda segi kin
nde wand yuwon kin te bir kawo. Wand ren te yumbo yuwon kin nganye
Kraist nde pu pateri kin wand. Asi beghi buagi ane wand te oghine nganye
nei bab segi.
9 Di nge God ni pughe gri yumbo buagi irepe nirur di Kraist ni yumbui
ningg nas kin te oghine kitari riti. Ren kin te God wuti yumbo buagi yembe
nindiny kin tende puayine wand ven suqo nare pu vise pugri bu wute nei
mamb segi.
10 God ni pugri puq nen ei muq ven nde puayi ni wute Jisas nei rimbig
kin ninde gri ni nei oghi kin rise ye te ngim isis pe gri yembe nindiny. Te ei
ququ pe opu tende ququ nyamb ye di ququ ye mawo ye ni nei mamb.

11 Di yumbo ren kin te God ni yumbo buagi qi pe kin rise segine ni puq
nen ningg nari. Di muq ni Kraist Jisas beghi Yumbui ninde gri puq nen.
12 Di Kraist nde gri di ni nei bibig kin te ningg beghi segine God nde bodo
ye tuqui di wune bab segi.
13 Te ningg bu muq nge nungoqi simbe guduq te pugri eti muq nge mai
kare kin te wuqond di nei kumo wamb. Nungoqi pugri puq wen wayequ.
Nge nungoqi ningg mai kare kin te ghav rind God nungoqi nyamb yumbui
neuq kin te bei rind.

Pol ni wute Epesus kin ni ningg God ane wand

14-15 Puate te ningg bu nge wuyi nde rar pe sungomyu gure kawo di pengu
gidig. Wuyi nde gri wute buagi qi pe di ni nas kin tiqe pe ni ris.
16 Nge ni pengu gidig ei ni ningg Ququ nungoqi nde nas kin ni nungoqi
gre yuwon kin neuq di gre pu yequ. Di ren kin te yumbo yuwon kin nganye
ninde rise kin tende pu nateri neuq.
17 Ni pugri puq nen ei nungoqi Kraist nei wumbig kin te ningg Kraist
nungoqi nde umbo pe nas. Di nge God pengu gidig ei nungoqi yumbo buagi
puq wen kin te God yawo wurang righe bu puq wen.
18 Te pugri ei nungoqi di God te wute aye te ane gre rise di nungoqi Kraist
ni pughe gri beghi quan nganye yawo nirangu righe kin te nei wamb.
19 Di nge God pengu gidig ei nungoqi Kraist ni pughe gri wute yawo nirany
righe kin te beghi oghine nganye nei bab tuqui segi ye te nei wamb, di te
kin ningg yumbo God nde rise kin te nungoqi tuqui nupuqu ye.
20 Muq God ni gre beghi nde rise kin te ningg God yumbo ninge puq nen
ningg pari te ni puq nen kin tuqui. Te pugri ni gre quan nganye rise di
yumbo beghi nei bibiny kin di pari kin te yumbui segi. Ni mune quan
nganye puq nen.
21 Muq beghi Jisas nei bibig kin beghi ei Kraist Jisas nde gri God ningg
nyamb bidivi viyo viyo. Te nganye.

4

Kraist nde ghimbi pe beghi buagi ane irene pas

1 Muq nge wuti Yumbui ningg yembe gad kin te ningg taq yengu ye nge
nungoqi simbe guduq te pugri nungoqi yumbo ur te God ni nungoqi ni
ningg wute ningg was puq nunduq di nungoqi pughe gri was ningg nari
kin pugrine ei was.
2 Nungoqi yumbo ur ren ei priprine puq wen: Wute aye te wuqond di
wari ni nungoqi ane tuquine, nungoqi yumbui di ni segi puq wand wayequ.
Nungoqi ker ane wute wand simbe wundiny segi. Brequne ker wawo segi
di wute aye oyi oyi wateri sabi wundiny. Nungoqi pugri puq wen ei te kin
ningg nungoqi wute aye oyi oyi yawo wurany righe kin te bei wand.
3 Nungoqi buid wap ei Ququ Yuwon Ye nungoqi umbo yuwon kin neuq
ye te wat rise gre di te kin ningg nungoqi beghi ane irene pas.
4 Kraist nde gri beghi buagi ane ghimbi irene di God ningg Ququ irine.
Te kin pugrine beghi yumbo otiwo pateri kin te ghimbi puany pu pas kin te
irene di God ni yumbo te ninggne Kraist nde gri ngam nirauq wandi.
5 Yumbui irine, God nei bibig kin ngim irene, wute wuye map kin te irene,
6 di God te irine di ni yumbo buagi kin kiyi, ni yumbo buagi ningg yumbui,
ni yumbo buagi nde gri yembe nand di yumbo buagi nde nas.
7 Pudi beghi buagi ane Kraist nikin nde nei pene yuwon nuangu di yembe
ninge nengu kin te beghi yembe kin kin pateri pre. Wute ire ire Kraist ni
yembe neny puq nand kin te neny.

8 Te ningg di wand puch ire God ningg wand rise kin buk pe vise ye ni
puq vind viri, “Ni sunyi wam nganye kin tende newo no kin tende puayi ni
ququ nyinge nawo maghe kin te raqene nitami newo no. Di ni wute yuwon
nuany di yumbo neny.” *[Sng 68:18]*
9 Muq ni newo no puq bad kin te ni puate pughene? Te kin te pugri ni asi
qi tamu nganye nati ni pre, pugri bu muq ni newo no puq bad.
10 Wuti nati ni kin te nikinne mune God nas kin tiqe si niraq mune wam
nganye newo no. Ni pugri puq nen ei qi nginy tu ane te ni nas tiqne nap
omo.
11 Di ni nikinne bu wute yuwon nuam di yembe nem puq nand kin te nem
di yembe nipim ruso di wute Kraist nei rimbig kin ghav mindiny ningg ni
mondo. Wute ninge ni yembe te aposel, ninge propet, ninge Jisas ningg
wand yuwon ye wute simbe mindiny ei ni Jisas nei rimbig, di ninge wute
aye Yumbui nei rimbig ye ghav mindiny di ninge wute wand bei meny ye.
12 Ni pugri puq nen ei God ningg wute buagi ghav mindiny God ningg
yembe te yembe rindiny ningg sir rip di oyi oyi ghav rind, di te kin ningg
Kraist ningg wute ni gre pu yeru.
13 Di te kin ningg beghi buagi ane nei bab Kraist ni God ningg wo di ni
nei bibig kin te ningg beghi irene pas, quayi kin pugri pas di Kraist nas kin
pugrine pas.
14 Di te kin ningg beghi wokuandi kin pugri pas segi, di wute wandoqi kin
wand wute bei meny kin ni stori wandoqi kin pe wute wandoqi mindiny ye
ni mingg wand te gherim seme kin pugri beghi wuramu wuso wundi segi,
di nyumurighi niramu no nandi kin pugri segi.
15 Pudi beghi wand nganyene kin simbe bad kin pugrine wute aye te yawo
pirany righe ei beghi Kraist ni ngawu namb di yumbo buagi ninde si nambu
rise ye ni kin pugrine pas.
16 Ninde ghimbi puch buagi aye te rundo dung, rit rise gre pu rise. Di
ghimbi puch ire ire ni nikin yembe te yembe rindiny kin te ningg ghimbi
quanene ni yumbui wuse. Ren kin te wute aye oyi oyi yawo pirany righe
kin te ningg ni puq ren.

Wute Yumbui nei rimbig kin ni yumbo ur tuquine ei rise

17 Muq nge Yumbui nde nyamb pe nungoqi wand ren simbe guduq, di
nge wand ren ningg quan buid kap ei nungoqi nei wamb. Te ei nungoqi
wute Juda segi kin ni nei quan nganye brequ rise ye ni ris kin pugri mune
was segi.
18 Ni Yumbui nei rimbig yambu riri. Pugri bu ni nei brequ rise di yumbo
ninge nei rimbiny segi. Pugri bu ni nei imb di ni God ningg wand nei rimb
segi di ni God nari wute ni nei rimbig kin ni ququ yuwon pu ris ye pe tende
ane ris segi.
19 Ni yumbo yembe rindiny kin te ningg minyuw riti segi. Pugri bu ni
yumbo ur brequ kin nde si pe rundo pre. Te ei ni yumbo ur brequ isis te si
rire yambu riri. Ni mune puq ren yawo kureny.
20 Pudi nungoqi wute Kraist ningg wand simbe munduq wutungu kin te
ni yumbo ur te kin pugri segi.
21 Nungoqi nganyene ni ningg wand te bei meuq pre. Nungoqi ni nei
wumbig ye te ningg nge nei gab ni wand nganyene kin te Jisas ningg wand
nganye kin te bei meuq pre.
22 Te kin te nungoqi nei brequ asi kin te si ware. Nei brequ asi kin te
nungoqi qo rumbuqu yumbo ur brequ wand yawo kureuq di unje pu was.
Pudi ni nungoqi nei brequ asi ye te meware ruso kin te bei meuq.

23 Di muq nungoqi pughe gri nei urupui ye mune rise kin te ningg bei meuq.
24 Di pughe gri nei urupui God yembe nindiny kin te chongo kin pugri ware righe ei ni kin pugri ye was ye te bei meuq. Te God ni tiqne di yuwon nganye nas kin pugrine was.
25 Pugri bu nungoqi wutaqu ire ire nungoqi nimand wandoqi wundiny wayequ, nungoqi ni wand nganye kinne ei simbe wundiny, te pugri beghi buagi ane te ghimbi irene kin ghimbi cham.
26 Nu umbo ker kuawo te nu umbo ker te rar qond rise nganye di te ningg nu yumbo ur brequ ghand wayequ. Nu umbo ker te risene nginy naghe no wayequ. *[Sng 4:4]*
27 Di te kin ningg Satan nu puamb nuaw yumbo ur brequ ghand kin te ningg ngim wang wayequ.
28 Wute pripri nyungu mand kin ni muq mune nyungu mand wayequ. Pudi ni nikin si pene ei yumbo yuwon kin ninge yembe mindiny ei ni yumbo ninge rise di wute aye yumbo segi kin te meny ye tuqui.
29 Di aru kin wand nungoqi nde mim pe gri rindi wayequ, pudi wand oghi kinne simbe wand. Te wand wute aye rutungu di ni nei yuwon kin riteri di te kin ningg ni ghav rindiny di ni yuwonne ris. Wand te kinne ei wand wand.
30 Nungoqi God ningg Ququ Yuwon Ye te yivany weng wayequ. God ni Ququ Yuwon Ye nungoqi neuq ei nungoqi nei wamb nungoqi God ningg wute di otiwo wong nunduqu yuwon pu was.
31 Nungoqi yumbo ur brequ ren si ei ware. Te pugri wute aye ningg umbo brequ kuse segi, wute aye yumbo yembe rindiny kin te ningg umbo ker wawo segi, umbo ker kumo wawo segi, wute menge wupiny segi, wute aye nyamb brequ wundiny di yumbo ur brequ aye isis wute unje wap ningg yembe wundiny segi.
32 Pudi wute aye te yuwon wany di ane umbo irene rise. Di wute aye nungoqi unje rupuqu kin te God ni Kraist nde gri nungoqi mai puaq nunduq kin pugrine ni mai te puaq wundiny.

5

1 Pugri bu nungoqi God ningg wo nikin quan nganye yawo nirauq righe ye pugri ei was di yumbo ur ni puq nen kin pugrine ei puq wen.
2 Di Kraist ni beghi yawo nirangu righe kin te ningg ni beghi mai puaq nand kin yumbo kin pugri nandi. Di beghi mai puaq nand kin yumbo tuqo yuwon nganye God ni te ningg chumbuai nand kin pugri mi nati kin pugrine nungoqi wute yawo wurany righe righene ei was.
3 Nungoqi yumbo ur ren nyumbueg nungoqi nungam segi kin ane wase wayequ, nyombui kin pugri minyuw segi puq wen wayequ, o wute aye yumbo te wutanyri yawo kureuq wayequ, di yumbo ur brequ ren kin puq wen ningg wand wand wayequ. Te pugri nungoqi God te wute yuwon ye ningg was pre pugri bu nungoqi yumbo ur ren kin puq wen wayequ.
4 Tene segi, pudi minyuw kin wand nyumbueg ane wase kin wand simbe wand, wand war pu yequ di wand oghi segi aru kin wand pe wute griny wand wundiny wayequ. Yumbo ur pugri kin buagi te brequ bu nungoqi puq wen tuqui segi, pudi God ei chumbuai wundig.
5 Nungoqi yumbo ren kin nei wamb te pugri: Wuti nyumbueg nikin te segi aye kin ane rise ye, ni nyombui kin pugri minyuw segi yumbo puq nen ye, di wute aye yumbo nateri yawo gureg ye, wuti pugri ye God Kraist temi wute ninde si nambu ris kin pe tende ni yumbo ninge nateri tuqui segi.

Wuti iri ni wute aye ningg yumbo nitanyri yawo gureg ye ni god wandoqi kin yumbui nyamb niram kin ane tuquine.

6 Te pugri yumbo ur pugri ye te kin ningg qa God ni umbo ker nawo di wute ni ningg wand rutungu segi kin te yembe neny. Pugri bu nungoqi wute wandoqi kin wand ni wand nganyene kin ane tuquine segi ye simbe mand kin te nganyene puq wand wayequ.

7 Di nungoqi wute pugri kin prongi wi wayequ.

8 Te pugri nungoqi nonne asi burpoq pe was, pudi muq nungoqi Yumbui te wute ningg was kin te ningg nungoqi ti pe was. Pugri bu muq nungoqi wute ti pe ris kin pugri ei was.

9 (Te pugri ti pe te ni yumbo ur yuwon nganye kin, tuquine kin di wand nganyene kinne rise ye.)

10 Pugri bu nungoqi yumbo Yumbui ni te kin ningg chumbuai nand kin te ei nei wamb ningg buid wap.

11 Nungoqi wute yumbo ur brequ mir rise segi kin puq ren kin te anene puq wen wayequ, pudi nungoqi oyi yumbo ur oghi kin yembe wundiny ei ni ruqond di nei rimb ni yumbo ur te brequ.

12 Te pugri ni yumbo ur suqo gri puq ren kin te ningg simbe bad kin te minyuw gib rimb.

13 Pudi yumbo buagi ti pe rise tedi buqod ye tuqui.

14 Te pugri ti pe bu yumbo raqene rise buqod. Di te ningg bu wute mari, “Wute ruqo wase kin nungoqi wes wewo, wati kin pe pu wes wewo ei Kraist nari di nungoqi nde ti nase.”

15 Nungoqi ti pe was pre pugri bu nungoqi non yumbo ur te yeng wany yuwon muqdi was, nungoqi wute nei yuwon ye di yumbo bar segi kin pugri was wayequ, pudi nei yuwon ye rise yumbo bar ane ei was.

16 Nungoqi yumbo ur yuwon ye yembe wundiny ye ngim yuwon pu wuse te nungoqi puq wen, te pugri muq ven nde puayi te yumbo ur brequ nganye buagi ruwi ye.

17 Pugri bu nungoqi yumbo bar segi yumbo puq wen wayequ, pudi Yumbui ni nungoqi yumbo puq wen ningg nari kin te ei nei wumbiny.

18 Nungoqi wuye quan nganye we di ngawu ghabe rind wayequ, te pugri yumbo ur pugri kin puq wen tedi nungoqi unje pu was. Pudi nungoqi Ququ Yuwon Ye ei weti ni nungoqi nde nas.

19 Nungoqi wute aye te oyi oyi wand Buk Song pe rise kin te simbe wundiny, Yumbui chumbuai wundig ningg yuwo wari, di yuwo Ququ Yuwon Ye nungoqi neuq kin te wari. Nungoqi nde umbo pe Yumbui ningg yuwo wari.

20 Nungoqi priprine ei beghi Yumbui Jisas Kraist nde nyamb pe yumbo buagi te ningg God beghi wuyi chumbuai wundig.

21 Nungoqi God ningg wute aye te ane oyi oyi aye nde nambune ei was. Nungoqi puq wen kin te Kraist nde nambune was ye, pugri bu God ningg wute aye te ane oyi oyi aye nde nambune was.

Wute ngam kin ni yumbo ur ren ei puq ren

22 Nyumbueg ngam kin nungoqi Yumbui nde nambune was kin pugrine nungoqi nungaim nde nambune was.

23 Te pugri ngaim ni ngawu namb di nyumbueg ninde nambune ei wus. Di ren kin te Kraist ni ngawu namb di wute Jisas nei rimbig kin te nikin ghimbi di wute ni nate ruwi ye te ninde nambu ris kin ane tuquine.

24 Pugri bu nyumbueg nungoqi wute Jisas nei rimbig kin ni Kraist nde nambune ris kin pugrine ei nungoqi mune nungaim nde nambune ei was.

25 Quayi nungoqi Kraist ni wute ni nei rimbig kin yawo nirany righe kin
pugrine ei nungam yawo wurany righe. Te pugri Kraist ni wute ni nei
rimbig kin yawo nirany righe kin te ningg ni ghav nindiny ningg nati.
26 Ni nati ei ni wand yuwon ye simbe nand kin te ningg beghi nikin
wutamu ni nei bibig kin beghi wuye pe wuye nupumu ei God nde rar pe
wute yuwon nganye pugri yembu.
27 Di ni nati ei nikin te wute ni nei rimbig kin ni yuwon pu yeru di unje rip
segi, puqum ninge ninde rise segi, ghimbi budiq budiq yeru segi o yumbo
brequ kin aye ninge ninde ghimbi pe rise segi, pudi mai rise segi yuwon kin
ni nate ruwi.
28 Yumbo ur ren kin pugrine quayi nungoqi non ghimbi yawo wurany
righe kin pugrine nungam yawo wurany righe. Te pugri wuti ni ngam yawo
niraw righe te nikin ghimbi bu yawo nirany righe.
29 Wuti iri ni nikin ghimbi yambu nireny segi. Ni pripri nikin ghimbi mir
bag namb di sabi nindiny yuwon pu rise. Te kin te Kraist ni wute ni nei
rimbig kin puq neny kin ane tuquine.
30 Te pugri beghi buagi ane te ni ningg ghimbi irene kin ghimbi cham.
31 Puate te ningg bu quayi ni kiyi kumo ane si nare di ngam teri irepene
ris, di ni teri ghimbi irene nganye. *[Stt 2:24]*
32 Wand nganyene kin suqo pu vise kin ven te yumbui nganye. Te nge Kraist
di wute ni nei rimbig kin ni ningg wand gad.
33 Te kin pugrine nungoqi ire ire nungoqi nungam te nungoqi non ghimbi
yawo wurany righe kin pugrine ei ni yawo wurany righe. Di nyumbueg
nungoqi nungaim nyamb yumbui ei wem.

6

Wo di kiyi kumo ane kin wand

1 Wo nungoqi Yumbui nei wumbig kin te ningg nungoqi nuyi numo ningg
wand irepene ei wutungu, te pugri yumbo ur pugri kin te yuwon di nungoqi
puq wen te yuwon.
2 God ni lo ire nuaq wuse di lo wen ne te wand yuwon kin ane taq namb.
Lo wen te pugri, “Nungoqi nuyi numo ningg wand te irepene ei wutungu.”
Di wand yuwon kin taq namb ye taq pugri:
3 “Nungoqi ni ningg wand irepene wutungu tedi yumbo yuwon kin buagi
nungoqi nde ruwi di nungoqi qi pe ven nde was chiraq kin tuqui.” *[Lo
5:16]*
4 Kiyi nungoqi wo te unje wap di ni umbo ker ruwo wayequ. Pudi nungoqi
ni wand bei weny di yeri wundiny ei ni Yumbui nari kin pugrine puq ren.

Wute wute aye nde taq yeru yembe rind ye kin wand

5 Nungoqi wutaqu wute aye nde taq yequ yembe wand kin nungoqi wute
nungoqi ninde yembe wand kin ni mingg wand irepene wutungu di ni mari
kin pugrine ei puq wen. Nungoqi ni wune wumbim ninde nambu was di ni
mingg yembe te oghine ei yembe wand ningg nei wamb. Te nungoqi Kraist
ningg wand irepene wutungu kin pugrine ei puq wen.
6 Nungoqi ni mingg yembe ye wute yuwon ye puq munduq ningg wari
di ni mundoqu kin tende puayi nungoqi quan nganye yembe kumo wand.
Nungoqi pugri puq wen wayequ, pudi nungoqi wutaqu Kraist nde taq pu
yequ yembe wand ye nungoqi God nari kin pugrine nungoqi nde umbo pe
nganye yembe wand kin pugri ei yembe wand.
7 Nungoqi umbo pe nganye ei yembe wand te nungoqi Yumbui ningg
yembe wand kin pugri ei yembe wand di wute ningg yembe segi.

8 Te pugri Yumbui ni wute buagi taq yemu yembe ye wute ningg mas kin
o yembe ye wute ningg mas segi kin ni buagi ane yumbo oghi kin yembe
mindiny ye te ningg oyi nindim ye.
9 Di nungoqi wute pughe ye wute yembe kin mas ye nungoqi mune
pugrine, nungoqi non yembe ye wute te yuwonne ei sabi wundim. Nungoqi
nei wamb te pugri nungoqi di wute yembe kin ane nungoqi buagi ane kin
yumbui God nas ye tiqe pe nas kin ni wute buagi ni yumbo yembe rindiny
kin pugrine ei ir nawo ye. Pugri bu nungoqi yembe ye wute te quan kumo
yembe rind ningg wari di woingo wany righe wayequ.

God ningg yeng kin chongo

10 Muq nge wand omo kawo ningg di nge wand ren simbe guduq. Te
pugri nungoqi Yumbui nde was ei ni ningg gre yuwon kin te nungoqi neuq
di nungoqi gre pu yequ.
11 Nungoqi chongo yeng kin buagi God nde pu rindi kin te buagi ane ware
righe ei Satan ni wute wandoqi nindiny yumbo ur brequ rind kin tende
puayi nungoqi gre pu yequ.
12 Te pugri beghi wute nganye ane yeng bad segi. Beghi yeng te ququ
nyamb kin, ququ ye mawo kin, yumbo isis qi pe ven nde muq burpoq kin
puayi ni ye mawo ye di ququ pe opu kin gre brequ kin buagi te ane bu yeng
bad.
13 Pugri bu nungoqi God ningg yeng kin chongo te buagi ane ware righe.
Nungoqi pugri puq wen ei ququ brequ ni mai isis mi rindi di te ane yeng
wand kin tende puayi nungoqi gre pu yequ kin tuqui. Di yeng omo kin
tende puayi nungoqi pugrine yequ ye.
14 Di nungoqi gre pu yequ ningg tedi yumbo ren ei puq wen: Nungoqi
wand nganyene kin te let apqe pe taq mamb kin pugri wat rise gre. Di
yumbo ur tuquine kin te yir imb muany kin yumbo mand pe taq mamb kin
pugri nungoqi yumbo ur tuquine wand.
15 Di nungoqi pughe gri umbo yuwon ye rise kin wand yuwon ye simbe
wand ningg sir wap pu ei was. Te kin te soldia ni yeng pe mo ningg su taq
mamb kin pugri.
16 Yumbo ren kin rise pre tende pu aye te, God nei wumbig kin te yir imb
wany ye yumbo ningg pugri wat rise pu yequ ei tende pe Satan ningg yir
wase namb ane mandi kin te imb wawo di wase te awu wand.
17 Nungoqi nei pe wari God nungoqi nitaqu wowi ye puq wand kin te hat
kapa ngawu pe mare righe kin pugri nungoqi nei te kin ei rise. Di nungoqi
God ningg wand te Ququ pe kin mame dobui kin pugri wat rise.
18 Di nungoqi Ququ Yuwon Ye ningg gre pe nungoqi yumbo buagi ren puq
wen kin tende puayi God pengu wundig wundigne. Nungoqi priprine God
pengu wundig ningg yeng wawo yuwon di God ningg wute yuwon kin te
nei pe wawo ris di ni ningg anene God pengu wundig.
19 Nungoqi nge ningg anene Yumbui pengu wundig ei nge God ningg
wand yuwon ye asi suqo pu vise ye te ningg simbe gad kin tende puayi
wand te ngende mim pe tumone rise di wune gab segi simbe gad.
20 Te pugri wand te ningg bu God nge tiqi nundogh ko ei wand te bir kawo.
Di wand te bir kawo kin te ningg nge sen pe taq maimb pu kas. Nungoqi
Yumbui pengu wundig ei wune gab segi wand te simbe gad. Te nge pugri
ei wand te simbe gad ye.

Pol ni wand omo nawo kin wand

21 Tikikus ni Yumbui nei nimbig kin te ningg ni beghi mand beghi yawo
birag righe ye di ni Yumbui ningg yembe ye wuti yumbo nyanyene puq nen.
Ni nondo di yumbo buagi te ningg simbe nunduq ye. Te pugri nungoqi

simbe nunduq ei nungoqi nge pughe gri kas di pughe kateri kin te nei wamb.
22 Nge ni tiqi gudog nungoqi nde nondo kin puate taq pugri, ni nondo ei beghi pughe gri pas kin te nungoqi simbe nunduq ei nungoqi nei wamb di nungoqi ghav nunduq gre pu yequ tuqui.
23 Jisas ningg wute tende ris kin God ni umbo yuwon kin te ninde rundo. Wute yawo pirany righe kin di God nei bibig kin ane God di beghi Yumbui Jisas Kraist ninde pu rundo.
24 Nge God pengu gidig ei ni wute buagi beghi Yumbui Jisas Kraist pripri yawo rirang righe righene ris ye te nikin nde nei pene yuwon nuany.

Pilipai

Pol ni munene nar ir no Jisas ningg wute simbe nindiny kin tende puayi ni Pilipai no. Ni wute nde wand bir nawo di wute ninge Yumbui nei rimbig. Pudi wute ninge tende kin ni Pol Sailas temi taq mamb. (Wand ren kin te Aposel 16:12-40 tende qond.) Pol Sailas temi taq yemu kin puayi ni God nyamb mindiri riwo, di God puq nen titwuye naghe di taq yemu kin baj ngim bi.

Dobu wute Pilipai kin rutungu Pol ni tiqe aye pe mune taq yenu, di ni wet bidi ruwo pre wuti iri Epaproditus puq mindig kin tiqi mindog wet bidi te nare Pol nde no. Pugri bu Pol ni wet bidi ruwo ye te ningg chumbuai nindiny ningg nyumo raqe wen ur nindiq. Ni nari piyi ni taq yenu pudi ni chumbuai nand, di nari ni mune pugrine mai rire kin puayi ni chumbuai ei rind. Di nari ni Jisas nikin nyamb ni vighe viso kin pugrine ei ni mune nikin nyamb ri vighe viso.

1 Nge Pol di Timoti temu beghi Kraist Jisas ningg yembe ye wute, beghi nyumo raqe wen nungoqi nde peq wundo.

Di beghi nungoqi Pilipai opu was kin Kraist Jisas ane was ye te ningg nungoqi God te wute yuwon nganye was ye, wute nungoqi Jisas nei wumbig kin yeng muauq kin, di wute nungoqi nde yembe mand ye ane nungoqi nde peq wundo.

2 Nge God beghi wuyi pengu gidig ei ni di Yumbui Jisas Kraist ni nikin nde nei pene wute yuwon muany kin di umbo yuwon kin nungoqi meuq.

Pol wute Pilipai ris ye ni ningg God chumbuai nindig

3 Nge pripri nungoqi nei gubuq kin tende puayi nge God nge te chumbuai gidig.

4 Di pripri nge nungoqi buagi ane ningg God ane wand ei nungoqi ghav nunduq kin tende puayi nge chumbuai ane God temu wand.

5 Nge God chumbuai gidig kin puate te pugri: Nungoqi asi God nei wumbig urupuine pu rindi muq nungoqi nge God ningg wand yuwon ye simbe gad kin te ningg ghav wundigh.

6 Di nge nei gab te God ni nungoqi nde yembe yuwon ye ren puq nen, di ni puq neuq yembe ren pugrine nungoqi nde rise rise Jisas Kraist ni mune nandi ye.

7 Nge pripri nungoqi nei pe kuaqu was. Pugri bu nge nungoqi ningg pugri nei gab ye tuqui, te pugri God ni nikin nde nei pene nge yuwon nuagh di yembe ren negh kin ren ningg nungoqi nge ghav wundigh. Di nungoqi nge ghav wundigh kin te muq nge taq pu yengu kin ven nde puayi di taq yengu segine wute God ningg wand yuwon ye memare viso kin te oyi gidim di otinde simbe gidim ei ni wand te mat vise gre kin tende puayi anene.

8 Nge nungoqi nei pe kuaqu was te pugri nge nungoqi gudoqu yawo nganye kuregh di Kraist Jisas nungoqi yawo nirauq righe kin pugrine yawo kirauq righe, di God ni nei namb nge nganyene gad.

9 Di nge God pengu gidig ei nungoqi wute aye oyi oyi yawo wurany righe kin te quan yumbui ruso ruso, nei oghi ye rise di umbo pe yumbo ur buagi te ningg otinde nei wamb.

10 Di te kin ningg nungoqi yumbo ur pughe ye te tuquine kin te ir wawo ye tuqui di God nde rar pe nungoqi wutaqu yuwon kin was di wand ninge nungoqi nde rise segi ruso ruso Kraist mune nandi.

11 Di nungoqi yumbo ur tuquine puq wen kin te ningg nungoqi was kin te mir rise. Di yumbo ur tuquine puq wen kin te Jisas Kraist nde gri rindi. Yumbo buagi ren puq ren ei wute buagi riri ni yumbui nganye di God ningg nyamb rindivi viyo.

Pol taq yenu kin te ghav rind di God ningg wand yumbui viso

12 Muq, nge mand, nungoqi yumbo ren ei nei wumbiny ningg kari, te pugri mai muq nge kare kin ren ni God ningg wand yuwon ye nyinge ruwo vighe segi, pudi ghav rind wute nganye buagi God ningg wand yuwon ye te rutungu.

13 Te kin ningg di wute buagi king ningg baj pe yeng mawo kin di wute buagi aye ren nde kin ane ni nei rimb te pugri nge Kraist ningg yembe ye wuti pugri bu nge taq yengu.

14 Di nge taq yengu kin te ningg mand Jisas nei rimbig kin nganye buagi Yumbui ghav nindiny ni nei te mune quan nganye gre rind di ni God ningg wand simbe rind kin te ningg wune rimb segi.

15 Te nganye wute ninge ni wute nge wand rutungu ye te ningg ni nge ningg umbo brequ rise di ker mawo bu ni Kraist ningg wand yuwon ye bir mawo. Pudi ninge ni nei yuwonne rise di wand bir mawo yawo kurem bu puq men.

16 Wute nei yuwonne rise wand bir mawo kin ni nge yawo miragh righe bu ni puq men di ni nei mamb God nge naip ko di nge wute God ningg wand yuwon ye memare viso kin te oyi gidim.

17 Pudi wute ninge ker mawo ye ni nganyene Kraist ningg wand bir mawo segi. Ni mari ni puq men ei wet bidi materi di nyamb yumbui rise, di mari ni puq men ei nge taq pu yengu kin ven nde puayi nge mai quan megh.

18 Te piyi ni nge mai megh pudi nge te nei gibiny segi. Nge chumbuai gad te pugri ni Kraist ningg wand bir mawo. Piyi ni nei yuwon ye rise puq men o segi, pudi wand ni bir mawo kin te Kraist ningg wand pugri bu nge chumbuai gad.

Di nge priprine chumbuai gad ye,

19 te pugri nungoqi pripri nge ningg Yumbui pengu wundig di Jisas Kraist ningg Ququ ni nge ghav nindigh kin te ningg nge nei gab nge taq yengu kin te mune si meri ko ye.

20 Te kin pugrine nge nde umbo pe nge nei gab kin te nge yembe te si kare di minyuw kati segi ye, pudi pripri di muqne nge wune gab segi wand gad ei nge ghimbi quanene pe nge Kraist yumbui nyamb geg. Te kin te nge kas o kati te nge ni nyamb yumbui geg ye.

21 Te pugri pas kin te puate pughe kin ningg pas? Nge kati segi kas te Kraist ningg nge kas. Di nge kati te nge chumbuai gad te nge ko ni ane pas ye.

22 Pudi nge kati segi kas tedi nge yembe aye yuwon kin yembe gidiny ye tuqui. Muq nge pughe ei ken, nge kas o kati. Nge nei gab segi.

23 Nei tevi nge qo rimb. Nge nei yumbui te kati ei ko Kraist temu yuwon pu pas kin te quan nganye yuwon.

24 Pudi nge nungoqi ei ghav guduq ye, te ningg nge kasne.

25 Nge te kin ningg nei gab di muq nge nei gab kin te nge kati segi ye. Nge nungoqi ane pas ei ghav guduq Yumbui nei wumbig kin te yumbui ruso di chumbuai ane puq wen.

26 Pugri ei nge mune godo nungoqi ane pas kin te ningg nungoqi nge ningg Kraist Jisas nyamb wundiri riwo.

27 Muq yumbo yuwon kin nganye te pugri nungoqi yumbo ur te Kraist ningg wand yuwon ye te kin pugrine ei puq wen. Te ei nge godo nungoqi

gudoqu o segi, tedi nge nungoqi yumbo puq wen kin tene kutungu. Te pugri nungoqi buagi ane umbo irene rise gre pu yequ, di nungoqi nei irene rise di anene yembe irene wand ei wute Kraist ningg wand yuwon ye te rutungu di nganyene puq rind.

28 Di nungoqi wute nungoqi nyinge muaqu waghe ningg yumbo yembe mindiny kin te wune wumbim wayequ. Nungoqi gre pune yequ ei ni te muqond di nei mamb God nungoqi nitaqu wowi yuwon pu was di ni oyi ir maghe ye.

29 Te pugri God nungoqi Kraist ningg yembe wand kin yembe neuq ye te Kraist nei wumbig kinne segi, pudi ni ningg nyamb pe mai anene ware ye.

30 Nungoqi nge mai asi kare kin te wuqond di nge muq kare kin te ningg wutungu, te nungoqi mune pugrine ei mai ware ye.

2

Nungoqi Kraist ni nikin nyamb ni vighe viso kin pugri ei was

1 Muq nungoqi Kraist ane was kin te ningg nungoqi umbo pe gre wateri, Kraist nungoqi yawo nirauq righe kin te ningg nungoqi yivany puaq nunduq, nungoqi Ququ Yuwon Ye ane umbo irene kuse, wute aye yuwon wany di yawo wutony.

2 Nge simbe gad kin ren te nganyene nungoqi nde puq ren, tedi nungoqi yumbo ren ei puq wen: Nungoqi wute aye ane oyi oyi nei irene rise, wute oyi oyi yawo wurany righe, buagi ane yumbo ur irene puq wen, di buagi ane umbo irene rise. Nungoqi puq wen tedi nge chumbuai nganye gad.

3 Nungoqi nyamb wundiri riwo ningg wari wayequ di nungoqi segi bujeyi wase wayequ. Pudi wute aye nde nungoqi non nyamb wi righe ruso di wari wute aye te yumbui nungoqi yumbui segi.

4 Nungoqi yumbo nungoqi ne puq wen yawo kureuq kin tene nei wumbiny wayequ, pudi wute aye puq ren yawo kureny kin te anene ei nei wumbiny.

5 Nungoqi nei wamb kin te Kraist Jisas ni nei namb kin te kin pugrine ei rise.

6 Kraist nikinne ni God kin pugrine nganye, pudi ni nari ni buid nap ei ni God temi tuquine nganye mas kin te si nare segi, ni pugri nei namb segi.

7 Pudi ni oyi yumbo buagi ninde si nambu rise kin te si nare nandi wuti yembe ye ningg nas. Ni wutamu kin pugrine nas di wutamu ane tiqne.

8 Di ni wutamu kin pugrine nas kin tende puayi ni nikin nyamb te ni vighe viso di God ningg wand irepene nganye nutungu. Ni nei namb ni nati ye, pudi ni God nari kin pugrine puq nen nen di kruse pe nati.

9 Pugri bu God ni nindingi newo sunyi wam nganye kin tende nowi nas. Di God ni nyamb ire neng di nyamb te quan nganye yumbui, di nyamb buagi aye te ni nyamb ane tuqui segi.

10 Te ei wute buagi nginy tu wam ris kin qi pe ris kin di qi tamu ris kin ni buagi ane Jisas irine ei sungomyu gure ruang,

11 di buagi ane riri, “Jisas Kraist ni Yumbui” puq rind ye di God wuyi nyamb yumbui reng.

Nungoqi tomnji ti meyi kin pugri ei was

12 Pugri bu muq, nge mand nge yawo kirauq righe ye, nungoqi pripri wand irepene wutungu. Nungoqi nge nungoqi ane pas kin puayine wand irepene wutungu segi, pudi muq nge nungoqi ane pas segi kin puayi anene ei quan kumo puq wen. God nungoqi nitaqu wowi pre, pugri bu nungoqi

puq wen wen ne ei yembe te omo wawo. Te nungoqi wune wamb di buyaq ane ei puq wen.
13 Te pugri God ni pripri nungoqi puq neuq bu yumbo ni nari kin te puq wen yawo kureuq, di puq neuq yumbo ni nari kin te puq wen.
14 Yumbo buagi puq wen kin te oyi oyi minyang wand o ker wawo segine ei puq wen,
15 te ei wute mari nungoqi unje wap puq mand kin ngim segi, nungoqi yuwonne nganye was, di God ningg wo puqum segi kin was. Te pugri muqne nungoqi wute brequ kin pripri yumbo ur brequ rind kin ane was. Pugri bu wute buagi nde rar pe nungoqi tomnji nginy tu pe ti meyi kin pugri ei was.
16 Nungoqi beghi pas kin wand yuwon ye te simbe wundiny. Nungoqi puq wen tedi nge Kraist nandi kin tende puayi nungoqi ningg nge quan nganye chumbuai gad kin puate rise, te pugri nungoqi puq wen kin te bei rind te pugri nge yembe buid kap kin te segi yembe gad segi.
17 Nungoqi God nei wumbig kin te ningg nungoqi non ghimbi yumbo God weng kin pugri God nde wondo di ni ningg yembe te wand. Di nge yavi te prist ni yumbo God meng kin puayi ni wain guroq maind ei yumbo God meng ningg sir map kin yembe omo mawo ye te kin pugri nungoqi nde keq wundo. Ren kin te nganyene tedi nge chumbuai gad di nungoqi nge anene chumbuai bad.
18 Te kin pugrine nungoqi mune nge ane ei chumbuai bad.

Pol ni Timoti Epaproditus temi ningg simbe nand

19 Yumbui Jisas ni ngiq nand tedi nge nei yumbui nganye te nge Timoti ei tiqi gudog brequne nungoqi nde nondo ye. Ni nondo ei nungoqi pughe gri was kin te ningg wand nare nandi simbe nand ei te kin ningg nge anene chumbuai gad.
20 Wuti iri ni kin pugri ye nge temu pas segi. Te pugri ni nungoqi quan nganye ghav nunduq yawo gureg.
21 Te pugri wute buagi ni nikin yumbone nei mimbiny, ni Jisas Kraist ningg yembe te nei mimbiny segi.
22 Pudi nungoqi nonne Timoti wuqoind di nei wumbig pre, ni wuti oghi te pugri ni nge God ningg wand yuwon kin simbe gad kin te ningg ghav nindigh kin te wo kiyi ghav nindig kin pugri.
23 Nge nde nei pe te nge muq pughe gri kas kin te nei gab pre, tedi nge brequne ni tiqi gudog nondo.
24 Di nge nei gab pre Yumbui ni nge ghav nindigh di nge brequne mune nungoqi nde godo ye.
25 Epaproditus ni nge mand nge temu yembe bad ye, ni nge temu Kraist ningg ami ningg yembe bad. Ni wuti nungoqi nde pu wand nare nandi ye, di nge yumbo segi ye te ningg ghav nindigh ningg tiqi wundog nandi pu nas. Muq nge nei gab kin te nge ni mune nungoqi nde ei tiqi gudog nondo.
26 Te pugri ni nungoqi buagi ane nundoqu yawo gureg. Nungoqi ni num gureg kin wand te wutungu, pugri bu ni yivany nare.
27 Te nganye ni num gureg di nati ningg tumo. Pudi God ni yawo nitong num oghi. Di ni yawo nitong kin te ningg God ni nge anene yawo nitogh ei yivany quan nganye nge nde umbo pe rise segi.
28 Pugri bu nge muq ni tiqi gudog nondo ningg nganye kari. Te ei nungoqi ni mune wuqoind kin tende puayi nungoqi chumbuai wand kin tuqui. Di nge mune nei kumo gab segi.
29 Pugri bu nungoqi chumbuai yumbui ane ni Yumbui nde nyamb pe weti nowi. Wute Epaproditus kin pugri ye te ni nyamb yumbui rem ye tuqui.

30 Te pugri ni Kraist ningg yembe nand kin te ningg ni nati ningg tumo.
Ni nge ghav nindigh ningg quan nganye yembe nand di ni nikin ghimbi te
nei nimbiny segi. Ni nge ghav nindigh kin yembe te nungoqi puq wen tuqui
segi.

3

Kraist nei bibig kin te ningg God nde rar pe tuquine pas

1 Muq, nge mand, nge wand omo kawo ningg, nungoqi chumbuai wand
te pugri nungoqi Yumbui ane was. Nge wand asi ur gad kin te mune ur gad
kin te ningg si yavi kati segi, di nge puq ken tedi nungoqi ir waghe segi.
2 Nungoqi wute yumbo ur brequ isis mand kin ni ningg ei yeng wawo
yuwon. Ni wute brequ, ni nyombui, di ni sem quanene pend mawo kin
pugri.
3 Yumbo nganye te beghi bu ghimbi dugu chongo pend pawo kin nganye,
ni segi. Te pugri beghi God ningg Ququ nde gri God yumbui nyamb birag
di Kraist Jisas ningg chumbuai nganye bad. Beghi pari beghi yumbo beghi
bon gre pe puq pen kin te ghav rind puq bad segi.
4 Yumbo beghi bon gre pe puq pen kin ni ghav rind tuqui ye, tedi nge muq
tuquine nganye kas. Te pugri nge yumbo buagi te puq ken pre.
Di wuti iri nari yumbo pugri ye ni ghav rindig kin tuqui, te nge pugri nei
gab ye puate rise.
5 Te pugri nge moyu wuri wundi nginy 8-pela pu mo pre nge ghimbi dugu
chongo pend muagh. Di nge wuti Israel kin iri, Benjamin ningg wute tit pe
kin, di nge Hibru nganye kin. Di nge Parisi iri pugri bu nge lo buagi te kat
rise yuwon.
6 Di nge nei gab kin te yumbo God nge puq ken ningg nari kin te puq ken
yawo kuregh, pugri bu nge asi wute Jisas nei rimbig kin buagi te unje kap
mai isis keny. Wuti iri lo wuri kin yumbo buagi te puq nen muq te kin ningg
ni God nde rar pe tuquine nas kin tuqui, tedi wute mari nge unje kap puq
mand kin ngim segi.
7 Pudi yumbo ur nge asi kari ni nge ghav rindigh puq gad kin te muq kari
te ghav rind segi, te ei nge Kraist te wuti ningg kas.
8 Tene segi, nge kari yumbo buagi asi puq ken kin te muq Kraist Jisas nge
Yumbui nei gibig kin ren ane tiq segi. Nge Kraist nei gibig kin te yumbui
nganye. Te pugri nge Kraist nei gibig kin te ningg nge yumbo buagi si kare,
kari ni ghav rind segi. Te ei nge Kraist te wuti ningg kas,
9 di nge ninde kas. Nge ninde kas kin te nge ngeningne lo nde gri God nde
rar pe tuquine kas kin te segi, pudi Kraist nei gibig kin te ningg. God nde
rar pe tuquine pas kin te God nde pu rindi di te kin te beghi Kraist nei bibig
kin te ningg.
10 Yumbo nge puq ken yawo kuregh kin te Kraist di ni nati pre mune
nes newo kin gre te nei gab ningg. Te kin te Kraist nge ningg yuqo nare kin
tende nge ni ane yuqo pare kin pugri, di ni nei namb namb nati kin pugrine
nei gab ningg kari.
11 Nge yumbo ren rise tedi nge nei gab kin nge kati pre mune kes kewo
ye.

Beghi yumbo pateri ningg yembe bad kin te ei nei bibiny

12 Nge wand gad kin te nge yumbo te kateri pre o nge yumbo buagi te
tuquine puq ken pre te segi. Pudi nge muq yumbo te kateri ningg buid kap
kapne. Di Kraist Jisas ni te ningg qa nge neti ki nikin te wuti ningg kas pre.
13 Nge mand nge ngeningne kari nge yumbo kateri ningg yembe gad kin
te kateri pre ye puq gad tuqui segine. Pudi nge yumbo ren puq ken: Yumbo

asi yembe gidiny kin te nge si kare di yumbo otiwo kateri kin te ningg quan nganye buid kap.
14 Nge puq ken kin te ningg nge yumbo otiwo kateri kin te ningg buid kap ei yumbo te kateri. Te kin te God ni Kraist Jisas nde gri ni nge ngam niragh kewo ko ei ni nas kin tiqe pe kas kas te kin kas.
15 Beghi wutamu ququ pe gri gre pu yembu pre kin beghi buagi ane nei pugri kin ei rise. Pudi nungoqi ninge nei pugri kin rise segi ye, te God nungoqi ghav nunduq di nei wamb ye.
16 Pudi muq beghi wand pughe gri putungu pre ye te kin pugrine ei puq pen.
17 Mand, nungoqi wute aye te ane nge yumbo ur puq ken kin te ei sonyi wand, di wute beghi yumbo ur bei peuq kin pugrine puq ren ye te wuqond warene ris.
18 Te pugri wute nganye buagi ni Kraist kruse pe nati kin wand te dob meny ye. Ren kin te asi pripri simbe guduq di muq mune pugrine quanji quanji simbe guduq.
19 Wute men kin ni otiwo wase pe mo ye. Ni god te nikin ghimbi pe yumbo puq men yawo kurem kin, di yumbo beghi te ningg minyuw pati kin te ni oyi te kin puq men yawo kurem. Ni nei te yumbo qi pe kin quan nei mimbiny.
20 Pudi beghi beghi bon tiqe pas kin nganye te God nas kin tiqene. Di beghi wuti beghi nitamu pi kin ni tiqe tende pu nandi kin te ningg ghimbi buag pu pas. Te Yumbui Jisas Kraist.
21 Ni yumbo buagi ninde si nambu rise kin gre te ningg di ni beghi ghimbi oghi segi kin ren nare nitinde ni te ghimbi yuwon nganye rise kin pugri rise ye.

4

Pol ni wute Pilipai kin pughe ei ren kin te ningg yeri nindiny

1 Muq nge mand, nge nungoqi quan nganye yawo kirauq righe di gudoqu ningg kari. Nungoqi yumbo buagi nge kari kin puq wen ye te ningg nge chumbuai ane kas, di te kin ningg nungoqi ningg nge chumbuai gad. Mand nge nungoqi simbe guduq pre, nungoqi Yumbui nari kin pugrine ei puq wen wen di gre pu yequ.
2 Yuodia Sintike tequ nge kari nungoqi Yumbui nde nyamb pe mune wawo gudo.
3 Di nu nge mand nge ane yembe irene bad ye nu nyumbueg ren ghav ndiny ei ni teri umbo ire rise. Te pugri ni nge ane God ningg wand yuwon ye bir pawo wute buagi rutungu ningg yembe kumo rind. Ni di Klemen di wute aye nge ane yembe bad kin ninge ane ni nyamb te wute ris ris te kin ris ye ni nyamb rise kin buk pe tende rise pre.
4 Nungoqi priprine Yumbui chumbuai wundig. Nge mune puq gad: Chumbuai wand!
5 Nungoqi wute aye nde waghi gri yumbo buagi yembe wundiny ei wute buagi te ruqond. Te pugri Yumbui mune nandi ningg tumo rind.
6 Nungoqi yumbo isis te ningg nei kumo wamb wayequ, pudi nungoqi God ane wand kin wand buagi di chumbuai wundig kin tende gri nungoqi yumbo buagi te ningg pengu wundig.
7 Nungoqi puq wen tedi God ni umbo yuwon kin wute nei mamb segi kin te nungoqi neuq di nungoqi Kraist Jisas ane was di nei umbo ane yuwonne rise.
8 Di muq, nge mand, nungoqi yumbo nganyene kin, yumbo oghi kin wute te ningg chumbuai rind kin, yumbo tuquine kin, yumbo yuwon nganye

kin, yumbo wute ruqond riri ni yuwon kin, yumbo wute te ningg nungoqi nyamb rindivi viyo kin, yumbo te yuwon nganye di nyamb yumbui kin tene ei nei pe wawo ris.

9 Nungoqi yumbo nge nde pu wateri di wutungu kin te nge mim pe simbe gad o yumbo ur puq ken kin te nge puq ken wuqond kin te ei sonyi wand. Di God beghi umbo yuwon kin nengu kin ni nungoqi ane was ye.

Pol ni wute ni ghav rindig kin te chumbuai nindiny

10 Nge Yumbui nde quan nganye chumbuai gad, te pugri asine nganye pu rindi muq nungoqi nge nei wumbigh wumbighne. Nungoqi munene yumbo wi rindi kin te bei wand te nungoqi nge nei wumbigh. Nge nei gab nungoqi priprine nge nei wumbigh pudi te bei wand kin ngim segi.

11 Nge ren puq gad kin te nungoqi nge mune ghav wundigh ningg kari segi, te pugri nge nei katevi pre bu nge mai kare kin puayi o segi kin puayi nge chumbuai ane kas ye.

12 Nge yumbo rise segi kin nei gab di yumbo quan rise kin te nge nei gab. Nge ren kin nei gab pu ei pughe puayi di muainde ko, nge mir kuregh o mir quan ke mir gab, nge yumbo ninge rise segi o yumbo quan rise te nge chumbuai ane kas ye.

13 Kraist wuti nge gre negh kin ninde gri nge yumbo buagi te puq ken ye tuqui.

14 Pudi nungoqi nge mai ren ningg ghav wundigh kin te quan nganye oghi.

15 Tene segi nungoqi Pilipai kin nungoqi yumbo aye ren nei wamb pre. Te pugri nge God ningg wand yuwon ye nungoqi nde bir kawo urupuine kin tende puayi nge Masedonia si kiraq ningg di nungoqi ne nge wet bidi pe ghav wundigh, wute buagi aye Jisas nei rimbig kin te segi.

16 Te kin te nge Tesalonaika kas kin tende puayi nge yumbo segi, te nungoqi nge priprine ghav wundigh.

17 Ren kin te nge yumbo aye kateri ningg nei gab segi, pudi nge puq gad ei nungoqi yumbo ur yuwon ye aye mune puq wen, di nungoqi nyamb yuwon pu vise.

18 Muq nge yumbo asi segi kin te rise pre, di quan nganye mune. Epaproditus yumbo nungoqi nge wegh kin te nare nandi di muq yumbo buagi nge asi segi kin te rise pre. Nungoqi yumbo nge wegh kin te yumbo tuqo yuwon kin nganye God meng ye te kin pugri di God ni yumbo te ningg chumbuai nand.

19 Di nge God nari ei ni Kraist Jisas nde gri ni yumbo yuwon kin nganye ninde rise kin tende pu yumbo nungoqi segi kin te mune tuqui nupuq.

20 God beghi wuyi ei nyamb bidivi viyo viyo te kin rise. Te nganye.

21 God te wute yuwon kin buagi Kraist Jisas nde ris ye te chumbuai kin wand weny. Beghi mand ninge nge ane pas kin ni chumbuai kin wand nungoqi nde mi vindo.

22 God te wute buagi ni chumbuai kin wand nungoqi nde ri vindo. Di wute Sisar nde baj pe ris ye ni anene chumbuai kin wand ri vindo.

23 Yumbui Jisas Kraist ni nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin te nungoqi nde ququ pe rise. Te nganye.

Kolosi

Pol ni taq pu yenu kin tende puayi ni Epapras tiqi nindog Kolosi no. Ni no tende wand bir nawo di wute tende kin ninge ni Yumbui nei rimbig. Pol nikinne wute te nei nimbiny segi, pudi ni wute te ningg God pengu nindig di nyumo raqe wen ur nindiq.

Epapras ni wute wandoqi kin wand wute bei meny kin ninge Kolosi mas ye te ningg Pol simbe nindig, bu Pol ni nyumo raqe wen ur nindiq ei ni wute wandoqi kin wand wute bei meny kin ni pughe gri unje map kin te nei rimb. Wute wandoqi kin wand wute bei meny kin ni Jisas ningg wandoqi kin wand simbe mand bu Pol ni nyumo raqe wen ur nindiq ei ni wand nganyene kin pe Jisas ningg simbe nand. Ni nari Jisas ni nganyene God kin pugri. Di mune te pugri Kraist nde gri God yumbo buagi yembe nindiny. Di wand aye ren mune ur nand te pugri, Kraist irine beghi nitamu powi kin tuqui, ghav nundug yuwon pu pas di Kraist ni wam nganye nas, yumbo buagi ni nde nambune rise.

1 Nge Pol, God nikin nei pene ni nge Kraist Jisas ningg aposel ningg naip
ko. Nge di beghi mand Timoti nge temu nyumo raqe wen
2 nungoqi beghi mand Kolosi kin Kraist ane umbo irene was kin nungoqi
nde peq wundo. Nungoqi God ningg wute yuwon ye di wute Kraist nei
wumbig kin te si ware segi ye.
Nge God beghi wuyi pengu gidig ei ni nikin nde nei pene nungoqi yuwon
nuauq di puq neuq umbo yuwon pu kuse.

Pol ni wute Kolosi kin ningg God chumbuai nindig

3 Beghi nungoqi ningg God ane wand kin tende puayi beghi pripri God
beghi Yumbui Jisas Kraist ningg kiyi chumbuai bidig.
4 Te pugri nungoqi Kraist Jisas nei wumbig kin di God ningg wute buagi
yawo wurany righe kin te beghi putungu pre.
5-6 Nungoqi God nei wumbig di God ningg wute aye yawo wurany righe
kin nei te nungoqi yumbo nginy tu wam muauq rise kin ghimbi wany
pu was ye tende pu vindi. Yumbo nginy tu wam muauq rise kin wand
te wand nganye kin, te wand yuwon ye miningne nungoqi nde vindi kin
tende wutungu pre. Asi nungoqi Jisas ningg wand yuwon ye wutungu kin
nginy tende nungoqi God nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin te nei
wumbiny te nganyene ye. Te kin pugrine muq wand yuwon ye ven tiqe
manyi qi pe ven nde yeru kin tende mir nganye buagi rire di yumbui viso
viso.
7 Epapras wuti beghi ane Kraist ningg yembe ye wute ningg pas kin te
beghi ni quan nganye yawo birag righe ye, ni Kraist ningg yembe ye wuti
yumbo nganyene puq nen ye. Ni beghi nde nyamb pe nungoqi nde yembe
nand ye, ni nungoqi God nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin te ningg
simbe nunduq pre.
8 Di ni nungoqi wute yawo wurany righe kin yumbo ur God ningg Ququ
neuq kin te beghi simbe nundug.
9 Puate ven ningg beghi nungoqi ningg wand putungu kin nginy tende
puayi pune rindi muq beghi nungoqi ningg God pengu bidig kin te si pare
segi. Beghi God pengu bidig ei ni ningg Ququ nungoqi nei yuwon ye di
yumbo otinde nei wumbiny kin nei neuq kin tende pe nungoqi God nungoqi
pughe sin wen ningg nari kin te otinde nei wumbiny kin tuqui.
10 Beghi te ningg ni pengu bidig te ei nungoqi Yumbui nari kin pugrine
was, di pripri Yumbui chumbuai nand kin yumbo urne yembe wundiny. Te

kin te nungoqi yumbo ur yuwon kin buagi yembe wundiny kin te mir rire, di God ningg nei nei wumbiny kin te priprine yumbui viso viso.
11 Di ni ningg gre yuwon nganye te nungoqi gre buagi reuq ei nungoqi gre pu yequ di mai ware kin te ningg ker wawo segi. Di nungoqi chumbuai ane
12 wuyi chumbuai wundig. Te pugri ni nungoqi puq neuq ei otiwo yumbo nikin wute yuwon ye nikin ti pe nuany rise kin te wateri ye tuqui.
13 Te pugri ni beghi bur kin gre pe pu nitamu powi, nitamu nandi nikin wo ni yawo nirang righe kin ninde si nambu pas.
14 Nikin wo tende ni beghi wong nundumu yuwon pu pas. Te beghi yumbo ur brequ bad kin mai te puaq nundug.

Kraist ni yumbo buagi nde ye nganye nawo

15 Kraist ni God beghi buqoid tuqui segi ye ni pughe gri nas kin te tuquine nganye bei nand. Ni wo kiseyu nganye, yumbo buagi aye God nawo kin te ninde dobune.
16 Te pugri God ni nde si pe yumbo yumbo buagi yembe nindiny. Te yumbo yumbo nginy tu wam kin di yumbo qi pe kin, yumbo buqod kin di yumbo buqod tuqui segi kin. Piyi ququ yumbui, ququ gre kin, ququ nyamb kin di ququ ye mawo kin, God yumbo yumbo buagi ninde si pe yembe nindiny di yumbo buagi te ni nyamb rindivi viyo ningg.
17 Yumbo buagi rise segine ni nas, di ninde gri yumbo buagi muq rise kin te pugrine rise.
18 Wute Jisas nei rimbig ye ni Kraist ningg ghimbi di ni oyi ni ningg ngawu kin. Ni nde gri nikin ghimbi te urupui wuse. Te pugri ni wo kiseyu kin pugri ye nawo wute mati kin pe pu mune nes newo, te pu ei ni irine yumbo buagi nde ye nawo nas.
19 Te pugri God nikinne nei namb Kraist ni kin pugrine nganye nas ye di ni oyi ninde nas.
20 Di ninde gri God yumbo yumbo buagi qi pe kin di nginy tu wam kin anene ninde nambune mune nawo rise. Te ni wo ningg yavi kruse pe ir wi kin tende pe ni wute buagi ningg umbo yuwon gud di ane mune ruwo gudo.
21 Asi nungoqi yumbo ur brequ wand, pugri bu nungoqi nde nei pe nungoqi God ningg veri ningg was di ni ane irepe was segi.
22 Pudi muq Kraist ningg ghimbi wuti ye tende pe God nungoqi puq neuq ni ane mune wawo gudo, te ei nungoqi ninde rar pe yuwon nganye yequ, tuquine nganye yequ, di yumbo ur brequ kin wand nungoqi nde vise segi.
23 Nungoqi pugrine was ningg tedi yumbo ur ren ei puq wen: Nungoqi God nei wumbig kin nei si ware segi tabyuwod kin pugri gre pu yequ, di asi nungoqi Jisas ningg wand yuwon ye wutungu kin tende nungoqi God yuwon nuauq ye te ghimbi wany pu was kin nei te si ware wayequ. Jisas ningg wand yuwon ye ven qi pe ven nde tiqe manyi wand ven bir mawo pre, di nge Pol nge wand ven kin yembe ye wuti ningg kas.

Pol wute Jisas nei rimbig ye ni ningg yembe ye wuti ningg nas

24 Di muq nge nungoqi ningg mai kare kin ren ningg chumbuai gad. Te pugri nge ghimbi pe kin mai kare kin te nge Kraist nikin ghimbi te wute Jisas nei rimbig ye ni ningg mai nare kin cham te nge mune kare.
25 God nge wute Jisas nei rimbig ye ghav gidiny kin yembe wen gad ningg naip ko. Pugri bu nge nungoqi ningg yembe ye wuti ningg kas. Ni nge naip ko ei nge ni ningg wand otinde raqe gad.

26 Asi ni wand ven wute yabe chuqo mas kin di muq kin wute buagi nde raqe nand segi suqo pu vise, pudi muq nikin wute yuwon ye nde raqe nand.
27 God ni nei namb kin ni wand suqo pu vise kin te nikin wute yuwon ye wute Juda segi kin nde mingi ris kin ninde raqe nand. Wand suqo pu rise kin te yuwon nganye. Wand suqo pu rise kin taq pugri, Kraist nungoqi nde nas bu nungoqi God ane ni ningg ti pe was kin te ningg ghimbi wawo.
28 Beghi wute buagi nde Kraist ningg wand bir pawo. Beghi nei yuwon ye pe yumbo pughe kin ei puq ren ye te ningg bei peny di yumbo pughe ei puq ren segi ye te ningg simbe bidiny. Te ei beghi ni God nde rar pe pawo yeru kin tende puayi ni tuquine nganye ris di Kraist ane umbo ire rise.
29 Nge yumbo buagi ren puq ken ningg kari bu gre yumbui Kraist nge negh kin di nge nde yembe vind kin tende pe nge yembe buid nganye kap kap.

2

1 Muq nge nungoqi di wute Laodisia kin di aye nge muqoind segine kin nge nungoqi ningg yembe buid kap kin te ningg simbe guduq ei nungoqi nei wamb ningg.
2 Nge puq ken ei nungoqi umbo pe gre keuq di nungoqi nimand kin pugri wawo gudo di oyi oyi yawo ware righe, te ei nungoqi oghine nganye nei wamb kin te nungoqi yumbo quan rise kin pugri. Te ei nungoqi wand God suqo pu nawo rise kin te nei wumbiny kin tuqui, wand suqo pu rise kin te Kraist.
3 God ningg nei yuwon kin buagi di God ningg nei wateri kin te Kraist nde rise.
4 Nge wand ven simbe guduq ei wute wandoqi mand kin wand yuwon yuwon nungoqi meuq pudi nungoqi wandoqi munduq tuqui segi.
5 Piyi nge nungoqi ane pas segi pudi nungoqi nge nde nei pe was, di nge nungoqi umbo irene was di Kraist nei wumbig kin nei wat vise gre kin te gudouq di chumbuai gad.

Kraist nde pas di lo beghi imb ruangu tuqui segi

6 Pugri bu nungoqi Kraist Jisas beghi Yumbui weti nowi ye te kin pugrine nindene ei was.
7 Nungoqi ninde was kin te ni bei meuq kin pugrine ei was. Di Kraist nde was kin te nyumo yit qi pe quan nganye righe ruso kin pugri di yumbui wo. Te ei gre pu yequ, di nungoqi Kraist nei wumbig kin nei te ei quan nganye gre vind. Di Yumbui chumbuai wundig kin te ei nungoqi nde quan nganye bre.
8 Nungoqi qi pe kin yumbo kin wand quari ningg ei yeng wawo yuwon. Wand quari te wandoqi kin di mir rise segi ye. Eti wute ninge wand quari tende pe nungoqi taq pugri rumbuqu. Wand quari te wute di qi wen kin wand quari nde pu rindi, Kraist nde pu rindi segi.
9 Te pugri Kraist ni qi pe nas kin tende ni God nas kin pugrine nganye nas di God oyi ninde nas,
10 di nungoqi Kraist nde was kin te ningg God puq neuq di nungoqi yuwon nganye was. Ni irine ngawu namb, ququ yumbui di ququ ye mawo kin buagi ninde nambune mas.
11 Nungoqi ninde was ye te ningg nungoqi mune ghimbi dugu chongo pend pre kin. Te wute nde si pe ghimbi dugu chongo pend muauq segi, nungoqi Kraist ningg yumbo ur oyi wateri di ni yumbo ur brequ ghimbi puq ren yawo kureny ye te meware ruso ye te nungoqi ghimbi dugu chongo pend muauq kin pugri.

12 Nungoqi wuye mupuqu kin tende nungoqi Kraist anene ngamo pe wo
kin pugri. Di nungoqi nei wamb God ni gre yumbui nganye rise di gre tende
ni Kraist ngamo pe pu mune nindingi newo. Gre te nei wumbiny ye te ningg
nungoqi mune Kraist anene ngamo pe pu wes wewo kin pugri.
13 Asi nungoqi, nungoqi non nei brequ isis nungoqi nde umbo pe ris kin
tende pene was di nungoqi yumbo ur brequ wand kin nei brequ taq pugri
rumbuqu pu was kin te ningg nungoqi ququ riti. Pudi God nungoqi Kraist
anene ngamo pe pu mune nunduqu wewo. Te God beghi yumbo ur brequ
bad kin wand puaq nundug.
14 Lo ni beghi yumbo ur brequ bad kin te simbe wundug di beghi yumbo
ur brequ raqe wundug di puq wengu ninde nambu pas. Pudi God ni lo
beghi simbe wundug kin wand buagi te buagi ane puaq nand di lo nikin
gre te puaq nand di buagi ane kruse pe qungu ni riti.
15 Kruse pe God ni ququ nyamb kin di ye mawo kin ni gre te puaq nindim.
Ni ye nawo di ququ buagi taq pu yemu ninde dobu maru ei ni wute buagi
nde raqene bei nand ni gre buagi te nyinge nawo righe pre.
16 Pugri bu nungoqi wute rar wuqond yumbo ren puq wen ningg buid
mupuqu wayequ: Te mir o wuye we kin, God yumbui nyamb wurang
kin nginy yumbui, irew manyi manyi irew urupui kin mir yumbui yembe
mindiny kin nginy, di Sabat kin nginy pe God ane wand.
17 Yumbo buagi ren kin te yumbo nganye otiwo rindi ye te kin ququne.
Pudi yumbo nganye kin te Kraist nde buqod.
18 Wute ninge God yumbui nyamb mirang ningg sir map ningg nikin
ghimbi mai meny, di angelo yumbui nyamb miram. Nungoqi wute te rar
wuqond nungoqi nyinge muaqu waghe wayequ. Wute te kin ni yumbo
ruqo nyemb pe muqond kin te quan nganye nei kumo mimbiny. Ni nei
brequ ninde umbo pe rise kin pene yumbo yembe mindiny di mari nine
nei yuwon kin rise ye, wute aye segi.
19 Wute te kin ni Kraist beghi ngawu kin pugri ye ninde mas segi. Ngawu
pe gri ghimbi buagi mir riteri di ngape mboq pon di wuraim gre rind di
ghimbi buagi nat rise gre, di ghimbi quanene God nari kin pugrine yumbui
wuso.

Kraist ane wati

20 Nungoqi Kraist ane wati pre bu qi wen kin wand quari nde nambu
mune was segi. Muq pughe ningg bu nungoqi qi wen kin wute ningg was
di lo ren wutungu:
21 “Nu mir ren ghat rise segi kin. Te ye segi kin. Aye te tiq wuse segi kin.”
22 Lo ren ni yumbo yembe bidiny pre di brequne brequ rise ye te ninggne
wand rind. Te pugri lo ren te wute gri yembe mindiny di wute lo te ningg
mawo maghe ye.
23 Te nganye wute riri lo te nei yuwon ye. Ni nikinne angelo yumbui
nyamb miram ningg buid map, di God yumbui nyamb mirang ningg sir map
ningg nikin ghimbi mai meny, di ghimbi sabi mindiny kin yumbo yumbo
materi segi pugri bu wute riri lo te nei yuwon ye. Pudi lo te beghi ghav
rundug ghimbi pe kin nei brequ puaq bad tuqui segi nganye.

3

Yuwon nganye pas kin lo

1 God nungoqi Kraist ane mune nunduqu wewo pre, pugri bu muq
nungoqi nei te yumbo wam kin Kraist ni God nde si tuan pe opu nas kin
tende rise kin tende ei rise.

2 Yumbo wam kin tende ei nei wi rundo, qi wen kin yumbo te nei
wumbiny wayequ.
3 Te pugri nungoqi wati pre di ququ pe gri nungoqi Kraist ane God nde
suqo pu was.
4 Nungoqi was kin puate te Kraist, di otiwo ni raqe no di nungoqi anene
raqe wo, di nungoqi anene ni ningg ti yumbui pe was.

5 Pugri bu qi wen kin nei brequ nungoqi nde yembe rind kin ren wambui
riti. Te nei brequ quayi nyumbueg ane segi segi wand kin nei brequ,
yumbo puqum kin, yumbo brequ kin nei kumo wumbiny, yumbo ur brequ
wand yawo kureuq kin nei brequ, di yumbo quan nganye ei wateri yawo
kureuq kin nei brequ. Te pugri yumbo quan wateri yawo kureuq kin te god
wandoqi kin yumbui nyamb wuram kin pugri.
6 Te pugri wute buagi nei brequ ren kin rise ye God ningg umbo ker
yumbui ninde rindi ye.
7 Nungoqi asi was kin te yumbo ur ren kin pe qa was ye.
8 Pudi muq nungoqi yumbo ur buagi ren me ei ware ruso: Te umbo brequ
kuse, wute aye umbo ker wany, wute aye mai weny kin nei brequ, wute
aye nyamb brequ wundiny, di aru kin wand nungoqi nde mim pe pu vindi
wayequ.
9 Nungoqi oyi oyi wandoqi wand wayequ, te pugri nungoqi yabe kin nei
brequ di yumbo ur nungoqi nde rise kin te meware ruso,
10 di wutaqu urupui kin ningg was pre. God ni nungoqi puq neuq wute
urupui kin was di ni nas kin pugrine nganye was te ei nungoqi ni ningg
yumbo ur te otinde nganye nei wamb.
11 God beghi puq nengu wutamu urupui kin pas ei wute Juda kin di wute
Grik kin ane irene pas, wute ghimbi dugu chongo pend kin di ghimbi dugu
chongo pend segi kin, wute tit wand tuan aye kin, wute qi puch aye kin,
wute ninge wute aye nde taq pu yemu yembe mand kin di wute ir pu mas
kin beghi buagi ane irene pas. Te pugri yumbo yumbo buagi te Kraist irine
nas, di Kraist irine beghi wutamu buagi nde nas.

12 Nungoqi wutaqu God si numbouq ye ni nungoqi ir nuaqu nikin wute
yuwon ye ningg was di quan nganye yawo nirauq righe. Pugri bu nungoqi
yumbo ur ren ei chongo kin pugri ware righe: Wute aye ei quan nganye
yawo wutony, wute aye yuwon wany, nungoqi wute aye wuqond di wari
ni nungoqi ane tuquine, nungoqi yumbui di ni segi puq wand wayequ, ker
ane wute wand simbe wundiny segi, di brequne umbo ker wawo segi.
13 Nungoqi oyi oyi ghav wand, di nungoqi kin iri ni wuti aye unje naip
te wuti te oyi ni oyi nindig segi kin, ni oyi ni wand puaq nindig. Yumbui
nungoqi wand puaq nunduq pre kin pugrine ei nungoqi mune oyi oyi wand
puaq wand.
14 Yumbo ur buagi ren nde wam wute aye yawo wurany righe kin yumbo
ur te ei nungoqi nde wawo vis. Wute yawo pirany righe kin yumbo ur te
ye ruwo di yumbo ur buagi aye te irepe rirur di gre reny ye.

15 Umbo yuwon kuse kin yumbo ur Kraist beghi nengu kin te ei nungoqi
nde gre rind. Yumbo ur te ei nungoqi pughe sin wen ye te ningg yeri
runduq. Te pugri umbo yuwon kuse kin yumbo ur wen ningg qa God
nungoqi irepe nequ war ghimbi irene kin pugri was. Di priprine ei God
chumbuai wundig.
16 Kraist ningg wand te ei nungoqi umbo pe wat vise gre. Di nei yuwon
ye pe Kraist ningg wute aye Kraist ningg wand bei weny di yeri wundiny ei
ni yumbo ur yuwon kinne rind. Nungoqi nde umbo pe God ei chumbuai
wundig di yuwo Buk Song pe rise kin te ei wari, di Yumbui chumbuai

wundig kin yuwo te ei wari, di yuwo Ququ Yuwon Ye nungoqi neuq kin te ei wari.
17 Nungoqi yumbo buagi puq wen o wand wand ningg te nungoqi Yumbui Jisas nde nyamb pe ei puq wen, di ninde gri ei God beghi wuyi chumbuai wundig.

Wute baj ire pe ris kin nikin wand

18 Nungoqi nyumbueg ngam kin nungoqi nungaim nde nambune ei was, te pugri nungoqi Yumbui ningg wute bu nungoqi pugrine puq wen kin te tuquine puq wen.
19 Nungoqi quayi nungoqi nungam yawo wurany righe, ni umbo yuqo riti kin yumbo ur bei wundiny wayequ.
20 Nungoqi wo nungoqi nuyi numo wand buagi yeri runduq di te kin pugrine ei puq wen. Te pugri Yumbui ni yumbo ur te kin ningg chumbuai nand ye.
21 Nungoqi kiyi nungoqi wo yumbo yumbo buagi puq ren ye te ningg wand pe ware wayequ, eti ni nei rimb kin riri ni yumbo ur yuwon kin puq ren tuqui segi puq rind di yumbo ur yuwon kin si rire.
22 Nungoqi wutaqu wute aye nde taq pu yequ yembe wand ye nungoqi nungoqi non yumbui mingg wand irepene wutungu di mari kin yembe te yembe wundim. Eti nungoqi ninde rar pene yembe wand te ei ni nungoqi chumbuai munduq ningg wari, ni rar suqo pe nungoqi yembe wand segi, te wayequ. Nungoqi beghi Yumbui yawo wurang righe di chumbuai nand ningg wari te nungoqi yumbui ni mari kin yumbo te chumbuai ane puq wen.
23 Yumbo buagi yembe wundiny kin te nungoqi nde umbo pe nungoqi non yembe nei wumbiny kin pugrine yembe wundiny. Nungoqi nde nei pe nungoqi Yumbui yembe wundig kin pugri, wute yembe wundim segi.
24 Te pugri nungoqi nei wamb Yumbui oyi te kin ningg oyi nunduq ye di nungoqi Yumbui nikin wute yumbo yumbo nuany rise kin te wateri ye. Nungoqi Yumbui Kraist ningg yembe ye wute, ni nungoqi non yumbui nganye.
25 Wute buagi yumbo unje rip kin God ni unje rip kin tuquine ei oyi nindiny ye. Te pugri God ni wute nyamb kin di nyamb segi kin buagi ane tuqui tuquine ei ir nawo ye.

4

1 Nungoqi wutaqu yumbui ningg was kin nungoqi mune wute nungoqi nde taq pu yeru yembe rind ye te yumbo ur tuquine kin di yuwon kin ei bei wundiny. Te pugri nungoqi nei wamb nungoqi mune nungoqi Yumbui nginy tu wam nas.

Priprine Yumbui pengu bidig

2 Yumbui pengu wundig kin te si ware wayequ. Yumbui pengu wundig kin tende puayi nei wamb yuwon di Yumbui chumbuai wundig.
3 Nungoqi Yumbui pengu wundig kin tende puayi beghi ningg anene Yumbui pengu wundig ei God beghi ni ningg wand bir pawo kin ngim nuangu, te ei Kraist ningg wand suqo pu vise kin te bir pawo. Nge Kraist ningg wand yuwon ye te bir kawo ye te ningg qa muq taq pu yengu.
4 Nungoqi Yumbui pengu wundig ei nge wand ven oghine bir kawo, God ni nari kin pugrine oghine raqe gad.
5 Wute Jisas nei rimbig segi kin nde nungoqi oghine nei wamb yuwon di yumbo ur yuwon ye ei bei wand. Pughe puayi nungoqi Kraist ningg yumbo ur ninde bei wand kin tuqui tedi bei weny.

6 Nungoqi wute aye ane wand wand nungoqi wand yuwon kin wute
rutungu yawo kureny kin wand tene ei wand. Te ei wute buagi nungoqi
ningg pughe gri wand mand kin te tuquine oyi wand kin nei wamb.

Pol ni chumbuai kin wand neny

7 Tikikus nge kas kin te ningg wand buagi nungoqi simbe nunduq ye.
Tikikus ni beghi mand beghi quan nganye yawo birag righe ye, ni wute Jisas
nei rimbig kin yembe ye wuti yumbo nganyene puq nen ye, di ni beghi ane
Yumbui ningg yembe ye wute ningg pas.
8 Nge ni tiqi gudog nungoqi nde nondo kin puate taq pugri, ni beghi pughe
gri pas kin te nungoqi simbe nunduq di ni nungoqi ghav nunduq gre pu
yequ tuqui.
9 Ni Onesimus temi ei mondo ye. Onesimus nungoqi non wutine iri, ni
beghi mand yawo birag righe ye, di ni wuti yumbo nganyene puq nen ye.
Ni temi ei yumbo yumbo buagi ren nde puq ren kin te ningg simbe munduq
ye.
10 Aristarkus wuti nge temu taq pu yembu kin ni nungoqi chumbuai kin
wand neuq, di Mak ni mune pugrine nungoqi nde chumbuai kin wand
ni vindo. Mak ni Barnabas kinyangri. Ni ningg nge asine nungoqi simbe
guduq pre, ni nungoqi nde nondo tedi nungoqi ni weti nowi di nungoqi
nde baj pe ei nas.
11 Di Jisas ni nyamb aye Jastus puq mindig kin te ni mune pugrine nungoqi
nde chumbuai kin wand ni vindo. Wute Juda kin temi ire pu men ne nge
ane wute God nde si nambu ris ye te kin ningg yembe bad, Juda kin ninge
aye segi, di ni nge umbo megh kughe ye.
12 Epapras nungoqi non kin wutine iri, di Kraist Jisas ningg yembe ye
wuti, ni mune nungoqi chumbuai kin wand neuq. Ni pripri nungoqi ningg
God pengu nindig kin te ningg buid kumo nap. Ni God pengu nindig ei God
nungoqi gre neuq ei God nungoqi pughe gri was ningg nari kin pugrine
was, nungoqi wute quayi kin ningg was, di ni nei wumbig kin te ningg nei
tevi wamb segi.
13 Nge nungoqi simbe guduq ni nungoqi di beghi mand Laodisia kin di
Hierapolis kin ghav nunduq ningg buid nganye nap.
14 Beghi mand yawo birag righe ye dokta Luk ni Demas temi mune
nungoqi nde chumbuai kin wand mi rundo.
15 Nungoqi nge ningg chumbuai kin wand beghi mand Laodisia ris kin
weny, di Nimpa di wute Jisas nei rimbig ye pripri ninde baj pe rikur kin te
ane nge ningg chumbuai kin wand te weny.
16 Nungoqi nyumo raqe wen wundoq pre di wute Jisas nei rimbig ye
Laodisia kin ninde mune weq wuso ei ni mune rundoq. Di Laodisia kin oyi
nge nyumo raqe ninde keq wuso kin ni rundoq pre di nungoqi nde mune
req wundo ei nungoqi mune wundoq.
17 Arkipus pugri simbe wundig, “Nu yeng ghawo yuwon Yumbui ningg
yembe kuateri kin te yembe ndiny omone ei ghawo.”
18 Nge Pol, nge chumbuai kin wand ren nge ning nde si pene ur gad. Nge
taq pu yengu kin te nei gheri wap wayequ. Nge God pengu gidig ei ni nikin
nde nei pene wute yuwon nuany kin te nungoqi nde vise ye.

1 Tesalonaika

Pol ni tiqe manyi nar ir no wute Jisas ningg simbe nindiny. Ni nar ir no kin te buagi ane manyi bad te tevi aye tevi nand. Di buk wen te Pol ni nar ir no wute Jisas ningg simbe nindiny kin namba tri. Di ni wute Tesalonaika nde wand bir nawo. (Nu Aposel 17:1-15 te ndoq.) Pudi Juda mingg wute ye mawo kin ni wute Pol ningg wand rutungu kin te ningg umbo brequ kuse di bub meri no. Timoti no di mune nganye Jisas ningg simbe nindiny.

Dobu Pol ni Korin nas kin tende puayi ni nyumo raqe wen wute Jisas nei rimbig ye Tesalonaika ris kin ninde ur nindiq. Nyumo raqe wen nde Pol ni wute Tesalonaika kin God nde nei rundub ye te pugrine rise kin te ningg God chumbuai nindig. Ni Pol nei rimbig di yawo rirang righe, pugri bu piyi ni mai nganye buagi rire pudi ni God nde nei rundub kin te risene. Di Pol ni wute mati kin di Jisas otiwo mune nandi kin puayi pughe sin ren kin te ningg pengu rind kin te oyi nindiny ningg.

1 Nge Pol, di Sailas Timoti temi beghi temu ire nyumo raqe wen peq wundo.

Nyumo raqe wen nungoqi wute Jisas nei wumbig kin Tesalonaika kin, nungoqi God beghi wuyi di Yumbui Jisas Kraist ni te, nungoqi nde peq wundo.

Nge God pengu gidig ei nikin nei pene wute yuwon nuany kin te nungoqi nde vise di puq neuq umbo yuwon pu kuse.

Wute Tesalonaika kin pughe gri Jisas nei rimbig kin

2 Beghi pripri nungoqi ningg God ane wand kin tende puayi beghi nungoqi buagi ane ningg God chumbuai bidig.

3 Te pugri nungoqi Jisas nei wumbig kin te ningg yumbo ur yuwon kin yembe wundiny, wute aye yawo wurany righe ye te ningg yembe buid wap, di beghi Yumbui Jisas Kraist mune nandi ye te ningg ghimbi wang pu was ye te ningg gre pu was. Beghi God beghi wuyi ane wand kin tende puayi nungoqi yumbo ur te nei bibiny di God chumbuai bidig.

4 Mand God yawo nirauq righe kin, beghi God chumbuai bidig kin puate taq pugri, beghi nei bab God nungoqi ir nuaqu di nikin wute ningg was pre.

5 Te pugri Jisas ningg wand yuwon ye nungoqi nde pare bodo kin te beghi wand omone simbe buduq segi, beghi Ququ Yuwon Ye ningg gre pe yumbo ur gre ye anene bei buduq, di beghi nungoqi nde yumbo ur bad ye tende pe yumbo nganye kin Jisas ningg wand yuwon ye pe rise kin te raqene bei buduq. Beghi nungoqi ane pas di nungoqi ghav buduq ningg yumbo ur bad kin te nungoqi wuqond pre.

6 Te pugri nungoqi beghi ningg yumbo ur di Yumbui ningg yumbo ur wateri bu piyi nungoqi God ningg wand watevi ye te ningg mai quan ware pudi Ququ Yuwon Ye chumbuai neuq kin tende pe wand te chumbuai ane watevi.

7 Pugri bu nungoqi oyi wute Jisas nei rimbig kin Masedonia opu kin di Akaia opu kin nungoqi yumbo ur yuwon ye te rundouq di ni mune yumbo ur te kin pugrine puq ren.

8 Te pugri Yumbui ningg wand nungoqi nde gri vindi kin te wonji nganye viso. Masedonia di Akaia ne mutungu segi, nungoqi God nei wumbig kin wand vir ir tiqe buagi mutungu nei mamb omo pre. Pugri bu beghi wand pughe ye ei mune simbe bad.

9 Te pugri wute te nikinne beghi nungoqi nde bodo di pughe gri beghi wutamu pi ye te kin simbe mand. Di nungoqi wandoqi kin god dob weny

di God nganye nas nas te kin nas ye ni nde wondo ei ni ningg yembe ye wute ningg was ye te ningg simbe mand.
10 Di ni kuwonyimi, ngamo pe pu mune nindingi newo kin te, ni wam pu nati ni ye te ningg ghimbi wawo pu was ye te ningg simbe mand. Ni kuwonyimi Jisas ni God beghi umbo ker nuangu di mai nupung wuso pu wuse kin tende pu mune nitamu powi ye.

2

Pol Tesalonaika pe yembe nand kin

1 Mand, nungoqi non gri nei wamb beghi bodo nungoqi nde pas di yembe bad kin yembe te ir righe segi.
2 Nungoqi nei wamb beghi nungoqi nde bodo segine beghi Pilipai pe po. Di Pilipai pe beghi yuqo quan pare di wand brequ mundug. Pudi beghi God beghi gre nengu di beghi yuqo ren kin nungoqi nde mune pare kin wune bab segi gre pu yembu di God ningg wand yuwon ye nungoqi nde simbe bad.
3 Beghi bodo nungoqi wand yuwon ye simbe buduq kin te beghi unje gri simbe buduq segi, yumbo ur brequ kin nei pe simbe buduq segi, di beghi nungoqi wandoqi buduq segi.
4 Beghi te kin pugrine puq pen segi. Pudi God ni beghi tuqui nupumu beghi tuqui pugri bu ni beghi wand yuwon ye bir pawo kin yembe wen nengu. Beghi wand te wute chumbuai rind ningg bir pawo segi, pudi God, wuti beghi umbo tuqui nupung ye, ni chumbuai nand ningg.
5 Nungoqi nei wamb beghi nungoqi puamb puauq kin wand bad segi, di beghi nungoqi wet bidi qo bubuq kin nei brequ te buag pare ningg wand bad segi. God ni beghi nei nundog nge wandoqi gad segi.
6 Beghi yembe ren bad kin beghi nungoqi o wute aye beghi nyamb mindiri riwo ningg yembe bad segi.
Piyi beghi Kraist ningg aposel bu beghi nungoqi ghav wundug ningg pengu buduq kin tuqui ye,
7 pudi beghi nungoqi ghav wundug ningg pengu buduq segi. Wo kumo miny reny riq di sabi rindiny kin pugrine beghi asi nungoqi ane pas kin tende beghi waghine pas di sabi buduq.
8 Beghi nungoqi quan nganye yawo pirauq righe, pugri bu beghi nungoqi God ningg wand yuwon yene yeri buduq ningg sir pap segi, pudi beghi nungoqi ningg pati ningg anene sir pap. Te pugri beghi nungoqi quan nganye yawo pirauq righe.
9 Mand, beghi nungoqi ane pas kin tende puayi beghi pughe gri yembe buid pap kin te nungoqi nei wamb. Beghi God ningg wand yuwon ye nungoqi nde bir pawo kin tende puayi bur di bogisumb beghi bon gri yembe bad, te ei beghi nungoqi ane pas ye te ningg mir bag wumbumu ningg wet bidi meware ruso segi.
10 Beghi nungoqi wute Jisas nei wumbig kin ane pas di pughe gri nungoqi nde yuwon nganye pas, di yumbo buagi tuquine puq pen, di yumbo ninge unje pap kin wand beghi nde vise segi kin te nungoqi nei wamb di God nei namb.
11 Te pugri nungoqi nei wamb beghi nungoqi ghav buduq kin te kiyi wo ghav nindiny kin pugri nungoqi wutaqu ire ire ghav buduq di yeri buduq.
12 Beghi nungoqi gre peuq, di umbo peuq kughe, di nungoqi God nari kin pugrine was di God chumbuai nand kin yumbo ur yembe wundiny ye te ningg priprine simbe buduq. God nungoqi ngam nirauq wandi wute ninde si nambu ris ye tende ni ane was di ninde ti pe was.

13 Te kin ningg anene beghi pripri God chumbuai bidig. Te pugri beghi
God ningg wand nungoqi nde pare bodo simbe bad kin te nungoqi wute
wand omone simbe mand kin pugri wutungu segi, nungoqi God ningg wand
nganye kin pugri watevi di umbo pe wawo vis. Nungoqi wutaqu God nei
wumbig kin God ningg wand nungoqi nde yembe vind.
14 Mand, yumbo yumbo nungoqi nde puq ren kin te God ningg wute Jisas
nei rimbig ye Juda kin nde puq ren kin ane tuquine. Ni nikin wand irene ni
mai meny kin pugrine nungoqi mune nungoqi non wand irene mai yumbui
meuq.
15-16 Wute Juda kin propet nganye buagi mi pre, di Yumbui Jisas mi, di
muq ni beghi mune puaq mundumu po. Ni beghi wute Juda segi kin God
ni nate ruwi di yuwon pu ris ye te kin wand simbe bidiny kin te ningg segi
puq mand bu ni God puq meng ni mingg quan nganye umbo ker nuam di
ni wute buagi quan nganye veri mindim. Ni puq men kin te muq ni yumbo
ur brequ te quan nganye yumbui pre. Di muq God ni umbo ker yumbui
nganye ninde vise pre.

Pol mune Tesalonaika no yawo gureg

17 Mand, wute aye beghi puq mengu di ngeri puch ren ningg beghi
nungoqi si piraqu bon bon pas. Pudi beghi nungoqi si piraqu ye te ningg
quan nganye umbo yuqo pati di mune bodo nungoqi budoqu yawo nganye
guregu. Te ningg bu beghi bodo ningg buid nganye pap pap.
18 Beghi nungoqi nde mune bodo yawo nganye guregu. Nge Pol, nge beghi
nungoqi nde bodo ye te ningg quan nganye buid kap kap, pudi Satan beghi
ngim imb nuangu.
19 Nge nungoqi nde godo yawo kuregh kin taq pugri otiwo beghi Yumbui
Jisas mune nandi kin tende puayi di beghi yumbo pughe kin pe ei beghi
ninde rar pe gre pu yembu di chumbuai ane yembu? Beghi yumbo pughe
kin pe bei bad beghi yembe tuquine yembe bidiny? Te nungoqi. Beghi
nungoqi ninggne ei chumbuai bad ye.
20 Te pugri nungoqi ningg di beghi nyamb yumbui patevi di chumbuai
ane yembu.

3

1 Beghi nungoqi quan nganye yawo putouq bu beghi mune nganye
ghimbi pawo kin tuqui segi, pugri bu beghi nei bab kin nge Sailas temune
Atens pas,
2 di Timoti oyi nungoqi nde nondo. Timoti beghi mand, ni God ningg
yembe ye wuti yuwon ye beghi ane Kraist ningg wand yuwon ye bir pawo
ye. Beghi ni tiqi budog nungoqi nde nondo ei nungoqi Jisas nei wumbig kin
nei te gre neny di ghav nunduq ningg.
3 Te ei wute nungoqi mai meuq pudi te ningg nungoqi Jisas nei wumbig
kin nei te si ware segi. Nungoqi nonne nei wamb mai te kin te God nari
beghi pugri ei mai pare pare pas ye. Te kin ningg bu ni beghi nupumu po.
4 Asi mai ren kin ruwi segine beghi nungoqi ane pas kin tende puayi
beghi nungoqi simbe buduq otiwo di beghi unje mupumu mai isis mengu
ye. Muq nungoqi non gri otinde nganye nei wamb beghi simbe buduq ye
te kin pugrine nganye puq ren.
5 Puate ven ningg bu nge mune nganye ghimbi kawo kin tuqui segi. Nge
brequne Timoti tiqi gudog nungoqi nde nondo ei guqod nungoqi Jisas nei
wumbig kin nei te pughe gri vise. Nge wune gab eti wuti wute puamb nuany
kin nungoqi puamb nuauq di nungoqi Jisas nei wumbig kin nei te si ware
di beghi yembe bad kin mir rise segi.

Timoti ni Tesalonaika pughe gri mas kin wand nare nandi

6 Pudi muq Timoti nungoqi nde pu muq tene nandi beghi nde ni neyi
pre, di ni nungoqi Jisas nei wumbig kin nei te si ware segi di wute aye yawo
wurany righe kin wand yuwon ye te nare nandi simbe nand. Ni beghi simbe
nundug nari nungoqi pripri beghi nei wumbug di quan nganye chumbuai
wand, di beghi nungoqi budoqu yawo guregu kin pugrine nungoqi beghi
wundomu yawo kureuq.
7 Mand, nungoqi pughe gri Jisas nei wumbig kin te beghi putungu, pugri
bu beghi unje mupumu mai isis mengu kin tende puayi beghi te nei bibiny
di gre pateri.
8 Muq nungoqi Yumbui ane was di gre pu yequ ye te ningg beghi mune
chumbuai ane pas.
9 Muq beghi nungoqi ningg God chumbuai bidig. God nungoqi ningg
beghi chumbuai yumbui nganye nengu, di te ningg beghi oyi ni chumbuai
bidig. Pudi beghi ni chumbuai bidig kin te ni beghi chumbuai nengu kin te
ane tuqui segi, ni oyi beghi nungoqi ningg chumbuai yumbui nganye nengu.
10 Bur di bogisumb beghi God pengu bidig gre te ei beghi ngiq nundug ei
beghi mune bodo nungoqi budoqu ningg. Te ei nungoqi Jisas nei wumbig
kin nei ninge tuqui segi di beghi ghav buduq.
11 Nge beghi God di wuyi pengu gidig ei ni nikinne di beghi Yumbui Jisas
ni beghi ngim muangu ei beghi nungoqi nde bodo.
12 Nge Yumbui pengu gidig ei ni nungoqi wute Jisas nei wumbig kin nonne
oyi oyi yawo wurany righe di wute buagi aye te yawo wurany righe kin
yumbo ur te nungoqi nde bre nand di quan nganye yumbui ruso ei beghi
nungoqi yawo pirauq righe kin ane tuquine.
13 Di nge ni pengu gidig ei ni puq neuq nungoqi umbo pe gre wateri pu ei
otiwo beghi Yumbui Jisas nikin wute yuwon ye ane mandi kin tende puayi
nungoqi beghi God di wuyi nde rar pe wand nungoqi nde rise segi yuwon
nganye yequ.

4

God chumbuai nundug kin yumbo ur ei bad bad pas

1 Mand, nungoqi pughe gri was ei God chumbuai nunduq kin yumbo ur
te beghi yeri buduq di nei watevi pre, di muq nungoqi yumbo ur te kin qa
puq wen wen was pre. Di muq beghi Yumbui Jisas nde nyamb pe nungoqi
buid nganye pupuq nungoqi yumbo ur te kin ei mune quan nganye puq
wen.
2 Te pugri beghi Yumbui Jisas ningg gre pe nungoqi wand yeri buduq kin
te nungoqi nei wamb.
3 God ni nei namb kin nungoqi ninde rar pe yuwon nganye ei was: Te
pugri quayi nyumbueg segi segi wand kin yumbo ur te puaq wand yuwon.
4 Te kin te nungoqi wutaqu ire ire nei brequ nungoqi nde rindi di nungoqi
unje rupuqu ye te ningg nungoqi non ghimbi yeng wany yuwon, di yuwon
nganye was kin yumbo ur di God chumbuai nunduq kin yumbo ur pene ei
was.
5 Nei brequ wute Juda segi kin ni God ningg yumbo ur nei mamb segi
di nikin nei brequ pe puq men kin pugri nyumbueg segi segi wand weny
wayequ.
6 Di te kin pugrine wute Jisas nei mimbig kin aye unje wap di ni ngam
wutim rise wayequ. Te pugri Yumbui ni yumbo ur buagi ren kin ningg
wute quan nganye brequ nindiny ye. Yumbui wute brequ nindiny ye te kin
ningg beghi asine wand gre ye simbe buduq di wu wand buduq pre.

7 Te pugri God ni beghi ngam nirangu ninde bodo kin te ni beghi quayi
nyumbueg ane segi segi wand ningg ngam nirangu bodo segi, beghi ninde
rar pe yumbo ur brequ bad segi yuwon nganye ei pas ningg bu ngam
nirangu bodo.
8 Pugri bu wuti beghi wand ven dobu ni viso te ni wute dobu ni mo segi,
ni God wuti nungoqi Ququ Yuwon Ye neuq ye ni dobu ni no.
9 Nungoqi non nimand aye Jisas nei rimbig kin yawo wurany righe ye te
kin wand beghi gri nyumo raqe ur buduq di simbe buduq kin yembe segi.
Te pugri nungoqi pughe gri wute aye oyi oyi yawo wurany righe kin yumbo
ur te God nungoqi non grine nuaqu waghe pre. Pugri bu muq nungoqi wute
aye oyi oyi yawo wurany righe.
10 Di muq nungoqi nimand tiqe buagi Masedonia opu yeru kin ninde
yumbo ur ren kin qa bei wand wand. Pudi mand, beghi nungoqi simbe
buduq nungoqi yumbo ur te kin quan nganye ei mune puq wen.
11 Beghi asi nungoqi simbe buduq kin pugrine waghine was, nungoqi
non yembene nei wumbiny wute aye ningg yembe wunjari ruso wayequ,
di nungoqi non si pene yembe wand mir wateri di was.
12 Te ei wute aye nde si pe was segi nungoqi non nde gre pene was, di
wute aye Jisas nei rimbig segi kin ni te kin rundoqu di chumbuai runduq.

Yumbui mune nandi kin

13 Mand, beghi nei bab kin nungoqi wute mati kin otiwo pughe sin ei rem
ye te kin ei oghine nei wamb ei yuwon. Te ei nungoqi wute God nei rimbig
segi kin ni wute riti kin mune res riwo ye te ningg mune ghimbi ruwo segi
ye ni wute riti ye ningg yivany rire kin pugri yivany ware segi.
14 Beghi nei bab nganyene nganye Jisas nati di mune nes newo pre, pugri
bu beghi nei bab wute Jisas nei rimbig kin riti ye ni nganyene nganye otiwo
God mune nindiri riwo di Jisas ane mune rindi ye.
15 Muq beghi Yumbui nikin wand simbe buduq ningg, te pugri beghi
wutamu pati segi pasne ruso ruso Yumbui nandi, di wute mati kin masne
di beghi gri oyi ye pawo Yumbui ane po tuqui segi nganye.
16 Te pugri tende puayi di wute buagi Yumbui quan kumone nari kin
rutungu, di angelo yumbui nyamb kin nari ye gibe ko rutungu, di God ningg
biugel wuri kin rutungu. Te rutungu di Yumbui nikinne nginy tu wam pu
nati ni di wute Kraist nei rimbig kin riti ye te ye ruwo res riwo.
17 Muqdi wutamu pasne kin ni ane ire pe pikur di wuye quari pe pewo po
di Yumbui wam tende buqoid ye, pugri bu Yumbui ane pas pas te kin pas.
18 Pugri bu nungoqi oyi oyi wand ven kin ei simbe wand ei gre wateri tedi
wute mati kin ningg yivany ware segi.

5

1 Mand, beghi nyumo raqe ur buduq di Yumbui ni pughe puayi nandi kin
nginy te ningg simbe buduq tuqui segi.
2 Te pugri nungoqi non gri oghine nganye nei wamb pre, Yumbui ni nandi
kin nginy te wute nyungu kin burpoq mandi kin pugri ei nandi ye.
3 Wute buagi nei tuan rimb riri, “Muq yuwon waghine pas, yumbo ninge
ningg wune bab segi” puq rind kin tende puayi muqdi mai yumbui ninde
wundi. Mai yumbui ninde wundi kin te brequne nganye wundi, te wute wo
pe wuso yamb tumo di ghimbi yuqo brequne ninde rindi kin pugri. Ni mai
te puaq rindiq kin tuqui segi.
4 Pudi, mand, nungoqi burpoq pe was segi, pugri bu Yumbui nandi kin
nginy te wute nyungu kin mandi kin pugri nungoqi puye yis nireuq tuqui
segi.

5 Nungoqi buagi ane wutaqu ti kin di bogisumb kin, beghi bur kin wute
segi di burpoq kin wute segi.
6 Pugri bu beghi wute ninge kin pugri ruqo pase wayequ. Beghi urupui
ne ei pas di nei bab bab pas.
7 Te pugri wute ruqo mase kin bur ei mase, di wute wuye me jebo mand
kin bur ei wuye me di jebo mand.
8 Pudi beghi, beghi bogisumb kin wute, pugri bu beghi nei bab yuwon di
yeng pawo pu ei pas. Beghi Yumbui nei bibig kin nei di wute yawo pirany
righe kin nei te ei siot kapa kin pugri pare righe, di God beghi nitamu powi
di yuwon pu pas kin te ghimbi puany kin nei te ei hat kapa kin pugri ngawu
pe pare righe.
9 Te pugri God ni beghi nupumu po kin te ni beghi brequ nundug di mai
piraq ningg nupumu po segi. Ni beghi nupumu po kin te ni beghi Yumbui
Jisas Kraist nde gri nitamu powi di yuwon pu pas ningg bu nupumu po.
10 Ni beghi ningg nati te ei beghi anene urupui pas. Piyi beghi urupui pas
o pati pre kin beghi buagi ane ni ane pas ye.
11 Te ningg bu nungoqi muq oyi oyi ghav wand di gre wateri kin pugrine
ei puq wen wen.

Wand omo nawo ningg di mune nganye yeri nindim

12 Mand, beghi nungoqi simbe buduq, nungoqi wute Jisas nei wumbig kin
nungoqi yumbui ni nyamb wundiri riwo. Yumbui ni nap mo ei ni nungoqi
nde yembe yumbui mand di nungoqi wand yeri munduq kin.
13 Nungoqi ni yembe mand ye te ningg ni nyamb wundiri riwo di yawo
wuram righe. Di nungoqi wutaqu buagi ane umbo irene ei kuse.
14 Mand, beghi nungoqi simbe buduq, nungoqi wute si yavi riti kin te wu
wand wundiny, wute wune rimb kin te gre weny, wute buid segi kin ghav
wundiny, di wute buagi waghi wundiny.
15 Yeng wawo yuwon eti wuti iri wuti aye unje naip di ni oyi mune ni unje
naip. Pugri puq wen segi kin, pudi pripri oyi oyi ei sabi wand di wute aye
sabi wundiny.
16 Priprine chumbuai ei wand,
17 di priprine ei Yumbui pengu wundig,
18 di piyi yumbo pughe kin nungoqi nde puq ren pudi nungoqi priprine
ei te ningg God chumbuai wundig. Te pugri God nari nungoqi Kraist Jisas
ningg wute was kin nungoqi pugri ei puq wen wen was ye.
19 Ququ Yuwon Ye nungoqi pughe wen ningg nei neuq te nungoqi segi
puq wundig wayequ,
20 wute propet kin pugri wand simbe runduq kin ni wand te perei
wundiny wayequ.
21 Pudi ni wand buagi te tuqui wap wuqond; wand nganye kin wat rise,
22 di wand unje rip kin buagi meware ruso.
23 Nge God wuti beghi puq nengu umbo yuwon gud kin te pengu gidig ei
ni nungoqi puq neuq priprine yuwon nganye was. Di beghi Yumbui Jisas
Kraist nandi kin tende puayi nungoqi ququ pe, ghimbi pe di was kin pe
wand ninge rise segi.
24 Wuti nungoqi ngam nirauq ninde wandi kin te ni puq nen ye. Te pugri
ni pripri nikin wand ane tuquine yumbo puq nen ye.
25 Mand, nungoqi beghi ningg Yumbui pengu wundig.
26 Di nge nde nyamb pe wute Jisas nei rimbig kin tende ris ye nimand kin
pugri song wureny.

27 Nge Yumbui nde nyamb pe simbe guduq nungoqi nyumo raqe wen
nimand Jisas ningg wute buagi aye tende wundoq di simbe wundiny.
28 Beghi Yumbui Jisas Kraist ni nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin
te nungoqi nde vise.

2 Tesalonaika

Pol ni nyumo raqe aye wen Tesalonaika nde ur nindiq. Wute te kin ninge ni unje gri nei rimb riri, Jisas ni munene nandi pre, di ninge ni munene nandi kin te ningg yembe buid rip segi, ghimbine ruwo pu ris. Pol nari ni nikinne ei yembe rind mir riteri. Di ni yeng ruwo pu ris kin te ningg anene simbe nindiny, te pugri Satan ni wute nganye buagi wandoqi nindiny ye, di tende dobu ei Jisas nandi di nyinge nowi naghe.

1 Nge Pol di Sailas Timoti temi nge ane nyumo raqe wen peq wundo.

Nyumo raqe wen nungoqi wute Jisas nei wumbig kin Tesalonaika kin, nungoqi God beghi wuyi di Yumbui Jisas Kraist ni te, nungoqi nde peq wundo.

2 Nge wuyi God pengu gidig ei ni di Yumbui Jisas Kraist nikin nde nei pene nungoqi yuwon muauq di puq meuq umbo yuwon pu kuse.

God chumbuai mindig kin wand

3 Mand, muq beghi priprine ei nungoqi ningg God chumbuai bidig. Beghi God chumbuai bidig kin te God nde rar pe tuquine puq pen, te pugri nungoqi Jisas nei wumbig kin nei te quan nganye yumbui ruso di wutaqu ire ire wute aye ane oyi oyi yawo wurany righe kin nei nungoqi nde rise kin te quan nganye yumbui ruso ye te ningg.

4 Pugri bu beghi nungoqi yuqo meuq di unje mupuqu mai isis meuq kin tende puayi nungoqi gre pu yequ God nei wumbig ye te ningg priprine God ningg wute Jisas nei rimbig kin aye pe ris kin ninde chumbuai ane simbe bad.

5 Nungoqi pugrine mai ware kin te bei rind God ni wute wand tuquine nganye nutungu ye, di nungoqi pugri puq wen ye ren ningg di nungoqi puq neuq yuwon pu was di wute ni nde si nambu ris ye tende war wo di ni nde si nambu was ye. Nungoqi God nde si nambu was ningg qa mai ware.

6 Te pugri God ni yumbo tuquine nganye puq nen kin. Te pugri ni wute nungoqi mai meuq kin te ni oyi puq nem mai mare,

7 di nungoqi wutaqu mai ware kin te oyi puq neuq mai segi was, beghi mune nungoqi kin pugrine puq nengu. Yumbo ren kin te otiwo Yumbui Jisas nikin angelo gre nganye kin te ane nginy tu wam pu wase nyungu mingi mandi beghi nde raqe mo kin tende puayi ei puq ren ye.

8 Ni wute God muqoind nei mimbig yambu mari di beghi Yumbui Jisas ningg wand yuwon ye mutungu segi kin te yembe nem ye.

9 Wute te ni mai quan nganye ei nem di puq nem ni Yumbui di nikin gre yumbui kin ti pe wonji mas di yuqo miraq miraq mas mas te kin mas ye.

10 Te ni nikin wute yuwon ye nde nyamb yumbui nateri di wute buagi ni nei rimbig kin ni nyamb rindivi viyo ningg nandi kin nginy tende puayi ei. Tende puayi di nungoqi mune ni anene ei Yumbui nyamb wundivi viyo ye, te pugri beghi God ningg wand nungoqi nde simbe bad ye te ningg wari nganyene puq wand ye te ningg.

11 Beghi yumbo ren qa nei bibiny bu beghi pripri nungoqi ningg God pengu bidig. Te ei ni nungoqi puq neuq ni ningg wute yuwon ye ningg was ningg ngam nirauq wandi ye te kin pugrine was. Di nge ni pengu gidig ei ni puq neuq di ni gre tende nungoqi yumbo ur yuwon ye puq wen yawo kureuq kin te puq wen, di Yumbui nei wumbig kin te ningg yumbo ur yuwon kin buagine puq wen.

12 Beghi God pengu bidig di ni nungoqi ghav nunduq pugri puq wen te
ei beghi Yumbui Jisas nungoqi ningg ni nyamb yumbui natevi di nungoqi
oyi ninde nyamb yumbui watevi. Te beghi God di beghi Yumbui Jisas Kraist
nikin nei pene nungoqi yuwon muauq kin tende pe nungoqi puq wen kin
tuqui.

2

Wuti yumbo ur brequ kin

1 Mand, beghi Yumbui Jisas Kraist nandi di beghi ane ninde irepene pikur
ye te ningg beghi nungoqi simbe buduq:
2 Te pugri otiwo wute ninge nungoqi simbe munduq mari “Pol nari
Yumbui nandi kin nginy te nandi pre.” Piyi ni mari “Pol propet kin pugri
wand nand kin tende simbe nand,” o mari “Pol wand bir nawo kin pe simbe
nand,” o ni mari “Pol nyumo raqe pe ur nand.” Pudi nungoqi wand ren kin
wutungu te nungoqi prine nei kumo wamb di yivany ware wayequ.
3 Wute nginy te ningg wandoqi wand simbe munduq o yumbo ur wandoqi
kin pe nungoqi wandoqi munduq te ni mingg wand te wutungu wayequ.
Te pugri nginy te prine nandi segi ye, wute nganye buagi God wand sange
rindig di wuti God ningg lo wand sange nunduw ye raqe no pre ei. Te wuti
otiwo wase pe no di unje pu yenu ye wuti te.
4 Ni yumbo buagi wute nikin god kin pugri nei rimbiny di ni yumbui
nyamb rirany kin te brequ puq nindiny. Ni nikin nyambne nindivi viyo
di yumbo buagi te nyinge nawo righe, di nar no God ningg baj pe nas di
nari ni God.
5 Asi nge nungoqi ane pas kin tende puayi nge wand ren kin qa nungoqi
simbe guduq kin te nei wamb segi bri?
6 Di muq yumbo pughe wuti God ningg lo wand sange nunduw kin imb
ruang bu nandi segi kin te nungoqi nei wamb pre. Muq imb ruang te ei
otiwo ngeri tende tuquine di ni raqe no.
7 Te pugri wuti God ningg lo wand sange nunduw kin ni gre te asine suqo
grine yembe rind rind. Pudi yumbo muq puq ren ningg rise kin te puq ren
segine ei rise rise ruso otiwo God ni wuti ni imb nuang kin te kring naip no.
8 Te muqdi wuti God ningg lo wand sange nunduw kin ni raqe no, di
Yumbui Jisas ni mim ki pe wuti te ni nati di ni nandi kin tende nikin ti
yumbui ane bre no kin ti yumbui tende pe ei nikin gre te nyinge nawo righe
ye.
9 Otiwo Satan wuti God ningg lo wand sange nunduw kin te gre neng di
ni nandi kin tende ni wute wandoqi nindiny ningg yumbo ur gre ye isis
yembe nindiny ei wute te ruqond di riri ni nganyene God ningg gre pe puq
nen.
10 Di yumbo ur brequ isis ye wand pe di ni wute brequ rise kin ngim pe
ris kin te wandoqi nindiny. Ni brequ rise ye te pugri God ni nateri yuwon
pu ris ye wand nganye kin te yawo rirany righe di ritevi yambu riri pugri
bu ni brequ rise ye.
11 Puate ren ningg bu God ni nei quan nganye imb nuany te ei ni wandoqi
kin wand oyi quan nganye nei rimbiny.
12 Di ni nei imb nuany ei otiwo God wute ir nawo kin tende puayi ni wute
wand nganye kin nei rimbiny segi pudi yumbo ur brequ rind ningg oyi
chumbuai rind kin te wute brequ kin puq nindiny ye.

Gre pu yequ

13 Pudi, mand, Yumbui nungoqi quan nganye yawo nirauq righe ye, beghi
nei bab kin beghi priprine ei nungoqi ningg God chumbuai bidig. Te pugri

God yumbo yumbo buagi yembe nindiny segine kin tende puayi nungoqi ir nuauq ei nitaqu wowi yuwon pu was ningg. Ququ Yuwon Ye nikin gre pe nungoqi puq neuq nungoqi God ningg wute yuwon ye ningg was di wand nganye kin nei wumbiny ye te ningg God nungoqi nitaqu wowi yuwon pu was.
14 Beghi wand yuwon ye nungoqi nde bir pawo ye tende pe God nungoqi ngam nirauq, te ei nungoqi mune beghi Yumbui Jisas Kraist ningg gre di ti yumbui pe was ningg nari.
15 Pugri bu, mand, nungoqi gre pu yequ di wand nganye kin beghi bei peuq kin, te beghi mim pe simbe buduq di nyumo raqe pe simbe buduq kin, wand te ei wat vise gre.
16 Beghi Yumbui Jisas Kraist nikinne di God beghi wuyi ni beghi yawo mirangu righe di nikin nei pene beghi yuwon muangu kin tende puq mengu umbo yuwon pu pas pas te kin pas, di ni beghi ghav mundug di God beghi yuwon nuangu ningg ghimbi pawo pu pas ye,
17 ni nungoqi umbo meuq kughe di ghav munduq ei nungoqi yumbo ur yuwon kinne wand di wand oghi kinne wand.

3

Nungoqi God pengu wundig ei beghi ghav nundug

1 Mand, beghi wand aye te pugri, nungoqi God pengu wundig ei ni beghi ghav nundug ei ni ningg wand brequne tiqe manyi vir ir ir di ni wand te nungoqi yumbui puq wundiny kin pugrine tiqe aye pe mune yumbui puq mindiny.
2 Di nungoqi God pengu wundig ei ni beghi wute brequ yumbo ur brequ mand ye ninde si pe pu nitamu powi. Te pugri wute buagi ane Jisas nei rimbig segi.
3 Pudi Yumbui ni yumbo nganyene puq nen ye, ni nungoqi gre neuq di imb nuauq ei Wuti Brequ nungoqi unje nupuqu tuqui segi.
4 Yumbui beghi nei gre neny te pugri nungoqi muq beghi yumbo buagi simbe buduq kin te puq wen di otiwo mune puq wen wen ne ye.
5 Beghi Yumbui pengu bidig ei ni nungoqi nei neuq ei nungoqi God wute yawo nirany righe kin te oghine nei wamb di Kraist mai nare pudi gre pu yenu kin pugrine mai ware pudi gre pu yequ.

Wute yembe segi ris ye te ningg yeng wawo yuwon

6 Mand, beghi Yumbui Jisas Kraist nde nyamb pe beghi nungoqi simbe buduq, nungoqi wute Jisas nei rimbig kin yembe si yavi riti, beghi bei peuq kin pugrine puq ren ren ris segi kin ninde tumo wondo wayequ.
7 Te pugri nungoqi nonne otinde nganye nei wamb nungoqi beghi yumbo ur bad kin pugrine ei puq wen. Beghi nungoqi ane pas kin tende puayi beghi yembe si yavi pati di yembe segi pas segi.
8 Di beghi wuti iri nde mir ninge segine pateri segi, beghi wongne bad di pe. Beghi yembe kumo bad, burpoq di bogisumb beghi yembe buid pap pap. Puq pen ei beghi nungoqi mai peuq segi.
9 Beghi nungoqi nde mir ningg pari kin tuqui segi bu pari segi te segi, beghi nungoqi nde mir ningg pari kin tuqui nganye, pudi beghi nungoqi ningg pari segi. Te beghi puq pen ei nungoqi yumbo ur yuwon ye bei buduq ei nungoqi mune te kin pugrine puq wen ningg.
10 Di beghi nungoqi ane pas kin tende puayi beghi lo wen simbe buduq pari, “Wuti yembe nand yambu nari te ni mir nand segi kin.”

11 Pudi muq beghi putungu nungoqi kin ninge ni yembe rind segi, yembe
segi pu ris. Ni wute aye ningg yembe te ninggne rinjari ruso ruso ris.
12 Muq beghi Yumbui Jisas Kraist nde nyamb pe wute te wand gre ye
simbe bidiny ni waghine ei ris di yembe rind ei ni kin mir riteri di ris.
13 Di, mand, nungoqi yumbo ur yuwon ye puq wen kin te ningg si yavi
wati wayequ.
14 Wuti iri wand beghi nyumo raqe wen nde yeri buduq ye ren kin
pugrine puq nen segi, te wuti te oghine wuqoind di ninde tumo wondo segi
kin. Te ei ni minyuw nati.
15 Pudi veri kin pugri puq weng wayequ, nungoqi ni nimand kin pugri
wand yeri wundig ei ni nei yuwon ye natevi.

Nyumo raqe cheq pe chumbuai kin wand neny

16 Nge Yumbui umbo yuwon kuse kin puate ni pengu gidig ei ni nungoqi
puq neuq ei nungoqi priprine yumbo isis pe umbo yuwonne kuse. Yumbui
nungoqi ane was ye.
17 Nge Pol ngening nde si pene chumbuai kin wand ren ur gad. Nge ningg
nyumo raqe buagi pe nge wand ren kin ur gad. Wand ren kin te ngening
ur kin pugri kawo.
18 Beghi Yumbui Jisas Kraist nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin
te nungoqi buagi ane nde vise.

1 Timoti

Timoti ni Esia opu tende kin. Ni kiyi Grik kin di kumo Juda kin. Pol ni mune nar ir no wute Jisas ningg simbe nindiny kin tende puayi ni Timoti ningg nari temine mo ei ni ghav nindig. (Aposel 16:1-3 pe qond.) Dobu Pol ni yembe ire neng di ni wute Jisas nei rimbig ye Epesus ris kin te yeng nuany.

Nyumo raqe wen nde Pol ni wute wandoqi kin wand wute bei meny kin ninge sios pe tende gri meyi mi kin te ningg wu wand neng, di Timoti ni wand nganyene kin pugrine ei wute bei neny. Timoti ni wute pughe gri God nari kin pugrine ris ye te ningg ei simbe nindiny. Di ni wute pughe gri kin ei ye mawo kin ningg mas ye te ningg anene simbe nindiny, te pugri ni wute God nari kin pugrine mas ye di ni yumbo ur yuwon kinne puq men ye ei. Pol ni Timoti pughe gri God te yembe ye wuti yuwon kin nas ye te ningg anene simbe nindig.

1 Nge Pol, God wuti beghi nitamu pi ye di Kraist Jisas beghi nitamu pi ningg ghimbi buag kin ni mari nge Kraist Jisas aposel ningg kas ye, nge nyumo raqe wen ur gidiq.

2 Nge nu Timoti nu nge wand simbe gad ye te kutungu di Yumbui nei gubig kin te ningg nu nge wo quan nganye yawo kiraw righe kin pugri puq guduw ye, nunde nyumo raqe wen ur gidiq.

Nge God beghi wuyi di Kraist Jisas beghi Yumbui ni pengu gidim ei ni nikin nde nei pene nu yuwon muaw, nu yawo mitow di ni umbo yuwon kin te nu mew.

Wute wandoqi wand simbe mand ye te mingg yeng ghawo yuwon

3 Asi nge Masedonia ko ningg godo di nu yeri guduw kin pugrine ei muq mune simbe guduw. Te pugri nge nei gab kin nu Epesus ne ghas ei wute wandoqi kin wand simbe mand kin te simbe ndim di ni mune puq men wayequ.

4 Simbe ndim ei ni stori wandoqi kin di ni kuqo asi pughe gri ris kin wand quari te simbe mand di pugrine mas kin yumbo ur te si mare. Yumbo ur ren kin te ker kin yumbo urne. Ni God ningg yembe te ningg ghav rind segi. God ningg yembe te yembe God nei bibig ningg yembe bad.

5 Nge wand ven simbe gad kin puate te nge simbe gad ei beghi wute aye oyi oyi yawo pirany righe. Di wute yawo pirany righe kin te beghi nde umbo pe nganye, beghi nde umbo pe nei bab pari beghi God nde rar pe yuwon pu yembu, di Kraist Jisas nei bibig kin te pugrine rise. Beghi yumbo ur pugri kin pe ei wute yawo pirany righe.

6 Wute ninge ni yumbo ur te kin si rire di ni wand ninge puate segi kin oyi nei pe ruwo ris.

7 Ni Moses ningg lo kin wand te wute bei meny yawo kurem, pudi ni nikinne ni nei mamb segi. Ni simbe mand mari ni yumbo simbe mand kin te ni nei mamb pre, pudi ni nei mamb segi.

8 Moses ningg lo te oghi. Pudi wute yuwonne mitiq wuse tedi beghi buagi ane nei bab Moses ningg lo te oghi.

9 Yumbo ren ei nei bab te pugri, lo te wute tuquine ris ye ni ningg wuse segi. Pudi lo te wute God yambu rireng kin, wute God nganyene kin nei rimbig segi di yumbo ur brequ quan yembe rindiny kin, wute yumbo ur yuwon kinne puq ren segi, di God nei rimbig segi kin, wute kiyi kumo rumb riti di wute aye rumb riti kin ni te.

10 Di wute ngimne yeru, quayi ni quayine aye ane mase di nyumbueg ni
nyumbuegne aye ane rise, wute aye mat mase mare mo wuti aye mem wong
mand di ni taq pu yemu yembe mand, wandoqi kin wand simbe rind di kot
pe wand taq rimb riri ni nganyene rind ye pudi dobu ni wandoqi rind kin,
di ni yumbo aye nganye buagi God ningg wand simbe rind kin te nyinge
ruwo righe ningg puq ren. Lo te wute pugri ye ningg bu wuse.
11 Yumbo ren kin te God ningg wand nge te kin ningg simbe gad ningg
nari kin tende rise. God ningg wand yuwon kin te God yumbui nganye di
quan nganye yuwon kin ni ningg wand.

Pol ni Kraist ni yuwon nuang kin te ningg chumbuai nindig

12 Nge Kraist Jisas beghi Yumbui ni nge gre negh kin ni chumbuai gidig.
Nge ni chumbuai gidig te pugri ni nari nge ni ningg yembe te yuwonne puq
ken ye tuqui di ni ningg yembe te yembe gidiny ningg naip ko.
13 Nge asi wuti Kraist wand brequ gidig ye, di wute Kraist nei rimbig kin
unje kap mai isis keny di nge ker ane ni unje kap ningg yumbo yembe gidiny.
Pudi God nge yawo nitogh, te pugri tende puayi nge Kraist nei gibig segine
di nge yumbo yembe gidiny kin te nei gab segi.
14 Pudi Yumbui ni nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin te quan
nganye yumbui. Pugri bu ni nge yawo nitogh di nge Kraist Jisas nei gibig,
di wute aye Kraist nei rimbig kin te yawo kirany righe.
15 Muq wand puch ire ven te nganyene di wute buagi ni wand puch ven
rit ei vise: Kraist Jisas ni qi pe nandi ei wute yumbo ur brequ rind kin te
mune nate ruwi. Wute pugri ye iri te nge, nge yumbo ur brequ quan nganye
yembe gidiny, wute aye musoqne.
16 Pudi puate te ningg Yumbui ni nge yawo nitogh ei te nge wuti quan
nganye yumbo ur brequ gad ye nge nde gri Kraist Jisas ni pripri ghimbi
nawo di brequne ker nawo segi ye yumbo ur te bei nand, ei wute pughe ye
ni Kraist nei rimbig di ris ris te kin ris ningg riri ye ni ruqond.
17 Muq King nas nas te kin nas nati segi ye, di rar pe buqoid segi ye, ni
irine God, aye segi ye, ni ei ni nyamb te bidivi viyo di chumbuai bidig bidig
te kin rise. Te nganyene.
18 Timoti nge wo, nge nu wand ren simbe guduw kin te asi wute God
nde pu nei materi wand simbe mand ye ni nu ningg simbe mand kin te ane
tiqne. Wand te ei yeng kin yumbo ningg pugri ghat rise, tedi yuwonne yeng
ghand kin tuqui.
19 Nu God nei gubig kin te di nei yuwon kin nunde umbo pe nei guab
kuari nu God nde rar pe yuwon pu yengu kin nei te ghat rise gre. Wute
ninge ni nei ren kin si rire bu ni Yumbui nei rimbig kin te si rire pre.
20 Wute ren kin ninge te Himeneus di Aleksander, wute nge Satan nde si
pe ki mondo ei ni nei materi di God wand brequ mindig segi.

2

Pol ni God yumbui nyamb birag kin te ningg simbe nand

1 Muq nge nu simbe guduw yumbo quan yumbui kin te pugri, wute buagi
God nei rimbig ye ni wute buagi nde nyamb pe ei God chumbuai rindig di
ni God pengu rindig ei ni wute aye te yuwon nuany.
2 Ni king di wute nyamb kin aye te ningg anene ei God pengu rindig ei
te beghi wutamu God nei bibig kin beghi pas ye te yuwon di waghine pas.
Beghi ei yumbo ur God nari te tuquine di oghi puq nand kin te puq pen di
wute nyamb kin yuwon puam kin pugrine wute aye te yuwon puany.
3 Wute aye ningg God ane wand kin yumbo ur te yuwon di God beghi
nitamu pi ye ni te kin ningg chumbuai nand.

4 Ni wute buagi nateri di ni wand nganyene kin ei nei rimb ningg nari.
5 Te pugri, God te irine, di wuti mingi yenu kin te God opu wute opu di ni
mingine yenu te wuti Kraist Jisas irine.
6 Ni nikinne beghi wutamu buagi mai pe pu wong nundumu. Di Kraist
nandi kin te God nikinne ngeri te nap ruso kin tende puayine nandi. Di te
kin bei rind di nei bab te pugri God ni beghi nitamu pi ningg nari.
7 Di puate te ningg qa God ni nge wuti wand bir kawo ye di aposel ningg
naip ko. (Ren te nganyene di nge wandoqi gad segi.) Ni nge naip ko ei nge
wute Juda segi kin bei keny ei ni Yumbui nei rimbig di wand nganyene kin
te nei rimb.
8 Nge kari wute buagi ni God yumbui nyamb rirang kin tende puayi ni
yuwonne mas si mi riwo God ane wand, di ni umbo ker mawo di minyang
mand segine mas.
9 Di nyumbueg mune pugrine, ni chongo te oghine ei rire righe, di ni bijeyi
rise ningg ni yu te yenji ripiny wayequ. Ni gol o mitani o yumbo ninge wet
bidi yumbui pe wong rind kin tende pe ni ghimbi yenji rip wayequ.
10 Pudi ni yumbo ur tuquine kin nyumbueg God yumbui nyamb rirang
kin ni yumbo ur te tuquine ei puq ren.
11 Nyumbueg ni waghine ei ris di quayine ye mawo di ni ninde nambune
ei ris.
12 Nge nyumbueg ni quayi wand bei rem o ni nyamb kin ris di quayi ninde
si nambu mas ye te ningg ngiq gidiny segi, ni waghine ei ris.
13 Te pugri God ni Adam yembe nindig pre muq Ewa mune yembe
nunduw.
14 Di Adam ni wandoqi kin wand nutungu segi, nyumbueg ni wandoqi
kin wand wutungu di te kin ningg ni wute yumbo ur brequ wund ye.
15 Pudi nyumbueg ni God nei wumbig wumbigne wus, wute yawo wurany
righe di yuwonne wus, tedi ni wo wure wundi kin te ningg ni mai te wure
pre, di ni mune yuwonne wus kin tuqui.*

3

Pol ni wute sios pe ye mawo kin te ningg wand nand

1 Wand ven te nganyene di wute buagi ni wand ren ei rutungu. Te pugri
wuti iri ni wute Jisas nei rimbig ye ni kin wuti yeng nuany kin ningg nari
tedi ni yembe yuwon nganye kin te ningg nari.
2 Di wuti wute Jisas nei rimbig kin yeng nuany ningg nari kin ni wuti
yumbo ur brequ nand segi kin ei, ni ngam no pudi ngam irene ei nitaqi,
wuti waghine nas kin, di yumbo ur brequ buagi te puaq nand. Ni yumbo
ur te yuwon kinne ei puq nen. Wute buagi ni chumbuai rindig di ni ningg
wand rutungu ye, di wute aye kin ninde baj pe mondo nate mowi. Di ni
yuwonne wute wand bei neny.
3 Ni wuti wuye kumo ne segi ye, ni wuti ker nawo segi pudi waghine ei
nas, wute aye ane riri segi yuwonne ris, di ni wuti wet bidi yawo niraw
righe segi ye.
4 Ni nikin ngam di wo ane te simbe nindiny ei ni yuwon pu ris, di ni nikin
wo te ni nari kin wand irepene ei rutungu di ni nari kin pugrine puq ren.
5 Te pugri wuti iri ni nas kin baj pe yuwon segi, tedi pughe gri ei ni God
ningg wute buagi nde ye nawo di yuwonne yembe rind?
6 Ni wuti asine ei God nei nimbig gre kin. Te pugri eti ni urupui God nei
nimbig di ni bijeyi nase di Satan ni unje pu nas kin pugrine unje pu nas.

* **2:15:** Wand puch wen ni puate nganye te oghine nei mamb segi.

7 Di wuti pugri kin te wute aye Jisas nei rimbig segi kin te ni nei rimbig di
riri ni wuti oghi ye. Te ei ni nyamb te yuwon pu vise di Satan ni wandoqi
nindig yumbo ur brequ nand segi.
8 Te kin pugrine wuti iri ni wute Jisas nei rimbig ye ni kin yembe ye wuti
ningg nas ye ni mune anene: Ni pripri wute ni ningg wand rutungu di ni
chumbuai rindig ye. Ni wand simbe nand kin pugrine puq nen ye, wain
quan ne segi di wute wandoqi nindiny di wet bidi segine nitanyri segi kin
ei.
9 Ni wand nganyene kin asi te kin nei bab segi pudi muq God ni raqe nand
kin te ei nei nimbiny nimbinyne di ninde umbo pe nei namb ni God nde rar
pe yuwon pu yenu.
10 Ni maip mi newo ei muqond ni yumbo ninge unje nap segi muqdi ni
wute Jisas nei rimbig kin ni ningg yembe ye wuti ningg nas.
11 Te kin pugrine ni ngam te anene wute ni ningg wand rutungu di
chumbuai rindiny ye. Di ni yumbo ur oghi ye ei rise di ni wute aye dobu
simbe rindiny segi, pudi waghine ris di yumbo buagi te tuquine puq ren.
12 Wute Jisas nei rimbig kin ni yembe ye wuti ni ngam irene ei nitaqi, di
nikin wo di nikin baj pe te ni simbe nindiny di yumbo ur yuwon ye ei puq
ren.
13 Ni pugri ei puq men, te pugri ni yuwonne yembe mand ye tedi ni nyamb
te yumbui vise di Kraist Jisas nei mimbig kin wand simbe mand ye te gre
ane simbe mand.
14-15 Nge kari nge brequne godo nu guqoid puq gad, pudi eti nge kas
nganye pu godo. Pugri bu nge wand ren simbe guduw ei nu beghi wutamu
Jisas nei bibig kin beghi pughe gri ei pas kin te nei ghamb. Beghi buagi ane
te God nati segi kin ni ningg wute. Di beghi God ningg wand nganyene kin
te ningg ghav bad di God ningg wand nganyene kin te raqene rise di wute
wandoqi kin ni suqo mare segi.
16 God ni beghi pughe gri ninde rar pe yuwon pu yembu kin bei nand ye
te asi suqo pu vise di ni quan nganye yumbui. Di muq beghi te kin ningg
simbe bad.
Kraist ni wutamu kin pugrine qi pe nandi. Ququ Yuwon Ye bei nand te
ni wuti yuwon nganye. Di angelo buagi ni muqoind. Wute ni ningg
wand te mare mo tiqe buagi te bir mawo. Di qi pe ven nde wute
nganye buagi ni nei rimbig. God ni nyamb yumbui neng, di te kin te
ni nginy tu wam nitanyi newo no.

4

Pol ni wandoqi kin wand te ningg Timoti yeri nindig

1 God ningg Ququ ni raqene simbe nand, te pugri otiwo ngeri tumo rind
kin tende puayi di wute ninge ni God nei rimbig kin te si rire ye. Ni ququ
wandoqi kin ni ningg wand te rutungu di ququ brequ ni wandoqi kin wand
bei meny kin pugrine puq ren ye.
2 Wand pugri kin te wute wandoqi mand God nei mimbig ye ninde gri
ei rindi. Ni nei te brequ rise pre, di wute pugri kin te ni yumbo ur brequ
mand kin te nikin nde nei pe te ni tuquine puq men.
3 Ni wute ngam ruso kin te ningg segi puq mindiny di mir ninge ni riq di
ninge ni riq segi puq mindiny. Pudi God ni mir te pe ningg yembe nindiny,
di wute Yumbui nei rimbig di wand nganyene kin nei rimb ye ni Yumbui
chumbuai rindig pre muqdi mir te riq.
4 Te pugri yumbo buagi God yembe nindiny kin te yuwon ye, di beghi te
kin ningg Yumbui chumbuai bidig pre te yumbo te mune uny simbe bidiny
wayequ.

5 Te pugri God ningg wand di Yumbui chumbuai bidig kin te ningg God
nde rar pe yumbo te yuwon.
6 Nu wand ren wute God nei rimbig kin tende ris kin te simbe ndiny tedi
nu Kraist Jisas ningg yembe ye wuti yuwon nganye. Nu God ningg wand
nganyene kin te kutungu di nei pe kuawo ris di te kin pugrine puq kuen.
Muq nu pugrine puq yen yen, tedi nu ququ pe gri gre pu yeru.
7 Nu wute stori wandoqi kin puate segi ye di God ningg wand nganyene
kin ane tuquine segi ye te simbe mand kin te nu ane puq yen wayequ. Nu
God nari kin pugrine ei puq yen ningg buid ghap.
8 Te pugri nu ghimbi buid rip ningg ghimbi sabi gudiny kin te musoqne
oghi, pudi God nari kin pugrine kuas ningg kuari yumbo yembe gudiny kin
ni quan nganye oghi. Te pugri ni muq ven nde pas kin di otiwo pas kin te
ningg anene ghav wund.
9 Wand puch ire ven te nganyene nganye, di wute ni wand ven ei rit vise.
10 Wand ven ningg beghi yembe bad di mai pare, te pugri beghi nei te God
nati segi ye ninde pi rundo. Ni wute buagi nate ruwi ye, di te kin te wute ni
nei rimbig kinne.
11 Nu wand ren wute bei yeny di simbe ndiny ei ni pugrine puq ren.
12 Nu ambonye ne pugri bu nu wute rar qond nyinge ruwi yaghe di nu
wand meriraw viso wayequ. Pudi nu yumbo ur ren puq yen ni ruqond ei
wute God nei rimbig kin ni mune pugrine puq ren. Di te kin te nu wand
simbe guad kin, nu pughe gri kuas kin, wute yawo kurany righe kin, pughe
gri God nei gubig kin, di yumbo ur brequ ghand segi yuwon pu ghas.
13 Nu wute buagi nde rar pe God ningg wand te qond, wand bir ghawo di
wute bei yeny. Nu pugri puq yen yenne ei ghas nge godo.
14 Nu wand bir kuawo kin yembe God ningg Ququ nu new kin te si ghare
wayequ. Yembe ren ningg wute Jisas nei rimbig ye ni ningg quayi kiyi ni nu
si mew kuyo kin tende puayi wuti iri propet kin pugri nu yembe te ningg
simbe nand.
15 Nu yumbo buagi te ei puq yen di nu non ghimbi te quanene yembe te
ningg ei yi rundo. Nu pugri puq yen ei wute buagi ni ruqond nu yembe te
quan nganye gre rind kin.
16 Nunon yumbo ur di wand simbe guad kin te ei yeng wany yuwon. Nu
yumbo ren ei priprine puq yen, te pugri nu puq yen tedi God nu neti ghowi
di wute nu ningg wand rutungu kin te anene nate ruwi.

5

Yumbo ur wute aye Yumbui nei rimbig kin bei peny kin

1 Nu quayi gang yumbo ninge unje map kin te ker ane segi puq ndim
wayequ. Pudi nunon nuyi puq gueg kin pugrine ei waghine simbe ndim.
Nu quayi ambonye te nunon nuse niqam kin pugri yumbo ur bei ndim.
2 Nyumbueg gang te nunon numo kin pugri puq yeny, di nyumbueg
ambonye te nunon nyumbu kin pugri puq yeny, nu nyumbueg ambonye
nde yumbo ur tuquine nganye puq yen, di nyumbueg ane wase wayequ.
3 Nyarimo nyumbueg ni nikinne yumbo riteri tuqui segi kin te ei yuwon
wany.
4 Pudi wute ire ngaim nati kin ni wo o kuqo ris, tedi ni ei simbe ndiny ei
God ningg wand wuri kin pugrine puq ren. Di ni ei baj pe kin yembe buagi
te yembe rindiny, di te kin ningg ni kiyi kumo di kuqo ni asi yembe kumo
rind kin te oyi rindiny. God ni ren kin ningg quan chumbuai nand, pugri
bu ni yumbo ren ei nei rimbiny.

5 Nyumbueg ire ni ngaim nati di yumbo segi pu irene wus ye ni nei te God
nde ei wi rundo. Di burpoq bogisumb te ni priprine God ane wand ei God
ni ghav nunduw ningg pengu wundig.
6 Pudi nyumbueg ire ngaim nati ye ni yumbo ghimbi pe puq wen yawo
kurew kin te puq weny, tedi wute nganye wusne pudi ni wuti pre kin ane
tuquine.
7 Nu wand ren kin te anene wute simbe ndiny ei ni unje rip di wand pe
yeru segi.
8 Wuti God nei nimbig kin iri ni yavi ire te ghav nindiny segi di nikin kise
kiqam te mune quan nganye ghav nindiny segi, tedi ni God nei nimbig kin
te si nare pre. Ni quan nganye unje nap di wuti iri God nei nimbig segi kin
ni oyi musoqne unje nap.
9-10 Nyarimo nyumbueg ire ni God ningg yembe wund ningg tedi ni ber
60-pela wuwo kin, di ni ngaim nati kin tene nei wumbig, aye segi. Di ni
yumbo ur yuwon ye puq wen kin te ningg wute buagi ni nei rumbuw. Ni
yumbo ur yuwon kin puq wen ningg pari kin te wo bag wumb, wute wutari
baj pe wuso, wute aye God nei rimbig kin te nyinge wuye wupiny, wute mai
pe yeru kin te ghav wundiny di ni yumbo ur buagi te yuwon kinne puq wen.
Nungoqi wute pugri kin ei sios pe yembe wund ningg nyamb wutaw ri.
11 Pudi nyumbueg ambonye ne ris ngaim mati ye ni riri ni God ningg
yembe rind ye puq rind, te nungoqi ni ane nyamb wutanyri wayequ. Te
pugri otiwo ni nei te mune ngam ruso yawo kureny di mune ngam ruso,
tedi ni wand taq rimb kin te gure ruwo.
12 Di te kin ningg ni asi wand taq rimb kin te nikinne mune gure ruwo di
God nari ni unje rip di yembe neny ye.
13 Ni wand taq rimb kin gure ruwo ye tene segi, ni yembe segi pu rise di
ni em yamb baj manyi rir ir kin yumbo ur ninde bre pu rise. Pudi tene segi,
yumbo ur quan nganye brequ kin te ni wute dobu simbe rindiny, di wute
aye yumbo te ningg ni segi rundo wand rind di ni wand rind kin te ghav
rind segi.
14 Te kin ningg bu nge kari nyumbueg ambonye ne ris ngaim mati kin ni
piyi ngam ruso wo rire rindi, ei nikinne yembe rise di wute God nei rimbig
segi ye ni beghi wand brequ rundug ye ngim segi.
15 Nge ren kin simbe gad, te pugri wute pugri kin ninge ni nganyene
Yumbui dob reng di Satan nde ruru pre.
16 Nungoqi nyumbueg Kraist nei wumbig kin nungoqi nde yavi ire pe
wute ninge ngaim mati kin ris, tedi nungoqi ei ni ghav wundiny. Nungoqi
pugri puq wen ei wute Jisas nei rimbig kin ni wute pugri kin ghav rindiny
kin ni mai quan nganye segi. Di wute Jisas nei rimbig kin ni wute ngaim
mati kin ningene ni yavi ire ris segi di quan nganye mai pe ris kin tene ghav
mindiny.
17 Wute wute Jisas nei rimbig kin quayi kiyi ningg mas di yembe te kin
yuwonne yembe mand ye te wute Jisas nei rimbig kin ni wute pugri kin
ei quan nganye chumbuai rindim. Wute pugri kin ninge te wute pughe ye
wute aye bei meny ye di wute wand bir mawo ye.
18 Ren kin te God ningg wand buk pe rise kin ren ane tuquine, “Kau ni wit
yi ir ruwo ei wit yi wateri kin tende puayi nungoqi ni mim taq wumbiny
wayequ. Piyi rar wuqond wit yi ninge riq.” Di “Wuti yembe nand kin ni oyi
kin te nateri ye.” *[Lo 25:4]*
19 Nu wuti wute Jisas nei rimbig kin quayi kiyi iri unje nap di ni te kin simbe
mand kin te prine ni wand te ghat rise wayequ, pudi wute aye temi o temi
ire ni anene muqond di simbe mand, te muqdi nu wand te ghat rise.

20 Pudi quayi kiyi ninge ni yumbo ur brequ mand kin ni wute buagi nde
rar pene simbe wundim ei wute aye ni te muqond wune mamb, di ni mune
puq men segi.
21 Nge God nde rar pe, Kraist Jisas nde rar pe, di angelo buagi God nap
mo kin ni nde rar pe nu simbe guduw ei nu wand buagi te ghat rise gre di
nu wand teti kuawo kin tende puayi nu opu ire ghase wayequ.
22 Nu wute Yumbui ningg yembe rind ningg te nu brequne si yeny kuyo
wayequ. Te pugri nu wuti iri si gueg kuyo pre, di dobu ni yumbo ur brequ
nand tedi nu ni yumbo ur brequ nand kin te ngiq gudig kin ane tuquine.
Nu puq yen wayequ, yuwon pune ei ghas.
23 Nu pripri num kurew, umbo brequ rise, di pripri wuyene kue kin te
muqdi pre di wain puch mune ane ye.
24 Wute ninge ni yumbo ur brequ rind kin te raqene rise di nei bab kin
tuqui. Di te kin te God ni ir nawo segine beghi nei bab. Pudi wute aye ninge
ni yumbo ur te otiwo di buqod.
25 Te kin pugrine wute ninge ni yumbo ur oghi ye te raqene buqod kin
tiq. Piyi ninge suqo pu rise, pudi ni suqo pu pugrine rise kin tuqui segi.

6

1 Wute buagi God nei rimbig kin ni wute aye nde taq pu yeru yembe rind
ye ni nikin yumbui ningg wand te irepene ei rutungu. Ni pugri puq ren ei
wute ni God nyamb di wand beghi simbe bad kin te ningg wand brequ rind
segi.
2 Muq ni nikin yumbui ni anene God nei mimbig kin te eti ni riri wute
pugri kin te ni ane kise kiqam rind ye puq rind bu wune rimb segi di oghine
yembe rind segi. Yewo, ni pugri nei rimb wayequ, pudi ni mune quan kumo
nganye ei yembe rind. Te pugri wuti ninde yembe rind kin ni Kraist nei
rimbig di ni ane kise kiqam yuwon nganye.

Wet bidi yawo pirany righe kin yumbo ur

Yumbo nge simbe gad pre kin ren ei wute bei yeny di simbe ndiny ei ni
pugrine puq ren.
3 Wute ninge ni wandoqi kin wand wute bei meny di ni wand te beghi
Yumbui Jisas Kraist ni wand nganyene kin simbe nand ye di God nari ye
ane tuquine segi.
4 Wute pugri ye te ni nikin ninggne quan chumbuai mand di ni yumbo
ninge nei mimbiny segi. Ni yumbo ur brequ ren kin puq men yawo kurem.
Ni pripri wand ninggne minyang mand di ker mawo. Di te kin ningg yumbo
ur brequ aye ren: Wute map mari, wute aye ane oyi oyi mege, wute wand
peq mindiny, di wute aye wandoqi mindiny mari ni yumbo ur brequ rind.
5 Di wute nei yuwonne rise segi kin nikinne oyi oyi ker mawo. Wute men
kin ni wand nganyene kin ninde vise segi, di mari God nari kin pugrine mas
kin te ni yumbo quan materi kin ngim ire.
6 Te nganye God nari kin pugrine puq pen kin te beghi yumbo quan rise
kin pugri. Di te kin te nu God nari kin pugrine kuas pre di yumbo aye nei
gubiny segi, tedi nu yumbo te kuateri pre. Te kin ningg di nu yumbo quan
rise kin pugri.
7 Te pugri beghi moyu riramu rindi kin tende puayi yumbo ninge qi pe
ven nde pare badi segi, pugri bu beghi yumbo ninge qi pe ven nde pu pare
po tuqui segi.
8 Pudi beghi mir di chongo ane rise tedi pre.
9 Wute yumbo quan rise ningg riri ye ni nikinne nei isis riteri yumbo ur
brequ rind di Satan ningg yawi pe righe kin pugri. Di nei brequ wute mai

weny di unje pu ris kin nei te ninde rise. Nei ren kin ningg ni ir righe di God ni yembe neny ye.

10 Te pugri wet bidi yawo piraw righe kin yumbo ur ni yumbo ur brequ aye buagi isis te kin ye puate. Wute ninge wet bidi quan rise yawo kureny ye ni God nei rimbig kin te si rire pre di muq ni yivany isis pe rir ruso.

Nu yumbo ur ren puq yen

11 Pudi nu God te wuti ningg kuas ye nu yumbo ur brequ buagi pugri kin te puaq ghand. Di nu yumbo ur tuquine kin, God nari kin pugrine ghas. Te God nei mbig kin yumbo ur, wute God nei rimbig kin te yawo rany righe, mai kuare kin te ningg ker ghawo wayequ, di wute aye te sabi ndiny. Yumbo ur ren kin ei nu puq yen ningg quan buid ghap.

12 Wute resis mand kin ni buid map ei ni nyamb yumbui vise ningg mari kin pugrine nu God nei gubig kin ghat rise gre. Di te kin ye oyi te wute mas mas te kin mas ye te God ni nu yembe ren ningg ngam niraw kin tende puayi new puq nand kin te ghateri. Di nu wute buagi nde rar pe nu Jisas nei gubig kin te simbe guad kin tende puayi God nu ngam niraw.

13 Nge God ni nari yumbo buagi rise kin ninde rar pe di Kraist Jisas ni Pontius Pailat nde rar pe wand nand kin tende puayi ni yuwonne wand simbe nand kin ninde rar pe nge nu simbe guduw,

14 te pugri nu wand ren ei ghat rise gre di unje ghap segine ruso ruso otiwo beghi Yumbui Jisas Kraist ni mune raqe no.

15 Ni raqe no kin te God nikinne ngeri nap ruso. God ni yuwon nganye, ni irine ni Yumbui, king buagi mingg King, yumbui buagi mingg Yumbui.

16 Ni irine ni God nas nas te kin nas ye, ni ti gre kin wute tende tumo rundo tuqui segi kin pe tende nas. Beghi wutamu ni buqoid segine di ni buqoid tuqui segi ye. Ni irine ei nyamb yumbui beg di ni irine gre rise rise te kin rise ye. Te nganye.

17 Nu wute yumbo quan rise ye muq ven nde puayi mas kin te simbe ndim ei ni quan nganye bijeyi mase di ni yumbo te quan nei pe mawo ris wayequ, te pugri yumbo ren ni otiwo kin te ningg ghav rind segi. Pudi ni God beghi chumbuai bad ningg yumbo wong bad segine quan nganye nengu kin ni ei nei pe mowi nas.

18 Simbe ndim ei ni yumbo ur yuwon ye puq men, di yumbo ur yuwon ye ei quan rise, di ni yumbo te wute aye ane riteri di wute aye te ghav mindiny.

19 Ni pugri puq men tedi ni nikin te yumbo otiwo materi kin te mirir pu rise. Te kin te pas pas te kin pas ye te kin ningg puate mi righe, di puate mi righe kin quan nganye gre rind.

20 Timoti, wand yuwon ye God nunde si pe ni rundo kin te ghat rise gre. Nu wute wand aru brequ isis mand kin te puaq ghand. Di wute ni God nei bibig kin te nyinge mawo righe kin wand te simbe mand di minyang mand kin te dob yeny.

21 Ni mari ni nei rise puq mand, pudi ni God nei bibig kin yumbo ur nganye te si mare. Nge God pengu gidig ei ni nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin te nunde rundo.

2 Timoti

Wen te Pol ni nyumo raqe aye mune Timoti nde ur nindiq kin. Pol ni Rom taq yenu kin tende puayi nyumo raqe wen ur nindiq. Ni Kraist ningg wand bir nawo bu ni taq yenu. Pol nei namb pre te pugri ni mi nati kin ngeri tumo rind, pugri bu ni nyumo raqe wen Timoti nde ur nindiq.

Timoti ni Epesus nas wute Jisas nei rimbig ye tende kin ghav nindiny. Pol nari Timoti nikin wo pugri quan nganye yawo nirang righe. Ni Timoti simbe nindig ei wute Kraist yambu mireng kin ni mai meng kin tende puayi ni gre pune yenu. Di ni Timoti pripri wand nganye kinne simbe nand ningg anene simbe nindig, di ni irine nas bu Timoti brequne ninde nondo ningg nari.

1 Nge Pol, God nikin nei pene ni nge Kraist Jisas ningg aposel ningg naip ko, di ni nge tiqi nundogh ko ei ni Kraist Jisas nde gri beghi pas pas te kin pas ningg wand taq namb ye te ningg simbe gad ye, nge nyumo raqe wen ur gidiq.

2 Timoti nu nge wand simbe gad ye kutungu di Yumbui nei gubig ye te ningg nu nge wo quan nganye yawo kiraw righe ye puq guduw ye, nge nunde nyumo raqe wen ur gidiq.

Nge God beghi wuyi di Kraist Jisas beghi Yumbui ni pengu gidim ei ni nikin nei pene nu yuwon muaw, nu yawo mitow, di ni umbo yuwon kin te nu mew.

God nei bibig bibigne pas kin wand

3 Nge God koku asi ni ningg yembe mand kin pugrine nge mune ni ningg yembe quan nganye yembe gad ye te chumbuai gidig. Nge nde umbo pe nge nei gab kin te nge tuquine puq ken. Nge pripri burpoq di bogisumb ane God temu wand di nu nei gubuw kin tende puayi nge ni chumbuai gidig.

4 Nge asi nu si keri kin tende puayi nu quanji guad kin te nei gibiny di nge munene nu guqoid ei chumbuai gad ningg kari.

5 Nge nu nganyene God nei gubig kin te nei gibiny. Di nu God nei gubig kin pugri ye te nu numo Yunis di ni kumo Lois teri ni God nei rimbig kin ane tuquine.

6 Puate te ningg bu nge nu simbe guduw ei nge asi nu si kew riwo kin tende puayi God nu Ququ Yuwon Ye new kin te rar qoind yembe nand nandne.

7 Te pugri God ni beghi Ququ nengu kin te wune bab ningg nengu segi, pudi ni Ququ nengu kin te ni beghi gre nengu, beghi wute aye God nei rimbig kin yawo pirany righe di beghi yumbo ur brequ bad ye te ningg yeng pawo yuwon.

8 Pugri bu nu beghi Yumbui Jisas Kraist ni wand simbe ghand kin te ningg minyuw ghati wayequ. Di nge, wuti ni ningg yembe gad di taq yengu kin, nge ningg minyuw ghati wayequ. Pudi nu nge kin pugrine God ningg wand yuwon ye te ningg ei mai ghare, te pugri nu te kin ningg God ningg gre kuateri pre.

9 God ni beghi nitamu powi di yumbo ur yuwon ye ni chumbuai nand kin tene puq pen. Te kin te beghi yumbo ninge puq pen di te kin ningg ni oyi ren puq nen segi, pudi ni nikin nde nei pe di ni nikinne beghi yuwon nuangu kin te ningg Kraist Jisas nde gri ni puq nen. Ren kin te asi qi di yumbo buagi qi pe kin rise segine kin tende puayine ni beghi yuwon nuangu di yumbo ren puq nen.

10 Di muq Kraist Jisas, wuti beghi nitamu pi ye, ni nandi kin te ningg God
ni beghi yuwon nuangu kin te raqe nand. Di God ningg wand yuwon ye te
nde gri beghi nei bab te pugri Kraist ni wute mati kin gre te nyinge nawo
righe pre, di muq beghi pas pas te kin pas ye tuqui.
11 Di God ni nge aposel ningg naip ko, wuti wand bir kawo ye di wute bei
keny ye te ningg naip ko ei nge wand yuwon ye ren wute simbe gidiny.
12 Di te ningg bu nge mai ren kare. Pudi nge te ningg minyuw kati segi.
Te pugri nge nei gab Jisas wuti nge nei gibig ye ni nge ghav nindigh ye. Di
nge nei gab te pugri ni nge ghav nindigh yuwonne kas ruso ruso ngeri ni
nge nipigh ruso kin te rindi.
13 Nu nge wand nganyene kin bei kew kin te ghat rise gre di tende pu nei
ghateri ei nu tuquine wute bei yeny. Te kin ningg di beghi Kraist Jisas ane
pas di ni nei bibig di wute yawo pirany righe kin te pugrine rise.
14 Ququ Yuwon Ye beghi nde nas kin ninde gre pe wand yuwon ye God
new ye te ghat rise gre di yuwonne vise.
15 Nu nei guab te pugri wute Esia opu kin Pigelus Hermogenes temi di aye
te ane nge si meri di muq nge irine kas.
16 Nge Yumbui pengu gidig ei ni Onesiporus di nikin yavi ire ane yawo
nitony, te pugri ni pripri nge ghav nindigh di ni nge wuti taq yengu ye ghav
nindigh kin te ningg minyuw nati segi.
17 Di ni Rom nandi kin tende puayi ni nge nuqoind ningg meri buid nap
nap di nge nuqoind.
18 Nge Yumbui pengu gidig ei ni wute ir nawo kin tende puayi ni yawo
nitong. Nu nei guab ni Epesus tende nge yumbo nganye buagi pe ghav
nindigh.

2

1 Muq nu, nge wo, God ni beghi Kraist Jisas ane pas kin beghi yuwon
nuangu kin te ningg nu gre pu yeru.
2 Di nge wute nganye buagi nde rar pe wand simbe gad nu kutungu kin
te ghat rise gre. Di nu mune wute aye ni wand ren mutungu di wute aye
bei meny tuqui ye te bei yem ei ni mune wute aye bei meny.
3 Beghi mai pare kin te ningg beghi Kraist Jisas ningg ami yuwon ye ningg
pas kin pugrine nu mune mai ghare di Kraist Jisas ningg ami yuwon ye
ningg ghas.
4 Wuti iri ami ningg nas kin ni yuwonne yembe nand ei nikin yumbui ni
chumbuai nand, pugri bu ni yembe aye nei nimbiny tuqui segi.
5 Te kin pugrine wuti iri resis pe vig namb kin ni yuwonne vig namb ei ni
yumbo nateri ningg vig namb kin te nateri, pugri bu ni resis kin lo te gure
nawo ye tuqui segi.
6 Wuti wuny mbe yembe kumo nand kin ni ei wuny mbe tende yumbo
nikin yembe nand kin te ye nawo nateri. Te pre muqdi aye mune materi.
7 Yumbui nu ghav nunduw di yumbo ren nei ghamb ye, pugri bu nge
wand simbe gad kin ren ei nei mbiny mbinyne ghas.
8 Jisas Kraist, Devit ningg kuqo ni nati pre God ni mune nindingi newo
kin ni ei nei mbig mbigne. Nge God ningg wand yuwon ye simbe gad kin te
nge te kin ningg simbe gad,
9 di nge te kin ningg mai kare. Nge wuti yumbo ur brequ gad kin pugri
sen pe taq maimb. Pudi God ningg wand yuwon ye te sen pe taq mamb segi.
10 Nge te kin ningg mai buagi ren kare di te ningg ker kawo segi. Nge puq
ken ei wute Yumbui nap ruso kin ni ghav gidiny ei ni anene God ni Kraist
Jisas nde gri wute nateri kin te riteri di ni ris ris te kin ris.

11 Wand ren te nganyene di wute buagi ni wand ren ei rutungu:

Beghi Kraist ane pati, tedi beghi munene ni ane pas ye.
12 Beghi mai pare di te ningg ker pawo segi, tedi beghi ni king ningg nas kin
pugrine pas. Beghi pari ni beghi Yumbui segi, tedi ni mune pugrine nari ni
beghi nei numbug segi.
13 Beghi wutamu wandoqi bad ye, pudi ni wandoqi nand segi ye, pugri bu
ni nari ni wute ni nei rimbig segi kin yembe neny puq nand kin te ni yembe
neny ye.

Nu wuti yembe ye yuwon kin pugri ei ghas

14 Nu wute buagi te priprine yumbo ren ei simbe ndiny. Nu God nde
nyamb pe simbe ndiny ei ni wand rind di riri ni nganyene rind di te kin
ningg oyi oyi ker ruwo segi. Yumbo ur pugri kin te yuwon segi, di ni pugri
puq ren tedi ni wute wand rutungu pre kin ni nei te unje ripiny.
15 Nu buid ghap ei God nde rar pe nu God nari nu yembe ye wuti yuwon
kin ghas. Nu puq yen tedi nu yembe guad kin te ningg minyuw ghati segi,
te pugri nu wand nganyene kin te tuquine wute bei kueny kin yembe guad.
16 Wute ninge ni God ningg wand te unje map di ni wand aru brequ isis
mand. Nu wute pugri ye te puaq ghand, te pugri wute puq men kin ni
priprine God quan nganye dob meng.
17 Wute men ni wand simbe mand kin te waserar yumbui quari wumb
segi kring kring wuso kin pugri, ni wand te vir ir wute buagi unje wup.
Wute wand pugri ye simbe mand kin temi taq Himeneus Piletus temi.
18 Wute temi men te ni wand nganyene kin si mare pre. Ni mari wute
mati kin mune mes mewo ye yumbo ur te asine pre, di muq wute mati kin
mes mewo segi ye. Di ni puq mand kin te ningg ni wute nganye buagi ni
nei te unje mipiny di ni Jisas Kraist nei rimbig segi.
19 Pudi God nikinne wute Jisas nei rimbig kin te puq neny gre pu yeru. Di
ni wand ren taq namb: Yumbui ni wute ni te buagi te nei nimbiny. Wute
ni Yumbui ni nyamb te ningg simbe rind ye ni yumbo ur brequ te si ei rire.
[Nam 16:5]
20 Baj yumbui iri pe ni yumbo tende rise kin te gol di silva pene yembe
mindiny segi. Yumbo ninge nyumo pe yembe mindiny di ninge qi pe yembe
mindiny kin anene tende rise. Yumbo ninge te mir yumbui yembe mindiny
kin tende puayi yumbo tende pe mir wase mawo, di yumbo ninge te subugi
tende mawo righe.
21 Te kin pugrine wute yumbo ur brequ isis te dob meny di yuwon pu
mas, tedi ni yumbo yumbui kin te kin yembe ye yumbo ningg pugri mas.
Wute pugri ye te God nikin te, di ni yembe ye yumbui ni yembe kin yumbo
yuwon nganye yembe yumbui kin yembe rindiny ningg ghimbi pu rise kin
pugri.

22 Nu yumbo ur brequ wute ambonye puq ren yawo kureny kin te puaq
ghand, di nu yumbo ur tuquine kin, God nei bibig kin, wute aye God nei
rimbig kin te yawo pirany righe kin, di umbo yuwon pu kuse kin ren ei
puq yen ningg buid ghap. Nu wute aye ni umbo pe nganye Yumbui ghav
nindiny ningg riri kin ni anene ei puq wen. Nu yumbo ur te ei puq yen.
23 Nu wand brequ puate segi kin te dob yeny, te pugri yumbo ur pugri kin
te wute ker mawo di oyi oyi mege ye, nu te kin nei guab pre.
24 Nu wuti Yumbui ningg yembe kuare ye nu ker ghawo segi, wute buagi
aye te yuwon wany, wute yuwonne bei yeny, di wute nu unje maip kin te
oyi ghand segi.

25 Wute nu yembe te nyinge mawo righe, te nu waghi waghine ei simbe
ndim. Te pugri nu nei guab segi eti God ni ghav nindim nei brequ te si mare
di wand nganyene kin te nei mimbiny.
26 Di ni nei oghi ye matevi di Satan wute wandoqi nindim kin te puaq
mand di ninde si nambu mune mas segi.

3

Otiwo mai isis ruwi ye

1 Nu yumbo ren ei nei mbiny. Te pugri otiwo ngeri omo kin tende puayi
di yumbo nganye buagi beghi mai rengu kin ruwi ye.
2 Tende puayi di wute yumbo ur isis ren kin yembe rindiny ye. Ni
nikin ghimbine yawo rirany righe, wet bidi yawo riraw righe, nikin nyamb
rindivi riwo, bijeyi rise, wute aye wand peq rindiny, kiyi kumo ningg wand
rutungu segi, God ningg chumbuai rind segi, di God ningg wand rutungu
yawo kureny segi.
3 Ni wute yawo rirany righe segi, wute yawo rutony segi, di wute aye
dobu simbe rindiny. Ni yumbo ninge puq ren kin nei rise te ni puq ren ye.
Ni wute yeng kumo rind ye, di yumbo ur oghi kin yambu rireny ye.
4 Ni nikin kimand unje rip ye, di ni nei rimb segi yumbo brequ nganye
puq ren ye. Bijeyi rise kin yumbo ur ninde quan bre pu rise di yumbo ni
puq ren yawo kureny kin te quan yawo rirany righe di God yawo rirang
righe segi.
5 Ni riri ni God nei rimbig ye, pudi ni yumbo ur te wute God nei rimbig
kin pugri segi. Nu wute pugri kin te puaq ghand.
6 Wute pugri ye ninge ni yumbo ur ren kin rise. Ni wute aye nde baj
pe mar mo di nyumbueg gre segi kin ni wute men ningg wand rutungu di
ninde si nambu ris. Nyumbueg ren kin ni nei brequ isis rise di ni yumbo ur
brequ isis rind ye, di yumbo ur brequ asi yembe rindiny kin te ningg riri ni
unje rip.
7 Nyumbueg ren kin ni wute bei meny yawo kureny, pudi ni nikinne ni
wand nganyene kin te nei rimb tuqui segi.
8 Wute men ni Janes Jambres temi Moses wand sange mindig kin pugrine,
ni mune wand nganyene kin te ningg wand sange mand. Wute men kin ni
nei te yuwonne rise segi, di ni God nei mimbig yambu mari.
9 Pudi wute men kin ni pugrine puq men men mas nganye segi ye. Te
pugri wute nganye buagi ni yumbo ur brequ te nei rimbim ye. Ni Janes di
Jambres temi kin pugri, brequne ir maghe ye.

Pol ni Timoti yeri nindig ei ni yuwonne nas

10 Pudi nu nge wand buagi simbe gad kin te kutungu di nei guab pre ye.
Nge wute Jisas nei rimbig kin wuti ye kawo kin nge yumbo ur pughe ye rise,
nge yumbo pughe kin ningg yembe gad, nge Yumbui nei gibig, nge waghine
kas, nge wute aye Yumbui nei rimbig kin te yawo kirany righe di nge mai
kare kin te ningg ker kawo segi. Nu nge yumbo ur buagi ren nei guab pre.
11 Di nge mi kati ningg, di mai aye nganye buagi kare. Te kin te asi Antiok,
Aikoniam di Listra tende nge mai te kin kare di nu te kin anene nei guab
pre. Pudi Yumbui ni nge mai buagi ren ningg ghav nindigh, mune neti kowi.
12 Wute Kraist Jisas nde ruru ei ni wute Yumbui nei rimbig yuwon kin ris
ningg riri ye ni mambui puq mand di unje map ye.
13 Di tende puayi wute wandoqi mand kin ni yumbo ur te quan nganye
mune brequ rise, ni wute wandoqi mindiny di ni nikinne wute aye ni
wandoqi mindim.

14 Pudi nu wand nganyene kin bei mew di kuari te nganyene puq guad
ye te ei ghat rise gre. Te pugri wute nu bei mew kin te nu nei guab.
15 Di nu nei guab te pugri nu wokuandi ne kuas kin tende puayi nu God
ningg wand buk pe rise kin te bei mew. Te kin ningg di nu nei oghi ye
kuateri bu Kraist Jisas nei gubig di God ni mune neti kuowi.
16 God ningg wand buagi te God nikinne wute simbe nindim ur mand.
Pugri bu wand tende pe beghi wute aye bei peny, wute unje rip kin te ker
puany di oghine mune puq ren, di yumbo ur tuquine kin te sonyi rind ningg
bei peny God ningg wand pene beghi yembe te kin puq pen ye tiq.
17 Wuti iri ni pugri puq nen tedi ni God ningg yembe te yembe nand kin
yumbo buagi rise di ni yembe yuwonne yembe nand.

4

1 Nge God nde rar pe di Kraist Jisas ni wute mati kin di mas kin ane ir
nawo ye di ni otiwo mune raqe no di king ningg nas ye ninde rar pe simbe
guduw.
2 Nu God ningg wand ei bir ghawo. Piyi wute rutungu yawo kureny o
segi, pudi nu priprine te kin ningg sir ghap pu ghas ei wute oghine nei riteri
segi kin te bei yeny, unje rip kin te ker wuany, di yumbo yuwon kin yembe
rindiny kin te ghav ndiny ei ni quan puq ren. Nu waghine ghas di wute bei
yeny.
3 Te pugri ngeri ire wundi ye, di tende puayi wute ni wand tuquine kin
simbe bad kin te rutungu yambu riri ye. Ni wand aye kin di urupui kin ei
rutungu yawo kureny, di nikinne wute isis ei rite mowi di ni wand rutungu
yawo kureny kin te bei meny.
4 Ni wand nganyene kin te rutungu yambu riri ye, di ni stori wandoqi kin
yuwon segi ye te quan rutungu yawo kureny.
5 Pudi nu yumbo ur brequ buagi te kin te puaq ghand di nu muq gre pu
yengu kin pugrine yeru. Nu mai ghare kin te ningg ker ghawo wayequ, di
God ningg wand yuwon ye bir ghawo kin yembe ghand. Di nu yembe guad
kin te wuti God ningg yembe ye wuti ningg nas kin ni yembe te buagi ane
ei puq yen.
6 Te pugri nge ko kin ngeri te muq wundi pre, di nge wain Yumbui meng
ningg alta pe guroq maind kin pugri ei puq megh ye.
7 Nge yuwonne nganye yeng gad pre. Nge resis te omo kuaq pre, di nge
Yumbui nei gibig kin te pugrine rise.
8 Muq yumbo otiwo kin muagh rise kin pe tende nge yumbo ur tuquine
kin hat ire wuse, di hat wen te Yumbui ni wute tuquine ir nawo ye ni wute
ir nawo kin tende puayi nge negh ye, di te nge irine segi, pudi wute buagi
ni nandi ruqoind ningg ghimbi pu ris ye ni anene.

Pol ni Timoti yeri nindig

9 Nu buid ghap ei brequne nge nde ghandi,
10 te pugri Demas ni yumbo qi pe kin quan yawo nirany righe, pugri bu ni
nge si neri Tesalonaika no pre. Kresens ni Galesia no, di Taitus ni Dalmesia
no.
11 Luk irine ni nge temu pas. Mak ni nge yembe ren ningg quan nganye
ghav nindigh ye, pugri bu nu guadi tedi gheti ni tequne wandi.
12 Tikikus nge tiqi gudoq Epesus no pre.
13 Nu guadi kin tende puayi nge saket Troas, Karpus nde si kiraq wuse
kin te raqne ghandi. Di nge God ningg wand rise kin buk buagi te raghne
ghandi, di buk umo chongo pe yembe mindiny kin te ei nei gheri piny
wayequ.

14 Aleksander wuti ain pe yumbo yembe nindiny kin ni nge quan nganye
mai negh. Yumbui oyi ni te kin ningg oyi nindig ye.
15 Nu mune pugrine wuti te ningg yeng ghawo yuwon pu ei yeru. Te pugri
wuti te ni beghi wand simbe bad kin te ni nari beghi wand te nganyene segi.
16 Nge kot pe yengu wand teti kawo urupuine kin tende puayi wute ninge
nge nde dobu yemu segi, pudi ni buagi ane nge si meri. Nge God pengu
gidig ei ni mai te manyi nindim segi.
17 Pudi Yumbui ni nge nde dobu yenu di nge gre negh. Ni pugri puq nen
ei nge God ningg wand simbe gad kin te quan nganye raqe viso di wute Juda
segi kin ni buagi ane rutungu. Di God nge ghav nindigh mi kati segi.
18 Yumbui ni nge wute nge mi ningg mari kin ninde pu neti kowi di ko
ni ane nginy tu wam ni king ningg nas ye pe tende kas ye. Ni nyamb te ei
bidivi viyo viyo te kin vise. Te nganye.
19 Nu Prisila Akwila teri chumbuai kin wand te yeny, di wute Onesiporus
nde baj pe ris kin te anene chumbuai kin wand te yeny.
20 Erastus ni Korin ne nas di Tropimus ni num gureg bu nge Miletus tende
si keri pu nas.
21 Nu buid ghap ei brequne ven ghandi pre muqdi uyi kin ngeri te rindi.
Yubulus, Pudens, Linus, Klodia di wute aye Yumbui nei rimbig kin ni nunde
chumbuai kin wand ri rundo.
22 Yumbui ni nu ningg ququ te ane nas. Nge God pengu gidig ei ni nikin
nde nei pene wute yuwon nuany kin te nungoqi buagi ane nde rundo.

Taitus

Taitus ni wuti Juda kin iri segi. Ni Pol wand bir nawo kin te nutungu di Jisas nei nimbig. Pol no wand bir nawo kin te ninge puayi Taitus temi mo. Taitus ni Pol temi Jerusalem aposel mikur wand kin tende mo, di ni Pol temi Korin mo tevi mand. Di ni temi ailan iri Krit puq mindig kin tende mo Jisas ningg wand simbe mand. Pol ailan te si neri kin tende puayi ni Taitus simbe nindig tene nas ei wute Jisas nei rimbig kin tende ris ye te ghav nindiny, di yembe Pol omo nawo segine kin te omo nawo.

Nyumo raqe wen nde Pol ni Krit kin Jisas nei rimbig ye nikin wute ye mawo kin rip mo ye te ningg Taitus simbe nindig. Di ni wute Jisas nei rimbig kin ni pughe gri ei tuquine ris kin te ningg anene simbe nindig. Ni Taitus wute wandoqi kin wand wute bei meny kin te ningg yeri nindig ei ni yeng nawo yuwon, di ni pughe kin ei wute Jisas nei rimbig kin bei neny ye te ningg simbe nindig. Wand nganye buagi nyumo raqe ven nde kin te ni Timoti nde mune urne nand.

1 Nge Pol, nge God ningg yembe ye wuti di Jisas Kraist ningg aposel iri nge nyumo raqe wen ur gidiq. God ni nge naip ko di tiqi nundogh ko ye puate te pugri: Nge ko ei wute God nap ruso ye te ghav gidiny God nei rimbig kin te quan kumo nei rimbig, di ghav gidiny wand nganye kin beghi simbe bad ye te nei rimb ei ni God nari kin pugrine ris.

2 Ni God nei rimbig di wand nganyene kin te nei rimb te pugri ni ris ris te kin ris ye te ningg ghimbi pu ris. Di pas pas te kin pas ye wand ven te God ni asi nganye qi di yumbo buagi rise segine ni nari beghi pas pas te kin pas ye, di God ni wuti nganyene nand ye.

3 Di muq ni ngeri nap ruso kin ren nde puayi ni nikin wand te raqe nand. Te kin te God wuti beghi nitamu pi ye ni nge wand bir kawo kin yembe negh di nari nge yembe te ei yembe gidiny.

4 Di nge nyumo raqe wen te nu Taitus, nu nge Yumbui nei gibig kin pugrine nei gubig kin te ningg nu nge wo nganye puq guduw ye nunde keq wundo. Nge God beghi wuyi pengu gidig ei ni di Kraist Jisas wuti beghi nitamu pi ye ni nikin nde nei pene wute yuwon muany kin di umbo yuwon kin te nu mew.

Taitus ni Krit tende quayi kiyi nap mo kin wand

5 Nge nu Krit ailan woju pe tende si keri pu kuas ye puate te pugri: Nge nu tende si keri ghas ei yumbo ninge yembe bidiny ningg pudi yembe bidiny segine kin te yembe ndiny, di nu tiqe buagi tende yo di wute Jisas nei rimbig kin quayi kiyi te ghap mo.

6 Di nu wute kuap mo kin tende puayi nu yumbo ren ei nei mbiny. Te pugri, wuti wute Jisas nei rimbig kin quayi kiyi ningg nas ye ni wute buagi nde rar pe unje nap segi kin ei. Ni ngam irene ei nitaqi. Di ni wo te anene Yumbui nei rimbig, di wute buagi riri ni wo te yumbo nikinne puq ren yawo kureny kin puq ren ye di wand rutungu segi ye puq rindiny segi kin ei.

7 Wuti wute Jisas nei rimbig kin yeng nuany kin ni yembe te ni God ningg yembe yeng nuany. Pugri bu ni wuti yumbo ur brequ nand segi kin ei. Ni nikin nyamb nindiri riwo segi, brequne umbo ker nawo segi ye, wuti wuye ne ngawu ghabe gud segi ye, wuti yeng nand segi ye, di ni wute wandoqi nindiny ni yumbo nitanyri ei ni yumbo quan rise segi ye ei.

8 Pudi ni yumbo ur ren ei rise: Wute aye mandi te ni ghav nindim natemi baj pe mas, di ni wuti yumbo ur yuwon kinne ei yawo nirany righe ye. Ni wuti nikin yumbo ur buagi te yeng nuany yuwon di ni yumbo ur tuquine

puq nen ye. God nde rar pe yuwon pu nas ye di ni wuti yumbo ur brequ puaq nand ye.

9 Ni wand nganyene kin beghi wute bei peny kin te nari wand te nganye di nat rise gre. Ni pugri puq nen ei ni wand nganyene kin pe wute aye ghav nindiny tuqui. Di ni wute wand nganye kin yambu rireny ye te bei neny ei ni nei rimb te pugri ni unje rip pre.

10 Te pugri wute nganye buagi Krit ris kin ni wand nganyene kin wand te tuquine puq ren yambu riri. Ni wute puamb muany ningg wand puate segi kin te simbe mand ye. Nge kari kin te wute Juda kin ninge Jisas nei mimbig ye ni mo wute Juda segi kin te simbe mindim ei ni Juda kin pugrine ghimbi dugu chongo pend mawo ningg mari ye.

11 Nu wute pugri kin te segi puq ndim ei ni mune puq men segi. Te pugri ni yumbo wute bei meny kin te yuwon segi di ni puq men kin te ningg wute nganye buagi wand te rutungu kin te ni nikin yavi ire anene unje map. Di ni puq men kin te ni wet bidi materi ningg bu puq men.

12 Ren kin te Krit kin propet iri ni Krit ningg simbe nand kin ane tuquine. Ni nari, “Wute Krit kin ni pripri wandoqi mand ye. Ni umo brequ dabo kin pugri, si yavi mati, yembe segi pu mase mir ne rindighe rindighe.”

13 Propet nen ni wand simbe nand kin te nganyene. Pugri bu nu ker ane segi puq ndiny ei ni Kraist nei rimbig kin te gre rind.

14 Nu mune pugrine puq yen ei ni Juda mingg stori wandoqi kin di wute wand nganyene kin yambu mari kin ni mingg wand te rutungu segi.

15 Wute ninde ququ pe gri ni yumbo ur brequ kin ninge rise segi ye te piyi ni yumbo wute uny simbe mand kin riteri pudi te ningg ni God nde rar pe brequ rise segi. Pudi wute yumbo ur brequ quan rind ye di Yumbui nei rimbig segi ye piyi ni yumbo uny kin buagi te puaq rind yuwon pudi God nde rar pe ni wute brequ. Wute pugri kin ni nei te brequ rise di ni yumbo ur tuquine kin nei rimbiny kin nei te brequ vise pre.

16 Ni mari ni God nei mimbig, pudi ni yumbo ur brequ yembe mindiny kin te bei rind ni wute God yambu mireng ye. Wute men ni brequ nganye ni God nari kin pugrine puq men yambu mari ye di ni yumbo yuwon kin ninge puq men tuqui segi.

2

Nungoqi wand nganyene kin simbe bad ye pugrine ei was

1 Pudi nu wute bei gudiny kin te wand nganyene kin wute Jisas nei mimbig kin ni simbe mand kin te ane tuquine ei.

2 Te kin pugrine quayi gang simbe ndim ei ni wuye quan me segi, ni yumbo ur wute buagi ruqond chumbuai rind kin ei puq men di nikin yumbo ur te yeng muany yuwon. Bei ndim ei ni yumbo ur tuquine kin, te God nei mimbig kin, God yawo mirang righe kin di mai mare pudi te ningg ker mawo segi kin yumbo ur ei mat rise.

3 Te kin pugrine nu nyumbueg gang te bei ndiny ei ni ris kin te God nei rimbig kin pugrine ris. Ni wute aye wand brequ rindiny segi, di wain quan riq kin yumbo ur te puaq rind. Pudi ni yumbo ur yuwon kin te ei wute aye bei reny.

4 Te ei ni nyumbueg ambonye ni ngaim di wo ane yawo rirany righe kin te ningg bei rindiny.

5 Te ei ni nikin yumbo ur yeng ruany yuwon di Yumbui nde rar pe yuwonne ris, ni nikin baj pe oghine yembe rind, wute yuwon ruany di ngaim ningg wand irepene rutungu. Ni pugri puq ren tedi wute God ni wand beghi nengu kin te ningg wand peq mand segi.

6 Te kin pugrine nu quayi ambonye te simbe ndim ei ni yumbo ur te yeng muany yuwon.
7 Di nu yumbo buagi yembe gudiny kin te yuwon kinne puq yen ei ni te muqond di ni mune pugrine puq men. Di nu wute wand bei kueny kin te nganyene ei puq yen di nu wand te griny kin wand pugri simbe ghand wayequ.
8 Di nu wand simbe guad kin tende puayi nu wand nganyene kinne simbe ghand ei wute nu wand sange runduw tuqui segi. Nu pugri puq yen ei wute nu wand sange runduw ye ni minyuw riti, te pugri ni beghi wand brequ rundug kin ngim segi.
9 Wute Jisas nei rimbig kin ninge ni wute aye nde taq pu yeru yembe rind ye te bei ndiny ei ni pripri nikin yumbui ni mingg wand irepene rutungu ei ni chumbuai mand, di ni wand sange rindim wayequ.
10 Di ni nikin yumbui nde yumbo nyungu rind wayequ. Pudi ni yumbo ur yuwon ye puq ren ei nikin yumbui nei mamb ni wute oghi. Ni pugri puq ren ei ni yumbo buagi yembe rindiny kin te bei rind te pugri God wuti beghi nitamu powi ye ni mingg wand te yuwon.
11 Te pugri God nikin nde nei pene wute yuwon nuany di nate ruwi kin te raqe ruso wute buagi ruqond pre.
12 God wute yuwon nuany kin te bei nengu ei beghi nei pateri di God wand sange bidig segi di yumbo wute qi pe kin puq men yawo kurem kin te puaq bad. Di God ni wute yuwon nuany kin ni muq qi pe ven nde pughe gri yumbo ur te yeng puany yuwon, yuwon pu pas di tuquine pas kin te bei wengu.
13 Muq beghi pugrine ei pas Jisas Kraist beghi God yumbui nganye di ni beghi nitamu pi ye, mune ti ane nandi ye te mingg ghimbi pu pas.
14 Ni nikinne ni beghi mingg ni ghimbi te ni rindi, ni nati di beghi wong nundumu di yumbo ur brequ nde si pe pu nitamu powi. Ni nati ei te mingg beghi ni te wute yuwon, yumbo ur brequ segi kin mingg pas di yumbo ur oghi kinne quan puq pen mingg nei bab.
15 Nu wute buagi te bei yeny ei ni yumbo ur te puq ren. Di nu simbe ndiny ei ni quan kumo yembe rind, di nu wute yembe ren puq ren segi kin te ker wuany. Nu gre ane ei puq yen. Wute rar qond nu nyinge ruwi yaghe wayequ.

3

Yumbo ur oghi yene ei puq pen

1 Nu wute buagi te nei trany ei ni king di wute gavman pe ye mawo ye ninde si nambu ei ris. Ni mari kin wand te irepene rutungu di yumbo yuwon kin puq ren mingg sir rip pu ei ris.
2 Ni wute aye wand brequ rindiny segi, pudi ni umbo ire kuse di wute aye te ni kimand kin pugri puq reny di pripri nikin nyamb rindivi viyo segi wute buagi te yuwonne sabi rindiny.
3 Te pugri asi beghi wutamu Jisas nei bibig kin beghi mune pugrine wute nei oghi ye rise segi kin pugri pas, wand irepene putungu segi di beghi nei te unje rip. Beghi yumbo ghimbi puq ren yawo kureny di puq pen mingg chumbuai bad kin te puambu ruangu ni mingg yembe ye wute mingg pas. Beghi pripri wute aye brequ bidiny di wute aye yumbo yuwon kin rise kin te mingg beghi umbo brequ kuse. Beghi wute oyi oyi yambu pireny di wute aye beghi yambu rirengu.
4 Pudi God wuti beghi nitamu powi ye ni beghi yuwon nuangu di yawo nirangu righe kin te,

5 ni beghi nitamu pi. Ni beghi yumbo ur tuquine puq pen muq te ningg
nitamu pi segi, pudi nikinne beghi yawo nitongu kin te ningg nitamu powi.
Di te kin te ni Ququ Yuwon Ye nde gri ni beghi wuye nupumu di mune
urupui pas.
6 Ququ Yuwon Ye God ni Jisas Kraist wuti beghi nitamu pi ye ninde gri
beghi segine nengu.
7 Ni puq nen ei nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin te ningg nari
beghi ninde rar pe tuquine nganye pas pas te kin pas ye te ningg ghimbi pu
pas kin te pateri.
8 Wand nge simbe gad kin te nganyene di wute buagi wand te ei nei pe
ruwo vis. Di nu wand te ei simbe ghand gre ei wute God nei rimbig pre
kin ni yumbo ur yuwon kin wute ghav mindiny yuwon pu ris kin te yembe
rindiny ningg nei rimb. Yumbo ur buagi ren kin te yuwon di wute buagi
ghav rindiny.
9 Pudi nu yumbo ur ren ei puaq ghand: Wute segi segi ker ruwo kin
yumbo ur, ni kuqo asi pughe gri ris kin wand quari te simbe rind di ni
pugrine ris kin yumbo ur, minyang rind di lo kin wand te ningg mege kin
yumbo ur. Yumbo ur ren kin ni ghav rind segi di brequ nganye, pugri bu
nu puq yen wayequ.
10 Wuti iri ni wute aye God nei rimbig kin te bir nawo kin kin yeru, tedi
nu simbe ndig ei ni mune puq nen segi. Ni mune puq nen tedi mune simbe
ndig. Di ni puq nen nen ne, tedi wuti te puaq ghaind di ninde tumo ghondo
segi.
11 Te pugri nu segine nei ghamb wuti pugri kin te brequ nase pre di ni
wuti yumbo ur brequ nand ye. Ni nikin yumbo ur te bei rind ni mai nare
ye.

Pol ni Taitus ninde nondo ningg nari

12 Nge wute temi men Artemas di Tikikus temi kin iri tiqi gudog nu kuas
pe tende nondo, tedi nu buid ghap ei Nikopolis ghandi. Te pugri nge nei
gab kin te ngeri uyi kin tende puayi te nge tende ei kas ye.
13 Nu Senas Apolos temi ghav ndim. Senas te wuti lo quan nei numbuw
ye iri di ni te gri mondo ye. Nu qond ni yumbo buagi tiq muqdi mo.
14 Wute Jisas nei rimbig kin ni pripri yumbo ur yuwon kin puq ren kin
nei ei rise. Te pugri ni puq ren tedi nginy manyi manyi ni yumbo tuqui di
ni pugri ris kin te ningg ni wute aye ghav rindiny tuqui.
15 Wute buagi nge ane ven pas kin ni nunde chumbuai kin wand ri vindo.
Wute Yumbui nei rimbig kin te ningg ni beghi yawo rirangu righe ye te
chumbuai kin wand yeny. Nge God pengu gidig ei ni nikin nde nei pene
wute yuwon nuany kin te nungoqi buagi ane nde rundo.

Pilemon

Pol ni Rom tende taq yenu kin tende puayi ni nyumo raqe wen Pilemon nde ur nindiq. Pilemon ni Yumbui nei nimbig ye di ni wet bidi quan rise. Ni Kolosi nas di wute Yumbui nei rimbig kin aye te pripri ninde baj pe rikur. Di Pilemon ni wute ninde taq pu yemu yembe mand ye iri, ni nyamb Onesimus, ni asi Pilemon si neri wu nase no. Ni no di Rom tende taq pu yenu. Ni pughe ningg taq pu yenu kin te simbe mand segi. Tende ni Pol temi irepene taq yemu, di Pol ni Jisas ningg wand yuwon ye simbe nindig, ni yumbo ur brequ si nare di Jisas nei nimbig. Onesimus ni taq yenu kin te pre, di muq Pol ni mune Pilemon nde tiqi nindog no ningg di nyumo raqe wen ur nindig neng niraqne no. Pol ni Pilemon simbe nindig ei ni Onesimus ker nuang segi, pudi wand puaq nindig di Kraist nde gri ni kise kiqam kin pugri ei neti nowi.

1 Nge Pol, nge Kraist Jisas ningg taq pu yengu kin, di Timoti beghi chech
iri ni temu nyumo raqe wen peq wundo. Pilemon nu beghi mand quan
nganye yawo piraw righe kin di yembe ire.
2 Beghi nyumo raqe wen nu, di Apia beghi wute nyumbu, di Arkipus, di
wute Jisas nei rimbig kin buagi pripri rindi nunde baj pe rikur kin nungoqi
nde peq wundo. Arkipus ni beghi ane Yumbui ningg yembe bad kin te ningg
beghi ane ami kin pugri yembu.
3 Nge God beghi wuyi pengu gidig ei ni di beghi Yumbui Jisas Kraist nikin
nde nei pene nungoqi yuwon muauq di puq meuq umbo yuwon pu kuse.

Pol Pilemon ningg yumbo ur oghi ye te ningg chumbuai nand

4 Nge pripri nge ning God temu wand kin tende puayi nge nu nei gubuw
di God chumbuai gidig.
5 Te pugri nge kutungu nu Yumbui Jisas nei gubig di God ningg wute buagi
aye te yawo kurany righe.
6 Nge Yumbui pengu gidig ei nu beghi ane Yumbui nei bibig kin nei irene
vise kin nei te gre vind te ei yumbo buagi God Kraist nde gri beghi nengu
kin te oghine nei mbiny.
7 Chech, nu wute aye yawo kurany righe ye te ningg nu nge chumbuai
yumbui nganye kuegh di umbo kuegh kughe. Te pugri nu God ningg wute
puq kueny chumbuai rind.

Pol nari Pilemon Onesimus mune neti nowi

8 Pugri bu nge nu waghi waghine simbe guduw. Te nganye Kraist nde gri
nge nu yumbo puq kuen kin te ningg yeri guduw ye tuqui.
9 Pudi nu wute aye yawo kurany righe kin te ningg nge nu waghi waghine
simbe guduw. Piyi nge Pol, nge Kraist Jisas nde nyamb pe tiqe aye pe ko
wand bir kawo di muq nge te ningg taq pu yengu, pudi nge waghi waghine
simbe guduw.
10 Nge nu Onesimus te wuti asi nunde taq pu yenu di yembe nand kin ni
ningg pengu guduw. Ni asi nunde pu wu nase nandi di nge taq pu yengu
kin tende puayi nge ni ghav gidig di ni Kraist nei nimbig. Pugri bu nge kari
ni nge wo kin pugri.
11 Asi ni nunde yembe nand kin tende puayi ni oghine yembe nand segi.
Pudi muq ni nu nge temu ane oghine ghav nundug kin tuqui.
12 Nge ni quan nganye yawo girag righe di muq nge ni tiqi gudog nunde
mune nondo.

13 Nge Jisas ningg wand yuwon ye ningg taq pu yengu kin ven nde puayi
nu guadi nge ghav gudigh tuqui segi. Pugri bu nge ni kait nase nas ei ni nu
sunyi nitawuri nge ghav nindigh ningg kari.
14 Nge gri ni nge ghav nindigh ningg kari tuqui pudi nge yambu kari. Nge
nei gab kin nu non nde nei pene ghari ni nge ghav nindigh tedi yuwon.
Pugri bu nge nge ning nde nei pene kari ni nge ghav nindigh tuqui segi ye,
nu ngiq ghand tedi yuwon.
15 Onesimus asi wu nase no kinne nas ei nu mune gheti nowi nu tequ was
nganye. Te ningg bri nu si neri no kinne nas.
16 Muq ni nunde taq pu yenu yembe nand ye nganye kin pugri nei ghamb
wayequ. Te nganye ni nu yembe ye iri, pudi nu ni chech nu yawo gurag
righe kin pugri ei nei mbig. Ni nge nde quan nganye yuwon nand pudi nu
nde di mune nganye ei yuwon nand ye. Te ni yembe ye ningg nas kin te
di Yumbui ningg nyamb pe nunde chech kin pugri nas kin te ningg quan
nganye ei yuwon nduw ye.
17 Pugri bu nu nge nu non nimand kin pugri nei mbigh tedi nge nunde
godo di nu nge chumbuai ane kueti ki kin pugrine ni chumbuai ane gheti
ni.
18 Ni nunde unje nap pu, o nu nde yumbo ninge wong nand segine nateri
pu te ni nyamb puaq ndig di nge nyamb oyi ni yumbo segine nateri kin pe
tende ur ghand.
19 Nge Pol, nge ning nde si pe wand ven ur gad. Nge oyi yumbo ni segine
nateri kin te wong gad ye. Pudi nu yumbo nge nde segine kuateri kin te
oyi guad segine, te pugri nge nu ghav guduw di Yumbui nei gubig, di te kin
quan nganye yumbui.
20 Chech, nu nge temu ane Yumbui nei bibig kin te ningg nge nu oyi mune
nge ghav ndigh ningg kari. Di te kin te nu nge kari kin pugrine puq yen. Nu
nge temu Kraist nde pas kin pugri, nu nge kari kin pugrine puq yen ei nge
umbo yuwon gud.
21 Nge nyumo raqe wen keq wundo di nei gab nu nge kari kin pugrine
puq kuen ye. Nge nei gab muq nu Onesimus quan nganye ei yuwon guag
ye, nge kari kin te ane tuqui segi.
22 Di wand aye ire te nungoqi nge ningg God pengu wundig kin te nge nei
gab kin God ngiq nand tedi nge nungoqi nde godo ye. Pugri bu nge sunyi
ire nunde baj pe pigh viso pu ei vise.
23 Epapras, wuti nge temu ane Kraist Jisas ningg nyamb pe taq pu yembu
kin, nu chumbuai kin wand new.
24 Di nge mand wute nge ane yembe bad kin Mak, Aristarkus, Demas di
Luk ni mune pugrine nu chumbuai kin wand mew.
25 Nge beghi Yumbui Jisas Kraist pengu gidig ei ni nikin nde nei pene wute
yuwon nuany kin te nungoqi nde rise.

Hibru

Wen te nyumo raqe ire wute Juda kin Jisas nei rimbig ye ninde wuso kin, pudi wuti tughe ur nindiq kin te wute nei mamb segi. Juda kin ni nikin wand tuan te Hibru, pugri bu wute wand te rind ye ni Hibru ne puq mindiny. Te ningg di buk wen ni nyamb te Hibru.

Wute Jisas yambu mireng kin ni wute Hibru kin Jisas nei rimbig kin mai meny, pugri bu ni mune nikin yabe kin yumbo ur pene God nyamb rirang ningg. Te ningg di wuti nyumo raqe wen ur nindiq kin ni simbe nindiny te pugri ni yabe kin yumbo ur te si ei rire di Jisas ndene nei rundub. Jisas irine te beghi God nde rar pe tiqne pas kin ngim. Ni Jisas pughe gri God ningg wo nas kin te simbe nindiny di te yumbui nganye. Angelo, propet buagi, di Moses ni Jisas ane tiq segi.

Ni simbe nindiny te pugri wute lo nde nambu ris kin te ningg ni God nde rar pe tuquine ris segi. God ni beghi mai puaq nindug kin ngim te Jisas nde grine. Ni beghi prist mingg yumbui ni yumbui te ni yumbui, di ni pripri God nde si tuan pe opu nas.

God nikin wo nde gri simbe nand

1 Yabe nganye God priprine beghi koku propet nde gri yumbo ur isis pe simbe nindim.

2 Pudi muq ngeri pre ningg tumo kin ven nde puayi ni nikin wo nde gri beghi mune simbe nundug pre. Ni nde gri God qi di yumbo yumbo buagi yembe nindiny. Di otiwo ngeri pre kin tende puayi ni ei yumbo yumbo buagi nateri ye te ningg God naip no pre.

3 Ni God ningg ti yumbui beghi nde quan nganye ti neri di ni kiyi God ni kin pugrine nganye nas. Nikin wand gre nganye kin tende pe ni yumbo yumbo buagi nat rise gre pu yeru. Ni wute yumbo ur brequ rind kin wand te puaq nindiny yuwon pu ris kin yembe te pre nand, di ni nginy tu wam newo no God Gre Nganye Kin ninde si tuan pe nas.

4 God ni nikin nyamb yuwon nganye te nikin wo neng, angelo iri nyamb te kin neng segi. Ni nyamb te kin pugrine ni angelo nde quan yumbui.

Ni wo oyi angelo nde yumbui

5 Te pugri yabe chuqone pu rindi God angelo iri ningg nari, “Nu nge wo. Muq nge nu nuyi ningg kas pre.” *[Sng 2:7]*
Ni angelo iri pugri puq nindig segi. O ni angelo iri ningg nari, “Nge ni kiyi ningg kas, di ni nge wo ningg nas.” Ni angelo iri ningg puq nand segi. *[2Sml 7:14]*

6 Di God nikin wo kiseyu te tiqi nundog qi pe nati nandi ningg tumo tumo di ni mune nari, “Nge God, nge kari nge angelo buagi ni ei yumbui nyamb mirang.” *[Lo 32:43]*

7 God angelo mingg pugri puq nand nari, “Nge angelo puq kem nyumurighi kin pugri, di nge yembe ye wute wase nyungu kin pugri.” *[Sng 104:4]*

8 Pudi ni yabe chuqone wo ningg nari,
O God, nu king ningg kuas kin te pre tuqui segi, kuas kuas te kin kuas ye.
Nu king ningg kuas di wute buagi nunde si nambu ris kin tuquine nganye yeng kuany ye.

9 Nu yumbo ur tuquine kin te yawo kurany righe di God ningg lo dob reny kin yumbo ur te yambu kureny. Te ningg bu God, nu non God nu wel pe wuye naip di naip ko. Te ningg di nu quan nganye chumbuai ghand. Ni nu wam nganye nowi kuas di nimand aye nunde nambu mas. *[Sng 45:6-7]*

10 Di mune nari,
O Yumbui, nu yembe puate kui righe kin tende puayi qi yembe guduw, di
nginy tu te nu non nde si pe yembe gudiny kin.
11 Yumbo buagi ren pre ye, pudi nu kuas kuas te kin kuas ye. Yumbo ren
chongo wuri rimb kin pugri wuri rimb ye.
12 Wute chongo gure mawo kin pugri nu yumbo ren gure kuawo ye, di
chongo wuri rimb kin ir mawo di aye urupui kin mare righe kin pugrine
yumbo ren aye urupui rise ye. Pudi nu kuas kin pugrine ei kuas ye. Di nu
kuas kin ngeri te pre tuqui segi. *[Sng 102:25-27]*
13-14 Angelo buagi ni ququ, God ni tiqi nundom mo ni ningg yembe mand
ye. Ni yembe mand kin te wute God nate ruwi ningg nap ruso pu ris ye
te ghav mindiny ye. Pudi angelo pughe ye te ningg God nari, “Nu nge nde
si tuan pe ghas ruso ruso nge nu veri nu nyinge yi viyo kin komboiq woju
ningg kawo mas”? *[Sng 110:1]*
Ni angelo iri pugri puq nindig segi nganye. Ni wo irine pugri puq nindig.

2

God beghi nitamu powi di yuwon pu pas kin te yumbui

1 Pugri bu beghi wand nganye kin putungu ye te ei pat vise gre nganye te
ei beghi wand nganye kin te si pare di aye pe po segi.
2 Te pugri Moses ningg lo kin wand te yabe God angelo nde mim pe simbe
nand kin te wand nganye, di wute buagi ni wand te kin pugrine puq men
segi, wand te dob meny kin te, ni yumbo ur brequ mand ye te kin tuquine
mai miraq pre.
3 Te kin pugrine muq God beghi nitamu powi di yuwon pu pas kin ngim
yumbui nganye ire nuangu pre. Beghi te kin dob peny, tedi pughe gri ei
beghi yumbo ur brequ kin mai piraq ningg pas kin te puaq bad? Asi Yumbui
nikinne beghi nitamu powi di yuwon pu pas ye te kin ningg wand bir nawo.
Wute ni ningg wand te mutungu kin te bei mand beghi buqod di nei bab
wand te nganye.
4 Di tende puayine God mune nganye beghi bei nundug ningg yumbo ur
yumbui kin wutene puq men tuqui segi kin isis yembe nindiny di ni yumbo
ur gre kin isis yembe nindiny, di nikin nei namb kin pugrine Ququ Yuwon
Ye ningg gre isis nengu. Tende pe ni bei nand ni ningg wand te nganye kin.

Jisas irine beghi nitamu powi kin

5 God ni qi urupui otiwo yembe nunduw puq nand kin te ni angelo nde
si nambu nuaq yequ puq nand segi. Te qi muq beghi wand bad kin te.
6 Pudi God ningg wand rise kin buk opu ire pe wand pugri kin vise:
God, wute te pughe gib rimb ye ate nu ni nei gubiny di yeng kuany yuwon?
Ni yumbui segi, ni wutene.
7 Muq ven nde puayi ngeri puchne ni angelo nde nambu musoq kuawo ris.
Pre nu ti di nyamb yumbui te king hat kin pugri kurany righe.
8 Di ni yumbui ningg kuawo ris di yumbo yumbo buagi ninde nambu kuawo
ris. *[Sng 8:4-6]*
Wand te mari God yumbo yumbo buagi ninde nambu nawo ris kin te buqod
di nei bab yumbo ninge nikinne yeru segi, yumbo yumbo buagi ni nde
nambune yeru. Pudi muq beghi buqod yumbo buagi wute nde nambu yeru
segine.
9 Pudi muq beghi Jisas buqoid kin ni te kin pugri segi. Asi God ni ngeri
puchne angelo nde nambu musoq nowi nas ei God nikin nde nei pene wute
yuwon nuany ye te ningg wute buagi nde nyamb pe nati ei nate ruwi. Ni

yuqo niraq di nati pugri bu muq beghi buqod God ni ti di nyamb yumbui te king hat kin pugri nirang wughe.
10 God nine yumbo yumbo buagi kin puate di ni yumbo buagi yembe nindiny kin, nikin wo nganye buagi nitari newo no nginy tu wam ris ningg, ni nari Jisas ei yembe te kin nand. Pugri bu ni Jisas rar nuqoind nati, di ni yuqo te niraq ye te ningg God ni puq neng ni wute nateri kin yembe neng ye te kin yembe nand kin tuqui. God ni yumbo ur ren kin puq nen kin te yuwon nganye.
11 Ni wute puq neny di ni God nde rar pe yuwon nganye ris. Di ni di wute ni puq neny yuwon nganye ris kin te ane ni buagi ane kiyi irine. Pugri bu Jisas ni kiqam puq nindiny kin minyuw nati segi.
12 Te ni nari kin pugrine. Ni nari, “God, nge nu nyamb nge qam nde raqe gad ye. Nge wute buagi nu ningg nyamb pe rikur pu ris kin ninde rar pe nu nyamb gidivi viyo.” *[Sng 22:22]*
13 Di mune pugri puq nand nari, “Nge God ndene ei nei gudub.” Di mune nari, “Nge ven nde kas, wo God nge negh kin ane pas.” *[Ais 8:17-18]*
14 Ni wo puq nindiny kin te ni som rise di yavi rise, pugri bu Jisas mune ni ris kin pugrine nas. Ni mune wuti kin pugrine nas di wute ane tuquine. Te pu ei ni nati kin tende ni wuti quayi nyumbueg puq neny riti kin gre rise ye te brequ nindig ningg. Wuti te Satan.
15 Wute riti ningg wune rimb kin te ningg ni Satan nde taq pu yeru yembe rind kin pugri ris. Ni nati kin puate te ni nati di wute te ngim bi nuany riyi ri yuwon pu ris.
16 Beghi nei bab Jisas ni angelo ghav nindim ningg pugri puq nen segi, ni Abraham ningg kuqo ghav nindiny ningg bu pugri puq nen.
17 Te ningg bu ni yumbo yumbo buagi pe ni kiqam ris kin pugrine nganye nas, te ei ni wute yawo nitony di ni God nari kin pugrine nganye prist mingg yumbui ni yumbui ningg nas di God ningg yembe te tuquine yembe nand. Te ei ni wute yumbo ur brequ rind di God umbo ker nuany yembe neny kin te puaq nand kin tuqui.
18 Te pugri ni nikinne Satan ni bub nuang kin tende puayi ni mai nare, pugri bu muq wute Satan bub nuany kin te ni ghav nindiny kin tuqui.

3

Jisas Moses nde yumbui

1 Pugri bu, nge mand, God nungoqi ni ningg yembe wand ningg nupuqu wo pre kin di nungoqi mune God nitaqu wowi pre ye, nungoqi Jisas ndene ei nei wi rundo. Jisas ni wuti God tiqi nundog beghi nitamu powi ye di ni wand yuwon ye beghi simbe bad kin te ningg ni prist mingg yumbui ni yumbui ningg nas.
2 Ni God, wuti ni naip no kin te, ni ningg wand nutungu di ni nari kin pugrine puq nen kin te Moses asi God ningg wand nutungu di God nari kin pugrine God ningg wute God ningg baj kin pugri yuwonne nganye yeng nuany kin te ane tuquine.
3 Nungoqi nei wamb wuti baj yembe nindig kin te ni nyamb yumbui di bajne ni nyamb yumbui nganye segi. Te kin pugrine Jisas ni yuwon nganye bu God ni nyamb yumbui neng. Moses ni nyamb musoqne.
4 Baj buagi wute yembe mindiny, pudi God ni yumbo yumbo buagi yembe nindiny.
5 Moses ni God ningg yembe ye wuti kin pugri nas, God ningg wand nutungu di ni nari kin pugrine nikin wute ni baj kin pugri yeng nuany. Di God otiwo simbe nand ye te kin wand bir nawo.

6 Pudi Kraist ni wo kin pugri God nari kin pugrine nganye God ningg wute
ni kin baj kin pugri yeng nuany. Beghi mune wune bab segi gre pu yembu
di ni nandi beghi nitamu powi kin te ningg chumbuai ane ghimbi buag pu
pas, tedi beghi ni ningg baj.

Beghi Jisas nei gheri piping segi kin

7 Beghi ni ningg baj pugri bu beghi Ququ Yuwon Ye ningg wand Buk Song
pe vise kin ven ei nei bibiny. Ququ Yuwon Ye ni nari,
Muq nungoqi God ni nari kin te wutungu,
8 tedi asi nungoqi nuqo puq ren kin pugri umbo tuq wamb wayequ. Ni asi
ngawu gre rind di nge wand sange rindigh. Ni mong wuye di nyumo segi
ye pe yeru kin nginy tende ni nge tuqui ripi.
9 Tende puayi ni nge tuqui ripi di nge yembe rundogh ningg. Di ber 40-pela
pu nge yumbo ur gad kin te ruqond,
10 te ningg bu nge wute tende puayi ris kin te umbo ker kuany di kari, “Wute
ren ni pripri nei aye pe vise. Nge ni ngim kipiny wuso kin te si riraq.”
11 Pugri bu nge umbo ker kawo di wand gre ye taq gab kari, “Ni nge kas
yawotuan kin tende riyi rindi tuqui segi nganye.” *[Sng 95:7-11]*
12 Nge mand nungoqi yeng wawo yuwon, eti nungoqi kin iri ni yumbo ur
brequ kin nei brequ ni nde nei pe bre di ni God nas nas te kin nas ye nei
nimbig segi di dob neng.
13 Nginy manyi manyi nungoqi oyi oyi God ningg wand yuwon ye pe ghav
wand te ei God nei wumbig kin nei yuwon ye te si ware segi. Nginy buagi
te “Muqne,” pugri bu muq nungoqi oyi oyi ghav wand, eti nungoqi kin iri
ni yumbo ur brequ kin nei brequ ni wandoqi rindig di ni nei quan nganye
imb ruang di yumbo ur brequ nand.
14 Beghi asi Yumbui nei bibig urupuine beghi nei te quan nganye gre rind.
Te kin pugrine ni nei bibig kin nei te gre rind pune rise rise ruso beghi ngeri
te prene, tedi beghi buagi ane Kraist ningg kimand nganye.
15 Nge miningne simbe gad kin pugri:
Muq nungoqi God ni nari kin te wutungu, tedi asi nungoqi nuqo puq ren
kin pugri umbo tuq wamb wayequ. Ni asi ngawu gre rind di God
wand sange rindig. *[Sng 95:7-8]*
16 Wute tughe bu asi God ni nari kin rutungu pudi ni wand sange rindig?
Te wute buagi asi Moses Isip pu nitari neyi ni kin wute te.
17 Di wute tughe ningg God umbo ker nawo ruso ruso ber 40-pela pu? Te
wute Israel kin ni yumbo ur brequ rind di ni mong wuye di nyumo segi ye
pe riti kin wute te.
18 God wute tughe ningg umbo ker nawo di wand gre ye taq namb nari ni
God nas yawotuan kin tende rir ruso tuqui segi? Te wute ni wand rutungu
segi kin te.
19 Muq beghi buqod ni God nei rimbig segi, pugri bu ni qi God nitari no
di ris yawotuan kin tende rir ruso kin tuqui segi.

4

God ningg wute ris yawotuan kin wand

1 Asi God ni wand te kin taq namb nari beghi segine ni ningg yawotuan
kin tiqe pe par po ye. Di wand te kin muq visene, pugri bu muq beghi yeng
pawo yuwon, eti nungoqi kin iri ni yawotuan kin tiqe pe nar no segi. Muq
beghi te ningg ei wune bab.
2 Te pugri ni God wute ghav nindiny di yuwon pu ris kin wand yuwon
ye rutungu kin pugrine muq beghi nde mune bir mawo putungu pre. Pudi

wand te ni ghav rindim segi, te pugri ni mutungu pudi nei pe mawo vis di mari te nganye puq mand segi.
3 Te pugri beghi wute wand te putungu di nganyene puq bad kin te beghi pas yawotuan kin tende par po pre. Te God nari kin ane tuquine. Ni nari, “Pugri bu nge ker kawo di wand gre ye taq gab kari, ‘Ni nge ningg yawotuan kin tiqe pe riyi rindi tuqui segi nganye’.” *[Sng 95:11]*
Ni qi puate neq wughe di rindi rindi yembe omo nawo pre, pudi ni wand ven puq nand.
4 God ningg wand rise kin buk opu ire pe ni yembe nand ruso nginy 7 te ningg di ni nas yawotuan kin wand pugri puq nand nari, “God ni nikin yembe buagi yembe nand nand ruso nginy 7 te ningg ni nas yawotuan.” *[Stt 2:2]*
5 Di wand te kinne mune simbe nand. Ni nari, “Ni nge kas yawotuan kin tende riyi rindi tuqui segi nganye.”
6 Pugri bu muq wute ninge segine God nas yawotuan kin tende rir ruso ye wand te kin muq visene. Pudi wute asine God ni wute ghav nindiny kin wand yuwon ye bir mawo rutungu pre kin ni God nas yawotuan kin tende rir ruso segi. Ni rir ruso segi ye te pugri, ni God ningg wand yuwon ye rutungu pudi wand te dob reny.
7 Pugri bu God nginy aye naip no di nginy te “Muq” puq nindig. Ber nganye buagi ruso pre dobu ni nginy nen ningg Devit nde gri simbe nand. Te wand God ningg buk pe rise kin mining simbe gad kin te. Wand taq ren, “Muq nungoqi God ni nari kin te wutungu, tedi nungoqi umbo tuq wamb wayequ.” *[Sng 95:7-8]*
8 Te pugri asi Josua wute nitari no kin tende ni ruso God nas yawotuan kin tende rir ruso, tedi God dobu pu nginy aye ningg wand nand segi.
9 Pugri bu beghi nei bab yawotuan kin te risene. God ningg wute ni God nas yawotuan kin pugrine yawotuan kin nginy te Sabat kin nginy kin pugri ni ghimbi nuany.
10 Te pugri God ni yembe te yembe nand nand di nas yawotuan. Te kin pugrine wuti iri ni yawotuan kin tende nar no kin te mune nikin yembe nand nand di nas yawotuan.
11 Pugri bu beghi yawotuan kin tende par po di God ane pas yawotuan ye te ningg ei quan nganye buid pap. Te ei beghi kin iri ni asi God ningg wand dob reny di rir ruso segi kin pugri God ningg wand dob neny di ir naghe segi.
12 Te pugri God ningg wand ni gre quan nganye rise di ni waghine vise segi. Wand te quan nganye yeng vind. Ni yeng vind kin mame bidi dobui opu opune sawo rise kin ane tuqui segi, ni quan nganye yeng vind. Ni wute pend ruwo mingi nganye rir ruso di ruso wute nikin ququ di nei ane dung kin tende pend. Di rir ruso ngape mboq di ngape pon ane dung kin tende pend. Ni wute nei di umbo pe yumbo pughe kin yawo kureny kin nei te rundony di ir ruany ye.
13 Yumbo yumbo buagi qi pe kin God nde rar pe suqo pu rise segi. Yumbo buagi raqene rise di ninde rar pene rise. Wuti tende ei beghi bon yumbo ur te simbe bad ye.

Jisas ni prist mingg yumbui ni yumbui ningg nas

14 Pugri bu beghi prist mingg yumbui nde quan nganye yumbui kin iri nginy tu wam newo no pre. Te Jisas God ningg wo. Pugri bu beghi ni nei bibig kin nei wute aye simbe bidiny kin te pat vise gre.
15 Te pugri beghi prist mingg yumbui ni yumbui nen ni prist mingg yumbui ninge wute yumbo ur brequ rind ningg nei rimb ye nei te mundony

tuqui segi ye te kin pugri segi, ni wute nei nundony di yawo nitony ye. Satan beghi yumbo ur brequ bad ningg bub nuangu kin yumbo ur buagi ren ni nde mune rindi prene ye. Satan ni bub nuang pudi ni yumbo ur brequ nand segi.

16 Pugri bu wune bab wayequ, beghi God nde sia king pe tumo bodo ei ni nikin nde nei pene beghi yuwon nuangu. Di beghi mai buqod kin tende puayi ni wute yawo nitony kin di nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin tende pe beghi ghav nundug.

5

1 Prist mingg yumbui ni yumbui buagi ni wutene di God gri nawo yemu di si numbom ni ei wute nde nyamb pe ni ningg yembe mand ye. Ni wute nde nyamb pe God yumbo meng di wute yumbo ur brequ rind ye te ningg umo mambui God meng ye.

2 Ni mune buid map segi bu yumbo ur brequ mand ye, pugri bu ni wute aye nei rimb segi di yumbo ur brequ rind kin te ker muany segi waghi mindiny.

3 Ni nikinne mune buid map tuqui segi ye, pugri bu ni wute yumbo ur brequ rind ye te ninggne umo mambui God meng segi, ni nikin yumbo ur brequ te ningg anene ei umo mambui God meng.

4 Wuti prist mingg yumbui ni yumbui ningg nas kin ni nyamb yumbui nateri, pudi nikin grine nyamb yumbui te nateri segi, God gri ei ni ngam nirang di nyamb yumbui neng. Te Aron kin pugrine, asi God ni naip no di prist mingg yumbui ni yumbui ningg nas kin pugrine.

5 Te kin pugrine Kraist ni prist mingg yumbui ni yumbui ningg nas kin nyamb yumbui ven nikinne natevi segi, pudi God ni naip no di simbe nindig nari, “Nu nge wo. Muq nge nu nuyi ningg kas pre.” *[Sng 2:7]*

6 Di God ningg wand rise kin buk opu ire pe ni nari, “Nu Melkisedek nas kin pugrine nganye prist ningg ghas ghas te kin ghas ye.” *[Sng 110:4]*

7 Jisas qi pe nas kin tende puayi ni God, wuti ni ngamo pe pu mune neti nowi ye tuqui kin te, temi wand ningg di yumbo pughe kin ningg pengu nindig ningg ni quan kumone nari di ngam giji wuye rar pe ritiri ri ni pengu nindig. Ni nikin nyamb ni vighe viso di ni nei God ndene ni vindo ye, pugri bu ni nari kin te God nutungu.

8 Piyi ni God ningg wo pudi ni yuqo niraq kin tende ni pughe gri ei God ningg wand nutungu di te kin pugrine puq nen ye te kin nei natevi.

9 Di te ningg ni tuquine nganye nas, pugri bu ni wute ni wand rutungu kin te nate ruwi yuwon pu ris ris te kin ris ye te kin puate.

10 Di God ni naip no prist mingg yumbui ni yumbui ningg nas, ni Melkisedek kin pugrine nas.

Wute ir maghe God dob meng kin wu wand

11 Beghi yumbo ren kin ningg wand bad kin wand nganye buagi rise, pudi nungoqi wand wutungu di brequne nei wumbiny segi ye, pugri bu beghi te kin puate simbe buduq kin yembe yumbui.

12 Nungoqi yabene Jisas nei wumbig pre ye, muq ven nde puayi di nungoqi ei wute aye God ningg wand ningg wawo maghe ye pu bu segi. Nungoqi oyi God ningg wand nganye kin ye ruwo ye buagi te ningg munene muauq waghe. Te nungoqi minyne waq kin pugri. Miny si wuraq di mir gre kin we segine.

13 Wute miny maq maqne kin te ni wone, ni nei misiv segine. Ni yumbo ur tuquine kin te oghine nei mimbiny tuqui segine.

14 Mir gre kin te wute quayi kin te. Wute te nikinne nei matevi di nikin
nei tuqui map di yumbo oghi kin di brequ kin nei mamb pre ye te.

6

1 Pugri bu beghi wokuandi kin pugri pas di Kraist ningg wand puate mi
vighe di bei mundug kin te ninggne pas wayequ. Te si pare di quayi kin nei
misiv ye wand matevi ye te ei patevi. Beghi wand ye viwo kin te ninggne
pas kin te beghi baj yuwodne pi righe righe pudi baj nganye yembe bidig
segi te kin wayequ. Te pugri beghi Jisas nde dobu paru ye puate pi righe kin
tende beghi wand ren putungu: Beghi pati ye yumbo ur brequ te si pare, di
God nei bibig,
2 di wuye mupumu kin, di wute si mem kuyo kin, di wute mati kin mune
mes mewo ye, di otiwo God wute ir nawo di ris ris te kin ris ye ninge nginy
tu wam ris di ninge wase pe ris. Wand ren ye ruwo kin. Beghi ren kin muq
si pare.
3 Muq God ni ngiq nand tedi beghi pugri puq pen, beghi quayi kin nei
misiv ye wand matevi ye te ningg wand bad.
4 Pughe gri ei wute Yumbui nei mimbig ye ir maghe kin mune mitami
Yumbui nde mandi? Te pugri ni God ningg wand mutungu di nei mamb
pre. Di wam kin yumbo tuqui map muqond pre, di Ququ Yuwon Ye meti
nowi pre.
5 Di ni nei mamb God ningg wand te yuwon, di ni ngeri otiwo wundi ye
nikin gre muqond pre,
6 muq ni Yumbui dob meng di te ningg ir maghe. Wute te kin mune
mitami Yumbui nde mandi di nei mare mitinde tuqui segi. Te pugri ni God
ningg wo mune nyumo pe qungu mi nati kin pugri. Ni nyumo pe qungu mi
nati ei wute ni perei rindig di minyuw reng ningg.
7 Qi pughe ye wuye wundi di taqi wughe di wute mir mi righe di mir wute
te ghav rindiny kin yuwon yuwon ruwi kin qi te God yuwon nuaw.
8 Pudi qi nyungo di sare quat kin ruwi kin qi te brequ. Tumo di God ni
qi te brequ nunduw ye. Yumbo yumbo pre kin tende puayi di qi te wase
nimbiq omo wuso ye.
9 Mand nge yawo kirauq righe ye, piyi beghi wand ven kin bad pudi beghi
nei bab nungoqi mai wen kin wundoq segi ye. God nungoqi yuwon nuauq
nitaqu wowi di yuwon pu was ye.
10 Te pugri God ni yumbo buagi tuquine puq nen ye. Nungoqi asi God
ningg wute aye te ghav wundiny di muq ghav wundiny wundinyne kin te,
di nungoqi yembe aye puq wen kin te nungoqi bei wand nungoqi God yawo
wurang righe. God ni nungoqi yembe yuwon ye te kin nei gheri nipiny
tuqui segi.
11 Beghi nei yumbui te nungoqi non non yumbo ur ren ne ei puq wen
wen ruso ruso yumbo yumbo pre kin ngeri te rindi. Te ei yumbo nungoqi
ghimbi wany pu was kin te nganyene puq ren.
12 Te ei nungoqi si yavi wati segi. Beghi nei bab kin nungoqi wute Jisas
nei rimbig di ni Jisas nei rimbig kin te pugrine rise ye te ningg ni God nari
kin yumbo te riteri ye, nungoqi te kin pugri ei was.

God nari kin yumbo te nganyene puq ren ye

13 Asi God Abraham nde wand ire taq namb di wuti iri nyamb nirang ei
wand te gre neny ningg pudi wuti iri ninde yumbui kin te nas segi. Pugri
bu ni nikin nde nyamb pene wand te gre neny.
14 Ni nari, “Nge nganyene nganye nu simbe guduw, nge nu yuwon kuaw
di nuqo nganye buagi kew ye.” *[Stt 22:17]*

15 Di Abraham ni waghine God nari kin te ghimbi nuany pu nas, bu God ni
simbe nindig kin yumbo te nateri.
16 Wute pripri ni wand ire mand muq wand te gre meny ningg di ni wuti
iri ni nde yumbui kin te ei nyamb mirang di ni wand te gre meny ye. Te ei
wute aye ni mutungu di mari te nganye, di ni wand kumo mand segi.
17 God ni wute ni nari kin yumbo te materi ye bei nindim ei ni nei mamb
ni nganyene nand, ni mune nei aye namb segi ye. Ni te kin raqe nindim
ningg nari pugri bu ni wand te gre neny.
18 Yumbo teri ren: wand taq namb, di wand gre neny. Te ni wandoqi nand
segi ye, di mune nei aye kin namb segi ye. Pugri bu beghi wutamu wu pase
God nde badi ei yuwon pu pas ningg pari kin te wand tevi ven beghi gre
rengu di beghi God yumbo nengu puq nand ye te ghimbi puany kin nei te
pat vise gre.
19 God ni nari kin yumbo te nei pe pawo ris di ghimbi puany pu pas kin
nei te umbo pe at anka gherim pe memeri naghe di quan nganye naghe no
ye te kin pugri. Beghi yumbo te pateri ningg ghimbi puany kin nei ven quan
nganye vir viso chongo God ningg baj kin dodi pe qungu muaw pu yequ kin
tende vir viso di viso sunyi quan nganye uny kin pe tende vise.
20 Jisas ni beghi ngim nuangu ningg ye nawo sunyi quan nganye uny
kin tende nar no. Ni prist mingg yumbui ni yumbui ningg nas pre, ni
Melkisedek nas kin pugrine nganye nas di nas nas te kin nas ye.

7

Melkisedek God nde prist yembe nand

1 Te pugri wuti nen Melkisedek ni Salem kin king di ni God Wam Nganye
Kin ni ningg prist. Abraham ni yeng pe mo king ninge mi mati pre pu
mune mandi mandi ngimi Melkisedek nandi ni nuqoind. Di Melkisedek
God pengu nindig ei God Abraham yuwon nuang.
2 Di Abraham yumbo yumbo yeng pe pu nare nandi kin te bir nawo bid
10-pela pu di bid ire Melkisedek neng. Nyamb Melkisedek ni puate taq,
“Yumbo ur tuquine kin king.” Di ni Salem kin king pugri bu nyamb ven kin
puate aye te “Umbo yuwon kin king.”
3 Ni kiyi kumo di kuqo ris kin wand ninge rise buqod segi. Ni kumo wuri
wundi kin wand rise buqod segi, di ni nati kin wand rise buqod segi. Ni
God ningg wo kin pugrine nas di ni prist ningg nas kin te pre segi ye.
4 Nungoqi nei wamb ni yumbui pughe gri kin. Te pugri Abraham beghi
koku ngawu kin nganye te ni mune nikin yumbo yumbo yeng pe pu nare
nandi kin te bir nawo bid 10-pela pu di bid ire ni neng.
5 Muq Livai ningg kuqo prist ningg mas kin ven nde lo wuri wute yumbo
yumbo materi kin te ei bir mawo bid 10-pela pu di bid ire ni materi. Te
wute Israel kin. Piyi ni nikin wutene di ni mune Abraham ningg kuqone.
6 Wuti nen Melkisedek ni Livai ningg kuqo segi, pudi ni Abraham ningg
yumbo buagi kin bid ire nateri. Di ni God ane wand ei God Abraham wuti
God ni nde wand taq namb kin te yuwon nuang.
7 Wute buagi nei rimb wuti yumbui puq mindig kin te ni ei wuti nyamb
segi kin te si neng kuyo.
8 Livai ningg wute tit pe kin prist ni wute nikin yumbo yumbo bir mawo
bid 10-pela pu di ni bid ire materi ye, pudi ni otiwo mati kin tuqui. Pudi
Melkisedek Abraham ningg yumbo buagi kin bid ire nateri kin te, God ningg
wand rise kin buk wuri ni nas ye.
9-10 Di yumbo aye te, Livai ningg kuqo ni dobune prist ningg mas, di ni
wute buagi mingg yumbo kin bid ire te materi. Pudi ni nikinne mune ni

yumbo bid 10-pela kin bid ire Melkisedek meng. Te kin te Abraham ni yumbo te Melkisedek bid ire neng kin te ni anene meng kin pugri. Te pugri Abraham ningg kuqo buagi ni asine ninde ghimbi pe mase pre dobu di ni mas.

Jisas Melkisedek kin pugri

11 Livai ningg wute tit ni prist ningg mas di lo ni nde gri Israel kin wute nde rindi. Pudi prist te mingg lo pe wute ghav rindiny yuwon ris tuqui segi. Ni ghav rindiny yuwon ris tedi pughe kin ningg God otiwo prist aye nas ningg nari? Te prist te Melkisedek temi tuquine kin ei nas, ni Aron kin pugri segi.

12 Te pugri otiwo prist aye mas tedi lo mune pugrine aye ei rise ye.

13 Beghi Yumbui, wuti te God nari ni prist ningg nowi nas puq nand kin te, ni wute tit aye kin. Wute aye ni ningg wute tit pe kin iri asi alta pe yenu prist yembe nand segine.

14 Te pugri beghi nei bab beghi Yumbui nen ni Juda ningg wute tit pe kin. Asi Moses ni prist ningg wand nand kin tende puayi ni wute tit wen nyamb niraw segi.

15 Di beghi muq simbe bad kin wand ven muq quan nganye raqe viso. Wuti aye Melkisedek kin pugri prist ningg nas pre.

16 Ni Livai mingg lo puq wund kin tende pe prist ningg nas segi, ni wute mati segi mas mas te kin mas ye te kin gre pe prist ningg nas.

17 Te pugri God ningg wand rise kin buk ni raqe wund wuri, “Nu Melkisedek nas kin pugrine nganye prist ningg ghas ghas te kin ghas ye.” *[Sng 110:4]*

18 Yabe kin lo ni gre segi di wute ghav rindiny tuqui segi, pugri bu God ni lo te puaq nand.

19 Te pugri lo ni wute ghav rindiny di God nde rar pe tuquine yeru ye tuqui segi. Pudi muq God beghi ngim aye quan nganye yuwon kin te nupung wuso pre. Tende gri di beghi God nde tumo bodo.

20 Di God Jisas prist ningg nowi nas kin ni segine nowi nas segi, ni wand taq namb di wand te gre neny pre. Asi kin prist ni pugri segi, God ni wand taq namb di wand te gre neny pre muq ni prist ningg nawo mas segi.

21 Pudi Jisas God nikinne wand gre ye taq namb pu bu ni prist ningg nas. God ningg wand rise kin buk pe God ni simbe nindig nari, “Nu prist ningg ghas ghas te kin ghas ye. Yumbui ni wand te gre neny pre, ni mune nei nare nitinde segi ye.”

22 Beghi nei bab God wand ven taq namb di gre neny pre, pugri bu Jisas nde gri God wand urupui taq namb kin te quan nganye yuwon. Asi God Moses nde gri wand taq namb kin te ane tuqui segi.

23 Di yumbo aye te prist asi kin ni mati di ni prist yembe te si mare rise ye, pugri bu ni quan mas pu ei.

24 Pudi Jisas ni nati segi nas nas te kin nas ye. Pugri bu ni prist ningg yembe nat rise kin te pre di wuti aye ni sunyi nitanguri tuqui segi, ni te kin nas ye.

25 Pugri bu muq pu ruso otiwo wute ni nde gri God nde tumo rindi kin te nate ruwi yuwon pu ris ris te kin ris ye. Te pugri ni nati segi nas nas te kin nas di ni gri wute nde nyamb pe God ane wand.

26 Prist mingg yumbui ni yumbui nen kin ni beghi yumbo buagi ghav nundug kin tuqui nganye. Ni God nari kin pugrine nas ye, ni unje nap kin wand ire ninde vise segi. God nde rar pe ni yuwon nganye nas. God ni neti nowi di nginy tu wam wute yumbo ur brequ mand ye ninde wonji nganye nowi nas.

27 Ni prist mingg yumbui ni yumbui aye te kin pugri segi. Ni nginy manyi manyi umo nambui God neng segi. Ni nikin yumbo ur brequ nand ye te ningg umo nambui God neng pre, dobu muq di wute yumbo ur brequ rind ye te ningg mune umo nambui God neng segi. Ni wute yumbo ur brequ rind ye te ningg nikin ghimbi oyi umo kin pugri God neng. Di nginy manyi manyi puq nen segi, ni puq nen ire simbene nand.

28 Te pugri Moses ningg lo wuri kin pugri puq men di wute prist mingg yumbui ni yumbui ningg map mo kin prist te ni gre tuqui segi di yuwon nganye segi. Pudi God Moses lo neng pre dobu wand aye taq namb kin wand te ningg ni nikin wo prist mingg yumbui ni yumbui ningg naip no. Prist te ni musoq unje nap segi ni quan nganye yuwon di ni te kin pugrine nas nas te kin nas ye.

8

Jisas beghi prist mingg yumbui ni yumbui

1 Beghi wand bad kin wand puate nganye taq ven: Beghi prist mingg yumbui ni yumbui te kin iri nas pre. Ni nginy tu wam newo no God Gre Nganye Kin ni ningg sia king nde si tuan pe opu nas.

2 Muq beghi prist mingg yumbui ni yumbui nen nginy tu wam newo no di sunyi quan nganye uny kin pe tende te God ningg sel baj nganye tende prist yembe nand. Prist asi kin ni baj wute gri yembe mindiny kin tende yembe mand. Pudi beghi prist nen ni baj Yumbui nikin yembe nindiny kin tende prist yembe nand.

3 Te pugri prist mingg yumbui ni yumbui buagi ni yumbo God meng di umo mambui God meng ye te ningg bu si numbom. Pugri bu beghi prist mingg yumbui ni yumbui nen mune pugrine ei puq nen, ni yumbo God neng kin te rise.

4 Ni qi pene nas tedi ni prist ningg nas tuqui segi. Te pugri qi pe ven nde prist mir di yumbo isis lo wuri kin pugrine God meng kin te mas pre.

5 Ni sunyi uny kin tende yembe mand. Sunyi ni yembe mand kin te yumbo nginy tu wam rise ye te kin yumbo ur di te kin ququne. Beghi te kin nei bab kin te pugri Moses ni God ningg sel baj yembe nunduw ningg di God ni simbe nindig nari, “Nei ghamb yuwon eti nu kin grine yembe nduw. Nge baj te kin ququ rand pe munde bei guduw ye te kin pugrine ei yembe nduw.” *[Kis 25:40]*

6 Pudi muq God Jisas naip no di ni prist ningg nas. Jisas prist mingg yumbui ni yumbui ningg yembe nat rise kin te quan nganye yumbui. Prist mingg yumbui aye te ane tuqui segi. Te kin pugrine God ni wand urupui taq namb di Jisas ni wand te kin mingi wuti kin nas kin wand te God asi Moses nde gri wand taq namb kin te ane tuqui segi, muq urupui kin te quan nganye yuwon. Te pugri yumbo ni wand urupui taq namb kin tende nengu puq nand kin te wand asi taq namb kin tende nengu puq nand kin te ane tuqui segi, muq kin te quan nganye yuwon.

7 Te pugri wand asi taq namb kin te yuwon nganye segi, pugri bu ni wand aye taq namb.

8 Pudi God nikin wute unje rip kin te nuqond di nari, “Yumbui nari, ‘Nge wute Israel kin di Juda kin wute tit nde wand urupui taq gab kin ngeri te rindi.

9 Wand te asi nge ni kuqo si kitiny rise di kitari Isip mingg qi si riraq di ruso kin tende puayi ni kuqo nde wand taq gab kin te ane tuqui segi. Ni nge ane wand taq bab kin pugrine puq ren segi, pugri bu nge ni dob keny.

10 Pudi muq nge wand urupui taq gab kin taq wand ren ei nge ning wute
Israel nde taq gab. Nge Yumbui nge kari, Nge nge ningg lo ni nde nei pe ei
kawo ris, di ni nde umbo pe ur gad. Di nge ni ningg God ningg kas di ni nge
ningg wute ningg ris'.
11 Tende puayi di wuti iri ni nikin kimand o yavi ire mune nge ningg simbe
nindiny nari, 'Yumbui ei nei wumbig,' ni puq nand segi ye. Te pugri tende
puayi di wute buagi ni nei rimb pre. Wute nyamb kin pe pu ruso wute
nyamb segi kin ni buagi ane nei rimb pre.
12 Nge ni yumbo ur brequ rind kin wand te puaq gidiny di wand te mune
nei gibiny segi." *[Jer 31:31-34]*
13 God ni wand urupui taq namb kin te ningg wand pugri kin nand, pugri
bu beghi te kin buqod di nei bab ni wand asi kin te wuri vimb pre. Yumbo
wuri rimb di ting rind kin te rise brequ di prene.

9

God yumbui nyamb mirang kin baj qi pe kin

1 God ni asi Moses ane wand taq mamb kin wand pe God yumbui nyamb
mirang kin lo rise di God yumbui nyamb mirang kin sunyi wute gri yembe
mindiny kin vise.
2 Sunyi te sel pe God ningg baj ire yembe mindiny kin. Baj sunyi ye wuwo
yequ kin tende lam mawo ris kin yumbo yenu, di tebol di bret prist God
meng kin tende mawo ris. Sunyi wen ni sunyi uny kin puq munduw.
3 Tende dobu sunyi aye yequ, di ni chongo aye dodi pe qungu muaw, sunyi
te sunyi quan nganye uny kin puq munduw.
4 Sunyi tende yumbo tuqo yuwon ye wase mande kin alta gol pe yembe
munduw kin tende yequ. Di God ningg lo rise kin bokis gol pe imb mipiq kin
tende wus. Di bokis wabe tende kap ire gol pe yembe munduw kin tende
wus di mir ire mana puq munduw kin tende mawo righe, di Aron ningg
botu muap muap nase kin tende nase, di God Moses ane wand taq mamb
kin lo rise kin wet puayi temi bokis pe tende mase.
5 Bokis wam tende angelo temi cherubim puq mindim ye ni ququ tende
yembe mindim pu yemu. Ni tende yemu kin te God ti nganye kin ni tende
nas kin pugri. Angelo te ni nimbraqe mindiri riwo di bokis rar buag miraq.
Bokis rar pe tende God ni wute yawo nitony di ni yumbo ur brequ te ningg
ker nuany di yembe neny kin te puaq nand. Pudi muq beghi yumbo yumbo
buagi ren otinde simbe bad kin tuqui segi.
6 Yumbo yumbo buagi pugri yembe mindiny pre pu rise muq prist nginy
manyi manyi sunyi ire ye wuwo rar ngimi yequ kin tende mar mo di nikin
yembe mand.
7 Pudi prist mingg yumbui ni yumbui ni irine ei sunyi ire wur wunde yequ
ye tende nar no. Di ber ire ningg ni sunyi tende nar no ire simbene nand
di pre. Di ni yavi segine nar no segi, ni yavi nikin yumbo ur brequ nand ye
te ningg di wute nei rimb segi yumbo ur brequ rind ye te ningg God neng
kin nare ei nar no.
8 Ququ Yuwon Ye ni beghi yumbo ur ren kin pe bei nundug, beghi sunyi
quan nganye uny kin tende par po kin ngim bi segine. Te pugri dabo kin
imb te wusene.
9 Yumbo yumbo buagi ren muq kin yumbo ur tene bu bei rind. Te pugri
ni yumbo God meng kin di umo mambui God meng kin te ningg wute God
yumbui nyamb mirang kin te puq rem di ni umbo pe yuwon nganye mas
kin te nei mamb tuqui segi.

10 Yumbo ur ren ni mir di wuye di wute puqum segi yuwon pu ris kin
yumbo ur te ninggne wand rind. Lo ren ni ghimbi dabo kin ninggne simbe
rind. God ni lo ren ni rindi ei wute buagi lo ren kin pugrine puq ren ren
ruso otiwo God ni ris kin yumbo ur te sabi nindiny.

Kraist ningg yavi

11 Kraist ni yumbo yumbo yuwon kin ren rise pre ye te ningg ni prist
mingg yumbui ni yumbui kin pugri nandi pre. Ni nandi ye te ni God ningg
baj quan nganye gre di yuwon nganye kin tende nar no. God ningg baj te
wute gri yembe munduw segi, te pugri baj te ni qi wen God yembe nunduw
ye te kin cham segi.

12 Kraist ni sunyi quan nganye uny kin pe tende nar no ire simbene nand
di prene. Ni sunyi quan nganye uny kin tende nar no kin ni meme di kau
wo yavi nare nar no God neng segi, ni nikin yavi niraq nar no. Ni nikin yavi
tende beghi yumbo ur brequ pe pu wong nundumu di yuwon pu pas pas te
kin pas ye.

13 Te pugri yabe kin yumbo ur pe prist ni meme di kau quayi ningg yavi
di kau nyumbueg wo wase mindaq nimbiq kin nyaqi wute yumbo ur brequ
rind di puqum rimb kin te puraq mindiny di ni yumbo ur brequ dabo gri
kin te puaq di yuwon ris kin tuqui.

14 Pugri bu Kraist ni yumbo ur brequ kin wand ire ni nde vise segi pudi
Ququ nas nas te kin nas ye ni ningg gre pe beghi yumbo ur brequ pati kin
tuqui ye yembe bidiny di puqum bab ye te ningg nikin yavi quan nganye
yuwon kin oyi mir kin pugri God neng di beghi puqum umbo pe kin te puaq
nundug di yuwon nganye pas. Di ni puq nengu di beghi umbo pe nei bab
beghi yuwon nganye pas. Te ei beghi God nas nas te kin nas ye ni ningg
yembe ye ningg pas.

15 Puate taq ven ningg bu Kraist ni God wand urupui taq namb ye te kin
mingi wuti ningg nas. Te ei wute God ngam nirany pre kin te yuwon nuany
di yuwon pu ris ris te kin ris puq nand kin te riteri. Yumbo ren kin muq puq
ren kin tuqui. Te pugri wute God asi wand taq namb kin tende nambune
ris kin tende puayi ni yumbo ur brequ rind kin te ningg muq ni nati di ni
wong nand pre di muq ni ir pu ris.

16 Wuti iri ni nyumo raqe ire ur nindiq pu wuse muq ni nati, nyumo raqe
te ni nati di wute ninge ni yumbo mitangri kin yumbo te ur nand pu rise.
Ni te kin ur nand pre, pudi wute ninge ni yumbo te prine mitangri segine
ei ruso ruso otiwo ni bei mand wuti nyumo raqe ur nindiq kin te nganyene
nati pre.

17 Te pugri wuti nyumo raqe ur nindiq kin ni nati segine tedi nyumo raqe
te gre segi. Ni nasne tedi wuti iri nyumo raqe tende pe ni ningg yumbo
materi puq nand kin te nateri tuqui segine.

18 Te ningg bu ni wand asi taq namb kin te mune yavi pene bu yuwon.

19 Te pugri Moses ni lo kin wand lo buk pe rise kin te ni wute buagi nde
simbe nand pre dobu kau wo kin yavi di meme kin yavi wuye ane nateri,
di nyumo hisop muange pe sipsip iny ambo kin taq nimbiq pre yavi pe neq
wughe nitaqwi di God ningg lo rise kin buk pe puraq nindiq di wute buagi
nde puraq nindiq.

20 Di ni nari, “Yavi wen God ni wand taq namb di nari nungoqi wand te
ei wat rise di te kin pugrine puq wen ye wand te gre weny kin.” *[Kis 24:8]*

21 Te kin pugrine Moses yavi te God ningg sel baj te puraq nunduw di God
yumbui nyamb mirang kin yumbo buagi sel baj wabe tende yeru kin te ane
puraq nindiny.

22 Te pugri lo wuri, yavi pene ei yumbo yumbo buagi puqum puaq kin tuqui,
yavi groq wi segi tedi wute yumbo ur brequ mand kin te puaq segi.
23 Ni umo mambui God meng kin tende pe di yumbo te puqum puaq
ye tuqui. Yumbo ren te yumbo yumbo buagi nginy tu wam rise ye te kin
ququne. Di yumbo nganye wam kin te ningg ni yumbo mune nganye yuwon
kin ei neng ye.
24 Te pugri Kraist sunyi uny kin nganye wam kin ququne wute si pe yembe
munduw kin tende nar no segi, ni nginy tu wam newo no. Muq ni beghi
ghav nundug ningg God nde rar pe nas.
25 Muq ni mune nginy tu wam newo no di nikin ghimbi munene God neng
segi, ni mune mune puq nen segi. Ni prist mingg yumbui ni yumbui aye te
nikin yavi mare segi yumbo aye kin yavi mare ber ire ire sunyi quan nganye
uny kin tende mar mo kin pugri segi.
26 Te pugri tedi Kraist priprine God qi yembe nunduw kin tende puayi
pune ei yuqo niraq niraq rindi muq. Pudi segi, muq ngeri pre yamb tumo
kin ven nde puayi ni nandi ire simbene nand di prene. Ni umo nambui God
neng kin pugri beghi ningg nati di te ningg ni yumbo ur brequ kin gre te
kring nap ruso pre.
27 God nari di wute buagi riti ire simbene rind, di dobu ni God nde rar pe
yeru di God ni ir nawo ye.
28 Te kin pugrine Kraist wute nganye buagi yumbo ur brequ rind kin
wand ni nde rise kin te puaq nindiny ningg nati ire simbene nand. Otiwo
di mune nandi ye, pudi mune yumbo ur brequ puaq nand ningg nandi segi.
Ni nandi kin te wute ni ghimbi ruang pu ris kin te nate ruwi yuwon pu ris
ningg ei nandi.

10

Kraist ni God mir nuang kin pugri nati ire simbene nand

1 Lo te yumbo yuwon kin otiwo Kraist beghi nde puq nen ye te kin
ququne. Ni yumbo nganye kin nginy tu wam rise ye te kin segi. Te ningg bu
ni umo ire tene priprine ber manyi manyi mambui God meng kin te ningg
ni wute God nde mondo di ni yumbui nyamb mirang kin te ghav rindim
God nde rar pe yuwon nganye mas kin tuqui segi.
2 Ni tuqui tedi ni mir wase mande God meng kin yumbo ur te mune prene.
Te pugri lo ni wute God yumbui nyamb mirang kin te puq wem di ni yumbo
ur brequ mand kin wand ni nde vise kin te puaq di yuwon nganye mas, di
ni yumbo ur brequ mand kin te ningg umbo yuqo mati segi. Pudi ni puq
wen tuqui segi.
3 Pudi ni ber manyi umo mambui God meng kin te ni wute nikin yumbo
ur brequ rind kin te nei ritirany ei nei rimbiny rimbinyne.
4 Te pugri meme di kau kin yavi ni wute yumbo ur brequ kin te puaq rind
kin tuqui segi nganye.
5 Pugri bu Kraist ni qi pe nandi kin tende puayi ni God ningg nari,
Nu ni umo mambui mew kin di yumbo isis mew kin te ningg kuari segi,
pudi nu nge ghimbi sir kupigh pre.
6 Nu umo alta pe wase mande namb kriq ruso kin di yumbo ur brequ puaq
gudim ningg umo wase mande nu mew kin te ningg chumbuai guad segi.
7 Muq nge kari, “Nge ven kas, God. Nge ven gadi kin te nge nu kuari kin
pugrine puq ken ningg bu gadi. Te lo kin buk pe nge ningg simbe mand ye
te ningg bu gadi.” *[Sng 40:6-8]*
8 Ni wand ye viyo kin te ni nari, “Umo mambui mew kin di yumbo isis nu
mew kin, di umo alta pe mande namb kriq ruso kin, di yumbo ur brequ

puaq gudim ningg umo wase mande nu mew kin nu te ningg kuari segi, nu mir ren ningg chumbuai guad segi.” Piyi ni mir wase mande God meng kin te ni lo wuri kin tuquine puq men.
9 Di otiwo mune nari, “Nge ven kas, God. Nge ven gadi kin te nge nu kuari kin pugrine puq ken ningg bu gadi.” Muq God yabe kin mir te kring nap ruso di Jisas Kraist ningg mir te nateri yabe kin te sunyi ritanyri.
10 Jisas Kraist ni God nari kin pugrine puq nen ye pugri bu ni nikin ghimbi God neng ire simbene nand ye te ningg beghi God ningg wute yuwon ye ningg pas.
11 Juda kin prist buagi nginy manyi manyi ni yemu nikin prist yembe mand, umo ire tene pripri God meng. Pudi ni umo te wute yumbo ur brequ puaq rindiny kin tuqui segi nganye.
12 Pudi prist nen wute yumbo ur brequ puaq nindiny ningg nikin ghimbi oyi umo kin pugri God neng ire simbene nand di prene, ni yembe te omone nawo. Pre di newo no God nde si tuan pe nas.
13 Tende puayi pu rindi muq God nikin veri te ninde muange tingi nawo mas di nikin nyinge neq wuyo kin sia woju ningg nawo mas ye te ningg ghimbi nawo pu nas.
14 Te pugri Kraist nikin ghimbi God neng ire simbene nand ye te ningg di God nikin wute yumbo ur brequ puaq nindiny di puq neny ni ningg wute yuwon kin ningg ris.
15 Ququ Yuwon Ye mune ren kin ningg beghi simbe nundug. Wand ye viyo kin ni nari,
16 “Yumbui ni nari ngeri tende dobu di nge wand ven ei ni ane taq bab:
Nge nge ningg lo ninde umbo pe kawo ris di ninde nei pe ur gad.” *[Jer 31:33]*
17 Di mune nari, “Ni yumbo ur brequ kin wand ninde vise kin te di lo gure ruwo kin yumbo ur te nge mune nei gibiny segi ye.” *[Jer 31:34]*
18 Ni lo gure ruwo kin yumbo ur di yumbo ur brequ rind kin wand puaq nand pre, pugri bu yumbo ur brequ puaq nand kin umo mambui God meng kin yumbo ur te mune prene.

God nde tumo ei bodo

19 Pugri bu mand, muq beghi sunyi quan nganye uny kin tende par po kin ngim ir pu nganye wuse. Yumbo ninge beghi imb ruangu segi. Beghi Jisas ningg yavi pe di wune bab segine sunyi uny kin nganye tende par po ye.
20 Muq ni beghi ngim urupui nuangu. Ngim te pas pas te kin pas ye ngim. Ngim te chongo ngimrawu qungu pu yequ ye te gri ei par po. Kraist nikin ghimbi pe ni ngim te nuangu.
21 Muq beghi prist yumbui nganye ni God ningg wute yeng nuany ye te nas.
22 Nikin yavi pe beghi wabe gri kin puqum te ku numbug, te ei muq beghi puqum segi di beghi yabe yumbo ur brequ bad ye te ningg mune nei kumo bab segi pudi umbo pe nei bab beghi muq yuwon pu pas. Di ni wuye suriq kup segi quan nganye yuwon kin tende beghi ghimbi wuye nupung. Pugri bu beghi ninde tumo ei bodo. Beghi nganyene nganye ei ninde nei budub, umbo yuwonne kuse di wune bab segi ninde tumo bodo.
23 Beghi wute simbe bidiny pari God ni nari kin yumbo buagi te nganyene puq ren ye, beghi nei te kin ei pat vise gre di nei tevi bab segi. Te pugri God ni wand taq namb kin te nganyene puq nen ye te ningg ei ni nde nei budub gre.
24 Beghi wute Jisas nei rimbig kin aye te nei bibiny di oyi oyi ghav bad te ei wute aye yawo pirany righe di yuwon puany kin te bei bad.

25 Yumbui ni nandi kin ngeri tumo rind pugri bu beghi wute ninge puq
ren kin pugri ire pe pikur kin yumbo ur te si pare wayequ. Beghi ire pe
pikur di oyi oyi gre pateri kin te quan nganye ei buid pap pap ruso otiwo
Yumbui nandi.
26 Te pugri beghi wand nganye kin te buqod di nei bab pre, di beghi nde
nei pe beghi nei bab kin beghi yumbo ur brequ bad badne ei pas, te pu di
beghi yumbo ur brequ kin wand puaq rundug kin yumbo God beg kin aye
mune rise segi.
27 Beghi yumbo ur brequ bad badne tedi beghi ngim aye segi, pudi beghi
God ni wute ir nawo ye te di wase quan nganye namb kin God ningg veri
brequ rindiny ye te ei wune ane ghimbi puany pu pas.
28 Wuti iri Moses ningg lo nutungu yambu nari di gure nawo, di wute
temi o temi ire pu ni lo gure nawo kin te muqond pu muq simbe mand, tedi
wute buagi ni yawo mutong segi ye, ni mi nati.
29 Te kin pugrine wuti God ningg wo brequ nindig kin ni mai brequ
nganye ei nare ye. Te pugri God ningg wo dobu ni no, di ni ningg yavi God
wand urupui taq namb kin te gre weny di wuti te puq weng yuwon nganye
nas kin yavi te ningg ni nari te yumbui segi puq nand, di ni Ququ nikin nei
pene wute yuwon nuany kin te wand brequ nindig.
30 Te pugri beghi nei bab God nikinne bu nari, “Ngene wute yumbo ur
brequ rind ye te oyi gidiny. Aye segi. Nge ni mai keny ye.” Di God nikinne
wand aye nari, “Nge Yumbui, nge ning wute ir kawo ye.” *[Lo 32:35-36]*
31 Wuti yumbo ur brequ nand kin ni God nas nas te kin nas ye ninde si pe
nondo kin te wune kin yumbo.

32 Asi yumbo nungoqi nde puq ren kin te ei nei wumbiny. Te God ningg ti
nungoqi nde ti nase pre dobu di nungoqi mai nganye buagi wuqond. Tende
puayi nungoqi gre pu yequ ningg quan nganye buid wap wap pudi nungoqi
buid kumo wap ye te ningg si yavi wati segi.
33 Ngeri ninge puayi wute quan rar ngimi nungoqi wand brequ munduq
di mai meuq. Di ninge puayi nungoqi wute wand brequ mindiny di mai
meny kin te ghav wundiny ane mai te ware.
34 Te pugri wute taq pu yeru kin te ghav wundiny ane mai te ware. Di
ni nungoqi yumbo yumbo mitaquri di nungoqi yumbo segi was ye te ningg
yivany ware segi. Te pugri nungoqi nei wamb nungoqi God nari kin yumbo
te wateri ye. Yumbo te quan nganye yuwon di rise rise te kin rise ye te
wateri ye pugri bu nungoqi chumbuai wand.

35 Te pugri nungoqi gre pu yequ ye te ningg di God oyi quan nganye ei
oyi nunduq ye. Pugri bu nungoqi wune wamb wayequ, gre pu yequ ye te
ningg ei quan nganye buid wap, si yavi wati wayequ.
36 Nungoqi gre pu ei was, te ei nungoqi yumbo yumbo God nari kin
pugrine puq wen pre, tedi ni yumbo nungoqi neuq puq nand kin te wateri
ye.
37 Te pugri wand God ningg wand rise kin buk pe rise kin pugrine,

Big rip segine di wuti te nandi puq nand kin te nandi ye, ni mune ghimbi
nawo segi ye.

38 Pudi nge ning wute nge kari kin tuquine puq ren kin te ni nge nde nei
rundub ye te ningg di ris ris te kin ris ye. Pudi nikin wuti iri mune nge dob
negh, tedi nge ni chumbuai gidig segi. *[Hab 2:3-4]*
39 Pudi beghi wutamu ni nde nei budub di ni nitamu powi yuwon pu pas
ye te kin wute ningg pas. Beghi wute ni dob meng di ir mo ye te kin wute
ningg pas segi.

11

Wute yabe chuqo God nei rimbig kin

1 Beghi God nde nei budub kin te beghi nei bab beghi yumbo ghimbi puany kin te nganyene pateri ye, di beghi yumbo buqod segine pudi beghi nei bab yumbo te nganyene puq ren ye.

2 Wute yabe kin ni pugri God nei mimbig ye te ningg bu God ni chumbuai nindim kin te bei nand.

3 Beghi God nei bibig ye tende pe beghi nei bab God ni nari di qi nginy tu ane rise. Pugri bu yumbo buqod kin te God ni yumbo yumbo beghi buqod tuqui segi ye tende pe ni yembe nindiny.

4 Abel God nei nimbig ye te ningg bu ni mir wase nande God neng kin te yuwon di Kein te segi. Ni God nei nimbig ye te ningg bu God nari ni wuti God nari kin tuquine puq nen ye. Ni bei nand kin te ni Abel ningg mir te ningg ni chumbuai kin wand nand. Ni God nei nimbig ye tende bu piyi ni nati pre pudi muq ni wand nand nandne. Te pugri ni yumbo ur nand kin yumbo ur te muq wand kin pugri beghi simbe rundug rundugne.

5 Enok God nei nimbig ye te ningg bu God ni ghimbi ane neti nowi, te ei ni nati segi. Asine God ni nitanyi no segine, God ni bei nand ni Enok chumbuai nindig ye. Pugri bu God ni nitanyi newo no di ni mune muqoind tuqui segi.

6 Wuti God nei nimbig segi, God oyi ni ningg chumbuai nand segine. Te pugri wute God nde rindi kin ni nei rimb God ni nganyene nas di wute ni yumbui nyamb rirang kin te ni oyi nindiny kin yumbo neny ye.

7 Noa ni God nei nimbig ye te ningg bu ni God otiwo yumbo ni nuqond segine kin te puq ren ye te ningg wu wand nindig di ninde nei pe ni nei namb kin God ni yumbui di God nari kin pugrine at ire yembe nunduw. Ni God nari kin pugrine at ire yembe nunduw di ni nikin ngam wo ane at pe tende yuwon pu ris. Ni God nei nimbig ye te ningg bu ni wute buagi qi pe kin yumbo ur brequ raqe nindiny. Di Noa ni God nde nei nundub ye te ningg God ni wute aye te puq nindim kin pugrine ni mune puq nindig nari ni wuti tuquine nganye nas ye.

8 Abraham ni God nei nimbig ye te ningg bu God ni tiqi nundog qi puch aye pe no ningg nari, di ni God nari kin pugrine nikin qi puch si niraq di qi puch ni nei namb segi kin pe tende no. Qi puch te otiwo God ni neng puq nand ye tende no.

9 Ni God nei nimbig ye te ningg bu ni no di God ni qi neng puq nand ye tende tiqe nipiq nas. Ni tende nas kin ni tiqe aye pe muq nandi kin pugri sel baj pene nas. Aisak di Jekop, te wute God Abraham qi neng puq nand kin te ni mune anene materi yene, ni mune Abraham kin pugrine sel baj pene mas.

10 Te pugri Abraham ni tiqe te wuse wuse te kin wuse ye te ghimbi nuaw. God tiqe te pughe gri ei yembe nunduw ye te nei namb pre di te kin pugrine yembe nunduw. Ni tiqe te ningg bu rar pu nas.

11 Abraham ni God nei nimbig ye te ningg bu piyi ni gang nganye nase pre di piyi Sara mune kimasi yequ pudi God ni puq neng wo nare kin tuqui. Te pugri ni nari God ni yumbo yumbo puq nen puq nand kin te nganyene ei puq nen ye. Pugri nei namb ye te ningg bu ni wo kiyi nas.

12 Te piyi ni gang nase nati yamb tumo, pudi ni irine ningg muq ni kuqo nganye buagi nganye tomnji nginy tu wam kin pugri di gherim jiji manyi bad tuqui segi ye te kin pugri ris.

13 Wute buagi men God nei mimbig mimbigne di mati. Te nganye ni God yumbo te nem puq nand kin te materi segine mati, pudi ni yumbo te wonjine rise muqond di quan nganye chumbuai mindiny. Di ni raqene

simbe mand mari qi ven nde ni tiqe aye kin muq mandi pu mas kin pugri, mas nganye segi.
14 Wute wand pugri kin mand kin te ni bei mand ni qi aye mitaqwi ei qi te ni te. Ni te ningg bu rar pu mas.
15 Te ni qi asi mas pu di si miraq mandi kin te nei mumbuw segi. Ni qi asi kin te nei mumbuw tedi segine mune mo pre.
16 Ni qi asi mas pu mandi kin te nei mumbuw segi, pudi ni qi oghi kin nginy tu wam kin te bu meri munduw. Pugri bu ni God nikin God puq mindig kin te ningg God minyuw nati segi. Te pugri God ni mas kin tiqe te yembe nindim pre.
17-18 God Abraham nde wand taq namb nari, “Aisak nde gri ei nu nuqo buagi nge kari kin te ris.” Pudi God ni Abraham Aisak umo kin pugri ni nati ei God neng ningg tuqui naip. Abraham God nei nimbig ye te ningg bu nikin wo irine nas kin te ni nati God neng ningg ngiq nand. *[Stt 21:12]*
19 Abraham ni nei namb kin nari Aisak ni nati pudi God ni mati kin mune nindimi mewo kin tuqui ye. Ni pugri nei namb kin te nganyene, Abraham Aisak ni ningg pudi God ni mune segi puq nindig. Di te kin te Aisak nati pre pu di Abraham mune neti nowi kin pugri.
20 Aisak God nei nimbig ye te ningg bu ni Jekop Iso temi ningg God pengu nindig ei ni otiwo mas ye te yuwon nuam.
21 Jekop God nei nimbig ye te ningg bu ni nati ningg tumo di ni Josep ningg quayi wo temi te ningg God pengu nindig ei ni yuwon nuam. Di ni nikin botu cheq pe si nare righe gre pu yenu di God yumbui nyamb nirang.
22 Josep God nei nimbig ye te ningg bu ni nati ningg tumo di ni Israel Isip si miraq mo ye te kin wand simbe nand, di otiwo ni ngape mboq pughe sin ei meny ye te kin ningg yeri nindim.
23 Moses ningg kiyi kumo ni God nei rimbig ye te ningg bu Moses kumo wuri wundi pre dobu di ni suqo riri pu yenu irew teri ire pu. Te pugri ni ruqond kin wo nen wo aye te kin pugri segi ni quan nganye yuwon nand, di ni king nari ni quayi wo buagi mi mati kin wand te dobu ri viso kin wune rimb segi.
24 Moses God nei nimbig ye te ningg bu ni yumbui no di wute ni king Pero ningg nyumbueg wo ningg wo bag puq rindig yambu nari.
25 Ni nei namb kin ni God ningg wute ane mai miraq kin te yuwon. Ni yumbo ur brequ rise nganye tuqui segi ye te kin puq nen di te ningg chumbuai nand kin te yambu nari.
26 Te pugri ni God oyi ni oyi nindig ye yumbo yuwon ye te ningg ghimbi nawo pu nas ye. Pugri bu ni nei namb ni Kraist ninde nyamb pe minyuw niraq kin te ni wet bidi di yumbo yumbo yuwon ye Isip kin te ane tuqui segi, Kraist nde nyamb pe minyuw niraq kin te quan nganye yumbui.
27 Moses ni God nei nimbig pugri bu ni Isip si niraq di aye pe no di king ni umbo ker nuang pudi ni te ningg wune namb segi. Wute rar pe God muqoind tuqui segi ye, pudi Moses ni gre pu yenu ye te ni God nuqoind pre kin pugri.
28 Ni God nei nimbig ye tende bu ni God Israel mingg wo rar nuqond mas kin te ningg nari sipsip mambui di ni yavi dodi pe nyang mamb. Te ei angelo quayi wo kiseyu ni mati kin te nandi di Israel mingg quayi wo kiseyu ni mati segi.
29 Israel ni God nei mimbig ye te ningg bu ni gherim te Gherim Ambo puq mindiny ye te gure mawo opu gri mo mewo. Ni gherim te gure mawo kin qi gre kin pene pugri opu gri mo mewo. Isip ni mune pugrine mo mewo ningg pudi gherim ni buag wure di mati.

30 Israel God nei mimbig ye te ningg bu nginy 7-pela pu ni Jeriko tiqe
yumbui miraq meq wughe di Jeriko tiqe yumbui kin imb bir ir wi.
31 Ngimne nyumbueg Rahab ni God nei wumbig ye te ningg bu ni wute
mo Jeriko suqo grine mundoq pre ei mune mandi kin te wutemi ninde baj
pe suqo wure. Pugri bu wute Israel kin ni wute God ningg wand rutungu
segi kin te mambui riti pudi ni mumbueq segi.
32 Muq di nge yumbo aye pughe kin ningg ei simbe gad? Nge Gideon,
Barak, Samson, Jepta, Devit, Samuel di propet mingg wand gad kin ngeri
tuqui segi.
33 Wute men God nei mimbig ye tende pe ni qi puch aye pe mo mege di
wute men ne nganye mand ni mi mati. Ni wute buagi nikin yumbo ur ane
tuquine oyi mindim. Ni yumbo puq men kin te God nari kin tuquine puq
men pugri bu God ni yuwon nuam puq nand kin te yuwon nuam. Wute te
laion mim tuq mimbiny,
34 di wase nyungu yumbui awu maind, di wute ni mame bidi dobui pe mi
mati ye te mingg wu mase mo. Ni asi buid map segi ye pudi muq oyi rire
ritinde ni gre oyi quan materi. Ni yeng pe quan nganye gre mand di nine
nganye mand qi puch aye kin ami te mi mati.
35 Nyumbueg God nei rimbig ye tende pe nikin wute riti pre kin te mune
ninde rindi.
Ninge ni taq pu yeru kin te ni God nei rimbig kin nei te si rire ei ni si mare
ruso yuwon pu ris ningg pudi ni yambu riri bu ni taq mamb pu yeru yuqo
meny meny di mambui riti. Te pugri, ni riti pu ei otiwo mune res riwo di
yuwon pu ris ye te ningg riri.
36 Wute God nei rimbig ye ninge perei mindiny, yas muany, di ninge
mitari mo taq mamb di sen pe si taq mimbiny pu yeru.
37 Di ni wet pe mambui mambui di riti, di ninge so pe pend mawo puayi
teri, di ninge mame bidi dobui pe mambui riti. Ni chongo rire righe kin te
ni sipsip chongo rire righe di meme chongo rire righe di nyinge rire ruso
rindi. Ni yumbo yumbo segi, ni unje map mai isis meny, di yumbo ur brequ
bei mindiny.
38 Ni wute aye kin muq wu rise rindi suqo pu ris kin pugri rir ir qi wute
segi ye pe tende ruso, di char iyu pe riwo ruso, wet gawo rir ruso di qi gawo
pe rir ruso. Wute qi wen kin ni quan nganye yumbo ur brequ rind ye pugri
bu wute te ni ane ris kin tuqui segi.
39 Wute God nei rimbig ye ren ni God nde nei rundub ye te ningg God ni
bei nand ni wute ren chumbuai nindiny. Pudi ni oyi nindiny puq nand kin
yumbo te riteri segine.
40 Te pugri God ni nei namb kin ni yumbo quan nganye oghi kin pe ei
oyi nindiny kin te ni beghi puq nengu ni nde rar pe yuwon pas kin tende
puayine di ni mune puq neny yuwon nganye ris.

12

God nikin wo buraqi nireny ye

1 Wute God nei rimbig kin asi ris ye te nganye buagi nganye beghi
rundomu rundomu yeru. Pugri bu beghi mune yumbo buagi beghi imb
ruangu kin te kring pap ruso. Di yumbo ur brequ beghi nde quan nganye
gre rind kin te si pare, di God beghi ngim nupung wuso pu wuse ye tende
ei nyinge pare ningg buid pap.
2 Jisas, wuti beghi God nei bibig kin puate di ni beghi nei te puq nengu
yumbui rise ye, beghi rar ninde ei budub. Ni kruse pe nati ye te ningg
wune namb di yambu nari segi. Ni otiwo chumbuai nand kin chumbuai te

ni ghimbi ruang pu rise kin te nei nimbiny di kruse pe nati kin minyuw te nei nimbiny segi. Di muq ni God ningg sia king pe si tuan pe opu nas.

3 Wute yumbo ur brequ mand kin ni quan nganye yambu mireng di mai meng kin te nei wumbiny. Te ei nungoqi nei wamb di nikin pugri si yavi wati di God nei wumbig kin nei te si ware segi.

4 Nungoqi wute yumbo ur brequ mand kin mai meuq kin te puaq wand ningg buid wap wap pudi te kin ningg wati segine.

5 Di God nungoqi nikin wo kin pugri umbo neuq kughe kin wand neuq kin te nei gheri wupiny pre bu? Ni nari,

Nge wo, Yumbui nu unje kuap kin te bei new ningg mai new kin te nu yambu ghari wayequ. Di ni nu unje kuap kin te bei new ningg ker nuaw kin te ningg nu ni nei gubig kin nei te si ghare wayequ.

6 Te pugri pripri Yumbui ni wute buagi ni yawo nirany righe kin unje rip kin te bei neny ningg bu mai neny ye. Di wute buagi ni wo puq nindiny kin te ni unje rip tedi teti nawo ningg yembe neny. *[Snd 3:11-12]*

7 Nungoqi mai pughe ware, te nungoqi te ningg kring wo wayequ, nungoqi nei wamb kin God nungoqi nuyi kin pugri nungoqi unje wap kin te bei neuq ningg bu mai neuq, pugri ei nei wamb. Te pugri wo buagi nikin kiyi ni buraqi mireny ye.

8 God nikin wo buagi te buraqi nireny ye. Nungoqi unje wap pu muq God nikin wo aye te mai neny kin pugri mai neuq segi, te nungoqi ni ningg wo nganye segi, nungoqi mingi puayi wo kin pugri.

9 Te ire di aye ren mune neine wumbiny. Beghi qi pe kin wuyi ni beghi buraqi mirengu, di te ningg beghi nei bab ni yumbui. Beghi qi pe kin wuyi nde nambu pas kin te yuwon, pudi beghi ququ kin wuyi nde nambu pas kin te quan nganye yuwon. Beghi puq pen tedi pas pas te kin pas ye.

10 Beghi qi pe kin wuyi ni beghi buraqi mirengu ningg mai mengu kin te rise nganye tuqui segi. Di ni muqond pughe puayi beghi mai mengu kin tuqui ei mai mengu. Pudi God ni beghi mai nengu kin te ni beghi yuwon pu pas ye te ningg bu puq nengu. Te ei beghi ni kin pugrine yuwon nganye pas.

11 God beghi unje pap kin te bei nengu ningg mai nengu ye tende puayi beghi chumbuai bad segi, yivany pare. Pudi tende dobu beghi nei pateri, di te ningg beghi ni nari kin pugrine tuquine pas, di beghi umbo yuwon gud.

12 Pugri bu nungoqi si riti kin te wundiri riwo di nungoqi sungomyu buid rip segi kin te teti wawo.

13 Nungoqi ngim gi wuti kin te ninggne ei nyinge ware, te ei nungoqi nyinge brequ rise kin te mune brequ rise segi yuwon kin tuqui. *[Snd 4:26]*

God wand putungu yambu pari kin wu wand

14 Wute buagi aye te ningg umbo yuwon gud te ningg ei quan nganye buid wap, di God nde rar pe yuwon nganye was ye te ningg ei quan nganye buid wap. Te pugri wuti iri yuwon nganye nas segi ni Yumbui nuqoind tuqui segi.

15 Nungoqi yeng wawo yuwon eti wuti iri God nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin te si nare, di nyumo yi brequ riyi kin pugri mai yembe nindiny di wute nganye buagi nei yuwon ye unje nipiny.

16 Nungoqi yeng wawo yuwon, eti nungoqi kin iri ni nyumbueg ane segi segi wand kin yumbo ur brequ nand. Di eti nungoqi kin iri Iso kin pugri, ni kiseyu nas bu kiseyu kin yumbo nateri yamb rise kin te mir woju irene ningg ni oyi ni yumbo te ni kiqam neng. Eti nungoqi kin iri ni ni kin pugri God ningg yumbo yuwon ye te nei nimbiny segi.

17 Te pugri nungoqi nei wamb tende dobu di ni nei nare nitinde ei kiseyu
ningg wand yuwon ye kiyi ningg te mune nateri ningg nari pudi tuqui segi,
ni kiyi segi puq nindig. Piyi ni ngam giji ritiri ri, kiyi ningg wand yuwon ye
te mune nateri ningg buid nap, pudi tuqui segi.
18 Nungoqi wute Israel kin rand pe rindi di yumbo rutungu di ruqond kin
pugri wandi segi. Ni rand pe tende rindi wase nyungu, bur ir kui, wuye
burpoq di nyumurighi yeng ruqond,
19 di biugel quan kumo wuri kin te rutungu, di God wand nand kin gibe
koq rutungu. Ni wuti wand nand kin gibe koq rutungu wune rimb di riri
ni mune wand nand rutungu yambu riri.
20 Te pugri ni wand te ritevi yambu riri. Wand taq ven: Piyi wute o umo
rand pe tende rundo te ni wet pe mambui mambui di riti. *[Kis 19:12-13]*
21 Moses wute buagi ane yumbo pugri kin rand pe tende ruqond di wune
rimb di Moses nari, “Nge wune ningg buyaq gad.” *[Lo 9:19]*
22 Pudi muq nungoqi rand Saion, God nas nas te kin nas ye ni ningg tiqe
pe wandi pre. Te wam kin Jerusalem, angelo nganye buagi nganye mikur
chumbuai chumbuai mas kin tiqe pe wandi.
23 Nungoqi wute Jisas nei rimbig kin te nikin wo kiseyu kin pugri ni
nyamb wam ur mindiny pu rise ye chumbuai ane rikur pu ris ye tende
wandi. Nungoqi God wute buagi ir nawo ye ninde wandi, di wute God nari
kin tuquine nganye puq men ye di God puq nem quan nganye yuwon mas
ye ni mingg ququ nde wandi.
24 Nungoqi Jisas wuti God wand urupui taq namb ye te kin mingi wuti ni
nde wandi, di ni yavi beghi nde puraq nundug kin tende wandi. Abel ningg
yavi tende God ni wute mai neny, pudi Jisas ningg yavi ni yuwon nganye,
yavi tende pe God wute wand puaq nindiny.
25 Nungoqi yeng wawo yuwon, eti nungoqi wuti wam pu wand nand kin
ni wand te wutungu yambu wari. Te pugri wute God ningg wu wand qi pe
ven nde mutungu yambu mari kin wute te ni wu mase mo kin tuqui segi. Ni
wu mase mo tuqui segi, pugri bu muq beghi mune God wam pu wu wand
nundug kin te dob beg, tedi beghi oyi quan nganye tuqui segi.
26 Tende puayi ni wand nand ye te ningg qi anene tit wup. Pudi muq ni
wand taq namb pre. Ni nari, “Nge munene tit kipiq ye. Pudi muq nge qine
tit kipiq segi, nge qi di yumbo yumbo nginy tu wam yeru kin anene tit kap
ye.” *[Hag 2:6]*
27 Wand puch “munene” ven bei vind yumbo yumbo ni yembe nindiny kin
gre rind segi, tit rip kin te ni kring nap ruso ye. Te ei yumbo tit rip segi kin
tene rise.
28 Beghi sunyi ni nde si nambu rise bu tit rip tuqui segi ye tende pateri,
pugri bu beghi te ningg ei ni quan nganye chumbuai bidig. Beghi God
chumbuai ane yumbo ur pughe gri pe ni yumbui nyamb birag ei ni
chumbuai nand ye yumbo ur te kin pe ni yumbui nyamb birag. Beghi ni
wune bibig, di ni nde nambu ei pas di ni nyamb bidivi viyo.
29 Te pugri beghi God ni wase yumbui yumbo yumbo buagi rinde namb
omo ye te kin pugri. *[Lo 4:24]*

13

God chumbuai nundug kin yumbo ur

1 Nungoqi wute aye Jisas nei rimbig ye yawo wurany righe kin te si ware
wayequ.

2 Wute tiqe aye kin mandi ye watemi nungoqi nde baj pe wawo mas kin
yumbo ur te si ware wayequ. Te pugri wute ninge pugri puq men men di
ni nei mamb segine angelo oyi matemi ninde baj pe mawo mas.
3 Wute taq pu yemu kin te nei wumbim di ghav wundim. Nungoqi nonne
ni kin pugrine taq pu yequ di pughe gri was kin te nei wumbiny. Nungoqi
nei pugri ei rise di ni ghav wundiny. Wute mai mare mare mas kin te
nungoqi ni ane mai ware ware was ye te kin pugri ei nei wamb.
4 Wute buagi pugri ei nei rimb, quayi nyumbueg ngam ruso kin te quan
nganye yumbui. Ngaim ngam ni yeng ruwo yuwon, eti ni wute aye ane
wand di ngaim ngam kin te unje rip. Te pugri quayi nyumbueg segi segi
wand kin te di wute ngam kin wute aye ngam o ngaim wand rem kin wute
te God ni yembe neny ye.
5 Nungoqi nei pe wet bidi quan nganye yawo wuraw righe di nei te kin
nungoqi imb ruauq kin te wayequ. Nungoqi yumbo pughe kin rise te pre.
Te pugri God ni pugri puq nand nari, “Nge nu si keri ghas tuqui segi, nge
nu si keri yumbo segi ghas segi ye.” *[Lo 31:6]*
6 Pugri bu beghi gre pu yembu di pari, “Yumbui wuti nge ghav nindigh kin,
bu nge wune gab segi ye, wute nge pughe ei megh?” *[Sng 118:6]*
7 Nungoqi non wute nyamb ye asi God ningg wand simbe munduq ye te
nei wumbim. Ni pughe gri mas kin te nei wumbiny di ni God nei mimbig
ye yumbo ur pughe gri bei mand ye te kin pugrine ei nungoqi mune puq
wen.
8 Jisas Kraist ni nas kin tene nas. Ni asi nas kin pugrine muq nas di te kin
pugrine ei nas nas te kin nas.
9 Wand aye aye wutungu di wand te nungoqi puq reuq di nungoqi ngim
nganye si wuraq wayequ. God nikin nde nei pene beghi yuwon nuangu
kin tende pe ei beghi umbo gre peny. Beghi mir yuwon kinne pe kin lo nei
bibiny di tende pe beghi umbo gre peny wayequ, te pugri asi wute mir kin
lo nei mimbiny kin te ni ghav rindim segi.
10 Beghi alta ire yequ di prist sel baj pe yembe mand ye ni alta tende umo
cham ren materi me tuqui segi. Umo cham wen kin te beghi nyamb yumbui
beg kin te.
11 Juda kin prist mingg yumbui ni yumbui ni ber ire ire umo yavi nare
sunyi quan nganye uny kin tende nar no ei wute yumbo ur brequ rind ye
te ningg God neng. Pudi umo yavi nateri ye te kin umo nganye te tiqe imb
dabo sange mande namb.
12 Pugri bu Jisas mune pugrine tiqe imb dabo sange nati ei nikin yavi pe
nikin wute yumbo ur brequ puaq nindiny, di puq neny ei ni God nde rar pe
yuwon nganye ris.
13 Pugri bu beghi mune ni nde tiqe dabo sange te bodo di ni minyuw niraq
kin te beghi mune piraq.
14 Te pugri qi pe ven nde tiqe wuse wuse te kin wuse ye ire wuse segi,
pudi beghi tiqe wuse wuse te kin wuse ye te ningg bu rar pu pas.
15 Pugri bu muq beghi Jisas nde gri God nyamb bidivi viyo, di yumbo ur
te kin ei umo kin pugri God beg. Te beghi bon mim pe ni nyamb bidivi viyo
kin te mir kin pugri beg.
16 Wute aye sabi wundiny di oyi oyi ghav wand ye yumbo ur te ei nei
gheri wupiny wayequ. Te pugri yumbo ur ren kin oyi umo kin pugri God
beg kin te ni mir te ningg chumbuai nand.
17 Nungoqi wute ye mawo kin ni wand wutungu di ninde nambune ei was.
Te pugri ni mas yawotuan segi, ni priprine nungoqi yeng muauq muauq. Di
otiwo ni pughe gri nungoqi yeng muauq kin te God simbe mindig ye. Pugri

bu nungoqi ni mingg wand wutungu, tedi ni chumbuai ane yembe mand. Nungoqi ni wand wutungu segi di ni umbo yuqo mati di umbo yuqo ane yembe mand, tedi ni yembe te nungoqi ghav runduq tuqui segi.

18 Nungoqi Yumbui pengu wundig ei ni beghi ghav nundug. Beghi nei bab God nde rar pe beghi unje pap kin wand ire vise segi, beghi umbo yuwon pu kuse. Te pugri pripri beghi te kin pugrine yumbo yumbo buagi tuquine ei puq pen pen pas yawo guregu.

19 Di nge nungoqi pengu buid nganye kupuq, te pugri nungoqi Yumbui pengu wundig wundig ei ni nge tiqi nundogh nungoqi nde brequne mune godo.

20 God beghi puq nengu beghi umbo yuwon gud ye ni beghi Yumbui Jisas sipsip yeng nuany kin yumbui nganye te ngamo pe pu nindingi newo pre. Te Jisas nikin yavi pe God wand urupui taq namb di vise vise te kin vise ye te gre neny. Yavi tende pe ni Jisas mune nindingi newo.

21 Nge God pengu gidig ei ni nungoqi yumbo yuwon ye neuq ei nungoqi ni nari kin pugrine puq wen, di ni Jisas Kraist nde nyamb pe beghi buagi ane puq nengu di yumbo ur ni chumbuai nand kin tene pateri. Di God ningg nyambne bidivi viyo viyo ruso ruso otiwo. Te nganye.

22 Nge mand, nge wand nyumo raqe pe rise kin ren nungoqi gre keuq ye wand di nyumo raqe dobui nganye segi. Pugri bu nge nungoqi pengu guduq nungoqi waghine ange waq wand ren wutungu.

23 Nge nungoqi simbe guduq beghi mand Timoti taq pu yenu kin te yabe si meri neyi ni pre. Muq ni brequne nandi ven ni neyi, tedi nge ni temune bodo nungoqi budoqu.

24 Nungoqi beghi chumbuai kin wand te God ningg wute buagi di nungoqi wute ye mawo kin te wem. Wute qi puch Itali pu mandi kin nungoqi chumbuai kin wand meuq.

25 Nge God pengu gidig ei ni nikin nei pene wute yuwon nuany kin te nungoqi nde rise.

Jems

Wuti nyumo raqe wen ur nindiq kin te Jems. Ni Jisas ningg aposel 12-pela kin iri segi. Wute ninge mari ni Jisas kiqam, di ni wute Jisas nei rimbig kin Jerusalem ris kin ni ningg quayi kiyi. (Nu Matyu 13:55 di Aposel 15:13 qond.) Ni wute Juda kin Jisas nei rimbig ye tiqe aye pe ris kin ninde ur nindiq. Wute mandi wute Jisas nei rimbig kin te mambui riti, pugri bu ni wu rise ruso tiqe aye pe te ris ris ruso.

Nyumo raqe wen nde Jems ni beghi wutamu Jisas nei bibig kin beghi pughe gri ei pas ye te ningg simbe nand. Ni nari beghi Jisas nei bibig pre te yuwon, pudi tene segi, yumbo aye ane ei puq pen. Ni nari pas kin te ei bei rind te pugri beghi nganyene Jisas nei bibig. Beghi wandne bad pari beghi Jisas nei bibig, te oghi nganye segi.

1 Nge Jems, nge God ningg yembe ye wuti di Yumbui Jisas Kraist ningg yembe ye wuti. Nge nyumo raqe wen nungoqi Juda buagi wute tit 12-pela kin te bure naghe wo tiqe aye pe aye pe was kin te nungoqi nde keq wundo. Nge nungoqi chumbuai guduq.

Nei yuwon ye God nde pu vindi

2 Nge mand, nungoqi God nei wumbig ye te ningg wute aye nungoqi mai meuq te nungoqi te kin ningg yivany ware wayequ, te ningg chumbuai ei wand.

3 Te pugri nungoqi nei wamb mai ren kin te nungoqi Jisas nei wumbig kin nei te tuqui rupuq ningg. Nungoqi mai wuqond pudi Jisas dob weng segi, tedi nei watevi di nungoqi gre pu yequ kin tuqui.

4 Priprine mai ware pudi ir waghe segi gre pune yequ yequ ruso ngeri pre, tedi wand nungoqi nde rise segi di tuquine nganye yequ kin tuqui. Di Jisas ningg nei yuwon kin buagi te nungoqi nde tuqui.

5 Nungoqi kin wuti iri ni nei yuwon ye natevi ningg nari te ni God ei pengu nindig, tedi God ni neng ye. Te pugri wute buagi God ningg nei yuwon ye ningg riri kin te God ni chumbuai ane neny ye. Ni ker nawo segi.

6 Pudi ni God pengu nindig kin tende puayi ni nei namb kin God ni neng ye pugri ei nei namb. Ni nei tevi tevi vise wayequ. Te pugri wuti nei tevi tevi vise kin te ni gherim seme kin pugri, nyumurighi nindigi kuyo di mune menare gudo gudi ye te kin pugri.

7-8 Wuti ni nei ire vise di God pengu nindig pre, dobu ni nei asi kin te menare viso di nei aye namb, wuti te kin ni nei quan quan qo rimb no nandi ye. Wuti nei tevi namb ye te kin ni Yumbui nde pu yumbo ninge nateri ye te kin nei namb wayequ. Ni Yumbui yumbo ninge ningg pengu nindig, pudi Yumbui ni yumbo ninge neng segi ye.

9 Nungoqi nimand aye God nei nimbig kin iri yumbo segi kin ni chumbuai ei nand, God ni nindingi newo, di nyamb yumbui neng pre.

10 Pudi nimand yumbo quan kin God ni nyamb neng vighe viso wokuandi vise ye te ningg ei chumbuai nand. Te pugri wute wet bidi di yumbo quan kin te ni nyungo riti di kis buraq ri kin pugrine mati ye.

11 Nginy nawi gre nand di quan nganye sungue nap. Ni sungue te ningg nyungo quari rimb di ni kis ur isis yuwon yuwon rise kin te buraq ri. Wuti yumbo quan kin ni te kin pugrine nikin yumbo yumbo te nei nimbiny nimbinyne di nati.

12 God nari wute ni yawo rirang righe kin te otiwo ni oyi nateri di ris ris te kin ris ye. Pugri bu wuti iri wute aye mai meng pudi ir naghe segi gre

pu yenu kin wuti te chumbuai nand. Te pugri mai te ni Jisas nei nimbig kin nei te tuqui riping kin. Ni mai te nuqond pudi gre pu yenu te God ni oyi oyi nindig puq nand kin te ni nas nas te kin nas ye.

13 Wuti iri yumbo ninge ni puq reng di ni yumbo ur brequ nand ningg di ni nari, “God nge puq negh ei yumbo ur brequ gad ningg” puq nand wayequ. Te pugri yumbo ur brequ kin ni God yumbo ur brequ nand ningg tuqui rip tuqui segi. Di God nikinne mune wuti iri puq neng di yumbo ur brequ nand tuqui segi.

14 Pudi wute manyi ire ire nikin nei brequ umbo pe rise kin tene puq reny di yumbo ur brequ rind. Nikin nei brequ te bub ruany rundo di ir righe.

15 Nei brequ wute nde umbo pe rise kin ren nyumbueg wo ane ris kin pugri. Ni wo mir nguan di wo rire rindi, te kin pugrine nei brequ wute nde umbo pe rise kin quan nganye res di wute yumbo ur brequ rind. Di yumbo ur brequ te mune yumbui rise di te ningg wute riti.

16 Nge mand nganye, eti nei brequ te kin nungoqi nde rindi di wari te nganye kin.

17 Yumbo yuwon kin buagi beghi segi pateri kin te wam pu rindi ye. Wuyi wam kin ti nawo ye ni beghi yumbo buagi ren nengu. Ni nginy di irew righe ruso di mune ruwi ri kin pugri tindi no di mune tindi nandi segi, ni nas kin tene nas ye.

18 Nikin nei pene beghi nitamu powi di nikin wo ningg pas. Ni Jisas ningg wand nganye kin pe beghi nitamu powi. Ni beghi nitamu powi ei beghi oyi ni yumbo aye yembe nindiny kin tende ye pawo pas ningg nari.

God ningg wand putungu di te kin pugrine ei puq pen

19 Nge mand nganye, nungoqi wand ven ei nei pe wawo vis. Te pugri wand wutungu kin te brequne ange waq di wutungu kin te yuwon. Pudi nungoqi brequne wand wand wayequ. Di brequne umbo ker wawo wayequ.

20 Te pugri wuti umbo ker kumo nawo kin ni God wute yumbo ur tuquine ei rind rind ris ningg nari kin pugrine nas tuqui segi.

21 Pugri bu yumbo ur brequ kin nei isis nungoqi nde rise kin te si ware, di yumbo ur brequ isis nungoqi nde rindi kin te dob weny. Di nungoqi non nyamb wundiri riwo segine wand nungoqi nde umbo pe nawo pu ris kin te wateri. Wand te nungoqi ghav runduq di otiwo God nungoqi nitaqu wowi ye.

22 Pudi nungoqi wand te wutungu ne segi, wutungu di te kin pugrine ei puq wen. Nungoqi wand te wutungu di te kin pugrine puq wen segi, te nungoqi nonne nungoqi non umbo wandoqi wundiny.

23 Wuti wand nutungu pudi wand te kin pugrine puq nen segi kin wuti te ni wuti iri nikin quenge glas pe nuqoind ye te kin pugri.

24 Nikin quenge glas pe nuqoind pre di no, pudi brequne nganye nikin quenge mune nei gheri niping.

25 Pudi God ningg lo te lo yuwon nganye di lo te wute ghav rindiny yumbo ur brequ si rire di yuwon pu ris ye. Wuti ni priprine lo te otinde nuqond di nei nimbiny di lo te nei pe nawo ris di te kin pugrine puq nen nen, wuti te God ni yuwon nuang di ni yumbo yumbo buagi yembe nindiny kin te yuwon.

26 Wuti iri nari ni Jisas ningg wuti oghi ye di pripri God yumbui nyamb nirang ye, pudi ni nei namb segi wand isis nand ye wuti te nikin umbone wandoqi nindiny. Ni segi bu pripri God yumbui nyamb nirang nirang.

27 Beghi God beghi wuyi yumbui nyamb birag kin yumbo ur yuwon taq ren: Wo kiyi kumo riti pre kin di nyumbueg ngaim mati pre kin ni mai

pughe kin ruqond te ni ghav bidiny. Di qi wen kin yumbo ur brequ beghi unje rupumu ye te ningg ei puaq bad yuwon. Yumbo ur ren kin te God nde rar pe musoq brequ rise segi quan nganye yuwon, di yumbo ur ren kin ni chumbuai nindiny.

2

Wute buagi yumbo ur irene ei bei wundiny

1 Nge mand, nungoqi beghi Yumbui Jisas Kraist ti kin yumbui te nei wumbig ye, pugri bu nungoqi wute nyamb kin di nyamb segi kin ane yumbo ur irene ei bei wundiny.

2 Nungoqi wikur pu was muq wuti yumbo quan kin ni chongo yuwon nganye nare righe di ring gol kin nate rindiwo kin neyi nandi di wuti iri yumbo segi kin chongo bir bir kin nate rindiwo kin ni mune nandine.

3 Di nungoqi wuti chongo yuwon yuwon nare righe kin tene yuwon wang ningg di wari, “Nu ghandi wute nyamb ye mas kin komboiq rar ngimi yequ kin wen wung ghas.” Di wuti yumbo segi kin te ningg wari, “Nu yo dobu tende teti pu yeru.” O simbe wundig wari, “Nu ghandi nge nde muange tingi ven ghas.”

4 Nungoqi pugri puq wen kin te nungoqi gri nungoqi non nei brequ tende pe bu wute oghi kin wap mo di brequ kin wap mo pre. Te kin nungoqi wuqond di nei wamb o segi?

5 Nge mand nganye, nungoqi wutungu! Wute God yawo rirang righe di nei pe ruwi nas kin di qi pe kin wute buagi nde rar pe ni yumbo segi kin te God ni neny puq nand pre di ni oyi God nei rimbig kin yumbo ur te quan nganye rise. Di yumbo wute ninde si nambu ris kin ni riteri puq nand kin te neny ye.

6 Pudi nungoqi wute yumbo segi kin te wand peq wundiny. Wute yumbo quan kin ni nungoqi nyinge muaqu waghe ningg mitaqu kot pe mo, di jas nungoqi yembe neuq ye.

7 Nungoqi Kraist ningg wute ningg was di ni ningg nyamb yuwon ye nungoqi nde vise kin te ni qa nyamb te wand brequ mindiny ye.

8 God ningg lo rise kin buk pe lo wen wuse, “Nu non ghimbi yawo kurany righe kin pugrine wute aye yawo rany righe.” *[Wkp 19:18]*
Lo wen nungoqi nei pe waq wus di te kin pugrine puq wen, tedi nungoqi ni nari kin tuquine puq wen.

9 Pudi nungoqi wute yumbo quan kin yumbo ur aye bei wundiny di wute yumbo segi kin yumbo ur aye bei wundiny, te nungoqi yumbo ur brequ wand. Nungoqi lo te gure waq pre, di lo te ei nungoqi brequ wunduq ye.

10 Te pugri wuti iri ni lo buagi te gure nawo segi ni lo te riri kin pugrine puq nen, pudi ni lo irene gure nuaq, te ni lo buagi te buagi anene gure nawo pre. Te ningg ni unje nap pre.

11 Wuti te nari, “Nu wute ngam kin ane wase wayequ” puq nand kin wuti iri tene mune nari, “Wute ghamb riti wayequ.” Piyi nungoqi wute aye ngam o ngaim ane wase kin te puq wen segi, pudi wute aye wambui riti, te nungoqi lo buagi te buagi ane gure wawo pre. *[Kis 20:13-14; Lo 5:17-18]*

12 Lo te wute ghav wundiny di yuwon pu ris ye tende pe ei wute ir nawo ye. Pugri bu nungoqi wand di yumbo ur wute yuwon pu ris ye te kin pugri ye ei bei wand.

13 Nungoqi wute aye ei yawo wutony. Te pugri nungoqi wute aye yawo wutony segi, te otiwo ni wute ir nawo kin tende puayi ni oyi mune nungoqi

yawo nitouq segine. Pudi wuti wute aye yawo nitony kin te God wute ir nawo kin tende puayi ni chumbuai ane yenu.

Jisas nei wumbig tedi yumbo ur yuwon ye anene ei bei wand

14 Nge mand, wuti iri nari ni Jisas nei nimbig ye puq nand pudi ni yumbo ur te Jisas nei nimbig kin yumbo ur te kin bei nand segi, tedi ni Jisas nei nimbig puq nand kin te ninggne Jisas ni neti nowi tuqui segi.
15 Nungoqi nimand quayi di nyumbueg ninge chongo segi di nginy iri mir rind kin mir segi,
16 di nungoqi ni simbe wundiny wari, “Nungoqi wo chongo yuwon kin ware righe di mir wand di yuwon pu was. God nungoqi yuwon nuauq.” Nungoqi ni pugri simbe wundiny pudi wand omone puq wand di yumbo ni segi kin te weny segi, tedi nungoqi wand te ghav rind segi.
17 Te kin pugrine wuti Jisas nei nimbig pudi ni yumbo ur te kin anene yembe nindiny segi, te ni Jisas nei nimbig ye nei te ninggne otiwo Jisas ni neti nowi kin tuqui segi.
18 Pudi wute ninge ni mari, “Nu kuari nu Jisas nei gubig ye di nge yumbo ur yuwon ye yembe gidiny ye. Ni teri ane tiq.” Be nu Jisas nei gubig kin te bei ghand nge guqod ei nei gab nu Jisas nei gubig ye. Nu yumbo ur yuwon ye yembe ndiny di tende pe nge bei ndigh wayequ, segine bei ghand. Di nge oyi yumbo ur yuwon ye yembe gidiny kin te qond di nei ghamb nge Jisas nei gibig ye.
19 Nu nei guab God irine nas. Te yuwon. Pudi nu nei guab kin te ququ brequ ni mune pugrine nei mamb, di te ningg ni quan nganye wune mamb.
20 Nu ghabe gad, wuti Jisas nei nimbig pudi yumbo ur yuwon ye anene yembe nindiny segi kin wuti te ni Jisas nei nimbig kin te ninggne ni ghav rindig tuqui segi. Te kin nu non gri guqod ei nei gubiny ningg bri kuari?
21 Nu nei guab beghi koku Abraham ni wo Aisak ni nati ei God neng ningg alta pe ni newo. God ni yumbo ur te nundog ye te ningg di nari ni wuti God nde rar pe tuquine nas ye.
22 Nu tungu, Abraham ni God nei nimbig di God nari kin yumbo ur buagi te anene yembe nindiny ye te ningg Abraham ni nganyene nganye God nei nimbig kin.
23 God ningg buk pugri puq wund kin te nganyene puq ren, ni wuri, “Abraham God nei nimbig di God nei nimbig ye te ningg God nari ni God nde rar pe tuquine nganye nas ye.” Di God nari Abraham ni kimand. *[Stt 15:6]*
24 Muq nu nei guab wute God nei rimbig kin te ninggne God ni wute tuquine ris ye puq nindiny segi. Wute God nei rimbig di yumbo ur yuwon kin anene yembe rindiny kin wute te God ni wute tuquine ris ye puq nindiny.
25 Te kin pugrine Rahab ngimne nyumbueg te ni yumbo ur yuwon ye yembe wundiny ye te ningg ni God nde rar pe tuquine nganye wus. Ni Israel kin wute temi Josua tiqi nundom waghine mo tiqe di mong muqond ningg mo kin te wutemi ninde baj pe suqo wure. Pre di ghav wundim tiqi wundom ngim aye pe gri mo.
26 Wute ghimbi pe ququ segi, tedi ghimbi te riti. Te kin pugrine nu Jisas nei gubig pudi yumbo ur yuwon kin yembe gudiny segi, te nu Jisas nei gubig kin nei te ninggne otiwo Jisas nu neti ghowi tuqui segi.

3

Nei wamb yuwon muqdi wand wand

1 Nge mand nungoqi quan buagi wute Jisas ningg wand wute aye bei weny
ye te kin ningg yequ wayequ. Nungoqi nei wamb otiwo God ni wute ir nawo
kin tende puayi ni beghi wute Jisas ningg wand wute aye bei peny ye beghi
kot otinde nganye nutungu ye. Pugri bu nungoqi quan buagi nganye Jisas
ningg wand wute bei weny kin pugri yequ wayequ.
2 Te pugri beghi buagi ane unje pap ye. Pudi wuti iri ni wand musoq unje
nap segi kin te ni tuquine nganye nas ye, ni ghimbi buagi yeng nuany kin
tuqui nganye.
3 Hos iri beghi wand nutungu ningg pari di beghi ain puayi iri bit puq
mindig kin te ninde mim pe powi naghe. Di beghi ni muainde no ningg
pari tedi segine puq beg tende no.
4 Di at mune nei wumbiny. Ni yumbui nganye di nyumurighi yumbui ni
niraq no. Pudi stia woju at pe dobu gri nase ye tende pe wuti stia nait nase
kin ni at te muainde opu wuse ningg nari di segine puq new tende wuso.
5 Te kin pugrine minjuq ni beghi wutamu kin ghimbi puch ire. Ni
wokuandi woju pudi ninde pe wute bijeyi mase di nikin nyamb mindiri
riwo. Nungoqi nei wamb wase uranji woju nganye pe char yumbui namb
kin tuqui.
6 Minjuq ni wase kin pugrine, ni wute ghimbi quanene unje nipiny kin
tuqui. Ni wutamu ghimbi kin puch woju ire. Ni yumbo ur brequ isis puq
nen. Ni puq nen ye te ningg yumbo ur brequ ghimbi pe rir ir ruso, di ghimbi
buagi quanene brequ rise. Ni wute nde ghimbi pe wase pugri nawo kughe
di wute yumbo ur quan buagine brequ rise. Ni wase kuen wute brequ otiwo
wase te ningg mo ye tende pu natekui.
7 Umo dabo kin, wapi, ghati, di woremi kin pugri, di wuye umo te wute
bag mamb kin. Yumbo buagi ren wute bag mamb di wand rutungu ye.
8 Pudi wuti iri nikin minjuq yeng nuang kin tuqui segi. Ni wand nutungu
tuqui segi, ni priprine wand brequ nand ye. Ni yeng ghati kin pugri wute
nambui riti kin tuqui.
9 Minjuq pe God beghi wuyi di yumbui ni chumbuai bidig, di minjuq
tende pene beghi wute aye mune wand brequ bidiny. Wute te God nikin
nas kin pugrine yembe nindiny ye.
10 Mim ire tene Yumbui nyamb bidivi viyo di mune wute aye brequ bidiny
ningg wand brequ bad. Nge mand yumbo pugri kin nungoqi nde puq ren
wayequ.
11 Wuye ngamo ire wungne wuye oghi kin di abo kin ane irepene kuyi
kin tuqui bri? Te tuqui segi.
12 Nge mand. Nyumo kotu pe sanyi yi neyi kin tuqui segi. Di wane pe kotu
yi wuyi kin tuqui segi. Te kin pugrine wuye ngamo abo kin pe wuye oghi
kin mune kuyi tuqui segi.

Nei yuwon ye di nei brequ

13 Nungoqi kin wuti iri nei yuwon ye rise di yumbo nei nimbiny kin nas,
tedi ni yumbo ur yuwon kin ei yembe nindiny. Di ni yumbo ur yuwon kin
te ei bei rind ni wuti nei yuwon kin rise ye. Wuti nei yuwon kin rise ye ni
nikin nyamb nindivi viyo segi di yumbo ur yuwon kin nand ye.
14 Pudi nungoqi nde umbo pe wute aye ningg yumbo ur te wundom di te
ningg ni umbo ker wam di yumbo yawo nduq kin yumbo ur puq wen yawo
kureuq kin te nungoqi non nyamb wundiri riwo kin tuqui segi. Nungoqi
non nyamb wundiri riwo te nungoqi wute wandoqi wand kin. Te nungoqi
yumbo ur wandoqi kin tende wand nganye kin nyinge wawo vighe.
15 Nei ven wute mari “nei yuwon ye” puq mand pudi nei ven ni wam pu
viti vi segi, nei ven kin te qi wen kin nei. Nei ven kin wuti Jisas nei nimbig

segine kin tende puayi ni nei brequ ven kin vise ye te bu ven. Nei ven kin Satan nde pu vindi.

16 Te pugri wute wute aye yumbo ur te mundony di umbo ker muany, di yumbo yawo ndim kin yumbo ur mand yawo kurem kin wute te ni pripri wute brequ mindiny kin yumbo ur puq men. Di ni yumbo ur brequ buagi aye te mune puqne men ye.

17 Pudi wute Jisas nei rimbig kin ni nei yuwon ye God nde pu ritevi kin wute te ni yumbo ur ren kin rise. Yumbo ur ye wuwo kin te ni yumbo ur nganye kin wand ninde umbo pe vise ye te kin pugrine ei puq ren ye. Di dobu wuwi kin te ni wute aye ane umbo irene kuse di wute aye sabi rindiny. Di ni wute aye nde nambune ris. Ni wute aye yawo ritony di yumbo ur yuwon yene bei rindiny. Ni wute buagi yumbo ur irene bei rindiny. Di ni nganyene nganye yumbo ur yuwon yene puq ren ye ni wandoqi rind segi.

18 Beghi umbo irene kuse kin te beghi mir yi wuny mbe pi righe kin pugri. Di umbo irene kuse kin yumbo ur tende pe wute tuquine nganye ris di yumbo ur tuquine kin te mir yuwon wuny mbe ruwi kin pugri riteri.

4

Jisas ningg wute God ningg wandne ei rutungu

1 Yumbo pughe kin puq reuq bu nungoqi oyi oyi wand pe wege di ker wawo? Te nungoqi non nei yumbo yuwon kin wateri ei yuwon pu was yawo kureuq kin nei brequ te bu nungoqi nde ghimbi pe rege.

2 Nungoqi yumbo wateri yawo kureuq, pudi wateri segi. Wute aye wap wari di wi mati, pudi yumbo wateri yawo kureuq kin te wateri tuqui segi. Nungoqi ker wawo di wege. Nungoqi yumbo nei wumbiny kin te ningg God pengu windig segi, pugri bu yumbo te wateri kin tuqui segi.

3 Di nungoqi God pengu wundig pudi yumbo te wateri segi, te pugri nungoqi nei oghi kin pe God pengu wundig segi. Nungoqi yumbo te wateri ei nungoqi nonne chumbuai wand ningg.

4 Nungoqi nyumbueg ngam kin ngimne yeru kin pugri God si weri pre. Nungoqi yumbo qi wen kin te quan nganye nei wumbiny kin te nungoqi God ningg veri kin pugri. Nungoqi te kin nei wamb segi bri? Te pugri wuti qi wen kin yumbo yumbo buagi ningg kimand ningg nas yawo gureg, wuti te ni God ningg veri.

5 Nungoqi nei wamb God ningg buk ni wuri, “God ni Ququ beghi nde nowi nas kin te beghi quan nganye yawo nirangu righe.” Nungoqi wari te nganye segi bri?

6 Pugri puq wen pudi God ni beghi nikin nde nei pene quan nganye yuwon nuangu ye. Pugri bu God ningg buk wuri, “Wute nikin nyamb mindivi viyo kin te God oyi ni nyamb nyinge nuam vighe, di wute mosing mamb di nikin nyamb mi vighe viso kin te God nikin nde nei pene yuwon nuam.” *[Snd 3:34]*

7 Pugri bu God nde si nambune ei was. Ququ brequ mingg yumbui puaq waind no, tedi ni nungoqi nde yenu segi wu nase no.

8 Nungoqi God nde tumo wondo tedi ni nungoqi nde tumo nandi. Nungoqi wutaqu yumbo ur brequ wand ye, nungoqi si wuye wap. Di wutaqu nei tevi kin nungoqi nei brequ umbo pe vise kin te meware ruso di nei irene nganye vise.

9 Nungoqi yivany ware di quanji ei wand. Nungoqi wur wur was kin te muqdi nungoqi quanji ei wand, di nungoqi chumbuai wand kin te muqdi nungoqi yivany ei ware.

10 Yumbui nde rar pe nungoqi non nyamb wi vighe viso di ni nungoqi
nunduqu wewo.

Nungoqi non nimand aye God nei rimbig kin ir wawo wayequ

11 Nge mand nungoqi oyi oyi wand brequ wand wayequ. Wute ni wute
aye wand brequ rindiny di ir ruwo kin te ni lo wand brequ runduw di ni
lo ir ruwo kin pugri. Nungoqi lo ir wawo, tedi nungoqi lo wuri kin pugrine
puq wen segi, nungoqi wute ir wawo kin ningg was.
12 God irine lo yembe nindiny di ni irine wute ir nawo ye. Ni irine wute
nateri kin tuqui, di ni irine wute brequ nindiny kin tuqui. Pudi nungoqi,
nungoqi non nimand ir wawo di brequ puq wundiny kin tuqui segi.

Beghi otiwo kin nei bab tuqui segi

13 Nungoqi wutaqu wari, “Muq o prangi di beghi tiqe yumbui te ningg
po di tende pas ber ire di beghi wet bidi yembe bad, di wet bidi quan
pateri.” Nungoqi wute tughe pugri puq wand kin te nungoqi nge wand
ven wutungu.
14 Nungoqi prangi yumbo pughe kin puq ren kin te nungoqi nei wamb
segine. Nungoqi was kin te wasebo brequne kring wuso ye te kin pugri.
Wasebo wuwi nginy tu pe wuyo wuso pre di brequne kring wuso ye te kin
pugri.
15 Nungoqi pugri ei puq wand, “Yumbui ni puq nand tedi beghi pati segi
pasne di yumbo nei bibiny kin te yembe bidiny.”
16 Pudi muq nungoqi bijeyi wase, nungoqi non nyamb wundiri riwo di
yembe yumbui ye pughe kin yembe wundiny ye te ningg wute aye simbe
wundiny. Yumbo ur pugri yembe wundiny ye te ningg nungoqi quan
nganye yumbo ur brequ wand.
17 Pugri bu wuti iri ni yumbo yuwon ye wute yumbo ur te kin pugri ei
puq men ye te nei nimbiny pre, pudi te kin pugrine puq nen segi, ni yumbo
ur brequ nand pre.

5

Jems wute yumbo quan kin simbe nindim

1 Nungoqi wutaqu yumbo quan kin nungoqi wutungu. Mai quan nganye
ei nungoqi nde rindi ye, pugri bu muq nungoqi te ningg ei quan nganye
yivany ware di quanji wand.
2 Nungoqi yumbo yumbo buagi te sigh rimb di choi wo nungoqi chongo
pend mawo.
3 Nungoqi silva di gol ane te ros rind ruso ruso di omone ruso ye. Di
ros te bei rind nungoqi yumbo qi pe kin quan nganye nei wumbiny di te
kin ningg nungoqi wute unje wap kin. Di ros te ei wase kin pugri nungoqi
ghimbi brequ runduq ye. Muq ngeri pre yamb tumo kin ven nde puayi bu
nungoqi yumbo yumbo buagi wirur rur.
4 Nungoqi wutungu. Wute nungoqi nde wuny mbe yembe mand mir
nguan kin mupuq maket pe wawo di wet bidi quan wateri pudi ni fotnait te
wem segi. Ni wet bidi te ningg mari mari kin te wam kin ami mingg yumbui
gre nganye kin ninde ange pe righe pre.
5 Nungoqi qi pe was kin ven nde pripri yumbo yuwon yuwon kin quan
nganye wateri di te ningg quan nganye chumbuai wand wand was. Pudi
nungoqi nei wamb segi. Te pugri nungoqi kau kin pugri mir quan we di
nyam ware pu was ei mumbuequ wati. Di muq mumbuequ wati kin ngeri
tumo rind pre.

6 Nungoqi wuti unje nap segi kin te brequ wundig di wi nati. Wuti te ni
oyi nungoqi yeng te oyi nunduq segi ye te wi.

Waghine pas di mai pare kin te ningg ir paghe wayequ

7-8 Nge mand, nungoqi mai ware di te ningg ir waghe wayequ, gre pu
yequ. Waghine was di Yumbui otiwo nandi kin nginy te ei ghimbi wang
pu was. Wuti wuny yembe nand kin te wuqoind, ni mir wuny mbe ni
righe pre di waghine nas qi nikin grine mir te puq wen ruwi. Ni waghine
ghimbi nawo pu nas wuye nginy teri ghimbi nuany nikin yembe rind, nginy
nuqond di wuye ruany. Te te ruso ruso mir quan nganye yuwon kin te
nguan pre muqdi ni nateri. Nungoqi mune pugrine, waghine was di gre pu
yequ. Te pugri Yumbui ni nandi kin ngeri te tumo rise pre.

9 Mand, nungoqi wute aye ane oyi oyi minyang wand wayequ. Minyang
wand tedi wuti wute ir nawo kin oyi nungoqi mai neuq. Wuti te muq
ngimrawu yenu.

10 Nge mand, nungoqi propet asi Yumbui ningg nyamb pe wand bir mawo
di mai mare kin te nei wumbim. Ni mai mare pudi waghine mas. Nungoqi
te kin pugrine ei puq wen.

11 Nungoqi nei wamb wute mai muqond pudi gre pu yemu kin te beghi
pari ni chumbuai mand. Nungoqi Job ni mai nuqond pudi gre pu yenu kin
te wutungu di nei wamb pre. Job ni mai buagi te nare pre dobu Yumbui ni
ghav nindig. Nungoqi nei wamb, Yumbui wute yawo nirany righe di yawo
nitony ye.

12 Nge mand nungoqi wand ire gre weny ningg nungoqi nginy tu o qi o
yumbo ninge pe wand gre weny wayequ. Nungoqi ngiq wand tedi ngiqne
wand. Nungoqi segi puq wand tedi segi ne puq wand. Puq wen tedi God
mai neuq segi.

Jisas nei mimbig kin Yumbui pengu mindig ye

13 Nungoqi kin iri mai nuqond, ni Yumbui ei pengu nindig. Wuti iri
chumbuai nand te ni Yumbui nyamb nindivi viyo kin yuwo ei nari.

14 Wuti tughe num gureg te ni wute Jisas nei rimbig ye ni ningg quayi
kiyi ningg ei nari mandi, ni num gureg ye te ningg Yumbui pengu mindig,
di Yumbui nde nyamb pe wel nyang mimbig.

15 Quayi kiyi te ni nei mamb ni Yumbui pengu mindig kin te Yumbui ni
oyi nindim ye, tedi wuti te num oghi. Di Yumbui wuti te nindingi newo.
Wuti te ni yumbo ur brequ nand pu tedi Yumbui ni yumbo ur brequ nand
kin te puaq nindig.

16 Pugri bu nungoqi yumbo ur brequ te oyi oyi simbe wand, di oyi oyi
Yumbui pengu wundig tedi God nungoqi num puaq nunduq di yuwon pu
was. Wuti tuquine nas ye ni Yumbui pengu nindig kin wand te quan nganye
gre vind, di God ni ghav nindig kin tuqui nganye.

17 Elaija ni wuti beghi kin pugrine ye. Ni wuye wundi segi ningg Yumbui
pengu nindig buid nganye nap di wuye wundi segine ruso ruso ber 3-pela
pu di irew 6-pela.

18 Di munene Yumbui pengu nindig di wuye mune wundi di mir qi pe kin
ruwi.

19 Nge mand, nungoqi kin iri ni wand nganye kin si nare di wand aye aye
kin mune nutungu di wuti aye munene ni nitanyi wand nganye kin pe neyi
nandi,

20 tedi nei wamb: Wuti iri ni wuti yumbo ur brequ nand ye mune nitanyi
nandi, wuti te ni ququ mune nitangwi di ni nati segi. Ni puq nen ye te ningg
di God yumbo ur brequ nganye buagi puaq nindig ye.

1 Pita

Pita ni nyumo raqe wen wute Jisas nei rimbig ye tiqe kin kin pe ris kin ninde ur nindiq, di wen te ni nyumo raqe ye wuwo kin. Pita ni Rom taq pu yenu kin tende puayi ni kopuqu wand pe Rom ningg Babilon puq nand. Rom kin gavman ni Jisas ningg wute ni Jisas nei rimbig ye te ningg mai quan nganye meny. Pita ni gre neny ei ni gre pu yeru ningg. Pita ni nei nitrany, te pugri ni Jisas nde nei rundub pre, di simbe nindiny ei wute ni unje map mai isis meny kin tende gre pune yeru. Di ni mune simbe nindiny te pugri Jisas mune nandi ye. Ni yumbo ren simbe nindiny ei ni te nei rimbiny di gre pu yeru. Di ni yumbo ur pughe ye te yuwon, beghi pughe gri pas ei God ningg wo ningg pas kin te ningg anene simbe nindiny.

1 Nge Pita, nge Jisas Kraist ningg aposel iri. Nge wand ven nungoqi wute God nupuqu wo pre kin di war ir wo pu tiqe aye pe aye pe was ye te nungoqi nde ki vindo. Nungoqi Pontus opu was kin, Galesia opu was kin, Kapadosia opu was kin, Esia opu was kin, di Bitinia opu was kin, nungoqi nde wand ki vindo. Nungoqi qi wen nde muq was kin wen nungoqi tiqe nganye segi.

2 God beghi wuyi ni yabene nikin Ququ nde gri nungoqi nupuqu wo di nikin wute yuwon ye ningg was ningg nei namb pre. Pugri bu muq nupuqu wo ei nungoqi Jisas Kraist nari kin pugrine puq wen, di ni ningg yavi pe nungoqi yumbo ur brequ wand kin wand nungoqi nde rise kin te wuye nupuq.

Nge God pengu gidig ei nikin nde nei pene nungoqi quan nganye yuwon nuauq, di ni ghav nunduq ei nungoqi yuwon pu was.

3 Beghi pripri God beghi Yumbui Jisas Kraist ni kiyi ei nyamb yumbui beg. God ni beghi quan nganye yawo nitongu, pugri bu ni beghi puq nengu di beghi wutamu urupui kin pas. Pugri bu muq beghi nei bab ni Jisas Kraist nati pu mune nindingi newo ye te kin pugrine ei beghi mune nundumu pewo ye.

4 Ni beghi puq nengu wutamu urupui kin pas bu beghi God yumbo yumbo yuwon ye nikin wute neny ningg nginy tu wam nipiny ruso pu rise kin te ningg rar pu pas. Yumbo te ni nginy tu wam nuauq rise, di yuwon pu rise, di ni brequ rise tuqui segi, God nde rar pe yuwon nganye, di yumbo te kin pre ye tuqui segi.

5 Nungoqi Jisas nei wumbig ye te ningg bu God nikin gre pe nungoqi yeng nuauq di imb nuauq ei nungoqi yuwon pune was was otiwo mune nitaqu wowi. Ni nungoqi mune nitaqu wowi ei yuwon pu nganye was kin ngeri te qi nginy tu ane pre kin tende puayi di raqe ruso ye.

6 Tende puayi ei nungoqi chumbuai wand. Pudi muq ngeri puch ren ningg mai isis ei nungoqi nde rindi ye.

7 Mai te nungoqi nde rindi kin puate te pugri, God ni nungoqi Jisas nei wumbig kin te tuqui nupuqu ei nuqond, nungoqi nganyene Jisas nei wumbig o segi. Beghi nei bab gol ni rise nganye tuqui segi, brequne di pre kin te ni wase mande wuye rind ei gol kinne wuso di yumbo aye kinne yeru. Nungoqi Jisas nei wumbig kin te yumbui di quan nganye yuwon, gol ane tuqui segi. Te pugri gol ni brequne di brequ rise ye. Pudi nungoqi Jisas nei wumbig ye te ningg otiwo Jisas Kraist raqe naind, di nungoqi ningg quan nganye chumbuai nand, di nyamb yumbui neuq, di ni ningg ti neuq.

8 Nungoqi ni wuqoind segine, pudi nungoqi ni quan nganye yawo wurang righe. Muq ven nde puayi nungoqi ni wuqoind segi, pudi nungoqi ni nei wumbig, di quan nganye chumbuai wand. Chumbuai te yumbo qi pe kin

ninge chumbuai wundiny kin ane tuqui segi. Chumbuai te yumbui nganye di beghi te kin wand bad ye tuqui segi.

9 Te pugri nungoqi Jisas nei wumbig ye te ningg God oyi nungoqi nitaqu wowi di yuwon pu was ye.

10 Propet ni yumbo yuwon ye muq God nungoqi nde puq nen ye ren kin ningg qa wand bir mawo. Ni mas God beghi nitamu powi di yuwon pu pas ye te kin wand puate muqond ningg otinde meri mat di quan nganye buid map.

11 Kraist ningg Ququ propet nde umbo pe nas. Di Ququ gri Kraist mai isis nare pre otiwo di nyamb yumbui natevi ye te kin wand ninde mim pe bir nawo. Di ni pughe puayi ei wuti beghi nitamu powi kin ni nandi ye te kin muqond ningg buid map, di ni nandi kin tende puayi pughe sin ei ren ye te kin muqond ningg buid nganye map.

12 Pudi God ni pugri bei nindim nari yumbo yumbo ren kin te nine ghav rindim ningg segi. Ni wand bir mawo kin te God nungoqi nitaqu wowi ye te kin ningg bu simbe mand. Muq wute wand bir mawo kin yumbo te kin ninggne nungoqi simbe munduq pre. Ni wand yuwon ye bir mawo kin tende di God Ququ Yuwon Ye wam pu tiqi nundog nati ni, di Ququ Yuwon Ye ningg gre pe ni wand te bir mawo. God nungoqi nitaqu wowi kin te ningg angelo ni mune yumbo te ningg nei mamb yawone kurem.

Nungoqi God nde rar pe yuwonne ei was

13 God ni yumbo yumbo buagi te puq nen pugri bu nungoqi nde nei pe nungoqi yumbo ren puq wen ye te ningg ei yeng wawo yuwon. Qi pe kin yumbo ur brequ puaq wand yuwon. Nungoqi nde nei pe otiwo Jisas Kraist ni beghi nde raqe no kin tende puayi di God ni nungoqi nitaqu wowi yuwon nuauq kin te ei nei wumbiny gre, di nungoqi nei yumbui tende ei vise.

14 Nungoqi God ningg wo kin pugri was di ni nari kin wand tene ei wutungu. Nungoqi asi God ghabe wundig wundigne kin tende puayi nungoqi non nei pe was di yumbo isis nei wumbiny di puq wen ye te muq mune puq wen wayequ.

15 Wuti nungoqi nupuqu wo kin te ni wuti yuwon ye, pugri bu nungoqi mune ni kin pugrine nganye ei was. Yumbo ur brequ dob weny, di yumbo ur yuwon yene ei yembe wundiny.

16 Te pugri God ningg buk wuri, “Nge wuti yuwon ye, pugri bu nungoqi mune yuwonne ei was.” *[Wkp 19:2]*

17 Nungoqi God ane wand di wari, “beghi wuyi” puq wand ye. Di nungoqi nei wamb ni wute nyamb kin di nyamb segi kin nikin yumbo ur rind kin ane tuquine ei ir nawo ye, ni nyamb ningg ir nawo segi. Pugri bu muq nungoqi qi pe ven nde was kin ven nde puayi wutaqu muq wandi kin pugri ei was, di ni ningg ei quan nganye wune wamb.

18 Te pugri nungoqi nei wamb, nungoqi nuqo ningg chuqo nungoqi ghav runduq tuqui segi kin tende wabe was pu ni nungoqi wong nunduqu nitaqu wowi di yuwon pu was. Ni qi pe kin yumbo ninge brequ rise kin tuqui ye, silva o gol kin pugri pe wong nunduqu segi.

19 Ni yumbo quan nganye yumbui kin, te Kraist ningg yavi pe nungoqi wong nunduqu. Kraist ni sipsip wo waserar o muanji ire ninde wuse segi kin pugri.

20 God qi yembe nunduw segine ni Kraist naip no pre. Di muq ngeri pre yamb tumo kin ven nde puayi ni nungoqi ghav nunduq ningg di ni Kraist raqe naind.

21 Nungoqi God wuti Kraist ngamo pe pu nindingi newo di nyamb yumbui neng kin te Kraist nde gri ni nei wumbig. Pugri bu nungoqi nei yumbui

God nde vise di nei wamb ni yumbo yumbo buagi puq nen puq nand kin te nganye puq nen ye.
22 Muq nungoqi wand nganye kin wutungu di te kin pugrine puq wen ye te ningg yumbo ur brequ nungoqi unje rupuqu kin te si ware pre. Pugri bu nungoqi nimand quan nganye yawo wurany righe. Muq nungoqi nde umbo pe ei oyi oyi yawo ware righe.
23 Te pugri God ningg wand pre segi vise vise otiwo ye te ningg nungoqi mune muq tene numo rirauq rindi kin pugri was, di wuti nati tuqui segi nas nas te kin nas ye ni ningg wo ningg was. Wuti nati ye, beghi wuyi moyu kin pugri ye ni ningg wo segi.
24 Te pugri God ningg buk wuri,
“Wute buagi ni nyungo kin pugri, ni ris nganye segi ye; di nyungo ni quari
rimb di kis ir ri kin pugrine ni nyamb yumbui te anene pre ye.
Nyungo quari rimb di kis groq ri,
25 pudi Yumbui ningg wand vise vise te kin vise.” *[Ais 40:6-8]*
Wand yuwon ye ven muq nungoqi nde bir mawo pre.

2

Wute buagi prist urupui kin pugri God nap mo kin

1 Pugri bu nei brequ buagi nungoqi nde umbo pe rise kin te meware ruso. Nei brequ te wute aye brequ wundiny kin nei, wute wandoqi wundiny kin, umbo pe nei brequ bre pu rise muq nange ving nungoqi yumbo ur oghi kin yembe wundiny, wute aye yumbo yuwon kin riteri muq nungoqi segi di te kin ningg umbo ker wuany, di wute aye wand peq wundiny. Nei brequ ren kin meware ruso.
2 Wo muq tene kumo rire rindi kin ni yumbo aye aye nei rimbiny segi, ni kumo miny irene nei rumbuw di riq yawo kureny ye te kin pugrine nungoqi God ningg miny ququ kin te ei waq yawo kureuq. Ququ kin miny te waq, tedi nungoqi yumbui wo, di God nungoqi nitaqu wowi yuwon pu was ye.
3 Te pugri Yumbui ni wuti yuwon ye te nungoqi non gri tuqui wap di nei wamb pre.
4 Wet urupui nas kin te wute mari ni brequ puq mand di kring maip no, pudi God ni naip no di nari ni quan nganye yumbui. Nungoqi ninde wandi,
5 tedi nungoqi mune ni nas kin pugri wati segi urupui was. Di God nungoqi wet kin pugri nitaqu wowi nikin Ququ nas kin baj yumbui yembe nindig. Te ei nungoqi God nikin prist yuwon ye ningg was. Di Ququ Yuwon Ye nungoqi nei neuq ei nungoqi Jisas Kraist ningg nyamb pe yumbo God chumbuai nindiny kin te weng.
6 Te pugri God ningg buk wuri,
“Te wuqond, nge wet iri kaip no pre. Wet te ni quan nganye yuwon. Muq
nge ni Saion rand pe kowi nas, di baj gudob kin pugri baj mingine
nas di baj te nare ye. Wute tughe ni nde nei rundub kin wute te ni
minyuw rire tuqui segi.” *[Ais 28:16]*
7 Pugri bu nungoqi wute ni nei wumbig kin wet nen nungoqi nde quan nganye yumbui. Pudi wute ni nei rimbig segi kin pe,
“Wet te asi wute baj yembe mand ye mari brequ di kring maip no kin te
muq wet te baj mingine nas di baj nare.” *[Sng 118:22]*
8 Di,
“Wet te ningg wute nyinge rip yeru di pombri ruso ye.” *[Ais 8:14]*
Ni God ningg wand rutungu segi ye pugri bu ni wet tende nyinge rip yeru di pombri ruso righe. Yumbo ren kin asine God nikinne puq nindiny pu pugri bu muq pugri puq ren ye.

9 Pudi nungoqi God nupuqu wo pre ye, nungoqi king ningg prist, nungoqi
God ningg wute, nungoqi wute tit ni ningg yembe wat rise ye. God ni
nungoqi nupuqu wo di ni ningg wute ningg was, te ei nungoqi God nungoqi
burpoq pe pu ngam nirauq nikin ningg ti yuwon ye pe weyi wandi ye te kin
wand te bir wawo.
10 Asi nungoqi God ningg wute segi, pudi muq nungoqi God ningg wute.
Asi God ni wute yawo nitony kin te nungoqi nei wamb segi. Pudi muq God
nungoqi yawo nitoqu kin te nungoqi non gri wuqond di nei wamb pre.

Beghi God ningg yembe ye wute ningg ei pas

11 Nge mand nganye, nungoqi wute aye kin muq wandi kin pugri qi pe
ven nde was, nge nungoqi simbe guduq, nungoqi qi pe kin nei te ei nyinge
wawo righe. Te pugri nei brequ te kin nungoqi nei reuq ei nungoqi yumbo
ur brequ wand ningg.
12 Nungoqi yumbo ur quan nganye yuwon kin ei wute Juda segi kin nde
bei wand. Muq ni riri, “Nungoqi yumbo ur brequ wand” puq rind ye te
piyi, otiwo God qi pe nandi kin nginy tende di ni nungoqi yumbo ur yuwon
ye te rundoqu kin te ningg ni God nyamb rindivi viyo ye.
13 Nungoqi Yumbui nde nyamb pe wute nyamb kin buagi nde si nambu
was. Wute nyamb yumbui nganye, king kin pugri ye, ni mingg wand
wutungu.
14 Di wute king map mo ei wute aye yumbo ur brequ rind kin yembe meny
di wute yumbo ur yuwon ye rind ye nyamb mindiri riyo ye ni mingg wand
wutungu.
15 Te pugri God ni nari nungoqi yumbo ur oghi kinne wand, ei te wute nei
oghi kin rise segi ye ni wand brequ runduq kin tuqui segi.
16 Muqdi nungoqi wute mai segi yuwon pu ris kin pugri ei was. Pudi
eti nungoqi wari muq yuwon pu was muqdi segine yumbo ur brequ wand
puq wand di yumbo ur brequ isis wand pre di nei tuan wumbiq pu was. Te
wayequ, nungoqi God ningg yembe ye wute ningg ei was.
17 Wute aye yumbo ur yuwon ye bei wundiny, di nungoqi non nimand
aye Kraist nei rimbig kin te yawo wurany righe, God ne wune wumbig, di
king yumbo ur yuwon ye bei wundig.

Beghi Kraist mai niraq kin te pugrine ei mai piraq

18 Nungoqi yembe ye wute nungoqi non yumbui nde si nambune ei yequ
di ni yumbo ur yuwon ye bei wundim. Nge yumbui yuwon ye nungoqi
yuwon muauq di sabi munduq kin te minggne kari segi, nge yumbui unje
mupuqu kin te mingg anene bu kari. Nungoqi ninde si nambune ei was.
19 Nungoqi God ningg wand wutungu di ni nari kin pugrine puq wen,
muq nungoqi yumbo ninge unje wap segi pu di ni brequ munduq te God te
kin ningg yuwon nuauq ye.
20 Pudi nungoqi yumbo ur brequ wand muq pug munduq di nungoqi te
ningg yivany ware segi, pudi God nungoqi oyi te kin ningg yuwon nuauq
segi ye. Pudi nungoqi unje wap segi yumbo ur yuwon ye wand pu muq
ni segi brequ munduq di mai wuraq, te God te kin ningg nungoqi yuwon
nuauq ye.
21 Nungoqi mai wen kin wuraq ningg qa God ngam nirauq wandi. Te
pugri Kraist ni mune nungoqi ningg mai niraq. Ni nungoqi yumbo ur bei
nunduq ei nungoqi mune ni puq nen kin pugrine puq wen.
22 Ni yumbo ur brequ nand segi, di ni wandoqi nand kin wuti iri nutungu
segi. *[Ais 53:9]*

23 Wute ni wand brequ mindig, pudi ni oyi ni oyi nindim segi. Ni yuqo niraq,
pudi ni oyi ni mai nem puq nand segi. Pudi ni nei yumbui God nde nundub
gre. Te God wute nikin yumbo ur mand kin te ane tuquine ir nawo kin wuti
te.
24 Kraist oyi nikin ghimbi pe beghi yumbo ur brequ te nare kruse pe qungu
mi nati. Ni puq nen ei beghi mune yumbo ur brequ bad segi nganye, di
urupui pas di yumbo ur tuquine kin pene pas. Ni yuqo niraq di muanji
ninde ghimbi pe rise ye te ningg muq nungoqi yuwon pu was.
25 Te pugri nungoqi sipsip ir ruso kin pugri ir wo pre, pudi muq nungoqi
wuti sipsip yeng nuany kin nde mune wandi pre. Wuti te nungoqi ququ
yeng nuauq ye.

3

Ngaim ngam kin wand

1 Te kin pugrine nungoqi nyumbueg ngam kin nungoqi nungaim nde si
nambune was. Te ei nungoqi ninge nungaim God ningg wand mutungu di
mari te nganye puq mand segi kin te ni nungoqi yumbo ur mundouq ye te
ninggne ni God nei mimbig. Nungoqi ni wand simbe wundim segi,
2 pudi nungoqi God nde si nambune was di yumbo ur yuwon ye wand
kin te mundouq ye te ningg ei.
3 Nungoqi ghimbi dabo gri sabi wundiny yuwon wany ei wute aye nde rar
pe yuwon nganye yequ ningg wari muq nungoqi yu puq weny dobui rise
di miet wand, di yumbo gol pe yembe mindiny kin gibe wamb, di chongo
yuwon yuwon ware righe; nungoqi pugri puq wen wayequ.
4 Nungoqi ghimbi wabe gri ei yumbo yuwon kin pe yenji wupiny yuwon
wany. Yumbo te kin brequ rise tuqui segi di ni quan nganye yuwon. Yumbo
te nungoqi umbo irene kuse di waghine was kin. Yumbo te kin God nde rar
pe quan nganye yumbui.
5 Te pugri yabe kin nyumbueg yuwon ye, wute ni nei God nde vise kin ni
yumbo ur te kin pe ni ghimbi yenji ripiny. Ni ngaim nde si nambune ris.
6 Yabe kin nyumbueg ire Sara, ni te kin pugrine ni ngaim Abraham
yumbui puq wundig, di ni nari kin pugrine puq wen. Muq nungoqi yumbo
ur yuwon kin yembe wundiny di wune wamb segi, tedi nungoqi Sara ningg
wo ningg was.
7 Di nungoqi quayi ngam kin mune pugrine, nungoqi nungam ane was
di yuwon wany. Nungoqi nei wamb nyumbueg quan nganye buid rip segi
ye, di God quayi nyumbueg anene yuwon nuany di nate ruwi di ris ris te
kin ris ye, pugri bu nungoqi ni sabi wundiny di nyamb yumbui weny. Pugri
puq wen tedi nungoqi Yumbui pengu wundig kin te imb ruauq segi.

Yumbo ur yuwon ye bad kin te ningg mai pare

8 Nge wand muq pre yamb, nge nungoqi simbe guduq, nungoqi buagi ane
nei irene ei vise di umbo irene kuse. Wute aye yawo wutony, di nuse niqam
kin pugrine yawo wurany righe, di wute aye yuwon wany di nungoqi non
nyamb wundiri riyo wayequ.
9 Wute nungoqi brequ runduq nungoqi oyi ni brequ wundiny wayequ,
di ni nungoqi wand brequ runduq nungoqi oyi ni wand brequ wundiny
wayequ. Pudi nungoqi oyi God pengu wundig ei God ni yuwon nuany. Te
pugri God nungoqi pugrine puq wen ningg qa ngam nirauq wandi te ei ni
nungoqi yuwon nuauq.
10 God ningg buk wuri,

“Wuti tughe yuwon pu nas di chumbuai ane nas nas te kin nas yawo gureg,
di nginy yuwon ye te nuqond ningg nari, te ni musoqne wand brequ
nand segi di wandoqi nand segi.
11 Ni yumbo ur brequ dob neny di yumbo ur yuwon yene ei nand. Ni wute
aye ane umbo ire kuse ye te ningg ei buid nap di yumbo ur te kin nat rise
gre.
12 Te pugri wute yumbo ur tuquine puq ren ye Yumbui ni rar ninde wuse,
di ane wand ningg wand rind di ange ninde wuse. Pudi wute brequ kin pe
Yumbui ni quenge nati.” *[Sng 34:12-16]*

13 Nungoqi yumbo ur tuquine puq wen di te kin ningg quan nganye buid
wap, tedi wute ninge nungoqi unje rupuqu kin tuqui segi.
14 Pudi nungoqi yumbo ur tuquine puq wen muq te kin ningg nungoqi yuqo
wuraq, te nungoqi chumbuai wand. “Ni nungoqi woingo ruauq righe, te
nungoqi ni wune wumbiny wayequ di nei kumo wamb wayequ.” *[Ais
8:12]*
15 Kraist ei nungoqi nde nei pe yumbui ningg wowi nas. Di nungoqi oyi
yeng wawo pune ei was, ni nungoqi yumbo yuwon kin te ghimbi wuany
pu was ye te kin puate pengu runduq te nungoqi oyi ni oyi wundiny. Pudi
nungoqi oyi ni wand te waghi waghine oyi wundiny di yumbo ur yuwon ye
pene oyi wundiny.
16 Nungoqi God nde rar pe yuwon pu ei was was otiwo, te ei nungoqi umbo
pe nei wamb nungoqi ninde rar pe yuwon nganye was. Te pu ei wute
nungoqi Kraist ningg wute mingg yumbo ur yuwon ye yembe wundiny kin
te ningg wand brequ runduq, te otiwo di nikin wand te ningg minyuw riti
ye.
17 Beghi yumbo ur yuwon ye bad ye te ningg muq God ni nari di beghi mai
piraq, te yuwon. Pudi beghi yumbo ur brequ bad ye te ningg mai piraq kin,
te brequ.

18 Te pugri nungoqi nei wamb Kraist ni wuti yumbo ur tuquine puq nen
ye. Ni unje nap segi pudi ni nati. Ni nati kin te nungoqi wute yumbo ur
brequ wand ye nungoqi ningg sunyi nitaquvi di nati. Ni nati ire simbene
nand, otiwo mune nati segi. Ni nati kin te nungoqi God nde nitaqu nandi
ningg bu nati. Ni mi nati, pudi Ququ ni mune nindingi newo.
19 Ni ququ kin pugri nas di no ququ buagi taq pu yemu kin tende wand
bir nawo.
20 Ququ men te wute asi Noa nas kin tende puayi ni God ningg wand
mutungu segi, ni wand sange mindig kin te, ni mingg ququ. Noa at yembe
nunduw nunduw kin tende puayi God ni mune nganye ghimbi nuam pu
nas nas Noa at te yembe nunduw omo nuaq. At te omo di wute quan segi,
8-pela pune, at pe rir ruso, God wuye nime pe ghav nindiny di yuwon pu
ris.
21 Muq nungoqi wuye mupuqu di God nungoqi nitaqu wowi kin pugri Noa
ni yavi ire ane wuye wam yeru kin te God muq wute wuye map ye te kin
yumbo ur bei nand. Nungoqi wuye mupuqu kin te nungoqi ghimbi pe kin
puqum wuye map ruso ningg segi. Te pugri ni nungoqi wuye mupuqu di
nungoqi wari muq nungoqi God nde rar pe yuwon pu was was otiwo. Te ei
nungoqi umbo pe nei wamb nungoqi ninde rar pe yuwon nganye was. God
Jisas Kraist ngamo pe pu nindingi newo ye te ningg muq nungoqi yuwon
pu was.
22 Kraist muq nginy tu wam newo no pre, di God nde si tuan pe nas di
angelo buagi, ququ ye mawo kin buagi, di yumbo yumbo gre kin buagi
ninde si nambu rise.

4

Beghi yumbo ur asi kin si pare di yumbo ur urupui ye ei bad

1 Kraist ni ghimbi yuqo nare, pugri bu muq nungoqi mune ni nei namb
kin pugrine ei nei wamb di nei te kin wat vise gre. Te pugri wuti iri ghimbi
pe mai isis nare te ni yumbo ur brequ kin gre si nare pre.
2 Pugri bu muq ni ghimbi ane nasne kin ven nde puayi ni God ningg nei
pene ei nas, asi kin nei brequ pe nas kin te pre.
3 Te pugri asi nungoqi non nei pene was, di wute Juda segi kin ni yumbo
puq ren yawo kureny kin te puq wen tuqui pre. Yumbo wute God nei rimbig
segi kin puq ren yawo kureny kin taq: nyumbueg segi segi griny mindiny,
nei brequ quan nganye gre vind, wuye riq jebo rind, di wuye gre ye quan
kumo riq jebo rind di yumbo ur brequ rind, di God ningg wand gure ruwo,
di god wandoqi kin yumbui nyamb riram.
4 Muq nungoqi wute God nei rimbig segi kin ni yumbo ur nyombui kin
pugri puq ren yawo kureny kin te mune ane puq wen segi. Ni te kin ruqond
di puye rind, di te kin ningg nungoqi wand brequ runduq.
5 Pudi wuti te nandi wute riti kin di risne kin ane kot nutungu kin te nandi
yamb tumo. Tende puayi di ni ninde rar ngimi yeru simbe rindig, pughe kin
ningg ni puq ren.
6 Te ningg bu ni wute riti kin wand yuwon ye bir nuany. Te nganye ni
ghimbi riti, wute buagi yumbo ur brequ rind kin riti ye te kin pugrine riti,
pudi ni ququ God ni nas kin pugrine ris ris te kin ris.

Beghi God beghi yumbo nengu kin te oghine ei puq pen

7 Yumbo yumbo buagi pre kin ngeri te tumo rind. Pugri bu nungoqi nei
isis wamb wayequ di yumbo ur brequ buagi te ningg ei yeng wawo yuwon,
te ei nungoqi God ane wand kin tuqui.
8 Nungoqi wute aye oyi oyi yawo wurany righe, nei te kin quan nganye
yumbui. Yumbo ur oghi kin aye te ninde dobune, wute aye yawo wurany
righe kin te quan nganye yumbui. Te pugri wute aye quan nganye yawo
wurany righe, tedi piyi ni priprine nungoqi unje rupuqu pudi nungoqi oyi
ni wand puaq wundiny ye.
9 Wute aye God nei rimbig kin nungoqi nde rindi te ni sabi wundiny
yuwon. Di te ningg chumbuai ei wand, minyang wand wawo yeru.
10 Nungoqi wutaqu manyi ire ire God nungoqi yuwon nuauq di yembe
yuwon ye non non neuq pre. Pugri bu nungoqi God ningg yembe ye wute
yuwon ye was ningg, tedi God yembe kin kin neuq kin te oghine yembe
wundiny. Te God nungoqi yembe neuq kin tende pe nungoqi God ningg
wute aye te ghav wundiny.
11 Wuti tughe ni wand bir nawo kin yembe neng, te muqdi ni God ningg
nei nganye ei bir nawo. Wuti tughe wute aye ghav nindiny kin te ni gre
God neng kin tende pe ei wute aye ghav nindiny. Te ei wute buagi nungoqi
yumbo yumbo puq wen kin te ruqond di Jisas Kraist nde gri God nyamb
rindivi viyo. Ni ningg ti di gre rise rise te kin rise ye. Te nganye.

Kraist mai niraq kin pugri ei piraq

12 Nge mand nganye, mai di yuqo quan nganye nungoqi ware ye te ningg
puye wand di wari, “mai ren brequ nganye beghi nde rindi” puq wand
wayequ. God ni mai te rar nuqond nungoqi nde rindi ei ni nuqond nungoqi
gre pu yequ o segi.
13 Nungoqi yuqo ware kin te Kraist, wuti God naip no wute nate ruwi
ningg nandi kin, ni yuqo niraq kin pugrine bu nungoqi mune wuraq. Pugri
bu nungoqi te ningg chumbuai ei wand. Otiwo Kraist nikin ti di gre yumbui

ane raqene nandi kin tende puayi di nungoqi oyi umbo yuwon gud di quan nganye chumbuai wand.
14 Nungoqi Kraist ningg wute te ningg bu ni nungoqi wand brequ runduq te nungoqi chumbuai wand. Te pugri nungoqi nei wamb God ningg Ququ, te ti di gre yumbui kin Ququ, nungoqi nde nas.
15 Nungoqi yeng wawo yuwon, eti nungoqi yuqo wuraq kin te nungoqi yumbo ur brequ ren ningg yuqo wuraq: wute aye wi mati, o yumbo nyungu wand, o yumbo ur brequ aye pughe wand, o nungoqi wari nungoqi yumbui di wute aye mingg yembe te ningg yeri wundim.
16 Pudi nungoqi Kristen di Kraist nde dobu waru ye te ningg muq nungoqi yuqo wuraq te nungoqi minyuw wati segi kin, nungoqi quan nganye ei chumbuai wand. Nungoqi wute Kraist nde dobu waru ye nyamb te ningg ei chumbuai wand di God nyamb wundivi viyo.
17 Te pugri God wute buagi kot nutungu kin ngeri te rindi pre. Ni kot nutungu kin beghi nikin wute nde ei ye nawo kot nutungu. Beghi ni ningg wute pudi ni beghi kot anene nutungu ye, pugri bu wute God ningg wand yuwon ye rutungu yambu riri kin te ninde quan nganye ei brequ.
18 God ningg buk wuri,
“Wute tuquine ris kin ni mai rire pre dobu di ni nate ruwi ye, pugri bu wute God dob reng di yumbo ur brequ rind kin ni oyi quan nganye brequ nindiny ye?” *[Snd 11:31]*
19 Pugri bu God nde nei pe wute ninge yuqo riraq ningg nari muq yuqo riraq, te muqdi ni ghimbi di nei buagi te God wuti ni yembe nindiny kin ninde si wam ruang. Ni nei ninde rundub gre di yumbo ur yuwon kinne rind. Ni yumbo puq nen puq nand kin te nganyene puq nen ye.

5

Nungoqi wute ye wawo kin nungoqi wute oghine yeng wuany

1 Muq nge wand gre kin pe nungoqi quayi kiyi simbe gidim ningg. Nge mune quayi kiyine iri. Nge ning nde rar pe Kraist guqoid guqoidne yuqo niraq. Otiwo Kraist ningg ti di gre yumbui raqe ruso kin tende puayi di God nungoqi yumbo yuwon kin neuq ye te nge mune neghne ye, beghi buagi ane nengu ye. Pugri bu nge wand gre kin pe pugri simbe guduq,
2 God ni sipsip tit te nungoqi nde si pe si nirauq pu yeru. Nungoqi ni oghine ei yeng wuany. Pudi wute ninge pugri puq wen ningg buid mupuqu muq puq wen segi, nungoqi nonne ei te kin puq wen yawo kureuq. Yumbo ur te kin te God ni nari kin ane tuquine. Nungoqi God ningg wute sipsip kin pugri yeng wuany kin te wet bidi wateri ningg wari muq pugri yembe wand wayequ, nungoqi nde nei pe nungoqi quan nganye ei yembe te kin wand yawo kureuq.
3 Nungoqi yumbui ningg was di God ningg wute nungoqi si pe ni rundo kin te menge menge wawo wayequ. Di ninde rar pe nungoqi yumbo ur yuwon kinne ei yembe wundiny, ei ni mune nungoqi puq wen kin pugrine puq ren.
4 Nungoqi pugri puq wen, tedi otiwo sipsip yeng muany kin yumbui ni nandi di nungoqi yumbo yumbui ye yuwon nganye king hat kin pugri neuq. Yumbo te brequ rise tuqui segi, rise rise te kin rise ye.

Beghi bon ghimbi God nde si pe ei pi rundo

5 Te kin pugrine nungoqi quayi ambonye nungoqi quayi kiyi nde si nambune ei was. Nungoqi buagi ane nungoqi non nyamb wundiri riwo wayequ. Nungoqi non nyamb wi righe ruso di oyi oyi ghav wand. Te pugri God ningg buk wuri,

“Wute nikin nyamb mindivi viyo kin te God oyi ni nyamb nyinge nuam
vighe, di wute mosing mamb di nikin nyamb mi vighe viso kin te
God nikin nde nei pene yuwon nuam.” *[Snd 3:34]*

6 Pugri bu nungoqi non nyamb wundiri riwo wayequ di God ningg si gre
ye pe nambune ei was. Te ei ngeri yuwon ye ni nap ruso kin tende puayi di
ni nungoqi nunduqu wewo.
7 God nungoqi yawo nitouq di yeng nuauq ye, pugri bu nungoqi yivany
buagi te ninde si wam ei wang di te kin ningg nei kumo wamb wayequ.
8 Qi pe kin yumbo ur puaq wand yuwon di yeng wawo yuwon pu ei was.
Nungoqi non veri Satan ni laion kin pugri wute nat ne ningg di quan kumo
nari nari di naghe naghe yenu.
9 Nungoqi buid wap di God nei wumbig gre di Satan puaq waind no. Te
pugri nungoqi nei wamb, nungoqi nimand aye God nei rimbig kin qi pe ven
nde tiqe manyi ris kin ni yuqo nungoqi wuraq ye te kinne riraq.
10 God ni beghi quan nganye yuwon nuangu ye ni Kraist nde gre pe
nungoqi ngam nirauq ninde wandi. Te ei nungoqi ni ane was, di ni ningg
ti pre tuqui segi rise rise te kin rise ye pe tende was. Muq ngeri puayi ren
ningg di nungoqi yuqo wuraq, pudi otiwo di ni nungoqi yuwon nuauq di
yuwon pu was. Ni nungoqi gre neuq ei nungoqi God nei wumbig kin te si
ware segi, di ghav nunduq ei nungoqi gre pu yequ kin tuqui.
11 Ni irine gre buagi rise. Gre te rise rise te kin rise ye. Te nganye.

Pita ni nyumo raqe cheq pe wand puch aye ven ur nand

12 Nge wand dobui segi, wand puayine. Sailas nge ghav nindigh nge wand
nyumo raqe wen nde ur nand, di nungoqi nde pi vindo. Sailas ni Jisas nei
nimbig kin iri, ni beghi mand, nge ninde nei gudub. Nyumo raqe wen nde
pe nge God nungoqi yuwon nuauq kin yumbo ur buagi nungoqi nde bei
nand ye te kin nei te gre keuq ningg. Pugri bu nge nungoqi simbe guduq,
wand te ei wat vise di gre pu yequ.
13 God ningg wute Babilon* ris kin ni God nungoqi nupuqu wo kin
pugrine nap ruso pre kin. Ni nungoqi nde chumbuai kin wand ri vindo. Di
Mak, wuti nge quan nganye yawo girag righe kin, ni mune pugrine nungoqi
nde chumbuai kin wand ni vindo.
14 Nungoqi wute aye Jisas nei rimbig kin te song wureny te ei nungoqi bei
wand nungoqi ni yawo wurany righe. Nungoqi Kraist ningg wute nungoqi
umbo yuwon gud.

* **5:13:** Wute ninge mari Pita Babilon puq nand kin te ni Rom ningg nari. Ni Rom ningg Babilon puq nand kin puate taq pugri, wute Rom kin ni God ningg wute quan nganye unje map ye, asi Babilon puq men kin pugrine.

2 Pita

Pita ni nyumo raqe aye wen wute Jisas nei rimbig kin tiqe kin kin pe ris kin ninde ur nindiq. Pita ni wu wand neny te pugri wute wandoqi kin wand wute bei meny kin nganye buagi sios pe meyi mandi ye. Wute wandoqi kin wand wute bei meny kin mandi wute bei meny ye pugri bu Pita wute te simbe nindiny ei ni gre pu yeru di wand nganyene kin Jisas ningg simbe nindiny kin te nei rimbiny rimbinyne. Te ei wute wandoqi kin wand wute bei meny kin ni wandoqi mindiny segi. Di ni yeri nindiny anene, te pugri Jisas ni mune nandi ye, te ei ni nandi kin te ningg yeng ruwo di sir rip pu ris.

1 Nge Saimon Pita, nge Jisas Kraist ningg yembe ye wuti di ni ningg aposel iri.

Jisas Kraist ni beghi God di wuti beghi nitamu powi kin ni ningg yumbo ur tuquine kin te ningg nungoqi ni nei wumbig kin te beghi nei bibig kin te ane tuquine. Te quan nganye yuwon. Nge nyumo raqe wen nungoqi nde keq wundo.

2 Nge God pengu gidig ei ni nungoqi quan nganye yuwon nuauq di nungoqi umbo neuq kughe ei umbo yuwon gud. Te pugri nungoqi God nei wumbig di Jisas beghi Yumbui nei wumbig ye te ningg di God nungoqi puq neuq ye.

Wute Jisas nei rimbig kin pughe gri ei ris ye

3 Jisas ni God bu ni gre yumbui vise. Ni gre yumbui te ningg beghi ghav nundug, bu beghi God nari kin pugrine pas. Beghi Jisas nei bibig ye, pugri bu beghi ghav nundug. Jisas nikin ti yumbui di yumbo ur yuwon ye tende pe beghi ngam nirangu bodo.

4 Nikin ti yumbui di yumbo ur yuwon ye tende pe ni beghi yumbo yumbui nganye di yuwon ye nganye nengu puq nand kin te nengu. Yumbo tende pe qi wen kin nei brequ beghi nde umbo pe rise kin te nyinge pawo righe, di nei brequ te beghi unje rupumu segi. Pugri puq pen, di God nas kin pugrine pas.

5 Kraist ni yumbo buagi ren puq nen, pugri bu nungoqi ni dob weng wayequ, nine ei nei wumbig. Te kin ningg ei quan nganye buid wap. Di nungoqi yuwonne nganye ei was ye te ningg quan nganye buid wap. Yumbo ur te kin ni nei wumbig kin pugri wat rise gre. Di God nari kin te nei wumbiny, yumbo ur te kin yuwonne was kin pugri wat rise gre.

6 Di qi wen kin nei brequ nungoqi nde umbo pe rise kin te ningg ei yeng wawo yuwon, yumbo ur te kin te nei yuwon ye kin pugri wat rise gre. Di mai wuqond di ir waghe wayequ gre pu yequ, yumbo ur te kin te qi wen kin nei brequ dob weny kin pugri wat rise gre. Di God nari kin pugrine ei was, yumbo ur te kin te mai ware pudi ir waghe segi kin pugri wat rise gre.

7 Di wute Jisas nei rimbig kin aye te ane nuse niqam kin pugri sabi wand, yumbo ur te kin te God nari kin pugrine was kin pugri wat rise gre. Di wute aye yawo wurany righe, yumbo ur te kin te wute Jisas nei rimbig kin aye te ane sabi wand kin pugri wat rise gre.

8 Nungoqi beghi Yumbui Jisas Kraist nei wumbig pre ye. Pugri bu yumbo ur ren nungoqi nde rise muq yumbo ren nungoqi nde quan nganye gre rind di yumbui ruso, tedi yumbo ur te nungoqi nde segi rise tuqui segi. Ni nungoqi ghav runduq di nungoqi mir quan ware.

9 Pudi wuti iri ni yumbo ur ren kin segi te ni wute rar ghave rimbim kin
rar mat pudi yumbo oghine muqond segi ye te kin pugri. Di wuti te kin ni
asi kin yumbo ur brequ God puaq nindig pre ye te kin nei gheri nap.
10 Pugri bu, nge mand, nungoqi God ir nuaqu di nitaqu wowi pre kin te
ningg quan nganye buid wap, ei ni nari kin yumbo buagi ren puq wen. Te
ei wute aye rundoqu di nei rimb God nungoqi ir nuaqu pre kin. Nungoqi
pugri puq wen, tedi ir waghe kin tuqui segi,
11 di ni nungoqi ngiq nunduq, di chumbuai ane ngim bi nuauq war wo
yumbo yumbo buagi beghi Yumbui di wuti beghi nitamu powi kin Jisas
Kraist nde si nambu rise ye tende was. Yumbo buagi ninde si nambu rise
ye te pre kin tuqui segi ye tende war wo.
12 Pugri bu nge priprine ei yumbo ren ningg nei kitrauq ye. Piyi nungoqi
wand nganye kin te wutungu pre di wand te wat vise gre ningg buid nganye
wap, pudi nge priprine ei nungoqi nei kitrauq ye.
13 Nge nei gab muq nge qi pe ven nde kasne kin ven nde puayine nge
nungoqi nei kitrauq, ei nungoqi yumbo te kin nei gheri wupiny segi nei
wumbiny wumbinyne, te yuwon.
14 Nge nei gab nge qi wen si kiraq kin ngeri tumo rind. Beghi Yumbui
Jisas Kraist nge pugri simbe nindigh.
15 Te ningg bu muq otinde simbe guduq ningg buid nganye kap kap. Te
ei otiwo nge kati pre nungoqi yumbo ren nei pe wawo ris.

Kraist ningg gre yumbui muqond

16 Beghi Yumbui Jisas Kraist nikin gre yumbui ane nandi kin wand ven
nungoqi simbe buduq kin ven wand omone wute nei pe wand mand kin
wand nungoqi simbe buduq segi. Beghi bon nde rar pe nganye God ningg
gre yumbui ninde vindi kin te buqod, pugri bu nungoqi simbe buduq.
17 Te pugri ni kiyi God ni nyamb yumbui di ti neng. God nikinne ti yumbui
tende nas, di Jisas ningg pugri wand nand nari, “Nen nge wo, nge ni quan
nganye yawo girag righe. Nge ni ningg quan nganye chumbuai gad.”
18 Beghi bon gri ni ane God ningg rand pe tende yembu, di wand ven
nginy tu wam pu vindi putungu.
19 Beghi nei bab propet ni mingg wand te nganyene, pugri bu nungoqi ni
mingg wand te ei wat vise gre. Ni wand te sinde kin pugri burpoq pe ti riri.
Sinde kin pugri ti riri ririne ei ruso ruso otiwo bur kring kuso pend ruso
yamb tumo kin tende puayi di Jisas tomnji yamb guay kin pugri nungoqi
nde umbo pe nas di nungoqi nei wamb Jisas nandi ningg tumo.
20 Propet iri ni wand God ningg buk pe vise kin ire nikin nei pene simbe
nand segi. Te kin ei nei wamb yuwon.
21 Te pugri propet ni wand ire wute nikin nei pene simbe mand segi, pudi
Ququ Yuwon Ye gri wute nei nem bu ni God ningg wand simbe mand.

2

Propet wandoqi kin mandi wandoqi munduq ye

1 Te nganye asi Israel pe propet wandoqi kin ninge mas. Propet te ni
mari ni God nde pu nei matevi di simbe mand ye puq mand, pudi ni wute
wandoqi kin. Te kin pugrine otiwo di nungoqi nde mune wute te kin mas
ye. Ni mas di wandoqi mand, quayi nyumbueg God ningg wand bei meny
ye. Ni suqo grine ei nungoqi nde wandoqi kin wand simbe mand ye. Wand
te kin nungoqi unje rupuqu kin. Yumbui ni yumbo ur brequ wabe mas
pu mune nate mowi kin te mune dobne meng ye. Ni pugri ei puq men, di
brequne God nikinne brequ nindim ye.

2 Di wute Jisas nei rimbig kin nganye buagi ei ni mingg minyuw kin yumbo ur brequ isis puq men ye te sonyi rindim ye. Te ningg di wute Jisas nei rimbig segi kin ni wute Jisas nei rimbig ye ni pugri puq ren ye te ruqond, di Jisas nei bibig kin yumbo ur nganye kin te ningg wand brequ rind.

3 Wute men ni yumbo ningg quan nganye ir maghe ye. Pugri bu ni nungoqi wandoqi kin wand nikin nei pene simbe munduq kin te ningg di ni wet bidi materi ye. Pudi wute te yabe chuqone God mai nem ningg di brequ nindim ningg nei namb pre. Mai te kin ruqo rise segi, ni ghimbi ruam pu rise.

4 Nungoqi nei wamb yabe chuqo angelo ninge yumbo ur brequ mand, pudi God ni angelo te rar nuqond mas segi, ni yembe nem. Ni angelo te wase pe menare maghe, di ngamo quan nganye burpoq wup kin pe tende taq pu yemu. Muq ni taq pune ei yemu yemu ruso ruso otiwo God ni wute ir nawo kin nginy te nandi.

5 Nungoqi nei wamb wute yabe chuqo ris ye ni God nari kin pugrine ris segi, di God ni rar nuqond segi, God ni mune brequne nindiny. Ni nari wuye nime yumbui kur di wute buagi wuye nime pe ritine omo. Pudi Noa irine ni yumbo ur tuquine kin ningg wand bir nawo ye, di ni irine di wute aye 7-pela ni ane God ghav nindiny di yuwon pu ris.

6 Nungoqi nei wamb God wute buagi tiqe teri te Sodom di Gomora kin brequ nindiny. Ni nari wase ir kui tiqe teri te namb, di wute buagi anene namb. God Sodom di Gomora wase nande kin te wute God nari kin pugrine ris segi kin te yumbo ur bei nindiny otiwo ni mune puqne neny ye.

7 Beghi nei bab tende puayi Lot ni tende nas, ni wuti tuquine nas ye. Ni Sodom kin wute lo dob rew kin di wute yumbo ur brequ isis rind kin te nuqond, di te kin ningg ni quan nganye umbo brequ kuse ye. God ni neti nowi yuwon pu nas.

8 Te pugri wuti tuquine nas ye te wute brequ kin tende mingi nas, di nginy manyi manyi ni wute te yumbo ur brequ rind ye te nutungu di nuqond ye te ningg ni quan nganye umbo yuqo nati.

9 Muq beghi te buqod di nei bab, Yumbui ni wute ni nari kin pugrine ris kin mai pe yeru ye nate ruwi kin nei namb. Di wute ninde rar pe tuquine ris segi kin ni taq namb pu yeru yuqo rire rire ruso otiwo ni wute ir nawo kin nginy tende te kin ni nei namb.

10 Wute yuqo riraq kin te wute nei brequ isis ninde umbo pe rise ye te kin pugrine puq ren di God ningg gre dob reng kin wute te ei yuqo riraq ye.

Wute wandoqi kin men ni ngawu gre mand di nikin nei pene yumbo yumbo puq men ye. Ni ququ brequ nyamb kin wand brequ mindim ye te ningg wune mamb segi ye.

11 Wute men ni angelo ane tuqui segi, angelo ni yumbui gre yumbui nganye ninde rise ye, pudi ni Yumbui nde rar pe ququ te wand brequ mindim segi.

12 Pudi wute wandoqi kin men ni yumbo nei mimbiny segi ye te wand brequ mindiny. Ni umo dabo kin nei rimb segi yumbo puq ren ye te kin pugrine puq men. Umo dabo kin ni wute mambui ningg bu qi pe ven nde yeru. Wute men kin ni umo dabo ye te kin pugrine. Di otiwo ni ququ nyamb kin brequ nindim kin tende puayi wute wandoqi kin men anene ni ye.

13 Ni wute aye unje map pre pugri bu ni oyi mune unje nap ye. Ni nei mamb kin mari ni bogisumb mir quan me di wuye quan me di chumbuai mand. Ni nungoqi non non wikur di mir wand ye pe tende mondo di ane mir wand, pudi ni yumbo ur te wandoqi kin di minyuw kin nganye. Pudi ni nikinne ni yumbo ur wandoqi kin te puq men ye te ningg quan nganye chumbuai mand ye.

14 Ni pripri nyumbueg ei muqond mare mase, nyumbueg te muqond di
mat rise yawone kurem. Ni yumbo ur brequ mand mand pudi pre mand
tuqui segi. Ni pripri wute God nei rimbig kin yumbo ur te gre rind segine
kin te wandoqi mindiny di ni mune yumbo ur brequ rind. Ni wute aye
yumbo ningg buewo map kin te quan nganye nei mamb. Pugri bu otiwo
God ni quan nganye brequ nindim ye.
15 Ni ngim nganye dob mew di ir mo pre. Ni propet Balam, Beor ningg
wo, ni ningg ngim te ningg bu maru. Propet Balam yumbo ur brequ nand
di te kin ningg wet bidi nateri kin te ningg quan nganye yawo nare righe.
16 Donki ni wute kin pugri wand rind segi ye, pudi tende puayi Balam
nikin donki iri wuti kin pugri wand nand, di Balam yumbo ur brequ nand
ye te ningg ker nuang. Ni ker nuang di propet Balam ni nei brequ te si nare.
17 Wute te ni wuye ghar ir gud pre kin pugri. Di wuye quari nyumurighi
nare no di mune rise segi kin pugri, God ni sunyi ngamo quan nganye
burpoq rip kin tende nipim ruso pre.
18 Ni nikin wand brequ te ningg bijeyi mase di te kin ningg quan kumo
mari bir bir. Ni nei brequ isis ninde umbo pe rise kin tende pe wute muq
tene wute Jisas nei rimbig segi kin yumbo ur brequ te si rire pre kin te
puamb muany ninde dobu ruru.
19 Wute brequ men ni pripri wute ren wandoqi mindiny mari, “Nungoqi
beghi puq pen kin pugri puq wen, tedi lo ninge imb ruauq segi.” Ni pugri
puq mindiny, pudi nikinne ir pu mas segi. Ni yumbo ur buagi brequ rise ye
ni ni ningg yembe ye wute ningg mas. Te pugri wuti iri ni yumbo ur ninge
ninde nei pe yeru muq ni te kin pugrine puq nen, wuti te ni yumbo te ningg
yembe ye wuti.
20 Wute beghi Yumbui Jisas Kraist wuti beghi nitamu powi kin te nei
rimbig ye te ningg ni qi wen kin nei brequ si rire di yuwon pu ris pre. Pudi
mune ruso asi kin nei brequ te riteri nei pe ruwo ris di te kin pugrine puq
ren, tedi muq ni quan nganye brequ rise, asi musoq yuwon.
21 Wute te kin ni asine yumbo ur tuquine kin ngim nganye te nei rumbuw
segi tedi yuwon. Pudi ni God ningg lo riteri pre muq wand te mune dob reny
te brequ.
22 Yumbo pugri kin ninde puq ren kin ren buqod di nei bab, wand yuwon
yuwon ye beghi ghav ndug ningg ur mand kin te nganyene, “Nyombui
minyar gud pre dobu mune kuso nikin minyar te kuq.” Di wand nganye
kin aye mune pugri, “Pu wuye wughe pre pudi mune wuso mari wughe.”
[Snd 26:11]

3

Jisas mune nandi kin tumo rind

1 Nge mand nganye, nge nyumo raqe teri ur gad, ire ur gidiq di keq wundo
pre. Muq aye wen mune ur gidiq. Nyumo raqe teri ren nde pe nge nungoqi
simbe guduq ei nei kitrauq ei nungoqi yumbo ren mune nei wumbiny te ei
nungoqi nei yuwonne nganye rise.
2 Nge nde nei pe nungoqi God ningg propet ni mingg wand yabe chuqo
simbe mand kin te ei nei wumbiny. Di beghi Yumbui di wuti beghi nitamu
powi kin ni ningg lo ni ningg aposel nungoqi meuq kin te ei nei pe wawo
ris.
3 Di nungoqi yumbo ren ei nganye nei wumbiny, te pugri: Otiwo ngeri pre
kin tende puayi di wute nei brequ nikin nde umbo pe rise ye te kin pugrine
ei puq men yawo kurem kin te nungoqi nde mandi ye. Ni mandi di perei
mand

4 di mari, “Ni nari ni nandi ye puq nand pu muq muai nandi? Beghi koku
mem riti pre pudi yumbo yumbo asi qi wuse urupui ne rise kin pugrine
nganye rise, musoq aye gib rimb segi.”
5 Ni pugri ei perei mand, pudi ni asi God yumbo yembe nindiny kin te nei
mimbiny yambu mari. Te pugri yabe chuqo nganye God nari di qi nginy
tu ane rise. Ni wuye natekui qi yembe nunduw, di wuye mingi yembe
nunduw.
6 Di otiwo wuyene mune kuyi nime kur di qi wen brequ runduw.
7 Pudi muq God ningg wand te ninggne qi nginy tu ane wase te ni brequ
rindiny ye te ghimbi ruany pu rise. Qi nginy tu ane ni God wute ni nari kin
pugrine ris segi kin ir nawo di brequ nindiny kin nginy te ghimbi ruang pu
rise.
8 Pudi, nge mand nganye, nungoqi wand ire ven ei nei gheri wupiny
wayequ. Te pugri Yumbui ni beghi kin pugri nari ngeri ire dobui di ire
puayi puq nand segi. Ninde rar pe nginy iri te ber nganye buagi kin pugri,
di ber nganye buagi te nginy irine kin pugri. Beghi nei bab kin pari nginy
irine te ngeri puayi di ber nganye buagi te ngeri dobui nganye, pudi Yumbui
nde rar pe nginy irine di ber quan ni teri ane tuquine.
9 Yumbui ni asi yumbo puq nen puq nand kin te wute ninge nei mamb
kin pugri waghi waghi puq nen segi ye. Pudi ni wuti iri wase pe no kin te
yambu nari. Ni nari kin te wute buagi ane ei nei rire ritinde ningg nari. Te
ningg ni nungoqi waghi nunduq di ghimbi nuauq nuauq.
10 Pudi Yumbui nandi kin nginy te wute nyungu kin mandi kin pugri ei
nandi ye. Wute nei tuan rimb pu ris kin tende ei nginy te nandi. Nginy te
ningg di nginy tu wase namb quan nganye viri viri di opu kring viso. Di
yumbo buagi nginy tu wam rise kin te wase namb ruso omone. Di qi di
yumbo yumbo buagi qi pe rise kin te buagi ane wase nambne omo.
11 Yumbo yumbo buagi ren pugri ei brequ nindiny ye, te muqdi nungoqi
nei wamb kin nungoqi pughe sin ei wen ye? Nungoqi yumbo ur brequ kring
wap ruso, di nungoqi non ghimbi di nei God weng di God nari kin pugrine
ei puq wen wen was.
12 Yumbo ur pugri kin ei puq wen wen di God nandi kin nginy te ghimbi
wang, di nginy te brequne nandi ningg quan nganye ei buid wap te ei nginy
te brequne nandi. Nginy te ningg di nginy tu wase namb omo viso di prene,
di qi di yumbo yumbo buagi qi pe rise kin anene wase namb di wuye rind
rusone omo.
13 Pudi God nari ni nginy tu urupui di qi urupui nawo puq nand ye. Nginy
tu di qi urupui te wute tuquine mas kin tiqe. Pugri bu muq beghi te ningg
ghimbi pawo pu pas.
14 Pugri bu nge mand nganye, nungoqi nginy te ghimbi wang pu was kin
ven nde puayi nungoqi God nde rar pe yumbo ur brequ wand segi yuwon
pu nganye ei was, di ni ane umbo irene kuse ye te ningg ei quan nganye
buid wap. Nginy te ningg God nungoqi yumbo ur yuwon ye te ei nundoq
ye.
15 Beghi Yumbui ni beghi ghimbi nuangu. Beghi te ei buqod di nei bab
ni beghi nitamu powi ningg nari bu ghimbi nuangu nuangune. God beghi
mand nganye Pol nei yuwon ye neng, di ni mune wand ven kinne nyumo
raqe pe ur nand nungoqi neuq.
16 Ni nyumo raqe buagi ur nand kin pe ni wand ren kinne simbe nand. Ni
wand ninge oghine nei bibiny tuqui segi. Wand te wute nei segi nei oghine
gre rind segi kin ni wand ren mare mitinde. Te ni wand aye God ningg buk
pe rise kin te mare mitinde kin pugrine puq men. Ni wand ren pugri puq

meny ye te ningg di otiwo Yumbui wute ir nawo ye nginy te ningg di ni brequ nindim ye.

17 Pudi mand nganye, nungoqi asine yumbo otiwo puq ren kin ren ningg wutungu di nei wamb pre ye. Pugri bu nungoqi yeng wawo yuwon, eti wute God ningg lo gure mawo kin mandi nungoqi wandoqi munduq di nungoqi mune ni puq men kin pugrine puq wen, tedi nungoqi gre pu yequ ye tuqui segi, ir waghe.

18 Beghi yumbui di wuti beghi nitamu powi kin Jisas Kraist ni beghi yuwon nuangu di nei yuwon ye nengu ye tende pe ei nungoqi buid wap ei gre quan wateri. Ni ti yumbui nganye, muq di otiwo beghi ni ningg nyamb ei bidivi viyo viyo te kin rise. Te nganye.

1 Jon

Jon ni gang nase pre kin tende puayi ni wute Jisas nei rimbig kin Esia opu ris kin ninde nyumo raqe wen ur nindiq, di wen te ni nyumo raqe ye wuwo kin. Ni yumbo teri ningg simbe nindiny. Ni wute Jisas nei rimbig kin te simbe nindiny ei ni God di nikin wo Jisas Kraist ningg gre pu yeru. Ni God yawo rirang righe pre, pugri bu wute aye te oyi oyi yawo ei rirany righe.

Di yumbo aye simbe nindiny kin te ni wute wandoqi kin wand wute bei meny kin te ningg ei yeng ruwo. Wute men ni wandoqi mand di mari ghimbi muq rise kin ren yumbo ur brequ kin, pugri bu Kraist ni wuti nganye ghimbi ane kin nas tuqui segi. Ni mari ni wuti gibne namb, pudi ni ghimbi nganye beghi te kin pugri rise segi. Jon nari wute wandoqi kin wand wute bei meny kin men ni mingg wand te rutungu wayequ. Wute wandoqi kin wand wute bei meny kin men mune mari beghi nei yuwon kin pateri kin te yumbui di wute yawo pirany righe kin te yumbui segi. Jon nari wute men te Kraist ni veri.

Wand nde gri wute mas

1 Wand ni asi yumbo buagi qi pe rise segine ni nas. Beghi wand te putungu di beghi bon rar pe buqoid. Beghi ni buqoid, di beghi bon si pe pait nase. Wand ninde gri wute mas ye di beghi te ningg simbe bad.

2 Ninde gri wute mas ye te raqe ruso pre. Beghi buqoid pre, di muq te kin ningg nungoqi simbe buduq. Di beghi wute ris ris te kin ris ye te wuyi nde pu beghi nde raqe ruso buqod kin te ningg simbe bad.

3 Beghi yumbo buqod di putungu kin te nungoqi simbe buduq, ei te nungoqi beghi ane umbo irene kuse. Di nungoqi beghi ane wuyi di kuwonyimi Jisas Kraist ane umbo irene kuse.

4 Beghi wand ren ur bad ei nungoqi beghi ane quan nganye chumbuai bad.

Ti pe nyinge pare

5 Wand beghi Jisas nde pu putungu di nungoqi simbe buduq kin taq ven: God nikinne ni ti, ninde bur yengu segi nganye.

6 Beghi ni ane pas puq bad, muq burpoq pe nyinge pare, tedi beghi wandoqi bad di ni ningg wand nganyene kin pugrine nyinge pare segi.

7 Pudi beghi ni ti pe nas kin pugrine nyinge pare, tedi nikin wo Jisas ningg yavi pe beghi yumbo ur brequ buagi te wuye nupung di yuwon pu pas, di buagi ane umbo irene kuse.

8 Beghi pari beghi yumbo ur brequ bad segi ye puq bad, tedi beghi bon ghimbi wandoqi bidiny, di wand nganyene kin beghi nde umbo pe vis segi.

9 Ni yumbo puq nen puq nand kin te tuquine puq nen, nei nare nitinde segi ye. Pugri bu beghi yumbo ur brequ te simbe bidig, tedi ni beghi yumbo ur brequ bad kin te puaq nundug, di yumbo ur brequ buagi te wuye nupung ye.

10 Beghi pari beghi yumbo ur brequ bad segi ye puq bad, tedi beghi God ni wuti wandoqi nand ye puq bad kin pugri, di ni ningg wand beghi nde umbo pe vis kin sunyi segi.

2

Kraist beghi ghav nundug ye

1 Nge wo, nge nungoqi wand ren simbe guduq, ei nungoqi yumbo ur brequ wand segi. Pudi wuti iri yumbo ur brequ nand, te beghi wuti iri nas, te Jisas Kraist, ni God nde rar pe tuqui nganye nas ye. Ni beghi wand ghav nundug ningg wuyi temi wand ye.
2 Ninde gri God beghi yumbo ur brequ yembe bidiny kin te wong nundug, di beghi ningg yumbo ur brequne segi, pudi wute buagi qi pe kin ni yumbo ur brequ te anene.
3 Beghi ni nari kin pugrine puq pen, tedi beghi segine nei bab beghi nganyene ni nei bibig.
4 Wuti iri nari, “Nge ni nei gibig” pudi ni God nari kin pugrine puq nen segi, tedi ni wandoqi nand di God ningg wand nganyene kin ninde vise segi.
5 Pudi wuti God nari kin pugrine puq nen, tedi God ni wute yawo nirany righe kin yawo te ninde umbo pe bre pu rise. Beghi nei bab beghi ninde pas kin taq pugri:
6 Wuti iri nari ni God nde nas puq nand te ni Jisas nyinge nare kin pugrine ei nyinge nare.
7 Nge mand nganye, nge lo aye urupui ire ur gidiq segi, pudi lo nungoqi asine wutungu wutungu rindi rindi muq kin tene. Wand asi kin ven te nungoqi wutungu pre kin.
8 Pudi nge mune lo aye urupui ire ur gidiq, di lo wen te pugri: bur kring kuso, di ti nganye te ti nase pre. Ren kin te nungoqi yumbo ur di Kraist ningg yumbo ur ane te bei rind, te pugri nge simbe gad kin te nganyene.
9 Wuti iri nari ni ti pe nas puq nand, pudi ni wute aye God nei rimbig ye yambu nireny kin ni burpoq pene nas.
10 Wuti pughe ye wute aye God nei rimbig ye yawo nirany righe kin ni ti pe nas. Di ti pe tende nei brequ kin ninge wuti te nei brequ reng yumbo ur brequ nand kin ninge rise segi.
11 Pudi wuti pughe ye wuti aye God nei nimbig ye yambu nireng kin ni burpoq pe nas, di burpoq wabe nyinge nare, ni no kin sunyi te nei namb segi, te pugri bur ninde rar pe kughe di ni rar nat kin tuqui segi.
12 Nge nungoqi wokuandi nde nyumo raqe ur gidiq, te pugri nungoqi yumbo ur brequ wand kin te God ni Jisas nde gri nungoqi mai te puaq nand.
13 Nge nungoqi quayi kiyi nde nyumo raqe ur gidiq, te pugri nungoqi ni asine yumbo buagi qi pe kin rise segine ni nas kin te nei wumbig pre.
Nge nungoqi ambonye nde nyumo raqe ur gidiq, te pugri nungoqi Satan nyinge wowi naghe pre.
Nge nungoqi wokuandi nde nyumo raqe ur gidiq, te pugri nungoqi wuyi nei wumbig pre.
14 Nge nungoqi quayi kiyi nde nyumo raqe ur gidiq, te pugri nungoqi ni asine yumbo buagi qi pe kin rise segine ni nas kin te nei wumbig pre.
Nge nungoqi ambonye nde nyumo raqe ur gidiq, te pugri nungoqi gre wand, di God ningg wand nungoqi nde vise, di nungoqi Satan nyinge wowi naghe pre.

Yumbo qi pe kin nei pe wawo ris wayequ

15 Qi wen di yumbo ur qi wen kin quan nganye nei pe wawo ris wayequ. Wuti iri yumbo qi pe kin nei pe nawo ris, tedi ni wuyi yawo nirang righe tuqui segi.
16 Te pugri yumbo buagi qi pe kin ni qi pe gri rindi. Yumbo ur ren kin te: Nei brequ isis wute nde umbo pe rise di ni te kin pugrine puq ren yawo kureny kin, yumbo ruqond di riteri yawo kureny kin, di ni yumbo yembe rindiny kin te ningg nikin nyamb rindiri riwo. Yumbo ur ren kin te ni wuyi nde pu rindi segi.

17 Qi di yumbo buagi qi pe kin wute riteri yawo kureny ye ni brequne di
pre, pudi wute God nari kin pugrine puq ren ye ni ris ris te kin ris ye.

Kraist ningg veri kin wu wand

18 Wokuandi, ren kin te yumbo buagi prene kin ngeri, di nungoqi wute
Yumbui ningg wand simbe mand wutungu kin mari Kraist ningg veri nandi
ye. Di muqne wute pugri kin nganye buagi mandi pre. Yumbo pugri kin
buqod di nei bab te ngeri muq pre ningg tumo.
19 Wute pugri kin ni beghi nde pu mo, pudi ni beghi te wute nganye segi.
Te pugri ni beghi te wute nganye, tedi ni beghi anene pas. Pudi ni pugri mo
kin te ni bei mand, ni beghi te wute segi.
20 Pudi Kraist, wuti yuwon nganye kin, ni nungoqi Ququ Yuwon Ye neuq,
di nungoqi quan buagine God ningg wand nganyene kin te nei wamb pre.
21 Nge nungoqi God ningg wand nganyene kin te nei wamb segi ye te
ningg nyumo raqe ur gidiq segi. Pudi nungoqi wand nganyene kin te nei
wamb, di wandoqi kin wand ni wand nganyene kin pe gri vindi segi, pugri
bu nge nyumo raqe wen ur gidiq.
22 Wuti pughe ye wandoqi nand ye? Wuti nari Jisas ni Kraist, wuti God
naip no wute nate ruwi, segi ye puq nand ye, ni wandoqi nand ye. Wuti
pugri kin te ni Kraist ningg veri. Ni wuyi di kuwonyimi temi dob nem di ni
ningg wand nutungu yambu nari ye.
23 Wuti kuwonyimi dob neng ye ni wuyi nde si nambu nas ye tuqui segi.
Wuti nari kuwonyimi ni Kraist puq nand kinne ni wuyi nde si nambu nas
ye tuqui.
24 Nungoqi rar wat yuwon, te pugri wand asi nganye wutungu kin te
nungoqi nde visene. Wand te nungoqi nde visene, tedi nungoqi wuyi di
kuwonyimi nde si nambu was.
25 Di yumbo beghi nengu puq nand kin te otiwo di beghi pas pas te kin
pas ye.
26 Nge nungoqi nde nyumo raqe ur gidiq ei wute nungoqi wandoqi
munduq wand nganye kin si ware di yumbo ur brequ wand segi.
27 Pudi nungoqi Ququ Yuwon Ye Kraist nde pu weti nowi ye te nungoqi
nde nas, pugri bu wute aye nungoqi wand bei meuq ningg wari tuqui segi.
Ququ Yuwon Ye nungoqi yumbo buagi te bei nunduq, di Ququ Yuwon Ye ni
nungoqi bei neuq kin te nganyene, ni wandoqi nand segi. Ni simbe nunduq
kin pugrine ninde si nambu ei was.

Beghi God ningg wo

28 Di muq wokuandi, nungoqi Kraist nde si nambune was, ei te otiwo ni
nandi di ninde rar pe yembu kin tende puayi minyuw pati segi, gre pune
yembu.
29 Nungoqi nei wamb Jisas ni yumbo ur tuquine puq nen ye, tedi nungoqi
nei wamb te pugri wute buagi yumbo ur tuquine puq ren ye ni God ningg
wo ningg ris ye.

3

1 Wuyi ni beghi quan nganye yawo nirangu righe kin te wuqond! Ni
beghi quan nganye yawo nirangu righe, pugri bu ni beghi ni nikin wo puq
nundug. Di nganyene beghi God ningg wo. Wute yumbo qi pe kinne nei
rimbiny ye ni beghi yumbo ur te nei rimb segi ye puate taq pugri, ni God
ningg yumbo ur te nei rimb segine.
2 Mand nganye, muq beghi God ningg wo, di beghi otiwo pughe gri pas
kin te simbe nundug segine. Pudi beghi nei bab ni raqe no di beghi nikin

pugrine pas, te pugri tende puayi di beghi ni nganyene nas kin te buqoid ye.

3 Wute buagi pugri nei rimb di ghimbi ruang pu ris kin ni Kraist yumbo ur brequ nand segi yuwon pu nas kin pugrine ei ris.

4 Wuti iri yumbo ur brequ nand te God ningg lo gure nuaq, te pugri wuti pughe ye yumbo ur brequ nand te ni lo kin wand te kin pugrine puq nen segi ye te ningg unje nap pre.

5 Pudi nungoqi nei wamb te pugri Kraist ni beghi yumbo ur brequ puaq nundug ningg bu nandi, di ni yumbo ur brequ ninge ninde rise segi.

6 Wuti iri ninde si nambu nas kin ni yumbo ur brequ nand nand nas kin tuqui segi. Wuti iri ni priprine yumbo ur brequ nand kin ni Kraist nuqoind segi di nei nimbig segi.

7 Wokuandi, nungoqi wuti aye rar wuqoind nungoqi nei brequ neuq di yumbo ur brequ wand wayequ. Wuti yumbo ur tuquine puq nen ye, ni Kraist wuti tuquine nas ye ni kin pugri.

8 Ququ brequ mingg yumbui ni asine qi di yumbo buagi rise segine kin tende puayine yumbo ur brequ nand nand rindi rindi muq, pugri bu wuti yumbo ur brequ yembe nindiny kin ni ququ brequ mingg yumbui ninde si nambu nas. God ningg wo ni nandi ye puate te ni ququ brequ mingg yumbui ni ningg yembe te brequ nindiny ningg.

9 Wuti iri ni God ningg wo, tedi ni pripri yumbo ur brequ nand tuqui segi, te pugri God ningg nei ninde vise. Ni God ningg wo, pugri bu ni priprine yumbo ur brequ nand nand nas ye tuqui segi.

10 Beghi nei bab wute pughe ye te God ningg wo, di wute pughe ye te ququ brequ mingg yumbui ni wo. Te kin taq pugri: Wuti iri ni yumbo ur tuquine kin puq nen segi ye, o wute Yumbui nei rimbig kin aye te yawo nirany righe segi ye ni God ningg wo segi.

Wute aye te oyi oyi yawo wurany righe

11 Di nungoqi asi Yumbui ningg wand wutungu urupuine kin tende puayi nungoqi wand wutungu kin taq pugri: Beghi wute aye te ei oyi oyi yawo pirany righe.

12 Nungoqi Kein kin pugri wayequ. Kein ni ququ brequ mingg yumbui nde si nambu nas di ni nikin kiqam Abel ni nati. Di yumbo pughe kin ningg bu ni nikin kiqam ni nati? Te pugri ni nikin yumbo ur te brequ, di ni kiqam ningg yumbo ur te ni tuquine puq nen, pugri bu ni kiqam ni nati.

13 Nge mand, wute qi pe kin nungoqi yambu mireuq, tedi nungoqi te kin ningg puye wand wayequ.

14 Beghi wute aye God nei rimbig kin te yawo pirany righe, pugri bu te kin ningg beghi nei bab beghi muq wute mati kin pugri ye te si pare, po wute mas kin pugri ye pe tende par po pre. Wuti pughe ye ni wute aye yawo nirany righe segi ye, ni wute mati kin pugri ye pe tendene nas.

15 Wuti pughe ye ni wute aye yambu nireny kin ni wute nambui riti kin ane tuquine. Di nungoqi nei wamb te pugri wuti iri wute nambui riti ye ni nas nas te kin nas ye tuqui segi.

16 Jisas Kraist ni beghi ningg nati, di te kin ningg beghi wute yawo pirany righe kin yumbo ur te nei bab. Di beghi ei wute aye God nei mimbig kin ni ningg pati.

17 Wuti iri ni yumbo ninge rise, muq wuti aye iri ni yumbo te kin ye rise segi ye iri nas nuqoind, pudi ni wuti te yawo nitong segi, tedi pughe gri ei God ni wute yawo nirany righe kin yawo ninde vise?

18 Nge wo, beghi mim pene wand bad kin te ninggne wute yuwon puany
di ni riri beghi ni yawo pirany righe; beghi pugri puq pen wayequ. Pudi
beghi nganyene ei yawo pirany righe, di yumbo ur yuwon ye ei puq pen.
19-20 Beghi puq pen tedi beghi nei bab beghi God nganyene kin ni ningg
wo, di beghi nde umbo pe pari beghi wutamu brequ puq bad kin tende
puayi ninde rar pe beghi umbo yuwon pu kuse kin tuqui. Te pugri God ni
nei quan nganye rise di beghi umbo pe yumbo nei bibiny kin te misoqne,
ni yumbo buagi nei nimbiny. Pugri bu beghi nei mai riwo kin tende puayi
ni beghi umbo nengu kughe.
21 Nge mand nganye, beghi umbo pe pari beghi wutamu brequ puq bad
segi, tedi beghi God nde rar pe yembu kin te ningg wune bab segi.
22 Di yumbo ningg pari kin te ninde pu pateri, te pugri beghi ni nari kin
pugrine puq pen, di yumbo ni nuqond chumbuai nand kin tene puq pen.
23 Yumbo beghi puq pen puq nand kin taq ren: Nikin wo Jisas Kraist nei
bibig, di ni nari kin pugrine wute aye te oyi oyi yawo pirany righe.
24 Wute ni nari kin pugrine puq ren ye ni God nde ris di God ninde nas.
Ququ Yuwon Ye ni beghi nengu kin te ni beghi nei nengu, pugri bu beghi
ren kin te nei bab.

4

Ququ wap wi mewo

1 Nge mand nganye, wute mari ququ ninde yenu puq mand kin te buagi
ane nganyene puq wundim wayequ, pudi wap wi mewo ei wuqond ququ
te God nde pu bri nandi. Te pugri propet wandoqi kin nganye buagi qi pe
ven nde mar ir mo pre.
2 Nungoqi pughe gri wap wi mewo di nei wamb Ququ God nde pu nandi
kin taq pugri: Wuti nari Jisas Kraist ni qi pe nandi wuti nganye nas puq
nand kin te Ququ God nde pu nandi ye ninde nas.
3 Pudi wuti nari Jisas ni qi pe nandi wuti nganye nas puq nand segi ye te
ququ ninde nas kin te God nde pu nandi segi. Te kin ye te Kraist ningg veri
ni ququ. Nungoqi wutungu mari ququ pugri kin nandi ye, di muq ni qi pe
ven nde nandi pre.
4 Nge wo, nungoqi God ningg wo, di Ququ nungoqi nde nas kin ni quan
nganye yumbui, di ququ qi pe kin te segi, pugri bu nungoqi ni nyinge wawo
maghe pre.
5 Ni qi pe kin, di yumbo qi pe kin te ningg wand mand, di wute qi pe kin
ni mingg wand rutungu.
6 Beghi Ququ God nde pu nandi kin beghi nde nas, di wute pughe ye God
ningg yumbo ur te nei rimb kin ni beghi ningg wand rutungu. Pudi wute
God ningg yumbo ur te nei rimb segi kin ni beghi ningg wand rutungu segi.
Te kin ningg di beghi ququ wandoqi kin di Ququ nganyene kin te pap pi ei
mewo.

God ni beghi yawo nirangu righe di beghi wute aye yawo pirany righe

7 Nge mand nganye, beghi wute aye ei oyi oyi yawo pirany righe, te pugri
wute yawo pirany righe kin yumbo ur te God nde pu vindi. Wute buagi
wute aye yawo rirany righe ye ni God ningg wo, di ni God nei rimbig ye.
8 God nikinne wute yawo pirany righe kin yumbo ur te kin ye puate, pugri
bu wuti pughe ye ni wute aye yawo nirany righe segi ye ni God nei nimbig
segi.
9 God ni beghi yawo nirangu righe kin yumbo ur bei nand kin taq pugri:
Ni kuwonyimi irine nganye nas kin te tiqi nundog qi pe ven nde nandi ei te
ninde gri beghi pas.

10 Yumbo ur pugri kin te wute yawo pirany righe: Beghi God yawo birag
righe segine, pudi ni oyi beghi yawo nirangu righe di nikin wo tiqi nundog
nandi beghi mai puaq nundug ningg nati ei God ni beghi yumbo ur brequ
bad ye te kin ningg mune ker nawo segi.
11 Nge mand nganye, te kin pugrine God ni beghi quan nganye yawo
nirangu righe, pugri bu beghi oyi wute aye te ei oyi oyi yawo pirany righe.
12 Wuti iri God nuqoind segine, pudi beghi wute aye oyi oyi yawo pirany
righe, te God beghi nde nas, di ni beghi yawo nirangu righe kin yawo te
beghi nde umbo pe quan nganye rise.
13 Ni nikin Ququ te beghi nengu, pugri bu beghi nei bab beghi ninde pas
di ni beghi nde nas.
14 Di wuyi ni kuwonyimi tiqi nundog nandi ei wute qi pe kin nate ruwi.
Beghi buqod di te kin ningg wute simbe bidiny.
15 Wuti iri nari Jisas ni God ningg wo puq nand, tedi ni God nde nas di
God ni nde nas.
16 Di te kin ningg God ni beghi yawo nirangu righe kin te nei bab di gre
pu yembu.

God ni wute yawo pirany righe kin yumbo ur te kin ye puate

Wuti pughe ye wute aye yawo nirany righe righene nas kin ni God ninde
nas di ni God nde nas.
17 Wute yawo pirany righe kin te beghi nde bre pu rise, ei te otiwo ngeri
omo kin tende puayi di Yumbui wute ir nawo kin tende puayi beghi gre pu
yembu, te pugri qi pe ven nde beghi Kraist nas kin pugrine pas.
18 God ni beghi yawo nirangu righe, tedi beghi wune bab kin tuqui segi.
Pugri bu God ni wuti iri quan nganye yawo nirang righe tedi ni wune kin
nei te puaq nand viso. Wune kin nei te God ni otiwo wute yembe neny kin
ane tuquine. Wuti iri wune namb kin te ni God beghi yawo nirangu righe
kin yumbo ur te oghine nei namb segi.
19 Ni asine beghi yawo nirangu righe pre, pugri bu beghi oyi wute aye te
yawo pirany righe.
20 Wuti iri nari, “Nge God yawo girag righe,” pudi ni wute aye God nei
rimbig kin te yambu nireny, tedi ni wuti wandoqi nand ye. Te pugri wuti
iri ni wute aye nikin rar pe nuqond kin te yawo nirany righe segi, tedi pughe
gri ei ni God nikin gri rar pe nuqoind segi kin te yawo nirang righe? Te tuqui
segi.
21 Di ni beghi wand ven simbe nundug: Wuti pughe ye God yawo nirang
righe, tedi ni wute aye Jisas nei rimbig kin te anene ei yawo nirany righe.

5

Wute God ningg wo nei rimbig kin ni ris ris te kin ris ye

1 Wute buagi riri Jisas ni nganyene Kraist wuti wute nate ruwi ningg God
naip no ye puq rind kin ni God ningg wo. Di wute buagi wuyi yawo rirang
righe kin ni kuwonyimi anene yawo rirang righe.
2 Beghi pughe gri nei bab beghi God ningg wo yawo pirany righe kin taq
pugri: Beghi God oyi yawo birag righe di ni nari kin pugrine puq pen.
3 Beghi God yawo birag righe te beghi ni nari kin pugrine puq pen. Di ni
nari kin pugrine puq pen kin te yembe yumbui nganye segi,
4 te pugri wute buagi God ningg wo ris ye ni qi pe kin yumbo ur te nyinge
ruwo righe pre. Beghi God nei bibig gre kin te ningg beghi qi pe kin yumbo
ur nyinge pawo righe.

5 Wuti pughe ye ni qi pe kin yumbo ur nyinge nawo righe? Wuti nari Jisas
ni nganyene God ningg wo puq nand ye nine qi pe kin yumbo ur nyinge
nawo righe ye tuqui.
6 Jisas Kraist nikinne ni qi pe nandi kin tende puayi ni wuye pe wuye
maip di ni yavi ir wi di ni nati. Ni nandi kin tende puayi ni wuye pene
wuye maip segi, pudi ni yavi anene ir wi. Di Ququ Yuwon Ye ni te kin ningg
simbe nand, di Ququ Yuwon Ye ni wandoqi nand segi ye.
7 Yumbo teri ire pu ren ni simbe rind:
8 Ququ Yuwon Ye, wuye, di yavi, di teri ire pu ren ni wand irene simbe
rind.
9 Beghi wute simbe mand kin wand te putungu yawo guregu, pudi God ni
simbe nand kin wand te yumbui nganye, te pugri wand te God ningg wand,
di ni nikin wo te ningg simbe nand.
10 Wute pughe ye God ningg wo nei rimbig ye ni wand te kin ninde umbo
pe ris. Pudi wuti iri God ningg wand nutungu di nganyene puq nand segi
ye ni God wuti wandoqi nand ye puq nindig kin ane tuquine. Te pugri ni
God ni wo ningg wand simbe nand ye te ni nganyene puq nand segi.
11 God ni kuwonyimi ningg wand simbe nand ye taq pugri: God nari beghi
pas pas te kin pas, di yumbo ren kin te ni kuwonyimi nde gri ni pugri puq
nen.
12 Wuti pughe ye ni God ningg wo neti nowi ye ni nas nas te kin nas, wuti
pughe ye ni God ningg wo neti nowi segi ye ni nas nas te kin nas tuqui segi.

Beghi pas pas te kin pas ye te segine nei bab tuqui

13 Nge wand ren nungoqi God ningg wo nei wumbig kin nungoqi nde ur
gad, ei te nungoqi nei wamb nungoqi was was te kin was ye.
14 Beghi God ane wand bad kin tende puayi beghi nei kumo bab segi. Te
pugri beghi nei bab beghi yumbo pughe ningg pari kin te God ni nei namb
te oghi, di ni beghi pari kin te nutungu ye.
15 Di beghi nei bab beghi pari kin nutungu ye, tedi beghi yumbo pughe
kin ningg pengu bad pre beghi nei bab beghi yumbo te pateri ye.
16 Wuti iri wuti God nei nimbig ye aye iri yumbo ur brequ nand nuqoind
di yumbo ur brequ nand kin te ningg ni nati tuqui segi, tedi ni God ei pengu
nindig ei ni yumbo ur brequ nand kin te God puaq nindig di mune neti
nowi. Nge wand gad kin te wute yumbo ur brequ rind pudi te kin ningg ni
riti segi ye te ningg bu kari. Yumbo ur brequ wute te kin puq ren di riti kin
te risene. Nge ni yumbo ur brequ wute riti ye te ningg God pengu wundig
ningg kari segi.
17 Yumbo ur buagi yuwon segi kin te yumbo ur brequ, di yumbo ur brequ
ninge te kin ningg pati segi.
18 Beghi nei bab wuti pughe ye God ningg wo te ni pripri yumbo ur brequ
nand segi. God ningg wo ni ghav nindig yuwon pu nas di ququ brequ mingg
yumbui ni unje naip segi.
19 Beghi nei bab beghi God ningg wo, di qi wen te quanene ququ brequ
mingg yumbui ninde si nambu wuse.
20 Beghi nei bab God ningg wo ni nandi beghi nei bir nuangu ei te beghi
God nganyene nas kin te nei bibig ye. Di beghi ni di nikin wo Jisas Kraist
nde pas. Jisas ni God nganyene kin di wute ris ris te kin ris ye puate.
21 Nge wo rar wat yuwon, god wandoqi kin ni nyamb wundiri riwo
wayequ.

2 Jon

Wen te Jon nikin nyumo raqe aye ur nindiq kin. Nyumo raqe wen ningg Jon ni nikin ninggne “quayi kiyi” puq nand. Di nyumo raqe wen te “nyumbueg ire nikin wo ane” ninde ur nindiq. Ni puq nand kin te beghi nei bab segi te nyumbueg nganye nikin wo ane o ni wute Jisas nei rimbig kin tiqe ire pe ris kin ni ningg kopuqu wand nand. Nyumo raqe wen nde Jon ni simbe nindiny ei ni wute wandoqi kin wand wute bei meny kin ninde mondo, te rite mowi wayequ, di wute aye oyi oyi yawo rirany righe.

1-2 Nge quayi kiyi iri nge nyumo raqe wen ur gidiq.
Nge nu nyumbueg God naip kuo ye di nu wo ane nungoqi nde nyumo raqe ur gidiq.* Wand nganyene kin ni beghi nde vis di ni vis vis te kin vis ye, pugri bu nge nganyene nungoqi quan nganye yawo kirauq righe. Pudi nge irine nungoqi yawo kirauq righe segi. Wute buagi wand nganyene kin nei rimb ye ni anene nungoqi yawo rirauq righe.

3 Wute yuwon puany, wute yawo putony di umbo yuwon kin te God beghi wuyi di kuwonyimi Jisas Kraist nde pu rindi ye. Yumbo ren kin te ni beghi wand nganyene kin nei bab di wute yawo pirany righe ye beghi nengu.

4 Nge guqod kin te nu wo ninge wand nganyene kin wuyi nari kin pugrine nyinge rire, di nge quan nganye chumbuai gad.

5 Di muq nyumbueg, nge lo aye urupui ur gidiq wundo segi, pudi lo asi Jisas ningg wand putungu urupuine kin tende puayi putungu kin tene. Nge simbe gad kin kari beghi wute aye oyi oyi yawo pirany righe righene.

6 Di wute yawo pirany righe kin taq pugri: Beghi God nari kin pugrine nyinge pare. Nungoqi wute God yawo rirang righe di wute aye yawo rirany righe kin ni nyinge rire ye pugrine nyinge ware. Wand ren kin nungoqi asine wutungu pre.

7 Te pugri wute wandoqi kin nganye buagi ni mari Jisas Kraist ni qi pe nandi wuti nganye nas puq mand segi ye ni qi pe mar ir mo pre. Wute pugri kin ni wute wandoqi mand ye, di ni Kraist ningg veri.

8 Nungoqi rar wat yuwon, eti nungoqi yembe wand kin te ningg oyi nunduq ye yumbo te wateri segi. Pudi nungoqi gre pu yequ, tedi segine yumbo te quan buagine wateri.

9 Wuti iri ni Kraist ningg wand nat vise pudi ni wand te si nare wand aye pe prare no di beghi asi Kraist ningg simbe bidig kin wand te kin pugrine puq nen segi, tedi God ninde nas segi. Wuti wand te kin pugrine puq nen nen nas kin te wuyi wo temi ninde mas.

10 Wuti iri nungoqi nde nondo, muq ni wand ren kin nare nondo segi, nungoqi wutanyi baj pe wo o wari “God nu yuwon nuaw” puq wundig wayequ.

11 Wuti tughe ni wuti te pugri puq nindig ye ni wuti te ni ningg yembe brequ te ghav nindig.

12 Nge wand nungoqi nde ur gad ki rundo ye nganye buagi rise, pudi urne gad kin te nge yambu kari. Nge nei gab kin otiwo nge godo gudoqu di ane quenge quengene wand, ei te beghi quan nganye chumbuai bad.

13 Nu nyumbu God nipiq wuso ye ni wo ren kin nungoqi nde chumbuai kin wand ri rundo.†

---

* **1:1-2:** Wute ninge mari ven kopuqu wand: nyumbueg te sios ire di wo te wute sios pe ris kin.
† **1:13:** Wute ninge mari ven kopuqu wand: nyumbu te sios ire Jon ni nas kin te.

3 Jon

Jon ni nyumo raqe aye wen te wuti iri Jisas nei nimbig kin, ni nyamb Gaius, ninde ur nindiq. Asi Jon ni wute ninge tiqi nundom mo wute bei meny ningg, di Gaius ni wute te natemi, di muq Jon ni te ningg Gaius chumbuai nindig. Di wuti aye iri Jisas nei nimbig kin ni tende nas, ni nyamb Diotrepes. Wuti nen ni unje nap di Jon ni te kin ningg anene simbe nand.

1 Nge quayi kiyi iri nge nyumo raqe wen ur gidiq.
Gaius nge mand nganye, nge nu nganyene yawo kiraw righe kin, nunde keq wundo.
2 Nge mand nganye, nge Yumbui pengu gidig ei nu ghimbi yuwon pu rise di nu num ghate kuwi segi. Di nge ni pengu gidig ei nu ququ God nde rar pe yuwon pu yequ kin pugrine nu yumbo buagi puq kuen kin te yuwonne ruso.
3 Wute ninge Yumbui nei mimbig kin mandi ven mi meyi di nge simbe mindigh mari nu wand nganyene kin kuat rise gre di te kin pugrine nyinge kuare. Di te kin ningg nge quan nganye chumbuai gad.
4 Te pugri nge yumbo aye ninge ningg chumbuai gad kin te yumbui nganye segi. Pudi nge wo wand nganyene kin pugrine nyinge rire kutungu kin te ningg nge quan nganye chumbuai gad.
5 Nge mand nganye, nu wute God nei mimbig ye ghav gudim ningg yembe guad. Nu wute te nei gubim segi, pudi nu quan buagine ghav gudim. Nu puq kuen kin te nu yumbo ur di yembe ane tuquine.
6 Di nu ni yawo kuram righe kin te wute Jisas nei rimbig kin ven nde simbe mand. Ghav ndim ei ni tiqe aye pe mo puq mand kin te mo mone ei God ni te kin ningg chumbuai nand.
7 Te pugri ni tiqe aye pe mo Kraist ningg yembe mand ye ni wute Juda segi kin ni ghav rindim segi ye.
8 Pugri bu beghi ei wute te kin pugri ye te ghav bidim ei te beghi ni ane yembe irene, wand nganyene kin te ningg yembe bad.
9 Nge wute Jisas nei rimbig kin nde ur gad rundo, pudi Diotrepes ni wute ni nyamb ei rindivi viwo ningg nari kin ni beghi wand te nutungu yambu nari ye.
10 Pugri bu otiwo nge godo tedi beghi ni beghi ningg dobu simbe nand kin te ningg wand bad ye. Ni tene puq nen segi, pudi ni wute mar ir mo wand bir mawo kin te ninde tiqe pe mar mo segi puq nindim. Di ni wute aye tiqe te kin wute wand bir mawo kin rite mowi kin te ningg segi puq nand. Di wute Diotrepes ningg wand rutungu segi, tedi ni wute aye Jisas nei rimbig kin ane rikur ningg segi puq nindiny.
11 Nge mand nganye, nu yumbo ur brequ kin te sonyi ghand wayequ, pudi yumbo ur yuwon kin tene ei sonyi ghand. Wuti iri yumbo ur yuwon ye puq nen ye ni God te wuti. Wuti iri yumbo ur brequ puq nen ye ni God nuqoind segi.
12 Demitrius ni wute buagi riri ni wuti oghi. Di wand nganyene kin mune pugrine bei rind ni wuti oghi. Beghi mune pugrine ni wuti yuwon puq bidig, di nu nei guab beghi simbe bad kin te nganyene.
13 Nge wand ur gad kin nganye buagi nganye rise, pudi nge urne gad kin te yambu kari.
14-15 Nge nei gab nge brequne godo di ane quenge quengene wand bad kin te yuwon.

Nu umbo yuwon pu kuse. Nu nimand ren kin ni chumbuai kin wand ri vindo. Beghi mand tende ris kin ire ire nyamb rany di chumbuai kin wand ren simbe ndiny.

Jud

Jems ni kiqam iri nas, ni nyamb Jud, di Jud ni nyumo raqe wen ur nindiq. Jud ningg nyumo raqe wen ni tughe nde ur nindiq kin te simbe nand segi. Ni wute wandoqi kin wand wute bei meny kin te ningg wu wand nand. Wute wandoqi kin wand wute bei meny kin men ni mari God ni nikin nde nei pene wute yuwon nuany kin tende pe beghi nitamu powi. Jud nari wand puch ven te nganye, pudi ni wand aye wandoqi kin te mari God ni beghi pugri nitamu powi, te ningg bu beghi segine yumbo ur brequ bad. Te ningg bu Jud wute simbe nindiny ei ni wute men kin ningg yeng ruwo yuwon di gre pu yeru di God nde rar pe yuwonne ei ris.

1 Nge Jud, nge Jems kiqam, di nge Jisas Kraist ningg yembe ye wuti. Nge nyumo raqe wen ur gidiq di nungoqi wute God ngam nirauq ninde wandi pre kin nungoqi keuq. Te nungoqi God beghi wuyi quan nganye yawo nirauq righe di Jisas Kraist nungoqi yeng nuauq kin nungoqi nde keq wundo.
2 Nge God pengu gidig ei ni nungoqi yuwon nuauq ei nungoqi wute aye yawo wutony kin yumbo ur, umbo yuwon pu kuse kin yumbo ur, di wute aye yawo wurany righe kin yumbo ur nungoqi nde quan nganye bre.

Wute wandoqi ye mingg yeng wawo yuwon

3 Nge mand nganye, nge nyumo raqe wen ur gidiq nungoqi keuq ei otiwo Jisas nungoqi beghi ane nitamu powi ye te kin wand simbe guduq yawo nganye kuregh. Pudi muq nge nei gab kin nge Jisas ningg wand yuwon ye te ningg yeri guduq ei nungoqi wand te wat rise gre di gre pu yequ. Jisas ningg wand yuwon ye te God nikin wute neny pre. Ni neny ire simbene nand di rise rise te kin rise ye.
4 Te pugri nungoqi nei wamb segine wute ninge nungoqi nde mar mo pre. Wute God nari kin pugrine mas segi kin men ni mai te yabe chuqone God ningg buk pe simbe mand pre. Wute men ni God beghi yawo nitong di yuwon nuangu kin wand te mare mitinde di mari, God beghi yawo nitong ye, pugri bu beghi segine minyuw kin yumbo ur brequ nganye kin te yembe bidiny. Di Jisas Kraist, ni irine beghi quayi kiyi di Yumbui te, wute men ni dob meng ye.
5 Te piyi nungoqi wand ren wutungu di nei wamb pre, nge mune nganye nei kitrauq ningg. Te pugri asi Yumbui nikin wute Isip pu ghav nindiny Isip si riraq rindi. Pudi dobu ni wute ni nei rimbig segi kin te brequ nindiny.
6 Di angelo ninge nikin yembe oghine mand segi di nikin yembe te si mare kin te nei wumbiny. God ni sen nase nase te kin nase ye pe taq namb pu burpoq pe maghe yemu. God ni tende nawo yemu di ni wute ir nawo ye nginy yumbui te ghimbi muang. Nginy te ningg di God ni wand nutungu.
7 Di Sodom Gomora teri di tiqe woju ninge ninde tumo yeru kin wase namb ye te nei wumbiny. Wute te kin ni angelo men puq men kin pugrine puq ren. Ni yumbo ur brequ isis rind di nyumbueg segi segi wand meny kin yumbo ur te kin pugri ye brequ nganye yembe rindiny. Di God ni wase awu kuso segi ye tende pe ni brequ nindiny. Mai te kin buqod di nei bab wute yumbo ur brequ rind kin otiwo ni mai te kinne riraq ye.
8 Wute brequ men ni yumbo ur ren kinne nganye qa puq men ye. Ni ruqo nyemb isis mamb di ruqo nyemb te puq rem di nikin ghimbi pe yumbo ur brequ mand. Ni God dob meng di wam kin angelo yumbui nyamb kin te wand brequ mindim ye.

9 Ni oyi angelo pugri puq mem pudi angelo nyamb kin Maikel ni oyi mune
yumbo ur te kin puq nen segi. Ni Satan temi wuti tughe ei Moses ningg
ghimbi nitaqwi ye te ningg oyi oyi wand pe mege, pudi angelo Maikel ni
Satan wand brequ nindig segi. Pudi ni oyi Satan pugri puq nindig nari, “Te
piyi Yumbui nikin grine ei nu yembe new ye.”
10 Pudi wute men oyi ni yumbo yumbo buagi nei mimbiny segi ye te wand
brequ mindiny. Ni yumbo ninge nei mimbiny pudi oghine nei mamb segi.
Ni umo dabo kin nei oghi ye vise segi ye te kin pugri. Nikin nei brequ umbo
pe rise ye te kin pugrine puq men ye. Yumbo te di ni quan nganye brequ
rindim ye.
11 Ni mai yumbui nganye ei mare ye. Ni Kein ningg ngim pe maru. Di ni
wet bidi yawone kurem. Ni yumbo buagi puq men kin tende ni wet bidine
ei materi yawo kurem. Ni pugri puq men kin te ni Balam ningg wandoqi
kin ngim pe tende maru. Di Kora wand sange nand kin pugrine ni mune
wand sange mand. Pugri bu Kora mai niraq kin pugrine ni mune miraq ye.
12 Pripri nungoqi non nimand ane oyi oyi chumbuai wand ningg wikur di
mir wand, di wute men yumbo brequ kin pugri mandi nungoqi ane was. Ni
mir yumbui pe mas ye te kin nei mimbiq di minyuw mati segi ye, ni pripri
nikin ghimbine nei mimbiny ye. Ni wuye quari wumb pudi wuye nganye
wundi segi nyumurighi niraq no ye te kin pugri. Di ni nyumo yi rise kin
puayi pudi rise segi ye te kin pugri. Di ni nyumo quari gub pre di puate
mune bi muaq ye te kin pugrine, ni mati pre di mune nganye mati.
13 Ni minyuw kin yumbo ur te gherim seme ri kuyo kin pugri, di ni
minyuw kin yumbo ur brequ puq men kin te gherim seme bir kus di napu
ruwi ye te kin pugrine raqe ruso. Ni tomnji dugri nikin sunyi pe pu bi mo ye
te kin pugri. Pugri bu God ni sunyi quan nganye burpoq rip di quari rimb
ye te nipim ruso pre. Ni tende ei maghe yemu yemu te kin yemu ye.
14 Enok Adam ningg kuqo. Adam nde pu riti ri kuqo tit 6-pela pre muq
Enok te 7. Enok ni God nde pu nei natevi di wute men ningg wand ven
simbe nand nari, “Nge guqod Yumbui nikin angelo yuwon ye tausen nganye
buagi ane mandi ye.
15 Ni nandi ei wute buagi qi pe kin ir nawo ye. Di tende puayi ni wute God
nari kin pugrine ris segi di yumbo ur brequ rind kin te brequ nindiny. Te
pugri ni yumbo God segi puq nand kin te puq ren, yumbo yembe rindiny
kin yumbo ur te God nari kin pugri segi di ni God wand brequ rindig.”
16 Wute wandoqi kin men ni pripri minyang mand di yumbo pughe kin
ninde puq ren kin te ningg umbo yuqo mati. Ni pripri nei brequ nikin umbo
pe rise ye te kin pugrine ei puq men yawo kurem. Ni pripri quan kumo mari
bijeyi mase di nikin nyambne mindiri riwo. Di ni pripri wandoqi mand
yumbo ur yuwon ye bei mand ei wute oyi sabi rindim ningg mari.

God nei wumbig kin yumbo ur te ei wat rise gre

17 Pudi nge mand nganye, nungoqi beghi Yumbui Jisas Kraist nikin aposel
asi wand simbe munduq kin te ei nei wumbiny.
18 Ni nungoqi simbe munduq mari, “Ngeri pre yamb tumo kin tende puayi
di wute nungoqi wand peq munduq kin mandi ye. Wute te ni God nari
kin pugrine puq men segi kin nei brequ nikin nde umbo pe rise ye te kin
pugrine ei puq men ye.”
19 Ni simbe munduq kin wute men qa mandi nungoqi Jisas nei wumbig
kin wute bir muaqu ye. Ni qi wen kin nei brequ ninde umbo pe rise ye te
kin pugrine ei puq men ye. Wute te God ningg Ququ ninde nas segi.

20 Pudi nge mand nganye, nungoqi Jisas nei wumbig kin nei nungoqi nde
rise ye te quan nganye yuwon ye. Nungoqi nei te ei puq weny yumbui ruso.
Di Ququ Yuwon Ye ningg gre pe ei God ane wand.
21 Muq nungoqi beghi Yumbui Jisas Kraist ni nungoqi yawo nitouq di
nitaqu wowi was was te kin was ye te ghimbi wuany pu was ye ven nde
puayi, nungoqi God nde tumo wandi te ei ni nungoqi yawo nirauq righe
righene.
22 Nungoqi nimand aye God oghine nei rimbig segine kin te yawo wutony
di ghav wundiny.
23 Wute ninge wase pe tumo rundo pu ris. Nungoqi ni ghav wundiny
di brequne mune wate rindi. Wute ninge qi wen kin nei brequ isis ninde
umbo pe rise, di ni pripri yumbo ur brequ mand. Nungoqi ni ghav wundim
ei ni Yumbui nde mandi. Pudi yeng wawo yuwon eti nungoqi ni mingg
yumbo ur brequ te wutam ri. Nungoqi ni yawo wutom pudi ni yumbo ur
te puaq wand yuwon.

God nyamb bidivi viyo

24 God ni nungoqi ghav nunduq di ir waghe segi kin tuqui. Ni yuwon
nganye, ni nungoqi nitaqu no ni ane was unje wap segi yuwon pu was, di
quan nganye chumbuai wand.
25 God ni irine God di beghi nitamu powi kin. Beghi Yumbui Jisas Kraist
nde gri ni nyamb bidivi viyo. Ni yumbui nganye, ti yumbui, gre yumbui, di
yumbo buagi ninde gre pe rise. Ni yabe chuqone pugri nas, muq pugrine
nas, di otiwo mune pugrine ei nas nas te kin nas ye. Te nganye.

Revelesen

Jon Jisas ningg aposel iri ni nyumo raqe wen ur nindiq. Ni ailan iri Patmos puq mindig kin tende taq yenu kin tende puayi nyumo raqe wen ur nindiq. Ni nyumo raqe wen ur nindiq kin tende puayi Rom kin gavman ni wute Jisas nei rimbig kin te ni veri. Te pugri eti ni Jisas Kraist yumbui nyamb rirang di ni Rom mingg king yumbui nyamb rirang segi. Te ningg di ni wute Kraist nei rimbig kin unje map mai isis meny. Jon nyumo raqe wen ur nindiq ei Kraist ningg wute ni gre pune yeru Jisas nei rimbig. Piyi ni mambui riti, pudi gre pu yeru.

Di te kin te Jon ni ruqo nyemb kin pugri pe Jisas nandi nitanyi no yumbo buagi bei neng, di ni kopuqu wand pe rise. Ni yumbo otiwo ruwi kin te bei neng. Di ruqo nyemb pe Jisas ni Satan di veri aye te ane nyinge nawo maghe kin nuqond. Di ni bei nand te pugri wute Jisas nei rimbig kin te ni ane God nde tiqe pe ris ris te kin ris ye.

1 Jisas Kraist yumbo suqo pu rise ye raqe nand kin ren te God naip no ei ni ningg yembe ye wute te yumbo pughe ei brequne ruwi ye te ningg simbe nindiny. Jisas ni ren kin raqe nand kin te ni nikin angelo iri tiqi nundog ni te yembe ye wuti iri Jon nde nondo yumbo buagi raqe nand.

2 Jon ni yumbo buagi nuqond kin te ningg simbe nand. Ni simbe nand kin te God ningg wand di wand nganyene kin Jisas Kraist raqe nand kin te simbe nand.

3 Wuti propet kin wand buk wen ningg rise kin te wute buagi nde rar pe nuqond ye ni chumbuai nand ye, di wute wand ren nde rise kin rutungu di umbo pe ruwo ris ye ni chumbuai rind ye, te pugri ngeri tumo rind.

4-5 Nge Jon wand ren ur gad. Wand ren te wute Jisas nei rimbig kin ni tiqe 7-pela pu Esia opu yeru kin tende ris ye ni ningg ur gad.

God ni muq nas, asi nganye nas, di otiwo nasne ye. Ququ 7-pela pu ninde sia king pe rar ngimine yemu. Jisas Kraist, ni yumbo buk wen nde rise kin tuquine di nganyene raqe nand, di wute mati kin nde pu ye nawo nes newo ye, di qi pe kin king buagi ninde si nambu mas ye. Nge God pengu gidig ei ni di Ququ 7-pela pu di Jisas Kraist ni nikin nei pene wute yuwon muany di umbo yuwon kin te nungoqi nde rundo.

Jisas Kraist ni beghi yawo nirangu righe di ninde yavi pe beghi yumbo ur brequ pe pu puaq nundumu,

6 di ni king ningg nas, beghi ninde si nambu prist kin pugri pas ei ni God di kiyi ningg yembe bad. Ni ei nyamb yumbui di gre ane beg beg te kin rise. Te nganye.

7 Nungoqi wutungu, ni wuye quari pe gri nandi, di wute buagi ni ruqoind ye. Wute ni yir baq mindig kin ni anene muqoind ye. Di wute tit buagi qi pe kin ni ningg quanji rind ye. Yumbo ren kin te nganyene puq ren ye. Te nganye.

8 Yumbui God Gre Nganye Kin ni nari, “Nge yembe puate ki righe di yembe omo kawo. Nge muq kas, asi nganye kas di otiwo kasne ye.”

Wuti iri wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni gib namb

9 Nge Jon nge nungoqi mand, buagi ane mai pare, God nde si nambu pas, di waghine Jisas nei bibig kin te ningg mai pare. Nge God ningg wand di wand nganyene kin Jisas raqe nand kin te simbe gad kin te ningg nge ailan woju iri Patmos puq mindig kin ven nde taq pu yengu.

10 Yumbui mune nes newo kin nginy te ningg Ququ Yuwon Ye gre ane nge
puq negh di nge nde dobu gri wuti iri quan kumo nganye wand nand kin
gibe ko te kutungu. Ni gibe ko te biugel kin pugri,
11 di ni nari, “Nu yumbo guqod kin te buk umo chongo pe kin tende ur
ghand di wute Jisas nei rimbig kin tiqe 7-pela pu ren ningg ris ye ninde
yi ruso: Te Epesus, Smerna, Pergamum, Taiataira, Sardis, Piladelpia di
Laodisia nde yi ruso.”
12 Nge tindi godo ei wuti nge wand simbe nindigh kin te guqoid ningg. Di
nge tindi godo kin tende puayi nge lam mawo ris kin yumbo gol pe yembe
mindiny kin te 7-pela pu yeru guqod.
13 Di wuti iri wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye ni gib namb kin
ni lam mawo ris kin yumbo tende mingi yenu guqoid. Ni chongo dobui iri
naghe no nyinge gubuq pe tiq nase kin te neri naghe di yumbo ire gol pe
yembe munduw kin te mand pe wureq nimbiq.
14 Ni ngawu di yu te sipsip iny kin pugri di mare kin pugri quem rimb, di
ni rar te wase nyungu kin pugri ti wuri.
15 Ni nyinge te yumbo ire ain gib wumb ye brons puq munduw kin wase
mindaq chongo pe nyang mamb ei yumbo te ti riri kin pugri, di ni gibe ko
te wuye roru quan kumo mari kin pugri.
16 Ninde si tuan pe opu ni tomnji 7-pela pu nat mase pu yenu, di mame
dobui opu opune sawo rise kin te ninde mim pe gri neyi ni. Ni quenge te
nginy di nginy ti buagi quanne riyi ri kin pugri.
17 Nge ni guqoid kin tende puayi nge ninde nyinge tingi pombri ko kati pu
pugri kase. Muq ni si tuan nge nde ni kuyo di nari, “Wune ghamb wayequ,
nge ye kawo kas di nge dobu nganye kas.
18 Nge te kas kas te kin kas ye. Nge kati pre pudi nu tungu nge mune kes
kewo di kas kas te kin kas ye! Di wute mati kin yumbo ur di mati kin tiqe
te kin ki nge kait nase.
19 Pugri bu nu yumbo guqod kin te ur ghand, te yumbo muq di otiwo ruwi
kin te.
20 Nu tomnji 7-pela pu nge nde si tuan pe mase guqod di lam mawo ris
kin yumbo gol pe yembe mindiny kin 7-pela pu guqod kin ni puate te pugri:
Tomnji 7-pela pu te wute Jisas nei rimbig kin tiqe 7-pela pe ris ye ni te angelo
7-pela pu, di lam mawo ris kin yumbo 7-pela pu te wute Jisas nei rimbig kin
tiqe 7-pela pe ris ye te.”

2

Wute Jisas nei rimbig kin Epesus ris ye ni ningg wand

1 Ni nge simbe nindigh nari, “Angelo wute nge nei rimbigh kin Epesus ris
ye te yeng nuany kin ninde wand ren ei ur ghand: Wand ren te nge, wuti
tomnji 7-pela pu si tuan pe opu kat mase di lam mawo ris kin yumbo 7-pela
pu gol pe yembe mindiny kin tende mingi nyinge kare kin, nge ningg wand.
2 Nge nungoqi yumbo ur te nei gab. Te pugri nungoqi yembe kumo wand,
di waghine mai ware kin te nei wamb. Nge nei gab nungoqi wute brequ rar
wuqond mar mo ye tuqui segi. Nungoqi wute mari ni aposel puq mand pudi
segi ye te wap wi mewo di nei wamb ni wandoqi mand.
3 Nungoqi waghine nge nde nyamb pe mai ware, di te kin ningg nge nei
wumbigh kin te si ware segi.
4 “Pudi nge yumbo ninge nungoqi unje wap kin te ningg simbe guduq
ye. Asi nungoqi nge nei wumbigh urupuine kin tende puayi nungoqi wute
yawo wurany righe, muq nungoqi yumbo ur te si ware.

5 Nungoqi asi pughe gri was di muq ir waghe pre kin te nei wamb. Nei
ware witinde di yumbo ur asi nge nei wumbigh urupuine puq wen kin tene
mune puq wen. Nungoqi pugri puq wen segi, tedi nge godo nungoqi lam
muaq yequ kin yumbo te puaq gidiq di tende mune yequ segi. Nungoqi nei
ware witinde tedi nge puaq gidiq segi.
6 Pudi nungoqi yumbo yuwon taq ren yembe wundiny: Nungoqi Nikolas
ningg wute ni mingg yumbo ur te yambu wureny, te nge mune yambune
kireny.
7 “Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei Ququ wute nge nei
rimbigh kin ni ningg wand simbe nand kin ren ei nutungu. Wuti iri ni
yumbo ur brequ buagi nyinge nawo righe ye nge ni ngiq gidig di ni nginy tu
wam God ningg wuny tende nyumo wute me mas ye tende pu mir nateri.”

Wute Jisas nei rimbig kin Smerna ris ye ni ningg wand

8 “Angelo wute nge nei rimbigh kin Smerna ris ye te yeng nuany kin ninde
wand ren ur ghand: Wand ren te nge, wuti ye kawo kas di dobu nganye kas
nge kati di mune kes kewo ye, nge ningg wand.
9 Nge nungoqi mai ware kin di nungoqi yumbo segi kin te nei gab, pudi
ququ pe gri nungoqi yumbo quan kin pugri was. Wute mari ni Juda kin
pudi ni nganyene Juda kin segi, pudi ni Satan ningg wute tit te kin ye ninge
ni nungoqi wand brequ munduq kin te nge nei gab.
10 Nungoqi mai ware ye di te kin ningg wune wamb wayequ. Nge
nungoqi simbe guduq, ququ brequ mingg yumbui ni nungoqi kin ninge
taq numbuqu ei nungoqi tuqui nupuqu ye. Di wute nungoqi unje mupuqu
ningg mai isis meuq ruso nginy 10-pela pu wawo ye. Nungoqi gre pu ei
yequ, piyi nungoqi mumbuequ wati ningg pudi gre pu ei yequ. Nungoqi
puq wen tedi nge nungoqi oyi guduq kin te nungoqi was was te kin was.
11 “Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei Ququ wute nge nei
rimbigh kin ni ningg wand simbe nand ye ren ei nutungu. Wuti iri ni
yumbo ur brequ buagi nyinge nawo righe ye ni otiwo wute mai yumbui
riraq riraq te kin ris kin tende puayi ni mai te niraq segi.”

Wute Jisas nei rimbig kin Pergamum ris ye ni ningg wand

12 “Angelo wute nge nei rimbigh kin Pergamum ris ye te yeng nuany kin
ninde wand ren ur ghand: Wand ren te nge, wuti mame dobui yeng kin
sawo opu opune rise ye kait nase ye, nge ningg wand.
13 Nge nei gab nungoqi was kin tiqe yumbui pe tende te Satan ni nikin
sia king pe tende nas. Pudi nungoqi nge nyamb wat rise gre di nge nei
wumbigh kin te si ware segi. Te Antipas nas kin tende puayine nge nei
wumbigh. Antipas ni nungoqi was kin pe tende nge ningg wand yuwonne
nganye simbe nand ye ni Satan ni nas kin pe tende mi nati, pudi nungoqi
nge nei wumbigh kin te si ware segi.
14 “Pudi nge yumbo ninge nungoqi unje wap kin te ningg simbe guduq
ye: Nungoqi nde wute ninge ni Balam ningg wand wute bei neny kin te rit
rise kin tende ris. Balam ni Balak wute Israel kin puamb nuany yumbo ur
brequ rind ningg bei neng. Ni nari god wandoqi kin mir mem kin cham te
riq, di nyumbueg quayi ane segi segi rise kin yumbo ur brequ rind.
15 Te kin pugrine nungoqi kin ninge ni Nikolas ningg wute ni wand brequ
te rit rise.
16 Pugri bu muq nei ware witinde! Nungoqi yumbo ur te si ware segi, tedi
nge brequne godo di nge mame dobui nge nde mim pe gri neyi ni kin tende
pe ni ane bege.
17 “Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei Ququ wute nge nei
rimbigh kin ni ningg wand simbe nand ye ren ei nutungu. Wuti iri ni

yumbo ur brequ buagi nyinge nawo righe ye te nge mana suqo pu wuse kin te ninge geg ye. Di nge wet quem kin iri nyamb urupui ur pu rise kin te anene geg ye. Wuti wet te neti nowi kin nine di nyamb te nei namb.”

Wute Jisas nei rimbig kin Taiataira ris ye ni ningg wand

18 “Angelo wute nge nei rimbigh kin Taiataira ris ye te yeng nuany kin ninde wand ren ur ghand: Wand ren te nge, God ningg wo, nge ningg wand. Nge rar te wase nyungu kin pugri ti wuri, di nge nyinge te yumbo ain gib wumb ye ire brons puq munduw kin chongo pe nyang mimbiq pu wuse ti wuri kin pugri ye.

19 Nge nungoqi yumbo ur, nungoqi wute yawo wurany righe kin di nge nei wumbigh kin, nungoqi yembe wand kin di waghine mai ware kin te nge nei gab, di yumbo ren kin te nungoqi muq mune quan nganye puq wen, asi nge nei wumbigh urupuine puq wen kin pugri segi.

20 “Pudi nge yumbo ninge nungoqi unje wap kin te ningg simbe guduq ye. Nungoqi nyumbueg ire Jesebel ni wuri ni propet ire puq wund nungoqi ni segi puq wunduw segi. Ni wand wute bei weny kin te ningg ni nge yembe ye wute ninge unje wup di ni nyumbueg quayi ane segi segi rise kin yumbo ur brequ rind di god wandoqi kin mir mem kin cham te riq.

21 Nge ni ngimne nyumbueg kin yumbo ur brequ te si wure ningg ghimbi kuaw pu kas, pudi ni te kin si wure ye nei rise segi.

22 Pugri bu nge ni di wute ni ane yumbo ur brequ rind kin te ane brequne num yumbui keny ye. Ni yumbo ur brequ wund kin te si rire segi, tedi nge muq ni mai yumbui keny ye.

23 Nge ni ningg wute buagi te gab riti ye. Te ei wute nge nei rimbigh kin buagi nei rimb te pugri nge wuti wute umbo di nei gudony ye, di nge nungoqi ire ire nungoqi yumbo yembe wundiny kin pugrine ei oyi guduq ye.

24-25 Muq nge nungoqi Taiataira kin aye ninge nungoqi Jesebel ningg wand wute bei weny kin te wutungu segi ye di ni ningg wute riri Satan ningg nei suqo pu rise kin puq rind ye te wateri segi ye nungoqi ningg mune simbe gad. Nungoqi nge wand yuwon ye nungoqi wateri pre kin tene ei wat rise pu was ruso nge mune godo. Nge nungoqi yumbo aye mune puq wen ningg kari segi.

26-27 “Wuti iri ni yumbo ur brequ buagi nyinge nawo righe di nge kari kin pugrine puq nen nen nas nge godo ye te nge gre wuyi nde pu kateri kin te ni geg di tiqe buagi ninde si nambu yeru. Ni botu ain pe yembe mindig kin te nait nase te pugri ni gre quan nganye rise di tiqe buagi ninde nambu yeru, di tiqe buagi te qi os kin pugri nambri bir bir yeru. *[Sng 2:9]*

28 Di nge ni tomnji yamb guay te anene geg ye.

29 “Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei Ququ wute nge nei rimbigh kin ni ningg wand simbe nand kin ren ei nutungu.”

3

Wute Jisas nei rimbig kin Sardis ris ye ni ningg wand

1 “Angelo wute nge nei rimbigh kin Sardis ris ye te yeng nuany kin ninde wand ren ur ghand: Wand ren te nge, wuti God ningg ququ 7-pela pu nge nde si nambu mase ye di tomnji 7-pela pu kat mase ye, nge ningg wand. Nge nungoqi yumbo ur te nei gab. Nungoqi nge nei wumbigh gre kin nyamb rise, pudi muq si ware pre.

2 Munene nge nei wumbigh gre! Yumbo ur oghi kin ir righe ningg tumo
pu rise kin te wat rise gre ei ni pre segi. Te pugri nungoqi yumbo ur nge
God nde rar pe yuwon kin puq wen ye te omo wawo nge guqod segi.
3 Pugri bu nungoqi yumbo wateri di wutungu pre kin te ei nei wumbiny,
nungoqi te kin pugrine puq wen di nei ware witinde. Pudi nungoqi yumbo
ur yuwon kin te puq wen segi, tedi nge wuti nyungu kin pugri godo di
nungoqi nge pughe puayi godo kin te nei wamb segi ye.
4 "Pudi nungoqi Sardis nungoqi kin wute ninge ni chongo te qi ritany segi.
Ni chongo quem kin rire righe di nge ane nyinge pare ye, te pugri ni puq
ren kin tuqui.
5 Wuti iri ni yumbo ur brequ buagi nyinge nawo righe ye ni wute ren kin
pugrine chongo quem kin nare righe ye. Nge ni nyamb wute ris ris te kin
ris ye ni nyamb rise kin buk yumbui pe rise ye te puaq gad segi, pudi nge
wuyi di nikin angelo ane simbe gidim kari ni nyamb te rise ye.
6 "Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei Ququ wute nge nei
rimbigh kin ni ningg wand simbe nand kin ren ei nutungu."

Wute Jisas nei rimbig kin Piladelpia ris ye ni ningg wand

7 "Angelo wute nge nei rimbigh kin Piladelpia ris ye te yeng nuany kin
ninde wand ren ur ghand: Wand ren te nge, wuti yuwonne nganye di wand
nganyene kin nge nde rise ye, nge ningg wand, di nge Devit ningg ki kait
nase ye. Yumbo nge bi kawo kin te wuti iri nare righe kin tuqui segi, di
yumbo nge kare righe kin te wuti iri bi nawo kin tuqui segi.
8 Nge nungoqi yumbo ur te nei gab pre. Nge nungoqi ngim ir kuauq pu
wuse, di wuti iri imb nawo tiq segi. Nge nei gab nungoqi nyamb te yumbui
segi, pudi nungoqi nge wand te wat rise gre di nge nyamb te suqo wuragh
segi.
9 Wute ninge Satan ningg wute tit pe kin ni riri ni Juda kin pudi segi, ni
wute wandoqi rind kin. Nge ni puq keny rindi nungoqi nde nyinge tingi
pombri ruso di ruqond nge Jisas nge nungoqi yawo kirauq righe.
10 Nungoqi nge ningg wand irepene wutungu di waghine mai ware. Pugri
bu muq nge oyi mune otiwo mai wute buagi qi pe kin tuqui rip ningg ruwi
kin tende puayi ghav guduq gre pu yequ mai ware.
11 "Nge brequne mune gadi ye, pugri bu wand yuwon kin nungoqi wateri
pre kin te wat rise gre. Te ei wute aye oyi nge nungoqi oyi guduq kin te
mitaquri segi.
12 Wuti yumbo ur brequ buagi nyinge nawo righe ye nge ni yuwod kin
pugri nge te God ningg baj pe kowi yenu. Ni aye pe no segi nganye. Di nge,
nge te God ni nyamb te ninde ur gad, di nge God ni tiqe yumbui ni nyamb
te ur gad. Te Jerusalem urupui nge te God nde pu nginy tu si wuraq wuti
wi kin te. Di nge te nyamb urupui te anene ninde ur gad.
13 "Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei Ququ wute nge nei
rimbigh kin ni ningg wand simbe nand kin ren ei nutungu."

Wute Jisas nei rimbig kin Laodisia ris ye ni ningg wand

14 "Angelo wute nge nei rimbigh kin Laodisia ris ye yeng nuany kin ninde
wand ren ur ghand: Wand ren te nge, wuti kari God ningg wand buagi te
nganyene puq gad ye, wuti God ningg wand te tuquine di nganyene simbe
gad ye di nge nde gri God yumbo buagi yembe nindiny ye, nge nde ningg
wand.
15-16 Nge nungoqi yumbo ur te nei gab, te pugri nungoqi nge quan nganye
nei wumbig gre segi di nge quan nganye dob wegh segi. Nge nde nei pe
nungoqi nei irene vise ningg kari. Pudi nungoqi mingi mingine was kin te
ningg nge nungoqi puaq guduqu wo ningg tumo.

17 Nungoqi wari, ‘Nge muq tuqui, nge muq yumbo quan rise, di nge
yumbo aye pughe ningg ei kari.’ Pudi nungoqi nei wamb segi nungoqi quan
nganye brequ wase, yivany gib wamb, yumbo segi, rar ghave kin, chongo
segi, di umbo gawo omone yequ.
18 Pugri bu nge kari, nungoqi nge nde ei gol wase mande ir mawo pre kin
te wong wand, ei nungoqi yumbo quan rise kin tuqui. Di yumbo ghimbi
buag ware kin te chongo quem kin nge nde pu wong wand, ei nungoqi
minyuw kin ghimbi omone rise kin te suqo ware. Di rar kin marasin te
nge nde pu wong wand rar pe wawo righe ei yuwonne rar wat.
19 “Wute nge yawo kirany righe kin te nge ni ker kuany di bei keny. Pugri
bu nungoqi mingi mingine was kin yumbo ur te si ware di nge quan nganye
nei wumbigh gre.
20 Te qond. Nge ven yengu. Nge ngimrawu yengu di baq gad. Wuti nge
gibe ko nutungu di ngim bi nuaq, te nge kar godo ni ane mir bad di ni nge
ane mir bad.
21 Wuti yumbo ur brequ buagi nyinge nawo righe ye nge kari ni nge temu
nge nde sia king pe pas. Ni nge yumbo buagi nyinge kawo righe di wuyi
temu ni nde sia king pe pas kin pugrine ni nge temu pas ye.
22 “Wuti iri ni nutungu kin tuqui tedi ange nuaq ei Ququ wute nge nei
rimbigh kin ni ningg wand simbe nand kin ren ei nutungu.”

4

God ni nikin sia king pe nas

1 Tende dobu nge rar kat di God nas kin tiqe pe ngim ire bi pu yequ gudoq.
Di wuti asi nge wand simbe nindigh di ni gibe ko biugel kin pugri ye te mune
nari, “Ren ghowi ghandi nge nu yumbo ren nde dobu aye ei mune ruwi kin
te bei kew.”
2 Di brequne Ququ gre ane nge puq negh di God nas kin tiqe pe sia king
ire yequ di wuti iri sia king pe tende nas kin te guqod.
3 Wuti tende nas guqoid kin ni ghimbi te wet jaspa di konilian ni ti riri kin
pugri ti riri. Di eirdab ni ti wet emeral ni quan nganye ti riri kin pugrine ti
kuri di sia king pe te kuwi godo gudi.
4 Sia king pe tende sia king aye 24-pela pu yeru yeru rundo rindi di quayi
kiyi 24-pela pu ni tende mas. Ni chongo quem kin mare righe di king hat
gol pe yembe mindiny kin te ngawu pe mare righe.
5 Sia king pe tende pu pris naghe, riri di kimereg naghe. Sia king rar ngimi
te lam 7-pela pu namb namb yeru. Ren te God ningg ququ 7-pela pu.
6 Di sia king rar ngimi wute nyinge mare mo mandi kin sunyi te glas kin
pugri ti riri di guqod kin gherim gib gub.
Sia king yeru pe mingi tende nge yumbo urupui ris kin 4-pela pu yeru
guqod. Ni sia king ire mingi yequ kin tende yeru yeru rundo rindi. Di ninde
ghimbi pe rar nganye buagi rise, ninge rar ngimi di ninge dobu gri.
7 Yumbo ire laion gib wumb ye te ye wuwo gudoq. Tende dobu ire kau gib
wumb ye gudoq, tende dobu aye ni quenge te wutamu quenge kin pugri ye
gudoq, di dobu nganye te wapi wubquru gib wumb kin ni nimbraqe wutari
wi ruso pu yequ gudoq.
8 Yumbo ren buagi ane ire ire nikin nimbraqe 6-pela pu rise. Di rar ane
rise rise rundo rindi di nimbraqe nambu gri te anene rar rise. Burpoq di
bogisumb ni yuwo riri,

“Yumbui God Gre Nganye Kin, ni yuwon, yuwon, yuwon nganye nas. Ni
asi nas, muq nas, di otiwo nasne ye.”

Di ni riri kin te pre segi.

9 Yumbo 4-pela pu te ni wuti sia king pe nas kin, wuti nas nas te kin nas
ye, te nyamb yumbui reng, ni nyamb rindivi viyo, di chumbuai rindig kin
tende puayi
10 quayi kiyi 24-pela pu te ni wuti sia king pe nas kin te ninde rar ngimi
pombri mo mase di ni God nas nas te kin nas ye te yumbui nyamb mirang.
Ni te king hat te ninde sia king qunambe mawo rise di mari,
11 “Beghi Yumbui di God, nu irine wute buagi nu nyamb rindivi viyo, nu
nyamb yumbui rew, di nu gre te ningg chumbuai runduw ye tuqui. Te pugri
nu yumbo yumbo buagi te yembe gudiny, di nu non nde nei pene ni yembe
gudiny di ni ris.”

5

Sipsip Wo buk umo chongo pe kin te nitaqwi

1 Nge yumbo aye guqod kin te wuti sia king pe nas kin ni buk umo chongo
pe yembe munduw kin ire nitiq wuse pu nas. Buk te ninde si tuan pe wuse,
ni opu opune ur rise di kandel umbo 7-pela pu ritiq wuse.
2 Di nge guqod angelo gre kin iri quan kumone ngam nare nari, “Tughe
bu God nari ni kandel umbo puaq nand di buk umo chongo kin wen bure
nindiq kin tuqui?”
3 Pudi wuti iri God nas kin tiqe pe kin o qi pe o qi tamu kin iri buk umo
chongo pe kin wen bure nindiq di nundoq tuqui segi.
4 Wuti iri buk te bure nindiq di nundoq tuqui segi bu nge quan kumo
quanji gad.
5 Muq quayi kiyi iri nge ningg nari, “Quanji ghand wayequ. Wuti ye nawo
kin iri wute mari ni Laion Juda mingg wute tit pe gri nandi ye puq mindig
kin te qoind. Ni nyamb yumbui kin di ni Devit ningg kimem. Ni veri buagi
nyinge nawo righe. Ni kandel umbo puaq nand di buk umo chongo pe kin
bure nindiq tuqui.”
6 Di nge Sipsip Wo iri guqoid, ni mi pre kin pugri di ni sia king pe mingine
yenu. Ni kom 7-pela pu di rar 7-pela pu. Ni rar 7-pela pu te God ningg ququ
7-pela pu tiqi nundom tiqe buagi qi pe yeru kin ninde mo ye te. Di yumbo
urupui ris kin 4-pela pu quayi kiyi ane ninde yeru yeru rundo rindi.
7 Ni no di buk wuti sia king pe nas ye ninde si tuan pe nitiq wuse pu wuse
ye te nitaqwi.
8 Ni buk nitaqwi pre yumbo urupui ris kin 4-pela te di quayi kiyi 24-pela
te ni Sipsip Wo nde pombri ruso. Ni kin kin yumbo gita gib rimb kin hap
puq mindiny kin te mat rise di mueq gol pe yembe mindiny kin mat rise.
Mueq tende yumbo tuqo yuwon riri kin mawo righe bre pu rise kin te mat
rise. Yumbo tuqo yuwon kin ren te God ningg wute ni God pengu rindig
kin te.
9 Di ni yuwo urupui ire mari, “Nu irine buk te taqwi di kandel umbo puaq
ghand ye tuqui, te pugri nu mi kuati pre di nu yavi pe wute wong guad di
ni God te. Te wute tit buagi, wand tuan buagi, ghimbi chongo isis, di kantri
buagi kin.
10 Nu ni puq kueny king irine nde si nambu prist kin pugri ris ei ni beghi
God ningg yembe rind di qi pe yumbui ningg ris.”
11 Muq nge rar kat di angelo nganye buagi mari kin te kutungu. Ni nganye
buagi nganye, tausen tausen, di 10 tausen 10 tausen kin pugri. Ni sia king,
yumbo urupui ris kin 4-pela, di quayi kiyi 24-pela tende yemu yemu mondo
mandi.
12 Di ni quan kumone yuwo mand mari, “Sipsip Wo nu irine nyamb
yumbui kuateri tuqui ye, nu mi kuati ei wute buagi ni nu yumbui kuas

kin gre, di yumbo buagi kuateri kin, di nu nei oghi kin, di gre te ningg nu nyamb rindivi viyo. Nu irine ei nyamb yumbui pew, di nyamb bidivi viyo, di chumbuai buduw."

13 Muq yumbo buagi God nas kin tiqe pe kin, qi pe kin, qi tamu kin, gherim wam kin di tamu kin ni yuwo riri kutungu. Ni riri, "Wuti sia king pe nas kin di Sipsip Wo ni ei chumbuai buagi, nyamb yumbui, ti, di gre ane materi. Di pugri rise rise te kin rise."

14 Di yumbo urupui ris kin 4-pela te riri, "Te nganye." Di quayi kiyi 24-pela pu te pombri mo ni temi yumbui nyamb miram.

6

Sipsip Wo kandel umbo buk ritiq wuse kin te puaq nand

1 Nge yengu guqod guqod di Sipsip Wo ni kandel umbo 7-pela te kin ire ye wuwo ye te puaq nindiq. Muq yumbo 4-pela te kin ye ire ni quan kumone wuri kutungu, di ni wuri kin te kimereg kin pugri. Ni wuri, "Ghandi!"

2 Nge rar kat di hos quem kin iri yenu guqoid. Wuti hos pe nandi kin ni umowor ire nitiq wuse di king hat ire meng. Di ni wute yeng kin yeng pe mo nikin veri nyinge mawo maghe mo kin pugri no.

3 Sipsip Wo kandel umbo namba tu puaq nindiq kin tende puayi nge yumbo 4-pela te kin ye namba 2 mune wuri kutungu. Ni wuri, "Ghandi!"

4 Muq nge hos aye neyi ni guqoid. Ni ambo kin, te wase namb ambo kin pugri. Wuti hos te ningg nandi kin ni qi pe umbo yuwon kuse kin yumbo ur te puaq nand di wute puq neny oyi oyi wute rumb riti kin gre meng. Di ni mame dobui yumbui kin iri meng.

5 Sipsip Wo ni kandel umbo namba 3 puaq nindiq kin tende puayi nge kutungu yumbo 4-pela te kin ye namba 3 te wuri, "Ghandi!" Nge rar kat di hos quari kin iri yenu guqoid. Di wuti hos tende nandi kin ni skel ire nitiq wuse.

6 Di nge gibe ko ire yumbo 4-pela yeru pe mingi tende pu kutungu di ni wuri, "Nu yo, wute puq yeny mir segi pu ris. Ni nginy iri yembe rind kin wet bidi pe ni wit kilogram ire o bali kilogram teri irene wong rind di prene. Pudi oliv wain ane rar qond pugrine rise."

7 Sipsip Wo ni kandel umbo namba 4 puaq nindiq kin tende puayi nge yumbo 4-pela te kin ye namba 4 te wuri kutungu. Ni wuri, "Ghandi!"

8 Nge rar kat di hos wuge sindiq ur nare kin iri yenu guqoid. Wuti hos tende nandi kin ni nyamb "Wute Mati Kin," di "Mati Kin Tiqe" ninde dobu wuwi. Ni wute buagi qi pe kin wute 4-pela kin ire te mamb riti kin gre rise. Ni wute mame dobui pe mamb riti, puq meny mir yumbui kureny riti, num yumbui isis meny di riti, di umo yumbui dabo kin pe wute mamb riti.

9 Kandel umbo namba 5 puaq nindiq kin tende puayi nge wute asi si yavi riti segi God ningg wand simbe rind rind di mamb riti ye ni ququ alta nambu ris guqod.

10 Ni quan kumone riri, "Yumbui Gre Nganye Kin, nu yuwon di nganyene guad ye. Nu brequne wute qi pe kin ir ghawo di wute beghi mumbuemu pati kin te oyi ghand."

11 Muq ni ire ire chongo quem kin meny di simbe mindiny ni musoq ghimbi ruwo ruso ni kimand ni ane yembe ye wute ningg ris kin ni mamb kin pugrine mamb di namba God nei namb kin tuqui map pre, tedi ni oyi nand.

12 Nge yengu guqod guqod di ni kandel umbo namba 6 te puaq nindiq.
Muq titwuye yumbui naghe. Nginy quan nganye burpoq nap. Irew
quanene yavi kin pugri ambo wuyo,
13 tomnji nginy tu pe pu qi pe ir mi maghe. Ni nyumurighi yumbui naghe
di nyumo yi ir righe kin pugri ir maghe.
14 Nginy tu buk umo chongo pe kin muet mimbiq kin pugri kring viyo
viso di rand buagi di ailan buagi ni yemu kin sunyi te si mare aye pe kring
mo.
15 King buagi, quayi kiyi buagi, ami mingg yumbui buagi, wute yumbo
quan rise kin, wute nyamb yumbui kin, di wute buagi aye te wute taq pu
yeru yembe rind o segi ye ni qi gawo di wet yumbui sange pe suqo pu ris.
16 Ni rand di wet ningg riri, “Nungoqi wati wandi ei beghi wuti sia king
pe nas kin ni di Sipsip Wo beghi ker muangu kin te ningg suqo wuramu.
17 Te pugri ni wute ker muany kin ngeri yumbui te rindi pre di tende
puayi wuti iri gre nand nas tuqui segi.”

7

Wute 144 tausen-pela pu God ningg ur ninde rise ye

1 Nge yumbo ren guqod pre tende dobu angelo 4-pela pu qi cheq 4-pela
pe tende opu opu yemu guqod. Ni nyumurighi 4-pela pu qi pe ven nde
maghe kin te tuq mamb. Ni puq men ei qi pe, gherim pe, di nyumo pe
tende nyumurighi naghe segi.
2 Muq nge angelo aye iri nginy nawi opu gri nandi guqoid, ni God nas nas
te kin nas ye ni ningg ur nawo kin yumbo ire niraq nandi. Di ni angelo 4-
pela pu qi gherim ane brequ mindiny kin gre mem ye ninde quan kumone
ngam nare rundo nari,
3 “Nungoqi qi, gherim di nyumo te brequ wundiny segine beghi God ningg
yembe ye wute ni beghi God ningg ur ninde quenge pe puany pre, muqdi
yumbo buagi te brequ wundiny.”
4 Muq nge wute pughe gri pu God ningg ur riteri ye ni namba te kutungu,
te 144 tausen. Ni Israel mingg wute tit buagi nde pu materi.
5 Juda nde wute tit pe wute 12 tausen pela pu God ningg ur materi. Ruben
nde wute tit pe wute 12 tausen pela pu, Gad nde wute tit pe wute 12
tausen pela pu,
6 Aser nde wute tit pe wute 12 tausen pela pu, Naptali nde wute tit pe
wute 12 tausen pela pu, Manase nde wute tit pe wute 12 tausen pela pu,
7 Simeon nde wute tit pe wute 12 tausen pela pu, Livai nde wute tit pe
wute 12 tausen pela pu, Isakar nde wute tit pe wute 12 tausen pela pu,
8 Sebulun nde wute tit pe wute 12 tausen pela pu, Josep nde wute tit pe
wute 12 tausen pela pu, di Benjamin nde wute tit pe wute 12 tausen pela
pu.

Wute nganye buagi nganye chongo dobui quem kin rire maghe

9 Tende dobu nge rar kat di wute nganye buagi nganye yeru guqod, ni
manyi bad kin tuqui segi. Ni kantri buagi, wute tit buagi, ghimbi chongo
isis, di wand tuan buagi kin. Ni sia king pe di Sipsip Wo nde rar ngimine
yeru. Ni chongo dobui quem kin rire maghe di chubair raqe rire pu yeru.
10 Di ni quan kumone riri, “Beghi God sia king pe nas ye di Sipsip Wo ni
beghi mitamu pi.”
11 Angelo buagi ni sia king, quayi kiyi 24-pela te di yumbo urupui ris kin
4-pela tende yemu yemu mondo mandi. Ni sia king pe tende quenge qi pe
mi maghe mo di God yumbui nyamb mirang.

12 Ni mari, “Nganyene nganye! Beghi, God beghi te ni nyamb ei bidivi viyo
di ni nyamb yumbui beg. Ni nei yuwon kin buagi rise di beghi ni chumbuai
bidig di nyamb yumbui beg! Ni quan nganye gre rise. Te nganye ni gre
quan nganye rise di yumbo buagi aye te mune ni tene, di pugrine rise rise
te kin rise ye. Te nganye!”
13 Muq quayi kiyi iri ni nge pengu nindigh, “Wute chongo quem kin rire
maghe ye te wute tughe di ni muai pu rindi?”
14 Nge oyi gad kari, “Yumbui, nu nei guab, nge segi.” Di ni oyi nand nari,
“Wute ren te ni wute mai yumbui rire kin pe te pu rindi ye. Ni chongo te
Sipsip Wo ningg yavi pe wuye rip quem mamb.
15 Pugri bu ni God ningg sia king pe tende yeru, di ni ningg baj pe bur di
bogisumb ni prist kin pugri God ningg yembe rind. Di wuti sia king pe nas
ye ni ane ris di yeng nuany ye.
16 Ni mune mir kureny tuqui segi di yawo singar riti tuqui segi. Nginy ni
munene nande namb tuqui segi o nyumurighi sungue kin ni nande namb
tuqui segi.
17 Te pugri Sipsip Wo ni sia king mingine yenu kin ni wute ren ni te wuti
sipsip yeng nuany kin ningg yenu, di ni yeng nuany ye. Di ni wuye pe pas
pas te kin pas kin pe tende nitari no ye. Di God ninde rar pe ngam giji wuye
buagi ku nimbiny ye.”

8

Sipsip wo kandel umbo namba 7 puaq nindiq

1 Sipsip Wo ni kandel umbo namba 7 puaq nindiq kin tende puayi God
nas kin tiqe pe wand kuech pu rise ruso aua cham kin pugri.
2 Di nge angelo 7-pela pu God nde rar pe yemu kin te ni biugel ire ire mem
mat mase pu yemu guqod.
3 Angelo aye iri wasebo yuwon tuqo wuri kin mindaq ye yumbo gol pe
yembe munduw kin niraq ye ni nandi alta pe tiq yenu. Ni yumbo tuqo kin
wase nande God neng ye te quan nganye meng. Di ni nare no alta gol pe
yembe munduw ye sia king rar ngimi yequ kin tende ni riwo, di God ningg
wute yuwon ye buagi ni God ane wand kin wand te ane God neng.
4 Yumbo tuqo kin wase nande kin wasebo te di God ningg wute ni God
pengu rindig kin wand te ane angelo nde si pe pu God nde riwo ruso.
5 Muq angelo ni yumbo tuqo kin wase nindaq ye yumbo te nitaqwi alta
pe kin wase te nawo righe di qi pe neq wuti. Di kimereg naghe, riri riri, pris
naghe, di titwuye naghe.

Biugel

6 Muq angelo 7-pela pu ni biugel 7-pela pu mat mase ye te piq muqond
ningg sir map.
7 Angelo namba wan ni biugel te piq nuqoind di ais wuye kin pugri wundi
ye te di wase yavi ane ane qi pe memare riti ri. Di qi puch teri ire kin ire te
wase nimbiq di nyumo di nyungo buagi tende yeru kin te wase namb.
8 Angelo namba tu mune ni biugel piq nuqoind, di yumbo ire rand
yumbui kin pugri ye te nimbiq nimbiqne gherim pe memiraq wughe.
Gherim puch teri ire kin ire te tindaq wuso yavi wuse.
9 Umo buagi gherim puch te ningg yeru kin te riti di sip anene brequ rise.
10 Angelo namba 3 ni te biugel mune piq nuqoind, di tomnji yumbui iri
soi kin pugri naimb naimbne nginy tu pe pu bi ir ni, wuye ambri yumbui
ni puch teri ire kin ire di wuye qi pe kuyi ye puch teri ire kin ire pe tende
naghe no.

11 Tomnji te ni nyamb te “Abo.” Wuye puch te kin ni abo kueq di wute
nganye buagi wuye abo kueq kin te riq ye ni riti.
12 Angelo namba 4 ni te biugel te piq nuqoind, di nginy, irew, di tomnji
ane nambui di bur poq rip. Bogisumb kin aua 4-pela, burpoq kin aua 4-pela
te ti nase segi.
13 Nge yengu guqod guqod di wapi wubquru ire nginy tu wam nyingraiq
wuso di quan kumone wuri kutungu. Ni wuri, “Mai! Mai! Mai wute qi pe
ris kin ninde ruwi ye. Te pugri biugel aye mari kin te angelo temi ire pu te
ni te.”

9

1 Angelo namba 5 ni te biugel te piq nuqoind, di nge tomnji iri asi nginy
tu pe pu qi pe ir ni kin te guqoid. Tomnji te ni ngamo pre segi ye ni ki te
nait nase.
2 Ni ngamo te bi nuaq kin tende puayi nge wasebo ain wase mande kin
baj pe wasebo quan nganye wuyo kin pugri wuwi wi gudoq. Wasebo te
nginy di nginy tu ane but wure burpoq rip.
3 Di quanj ni wasebo pe te gri meyi mi di qi pe mati mi. Ni gre te
tangegamyi kin pugri.
4 Ni qi pe nyumo, nyungo o yumbo aye te unje map segi puq mindim. Pudi
ni wute God ningg ur ninde quenge pe rise segi ye tene di unje map.
5 Ni wute mamb riti kin gre materi segi, pudi yuqo meny ruso irew 5-pela
pu. Ni yuqo meny kin te tangegamyi mutumu yuqo pati kin pugri.
6 Tende puayi di wute riti ningg ngim meri rit, pudi ngim ninge ruqond
tuqui segi. Ni riti yawo kureny, pudi riti kin tuqui segi.
7 Quanj ni hos yeng pe mo ningg sir map pu yemu kin pugri gib mamb.
Ninde ngawu pe yumbo ninge king hat gol pe yembe mindiny kin gib rimb
ye mare righe, di ni rar kime te wute rar kime kin pugri.
8 Ni yu te nyumbueg yu kin pugri, di ni sawo te laion sawo kin pugri.
9 Ni yir imb mawo kin yumbo mand pe kin te ain pe yembe munduw kin
gib wumb ye mand pe wuse. Di ni nimbraqe riri kin te hos buagi yeng pe
mo ningg vig mamb di ni nyinge wilkar ane riri kin pugri.
10 Ni tumo di ni yeng te tangegamyi ni te kin pugri. Di ninde tumo pe ni
wute yuqo meny ruso irew 5-pela kin gre rise.
11 Ni king te angelo ngamo pre segi ye yeng nuaw ye te. Ni nyamb
Arameik wand pe Abadon puq mindig. Di Grik wand pe Apolion puq
mindig. (Nyamb ren ni puate te “wuti yumbo brequ nindiny ye.”)
12 Mai namba wan te wuso pre, di mai aye teri mune dobu ruwi ye.
13 Angelo namba 6 ni te biugel piq nuqoind kin tende puayi kom 4-pela
pu alta gol pe yembe munduw kin God nde rar pe yequ ye tende yemu kin
tende tiq nge wuti iri wand nand kutungu.
14 Ni angelo biugel namba 6 nait nase ye ni ningg puq nand nari, “Angelo
4-pela pu Yupretis wuye ambri yumbui taq pu yemu ye te si ghare mo.”
15 Di angelo 4-pela te ni aua, nginy, irew di ber te ningg sir map pu mas
ye te rar muqond mo wute buagi puch teri ire kin ire te mamb riti.
16 Wute hos mare yeng pe mo kin ni buagi ane te 2 handet milion kin
pugri. Nge namba ren simbe mindigh kutungu.
17 Nge nei ri righe ruso di hos di wute hos mare mo ye nge guqod kin taq
pugri: Ni yir imb mawo ye yumbo mand pe kin te ambo, quari di nyes kin.
Te wet salpa nyes kin pugri. Hos ni ngawu te laion ngawu kin pugri. Di
wase, wase soqi di wet salpa namb kin ninde mim pe gri riyi.

18 Di mai teri ire pu ren wase, wase soqi di wet salpa namb kin ninde mim
pe gri riyi ri kin te ningg wute puch teri ire kin ire te riti.
19 Hos ni gre te ninde mim pe di ninde tumo pe rise, te pugri ni tumo te
ghati kin pugri, ngawu rise di tende pe ni wute mat.
20 Wute cham ninge ni mai ren ningg riti segi risne kin te ni nikin nde
si pe yumbo yembe rindiny kin te si rire segine. Ni ququ brequ yumbui
nyamb riram kin te si rire segi, di god wandoqi kin gol, silva, brons, wet di
nyumo puayi pe yembe mindiny kin te yumbui nyamb riram ye te si rire
segi. Te god wandoqi kin ni rar mat, wand mutungu o nyinge mare segi kin.
21 Di ni wute mi mati kin yumbo ur, mu mand kin yumbo ur, nyumbueg
quayi ane rise kin yumbo ur, di nyungu kin yumbo ur brequ te si mare segi.

10

Angelo di umo chongo kin buk woju

1 Muq nge angelo gre kin aye iri God nas kin tiqe pe pu nati ni guqoid. Ni
wuye quari mingi nandi di eirdab ninde ngawu tiqe kuse kuse gudo gudi.
Ni quenge te nginy kin pugri, di ni nyinge pe ti quan nganye wase kin pugri
ti riyi.
2 Ni buk woju umo chongo pe yembe munduw kin ire nitiq wuse, di buk
te bure pu ninde si pe wuse. Ni nyinge nganye gherim pe nawo di nyinge
qaqi qi pe nawo.
3 Di ni quan kumone nari, di ni nari kin te laion nari kin pugri. Ni nari
kin tende puayi kimereg 7-pela ni wony te riri wand simbe rind.
4 Ni wand simbe mand kin tende puayi nge ur gad ninggne, pudi mim
ire God nas kin tiqe pe pu vindi kutungu, ni viri, “Kimereg 7-pela pu wand
simbe mand kin te suqo ghare di ur ghand wayequ.”
5 Muq angelo gherim pe di qi pe yenu guqoid kin ni si tuan God nas kin
tiqe pe tiq neq wuyo.
6 Di ni wuti nas nas te kin nas ye, wuti nginy tu di yumbo buagi nginy tu
pe kin yembe nindiny ye, qi di yumbo buagi qi pe kin yembe nindiny ye,
gherim di yumbo buagi gherim pe kin yembe nindiny ye ninde nyamb pe
wand taq namb di ni nari, “Muq munene ghimbi pawo segi ye.
7 Pudi angelo namba 7 ni te biugel piq nuqoind ningg tumo kin tende
puayi God ningg wand yuwon ye suqo pu rise kin te raqe ruso ye. Te ni
nikin yembe ye wute propet simbe nindim kin pugrine puq ren.”
8 Muq mim God nas kin tiqe pe pu kutungu kin te mune simbe vindigh,
“Yo, buk woju puaq pu angelo gherim di qi pe yenu kin ninde si pe wuse
kin te taqwi.”
9 Muq nge angelo te ninde ko di pengu gidig ei nge buk woju te negh. Ni
nge simbe nindigh nari, “Taqwi di yaq. Ni nu umbo puq weny brequ kuse,
pudi mim pe te ni quan nganye nyong rimb, gimeti nyoq kin pugri.”
10 Nge buk woju te angelo nde si pe pu kitaqwi di kaq. Mim pe ni gimeti
nyoq kin pugri nyong wumb, pudi kaq wughe pre nge nde umbo pe kin
grine rise.
11 Muq nge simbe nindigh, “Muq nu mune wute ghimbi chongo isis,
kantri, wand tuan di king nganye buagi nde yumbo otiwo ruwi kin te ningg
simbe ghand.”

11

God te wute temi wand simbe mand ye

1 Muq nge nyumo kamo iri yumbo tuqui pap kin gib namb ye te megh di
simbe mindigh, “Yo, God ningg baj di alta te ane tuqui ghap. Di wute tende
rikur God yumbui nyamb rirang kin te manyi ghand.
2 Pudi imb dabo kin te si raq, te pugri imb dabo kin te wute Juda segi kin
ni te. Ni irew 42-pela pu tiqe yumbui God te nyinge muaq wughe ninde si
nambu yequ.
3 Di nge wute nge te temi wand mare mo simbe mand ye te gre kem di ni
propet kin wand mare mo simbe mand ruso nginy 1,260-pela pu mawo. Di
ni yivany kin chongo mare righe.”
4 Wute temi men ni Yumbui qi ninde si nambu wuse kin ninde rar pe
yemu. Te kin te nyumo oliv temi te di lam mawo ris kin yumbo teri.
5 Wute ninge wute temi men unje map ningg, tedi wase ninde mim pe gri
kuyi di ni veri te namb. Wute ni unje map ningg, tedi ni oyi pugri ei mati
ye.
6 Wute men ni nginy tu imb mawo kin gre rise. Ni puq men ei ni propet
kin wand simbe mand kin puayi wuye wundi segi. Di ni wuye mitinde kuso
yavi kuse di qi pe mai isis nikin nde nei pe mi riyi kin gre rise.
7 Ni God nde pu wand matevi kin te simbe mand ye te pre kin tende puayi
umo yumbui dabo kin ngamo pre segi ye pe tende gri wuwi wi kin te wundo,
ni gre te nyinge wam righe di wi mati ye.
8 Ni mati di tiqe yumbui ire Sodom di Isip kin pugri puq munduw ye te
tiqe asi nikin Yumbui kruse pe mi nati kin pe tende ngimne mase.
9 Nginy temi ire pu di aye cham ane pu ni pugrine mase. Ni mase wute
ghimbi chongo isis, wute tit buagi, wand tuan buagi, di kantri buagi kin
mandi muqond, di mare mo mawo yemu segi puq mand.
10 Wute qi pe kin ni wute temi men mati kin te ningg chumbuai rind. Ni
mir rind, yuwo riri di oyi oyi kimand chumbuai rindiny ningg yumbo reny.
Te pugri propet temi ni wute qi pe ris kin te yuqo quan kumo meny.
11 Pudi nginy temi ire di aye cham te mo pre, wute mas kin quipi te God
nde pu nandi ninde nar no di ni mune mes mewo teti pu yemu. Di wute ni
te ruqond kin ni quan nganye wune rimb.
12 Muq wuti iri God nas kin tiqe pe pu quan kumone nari rutungu, di ni
nari, “Ren wowi wi.” Di ni veri yeru ruqond ruqondne ni temi wuye quari
pe mar mo God nas kin tiqe pe mewo mo.
13 Tende puayine titwuye yumbui naghe di tiqe yumbui ni baj puch 10-
pela kin ire te bir ir righe. Wute 7 tausen kin pugri ni titwuye te ningg riti.
Di wute ris kin ni wune rimb di God wam nas kin nyamb yumbui reng.
14 Mai namba tu te pre, di mai namba 3 mune brequne wundi ye.

Biugel namba 7

15 Angelo namba 7 ni te biugel mune piq nuqoind di nge wute quan mari
kin pugri God nas kin tiqe pe pu rindi kutungu di mari, “Qi wen ni muq
beghi Yumbui di Kraist wuti ni naip no kin ninde si nambu wuse. Di ni ei
king ningg nas nas te kin nas ye.”
16 Di quayi kiyi 24-pela pu God nde rar pe nikin sia king pe mas ye ni
quenge qi pe mi maghe mo di God yumbui nyamb mirang.
17 Ni mari, “Yumbui God Gre Nganye Kin nu muq kuas di asi nganye kuas.
Nu non gre yumbui nganye bei guad di yumbo buagi nunde si nambu rise,
pugri bu beghi nu chumbuai buduw.
18 Wute nu yumbui nyamb miraw segi ye ni umbo ker mawo, pudi nu
wute ker kuany kin te rindi. Nu wute mati kin te ir kuawo ye di nunon
yembe ye wute, te propet, ni oyi gudim kin ngeri te rindi pre. Nu ningg wute

yuwon ye, te wute nu nyamb wune mimbiny ye, te wute nyamb yumbui kin di nyamb segi kin, oyi gudiny kin ngeri, di wute qi unje mipiq kin unje kuap kin ngeri te muq wundi pre.”

19 Muq God ningg baj ni nas kin tiqe pe kin te bi, di God ningg baj mingi tende God Moses ane wand taq mamb kin wand rise ye bokis tende wus gudoq. Di tende pu pris naghe quan kumone riri, kimereg naghe, titwuye naghe, di ais wuye kin pugri quan ir wi.

12

Nyumbueg di umo yumbui ane

1 Yumbo yumbui nganye di yuwon nganye yumbo wute nei mamb segi kin te bei wund ye te nginy tu pe ruwi. Nyumbueg ire, ni nginy chongo kin pugri wuri naghe di irew ninde nyinge pe wuse. Di tomnji 12-pela pu king hat kin pugri ninde ngawu tiqe mase.

2 Ni wo ane wus, wo wure ningg tumo di yuqo wuti wuri wuri.

3 Muq yumbo ur aye wute muqond nei materi kin te mune nginy tu pe ruwi. Ghati yumbui ambo kin mune guqoid. Ni ngawu 7-pela pu, kom 10-pela pu, di king hat 7-pela pu ninde ngawu wam ris.

4 Ninde tumo pe ni tomnji puch teri ire kin ire te nambui nginy tu pe pu qi pe ir mi maghe. Ghati yumbui te ni wute wo wure ningg tumo pu wus kin ninde tumone yenu ei ni wo wure di ni wo te nat ne.

5 Ni wo te quayi wo wuri wundi, di ni ei botu ain pe yembe mindig kin te nait nase, te pugri ni gre quan nganye rise di tiqe buagi ninde si nambu yeru ye. Pudi ni wo te meti nowi God di ninde sia king pe newo no.

6 Nyumbueg te wu wuse qi nyumo segi ye pe sunyi God nupuw ruso kin tende wuso wus. Ni tende sabi munduw yuwon pu wus ruso nginy 1,260-pela pu wuwo.

7 Di nginy tu pe yeng ire wes wuyo. Maikel di nikin angelo ane ni ghati yumbui nde yeng mare mondo. Di ghati yumbui oyi mune nikin angelo ane yeng mare mandi.

8 Pudi ni gre segi di God nas kin tiqe pe ni sunyi rise segi.

9 Ghati yumbui te qi pe memeri nati ni. Ghati yumbui nen te ghati asi nganye nas di ni ququ brequ mingg yumbui o Satan puq mindig kin te. Ni wute buagi qi pe kin puamb nuany yumbo ur brequ rind. Ni di nikin ququ brequ ane God nas kin tiqe pe pu qi pe memare mati mi.

10 Muq nge mune mim ire quan kumone God nas kin tiqe pe pu vindi kutungu di viri, “Muq beghi God ni beghi mune nitamu pi pre. Ni gre te raqene bei nand di ni king ningg nas. Di Kraist, wuti ni naip no kin, ni nyamb yumbui nganye nateri. Te pugri wuti beghi mand unje rip ye te bur di bogisumb beghi God nde rar pene simbe nand ye ni mi naghe no pre.

11 Beghi mand te Sipsip Wo nde yavi pe gre riteri di ni ningg wand simbe rind kin yumbo ur tende pe ni nyinge ruwi naghe. Ni qi pe yuwon pu ris kin te ningg quan nganye nei rimb segi, ni veri rar ruqond ni mamb riti.

12 Pugri bu God nas kin tiqe di nungoqi tende pe was kin nungoqi chumbuai wand! Pudi qi di gherim pe nungoqi mai wuqond ye. Te pugri ququ brequ mingg yumbui ni nungoqi nde naghe nondo. Ni umbo ker quan nganye bre pu rise, te pugri ni nei namb ni wute wandoqi nindiny kin ngeri te dobui segi.”

13 Ghati yumbui ni nei namb ni qi pe mi nati ni pre, pugri bu ni nyumbueg quayi wo wuri wundi kin te bub niraq.

14 Nyumbueg te ni nimbraqe wapi wubquru nimbraqe kin pugri ye te teri
mew ei ni tende pe nyingraiq wuso. Ni wuso sunyi God nupuw ruso kin qi
nyumo segi ye pe tende wuso wus. Ni tende yuwonne wus ruso ber teri ire
pu di ire cham, di ghati ni brequ nunduw tuqui segi.
15 Muq ghati te ni wuye minyar nand wuye ambri kin pugri nime kuse
kuso ei nyumbueg te niraq no.
16 Pudi qi nyumbueg te ghav wunduw. Qi ni bir wus di ghati yumbui
wuye minyar nand ambri kin pugri gudo kin te qi pe kughe kuso.
17-18 Muq ghati yumbui ni nyumbueg te umbo ker nuaw di yeng nare ni
wo aye tende no, te wute God ningg wand irepene rutungu di Jisas ningg
wand te rit vise ye.

13

1 Di ghati yumbui ni gherim pe jiji dabo yenu.

Umo yumbui dabo kin gherim pe nowi ni

Di nge umo yumbui dabo kin iri gherim pe nowi ni guqoid. Umo yumbui
dabo kin te ni kom 10-pela pu di ngawu 7-pela pu. King hat 10-pela pu kom
pe tende rise, di ninde ngawu pe tende God wand brequ nindig kin nyamb
ur pu rise.
2 Umo yumbui nge guqoid kin te ni pusi yumbui ire lepat puq munduw
kin te gib namb. Pudi ni si di nyinge suramb te bea te kin pugri suq dobui,
di ni mim te laion mim kin pugri. Ghati yumbui ni umo yumbui te nikin
gre neng, sia king ni te te neng, di ni mune king ningg nas.
3 Umo yumbui ni ngawu iri te pend pu nase gib namb, pudi pend kin
te mune quari rimb pre. Wute buagi qi pe kin ni nei kumo rimb di umo
yumbui tende dobu ruru.
4 Wute ghati yumbui te yumbui nyamb mirang te pugri ghati yumbui
ni umo yumbui te gre neng. Di ni umo yumbui te anene yumbui nyamb
mirang di mari, “Wuti iri umo yumbui kin pugri segi. Wuti iri ni ane yeng
mand tuqui segi.”
5 God ni umo yumbui te rar nuqoind bijeyi nase kin wand isis nand, God
wand brequ nindig di ni nyamb yumbui vise ruso irew 42-pela pu nawo.
6 Ni wand isis nand di God wand brequ nindig. God nyamb di ni nas kin
sunyi nyamb te unje niping di wute tende ris kin ni nyamb unje nipiny.
7 Ni God te wute ane yeng rind di ni nyinge nawo righe kin gre rise. Di
God ni rar nuqoind wute tit buagi, wute ghimbi chongo isis kin buagi, wand
tuan buagi, di kantri buagi ninde nambu yeru kin gre nateri.
8 Wute buagi qi pe kin ni umo yumbui te yumbui nyamb rirang ye. Te
wute ni nyamb Sipsip Wo nati kin ni ningg buk yumbui wute ris ris te kin
ris ye ni nyamb rise kin buk pe rise segi ye. Te asi nganye qi di yumbo buagi
rise segine kin tende puayine ni nyamb tende rise segi.
9 Wute rutungu kin tuqui te ni ange ruaq ei wand ren rutungu.
10 Wuti iri ni no taq yenu, te ni no taq yenu ye. Wuti iri ni mame dobui
pe mi nati, te mame dobui pe ei mi nati ye. Ren kin ruwi te God ningg wute
ni waghine ei mai te rire di God nei rimbig kin te rit rise gre.

Umo yumbui qi pe nowi ni

11 Muq nge umo yumbui aye pugri kinne mune qi pe gri nowi ni guqoid.
Ni kom teri rise, sipsip wo te kin pugri, pudi ni ghati yumbui kin pugri wand
nand.
12 Ni umo yumbui dabo kin asi ye nawo nandi kin ni ningg gre nateri di
ninde nyamb pe ni gre tende pe yembe nand. Ni buid nap ei qi di wute qi

pe ris kin ni umo yumbui ye nawo nandi kin ni mame pe pend mowi kin mune quari rimb pre ye te yumbui nyamb rirang.
13 Di ni yumbo ur quan nganye gre kin bei nand. Ni wute nde rar pene
nari wase nginy tu pe pu qi pe kuti kui.
14 Umo yumbui ye nawo nandi ye ni gre neng di ni nde nyamb pe yumbo
ur gre ye ren yembe nindiny, pugri bu ni wute qi pe kin wandoqi nindiny.
Ni wute simbe nindim ei umo yumbui ye nawo nandi ye ni mame bidi pe
mi pudi nas ye ni te ququ ire yembe nunduw ei ni nyamb yumbui nateri.
15 Ni umo yumbui ye nawo nandi kin ni ningg ququ te quipi new ei ni
wand wund di wute ni yumbui nyamb rirang yambu riri kin te puq neny
riti kin gre rise.
16 Ni wute buagi, wute nyamb kin, wute nyamb segi kin, wute yumbo
quan rise kin, wute yumbo quan rise segi kin, wute taq yemu di segi kin te
buid nipiny ei ninde si tuan pe o quenge pe ni ur ire wuse. Ni yumbo ren
kin anene puq nen.
17 Ni puq nen ei wuti iri ni ur te wuse segi tedi ni yumbo wong nand o
yumbo wute nem wong mand tuqui segi. Ur wen te umo yumbui te nikin
nyamb o ni nyamb nikin namba.
18 Ren te wuti nei yuwon kin rise tedi nei namb tuqui. Wuti iri ni nei quan
kumo rise te ni umo yumbui dabo kin ni namba nikin puate te nei namb ye
tuqui. Te pugri namba ren te wuti iri ni kin nyamb kin namba. Namba ren
te 666.

14

Sipsip Wo di wute 144 tausen pela

1 Muq nge rar kat di nge nde rar ngimine Sipsip Wo Saion rand pe newo
yenu guqoid. Di ni yenu ye tende wute 144 tausen-pela pu ni Sipsip Wo di
nikin kiyi nyamb ninde quenge pe ur pu rise kin ni anene yemu.
2 Di nge gibe ire God nas kin tiqe pe pu kutungu. Ni wuye roru quan kumo
mari kin pugri di kimereg nari kin pugri. Gibe nge kutungu kin te wute hap
griny mand kin pugri.
3 Di ni sia king nde rar pe yumbo urupui ris kin 4-pela te di quayi kiyi
24-pela nde rar pe yuwo urupui ire mari. Wuti iri ni yuwo te nei namb ye
tuqui segi, pudi wute 144 tausen-pela God qi pe pu wong nand kin nine nei
mamb.
4 Men te wute nyumbueg ane rise segi ye, te pugri ni yumbo ur brequ
te puaq mand pu mas. Ni Sipsip Wo muainde no te ni dobu maru ye. Ni
wute nde pu God wong nand di mir ye ruwo kin God meng kin pugri God
di Sipsip Wo nde si pe mondo.
5 Ni wute wandoqi mand segi ye, ni unje map kin wand ninde rise segi.

Angelo temi ire pu

6 Muq nge angelo aye iri wam nyingraiq nandi no guqoid. Di ni God ningg
wand yuwon ye vise vise te kin vise ye te wute qi pe ris kin ninde simbe
nand. Ni kantri buagi, wute tit buagi, wand tuan buagi di wute ghimbi
chongo isis kin buagi nde simbe nand.
7 Ni quan kumone nari, “God wune wumbig di ni nyamb yumbui weng,
te pugri ni wute ir nawo kin ngeri te wundi pre. Nungoqi wuti nginy tu,
qi, gherim di wuye qi pe kuyi kin yembe nindiny ye ni ei yumbui nyamb
wurang.”
8 Angelo namba tu dobu nawi di nari, “Babilon tiqe yumbui ni brequ wuse
pre! Ninde gri qi pe kin wute buagi ni ngimne yeru kin yumbo ur brequ
rind kin te wain riq ngawu ghabe rind kin pugri di God ni ane yembe neny.”

9 Angelo namba 3 ninde dobu nawi di quan kumone nari, “Wuti umo
yumbui di nikin ququ ane yumbui nyamb nirany di ni ningg ur ninde
quenge pe o si pe rise ye,
10 te ni anene God wute umbo ker nuany kin te wain kin pugri ne. Wain
nen te wuye ane puq neng segi di ni gre quan nganye. Wute buagi puq ren
ye ni God puq neny ei ni ningg angelo di Sipsip Wo nde rar pene wase salpa
ane pe tende rir ruso di namb.
11 Di ni namb wase soqi wuyo wuso kin te pugri wuse wuse te kin wuse ye.
Wute umo yumbui di nikin ququ te ane yumbui nyamb mirany ye o wute
ni nyamb te kin ur riteri ye ni bogisumb o burpoq musoq ris yawotuan segi
ye.”
12 Yumbo ur pugri kin rise ye, pugri bu God ningg wute ni ningg lo irepene
rutungu di Jisas nei rimbig rimbigne ris kin ni waghine ei mai rire.
13 Muq nge mim ire God nas kin tiqe pe pu kutungu, “Wand ren ur ghand:
Muq pu di ruso kin ven nde puayi wuti nati kin ni Yumbui nde nyamb pe
nati ye ni chumbuai nand ye.”
Ququ ni nari, “Te nganye. Ni chumbuai ane mo waghine mas ye, te pugri
ni yembe yuwon kin mand ye te ni bei rind.”

God wute ir nawo

14 Nge rar kat di wuye minar quem kin ire gudoq, di wuye minar wam
tende wuti iri nas, ni wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin ni gib
namb. Ni king hat gol pe yembe munduw kin niraq wughe di wit pend
mawo kin mame yeng nand kin iri nait nase.
15 Muq angelo aye mune God ningg baj pe pu neyi ni nandi di wuti wuye
minar wam nas kin ni ningg quan kumone nari, “Nu mame te gheti nowi di
mir pend ghawo, te pugri qi pe kin mir nguan pre di mir bi pawo kin ngeri
te muq wundi pre.”
16 Di wuti wuye minar wam nas kin ni mame naimb ni di qi mir nguan
pend mawo kin pugri pend nuaq.
17 Angelo aye mune God ningg baj nikin tiqe pe yequ kin tende pu neyi ni
di ni mune pugrine wit pend mawo kin mame yeng nand kin iri nait nase.
18 Angelo aye nganye mune wase yeng nuany ye ni alta te si niraq neyi ni
di angelo wit pend mawo kin mame yeng nand kin nait nase kin ni ningg
quan kumone nari, “Nu mame yeng kin te gheti nowi di qi pe kin wain yi
te pend ghawo di irepe yi mar, te pugri wain yi uri mand pre.”
19 Muq angelo te mame qi pe naimb ni wain yi pend nawo nimar di wain
yembe mindig kin sunyi pe tende menare maghe. Wain yembe mindig kin
sunyi te God wute umbo ker nuany di yembe neny kin te.
20 Di ni wain yembe mindig kin sunyi tiqe dabo sange wuse kin tende
wain yi nyinge nawo. Di wute brequ kin yavi wain yembe mindig kin sunyi
pe tende pu wuyi wi wuso. Yavi ni wuso kin wonji te 300 kilomita kin pugri
di bre wuyo wuso kin te hos ni ain mim pe nase kin pugri pe tiq wuse.

15

Angelo 7-pela mai 7-pela ane

1 Nge yumbo aye yumbo wute nei mamb segi kin te bei wund kin ire God
nas kin tiqe pe gudoq, te angelo 7-pela pu di mai 7-pela pu. Mai ren ne
ruso pre di prene, te pugri mai ren ruso pre di God ni umbo ker nawo wute
yembe neny kin te prene. Yumbo ren ni yumbui nganye di yuwon nganye.
2 Di nge yumbo ninge guqod ni gherim glas kin pugri ti wuri ye te gib
rimb. Ni wase ane irepene rise, di wute umo yumbui dabo kin di nikin

ququ te ane nyinge ruwo maghe, di ni kin nyamb kin namba riteri segi ye ni gherim tende qunambe yeru. God ni hap neny rit rise,

3 di Moses God ningg yembe ye wuti ni ningg yuwo te riri, di Sipsip Wo ningg yuwo riri:

“Yumbui God Gre Nganye Kin, nu yumbo yembe gudiny kin te quan nganye
yumbui di yuwon nganye. Nu yumbo ur yembe gudiny kin te
nganyene di tuquine yembe gudiny, nu king kuas kuas te kin kuas
ye.
4 Yumbui, wute buagi nu wune rumbuw di nu nyamb yumbui rew. Te pugri
nu irine nu yuwon nganye. Tiqe buagi rindi nunde rar pene nu yumbui
nyamb riraw ye. Te pugri nu yumbo ur tuquine kin yembe gudiny ye te
raqe ruso pre.”

5 Wute yuwo riri kin te guqod pre, rar kat di God nas kin tiqe pe God ningg baj sel pe kin ni rum ire quan nganye uny kin te bi wuso.

6 Di angelo 7-pela pu ni mai 7-pela pu rise ye te God ningg baj pe pu mare meyi mi. Ni chongo ti meri kin mare maghe di mand pe kin yumbo gol pe yembe mindiny kin mand pe mawo righe.

7 Muq yumbo 4-pela God nde rar pe ris kin ire ni angelo 7-pela mueq 7-pela gol pe yembe mindiny kin te wem. Mueq pe tende God nas nas te kin nas ye ni wute umbo ker nuany di mai neny ye te mueq pe bre pu rise.

8 Di God ningg baj pe tende wase soqi bre, di wase soqi wen te God ningg ti di gre tende pu wundi. Di wute God ningg baj pe tende mar mo tuqui segi. Te tene ruso ruso angelo 7-pela ni mai 7-pela mare mandi kin te prene, di ni mar mo kin tuqui.

16

Wute mai reny kin yumbo 7-pela pu dobu nganye ruwi kin

1 Muq nge wuti iri God ningg baj pe pu nari kutungu. Ni angelo 7-pela pu te ningg nari, “Wo, God wute mai neny kin mueq 7-pela pu te qi pe groq wand.”

2 Angelo namba wan te no ni mueq te qi pe groq naind. Di waserar yumbui yuqo quan kumo pati kin te wute umo yumbui ni ur ninde rise ye di ni ququ yumbui nyamb riraw ye ni waserar te rire.

3 Angelo namba tu ni te mueq te gherim pe groq naind. Di gherim tindaq wuso yavi wuse. Yavi wute mati kin ni yavi kin pugri, di yumbo buagi gherim pe kin riti.

4 Angelo namba tri ni te mueq te wuye ambri di wuye gid pe groq naind, di wuye buagi tinde ruso yavi rise.

5 Muq angelo wuye yeng nuany kin ni nari kutungu. Ni nari, “God, nu yumbo ren ir kuawo kin te nu tuquine puq kuen, nu muq kuas di asi nganye kuas. Nu God yuwon nganye kin, te pugri nu yumbo ren pugri ir kuawo.

6 Te pugri ni nu ningg wute di propet te mi yavi ir wughe bu ni oyi yavi kuem me. Ni yumbo nikin puq men kin tene mune materi.”

7 Muq nge alta oyi wund kutungu, di ni wuri, “Te nganye, Yumbui God Gre Nganye Kin, nu wute ir kuawo kin te nganyene di tuqui tuquine puq kuen.”

8 Angelo namba 4 ni te mueq te nginy pe groq naind, di nginy ni wase kin pugri wute nande namb kin gre rise.

9 Nginy ni quan nganye wute nande namb, di ni God wute mai ren neny kin ni nyamb wand brequ rindig. Pudi ni yumbo ur brequ si rire yambu riri, di God nyamb rindiri riwo yambu riri.

10 Angelo namba 5 ni te mueq te umo yumbui nde sia king pe groq naind,
di yumbo buagi ninde si nambu yeru kin te burpoq pe rise. Di wute yuqo
quan nganye riraq sawo rit ki.
11 Di ni yuqo riraq di waserar rire kin te ningg God wam nas kin ni wand
brequ rindig, pudi ni yumbo ur brequ rind kin te si rire yambu riri.
12 Angelo namba 6 ni te mueq Yupretis wuye ambri yumbui pe groq
naind, di wuye tende kuse kin te ir gud omo kuso. Te ei king nginy nowi
opu kin mandi kin ngim rise.
13 Muq nge ququ brequ temi ire pu oru gib mamb kin te guqod. Ni ghati
yumbui nde mim pe, umo yumbui nde mim pe, di propet wandoqi nand
kin ni nde mim pe gri meyi mi.
14 Ni Satan ningg ququ, ni yumbo ur gre kin isis bei mand. Di ni tiqe buagi
te mo king buagi irepe mimar ei God Gre Nganye Kin ni ningg ngeri yumbui
tende puayi yeng mand ningg.
15-16 Ni king buagi irepe mimar. Ni qi puch ire Arameik wand pe
Armagedon puq munduw kin tende mimar. Di Yumbui nari, “Nei wamb
yuwon, nge wuti nyungu kin pugri ei godo ye! Wuti nes pu nas di chongo
buagi nare righe pu nas ye ni chumbuai nand. Te ei ni chongo omone no
raqene yenu minyuw nati segi.”
17 Angelo namba 7 ni te mueq nginy tu pe tende groq naind. Di God ningg
baj pe wuti iri sia king pe pu quan kumone nari, “Muq prene.”
18 Muq pris naghe, kimereg mari bir mas ruso di titwuye yumbui nganye
naghe. Titwuye pugri kin qi pe ven nde naghe segine, ni quan nganye
yumbui.
19 Tiqe yumbui nyamb kin ni mingine bir wus bid teri ire, di tiqe buagi
aye bir ir righe. God ni Babilon nyamb yumbui kin te nei numbuw di kap
ire new. Te wain God ni wute umbo ker nuany di yembe neny kin te new
wuq.
20 Ailan buagi kring mo di rand ni yemu kin sunyi pe mune yemu segi.
21 Nginy tu pe ais 50 kilogram kin pugri ye wuye kin pugri wute nde ir ri.
Mai wen te quan nganye yumbui di wute God wand brequ rindig.

17

Nyumbueg umo yumbui pe wus

1 Angelo mai rise kin mueq 7-pela pu mat rise ye te kin iri nandi nge
ningg nari, “Ghandi ei nge nu ngimne nyumbueg ngimne yequ kin yumbo
ur quan nganye puq wen ye wuye buagi pe wus kin ni te mai bei kew.
2 Qi pe kin king nganye buagi ni ane segi segi rise kin yumbo ur brequ
rind. Di qi pe kin wute nganye buagi ni ane yumbo ur brequ rind kin te ni
wain me ngawu ghabe rind kin pugri.”
3 Muq Ququ gre ane nge puq negh di angelo nge neti ki di temu qi nyumo
segi ye pe tende po. Tende nge nyumbueg ire ni umo yumbui ambo kin
pe wus gudoq. Umo yumbui te ni God wand brequ nindig kin nyamb isis
ninde ghimbi pe bre. Ni ngawu 7-pela pu di kom 10-pela pu.
4 Nyumbueg te ni chongo ambo tengi pe ur mand kin wure righe. Ni gol,
wet yuwon kin di juwanji wo yuwon kin nganye ninde ghimbi pe bre. Ni
kap ire gol pe yembe munduw kin wuraq pu wus, di kap pe tende ni quayi
ane segi segi rise kin yumbo ur di yumbo ur God nde rar pe brequ nganye
kin ni yembe wundiny kin te bre pu rise.
5 Ninde quenge pe nyamb ur pu rise, nyamb ren kin puate wute nei mamb
segi:

Babilon nyamb yumbui kin; Wute buagi ngimne yeru kin ni puate; di Qi pe
kin yumbo ur brequ aye ni kin puate.
6 Nge guqod kin nyumbueg te ni God ningg wute di wute Jisas ningg wand
simbe mand ye ni yavi te wuq di ngawu ghabe rind.
Nge ni gudoq kin tende puayi nge quan nganye puye gad.
7 Muq angelo ni nge ningg nari, “Nu pughe kin ningg puye guad? Nge
nyumbueg di umo yumbui ngawu 7-pela di kom 10-pela kin tende wundi
kin puate kitari riti ye.
8 Umo yumbui nu guqoid kin te ni asi nas pudi muq segi. Di ni ngamo
pre segi ye pe tende gri ei nowi ni di no mai niraq ye. Wute qi pe kin ni asi
qi di yumbo buagi qi pe kin rise kin tende puayine ni nyamb wute ris ris
te kin ris ye ni nyamb rise kin buk yumbui pe rise segi ye ni umo yumbui
te ruqoind di puyene rind ye. Te pugri ni asi nas, muq nas segi, pudi otiwo
munene nandi ye.
9 “Wand ren te wute yuwonne nei mamb tedi nei mimbiny kin tuqui.
Ngawu 7-pela te rand 7-pela nyumbueg ni tende wus kin.
10 Ni mune king 7-pela te ningg anene yemu. King te kin 5-pela ni ir maghe
pre, iri muq nas, di aye te nawi segine. Pudi ni nandi kin tende puayi ni
musoqne nas ye.
11 Umo yumbui asi nas pudi muq nas segi ye ni king namba 8. Ni king
7-pela te ye iri mune nandi di ni no mai niraq ye.
12 “Kom 10-pela pu guqod kin te king 10-pela pu ni king ningg mas segine,
pudi puayi ire ningg di ni umo yumbui te ane king ningg mas ye.
13 Ni puate irene ningg yembe mand te ni nikin gre di nyamb yumbui te
umo yumbui meng ye.
14 Ni Sipsip Wo ane yeng mand ye, pudi Sipsip Wo ni nyinge nawo maghe
ye. Te pugri Sipsip Wo ni yumbui buagi mingg yumbui di king buagi mingg
king. Di wute ni ngam niram, nap mo di ni ningg yembe si mare segi
yuwonne yembe mand ye te ni ane yemu.”
15 Muq angelo ni nge ningg nari, “Nu wuye guqod kin te ngimne
nyumbueg ni tende wus, te wute ghimbi chongo isis, kantri, di wand tuan
buagi kin.
16 Umo yumbui di kom 10-pela pu guqod pre ye te ni ngimne nyumbueg
wen yambu mirew ye. Ni nyumbueg wen unje mipiq di umbo gawo omone
si miraq wus. Ni ghimbi som te me di ninge wase pe mande.
17 Ren kin te God ni nei nem di puq men ei ni nari kin tuquine puq men.
Te ningg bu ni rar nuqond ni wand taq mamb di ni king ningg mas kin gre
te umo yumbui meng. Ni puq men ruso God ningg wand te tuquine righe.
18 Nyumbueg nu gudoq kin te tiqe yumbui king buagi qi pe kin ninde
nambu mas kin te.”

18

God Babilon tiqe yumbui unje nipiq

1 Ren nde dobu nge angelo aye iri God nas kin tiqe pe pu nati ni guqoid.
Ni gre quan nganye rise di ni ningg ti te ningg qi ti wuri.
2 Ni gre ane ngam nare nari, “Babilon tiqe yumbui nyamb kin ni ir wughe
pre! Di muq ni ququ brequ ni tiqe kin pugri yequ di ququ brequ isis ni suqo
mo kin sunyi, di wapi brequ kin pe segi ye ni suqo mo kin sunyi kin pugri
yequ.
3 Te pugri tiqe buagi aye te ni ningg wain te riq pre, te nyumbueg quayi
ane segi segi rise kin wain gre kin. King buagi qi pe kin ni ane rise, di wute

yumbo wong mand di yumbo mare mo wute meny wong rind ye ni yumbo ur brequ isis wund kin tende pe wet bidi quan materi.”

4 Muq nge mim aye mune God nas kin tiqe pe gri vindi kutungu di ni viri, “Nge wute, nungoqi ninde pu weyi wi. Te ei ni te yumbo ur brequ te nungoqi mune ware segi, di ni ningg mai te nungoqi mune ware segi.

5 Te pugri ni yumbo ur brequ te irepe riwo riwo ruso nginy tu pe ritari righe di God ni yumbo unje wup kin te nei nimbiny nimbinyne.

6 Ni yumbo pughe gri wute weny kin pugrine mune wew. Di ni pughe gri wute unje wup te mune oyi wand teri wand. Ni wute pughe gri wain groq wundiny riq kin te oyi mune quan nganye groq wunduw.

7 Ni nyamb yumbui di yumbo yuwon kin quan nganye wuteri kin pugrine ni mune mai di yivany quan nganye wure. Ninde umbo pe ni nyamb wundiri riwo di wuri, ‘Nge kwin ningg kas, nge nyarimo nyumbueg segi, di nge quanji gad segi ye.’

8 Pugri bu nginy iri ningg ni mai te rindi ye, te wute mati, yivany, di mir segi. Ni wase pe wuso di wase nimbiq ye. Te pugri Yumbui God ni yumbo ur brequ wund kin te yuwonne ir nawo ye te ni gre quan nganye rise.

9 “King buagi qi pe kin ni ane rise di ni ningg yumbo yuwon kin materi ye ni wase nimbiq kin wase soqi mundoq kin tende puayi ni ningg quanji mand di yivany mare.

10 Ni mai wuraq kin te ningg wune mamb, ni wonjine mo yemu di quanji mand mari, ‘Ware ju kuare! O tiqe yumbui nyamb kin, O Babilon, nu mai kuraq. Tiqe yumbui nginy iri ningg ni nyamb rise. Nginy aye ningg ni mai te wundi pre.’

11 “Wute yumbo wong mand di yumbo wute meny wong rind ye ni ni ningg quanji mand ye, te pugri ni muq yumbo aye mune wong mand segi.

12 Yumbo yabene materi kin te gol, silva, wet yuwon kin, di juwanji wo yuwon nganye kin; chongo quem kin yuwon nganye kin, chongo ambo kin, chongo ti riri kin, di chongo aye quan nganye ambo kin; nyumo tuqo yuwon kin sitron puq munduw ye, yumbo buagi elepan sawo pe yembe mindiny kin, yumbo aye ninge brons, ain, di wet ire mabel puq munduw kin pe yembe mindiny kin te mune materi segi.

13 Mir nyong kin yumbo isis, yumbo tuqo yuwon kin isis, wain di wel, plaua di wit, kau di sipsip, hos di wilkar, yembe ye wute di wute taq yeru kin te anene mune wong mand segi.

14 “Di ni puq mand ye, ‘Mir nu te ningg kuari kin te nunde pu mare mo pre. Nu te yumbo buagi nu nyamb rew kin te muq mune rise segi, ni prene di mune ghateri segi ye.’

15 Wute yumbo quan kin ni tiqe tende yembe mand di yumbo quan materi ye ni wonjine yemu di mai wure kin te ningg wune mamb ye. Ni quanji mand yivany mare,

16 di mari, ‘Ware ju kuare! O tiqe yumbui nyamb kin nu mai kuraq. Ni chongo quem kin yuwon nganye kin wure righe, ambo di quan nganye ambo kin, di gol, wet yuwon kin nganye, di juwanji wo yuwon nganye pe yenji wup.

17 Ni yumbo buagi te ris nganye segi, brequne brequ rise!’

“Kapten buagi gherim pe kin, wute sip pe ruso kin, wute sip mare mo ye, di wute gherim pe yembe mand wet bidi materi kin, ni wonjine yeru ye.

18 Ni tiqe yumbui te nimbiq wase soqi wuyo rundoq kin tende puayi di ni riri, ‘Tiqe ire tiqe yumbui wen kin pugri ye yequ segi.’

19 Di ni qusuqu ngawu pe merire riwo, quanji rind di yivany wand rind
riri, ‘Ware ju kuare! O tiqe yumbui nyamb kin nu mai kuraq! Wute buagi
ni sip gherim pe yeru kin ni yumbo buagi nunde pu materi. Ni wus nganye
segi, brequne brequ wuse pre.
20 God nas kin tiqe pe was kin nungoqi ni mai wuraq kin te ningg
chumbuai wand. Nungoqi God ningg wute yuwon ye, aposel di propet
nungoqi chumbuai wand. God ni nungoqi pughe gri puq weuq kin te ningg
oyi mai new’.”
21 Muq angelo gre quan rise kin ni wet yumbui iri wit dang mindiq kin
wet gib namb ye neti nowi gherim pe meneri naghe di nari, “Te kin pugrine
God ni Babilon tiqe yumbui brequne mai new ye. Di tiqe yumbui te mune
yequ segi ye.
22 Wute hap griny mand kin, wute yuwo mari kin, pereru di biugel piq
muqond kin nunde mas ye ni mune griny mand segi ye. Wute yembe isis
mand kin nunde mas ye ni mune buqod segi. Wute nunde mune wit yi dang
mand plaua yembe munduw segi ye.
23 Lam mune nunde namb ti riri buqod segi ye. Wuti ngam no kin ni
ngam ane ni gibe ko mune nunde putungu segi ye. Wute nunde wet bidi
yembe mand kin ni tiqe buagi aye nde ni nyamb yumbui nganye rise. Nu
mu guad kin te ningg wute buagi ir maghe.
24 Ni God ningg wute yuwon ye di propet mi mati kin di wute buagi aye
qi pe mi mati kin te ningg nu mai kuraq.”

19

Wute quan Babilon ni pre kin te ningg ni chumbuai rind

1 Tende dobu nge kutungu God nas kin tiqe pe wute nganye buagi nganye
riri. Ni pugri riri, “Beghi God nyamb bidiri ruwo ye. Beghi God ni wute
nateri, ni ti yumbui di gre yumbui rise.
2 Te pugri ni wute ir nawo kin te ni nganyene di tuqui tuquine puq nen.
Ni ngimne nyumbueg ngimne yequ kin yumbo ur quan nganye puq wen ye
ni yumbo ur te ningg wute qi pe kin nganye buagi unje wup kin te brequ
nunduw. Ni nikin yembe ye wute ni yavi ir wi kin te ninde oyi nindiq pre.”
3 Di ni munene riri, “Beghi God nyamb bidiri riwo ye. Ni wase nimbiq di
wase soqi wuyo wuso kin te yequ yequ te kin yequ.”
4 Quayi kiyi 24-pela pu te di yumbo urupui ris kin 4-pela pu te ni pombri
ruso di God sia king pe nas ye te yumbui nyamb rirang. Di ni riri, “Te
nganye, God nyamb bidiri riwo!”
5 Muq wuti iri sia king pe tende wand nand di nari, “Nungoqi ni ningg
yembe ye wute buagi te wute nyamb kin di segi kin anene, nungoqi beghi
God wune wumbig ye nungoqi ni nyamb wundivi viyo!”
6 Muq nge kutungu wute nganye buagi riri kin pugri, di ni riri kin te wuye
roru mari kin pugri, di kimereg nari kin pugri, ni riri, “Beghi God nyamb
bidiri riwo ye. Te pugri beghi Yumbui God Gre Nganye Kin ni king ningg
nas.
7 Beghi chumbuai bad, nei tuan bab, di ni nyamb yumbui beg. Te pugri
Sipsip Wo ni ngam no kin ngeri te muq wundi pre, di nyumbueg ni nitaqi
kin te sir wup pre.
8 God ni chongo bidi yuwon nganye quan ti neri di puqum segi kin te new
wuri naghe kin te new pre.” Chongo bidi quem kin yuwon nganye kin te
God te wute yumbo ur tuquine puq men kin te.

9 Muq angelo ni nge ningg nari, “Wand ren ur ghand, ‘Wute Sipsip Wo
ni ngam no kin mir te ningg ngam nirany rindi ye ni chumbuai rind rind
ris ye’.” Di wand aye mune nari, “Wand ren te God ningg wand nganyene
kin.”
10 Nge wand ren kutungu kin te ningg nge pombri ko ei angelo te yumbui
nyamb girag ningg. Pudi ni nge ningg nari, “Nu puq yen wayequ! Nge nu
temu ane yembe ye wutene, beghi nu nimand Jisas ningg wand simbe mand
ye ni kin pugrine. God ei yumbui nyamb rang! Te pugri Jisas ni wand te
Ququ propet kin wand wute simbe nindim ye ninde pu vindi.”

Wuti hos quem kin pe nas

11 Nge God nas kin tiqe ngim bi pu yequ gudoq di hos quem kin iri yenu
guqoid. Wuti hos tende nandi ye ni nyamb te, “Wuti yembe yuwonne nand
kin,” di “Yumbo nganyene puq nen ye.” Ni tuquine wute ir nawo di yeng
nand ye.
12 Ni rar te wase nyungu kin pugri ti wuri di king hat nganye buagi ninde
ngawu pe nare righe. Ni nyamb ire ninde ur pu vise di wuti iri nyamb te
kin puate nei namb segi, nikinne ni nyamb te kin puate nei namb.
13 Ni chongo iri yavi pe mi naghe pre meti nowi kin neri naghe di ni
nyamb te God Ningg Wand.
14 Ami God nas ye tiqe pe kin ni hos quem kin pe ninde dobu maru
di chongo bidi yuwon nganye quem kin yuwon ye puqum segi kin mare
maghe.
15 Di wuti hos quem kin pe nas ye ninde mim pe gri mame dobui yeng
nand kin neyi ni, di mame tende pe tiqe buagi unje nap. Ni king botu ain
pe yembe mindig kin nait nase te pugri ni gre quan nganye rise di tiqe buagi
ninde si nambu yeru ye. Ni God Gre Nganye Kin ni wute umbo ker nuany di
yembe neny kin te wain kin pugri wain yembe mindig kin sunyi pe nyinge
nawo. *[Sng 2:9]*
16 Ninde chongo dobui pe di ninde muqodub pe wand ren ur pu rise,
“King buagi mingg king, di yumbui buagi mingg yumbui.”
17 Di nge guqod angelo iri nginy pe nar yenu di ni wapi buagi wam
nyingraiq nyingraiq yeru kin te ningg quan kumone nari, “Wandi, God ni
mir yumbui yembe nunduq kin pe ven nde wandi irepe wikur.
18 Te ei nungoqi king mingg som, ami mingg yumbui ni som, wute nyamb
kin ni som, hos di wute hos pe mo ye ni som, di wute aye te wute nyamb
kin di segi kin wute taq yemu di segi kin ni som te we.”
19 Muq nge umo yumbui dabo kin di qi pe kin king di nikin ami ane guqod.
Ni irepene mikur di wuti hos quem kin pe nas ye di ni ami ane mege ningg.
20 Pudi umo yumbui di propet wandoqi nand kin ninde nyamb pe yumbo
ur gre kin isis yembe nindiny ye te mat mase. Ni asi yumbo ur gre kin
yembe nindiny ye te ningg ni wute umo yumbui ningg ur riteri kin te ningg
puamb nuany di ni ningg ququ te yumbui nyamb miraw. Ni temi urupuine
memare wase salpa ane pe tende memare maghe.
21 Di nikin ami te mame dobui wuti hos quem kin pe nandi ye ninde mim
pe gri neyi ni kin tende pe ni mati, di wapi buagi rindi ni som te riq riq mir
rimb.

20

Satan taq pu yenu ber 1,000-pela pu nawo

1 Di nge angelo iri God nas kin tiqe pe pu nati ni guqoid. Ni ngamo pre
segi kin ki te ninde nase di ni sen yumbui iri nait nase pu nase.

2-3 Ni ghati yumbui te asi nganye ghati puq mindig, ni ququ brequ mingg yumbui, te Satan, taq naimb di ngamo pre segi ye pe tende meneri naghe no. Ni tende taq pu nas ber 1,000-pela pu nawo. Angelo ni ngamo pe kin ngim te niraq wughe di ngimrawu pe wute ngim te bi muaq segi puq nand kin ur te nawo. Ni puq nen ei Satan ni nowi ni wute wandoqi nindiny yumbo ur brequ rind segine ruso ber 1,000-pela ruso. Tende dobu ei ni Satan rar nuqoind nowi ni musoqne yenu.

4 Nge sia king ninge guqod di sia pe tende wute ni wute ir ruwo kin te ningg ngiq nindiny ye ni ris. Di nge wute Jisas di God mingg wand simbe rind ye te ningg gibe pend muany ye ni ququ te guqod. Ni umo yumbui te yumbui nyamb rirang o ni ququ te yumbui nyamb riraw segi. Di ni umo yumbui ningg ur ninde quenge pe o si pe riteri segi ye. Ni mune res riwo di Kraist ane king ningg ris ruso ber 1,000-pela.

5 Wute riti kin aye te res riwo segine ruso ber 1,000-pela te prene. Ren te wute riti kin res riwo ye namba wan.

6 Wuti wute riti kin res riwo ye namba wan tende puayi nes newo ye ni chumbuai nand di yuwon pu nas ye. Wute ren ne ni otiwo wute mai yumbui riraq riraq te kin rise kin tende puayi ni mai te riraq segi. Pudi ni oyi God di Kraist te prist ningg ris di ni ane king ningg ris ruso ber 1,000-pela pu te prene.

Satan wase naimb

7 Ber 1,000-pela pu te prene kin tende puayi Satan ni mune ngim bi muang neyi ni.

8 Di ni no tiqe buagi qi pe kin tende wute buagi puamb nuany ye. Tiqe te Gog di Magog puq mindiny kin tende no ei wute buagi irepene nimar ei yeng mand ningg. Wute men quan buagine te gherim dabo jiji kin pugri.

9 Ni tiqe buagi pe nyinge mare mo di God ningg wute ris kin tiqe te mo miraq meq wughe. Te tiqe yumbui God ni yawo niraw righe kin. Pudi wase nginy tu pe pu kuti kui di ni namb.

10 Di Satan, ni wute te puamb nuany ye, te meti nowi wase yumbui salpa pe mawo kughe namb namb yengu ye pe tende memeri naghe. Wase te ninggne umo yumbui di propet wandoqi kin ane memare maghe pre. Ni bur di bogisumb yuqo miraq ye, di pugri rise rise te kin rise ye.

God wute mati kin ir nawo

11 Muq nge sia king yumbui quem kin di wuti sia king pe tende nas kin te guqod. Di qi nginy tu ane kring ruso di ninde rar pe mune yeru segi, prene.

12 Di nge wute riti kin, te wute nyamb kin di nyamb segi kin anene sia king pe tumone yeru guqod, di buk ninge puaq nand. Yumbui ni buk te nuqond di wute ni yumbo ur puq ren kin pugrine ir nawo. Di buk aye puaq pu wuse kin te buk wute ris ris te kin ris ye ni nyamb rise kin buk.

13 Gherim ni wute gherim pe riti kin te wi riyi ri, di wute riti kin yumbo ur di riti kin tiqe te wute riti kin si wure rindi. Di wute ire ire ni yumbo ur yembe rindiny kin pugrine ir nawo.

14 Muq ni wute mati kin yumbo ur di mati kin tiqe te memare wase yumbui pe righe ruso. Wase yumbui wen te otiwo wute mai yumbui riraq riraq te kin rise ye te.

15 Wute ni nyamb wute ris ris te kin ris ye ni nyamb rise kin buk yumbui pe tende rise segi ye ni wase yumbui pe tende memare righe ye.

21

Jerusalem urupui

1 Muq nge nginy tu urupui di qi urupui guqod. Te pugri nginy tu di qi asi
kin te prene di gherim mune wuse segi.
2 Nge tiqe yuwon nganye, te Jerusalem urupui, God nde pu nginy tu pe
gri wuti wi gudoq. Ni nyumbueg ngaim nde mitaqi mo ningg yenji mupuw
kin pugri pu wuti wi.
3 Di wand ire quan kumone sia king pe gri vindi kutungu, “Muq God ni
nas kin sunyi te wute nde rise, di ni wute ane ris ye. Ni God te wute ningg
ris, di God nikinne ni ane ris di ni ni te God ningg nas.
4 Di ni ngam giji wuye buagi ninde rar pe kin te ku nimbiny ye. Di wute
mune riti segi, yivany rire o quanji rind o yuqo riraq segi ye. Te pugri
yumbo asi rise kin pugri te pre.”
5 Wuti sia king pe nas kin te nari, “Nge yumbo puq keny urupui rise.” Di
ni nari, “Wand ren ur ghand, te pugri wand ren wute materi ye tuqui di
wand ren te nganyene.”
6 Ni nge simbe nindigh nari, “Muq prene. Nge yembe puate ki righe di
yembe omo kawo. Nge kari yumbo buagi rise; nge kari yumbo buagi prene.
Wuti yawo singar nati te nge ni wuye wong nand segi kin geg. Wuye kuen
te wuye kuyi kin wute me di mas ye tende pu kate kuwi geg.
7 Wuti iri ni yumbo ur brequ buagi nyinge nawo righe kin ni yumbo buagi
ren nateri, di nge ni God ningg kas, di ni nge wo ningg nas.
8 Pudi wute wune rimb di Kraist nei rimbig kin te si rire ye, yumbo
ur brequ nganye yembe rindiny ye, wute wute aye mamb riti ye, wute
nyumbueg ane segi segi rise kin, wute mu isis mand ye, wute god wandoqi
kin yumbui nyamb miram ye, di wute wandoqi mand ye buagi ni tiqe te
wase yumbui nganye salpa ane namb nyungu nyungu yengu ye te. Ren te
otiwo wute mai yumbui riraq riraq te kin rise ye te.”
9 Angelo mueq 7-pela God ni wute mai neny kin rise ye mare pu yemu
ye te kin ye iri nandi nge ningg nari, “Ghandi, di nge nu nyumbueg ngam
wuso ningg wus kin te bei kew, te Sipsip Wo ni ngam.”
10 Di Ququ gre ane nge puq negh di angelo te nge neti kowi rand yumbui
di dobui kin pe nitanyi no. Di tiqe yuwon nganye Jerusalem bei negh. Ni
God nde pu nginy tu pe gri wuti wi.
11 Ni God ningg ti tende pe ti wuri, di ni ti te wet yuwon nganye ni ti wuri
kin pugri. Ni wet jaspa kin pugri di ni glas kin pugri ti wuri.
12 Ni imb te yumbui di wam nganye kin, di ngimrawu 12-pela pu yeru.
Di angelo 12-pela pu ngimrawu pe tende yemu. Ngimrawu pe tende Israel
mingg wute tit 12-pela ni nyamb tende ur pu rise.
13 Ngimrawu teri ire pu nginy nawi opu yeru, teri ire pu nginy naghe no
opu yeru, di aye teri ire teri ire ni opu opu yeru.
14 Tiqe yumbui ni imb yembe munduw kin te wet yumbui 12-pela tende
wam yembe munduw di tende pe Sipsip Wo ni aposel 12-pela pu ni nyamb
tende ur pu rise.
15 Angelo nge wand simbe nindigh kin te ni tuqui iri gol pe yembe mindig
kin te nait nase ei tiqe yumbui te tuqui nipiq. Ni tiqe yumbui nikin imb di
ngimrawu te anene tuqui nap ningg.
16 Tiqe yumbui te ni tuqui tuquine wuse, ni dobui kin di direb wumb
kin te ane tuquine. Ni tuqui tende pe tuqui nipiq di nuqond ni yumbui di
dobui kin te 2,200 kilomita. Di ni direb wumb kin di wam kin te ni dobui
kin pugrine.
17 Ni wute yumbo tuqui map kin tuqui angelo nait nase ye tende pe tiqe
yumbui ni imb bub wund kin te tuqui nipiq kin te ni 65 mita.

18 Imb te ni wet jaspa pe yembe munduw, di tiqe nganye te gol pe yembe munduw. Gol wen te gol yuwon nganye di ni glas kin pugri ti wuri.
19 Tiqe yumbui ni imb yembe munduw kin wet yumbui te ni wet isis yuwon kin nganye pe yenji map. Wet yumbui ye nawo kin te wet jaspa pe yenji maip, namba 2 wet sapaia, namba 3 wet aget, namba 4 wet emeral,
20 namba 5 wet sadonikis, namba 6 wet konilian, namba 7 wet krisolait, namba 8 wet beril, namba 9 wet topas, namba 10 wet krisopres, namba 11 wet haiasin, di namba 12 wet ametis.
21 Ngimrawu 12-pela te wet yuwon nganye pel puq munduw, juwanji wo gib wumb kin, tende yembe mindiny. Ngimrawu ire te pel irene pe yembe munduw. Ngim yumbui wute nyinge mare mo mandi kin te gol yuwon nganye glas kin pugri rar pat opu burad ruso kin tende pe yembe munduw.
22 Nge God ningg baj tiqe yumbui tende yequ gudoq segi, te pugri Yumbui God Gre Nganye Kin di Sipsip Wo nikinne ni tiqe yumbui te kin ye God ningg baj.
23 Tiqe yumbui tende irew o nginy tende ti nase segi, te pugri God ningg ti ni tende ti nase, di Sipsip Wo ni tiqe yumbui te kin lam kin pugri nas.
24 Tiqe buagi ni tiqe yumbui te kin ti pe nyinge rire, di king buagi ni yumbo yuwon kin ni nyamb yumbui rem kin te ti pe tende mare mandi ye.
25 Tiqe yumbui te ni ngimrawu te mare righe segi ye, te pugri tende burpoq rip segi ye.
26 Tiqe buagi ni nyamb yumbui di yumbo yuwon kin tende mare mar mo ye.
27 Wute brequ di puqum kin ni tende rir ruso segi ye. Di wute wandoqi rind ye di minyuw kin yumbo ur yembe rindiny ye ni tiqe tende rir ruso segi ye. Pudi wute ni nyamb Sipsip Wo ningg buk yumbui wute otiwo ris ris te kin ris ye ni nyamb rise kin buk pe rise ye nine ei tiqe yumbui tende rir ruso.

22

Wuye wute riq di ris ris te kin ris kin wuye ambri

1 Muq angelo ni nge wuye ambri iri bei negh. Wuye nen te wuye wute me di mas mas te kin mas kin wuye ambri. Wuye te quan nganye pend kuti glas kin pugri, di ni God di Sipsip Wo nde sia king pe gri gudi,
2 tiqe yumbui ngim mingine kuso. Wuye tende sange pe nyumo wute ni yi te me di mas kin te yemu, ni wuye opu opu yemu. Nyumo te ni yi isis 12-pela kin nyumo te ningg rise, di ber manyi ni yi mamb 12-pela pu mand. Wute buagi qi pe kin ni nyumo te kin raqe pe num sabi rind.
3 Yumbo buagi God yambu nireny kin ni mune tiqe tende yeru segi ye. God di Sipsip Wo ningg sia king ni tende yequ, di ni kin yembe ye wute ni yumbui nyamb rirang ye.
4 Ni quenge rundog di ni ningg nyamb oyi ninde quenge pe ur pu rise ye.
5 Bur mune tende yengu segi ye. Ni lam o nginy ni ti mune riteri ningg riri segi ye, te pugri Yumbui God ni ti neny ye. Di ni king ningg ris ris te kin ris ye.
6 Angelo ni nge ningg nari, “Wand ren wute materi ye tuqui, di wand ren te nganyene. Yumbui God, te propet wand simbe nindim mo simbe mand ye, ni te angelo tiqi nundog nandi ei ni ningg yembe ye wute buagi yumbo brequne ruwi ye te bei neny.”

Jisas mune nandi ye

7 Jisas nari, “Nungoqi wutungu, nge brequne mune godo ye! Wute propet
kin wand buk wen ningg rise kin rit rise gre ye ni chumbuai rind ye.”
8 Nge Jon nge yumbo ren kutungu di guqod. Nge kutungu kin tende puayi
nge angelo yumbo ren bei negh kin ninde nyinge tingi pombri ko ei ni
yumbui nyamb girag ningg.
9 Pudi ni nge ningg nari, “Nu puq yen wayequ! Nge nu kin pugri, di
nimand propet, di wute buagi wand buk wen nde rise ye rit rise ye ni nikin
pugrine, nge yembe ye wutine. Nu God ei yumbui nyamb rang!”
10 Muq ni nge simbe nindigh nari, “Nu propet kin wand buk wen nde rise
ye te suqo ghare wayequ. Te pugri ngeri muq tumo rind.
11 Muq ven nde puayi wuti unje nap te piyi puq nen. Wuti yumbo ur
brequ isis nand te piyi puq nen. Wuti yumbo ur tuquine puq nen te kin it
puq nen nen ne, di wuti yumbo ur yuwon kin puq nen te kin it puq nen.”
12 Jisas nari, “Nungoqi wutungu, nge brequne mune godo ye! Nge wute
oyi gidiny kin yumbo te karene godo. Di nge wute buagi ni yumbo puq ren
kin pugrine oyi gidiny.
13 Nge yembe puate ki righe, di yembe omo kawo. Nge ye kawo kas di
dobu nganye kas. Nge kari yumbo buagi rise; nge kari yumbo buagi prene.
14 “Wute ni chongo dobui wuye rip ei ni tiqe yumbui imb ngimrawu pe
rir ruso di nyumo ni yi wute me di mas kin nyumo yi te riq tuqui ye ni
chumbuai rind.
15 Tiqe yumbui dabo gri tende nyombui ni yeru. Te wute mu isis mand
kin, wute nyumbueg di quayi ane segi segi rise kin, wute mamb riti kin,
god wandoqi kin yumbui nyamb miram kin di wute wandoqi mand yawo
kurem kin.
16 “Nge Jisas, nge angelo tiqi gudog nondo wute nge nei rimbigh kin nge
ningg wand ren nungoqi simbe nunduq. Nge Devit ningg kuqo, di nge
tomnji yamb guay quan ti neri kin te.”
17 God ningg Ququ di Sipsip Wo ni ngam ni Jisas ningg riri, “Ghandi!” Di
wute buagi wand ren rutungu kin ni mune puq ei rind, “Ghandi!” Wuti
yawo singar nati te kin it nge nde nandi, di wuti wuye ne yawo gureg te kin
it nandi wuye wute me di mas ye te wong nand segine nate kuwi, ne.
18 Muq nge wute propet kin wand buk wen nde rise kin wutungu ye
nungoqi simbe guduq: Wuti wand aye mune wand ren nde jiju nand ye
te God oyi mune ni mai buk wen simbe wund kin te ni neng.
19 Di wuti propet kin wand buk wen nde rise kin puaq nand, te God oyi
mune ni te yumbo tiqe yuwon nganye pe di nyumo yi wute me di mas ye
tende pu puaq nand. Te yumbo yuwon kin buk wen simbe wund kin te.
20 Wuti yumbo ren kin ningg simbe nand ye ni nari, “Te nganye, nge
brequne mune godo ye!”
Te nganye, Yumbui Jisas nu ghandi.
21 Yumbui Jisas ni kin nei pene wute yuwon nuany kin te God ningg wute
buagi nde rise. Te nganye.

Wand ninge Baibel pe rise kin ni puate

Abel - Abel te Kein ni kiqam di ni temi Adam Ewa teri ningg wo.

Abraham - Abraham te Juda mingg kuqo ye nganye nawo kin. God ni simbe nindig di ni nikin qi te si niraq, sunyi ire God otiwo bei neng ye puq nand kin tende no. God nari qi urupui ei ni Abraham di nikin kuqo ane neny ye. Abraham ni God ningg wand irepene nutungu di ni wonji nganye no muq qi urupui te nundoq. Qi urupui te ninggne muq kantri Israel puq munduw kin ni yequ. Di God ni asi wute nde wand taq namb segine ni Abraham nde ye nawo wand taq namb. God ni Abraham simbe nindig nari ni Abraham di nikin kuqo ane nap ruso ei ni God nikin wute ningg ris. Di God ni Abraham simbe nindig nari ni kuqo quayi wo buagi rire rindi kin te nginy 8-pela mawo pre di ghimbi dugu chongo te pend ei muam. Ni puq men ei God Abraham nde wand taq namb kin te nei rimbiny. Abraham ni ngam Sara. Ni wo rire segine ris ruso ruso gang rise pre muq ni wo iri nas. God nari ni quayi wo iri riri ye. Abraham ni God simbe nand kin te nganyene puq nand, pugri bu Sara ni quayi wo iri wuri di ni Aisak puq rindig.

Adam - Asi wute mas segine God ni wute yembe nindiny ningg, di ni Adam nde puate ni righe. Adam di ni ngam Ewa teri ni ye ruwo God ningg wand rutungu segi di yumbo ur brequ rind. Buk 1 Korin sapta 15 ves 45 pe Pol ni Jisas ningg “Adam dobu nawi ye” puq nindig. Ni puq nand kin puate te ni nandi wute buagi nikin yumbo ur brequ rind kin tende pu nateri. Adam ni yumbo ur brequ nand kin te ningg ni kuqo buagi yumbo ur brequ rind. Pudi Jisas wute buagi nikin yumbo ur brequ nde si pe pu nateri.

Aisaia - Aisaia ni God ningg propet yumbui iri. Ni yabene nas di ber nganye buagi ruso pre dobu di Jisas nas. Wute otiwo Jisas pughe gri ei puq reng ye te kin yumbo God ninde nganye buagi bei nand.

Alabasta - Nginy iri ningg wute ire ni wel tuqo yuwon nganye kin iri wuri wuso Jisas nde nyinge pe guroq wuind. Wel te os ire wet pe yembe munduw kin tende mindighe pu nas. Di os yembe munduw kin wet te ni nyamb alabasta. Wand ven Matyu sapta 26 ves 7 pe vise.

Aleluya - Juda ni God chumbuai rindig kin tende puayi ni riri “Aleluya.” Wand ven ni puate te pugri, “Yawe chumbuai bidig.”

Alo - Alo te marasin ire ni yuwon tuqo wuri ye. Ni nyumo iri ni riq pe yembe munduw ye. Juda ni pripri marasin wen kin wute mati kin ni ghimbi pe nyang mamb. Ni puq men kin te ni wute mati kin mawo yemu ye tekin ningg sir map.

Alta - Juda ni pripri umo mamb God meng ye. Ni pripri sipsip, meme o kau te kin mamb ye. Ni umo te kin mamb pre di alta pe mi riwo pu rise.

Aposel - Jisas ni wute ninde dobu maru kin te 12-pela pu nap mo ei ni te aposel ningg mas. Ni Jisas ane mas di ni bei nem. Jisas nati pre mune nes newo kin tende puayi ni nikin nde rar pene muqoind. Jisas ni tiqi nundom mo yumbo ni muqond kin te ningg wute simbe mindiny. Ni wute Jisas nei rimbig kin ninde ye mawo kin ningg mas. Buk Aposel pe Pol Barnabas temi ni aposel puq mindim. Di wute aye ninge ni mune pugrine. Ni anene wute Jisas nap mo di tiqi nundom mo ei ni ningg yembe mand ye.

Areopagus - Areopagus te rand quyu woju iri Atens tiqe yumbui opu tende yenu ye ni nyamb. Wute nyamb kin tiqe yumbui tende ye ni pripri wand mand kin puayi rand quyu pe tende mikur. Wute nyamb kin ni mingg kaunsil ningg mas ye te ni mune Areopagus puq mindim.

Aron - Aron ni Livai ningg kuqo, di Livai ni Jekop ningg wo 12-pela tekin ye iri. Asi nganye prist mas segine kin tende puayi God ni Aron naip no di

Aron ni ye nawo Israel mingg prist ningg nas. Di God nari Aron ningg kuqo buagi ni prist ningg mas ye. Aron ni Moses kise. Ni temi wute Israel kin mitari Isip si miraq wu mase mo. Puayi ire ningg Israel kin wute ni Moses Aron temi ningg wand rutungu yambu riri di nikin nei pe ruso ningg riri. God ni raqene bei nand te pugri God nikinne Aron Moses temi nap mo di ni ei ye mawo ye. God ni temi simbe nindim di ni wute wute tit 12-pela te nde ye mawo ye ni botu te mate mowi di God ningg lo rise kin bokis pe tumone mawo mase. God nari wuti pughe ye ni botu te mune yi ri te ni naip no di ni ei ye nawo. Yambgriq bur ane Aron ni botu te mune yiri. Ni yiri ne segi, pudi kis namb di yi riyi. God nari di Aron ningg botu te Moses ningg lo rise ye bokis pe tende mowi nase ei wute nei rimb te pugri God ni Aron naip no. Nu Hibru sapta 9 ves 4 te ndoq.

Artemis - Artemis te wandoqi kin god nyumbueg ire ni nyamb. Wute ninge ni god nyumbueg wen yumbui nyamb riraw. Nu buk Aposel sapta 19 te qond.

Babilon - Babilon te tiqe yumbui nganye ire ni nyamb. Asi nganye wute tiqe yumbui nganye wen ye ni Israel ane mege di nine nganye mand di Israel segi. Ni wute Israel kin nganye buagi ninde tiqe pe mitari mo ei ni te yembe ye wute ningg ris. Buk Revelesen sapta 14 ves 8 pe ni tiqe yumbui ire Babilon puq munduw kin te ningg simbe wund. Wute ninge mari ven te kopuqu wand di ni Rom ningg puq wund. Pita ni 1 Pita sapta 5 ves 13 pe ni mune pugrine Rom ningg Babilon puq nand.

Bal - Bal te god wandoqi kin iri ni nyamb. Asi nganye wute Israel kin ni ruso qi muq kantri Israel yequ kin qi te ningg ris kin tende puayi wute asine tende ris ye ni Bal yumbui nyamb rirang ye. Di ninge puayi wute Israel kin ni anene Bal yumbui nyamb rirang. Tekin ningg di God ni quan nganye umbo ker nuany.

Balam - Balam ni God ningg propet iri. Puayi ire ningg Israel ni veri ninge Moap puq mindim kin ni king te Balak. Balak ni Balam ningg nari ei ni wute Israel kin brequ nindiny ei ni ane mege kin tende puayi nine nganye mand Israel nyinge mawo maghe. Balam ni yambu nari, pudi dobu ni nei nare nitinde nari ni puq nen ye. Balam ni King nde baj pe no no di angelo iri ngimine yenu ei ni segi puq nindig. Balam ni donki pe no di donki ni angelo te ngimine yenu nuqoind di ni no yambu yari. Balam ni donki te ni ei no ningg, pudi donki ni wand nand di Balam menge niping. Balam ni nei namb wute Israel kin te God ni yuwon nuany ye puq nand pugri bu ni brequ nindiny segi. Buk 1 Pita sapta 2 ves 15 di Jut ves 11 ni riri Balam ni wet bidi yawo niraw righe ye. Te pugri Balak ni wet bidi ninge neng pugri bu ni nei nare nitinde di Balak ghav nindig ye puq nand. Te piyi Balak ni God ningg wute ni veri pudi Balam ni ghav nindig ye.

Bali - Bali te mir yi ire wit kin pugri ye. Wute ni bali yi pe bret yembe runduw. Pudi bret wen kin te oghi nganye segi. Ni bret wit yi pe yembe runduw kin pugri segi.

Belsebul - Belsebul te ququ gre kin iri di wute nganye buagi Israel nde tumo ris kin ni yumbui nyamb rirang. Asi nganye ni nyamb te Balsebub. Di ni mune Satan puqne mindig, te ququ brequ buagi mingg yumbui.

Epikurian - Nu wute Epikurian nde dobu maru kin di wute aye Stoik puq mindim kin te buk Aposel sapta 17 ves 18 wuso 21 pe qond tuqui. Ni nei quan kumo rise di pripri nei di wand nganyene kin te ningg wute bei meny. Ni pripri nganye yumbo ren kin ningg wand mand.

Ewa - Ewa te Adam ni ngam. God ni qi di yumbo buagi qi pe kin yembe nindiny kin tende puayi Adam yembe nindig. Pre ni Adam ningg ut ngape iri neti nowi di Ewa yembe nunduw. Pudi Satan ni ghati kin pugri ninde nondo wandoqi nunduw di ni nyumo yi God ni riq segi puq nand kin te

wuq. Ni Adam mune nyumo yi te weng naq. Ni teri ye ruwo God wand simbe nindiny kin te gure ruwo. Tende puayi pu rindi muq wute yumbo ur brequ yembe rindiny.

Frankinsens - Frankinsens ni wet bidi yumbui pe wong mindiq ye. Ni wonji pu miraq mandi di nyumo ire ni kinye dabo gri qui wure kin pe yembe munduw. Nyumo kinye qui wure kin te wase mindaq di yuwon tuqu wuri.

Ghimbi dugu chongo pend mawo - Ghimbi dugu chongo pend kin te Juda nikin yumbo ur ire. Ni quayi wo buagi kumo rire rindi nginy 8-pela pu mawo pre di ni ghimbi dugu chongo pend muam ye. God ni Abraham simbe nindig nari ni puq ei men. Ni puq men kin te ni bei mand ni Juda kin. Ni wute Juda kin ningg mari, “Wute ghimbi dugu chongo pend kin.”

Jisas ningg wute ni Jisas ningg wand simbe mand ye puate mi righe kin tende puayi wute ninge mari wute Juda segi kin ni Jisas nde dobu maru ningg te ni ghimbi dugu chongo pend ei muam. Te ei bei mand ni wute Juda kin pre muq ni Jisas nde dobu maru ye. Pol ni ren kin ningg chumbuai nand segi. Ni pas ire Galesia nde neq wuso kin tende ni ren kin ningg simbe nand. Ni nari wute yuwon pu mas ningg mari te ni yumbo irene ei puq men, ni Jisas ne ei nei mimbig.

God ningg baj - God ningg baj te irene. Ni Jerusalem yequ. Juda ni pripri tende mo mir uny yemu di umo wase mande God meng. Wute Juda segi kin ni dabone yeru, ni God ningg baj pe tende rir ruso segi. God ningg baj wabe tende rum ire te quan nganye uny kin. Rum wen te wute segi segi mar mo segi ye. Prist mingg yumbui mingg yumbuine ni tende nar no, di ber manyi ni nar no irene nand di pre. Rum tende ngimrawu pe chongo yumbui ire qungu muaw pu yequ. Jisas ni nati kin tende puayi chongo bidi te mingine bir, wam pu righe ruso tingi. Tekin te ni bei rind te pugri God ni wute Jisas nei rimbig di ninde rar pe rundo kin ngim te ir pu wuse.

God ningg sel baj - Asi nganye wute Israel kin ni qi nyumo di wuye segi ye pe tende righe righe yeru kin tende puayi God nari ni sel pe baj iri yembe mindig. Di ni God ningg lo rise kin bokis te baj pe tende muaq wus.

God ningg lo rise kin bokis - Bokis wen te nyumo pe yembe munduw di tende wam gol mune mawo. Bokis wabe tende wet puayi teri rise. Di Moses ni God nde pu lo 10-pela nateri kin te wet pe tende ur pu rise. Wute Israel kin ni bokis wen God ningg baj sel pe yembe mindig kin tende muaq wus. Bokis wen te ninde quan nganye yumbui te pugri bokis di yumbo tende rir rise kin te ni ghav rindiny God ninde wand taq namb kin te nei rimbiny.

God ningg sipsip wo - Jon wute wuye nap kin ni Jisas ningg God ningg sipsip wo puq nindig. Juda nikin yumbo ur te ni sipsip wo ei mumbueq di God nde rar pe wase mindaq. Te ei God ni yumbo ur brequ mand kin wand te puaq nindim kin tuqui. Sipsip wo kin yavi ni puq wem God nde rar pe puqum segi. Jisas ni God ningg sipsip wo, te pugri ni nati ei God beghi yumbo ur brequ bad kin wand puaq nundug kin tuqui.

God yumbui nyamb mirang kin baj - Israel pe tiqe manyi Juda ni God yumbui nyamb mirang kin baj yembe mindiny. Te ni rikur kin baj di tende ni God ningg wand ruqond, God ningg lo ningg mawo righe, God ane wand, di yumbui nyamb rirang.

Gris - Gris te kantri ire nikin nyamb. Nikin tiqe yumbui te Atens. Ni wand tuan nyamb te Grik. Jisas ni qi pe vende nas kin puayi wute nei quan rise kin buagi ni Grik wand mand. Di Jisas ningg wute ni Nupela Testamen kin buk ur mand kin te ni Grik wand pe ur mand.

Hagar - Hagar ni Sara ningg yembe ye wute. Sara ni kimasi yequ kin tende puayi ni Hagar simbe wunduw Abraham teri rise. Hagar ni quayi wo iri wuri wundi di Ismael puq wundig. God nari ni Abraham wo iri neng ye

puq nand di Ismael te wo te segi. Ismael ningg kuqo ni yumbo yuwon kin God nari ni Abraham ningg kuqo neny puq nand kin te riteri segi. Dobu muq Sara ni quayi wo iri wuri wundi di Aisak puq wundig. Wo nen te God ni Abraham Sara teri neny puq nand ye te.

Sara ni Aisak wuri wundi pre dobu ni Hagar umbo ker waw di bub wuraq wuso. Hagar ni wuso di rand Sainai puq mindig kin tende tumo wuso wus. Ber nganye buagi ruso pre Moses ni rand tende God ni lo neng. Puate te ningg bu Pol ni Galesia sapta 4 pe nari Hagar ni wute lo nde si nambu mas kin pugri. Ni lo nde si nambu mas ye puate te pugri ni mari ni God ningg lo kin wand buagi te mat rise tedi God nari ni tuquine mas. Ni wuti Jisas Kraist nei nimbig tedi God nde rar pe tuquine nas kin te ni nganyene puq rind segi.

Hermes - Hermes te ququ gre kin iri wute Gris kin ni yumbui nyamb rirang ye. Wute Gris kin ni riri Hermes ni god aye te ni nde pu wand nare nandi ye.

Herot - Nupela Testamen pe wute temi aye temi pu Herot puq mindim.

King Herot - Ni nyamb aye Herot Yumbui Nganye. Ni Judia kin king ningg nas kin tende puayi Jisas kumo wuri wundi. Jisas wone nas kin tende ni Jisas ni nati ningg. Wand ren Matyu sapta 2 ves 1 wuso 18 pe rise.

Herot Antipas - Jisas ni wand bir nawo nawo kin tende puayi Herot Antipas ni Galili opu kin yumbui ningg nas. Ni kiqam Pilip ngam Herodias puaq nindiq nitaqi. Di Jon wute wuye nap kin ni simbe nindig nari ni kiqam ngam puaq nindiq kin te ningg ni unje nap pugri bu Herot soldia simbe nindim ei mo Jon gibe pend muang. Wand ren kin Mak sapta 6 ves 14 wuso 29 pe rise. Ni Jisas kotim maind kin tende puayi ni Herot Antipas nde mitanyi mo. Wand ren kin Luk sapta 23 ves 6 wuso 12 pe rise.

Herot Agripa 1 - Herot nen wute Jisas nei rimbig kin taq namb. Ni Jon kise Jems ni nati. Nu ni ningg wand ren kin Aposel sapta 12 ves 1 wuso 23 pe qond.

Herot Agripa 2 - Herot nen ni Pol ningg wand nutungu pre di tiqi nundog Rom no ei Sisar mune ni wand nutungu ningg. Wand ren kin Aposel sapta 25 ves 13 wuso sapta 26 ves 32 pe rise.

Hibru - Wand puch Hibru ven ni puate tevi. Puate ire te wand puch Juda kin pugrine. Wute mari Hibru ni Abraham ningg kuqo. Puate aye te nikin wand tuan nyamb. Ni nikin wand tuan nyamb te Hibru wand tuan puq munduw.

Hisop - Hisop te nyungo ire. Prist ni hisop yavi pe meq wughe mitaqwi wute di yumbo pe puraq mindiq. Ni wute di yumbo puq meny God nde rar pe yuwon ris ningg te ni hisop pe ei wute di yumbo yavi puraq mindiny.

Isip - Isip te kantri ire Israel nde tumo yequ kin. Wute Israel kin ni Isip taq pu yeru ber 400-pela pu ruwo.

Israel - Nyamb Israel ven God Jekop neng ye. Ni kuqo nyamb nganye buagi mirany. Ni “Israel kin wute” puq mindiny. Dobu ni “Juda” puq mindiny, di “Hibru” puqne mindiny. Israel mas kin tiqe te mune Israel ne puq munduw. Te pripri ni Kenan puq munduw kin te.

Jekop - Jekop ni nyamb aye Israel. Jekop ni wo 12-pela pu mas. Wo 12-pela pu te Israel kin wute tit 12-pela ye tekin kuqo.

Jeremaia - Jeremaia ni God ningg propet iri yabe chuqo nganye nas ye. God ni simbe nindig nari otiwo di ni wuti iri tiqi nundog no nikin wute nateruwi ye. God Jeremaia wuti te ningg simbe nindig di otiwo wute wuti te pughe sin ei reng ye te ningg simbe nindig.

Jesi - Jesi ni king Devit kiyi, di ni Jisas ningg kimem. Yabe chuqo nganye propet Aisaia ni wand ur nand nari Kraist ni Jesi ningg kuqo ei.

Jisas - Nyamb Jisas ven kin puate te “Wute nateruwi kin.” Wute Jisas nyamb aye mune rirangne ye. Ni Jisas Kraist puq rindig, God ningg wo puq rindig, wuti God nde pu nandi wuti nganye nas kin puq rindig di Devit ningg wo puq rindig.

Jisas ningg wute - Jisas ningg wute te Tok Pisin pe mari, disaipel. Jisas ningg wute te wute Jisas nei rimbig kin ni ningg wand te rutungu di ni nari kin pugrine puq ren ye. Buk Aposel pe wand aye ninge te ni Jisas ningg wute ningg wand mand. Ninge puayi ni “wute Jisas nei rimbig ye” puq mindim. Di ninge puayi ni “chech” puq mindim. Buk ren Matyu, Mak, Luk di Jon ni Jisas ningg wute 12-pela te ningg simbe rind. Wute 12-pela men te Jisas nap mo ei ni ane mas. Ni mune wute 12-pela men ngam niram di tiqi nundom mo ei ni ningg yembe mand. Nu Matyu sapta 10 ves 1 wuso 4 te ndoq.

Josep - Nupela Testamen pe wute quan Josep nyamb puq mindim.

1. Josep Jekop ningg wo 12-pela ye te kin iri.
2. Josep aye te Maria ngaim.
3. Josep Jisas ningg kiqam iri.
4. Josep Jems kiqam.
5. Josep Arimatea kin, ni wuti yumbo quan kin di ni Juda God yumbui nyamb mirang kin kaunsil ye iri. Ni wuti yuwon ye ni Jisas nde dobu naru ye.
6. Josep Barsabas ni wute Jisas nde dobu maru ye te kin iri. Ni wuti iri maip no ei Judas ningg sunyi nitangri aposel ningg nas ningg, ni Josep Matias temi kin iri ei si mumbog. Di ni Matias si mumbog.

Juda - Juda buagi ni Abraham ningg kuqo. Yabe chuqo nyamb Juda ven kin puate te “Wute Juda ningg qi pe mas ye.” Te ni wute tit ire Juda puq munduw ye te ningg bu wand mand. Wute tit wen te Israel mingg wute tit 12-pela pu ye te kin ire. Qi ni mas kin te Judia puq munduw. Tiqe Jerusalem ni tende opu yequ. Jisas ni Juda ningg kuqo iri. Dobu di Israel buagi mune Juda ne puq mindiny. Jon ni wand yuwon ye ur nand kin tende ni Juda kin wute nyamb ye te mingg wand nand ningg te ni Juda puq nindim.

Juda segi kin - Wute Juda segi kin te wute aye qi pe kin, ni Juda kin segi. Wute Juda kin ni God ni nikin te wute ningg nap ruso ye te ningg chumbuai rind di riri wute aye ni yuwon segi.

Kamel - Kamel te umo yumbui ire wute mewo mas wure wuso ye. Kamel ni segine yumbo mai kin quan ninde dob wam mawo ris wure wuso. Ninge puayi wute ni kamel iny te materi chongo yembe mindiny. Chongo te kin ni oghi nganye segi. Matyu sapta 3 ves 4 pe di Jon wute wuye nap kin ni chongo kamel iny pe yembe munduw kin niraq wughe ye wand te rise.

Kein - Kein te Adam Ewa teri ye ni wo kiseyu. Nginy iri ningg Kein ni kiqam Abel temi yumbo wase mande God meng ningg. God ni Abel ningg yumbo te nateri yawo gureg di Kein ningg te yambu nari. Te ningg di Kein umbo ker nawo Abel ni nati. Pugri di God nari Kein ni muq tiqe buagi ei naghe naghe yenu di wute buagi ni yambu rireng.

Kenan - Kenan te qi puch ire ni nyamb di qi wen te asi God nari ni wute Israel kin neny ye puq nand. Muq beghi qi te Israel puq buduw. Wute ninge ni Palestain puq rind.

Kora - Kora ni ye nawo di wute ninge nitami no ei Moses Aron temi puaq mand ei ninde si nambu mas segi. God ni te ningg umbo ker nawo di ni qi puq new mim puaq wund di Kora wute ni ane mo kin te qi ngamo pe tende ir maghe maghe mo. Muq qi mune wundi wughe ni buag wure di mati. Jud 11 Kora ningg simbe wund.

Kraist - Kraist ni mune Mesaia puqne mindig. Wand puch Kraist ven te Grik wand pe di Mesaia te Hibru wand pe, di Juda ni wand tevi ven rind ye. Wand tevi ane ni puate irene. Ni puate te “Wuti yembe ire ningg naip no di

wel ngawu pe guroq mindig kin." God ni wuti iri naip no ei ni Juda mingg king ningg nas ningg tedi ni wel ngawu di mungame pe guroq mindiq ei bei rind God ni wuti te king ningg naip no. God asine wand taq namb nari ni wuti iri tiqi nindog nandi ei ni te wute nateri di God ningg wand quari yembe nindiny. Wuti te "Kraist" puq bidig, te pugri God ni naip no di tiqi nundog nandi.

Kristen, Wute Kraist nei rimbig ye - Wand puch Kristen nikin puate te pugri: "Wute Jisas Kraist nde dobu maru ye." Buk Aposel pe sapta 11 ves 26 pe buqod kin ni wuri Antiok tende wute Kristen puq mindiny pre muq tiqe aye pe mune.

Kruse - Wute Rom kin nikin yumbo ur te pugri: wuti iri ni quan nganye unje nap tedi ni mi nati ye. Ni wute mi mati kin te ni kruse pe qungu mi mati. Ni nyumo puayi teri materi di kruse yembe munduw. Pre di nil matemi wuti te kruse pe tende nilim maind, o segi tedi sare materi taq maimb. Te pre di ni kruse te wuti anene mindiqi wuyo teti pu yequ di wute te rar muqoind qungu pu yenu ruso di nati. Wuti kruse pe nilim maind pu yenu kin ni yuqo quan nganye niraq niraq di nati. Yumbo ren kin te wute ni quan nganye minyuw wem ye.

Kumin - Kumin te nyumo yi ire ni nyamb. Juda ni nyumo yi wen mir pe puq rew ei mir nyong rimb. Di ni marasin kin pugri anene ritaqwi ye.

Leprosi - Num te Baibel pe leprosi puq mindiny kin te beghi num muq leprosi puq bidiny kin te ane tuqui segi. Ni num isis ghimbi chongo pe quan nganye brequ rise kin te leprosi ne puq mindiny. Wuti iri num kuen nare ni wute buagi aye ane tiqe ris tuqui segi, di wute buagi aye ni puaq rind ye. Juda ni mari wuti leprosi niraq kin ni God nde rar pe yuwon nas segi.

Livai - Livai ni Jekop ningg wo 12-pela ye tekin iri di ni Israel mingg wute tit 12-pela ye te kin kuqo iri. God Livai ningg kuqo ei God ningg baj pe yembe mand ningg si numbom. God Livai ningg kuqo ninge si numbom di prist ningg mas. Jisas ningg wute 12-pela ye te kin iri ni nyamb Matyu ni wute tit Livai kin.

Lo - God ningg lo Olpela Testamen kin buk 5-pela pu ye ruwo kin pe tende ur mand. God lo te Moses neng ei Moses wute neny ningg. Ninge puayi di lo te Moses ningg lo puq mindiny.

Mana - Yabe chuqo wute Israel kin ni Isip pu wu rise ruso di mong wute segi ye pe tende rir ir ir yeru yeru ber 40-pela pu ruwo. Tende puayi God ni mir neny. Mir te ni mana puq mindiny. Nginy manyi manyi mir te qi pe ir ri, Sabat kin nginy ne segi. Di wute mir te dong rind ririr di riq.

Maria - Nupela Testamen pe nyumbueg quan Maria puq mindiny.

1. Maria wute buagi quan nganye nei rumbuw kin te Maria Jisas kumo.
2. Maria aye te Maria Magdala kin. Jisas ququ brequ 7-pela pu ninde pu puaq nand mo di ni wute Jisas nde dobu ruru ye tekin ire ningg wus.
3. Maria aye te Maria Betani kin. Ni kise Marta di ni kinyimi Lasarus. Ni Jisas nde muange tingi wus di Jisas wand nand kin wutungu wutungu wus.
4. Maria aye te Jems di Josep ni kumo. Maria wen wute ire tene bri qa Maria Klopas ngam.
5. Maria aye te Jon Mak ni kumo. Ni baj iri Jerusalem nase di Jisas ningg wute ni pripri ni ningg baj pe tende rikur.

Mastet - Mastet te nyumo ire ni yi woju nganye kin. Ni yi woju nganye pudi ni yire di quan nganye yumbui kuso nyumo kin pugri.

Melkisedek - Beghi Melkisedek ningg oghine nei bab segi, pudi wand Jenesis sapta 14 ves 17 wuso 20 di Hibru sapta 5 wuso 7 pe ur mand kin tene nei bab. Ngeri ire ningg veri mo Abraham kuwo nindiq yo Lot mait

nase mitanyi mo. Abraham no ni ane mege di Abraham ne veri te ni. Di ni Lot neti nowi di nikin yumbo nganye buagi ane mune nare nandi. Abraham tende pu mune nandi nandi Melkisedek nandi ni nuqoind. Di Melkisedek ni bret wain ane neng di ni God pengu nindig ei Abraham yuwon nuang. Di Abraham yumbo yumbo buagi tende pu mune nare nandi kin te bir nawo bid 10-pela pu di yumbo buagi kin 10 ire ire Melkisedek neng. Otiwo Abraham nikin yumbo buagi kin 10 ire Melkisedek neng ye tekin pugrine Juda nikin yumbo yumbo buagi bir mawo bid 10-pela pu di 10 ire ire prist mem.

Mir uny yemu - Juda nikin yumbo ur ire taq pugri. Ni mir si mare, mir ane yemu di God ane wand di ni yumbui nyamb mirang. Ni puq men ei bei mand ni God nde rar pe ni nyamb mi vighe viso di yumbo ur brequ si mare.

Mur - Mur te yumbo ire wet bidi quan nganye pe wong mand kin di ni tuqo te quan nganye yuwon tuqo wuri ye. Ni nyumo ire ni riq pe yembe munduw ye. Juda ni marasin kin pugri me. Ni wute puq wem ruqoi kurem ei ni yuqo quan nganye mutungu segi mase. Di ni wute mati kin ngamo pe mawo yemu ningg di ghimbi pe nyang mimbim.

Nad - Yumbo wen ni nyumo woju iri spaiknad puq mindig kin ni ningg riq pe yembe munduw ye. Jon sapta 12 ves 3 pe Maria nad ninge wure wundi Jisas nde nyinge pe guroq wundig.

Nei mare mitinde - Wand puch ven kin puate nganye taq pugri: Wuti nei namb ni yumbo ur brequ nand pre, di ni nari ni mune yumbo ur brequ nand segi, pudi God nari kin pugrine puq nen ye, di ni God pengu nindig ei ni asi yumbo ur brequ nand kin wand ninde rise kin te puaq nindig ningg nari.

Nginy yumbui - Pripri ber manyi Juda ni God ni yumbo yuwon kin ninge yembe nindiny kin te nei rimbiny ningg mir yembe rindiny ei ni ngeri te nei rimbiny. Mir tekin ye ninge ni nyamb taq ren.

God ningg baj God nde si pe meq wundo - Ngeri ven ningg te Juda ni asi wuti iri Judas Makabeus ni God ningg baj mune sabi nunduw yuwon pu wuse ei wute tende God yumbui nyamb rirang kin te nei rimbiny. Veri ni mar mo di God ningg baj te unje mipiq pre, pugri bu ni mune sabi nunduw. Juda ni ngeri wen kin ni nyamb aye miraw kin te “Ti kin mir.” Ni mir ren kin yembe mindiny kin puayi bu Jisas ni nari, “Nge wute buagi qi pe kin ni ti.” Ren kin Jon sapta 9 ves 5 pe rise.

God Israel mingg wo rar nuqond mas - Rende puayi Juda ni ber pughe gri pu Isip taq pu yeru di Yumbui ni ghav nindiny di wu rise ruso kin te nei rimbiny. Tende puayi God ni angelo tiqi nindog nandi Isip nde baj buagi pe tende no di quayi wo kiseyu buagi te ni mati omo. God ni Juda simbe nindiny ni sipsip ire mumbueq di ni yavi te ngimrawu nyang mamb. Angelo nandi kin tende puayi ni yavi te nundoq di wo kiseyu baj te kin ni nati segi.

Bret yis segi kin - Juda ni nginy bret yis segi kin nei mimbig kin te God Israel mingg wo rar nuqond mas kin ngeri tende puayine. Asi nganye ni Isip si miraq kin tende puayi ni brequne ei mo. Ni otinde ris yis ghimbi ruaw ei bret yindiqi pre muqdi wase rindaq kin tuqui segi. Pugri bu ni bret yis segine wase rindaq. Te ningg bu ni nginy nen nei rimbig kin puayi ni bret yis segi kin riq.

Baj yirbu pe ris kin - Nginy nen ningg Juda ni chumbuai rind, te pugri tende puayi te ni mir bi ruwo kin yembe te omo pre. Ni baj yirbu yembe rindiny di wik ire ni tende ris chumbuai rind. Ni puq ren ei asi ni kuqo ni qi wuye di nyumo segi ye pe tende ni pugri rise di righe righe yeru ber 40-pela pu ruwo kin te nei rimbiny.

Pentikos - Wand puch Pentikos ven ni puate te 50 kin pugri. Juda ni nginy nen nei rimbig kin te Israel asi taq pu yeru God ghav nindiny kin nginy te

pre di nginy aye 50-pela pu mo pre di Pentikos. Nginy nen ningg te Juda ni wit di ruaq kin te ningg chumbuai rind. Ni God ni pughe gri Moses lo neng kin te anene nei rimbiny. Muq vende puayi wute Jisas nei rimbig kin ni nei rimb te God ni Ququ Yuwon Ye wute Jisas nei rimbig kin ninde tiqi nindog nandi.

Nyumo fig - Fig te nyumo ire, ni kotu kin pugri pudi fig yi ni nyong wumb.

Oliv - Oliv te nyumo ire ni yi riyi kin. Juda ni nyumo oliv kin yi pe wel yembe mindiny. Wel tende pe mir wase ruwo di yumbo aye nganye buagi yembe rindiny. Nyumo kuen Juda nde quan nganye yumbui. Jerusalem tumo tende rand iri yenu, rand te oliv kin rand puq mindig. Rand tende nyumo oliv nganye buagi yemu.

Osana - Wand puch ven te Juda ni wute ninge nyamb mindiri riwo ningg di pugri mari. Wand ven kin puate te “God ni ghav ndig” o “Ni nyamb yumbui yeng.”

Parisi - Parisi te wute tit ire wute nyamb yumbui kin. Ni lo God Moses neng kin te quan nganye nei mimbiny. Ni mari wute lo ren riri kin pugrine nganye ei puq ren. Di ni yumbo ur aye lo tende pe jiju mand kin te ningg wute mawo righe. Ni nei mamb ni quan nganye yuwon di wute aye oyi segi, pugri bu ni bijeyi mase ye. Di pripri ni nei brequ mamb, pudi ni bei mand kin ni wute yuwon. Parisi ni Jisas yambu mireng di mi nati ningg.

Prist - Prist te wute Israel kin wute nde nyamb pe mir wase mande God meng ningg God si numbom ye. Ni Aron ningg kuqo nde kin wute prist ningg map mo. Prist te ninge ni prist mingg yumbui puq mindim. Prist men ni quan nganye yumbui. Di prist tende ni prist aye iri prist mingg yumbui ni yumbui puq mindig. Ni oyi prist aye nde quan nganye yumbui. Prist mingg yumbui ni yumbui ni irine God ningg baj pe kin rum ire uny kin nganye tende nar no kin tuqui.

Propet - Propet te wuti God ninde wand simbe nand di ni no wute simbe nindiny ye. Ni God ningg nyamb pe wute wand simbe nindiny ye. Di God yumbo otiwo puq ren ye te ningg mune propet simbe nindim. Propet mari Jisas ni nandi ye, di ni yumbo pughe kin ei puq nen ye di wute ni pughe sin ei meng ye te kin wand nganye buagi simbe mand. Wand ren kin yabe chuqo nganye simbe mand ber nganye buagi ruso pre dobu di Jisas qi pe nati ni. Ni otiwo Jisas munene nandi kin tende puayi di yumbo pughe kin ei puq ren ye te ningg mune simbene mand.

> Nupela Testamen pe wute Ququ Yuwon Ye ningg gre pe wand rind kin te mune propet ne puq mindiny. Ni mune pugrine wand God neny kin te bu God ningg wute ghav rindiny ningg simbe rind.

Quayi kiyi - Nupela Testamen pe wand puch quayi kiyi ven ni wute tit teri ire ningg mari. Matyu, Mak, Luk di Jon pe te ni wute Juda nde ye mawo kin ni ningg mari. Buk Aposel di pas pe te ni wute sios pe ye mawo kin tiqe buagi pe mas kin te ningg mari. Revelesen pe te quayi kiyi 24-pela pu heven pe mas God yumbui nyamb mirang. Wute men ni God te wute buagi kin pugri.

Ququ brequ - Ququ brequ ni Satan nde dobu maru ye. Ni wute unje map ningg bub muany, ni wute puq meny God ningg wand rutungu segi di Satan nde dobu ruru. Wuti iri ni yumbo ur brequ nand tedi ququ brequ ni mait nase gre di yumbo ur brequ aye yembe nindiny.

Ququ Yuwon Ye - Ququ Yuwon Ye ni nyamb aye God Ningg Ququ puq mindig di Jisas Ningg Ququ puq mindig. Ququ Yuwon Ye di God di Jisas ni temi ire ane wuti irine. Ququ Yuwon Ye ni wute Jisas nei rimbig kin ninde nas. Ququ Yuwon Ye ni yembe taq ren: Ni wute puq neny wand nganye kin nei rimbiny. Ni God pengu nindig ei God wute Jisas nei rimbig kin ghav nindiny. Ni wute God ningg ngim nei rumbuw ningg yeng nuany. Ni wute

gre neny ei ni God ningg wand ningg wand rind kin tuqui di God ningg yembe rind kin tuqui. Di ni wute gre neny ei ni sios puq reny gre pu yeru kin yumbo yembe rindiny.

Rabai - Rabai nyamb ven Juda ni tisa yumbui nyamb kin ni pugri nyamb riram ye. Wuti iri ni yumbo ur yuwon ye di nyamb yumbui kin ni Rabai puq rindig.

Rom - Rom te kantri Itali puq munduw ye ni ningg tiqe yumbui. Jisas qi pe nas kin tende puayi Rom ni kantri aye kin nganye buagi materi pre. Ni Israel mune mitaqwi pre, pugri bu wute Irael kin ni yambu mirem di bub mare mo ningg. Rom kin king ni nyamb Sisar. Ni kantri buagi tende opu yeru kin king yumbui nganye.

Sabat - Sabat kin nginy te nginy yumbui nganye. Jenesis pe beghi buqod nginy 6-pela pu God qi wen quanene yembe nunduw, di nginy 7 te ningg ni nas yawotuan. Di God nari wute nginy 6-pela pune ei yembe rind, di nginy 7 te ningg ni ris yawotuan di ni yumbui nyamb rirang. Juda kin wute ye mawo kin ni Sabat kin nginy te kin lo nganye buagi rise. Wute lo te gure ruwo di Sabat kin nginy tende yembe rind tedi ni ker mawo. Pugri bu Jisas ni Sabat kin nginy te wute sabi nindiny oghi, ni umbo ker mawo di mari ni lo gure nuaq.

Sadyusi - Sadyusi ni wute nyamb yumbui kin. Ni mari wute lo God Moses neng kin wuri ye te kin pugrine ei puq ren. Ni wute tit Parisi ane tuquine. Pudi ni Parisi ane ker mawo ye. Ni ker mawo kin te pugri, Parisi mari wute riti pre dobu otiwo di mune res riwo ye. Di Sadyusi ni mari te wandoqi.

Samaria - Samaria te opu ire kin nyamb. Wute Samaria kin ni Juda nganye segi, te pugri yabe chuqo ni nyumbueg Juda segi kin te mitari. Juda nganye ni brequ puq mindim.

Satan - Satan ni ququ brequ buagi mingg yumbui. Ni God ningg veri, ni wute wandoqi nindiny di puq neny ei ni yumbo ur brequ rind ningg. Ni wute God dob reng di ni nari kin pugrine puq ren ningg nari. Di ni wute asi yumbo ur brequ rind ye te ningg mune simbe nindiny di simbe nindiny nari God ni asi yumbo ur brequ rind kin wand te puaq nindiny segi. Satan ni nyamb aye mune “qi wen kin yumbui” puq mindig.

Saion - Saion te rand uyu iri ni nyamb, di tiqe yumbui Jerusalem rand uyu tende yequ. God ningg baj ni rand uyu tende yequ. Di tiqe yumbui tende puch ven te yumbui nganye. Ninge puayi Juda ni tiqe yumbui Jerusalem quanene ningg wand mand di ni Saion ne puq mand.

Sisar - Sisar te wute Rom kin ni king. Ni nas kin puayi wute Rom kin ni tiqe nganye buagi ane mege di nyinge mawo maghe. Sisar nyamb ven te wuti iri king ningg nas di king buagi aye tende ye nawo ye nikin nyamb. Rom mingg king aye te mune Sisar ne puq mindim ye.

Sus - Sus te god wandoqi kin iri ni nyamb. Wute Gris kin ni yumbui nyamb rirang ye. Wute Rom kin ni god iri tene ni mune yumbui nyamb rirang di ni Jupita puq mindig.

Umo wase mande God meng - Olpela Testamen pe God wute simbe nindiny ei mir wase rinde ni reng. Mir wase rinde God reng kin te puate isis. Puate ire te ni puq ren te ei God ni yumbo ur brequ rind kin wand te puaq nindiny. Wuti yumbo ur brequ nand kin te God ni bures ei naip no di nati. Pudi wute umo rire rindi te ei umo oyi wute ningg sunyi ritanyri riti. Pugri bu God wute yumbo ur brequ rind kin wand puaq nindiny ye. Wute umo rire God ningg baj pe ruso, prist umo te mambui riti di God meng. Umo God reng kin te quan nganye yuwon kin di wand ninde rise segi kin te ei reng. Nupela Testamen pe beghi simbe mundug beghi mir wase bade God beg ei God beghi wand puaq nundug kin yumbo te Jisas.

Wain yi - Wain yi te sare ire ni yi te me ye. Wain yi ni sare ire pe riyi ye. Wute ni wain yi materi di wain yembe mindig. Juda ni wain sare nganye buagi ninde qi pe mi maghe ei ni wain yi quan rise.

Wand taq mamb - Wand taq mamb kin te wute temi yumbo ninge puq men ningg oyi oyi ngiq mand. Wute ni wand taq mamb tedi wuti iri nari ni yumbo ninge puq nen ye, di tekin oyi te wuti aye te oyi yumbo ninge puq nen. God ni wute Israel kin ane wand taq rimb. Ni nari ni Juda mingg kiyi di yumbui ningg nas, tekin oyi te Juda ni God nari kin pugrine ei puq ren.

God ni wand yumbui taq namb kin te teri. Ire ye wuwo kin te ni Moses temi wand taq mamb. God nari wute pughe ye ni lo te quan nganye ritiq rise gre ye te ni nikin te wute ningg pugri nateri ye. Pudi wuti iri ni God ningg lo Moses neng kin te quanene nat rise segi, pugri bu ni wand aye mune taq namb di nari, wuti iri Jisas Kraist nei nimbig tedi ni nari wuti te ni yumbo ur tuquine puq nen ye.

Wute Moses ningg lo wute bei meny ye - Men wute yumbui nyamb kin Juda nde mingi mas ye. Ni wute yumbo Moses ningg buk 5-pela pu tende ur mand pu rise ye te bei meny ye.

Wute takis materi kin - Wute takis materi ye ni Rom mingg gavman pe yembe mand. Rom ni Israel mitaqwi di ninde si nambu yequ. Wute men ni wute Israel kin ninde takis materi pre di Rom nde mi rundo. Di ninge puayi Rom ni wet bidi pughe gri pu materi kin te rise di wute men ni mune wet bidi quan nganye materi ei cham ni materi. Te kin ningg di wute Israel kin ni wute men yambu mirem.

Wute wuye map - Jon wute wuye nap kin ni wute nganye buagi nganye Jordan wuye pe tende wuye nap. Ni simbe nindiny nari ni yumbo ur brequ rind kin te si rire pre muqdi ni wuye nap ei wute buagi nei rimb ni yumbo ur brequ si rire pre. Jisas ni nikin wute te simbe nindim mo wute simbe mindiny ei ni yumbo ur brequ te si rire di ghav mindiny ei ni Jisas ningg wute ningg ris. Ni yumbo ur brequ si rire pre te muqdi ni wuye map. Te ei ni bei rind te pugri ni yumbo ur brequ si rire pre di muq ni Jisas ningg wute ningg ris.

Wuti God nde pu nandi wuti nganye nas ye - Yabe chuqo propet iri Daniel puq mindig kin nyamb vende pe wuti God tiqi nundog nikin wute yumbo ur brequ pe pu nateruwi ningg nandi ye te ningg wand nand. Te ni Kraist ningg wand nand. Jisas nikine mune nyamb ven nare. Ni nikine nyamb ven nare te ni nari ni wuti wute nateruwi ye di ni wuti nganye nas, di ni nganyene nganye God.

Yis - Yis yumbo ire bret pe muaq wughe di bret yindiqi ye te. Yis musoqne bret yumbui ire yindiqi kin tuqui.

Yumbo buagi God nde si nambu ris - Wand puch ven yumbui. Wand ven kin puate te God ni king ningg nas di ni nikin wute imb nuany, yumbo neny, yeng nuany di pughe gri ei puq ren ye te ningg yeri nindiny. Ni wute ninde nei rundub di ni nari kin pugrine puq ren ye ni ningg king. Jisas Kraist qi pe vende nandi kin tende puayi ni wute ngim nuany ei ni God ningg wute nganye ris ningg. Otiwo Jisas Kraist mune nandi di ni yumbo buagi God nde si nambu rise kin yembe omo nawo di wute raqene ruqond ye.

Yumbo tuqo yuwon kin wase mande - Juda ni yumbo tuqo yuwon kin nyumo riq, nyumo raqe di nyumo yit pe yembe mindiny. Ni te kin wase mande di ni wasebo yuwon tuqo wuri kin te wuwi. God ningg baj pe wute yumbui pengu rindig rindig di prist ni yumbo tuqo yuwon kin te wase nande. Wasebo tuqo yuwon kin wuyo wuso kin te wute yumbui pengu rindig ye te kin yumbo ur bei wund. Wute Yumbui pengu rindig kin wand

te wasebo yuwon tuqo wuri ye tekin pugri. Nu Luk sapta 1 ves 8 wuso 11 te ndoq.